

પૂજા

॥ पूर्णा पूर्णजला समुद्रस्तहिता कुर्यात् सदा मंगलम् ॥

પુસ્તક ૨]

ઓગસ્ટ, ૧૯૪૭

[અંક ૧]

હિંમત

પ્રખ્યાત શાળાવિદ્યાશાસ્ત્રી એક સી. હેલને એકવાર એક પાલ ફૂલ લાળી બગીચા પાસે મોઝા એક બીડરને પકડતો જોયો. મોલના બટલામાં સપડાયેલા બધુની વધારે બીજો બીડર ખાધો. તેણે સાપની પૂછડીમાં ચડ્યા બરી તેને ફેરવા કરવા લાગ્યો. પણ એરથી પોતાના હાતો સાપની પૂછડીમાં મારી તેને ઘોડો રહ્યો. સાપે પૂછડી બામ તેમ જૂન પડાડી પણ ચોરસો બીડર બરા ચરસો નહિ. આખરે મોઝાને બીડર પડતો મૂકી પોતાના વગરેથી પીડા યજવા મો પૂછડી વચ્ચે ફેરવ્યું, પણ તે બીડર પણ ફૂડો મારી નાંચી ફર્યો.

જે આરંભ મોઝે બે હાથ અને એક શિયાળ વચ્ચે આવી ને લડાઈ પાલકાં જોવા વિષે લખ્યું છે. માસે હબ ચામેલી એક હાંસીને એક શિયાળે પકડી પણ તે ઘોડા પાડળી ખૂનથી શિયાળાને લડવા લાગ્યો. આ અવાજથી હાંસી ખ્યાન જોવાતા તે ત્યાં દોડી આવ્યો અને જાગથી શિયાળાના ફેવાડી પાછો ફાટી અને પાંખોથી શિયાળાના જાન પર નેરથી પ્રહાર કરવા લાગ્યો. શિયાળે હમને હાંસીને છોડી દીધી એ અસહ્ય હાંસી છબ જાગવવા ત્યાંથી નાંચી જવાને બદલે પોતાના સાથીની સહાયતા ત્યાં રહી શિયાળાને પી જવા લાગ્યો. હવે શિયાળાના જાનને પૂરા કરી સહે એમ હાંસી નીકર જહાડી મુદત આજળ હુમલાખોર હાથર જાને છે તેમ કળીવા બધાની શિયાળ ત્યાંથી છબ લઈ નાંચી ફર્યું.

જી વિંદે એથીય વધારે જહાડીથી લઈ જતાવ નિહાળ્યો હતો એક મુઝલીથી નાંચી ફરતા વરને તેણે જોયો. મુઝના જમ્બાન બસણ કરવા પ્રવલ કરતા વડ પર મુઝલીની હમસો ઠરો અને મુઝલીના કબલ સોઈથી ટરી નહ વર નાચવા લાગ્યું. કોઈ પણ પ્રાણીની આમથી પોતાના નખોથી મારી સહે એવા મનજવ વહોરેવાળું. વા ઉપર મુઝલી સાથે લડવા લાગ્યું અર્થેએક ફલાક આ દંદ વાહ્યું પણ એ વિંદને આશ્ચર્ય બહિત કરતા મુઝલીએ પોતાના તીવલ જરીથી વરને મારી નાંચ્યું. આવા અનેક પનાને પ્રાણી વિદ્યાશાસ્ત્રીઓએ જોયા છે.

રાણુકદેવીને

બિડાઈને લાખ ભુજાની વચ્ચે
 શોણિતમા સ્નાન કરું હશે તે
 બે પુત્ર ને મૃત્યુબંધી પતંગ શા
 સ્વામીની છેલ્લી કદબા-વિભોજણ
 થોડી અહીં પથ્થરની રજેરજે,
 હીઠેલ છેલ્લી જડખાની બાગીચો
 ને ફેંદીલો રમ્ય ગિરિપ્રદેશની :
 શિલા ખસે ધી-ર ધી મહિરોએ
 ક્યાં હશે સાદ તને જનેતા !
 બધ પળો, બ્યોતિભયો હીચોટો
 ખેત્યાઈને આજ સ્ત્રી સદી હજી
 રે છૂ તૂટી સાઠળને સમાસ્તો
 બે જીવું સૌન્દર્યથી વર્ધમાને
 તને જમે પથ્થરની પટોશમા
 પડી-સદી બાંધેલ તિ છૂતવા છું.

મહારાં સાહિત્ય સંસ્મરણો.

(૮)

રમણલાલ વસતલાલ કેસારી

નર્મદા સરખો જ વીળે પટ મારા
સ્મરણમાં બેસો યાવ છે એ વિધવાધાનો-
હાથે લાગે પથરાયસો આખા પૂર્વ ક્ષિતિજને
ભરી દેતો—જલુ લીચો નહી, પરંતુ નિયમિત
છંદાણુ સપાટીએ આવ્યો જતો—રેલાયે જતો
જૂરાશમમાં દ્રવ્યનો એ સમૃદ્ધ-ગિજતા સુધીને જલે
સતાકુદી રમવા માટે નર્મદાએ બેઠ ન આપ્યો
હોય !

ભર્યથી મન્મદિદસુધી ધ્યાયલા વિધવા
અથે અનેક ઐતિહાસિક અને ઇતિહાસ પૂર્વ
પુત્ર તીકાળા છે. આર્ષાવર્તની એ ક્ષીમેષલા
આર્ષાવર્તનો દક્ષિણેય વિદ્યાચળથી રૂઢ યાવ.
પચ્ચીડ અને પચ્ચદિકમા આર્ષાવર્તને વહેંચી
નાખતો એ પદ્મા કિંદના આદિવાસીઓનું
જાણીતું રજાવ છે. શિવ મુનિ તો તેની સાથે
સંકળાયલા છે. આજ શિવ મુનિ જન્મતા નથી
એટલે તે દેખાતા પણ નથી. પરંતુ રજા સજા
શિવ મુનિના એકાત્મે અણુમમે મટાડવા
આદિવાસીએ વિદ્યાચળમાં હજુ પણ હંમરાવ
છે. એ આદિવાસી ભીસ, વસાવા, નાચકા
આપણને આર્ષ પૂર્વ ઇતિહાસ તરફ લઈ જાય
છે. સુધીને ઠાંડી દેવા કાચે અને કાચે
ચડતા વિધવા જર્જરને સુવાડી 'અગસ્ત્યના
નાથ'ની કહેવત આપનાર મહર્ષિ અગસ્ત્ય
આર્ષ સંસ્કૃતિના એક અગ્ર ભ્યોતિષર હતા
અને માત્ર દક્ષિણ ભારત નહી પરંતુ જનકા
સુભાગ અને માલી સુધી એ મહર્ષિની સરકાર
ચાલ સખાઈ હતી એ જાણુ જરૂરી છે. શિવ
અગસ્ત્યની મુર્તિઓ જનકાથી મળી આવી છે.
માનવીને ધણીવાર કુદરત પોતાની કાયામાં બોલતી
સાથે છે. જ્ઞાનપણમાં દુઃસંભળતો કે પરી-
વર્ષ વિદ્યાચળ હજુ એક વાગ પુકારી લી છે

રૂઢ અગસ્ત્ય આજના ?

જવાગર્મા પ્રસન્નો બહુદાર પ્રસન્ન જ પૂછે
છે 'અગસ્ત્યનો વાવડો પાળવા માટે હતો નહી,
મહર્ષિઓ પણ જરૂર પડે જુદાં બોલતા ખરા !
અગસ્ત્ય બાહ્ય ખરા, પરંતુ આજના બાહ્ય
ધુત્વને સમકાલે એવી એમની ઉત્પત્તિ કયા !
એ અપસરા-ગણિકાપુત્ર હતા.

વિદ્યાચળ સાથે દંતકથાએ જોડેલો વીળે
બાહ્ય તે અશ્વત્થામા ! પાંડવ પુત્રોને લીધતા
કાપી નાખનાર બહુવીર ' સભાર્મ કૃષ્ણે એના
માથનો મણિ કઢાડી લીધો ! ત્યારથી એ રખ-
ડતો વિદ્યાચળમાં ફરો કરે છે. અશ્વત્થામા
ચિરંજીવી છે. મણિ વગરનો બાહ્ય પવતોમાં
જ વસે ! જીમ ઠોળી સિવાય તેને કોણ સંધરે !
બાહ્યો આદિવાસીઓ સાથે આમ ભળતા
એવો જનિ અશ્વત્થામાની દંતકથામાં સન્નિવાઈ
રહ્યો હાથે છે ' વરીયો વાતો કરતા કે હજુ પણ
અશ્વત્થામા ફરતા ફરતા ઠોળ ઠોળવાર દેખાઈ
જાય છે ' ચિરંજીવીપણ એ મહેરો કાચે પ્રાચ-
ગિયનની વાતના જની રહે છે ! મર્નાડીસાનું
Back to Mathuselah દીર્ઘ જીવન વાગ
નામે જોઈ જતા સરખુ છે. પાતલ બહુજન
અશ્વત્થામાને મહાકારતથી મારી આજ
પાકિસ્તાનની રચાપના સુધીની દ્રવ્યમાળા શુ શુ
કહેતી નહી હોય ! જવન, તુડક, ટક, આરબ,
ધરાની, બુધુચી અને મોગલ તમા ધીરજી પ્રગ
ઓના ધર્મણુ આર્ષત્વે અનુભવ્યાં. બીજ
જૈનનાં જડ પણ આર્ષત્વે જોઈ, અને મહુદી-
જરથોસ્ત્રી, જુઝામ અને ખ્રિસ્તી ધર્મનાં સ પર્ક
અને આક્રમણ પણ આર્ષત્વે અનુભવ્યાં. માયા
ના મણિ વગરનું આર્ષત્વ આજ સત સિંધુનો વેદ
પ્રદેશ પણ શુભાવી બેસે છે ! મહાકર્મથી મણિ
જાય એટલે ! બુદ્ધિન, જડ, મગજની ધન્ય-
તા અનુભવતા માનવીને અગસ્ત્યમાળી ઉપમા

અપામ છે. મદાબારત પછીનું આપણું આર્થિક
ગણિતીન બન્યું છે, નહીં ?

છતાં અર્થતંત્રના ઉદારક શકરચાર્યે
વિદ્યાચંદ્રમાધી ખૂબ મેળવ્યા.

વિદ્યાચંદ્રની માતાનું શક્તિપૂર્ણ વિદ્યા-
ચળને શાકતો સાથે પણ સાંકળે છે. હમ
ગિરાદરીની ઈષ્ટદેવી પણ વિદ્યાવ સિની !

આવો ઐતિહાસિક વિદ્યાચળ નર્મદા સદ્ બહારી
દષ્ટિનો નિત્ય વિષય ! અમરત્ય અને અમરત્યા
માની હતકથાઓ દી ગાવવાના સાધન કળતાં
એવું મહત્વ ત્યારે વધારે નહીં જ

છતાં એવું એક અપૂર્વ દ્રશ્ય રમતિ-
માધી બૂસાણ નહો કુગરો ઉપર દવ સાથે છે-
ને કે બધામ દવ નિદાનનારને નીરાખાઈ
સરખા કવિતા સ્ફુરતી નથી ! એ દવ કુમ ૧૧
અનવાળે છે પણ ખરો ! પરંતુ વિદ્યાચળ
ઉપરનો દવ તો દૂરથી એક કાલ્ય કુડા બની
જાય છે એ જોણે દશ્ય જોયું હોય તેજ જોણે !
વિદ્યાચળની વાંકીચુકી છતાં કલાંજલ કોટી
શિખરસપાટી ઉપર સાબી સાબી તેજરેખાઓ
કળાઈ રાત્રિને સમયે એક એવું અદ્ભુત
દ્રશ્ય ચીતરે છે કે આપણે એ જોતા કદી ન
ચાકીએ ! વાદળીમા વીજળી ચમકે, ચમકાંને
અતોષ થવાને જલે વદળીની આખી કારને
રમે અને આમ અખંડરમાં અદ્ભુત થતા કોઈ
વાદળના કુકળને તેજકિયાર આખી
વિજળી એ કિનારમાં બધાઈ રિચર
રહે એવો શાસ વિદ્યાચળ ઉપર
સળગતા દરને દૂર દૂરથી દેખતાં થતો ! દાવાનળ
અમળપ વિનાશસૂચક છે છતાં એ વિનાશ પણ
કેટલેય સૌંદર્ય વેન્ટો જાય છે ! માનવસ્થા
વિનાશમાં કશું જ રપાણું હોય નથી કુદરત
અગ્નિદાદમા પણ હીપે દાપાવે છે !

વિદ્યાચળ ઉપરના દવથી રચાતી તેજ-
રેખા એ મહા બીજી રમરણીય પ્રતિ દશ્ય.

માતાપિતા વડેરે રહેતા હે વાધી વડેરે
જવાના પ્રસંગો તો બિજા થતાજ. પરંતુ ત્યારે

શીનોરમાં રેલગાડી ન હતી જગર અવર મરિ
પટ્ટાચવાના બેજ માર્ગ એક શીનોરથી ફોટીમાં
બેરી મદિદ ઉતરી ત્યાંથી રેલગાડી પકડી વડોદ
પહેચવું અગર પગ મસ્તે ગાડાં કડમ્બીનામાં
બેરી શીનોરથી તેજસાવ આવી રેલગાડીમા
વડોદરે આવવું વડોદરેથી શીનોર પાછા જવું
હોય તો પણ એજ માર્ગ મોટો ભાગે
હોડીતો વ્યવહાર વધારે ઉપયોગમા આવતો.
ટેમ-Time ની પનાઈ ખપેડ પછી નિત્ય
ઉપકળી. છીપાને ઓવારેથી પનાઈમા બેસવું
પડતું ઉપડવા સમયની જલદગત કાઈ મટ કે
મિસોટી વગાડી ને કરવામાં આવતી નહીં મુસા-
દરો આવતા જાય, ધીમે ધીમે બેસતા જાય,
બેસીને કટાળતાં વળી પાછા નેમે ઉતરી ટહેલી
આવે, ઓવારો ઉપરથી વળી કોઈ ઉતાર જૂમ
પાડી પૂછે કે ફોડી ઉપડતાં કેટલી વાર ઘગવાની
છે ત્યારે આગેવાન માછી રક્ષાથી જૂમ માટે

‘દવે કાઈ વાગ નથી’ અથવા

‘તમે આવો એટલી વાર’

મુસાદર ઓવારેથીજ જૂમ મારી કહે

“હમખા આવ્યો આમમાંથી પોટલા સહ
આવું” અર્ધે પોણે કલાકે એ મુસાદર પોટલા
સેધ આવે અને બેરી રહેલા મુસાદરોની કાપતી
આખો જગે કડન વેણ જોવા ન જોવા
સાંભળવા ન સાંભળવા કરી બેસી જાય પછી
એકાએક માછી રોટલા ભેવા કે દારૂ પીવા તથા
હોમ ત્યાંથી આવવાના બાકી હોય મુસાદરો
ના બડગડાડ વચ્ચે એ પણ અતે આવે-જો
બડગડાડમા હેલ્લામાં હેલ્લો અને મોડામાં
મોડો આવેલો મુસાદર વળી જોઈથી સામેસ
થઈ જાય. કાઈ પણ મુસાદર રક્ષી ગયો નહીં
એવી ખાતરી થય એટલે એક જે માછી દાઘમાં
મેટા મોટા વાંસ ભે, એકાદ માછી મુકાન
સાચવે અને એક જે માછી ફોડીનું ઘગર
પાણીમાંથી બહારીને ફોટીમાં ચૂક અને
ફોડીને ધકો મારી તરતી કરી
ફોડીમાં બેસી જાય અને સાંજા સદને જાય

અને કળપૂર્વક નદીને તળીએ ટેકવી તેના જોર વડે ફોડીને ગતિમાન બનાવે. ફોડીની ધાર ઉપર વાંસને ટેકવી ચાલતા એવેમા મ્હારા આશ્ચર્યના વિષય હતો. નમતો પહોર થયો હોય, સૂર્યના તેજમાંથી બળ જનુ રહ્યું હોય ત્યારે ફોડીનો પ્રવાસ શરૂ થાય.

અહીં આજે ફોડી અંધ ન હોય ત્યાં તો પાછળથી કોઈ જૂઠા પાડતું આવતું હોય. કોઈ રહી ગયેલો મુસાફર, અંધર મુસાફરીની નવી જરૂરિયાત નિહાળતો પ્રવાસી ફોડી પકડવા પ્રયત્નશીલ થતો હોય જ. ઉદાર મુસાફરો અને ઉદાર ફોડી ચાલકો વગર બળકાટે પાછા ફોડીને કિનારે લેઈ લે અને આટલી આટલી તક આપ્યા છતાં પણ મોડા પડનાર મુસાફરોને જરૂર આજુ ન આવે એ હમે અને અંધર લેઈ લેતા.

રેલગાડી સરખી અનુદારતા ફોડી બતાવતી ન હતી. મિનિટો અને કલાકોનો તેને હિસાબ નહીં. ફોડીની ઝડપ પણ કલાકે એક ગાઉની પવન સારો હોય તો ઝડપ વળી વધે. પ્રવાહ માનુએ જવાનું હોય તો વળી ઝડપમાં આજો વધારો થાય. છતાં સામાન્ય ઝડપ તો કલાકે ગાઉની ધારીને જ ફોડીમાં બેસવાનું. રસ્તામાં કંચુનેકા, અનસૂયા, બગલા, બાહ, નદીરીષા જેવા ગામેએ મુસાફરો લેવા માટે પાછી ફોડી અટકે પણ ખરી કહેવાય 'રેમ ની ફોડી.' પરંતુ એનો 'રેમ' એવો પોતાનો સ્વતંત્ર જ હતો. કાળના બંધન તેને બહુ વળગતાં નહીં. હિંદુ જેવા શીશુસહ દેશને સમયની પરવા ન જ હોય. નર્મદાનું શિલાબુ આજુ હોય ત્યાં વળી ફોડીને ડોરથી બેસવામાં આવતી. વળી ફોડીને સમય સાચવવાની જરૂર પણ ન હતી. ચાર પાંચ વાગ્યે અંતિમ શીતોરથી નીકળેલી પતાઇ દસ અગ્રીમાર વાગ્યે રાત્રે અંદોલ પકોચી બધ. રેલગાડી બીજી સવારે છ સાત વાગ્યે ઉપડતી. એટલે મોટા ભાગના મુસાફરો પતાઇમાં જ પડી રહેતા. રસ્તારે નર્મદા સ્નાન કરી મેઘાથી ભગવાનનાં ઉના-

વળે દર્શન કરી રોજને જઈ રેલગાડીમાં અને મેસી જતા સમય હોય તો નદા આનંદ માતાના પશુ દર્શન થઈ શકતાં.

ફોડીમાં સાત આઠ કલાક ગાળવા માટે બેવસાય શોખી જડતો નહીં કલાક બે કલાક અજવાળું રહે. એ અજવાળામાં મોં કદી કોઈ ને વાંચનમાં રોકાયેલું જોયું નથી. તે સમયમાં વાંચનનો એટલો બધો શોખ પણ હશે નહીં. મુસાફરો અને એમનો સરસામાન વાંચના માટે રમાન પણ ભાગ્યેજ રહેવા દે. આજીવિત્ત હોય તો ઘોડો વખત વાત કરે, ત્રાહિન માણુ-ધની નિંદા કે ટીકા કરે, પગ અકડાઈ જાય ત્યારે મુસાફરો લેવા અટકતી ફોડીમાંથી ઉતરી પગ છૂટા કરે, કોઈ ભકિતના આવેશમાં ભજન ગાય, સોઆ મોટે કાગે સાસરા માનુની કુવલી કરે અને છાકરાને પકડી રાખે, અને માતે કે ટાળી છુલ બધે કરી સફૂ કોઈ ઉપરેટાં બની જાય.

નર્મદા કિનારાનું ગાંધિર્વ અને એકાંત પણ માનવીને વાચારહિત બનાવી દે એવું જ છે. એકાંતનો ભગ કરે કોઈ બચ્ચુ. જોડી એક રમણેથી બીજો રમણ તે પાંખો ફફડાવીને બેસે. એનો અવાજ નીરવ શાંતિને આઠ બનાવતો. કદી કદી હસેલા પાણી કાપે, બીના પાણી નીતરતા વસ્ત્રમાંથી પાણી પાણુ નર્મદામાં પડે અને પવન હોય તો અઢેલા સદર્મ્ય કદી કરી ફફડાટ થાય એના રવ નુર્મદાની ગઢન શાન્તિને આકાર આપતા હતા. મને એ આજા આજા રવથી શૂંભારી બનતી શાન્તિ હજી વાદ આવે છે.

પરંતુ સફૂથી વધારે વાદ રહી છે એ મુસ્લિમ કિસોરો વચ્ચે મંદાવથી એક વાર્તાની સ્વચ્છ. એક વાર શીનોરચો ચંદિદ જતા ફોડીમાં અંધાર થઈ ગયું. ફાનસ કે દીવો એમાં સળગાવી શકાય નહીં કારણ દીવો કેમી માંજ્યાં ફોડીમાં ફૂડી પડે. 'સર્વ' મુસાફરો સ્વયં બની બેઠા રતા, ફોડી ચલાવનાર અત્યંત શાન્તિથી ફોડી ચલાવે જતા હતા એ

શાન્તિમાં ધીમે ધીમે મ્હારી બાજુએ એક વાતો ચાલી રહી હતી તે તરફ મ્હાર ધ્યાન ખેંચ્યું. એક ધરધામી કિશોર વાતો કહેતો હતો અને બીજો ધરધામી કિશોર એ વાતો સાંભળતો હતો. હું પણ એ વાતોનો છોટો બન્યો, એ વાતોનું વસ્તુ તો હું જાણ બૂલી ગયો છું. પરંતુ વાતો કહેતા કિશોરની અખચિત વાણી, વાણીમાં આવતા પ્રસંગોનું દેશન, પ્રસંગોનું રસભરું ચિત્રણ અને વાતોને જીવંત બનાવતી છટા અને મુગ્ધ બનાવી રહ્યાં હતાં એ પ્રસંગ હું હજી જુઓ તથા. અનુસંધાની ચરિત્ર સુધી એ વાતો લખાઈ, અને છતાં તે પૂરી થઈ ન હતી. ચરિત્રમાં ફેલી આવી જટલા અને મારી ભારે દિવસોની વચ્ચે એ બંને કિશોરોએ વાતો જ થ કરી અને તેઓ હોડી હોડી ચાલ્યા ત્યાં વાત આડવાતી કળાએ અનેક એકાન્ત પ્રસંગોને રસમય અને જીવંત બનાવ્યા છે. હવે વાતોમાં લખાઈ છે ત્યારે વાતોમાં મગતી અને કહેવાતી હતી. વાતો લખવા કરતાં કહેવાની કળા એટલું જીવંત બનાવવાની નથી જ.

એવીજ રીતે ગાંધી મુસાફરીના જીવનમાં ઉપજીવતા વિષયને વાતો વડે 'સમય બનાવી' શકાતો હતો. કદી કદી હોડીને બદલે ગાંધી કે અમલી-વામાં ચીતારણી તેનતલાવ જવાના પ્રસંગો પણ આવતા. મ્હારાં મારાંની રીઝી જીવનને વાતો મારી જમારો એકાન્તને જીવંત પ્રસંગ પર પગથી ભરી રીધું હતું એ અને ત્યાં આવે છે. મ્હારી માથીની રીઝીએનું આરા પ્રત્યેનું જેન સમાજમાં જેટલું હતું અને છે.

પરંતુ રસ્તાની મુસાફરી પણ રોનક ભરી બનતી. ગાંધીમાં કે અમલીમાં મારી નખાઈ, સાંકડે મોઢાં અને તેમ કરી સર્વ મેસનારનો સમાવેશ થાય, ધુપરીવાળા જળદ દોષ, જળ-ને પરાણી પોચતો અને ગાંધી દેતો હોડી-જળદની સાથે જળદના માલીકને પણ વચ્ચે વચ્ચે ગાંધી દેતો દોષ, તને વાપ ખાય ! એમ

જળદને સમાવેશ કરી એટલું જ સ ન હોય તેમ 'તારો ગમતો મરે !' એવી પણ ખૂંધે છોડે જીવંત પ્રસંગો કરતો દોષ, કિશોરો ડાંગ અને ધારીના સાથે એક મે વરતણીના અને મહોનગી ભરી છટા સાથે ચાલતા પૂરકેશ કે મુસલમાન હવાદવાર સાથેમાં દોષ અને તાગ-સર્વો આકાશ નીચે આ ગાંધી ચાલે જઈ દોષ ! પરંતુ રસ્તા જડું સારા તો જાણ પણ નથી ત્યારે પણ રસ્તા એવાજ હતા ગાંધીને દલાવી છાણી દેતા રસ્તા ગાંધીમાં મેસનારને જડું જીવવા તો ન જ દે. એટલે વાતો કમન શ્રી ધ, શાક અને કટાણા રહામે ગમવાજી ધવાજી મની રહેતું.

ચરિત્ર કે તેનતલાવ મેસનારો મેસી વડોદરે ઉતારાવ અને રસ્તામાં ઉભોઈ અને ઉભોઈના પ્રતિદાસ પ્રસિદ્ધ કિસ્સો આવતાં કિસ્સાની મહત્તા ત્યારે મને જરા સમજતી નહીં. કિસ્સાને જોડતી ચારે કામોજના હવાજી ઉપર સમજાઈ રહેલાં વિજાળદેવના વ્યવ જ મુજરમુજની ત્યાં આવતાં આપત્તેનો ત્યારે કશોય ખ્યાલ ન હતો. વાતોમાં જાણ માનસને કીરા કહીવાની ન સમજાય તેવી હતકમાં જ માત્ર સમજી શકાના સમય સુધી રહ્યું હતું કિસ્સો જાણનાર કીંગ કહીએ રાજગી કૂર માનસ તરંગોનો મોગ બની કિસ્સાની વિવાદમાં જગાઈ મેસ, હવા આવવા મરેતા એક ન્હાનકડા ખૂંધા મોખારા હવા મેજવતો છી પી લાંબા સમય સુધી જીવે અને કોઈની ન ઉઠતી રહેતો કારીગરોનો કોઈ મેસો ઉઠવા તેને બીતમાંથી જલાર કહાડે અને તેનું મારું મરું. રાજસતાવ સર્વને જલ પમાડ્યું મહા લક્ષણ એમાંથી ખૂંધું મરું રાજસતા પ્રત્યે જમાવ ઉપજીવ્યા સિવાય બીજું કશું પરિણામ ઉપજીવવી શક્ય નહીં !

એકાન્ત કિસ્સામાંથી એણે તેનતલાવ માંધું એ એનો દોષ હતો એમ પણ એક મુમ-જૂત જમાતી. 'એકાઈ મજાવ તેનતલાવ'

તામત્રી આ બાબુએ પ્રસિદ્ધ એક કહેવત પણ આ કથામાંથી ઉપજી હોય.

આમ આ શીનોર, ચંદોદ, તેનનદાવ અને વડોદરા વચ્ચેની મુસાફરીમાંથી નર્મદા ના મઠા એકાન્ત વચ્ચે વધતી પતાઇ સીમની શાન્તિમાં સમાઈ જતી ગાદી, વાતો-કથનનો ઉપયોગ અને હારા કડીયાની દંતકથા એટલું રમરણે સમરી રાખ્યું છે.

ઉપરાંત શ્રદ્ધ રહી છે હળવાળી રેશગાદી ! સાંકડા માપની Narrow gauge એ ગાડીના ડબ્બામાં મને બાબુ એ આગળ તેમજ પાછળથી ચડી સકાય એવી મોજતા હતી. ખાને ખાને બારણું ન હોતું એટલે મરવા ઉતરવાની જગ્યા એક ખૂલ્લા ન્હાનકડા હળ જેવી બની રહેતી. હવે એ પદ્ધતિના ડબ્બા અદ્યતન ગયું ગયા છે સેકન્ડ અને ફર્સ્ટ ક્લાસના કેઈ કેઈ ડબ્બા હજી જવે જવે જોડાય છે. છતાં આજ પણ મને એવાં ખાનાં ગમે છે, અને તક મળે તોમાં જોઈ હળમાં જોઈ રહી મુસાફરીની મોજ લઈ છું. પહેલાં તો ઘડી કલાસમાં પણ આવાં હળવાળાં ખાનાં મળતાં Air conditioned-કેડક રજાપિત ગાડીઓ ભરે થાય. પરંતુ આરી હળવાળી ગાડીઓ સહન કરવા સરળી છે-જો કે આજ તો ગાડીના પગથિયાં કે ગાડીનાં છાપરાં ઉપર બેસી મુસાફરી કરવાની મોજ મોજા તે મળે છે ખરી ! કદી કદી મને પણ એ મન થઈ આવે છે. પરંતુ આપણા મન ઉપર કેટલેલી બાબતમાં અકુટ મુકેલા પડે છે ! ગાડીને છાપરે પણ આપણાથી બેસાય નહીં ! આ જન્મે તો નહીં જન્મે !

શીનોર સુધી રેલવે થવાની ત્યારે વાતો સાચતી હતી ખરી. રેલવે થતાં સોંધવારી થટી જતી, મોડોનાં ચાલવાની ટેવ ટળી જતી, નિર્જનતા વધી જતી, ટેડ બ ખીની સાથે બેસવું પડતી અને આભડછેટ વધી જતી ધર્મ નહીં થતી એવી એવી ઘડાઓ પણ મોડોને થતી અને તેવી ચમત્તો પણ સાચતી. ટકા ખોટી તો કેમ

કહેવાય ! જૂની મોંઘવારી મુગનૂની બની મધ અને આજ આપણે આતરરાષ્ટ્રિય સપાટીની મોંઘવારીમાં આવી પડ્યા છીએ. નિર્જનતા વધી એ પણ સાચું. આખો મધ્યમ અને ઉચ્ચ વર્ગ હાથે કામ કરવામાં અચકત બનતો જાય છે. ટેડ બ ખી સાથેના સંપર્ક જરૂર વધ્યો છે. તે વખતની-હજી પણ પ્રસિદ્ધ કહેવત

ટેવ ગયા કુઝરે, પીર ગયા મઠકે

જાગ્રેજના રાજમાં ટેડ મારે ધકકે.

દિવસે દિવસે વધારે સાચી પડતી જાય છે. જો કે એથી ધર્મબળતા વધી એમ માનવું મુશ્કેલ છે. મણા મણા અસ્પૃશ્યોએ આર્થ ધર્મને સાચી રાખ્યો છે. ન માનનાર ભકતમાળ જોઈ જાય.

શીનોરની બે માંગણ : એક ન્હાની અને બીજી મ્હોટી મ્હોટી. માંગણ તરફ અમારી યાજ્ઞા હતી અને તે બાબુએ રેલેયન આવશ્ય એમ નક્કી પણ થયું વર્ષો પછી ત્યાં રેલેયન આવ્યું પણ ખરું. પરંતુ આમ મોડોના જગરા વિભાગે એ રેલેયન ન્હાની માંગણ બે ચી લીધું. રેલવે થતાં નર્મદાની આવશ્યક મુસાફરી બીન-જરૂરી બની ગઈ છે. હવે વડોદરાથી શીનોર જતાં આવતાં વચમાં નર્મદા આવતી નથી. રેલવે એ આપણા કેટ કેટલા પ્રાચીન માંગે બદલી નાખ્યા ? રેલવેમાં મુસાફરીની ઝડપ ને ઝપટ વધી પરંતુ આસામેલથી ધીમે ધીમે, કુદરત અને માનવીને જોળખતાં જોળખતાં આગળ વધવાની જૂની મુસાફરીની ઢબ મા પણ ત્રાસ ન હતો એમ કહેવાય નહીં.

મ્હારે બહુવાનું શીનોરમાં, પરંતુ માતા પિતા વડોદરા રહે, એટલે વડોદરાની અવજનજવર રહેતી ખરી કાંધોલમાં દાદા દાદી રહે એટલે ત્યાં પણ જવાના પ્રસંગો આવતા. પેટલાદમાં બીજા સર્ગ વહાલાંનો નિવાસ એટલે શીનોર, વડોદરા, કાંધોલ અને પેટલાદ એટલા ક્ષણ આગળ જાળપણના રમરણમાં તરી આવે છે. શીનોરની મારફત કાંધોલ પણ ત્યારે રેલ

ગાદીથી સહસિત મધુ ન હતું એટલે
 રેલમાદીના ડુકડાઓ પકડી પામેમાં પાસેનો
 ખર્ચ રસ્તો હોય ત્યાંથી કાસોલ આડા માર્ગે
 જવાનું. વડોદરાથી સીધા ખર્ચ રસ્તે કાસોલ
 જવાનું, અંતર વડોદરાથી અણુદ રેલ
 માદીમાં જઈ ત્યાંથી ગોધરાની આડી પકડી
 ગોધરે ઉતરી ત્યાંથી આડા
 માર્ગે બાર આઠ દૂર
 કાસોલ આવતું, જાળકોની રસવૃત્તિ દેવ અને
 આભાવ પૂરા ખીલ્યાં હોતા નથી એટલે આવી
 મુસાફરીમાં ત્રાસ શો પડતો હતો તેનો છીંકા
 ખાઈ રહ્યો નથી ત્રાસ કે મુસ્કેલી વડીશેને જ
 માથે રહે જાળકને ત્રાસ પડે તો તે રડીને કે
 નિદ્રાવશ થઈને એ ત્રાસ વિચારે પાડી દે અને
 તો એ જાગ બાર ગાઉની મુસાફરોનાં આખા
 પલ્લુ અમતા સ્મરણો જ રદવા છે આકાશ
 બેસવાની જગા મળે, ગાડું ઉછળી એક બીજા
 સાથે અથડાવાના પ્રસંગો દાખ પ્રેરે, કટાણો
 આવે ત્યારે જાળકના અધિકાર અન્વયે સદ્ ઠોષ
 સૂવાની જગા ઠરી આપે, વખત આગવા માટે
 વાતો અને ઉખાણાની પરપરા મધુ જ બૂલાવી
 હલપનાના પ્રદેશમાં સેધ નાથ, સારા પ્રમાણમાં
 કાચુ ઠોઢ આવા માટે મળે, જોવાર થતા ઠોષ
 આકની ઘટા નીચે પરાપકારી ફાનેશરીઓએ

બાધિયા એકાદ કુવા કે ઝરણા પાસે આડા છૂટે,
 અધેજાના આગ્રહમાં જ્ઞાન તો આવશ્યક અને
 જ, રસોષ થાય-ગોઠે બાંધે ખીગડીશક-
 આખરનાં વિસ્તૃત વનમાંથી પાડા તોડી પડીયા
 પત્રાગાં બનાવાય, ઉન્દાઓ દોષ તો પાસેના
 આખા ઉપરથી ઠેરીઓ પાડી શકાય, વૃક્ષની
 છાયા નીચે સારા પ્રમાણમાં જમાવ, સૂઈની
 તાપ સદન થાય એટલે પાછી મુસાફરી શકે
 કરવાની દોષ, બેસી બેસીને કટાળીએ તો ખરે
 ચાલવાની પલ્લુ સગવડ મળે, અને ચિન્તા કે
 વાળની સાચી બોડી બાંધ બદાદરી જરી વાતો
 ચાલે. દયાઈ માઉગાડુ ચાલે એટલે હાથે પચીસ
 ત્રીસ ચાંદીસ માંદગીની ઝડપે જતી રેલગાડી કે
 મોટરકાર ચૂકી જવાનો હલપના ધનકાર
 વધારી દેતો ભય જરાપલ્લ નહીં આવા વાતા-
 વગણમાં મુસાફરી કરવી એ છેક અણુમમતો
 અનુભવ તો ન જ કહી શકાય. બદાવરા બનાવી
 દેતી, સદ્ પ્રવાસીઓનાં ખૂન કરવાનું મન થાય
 એવી અનુદાર મનને અને દેહને ઠોકાળે જ
 રાખતી રેલવેની મુસાફરી કરતી વખતે. ભીંગી
 ખર્ચ રસ્તાની મુસાફરી હજી પલ્લુ યોદ આવે,
 અને એ પ્રધાને સંકળન કરવાની જરૂરતુ જાગ
 પલ્લુ ભીસુ કરે છે

એ કોલેજિયને બીજા કોલેજિયન મિત્રને પૂછ્યું, “ ઘઉં વાર ને ચાહે છે તો તેના હાથની માવજી નમ
 નહિ કરતો ? ” બીજાએ જિન્ને વર્તે જવાળ આપ્યા, “ શુ મારણી કરે ? તેણે વાવજીવમા અને કણુ,
 ‘ હું હાથીને ચાલું છું. કાન્દને ચાલું છું, અને શાવર્જનશાળે તો ખૂબ જ ચાલું એવા નહિરો સામે હું
 કેમ રહી શકું ? ”

એસ. બી. પટેલ એન્ડ કું.

હોલસેલ એન્ડ રીટેઇલ કેમીસ્ટસ

માહકોનો સતોપ એ જ અમારો મુદાલેખ.

રાવપુરા—વડોદરા.

કુંડાની વેલીઓ.

"પ્ર"

[કપો નગરનુ ઉપવન, તેનો એક ખાગ ત્યાં પચ તથા લીલી ધોનો ગાલીઓ તથા શિર ઉપર વૃક્ષકુડની છત ને છત્રી, એ છત્રી હાયામાં ફૂલવેશના કડાં તથા તેમની વચ્ચે એક નગર-કન્યા-પત્રમદના ને પુષ્પવદના તે બોતે છે ને નારિકાનો આરબ થાય છે]

(કુલ બદારથી નેતી)—ઓ અસિ ! કુસુમ થીબી જા.

કુ—(બદારથી) કોણ પુષ્પા ? અહીં કેમ થીબી છે ?

પુ—અહર બાન એટલે કદુ (કુસુમ પ્રવેશી છે તે થયા નામાં તથા થયા છે)
કુ—ચાલ, પ્રદર્શનમાં નથી ન્તુ ! (એક ફૂલ તેહી સૂંધે છે.)

પુ—પ્રદર્શન હજી નથી ઉપક્રમ. (વેલીના પત્રો હાથે રમત કરે છે)

કુ—(ફૂલ સાડીની પીનમાં ખેત્તી હાંડતા પરિવ્રજામાં નેહ) આ સાડા ચાર તો થયા.

પુ—ખરી વાત. પરંતુ રેશ-બાદી દમેશા મિનિજાના કાંટે નથી ચાસતી. અહીં મોહી થઈ અને સી કમચાલેવી સમયસર પહોંચી શક્યા નથી.

કુ—(અપ્રસન્નમુખે) હવે ?

પુ—હવે ત્રીસ મિનિટનુ તપ.

કુ—એટલા માટે જ અને અહીં બોસાલી સામે છે.

પુ—સાચી વાત. (સર્ગમત) માલ. આ કુલપનને આપણે ત્રીસ મિનિટના તપ માટે તપોવન બનાવીએ.

કુ—એતો મન મનાવવાની વાત. બાકી—

પુ—(કુલકલપવર્ક) બાકી શું ?

કુ—આગળથી એવું જાણ્યું હોય તો સાજ-ગગાર સાવકાશે સપૂર્ણ કરત. રહેને મોહી થઈશ એવી દહેશને એટલી સાડી બદલી દોડી આપીને હવે અહીં તપ તપવાનુ. શિદ !

પુ—પાસે આવી કુસુમની સાડીને અહીં તારી માળીએ બેટ આપી છે તે સાડી આજ મેં

કુ—(સમીપ રવે) હા એજ માળીના હેડ બા રસથી ખરીદી લાખ્યા છે

(પુષ્પા બન રમી સાડીનો મેગ, ફેર અને થાસન અવશોકે છે)

કુ—(પસન્નવદને) છે ને મુંઝર ?

પુ—જરૂર (દ્રેપમિશ્રિત સ્વરે) પરંતુ—

કુ—(હતાનદ મુખે) પરંતુ શું ?

પુ—હાકાની સાડી નેટલી એ ઝીણી નથી.

કુ—(હસાપ્રવર્ક) એ વળા કેવીક ઝીણી કેમ છે ? (પોતાની સાડીનો છેડો બંને હાથે આંખ સામે ધરી) અતરખના પડ જેવી તો છે. આજ છે

પુ—છે. પરંતુ હાકાની શિદાણી તો એક મહીમાં માઈ જાય, જાણે રમાસની ગડી.

કુ—(છેડો છેડી હઈ તેને ઠીક ગોઠવતી)

પુ—પર્તમાન વખતની વાત કરે છે કે તવારીખના વખતની અખરેહમાં જિદણી મોકલાતી તે તે તો રાજપૂત રાણીઓના વારામાં,

પુ—મારા બાઈ કહેતા હતા કે આને ખબર એવી થયા જીવે છે હા, તે મરણ-દશામાં છે પરંતુ કદરહાર મળે તો કારીગર ને કારીગરી કમારમાંથીય ઉપર આવે.

કુ—(સ્ફટકા) તો તારા બાઈને કહેને કે એવી કદરહારીનુ પોતેજ મજલાવરશુ કરે. કોઈ કારીગરને કમારમાંથી શકવાનો પુષ્પલાભ થશે અને તને તથા તારી બેનોને હાકાની સાડીઓ મળશે.

પુ—(કમલ સ્વર ચડતી) મળશે શું મળી ચૂકી છે સર્વોત્તમ-સમારબમાં હુ હાકાની જોડણી જોડુ કુ કે નહિ, જોને

કુ—(સ્વદેવ) જોડી, જોડી !

પુ૦—હા, જોડીય, જરૂર જોડીય ને તું પડીય જોડી.

ક૦—(પૂર્વવત) હું જાણુ છું કે તે નાટ્યોદય-વર્મા રાણીનો પાડ લીધો છે તેથી એ પાદમા શોભે એવી એકાદ જોડણી વિદ્યાસુતના મુગ્ધિયમર્મ્યાથી માત્રી સાવનાર હોઈય.

પુ૦—(સરોય) હા, બાપ દા એમજ બેટ તો તનેજ મળે. અમને કેમ ન આપે. અમારે કેમ સગાંસાગરાં નથી. અને કેમને વદાયા કે સાડકાં નથી. અને તો કપડા પશુ માત્રી બાપીને પહેરીએ. વિદ્યાની ડાળી ફાંસી છજુકાબેર ફરે ફેરે છે.)

ક૦—(અપભ્રંશ બદલી, નમ્ર કરી) પુષ્પી. 'જોડું સામું' એનું રીસ ના કર. મારા વલ્લ-બ્યોના આલસ એવો ન હતો. આ તો હું તને જરા ઝીડવતી હતી તારા બાપએ સો રૂપિયાનાં કનકકુંડળ આપ્યા છે તે હું જાણુ છું (પુષ્પાના કુંડળને ઝુસાવે છે) કેવાં સરસ છે. કેવાં તેજ-સ્વી છે. (માથને ખડે છે) આ યુવાત્રી જોખ પાસે જાણે રત્નપ્રદીપ.

પુ૦—(રોષામુક્ત મુખે) હવે ગહેવા રે એ પ્રથસા (સસરિમિત ટપલી મારી) કુચ્છી. દોરો ચાંપી ફાંસી ચોપડે છે.

ક૦—(કુંજબહાર જ્યાંમળા ચીંધી) ને ને કેણુ આવે છે.

પુ૦—(બહાર જોતી) મહિસામયજાળા ચંદન-જોરી સામે છે.

ક૦—(અંતરમાં) ગૌરી કે મરણી.

ચંદનજોરી પ્રવેશે છે તે દેખાવમાં સાદી છે તેના દેહપદ ખાલી છે અને પગ પર પેદર માત્રી મદિ સંજોર એવી ધૂળ.

ક૦—(પ્રથમ નખસિમે અવસેહી) ચંદના પ્રદર્શનમાં સરકાર સુખના સુખો વચ્ચે જુદા છે છતાં આવા અસંગતની વેશી જાણે મીરજાપુનો અવતાર. (દમે છે)

ચ—બેન. હ્યાં વેશ અને વચ્ચે અસ-ગરી ગુણો એ સમજાવું સમજાવત કદાચ

દશુ નથી જડમું પરંતુ મીર્ગજાપુનો અવતાર સમજારી હતો. મદાસરકારી હતો એ નહીં.

પુ૦—(અમાર અવર) એમ. વક્રિયોદના અભે તો અધિ ચંદન તારા પાદ-પદને ચંદન રંગ ચડાવી છે એ પણ મદાસરકારની નિશાની હતી.

ચ૦—પુષ્પાબેન. જિજ્ઞાસાવાદીએ ગોડા પાંખી એને નદિ જોળખી રહે.

ક૦—(સરોય) એણે તો દુરીઓ કે પરીએ કીડે.

ચ૦—તમારાં જેવા એઓથી પણ ચડે.

પુ૦—(જિજ્ઞાસા ફાંસી) ફેવી રીતો.

ચ૦—સાંભળો બિચારી પરીએ. ને દુરીઓ તો ક્રમનાના પ્રાણી તેઓ. કેવલ વાતાંજોમાં વસે, જ્યારે તમે છે વાન્તવર્મા વસનારાં જીવતાં જાગતા વિના પાખે જોડનારાં.

ક૦—(આળા પાડી) વિના પાખે જોડ-નારાં. વાદ. તું તે વડે છે કે વડે છે.

ચ૦—હું કેવલ દહીકતનુ બનાવ કહું છું.

પુ૦—(અવરને કમસ કોષ મિમિત કરી) આ દહીકત. અને પવનપાવડી પહેરીએ ને દહીકત.

ચ૦—(સાતિથી) હા બેન દહીકત મીઠીનો પહેરે છે આમડાની અપસ અને મીમાનો પહેરે છે પરીની પાવડી પરીની મોજડી.

ક૦ પુ૦—(બેને સાથે પેલાના પગ બહી દષ્ટિ રાખી) હ્યાં છાં આ અમારા પગે તો મખ્ખસની મોજડી છે.

ચ૦—(કુંજબહાર નજર ફેરવી) ફેવી મોજડી તમે બહાર ઉતારી આપ્યાં છે.

પુ૦—(બહાર જોઇ) હ્યાં છે બહાર. અને તો નથી દેખાતી.

ચ૦—મોટા રાક્ષસતા પગના આપની છે છતાં નથી દેખાતી. આ અપની વાન જુઓ એ રહી એ અરોહણની ઠાપામાં ફેવી મોટી છે.

ચંદર હું તારાં જેવાં પાગ સાન રમાજ જાણે.

કુન્-એ તો મોટર.

ચન્-હા, મોટર એવું પરીચોની પાવડી.

પુન્-(સરોવ) હા શબ્દકોષમાં શીખી
આવી !

કુન્-(બમમો) એના જેવી સરકૂતની
શાઓને વળી શબ્દકોષ શીખવા પડે ! સરસ્વતી
જેની જિજ્ઞાસાએ વસે તે તો જોતજોતમાં નવા
શબ્દ કમ્પ્યુટરો રહે.

ચન્-કુ સરકૂત શીખી નથી તેથી મસ્કરી
કરો છો !

પુન્-(ચાળા પાણી)ના સાહેબ ! તમારી
મસ્કરી શામ ! આ કેવલ હકીકતનું બ્જાન છે.
(દસે છે. કુમ્મ સાથે છે) (અન્ય એક મુવતી
આવે છે તે સુતની ને સચકા છે.) હકીકતોનો
વિસમ્મ થતો હોય તો મારા તરફની એક હકીકત
ઉમેરવો

કુન્-કઈ હકીકત પસાણી ?

પુન્-તારી કીડાની સ્પર્ધાની ત્વાં જિત્તા-
એમાં ઉત્તમ ને અંતિમ પદોને પડેલી.

પુન્-તારી સખિ અહનને દીર્ધ-દોડમાં
યાદ મળ્યો છે તેની બાટાઈ ગાય છે ?

પન્-ના પક્ષુ એ દોડમાં તમને અંતિમ-
પદ મળ્યું હતું તેં હકીકત યાદ કરાવું છું

કુન્-દીર્ધ-દોડમાં યાદ મળ્યો એટલે કઈ
આકાશનો ચંદ્ર નથી મળ્યો.

પુન્-એવી મોઢ-દોડ શાએ જાનને ને
સ્વાખનને.

પુન્-અને બીને !

પુન્-સરકારી બીને શામે હસમતિ અન-
મતિ, મુદ્દમતિ.

પન્-મુદ્દમતિ કે મુદ્દનતિ ! ના, ના, માથ
મતિ (અન્ય એક મુવતી પ્રવેશી છે, ગાથે કે
મોઢવેલી આવી.) (સરિમન) ધર્મક્ષેત્ર કુરક્ષેત્ર
સમવેતા મુનુસવા—

ચન્-હા, મુનુસવા પગ વાચણેત્રે ફર-
ણેત્રે, ધર્મક્ષેત્રે કે મુદ્દક્ષેત્રે નહિ

પન્-પરીવાત. મુદ્દક્ષેત્રે તો દેહ-દંદ હોય.

આરે અલી છે વાણી-વિમલ.

મન્-હા, છે, એમાં ખોડ કે શરમાવાનું
શું છે ?

પુન્-દંદ-મુઢી હોય મહમોતા માળે, સીઓ
ની સમિતિમાં નહિ.

પન્-ત્વાં શું હોય ?

કુન્-ત્વાં હોય કાવ્ય શાસ્ત્ર વિનોદ.

પુન્-અથવા હોય તો સાહિત્ય, સંગીત,
લિપ્ત કે શમારની કથા.

ચન્-અતરમાંથી બિએલી કે વાળની
શાળા પેટે મત્રવત બોલેલી.

મન્-તો મું અમે મત્રવત બોલીએ છે ?

કુન્-એ શબ્દ કહેવો શામતો હોય તો સો,
પોષ્ટ પેટે.

પન્-પોષ્ટ પેટે ?

પન્-હા તેની પેટે. અને ઉપમાં ન અમ્મી
હોય તો કહુ કે મુસ્તક પેટે. તમે બોલો છો સારે-
શાસ માય છે કે ગાથે વિદ્યાસપત્ન મુસ્તકાસપ
બોલે છે, બીનુ અતર બોલવું નથી.

પુન્-એ સત્વ આરે બોલે !

પન્-શરીરનું સત્વ સજ્જવન ધાર સારે.

કુન્-મુપાવ ના. કહી દે કે તારા જેવી તમડી
મુઢએ સારે

પન્-હા સારે. મરાબર કમ્પુ.

પુન્-પરતુ સારે બી સુંદર નહિ રહે. તે
શરીરોમાંનું અસુદર મુતળું.

કુન્-અથવા શરીર અસરકારી એવી પડછંદ
લિલિમા.

મન્-નહિ તો શરીર પાછળની પાડી કે સજ્જ-
ની સારી.

પુન્-એથી તો મુત્તુ મુમ્મ.

કુન્-વર્ડરનું વક્ષ મુવું પડે તે પહેલાં કુ
હડની 'વેશ મુવ' (એક વેલીના કમ્પારિસન
છત્રીએ આપે છે)

પુન્-‘વેલીનું’ (કમ્પ્યુ) આ વેલી
કેટલી મુખી છે ‘વખતે આવવાનું ને વખતે
પીવાનું’ પવન મુલાવે ને ચંદ્રાસુરણ ખિલાવે.

પાખાઓ પ્રેમ કરે તે પતંગો સુખ ન કરે

મ૦—માખા અવતાર મળે નો હ બવેબન
મોગન-મધનો વવતાર માણ, ને આખી
અવનિને મધમધાનુ

ચ૦—(જનાનિકે) તેણીએ ને અવન-
પાવડે આ બવે પશુ એ જ નો કરો છે.

ક૦—અને હ માણ દરપસનાનુ કવતર
દર દર દરે દાન દરેલ

પ૦—ધારો તો આગ્રેય તમે દાનેસરી દરપ-
સતા વધ શેલ તમારે મરે નવધખી બહાર છે.

(અન્ય બાળાઓ આવે છે દેઓના નામ
છે જુદા, વસ્ત્રો ને વાસતી.)

મ૦—આવો, આવો

૬૦—(મીનાઈ પખે જવન ખાતી) એક
કદમો ધામ ' વિચાર થાય છે કે કેવળ દેવતાના
પેઠે અદનમેષ કરે અને રુપેલી રહારીમા દેડી
રહે

૭૦—મીનાઈ કાઠે માણસનુ ધડ ને માટીનો
મોઠો બરત્તર જનિમાધી પાણી અન્ધા દરે
(કષાળનો પરસેવો લે છે)

વા૦—તોપાદ એ ધામવાતી ને ઝામવાતી.
(પેલાની સાદી પર દિદિ દેડી) જુલો ને, જુલો
અજરેબેગ અંધેળા કરી આવી છે આવુ જાણુત
તો બીજા એક સાદી સાથે લઈ આવવ

(અન્ય એક બાળા આવે છે)

ક૦—આવો સ્તાનેન આવો

ચ૦—(સગિના) પ્રદર્શનના દર્શન પછી
પહેલાં સખીટ દના દર્શન કરેલ

૮૦—સત્તા ' આવા કળા બેનાળામા પશુ
તારી શરદી નથી મુદાઈ

૯૦—(સનમ) એ મહેલ એ તો અખડ
અરણ્ય

૧૦—(નાક લુગી) મુ દરે / દવાનો આરો
નથી રાખેલ દવાની બાટલીઓનો કુખ
વગર છે.

૧૦—(જનાનિકે) એ કુખ કદાચ ખોદાલી
કપરની ગારીનો હશે.

(અન્ય એક યુવતી આવે છે)

ચ૦—આ આન્ધા (કટાક્ષમા) મોગનમધા
કોણ બેન

ક૦—(સુગંધી રમાલ નાકે ધરતા) સસ્તા ને
કાણુ-ગંધી અતર મને રુચતા નથી

(બહાર ગસ્તા પંચી દેડીવાઓની જૂમ
સંબળાય છે)

ક૦—આ લોકોને કાણુ લેવા ગયુ હશે કે
આજે પ્રદર્શન છે

(એક યુવતી પ્રવેશી જવાનુ આપે છે)

—આપણી જૂમ.

પ૦—ધરેલી જૂમી આવી છે / મધમધા

૨૦—આ જૂમ્યા અજૂમ્યાનો પ્રશ્ન નથી
ધરબદાર ખાતે છીએ તે સુધા-શાંતિ માટે
નથી ખાતા.

ચ૦—તો શા માટે ?

૩૦—જરા સ્વાદ કરેલ, રસ આપવા

૪૦—(જનાનિકે) કે પછી બર્ષાં શાણ
જુલ કરી બખાડો કરવા

૫૦—શુ મગારશુ ?

ચ૦—મેલે

પ૦—મેલે ને મધાર્થ ખાવ મદ્ય સોઠે.

૪૦—અણા ?

ક૦—અણા છે મોડા મોડીની ચડી

ચ૦—મીનાઈ

ચ૦—એ છે અજરેબેગ ખાણુ.

૭૦—તો ફરેલ જણુ ફરેખાલ કરેલ શુ
મગારોએ ?

૮૦—ચા.

૧૦—ચોકસે

૧૦—કેટલી

૧૦—આઈસક્રીમ.

૨૦—અને કું ઉમંગ હુ ગાસબેરી. મેલબને
અહુ સહને બાવળુ લઈ આવુ છે. (પ્રવેશન)

૪૦—તમે તે શિગરુ મગાવ્યુ કે
માદમી ?

પ૦—અમે તારા જેવા અકરાંતિમા નથી કે

ભાણે પીરસ્યુ સહુ ડમરી જાતિને ને પછી ડો-
હટરના બરે દેહીએ.

ચ૦—ડોહટરના બરે દેહી જવા મુક્તિ
ભોષએ શકિત.

ક૦—અમે અશક્ત ! અમે દુર્બળ !

પ૦—(કટાક્ષમા) મુલ્યાસદડ જેવી પડખદ
તમારી દેહ તમે દુર્બળ ન હોય દુર્બળ તો
છીએ અમે દહલી—અતઃ જાણીએ.

મ૦—મરકરી કરે છે ? કઠાખાવડા બહુ
બળીયાં હોય તો આવી જાણે ડેનિસકોર્ટ પર.
ભોષ્યુ કેણું છતે છે તે !

વ૦—પગની ગમે બહુ ધમક ધમક થતી
હોય તો મરજા-ઉત્સવમા આમ જણુ દલ હુ.
ત્યાં ખમર પડશે કે કેણુ વધારે ધૂમી શકે છે,

દ૦—અને હજમા ખૂબ આગે છે તે
પધારને વિદ્યાલક્ષ્મીની વિવાહસમાપ્ત વિદ્યાધીઓ
ના સૈન્યનો દર્પ તું ઉતારીશ કે અમે ઉતારીશ
તેની પરીક્ષા થશે.

(એક માણસ પ્રવેશ છે ને વેલીનુ એક કુટુંબ
ઉપાડે છે.)

લ૦—કયા લાઇ જાય છે એને !

મા૦—કપારામા રાખવા.

પુ૦—ત્યાં કપારામા આવો હાથડા છે !

મા૦—ના મેન !

ક૦—તો તો એ બાપડી બળી મગવાની !

ચ૦—નવજનનનુ પૂર્વજનન કટકર હોયજ
છે. વસત પહેલા પાનખર

વ૦—કુ અર્મા દાજના જનુ તે કરતા કપારા
કરતા કુડાં શા ખોટા ?

પ૦—એ બર કરનાં દર શા ખોટા જેવી વાન
મઠ

ચ૦—ધરતીફર વિના વેલીઓનો વિકાસ
નથી.

દ૦—(કટાક્ષમા) વિકાસ ! કાપા પર કર-
વાન ચાલે અને એકના અનેક કુકડા થાય એ
વિકાસ તો ખરો !

વા૦—એવો વિકાસ કદનર્મા આંધી જવા
ખપ લાગે.

મા૦—બેનો ! કુ ખ વિના સુખ નથી.

ચ૦—કડવાટ વગરનુ ઔપધ નહિ.

લ૦—કડવીને ભાવે કાયકો. અમે કડવાં
નથી કે કડવી દવા પીએ.

પ૦—જાણા જાણા અણા મળાનેજ તમને
ગળપણુતું ગાડપણુ લાખ્યું છે.

ર૦—અમારા એ ગાડપણુને લીધે તને ખૂબ
લાખ છે. કુનિજામરના ને દરિયામરનાં એર તને
એકલીને પીવા મળ્યા છે

મા૦—બેનો ! તમે બહુલીઓ છો. તમારી
વાત મને સમજતી નથી. પણ હું એક વક્ત
ગણુ છું કે ટોપ્પી જેવડા કુડામાં ધરતીનાં
ધાવણુ મળતાં નથી. અને એ ધાવણુ વિના વેસો
શમે ફૂલે નહિ

પુ૦—અસિ ભોળા માણસ ! આ કંઈ તારી
દાદી વડદાદીનો વખત નથી, આને માણસના
દાબમા બલી બલી વિદ્યા ને હક્ક છે. ધારે તો
તે ધરતીને ફક્તી ગાય પેડે ટોપ્પી શકે છે ને એ
ફક્ક તને મને વેસોને પાછ શકે છે.

મા૦—(અચરજબમો સ્વરે) ધરતીને દોહો.

ક૦—હા ધરતીને. અરે ! પનન, પાણીને
આકાશને પણ.

વ૦—જેવુ હોય તો આવજો. અમારા
વિદ્યાલક્ષ્મીનાં જાતજાતના કુડામાં જાતજાતની
વેસો છે. તે કંઈ મૂખે ટાયતી નથી.

ચ૦—તેવી મૂખ મરી મઠ છે.

પ૦—(જનાંતિકે) તેલું પેટ ચકલીનાં પેટ
જેવડુ થયુ છે.

દ૦—તે તરસે મરતી નથી.

ચ૦—(જનાંતિકે) એકજ દીપે તરખત
લતીને તરસ લાગે ને ન લાગે તે સરખુ જ છે.

મા૦—હાંપડે ને હાંપડે રહેલી વેસ ધોળા
નથી લાઇ જતી !

વ૦—બસેને ચાપ ફધના જેવી દેહ તે તો
રૂપીઓની દેહ.

પ૦—(જનાંતિકે) ના ના કોઢિયાની પાણુ-
રોળીની.

મા૦—એના કૂચને રજ ચડે છે ?
વા૦—ગરબ. અમારે ત્યાં ગરબની છે નેના
કૂચ તો જોજો. કાચ હોડ નેવા છે
ચ૦—(જનાતિ) હોડ પેડે વિચાવતી
અળતે રજેલા.
મા૦— બેનો ! તો તો હુ વેસો નેવા
ખાતીસ. મને ખજું થીખવતુ અગરો.
મા૦—જુગ આવજો. ફેરી સાર્થક થશે.
આખો ફરી જશે.
પ૦—માલજી તારે એવી વેસો જોવી છે ?
મા૦—હા બેન.
પ૦—તું કહે તો એ તને અહીં જ બતાવુ
પુ૦—(સરિખન) ધરખેડાં કામી બતા
વવી છે ?
પ૦—હા.
મા૦—અહીં ક્યાં બતાવીશ ?
કુ૦—પ્રદર્શનમાં વિદ્યાસખતી વેલીનાં કુડા
આપ્તમાં છે તે બતાવનાર હોઈશ.
પ૦—તે નહિ હુ તો જાડુગમ્તી પેડે
વેલીના આરસીમાં અમદાવાદ બતાવીશ.
જર્ધા—એમ ! તો તો અમેય જોવા આવશું.
પ૦—અમે, ચાલે.
(બધાને વીંચ તરફ દોરે છે)
મા૦—બેન ! એ તરફ તો પાણીનો ઢોળ
છે. (બધાં વીંચના છેડે દારખાંધ લેના રહે છે.)
પ૦—એમ ! (બદાર ડાકાવી) માલજી
તારો ઢોળ તો જુડુ ચોખ્ખો.

મા૦—હા બેન. આરસી જોવો.
બધાં—(સાચ્ચ) આરસી જોવો !
(વીંચમાં ટોકે છે)
પ૦—જુઓ જુઓ અહર બધાના પ્રતિ-
બિંબ પર્મા.
જર્ધા—ખરી વાત (સર્વે આગમી પાસે
જિભાં હોય એમ સાબુ-ઘગાર ને વસ્ત્ર બ્ધવ-
રિચત કરે છે).
પ૦—માલજી ! આગળ આવ. જો અહર
તને બીજુ કંઈ દેખાય છે ?
મા૦—(આગળ ખાતી ડોકાવી) મને તો
કંઈ દેખાતુ નથી.
પ૦—જગા બગાવર જો, એ દેખાય અમારી
વિદ્યાસખતી વેલીઓ, ચક્રમુખી ને સર્પમુખી, હિ માની
અને હેમાગી પંખીર ગી ને પતંગર ગી, જો જો એ
રહી એ મુગાશિ ને પદ્માશિ, સિંધુશહી ને બીજી-
બધી, પાપડૂરા ને ગમિરા, જો જો એ રહી વિદ્યા
લક્ષ્મી વેલીઓ, કુડાની કામિનીઓ, શાળાની
નુંદરીઓ, પ્રયોગશાળાની પુત્રીઓ, સરકૂતા પરત
સત્તવહતા, પૂર્ણશીખા પજુ ફીજી બાબા, એળ-
ખીએ, બાસિ માલજી, આગખી સે, એ રહી મસ્તિકા
ને કાતિકા, વધધરી ને વાંચની, ક્રમુમ ને ક્રેતણી,
વજેર વજેર વજેર.
[પાડો પડે છે.]

મધુકર ખંડુભાઈ એન્ડ કંપની.

ગરમ તથા મુતરાછી કાપડના વેપારી
એન્ડ કમીશન એજન્ટસ.

કેહીશિક, તુલસીદાસ મેન્સન, વડોદરા.
તાનુ સન્નામ — "Piecegood," BARODA.
તમારી જરૂરિયાત માટે મુલાકાત લે.

ટ્રેનમાં

[રશિયન નવલિકા]

અમા સિયાળામાં ટ્રેનમાં મુસાફરી કરતાં મને એક રમુજ અનુભવ થયો.

દુ રેલટોવથી મોટો હતો. ટ્રેનમાં બધી બીડ ન હતી. બેસાય એટલી જગ્યા પણ મળી શકી.

અસખત, ઉતાડ્યો એક બીજા સાથે જગ્યા બેઠા, ત્યારેજ મારાથી બેસી શકાય નેટલી જગ્યા થઈ. બેઠા પછી અમારા ખાનામાં બીજા ઉતાડ્યો કેવું છે તે જોવામાં હું થયો.

સાજ પડી મઈ હતી. કિવસનુ તેજ પડી અણુ હતું. પણ ગાદીમાં હજી બેઠી કરવામાં આવી ન હતી. અસખત તેઓ કરકસર કરી વીજળીનો ખર્ચાવ કરતા હતા.

ખાનામાં બેઠેલા ઉતાડ્યોને નિહાળી મેં વિચાર્યું કે બધા મુદ્દરજ ઉતાડ્યો છે. બધા સાગ અને કેટલાક મોટા મોટા હોય છે.

એક હેટ વગરના ઉતાડ્યોના મોટા સાગ હતા. પણ તે પાદરી ન હતો. એમ મને સમજાયું, તેણે કાળાં કપડાં પહેરી હતાં અને તે સુલક્ષિત પુરુષ હોવાયો.

જામી ટોપી અને મોટાં બૂટ પહેરી તેની પામે એક જગ્યા બેઠો હતો. તેની મછો પછી મોટી હતી અને તેની ટોપી પર ચાંદ હતો, પણ તે એન્જનીયર ન હતો. તે જતાવર ખાનાનો રક્ષક કે કેમ ખેલત હોય એવો દેખાતો હતો. તે મને હોય, તેનો હાથો મને તે હોય, પણ તે માથાળું દેખાયો. તે અણુ વતી સફરજન છોલી કટકા કરી તેની પાસે બેઠેલા હાથ વગરના મુલાનને તે ખવડાવતો હતો.

એ અપખ મુલાન હતો—અજર હશે. મજૂરી કરતાં હાથો ગુમાવ્યા હશે. કેટલું દુઃખદાયક!

પણ તે સફરજન અતિ આનંદથી આશ-મતો હતો અને પેસો ટોપીવાળો તેને અણુની અણુથી સફરજનના ટુકડા ખવડાવતો હતો. કેટલા સિત્તમગ્ર પ્રાણી મેં તે કેટલું હિતમ સિત્ત બને.

શમિકાંત અર્ધવેદી

એ બેની સામે ઘોળા કેસવાળો ઠાપો ટોપી પહેરેલો એક પ્રૌઢ પુરુષ બેઠો હતો. તે હસદસ કરતો દેખાયો, દુ ટ્રેનમાં આવ્યો. તે આગમચન કામ્ય હજી રમુજ વાન કરી રહ્યા હશે અને તેની અસરથી હજી મુકત થઈ એસ્વરથ થયો ન હશે. હજી તો તે હા દાલીલી કરતો હતો.

પણ હું તો હાથ વગરના મુલાને નિરખવા સામ્યે. પછીજ સહાનુભૂતિથી તેના તરફ જોઈ રહી, તેણે બને હાથો એકી વખતે ગુમાવવા જોવી મૂર્ખતા કેવી રીતે કરી હશે, તે પૂછવા હું વિચાર કરતો હતો. પણ એકદમ તેમ કરવું ઠીક ન લાગ્યું. ધીરે ધીરે વાત આગળ ચાલે પછી પૂછશે.

મોટી મૂઢવાળા જોડે મેં વાતનો પ્રારંભ કર્યો. પણ તે હું કે પતાવવા થાયો. વાનમાં બળવ તેની વૃત્તિ ન જણાઈ, બનિયાઓ બરબડી તેણે જવાબો આપ્યા. તરતજ અમે સામાન્ય વાતોમાં વળ્યા. હમાં મુખી જવાબો તે એક બીજાને કહી શક્યા. જાણી કિમ્મત અને ધમ્મી ન ગીની વાતો અમે ચર્ચી.

“અમે રહીએ ત્યાં ધમ્મી બીનકુસ તમી નથી, મારી જમીનની મોટી મિલકત પર હું રહું છું.”

“અને ત્યાં તમારી પાસે કેવા ધરની સમ-વડ મેં કુનગ મટિની ઝોરડી ?”

“કુનગ મટિની ઝોરડી મારી પાસે થયું સારી સેલ્જવાળું મકાન છે. તેના નવ ઝોરડા છે, તમેસો, નદાવાનો ઝોરડો, રસોડું, નોકરો મારે ખોલીઓ, એ બધું બધું.”

“તમે મળક કરાઓ.” મેં કહ્યું અને તમારી પાસે નવ રૂબ હો તો રાત્રી કાનિતી શરૂઆતમાં તમને તે ધરમાંથી હાંકી કાઢ્યા હોત. અજર તમે સામુદાયિક ક્ષેત્ર પર રહો છો ?”

“નહિ નહિ વૃત્તિ મારી જમીન ઉપર મારા સ્વતંત્ર મગનમાં રહું છું, હું કેટલીય વાર મિત્રો

મીઠાની પણ આપું છું, મારી વાદીમાં દિવસ રાત સતત સ્વરૂપ રહેતા કુવાગઓ પણ છે અને દર પાંચ મિનિટે ઓરોરદા પણ વાગે છે. ”

‘ મને માફ કરો. ’ મેં કહ્યું “ પણ હજી મારી સમજમાં નથી આવતું, તમે રાજ પાસેથી આ મિલકત બાંહે લીધેલી છે કે તમારી સ્વતંત્ર માલિકીની ? ”

“ કુ ખાનગી મુદત્ત છું ” તેણે પ્રત્યુત્તર આપ્યો. “ હું જામીનદાર છું સમજ્યા ? ”

“ પણ મને ખબર છે કે રસિયાની રાજ્ય-ક્રાંતિએ એ જાતનું નિકાન ક્યું છે તમે કહો છો એવી વસ્તુસ્થિતિ અગમ્ય છે સામાજિક ક્રાંતિ થઈ છે અને હવે સમાજવાદ પ્રવર્તે છે જામીનદાર હોર્સિંગ કેમ શકે ? ”

“ આ પ્રમાણે ” તેણે કહ્યું “ અહીં હું જામીનદાર છું. રાજ્ય ક્રાંતિ વટાવી મારું અસ્તિત્વ રહ્યું છે અને કઈપણ ક્રાંતિ થઈ નથી અને કોઈની પરવા નથી અને તમારો સમાજવાદ અને કંઈ વિજ્ઞાનના નથી. ”

શું કહેવું તેની મને કંઈ સમજ પડી નહિ તો તેના તરફ હું આશ્ચર્યમાં એકાદ ટપે જોઈ દ્યો. તેણે ચાલુ રાખ્યું.

“ તમે મારી સાથે આવો અને જાતે બધું જાણો. રૂપે કિતરી પડે, એક જામીનદારની જોડણી થી એકમાત્રામવાળા છે. તે જાણે માવશી ? ”

ધીજા વાળવાણા આવ્યો વખત દેખા કરતો હતો. એટલે શું કહેવું તે મને કંઈ સમજાયું નહિ તેની અસમ્યતા માટે તેને કંપો દેવા વિચાર કર્યો એટલે પેસો મૂક્યો માગ તરફ ફરી બોલ્યો. તેણે સફરજન પૂરું કર્યું હતું ચાલુ લોકો, બારી પાસે ટેબલ પર મૂક્યું,

“ એની સાથે વાત ચાલુ રાખવાનો અર્થ નથી. આ બધા ગાંડાઓ છે. હજી તમને સમજાયું નહિ ? ”

મેં સર્વેને ફરીથી નિદાન્યા અને મદદ લોકો થીજી ગયું. અરે પ્રશ્ન ! સર્વે ગાંડા દત્તા અને

તેમના ચોક્કસ સાથે જતા દત્તા સાંખા વાળ-વાણા પછો ગાંડા જણાયો અને બીજો તો આવ્યો વખત દેખા કરતો દત્તા અને દાઢ વેનાનો મુદત્ત તેના દાઢ અંદર રાખી છિપચીપ બેસી પહેરાવ્યું હતું દાઢ પાછળ બાંધ્યા દત્તા એટલે તે દેખાયા નહિ, હું બચી જાતી તેમને નિદાન્યા રહ્યો અને મારી અસ્વસ્થતા વધી, આ ગાંડાઓ તો મને તે ફરી બેસે, મને વિચારો આપ્યા મારું મળું પણ કંઈ મને મારી નાખે, તેમને સમજ શું ?

અને મેં જોયું કે મારી પાસે બેઠેલા અને અત્યાર સુધી એક જગ્યા પણ બોલ્યો ન દત્તા તે કાળા દાડીવાળાએ કુવાણું વાળ્યા એકાએક પ્રેમ પરથી ચાલુ લોકો.

મારું હૃદય ધબકી અટકી પડ્યું. મને ધૂળરી છટી, બિસાડી મારફત એકદમ કૂંડકો મારી હું તેની દાડી પર પડ્યો અને તેના દાઢમાંથી ચાલુ છીનવી મેવા પ્રયત્નો કર્યા.

તે સેતાન તો અત્યાચારી મારી સાથે લડ્યો અને તેના એકી દાંતથી તે કરતો જતો હતો.

મારી અજબગી વચ્ચે મૂકાળો ચોક્કસ મને ગાંડા ઉપરથી કે દેવા લાગ્યો.

“ તમે શું કરો છો ? કંઈ અકલ છે ? તે બરાબરી જાણો. ” તમે અને યુગાળી દીધો છે, ચાલુ તેનું છે. સમજ્યા નહિ, એ ગાંડા નથી આ જણ ગાંડા છે. અને તે મારા ચાન્ડા છે. આ મુદત્ત તો તમારી મારફત મુસાફરી કરે છે. સફરજન કાપવા અને તેની પાસે ચાલુ લોકો હજી લોકો પર આમ મુસાફરી કરતા તમારે શરૂ મારું જોઈએ. ”

મેં યુગાળી દીધેલો માણસ શાસ સમજી બોલ્યો “ આ જાણીપણ છે. તમને જાણી મારી પાસે ચાલુ લોકો અને હું તે પાછું લઈ તમારે મને યુગાળી દેલ ક્યાની વાત ? કદાચ આ માણસ પણ ગાંડા છે મેં તમે પહેરેગીરજ છો તો આ ગાંડા પર બરાબર દેખાઈ જ રાખ્યા નથી ? ”

“એ અડિગ દરી” ચોટીદારે કયુ, “પણ દમ્ભેશ ગાડા જણાઈ આવના નથી. પણ એ માગ રેળાનાં નથી. એરમે એના કૂચો મટે હું જતાપદાર નથી. મારે શુ કરવું તે હું કંઈના કાણુ ? નોંઝ કામ સમાપ્ત, મારે શું કરવું તે હું જાણુ છું.”

“હું મારી માથુ છું” મે શુ ગળાવી નાખેલા માણસને કયું “મે ધાર્યું કે તમે ગાંડાગર છે.” ‘તમે ધાર્યું’ તે કહ્યો, ‘મૂઝખાઓના ધારે છે-વિચારે છે તમે મૂર્ખાગ જણાતા તોફાને તમને દેખાતુ નથી કે આ મોઠો માઠા દેખાય છે ત્યારે હું સમજતાર દેખાઈ છું.”

‘દિલગીર છું કે મને એવું દેખાતું નથી’ મે કયું, ‘અરે હું તો તમારી આંખમાં અગ્નિદા જણાય છે અને તમારી દારી જવાર નીકળતા હોયો તમે આંડા દોવાનો સચોટ ખ્યાલ આપે છે’

‘તમે એની દારી જેમો એટલે એ ક્ષત્રાગ હતો જય દશે’ અડિ ‘જમીનદાર’ બોલ્યો

મદદ મટે ગાંડ પાડવાનો હોય એવો દારી-વાળો દેખાયો. પણ ગાડી ચોબી અને પહેરેગીર સામે બધા ગાંડાઓ છિતરી ગયા. બધા મુપમુપ હિનચા, માત્ર હાથ બાંધેલા મુવકને રહેત રહેતે દડસેલેલા પડ્યો. દારીવાળો અને હું માત્ર બેજ જણુ કે પાટામેન્ટમા ગદલા.

આ બતાવથી હું દહ અસ્વસ્થ ન થયો પણ પેલાએ માગ તરફ ધુરકયા કયું અને મારા હથત ચથત પર કેબરેખ ગખતો હતો. હું બચ-કર છું એવી લેની સપૂર્ણ ખાત્રી થઈ, તેથી તે ખીળ ડગ્ગામા માલી ગયો.

મને તેથી ખોડુ લાગ્યું નહિ. તેણે માઠ કયુ જગાડયુ ન હતું.

ધી ભારત વિજય મીલ્સ લિ.

(કલોલ)

ઉત્તમ અને ટકાઉ

કા પ ડ

એચ.સી. રમણલાલ ચંપદલાલ એ ડ કું.

કાવ્ય વિચાર

પ્રશ્નોત્તર

પ્રશ્ન : કવિતા શું છે ?

ઉત્તર : એક વિચાર છે.

પ્રશ્ન : તો નિમિષ શું છે ?

ઉત્તર : એ પણ એક વિચાર છે, છતાં બન્નેમાં ફેર છે.

પ્રશ્ન : શા ફેર છે ?

ઉત્તર : એ અને પુષ્પમાં ફેર છે તેટલો મલ અને પવનમાં ફેર છે છતાં બંને માણસો છે તેની ના કદી સકામ તેમ છે ?

પ્રશ્ન : હવે કુ સમજાવો. બીજાને બસ.

માર વડે કહેવામાં આવે છે, અને બીજી તેમને માટે ચોક્કસ બંધેનો છે, સુલાખી છે, અથવા અને પદ રચનામાં આ ફેર કરવા જેવો દેખાય છે. પણ રચનામાં બધા કારો ખૂબ છટપટી વધરણ છે અને માત્ર મેળના કે અક્ષરમેળના ચોક્કસમાં વિહાર કરી શકે છે જેમ આજે બહુ ઓછી સ્ત્રીઓ ધરતી કે નિપટ કરેલી ચોક્કસ મહોદા આમાંથી નીકળી શકતી નથી અને નીકળવાનો પ્રયાસ કરનારી સ્ત્રી કુહરી અણાય છે તેમ કવિતા માટે કહેવાય છે. એ દૃષ્ટિએ તમારી ઉપમા મને વધારામાં લાગે છે. પરંતુ આજે તો સ્ત્રીઓને પણ સમાન દરજ્જો આપવા પ્રયત્ન થાય છે, તો જિયારી કવિતાએ શું વાંક થયો ક્યો છે ?

ઉત્તર : કવિતા સ્વચ્છ ન ચરે તેટલું જ નેવાનું છે બાકી પદો, મીરનાં ગીતો, કવિ નાનાલાલની અપ્રાપ્ત રચનાઓ અને પ્રેમ ગીતો, ટાંગર નાં ગીતો, શેકસપીઅર અને હમણાંના વર્તમાન આગસ કવિ ધીંધીજીના કાવ્યો શું છે ? આ સોડાએ જીવના છદ્દ માત્રના બંધેનો સ્વીકાર્યા નથી છતાં બીજી રીતે જોઈએ તો તેઓ જરાજે સ્વછંદી નહીં. ઉપદ્રા નવા દાળ અને કાવ્યની નવી લદણ તેમણે આપી છે, એટલે એક રીતે તેઓ હદમાં જ છે એમ કહીએ તો સામે.

પ્રશ્ન : ત્યારે કવિતાનું મુખ્યાન કરતી વખતે છદ્દ માત્રાએ વિશે વધારે ચર્ચા અને ટિપ્પણ શા માટે થાય છે ? કવિતા હદ તરફ કેમ નેવાઈ નથી ?

ઉત્તર : કવિતાનાં હદ જેવું જ નહીં તો પછી રૂપગતી ચર્ચા થાય એ સ્વાભાવિક છે.

પ્રશ્ન : જેમ ગીતો એ કવિતા નથી ?

ઉત્તર : ચોક્કસ કવિતા છે.

પ્રશ્ન : ત્યારે હમણાં કેમ ઓછી લખાય છે ? અને તેની સાથે આગમન ઓછરી જેવું વર્તન કેમ રાખવામાં આવે છે ?

ઉત્તર : એવું કશું નથી, છતાં હમણાં સારી જેવ કવિતાઓ લખી નથી લખાતી એ વાત ચોક્કસ.

પ્રશ્ન : શા માટે નથી લખાતી ? હદના માત્રાએ કવિઓને જેની શવટ નથી આવતી કે કવિતા એને અસ્પૃશ્ય માનતા હોય.

ઉત્તર : એવું નથી પરંતુ હમણાં જમાનો એટલે કે આજનો મુગ વધારે ગૈરનિષ્ઠ થતો જાય છે આપણું જીવન એ પ્રમાણે બનતું જાય છે, કવિતામાં પણ એમ બન્યું છે એક પછી એક પગથી પગતિસર આવે અને એટલા માટેનું કુ મનુષ્ય કે હદમેળ માત્રાઓ નવીન પ્રકારની કવિતા આજે વધારે લખાય છે.

પ્રશ્ન : એજ કહેવો કે આજનો મુગ જડવાદી થઈ ગયો છે.

ઉત્તર : તમે એને ગોંડની કહો કે કુ સામગ્રી-શીક કહો. સમજોને અમરો છે,

પ્રશ્ન : અને એવું નથી લાગતું સામગ્રીશીક હોય તો તેમાં નવા અખતરાનું સ્થાન છે નવી શોધો પાછળ ઉત્સાહ હોય છે, એક જાતનો નવીન કાર્ય કરવાનો થકાટ હોય છે. પરવાનમાં તો હીમ જેવી ટાઈશન હોય છે બધીજ પરંતુ માણસ પરવાની થશે તો કદાચ આશ્ચર્ય. પરંતુ જાણના ક્ષેત્રમાં તેમ કરશે તે નહિ ચાલે. હદની જીમિ કદ પહોંચે અને કેવા સ્વરૂપમાં રહુરી નીકળે તેના ધારાધારણ હોઈ શકે નહિ. મારે એક પીસાપત્ર માણસના દીકરાને ટકુશન આપવા સમઘી વાતચીત થઈ તેમાં મને પૂછવામાં આવ્યું ક્યો ટાઈમ અનુકૂળ આવશે ?

‘ ૩ થી ૪ ’ એ કદમુ

‘ પરંતુ જીવોને ૩-૪ નો સમય તો માળાને તેના પિતાને મળવાનો છે એટલે તમે બીજો કદ સમય નિષ્પત્ત કરો. ’

‘મામાપને મળવા માટેના (અને તેમ પાંચ વર્ષના બાળક માટે) સમય નિયત કરવામાં આવે ત્યાં કેટલો અંતરવાદ ધુસી ગયો હતો તેના મેહુદા કાર્મકમયા કેડે-પીનનેની સાથેનો સંબંધ અને મુશ્કાત (ઓ-વાળકોની સાથેની પસ)) આવા સમયપત્રક અનુસાર મત્રિક રીતે એકવાર તેનો શો અર્થ ? મામાપ ને બાળકને કઈ વખતે બોલી સેવાનું મન થાય તેનું કઈ ખાસ ધારા ધોરણ હોય છે ? હૃદયની શિમિં બાળકને કઈ મુશ્કેલીઓ આપી દે તે વિશે એકસ કાર્મકમ હોય છે ?

ઉત્તર ‘તમે સુદરમણી અવોચિત કવિતાનો અનુક્રમ લામ વાંચી લેવો.’ (અને હું એ વાચી પણ ગયો)

સંગીત અને કવિતા

પ્રશ્ન : એમ કવિતા કેશમાં એટલી મોટું સારી થઈ છે ?

ઉત્તર, નાનાકાલે

પ્રશ્ન બીજાઓએ પણ ત્યાર પછી કેમ નથી ?

ઉત્તર, અપ્રધાનને એમતરે આપણે ત્યાં ચાલી ન શક્યો તે તમે જોયોને ? અને બાળક એમ કવિતા બહુ પ્રચલિત પણ નથી બની.

પ્રશ્ન કવિતામાં અનુક્રમ વસ્તુ અપવામાં આવે છે અર્થમાં તે વસ્તુ અપી ન શકાય ? ચાર્મકમ નહિ તેને કવિતા કહેવાય ખરી ?

ઉત્તર જાણતી કાદબરી એ અવધા છે જ્યાં કવિતા છે.

પ્રશ્ન ત્યાર તમે મામાએજને કવિતાના અમ તરીકે બહુ મહત્ત્વ વસ્તુ માનો છો ?

ઉત્તર ના એવું નહોતું જતાં કવિતાના તત્ત્વો હોય તે કવિતા

પ્રશ્ન એમ કવિતાઓમાં તમને કયા તત્ત્વોની ખામી લાગે છે.

ઉત્તર સ્પષ્ટતા વધારે ગંભીરતા જાય છે,

સિનેમાના મળ તરફ ઢગલી જાય છે, અને વિવિધની વિવિધતા ઓછી છે.

પ્રશ્ન, બરાબર છે પરંતુ કવિતાનો વેતો મોટા નવીન હાળના થકને આસરે એટલે તેમાં તો વાંચી ન હોઈ શકે. એથી તો નવીન હાળો વધુ પ્રચલિત થશે.

ઉત્તર ‘સમીતના વાહનના પાળના હોળની કવિતા સંગીત જ આપી શકે છે, કવિતા નહિ.

પ્રશ્ન કાનમાં યુનું તે કવિતા નહિ, સમીત ખરું ?

ઉત્તર હા

પ્રશ્ન સમીતને શીમે કવિતા માદ રહેશે સાચું ?

ઉત્તર, હા

પ્રશ્ન તો કવિતા એમતર છે શા માટે ? અસંધના જમાનામાં બાકરણ, મણિન, અને સ્પષ્ટતા જેવા પ્રયોગોમાં અમામાં તે કંઈક કરવા સરળ પડે માટે ખરું ને ?

ઉત્તર, હા.

પ્રશ્ન ત્યારે કવિતા કંઈક ન મળ શકે સરળતાથી વાદ ન રહી શકે તો તે કવિતા શાની ?

ઉત્તર મોટું કહે છે કે કવિતા માદ નથી રહેતી.

પ્રશ્ન, તમને નવીન મુગતા જણીતા કવિઓની કેટલી કવિતા માદ છે ? બોલો જોઈ ? અને ખીરાંના પદ પર મરતી ડોશીઓને વાદ છે.

ઉત્તર, એ તો ખરું પરંતુ, એમાં રહેલાં સમીતને એ આભારી છે.

પ્રશ્ન, તો સમીતનું વાહન બોલુ છે ? અસંરહારી છે ? સમીતને વેગ આપનાર નથી ? કવિતા અને સમીતનો સુમેળ તમને કંઈક લાગે છે ? સાચી વાત એ પણ નથી કે તો માનુ છે કે આને કવિઓ ચોપડીઓમાં કવિતા લખે છે

એટલે તેમની દરજ્જા પૂરી થઈ એમ માને છે. અસહ્ય કવિઓ પોતાની કવિતા માટે જતાવતા હતા અને તેને સમીક્ષા જ જનતાનો સપર્શ સાધી શક્યા (પ્રેમાનંદ, દયારામ, નરસિંહ, વગેરે હતા) ગદ્ય લેખક મિલનના સદગત મેધાળી સાથે એક કવિતા વિષે વાતચીત કરતાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે કવિને નંમ ૭૬, માના મેળ જણવાની જરૂર છે, તેમ માતાં પણ વ્યાવહારની જરૂર છે એક દળમને કાતરનું કામ આવડે અને અસ્ત્રાનું કામ ન આવડે તે ન ચાલે. બંને દલિવાર વાપરતા અતડે તે દળમ સારો દળમ થઈ શકે મારોજ દાખલો જુઓને મેધાળી તો જ્યાં ત્યાં પોતાના ગીતો ગાયા હોય છે અને એ રીતે પોતાનો વિચાર કરી મારા પર અક્ષરો છે તે ખીજાનું તો માથું.

૨. નામેળ કવિતાના સચરચાનો

બીજા એક પ્રસંગે બીજા એક વિદ્વાન સાથેના પ્રસંગમાં કવિ કવતા શા પાંદે સાચ છે તેની ચર્ચા કરી હતી તેનો સ્વતંત્ર આપવામાં આવી છે.

પ્રથમ કવિ કવિતા શા માટે લખે છે ?

ઉત્તર : તે લખ્યા સિવાય રહી નથી શકેનો પ્રશ્ન પોતાને માટે લખે છે કે બીજાને માટે.

ઉત્તર : પોતાની જામિને બહાર સાંધાના સંતોષ માટે તેમ દરજ્જા બીજાને તે જાનક આપી શકેલો હોય. પોતાની લામણીની વિચારના પ્રભાવ પાટી શકેલો હોય તો તે વધારે સાર છે.

પ્રશ્ન : કવિ જાતના મારે કવિતા નથી લખેલો એમને ત્યારે ?

ઉત્તર : ના તેવું પણ નથી એટલે સારી કવિતા કહી શોધપ્રિય ન પણ બને માટે તે સારી કવિતા નથી એવું નથી અને શોધપ્રિય બનતાં વરતુ એ એકસારી કવિતા હોય શકે તેમ પણ નથી.

પ્રશ્ન : તો આ કવિતા સારી કવિતા છે કે નહિ તે નક્કી કરી તે થાય ?

ઉત્તર : કવિતાના તત્વો કદબદા, વિચારને રચનાત દરવાની લખી, શબ્દ ભાવ અને રીત તાનો સુસવાળ વગેરે પળી વરતુઓ બ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે.

પ્રથમ અર્થબ્યનતાના પદાના દરજ્જા બ્યાનની કવિતા અરપષ્ટ સરકુત શબ્દોના બારથી છોડોછસ લાખથી અને કિલ્લ નથી બનતી ?

એક કવિતાના બવરચાનો અને એક મુરબીએ ગણાવ્યા હતા કે શબ્દો અર્થદીન વિચારોની અપકવતા વગેરે તેની જ રીતે માન્યોગની કવિતામાં પણ બવરચાનો આછા છે ?

ઉત્તર : બવરચાનો અર્થ છે એટલે સારી કવિતા એક છે કે માત્રમેળવાળી છે તે વરતુ તરફ ન જોતાં તેના હાઈને જોવાની જરૂર છે.

પ્રશ્ન : તો સાચી અને સારી કવિતા તેને માનુ કે સામાન્ય માણસને મજા પડે, વિદ્વાનો વિચાર કરે, સાચી જાણની પણ હું તો બ્યાન બ્યાનવા દરે હું એક મુદ્દર ચિત્ર હોય તો તેને ચિત્રની રેખા ન જણાવે. માણસ પણ જોઈને મુગ્ધ બને. વિદ્વાન તેના કળા તત્વો પર વિચાર કરે, સંજીતમાં પણ એમ છે કે કુર્મા બધીએ કળામાં બ્યાન વરતુ મુગ્ધ છે. અને કળાના બ્યાનબની મર્મોદા બ્યાન દરે ઉપર આધાર રાખે છે.

મધીજના મત પ્રમણે પણ સાચી કળા આવી જ છે.

ભાવિ કવિતાને સ્પર્શતા મુદ્દાઓ

આપણી ભાષામાં દરેક ભાવની માફક નહીં છે. ખાસ કરીને શબ્દોનું ઉચ્ચારણ એમ બ્યાનપણી ખરાબદીમાં લધુ અને દીધ શબ્દોનું ઉચ્ચારણ અને લખાણ વચ્ચે થઈ શબ્દોમાં ચિત્ર વિચિત્ર અનુભવ લખનામ થાય એ વાત સુવિદિત છે. દરેક એક પ્રશ્નને જોયો થાય છે કે આપણે કવિતાના શબ્દોની માત્રાઓ

ઉચ્ચારને ધ્યાનમાં લઇને અણ્વી જોઈએ કે
લખાવી જોડણીને ધ્યાનમાં ગણીને ?

દા. ત 'જીટ' શબ્દ આપણે બોલીએ અને
તેની માત્રા અણ્વીએ તો બે શબ્દ છે કવિતામાં
'જીટ' નબ્દનો પ્રયોગ કરીએ તો આપણે ત્રણ
માત્રા અણ્વીએ છીએ એટલે જી... ટ એવો
કકક ઉચ્ચાર કરીએ તોજ પત્તો ખાસ આ
જાતનો ઉચ્ચાર કરીએ તો શાબ્દગાનમાં અસ્વા-
ભવિતતા આવી જાય છે એ દેખીતું છે અને નથી
કરતા તો માત્રા મેળમાં ખટકો આવે છે !

સ્વર સાર

બીજો મુદ્દો 'સ્વરભારનો' છે દરેક ભાષામાં
'સ્વરભાર' વિષે જોઈવુંવું ધ્યાન આપાય છે
પરંતુ આપણે ત્યાં એ વસ્તુ ઉપર કોઈએ ખાસ
નિચાર કર્યો નથી સ્વરભાર વિના કોઈ ભાષા
નથી એ પણ એક દલીલ છે આપણે ત્યાં
આ શાસ્ત્ર તદ્દન અણુખેડાશી દાહતમાં પડ્યું
છે એટલે વિદ્વાનો આ વિષામાં વિચાર કરે તે
પણ ઈચ્છવા યોગ્ય છે

સ્વરભાર વિષે કશાક ચોક્કસ નિર્ણય ઉપર
અતાય તો 'અપદ્માનલ' (બ્લેકવુડ) સાહિત્યના
નિકાસ માટે એક અતિ અમલતરી ટેલી પ્રાપ્ત
શાય અને માત્રામેળ વિષેના જ્ઞાનના વિચારો
ઉપર કઈક નવીન પ્રકાર પાઠી સકાય

ભાવભાર અથવા ભાવમાત્રા

તુલસીદાસ બીજા એક સાર વિષે અહિં કુ
ઉલ્લેખ કર્યો છે અંતિ માત્રા કુ આ ભારતે
કે 'ભાવભાર' કે 'ભાવમાત્રા' તરીકે જોળખ
વાની દિશત કરે છુ 'ભાવભાર' કે 'ભાવમાત્રા'
શબ્દો આજે નવા છે એટલે જો વિષે બહુજ
ઝીણવટથી જણાવટ કરવાની જરૂર લાગે છે
પરંતુ જો સંજ્ઞાથી દાહ તુરત તો કુ ચોક્કસ
દાખલાઓ આપીને જ એ શબ્દો વિષે સમજૂતી
આપીશ. તે પહેલા કવિતા અને નાટક વિષેનો
મજબ વિચારીએ તો મારે કહેવાનું વધારે
સ્પષ્ટ જનશે.

મુદ્દરમ અર્વાચીન કવિના નામના પુસ્તકમાં
જણાવે છે કે કવિ નાટ્યકાર
હોવા જોઈએ અને નાટ્યકાર કવિ હોવા
જોઈએ આ વિધાન સુદરમે જે અર્થમાં
કહ્યું છે તે અર્થમાં જગતર છે પણ આ
વસ્તુથી એક વાતની તો મોખવટ થઈ જાય છે
કે નાટક અને કવિતાને નિકટનો સંબંધ છે

આ વિધાન ઉપર આગળ ચાલીએ તો
એક પ્રશ્ન બીજો જિલો શાય છે. નાટકના જ્ઞાને
બે પ્રકાર પડી ગયા છે. એક તો શાબ્દ
નાટકો અને બીજા દ્રશ્ય નાટકો એવા બહુજ
જોછા નાટકો છે કે જે ભજનવામાં અને
વાચવામાં મઠા આવે. કવિતાનું પણ એમજ
કહ્યું છે. વાંચવામાં સારી લાગે તે કવિતા
ભવાતી નથી (કે માતાં કાવતી નથી) અને
મવાય છે તે પ્રણીત સારી કવિતા ઢોતી નથી.
આઈ સકાય અને વાચી સકાય એવા સુમેળવાળા
કવિતા પણ જોઈ શકે છે

નાટકમાં શબ્દો અને વાક્યો મોલવાની
લક્ષણ અને સ્વરભાર તેમજ જિજ્ઞાસીના સ્વરોના
પ્રકાર નાટ્ય તત્ત્વને વધુ સ્વરગતાથી બદા
લાવે છે તેવીજ રીતે કવિતાના ઉચ્ચારણમાં
અને ગાતાની અમુક લક્ષણ અને લક્ષણો તેની
ચોટ સાગી રીતે બેઠે અને અર્થને સ્પષ્ટ કરે એ
જરાએ જોડું નથી.

ભાવભાર કે ભાવમાત્રાના ચોક્કસ દાખલા
આપીનેજ અટકીશ

'ભાત્રા' કે 'ભેષી' શબ્દ નાના બાળક માટે
વપરાય છે. કવિતાની દ્રષ્ટિએ દરેક શબ્દની
ચાર ચાર માત્રા થઈ, હવે આપણે સામાન્ય
વાતચીતમાં તો એના માત્રામેળમાં જરાએ
ફેરફાર કરતા નથી. પરંતુ જાઓ મોલતો
ન હોય અને જાપ ચીકાઈ ગયો હોય ત્યારે
જાજા જા... આ કહીને જમ પાડે છે, બીજા
'ના' અક્ષરની એક, બે કે ત્રણ માત્રા આપતાં
મે સોળીને જોયા છે. અને 'સોનો' એજ
અનુભવ છે.

ત્યારે બા. આ આ ગા રુબ પ્રવાસો કે પ્રયોજો ક્ષી નથી.
બોલીએ છીએ ત્યારે આપણે પહેલા બા અક્ષરને યોદ્ધા વધારે માત્રા આપીને આપણે ઉચ્ચાર કરીએ છે ત્યારે આપણે બાળકને સાદથી બોલાવતા હોઈએ તેવો બાવાર્ષ નીકળે છે. સરકૂત કાન્ધમા અક્ષરને ખુલ દરવાનો સ્વાગ છે આજના લોકમીતોના હાથો અને ગીતો રેકર્ડેશન થાય તેજ તેના ઉચ્ચારો અને હાથ અને ભાવ એકાદ રીતે રજુ થઈ શકે બાકી ખાલી રુબ કે નોટેશનના ચિન્હો પણ આખી વસ્તુ રજુ કરવાની અશક્તતા બતાવે છે.

૧. આ બધી વાત ઉપરથી એક વાત લાગે છે. આપણે ઉચ્ચારો કાળજી ઉપર સોએ સો ટકા ઉતારી શકતા નથી.

૨. આપણે ઉચ્ચારને કાળજી ઉપર ઉતારવામાં અને સ્વત્વની સમીપ જવા માટે ખાસ

કે આવમાત્રા કે આવમારો અક્ષરમેળ અને છદ્દ વૃત્ત માત્રાની અવગણના કરી છે અને તેથીજ એમ તત્વો એમાં ઓછા દેખાય છે આ તત્વ વિશે વિચાર કરવો જ પડશે.

૪. આ ઉપરથી એમ સાચું છે કે કવિતા કવિ જાતે માધ્યમતાવે તો જ એને કહેવાનું હોય તે વધુ સારી રીતે કહી શકે. અને મેધાણીએ એજ દિશામાં સારો એવો પ્રયાસ કર્યો હતો.

આ મધ્યા મુદ્દાઓ ઉપરિચિત થાય છે એ અંગે વિદ્વાનો પોતાના વિચારો રજુ કરે તો એમાંથી માર્ગદર્શન મળી શકે અને કંઈ નરીન અખતરાઓ મારેના માર્ગ પણ ખુલ્લા થાય

(સોકનાઈ)

ધી ન્યુ ગ્રેટ ઇન્ડિયા ઇન્ડસ્ટ્રી

કંપની ઓફ ઇન્ડિયા. લીમીટેડ

(વરોદામાં સ્થપાએલી સંસ્થાની જાળબારી મર્ચન્ટિસ ઇ.)

જો તાજાં સાપણ	રૂ. ૨,૫૦,૦૦,૦૦૦
ખંડાપ પટેલી ને બારાચેલી સાપણ	રૂ. ૧,૧૫,૦૦,૦૦૦
વસુલ કચેલી સાપણ	રૂ. ૩૨,૫૦,૦૦૦

હાયરેક્ટરોની ઓફ

શ્રી કુલસીદાસ શીલાચંદ (ચેરમેન)
શ્રી વાલચંદ શીરાચંદ
શ્રી અમલસી મુળશાજ ખંડાઈ
શ્રી જહાંગીર પેસ્વાનજી

શ્રી હોદાલાલ એ. મુલસીયા
શ્રી અંબાલાલ શીલાચંદ
શ્રી જ્ઞાન શીલાલ પીશાલાલ શ્રી
શ્રી વજલાલ હોદાલાલ

જાનક મેનેજર મનમલાલ જી મોદી
વલ્લભદ્ર ઓફીસ,
જે. જી. એસ. મલિયા, વરોદરા
સિદ્ધીસ હિંદમાં કમ્પ્યુ ઓફીસ
૪૫-૪૭, બેરોસા સ્ટ્રીટ, મોડ, મુંબઈ.

— સાબાઓ —

અમદાવાદ, કલકત્તા, મદ્રાસ, હાદ્રા, કોચી, બાલનગર,
દિલ્લી, પેશાવર અને હોઈબ્રહ્મદ્વર

જિંદગી, આગ. અકસ્માત અને દરિયાઈ
વીમાનું કામકાજ લેવામાં આવે છે

શેર દસાસ મુનીલાલના વિશ્વાસ કરીકુન મધુના નિરતર ભાવચ્ચ દેખાતા મુખ પર જાને રહેજ આશચર્ય જણાયુ. એક વચ્ચથી ઓફિસમાં રહેલી રેનોમાફર કાન્તા સાથે જાને તેના શેઠ ઓફિસમાં આવ્યા. મધુની 'ને ને'ને ઉતાવળે 'ને ને' કરી તે દેખવ પર ખડકમેશ તાર ને પત્રો તપાસતા કામે લાગ્યા.

અને કાન્તા કાન્તાની રીતભાત જાને જુદીજ લાગી. હમેશ સાદા કપડાં પહેરતી કાન્તા જાને તેને જુદી જ જણાઈ કાન્તા સુદર, સુધર અને ચારિત્રશીલ મુતતી જાને શેઠ મુનીલાલના દેખવ આગળ મદ મદ દસતી બિબી રહી મધુને નવાઈ લાગી.

દેખવ પર નામુ માધુ મારી કામે લાગેના મુનીલાલ જે માનવી રહ્યો ન હતો. એ તો મુખચ્ચના શેરખતરનો શેર દસાસ પર હતો. કાન્તાની છાતી ફરફરતાં તેનું મેજા લક્ષ બેચાયુ "કમ શુ છે? કમ કમ છે?" કાન્તાએ કહ્યુ "નહિ" "તારે જાઓ નમારી જગાએ" મુનીલાલે જાણા કરી, "અને કામ ફેર વખત નહિ જમાડ."

કાન્તા મધુના દેખવ આગળ જાનીને તેને પૂછ્યુ, "મધુભાઈ, શેઠે અહીં કામે તમને બીજી રેનોમાફર રાખવા નહ્યુ કહ્યું?" મધુએ કહ્યુ, "હા, અને મે સર્વોચ્ચ એજન્સીને રેલિફેન કરી ક્યું હતું. માર વાગ્યા પછી તેઓ મે ત્રણ ઉમેરવારને જાઈ મોકલશે" "વાર ત્યારે," કાન્તાએ કહ્યુ, "તરી રેનોમાફર આવે ત્યાં સુધી કુ કામ કરીશ" અને તે તેના દેખવ આગળ અહીં અને કામે વળગી.

કામકાજના સમયે શેરદસાલને કામ કરતો જોયો હોય તેને જ જણાઈ આવે કે તે કેવો ઉલોખી હોય છે કદાચ મુખી મિનિટે મિનિટે ઉજરામાપરી અને કામતો પર લક્ષ આપતો દસાસ મદા ધમાક મચાવી મૂકે છે, સદેશાઓ

લક્ષ નોકરો આવ્યા કરે છે, રેલિફેનની ધંદલી અવરવવા જાણ વાગે છે, ઓફિસના કાગડુનો અહીં તહીં ફેફાફે કરી મૂકે છે

તે દિવસે શેરખતરમા પછટો આવતો જાયુ તો હતો માનીતા શેર નીચે જતા હતા, વેચવાની ધૂમ જાગી હતી. મુનીલાલના પોતાના શેરની કિંમત પણ મટતી હતી. હજારોની ખોટની ગણતરી થતી હતી પણ સિંક્યુરિટિ અને બીજા શેરો વધતા હતા મુનીલાલે રેલિફેનથી દેખવ આગળ વારવાર જાવી જઈ ફેફાફે કરી મૂકી હતી

જાવી ધમાકમાં કોઈ રખીન સાડી ફર- હતી મુનીલાલને જણાઈ અને જોયુ તો કોઈ મુવતી ને મધુ ત્યાં જાવી કિંમત હતી મુનીલાલે પૂછ્યુ "શુ છે?" મધુએ કહ્યુ, "અહીં કામે તમે નવા રેનોમાફર મારે સર્વોચ્ચ એજન્સીને કહાવ્યુ હતું-તેથી જા ઉમેરવાર-" મુનીલાલે ઉજરાટમાં કહ્યુ, "મધુ તું કોઈ કાંઈ છે, તને કાંઈ નવા રેનોમાફર મારે કહ્યું હતું?" કાન્તા ખોટી છે? જ્યાં સુધી કાન્તા જાઈ નોકરી કરવા જાહે ત્યાં સુધી કોઈ બીજી રેનોમાફર મારે જાઈ જગ્યા નથી, એજન્સીને ના કહે કે એમારે રેનોમાફરની જરૂર નથી."

ઉમેરવાર રેનોમાફર જાણ વર્તનથી કપાઈ ગઈ. તે મુવાપુવા લક્ષ પર જાહી ત્યાંથી નીકળી ગઈ. મધુએ બીજા કારકુનને કહ્યુ,

"શેઠે હવે છેક જમકણા મધ મચા છે. પોને કહેલા દુકમોજ તે વિસરી જાય છે."

વેપારની ધમાક વધી ગઈ શેર મોન્ડ સિંક્યુરિટીની આપમેની ધૂમ મચી રહી કોઈ સેવા ઓડેશ છેડે તો કોઈ દેશ તે અજગ રીતે સ્વસ્થ ગી મુનીલાલ અને ઓફિસ વચર જુએ ક્યે જ જતાં.

આ વેપારના ક્ષણે પૂરા થતાં રહેજ રમ એવી નાસ્તા ચાટે ઊભા થઈ ચુનીલાલ જારી આજળ ઊભા રહ્યા, ત્યારે પોતાના રમમાંથી જતારની સુવાસ આવતી જતુભવી અને કાન્તાની હાજરી પ્રત્યે તેનું લક્ષ આકર્ષાયું. તેણે રિઆયું "કાંતા, સુશીલ, સુંદર, સુસંસ્કૃત યુવતી છે શા માટે તેની સાથે લગ્ન ન કરવું ? હાવ અત્યારેજ તેને પૂછી લેજી. એમ વિચારી તે સંધ્યા કાંતા બેઠી હતી તે કમમાં ઉતાવળે ગયો અને મન્તાના રેઝલ આમળ ઊભો રહ્યો એટલે કાન્તાએ ઈચ્છુ બેધ અને રોજ મદ મદ હતી.

ચુનીલાલે કહ્યું, "મિસ કાન્તા, એ મિનિટ, મારે હજી થાડું કામ બાકી છે વખત નથી પણ તમને જગા પૂછી લઈ સ વગન કરવા મને વખત નથી પણ હું તમને ખરેખર ચાહું છું તમે થકા સુંદર છો મારો હાથ સ્વીકારશો ?

"આ તમે શું બોલો છો ?" કાન્તા ચમકી ઊઠી બેઠી થઈ.

"તમે નહિ સમજ્યા ? મીસ કાન્તા, હું તમને ચાહું છું," ચુનીલાલે ફરીથી જણાવ્યું, "મને રાહમ નથી. પાછો ફાઈના રેસિપિન છે મધુ ઠેકે કે હું આવું છું બોલો કાંતા મારી સાથે લગ્ન કરશો ?"

રેનોમિસ્ટ્ર વિચિત્ર રીતે વર્તી. પ્રથમ તે આશ્ચર્યમૂક બની, પછી સામર્થ્યો ઉભરાઈ અને જાખમાંથી અધુરું ટપક્યું. પછી તેના મુખ પર હાસ્ય ચમકી ઊઠ્યું તેણે પોતાનો નાનુકદામ રેસિપિનના ગળે વિરાળ્યો અને કહ્યું, "દેવે હું સમજી આ તમારા વેપારની મ્હોંકાણો, એની ધૂનમાં બીજી જાધો બાજતો તમારા મનજમાંથી બહાર નીકળી ગય છે હું" પહેલાં તો ગભરાઈ ગઈ. ચુની, તને શાદ નથી કે ગઈ કાલે આખો આપણા લગ્ન ફાટીમાં નેહાતરી આવ્યાં હતાં ?

* સુચિત

ડોંગરેનું
બાલામુત
પીવાયી છોકરાઓ
ફેડુપુર યાચી

માલીક—

કે. ટી. ડોંગરે કં.
સુબઈ

પાકા રંગ ! વખતસર !
એકજ ભાવ !

હાપક ઉપર ઠળામય અને ચક્ષુ
છાપકામ, રંગકામ રખારી બરત,
નગરીયાં, અક્ષપીયાં કરાવવા
માટે મળે —

પટેલ

કેલીકો ઇન્ડસ્ટ્રીઝ

મોહન ટોલીજ ગૌડ, શીયાપુરાને નાકે
વડોદરા

હાંગના પ્રદેશ વિશે થોડુંક

મહિપાલ દિવેદી

દક્ષિણ ગુજરાતના દક્ષિણ સીમાએ આવેલા અને એક બાજુએ ખાનદેશ નિમ્નો, નાસિક નિમ્નો તથા સમાધિની સાતમાળની ટેકરીઓ વટાવી નિઝામ સરકારની સરહદને સ્પર્શ કરતો હાંગના પ્રદેશનો ઇતિહાસ વધુ જાણ્યો પડ્યો છે. એના ઝાટા વનોએ ઢાંધ પ્રતિભાસ પાળ કવિશ્વરજી વાસ્મિથી સરખાની કમ્પનાને સ્પર્શ, તે એની ધરતી પર વસતી પ્રજાએ એકાદ “કૃષ્ણવિની” ના સંકલનદારની કલમને સ્પર્શ કરી લેવા છતાં એની કુચરાળ ધરતી અને વન-નીલિ-ઓની ભમરાળ રમતો, નાની કંઠારો નેના એના રાજાઓ અને ખેડીઓ વરસમાં મુડી અનાજ માટે ગામની બાજીરી વેચી દેતા એના નાપકોની સહરતા, એના દિવાનો અને કાર-ભારીઓ, એની સરકારિતા એ બધા વિશે આપણે મોટે ભાગે અનુકરણમાં જ છીએ એમ કહેવામાં અતિશયોક્તિ નહીં જણાય.

એ પ્રદેશ ઉપર ત્રેકુટકો, આબીરો, યાવો, સાલ્ફર-સુલ્ફરના રાઠોડો, મોઝેલી સત્તાઓ આવી અને અષ્ઠ તેમણે એમાં ભણી જાઓની વસતીને ઢેલી સરકારી બનાવી એ વધુ જણવા મળતું અને તેમ છતાં ઘીજલુન અને સાલ્ફુન, ભેંસકાવરી અને વાઢકાસાંબી જેવાં ખામોની સાથે પહાડી ખીણની ધારે આવેલા ખામોનાં નામ પાછળ મૂકવામાં આવતા વિહાર

૧ નોંધ - Sometime ago, before 1835, but how much before no one can say, Chhblun was sold to Aukus Raja for a mess of pottage otherwise some grain to feed the Nalik in a year of scarcity.

R Bullock

Special Boundary Commissioner
Dangs Frontier.

નેમકે પસાવિહાર, કુમરીના મહાભાની સુપાટ ધરતી પર વસેલાં ખામોનાં નામ સાથે નેપાલો માસ ૨ ચન્દ (નેમકે કરમાલ, સોર-માલ) અને કુતરીઆ, ભાંખરીઆ જેવા માણ-સના નામો સાથે શીલપત અને અંકુલ જેવાં નામો કરી સરકારના વણાટ હાંગની પ્રજામાં થયા છે એવું સંશોધન માગી શકે છે.

આજથી દેઢમેા બસો વરસ પર ખામલાલુ; પાંપસનેર અને હાંગના કળદુષ પ્રદેશમાંથી અ-નાજની ગુણીઓ કરી વણગરાઓની પોઠો મુરતની બજાર પીઠમાં આવતી કે નદુરખારને હાટવાડે એના સોદા થતા દક્ષિણમાંથી મુરત અને તાપી કઠિ જવાના રાજમાર્ગ હાંગની મધ્યમાંથી પસાર થતા અને ખામનાં રણેપાંના અવેળમાં લેવાતાં હાલે એના ત્યાગે અને રાજાઓ પેલાતા એ તવારીખી હકીકત છે. અને ત્યારે મોંઘવારીના જાણી આજના જેવો ન હતો. હાંગનું જનપ્રસિદ્ધ સલ્ક પશુ પાણીના મૂલે વેચાતું. હાલના જેવો જ અલોની હરણાઓ ન હતી. જ અલમા જે ઝાડ કાપી જન તે ઝાડા રીડ નાકા પર નકકી કરેલું હાલ ચૂકવતો.

હાંગની આસપાસ આવેલા સોનમહાવારાના અવકવા સરકારના તામુકાઓ ત્યારે ખજારે અપાતી અને જાંસેભાંથી માસ સર્જ જવા લાવવા માટે માત્ર હાલ જ લેવાતું. હાંગ અને ખામલાલ સરકારની હાલ આકારણી પ્રથા લગભગ એક સરખી જ હતી, ક. આ રીતે જાંસેભાંથી માસ સર્જ જવા લાવવા માટે જે પ્રકારના વેરા લેવાતા. એકનું નામ તલભરતી જેમાં જાંગલના ઝાડ કાપ્યાં હોય તેના ખૂટ અને ગામ પરેલની હાંસાધનો સમાવેશ થતો અને ધીજામાં રાહ-દારી વેરા (Transit duty)નો સમાવેશ થતો.

૨ જુઓ અવકવા ગુજરાતી “અવ” અને
3 Dange Cate—Sir T madhar Rao
1881 A D.

હાંએ લગતી બીજી વિગતો જોઈએ તે પહેલાં એ બન્ને વેરાઓ મળી કલ્કી ગ્રાહક-રજીડી સેવામાં આવતી એના આકાંક્ષા હાલના સમયમાં ખાસ રસદાનક થઈ પડશે. આ રજવા તે આકાંક્ષા,—

બીજાનું નામ વજન તલભરતીદર રાહદારીદર

૧. તણખું

લઠકા એક માટી રૂ. ૬-૧-૦ -

૨. સામી „ „ „ ૫-૧-૦ -

૩. જલારી

લાકા „ „ ૦-૬-૦ -

૪. મીન

જ મલી „ „ „ ૨-૭-૦ -

૫. ખેર „ „ „ ૪-૨-૦ -

૬. વાંસ „ „ „ ૨-૧૧-૦ -

૭. મીઠું „ „ „ - ૧-૧૦-૦

અને જો પોઠ ઉપર મીઠું લઈ જવામાં આવે તો એકસો બળદની પોઠે રૂ. ચાર લાજી સેવામાં આવતું

૮. ધાસ „ „ „ - ૦-૪-૬

ઉપરોક્ત દર માટીએ ધાસના પાંચ પૂળા સેવામાં આવતા

બીજાનું નામ વજન તલભરતીદર રાહદારીદર

૬ જેળાં એક માટીના - ૦-૬-૩

વધારેમાં દર માટીએ ૭૫ જેળાં સેવામાં આવતા.

૧૦. કાપડ દર મણના - ૦-૧૩-૩

૧૧ „ બાંધી „ „ - ૦-૬-૩

૧૨. ઘોલી „ „ - ૦-૭-૩

૧૩. ખાંડ, તળાકુ વિ - ૦-૧૧-૩

૧૪ અનાજ „ „ - ૦-૬-૩

પણ અનાજનો ભાવ જોઈ રહીયાનું એક મજા સુધીનો હોય તોજ આ આકાર સેવાવા મોખુ હોય તો તે સેવાતો નહિ.

૧૫ અનાજ સિવાયના

બીજા ખાસ પદાર્થો „ - ૦-૨-૪

આ રીતના તલ ભરતી અને રાહદારી દર ઉપરોક્ત જો પરદાનો માલ પસાર થતો હોય તો ઉપરોક્ત લઠકા વિ. માં રૂ. ૩ ૧૦-૦ થી માટી રૂ. ૧ ૧૦-૦ સુધીનું ગદદારી લાજી જે તે સીમમાં પસાર થતાં સેવામાં આવતું આ રીતે રાજના રાગના નકકર લાકાની એક માટી સુરત આવવાની હોય તો જાત મહેનતે કે મજૂરીએ જે ગાઢ કપાણી ખર્ચ થાય તે ઉપરોક્ત તલભરતીના રૂ. ૫ ૧૦ અને રાહદારીના રૂ. ૨ ૧૦-૦ મળી રૂ. ૭-૧૦-૦ માં એક માટી માલ નીકળતો

V. સુબા Captain G. E. Hancock & S. Muller ની મોપ

હાર્દિનલ રીજીસ્ટ્રી માણસના સ્વભાવની પરીક્ષા વિવિધ રીતે કરતો. દિવાનખાનામાં તે જ વિવિધ રાખતો એક લઠકાનું અને બીજું ગામડાનું આજુબાજુમાં એ લઠકાનું વિવિધ રીતે બધા રહેતા તેને ચાંતિ પ્રિય વક્તી સિવિલ સર્વિસમાં હોતો અને એ ગામડાનું દરજ્જા નિર્ધારણમાં રસ લેવા તેને લઠકી નોકરીમાં રાખવા કરતો. પોતાની કણ્ઠ પરીક્ષણની માણસોમાં રવાનાનિકા અવિરથી હોય છે એણે તે સમજતો,

પ્રખ્યાત વિદ્વાનો દ્વારાક વિરોધ એક સમયે પ્રિન્સ ગિરમાઈ વિશે સખત કરી દીધા હતા બાધી લિખાઈને મળ્યું એકું લાજી અને વિદ્વાનોને કાંઈ માટે આદવાન હતું. દ્વારાકે પ્રિન્સને હતું “કાંઈ માટે હું આમ પ્રિય પત્ર લેવાથી દરિયાની પસંદગી મારે કરવી રહે છે” પણ તેણે પ્રિન્સને જ કાંઈએ જવાની હતી, “ નામદાર, આ ભેગાની એક વડન નિર્દોષ આશા-વાદારક છે અને બીજી કાંઈના અત્યુચી બદલી છે તેમણી પહેલી એક આપ કપાટા-રહેશે તે કું બાંધશ” આ વિવિધ ચાંતકાથી પ્રિન્સ નજરમાં અને નિર્ધાર વલિયા હતાં કાંઈની વાવ હસી હસી દેવામાં આવ્યો.

દેશના મોટા ભાગના પ્રાંતોમાં રાષ્ટ્રીય મહાસભાએ પ્રગ્લબીય પ્રધાનમંડળો રચી સત્તા હાથમાં લીધી કે તરતજ દરેક પ્રાંતના મહાસભાવાદી પ્રધાનમંડળો પોતાના પ્રાંતની આર્થિક ને સામાજિક પુનર્રચના કરવાનું કામ હાથમાં લીધું ને દરેક પ્રાંત પોતપોતાની અતર્ગત સક્રિય પ્રમાણે તેકારમાં આગળ વધી ગયો છે. મુજબ પ્રાંતનું પ્રધાનમંડળ એ દિશામાં અગ્રણ્યને રહી બહુ જ મહત્તમ રીતે ને વિચારપૂર્વક આગળ વધી રહ્યું છે ને બીજા પ્રાંતોને મદદગારી માર્ગદર્શન આપી રહ્યું છે એમ કહીએ તો પ્રાંતીયતાનો આરોપ ઠાઈ ન મૂકી શકે કાન્ય કે મુજબ પ્રતિ દરજ્જાવાત પ્રેમવર્ણનો એક દાખામાં સંપૂર્ણ અમલ, ચાર વર્ષમાં સંપૂર્ણ દારૂ બંધી, ધીરાણ નિયમન, પંચ વર્ષીય પુનર્રચનાની યોજના વિ. માં. દરેક, કુનેક, ધીરજ ને મહત્તમતાથી કામ લેવા માડ્યું છે. ખેડૂત વર્ગ ને ગરીબ આમ જનતાનું જે શોષણ આજ સુધી થયું છે તેમાંથી વધતે એક જાણે મુકન કરવામાં ને ભવિષ્યમાં એ શોષણ થતું એટલાવવામાં રહ્યું રાહતધારો, ધીરાણ નિયમન ધારો ને અણેત નિયમન ધારો અત્મને ભાગ લેવાયો. એ વર્ગોમાં એક નવી સક્રિય પેઢા થશે, એમનામાં આત્મજ્ઞાન આવશે ને તેથી જે નવા બળો ઉત્પન્ન થશે જે સમાજતાને ન્યાયના ધારણે નવી રચના કરવામાં મોટા ફાળો આપશે. કોઈપણ પ્રગ્લબીય સરકારનું મુખ્ય કામ તો પ્રજાની સર્વાંશીય ઉન્નતિ કરવાનું હોય ને એ કાર્યમાં જે જે પ્રયાશતી બળો હોય તે બધા ફર કરવાનું હોય જોઈએ.

એવું એક પ્રયાશ તો બળ કે તત્વ આપણા સમાજમાં અસ્પૃશ્યતાનું છે સમાજની પ્રગતિ ની આટે એ મોટો અતરાય છે ધર્મને નામે હિંદુ સમાજ પોતાના જ અગણ્ય એક મોટા અગ્રણ્ય ઉપર દાદાતો સામાજિક ને ધાર્મિક

અન્યાય કરી રહ્યો છે, એટલું જ નહિ પણ એ આખામે વર્ગનું આર્થિક શોષણ પણ ધર્મનાં એકાં હેઠળ સહીઓથી ચાલી રહ્યું છે આ અન્યાય ને શોષણ બધાં સુધી ફર કરવામાં આવે નહિ, ત્યાં સુધી આર્થિક નૈતિક ને જામાનિક સ્વરાજ્ય થયું થયું ફર રહેશે. પૂ. મહાદેવભાઈએ રાષ્ટ્રીય મહાસભાના રચનાતમક કાર્યમાં અસ્પૃશ્યતા નિવારણને પહેલુ રચાન આપી સ્વરાજ્યના ચલુતરમાં એ કામની અગત્યતા ને આવશ્યકતા તરફ સમાજનું ધ્યાન દેવું જોઈએ. એમના જ ભગીરથ પ્રયત્નથી હિંદુ સમાજ સહીઓની કુબકલ્પની ઊંધમાંથી જમત થયો છે ને ધર્મને નામે જે પાપ કરી રહ્યો હતો તેનું પ્રાશ્નિત કરવાને પ્રયત્નશીલ થયો છે મુજબ પ્રાંતની ધારાસભાએ હરિજનોની સામાજિક અગત્યજો ફર કરવાને એક ધારો અને ૧૯૪૭ ની રાજ્યસભામાં પસાર કરી સમાજનું ક્ષતક ધોવાને પ્રામાણિક પ્રયત્ન કર્યો છે એ ધારો આજે આખા પ્રાંતમાં અમલમાં આવી ગયો છે.

આ ધારો હરિજનોના હકકોનું જનહરનામું છે. તે હરિજન હોવાને કારણે જે જે અગત્યજો સમાજને ઉભી કરી હતી તે તમામ અગત્યજો ફર કરવામાં આવી છે દા. ત. કોઈપણ હરિજન અધિકારી મંડળના તાબા હેઠળના હોદ્દા માટે તે હરિજન હોવાને કારણે નાલાયક ગણી શકાય નહિ, હિંદુ સમાજની બીજી સમજી શકાયો ને વર્ગો જે જળાશયો, નવાણે, પાણીના નળ, ટાપી રમણાન વિ વાપરતા હોય તે તમામ વાપરવાનો હરિજનોને અનાધિત હક આપવામાં આવ્યો છે, સાદાના વદન ચલાવવાનો ને તેમાં જવા આવવાનો હક આપ્યો છે, સાવજનિક ધર્મશાળા કે

સ્થાનમાં જવા આવવાનો ને વાપરવાનો દરક
જ્યાં સામાન્ય રીતે બીજી સંખ્યા ગણતરીઓ
તથા વગેરેના સંખ્યા આવતા હોય તે કુદરતીમાં
આવવાનો દરક વિ. દરકો આપ્યા છે આ
દરકોના ભોજનવટામાં જે કાષ્ટ નિયંત્રણ મુકે
અથવા તે દરક આપવામાં ભેદભાવ રાખે તો
તેવા યથેચ્છ ગુન્દાની સાબિતી યથેર્થા તેને તથા
માસની ફેલ્ડી સળ અથવા રૂ. ૨૦૦) ના ફેલ્ડી
સળ અથવા બને પ્રકારની શિક્ષા થશે. બીજી
વખતના ગુન્દા માટે ૭ માસની સળ ને રૂ.
૫૦૦)ના ફેલ્ડી શિક્ષાને પ્રત્યક્ષ કથો છે અને
ત્રીજી વખતના ગુન્દા માટે એથી પણ વધુ
શિક્ષા કાયદામાં ફરમાવવામાં આવી છે. આ
ધારાની અન્વયેના ગુન્દાને 'કોમિટેયનલ'
એટલે કે પોલીસ ગ્રાહની તપાસ ચલાવી શકે
એવા મજબૂતી.

આ ધારામાં કલમ ૧૧ કલમો છે આટલો
કુદરતી કાયદો સમાજમાં કલિત આણી અસ્પૃશ્ય-
તાની જગાં દરેકે એવી તમામ શક્યતાઓ છે.

પણ કાયદાથી સંખ્યા ન થઈ શકે. એનો સાબ
સમુદાય તે માટે વાતાવરણ તૈયાર કરવું
જોઈએ દરિજાત સેવક સમો ઉપર એક મોટી
જવાબદારી આવી પડી છે સમાજ સેવકોને
મહાસભાની શ્રદ્ધા સમિતિઓ ને તાલુકા ને
માત્ર સમિતિઓ પોતાની શકિત, આ પ્રત્ય
તરફ આપવી જોઈએ. કીત પત્રો, પત્રિકા, ને
એવા ગુન્દાની તપાસ ચલાવી શકે એવા મજબૂતી
આખ્યાન દ્વારા આ ધારાનો ખૂબ પ્રચાર થવો
જોઈએ. એ ધારો પોથીમાં ન રહે તે જોવાની
જવાબદારી પ્રજાના સેવકો ઉપર છે પ્રજાના
સેવકો આ કાયદો ને અણખમતુ કામ હાથમાં લઈ
હિંદુ સમાજનો છટો દૂર કરી સ્વરાજ્યનું ચલુ-
તર કરશે એટલી આશા પૂ. મહાત્માજીના
પ્રવાસ વર્ષના શિક્ષણ પછી રાખવી જરૂર
વધારે પડતી નથી.

હિંદુ સમાજ ને પ્રજાના સેવકો જાણે
કલિષ્ટ, કામત પ્રાપ્ત થતાનિ કોષ્ઠ.

શરે મોટા આરેલા પવિત્ર પત્નીએ પૂછ્યું, "કેટલા બાપ્તો ?" પતિએ કહ્યું, "એક" એકસેક પતિ-
વાજમાં ત્રણવા કોરો પડ્યા પતિ માણ જ નવાજતો બળકો, "આપણું પરિવાર તો બહાવ છે."

એક માણસ એક રોગમાં રૂંધા અને સેક્સમેન પાસે જીવ્યા મોતની એક જોડ માત્રી, સેક્સમેન
પૂછ્યું, "તમારી પત્ની મારે જોઈએ છે કે તમારે સરસ અને કિમતિ જોડ જોઈએ છે ?"

કંઈક સ્વરે માત્ર અનિવશિતપણે હાથિનિવશ વચાદતી મુખ્યત્વેના રમતું બારસ પોલિસે જગ મારી
કપડાંનું મુખતીએ પૂછ્યું, "કેમ બધી બાળ્યા છે ?" પોલીસે કહ્યું, "કોઈએ અમને ટલિકેશન કરી બહુ-
જી કે તમારા રમતો વાપસીનું ખૂન કરવામાં આવે છે."

જનતાની અસાધિના બિ મુશ્કેલ કારણે છે. મુશ્કેલો તેમજ અનિવશિત અજાણ છે કેમ ખાત્રી
પૂર્વક માને છે અને સુધિસાળીઓ દાશીય રહે છે-બાહ્ય રહેલ.

"હું મુદર કન્યા પચ્ચ ૧ કે સુધિસાળી ઓઢી શોધી લઈ મરે ? તમારી શુ સલાહ છે ?"
"અને ખાત્રી રહે છે કે તમે બિ માંથી એકે મને તેમ નથી મુદર ઓઢીને સારો વર મળશે અને
સુધિસાળી ઓઢી સારી સમજા અવાજો."

આપણે મતે આપણે કેવા મહત્વના માણસ છીએ અને બીજા કેટલા વ્યક્તિઓ નિધેના આપણા
વિવાશે કુપાવવામાં આપણું મુશ્કેલપણું રહ્યું છે-માર્ક ક્વેન.

[Sir Chimanlal Setalvad's Recollections & Reflections Published by Messrs Padma Publications Ltd, Bombay Price, Rs. 12-8-0
સર ચીમનલાલ સેતલવડની આત્મકથા મથનો અભ્યાસ]

વીસમી સદી પહેલાની વાત છે. એકવાર માધવો પશુ સહકૃત એક દિહી યુવાન એડવોકેટ અમદાવાદથી ઉપડતા મેલમાં ફર્ટ'કલાસના એક કંપાર્ટમેન્ટમાં પોતાની જગ્યા ભેગી છે. સામેની બેઠક પર કોઈની સામાન પડેલો છે, થોડી મિનિટ બીજો ઉતાર આવે છે. તે જોયું છે એક દિહીને જોઈને તેના મુખ પર કટાણાના ચિન્હો તરવરી ઊઠે છે, તિરસ્કારમાં હાથ અંજરેલો તે તેના નોકરને પોતાનું બિજીનું ફર્ટ'કલાસના બીજા કંપાર્ટમેન્ટમાં લઈ જવા કહે છે અને તે ઉતરી જઈ ત્યાં બેસે છે. યુરોપીયનના જેન જાણા જોઈ એ દિહી યુવાન રોયે બશમ છે, આવી ઉપર છે યુવાન વકીલ તેના નોકરને મોલાવી પોતાનું બિજીનું માધવા કહે છે અને બીજો રોડને આવી થોભે ત્યારે પેલા જોરાવાળા કંપાર્ટમેન્ટમાં જઈ પથારી પથરાવી નિગતિ સૂએ છે અને જોરાને દિહીની હાજરીથી સૂત ચડી હતી, તેની સાથેજ તેને મુસાફરી કરવી પડે છે.

આજ એડવોકેટ એક વખતે માથેરાનથી પાછા ફરતા એવા જ પ્રસંગમાં સડો-વાય છે. વાસર રોડને પાંચ કલાક થોભવાનું હોવાથી એડવોકેટ અને તેના કારકુન વેપરી જ રમમાં પથારી પાથરી રાત્રે સૂતા છે. એ યુરો-પીયનો આવે છે. દિહીઓને જોઈને સૂત મડે છે. તેઓ પૂછે છે "તમારી પાસે ક્યા વર્મની રિક્કિરા છે?" એડવોકેટને યુરોપીયનોની પડી નથી. તેમને કૌં જવાબ આપવા ના પાડે છે, ત્યારે જોરાઓ રોડન માસ્ટરને એચી હાથે છે, અને તેમને માંધમ પડે છે કે એડવોકેટ પાસે ફર્ટ'કલાસની અને તેના કારકુન પાસે સેકન્ડની રિક્કિટ છે. તેઓ ખબર રહેવા કરે છે પણ દિહીઓ સાથે વેપરિંગ રમમાં થોભી ચક્રતા

નથી. એડવોકેટના મનજનો કીકો સળવળે છે. તે તેના કારકુનની રિક્કિટ ફર્ટ'ની કરાવી માંધે છે અને પછી તેને સૂચના આપે છે. "ટૂનમાં ફર્ટ' કલાસના મેજ કંપાર્ટમેન્ટ આવે છે. માટે ટૂન આવે કે તરતજ તમારે ફર્ટ'ના એક કંપાર્ટમેન્ટમાં જગ્યા લેવી અને બીજામાં ફૂ હાખલ ચક્ર. જોરાઓ દિહી સાથે કાં તો રાત કાઢે અંજર જોઈએ તો મુસાફરી ન કરે પણ આપણે તેમાંથી ઉતરવું નહિ" ટૂન આવતાં જોડવણ પ્રમાણે બેઠકો લેવાય છે, જોરાઓ પુવાપુર્વા ચામ છે. મુસાફ છે, રોડન માસ્ટરને બોલાવે છે, રોડન માસ્ટર સમજાવી જૂએ છે પણ દિહીઓ પોત પોતાના કંપાર્ટમેન્ટમાંથી ઉતરવાના પાડે છે અને કહે છે કે 'મને મારા ખાનામાં કીક હાથે છે. કથી ઉરકત નથી'. થામાર ખની એક જોરા એક ખાનામાં અને બીજો બીજામાં દિહી સાથે બેસે છે.

રંજભેડ ત્યારે કટુતર હતો, અને તે જોરાઓને 'જોતાં બધમલા દિહીઓ બૂઠી પડતા, જ્યારે દિહી અમદાવાદને પણ જોરા અમદાવાદને જોતાંજ સુધામ કરવી પડતી, તેમ ન કરે તો હાત સહન કરવાના કિસ્સા ખંનતા, તે જમાનાની આ વાતો છે. એનીડરતા જતાવનારા એડવોકેટ તે સર ચીમનલાલ જ્યાર પડ્યે જોરા સાથે રાત્રે ૬૬ કરી લેવાની તૈયારી જતાવનારને કોઈ બીજ કહી ચક્રો! અને કહેવામાં આવે કે માધુજ હરપોષણ હોય ત્યારે તે પોતાને વિનિત પડ્યો કહાવે છે. વિનિત પડ્યો આવેલાન સર સેતલવડે અનેક વખતે આમ 'હિંમત' જતાવ્યાના

પ્રસંગે તેમની જાતકથામાંથી જાણવા મળે છે તે આવા નીચર પ્રકારને ઠીક ઠીક કહે છે વિનિવેદ એટલે ઘરપોકણો એ માન્યતા તદ્દન જૂઠા ભરેલી છે. અસહકારની નીતિમાં માનતા ન હોવાથી જ આવા પ્રતિ-ભાષાથી પૂરેલા મદાસભા ઊઠી ગયા છે. આજે આરે સ્વરાજ આવ્યું છે ત્યારે એવા વિનિ-વેદની રાજસાસનમાં અતિ જરૂર છે. કમિસે ઠીક એક ઠીક વીણીને ઠીક ઠીક દાખામાં લીધા છે પણ એવા પ્રજા રાજપુત્રવીઓના અનુભવની સાક્ષ્યતાથી રાજસાસનમાં આવશ્ય-કતા છે. જેણે ઘણી ખાધી હતી તેજ રાજ કરે—એ માન્યતાથી સાચવામાં આવે તે ધરભારમાં થયેલા મોટાના જગમગે આ પરિસ્થિતિના જનતાને ઠીક ઠીક અનુભવ તે વાત જ છે.

કમિસના જનમથી તે અત્યાર સુધીની તેની કારકીર્દીની કંઈ હકીકતો આ ગ્રંથમાંથી જાણવા મળે છે રજાનિક સંસ્થાઓની પ્રગતિ, મુનિવર્સિટીની અગત્યતા, તેવું નિવારણ અને વિકાસ, પાસલા, કાલિનીયો, કાલિનીય, જાને, મેરિટરી, એડવોકેટો વિ સર્વથી હકીકતો રજૂ કરતો આ ગ્રંથો માહિતીની એક ખાણ છે. ઠીકઠીક મનનર અને વાલસરાના સ્વભાવ અને વર્તન વર્ણવે છે સર ચીમનલાલે તેમના વિષે આપણને નાની માહિતીઓ આપી છે, હટ્ટર કમિટિના સભ્ય તરીકે સેફ્ટ હટ્ટરને હર ચીમનલાલે આપેલો સજ્જસજ્જોતો જવાબ, “ હમે અંગ્રેજોને દેશમાંથી હાંકી કઢીએ તો તેમાં કંઈ ખોટું નથી.” જાઓ આપણે સર ચીમનલાલની પ્રત્યક્ષ કથા વિના રહી શકતા નથી એ જવાબનો નીચર અને નિરપૂર્ણ એડવોકેટ ઠીકાસવાસી શ્રીમત જવાહરલાલે પણ અમારા વિના લખીવિલાસ મહેલમાંથી પાછા નીકળી આવ્યા હતા. આ મોટે યુરોપિયનોને જોશ પહેરી પ્રવેશ કરવાનો અધિકાર તો હિંદીઓને જો મોટે તે જુદા નહિ.

વકીલોને તો આ ગ્રંથ વાંચ્યા વિના જાણો નહિ. કાપડાની ખાંડીપુટી, જાનેના સ્વભાવ, રાંત, ખમ્માન, તે વિષેના રમુજ હિસ્સાઓ, ઠીકાક જાણવા જેવા અને ઠીકાક અસાધારણ હોવાનું જાણ આ ગ્રંથમાં આપવામાં આવ્યું છે. ઠીક ન્યાયાધીશની કુટુંબ કે ઠીક વકીલની કુટુંબ, કે તેમની વચ્ચે થયેલી ટપાટપી એવું પ્રજા આ ગ્રંથમાંથી જાણવાનું મળે છે. મોઢા રનો, ઠીક મદારાજના પરના, મુજબ જેવાના સ્પીશીએ કોનો, હોનિમિન ઉપરનો એવા અનેક હોસા સર્વથીની રજાક વિગતો આ ગ્રંથમાં આપવામાં આવી છે. ઠીક ઠીક એટલા હિસ્સાઓ આ ગ્રંથમાં લખે છે કે જે વાંચતા વાચકને વિનોદ સાથે મન મળે છે. જિન્ના, જુલાનાઈ, મુન્શી, તેમજ, સર શીરોજીયા મહેતા એવા અનેક વકીલો વિષે આ પુસ્તકમાંથી માહિતી રજૂ કરવામાં આવી છે. બીજા નહિ જાણતા કલ્યાણેર અસીધ પાસે સોલિસિટર પોતાની શી કૈવી રીતે મેળવે છે, કાપડાના ખારીક મુદાઓ, મોટા વકીલોના અસાધારણ રીતો એવું ઘણું આ ગ્રંથમાંથી જાણવા મળે છે.

અને સર ચીમનલાલની પ્રેક્ટિસ વિશાળ પાયા પર હોવાથી તેમના અનુભવોનો વાચકને મોટો લાભ મળે છે. કાઠિયાવાડના રોડો, નભા, વડોદરા, જૂનાગઢ, ધરમપુર, ખખાત, જાલિ-ધર, હરિપુર, દેશનાથ, માધસોર એવા અનેક રોડો તરફથી તેમને પ્રસંગે પ્રસંગે શંકામાં આવ્યા હતા તે વિષેની હકીકતો વાચકને રસ-મગ વાંચન પૂર્ણ પામે છે. વરસોથી દેવળ પર શરતી થળ તરી પડતા બીજા થળ કેણે થકાવે સ્વેતંભર કે રાંતજારી એવા નજવા કાર જુદી જીવન મયેલા કલ્યાણ મોટું સ્વરૂપ કઈ સેતલવર અને જિન્ના જેવા પાસાઓની રોડી લઈ એવું વાંચી દેશા વિના રહી શકાય નથી.

માહિતીસ રિપનથી રાજકીય ક્રાંતિકાસ તરફ, મદાસભાની પ્રતિભા ક્રાંતિકાસની કેમીઓ

વર્ણન કરી, નાના મોટા બીસો ચર્ચા, કિન્હની અરાજ પ્રગતિ વિશે તોષ કરી સર ચીમનલાલ ડીપીનેટ મીશન સુધી આવી પહોંચે છે, બેળાએ મહેના, લાક્ષ્મી, બિજાટ, મહાત્મા, નેહરુઓ, છન્દા, મુસ્લિમ લીગ, અગ્રિકર, વિ. સળધી અનેક નજીવા જેવી બાળતો રજુ કરે છે. લાંઘ રીડીંગ ૧૯૨૧માં સપ્તર્ષી પ્રતિક સ્વરાજ આપવાનું કહે છે, દરેક દેશ નેતા તે સ્વીકારે છે, તે સેવા તત્પર થાય છે પણ અધીશ ના પાડતાં એ બેળાએ પડે છે. રાઉન્ડ ટેબલ કોન્ફરન્સ વખતે દરિજાને અલગ મતાધિકાર ન આપવા માટે અધીશ હા કરે છે. ત્યારે પુના પેક્ટમાં સમાવેશ કરવામાં આવી છે, તેવીજ ઘરતો મહાત્મા સમક્ષ રજુ કરવામાં આવે છે તેમાં દરિજાને માટે જોશી બેઠકો રાખવા માટે માગણી હતી બમાળાની ધારાસભામાં દરિજાને માટે માત્ર દસ બેઠકો જ માગવામાં આવી હતી પણ ગાંધીજી એ સમાધાની સ્વીકારતા નથી. છેવટે પુનામાં બમાળા ધારાસભા માટે દરિજાને માટે ત્રીસ બેઠકો રાખી, તેમજ બીજા પક્ષ વધારાની બેઠકો દરિજાને આપી, અપવાસ કરી સમજુતી કરે છે એવું વાંચી આપણને નવાઈ તો થાયજ અને બમાળાના જીવ્ય વર્ણુ દિવુએને થયેલો અન્યાય સમજુવાચકોને જરૂર પડેજ. સર ચીમનલાલે પોતાના રાજકીય વચારો નિખાલસ પછે રપ-છતાથી જણાવ્યા છે છતાં તેમણે એવો આત્મ સન્નમ રાખી આત્મકથા સળી છે કે મહાસલાના કે શ્રીજી કોષ પક્ષ પર કડવી ટીકા કરી નથી તેથી સર્વપક્ષના સન્નમે આ મંચ કટાબા વિના રસભેર વાંચી શકે છે.

રાઉન્ડ ટેબલ કોન્ફરન્સ વખતે ગાંધીજી ઇસ્ટ લંડનમાં રહ્યા હતા પણ કોન્ફરન્સના મેન્બરો વેસ્ટમાં એક મહાનમાં ખાનગી ચર્ચા માટે બેઠા મળતા, ત્યાં ગાંધીજી પણ આવતા બધા સન્નમે જોડે ચર્ચા કરતાં ગાંધીજી કાંતતા હતા, ત્યારે સર ચીમનલાલે સ્નેહ કટાણો દર્શાવી કહ્યું, "તમે આ મહત્વની ચર્ચા વેળા તો કાંતવું જરા બંધ કરો." મહાત્મજીએ હસી કહ્યું, "હી, તમે કહો છો એટલે બંધ કરૂં." પણ થોડી મિનિટો પછી પાર્કુ કાંતવું ઘર થાય છે સર ચીમનલાલે તેજ વેળા ગાંધીજીને

પૂછ્યું, "તમે ૧૯૧૬ નો ઈન્ડિયા એક્ટ વાંચ્યો છે?" ગાંધીજીએ ના પાડી, ત્યારે શ્રી. સેતલવડે આમર્શમાં પૂછ્યું, "તો તમે તે વિશે અભિપ્રાય કેવો રીતે આપી શકો?" ગાંધીજીએ જવાબ વાળ્યો, "તમે મોટાબાઈ છો તમે મને કપકો આપી શકો."

સર ચીમનલાલના મુરોપના એક પ્રવાસ વખતે તેઓ મુસોસિનીને મળ્યા. મુસાકાત દરમ્યાન સરકુખત્યાર બધો વખત બિચો રહી જ વાત કરે છે. મુસાકાત સેવા આરનાર માણસ કદાચ ઘુમસો કરે તો બિચો રહેલો મુસોસિની તેને તરતજ કમ્પાવી શકે! ઈન્ડિયાના મહાપુરુષો સળધી પણ ધણી નજીવા જેવી વિગતો આ મંચમાથી મળે છે.

સર ચીમનલાલની પ્રવૃત્તિ અનેક ક્ષેત્રમાં હોવાથી આ મંચ દરેકને કંઈને કંઈ ઉપયોગી વાચન પ્રદાન કરે છે. કોંગ્રેસ, મુસ્લિમ લીગ અને તેમની વચ્ચે સમાધાની માટે થયેલા પ્રયાસોની વિગતવાર દ્રશ્યકત પૂરી પાડે છે. સાધનમ કમિશન, રાઉન્ડ ટેબલ કોન્ફરન્સ, ક્રિપ્સ યોગના, ડીપીનેટ મીશન, વેવલ પ્લેન એવા ઘણા અનાવો સળધી ગ્રીષ્મ વટકારી વિગતોની માહિતી આ આત્મકથામાંથી નજીવા મળે છે. એ દ્રશ્યકત આપવામાં ખરા ઇતિરાસ મળુ કરવાનો શ્રી. સેતલવડેનો આયત્ન છે. છેલ્લી અધી સડી ઉપરાંતના સમયને દિ હી ઇતિહાસ આ પુસ્તકમાં તટસ્થ પછે સાદર કરવામાં આવ્યો છે.

આપુ પુસ્તક વાંચી જતાં વાચકને શ્રી. સેતલવડેની નીકરતા, નિઃસ્પૃહતા, નિખાલસતા, સખ્તવક્તૃત્વ અને જીવલેષતા પ્રતિબાંધો સુદર ખ્યાલ આવે છે અને તેમની મહત્તા માટે સદંજ ન પ્રદ સાના ઉદારો નીકળે છે.

સામાન્યત ન જાણવા મળતી અનેક વિગતો આ મંચમાથી નજીવા મળે છે અને લેખકનો અનેક ક્ષેત્રના અનુભવો એમાં સજા-દમયા હોવાથી વાચકને તે માહિતીપૂર્ણ ઉપ-યોગી વાચન પ્રદાન કરે છે. સર ચીમનલાલની દેશ સેવાના કાળમાં આ આત્મકથા મહત્વનો ઉમેરો કરે છે.

હિન્દની પ્રથમ વીમા કંપની

૭૫ વરસની સેવા કરી ૭૬ માં વર્ષમાં પ્રવેશી ચૂકી છે.

ઇ. સ ૧૮૭૧ માં પ્રથમ પોલિસી ચાર્જ કરી આજે ૨૫ કરોડ ઉપરાંતનું કામકાજ ચાલુ અસ્તિત્વમાં ધરાવે છે, ૨,૨૫,૦૦૦ ઉપરાંત કુટુંબોને રક્ષણ આપ્યું છે, માત્ર છેલ્લા કામકામાંજ ૧,૩૦,૦૦,૦૦૦ રૂપિયાના ફાવો મુકાબ્યા છે. રૂા. ૫ કરોડ ૪૦ લાખ ઉપરાંતનું ફંડ, પોલિસીની ઉદ્ધાર ચાર્જો, વીમો કે એનન્સિ લેવા ઉત્તમ કંપની.

ઑમ્બે મ્યુચ્યુઅલ લાઇફ એસ્યુરન્સ સો. લિ.

ઑમ્બે મ્યુચ્યુઅલ બિલ્ડિંગ,

હાનંતી રોડ, મુંબઇ, ૧.

અમારા એક મિત્રને એક મુવકસંધને રમતની હરીફાષ માટે એક ચાલીની સિંઘ આપવી હતી. તે એક કલાકાર પાસે ગયા અને તેને કહ્યું, "દિન્દના નકશાવાળી મને એક સિંઘ જતાવી આપો." "ક્યા દિન્દનો નકશો? તમે સિંહ પર કયો નકશો મારો છો? બાષ, જાગ દિન્દના નકશા વિને મને કશો ખ્યાલ આવતો નથી મારી કપનાના ચૂરેચૂરા મર્ધ ગયા છે." કલાકાર ધણે કુખાર્ત દેખાવો તેણે કરગરી એ મિત્રને પ્રાર્થના કરી, "બાષ તમારો એ ઓઢરનો વુ અમલ કરી રહ્યો એમ નથી, તમે એ વિશે મને હવે કંઈ વધારે કહેશો નહિ અને તમારા ધેર પમારો."

ઈ. સ. ૧૯૪૭ ના ઝોનસ્ટની ૫૬૨મી એ દિન્દના ઇતિહાસમાં સૌથી કાળો દિવસ છે. એ એ મહાસૌક્યનો દિવસ જાનંદમાં ઉત્સવવા માટે આપણને આપ્યા કરવામાં આવે પણ જાનંદ કેમ નીપળે? હજારો વર્ષ-ગુજાથી અખડિત રહેલા દેશના કુકા ને દિવસે સાથ, ત્યારે જારત માતાના કીર્તિસ પુત્રો જાનંદ કેમ માણી રહે? એક સામાન્ય કલાકાર દિન્દના સામસાના વિચારથી કંપી થઈયો, ત્યારે સહૃદયી સભ્યોનોની કેવી હેલખચાચતી થશે. દિન્દની નદીઓના નામ ગણાવતો, હિંદ એ રાષ્ટ્ર છે એવી ભાવનાવાળો શ્લોક અને સમર્થનમાં પુરસ્વાસાદિતમાંથી બીજા અનેક એવા અવતરણો અજાર પથંત આપણી સમક્ષ ધરવામાં આવ્યા છે 'પાકિસ્તાન મુશ્મી' ઝીણાવું મિથ્યા સ્વપ્ન છે, એવા હદ અભિપ્રાયો જનતામાં આવેલપૂર્વક પ્રચાર કરવામાં આવ્યા હતા જનતા આજે કમાઈ છે. જિન્દાને શેખચાચી કહેનારા શેખચાચી નીવડ્યા છે. ગુજાથી અખડિત રહેલી ભાગત

માતના કુકા બિઠાવવામાં આવ્યા છે; ત્યારે અમને કરમાવવામાં આવે છે કે "જાનંદ કરો!"

૫૨૨૨મી સત્તાની કુસરી દેહી કેતાં જરૂર મનને જાનંદ મામ પણ દેશમાં જૂખમરો પ્રવર્તે છે, કુખાળના પગરણ ધયા છે. પાકિસ્તાનની લઘુમતિઓનાં જીવ જીવે છે, દેશભરમાં કોમી હળાહળ વ્યાપ્ત છે, ત્યારે મુક્તિનો જાનંદ બહીષ્કરમાં જોખળી ભય છે, તે ઉત્સવમાં પરિવર્તન પામતો નથી.

મુસ્લિમો પાકિસ્તાનમાં લઘુમતિઓ પર ને અન્યાય અને જૂઠ્ઠા ગુજારે છે, તે અહીં હિંદમાં રહી આપણે શાંત મિત્ર બેઠા રહ્યા છે. માથ મિલકત મૂકી તે પ્રદેશ મદામદેનને છોડી આવેલાને કંઈ સલાહ કરવાને બદલ સલાહ આપવામાં આવે છે, "તમે ત્યાં પાછા જાઓ" એ સલાહ સિદ્ધાંત આતર ખરી છે 'ખુદિ દુ-એને સ અદિત કરવા કંઈએ કંઈ કહ્યું છે? પાકિસ્તાનમાં ખમગાઢ મહેલા દિદુઓને વહારે કહી દેહી મધ છે? જમાળાના ભાજવા પડશે ત્યારે હિંદમાં જતા ભાજવાના મુસ્લિમોને સુદરાવર્ધી ધીરજ આવે છે, "તમે ૫૨૨૨મી નહિ અને કંઈ દૂર નથી એવું નથી કે અમે તમારી મદદે જાતી ન રહીએ." અમારા કુવાનોની પ્રવૃત્તિથી, અમારે પેસે, અમારા મતોથી મોટી કચેલી મદાસમાના અજાએવાનો અમને આવું આસ્વાસન પણ આપી શકતા નથી "તમે જાતે જાચાવ કરતાં શીખો." સાચિયા પૂરવાના હોય, સમક્ષ કાઢવાનું હોય તો અમારા અજાવાનો ધરવીર જની અમને હિતેજન આપવા બદા નીકળી પડે છે પણ આતમરણનો અજાતનો પ્રગન બીજો થાય ત્યારે તેઓ કહે છે, "હિદુઓ કાપો છે તેમને જાચાવ કરતાં શુ થાય?" જનતા જાતે જાતે જાતે રીતે

શે ૧ અને શેરી ત્યારે તેની પ્રવૃત્તિ પર અંકુશ રહેશે ? નાની મોટી બાબતોમાં તમે ફોરવર્ડી આપતા હવે અમારી બીડ પ્રસંગે ફરક થા નામો છો ? વળી દિલ્હીએ કાપર છે એ દલીલમાં કશું વળુદ નથી. જે કુવાનો પોલિસની ઘાડી કે બફોથી ડપો નહિ તે ગુડાઓની છૂરીથી બાબી જાય એમ જ ને જ નહીં. માત્ર અમારા નેતાઓની સાધુતા કે કમરપજાને લીધે અમે નિરાધાર બન્યા છે અમારો કાર્ડ નેતા અમારા રક્ષણની વાત કરે એટલે તે કોમી વાદી છે એવો તેના પર તરતજ આરોપ મૂકવામાં આવે છે. પુરુષોત્તમદાસ દાનજીવા સાધુ ચરિત મદાત્માઓ બાબા આરોપથી મુક્ત ન રહી સક્યા તો જિયારા શુકલ કે પાટિલની શુ રિશ્તિ થાય ? કોમી રમખાણોના બીજા છુપાઈડો સરૂ થયા અગાઉ નેહરુએ એકવાર કહ્યું હતું કે 'મહોદ્ધા મહોદ્ધાએ વ્યવસ્થિત યુવું જોઈએ.' પણ દિલ્હી સંગઠિત બને તે મુસ્લિમ નેતાઓને કેમ રહ્યો તેમાંના કોઈએ તરત જ કહ્યું, "એ તો armed peace કહેવાય." અને અમારા નેતાઓ કોમવાદના આરોપના ડરથી મૂક બન્યા. એમાં રિશ્તો પર આક્રમણની વાત કર્યા છે ? કેહ મુસ્લિમને દાનિ થાય તો અમારા બાબી જ હુ ખ શુ છે એવી અમારી અતઃકરણપૂર્વકની માન્યતા છે. કોઈ અન્યાય કરતા હોય તો જરૂર શેકવા પણ એ બાઈ હુમલો કરે તો તે સામે રક્ષણની મેળના કરવી એમાં કોમીવાદ ક્યા આવ્યો ?

પાકીસ્તાનમાં દિલ્હીએ નેતા હોદ્દા પરથી ઉતારી મુકવામાં આવે છે, મુસ્લિમોની નોકરીમાં બરતી થાય છે, ડોનવણી ક્ષેત્રમાં પણ દિલ્હી પર અન્યાય થાય છે. માસ મિહકલ મૂકી દિલ્હી ત્યાંથી નાસી જાય છે, તેમને ધમકી આપવામાં આવે છે, દિલ્હીના મુસ્લિમ વેપારીઓને ત્યાં આમ ત્રણ આપવામાં આવે છે, પાકીસ્તાન માટે હુડો બીજા કરવામાં આવે છે, હીંદીના ફીરની, તિરૂ મની અને બીજા

મુસ્લિમ ડેરી રાજ્યોની વિષ વિષ તૈયારીઓ વિષે પણ સંભળાય છે, દિલ્હીએ ખાસ કરીને ફરિજનો વટાવવાની પ્રવૃત્તિઓ વિષે પણ વર્તમાનપત્રોમાં સમાચાર આવે છે. બાબી બખ્શરી રિશ્તિમાં દિલ્હીએ મૂકાયા હોય ત્યારે આપણે ખર્દો આનંદ કેમ કરી શકીએ ? એ દિલ્હીના રક્ષણ માટે આપણે કંઈ કરીશું નહિ તો તેઓ વટવાઈ આપણા પ્રતિરૂપી બનશે એવો ખ્યાલ આપણા નેતાને ફરીજ ને ? હન્ડોનેશિયનો વિગ્રહ નેહરુ એક સબ બોલી અટકાવી શકે તે માટે અમને ખર્ચ થાય છે પણ તે ક્ષણબર દરે છે. લાહોર અમૃતસર તેમની નજીક બચકડ બળી રહ્યાં તે તે અટકાવી શક્યા હોત તો અમે જરૂર અભિમાન લેતા નેહરુની આંતરરાષ્ટ્રિય મદદતા અને એાછી આંકતા નથી પણ રાષ્ટ્રિય લાગવળ શુ ?

બિહારના અત્તાચારીઓને પોલિસે જાળીબાર કરી સેકેડોની સખ્યામાં મારી નાખ્યા છે, બિહારનો પોલીસવડો મુસ્લિમ છે, અત્તાચારીઓને પકડવામાં આવ્યા છે, કેદ પૂરવામાં આવ્યા છે, ફર કરવામાં આવ્યા છે અને નિરાધાર બનેલા મુસ્લિમોને ફરી વસવાટ માટે જમીન અને પૈસા આપવામાં આવે છે. ત્યારે નોઆબલીનું શુ ? ત્યાં પોલીસ અમલદારો મુસ્લિમો છે, ત્યાંના અત્તાચારી બધા પકડવામાં આવ્યા છે ? આ અત્તાચારના અમલદારો પો જમીન પર છૂટા કરે છે. દિલ્હીએ વ્યવસ્થિત રીતે સ રક્ષણ ફરી શકે તેમાં પણ વિરોધી બીજા થાય છે બિહારમાં એવ કેકવા તત્પર મનાર અમારા નેતાઓ નોઆબલીના નિરાશિત દિલ્હી માટે કશું કરી શકતા નથી. હિન્દીની વસ્તી ફેરબદલ કરવાની સૂચનાને અવગણી, ત્યાં હવે દિલ્હીએ માસ મિહકલ મૂકી પાકિસ્તાનમાંથી નામી છૂટું પડે છે. અમારા નેતાઓ તેના બદલો પાકિસ્તાન સર હા પાસે અપાવશે એવી આશા રાખીશું. કાશ્મિરના મદારાગતને પ્રગ્ન કરે તે

મામમાં જોડાવા અંધીજી સલાહ આપે છે. તેવું
 ટકા મુસ્લિમ દેશ તો તેમને પાકિસ્તાનમાં જ જોડાવા
 આમલ કરે ને ? એવું જાહેર કરી કાશ્મિરમાં
 પ્રવેશ કરતા મહાત્માજીને 'ગાંધી કાશ્મિર
 છોડી જા' ના સૂત્રોથી મુસ્લિમોએ સત્કાર કર્યો.
 એ જ સલાહ મુકતપણે નિઃશયને શા માટે આપ-
 વામાં આવતી નથી ? નિઃશયમાં જે હિંદુ વીરો
 સામાન્ય હજી માટે પ્રવૃત્તિ કરે છે તેમને સલાહ
 કરવાનું તો દૂર રહ્યું પણ સન્દેહમાંથી પણ
 આશ્વાસન આપવાને બદલે બિઘડું તેમના પર
 ધમીવાદી હોવાનો આરોપ મૂકવામાં આવે કે ?
 એ રાજની જેસીમાં રાજકીય કોડોએ પ્રત્યે
 જેવું વર્તન ચલાવવામાં આવે છે તેની તેમણે
 હવે તપાસ કરી છે ? અસરકારની ચળવળ
 ઉપાડી ચિત્તિશોની નાસિક જેવી જેસમાં જઈ
 દવાખાવા જવાનું નથી. સખ્યામય હિંદુઓ
 નિઃશયમાં જોડી જવાના બાળે સમાચાર
 આવે છે. તેમને પૂછો કે એ રાજ્યમાં કેવી
 સ્થિતિ પ્રવર્તે છે. સર મીરજન ઇસ્માઇલે શા
 માટે રાજ્યાસુ આપ્યું ?

તોઆખલીમાં મુસ્લિમોને રામનાથ ન
 મંદિર, ત્યારે મહાત્માજીએ માત્ર કુરાનમાંથી
 કચ્છો પડી, મુસ્લીમોને કામ જોડી ને ને કરવાનું
 ન અમુ ત્યારે તેમણે સલામ ભરવા માંડી. મુસ્લિમો
 મહાપુરુષના આ અસાધારણ પ્રવૃત્તિથી કેટલા
 મુસ્લિમોના હૃદયો પરિવર્તન પામ્યાં ? કશકશાના
 હિંદુ મંદિરમાં બેસી કશમ પદ્મતા મહાત્માજીને
 કોઈ હિંદુ ઓએ સૂચના કરી " એ કશમ પદ-
 નારાના અભ્યાસારથી ગ્રાસી કુ નારી આવી
 છુ. એ કશમો અહીં ન આવો " પણ એ
 મહાપુરુષે એ નિરાધાર હૃદયની પીડાને અવ-
 ગણી. પચાસ દળ ૩ વધારે દોડાએ તાર
 કે પર સખી મહાત્માને વિનંતિ કરી કે
 " ઓવધ અટકાવો." મહાત્માએ નિઃકોથ-
 પણે જાહેર કર્યું. 'એ પ્રત્યક્ષ ખોટો કહેવાય'
 મહાત્માજી અમારા છે, અમારા હૃદયને કુઝ

દેવા તેમને અધિકાર છે પણ તેની હદ દોવી
 જોઈએ બાળે કેટલાક હિંદુ રાજ્યોમાં વરસોથી
 ઓવધ બંધ છે, મહાત્માના આ નિર્ણય તેમને
 ગુચવણમાં ન મૂકે ? અમારા પ્રત્યે પક્ષપાત
 રાખો એવું અમારું કહેવું નથી. અમારી તો
 માત્ર એટલી વિનંતિ છે કે અમને અન્યાય
 ન કરો

પ્રાંતિક સરકાર જ હોમ ગાર્ડની પ્રવૃત્તિ
 ઉપાડે કેમિસ શા માટે તેમ ન કરી શકે ?
 મુસ્લિમ લીગ સ્વયં સેવક કુકડીઓ છે જ.
 નાનેથી મોટો દરેક સરકારી મુસ્લિમ નોકર
 મુસ્લિમ લીગર છે એમ ખુદ સરકારે જણાવ્યું
 છે. તો મુકત પ્રાંતના હિંદુ નોકરો
 આર. એસ. એસ. મા જોડાય તો તે
 પર પ્રતિગ્રહ શા માટે ? અને એ
 પ્રવૃત્તિ ખતમનાયક છે એવા વર્તમાન પત્રોના
 અસંખ્ય શા ? પાકિસ્તાનના મુસ્લિમો કરતાં
 હિંદુ વસતા ઘણુમતિ મુસ્લિમોએ જ પાકિસ્તાન
 માટે વધારે જોરશોરથી પ્રવૃત્તિ ઉપાડી હતી,
 તે મુસ્લિમોના હૃદય એક દિવસમાં પચાસ ઘણે
 દિવસે વધારે જાની અથા એમ તમે મનાવશો
 તો અમે જરૂર માનીશું પણ તેમની પ્રવૃત્તિઓ
 પર પ્રસંગે પ્રસંગે નજર રાખવી જોઈએ એવી
 અમને શકા જાય તો અમને દોષ ન દેશો.
 તેમની અત્યાર વર્તની કારકિર્દી એવી છે
 તેથી અમારું મન ડામાડેળ રહે છે. પાકિસ્તાનમાં
 ઘણુમતિ પ્રત્યે જેવું વર્તન રાખવામાં આવે છે
 તેવું અહીં કરો એવું અમે કહેતા નથી. એવું
 તો અમે અમારા સાક્ષી નેતાઓને કહીશ કેમ
 શકાય ? ' ૨ સહેજ તોફારી રાખવાનું સૂચન
 કરીયે તો વેર્મા કશ મોટો ગુન્હો કરતા નથી.

આજે સામાન્ય હિંદુ જનતા મહાસભાની
 રાજનીતિથી દટાળી છોડી છે, ફરી મહાસભા-
 વાદીઓને મત ન આપીશું એવા સૂરો ઉડે છે
 પણ એ ખોટું છે કમને તેમ કશી વિના છૂટકો
 નથી. દાંમેસને વિખેરી દો એવી સૂચના થાય
 છે. પણ આજે કોઈ ખીજે સમીન પક્ષ નથી,

તેથી તેમ કરવું દિતાવડ નથી માત્ર કૌંચિસે તેની નીતિના યોગ્ય ફેરફાર કરવા પડશે. તેમ ન થાય તો અનેક પક્ષ ક્રોધા ધરી અને રાજકીય સ્થિતિ ઊભી વિઠિભીન થઈ જશે. બિન્દા મારક અમારા નેતાઓ વાસ્તવદર્શી અને એજ અભ્યર્થના. કૌંચિસ પાસે સરકાર જેવા વાસ્તવ દર્શી નેતા છે જ તેમની સહ હો પૂરતી અમામ આપવામાં આવે એ જરૂરી છે

મદાસના રમૂજ પ્રવૃત્તિઓ ઉપાદી છે તેમાં કશું બોલું નથી એમાં મુસ્લિમ સભ્યો છે જ. વળી એ કોમી સરખા નથી એના ગ્વસ સેવો.

પાસે પહેલી પ્રતિજ્ઞા કરાવો કે કોઈ મુસ્લિમને કનડગન કરવું હોય તે આત્મ બોલે પણ તેને રક્ષણ આપવું પણ આજે દેશની પરિસ્થિતિ રક્ષણ મોગરના માટે છે ત્યારે કોમીવાદના બાકી રહેવા જે જગતાએ તમને મોટા ક્ષો છે, તેમને નિરાધાર સ્થિતિમાં ન રખો. કાગજ કે મદાત્માઓને કહ્યું છે "સાગરમતી દુર છે, ને નોખાખલી નજીક છે"

હવે વિરોધીઓ ને અમારી વિનંતિ છે કે આજે આનંદમાં વિશેષ પડે એવું કશું કરશે નહિ. તમે આનંદ ન માની શકો તો આવીશ્યો કશું છે તેમ પ્રાર્થના કરી અપવાસ કરો.

આજુ બાક એક બંને વાતો કહેતા જણાવ્યું. "મેં ફરક દેશની સુખીઓને સુખન ક્યાં છે પણ મને કહેવા દો કે મારી પત્નીને સુખી કરવી એ જ મને કમસ લાગ્યું છે" પાસે બીજો એક સુખાન બોલી ઠાકો "કદરના સોગન પર કદ, સાહેબ, વગાગી વાત અશરસદ જરી છે."

We manufacture all kinds of Textile Bobbins such as Inter-Rovings, Slubbings, Screwers, Wadia, West, Ring-Rabbeth, Universal Pins Picking-sticks of all sizes from the finest wood.

"Efficiency and Durability our Motto"

For particulars please write to:-

Shree Mahadeo Bobbins & Wood Works

BILIMORA

આંતરરાષ્ટ્રીય રાજકરણ

વા. ય. કોલ્કલકર

મયા ૭ માસમાં મુરોપનુ અર્થકારણ
ડમગમી ગ્રંથ છે, આર્થિક વ્યવસ્થાની દૃષ્ટિએ
તેના બે ભાગ પડે છે—એક પૂર્વના અને બીજો
પશ્ચિમના પૂર્વ ભાગમાં રશિયા, ફિન્લેન્ડ,
પોલેન્ડ, ઓક્ટોબોસ્લોવિયા, બલ્ગેરીયા, રુમા-
નિયા, હંગેરી, યુગોસ્લાવિયા અને આલ્બેનિયા
અને પૂર્વ જર્મનીનો સમાવેશ થાય છે. આ
દેશોમાં ચોક્કસ અર્થવ્યવસ્થા અભાવ
કરવામાં આવેલી છે અને મોટા ઉદ્યોગો સરકારી
માલિકીના થયા છે જર્મનીને બેતીપ્રધાન
જનાજવાના હેતુથી ત્યાં સામુદાયિક બેતીપદ્ધતિ
રાખવામાં આવી છે આ દેશોમાં અર્થ
વ્યવસ્થા સર્વાંશે સ્વાયત્તી જતી રહી નથી
પરંતુ નિયંત્રણમય આર્થિક પુનર્રચનાથી
ઉત્પાદન વધે છે. આથી ગ્રંથ પશ્ચિમ મુરો-
પમાં આવેલા ઇટલિ, ગ્રીસ, ઇંગ્લેન્ડ, બેલ્જિયમ
ફ્રાન્સ, નોર્વે, વિ. દેશોમાં હજુ પણ વ્યક્તિ
પ્રધાન અર્થવ્યવસ્થા પ્રવર્તે છે વિશ્વ વિમ
દમાં આ ભાગના ઉત્પાદન સાધનોનું પૂર્વ
ભાગના દેશોની માફક જ નુકસાન થયું છે પણ
પૂર્વ પ્રદેશોમાં ઝડપી પુનર્રચના થઈ રહી છે,
પરંતુ પશ્ચિમ ભાગમાં મુદ્દના અમાહિના વખત
જેટલું પણ ઉત્પાદન કરવા જેવી સ્થિતિ જતી
રહી નથી. જોયે આપણા જતા રોજીની
પ્રકૃતિ બગડતી રહે તેવી આ વિભાજની સ્થિતિ
જતી છે. તેનાં અનેક કારણો છે.

વિશ્વ વિમદમાં થયેલા નુકસાનને લઇને
પૂર્વજત સ્થિતિ પુનઃપ્રાપ્ત કરવામાં હજુ મુશ્કે
લીઓ નડે છે, પૂર્વ મુરોપની ચોક્કસ અર્થ
પદ્ધતિથી વેપારમાં મહત્તા આવી છે. ફ્રાન્સ-
હાન્ડ, ઇંગ્લેન્ડ દેશો પોતાના સામાન્યોનું
રક્ષણ કરવા કોરોડો રૂપિયા ખર્ચે છે, આથી
પ્રજાની દૈનિક જરૂરિયાતો માટે જોઈતું ઉત્પા-
દન સાધી રહ્યાં નથી. ઉદ્યોગો માટે જોઈતો

કાચો માલ અને પૂરતા પ્રમાણમાં કાચા,
મેગવવાનું કાંચનું જન્યુ છે અને ઉત્પાદનના
અભાવે હરિદતા વધી છે દૈનિક જરૂરીયાતો
માટે પણ તેઓ કોરોડો કોલરનો માલ અમેરી-
કાથી મંગાવે છે પણ તેની કિંમતના જાણમાં
આપણા તેમની ખાસે માલ નથી અને હોય તે માલ
અમેરિકા સેવા તૈયાર નથી. મયા વરસે અમેરો-
કાએ જેટલો માલ વેચ્યો છે તેના કરતાં સામા-
ન્યાર હજાર કરોડ કોલરનો વધારે માલ ખરીદ્યો
છે.

વધારે પ્રમાણમાં થતી ખરીદીનો તોડ
કઈ રીતે લાવવો તે જગતમાં અને ખાસ કરીને
યુરોપમાં મોટી મુશ્કેલીનો પ્રશ્ન થઈ પડ્યો
છે જાણમાં માલ આપી ન શકાય તો સોનું
માંદી આપવું રહે, પરંતુ તે પણ શિલ્કો નથી.
આની પરિસ્થિતિમાં દેવું ક્યાં વિના બીજો
ઉપાય રહેતો નથી. પશ્ચિમ મુરોપમાં આવી
કોરોડો લોભી થઈ છે. ખુદ ઈંગ્લેન્ડે પણ મયા
વરસે નેત્રુ કોરોડનું દેવું કર્યું છે, હજુ મોટું
કરે જ કરવાની તેને જરૂર રહે છે સામાન્ય
સાચવવા પાછળ થતો અર્થ અટકાવી તે પૈસા
નો દૈનિક જરૂરિયાત માટે ઉત્પાદન વધારવામાં
ઉપયોગ કરવામાં આવે તો અમેરિકાનું દેવું
કરવું ન પડે પણ સામાન્યજાતી રાજનીતિને
એ રીતે નહિ. સામાન્ય જનતા અને રાજકર્તા
ઓ વચ્ચે આ બાબત વિષે હવે દિનપ્રતિદિન
વિરોધ વધતો જ જાય છે.

મુદ્દ કાળમાં અમેરિકાને પછો હાથો થયો
છે, તેની ઉત્પાદન શક્તિ પ્રચંડ પ્રમાણમાં વધી
છે, વિષયના ઉત્પાદનનું સાદું દાકા અમેરિકા
ઉત્પાદન કરે છે. આમ મેકામ ઉત્પાદન વધ-
વાથી શિલ્ક પડતી રકમનો અવાસ્તવિક કુમારો
થયો છે અને એ પૈસા અને માલનો જેવી રીતે
નિકાલ કરતા તે પ્રશ્ન અમેરિકા સામે ખડો

થયો છે. અમેરિકાની શાહુકારી અને પરિચયમ યુરોપીય દેશોની જરૂરિયાતને સંકળે જન્મ્યો-માર્શલ પ્લાન. પરિચયમના દેશો પર પોતાનું આર્થિક વ્યવસ્થા રાખવાનો અમેરિકન હેતુ છે અને તે દેશોને પણ એ માટે વિરોધ નથી.

આથી જનતામાં ખાતિ વધી ગઈ છે કે દેશ પ્રતિવર્ષે વધારે દેવામાં ડૂબ્યા કરશે અને કાયમની સ્થિતિ બચાશે. અમેરિકાની લાગવગ દેશ ન રહેવાય તો આપણી પાસમાંથી છે એમ ત્યાંના રાજકર્તાઓ માને છે. જનતાને રોટલો અને રોજખાર ભેદે છે તેથી તેમને નિયોજન નહય આર્થિક નયવરચા અપે છે. આમ રાજકર્તા અને આમજનતા પછો વચ્ચે બેઢિલી વધે છે.

માર્શલ યોજના સફળ થાય તો અરતા યુદ્ધવાદને ધન્યજ્ઞેન આપી થોડી વધારે વાર થાય ટકાવી રાખ્યા જેવું નીવડશે. પણ એમ હવા આપાથી જીવન ટકાવી ન શકાય. થોડા સમય પછી પરિચયમના આ દેશો દેવાના યોજનાથી ત્રાસી ઉઠશે અને એટલે અમેરિકન માલતો ઉપાદા ન કરશે એટલે અમેરિકામાં આર્થિક મદી આવશે, બેકારી વધશે. આ યોજનાના એવા પરિણામો આવશે એવું અમને દેખાય છે.

માર્શલ પ્લાનના ફેટલાક અનુદયના યુદ્ધ આપણે તપાસીએ. અમેરિકાએ શરૂઆતમાં ભરેર કષ્ટ લગુ કે અમેરિકા આ દેશોને દરેકને અલગ અલગ સદાય આપશે, મદદ આપવી કે ન આપવી તે અમેરિકાની સ્વતંત્ર મરજી પર આધાર રહેશે, કતા સદાય શોખતા દેશોને અમુક ચોક્કસ માલની સદાય આપીશું એવું બંધન અમેરિકાએ સ્વીકાર્યું નથી. આમ માર્શલ યોજના સદાયની ચોક્કસ રૂપરેખા આપતી નથી. યુરોપના દેશોએ એમ મળી તેમની જરૂરિયાતો નક્કી કરવી જોઈતી હતી અને પછી તેમની એકજાણી માગણી અમેરિકા સમક્ષ મૂકવી જોઈતી હતી. પરંતુ આ યોજનાથી એવું

બન્યું છે કે એ દેશો પોતાનું આર્થિક આયોજન સ્વતંત્ર રીતે નિર્માણ ન કરી શકે યુદ્ધ અગાઉ મધ્ય યુરોપના ફેટલાક દેશોને ક્રાન્સ અને ફ્રેન્ચમાં અવર્તી યોજનાઓ અખતવાર કરતી પડી હતી. માર્શલ યોજનાથી પણ એ ઉણપો ચાલુ રહેશે અને દેશો સ્વતંત્ર રીતે પોતાના માર્ગ યોજનાઓ મૂકી શકશે નહીં. આ કારણને સંકળે રક્ષિયાએ આ યોજનાનો વિરોધ કર્યો. પૂર્વના દેશોએ વેપારી કરારો કર્યા હતા, પણ માર્શલ યોજનાને સંકળે હવે ઈંગ્લેન્ડ, ફ્રાન્સ તેથી અલગ રહેશે. રક્ષિયાએ દેશોને એકત્રિત માગણી કરી સદાયની વિગતો બાજુવા માટે સચવા કરી પણ સામાજિકવાદીઓએ એ સ્વીકાર ન હતું, પરિચયમ યુરોપની સરકારોએ એ યોજના કબૂલ રાખી છે પણ આમ જનતાનો તે સામે વિરોધ છે જ. હવે એ યોજનાને ચાર માસ પછી અમલમાં આવનાર છે હવે શું થશે તે ચોક્કસ કહી ન શકાય હરમાન ઇંગ્લેન્ડમાં આર્થિક કટોકટીએ ઉગ્ર સ્વરૂપ લીધું છે. નિકાસ કરતાં ત્યાં આખાત વધી રહી છે, દરોડોની અમેરિકન લોન અર્જાઈ ગઈ છે, અને અમેરિકન નવા ધીરાણ વિના માથ ખરીદવાનું અશક્ય બન્યું છે આ નિવારણાર્થે ઇંગ્લેન્ડે આખાત જોડી કરવા નિર્ધાર કર્યો છે, ઇંગ્લેન્ડને કાચા માલો, મશીનરી, અને જોરાક માટે લોનની જરૂર છે. એને મળેલી લોન મોટા ભાગે ખાસ વસ્તુ અને થોડી ધરચુરણ વસ્તુઓ ખરીદ કરવામાં વપરાય મધ્ય યુરોપની અલગતને લીધે તેના ઉપાદાન પર મોટા કાપ પડ્યો છે રક્ષિયા તેને બધું અને ઇમારતી લાકડું આપી શકે એમ છે પણ એ માટે વેપારી કરારો થયા નથી. આ કટોકટીની ઇંગ્લેન્ડમાં ઊંચ મર્યાબાલી રહી છે. ફ્રાન્સ, ઇટલિ, ગ્રીસ, બેલ્જિયમ, હોલેન્ડ, અને નીધ દેશોમાં પણ આવી જ સ્થિતિ છે અને જો આ દેવાદાર દેશો માલ લેતા અટકે તો અમેરિકામાં આર્થિક વિલમના બીજી થાય.

સામાજ્યવાદ અને મુદીવાદના મુદાપર્મા
 જુદા જુદા રૂપાતરે થયા છે. દરેકેરીમાં આને
 સર્વપક્ષીય સંગ્રહની સ્થાપના થઈ છે. તેમાં
 સ્ત્રોત દોહાસ પાર્ટિ' એ સદુચી મોટી પક્ષ છે.
 આ પક્ષ પ્રતિઆમી થશે તે આગળ ઉલ્લેખીત
 રાષ્ટ્રીકરણ કરવા અને નવીન આર્થિક ચોજ-
 નાના દેશને વિચારે આપ્યા હતા. સર્વપક્ષી
 સરકારના વડા પ્રધાન પર પણ આ પક્ષનો
 અકુસ દોવાથી દેશની લોકસાહીને ઉત્થાપીને
 કેટલી દેવાનું તરકત રચ્યું. આ કાવતરું ઉઘાડી
 પડી જતાં જેના સચાસકોને દેશ મુદી નામી
 જવું પડ્યું. પક્ષના વચ્ચે ભોમ તેમાં ચામેસ
 હતા, તેમને દૂર કરી નવા સભ્યો થઈ તેમની
 નીમણી કરવી પડી. આ ઘટનાથી અમેરિકા
 હાજરે જૂમ ભરાયા થઈ ક્ષો કે હાજરીમાં લોક-
 સાહીત્ય રૂપેન થાય છે.

મુદીવાદી રાષ્ટ્રે રૂમાનિયા અને બલ્ગેરિ-
 માના કરણો ઉઘાડ્યા પછે છે લોકસાહીના ભુગ્મા
 ફેળ આ દેશના રાજકર્તાની કારવાહીએ
 નિષ્ફળ નીવડી છે. ક્રીસના પણ આજ રિષતિનું
 રિષતન થાય છે. અંગ્રેજો અને અમેરિકાનોની

મદદથી ક્રીક સંગ્રહ પ્રથક સામનો ક્ષો જતા
 લોકસાહી ત્યાં જવતી રહી છે અમેરિકન મદદ
 મળવા છતાં દુઃખસાહીને જવ જવા બેઠો છે.

ઈંગ્લેન્ડના અને હાડા ચાલનામાં સામ-
 ન્યવદીઓની કારવાહ સર થઈ છે. ઈંગ્લેન્ડના-
 નામી પોતાની સત્તા પુન પ્રસ્થાપિત કરવા
 ક્ષોએ દસ્તકેપનો પ્રયત્ન કર્યો. અગાઉના
 કૌશા કરારો તોડી નવા કરારો પ્રખ પર
 લાવવામાં આવ્યા આથી ફરીથી મુદ્દા ફાટી
 નીકળ્યું. રવાત અને લક્ષ્મી અવરિયત
 લક્ષ્મીના મુદી નેત્રી દોતી નથી. હાલતો
 દિન અને કારકેલિયાની કસ્માનગીરીથી
 એ મુદ્દા પુનોએ અટકાવ્યું છે. ગમે તે લોક
 પણ કાંઈપણ સન્નેમાં ત્યાં લોકસાહી અને
 વિજયવત નીવડશે એ નિશ્ચય છે. ચીનમાં પણ
 કમ્યુનિસ્ટ પક્ષનો વિજય થાય એમ હવે પણ
 અમેરિકાએ ચાંમકાઈથીને કાંચોળા છ. ની
 આગાધ મદદ આપી લેથી લેનામાં જવા જવ
 આમો છે પણ તેની સત્તા હવે વરસ થવા
 વધારા ટકશે એવા અડસટો અમેરિકન વર્તમાન
 પત્રો કાઢે છે

એક વર્ષથી જાહ ફરી સાક્ષીને હજુ " અને ગાત હા કે ના માત્ર જવાબ લેવાય છે " સાક્ષીએ ઉત્તર
 આપ્યો " તે નહિ જને. પછી વાર કોટલામાં જવાળનો સમાનેસ થઈ શકતો નથી " વર્ષથી જણાવ્યું,
 અને વધારા રદાપમની જરૂર નથી, " સાક્ષીએ હજુ " વખત એક પ્રમ પૂછે. તમે તેનો હા કે ના મા
 જવાબ આપી શકો છો ? " વર્ષલ બોલ્યો, " જરૂર. " સાક્ષીએ સવાલ કર્યો, " વગારી પત્નીને દવે તમે
 ખારવા અટકવા છા-બોલો હા કે ના "

સર એરિક ફીક્સ જર્મનીમાં કિલ્લો તરીકે દવલ ત્યારે ત્યાં લેખના આનંદી સ્વજાત્રે લીધું
 પણ લોકપ્રિય થવા દવલ. કિલ્લો ખાતો રાજેલા મેલ્લવટામાં જનરલ મેરિન મોટા આવ્યો અને હજુ,
 " હું ચિહાને ગમે હતા તેથી અને મોદ વધુ " એરિક ફીક્સે હજુ, " હા ખાજુ કે તમે પશુના ચિહાને
 ગમે હતા ? "

રાંબાનિયિયસ ગહેનસાહે લોડા કાળો લખી પ્રખ્યાત હિન્દી ફિલોસોફીને જતાવ્યાં અને તે વિષે
 અભિપ્રાય પૂરવો, હિન્દી કાળોની સખત કીમ ફરી તેથી રહેનસાદ ખૂબ ચિહાવો અને હિન્દી લેલમાં મદ
 ક્ષો થાય માત્ર પછી રહેનસાદે હિન્દી લેલમાંથી બાહ્યની બીજા નવા લેલમાં કાળો જતાવ્યાં હિન્દી
 કાળો વાંચી કોલેજા પ્રોફેસર નવા રહેનસાદે પછુ, " હિન્દી હા વાહવા ? હિન્દીને હવે આવ્યો,
 " પાસો લેલમાં "

રહેનસાદે હિન્દી સત્તપિયતા પરખી પછી તેને લેલમાંથી મુક્ત કર્યો

હિંદી રાજકારણમાં દેશની વહેંચણી થઈ ગઈ છે અને દરેક નવી સરકારે અસ્થિતિ આપશે. રીન્યુના પણ કામલા થઈ ચૂક્યા છે એકદરે પડતા એટલી તગથી બને છે કે સામાન્ય માણસને એ વિષે વિચાર કરવા પણ અવસર રહેતો નથી. બદલાયેલી પરિસ્થિતિ તપાસીશું તો તેના રસ્કપને પરિણામનો આપણને ખ્યાલ આવશે. સૌથી અનિષ્ટ પરિણામ તો એ કે હિંદુસ્તાન અને પાકિસ્તાન વચ્ચે ગૈર-જમિની થયેલી રચાવના. બને પક્ષોની સમજૂતીથી પાકિસ્તાન નિર્માણ થયું હોત તો તેમની મૈત્રી સબખ જળવાય ગ્રહેત. આ વૈમનસ્યથી બ્રિટિશો મોટા કામલાઓ ઉઠાવશે એ નિર્વિવાદ છે. બીજું પરિણામ એ છે કે નવા દેશમાં બ્રિટિશ કીન્ય જામ, તેમ પાકિસ્તાનમાં પણ જામ એવું નથી. આફગા લશ્કરની મુશ્કેલીઓ ઉઠાવી દેવા તાબામાં રાખ્યાથી, તેમના ઉપયોગ આપણી વિરુદ્ધ પણ થઈ શકે છે ત્રીજું અનિષ્ટ એ કે કેટલાક દેશી રાજ્યોને વધારે પ્રદેશ મેળવવામાં નિષ્ફળતા સાંપડી તેમ: તેમની અને દિલ્લ વચ્ચે મેળનાવના પ્રસંગે બનવાની બીજી ઉત્પન્ન થઈ છે. ગોપુ પરિણામ એ છે કે રાજ્ય માટે કેમિસને દેશના મુદ્દાઓ પર આપણે રાખવો પડશે.

આવી પરિસ્થિતિમાં કેમિસને પુરોગામી પક્ષ જનતાનો સપર્ક સાધી પોતાનું જાળ વધારે પણ પ્રતિગામી પક્ષ સનાત દોવાલો પુરોગામી પક્ષના કારસો ચલાવવાં મુશ્કેલ છે. આ કુદૈવ પડતામાં કેમિસ જનતાનું કલ્યાણનું મિશન સામવી થઈ નથી. પાકિસ્તાનની રચાવના અને જરાવના અંતરને સહને દિલ્લ મદાસભાનું નેરો વધે છે, હતા પણ જનતાને સાથમાં રહી કામ કરવાની કેમિસમાં ધીરજ નથી, આવી

રીતે દેશમાં સર્વત્ર પ્રતિગામીઓનો વિજય થયો છે. ત્યારે કેમિસ એ કડાવક સરકારમાં ફરવાઈ જશે એવી સાધારણ ભિતી રહે છે. દેશમાં પુરોગામી એવી એક જ એ મદાસ ગયા હોવાના કારણે તેણે વધારે પ્રજાણમાં જનતા-ભિમખજી કરવું એ સ્વાતંત્ર્ય પ્રિમ પક્ષોનું ખાસ કાર્ય છે.

પાકિસ્તાન નિર્માણ થવાથી દાષ પત્ર પહોંચવાનું કષ્ટ કાળજી નથી. વર્તમાન પડતાને અનુસરી લોકશાહી, સિધ્ધાંતો થઈ જનતાનો પ્રિમજનતાનો કાર્યક્રમ કેમિસ દાષ થશે ત્યારે પુરોગામી પક્ષ આપો આપ જાળવ થશે. કેમિસે પાકિસ્તાન સાથે સપર્ક મૈત્રી સાધવી ગ્રહેશે, થરકરી સદાકાર અને બીજા અકમળના કારણે કરવા પડશે, દેશમાં શાંતિ રચાવી સર્વ-વર્ગીય પ્રગતિ માટે પુનર્પડતા દાષ ભેટી રહેશે. જામ ન થાય તો લોક સમયમાંજ અર્થિક અધોગતિનો અનુભવ થશે. બ્રિટિશ બેઠ નીતિ પ્રતિગામીઓને દાયા બનાવી મશ્વરી નીવડી છે કેમિસ નેટલી વહેલી જામે તેટલું સારું નહિતર સામાન્યજાતીનો ઉદ્ધમ થઈ આપણું સ્વાતંત્ર્ય કુનિવાનો પ્રતિગામી મુદ્દાઓના દાષમાં વેચવું પડશે. બને વિરવવિમદમાંથી આપણે સિમામણુ લઈ શકીએ છીએ કે કડાવણુ મદાસ થઈ પણ અન્ય દેશની મારફત અસ્થિતિ પાસે જતાનો શ અર્થ ?

કુદૈવથી કેમિસની એકદર સપડતા અદ્યથી પોશ્ન થવા લાગી છે, કેમિસના પક્ષપક્ષોમાં દરિયાઈ, કાર્યક્રમનો અભાવ, સત્ત નો અભાર, સત્તાનોમા, જનતાની જરૂરિયાતો પ્રત્યે કુલસ, નોકરશાહી પર વિરવાસ આવી વગુરિયનિ નિદાળી નિરાશ થાય છે. જનતામાં પ્રતિગામીઓનું નેર વધે છે તેની પુનરાગતિઓ હિંદુસ્તાનમાં થાય તો નવાઈ નહીં.

પ્રતિમાઓને પત્ર આગળનું પુસ્તક પણ
 દેખાતું નથી. સ્વાચ્છ અને અપ્રાનવ્ય અપાપા
 થી તેમનું શીષણ તાત્કાલ ચાલી રહ્યું છે.
 માનવ જાતનું કુખ દુઃખ કષ્ટા સુધી વધવાનું
 છે. તેની શુદ્ધિ માટે હજુ નવા અભિમાયો
 એકવાર પસાર થવું પડશે. એની પુનરાવૃત્તિ
 નો જરૂર છે એવા હતાકાંઈ વિના હજુ જયત
 ના રાજ્યસામ્રાજ્યને બીજાને મારું દેખાતો નથી

આપણે આપણા રાષ્ટ્રીય કે દ્વિતી સ્વાતં-
 ત્ર્ય સમયની હવે અત આખો છે અને
 અસ્થાનો પોતાપોતાના ખજા રક્ષકરશે. કોમી
 કુલજના પ્રદેસો માર્ગિત્વથી કો દેશ મુકરમા
 આવશે અને સંસ્થાનોએ તાલ આપ કરી
 આપણા નિરાશિતોને મદદ અને રક્ષણ આપવા
 તૈયાર થયું છે. નહુમતિને સમુમતિના રક્ષણ
 માટે વ્યાપકાર ગણવામાં આવશે અને આરોને
 શિક્ષા કરવામાં આવશે અને સમુમતિઓની
 કિંમત દૂર કરવામાં આવશે એવી નહેરાવો
 મુદ્દા છે.

આ ગિમિત સમાધાનપૂર્વક પ્રવર્તે ત્યાં
 સુધી સારું પણ મિલીટરી અને પોલીસથી કા-

વમની શાંતિ સાધી ન શકાય. ચીરકાળની શાંતિ
 માટે ચીરકાળનો સહકાર જોઈએ. સરકારોએ
 સમુમતિમાં વિશ્વાસ હતવ્યન કરવો જોઈએ.
 સહકારથી કોમીવલ્લ માત્ર મટાડવો જોઈએ
 એટલું જ નહિ પણ તેનાથી આવતા કુશાળના
 કુખો નિવારણ કરવા પ્રયાસો કરવા
 જોઈએ. પાકિસ્તાનને આપણી પાસે થયું
 વસ્તુઓ જોઈશે, અપાર, સમુમતિ, અને
 બીજા આક્રમણ માટે સંધિઓ કરવી જોઈશે.

મુખ્ય સરકારની સવેગનથી દરમાનમી-
 રીથી રહેવાના માણસોની એક દિવસની કા-
 તાળ પાછી એવી લેવામાં આવી છે. સરકારે
 તેમની કટલીક માગણીઓ સ્વીકારી છે અને
 બીજીઓ માટે વિચાર કરવા કહ્યું છે. રહેવાના
 નોકરોએ એ વિચિત્ર મતો લેવાનું પંદરમી
 સપ્ટેમ્બર સુધી મુલતવી રાખ્યું છે આથી
 પંદરમી એપ્રિલનો ઉત્સવ ગીજની સમયે આ
 ઉત્સવ મટે લોકોમાં ઉત્સાહ નથી એ ખરું છે
 પણ સ્વાતંત્ર્યનું ઉમટુ પ્રજ્વાલ છે. કમચ,
 ધણી મુલવણોનો ઉત્સવ આપણે એ નિઃશંક છે.

સીનેમાં કપનીના માણસ મેલીલ પેરકે જહુ વિચિત્ર સંજ્ઞામાં બનાઈ ચોના નાટોની ફિકમ હતા-
 તવાના હોય પ્રાપ્ત થઈ. ધણી કપનીનાઓએ મીલી રકમો આપવાની કહી ચો પાસેથી હોય માગ્યા
 હતા પણ ચો પેરકેની માગણી સ્વીકારતો નહિ. એક ફોતમદમ ફિચર સ્વારી બીજા ફિચરમાં સારીલેવી રામ
 નુમ વી મુવાર ધરેસો પેરકે હ સ. ૧૩૩૫ મા લંડન આવ્યો. તે એક દિવસે ચોને મળવા ગયો અને હવા-
 મોના ચાલીલા પછી ચો પાસે તેના નાટોનાં વિશે વલારવા માટે હોયની માગણી કરી. બોનાં હોય
 પૂછ્યું. "તમારી પાસે કેટલી મૂડી છે ?" પેરકેએ કહ્યું, "માત્ર પંદર ચિલિકર અને ૭ પેન્સ પણ મારા
 માથે એક પોલ્ટુ રેડ" જ. આવા હલ્લત વચાબથી ચો ખૂસ થયો અને તેની માગણી કમલ રાખી અને
 રેડ મુલવવા તેને એક પોલ્ટુ આપેલ ચોના પ્રજ્વાલ નાટક પિત્રમીલનનું પેરકે ફિચર હતા અને તે
 પણ જ ફોતમદમ નીવડ્યું

એક રોષા રોસી રવભાને એટલી જમી લઈ હતી તે જાલ વિષે હતી જુદું જાલથી નહિ. અને તેવો
 જાલ માણસ હોય તેની પછુ પ્રજ્વાલ પણ સહે એવું રોષા હાડી આવતી. એક દિવસે તેના એક મિત્ર
 બને હતું, "તમને તો જોવામાં પણ કઈ સાને મુખ દેનાતો હશે ?" રોસીએ તરત જવાબ આપ્યો. "અહ
 જવનેવાન. જુદું જોયો તો."

ખળીના ખળદોને

ધીરે ડગલું ધરો, પાપલિયા, ધીરે પગલું ભરો,
આંખોના તારલિયા મારા ફરફુદરડી ફરો-ખાં
કબુલલામાં મોતી પૂર્યાં છીપથી જુદાં કરો,
દાણાં રૂડા અમને આપી મીઠી ખોરી જમો-ખાં
સંસુદર ખેડે મરજવા, તમે ખેડો ધરતી ધરો,
ધરતી પર મોતી આવે, એ મરજવો ખરો-ખાં
ભરખીનતી જૂખ ન બાગે, સંસુદર મોતી છડો;
ધરતી પાક્યાં ધાન્ય મોતીડે લૂંટે લહેરો જનો-ખાં
છાખ સોનેયે ભરી મ્હારી તે, ઢગલો ધનનો કર્યો,
તારાં પકવ્યાં મોતીડા એ, પેટનો ખાડો પૂર્યો-ખાં
ધીરે ડગલું ધરો, પાપલિયા, ધીરે પગલું ભરો,
તવસુખડે તવ મીઠી અંધન, સુખથી ચારો ચરો-ખાં
-સાંતિલાલ જોષી

ખોરાક

જેના

વિશિષ્ટ સ્વાદ

તેમજ

વધારાની શક્તિ

મોટા આદર્શ

વનસ્પતિ :

અશ્વિનનું

રસદા

[પોષિક

ચરવોથી

મરડુર

વનસ્પતિ]

ગુજરાત :

સદા મિલ્કતી

સંવાદા માર્ગ,

રેલવેપુરા,

અમદાવાદ

ન્યુબીલીનામ સાથે

વડોદરા

'Orion' Advt

[તમારા સહેજના બહીતા
કોર્સમાંથી મળી શકે છે.]

—જોજનો—

: સુખદ :

સેન ટેડીંગકા,

૪૧, જાંબે

સાદવા રો

જુનિ ૨

અશ્વિન ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિ.

હિરોશિમા : મૂળ લેખક, જોન હર્સી, અનુવાદક, શ્રી નીરુ દેસાઈ, પ્ર. મે. અતિ પ્રકાશન લિ. હાર્જન, અમદાવાદ, દિ. ૨. ૧-૧૨-૦.

હિરોશિમા પર અણુબોમ્બ નાખવામાં આશ્ચર્યો ઉપજેસો વિનાશ પ્રત્યક્ષ નિદાણી તેલું વર્ણન મેળવવાના આશ્ચર્યો અમેરિકાના 'ન્યુ મેક' નામીની લેખક જોન હર્સીને ત્યાં મોકલ્યો. આ પ્રથમકારક બનાવમાંથી દેવસજોમે ઉમરી અપેલાં એ પુરો પાસેથી આ બનાવ સ બધી તેમના બંધન અનુભવેલી હકીકતો મેળવી આ પુસ્તકમાં રજૂ કરવામાં આવી છે. અણુબોમ્બ સળધી વૈજ્ઞાનિક કે તેના ઉપયોગ સળધી નૈતિક અર્થો આ પુસ્તકમાં નથી. પણ એમાં છે માનવીઓ અને તેમની આશાના વિનાશની હલકમાં કપત્તી ઉપજાવે એવી હલકાઓ. અમેરિકામાં આ વર્તમાન પ્રકાશને ખળભળાટ મચાવે, બીજા સામયિકો એ કથા ઉતારી, ડો. આર્થર શ્વેડને તેની એક હળાર નમ્મ પરીઠી, અમેરિકા અને હાલે-ડમાં આખું પુસ્તક હાલેથી રેડિયો ઉપરથી ઘોડાકાટ કરવામાં આખું હાલે-ડમાં એવી સાખા નક્કી લેવાઈ મહં આ પુસ્તક વાચક સમક્ષ બધ કર વિનાશનું તાલુકા ચિત્ર ખડું કરે છે. જાપાનીઓ મરતાં પણ મદદ નહાલને શાફ કરે છે અને હિરોશિમા ફળાના ખાંપરમાં હોમાયુ ખાત, લંકેરશાહનો અવાજ રેડિયોદ્વારા સાંભળવા મળે, એ જાપાનીઓને મત જીતતી કમ પડે. દત્તી એવી વિગતો જાપાનીઓની મિકેડો પ્રવેતી અન્ય બહિર્ગતો આખાનો ખ્યાલ આપે છે.

સિદ્ધાંત લેખક શ્રી નીરુ દેસાઈનો આ મહા અનુવાદ છે.

પાછલે આજુ જે શ્રી પમાસાસ પરેસ, પ્ર. મે. મનિપ્રકાશન લિ. હાર્જન અમદાવાદ દિ. ૩. ૧-૧૨-૦.

નવલિકા લેખક અને નવલકથાકાર તરીકે પ્રતિષ્ઠા પામેલા શ્રી. પમાસાસ પરેસે આ વર્તમાન સામાન્ય પ્રસંગે રચી જનનીના વક્તવ્યભાષની એક રસિક કહાણી ગૂંથી લીધી છે. ખૂણામાં પરેસા નાના દેથી સજમાં કેવો કારભાર અવર્તે છે, અસહકારની અગ્રાણ પ્રગ્ન પર કેવી અસર થઈ હતી, દેથી રાજ્યની પ્રગ્ન રાજકારણમાં કેટલી પડાત છે, ભીડ છે, એવી બાળતો આ નવલની વસ્તુદાર રજૂ કરવામાં આવી છે. એક જ મળાપના જોડિયા પુત્રો જુદા જુદા સજોમાં ફેળવણી પામતાં, તેમનાં ચારિત્ર્યનો વિશ્લેષ કેવો અસમાન થાય છે, તેની ફેળવણીકારને રચિક વિગત આ નવલ પૂરી પાડે છે. સ્વામીબક્ત મુશ્મો, પત્નીબક્ત હમીર, વોલ્ફલે નિર્હરતી કુવર, નમાશે કાકોર અને અંદેખી કંડારણી એવાં મુશ્મ પાત્રોથી આ સરળ વર્ત્તા એક અસામાન્ય પુતિ બની છે. લેખકે જનનીના અગ્રાણ પ્રેમનું એક જિર્મિ કામ્ય આ નવલમાં ગવર્ના ઉતામું છે.

અનિ-રેખતી પ્રવૃત્તિના સંચાલક શ્રી. જર્વિત રજાતની ગુજરાતી સાલિલ્લી મેવલ્લો જાણીતી છે. મસિક અને મધ્યમાળાના સરળ સંપાદન ઉપરાંત તેમણે હવે ગુજરાતના ખાતરમાં સારો શયો આપે એવું 'પેપરટેટ' જેવું અધ્ય-પાઠિક 'ર્જીત' શરૂ કર્યું છે તે પ્રશંસા મળી લે છે. ગુજરાતી ભાષાનાં પ્રયેક સરકારી કુટુંબે સ્થાપના સામયિકો અને મધ્યમાળાના મહક સર્વ જોડે એવી અમારી સલક છે.

વિચારવિચિત્ર:-લે શ્રી. જળવત ત્રે સંધવી પ્ર. કમાધર મડળ ટંચાળ, હાલુપુર અમદાવાદ દિ. ૨-૧-૦.

માનવજીવનના કેટલાંક નમ્મ સ્ત્રેયો થી સંધવીએ આ પુસ્તકની રજવી નિયમિત્તે દાન હલકમાં રીને રજૂ કર્યાં છે. મોટા બાળના

નિબંધોની સમજાત આદર્શ છે. આધુનિક પ્રવૃત્તિમય જ્ઞાતાને અનુરૂપ એવી હજારો નિમ્નશિક્ષાઓમાં શુદ્ધિની ચમક અને તત્વજ્ઞાનના ચમકારા સ્વચ્છતા પ્રવાહ ત્રેર વિદ્યારી સૈધિમાં રજુ થયા હોય તો આ સર્જન સદૃશ સામાન્યતામાં સર્જી ન શકે. ક્વચિત ક્વચિત સેખકનું માનવરસજન્ય જ્ઞાતિએનું સુંદર અન્વેષણ આપણને મુખ્ય કરે છે ખરું પણ જ્ઞાનની ગાંઠો ભરી દૃષ્ટિનો અભાવ એ આપણા આધુનિક સાહિત્યની ઉચ્છવ પણ દૃષ્ટિએનું યાવ છે વિવિધની નીતિ નાની દૃષ્ટિએ અમરે ૩' ૨' ના નિમ્નચ અમ્બેદરવાદીઓની પૂનરીઓનો ખ્યાલ, દાવાસ પ્રેમી ઓને ચિતાર, પૈસાદારોને વળગતા વર્ગો અને તેમનો વાનાવિષ પોદાર, રીધાઓરેલી આસિ-યને, સોશલિસનો સુદર ઉપયોગ, થેલી પુરાણની અર્થો, પ્રેમવા પ્રેમવીને વાનાંઓ લખના તેમજો, પ્રત્યે સજાનું રેળ, અન્વાય પામેલા સેખકો પ્રતિષ્ઠિત લેખોરેલી વ્યક્તિપૂજા કરતા કળાકારીના જેવા કલસા નવીઓ પ્રત્યે કલસા, એ ગદ્ય રીત રીતે અનુ ચયું છે.

અ

ગુજરાતના કવિદાસની એ નવલકથા-ઓ રાજકોષ અને માલ્યાભિષેક મં. થી. નંદા-સાપ નારાયણ ત્રિવેદી જિ. પ્રયોજના ૨. ૩-૦-૦ જનમાય અમરગી મદેદા પાંચમશા રોડ અમદાવાદ

“ગોલકેશ” અને “ગાત્રાભિષેક” ખરી રીતે એક જ નવલકથાના બે જુદા વિભાગો છે. એટલે જાનેનો મજાન પરિચય કરવો એજ ઉચિત છે આ નવલકથાનો કથાભાગ થી મુનરાંતના “ગુજરાતનો નાથ” અને “રાજાભિરામ”ના કથાવસ્તુના ક્ષેત્રે કાલકના અનુસંધાનમાં આવજા વધે છે થી મુનરાંતની સાદિત્તમુદિત પ્રસિદ્ધ પાત્ર કાલક (જે પાત્રકથી કુમારપાળનો મેનાવતિ અન્ધા દનો) થી ત્રિવેદીની આ નવલકથાઓમાં

પોતાની પૂર્વપ્રસિદ્ધિને અનુરૂપ રોમાંચક ભૂમિકા ભજવીને આ નવલકથા રસમય બનાવે છે. સિદ્ધરા-જના રાજકોષના ઉત્તરભાગથી આ નવલકથાનો પ્રારંભ થાય છે.

પહેલા ૪ પ્રકરણમાં વિધિના ભેખ પર ભેખ માગવાની ભીષણ પ્રતિજ્ઞા સિદ્ધરાજ જન-સિંદ ભે છે અને જ્યોતિષીઓ જેને બાવિ મુર્ખરેશ્વર તરીકે જાહેર કરેલ છે તે કુમારપાળ ઉપર આક્રમણની આંધિ ચડતી જોઇ શકાય છે. આ ગાંધોરની મદાગત્યાજા વિગે પ્રખરેખો અનેક રસમય દલીલો નોધામેલી છે તેમાંથી કેટલીક વિગતો રસમય દૃષ્ટિએ પસંદ કરી કથા નાની ઓપ આપી, રસનુ ચૈતન્ય છંટો, એક સ્વ જનાવી થી ત્રિવેદીએ આ નવલકથા કહી છે.

અર્જુન નામક, પરશુધર. ભીષાવતી. બંધમિયો વગેરે પાત્રોની સૃષ્ટિ વચ્ચેને રસમાં પસાવિત કરી દે છે. આપણી પ્રવાદિતા, પ્રમ-જોના નિરૂપણમાં દેખાતી વર્ણનગટાગી ત્રિવેદીને સારા નવલકથાકાર બનાવરા અમર્ય છે વાર્તા-લેખનની કથા ઉપર તેમનો કાથ સારી રીતે ભેસી ગયો છે અને તેથી બવિધમાં આપણે તેમની પ્રસેધી દળુ કથ વધુ સારા મારે આમા રાખીશું.

લીસાવતી, અને સરસ્વતી એ બે ૪ મુખ્ય સ્ત્રી પાત્રો છે પરંતુ એ જાનેની વિસિષ્ટ રેખાઓ આકર્ષક રીતે દોગમેલી છે અને એ બેના નિઃ-પશુથી કથાનકનો રસ પરિપુષ્ટિ ન્યો છે રૂ-અવતીની રેખાઓ રૂપક ઉપની નથી પણ લીસા-વતીનું રેખાંકન સુરેખ બન્નુ છે અને તે વીરરાંજના નસલકથાના તખ્તા પર કરી રેખા દે એમ છંદીશું.

ભેખકે સદૃશ વધારે કળાજ રાખી દેત તં. કેટલીક નાની ત્રૂટીઓ દેખા દે છે તે નિવારી ગદ્યા રેખા

પૂજા

અનુક્રમ

- ૧ બેવી છંદો ૧—૧ પ. મ.
- ૨ પહેલી વર્ષા—શ્રી. ઈન્દુલાલ વાંધી
- ૩ સૌન્દર્ય—શ્રી. કુસુમાકર
- ૪ કવિ છંદો—શ્રી ભૂપેન્દ્ર ઠા. વડીલ
- ૫ નવમયામય—શ્રી. રમણ પટેલ
- ૬ છવન પદ્યો—શ્રી બલેન્દ્ર પંડ્યા
- ૭ આશાં સોદિત્ય સંસ્મારણ—શ્રી. ર. વ. દેસાઈ
- ૮ રાજના પ્રદેશ વિષે શ્લોક—શ્રી. મણિભાઈ
ત્રિવેદી
- ૯ પંચરશ્મી—શ્રી પંડ્ય
- ૧૦ ભરતની લાલ્લી—ડૉ. જી. એમ. મહેતા
- ૧૧ પ્રસિદ્ધ—શ્રી. શક્તિકાન્ત ચતુર્વેદી
- ૧૨ મોરે સંસ્કૃત શાસ્ત્રોચી—શ્રી પંડ્ય
- ૧૩ શાને ખાતર—ડૉ. લીલાબેન મહેતા
- ૧૪ અંતરાશાસ્ત્રીય રાજકારણ—પ્રિ. વા. મ.

★

વંચી :

- ૧૫ હિંદી રાજકારણ—પ્રિ. વાસુદેવ ચતુર્વેદી
કે.કે.કે.કે.કે.
- ૧૬ મંચાનકોશ

૨. પ. મહેતા
આનંદપરા, વડોદરા.

સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૭

પ્રાથમિક ભાગ : રૂ. ૫-૦૦
દ્વિતીય ભાગ : રૂ. ૭-૦૦
પ્રારંભ અને પાશ્વિક ભાગ

ચાતુર્માસ માટે સસ્તું સાહિત્ય.

શ્રીએ તથા જાજીને મમદન તેવા મોટા અક્ષરમાં છપાયેલાં, ધર્મ અને નીતિનાં પુસ્તકો પછમાં વનાવેલો. તેનાથી આરામ કરાવે છે અને કુટુંબનો તેમજ સમાજનો પાયો મજબૂત થાય છે.

ભારતની જેવીએ-વજુ પ્રથમા ૧૨૧ ચરિતો ૬-૦

પુરા વજુ જાણે ૫૦ મનો ૩૫ ૫૦ ૧૨૧૮

શ્રીજયશી મોટો મોટો ને અને એ

અપ્પાન ખાજા ને જયમહાન ૧૦૮૦૨૦ ૧-૦

અપ્પાન ખાજા ને જેનું જૂન મોખા ૧૫૫૫૫૫-૦

વના ૫૫૫૫, જેનું મોટો ખાજા ૧૫૫૫૫૫-૦

૧૫૫૫૫૫ ખાજા-ને ૧૫-૫૫ ૮૬૧+૬૪૪ ૬-૦

મન ૩૩૩૩૩૩ અને ૩૩૩૩૩૩ ૩૩૩૩૩૩

૩૩૩૩૩૩ ૩૩૩૩ ૩૩૩૩

અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

અર્થ અર્થના આત પુરતકોનો શ્રી

ન ટોટો એવે. ૫૦ સાવનેસલની મનો ૫૦

મનેનનુ હતમ પરિણામ

મોટાવોથી-મોટાનાં ૧૨૫ મોટાનાં અને ૧૦

સમુદાય ૦ ૧

મોટાનાં-૧૦૦ મોટાનાં ૧૦ ૧૦ ૧૦

અપ્પાન મોટા-અપ્પાન ૧૦૦ ૧૦ ૧૦

સાવનેસ મોટા-૧૦ ૩૮ મોટા ૧૦ ૧૦

પુત્ર મોટા ૫૦૦૦ અને ૧૦૦૦ ૧૦

ઉપાધિયો ૧૧૨-મુજ માટે-૧૨૫ આપાત

મોટાનાં ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

૧૦૦ ઉપાધિયો-૧૦ ૧૫૨ ૧-૦

સસ્તું સાહિત્ય વધારે કાર્યાલય!

પૂર્ણા

॥ પૂર્ણા પૂર્ણજ્વલા સમુદ્રસદિતા કુર્યાત્ સદા મંગલમ્ ॥

પુસ્તક ૨]

સપ્ટેમ્બર, ૧૯૪૭

[અંક ૨]

જોષી શું કહે ?

અઢી દબાર વર્ષ અગતિની વાત છે. વાયવ્ય પ્રાન્તના એક શહેરમાં એક મોટા દસ્તરખા વિચારી પધારી. ગરીબો, દુ ખીએ, કીમન્તો, સરદારો, સામન્તો અને ગળતીઓ તેની પાસે રોજે વખતે ડાહ્યો ધન લેખી દત્ત, તો ડાહ્યો ક્રિયા, કાળે મોતને ઠેસવું દત્ત તે કાળે કતી પુરેપણું જોષી સાતિથી દરેકના હાથ જોઈ તેમના પ્રતેના ઉત્તરો આપતા તેને પૈસાની પડી ન હતી, તેણે કહી શી રાખી ન હતી પણ ગરુજોએ તેના પર ધનદૃષ્ટિ કરી તેની સામે રૂપિયા અને સોના મરોરોનો દમ ખાકાયો.

ત્યા એક બાઈ તેના દિસાર પુત્રને લઈને આવી, માતાએ પુત્રનો હાથ જતલી રાખીને તેનું અવિધ્ય પૂછ્યું. બારીકાઈથી હાથની રચાએનું નિગમણ કરી સાત્તીલુવાએ બાપ્પુ, “ બાપ તારા પુત્રનું બાવિ જન્મવંત છે, એના પર લક્ષ્મીની કૃપા વરસશે, તે ધનાઢ્ય થશે ” કાઠિલી માતાએ કોઈનમ વધ આગળ પૂછ્યું, “ સાત્તીછ, એને વિધા કેવી છે ? સાત્તીએ કહીથી હાથ તપાસનાં જણાવ્યું, “ આ છોકરો કણું ધન પ્રાપ્ત કરશે એ નિશ્ચય છે પણ એના નયીજમાં વિધા નથી, એમ કહી ન્યોતિયીએ દસ્તમાં વિધારેપાનું રચાન દર્શાવી તેના અનસ્તિત્વ પ્રત્યે લક્ષ્ય ખેંચ્યું. દિસારને આથી કણું માફું લાગ્યું, “ જો મને વિધા ન સાંપડે, તો લાખ્ખોની દોષત મારે મન નકામી છે. ” એમ કહી તેણે ખિસ્સામાંથી છૂરી કાઢી તેની ધારથી દરેલીમા વિધારેપા કાપ મૂકી આંકડા પડી તેણે પોતાનો દડ નિમ્મય પ્રદર્શિત કર્યો, “ સાત્તીછ, તમારા સાત્તમાં તોષી મેં દુ સારી વિધા સંપાદન કરીશ. ”

અને એ દિસાર પછી અભ્યાસમાં ખતથી પ્રવૃત્ત થયો અને મદાન વિદ્યાન જન્મે. તેણે સાત્તોમાં જણાવી મિત્રોષ બાળાનું એક અગ પૂર્વું મ્યું, તેણે સંસ્કૃત ભાષાને નિષ્ક્રોધી સૂત્ર-જપ્ત કરી અને જન સાદિતમાં સેવક તરીકે અમરત્વ પ્રાપ્ત થયું. એ વૈશાકરણી પાણીની આને પણ મસદર છે. મદાન કવચાસદિન આમળ જન્માસરના મોટાં અને દસ્તરેખાના સાવિવા પણ પરિવર્તન પામે છે.

પહેલી વર્ષા

૧

આપાકના અંતિમ દિવસોમાં
આ મેઘમેદુર, જનંત કાનને,
આને જ આવી મન મોકળું મૂકી
એ વીજળી બોમલરી ઘણી.

૨

સંકાશનું કાવ્ય હજી શરૂ નથી
જન્મું નથી પૂણું શીશ ચેપનું
તો એ હું આને ઉજવી રહ્યો છું
સુષ્પ સ્વાતંત્ર્ય તણા પ્રવેશનું.

૩

સ્વાધીનતાના ગજરાની મધ્યમાં
હસી રહેલી છબી સાથું દેહની
મહેલી રહેલી સ્મૃતિ ન્યાથું દેહની
'સ્વાતંત્ર્યના સર્જક સૌ ચાહેલીની.
વીત્યા પછી ધીમ જાનેક સૂકી,
પહેલી જ વર્ષા જલપૂર્ણ મૂકી

ઈન્દુલાલ ગાંધી

સૌન્દર્યો—

(અનુક્રમ)

સૌન્દર્યો માનસીવીલા માત્ર સ્વપ્ન વિવત' કે ?
મનોમય રસોભિ' કે 'લાવણ્યથી તક' કે ?
સૌન્દર્યો પ્રતિમા સ્વર્ગે ઝોની માત્ર અનુકૃતિ !
પ્રતિમાની પ્રતિભાએ 'રંગ રૂપ રસી કૃતિ.
સૌન્દર્યો સ્વર્ગના ભર્ગ વિગ્ન લાવણ્યથી તંદ્રી,
પ્રતિવિગ્ન પૃથ્વી માંદી પડે સૌન્દર્યના અંદી
સૌન્દર્યો આત્મચન્દ્રિકા ઝમે શું રસચિન્દુઓ—
પૂર્વ જન્મ સ્મૃતિ શેવે ઝમે છે અમી ઇન્દુએ.
સ્વપ્નથી એ વધુ સોહે સૌન્દર્યનીની ચારુતા,
યમણાની રમણા લાધે સૌન્દર્યથી વશ ત્વતા.
સ્વયંભૂ સ્વયંભ્યોતિ — સૌન્દર્ય શુભિ હાસ છે.
એ જીવન વિકસે ને એ જીવન વિહાસ છે.
માનસી ભૂમિકાથી એ દક્ષા આધ્યાત્મિકા જિંદી,
વિશ્વભરા તત્ત્વભરા ભાવોભિ' ભૂમિકા શુભિ.

કુસુમાકર

કવિ છું

શિખરછી

કવિ છું, દષ્ટા છું અભિનવરૂપે દશન કરી
જગે વેશાયેલા રૂપ—કુરૂપને. કાવ્યબળથી
મૂકું જોતાં, જાતાં મધુ જરણ શા મનુષ્ય રવે
ફાળે સુખે રે'તા જગત સમીપે. શાંત કથને
ઉરે ઉત્સાસોની પ્રબળ વિભિમાણા જગવતાં
અનેશ ભાવોના હૃદય. ઉભરા તે વહવતા
કહું શુન્ધે સહિ ખડી પલકમાં ક્ષયનબળે,
નિહાળી આશ્ચર્યે જગત જનતું મૂક શબ્દ જે,
સુતેલા હૈયામાં કંઈક જગતું જિભિ' પ્રબળ
વહી રે'તી પેલી બસ બધું બૂઝી. કાવ્ય અસરે ૧૦
અટે છે બ્યાં બાતું મુજ કવનનો ત્યાં જરફના
પહાડો ચે ટાલી—પિગળી વહતા અંબુ બનીને
તપસ્વી છું હું તો સત, ચિત્ત અને સુંદર તણે
નિકાળી જાતા છું જગત રૂપનો દર્શક નવો.

ભૂપેન્દ્ર ઠા. વહીલ

‘જય મથામણુ’

વરે પ્રથમ વર્ગની સફળતા અઠાણે ઠરી
 મને નવ જમે, હું તો ચહું અપૂર્ણતાને સદા.
 જઈ તરત ખોટા બે ધ્રુવ સમીપ અત્યારથી
 રહે ન ધ્રુવ તારહો. પગથી ચી ધનારો જગે.
 લાડી જીવન-પૂર્ણિમા તિમિરમાં જવા ના ચહું
 ચડી શિખર લક્ષ્મણ તિવિહીન કો સ્થલ શો
 બની ન ચહું ઊભવા, બસ ચહું મહાસિદ્ધિને
 ઠરી અમઠવા ઘડીક ધ્રુમઠેતુ પેઠે પથે.
 મને હૃદય જોઠપો નવ જરીય જોછી હજો
 મથામણુ, અધૂરપો જીવનમોજ મારી બનો ૧૦
 નથી પ્રગતિ સિદ્ધિમાં, હજ હજો પડી આખડી
 રહો સુદૃશ લક્ષ્ય જો જ્ય મથામણુની ઝડી ।
 મથી દમ દમે રહું અધિક ટેક વિગે થવા
 વિરામ પુરુષાર્થનો નવ ચહું વરી પૂર્ણતા
 —રમણ પટેલ

જીવન ઘડુલો ।

છે જિંદગી માટી તણે ઘડુલો
 અનેકરગી લપકા ભરેલો,
 હે માનવી ! સાચવી બાણ જોને,
 અગુચ્છિની ઠાંકરીથી તૂટે જે.
 તૂટેલ ફૂટેલ લઈ ઘડુલા
 ધણા રમે જીવનરાસ, પેલા
 ઘણા ભનાવી સુખિયા બીજાને,
 ના પામતા મુજબથી છતાં જો.
 પોયે બધી આત્મપ્રવાણા જો,
 શાશ્વત્યદીણા નવ શાંતિ પામે,
 અજ પૂરિત્યે નિજ કર્મકેશ
 હસે, કરે જિંદગી જીવંતરા.
 જીવ્યું કરે સાર્યક જો મુચિતા
 તો રક્ષા ના દયમ જિંદગીપણ !

મહારાં સાહિત્ય સંસ્મરણો

૯

રમજીલાલ વસતલાલ દેસાઈ

મહારાં જામ મુગલાં મરણો એ સખળા સાહિત્યરમરણો ન હોય એમ વ્હર એક પક્ષે કહી શકાય. સાથે સાથે એમ પણ દ્વીતીય ક્ષણ સહે કે સાહિત્યને વાતાવરણની સમમતામાંથી અસમ પાડતા સાહિત્ય જીવનવિદોલ-સત્યવિદોલ બની જાય છે. બાકવચમાં મ્હેં સ્વપ્ને પણ 'ધારેકુ' નહીં કે મ્હારે મ્હારાં સાહિત્યના કે સાહિત્ય બહારનાં સરમરણો સખર્વાં પડશે. સરમરણો સખવા બેઠું છું ત્યારે આખો સમય રમરણમાં ઉપરી આવે છે અને સાહિત્ય સરમ ગ્લો જેની મોંસમાં કાઢી નાખવાની વીગતો જડતી નથી. કદાચ સાહિત્ય એ બધાથી અસમ પાડી શકાય તેવી વસ્તુ જ નથી. સાહિત્ય સર્વ-માંથી ઉપજે છે જીવનમાંથી જ ઉપજે છે વાણી એ જીવનનો એક અવિચ્છાદ છે, સાહિત્ય વાણીની જ ક્ષમા છે, વાણીને ધડતુ જીવન અનેક રંગો છે એટલે એના અનેક રંગ સાહિત્યમાં આવે જ આવે. જીવનને બૂજોળ ધડે છે, ખજોળ ધડે છે, સર સરિત્તા સ્તિબ્ધ બનાવે છે, વગેરે જીવનને તક્ષક ઊંચો રમોડે છે અને વસત જીવન ઉપર પુષ્પપટ્ટિ વગ્મ છે. સાથે સાથે પ્રીતમ જીવનને શોકે પણ છે અને દેખાંત એને ધરધરાવે પણ છે આ સખળાં જીવનને મડાં તત્વો. એ જ સાહિત્યને પડતાં તત્વો.

એમ માનીને મહારાં મરણમાં સચવાયમા સમય વાતાવરણની રેખાઓ ડોરી એ વાતાવરણમાં કાંઈ સાહિત્ય સર્ગની રક્ષના હતી કે કેમ એના દુ સાથે સાથે વિચાર કરે છું.

એ બાક વાતાવરણમાં અભ્યાસ હતો, રમ્મ હતો, રજડપદી હતો, કુટુમ્બ હતું, સંદિ તત્ત્વેનો આંધો સપાક હતો, સાથે સાથે સમાજને પડતા અઠોડાનો પણ સ્પર્શ થયાજ કરતો હતો. એમાંથી સાહિત્ય ઉદ્ભવે જ એમ કહેવાય નહિ, પરંતુ સાહિત્ય ઉદ્ભવે એવા એ બધાં તત્ત્વો હતા એમ કહેવામાં જરાય કમરૂત નથી.

એ સખળા સર્વ સામાન્ય અનુભવો અને સાહિત્યને અને સામાન્યતાને સંબંધ નથી એમ કું કહી માની શક્યો નથી. અને તો સામાન્યતામાંથી કીક કીક સાહિત્ય મળા આવ્યું છે.

બાકજીવનને તાકડી આપતા ઉત્સવોને તો કેમજ બૂલી શકાય ? ઉત્સવ પણ સમાજને સાકળી રાખતો સોનેરી અઠોડો જ છે.

અને વર્તમાનયુગના ઉત્સવોને શાળાઓજ શાળાની રહી છે. વિદ્યાર્થીઓ ન હોય ત્યાં ઉત્સવ હોયજ નહીં. પ્રાચીન તો ઉત્સવોમાં હોયજ, પછી સ્વાગતગીત પણ ખરે અને અંતે વિદાયગીત વગર ઉત્સવની પૂર્ણકૃતિ ન જ થાય. એ વિદાયગીત હતો રાજા ગીત હોય કે 'વદિમાતરમ્' સરખુ રાષ્ટ્રગીત હોય. 'વદિમાતરમ્' ત્યારે પ્રચલિત ન હતું. એ ગુજરાતમાં પ્રચલિત થયું અને ૧૯૦૬ મંચી કર.

ક્યામ સમારબ એ અમારી શાળાનો વાર્ષિક ઉત્સવ. સારાં સ્વચ્છ કપડાં પણ વધારે બબકદા પહેરીનેજ એ સમારબમાં જવાય. આખી શાળાના વિદ્યાર્થીઓ હાજર રહે, પસાર ન થયા હોય તે સુદાંત અને પતાસાં, સાકર કે પેંડની વહેંચણી માં ઉત્તીર્ણ અનુત્તીર્ણ સદુ વિદ્યાર્થીઓ સક્રિય બાજ છે. શિક્ષકોનો એમાં વધારે મ્હેટો બાજ રહેનો-પરંતુ ચાર પાંચ પતાસાં સેષ રાજ થઇ જતા અમે વિદ્યાર્થીઓ કહી પ્રમ કસ્તા નહિ કે શિક્ષકો પાંચ પત્રીસ પતાસાં થેર સા મારે સેષ જતા હશે. શિક્ષકોના એ હાલ વિરુદ્ધ કહી કોઈ વિદ્યાર્થીએ મનમાં પણ વાધો લીધો જાણ્યો નથી. પણ ખરે કેમ્પુટી એમાં પ્રયુક્તિ જાન છે, અગર તેમને જાણાવે જામના કોઈ આવેવાન મુશ્કેલ ખુરવી ઉપર વિરાજે. બાણજો થાય એમાં તો બાળકોને જુદુ સમજ ન જ પડે, એટલે એના મનમાંનો ઉત્સાહ અને પતાસાંની શાક્ય એ

એજ જમારો પ્રેરક બધા બાપજી વખતે બહુ દક્ષિણાટ ઘાસ એ અટકાવવા અમારા એકાદ કડક સિદ્ધાંતની આખ કે ગાપટ બસ ઘણી જતા.

મને ઠરી ઠરી ધનામો મળતા એટલું પાઠ સ્તુ છે. જીકી ચોપડીમાં અશ્વિતના વિપથમાં કુ નિષ્ફળ નીવડ્યો ત્યાં સુધી મને સામાન્યતા ધનામ મળ્યા કરતાં એવા પ્રમદ છુ સુધી રહી છે. ખાસ મહેનત કે કુશામ શુદ્ધિ એ પરિણામ હતું જ નહીં. પરંતુ કૌટુંબિક વાતાવરણના ફેરફારનો એ સાબ મને મળતો હોય એ સમ્બવિત છે સદુને શુભ વાતાવરણ-ફળવામણ પરિવેશન મળે તો જન્મસિદ્ધ મજાતા અનેક ગુણ સમાજમાં આપક બની જાય, અને જન્મસિદ્ધ દક્ષની મર્યાદા નહન મર્યાદાક વાય. ફળવણીનો એ જ ઉદ્દેશ, અને મારે જ એ ફરજિયાત હોય જમ, હવા અને પાણીની માફક અમુક દક્ષાની ફળવણી ઉપર સર્વનો દક્ષ હોવો જ જોઈએ.

ધનામમાં મળતાં પુસ્તકો મને ખુબ આનંદ આપતાં. આજ પણ નવી ચોપડી દાયમા આવ્યા અને અઠથ આનંદ ઘાય છે. ધનામ મળવાનો ખુબ તો ચાસ્યો મથો, ઠરી ઠરી બેટમાં પુસ્તક મળે ખરાં, પરંતુ દિમ્મન આપીને લીધેલા પુસ્તકો પણ દહ પરમ આનંદ ઉપજાવે છે. 'ભાગદેનો આનંદ', 'ગસેલાસ', 'દિનો-પરેશ' જેવાં પુસ્તકો મને ધનામમાં મળ્યાં હતા એટલું પાઠ રહી અણ છે. ધનામમાં મળતા પુસ્તકો દુઝાપથી વાંચી નાખતો પ્રસ્તાવના કે લેખક અને પુસ્તકની દિમ્મન એ બધી વિમતો ત્યારે નકામી હતી. પરંતુ બહુ વર્ષો અગર પડી કે 'ભાગદેનો આનંદ' એ ઇંગ્લીશ 'Evenings at Home' નું, રાસેલાસ એ ઇંગ્લીશ બાવાના પ્રખર લેખક જ્ઞેનસનની એજ નામની નવસકથાનુ અને 'દિનોપરેશ' એ એજ નામના સરેકૂન પ્રવેશ ગુજરાતી બાવાં-તર દતા.

હસલેવામાં લોગા દીવાગાનાં પર્વ તો હોવાજ. હોગામાં શરી શરી કે શરીઓના સમૂહની ધેર

બધેપ, કેસુડાના રગ ધોળામ અને ચોખ્ખે ચોખ્ખે બાળકો અને મુવાનો. જતા આવના સદુને પિયકારીથી રંગ છટકે જ જાય શરીમાં કકા નોખત સદુ કોઈ વગાડે, શરીની સામુદાયિક હોળા માટે ધેર ધેર સાહડાં અને ખમ્બર કાપરાં માટે પૈસા ઉધરાવવા બાળકોની રોળાઓ ફેર, બૂલ્યા બટકમાં આડાં જતા આવતાં હોય તેમને રાકા એક બે આડાં બળજબરીથી ખેંચી લેવાય, અને રાત્રે બહાર પડેલી સાહડાની દર-કોઈ વસ્તુ ખુશીની સાથે ઉચ્ચી જઈ, હોળામાં પધરાવાય રમ જાંટનારને તો ન પડાય અને હોળામાં ધર બહાર રહેલાં બારણાં, પક્ષમ કે પાટ નાખી કે હોમે તેની ફરિયાદ ન ઘાય એવી ઉદાર જતિ સદુએ હોળાના દિવસોમાં ફળવણી પડે. અતિ સંપ્રકાશિ હોળા પ્રખર, હોળાની પૂળ ઘાય અને આખી રાત મુવાનો અને કિશોરો જાગતા રહી હોળાની આસપાસ ફરતા રહે. ધાણી ચણા એ તે દિવ. સનુ ખાસ ચલેણ. દેવને ધરાવાના ધાણી ચણા 'ફગવા' ને નામે વૈષ્ણવ ધરોમાં જોળખાતા.

ધેરિયા ચોલ્સ, હોળા-ફાગણ પશ્ચિમા અને ધૂળેટી-વદ પડવો એ જણ દિવસ પ્રગ હૈન્દ્રખય તાને છૂટી નિરકુશ રમવા દે છે-ધસાતે ધસાતે-દહ પછુ ધૂળેટીને દિવસે તો ધૂળ, કાઢવ, મેમુ પાણી, તેસ દિવેલ નાખી પાકા બનાવેલા ચીકણા રમ અરસપરસ છંટી ચોપડી મુવકો જમત કરતા.

ધરમાં મુવતીઓનો પણ આછો ભાગ હોળામાં ખરો દિવર ભોળાધ, નજુદ ભોળાધ, ફેરાણી જોહાણી અને એવાં નાનૂક રસિકતા બધાં સમજી ધરાવના કુટુંબીઓ અરસપરસ રમથી ત્યારે ખૂબ રમતાં. દહ પણ અતિ સુધરેલા ન હોય એવાં કુટુંબોમાં ગમ ગમત પ્રચલિત દક્ષ પણ ખરી. તોફાન ધિમા મસ્તી અને અડપર્માં હોળાના દિવસોમાં માન્ય રહેતાં.

તેમાં પણ ધૂળેટીને દિવસે નીકળતાં શરી-ઓનાં સરપસ મોઢા બીબલસ ઉચ્ચારો અને અગિનયથી શિષ્ટતાનો અમં પમમે બન કરતાં. પચાસ પચાસ સો માણુમાંની ધેર ખામમાં ફરવા

નીજી ઘેરિયાઓ રંજીત અને કાલ્ય કાલ્ય ચોરેલાં
કપડા પહેરી હાથમાં દડા લઈ મહેરોથી બીબલ
કેદારી ડીસે અને ડીસાવે. અનુભવી ઘેરિયાઓ
આવેલાની ક્ષેત્ર પોતાની બીબલસવાણીનું ગાન
આરે પાસ ફેલાવે, વચ્ચે અડકટમાં આવી જનાર
અત્યંત સખપુરુષને પણ એ બીબલસવાણીના
કે વિચિત્ર અટક્યાળાનાં ભોજ મનુ પડે. અને
શામ સમગ્રમાં અગ્રિવ બની ગયેલાં પુરુષ એના
ધર આગળ આખી ઘેર બીબલસ સૂત્રોની
રમઝટ માટે પ્રજાનાં જાસોએ બંદી મળી ન
શીખ્યાં હોય તો હોળામાં ગદી મળાગાળીનું
ગાન ફેલાઈ જાય છે.

દુ' પણ કદી કદી ઇનોમોનો આવાં સર-
ખસોમાં હાખસ થઈ જતો. એમાં વડીલોની આછી
મનાઈ ખરી; પરંતુ જોરદાર અટકાવત નહીં.

એ સરખસોમાં તોફાની મણા નહીં
સામાન્યતઃ દસવાપાત્ર વ્યક્તિને વિચિત્ર
પોશાક પહેરાવી રંજીત ગણે. ઉપર એસાડી
સરખસનું પ્રમુખધાન પણ આવવામાં આવે.
સરખસના એ હાખપ્રમુખનું નામ હલાઈ. એ
અસ્તિ સર્વદા દસવાપાત્ર ન પણ હોય. જલણને
તોફાન કરનારી અટકસવાળા વ્યક્તિઓ પણ
પુણીથી 'હંચાઈ' બનાવેલાં હોય છે.

એક ઘેર અને બીજા ઘેર વચ્ચે મારામારી
પણ થવાના પ્રસંગ આવતા. એક પ્રસંગે દુ'
પેટલાદમાં ઉત્તરવતી હોળામાં હાલત હતો. એક
પેગ અને બીજા ઘેર વચ્ચે ટોળાખંધ પથ્થરની
સહાય ચાલતી. એમાં ચોરસા ગોઠવાના, અને
હાર છૂના પણ પ્રસંગ આવતા. પથ્થરની ફેકા
ફેડીમાંથી માથું ફૂટે એ સ્વાભાવિક છે પરંતુ
એની ફરીયાદ ન થાય અને એનાં ઘેરઘેર
ચાલુ ન જ રહે.

મ્હારા પિતાનું મોસાળ પેટલાદમાં. તેમના
મોસાળના કુંબીઓ દોળની બાજુ લગા-
ઓમાં અમ માન લેતા. તેમના વડીલ યામા
મ્હોડી ઉમ્મર થયા હતાં જાણે પથ્થર મુખીનો
બારે શોખ ધરાવતા અને દંડા સાથે ગ્વરશાખુર્ધ
લાગે. જનુ ઉપરોચ દરતા હતા. મ્હારા પિતાને

નાનપણમાં આવી પથ્થરની મારામારીમાંથી
બાકું વાચું હતું અને માને દેખા મરાવવા પડ્યા
હતા. બાની આ નિશાની છેવટ સુધી દેખાતી હતી.
એડીકડાની રમત આખી ગત ચાલુ રહે.
દડો પણ ચીકરોનો ખાસ મુશ્કેલીથી મોટા
બનાવેલા હોય.

શીતોરને સ્કોમે કિનારે રાજપીપળા બીલ-
વસતાની રાજપીપળાના કુજરામાં બારે વસતી,
જવસને હોટમાળ, વાંસ અને વાંસની બનાવટ
મોટા જામા બીલો શીતોર લાવતા અને વેચતા.
હોળાના પર્વમાં બીલ એ પુરોનાં કુમખાં
નર્મદા કિતરી આવતા અને કોરી એ કોરીએ
સમૂહ નુલ કરી પોતાના દરેક લાગા ઉધરાવતા.
એ બીલ સમૂહો 'હાળા છુચ્યા'ને નામે જોળ-
ખાતા કારણ દરેક ટોળામાં સામાન્ય એ પુરુષ
ઉપરિત વિચિત્ર પરિધાન ધારણ કરેલાં એ નથુ
મુગલો, અવરજ રહેતા જેમાં એને કાળા અને
પુરુષને છુચ્યા તરીકે સંબોધવામાં આવતાં. કાળા
કરીર ઉપર વિચિત્ર રંગ રંગી મોસાં પીંચ
માથે પહેરી નૂલની સાથે વિચિત્ર ચાળા દરી
જુલો પાડી માળકોને મહારાવી કદને દસાવતા.
આ કાળા છુચ્યાના સ્વાંગ ઉપરથી જાણું
ટોળું એજ નામે જોળખાતું.

આ નુલમાં એક એ અને એક પુરુષ પગ-
અપ દાઘ બરતી અગર કમર ઉપર દાઘ નાખી
પમનાં દસન ચસન, સરીરનાં દસન ચસન તાલ-
બદ દો હરતા. એઓના દાઘ અને પગઉપર
પિતળનાં બરચક ધરેલાં પહેરેલાં હોય એટલે
એનો સજુકાર તાલ પૂરતો હોય અને વર તો સાથે
હોયજ. હોળાનો તહેવાર રંગ પાંચમ સુધી
છ સાત દિવસ ચાલે. એ બધામ દિવસોમાં બીલ
નુલ કુદી કુદી તરેલાં જોવા મળતાં. તે સમયે
નુલ કે દસાનો જરાય વિચાર આવતો નહીં. એ
તો એક બારે અમત હતી. કચકલી, કચક,
મણિપુરી નુલ સાથે આદિવાસીઓનાં નુલ પણ
મદત ધારણ કરી એની કુવળે પણ કલ્પના
તારે ન હતી. નુલમાં સિદ્ધા અણાની નહીં અને
બીલોના નાચ એ ખરેખર નુલ છે કે કેમ તેનો
વિચાર પણ આવતો નહીં. જ ગદી હોળાની એ
અમત બરેલી રમત અમને આકર્ષક લાગતી
અને દુ' નવા મ્હારા માસ મિત્રો-ખાસ કરીને

સદમત્ સમુબાધ કમીનાથ બટ-બીસ જેવાં
કપડાંબદ્ધ આર્ધા, ૨૩ અને પીઠા ધાગણુ સ્ત્રી
બીજા નૃત્યનો આનંદ પણ તેનાં ખરા!

હોળીના તહેવારોમાં પતાસાં ઉપરાંત ખાં
ડનાં રમકડાં અને દારદારી દુકાનો બગચા
નહેતી. રમકડાંમાં ઘોડા, દાથી, માથુસ, બમ-
લાના આકાર બનાવવામાં આવતા, અને સગા
વડામાં તથા મિત્રોમાં તેમની આપ સે પણ થતી.

વસન્તોત્સવ હોળીના રૂપમાં પસારાઈ જાય છે.
૨૩, અખીસ, ગુલાસનાં ખેસન દાદવ દયગાની
દેંદાઈકીમા ઉતરી જાય છે. કટાક્ષ, મરદરી,
નાભુદી બરેલા મુચ્છો બેઠા બીબત્સ પોદારોમાં
ઉછળી આવે છે. આનંદની મત્ત ગીર્મી પધરાતી
દે હા દેહી કે અર્ધબીન ઉપદાસ અમર ફાગણ
ગુદશાનત્તુ સ્વરૂપ સેષ સે છે. પવિત્રમા પવિત્ર,
બારેમાં બારે મહત્વ ધાગણુ કરતો જાતીય સંબંધ
ગાળ બની જાય છે એ પણ માનવ જાતની
અધોમતિતુ સુદર મુચ્છન જ દહેલુ જોઈએ ને!

સામાજિક બધોમા આપણે પણ ધસડાયે
જાય છે. ઉત્સવની ઉત્સવણી પણ બારે
સામાજિક બસ છે બીબત્સ વાણીના ઉચ્ચાર

ન સામ એવી વડીસોની બધે જ શીખામણુ. એ
માનવી જોઈએ. પરંતુ રૂતે જતાં, સેરીઓમાં
ફરતા અનિચ્છાએ સંબળાઈ જતા બીબત્સ
ઉચ્ચાર જગતને બીબત્સ રસનુ બારે શિક્ષણ
આપી રહે છે અને ધગી શિક્ષામણુનો છેદ
છગડી દે છે. સમાજની ઉન્નતિનો આધાર
સારામાં સાગ સમદ ઉપર નહીં પરંતુ ખરજમાં
ખરાજ સમદ કે વ્યક્તિ ઉપર જીવવલંબી રહ્યો છે,
મોટા ધાકણુ દગ્તાં શુદ્ધ ઉપર વધારે ભક્ષ
અપાવુ જોઈએ. ધનિક શુદ્ધ દગ્તાં મુન્દેમાર
ઉપર વધારે ખ્યાન દોગુ જોઈએ. નહીં તો શુદ્ધ
ધાકણુને દરિજન બનાવી દે છે અને મુન્દેમાર
બધા સિંચોને છપા મુન્દેમાર બનાવી દે છે.

એટલું 'ખર' કે prudence-અતિશય-
અતિશય-અતિશય-અતિશય માનવીના
માનસને બીજે છેડે ખેંચી જાય છે. ઉત્સવોના
આનંદ જોષા જીવનમાં જરૂરી તો છે જા!

દિરકરના શાસન કાળ દરમિયાન જર્મિન કહેરના મધ્યમાર્ગમાં હોવા રહી એક ભિખારી બીબ
માનતો હતો તેણે પોતે પૈસા ૬૬ હાઈલાઈટ કરાવ્યું હતું. તે ઉપર મોટા અફરે જાયું હતું, "હું જય
પાસે જિજ્ઞાસેતો નથી." આમ સોટીની મચ્છરી ધરાવતા જમીનોએ તેની રાખીયા પેસાને વરસાદ
વરસાવે, ૬૬ સમયમાં જ તે ભિખારીની રાખી પેસાથી અર્ધાઈ ગઈ એવે માં ત્યાં એક જયુ આંચો
ભિખારીને જોઈને તેણે 'દેશ' કહી પાછાજયુ અને તેને કહી જાન આપવા વિચાર ધર્યો. તેણે ભિખારીને
હતુ "મારે વને જાન આપવું છે પણ હું જયુ છું અને તું મારી પાસેથી જાન સ્વીકાર્યો નહિ. વારે
નિર્જીવ ફેરવ અને તું મારે જાન પ્રદણુ કર "ભીખારી તેને એક જુલુમાં બોલાવ્યા થયું જવો અને
હતુ. "આ હું પણ જયુ છું. શાલ આ બેસા ફેલા પેસા આપણે વહેંચી લઈએ."

મારવાનુ પુત્ર વજતે ચાલસ" જાણીને હોવામાં જાયું કે "દુરમનના માણસો આપણાની
તજ્જનના છે " શબ્દો જાણ આપ્યો, "આ સામળી અને આનંદ થાય છે મારણ કે તેમની ૧/૩
સંખ્યા સદાર કરવા માટે, ૧/૩ કેદ જાડવા માટે અને ૧/૩ ભગાડી ચૂંપવા માટે આપણને પૂરતી
મળી રહેશે.

હોળી માટેજુ વાતબંધ કરતાં ધણીવાર ક્રોધ પ્રદાસ કરતી કે સંભળનાર વ્યક્તિઓને તેથી
આનંદ આનંદ મળતો. એકવાર ક્રોધ પાડેમાં તેણે હતુ, "હું જી હોવાથી અને એક મેડા દિવાસો
મળે છે કે મારે ક્રોધ શ્રીને ખરજુ રહેવું નથી."

હોળાય છે કે એકેકાન્દર રૂમાના નામે પ્રજા કપડાં બધા પુરવો તેણે બંધે જમ્યાં હતું નહિ,
પણ દરવાંક તેણે ખાતી લેખો પામે લખાવેલાં. તેની એક નથી નવલકથા બદાર પડી પણ તેણે તેના
પુત્રને પછડી, "તે મારી ઉઠવી નવલકથા વાળી!" ઊઠાસે જાણ આપ્યો, "નહિ, પણ વને
તે વાળી!"

સન ૧૮૧૭ના નવેમ્બરમાં ખાડીના અખ-
મેદાનમાં ખેતવાળા સેનાનીઓએ સમગ્રના
શરાનન દાખવતાં પણ મદાકાળના ચક્રે તેમને
ચારી ન આપી, ખેતવાળ પરવારી અને સન
૧૮૧૮માં અંગ્રેજોએ આ દેશના, એક રીતે ક્લીએ
તો, માછીક બન્યા એટલે જે ડાંગના પ્રદેશની
કુદરતી દોષન પર તેમનો ડાંગ દતો એ પ્રદેશ
પણ તેમના નેમની દેખરેખ નીચે તો આવી
અથો પણ એ પદાડો, ખીલો અને જંગમોમાં
પ્રદેશમાં એવી વસ્તીને પૂરેપૂરી જેર થઈ સિવાય
અંગ્રેજોની નેમ કારનન થાય એમ ન હતું અને
તેમ થવાનું કારણ પણ હતું

આજ પણ જોઈશું તો જાણીએ કે દક્ષિણ
ગુજરાતના સેનાનક તાલુકાની ઉત્તરે વેલો
નાખી નરીના ઉપવાન્ટે ચીખણી (મંજવા)
સામગ્રી, રાખી ગુરુ, ત્રાધાનાં બીજ વસાવાની
દુખતોનો નેમ કારતી થાણું આવેલાં છે અને તે
મુજબ એ તાલુકાની દક્ષિણે અને નેવાપુગ,
પીંખાનેર, ખાજવાણ તાલુકાઓને વીટતો
સાનમણની રેકરીઓ વટાવી નિગ્રામ સરકારની
દલ અને નાસિક નિગ્રામ મુખી પચરાવસો યાત્રી
અર્થ સંસ્કૃત પ્રગતો વિશાળ પ્રદેશ પડેલો છે.

દિનુસ્તાનના ઇતિહાસમાં અદારમી સદી એ
બારે અંધાધુધીનો કાળ હતો. “અલક ખુદાકા,
મુલક બાદશાહકા” કહેવારવવા છતાં મોગલ
બાદશાહન સાવ પાંચળી બની અર્ધ હતી. દેશમાં
કેમ અમરક સત્તા જેવું જ ન હતું. એ સમય હતો ત્યારે
ગુજરાતે જેવી ખાનદેશી મુખિયારની કામના માથુસે
તાપી અને નર્મદા એળગી અઢમકું સુધી
બારે વંદાત ચલાવી હતી ‘રાજપુત સત્તાઓ
સાવ નજી પડી અઢ હતી જયપુરના જયસિંહ
અને ઉદયપુરના મહારાણાએ આ સત્તાઓનું
સંગ્રહન કરી જગરાન તંત્ર ઉભું કરવાના જે જે
વખન વખત થઈ પણ હતાં, સત્તા લોપુષના

અને ફરીનાના ધમડો બધી રાજપૂત સત્તા-
ઓને એકત્ર થવામાં અતગથ રૂપ નીવડી
આગળ જાણી ગયા તે બધા પ્રદેશની
આસપાસમાં બીસેનાં તોફાનો મળી ગયા હતાં
અને કેટલાક અગત્યના પદાડી માણીયા ધારો
નાઈઓના કિસ્સાઓના તેઓ માણીયા જતી
અથા હતી અમર તો કિસ્સેદારો, ગ્યોયા બન્યા
હતા દોગદના બીસસિદ દાડાએ આ બીસેનો
જ્યાંખા પણ ઉતરથી દક્ષિણમાં નાસિક મુખી
અમેલી કારાને એથી કાઢ અસર પડોયી સફ
નહી, એમને જેર કરી શકે એવી એક જ સત્તા
ત્યારે હતી અને તે મગાડાએલી, મોચ અને સગ-
દેશ મુખીની વચુલાત માટે તેમ જ્ય મેળવર્ધ
એમનાં લગ્નરો દક્ષિણમાંથી ઉતરના રણપુષ
અને ધનાદ્ય પરદેશમાં વખતો વખત વર્તા અને
તે માટે જૂના રાજાઓ ઉપરાંત એમણે કેટલાક
ઓછી આકતવાળા નવીન માણે પણ ખોજ્યા
હતા દક્ષિણમાંથી આવતાં લગ્નરો સટાખાખારી
અને સાલ્હેલી પદાડી તળેડીના ચીચીકીના
થાણું વટાવી ડાંગના પ્રદેશને વટાવી મુરન ને
સીમડે લઈ વાંસવાડાનું ગરખની વાટે આમ-
જેરના ઇતિહાસિક અંગે ‘લક રાજપૂતાનાના
સમુદ નમરો સકાયટ કરી ચૂક્યા, તો બીજો
રને ન દુરખાની ઇચાને આવેલા સિધવા ધાટ
ની વાટે આગળ ધરી મળવાના મખ બાગમાં
પડોયી જતા પણ આ બધી સરકરી ફોલો
નેમ પ્રાદેશિક અધિકારો મેળવી ત્યાં સ્થાયી અને
અને પ્રગ વિકાસના રાગતંત્ર ધ્યાપવા કરતાં
લક્ય તેટલાં વધુ નાણા રિવાસનો અને જનના
પમિથી કઠાવી પુનમી ખેતવાળની જરૂર ને
સર કરવા તરફ જ હતી અને એથી ફરજ

પ્રદેશની બીસેરી સત્તાઓ કે જેમની પાસેથી ખાસ સત્ત્વ ખેંચવા જેવું કંઈ ન હતું તેમને ડારવાની કડકટમાં તેઓ પડતા જ નહીં. મરાઠી સરદારોની કૂચના માર્ગમાં તેઓ અવરોધ હિમા ન કરે એટલીજ બાબત તેમને માટે પૂરતી હતી. આ બધાનું પરિણામ એ આવ્યું હતું કે ડાંગ તેમજ તેની આસપાસના પ્રદેશમાં એમના તોફાનો ખુબજ વધી અર્થાં દતાં. અને એમની અનાધિન સત્તાની વચ્ચે કાંઈ આવેને આં મેવાળી બદશાહો સાંખી લઈ એમ નહતું. એમની બૌદ્ધિક પરિસ્થિતિ એમને મદદમાં હતી. સન ૧૮૭૫માં બીજાનાં તોફાનોને દાખવા ગાયકવાડ સરદારે ડાંગમાં રસ દાખરનું સ્થર મોકલેલું પણ તેમને દાર ખમીને પાછા નાસવું પડેલું ડાંગની સત્તાઓની જવાબુરીને કારણે આ દાર મળેલી એમ નહીં પણ એમના ગામ જંગલો અને પહાડી આંદીબુટીઓ આ માટે જવાબદાર હતી. ગાયકવાડ સરદાર અને સન ૧૮૧૮ પછી જામેલી અંગ્રેજ સત્તાના મુલક વચ્ચે પ્રદેશિક સીમાડા નક્કી કરવા નીમણસા પચના ખાસ સરદારી કમિશન થી જુલોક સાહેબ પણ જણાવે છે કે "કુનીઆના અરબમાં જરહા રસ દાખર સૈનિકોને બે ડાંગમાં મોકલવામાં આવે તો તેમને પણ પાછા પડવું પડે."*

૨ નજીમ પશ્તાના યત્રો બાહરાવ પશ્તાએ કિમના સાથે શ્રીમાલ ૫૨ લખેલા યત્રો "Go roaming about wherever you like but bring money somehow or other x x x execute such plans as will yield money." S P, D \ III, 30

૩. "x x I would remark that 10,000 of the best troops in the world would most probably have to retreat in confusion and disorder from the interior of the Dang"—selections from the records of the Baroda Govt. No. 2. Vol. I Dang Case P. 303

અંગ્રેજ સત્તા ખાનદેશમાં મળી તો ખરી અને અંગ્રેજ મોદાગરોની નજર ડાંગના માન-જર જંગલોમાંના કિમતી લકકડોનો વ્યાક અને ઉપયોગિપણ તો પણ વખત અમાલિથી સમજ મળા દતા પણ સદમાજિના પારોથી માંડી તર્મ-દાના તટ નજીક મુધી વિખરેલી બીજાં સત્તાઓના બાગલા પાડી તેમના સંમંદને પ્રથમ તોડવામાં ન આવે ત્યાં સુધી એમનો હેતુ જ આવે એમ ન હેતુ અને એ માટે એમણે ત્રિવિધ યોગના કરી. પ્રથમ તો આ સત્તાઓને ડારવા માટે બદારના લશ્કરોએ ખરાજ દવાપાણીવાળા આંદીબુટીઓનો વન-વારોના પ્રદેશમાં રહી રોકે એમ ન હતું એટલે ડાંગથી તાપી નદીની ઉત્તરે આ વેલા શાદાદા-મુમતાનપુર અને રામગદના કિશ્તી મુધીની વાચમ્ બીસ એજન્સી, તાપીની ઉત્તરે જાવેલા પ્રકાશના તીર્થેજેતથી માંડી હદોર તરફ જવાના રાજમત્તર્મનું રખોપુ કરના મીથિવા માટ વચેરે બામ માટે હયાન બીસ એજન્સી અને દક્ષિણ બીસ એજન્સી ખડી કચ્છમાં આવી આમ બીસ સત્તાને ત્રણ દુમતી વિભાગમાં જોડી નાખવામાં આવી અને છેલ્લી રૂચના સત્રોથી સંકુલ વચ્ચેના અંગ્રેજ સિપાઈઓને આ લોહોમાં બચતી લાગણી પેદા કરવાં માટે એવા દુકમ આપવામાં આવ્યા કે બિલ ન્તાં જણાય ત્યાં નગરે પડ્યાંજ જ મશી પડ્ડની જેમ તેમને વીધી નીંખો જ

દક્ષિણ ડાંગ-બારી પાસે આવેલા મીંચલીના યુગરાજો રાજમત્તર્મ મોસના માટની જેમ ઉત્તરે સાનપુડામાં થઈ માગવા અને દિલ્હીના શાલીમાર્ગે આવેલા સિંધવા માટના કિયાન વચ્ચે પગથી બિય નાવો રખોપુ કરતા.

૪ નજીમ Maps-Major D. G. Graham-Bhill agent.

આ લેખકનું પુષ્કળ દક્ષિણ મુજાદ ૫ ૨૨ ૫ નજીમ : આ લેખકને બીજાનાં જંગ નામનો લેખ-પ્રવાસ વિષાલની બાક

ખાનસાંજ એનો કિશોર દત્તે ખાનદેશમાં
અગ્નેતી સત્તા અપાયા પછી ખાનસાંજના આ
અધિકાર ત્યાના ક્ષેત્રે છીનવી લીધા ખાન
નાયકના નામથી એળખાતા આ નાયકને ત્યાની
વેસતિ રાજ કહેતી અને આ પાટની રાજભીરી
જતાં તેણે પેતાના મિત્ર બીસ નાયક સાથે
મળી મહારાજાં માંડ્યું. એના સૈન્યમાં આગળ,
મહારાણી અને બીજો દત્તે ત્રણેક વખત એણે
કપની સરદારની આગાધી 'મુ'ગલ જતાં
લાખખેતી લીનેરીઓ લૂટી, ખાન-નીસ
નાયકની ટોળાને કેકાણે પાડ્યા અગ્નેત સરકારે
તોપખાનુ અને સરકાર મોકલ્યું. ડાયા ખાવડી
આગા પાણીની પહાડી ધરતી પર અનેના
સરકારે વચ્ચે સવાસથી સારા મુઠી ખૂનખાર
જમ જમ્યો અને અગ્નેતે પછે છત્તી કાઢ
આસા ન જણાય પણ તેવામાં અગ્નેત તોપ-
ખાનાનો એક મોળા પહાડી-ટેકરી એવે
એકો હરી રાખેલા ખાન નાયકના દરેકેજાના
જ્યામાં જઈ પડ્યે આ ધડાકામાં ખાનના
સેંકડો માણસો સાથે ઘડગલ થોડાક પહાડ્યા
તેમને અગ્નેત કપાને મોળાએ ઉડતી રીપા
ખાન અને બીમે બાકાના
માણસો સાથે ત્યાંથી નાહા આમ એ દિવસના
જમ્યા અગ્નેતની જીવના ડકા-નિશાન વાગ્યા
જ્યુ ધરતી તો ખાન નાયકની આજુ નીચે ગદી

આ પછી અગ્નેતે એમની ભણતી
નીતિ અજમાતી રજ પગથી પાછા વળી
ખાનની નોકરીમાં જતા એક મહારાણીને પકડી
દેહવામાં આવ્યો તેને એ દગ્ગર ફા. છનામ
અને સરકારી નોકરી આપવાનું દેવવામાં આવ્યું
મહારાણીએ ખાનને પહાડી સરકારને સોંપવાનું
બીકે ઝડપું. રોડદીલ એનું નામ. આ મહારાણી
ખાન પાસે પડેલે ત્યાર પડેલાં એની નાપાક
મક્કાની ભણ ખાનને કહ્યું મહા'દત્તે. એટલે
તે આગળના મેકાણુ પડેલવા જ નાયકે તેને
રાખવાની ના પાડી પણ રોડદીલે કુરાનના
સોમંદ ખાન આમ છાણ બીમા નાયકે તો

આ મહારાણીના બોધ ઉપર જરાયે ઇત્માર ન
રાખતા ખાનને એવ્યો. પણ મહારાણીએ
સોજદ ખાવાથી ખાનએ આખરે તેને રાખ્યે.

ખાન મણે ધર્મિષ્ઠ માણસ સવારમાં
નૈના જળમાં સ્નાન કરી, ખાનરય ચિત્તે તે
સૂચને અર્ધ આપી જપ કરી પછીજ બીજા
કામ હાથ ધરતો ખાનની આ ધર્મ પ્રધાનો
સાથ મહારાણીએ લીધા જે પહાડી નદીમાં
ખાન સ્નાન કરવા જતા તેની આસપાસમાં
ટેકરીઓ હતી ત્યાં તેણે પેતાના એક વિશ્વાસુ
માણસને છુપાવ્યો અને ખાન ખાનરય થક
ભગવાન સવિતા નારાયણને અંજલિ આપતો
હો એ તકનો સાથ લઈ તેના પર મોળા છોડાવી
તેને લીધી નાખ્યો પણ પડતાં પડતાં સિદ્ધ
સરખા મળના કરી તે બોલ્યો "દિકરા પોચાદ,
દો" " મહારાણી ઉનારળે ખાનનું માથું
કાપી નાંડો અને ક્ષેત્ર પર પાસે રજાં ક્યું
ધણુ આમના મોગની પાસે લીમડાને જાડે તે
જ્યુ દિવસ મુઠી લટકાવવામાં આવ્યું

બીમે નાંડો અને ખાનનો વાલંટો તેણે
ઉડાડવાનો જાગી ગય્યે. લગભગ જાર વરસ
મુઠી બીમાએ મચક ન આપી
મહારાણીને આ નીમકદરામીના અવેજમાં
કપામ અને નફાગમાં જમાદારી મળી.

માગ જમસ-જમણે દરમીઆન ખાન
નાયકના સેબકમાં પૂછપરછ કરતા મને જણા-
વવામાં આવ્યું કે અહીં તો એ જણે બાથ
નાયકનો મોટો ભાઈ જ ન હોય-ગુસ્સો મુકમ
અને ગેર રમ્યા-એવા દેખાવો દત્તે, આ
અનિદદ માણ નાયકને કું મળ્યો છું. તાપીના
જમસ પ્રદેશની વજુનરી કામનો તે આવેવાન
અજાય છે. પંચ કથે એના શરીરનો અધો, કાપ
ઓ કામની જુદીએ રજા પરોવેલાં એ સોનાનાં
મોટાં કુહો, સચાટ પર ભગવાન રજની ઉપા-
સનાના પ્રતિક સરખુ નિપુડ, સદે દાર્દવાંગા
અને છાંય વિનથી માણ નાયકના દરજ

બાધાને જેનાં સ્વાધીન ભારતના દૂધ-ઘી પેભ્યા
ધરીરની મને ગળી થઈ ખાગ નાષ્ટના સજ-
ધમાં જાણે બાધુ નાષ્ટ સાથે સંબંધવાવાનું મને
કહેવામાં આવ્યું ત્વરે ખાગના કદાવર
બાધાનો ટકાઈ ખ્યાલ આવી રહે તે દેવુધી
બાધુ નાષ્ટના આટલો પગિયથ આપવો હમિત
માન્યો છે.

પોતાની વસતિ પગની સ્વાધીનતા દલુક્તી
રક્ષાતા મેદાને પડેલા ખાગ નાષ્ટનો અત
આન્યો અને રોડદીન મકાગણી જમાદાર બન્યો
પણ કહે છે કે તથુ જ માસમાં પ્રથમ તેના
મેદામાં અને પછી આખરે સરીરે તેને વળા
નીકળી આવ્યા અને તેથી તે રીજાઈ ગીજાઈને
મુવેલ ધર્મના પવિત્ર પ્રથના કસમ કસ બેઠું
માનનું કનામ સરદારે નાજામાં મુક્યું અને
કુદરતે તેનો જીજી રીતે અવેજ લીધી એથી
જમદારની ભીલ પ્રગમ્યા ખાગ નાષ્ટ મારે ખુબ
જ માન વધી અંતુ આજ પણ તેને નામે અધ્વા-
ળુઓ ગાત્રા આપતી મે છે અને ખાગ-જીમાના
પરગમની લાવણી લકારે છે.

સાતપુડા પ્રાંતમાં જનમેલી સત્તાને તોડી
નાખ્યા પછી તાપી નદી સાતપુડાના ખડાડો
બચ્ચોનાં મેદાનોમાં જનમેલી સીખલી (અમલા)
કાઠી વચેરે સરથાનેલી બીજ સત્તાઓને પણ
કેલાણે પાડવામાં આવી. સીખલી (અમલા)
ના કોલસિદ વસાવાએ કેટલાંક વરસો
અંગ્રેજોને દક્ષિણ અંગ, પણ આખરે તેને
નમતુ પડ્યું અને મેવસી કોલેરા સામાન્ય
જનમીગદાજ જેવા બન્યા.

આ રીતે તાપીના ઉપલા કાઠાની સત્તા-
એ ને કેલાણે પાડવાનું ચાલતું હતું ત્યારે ડાંગના
ગામઓ મુખ મેની મેદા ન દના ડાંગના
પ્રેન્ડનાં અલેક્ષા સરથાનેલા નાનવીનો રાગ

સૌથી વડો અણુતોલ અંગ્રેજ સત્તાના મદાય
વખતે ત્યાં શીક્ષપત નામે રાગ હતો. આ
શીક્ષપત રાગ તથા અંતુ નાષ્ટ, બ્લેડરથ નાષ્ટ
કસનીઓ નાષ્ટ વચેરે ડાંગના સરથાનેલા
વારવાર ઉત્પાન જમાવતા કેલ કેલ વખત
તેઓના ટોળા સાતપુડા પડાડો મુધી તો બીજી
વખત બારાના સીમાડા પર આવી ધડકતાં
હતાં.

ડાંગને મોરે અંશે થાળે પાડવામાં અંગ્રેજ
સત્તાને લગભગ પચ્ચીસ વર્ષ અર્ધ ત્યાર બાદ
એમાં જગમેનો વેપાર દાઢ કગલની અંગ્રેજ
મોદામરીની મકસદ બર આવી પણ આ દેવુ
પાર પડે તે પહેલાં એ બધા પ્રદેશમાં ફેલાયલી
અકુબ જીસ વસતિને સખ બેનપવાની અંગ્રેજ
સત્તાની બંધાઈ અને પવિત્ર કરતી વાતો તેમણે
ખુબ કરી ડાંગને ડેવી રીતે થાળે પાડવામાં
આન્યો એની મોટીક વિજેતા બાજળ તપસીએ
ત્યાર પહેલાં એટલું કહી લેવું જારી છે કે આ
અસખ્ય કહેવતી જાતિઓને સખ બનવા માટે
ડાંગના પ્રદેશમાં અલ્લા નવાપુર, છતર વિભાજ
માટે નુકરબાર અને સ્થાપુડા પડાડોમાં ખિસ્તી
મીસનો ખર્ચ થયાં અને તેમણે પ્રગળે સખ
કાંડોમાં રવિવારે પ્રથુ પ્રાર્થના કરતાં
શીખ્યું “ જૂની પરના મોટા બાપ
બાગ અમને ખાવાનું આપ.”

દક્ષિણ મુજરાનને વીટળાવલા ડાંગ અને
તાપી કાઠાના પ્રદેશની સત્તાઓને જેટલાં પછી
જે જાતિઓને સખનાના શિશુ આપવાની
વાતો અંગ્રેજ સત્તાધીસીએ કરેલી એ જાતિના
રક અને રાવ કહેવાના સૌને એકસી વરસની
સખનાની તાલીમ બાદ એકજ પોઠાર કરવાનો
રહે છે—અગવાન બાગ અમને ખાવાનું આપ !

૭. “ Give us this day our
daily bread ” —Bible St Matthew
6, II.

પંચકુશી અંબની પ્રસિદ્ધ નંતરી હતી. અંબના માનનીય પુરોએ તેને ત્યાં આવતા હતા. અંબરાજ પણ તેને ત્યાં, છુપે આવતો હતો. પંચકુશીની નૃત્યકળા અંબના જોશવતો વિષય હતો. તેની કાળિં અનેક પ્રદેશોમાં ગવાઈ હતી.

પંચકુશીના અવાસમાં તેના ખાનગી ઓરડામાં પંચકુશી અને અંબરાજ બેઠાં હતાં. વૃત્તનો સર્વ સામાન તૈયાર હતો. 'પંચકુશી' ! અંબરાજ બેઠાં 'આજે તારૂં નૃત્ય જોવું' છે-હાલ્ય એ મારે માટે અંતિમ પણ હોય! મંમધરાજની સેનાએ અંબ પૂરે આક્રમણ કર્યું છે. હું કદાચ પાછો ન પશું આજુ. 'અંબરાજ' ! પંચકુશી બોલી તમે મુદ્દમાં વિજયી અવસ્થા થશે, અંબની સેના નિર્જાળ નથી અને તમે પણ યોગ્ય પુરુષ છો. મંમધરાજ અંબના મેલકાએના હાથનો સ્વાદ ચાખ્યાને જશે 'પંચકુશી' ! અંબરાજે કહ્યું 'મને મારા મૃત્યુની ચિંતા નથી. પરંતુ મારા મૃત્યુ પછી અંબની સ્વતંત્રતાની ચિંતા છે.'

મંમધરાજ 'તેની શીકર તમારે શું કામ જોઈએ! અંબના વાસીઓ તેને માટે પ્રયત્ન કરશે.'

'પંચકુશી' ! એ જ વિચાર અને મુંઝવે છે અંગવાસીઓમાં હું ચેતન સક્તિ હુપ્ત થતી જોઈ જશી છું.'

'મંમધરાજ અંબની સ્વતંત્રતા માટે તમે બેઠી કર રહો અંગ મધુ' નથી. સમય આવ્યે પ્રાણ સક્તિ પુરનાર આવી રહેશે.'

'વર, તારૂં નૃત્ય શરૂ કર !'

પંચકુશી વૃત્ત કરવા સાગી અંબરાજ વૃત્ત જોતો બેઠો.

અંબ અને મંમધની સામગ્રી વચ્ચે અંબા નરી વહેતી હતી. તેના એક દિવસ પર સ્વતંત્ર નામધરાજ ચંપેય રાજ્ય હતો હતો. અંબ અને મંમધમાં સંઘર્ષ ચાલ્યા કરતો. કદિ મંમધરાજ હારતો

હતો તો કદિ અંગરાજ હારતો એ બે મહત્વાકાંક્ષી રાષ્ટ્રોની વચ્ચે ચંપેય નામધરાજ વિરક્ત બાવે રાજ્ય કરતો હતો.

'પંચકુશી' ! આનંદપૂર્વક અંબરાજ બેઠાં 'મંમધરાજ, અંબની સેનાથી પરાજિત થઈ ચંપેય નામધરાજને શરણે ગયો છે. આજે કૃત્યવતો દિવસ છે, સમસ્ત અંબને માટે આજે મરનો દિવસ છે.'

પંચકુશી પ્રસન્ન થઈ બોલી 'મંમધરાજ, મે પણ એક અભિનય રજા છે.'

'કેવું?'

'મંમધરાજ એ અભિનય જોવાને માટે આવને ગુપ્ત રહેવું પડશે.'

અંબરાજે પૂછ્યું: 'પણ શું છે તે તો કહો'

'આપ આ સ્થાને સતત જ હોવા રહો અને ને ઘાથ તે જોવા કરે.'

અંબરાજ હોમો રહ્યો. થોડીવાર પછી હમી સાથે બે મનુષ્યો અંદર આવ્યા અને મંમધરાજના મનુષ્યો લાગતા હતા.

'પંચકુશી' ! તેમનો એક બોલ્યો. 'તમારે નામ સર્વત્ર મવાય છે, તમારી નૃત્યકળા જોરજોર અંબને મંદિર અભિગમનની વસ્તુ છે.'

એ વખાણ માટે હું આવતો આભાર મળું છું.'

'પંચકુશી ! મંમધરાજની કૃપા છે કે આવને રાજ્યમુદ્ધર્માં સ્થાન આપ્યું.'

'મંમધરાજનો મારા પર ધણો અનુમદ થયો. પરંતુ હું અશક્ત છું.'

'કરણુ' !

'કરણુ અંબ મારી નાખ્યું છે, મંમધરાજ અંબના શત્રુ છે. મંમધરાજ કદાચ એમ કહેતા

હોય કે પચોથી મુદતની બૂખી છે. 'તો તે તેમની બૂખ છે. તમારી મુખત્યર વિદ્યા હજી અધૂરી છે.'

આમંતુંકે છોભાસો પડી ગયો પંચોથી ફરી બોલી "તમે એમ ધારતા હસી કે પચોથીની સદાપતાથી અંમરાજ પદ્માને પશુ (બીજી વ્યક્તિને ઉદ્દેશીને) મમધરાજ. 'બાગે તમે અંમની એક નર્તકીના ધરમા બહી થયા છે. તમારી સાથે આવેલા મુખત્યરો અંગના કારામારમાં પૂરાયા હશે. અંમરાજને પદ્મા તમારે પદાધન કરવું હતું. 'ખરે?' આમ છકી પચોથીએ અંમરાજને પ્રત્યક્ષ થવા વિનંતિ કરી.

અંમરાજ. 'પ્રશ્ન થયો, તે મોટેથી હસીને બોલ્યો, 'પચોથી.' મમધરાજને એક નર્તકીએ પદ્મા એમ જર્મમાં પ્રસિદ્ધ થશે તો મગધના ગાનવસ્ત્રની અપદ્ધારિત થશે.'

મહારાજને, મમધરાજને બહી બનાવવાની મારી હમ્મણ નથી. એમને તો ફક્ત અંગની નર્તકીના અંગ પ્રેમનું દિગ્દર્શન કરાવવું હતું. મમધરાજ. 'મે તમને અવવધાન આપીને મારે ત્યાં બોલાવ્યા હતા. 'પચોથી વિશ્વાસપાત કરવાનું નથી, શીખી, પશુ બાગે અંમરાજ સામે ઉભા છે. હૃદયુદ્ધ કરી રાજનો ક્ષત્ર પુરો કરવો છે.'

આગવૃદ્ધિ ચૂપ ઉભા રહ્યા,

'જાઓ.' અંગના પર આક્રમણ કરતાં પદેસાં એટલું યોદ્ધામને કે તમને અંગની એક નર્તકીએ અવવધાન આપ્યું હતું.'

આમંતુંકે ગયા, અંમરાજ મોટેથી હસી પડ્યો, પચોથી અંમરાજના બાહુઓમાં બદલ મળ.

જટાણુ જેવા સમર્થ મુખત્યરને પશુ માથા આવી અંગની એક નર્તકીએ પોતાને બહી બનાવ્યો. દતો અને અવવધાન આપ્યું હતું એ વિચારે મમધરાજની પ્રતિદિસાની જવાબા વધારે પ્રવૃત્તિ થીથી. ચપેષ નામરાજ સામંતથી

અથવા મિત્રનાથી મમધરાજને સદાપતા કરવા તૈયાર થયો. મમધરાજ તથા નામરાજની સમ્મિ-ક્ષિત સેનાએ અંગના પર પુનઃ આક્રમણ કર્યું.

'પચોથી.' મને ખબર મળી છે કે મમધરાજ અને નામરાજની સમ્મિક્ષિત સેના અંગની સ્વતંત્રતાને બદલ કરવા આવી રહી છે.'

'મહારાજ.' મમધરાજ ખરેખર એક નીચ પુરુષ છે. હાથ 'તે દિવસે જ એની હત્યા કરી દેવા તો.'

'પચોથી.' ફરી જન્મામાં સારા કાર્ય કંઈ બોલાઈ નથી મેતાં.'

પરંતુ આ સમયે તો મને માફ તે કાર્ય મુખોપમ્યું સાજે છે.

'પચોથી.' મને કાર્યનો વિચાર નથી આવતો મને અંગના નામરિકોનો વિચાર આવે છે. અંધ કાંઈ દુઃખ વેશે નમગર્માં કરતો હતો. ત્યાં જોયાર સંજોગોને વાતો કરતા સાબળ્યા કે રાજના મુદ્દ કરતા મમધરાજને તામે થવું સારું છે મારી આજ્ઞા વડી મળ છે.'

'મહારાજ.' તમે એ અંધમોની વાતોનો વિચાર મૂકી દે. જામન મારા વ્યવસાયને અધમ કહે છે, પરંતુ મને અત્યારે એમ સાજે છે કે એક અધમ નેનંદી કરતાં પશુ અંગના ધાનકો વધારે અધમ છે. મહારાજ. 'અંગની સ્વતંત્રતાનું બીજું જાપવા તમારી સાથે કેવું ઉભા રહે છે, તેની સીધ તપાસ કરો.

અંમરાજ ચૂપ બોલો.

પંચોથી બારીમાંથી અંગના સૈનિકોની દારમજા જોતી હતી. સૈનિકોમાં પ્રથમ વિગ્ધનો ઘેસાદ અને અર્વ દતો. અન્ય નામરિકો ઉતરેશ્ય મૂએ સેના જોઈ રહ્યા હતા. ગુપ્તદારથી અંમરાજ આવી બોલ્યો. 'પચોથી.' હું વિદાય લેવા આવ્યો છું.'

'પચોથી બોલી: 'મહારાજ! આ મુદ્દ અપકર થશે એમ લાગે છે.'

‘હા એ ખરું’ અંના ચેત્ત્વોની આ
કોટી છે. એ કુ પાછો ન જાયું તો અંની
સ્વતન્ત્રતાની રક્ષા તારે કરવાની છે.’

‘મારે કરવાની છે ?’

‘હા’

‘શુ તમારા સેનાપતિઓ નથી’ રાજપુત્ર
રાણી મંત્રી નથી’

‘જ્યા છે પરંતુ એમનામા કિંસાદ નથી.
રાણીઓ સિંદાસન સોભા માટે છે. પરદેશથી
આવેલી રાણીઓને અમ માટે લાગણી થવી
અસંભવિત છે રાજપુત્રો કાચર છે. તું અંનમાં
જન્મી છે અમ તારી જન્મજૂમી છે મારે જ
તને કંદુ કું.’

પચ્ચેથી સ્તબ્ધ ઉભી રહી ‘ચેડીવારે તો
બોલી ‘મહારાજ ? શુ એક’ નર્તકીને અંની
રક્ષા કરવાનું મેં પિા છે. ‘સેનાપતિ મારે કંદુ
કરશે ?’

અગરાજ એક મુદ્રિકા આપી બોલ્યો
‘પચ્ચેથી આ મુદ્રિકા સેનાપતિઓને જ્ઞાતરજે
તારે પ્રથમ વેશમાં જવું પડશે. વાદ રાખજો-
અમ તારી જન્મજૂમી છે’

અગરાજ સેનામાં આવ્યો, સામતો એકા
થપાલ તે બોલ્યો ‘સામતો’ અંના ઉપર આ
આક્રમણ થયું જ પ્રજ્ઞા છે જે કદાચ મુદ્દમા
મારે સ્વયં ચાલ તો અંનની સ્વતન્ત્રતાને કાયમ
રાખવા મારે કાણુ રોકાર છે ?’

સામતો માં મંજુઅણાદ થયેલ સર્વે સાંત
ઉભા રહ્યા.

‘શરસેન !’

શરસેન સાંત ઉભો રહ્યેલ

‘શુધર ?’

પુનઃ સાંતિ

‘સેમકી જોતમ’ મિત્રગુપ્ત ? બદબદ ?’

સર્વે સાંત ઉભા રહ્યા બીડું ઝડપું સર્વેને

આશ્ર લામું,

‘શીધર’ તો મને સંપૂર્ણ આત્મસતિપા છે -

મને લાગતું હતું કે આવેશના વેગમાં મારાથી
પસંદગી અયોગ્ય થઈ છે. પરંતુ હવે લાગે છે
કે મારી પસંદગી ખરાબ છે.

‘શું મહારાજ ?’

‘શીધર પ્રતિજ્ઞા લે કે જેને મેં ‘અંનની
સ્વતન્ત્રતા જાળવવાનું’ સોંપ્યું છે તેની આજ્ઞા
તમે પાળશો.’

‘પાળશુ મહારાજ, પરંતુ તે કાણુ છે ?’

સમય આવ્યે ખખર પડ્યો મારી ‘મુદ્રિકા’
લઈ તે આવી પહેંચ્યો.

અંની સેનાએ કૂચ કીધી

‘પચ્ચેથી બારીમાંથી દૂર જતી અંનની’
સેનાને જોઈ રહી હતી અગરાજ રાજપુત્રની
મયોદા બૂલી તેને ત્યાં આવતો
જતો હતો તે તેને વાદ આવ્યું. પેલાના
પરનો અગરાજનો વિશ્વાસ વાદ આવ્યો, પચ-
કેશીના દારો હમેશને માટે અંધ થયા નિસ
બારીમાંથી દુરસ્થાઈમાં ધારીને જેતી નર્તકીને
જનતાએ ગાડી ધારી પચકેશીની આંખોમાંથી
નિસ આંશુ પડેલા લાગ્યાં અંનનો એક પક્ષ
મોઘી અગરાજની ખખર લઈને આવનો દેખાશે
નહીં.

એક દિવસ દુગ્ધી એણે અન્નારોહીઓ
આવના જોવા પચકેશીની આંખો ચમકી ‘શું
તે વિજયની ખખર લઈને આવતા હતા ? પાસે
આવતા અંના પાલક પેાધાઓ જણાયા એક
પ્રમુખસ્થાને ઉભો રહી તેઓના નાલક બોલ્યોઃ
‘સફળિ’ અગરાજને વિશ્વાસપાતલી મજધરાને
બંદી બનાવ્યા છે. અંની સેના, મહારાજ
નિમિત્ત કીધેલા અંની સ્વતન્ત્રતાના રક્ષકની
વાદ જુએ છે’

પચકેશી સ્મિત થઈ ગઈ ‘શું તે કાળ થડી
આવી પહેંચી હતી ?’ તે સૈનિક વેશમાં અંધ
પર બેસી ચાલી નીકળી,

મજધરાજના સિનિરમા બંદી અગરાજ
ઉભો હતો. પાસે સચ્ચ રૌનિતો ઉભા હતા.

“અમરાજ, ‘એક સમય હું બદી હતો.
આને તમે બદી છો.’

તેહું જાણુ છું.”

‘તમે મૂર્ખ હતા કે અને છોડી દીધો’ હું
એ મૂર્ખતા કરીશ નહીં”

‘તમારી પાસે શીજી કંઈ આચા રાખી
ચક્રમ તેમ નથી.’

‘અમરાજ’ તમે શું એમ પારો છો કે
તમારી દુષ્કા હું સત્ત્વ પડે કરીશ ? ના, ના,
તમને તો રીઝાવી રીઝાવી મારીશ”

એકએક ફત હોડતો આવ્યો અને બોલ્યો
‘મહારાજ, અંગની સેનામાં નવો સેનાપતિ
આવવાથી તેઓએ પ્રયંત આક્રમણ કીધું છે.’

‘તમે એ આક્રમણને કીધી હો.’

ફત બોલે મમધરાજ પુત્ર બોલ્યો
‘અમરાજ’ તમે આથી સુક્તિની આચા
ચક્રના દત્તા પરંતુ નાશવુ પડશે તે પહેલા
તમાગી દુષ્કા કરી’

બીજો ફત હોડતો આવ્યો ‘મહારાજ’
તમારા શિબિર પર આક્રમણ થાય છે, નારી
જાઓ.”

મમધરાજે એક ચક્તિ અંગરાજના વક્ષ-
રક્ષણ પર મારી અને બહાર નીકળવા જતો
હતો, એકએક રક્તરજ્જા તલવાર સાથે

અંગના નવા સેનાપતિએ તેનો માર્ગ રોક્યો.
સેનાપતિના શરીરમાંથી રક્ત વહેતું હતું તે
બોલ્યો ‘મમધરાજ’ અદર ચાલો, નહીં તો
મૃત્યુ દર નથી કાપુરૂપ ?

પંચકેશીએ અદર આવી જોયું તો અંગ-
રાજાનું શરીર તક્કરડતુ હતું તે કંઈક બોલવા
જતી હતી ત્યાં અમરાજ સમડતે સ્વરે બોલ્યો
‘પંચકેશી’ જીવનના પૂરી લખ છે. આ
જન્મમાં તને પત્ની બનાવી ન શક્યો પરંતુ
જન્મ જન્માતરમાં તને પત્ની તારકે પામું
એ જ અતિમ કૃપા છે.’

‘પંચકેશીએ પિછારપૂર્વક મમધરાજ તરફ
જોયું. શિબિરમાં મમધનો રાજપુત બીબીસાર
સીનિકો સાથે પિનાતી રક્ષા કરવા આવી પહોંચ્યો
પંચકેશી બોલી. ‘નરાધમ,’ જો વસ્તુ અંગની
કૃપા નર્તકીએ તને ખુશીથી માન કીધી હતી તે
વસ્તુ હું રાજની લઈને પણ આવી ન
શક્યો ! !’ પાપી’

મમધરાજ ચૂપ જોતો રહ્યો. પંચકેશીએ
કેલ્પમાં કટાર મારી અંગરાજના શબ પર
પડતુ મુખ્ય ગાજપુત અને નર્તકીનું રક્ત
અન્ન આદતોના રક્તની સાથે મિલિત લઈને
વહેવા લાગ્યું.

મમધનો રાજપુત આંધુભરી આંખે તે
રક્ત ત્રિવેણીને વહેતી જોઈ રહ્યો.

મધુકર ખંડુભાઈ એન્ડ કંપની.

ગરમ તથા સુતરાઉ કાપડના વેપારી
એન્ડ કમીશન એજન્ટસ.

કોહીશક, તુલસીદાસ મેન્સન, વડોદરા.

તારનું સગ્નામ — “Piecegoods,” BARODA.

તમારી જરૂરિયાત માટે સલાહાત લે.

આગરની પંદરમીથી દિંદે સ્વતંત્ર થયું, એથી લશ્કરી તાલીમની અગત્ય પડી વધી છે. પરદેશી આક્રમણ કે આંતરક્રમણથી આપણે સ્વતંત્રતાનું રક્ષણ ન કરી શકીએ, તો તે અર્થરહીત બને.

દેશસે વર્ષ ઉપરાંત પરદેશીઓએ આ દેશમાં રાજ કર્યું. આપણા નયીમની દોરી તેમના હાથમાં હતી. પરદેશી ફરમાનોથી આપણું રક્ષણ કરી, તેમણે સારા દેશમાં સુલેહશાંતિ લાગવી. કેટલે મોટા આતંકસભે પણ ભયવા દોષા વિના તેમણે દેશને સુરક્ષિત રાખ્યો. આ પરદેશીઓએ એકાએક સત્તાત્યાગ કરવા નિર્ણય કર્યો. દેશમાં સકાળ રાજકાંતિ કે ધિરિ-શાની ઠાઠ મોટી લશ્કરી કારના કારણે આ નિર્ણય કરવામાં આવ્યો નથી. કે ધાડ, હુડ કે પ્રેડ સીલીને કારણે છે કે “એકાદ ધન્ય માનસની મૂર્છા પ્રસન્ન છે ધિરિશરોને આ મહાન દેશ અન્યો” ધન્ય માનસની બીજી મૂર્છા પ્રસન્ન છે તેઓએ તેનો ત્યાગ કરવા નિર્ણય કર્યો. હિન્દુસ્તાન મોટી જગ્યામાં તેમનો ગમે તે આસપડોય, પણ આપણે પંદરમી ઓગસ્ટથી સ્વતંત્ર થયા એ સત્ય હકીકત છે અને હીના જેવું સ્પષ્ટ છે કે દેશના સરક્ષણનો भार હવે આપણા સિરે આવી પડ્યો છે.

આપણી પેઢીના જીવનકાળ દરમિયાન જે એવાં વિનાશક વિશ્વયુદ્ધો લગ્યાં કે સહીઓના અમાધુર્ય પરિશ્રમે રચેલાં આપણું સંસ્કૃતિમંદિર નાશ થવાની અણી પર આવી ચૂક્યું હતું. જે ફરીથી હવે વિશ્વ વિગ્રહ દાદી નીકળે, તો શુ યશે તેની આગાહી કરવી મુશ્કેલ છે. વિજ્ઞાનની પ્રગતિને લાભે અને વિનાશક હથિયાર ઉત્પન્ન અને તેના ઉપયોગને લાભે લાવેલના પુરૂષો માનવ પરતુ શું યશે તેની કંપના કરતાં પણ કંપારી છે. જગત પર આગ્રહ

જીવતી બીજી પછી જાતેનું અસ્તિત્વ નષ્ટ પામ્યું છે. તેમ જો માણસ જાતને નાશ પામવું ન હોય, જો માનવ સંસ્કૃતિનું સંરક્ષણ કરવું હોય, તો આપણે લશ્કરમાં નાણુદ કરવી જોઈએ અને મુદ્દ માટેની ઉન્માદશક્તિ યથા હોય તેટલી જોઈએ કરવી જોઈએ આપણે આંતરરાષ્ટ્રિય માનસ કેળવવું જોઈએ અને માત્ર સ્વદેશ માટેના સમુચિત વિચારો નહિ, માત્ર રાષ્ટ્રીય સર્વોપારિતાના જ ખંખાસો નહિ પણ સમગ્ર જગતના કિતની ભાવનાઓના સંસ્કાર જીવતી પ્રજાના માનસ પર પાટી ફરીભૂત કરવા પડશે. આપણે પોતાની સામે સારો સંજોગ રાખવો જોઈએ અને તેમને અને તેમની સંસ્કૃતિને સમજતાં થીખવું જોઈએ.

પણ મનુષ્યનો સ્વભાવ જો બધાંજ ચૂક્યો છે તેમાં એકાએક ચરિત્રનું અવધાન સમય નથી અને આપણને સુધરતાં અને મુદ્દની નિર-ધંકતા સમજાતા વરસો વધી જશે, તેથી ઠાઠ પણ દેશને સિવિલ રહેવું પાસવે નહિ. આત્મ-રક્ષણ અને અક્રમણના અટકાવ માટે સુસજ્જ રહેવું એ જ ઉત્તમ ક્રિયા છે. પટકદ માં જો ધંધેન અને કાન્સ સુસજ્જ હોત તો મારી ખાતી છે કે છેલ્લું વિશ્વયુદ્ધ ન થાત. તેથી આપણને આપણા દેશના સરક્ષણ માટે તેજારી રાખ્યા વિના ન ચાલશે. હવે દેશના સરક્ષણને ભાર આપણા સિરે આવ્યો છે અને એ પ્રવનની આપણે તાત્કાલિક છજાવટ કરવી પડશે.

લશ્કર માટે જોઈતા સિવાઈઓ તો આપ-ણને મળી રહેશે જીવનકાળમાં પગાર સિવાઈના બીજા ઠાઠજી ભેપન વિનાના આપણા લશ્કરમાં હવે આપણે સ્વદેશપ્રેમની ઉમડા ભાવના જાગૃત કરી રહ્યા આ લશ્કર ચાલુ રહેશે પણ આ લશ્કરના ઓફિસરો ધિરિશરો હતા છેલ્લાં જે વરસમાં લશ્કરમાં દિંદી ઓફિસરોની સખ્યા

વધી છે. સરકારમાં નોકરીઓમાં અને હવાઈ-
ફળમાં અથવા વિશ્વમુક્ત દરમ્યાન હિંદીઓને કામ
ચલાઈ વખત માટે કમિશન મળ્યા હતાં. છતાં
સરકારમાં હિંદી ઓફિસરોની સંખ્યા હજુ ધણી
ઓછી છે અને ઉચ્ચ વર્ગના ઓફિસરોમાં તો
હિંદીઓની સંખ્યા નહિવત છે. હવે હવે અઘાપિ
પરંતુ ૨૭-દિહી કન્ટ્રોલ, ૨૧૧ લે. કન્ટ્રોલ અને
૪-દિહી ઓફિસર દત્તા અને એકે હિંદી મેજર જનરલ
નલેલ પ્રશ્ન કમિટી-સ્કીન કમિટીની અને બીજી
કમિટીઓના સરકારનું દિલ્લે રજુ કરવાના પ્રયા-
સોના પરિણામે હિંદી ઓફિસરો વધવા માંડ્યા
છે. પણ હજી આજે બધા ઇન્ટિસરોની જગ્યાએ
હિંદીઓને નીમવા એ અશક્ય છે.

હિંદીઓની અભિલાષાઓ પ્રત્યે સંપૂર્ણ
સહાનુભૂતિવાળા અભ્યારના કમાન્ડર ઈન-ચીફ
સરકારનું સર્વોચ્ચ હિંદીકરણ કરવામાં નક્કી
મુશ્કેલીઓ દર્શાવી હતી. એમ છતાં આ હિંદી
કરણ નીતિને વેગ આપવાના હેતુથી તેણે કોઈ
પણ ઇન્ટિસરને નાના કમીશન ઓફિસર તરીકે
ન લીમવા માટે સ્વીકાર્યું પણ તેનો એવો
અભિપ્રાય છે કે સરકારનું સંપૂર્ણ હિંદીકરણ
કરતાં હજી થોડાં વરસો જશે. જરૂરી સામકાલ
વાળા યોગ્ય હિંદીઓ આ ધંધા સ્વીકારવા
ફેટલા તત્પર થાય તે હપર આ હિંદીકરણનો
આધાર છે.

આ ઉપરથી જોઈ સ્પષ્ટ છે કે સરકારી
તાલીમનો પ્રશ્ન આજે અતિશય મહત્વનો છે.

હિંદીઓને એવી પટલી કેળવણી આપવી
જોઈએ કે તેથી તેઓ સરકારી ધંધા અભ્યાર
કરે એ હિંદીકરણથી આપણે તે તપાસીશું.
સરકારી તાલીમ આપવા માટે માણસો પસંદ
કરવામાં નેતૃત્વની અને પદેસ કરવાની શક્તિ
ઓ, ચારિત્ર્ય અને તાત્કાલિક નિર્ણય કરવાની
અને તેનો અમલ કરવાની શક્તિઓ પર આ-
પણે ધ્યાન આપવું પડશે. આપણા મુવાનોમાં
આ શક્તિઓનો વિકાસ થાય તેવા હેતુથી પૂર્વ
આમી પ્રાથમિક સરકારી તાલીમ આપવી

પાછો કે નથી આ મુવાનોને પછાતી દેશ-
ફુનની સરકારી કોલેજમાં અને “પશ્ચિમ
બિંદુ” અહીં સ્પષ્ટ એવી હવે પૂના આગળ
ચર થનાર નેશનલ વોર એકેડેમીમાં મોકલી
સ્પષ્ટ.

આ કોલેજોની સરકારી તાલીમક્રમ વિશે
મારે કશું કહેવાનું નથી, પરંતુ સરકારી તાલીમ
માટે યોગ્ય મુવાનો મળી રહે, કેટલાક મુવાનો
સરકારી નોકરીને ધંધા તરીકે સ્વીકારે, એવી
રીતનું રજૂ કરે અને કોલેજમાં કંઈ પ્રાથમિક
સરકારી શિક્ષણ આપવું જોઈએ તે આમે અને
વિશેષ સંબંધ છે. રજૂઓમાં સરકારી તાલીમ
મજવાથી તેમની નેતૃત્વની અને પદેસ કરવાની
શક્તિઓ અને વફાદારી અને કામ બળવવાની
તત્પરતા, શીઘ્ર નિર્ણયશક્તિ વિ. મુણેનો
વિકાસ સાધી શકાશે.

યોગ્ય સામકાલવાળા હિંદીઓ સરકારમાં
જોડાય નહીં તો, સરકારના ઓફિસરોએ હિં-
દીઓને જ નીમવાની પ્રથા અભ્યાર કરતાં
વર્ષો જોઈશે. આ વસ્તુશિથિતિ સાધી ને સ્પષ્ટ
ત્યાં મુખી આપણે પેરેડેસીઓને સરકારી અમ-
લદારો તરીકે રાખવા પડશે. આપણા મુવાનોને
સરકારી માનસવાળા બનાવવા માટે રજૂઓમાં
સરકારી તાલીમની આવશ્યકતા છે. જે આપણા
સરકારનું સર્વોચ્ચ હિંદીકરણ કરવું હોય તો
રજૂઓ અને કોલેજોમાં પ્રાથમિક સરકારી તાલીમ
આપવી જરૂરી છે.

યુ. ટી. સી. અને યુનિવર્સિટીનો મીલીટ-
રી ટ્રિપોમાં એટલીજ સરકારી તાલીમ માટે
દાલ બજવણ છે. અઘાપિ પૂર્વ યુ. ટી. સી.નો
અવ્યાસક્રમ માત્ર શિષ્ટ અરેશમાં જ મળે છે
અને એ માટે દેશી રાજ્યોમાં કાળી જોડવાઈ
નથી. જરોડા કોલેજ સંબંધમાં એટલું કહેવું
જરૂરી છે કે જરોડા કોલેજ ટ્રેઈનીંગ કોલેજની
૧૯૨૬ માં સરજાત થઈ હતી.

આ યોજનાનો આરંભ થયો નાના પાયા
પર થયો હતો. તેનો વાર્ષિક અરચ મોજ ૪.

૨,૭૪૦ હોતો પણ બી. સી. ટી. સી. શિક્ષણ સંવેદકારો ન હતા, હથિયારના ઉપયોગ સ- બધી વિદ્યાર્થીઓને લખાવવા નહિ જેવી તાલીમ મળતી અને આપવામાં આવતી તાલીમ સંવેદકારો ન હતા.

૧૯૪૫ માં વડોદરાની મિલિટરી સ્કૂલના તે વખતના ચીફ ઓફિસરની સાથે મારે મર્યાદા અને એ વાટાઘાટના પરિણામે સંપૂર્ણ લશ્કરી તાલીમ માટે નીચે પ્રમાણેની મોજાના બધી કાલવામાં આવી.

૧ રાજમાં ભેષ્ટતા લશ્કરી અમલદારો રીક્રુટ કરવાની વ્યવસ્થા કરવી.

૨ વડોદરા રાજ્યના મુવાતોના લશ્કરી મુજોના વિશાળ સાધી સકાય, તેમની મનોરુચિ વિશાળ વાળ, એવી તેમને તાલીમ મળે તેવી તો આપવી.

૩ વડોદરા રાજ્ય બંદારના મુવાતો જેવી રીતે લશ્કરી ધંધામાં દાખલ થઈ શકે, તેવી રીતે તેઓ અહીં પણ એ ધંધા માટે તૈયાર થઈ શકે એવી વ્યવસ્થા કરવી.

વડોદરાની એ કોલેજને અને કલાણવનની એક હેઠ કવાટસ અને એ ટુકડીવાળી એક સર્વજનક પદ્ધતિ બની કરવી.

એક ટુકડીમાં

૬ સિનિયર ગ્રેડ ઓફિસર

૬ નાના ઓફિસર

૨ વોરન્ટ ઓફિસર ફર્સ્ટ ક્લાસ

૪ " " સેકન્ડ ક્લાસ

૭ સાઈન્ટ

૨૨ પ્રોપોરશ

૩૪ લેન્ડ પ્રોપોરશ

૨૪૬ કોટ

રાખવા.

તાલીમની વ્યવસ્થા અને દેખરેખ માટે રેટ એક રેટ ઓફિસર, બે ઇન્ડિવન ઓફિસર, અને ૬ એન. સી. એ, નો કામગીરી રાખી જીનોના આપવા પોતે કમાન્ડર, કંપનિ કમાન્ડર અને બીજા એન. સી. એ અમલદારો કોલેજના શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓમાંથી નીમવા. તાલીમ માટે નામ નોંધાવવા હોય તો ચાર વરસ નોંધરી કરવો એવી નોંધરી રેવી. અર્થેથી તેઓ તાલીમ લેવી હોય તે ૧૦ રૂપિયા ફીપોઝીટ લીધા હોય તે જાત કરવા. બે વરસના અભ્યાસક્રમ પછી ફેલ્ટની લોઅર સર્ટિફિકેટ ઓફ એક્રીસિસિટી અને ચાર વરસ પછી હાઈર એક્રીસિસિટીની પરીક્ષા લેવી.

હથિયારો અને બીજા સાધનો માટે આપવા, આ માટે પ્રાથમિક રૂ. ૪૦,૦૦૦ નો અને દર વરસ રૂ. ૪૦,૦૦૦ નો ખર્ચ થશે.

આ મોજામાં પેટલાદ, વીસનગર અને નવસારી કોલેજોના વિદ્યાર્થીઓની લશ્કરી તાલીમ સબધી વ્યવસ્થા રાખી સકાય નહીં. વડોદરામાં આ મોજાના એક વરસ અખતવાર કરવી અને અનુબવ પછી તે વિસ્તૃત પાયા પર ચૂકવી.

સ્કૂલોમાં લશ્કરી તાલીમ દાખલ કરવાનો પ્રશ્ન વધારે મુશ્કેલી બનેલો છે. ગામનાં લુદા લુદા લાગોમાં એક દરે જુદી જવાબ આપેલી ૫૦ હાઈરસ્કૂલો છે એ પ્રત્યેકમાં લશ્કરી તાલીમ શરૂ કરવામાં થશે. ખર્ચ માત્ર, લશ્કરી તાલીમકારો મેળવવા મુશ્કેલ પડે અને તેના પર નિર્મિત દેખરેખ રાખવીએ કઠિન કામ છે.

આવા સંજોગોમાં હાઈરસ્કૂલોના છટ્ટા અને સાતમાં ધોરણના ચોદ વર્ષ ઉપરના વિદ્યાર્થીઓમાંથી ચૂટી કોલેજા થોડાઓ માટે કમ કરવું સકાય છે, દરેક હાઈરસ્કૂલમાં બે કે વધારે ટુકડીઓ બની કરવી પણ કુલ ૧૦ કટા કરતાં વધારે વિદ્યાર્થીઓ લેવા નહીં. દરેક ટુકડીમાં બાર વિદ્યાર્થીઓ રાખવા. રેટ આર્મી ઓફિસર આ ઉપર નિર્મિત દેખરેખ રાખી સકશે નહિ. દરેક સ્કૂલે બી. ટી. શિક્ષક અને બીજા બે અન્ય શિક્ષકોને તાલીમ માટે વડોદરા મોકલવા પડશે આ શિક્ષકો બીજા શિક્ષકોને પણ તૈયાર કરશે. આ શિક્ષકોને બે માસ રાખી એકમપણે તાલીમ મળી શકે તેવી વ્યવસ્થા

કરવા મિલિટરી સ્ટાફના ચીફે હાજરુ છે. નોંધના તાલીમ શિક્ષકો તૈયાર થાય ત્યાં સુધી આ વર્ગ ચાલુ રહેશે.

આ તાલીમ પામેલા શિક્ષકોની દેખરેખ નીચે રૂઢીઓ દૂકડીઓ તૈયાર થશે. આ ઈકારાઓની દૂકડીને વારાફરતી વખતે વખતે વડોદરા લાવી હથિવારે વાપરવાની અસરકારક તાલીમ આપવામાં આવશે. દરેક રૂઢીને એક સાર મોટું મેદાન રાખવું પડશે કે તેથી વિદ્યાર્થીઓ ત્યાં જાળાવાર કરતાં શીખી શકે. હાલ દરેક વિદ્યાર્થીઓને બહુક આપી શકાશે નહિ તેથી તેમને નાની કે મધ્ય બહુક ડ્રીસ મટે આપવામાં આવશે. એક સરકારી અમલદાર આખા રાજ્યમાં આ તાલીમ કાર્યની દેખરેખ માટે ફરતો રહેશે.

આ યોજનાનો રૂ. ૭૦,૦૦૦ ખર્ચ આવશે એમ અધિકારી કરવામાં આવ્યો છે. સરકારી રૂઢીઓ આ તાલીમ હથિવાર અને બીજા સામનોનો સર્વ ખર્ચ સરકાર ઉપાડી લેશે અને ખાનગી રૂઢીઓ આ ખર્ચની ૫૦ ટકા ગ્રાન્ટ સરકાર આપશે.

વિદ્યાર્થીઓ સિસ્ટ અને અન્યોન્ય સાથે સરકાર રાખતાં શીખે એ સરકારી તાલીમના દેવડો છે. આજના યુવાનો વ્યવસ્થા અને સિસ્ટ શીખે એ અર્જુન જરૂરી છે.

મારી ખાસે આંકડાઓ નથી પણ મયા પુષ્પમાં ગુજરાતે સૌથી જોછા રિકુટો સરકારમાં આપ્યા છે. આંધ્રી પક્ષી અહિંસા અને બ્રિટિશ સરકાર સામે પ્રિયમે ઉપાડેલા અસહકારને લીધે આ પ્રાંતમાં આમ થયું હતું. તમે મૈત્રિક હો છતાં સામે પ્રદાર ન કરો ત્યારેજ અહિંસા સંજ્ઞા છે. પણ તમારામાં પ્રદાર કરવા સક્તિ ન હોય અને પ્રદાર ન કરો તો તે સંજ્ઞા ન કહેવાય. માટે કણ્ઠ કરવું રહે છે કે આપણા યુવાનોમાં સ્વમાન જાળવવા જોઈતી સક્તિ અને પુરપાતન રચાં નથી. લઘાપક અને બીજા લઘાપક જાતોના બેદમાવમાં ડુંગડ ખાનતો નથી. જો યોગ્ય તાલીમ આપવામાં આવે અને

તેનું ભાવના પહેલ કરવાના અને તાત્કાલિક નિર્ણય કરવાના ગુણો વિકાસ પામે એવી તો આપવામાં આવે તો કોઈપણ એક જાત બીજા કોઈપણ જાત એવી યોગ્ય નીવડશે.

મધ્ય કુળના પાછલા ભાગમાં સિદ્ધરાજ અને જોળા બીમના કાળમાં પછાં કુલોમાં ગુજરાતી સરકારે તેનું ચરાતન સામિત હતું હતું. ઔરંગઝેબના મરણ પછી સતરમાં સફીનો અત ભાગમાં આમે મોઝલ પ્રદેશો પર સાર્વજનિક આક્રમણો થવા માંડ્યા, ત્યારે પહેલાં બીરનગરના એક નાગર રાજા 'જીમીલાએ' અને પછી તેના બનીજા બીર, પર મહાકુરે માળવાતુ રક્ષણ હતું મધ્યયુગમાં પછીવાર જૈન અને બ્રાહ્મણોએ ગુજરાતી સરકારની આજેવાની લીધી હતી. બસે વરસની બ્રિટિશ રહેનશાહતે આપણને નિર્માણ કર્યા છે. આપણે વીરતત્વ ગુમાવ્યું છે આપણા દેશનું રક્ષણ કાર્ આપણે ઉપાડી લેવાનો સમય આવી ચુક્યો છે અને મને વિશ્વાસ છે કે વડોદરા રાજ્યની સરકારી તાલીમ પ્રવૃત્તિથી વડોદરા રાજ્યના અને દિલી રાજ્યના સરકારમાં સૌથી મોટો ફાળો આપશે. હું અહીં એક સૂચના કરવાની છું કે વડોદરા રાજ્યમાં એક જ કોમના માણસોની સરકારી ભરતી કરવાની પદ્ધતિ માટે ફરીથી કાળજીપૂર્વક વિચાર કરી જોઈ, તેમાં પરતા ફેરફાર કરી બીજા જાતોના યોગ્ય માણસો મળતા હોય તો તેમને પણ રાજ્યની સેવા કરવા તક સાંપડે એમ થવું જોઈએ.

મેં તો યાત્ર મેળનાની આહી કપરેખા જ આપી છે. મિલિટરી સ્ટાફના વડા વિમતો નક્કી કરશે. દિલી મખરવ સરકારે કોટ કોર્સ માટે નીમેલી કમિટીને રીપોર્ટ જો મહાર પડ્યો હોત તો આપણને તે કલ્લો માર્ગ-દર્શક થાત. દિલી સરકાર શું કરવા માંડે છે તે આપણે જાણી શકે. એ પ્રભાવશાળી અને વગદાર કમિટીના રીપોર્ટની આપણે આગ્રહતા પૂર્વક રાહ જોઈશું.

પુરિકન

[રક્ષિત નવલિકા]

એક સદી ઉપર એલેક્ઝાન્ડર પુરિકન દેહમાં મૃત્યુ પામ્યો.

આ યોદ્ધાનક સવત્સરી પર આખું રક્ષિત આશ્રિ સારું છે, એમ કહી શકાય પણ ઇવેન ફ્રાંસોવીય એલેક્ઝાન્ડર નવા કરતાં આ વિષે વધારે કુખી થાય છે; અને કદાચ સી કરતાં વિશેષ સદર્પક છે.

આ નમ્ર અને શાન્ત માણસ તો પુરિકનના નામ માત્રે ચમકે છે, અને હીંગમ્મ થાય છે.

પ્રખ્યાત પ્રતિભાશાળી પુરુષની માફગીરીને એમ ન થાયે તે માટે આપણે આ વાતનો યજ્ઞાતથી આરંભ કરીએ. ૧૯૨૧થી શરૂ કરીએ ત્યારે સર્વ વસ્તુ સ્પષ્ટ થશે.

૧૯૨૧ના ડિસેમ્બરમાં ઇવેન શરૂકરેઆથી છૂટો થઈ પોતાને ઘેર ફર્યો.

ત્યારે નવી આર્થિક નીતિનો પ્રારંભ થયો હતો. સર્વ સામાન્ય ઉત્સાહ પ્રસર્યો હતો.

સરકારે રાષ્ટ્રી બજારમાં દેખાવા લાગી અને લોકો કંઈ ને કંઈ વેપાર કરવા લાગ્યા. કુદમા કુવારા માંકેક છુવન દૂદવ નાચવ લાગ્યું.

આપણો ઇવેન શહેરમાં ભટકવા લાગ્યો. પણ કાંઈ ખાસ કામચલા ન મળ્યો. સર્નિવારે તે મિત્રોને ત્યાં રહેતો. લોકોમાં ફૂતરાની સાલ્લી પર તે સૂતો.

અને આ કારણથી બે નિરાશ રહેતા. નવી આર્થિક નીતિ રામરાજ્ય લાવી શકી નથી" ઇવેન કહેતો, કારણ કે છેલ્લા છ માસથી તે રહેવા માટે કમ સીધતો હતો પણ તેને કોઈ કમ ભાડે મળી શકી નહિ.

પણ ૧૯૨૩ માં અને તેમ કરીને ઇવેન એક કમ સીધી કાઢી. પાધરીના રૂપિયા આપવા નેટલી રકમ તે ઉછીની મેળવી લાગ્યો. અમર તો મહાભાગ્યની એક સુંદર તક તેને

૭

શશિકાંત અગ્રવેદી

પ્રાપ્ત થઈ. અને તેમ હો પણ તેને એક કમ મળ્યો.

કમ, બે બારીવાળા, નાની, સુંદર હતી. અસખત રસોર અને સીલીય દર્તાજી કમ વિષે કાંઈ ફરિયાદ કરવા નેનું ન હતું.

અને ઇવેન પણ કમની સારી સલાજ રાખેતો, તેણે કમની દિવાલો કામગીરી મઢી લીધી. અર્થિક તદ્દિ ખીલ્યા મરાબ્યા અને કમ ખસી સુંદર બની. અને તે અમીર માફક આનંદમાં રહેવા લાગ્યો.

અસખત, વખત પસાર થતો હતો. પુરિકનના મરણને ૬૭ વર્ષ પસાર થયા પછી ૬૮ મું વર્ષ પસાર થયું.

૬૮ મું વર્ષ પૂર્ણ થયું અને મહાભાગના લોકો પુરિકન વિષે વાતો કમવા લાગ્યા. મહાન લેખક પુરિકન આ માળામાં રહેતો હતો, એમ માળાવસ્તીએ કહેવા લાગ્યા. તેની અસાધરણ પ્રતિભાએ આ માળાની ધોડા વાડ નેટલી જગ્યા તેણે કીર્તિથી અમર બનાવી હતી. તે માટે પુરિકન સર્વથી વિજતો વર્ણવતી એક તકલી કરી જાહી મૂકવી એછમ્ને કે નેમી કાવિ-ધ્યની પ્રજા એ સર્વ જાણી શકે.

ઇવેન પણ આ સર્વ તપાસીમાં હતો, અને તે માટે પોતાના કિત વિરુદ્ધ વગર સમન્ને ઉદરાણીમાં પ્રવૃત્ત થયો.

માળામાં મહાન ચળવળ શરૂ થઈ ઓઝો કમ, ફર્નિચર, વાસણ સાહસુર કરવા માંડી.

પછી એક દિવસ પાંચ ગુરૂરોનું કમિશન માળામાં આવ્યું. તેઓ આઓ માળો ફરી આજ્યા.

આ કમિશને નવા કમ અને ફર્નિચર નેઈ દોષ નિર્ધવાસ મૂક્યો.

તેઓએ કહ્યું, " વરો ઉપર અર્થિક એલેક્ઝાન્ડર સર્ધામ પુરિકન અહીં રહેતો હતો.

અને હવે આપણે જ્યાં જા કહી જા જા જા જા
વસ્તુઓ જોઈએ છીએ. જ્યાં જુઓ, હવામાં
છાતી ધબક રાંધી છે. મહાન લેખકની સ્મૃતિને
આ અપમાન જેવું છે.

જણ અઠવાડીયામાં માળામાંના બાકુતોને
જો આવી કરવી પડી.

ધવન જાણવા અને જાણો દેવા સાચો.
તે બારપૂર્વક જાણેશમાં સ્પષ્ટપણે જાણો દેવા
સાચો. તેને હવે કાંઈ પરવા ન હતી.

“ જુઓ તો ખરા, ” તેણે કહ્યું. “ એ
પ્રતિભાસાગી હતો મહાન લેખક હતો તે સામે
અંધારે જરાપણ વાંધો નથી. તે કવિ હતો, અને
કાળી પરથી કાળી પર કુદતા પક્ષીઓ વિશે
તેણે કાંઈ લખ્યા હોય તે સામે પણ અંધારે
વાંધો નથી. પણ એના માટે સામાન્ય જનતાએ
સામારે કુન્ન સહન કરવા જોઈએ ? એના
માટે અને જમ જાહેર સામારે કહાવો જોઈએ ?
એના માટે તે અને તેવા મહાન લેખક હોય તો
પણ શું — આપણને માળામાંથી કાઢી મૂકી જમ
વગરના સામારે કરવા જોઈએ ? એ રામરાજ્ય ? ”

હવેને મોરડો જા કુન્ન અવિશે ફરિયાદ
કરવા થાયું પણ પછી વિચાર કરી માંડવાળ
કરી, ફરી જીજી જમ સાંજવા સાચો.

સામિયા—અને જાણ સાહેબ, આ સ્થો ગરસખાનો પ્રાપ્ત થશે જરા વાતો કરવા અકબી, તો
એનો પત્તો નાહ સર્જાણ સમી.

ચાવાની બધી વર્ષ હોય તેને માણસો જાણવા થશે એમ કહે છે.

કાંઈ પત્રીકા માણસને શોધવા મળે નથી પણ તે જીજી પત્રક જાણ કરે તેઓ સમજ
આધાર આપવા માટે છે.

કેટલાક કુન્ન એકિસ્ટાસના વર્ષાણ કરે છે એમ તેણે જાણ ત્યારે તેણે તેના મિત્રને કહ્યું
“ અને ખાતરી રહે છે કે એ જાણ કંઈ જાણ કંઈ ” હશે.”

કેટલીક પ્રખ્યાત લેખક જાણ અને જાણે છે, ત્યારે તેને જાણ આપવાના ધ્યાનથી એક જાણ
તેને મળવા થશે. તેણે જાણને કહ્યું, “ જાણને, ધ્યાનને અને તારી પાસે મોકલ્યો છે તેને મળવા
માટે મારે દેસની જાણે એના જાણ વળવી થશે. ” જાણને જાણ આપ્યો “ ધ્યાનને વને મારી
પાસે મોકલ્યો હોય, તેણે બે કહ્યું હોયને કે હું જાણે છું ? ”

હજી તે જમ સાંધે છે. આ અપમાનમાં તે જમ
કુન્ન, અસહ્ય થયો છે. હવે તે ખાસ કાળજીના
જાણ છે. કાંઈ માળામાં જાણ તો તે જાણ
પણ છે કે જાણે જાણે કાણ કાણ
રહેતા હતા ? કાંઈ કવિ, જાણ કે કેમ જાણે
કે મેનર હોય જાણ રહેતા હતા ? અને તેમના
જો એકાદ પણ ત્યાં કહી રહી જાણ હોય તો
ધવન વગર જાણે પણ રહેવા તૈયાર ન હતો.
અલગત, એ જાણ છે કે પ્રતિભાસાગી પુરો
વિચિત્ર રીતે વર્તે છે. તેઓ એક માળામાંથી
જીજી માળામાં જાણ છે—જો જાણ કરે છે
કંઈ પણ કારણ વિના જાણ ફેરફારો તેઓ
વારંવાર કરે છે.

જોઈ જાણ કાલના કવિ મિત્ર કીમીસ્ટી
એન્ડર. અથા એકાદ વર્ષમાં તેમણે સાતેક જો
જાણ છે બાકુ ન જાણે સકવાને લીધે જાણ
જાણ છે, એમ કુ માણ છું.

અને એ પણ પ્રતિભાસાગી લેખક હતો
પણ જાણે.

અચાસ વર્ષ પછી આ સાંત જોઈ રહેતા
જાણનાર બાકુતો, શું થશે તે વિચારી અને
અતિ કુન્ન થાય છે.

એવી જાણ રાજ્ય કે તેટલા સમજમાં
કરોની હાથમારી જાણ થશે. એટલી જ જાણ.

મોરે સંકટ કાટ મુરારી

[સત્ય ધર્મના]

૫૬૪

પંચનક પ્રદેશમાં એક જીનમંત્રીની પાવાની નદર હતી અને બીજી નદરમાં આજી રાઈ ગયેલ પંજાબી આવતી માંડ દ્રુક એકસ-પ્રેસમાં સેંકડોની સંખ્યામાં નિરાશિતો આવતાં હતાં. તેઓની દશા કશી હતી અને તેમના મુખ પરના બાવો બોધને કોષપણ પાણી કંઈથી મનુષ્યને વિચક્ષિત થવું પડે એમ કોષપણ કહી શકે. માતાઓની આંખોમાં અધુ સુઘાઈ અર્માં હતાં. બંનેની આંખો નિસ્તેજ થઈ ગઈ હતી, પત્નીઓની સુખાહુતિ ક્યામણી હતી અને નાનાં બાળકોનો દેખાવ તો અત્યંત કશ્ચાપણ હતો.

શનિવારનો દિવસ હોવાથી મે મિત્રો સાથે કું રોશન પડ ગયો હતો. ત્યાં એક મહારાષ્ટ્રીય મિત્ર મળ્યો અને મને ખાસ પંજાબના નિરાશિતોના, કુંડ તરફ ખેંચી ગયેલ એક કેમિસનો સ્વયંસેવક પંજાબી હાથચાલ પૂછી રહ્યા હતા.

‘સાઈ, હમકો તો કેમિસ જોર મદદમાં જીને મરવા શાલા’ એક પંજાબી બોલ્યો.

‘વહ કેસે હો સકતા હૈ ? મદદમાં તો ધર્મરાજ હૈ.’ કેમિસનો સ્વયંસેવક બોલ્યો.

‘રહને રીજીએ સાહેબ અપની જુલે, હિંદુસ્તાનની એસા દેશ હૈ જહાં લુચ્છા (લુચ્છર) એસ કર, બાઈ જોર પત્ની કો મેય કર એક ધર્મરાજ કુધિજિરને મદદમારત ખડા કર દીયા થા જોર વહી હિંદુસ્તાન જાગ હૈ જહાં સત્ય જોર જહીસા કા દેવ જડા કર મદદમાં જીને હસરા મદદમારત ખડા કર દિયા.’

‘મદદમાં કો આપ સમને નહીં, તો કોના ક્યા હોય ?’

વાહ સાદગ વાહ, જહાં ૧૨ હિંદુ કતલ હોતે હૈ વહાં મદદમાં ચૂપચાપ હિંદુઓના બલિદાન દેખતે રહતે હૈ જન હિંદુઓના

સાત્વિક કોમ વિરાટરૂપ મે પ્રગટ હુઆ જોર બીદાર મે હિંદુઓને હાથ લેધાયે તો હમારે કેમિસ કે લીડર હિંદુઓ કે ઉપર અપની વીરતા જોર જોશ દિખાવાને દોઢ પડે જોર ધડાધડ ગાલિયાં મલવાદી જોર વહી નિબ્રાજી લીડર નીઆ-ખાલીએ હિંદુઓ કી કતલ દેખતે રહે જોર ઉસ સમય કેમિસને જો નિબ્રાજીતા બતાઈ ઉસસે હિંદુ નહ હો ગયે. અધીછ બીદાર કે મુસલમાનો કે લિયે દોઢ પડે, જોર હરેક ભાણુ મે બિદાર કે મુસલમાનો પર અત્યાચાર દુઆ હૈ’ હિંદુ લગા દી પરિણામ મે બીદાર કે હિંદુ કુંડ હો ગયે જોર પંજાબ કે મુસલમાનો કો બદલા લેતે કો જોશ આ ગયા. ‘અરે ક્યા હદ રહે હો ? મદદમાં ને અબી કલકતીએ’ શાંતિ કરા હી.’

‘જામએ સાહેબ જન હિંદુઓ કે હાથ મે મેદાન રહતા હૈ તો મદદમાં જાવો દોઢ જાતે હૈ. કહાં ગયે થે મદદમાં અધી પંજાબ કતલ જોર નીઆખાલી કતલ કે વખત ?’

‘તુમ મેઝોં ને અપના જવાબ કિયા હોતા ?’

‘ક્યા જવાબ કિયે બીના હમ વહાં જાયે હૈ’ તુમ સજ જાન હિંદુઓ કે મુલક મે’ એક કર જાનંદ કરો બહી બહી જાતે કરો. કુજ હમારે તરફ જી દેખેલ.’

એક હિંદુ મદદમાંવાદી બોલ્યા, ‘તુમ કેમિસ કો વોટ દેતે હો જોર ઉસકે લીડર તુમકારી ખજર નહીં લેતે તો કોનો વોટ કર્યો દેતે હો.’

‘હિંદુસ્તાન તો મૂળોં કી શમિ સદા સે રહતી આવી હૈ જન ઇલેક્શન કા સમય જાતા હૈ તો વહ કેમિસી બહી બહી બાર્ટ કરતે હૈ’ જોર મદદમાં કા નામ લેકર સજકો અચ્છા બેવમુર બનાતે હૈ.’

એક દક્ષિણી મહાસપ્ત પોતાના મિત્રને ઉદ્દેશી બોલ્યા, 'અધીવા લખાડપણા હેજ હિંદુસ્તાનવા મોઢાં દુબોઝ આદે.'

એક ગુજરાતી સદ્ગુણેષ પોતાની વેવલાઇ બતાવતા બોલ્યા, 'બાઈ, હમરો વાંદારે દુ.ખ મેં સહાનુભૂતિ હે પર કેમિસ તો કીસી ખાસ કી સરખા તો નહીં હે ?'

'યહ દોઝ ક્યો રખા હે, કેમિસ મેં હિં-
દુઓ કે સિવાય હે કી કોન ? શીર મુસ્લીમ લીમ સે બાતેં ક્યો કરતી થી ?'

એક વૃદ્ધ પગળી ધીરે ધીરે બોલ્યા 'બાઈ બાત બદાને કી જરૂરત નહીં હે. હમ હિંદુઓ કે સમાન પાખડી જોરે જીવદિશ કોમ કોઈ નહીં હે હમને દરેક બાત મેં બહિષાપણુ બતા દિવા હે મુસલમાનો મેં આત્મમદા હે જોરે એકતા હે એક મુસલમાન ચહ સમજતા હે કિં દુનિયા કે સારે મુસલમાન હિસેકે સાથ હે જોરે હિસેકે

મુસ જાત કી હીંમત રહતી હે. એક હિંદુ તો ડરપોક હોતે હુએ બી અર્થિસા કા પાઠ પઢેર પૂરા નામક હો બધા હે. હમારે કેમિસકે લીમ જઠાં મુસલમાનો સે બીડને કા સમય બાતા હે તો અપની નપુસકતા કા ઝીપાને કે લીએ રાષ્ટ્રીયતા જોરે વિશ્વ બધુત કે પડે કે રિછે છિપ જાતે હે. જય જયકાર કરો, ઈન લાલા પુરોષોત્તમદાસ ટાન કી જન્દોને પહે નપુસકતા કી પોલ ખેંચ દી હે હમ તો અજ બી કહતે હે કિં હમરો ધર્મરાખકી જરૂરત નહીં હે. હમરો કમંવીર મીઠુજી કી જરૂરત હે જો હમે સમ્મી જોરે બ્યવહારિક પ્રેરણા હે.' એક વૃદ્ધ બી જરા મક્તિભાવથી પ્રેરાઇ માવા લાગ્યાં.

'મોરે લેફ્ટ કાટ મુરારી'

નિર્દામિતોએ તંજ કીપાડી લીધેલ હમે એ ખુત સાંભળી રહ્યા અને બા કલ્યાણકર્મી મારેની જવાબદારી વિશે તકે કરતા પાંછા વળ્યા

૪૮ વરસની ઉંમર પહેલાં માણસ નિરાશવાની થાય, તો તેને થજી જ્ઞાન થયુ હોય એકમે, ૪૮ થઈ એ માણસ આશાવારી રહે તો તેને બોહું જ્ઞાન હોય છે

"મારો બાઈરિશ ધર્મકુલ મિ ખાનિઃ પ્રવચન કરતા જણાવ્યુ, "આ દેશને મહાન સાપક્ષ છે એ પીઠને તમે ખેડોશી જોઈ લેશો છે, તેને જાળાબાર કરો છે અને સીધી ખરાબ તો બે કે નમે નિશાન થુધી જ્યો છે "

એક પત્રે પાંચકુ ફેરવી યત્ર બલાવતા મોચીને એક ગ્રહગ્રહે કહ્યુ, "પાંચકુ ફેરવી ફેરવી વખતો એ પત્ર માથો હતો" મોચીએ ઉત્તર દીધો, "નહિ, સ્ટ્રાટેજ બા બીએ પત્ર એને કંઈ કામ ન કરવાનું નહીં તેને પાંક થઈ બધ છે."

એ વખતે સારી રીતે કામ કરાવયુ હોય તો કયોગ્ર માણસને શોધી તેને કામ સોપા, બીજા બલના માણસને નવરાસ મળતો જાય ન

એસ. બી. પટેલ એન્ડ કું.

હોલસેલ એન્ડ રીટેઇલ કેમીસ્ટસ.

ગ્રાહકોનો સતોષ એ જ અમારો મુદ્દાલેખ

રાવપુરા-વડોદરા.

શાને ખાતર ?

લીલાબેન મહેતા

માણસ જ્ઞાને માટે છે, ત્યારે તેના માટે
અર્પણ કરવા તત્તાર રહે છે એ એક
મત છે. હવે એ ખરું છે કે ખોટું છે તે
નિર્મળાને થયેલા અનુભવ પરથી આપણે
જાણી શકીએ.

નહિન ગામના પ્રાથમિક શાળામાં
મણવો, ત્યારે તેણે ગામના મુખીનું ચિત્ર દોર્યું,
તે ગામના ભોજાને મણુ ગમી ગયું હતું, માત્ર
મુખીને જ તે ગમ્યું નહતું. ચિત્ર જોવા પછી મુખી
જયારે નહિનને જોતો ત્યારે ઘૂંટી તેને મારવા
હોતો, રૂઢવના હેઠાસ્ટરનું દોરેલું ચિત્ર પણ
વિદ્યાર્થીમાં પ્રત્યેક પામ્યું હતું. પરમજ્ઞાના
જોનારનું ચિત્ર દોરી તેને માત્ર જોયના
પીપગાના, વડે ચોટાકાયુ, ત્યારે તો આખું
ગામ તે ચિત્ર જોવા ઉઠવાનું હતું. નહિનનો
કુદરતી જાણ નહિસ આમ સજ્જાતથીજ
જાણીતી બધી હતી.

પછી મોટું પાસ થઈ તે ચિત્રજ્ઞાનો
વિશેષ અભ્યાસ કરવા મુખાઈ આવ્યો. સાથે
પત્રિકા રૂપિયા લાવ્યો. જોને એક વખતે
સહેરના ટાઉન હોલમાં જાણપ્રદર્શન રાખવામાં
આવ્યું હતું તે તે જોવા ગયો. ત્યાં તેને
નિર્મળા સાથે જોગબાજુ થઈ. નિર્મળા પણ
ઠાંઠા એક ખીજા ગામડેથી પ્રાથમિક અભ્યાસ
પૂરો કરી સંજીતના વિશેષ અભ્યાસ ગયો
મુખાઈ આવી હતી. આ બંને જણાકારની
જોગબાજુ, માડ પત્રિકામાં, ગ્રેમમાં અને
હેરેટ લખામાં પરિચયી.

નિર્મળા પાસે પણ થોડા રૂપિયા હતા,
બંને હો બેઠા થઈ તેઓ રૂપ લઈ રાખી રહ્યાં
અને તેમના દિવસો આનંદમાં વહેવા લાગ્યા.
નહિન ચિત્રજ્ઞામાં સુદર પ્રતિભા રહેતો હતો
અને નિર્મળાનો સંજીત અભ્યાસ પણ
અડધી આજળ વધતો હતો. તેમના દિવસો

અંતિ આનંદમાં વ્યતીત થતા હતા. જ્ઞાના
બંને ઉપાસકો જ્ઞાની ગયાં કરતા, કરતા
દરતા અને એકબીજાના સંસર્ગમાં સ્વર્ગીય
મુખ અનુભવતાં, તેમને કશી વાતની મજા
નહતી જામવા, વાડી કે મહેસમાં મુખ નહતું
પણ સર્વ મુખ મુખમાં ચાલતી એક
ઓરડોમાં તેમને લાગ્યું. તેમને થતું કે ધનિકો
તેમના વાડી જામવા વેચી તે પૈમાનું લાભ કરી,
પછી તેમની માફક ઠાંઠા ચાલના રૂમમાં રહે
તોજ મુખી થાય. પણ ધનિકો મૂખ રહેવાજ
સર્વથે છે એમ તેમને લાગ્યું.

દિવસ પર દિવસો જતા હતા. જાંઠામાંથી
રાજ રૂપિયા ધરવા લાગ્યા, બાકુ, બનાજ,
અને કપડાંના ખર્ચવો લાવજો ? રૂપિયા રાજ
ખરચાતા પણ બંને વિદ્યાર્થી હતાં, તેથી
તેમના જાંઠાં કરી ઉમેરો મેલો નહિ. ઉતરે
જાંઠાં ખર્ચ થયું. હવે શું કરવું ?

“ નહિન ” નિર્મળાએ લખ્યું, “ તું
અભ્યાસ જારી રાખ, હું સંજીતનું ઠાંઠું ટકવન
જોણી કાઢું. ”

પણ નહિન સ્વાધી ન હતો તેણે લખ્યું,
“ નિર્મળા એમ ન થાય, હું કંઈ નોકરી શોધી
કાઢું. તું તારો અભ્યાસ પૂરો કર. ”

પણ નિર્મળાએ જલ્દી કરી. તારા ચિત્રો
વેચાશે, તું પ્રખ્યાત થશે, તેમ તારા ચિત્રોની
કિંમત વધારે મળશે, પછી હું સંજીતનો
અભ્યાસ પૂરો કરીશ. ” નિર્મળાના અચૂનક
નિર્ણય આજ નહિનનું કશું ચાલુ નહોતું.

મે ત્રણ દિવસ નિર્મળાએ ટકવન માટે
તપાસ કરી પછી એક દિવસ ધરે આવી નિર્મ-
ળાએ નહિનને જણાવ્યું “ મને ટકવન મળી
મળ્યું છે. એક રિટાઈડ થયેલા કલેક્ટરની
દીકરીને સંજીત શીખવવાનું કામ માથે રાખ્યું ”

એ મહિને ૬૦ રૂપિયા મળશે. "આમ આ દંપતિની આર્થિક સુવવસ્થા સરળતાથી ઉદ્ધેશ આપ્યો. ખરા પ્રિયોનો માત્ર ઈશ્વર પણ નિષ્કટક રાખે છે.

માસ પૂરા થયો અને નિર્મળાએ એક દિવસ સાંજે બાપી ૬૦ રૂપિયા ટેમલ ઉપર મૂક્યા. નસિને પણ તે સાંજે ટેમલ પર સો રૂપિયા મૂક્યા. નિર્મળાએ આશ્ચર્યમાં પૂછ્યું, "નસિન તું કેમથી પૈસા લાભ્યો?" "નિર્મળા, મારે ખુશ ખબર આપવાની છે. એક ઠાકારને મારા ચિત્રો ગમી ગયાં અને તેણે હરેકના પચ્ચીસ રૂપિયા આપી મારી પાસેથી ચાર ચિત્રો ખરીદ્યા." "નસિન, તું કહેલીજ હતીને કે તારી મદદતા લોકો સમજશે તુ ધીમે ધીમે પ્રખ્યાત થશે એટલી હજી તારા ચિત્રોની સારી કદર થશે. તે અભ્યાસ માત્ર રાખ્યો. તે કીકજ થયુંને?" નસિને કહ્યું, "હજી બીજા ચિત્રો લેતા તેણે મરજી નતાવી છે." "ઈશ્વરનો લગભાર!" નિર્મળા બોલી, "કાંઈ કદર જાન ઠાકાર મળ્યો."

અને નિર્મળાએ તેના ટયુશન સંબંધી રસભરી વિગતો જણાવી. જે ઊંઘીને તે સંગીત શીખવતી તે જેવી સદર, બાલી અને માયાળુ હતી. કસેક્ટર સાહેબ જુદા થયા હતા જતાં પણ ઉત્સાહી હતા. નિર્મળા શીખવતી ત્યાં બધી વેળા તે આવતા અને તેનું સારી અમ સમઘી પણ ઉચ્ચ જ્ઞાન હતું. "નસિન, તુ એક દિવસ મારી સાથે આવ. તને પણ એ મોકા ગમી જશે." આમ કુવાન દંપતિ સુખ-ચેનમાં દિવસો પસાર કરતાં હતાં.

એક દિવસ સાંજે નિર્મળા બહારથી બાપી ખાવાનું તોયાર કરી રહી એટલે નસિન આવ્યો. અને બાપુનાં પીરસી, પક્ષીઓની માફક ઈસ-સ્થાઈ કરતાં, જમવા બેઠાં જમતી વેળા નસિનની દૃષ્ટિ નિર્મળાના હાથ પર પડી તો તેના પર પાટો બાંધેલા જોરો અને

તે ચમકી ઉઠ્યો, "નિર્મળા, તને હાથે શું થયું?" નિર્મળા પહેલાં તો સહેજ ગભરાય પણ પછી રિમત કરી બોલી, "નસિન, મને કંઈ નથી આજે મારી વિદ્યાર્થીનીની જન્મ-જાંઠ હતી. કસેક્ટર સાહેબે માન્યું નહીં તેથી મયોરે મારે તેમને ત્યાં જન્મવું પડ્યું. એ છેકડી છે તો બધી હોશિયાર અને માયાળુ જ પ્રાપ્ત કરી ચૂકે છે તેની પાસે બેઠી હતી તેના હાથમાંથી છતી કહીનો વાટકો પડી ગયો અને તે મારા હાથ પર પડ્યો. કસેક્ટર તો પણ ગભરાઈ ગયા અને પટ્ટાસમાંથી કાંકરેને બોધાવી લાખ્યા તેણે મલમ લગાડી પાટો નાંખ્યો અને ખાસ ઈળ મધ નથી, મારી કિમ્મો તો ચિત્તારી રહી પડી પણ નસિન, તને એટલો મધો વિષાદ તો મારે થાય છે કે કાંઈ જીર ઇળ મધ નથી."

પણ નસિન મલો વિચારમસ્ત થયો. તેણે તેના બે હાથ નિર્મળાના ખભે રાખ્યા અને તેના તરફ એકીટણે જોઈ રહી પૂછ્યું, "નિર્મળા, સાચું કહે. તને ખરેખર શું થયું છે. તારા નસિનને સાચું ન કહે?"

નિર્મળાએ અસ્વસ્થતા અનુભવી. જે એક પળ તેણે વિચાર કીધો પછી નસિનના હાથ પર માથું મૂકી તે ડુસકે ડુસકે રહી પડી પછી મન સ્થેજ હળવું થતાં કહ્યું, "નસિન આ સંગીતવાળી વાત મોટી છે. ટયુશન ત્રણ દિવસ રવડી પણ કાંઈ મળ્યું નહીં, તે જ એક મોટી લેન્ડ્રી કે પતિનાં કપડાંને કસવા નોકરીએ જોડાય. આજે ત્યાં મારી જ. કામ કરતી છેકરીએ તેની જીની લેખ." અસી મારા હાથ પર જુલમાં મૂકી દીધી મારી આમડી ચડમડી બીડી

"એ અકસ્માત કેટલા વાજે જાઓ?" નસિને પૂછ્યું

"પાંચ વાજે, પણ નસિન તારા ચિત્રોની

હર ક્ષત્રેયી મને જાંતોય થયો છે કાઠારે
ખીજ સિતો, ખરોઈ ? ”

“ એ કાઠાર પ્રજા તારા કસોકટર જોવાલ
છે. કાઠારને તારો ખરોઈ નહીં, ત્યારે મેં
મેઘનાં શોધી કાઢી અને એક મોટી સ્ટીમ લોન્ડ્રી
કંપનિયા એન્જનમાં કાઠારના પૂરવા કાઠારમેન
તારો રહેશે. કાઠાર છોડી દાઢી છે તેને પારો
જાંધવા માટે કાટન અને કપડુ જોઇએ છે એમ

એક જલ્દી મને પાંચેક વાગે કહ્યું. મેં તેને કાટન,
કાપડ કાપડુ એ કાપડ પર મિલનો સિગ્ન
દતો તે મેં તારા પાટા પર જોયો અને મને
સમજ પડી ” “ નહિત ” નિર્મળાએ કહ્યું,
“ માણસો જ્યારે કળાને જાહે છે, ત્યારે તેના
મટે સર્વસ્વ અર્પણ કરે છે. ”
“ નર્મળા, ‘કળાને’ સબંધ તારા કથનમાંથી
કાઢી નાખ તો તે સત્ય બનશે. ” x

x અચિત

માતંગ રાજને

[સાહુચરિ]

અમારું રંગ જોયો. વધી કમ થયું, કિંવા અવજા મો
સંજ્ઞા કે ખનના મહે ? તમ એ સર્વસ્વનો સાર ના
માવશે મદથી જ્યાં મદપવા રૂં ના સરે સ્તુતી,
એ રેવા મૂકે છે અને વણુ જોયો જારો નકામો થશે

જેઠાલાલ ત્રિવેદી

ડોંગરેનું
ખાનામૃત

જીવંતી છોકરાઓ
પ્રખ્યાત વાદ્ય છે.

માલીક—

કે. ડી. ડોંગરે કં.

સુબઈ

પાકા રંગ ! વખતસર !

એકજ ભાવ !

કાપડ ઉપર કળામય અને સસ્તું
છાપકામ, રજકામ રખારી ભરત,
નમરીયાં, અજાખીયાં કાશવા
માટે મળે —

પંટેલ

કેસીકો ઇન્ડસ્ટ્રીઝ

આહન ટોક્ષીક રોડ, શીયાપુરાને નાકે.
વડોદરા.

આંતરરાષ્ટ્રીય રાજકરણ

વા. ય. હાલ્ડેસકર

માર્શલ યોજના

માર્શલ યોજનાનું ખર્ચ અડધ ધારે ધીરે રપટ યતુજીય છે આ યોજના જાહેર કરતી વખતે ન્યોર્થ માર્શલ યોજનાનું અરૂપ રપટ કરતા જણાવ્યું હતું કે ક્યા દેશને મદદ કરવી અમર ન કરવી એ નક્કી કરવાનો અધિકાર અમેરિકાનો રહેશે આ સરતનો ખર્ચ અર્થ સુ છે એ લુફુ કહેવાની જરૂર નથી આની સાથે આ યોજનામા યુરોપના દેશોને કેવા પ્રકારની અને કેટલી મદદ આપવી એની ચોક્કસ રૂપ રેખા માર્શલ સાથેએ આપી ન હતી મદદ આપવા માટે માર્શલ એક મોટી સરત એ મુખી હતી કે યુરોપનાં રાષ્ટ્રોએ એકબે બધને આંતરરાષ્ટ્રીય સહકારના ધોરણે આર્થિક પ્રગતિની યોજના ધરાવી

પરસ્પર સહકારથી તમામ રાષ્ટ્રોની પ્રગતિ, ક્યા મુખી થશે તે નાકી કરી પડી અમેરિકા પાસેથી કેવા પ્રદાનની અને કેટલી મદદની જરૂર છે તેના તપસીસવાર મુસદ્દા ધરી કાઢવા ત્યાર પછીજ યુરોપને મદદ આપી શકાય.

આ સરતનો ખર્ચ કેવા છે તેટલો સારો કે પ્રમાણિક નથી, જે આર્થિક પ્રગતિ માટે આંતરરાષ્ટ્રીય સહકાર સ્થાપવો હોય તે કેટલાક દેશો એ આર્થિક ઉન્નતી માટે દિવ્યર્થિક અથવા અથવા વાર્ષિક યોજનાઓ તૈયાર કરી છે તેનું શું કે મધ્યમ યુરોપના દેશોએ મહિા માટે વાપરી કરારો કરી છે તેનું શું કરવું ?

પ્રથમ દેશની જરૂરીઆતો પરી પાડવા માટે ઉત્પાદન કરવું અને વધારાનો માસ જીવન દેશને આપો પોતાની જરૂરીઆતનો માસ જીવન દેશ પાસે ખરીદ કરવા જેવો વેપાર છેડી રહતે પોતાનું ઉત્પાદન આંતરરાષ્ટ્રીય મુસદ્દાએ આ માટે જોડવું કે કામચલા તરીકે જે માર્શલ

યોજનાનો ધ્યાન લેવા માટે દિવ્યર્થ નને પોતાની આર્થિક યોજના છેડી દેવી પડે તો તેમ કરવાને કયો સમજદાર મનુષ્ય નેવા જશે ?

રશિયા કહે છે કે રૂઝ દેશનું આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય જાળવી રાખીને તે કેટલો માસ જીવન દેશને આપી શકે છે અથવા કાઢ શકે છે એ નક્કી કરી વાદ તેની દાક્ષની જરૂરઆત કેટલી છે તેની રૂપરેખા તૈયાર કરવી અને અમેરિકા કાઢ સરતે કેટલો મદદ આપવા તૈયાર છે તે નક્કી કરવું. પરંતુ આ કલ્પના સામાન્ય લોકોને કેમ રૂચે ? તેમણે આંતર રાષ્ટ્રીય સહકાર માટે પહેલેથીજ હા પડડી, આનો હેતુ શું પહેલાનાં અર્થ યુરોપનાં જગતો પોતે કમજો કરવા એવો હતો એ સત્ય સ્વાભાવિક રીતેજ તેઓ ક્યુબ કરી શકતા નથી આથી માર્શલ યોજનાનો વિચાર કરા મજાથી પરિવર્તમાથી રશિયા નીકળી મળું.

પૂર્વ અને દક્ષિણ યુરોપનાં રાષ્ટ્રોએ પણ પરિપક્વમાં જાત લેવાનો ઈન્કાર કર્યો. સામાન્યવાદી ઈએન્ડ અને ક્રાન્સને પરિપક્વમાં રસિ આની દાનરી ખૂચતી હતી તેથી એ થયું તે સારજ થયું એવો હદેરા પોરીને રશિયા ઉપર પરિપક્વ તોડવાના કારણવાનેનો આરોપ મૂકીને ઇએન્ડ અને ક્રાન્સે પરિપક્વ આગળ ખપારી પરંતુ આથી માર્શલ યોજનાનાં જમરવાની કોલાજ દેશાનાં હતું ?

સમસ્યાનો

શોશાલ દિવસમાં સ્વીકનના પ્રતિનિધિએ એવું રપટ જાહેર કર્યું કે પરસ્પર સહકારની યોજનાને લીધે દમનજાન થયેલા આપણા વાપારી કરાને આપ આવે તે કામનું નહિ ત્યાર પછીથી પરસ્પર સહકારની યોજનામાં નાવેના પ્રતિનિધિએ પોતાના દેશમાં શોશા અને એકમિનિવમનું ઉત્પાદન વધે નહિ એવું

નહી થતુ સામવાથી ફરીવાર કરી. આમ મોટું સફટ માર્શલ મોજનાથી ઉત્પન્ન થશે એમ સામવા માગ્યું નર્મનીનીનો રૂદર પ્રાંત ઉત્પાદનની નજરે તેનું સર્વવ્ય છે. આ પ્રદેશના ધંધા પર અમેરિકન મૂકીવાદીઓ એ પોતાનાં દબાવી સ્વામિત્વ મેળવ્યું છે. માર્શલ મોજનાની મદદથી આ પ્રદેશનાં પોલાદ અને બીજા વસ્તુઓનું ઉત્પાદન વધારવું એમ અમેરિકનનાં જાહેર કરવામાં આવ્યું. મુદ પહેલાં ઓલોનિકલિટિએ નર્મનીનો કાચો માલ પૂરા પાડનાર દેશાક મધ્ય મુરોપના દેશો તેના સદાચક જન્મા હતા. પોલસડેમ કોરારમાં નર્મનીએ ૫૦ લાખ ટનથી વધારે પોલાદનું ઉત્પાદન ન કરવું એમ કહ્યું હતું. પરંતુ અમેરિકન મૂકીવાદીઓ નર્મનીમાં ઉત્પાદન વધારાને કાંસ છટકી વગેરે દેશો પોતાનું પોલાદનું ઉત્પાદન વધારી ચકરી નહી તેથી મુદ પહેલાંની પરિસ્થિતિ મુજબ આ દેશોને નર્મનીનું આર્થિક ક્ષેત્રમાં સ્વામિત્વ અધિકારવું પડ્યું. મુદ પહેલાંની પરિસ્થિતિમાં એટલેજ ૧૯૩૬ પછી કે નર્મન મૂકીવાદીઓને મદદે ત્યાં દબે અમેરિકન મૂકીવાદીઓ છે. આ કારણના વિશ્લેષણ હાન્સ ઇંગ્લેન્ડમાં ધણે બળ નળાટ મચ્યો છે. જો રૂદર પ્રદેશ મુદ પહેલાંની પરિસ્થિતિએ પડેલો તો મુદ ઇંગ્લેન્ડને પણ નુકસાન છે.

તુરપ્રાંત માર્શલ મોજના વડે અમેરિકા મુરોપના દેશોમાં સ્વતંત્ર વેપાર ચલાવવા પ્રયાસ કરી રહ્યું છે. ખાનગી ઉધોગોનું રાષ્ટ્રીય કરણ ન માથ એનાં અમેરિકાનો છરાદો છે. આ છરાદો મોટો ધણે સફળ થયો છે. હાન્સ, ઇટાલી વગેરે દેશની સરકારમાંથી સામવાદીઓને દૂર કરવામાં આવે તો તેમને આર્થિક મદદ અને સેન આપવા અમેરિકા તૈયાર છે એવું મુચન કરીને અમેરિકા આ દેશોના આંતરિક વહીવટમાં પોતાનો હાથ નાખે છે, તે સ્પષ્ટ દેખાય છે. આ દેશનો પ્રતિજ્ઞાથી પક્ષ આ કારણાનો ભોગ થઈ પડ્યો છે એ કમનસીબી છે.

દમણાં અમેરિકા તરફથી મળતી વિજયો

પરથી માર્શલ મોજના તુટી પડશે એમ માન્ય પડે છે, હાથના અમેરિકન ડેમિસમાં જળવાન રિપબ્લિકન્ટ પક્ષના આગેવાને સ્પષ્ટ કહ્યું છે, કે મુરોપની મદદ મારે એમ કોરા એક પર સહી કરવા તૈયાર નથી. મુરોપની મદદ મારે અમેરિકન ડેમિસની મેકક તાબેતમાં મળે એમ લાગતુ નહો. આમ માર્શલ મોજના અમલમાં આવે તેમાં મોટી અડચણ ઉત્પન્ન થાય એમ લાગે છે.

ઈંગ્લેન્ડ પર આક્રમ

ઈંગ્લેન્ડની મજૂર સરકાર પર આવીજ આક્રમ આવતી હોય એમ લાગે છે. મદ્ય પુદની આક્રમથી ઇંગ્લેન્ડને માર્શ મોટું કરવું છે. મુદ પછી એકદર આર્થિક પરિસ્થિતિમાં સુધારો અટકાય દેવો. યત્ર સામગ્રીની પુનરુત્થાપના કરતાં વધારે સમય લાગે એ સ્વાભાવિક છે. એમાં સિટિસ કમળ હેઠળના નર્મન પ્રદેશની પ્રળને જીવત રાખવાની જવાબદારી ઇંગ્લેન્ડ પર છે. આ જનતાને જીવત રાખવા મારે ઇંગ્લેન્ડને લાગે શપિવાનો ખર્ચ કરવો પડે છે. તેજ રીતે મદ્યપુદમાં જર્મનિત સયેલાં ઇંગ્લેન્ડનાં સામાન્યને ટકાવી રાખવા તથા રક્ષિવાની કાલપનિક સ્વારીનો સામનો કરવા તોયાર રહેવા મારે ઇંગ્લેન્ડને ઇજીપ્ત, મીસ, પેમેસ્ટાઈન, ઇરાક, સીરીયા, ષકદેશ અને પૂર્વના દેશાક દેશોમાં સૈન્ય ગખીને તેનો ખર્ચ ઉઠાવવો પડ્યો અને હજુ તે ખર્ચ ચાલુ છે. પહેલેથીજ મોટાં દેવથી અમરાપેલા પણ સામાન્યની તૃષ્ણાવાળા દેશને મુધ પછી વધતા જતા ખર્ચને પહોંચી વળવાની શક્તિ નહતી તેથી તેને અમેરિકા પાસેથી ૬૦૦ કરોડ શપિવાનું દેવુ કરવાની દરજ પડી. આ પૈસો પાચ વર્ષે સુધી ચાલશે એમ લાગેમુ પણ તે બે વર્ષમાંજ પૂરાં સયેલ આ બધી પરિસ્થિતિને લીધે નવું દેવુ ચવાનો બધ ઉત્પન્ન સયેલ જો દેવુ કરવામાં ન આવે તો ખર્ચ નજતો નથી અને જો દેવુ કરવામાં આવે તો આર્થિક બેજાને વધે. આમ ઇંગ્લેન્ડ પર જનને બાળુથી આક્રમ આવે છે. આમાંથી રસ્તો કાઢવા બીજુ

વધારે કરી કરવું પડે. પણ અમેરિકા હવે માર્શલ યોજના સિવાય બીજી સમય આપવા તૈયાર નથી. તેનું મુખ્ય કારણ એ છે કે હાલની ઇએનની મજૂર સરકાર અમેરિકન મૂદી-વાદીઓને ખપતી નથી. આ મજૂર સરકારથી રશિયા તમા બીજા પૂર્વના દેશો સાથે હાલ મુદ્દા થઈ રહી નહિ. એટલે જ નહીં પણ પોતાનો નિઃશસ્ત્ર વેપાર વધારવા માટે ઇએનને પોલેન્ડ, અને ઓક્રેસોવેકિયા સાથે હાલમાં જ કરાર થયો છે. રશિયા સાથેના આખરી કરારની વાટાપાટો હાલ પડી બાકી છે તે પણ તેને આશ્ચર્ય લાગતો. અમેરિકાને ઇએનની આ નીતિ પસંદ નથી મજૂર સરકારને ઇલાચાવી પાડી ઇએનની પક્ષ સાથે તેને સંયુક્ત પ્રધાનમંડળ રચવું પડે એવો હાલ અમેરિકાનો વિચાર છે. શું થાય છે તે નોંધવું.

બીજા દેશોની સ્થિતિ

ફ્રાન્સ પરેરે બીજા દેશોની પણ ઇએનના નેતૃત્વ સ્થિતિ છે. સામાન્ય સામ્યવાદ મટે જળ ઉપરાંત ખર્ચ કરવા છતાં સામાન્ય સમવાય નથી તેમજ ધરતી સ્થિતિ સુધારતી નથી આખરે માર્શલ યોજના તરફ નિર્દાષ છે પણ માર્શલ યોજનાને અમલમાં આવવાને હજી ધણીવાર છે. માર્શલ યોજના સંયુક્ત રજૂઆતની ધટના અને હિંદની જહારતી છે ને પુરાણે આર્થિક મદદ કરવી હોય તે સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સ્થાપિત મુરોપિયન ઇકોનોમિક કાઉન્સિલ માર્શલ કમી નોંધે. પરંતુ અમેરિકાને પોતાના પરરાષ્ટ્રિય સંજોગો રાષ્ટ્રસભ્ય માર્શલ સમવાય નહીં માટે તેને બાબુપર મુકાને અમેરિકા ગ્રીસ, ટુર્કીસ્તાન વગેરે દેશને મદદ કરે છે અને બાકી રીતે સામ્યવાદના પ્રસારમાં આકાંક્ષી બની કરે છે. પણ તેના બીજા પ્રયત્નો સફળ થાય એ અશક્ય છે. માત્ર ઓક્રેસોવેકિયા જનતાના નેતાઓએ ઉત્તર ગ્રીસમાં પોતાનું સ્વતંત્ર રાજ્ય સ્થાપવાનું જાહેર કર્યું છે અને તેણે ગ્રીસની સરકાર તરફ હાથ જમાવ્યો હતો પણ ગ્રીસની સરકારે તે તરફથી દરેક હાલની સરકાર જનતાના સહકાર સિવાય કંઈ નહીં એમ જાણવાથી ત્યાંના પ્રગતિ

પરો મુખ્ય પ્રધાનને ઇ. એ. એમ. ના નેતાઓ સાથે વાટાપાટ કરવા વિનંતિ કરી હતી ગ્રીસના સેનાપતિએ પણ જનતા વિરુદ્ધ મુદ્દામાં રાખવું એ અશક્ય છે એમ જણાવી રાજીનામું આપ્યું છે.

ઈટાલિયન

ઈટાલિયનનો પ્રયત્ન સંયુક્ત રાષ્ટ્રસભામાં લાવવા માટે હિંદુસ્તાનને પશ્ચીમી મળી છે એમાં સંશય નથી પરંતુ આટલાથી ઇટાલિયનનું મુદ્દા અટક્યું નથી. ઇટાલિયન પ્રધાનોનું કહેવું છે કે એ સૈન્ય તૈયાર મૂળ સ્થાન પર જવું નોંધે અને તેણે જીતેલા પ્રદેશ છોડી દેવો નોંધે અને થોડા સમયમાં ઇટાલિયન મોડીને એ સૈન્ય આશુ નાવ તેજ વાટાપાટો આજીવન લાવવાનું શક્ય બને પણ આ બાબતને રશિયા પોલેન્ડ અને હિંદુસ્તાન સિવાય કોઈ સમતિ આપતું નથી. આથી અમેરિકા અને ઇએનને ઇટાલિયનની પ્રજા માટે કેટલો વિશ્વાસ છે તે સ્પષ્ટ થાય છે. ઇટાલિયનની પ્રજા આખરે સુધી મુદ્દા ચાલુ રાખશે અને આખરે એ થોડાને પરાજિત કરશે એમ કહેવા નથી પણ હાલતો ઓળખાઈ પ્રયત્નો ચાલુ છે અને સામાન્યવાદીઓનો તેમને રોક છે.

ઈટાલિયન

ઈટાલિયનનું મુદ્દા હજી ચાલુ જ છે. સ્વતંત્ર અથવા મરણનો ચિંતાત રાખીને ત્યાંની જનતા હેલિયામાના નેતૃત્વ નીચે લડે છે આખરે આપણને થઈ મળવાનો નથી અને આપણી કરવું કોઈ સરળ થવાનાં નથી એમ દેવ્ય સરકારને લાગતું હોય એમ દેખાય છે. આ મુદ્દાથી દેશનો આર્થિક બોલો વધે છે અને દેશની પરિસ્થિતિ ખરાબતી જાય છે, સંધિ માટે સામ્યવાદી પક્ષ બૂરો મારતો હોય ને સંબળી નહીં પણ હવે એમ માન્ય થઈ ચૂક્યું કરવો પડે છે, આમાં પણ સામાન્યવાદી ખરબો વધી અને આખરે દેશનો રાત ખાટા થશે. પ્રાણ સાથેન પ્રકૃતિ જાય પણ ખૂલ્યું નો સમય થઈ નહીં થાય

હિંદી રાજકારણ

રાસુરેવ યશવત્ દોલ્દરકર

હિંદી રાજકારણમાં મધ્ય માસથી પગલ-
નમાં જતી થઈ રહ્યા છે. સળગી ઢાંચો
છે તેવો જીને કોઈ શીવણ અને કંટુંક જનાવ
જનતાના પ્રતિદાસમાં જતો જાણે નથી.
એટલા મોટા પ્રમાણમાં, એટલા જવા નિર-
પરાધી સોશીની આવી અમાનુષી કાલ પૂર્વે
કદી જઈ ન હતી. પૂર્વ પંજાબમાં અલ્પસંખ્ય
જાત ઉપર અસામાર થતા જાય છે, તેનો અર્થ
સેવાની ઉદ્દેશી પાકીસ્તાનના પંજાબમાં
અલ્પસંખ્ય જાત ઉપર અધિકારી મળી રહી
હતી. પૂર્વ પંજાબમાં પણ તેજ પરિસ્થિતિ
નિમોણ થઈ શહેર અને અમલતર આ મે
કહેવામાં પ્રથમ જાતિય વિમલ કેન્દ્રિય થયો
અને પછી આખા પ્રાન્તમાં તેનો ફેલાવ થયો.
સીમા કમિશનના અહેવાલ પછી આ વિમલ
કર્ણાતર વિદ્ય કોમની નિરપરાધી જનતા પર
અમાનુષી અસામાર કરવામાં થયું. તેથી સોશી
પરમાર, જમીનજુમલો વિગેરે સર્વસ્વ લાભ
કરી આશ્રય માટે પોતપોતાના રાજેમાં મોટા
પ્રમાણમાં પલાયન કરી રહ્યા. આમ નિર્વાસિત
જાતેલાની સંખ્યા અસામાર સંખ્યા ઉપર
જાણી જાય છે અને સરકારે જાગણ આ
નિર્વાસિત સોશીનો અને પુનઃસ્થિતિ સ્થાપવામાં
પ્રયોગ આ થયો છે.

હિંદુ મહાસભાવાદીઓ આ દલખાંડ માટે
મખવર્તી કોમિસ સરકારને દોષ આપી રહ્યા છે.
રાષ્ટ્રસભાએ પાકિસ્તાનને નમતુ આપી દોષી
પ્રદર્શિત થયું અને ત્યાર પછી પણ હિંદુ સોશીની
કાલ ચાલુ હતી અને નેમની માલમતની
કોળી થતી હતી તે વેળા પણ મુસ્લિમો પ્રત્યે
કુલ્લ જતાવું એવો હિંદુ મહાસભાવાદીઓનો
આરોપ છે. જનએવ કોમિસ નહામી છે અને
જનતાની સામજી તેઓ જ હવે બહુત કરે છે
અને રાષ્ટ્રનામો નાધાયક કોવાને લીધે તેમને

અધિકારજી કરવા જોઈએ, એવાં તેમનાં
મતબો છે.

તથાપિ હિંદુમહાસભા પાસે પણ આજની
પરિસ્થિતિનો સુધારો કરવા બવદાર થોજના
નથી. હિંદુ મહાસભાવાદી સોશીના ખાનમાં એ
સાદી વાત આવતી નથી કે પંજાબમાં
એ અમાનુષી દલખાંડ થયો, તેમાં પોલિસ અને
સરકારના અધિકારીઓ ત્રાગ મોટા હતા. તેવીજ
રીતે પાકિસ્તાન અને હિંદુસ્તાનમાં મુસ્લિમ
નેસનલ ગાર્ડ અને રાષ્ટ્રીય સ્વયંસેવક સંઘના
સોશીએ દલખાંડમાં મોટા ભાગ લીધો હતો
એમ પ્રસિદ્ધ થયું છે. એ બને સર્થને નજીકના
અસ્થાનોમાંથી અને લશ્કરી ડેપોમાંથી સમા-
અનો પુરવઠો કરવામાં આવ્યો હતો એમ
પણ સમજાય છે. પૂર્વ અને પશ્ચિમ પંજાબમાં
જન ઠેકણે મોટા પ્રમાણમાં કાલો થઈ
છે. દલખાંડ પશ્ચિમ પંજાબમાં જ
વધારે પ્રમાણમાં થઈ તેનો પુરાવો નથી.
તેથી જંગાનો ઉદભવ કર્યાથી થયો તે
જાણુ કહી જાયું છે. દલખાંડનો અંત
લાવવો હોય તો પ્રથમ જોરા અમલદારોને
જરતર કરવા જરૂરી છે. તેમના પર કેસ
કરવા જોઈએ તેવીજ રીતે મુસ્લિમો કોમ
ગાર્ડ અને રાષ્ટ્રીય સ્વયંસેવક સંઘ પાસેથી
સમો લઈ સેવા જોઈએ, અધાલી હલને પણ
નિરુત્તર કરવાની જરૂર છે *

• રામી દુસ્તોનાં કાલેજા પ્રિન્સિપાલ
મોહમ્મદે કહે નિદાન આપ્યું સીધારીએ તો બિ.
અંકસરે બસતર કરવા સજનેલો ઉપાય લગમ
છે ખરે પણ તે અદનારમાં મુન્નો સમ્ય હતી
રીતે જનને ૧ હિંદુ કદી જઈ પગલ લે પણ પામી-
મ્યાનમાં તો અંકસરે જરતી જરતી છે બની હિંદી
સરકાર નિપણપણે શ્રીઓએ કાલ કુલાઓને
ચાવી નાખના દુશ્મ કરી દુસ્તરોય સમન કરે છે,

પૂર્વ પંજાબના દેહસો આમડાં મુસ્લિમોએ જાંતરી લીધા એ વાત વ્હાન મૂખી છે, માત્ર એ ત્રણ આમડાંજ તેમણે કબજો કર્યો હતો, એમ સરકારી પત્રોમાં જાહેર થયું છે ૫

ત્યારે પાકિસ્તાનમાં કું થાય છે તેનો ખ્યાલ કરેલા બહરી છે. મુસ્લિમ નેતાઓ લખનઉરે મોટેથી અશાંતન આપે છે પણ તે વખતે આશરણમાં મળવા નથી શકું છું આંખીલએ પણ કહ્યું છે. હોમિય નેતાઓ હિંદુઓ કે વર હોવાનો આરોપ મૂકે છે અને ત્યારે તેઓ જ્યાંય કરવા કહ્યા થાય છે ત્યારે તેમની સામે કંઈકમાં કંઈક પગલાં લે છે. વેર લેવાની જતિને અને પિકાહરીયે બીએ પરંતુ ત્યાં મુખી હોમિય એ મુખ્યત્વે હિંદુઓની જ બનેલી છે તે હિંદુઓને જ્યાંય કરવાં શીખવવાની પ્રવૃત્તિ લેવાઈ ન સે ત્યાં મુખી પરિસ્થિતિમાં ફેર ન પડશે કારણ કે પાકિસ્તાનના વાઇસરોયે કહ્યું છે ને કે પાકિસ્તાન એ અતની સ્વત્ત્વ છે. હોમિયી નેતાઓ આ જરી વસ્તુસ્થિતિ સમજ તેમની નીતિમાં શિઅ ફેરફાર ન કરશે તો જનતા વીફરી કાઢશે તેના વાજમાં થશે તો તેના જવ કર પરિણામી હિંદુ-મુસ્લિમ બંનેને સહન કરવા પડશે.

૮ ૫.

નેહરુ સરકાર પ્રાંતની મુલ્ય કાતે ગયા, તે વખતે જો દેવો થયો હતો, તેને માટે ત્યારે જાનવર ન સપૂર્ણપણે જવાબદાર હતો એવો ખ્યાન અનુદયજનકુરખાનનો આરોપ હતો, તે સત્ય હતો, - વસ્તુવિક્રમ રીતે પાકિસ્તાન મળ્યા પછી કોમી દુસ્સાની કેમ જરૂર રહેતી નથી. આ દંડમાં મુસ્લિમોને કાઠ પણ જાનનો કામદો થયો નથી પણ લલટ પાકિસ્તાનનું આર્થિક દશિએ નુકસાન થવા સ્પષ્ટ છે. હિંદુસ્તાનને પણ તેવી જ રીતે સહન કરવું પડશે. આવી પરિસ્થિતિમાં દેવો થવાનું કારણ શું હોઈ શકે તેનો ખ્યાલ કરવો જીવ કઠિન કામ નથી. હજી સવિસ્તાર લીકેતો મળી નથી. તેથી સર્વ માન્યતા પર પ્રકોશ પડ્યો નથી તો પણ જાન પર્વત આવેલા વૃત્તપત્રીય જ્ઞાતી પરથી પ્રિટિય અમલદારો દેશમાંના અકાઈ, હિંદુવાદી રાષ્ટ્રિય સ્વયંસેવક સંઘ, અને મુસ્લિમ નેશનલ મોર્ચ એમના લીધે જ દેવો ઉપરિચિત થયો એમ ખો કહેવું છે એ બદલની હકીકત આવતા અકાઈ સાવસ્તરે આપવામાં આવશે.

એસેક હોમરને નાઇટ હુદ આપતો પત્ર મળ્યો તે પત્રના અંતર લખે “માત્ર સરકારી લાભ જાળવ” એમ બાંધેલ હતું તે કેટલાય અકાઈયા મુખી હોમરે રેન્જ ઉપર ઉપાદેશ બિના મૂખી રાખ્યો. પ્રાથમ મિનિ-સ્ટરની સલાહથી હોમરને આ બિલાજીની નવાજવામાં આજ્ઞા હતી. હોમરે પત્ર પહોંચ્યાનો પણ પ્રત્યુત્તર ન મોકલ્યો, તેથી થરા પ્રધાનને બિલા જ. તેણે એક માણસને હોમરને ઘેર આજ્ઞાબદમાં વપાસ કરવા મોકલ્યા. હોમરને આ જાળવ સમજાવવામાં આવી, ત્યારે તેણે અંતર બિલા હોમરે કહ્યું, “હું તો બહુતો હતો કે આ આવકલેશ સજામાં લખાય છે, તેથી તે ઉપાદેશ હિંમતવળ ફરી ન સકયો.”

નાની ડાકરી—મા, બામુદીથી મને તુકસાન થાય એમ છે કે જાખને ફરી મૂખી થકાય તેટલી છે ૧

નં સમજો !

[સિમ્લિ]

કરી જાઓ પુણે મુખ્યત્વે સંમિલ કરે,
પીએના દિપુરે 'લડે મધપુરો' ગાજ કચરે,
જયવામા તો એ મધ સહાય હુમાવ જાળવી,
નિહાલે આ હોરે કાજુ કચમ સમજે નમતથી ૧

જેઠાલાલ ત્રિવેદી

[સ્થળક. ઇન્દુલાલ ગાંધી, દરમ્યા. સંગ્રહર સાહિત્ય]
[મદિર, એરાવરનર (કાઠિયાવાડ) શ. ૨-૧૨-૦]

ઇન્દુલાલ ગાંધીનું પુત્રક ૧૮૬ પાનાનું છે અને તેમાં કુલ દસ પ્રતીકોની ગૂંચણી ગ્રંથવામાં આવી છે. જે પાનામાં “કુ કુ કુ” એ સંજ્ઞામાં લેખક પોતાનું વક્તવ્ય મૂક્યું છે, અ્યારે પુસ્તકનું અર્પણ થી. ચંદ્રવદન મહેતાને કરવામાં આવ્યું છે.

લેખક દસ પ્રતીકોને “કુ કુ કુ” એ વક્તવ્યમાં નાટકો તરીકે રચી કરે છે, અસંખ્ય નાટકોનો અહીં સંકલિત અર્થ કરવામાં આવ્યો છે. રંગભૂમિ ઉપર મૂકી સકાય તેવાં પ્રતીકો છે એમ લેખકની માન્યતા છે. પણ અમુક નમુનાઓ સિવાય બીજાં પ્રતીકો આવા સંકલિત અર્થમાં પણ નાટકોની કાઠિયામાં આવી શકે એવાં નથી. વસ્તુતઃ જ્યાં પ્રતીકો સવલો નેવાં છે. જો કે તેથી સાહિત્યની કિંમતો તેમનું મૂલ્ય કાંઈ ઓછું થતું નથી.

પણાખરાં નાટકોનું વસ્તુ વર્તમાન સમાજનાં આચારવિચારમાંથી લેવામાં આવ્યું છે, તેમાં અપવાદો રૂપે કાલિદાસ અને સહુવન કણ્ણનું આવેશન કરી સકાય. અસંખ્ય, એક નાટકોનો વિષય હિંદના પ્રાચીન ઇતિહાસમાંથી લેવામાં આવ્યો છે, છતાં તેમનું આવેશન તો વર્તમાન સમાજનાં આચારક ઉપરથી સમજાઈ શકે છે, જેમો પદ્મમાધા, જેમો દર્શ રાજ્યથી, વગેરેનાં પાત્રો રંગભૂમિ ઉપર આવે છે અને તેમનાં વિવેચનો, વગેરે વર્તમાન સમાજનાં પાત્રોનાં વિવેચનો જેવા ઘટ ગયાં છે. રંગભૂમિની રંગમાંથી મનમોહક છે તેજ અને હાવા અનેક રીતે પરિવર્તન પામતાં હોય એમ લાગે છે. પાત્રા અભિનય, આવેશ, વગેરેથી એટલા જ્યાં મુગ્ધ બની જાય છે કે તેઓ પોતાનાં

અભિવ્યક્તિ અને મૂળ પાત્રોને ભૂલી જાય છે અને તેથી સુખધારને દ્રોણને કહેવું પડે છે કે આટલી ભીમિવિદવળતા પાત્ર તરીકે તમને શોભતી નથી. વાચક પોતે પણ એવાજ અનુભવ અનુભવે છે, એ લેખકના સમાજની ખરી સિદ્ધિ છે. સુખધારને જે અભવરથા જણાય છે તેજ અભવરથા વાચક પણ અનુભવે છે, અને વાચક પણ તોત્ર વેદનાથી મેશુક બની જાય છે.

અભિનયકળા, રૂપવિધાન વગેરેની સંપૂર્ણતાનાં મોહની જાળમાં રસાઈ જાય છે, અને નાટકનું વસ્તુ ન સમજી શકાય એટલો સમોહ અનુભવે છે કાર્તિકેયના વસ્તુમતિ વાચકની સાગણીઓને વેગ લેખકની કથાના વેગથી પણ વ્યાગળ થઈ જાય છે. સતી (લેખક પાવતી કહે છે તે મોગ્ય નથી) નો દેહ દક્ષની યજ્ઞ વેદીમાં નાશ પામે છે તેથી સકરનો રોષ ક્યાંય સમાવો નથી. જનત પ્રથમમાં રોગાઈ જાય છે, અમૃત વિષ ખને છે, શિખરે શિખરે ઘાવાનળ સળગે છે, માનસ સશાવર, ચંદ્રમાં, સુર્ય, વાદળ, દરેક પૃથ્વી વિભાજ પોતાને રચાનેથી અલે છે, આખી દિમાગજળભૂમિ સારસા અને લક્ષ્મી વિનાનો પ્રદેશ બની જાય છે ત્યારે કાર્તિકેય તે ઉપર શોક કરતા નથી, માત્ર મા ગઈ છે તેનો તે વિલાપ કરે છે, શિવ પ્રસન્ન થયો, પણ ગઈ મા પાછી નહીં મળે, એટલા પૂરવો કષ્ટપાત કરે છે, એ આખું એકાંકી લેખક પંજળથી પ્રયોજ એકાંકી સુચવે છે નાટક, ભાવના, ભાષા, વસ્તુ, સકલના વગેરેમાં પરાકાષાએ પહોંચે છે.

આટલી પરાકાષા કૌપદીના પાત્રાલેખનમાં આવતી નથી, એ આશ્ચર્ય છે.

રંગભૂમિનાં વિખાતો ઉપરથી સૂચના પામેલું બીજું નાટક અભિશાપનું છે, જેમાં યયુનામ દિરની સંસ્થાનાં અધ્યાત્મિકો નજરે ચડે છે. યયુનામ દિર એટલે બને જાતિનાં નવજવાન સોઠા અધ્યાત્મ સાથે કરે છે એની, વીસમી સદીની યૂગરાતમાં વધતી જતી સંસ્થાઓમાંની એક વિદ્યાર્થીઓની અને વિદ્યાર્થીનિઓની સરથા, ન્યા બદા, નવધરામ, લીલા, મુગટલાલ, માલિની અને રજન, એ નામનાં કુમાર કુમારીઓ દુષ્કર્તના અને શકુન્તલાનાં પાત્રો જાનેલાં નવધરામ અને બદા, એ બે કુમાર અને કુમારી આસપાસ મિત્રો તરીકે અધ્યાત્મિકો તરીકે, ધ્યાના ઉપાસકો તરીકે અને શુદ્ધધર્મમાં પડતાં શુદ્ધધર્મ ચાગેઓ તરીકે આલેખાય છે, લેખક યૂગરાતીઓની સમીત, વગેરે વિષયો તરફથી ઉપેક્ષા ઉપર ઝાઝી અને બીજી સ્થળે, અનેકવાર કટાક્ષ કરે છે, અને એ કટાક્ષોમાં તેમને કલમની ખરી સફળતા મળે છે બીચારે! અધ્યાપક આ કુમાર કુમારીઓને માનસ સામ્રાજ્યે ઉદરેડાં નેવો લાગે છે. કુમાર કુમારીઓ યયુનામ દિરમાં રામ રામીણીઓ આપ રહે છે, અને સાથે સાથે દમ, મિથ્યાભિમાન, કપટ, વગેરે દુર્ગુણોનો અનુભવ વગેરે તે અનુભવે સમજતાં જામ છે અને કોલેજના નવજવાનો આજ નરના શબ્દોને જુદી જુદી અર્થાઓ બદલી, થોતાના વડીલોનું અનુકરણ કરે છે, ને વડીલો એક પુત્રની વડુનાં ધરેણાં બીજી વડુને અડાવવામાં કરેલાં દોષ જોતા નહીં! અધ્યવન મદિરના વાતાવરણનું બીજું દર્શાવ પ્રજ્ઞામાં જોવામાં આવે છે, જેમાં બે યુવકો, રમેશ અને વિનાયક એકજ રમણી પ્રથાને અનુસરખી જનાવવા મળે છે, વિનાયક દબી પછી મુખી મુવક છે, જ્યારે રમેશ સરળ અને લેખી મુવક છે, અને તેમાં અધ્યાપક દિનમંદિર શકર ભાતારાજ ઉપર ઠીલકાંડ નિર્જપ

લખવાના વ્યવસાયમાંથી થોડીક નિર્જાતિ લઈ રમેશ અને પ્રજ્ઞા બંનેને વિનાયકના પાશમાંથી બચાવી લે છે, આ નાટકમાં લેખક મામજીવન અને શહેરી જીવન, એનો ફરક જતાવે છે અને અભ્યાસનાં મુવક મુવતીઓને મામજીવન તરફ વાળવાનો પ્રયાસ કરે છે કારણ કે લાવ પલટા, વણીનું તેજ અને જાંબોની ચપળતાને છુદ્ધિમાની બેઠેલા શહેરીઓ મામ દિલ્લે તો કાણ જીવી પતંગી જાંબો માત્ર છે, જેમાં છુદ્ધિ પછી નહીં, અને તેજ પછી નહીં!

મામજીવન તરફ જીતો બીજો મુવક વરણનાં કૂશમાં મળી આવે છે, અને તે પરિવર્તન સુવારની કોડમાં થાય છે. નારણ સુવાર પુત્ર ત્રિભુવનને સુવારનો જાણીકો મધો શીખવા કહે છે, ત્રિભુવન કોલેજનો મુવક તે સિદ્ધાંતો તિરસ્કાર કરે છે, અને મામ છોડી ચાલ્યો જામ છે પણ પાછળથી મામ જણી નજર કરે છે અને "જનતમાં નેટલા મૂર્ખ" છે એ જાણ વિદ્વાન છે, ને વિદ્વાન છે એ મૂર્ખ" એમ દબી બંદી સળખાવી કુદાડી, ધમણ, અને ઐરણ, એ ઉપર ચોટી પડે છે અને વાણેલાં પુસ્તકોને અગ્નિની અળમાં ફેંકી દે છે માત્ર દીલગીરી એટલીજ થાય કે, ઐરણ, કુદાડી અને ધમણ મામ જીવનને નેટલાં ઉપયોગી છે તેટલાંજ ત્રિભુવને વાણેલાં વિદ્યોત્તમ લેખેલાં પુસ્તકો સરકારી જીવનને ઉપયોગી છે! આવાજ મામજીવનનો ભૂમિકાવાળું બીજું નાટક "સંધ્યાની આરતી" છે, જેમાં આરતી વચનો નરમેશકર જીવન નર્મદાને પરણે છે, અને એકનો એક પુત્ર રૂપી પુત્ર પામે છે તેથી દત્તાત્રય થઈ જીવનને શુદ્ધ અણી સીના બીજા દરજ્જે પુત્રી જોડાવ-રીને ભાર્યના અજાણ મરણથી માંડી થઈ જતા નેષ અને તેને પછી ભાઈ પાછળ એજ તળાવમાં જામથી પડી મરી

અલેથી જોઈ શકાયી બધા, મર્ધ, નવી વસ્તુ નર્મદાને કપડા આપી દિમ સો સર્ધ સુખા છવનમાં પડી નમ છે. આ નાટકમાં વીધમી સહીના મણતર ઉપર કટાક્ષ કરવામાં આવ્યા છે, જોકે સેખકનુ સિદ્ધ હસ્તપ્રસ્થ, અહીં સાપ-કામા અને હીરો એમની વડવાડમાં અને અરધી મનરાક અહીં ત્રાંદી જલેલી ગ્રાહવરીની પ્રસ્તવવળીમાં જણાઈ આવે છે. વર્તમાન સમાજના છવન બધાં ઉપર બીજો કટાક્ષ પડેલા જ નાટકમાં જોવામાં આવે છે જે નાટકમાં અભિયાન પત્થરના પારેવાં ઉપરથી આખા પુસ્તકનું અભિયાન વધુ મધુ છે. સહેરોતો હમી સમાજ ચિત્રો જોવા નીકળે, ચિત્રોને ફેરિયાઓ માંમે મૂકે વેગે, સહેરના પરિમિત સમાજમાંથી ચિત્રકારો ચિત્રો માટે પાત્રો મેળવે, પહેરમાં વસતા પતિની પત્ની હીવાનખાન્યામાં પેતાના પ્રિયને જોવા ઉત્સુકતા ખરાવે, નિર્દોષ નિશાળીઓ ચિત્રોના વિષયોને સમજવા એ પ્રિય એટલે પોતાના બાપ મધુ મોપાળને સવાલ જવાબો કરે, સહેરનાં લોકો નમ્ર ચિત્રોને જ્ઞાના એકા તથે વધારે તીવ્ર હિંદી લુએ સાથે સાથે સંકાસીય ચારિત્રવળાં પ્રેક્ષકોને જોઈ તેમનાં છવન ઉપર કટાક્ષ મારતાં નમ્ર ચિત્રોના નામો પણ બધાં સુચક હોય એવી અનેક બાજતો આ પ્રથમ નાટકનાં મોળ પાનાંમાં અવળીસવળી માર્મિક ખાખામાં સુંદર રીતે જતાવવામાં આવી છે. પત્થરના પારેવા રહે તેમ દરેક પાત્ર અહીં માર્મિકરીતે સુચક વ્યક્તિત્વ પ્રકાશી છે. પત્થરના પારેવામાં ને સુચક મર્મ છે તે રાણી અને હાંઆરાનુ વસ્તુ સ્પષ્ટ વિશુદ્ધ પ્રેમવાળું અને હરણુ અત્યાચુ છે. અને તેમાં પાત્રને પામોના નામેને લીધે, તથા વસ્તુના સ્વરૂપને લીધે, આર્ષાવર્નની બીજી કાશીન સરકુતિ કાંઈક અંશે વાદ આવી નમ છે. નવી રાણી વિધવા અને છે,

ગાળ સકાસીય છે એટલે મરતા મરતા 'હહેતો નમ છે કે ખીજી રાણીએ ભલે છવતી રહે પણ નવી રાણીએ તે સતી મધુ જ પડશે. નવી રાણી કલિયારાને આલે છે, તેથી ગંગોની પાછળ સતી થવા ના પાડે છે પણ મુખ્યમત્રી મેધાવસુ કલિ-આરાને અને તેના અદનવનને સળગાવી મૂકે છે ત્યારે હસતી હસતી ચિતામાં પ્રવેશ કરે છે, તે આપુ વસ્તુ હરણુ, અંબીર, મુખ્ય અને પ્રેરક છે, અને લેખકે તેને સ્પષ્ટ અને ધીર સંબોમાં આસેખી કદાવ અને સ્પષ્ટસાધક બનાવ્યું છે.

આ નવ નાટકમાં જુદા જુદા બાજો વર્ણવવામાં આવ્યા છે, ત્યારે પગરખાનો પાણિયો એ નાટકમાં લેખકે હાસ્યરસને સુંદર રીતે વર્ણવે છે. હાંઆરાને એક 'મે આરે સાંતિનો બાપુ વખતાજી મામના માછળ, જોશી, વેલ, કુબાર વગેરેને કેવી રીતે સતાવે છે તે આ હાસ્ય નાટકમાં બતાવવામાં આવ્યું છે. કરસન ગામમાં કમકમતાં પગરખાં (જોશી) મું'મઈથી વેચાતાં લાવે છે, વખતા બાપુ તે રાંખીલી મોજડીએ ઉમાપત કરે છે, ઉપરાંત, બાહ્યજુના સારા રેશમી ખેસ, કુબારનાં સાગાં અધીમાં, એ પણ તે દંતમ કરી નમ છે અને તે પણ કારકો બધરવા, એનન્સી, વગેરે ને નામે તે અહીં મનોરંજક સંબોમાં બતાવવામાં આવ્યું છે, ઉપરે વખતો બાપુ નિરાશ થાય છે હરણુ કે એક મોજડી મધુડીઉ (કુરકુરિઉ) બાપુના ખાટલાની નીચેથી ખેચી નમ છે, તેથી બાપુ મેપણ કામદારને અને હાસમ જમાદારને કુકમ કરે છે કે ખીજી મોજડીને આમને પાદે દાટવી અને તેના ઉપર પાણિયો ઉભો કરવો. આવી રીતે વખતા બાપુની દરિદ્રતા, જ્યેદુકમી, ખંખાઈ, છુનવાણી રજપુતાઈ પ્રમડ, સ્પષ્ટ તરી આવે છે. કં-દુલાલ અહીં નેટલા મન્દીર નાટકકાર છે તેટલાજ અર્ધાં કટાક્ષ નર્મવાદ્ય ના લેખક છે તે આ નાટકથી જણાઈ આવે છે,

અને અવલોકનકાર દસ નાટકોમાં આ એકાકી ઉત્તમ છે એમ કહે તો લેખક પોતાને ન્યાયજ્ઞ રહે છે એમ માનશે.

અહીં થોડાક ઇતિવાહ્યો લખવાનું મન થયું આવે તે સ્વાભાવિક છે, જે માટે નાટકકાર અવલોકનકારને ગુનાદિત ન અણે તે માત્રી લક્ષ્યે પુસ્તકની ભાષા બે ભતની છે. એક સરકૃત સંપ્રદાયી ખામોખામી શૈલીવાળી, અને બીજી એકદમ સચોટ, સરળ સીધી, અને અસરકારક નવી સમાસ ન લેખકે ત્યાં સમાસ ન વપરાય તે જ ગ્રંથ છે રાજ્યોદ્યાનને બદલે રાજ્ય બાગ વધારે યોગ્ય કહેવાય. નિબંધ નિબંધની ખાવડ ને બદલે ફગડની ખાવડ વધારે ઝડપે સાચી લેખક પોતાના વાચકમાં ભાષાની કિલ્લતારને ઇ. ૧૯૫૬ વળગી રહ્યો છે. અમુક રચયે સરકૃત મેલો. મુદ્રામાં આવ્યો છે ત્યાં અશુદ્ધ પદો ભેગામાં આવે છે. તે ૨ નામની લિપિને બદલે મૂળરત્ની લિપિ વાપરવાનો આ લેખકે ઠીક કર્યું કવો છે જેમકે લિચિન્તવન્તેને બદલે વિચિન્તવન્તી લેખકે, પ્રવન ને બદલે પ્રમત્ત લેખકે, (પા. ૧૬) લેખકે સિધ્ધવન્ત છે, છતાં એક સર્વ સમાન્ય ભૂલ ગુજરાતી અને બધું બાજે રહેતા બધા ભાષાના લેખકો દ્વે કરતા જુદું છે, તે કહી જતાવતુ લેખકે, આમંત્રણ (નાતર) એ પ્રયોગ ખોટો નહિ તો, બરોબર નથીજ. બરો પ્રયોગ નિમત્રણ છે, જેનો અપ્રમંસ નોતરું છે, સરકૃત શબ્દ આમંત્રણના અર્થ રજા એ થાય છે, જેમકે અ. શાકુન્તલમાં, સ્વવાક વધુ આમંત્રણસ્વ પ્રિયસદમરે ઉપગિતા - જની,

હામદાર કેશવસાહ દિ મતરામ
રેલેજ, ૧૨૧૨૨, તા. ૧૬-૮-૪૭.

Archaeology in Baroda (1934-1947) (A brief review by A. S. Gadre Baroda 1947, price 3-8-0)

૧૯૩૪ સંવાદરૂપ (૨મી) આવકવાડે
૧૯૩૪માં વડોદરા રાજ્યમાં પ્રગટતી ખાતાની

ગ્રંથપત્ર કરી આ પુસ્તક એ ખાતાના બારેર વર્ષના કુંડા પછી આશરે ૫૬ કાર્યનું સંક્ષેપમાં વર્ણન કરે છે. ખાતાનો મુખ્યત્વે ત્રણ કામો છે. પુરાતન અવશેષોનું સંગ્રહણ તથા ઉત્ખનનો અને સ્થાપત્યના સર્વ અવશેષોની સ્ત્રી જનાવવાનું આ સિવાય નિબંધ સામગ્રી જૂના શિલા લેખે વગેરે ઉલ્લેખના તથા પુરાણ ભીતિયિતો અને કાષ્ટ કોતર કામોના ઉદ્ધારમાં પણ આ ખાતાએ મહત્ત્વ જ પ્રસંગાત્મક કામ કર્યું છે.

રાજ્યના જુદાજુદા ભાગોમાંથી મળી આવેલા પ્રાગૈતિહાસિક અને ઐતિહાસિક અવશેષોનો પરિચય મળતો છે. અમરેલીમાંથી છેક હસુની બીજ સદી જેટલા જુના અવશેષો મળી આવ્યા છે. મૂળ કારકામાંથી મદાકારત કાળની નિશાનીઓ મળી આવે તો નવાઈ નહિ. દક્ષિણ મૂળરાતના ટોચેની-જવાબ કામને પણ પુરાતાર્થિક મોદાળી આગળ પોનાર્થ મોન હોદીને ધણી વસ્તુઓ કહી નાખી છે. મોરેરા, ૧૪૬૭, રોલે, સિધ્ધપુર અને વસંત વગેરે જગ્યાઓએ સ્થાપત્યના જે જે રીતચિત્તો છે તેનું વર્ણન વાચતાં પ્રાચીન મૂળરાત નજર આવેજી હરી પાંદો આગાદ થાય છે.

કારક નજરે લેટ પાસેથી લાંબી બીજ સદીની ધારાની કીકરી ઉપરની જાણી લિપિ, સંખેડ તાલુકામાંથી મળી આવેલ તામ્રપત્ર, મુલવાસરનો ઇ. સ. ૨૦૦નો પત્થર અને જોવાના હદબોનો ઇ. સ. ૧૦૪૨ નો અણકેરોમાંથી મળેલો શિલાસ્તંભ આ બધી શોધો એ ખાતાની કીર્તિદેશગી રૂપે છે. આ સાધનો 'પ્રાચીન ગુજરાતના ઇતિહાસ-પંથો ઉપેક્ષામાં ખૂબ મદદરૂપ થશે. કારકી લેખો ઉપરનું જ. મદદાની અને મી. માનીડું સરસ કામ હતું ચાલી જ રહ્યું છે, અને મી. માનીડું ૧૨૨૨નું ઇન્ડો-ગ્રીક-સુ ઉપરનું બીજુ પુસ્તક મદદરૂપ પાડવાની તૈયારીમાં છે, તથા આખવાડી સિદ્ધાંતો ઉપર પણ પ્રમથની રજા છે. આ સિવાય પાંચ થીના, તરબ અને વડોદરાના

બાહ્ય તમિઝરના વાકામાંનાં બીજાં ચિત્રાને એ ખાતાંએ ખૂબ મહેનત લઈ સાચવવા પ્રયત્ન કર્યો છે.

ડૅલ સ્ક્રિપ્શનનાં લાંબાં અને જાંબાંનાં પ્રાચીનશાસ્ત્રિક જાનવેણુએ વૈદાનિક ક્ષેત્રમાં સારા નસ પેદા કર્યો છે. એમનાં કામ વિશે એમણે પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં નાનકડી નોંધ લખી છે, તથા ડૅલ એએટએ વડોદરા મ્યુઝીઅમના સમ્રોદ્ધા ઉપર વિદ્યાભાવભોક્ત કરાવ્યું છે. આ બધું જાતાવવાને પુસ્તકને હેડે ૩૬ ફોટોગ્રાફો આપવામાં આવ્યા છે ફોટાઓ ટેકનીકની દ્રષ્ટીએ ખૂબ જ ઉચ્ચ ક્ષણના છે, માત્ર યુગના સારા ફોટાઓને એકાદ બે જગ્યાએ પ્રીન્ટમાં જરા જરાકી નાંખવામાં આવ્યા છે, પરંતુ એ સામાન્ય નજર ચઢતું નથી. નકશો અને સુચિપત્ર પુસ્તકની ઉપયોગિતામાં અનુકૂળ વધારો કરે છે. છપાઈ અને બાંધણી વિશે દરેકની મારફત સારી કાળજી ગણવામાં આવી છે.

સમાજ અને સરકાર પ્રતિ ઉત્તરદાવિત્વ સમજતાં દરેક રાજ્યમાં જેવું કામ થયું તેવું એકએ તેવું વડોદરામાં છુપ્પી ખતથી થાય છે. ગણ્ટી દરેકને હર્ષ ઉપજે. આવા પ્રયત્નો યુગરાતનાં બીજાં રાજ્યોમાં પણ થાય છે. પરંતુ જેમ અર્જેન્ટાઈનામાં તેમ પુરાતત્ત્વમાં પણ વૈશ્વકિતક પ્રયત્ન કરતા સંબંધાર્થે વધુ સફળ થાય અને યુગરાતના ઇતિહાસ ઉપર દરેક જગ્યાએથી આવેલા સંબંધાર્થજનક પ્રકાશ પડે તેાં એ વધુ સખળ અને અને ક્યાંક ક્યાંક અઠાઠીય છતાં બહુ મવામાં કામોને વિજ્ઞાનનો સદારે મળે. આ

સમાધાનકરે પૌરખંદરના મહારાણાના મહેલમાં સમજામ સિંધુખીણની સમાતર સરકૃતિના અવશ્યો એવા મળ્યા હતા, એવાં તે બીજાં ૫ હશે, પણ જેમ થી. ખરે દહે છે તે આ બધા કામો સચોટતા તેજ વધુ આગળ થયા. રાજકારણમાં અને તેમ હોય પણ આવી સાંસ્કૃતિક બાબતોમાં તે સુખોઅ એકમો રચાય જ નવાં જોઈએ વડોદરાની કામગીરી વિશે પ્રશ્ન સાંચિવાય કઈ કહેવાતું રહેતું જ નથીમાત્ર ઇટલાકોને મતે એવું ખરું કે હિંદી સરકાર નહીં તેાં છેવટે આ ખાતું ફક્તિણ યુગરાત તરફ વધુ ખ્યાન આપે તેાં અને લાદની લોકમાતાઓની કૂમો ઇતિહાસ સાધનોની જગતની જગતી જ, સારું સુ

પુરાતત્ત્વખાતાનાં સીમામ્ય વિસ્તારવા માટે આ મહીને (સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૭) વડોદરામાં જ મળેલી સેન્ટ્રલ એગ્વાઇઝરી બોર્ડ ઓફ આર્કીઓલોજી બીટી અને આવકારતાં રાજ્ય રત્નથી સંબંધકરે કઈ હતાં કે યુનિવર્સિટીઓએ અને સંશોધકોએ પુરાતત્ત્વની સાથે બીજાં પણ અભ્યાસ કરવો જોઈએ. અચૂક યાત્રિમાં પ્રચલિત રિવાજો, નામો અને સબ્બો પુરાણા ઇતિહાસ ઉપર ખૂબ પ્રકાશ પાડે છે, એઓ તળમાળા ધાણકા અને વાધેરોનો અભ્યાસ કરવા કહે છે. આ દૃષ્ટિવાના પ્રિયવિધો છે, આ રાજ્ય પાયાણની સાથે દરે માણકને ગણવા મરે એક એન્ડ્રીયોલેજીકલ ખાતું સત્વરે કાઢે એવી અભિલાષા છે, મીમત પ્રતાપ સિંહરાવ ગાવકવાડે પણ નૃવિદ્યા વિશે ખૂબ રસ ખતાવ્યો છે. વડોદરા તા. ૬-૬-૪૭ ઠાણાના

આસરે પચ્ચાસેક વરસની ઉપરની વાત છે. બાપુ પુરોષોત્તમદાસ કદન ટ્રેનમાં સેકન્ડ ક્લાસમાં મુસાફરી કરી રવા હવા કોઈ એક રેલવેને ખાતી હતી રહેતાં એક મનુષ્ય જેનો લાગતો મોજુસ' એમના કંપાર્ટમેન્ટમાં ફાગલ થવા જતો હતો તેમ કરતાં બાપુ કદને અકબચો તે પ્રવરે ત્યાંથી થાલી ખર્ચા મ્હુ, " માફ કરજો બાપુજી, હું તું બાપુ કે આ જગ્યાના કબજા છે "

ધી ન્યુ ગ્રેટ ઇન્સ્યુરન્સ

કંપની ઓફ ઇન્ડિયા, લીમીટેડ

(વરોડામાં ગ્રામ્યમિત્રી સંસ્થાની જવાબદારી મળતિલ છે.)

સ તાબાદ થાપણ ... રૂ. ૨,૫૦,૦૦,૦૦૦
બડાર પટેલી ને ભરાયેલી થાપણ ... રૂ. ૧,૨૫,૦૦,૦૦૦
વમુલ થાપણ ... રૂ. ૩૨,૫૦,૦૦૦

દાયરેક્ટરોની ઓફ

શ્રીકૃષ્ણદાસ ધીલાખંડ (ચાપન)

શ્રીકૃષ્ણદાસ ધીલાખંડ

શ્રીકૃષ્ણદાસ મુળરાજ બડાર

શ્રીકૃષ્ણદાસ ચેતનજી

ચંદ્રશેખર ઓફીસ,
બંક બિલ્ડિંગ, મધ્યમી, વરોડા

શ્રીકૃષ્ણદાસ ચેતનજી બડાર
શ્રીકૃષ્ણદાસ ધીલાખંડ
શ્રીકૃષ્ણદાસ મુળરાજ બડાર
શ્રીકૃષ્ણદાસ ચેતનજી
ચિટ્ટીસ વિદ્યામાં મુખ્ય ઓફીસ
૨૫-૨૬, બિપાલો રીડ, રોડ, મુંબઈ

— શાખાઓ —

અમદાવાદ, કલકત્તા, મદ્રાસ, લાહોર, કચેરી, બાબનગર,
વિહારી, પેશાવર અને કાઠમંડુક

જિંદગી, આગ. અકસ્માત અને દરિયાઈ
વીમાનું કામકાજ લેવામાં આવે છે

ઓરક

એના

વિશિષ્ટ રાજ

વેમા

વધારાનો યોજિ

મોરે વ્યાજ

વનસ્પતિ :

અશ્વિનનું

રસદા

પોષ્ટિક

સરવોધી

બરુર

ઃ મુજરાત .

૧૯૧૧ એવર્ડની

૧૯૧૧ માટે

૧૯૧૧ માટે

૧૯૧૧ માટે

૧૯૧૧ માટે

૧૯૧૧ માટે

[તમારા રાહેરના બાણીતા વનસ્પતિ]
સ્તોમ્ભાથી મળી શકે છે.

— એવર્ડ —

ઃ મુજરાત :

૧૯૧૧ માટે

૧૯૧૧ માટે

૧૯૧૧ માટે

૧૯૧૧ માટે

અશ્વિન ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિ.

'Onton' Adm

We manufacture all kinds of Textile Bobbins
such as Inter,-Rovings, Slubbings, Screwers,,
Wadia, Weft, Ring-Rabbeth, Universal Pins
Picking-sticks of all sizes from the finest wood.

"Efficiency and Durability our Motto"

For particulars please write to:-

Shree Mahadeo Bobbins & Wood Works

BILIMORA

ધી ભારત વિજય મીલ્સ લિ.

(કલોલ)

ઉત્તમ અને ટકાઉ

કા પ ડ

અધ્યક્ષ: રમણલાલ ચંપકલાલ એન્ડ કું.

આ આ દ હિં દ ના

આર્થિક વિકાસ માટે તમારી બચત મુડી
વડોદરા રાજ્યમાં નાની બચત યોજના
અ ન્વ યે

નેશનલ સેવીંગ્સ સર્ટીફિકેટોમાં રોકો

(૧) બક્ષિતગત રૂ. ૧૫,૦૦૦ સુધી, બે ઇંચએ સંયુક્ત નામે રૂ. ૩૦,૦૦૦ સુધી, ચોગ્ય રીતે સ્થાપિત રૂ. ૬૦,૦૦૦ સુધી, ત્રુપ-રાધ, પંચાયતો તથા નોંધાયેલી સહકારી મહાસભા રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦ સુધીનાં નેશનલ સેવીંગ્સ સર્ટીફિકેટો ખરીદી શકાય છે.

રૂ. ૫, ૧૦, ૫૦, ૧૦૦, ૫૦૦. ૧,૦૦૦, ૫,૦૦૦ ના દરનાં નેશનલ સેવીંગ્સ સર્ટીફિકેટો ખરીદી શકાય છે.

નેશનલ સેવીંગ્સ સર્ટીફિકેટો રૂ. ૫ ના દરનાં ખરીદ કર્યા તારીખથી બેક વર્ષ પુરું થયેથી અને બીજાં દરના સર્ટીફિકેટો ખરીદ કર્યા તારીખથી દોઢ વર્ષ પુરું થયેથી વ્યાજસહ વટાવી શકાય છે સેવીંગ્સ બેન્કનું કામદાર કરતી કોઈપણ પોસ્ટ ઓફીસમાં “હામીપત્ર” સાથે રજુ કરવાથી વટાવી શકાય છે

વિશેષ માહિતી

- (૧) સ્થાનિક પોસ્ટ માસ્ટરને અથવા
- (૨) પ્રકાશન ખાતુ, ફોન નં. ૨૨૦ વડોદરા તરફ લખે અથવા ફેક્સ મળે.

કે સ ર = હિંદ

ઇન્સ્યુરન્સ કંપ્. લી.

હેડ ઓફીસ : ૧૪૧, મહાત્મા ગાંધી રોડ કોટ મુંબઈ

- ★ હિંદવી
- ★ આંગ્લ
- ★ આફરિકાત
- ★ દરિઆઈ

ઈત્યાદી પ્રકારના વીમાનું
કામકાજ સ્વીકારતી

સહર હિન્દી વીમા-સંસ્થા.

ઃ મત્રાચ મેનેજર :

શ્રી આર. જી. મુતરીયા
મુંબઈ.

ઃ પ્રાંચ મેનેજર :

શ્રી આર. વી. રાવલ
રાવપુરા, સાન્તાક્રુઝ-વટોદરા.

પૂજા

॥ પૂર્ણા પૂર્ણજલા સમુદ્રસદિતા કુર્યાન્ સર્વા મંગલમ્ ॥

પુસ્તક ૨]

ઓક્ટોબર, ૧૯૪૭

[અંક ૩]

“ પરમેશ્વર મરી ગયો છે ”

પૂર્વજ્ઞેની માન્યતા ખરી જ છે એમ સ્વીકારી માણવાની પ્રથમો અત આપ્યો, ભગીર-
દાસના બૃહ્મોનો અત્યુપદ વાગ્યો, નવી દુનિયાની શીષ્ય વર્ગ, મુદ્રણાલયનો જન્મ થયેલ જૂની
વિધાનવો અવતાર પાત્રી, ઇદિમસ્ત ધર્મ સામે જળવો જાગ્યો, પુરોષિત દ્વિદાસના એ કાળની
આ વાત છે.

પૈસા આપી ધર્મગુરુઓ પાસથી “ માણીપત્રો ” ખરીદ કરી પાપ ધોષ ‘ સકાય
એ પદ્ધતિના વિરોધ કરનાર માર્ટિન લુથર પુરાણ કાળથી સર્વ સત્તાધીશ રહેતા આવેલા
પોપની સત્તા સામે જડ જગ્યાઓ.

શાળા પાઠશાળાની નવલત દારદિદી પછી માર્ટિને વિશ્વવિદ્યાલયની ઉપાધિ મેળવી.
ખાણના મજૂરનો આ ઠોકરો હવે ધોધામા પડી સારા પૈસા મેળવશે એવી આશા રાખવામા આવી.
પણ સમુસમા વસાવણિ નિરાશ કરી માર્ટિન ધર્મગુરુ અને પ્રખ્યાત જાણે અને વિદ્વાન અને નિવારક
તરીકે તેની કાર્તિ એમો પ્રસરી. ખૂદ પોપના દગ્ગાગમ્ જઈ તેને પડકારતાં માર્ટિને ઘેરણા
કરી, “ વાતાવસ્તુ નિર્મળ કરવા મેળવજેના અને પીગળીના ચમકારાની જરૂર હોય છે ”

આ સમુચિત વિદ્વાન હર્મ્મરમાં અપ્રતિમ મદદ રાખી રહેતા, પણ એક વખતે તે ધણી
ચિંતા કરતો જણાયેલ. પત્નીના અનેક પ્રશ્નોના છતાં તેની ચિંતાનુ નિવારણ થઈ ન શક્ય. છેવટે
તેની પત્ની શોભના કાળા કપડાં પહેરી તેની પાસે આવી, ત્યારે સ્વકર ચમકી ઊઠ્યો અને પૂછ્યું,
“ તું શા માટે શોભના પોશાક પહેર્યો છે? ” પત્નીએ કહ્યું, “ પરમેશ્વર મરી ગયો છે. તેજ સ્વર્ગના
સ્ત્રીદત્તો છે મુખ્યે કરી ચિંતા કરવાની જરૂર નથી, છતાં તેમે ચિંતાગ્રસ્ત રહો છો, તે ઉપરથી
દુઃખાનું કુ કે પરમેશ્વર જરૂર મરી ગયો છે ” પોતાની પત્નીની શિખામણ આપવાની આ
નિમિત્ત રીતથી સ્વકર દસી પાથો અને ચિંતાનો બાર દર્જગ પર છોડી આનંદથી પોતાના કામમાં
અદ્યત થયેલ.

સ્વાર્થુકેશી-ઉપા

ક્ષિતિજ્ઞી કૂલ ગુલાબી' ઠેડીએ
 ઊડી રહ્યું અંબર-સ્વર્ણકેશીનું' :
 એની ઉઠેલી પદ્મલેખે થો
 ને પૃથ્વીને કીધે 'પ્રકાશવન્તા

બે આંગળીથી ન્યમ મુગ્ધ સૌભના
 ખસેડતી ધૂંધટ મુખચન્દ્રનું :
 ખીરે ખીરે એમ ખસેડ્યું એણે
 વારિદનું, દાંડણ મિથવેડું.

ઠળી ખસેડી ન્યમ પાદ્યને
 ટોકાય નેવા ધરતીનું આંગણું :
 વિદ્યુતકાંઠ ટેકે નમી એમ ચોખના
 વિરાટનું મૂર્છિત રૂપ નેવા.

ત્યાં તો ધણું જારણું જાંધ વાસે,
 આજો વિ' રહેણું રહ્યું પૃથ્વી પાસે.

ઈન્દુલાલ ગાંધી

મહારાં સાહિત્ય સંસ્મરણે.

૧૦

રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ

નિત્ય જીવનની નીરસતા અને એકતાન-
ભાવી અભ્યાસનો કટાણો દૂર કરનાર ઉત્સવો
માનજીવનમાં ઠીક ઠીક સમૃદ્ધિ લાગે છે. ખ્રિસ્તી
ચ્રિસ્ટિયન શબ્દકોશોની છાપવાળા અઠવા-
ક્રમે અઘવાક્રમે આવતા રવિવાર-આજની
માફક તારે પણ ઉત્સાહ પ્રેરક જનતા રખે
દિવસે કાળા અભ્યાસને પાકો જનાવવાનો
આખા અઘવાડોવાધી ઠરી રાખેલો
નિષ્કર્ષ રવિવારે નિર્માણ બની જતો અને રમ-
તેલી પરપરા અભ્યાસને ઊભલાવી પાઠવી.
નર્મદાનાં સતત ઇશાને આપતા અમારા મહાનના
દીવાનખાનામાં પૂતળાઓ અને ધટ્ટીઓ મૂંચી
સાક્ષરતાનો દીવ્યો દેવો વાંચવાને બદલે
મેળા થયેલા મિત્રો રમતમાં પડી જતા અને
દીવ્યતાના મોહા મોહા ઝોલા લેઈ હોડીના
મેરિયાં કે આજમાડીની ઝડપ અનુભવ્યાને
આનંદ લેતા હતા. Make-believe-કલ્પના
માફકાવરમાં ધણી ધણી ખેડ પૂરી પાડ
છે. અતિ જીવન-પણ એક કલ્પનાજ છે ને ?
મુલુની સનાતન પંથકાવામાં ઉમતું ન્હાતકક
જીવન રવજ નહીંતો બીજું શું હશે ?

બીજી રમતો પણ ચાલે. અંજીની શુદ્ધ
રમત Indoor game અને મોઝાં બાહ્ય
એમા મુખ્ય હોય. છતર-જાળી રમત આસ્થ થવી
જાતી હતી. આવી મોઝાં મુઠરમતો હું રમતો
ખરો, પરંતુ મેંજી જાણે કેમ, અંજીની રમત
મને જી આપડીજ નહીં. પર્વા પ્રયેનો
અણુ મ મો. દિવસે દિવસે
વધતોજ રહ્યો છે ! રમજાણ અને જાવનપર્તી
કોટ, મુઠા યોર અને યોમીસ જેની
સાડી રમતમાં પણ કે પછાત પડતો.
બીજીની રમત તે વખતે યોમોર જેવા પ્રામ
પ્રેસમાં આવી ન હતી. સાડીસ, જખ્ખો વજર,
સેવન એવડામનડસ, ચાન્સ, બીજ, યોર, રમી

એ મધ્ય તારે અવિધ્યને બોલે ખૂસતાં હતાં. એ
અવિધ્ય આજે હવે વર્તમાન-કે જીતકાળ જન્મું
છે. સારા, અજરાક, અમકતા મુવક તરીકે,
સફાના જાનકમાં જામ લેતા અને જાનકને
વધારનારા મિત્ર તરીકે, કલ્પના મળતારકા
સખ્ય તરીકે, નવરાજને સુધારી રેનાર દોસ્ત
તરીકે અગર કાજા, અંબીર અને મુઠિયાળી
અમલકાર તરીકે પર્વાની વિવિધ રમતો જાવ-
વધવી જોઈએ-એટલુંજ નહીં, રાનિવારના
અયોરથી રવિવારની મધરાત મુધી પર્વા રમ-
વાની તાકાત જોવા ન હોય તો આજની
સમજમાં નીચું જોવા મોઝાં અણુઆવડતો
આરોપ માથે વહેરીજ લેવો જોઈએ એમ
જણા જતા હું પર્વાની રમતથી ન્હાસતોજ
રહું છું. બીજની રમત કુશામ મુઠિ, અંબી
ગણતરી, મોઝસાકામેં અદાજ અને અખ
સાકસ માં છે એમ વારવાર સાંભળ્યાં જતાં
હું તેને અપનાવી યમો નથી. મ્હારી મુઠિનુ પેત
તાવ પાતળું અને જખ્ખરિત છે એમ સ્વીકારી
ને પણ હું પર્વાની રમતથી જખ્ખો રહું છું
અને ન છૂટકે એકાદ ખૂટતા બેજીનું રમાન
સ્વીકારવાનો પ્રસન્ન આવે છે તારે મહારાં-મામી-
દારની જાનિ અને અજસોસ વચ્ચે હું મ્હારી
અખત જડજીવનુ જાહેર પ્રદર્શન જરૂર રહું છું.
પર્વા રમવા કરતા ખાલી વિચાર વિહીન
રમામાં મેસી રહેવું કે વધારે પસંદ રહે છું.

મીમત મહારાજ પ્રતાપસિંહ જાવકવાડે
અને મી. સો. મહારાજી જાન્તાદેવી જાવકવાડે
મ્હને પર્વાની રમતમાં રસ લેતો કરવા સહજ
પ્રયત્ન કર્યો હતો. પરંતુ હું મોઝ નિલાળીયો આ
રમત સીખી લખોજ નહીં. એ રમતમાં કાંઈ
રસ આવડોજ નથી. સિવાય કે પ્રેક્ષક તરીકે,
એકાદીઓની જીમા જોડી, એક બીજની મુલો,
સખી જતા વાલવિવાક, બીજાઓની મુખાં

ઉપર થતી ચટકાર દીકા અને તેના જેવાજ ચટકાર પ્રત્યાધાનો, છતવા મારેલી તાકાવેલી અને દારવા મારે બાગીદારને માથે કે જી પડતા હોય ત્યારે માણસને ચીરવવામાં આવતી મગ, અને દારવાર માણસની ઉચ્ચ મનોવ્યથા એ સર્વ મારે મન પ્રેક્ષક તરીકે બારે રમૂજ પ્રેરતા શિષ્યુષી પ્રસંગો જાની જાણ છે. પરંતુ રમતમાં પ્રત્યક્ષ જાગ લેતાં તો દુ પધ્ધતિ જાતી જાડે છે ! ઠાઠ બારે શુદ્ધિજન્ય ખામીનું જ એ પરિણામ કહેવાય. પતાની રમતમાં દુ એક સાચા વેદાન્તીની ભૂમિકા અનુભવ્ય છે. જ્ય પરાજય મારે મન સરખાં જાતી જાણ છે વિજયમાં આનંદ પણ નહીં અને પરાજયમાં શોક પણ નહીં ' જો કે આવી ઉશ્મીન વૃત્તિ વિજય તો નગ જાણે ' જેને જાણવાનો ઉત્સાદ ન હોય અને દારવામાં ઘરમ ન હોય એ રમત પણ શુ રમી શકે ? પતાની રમતમાં દુ નવજાના કરતા વધારે રકમ દારી રાખે પણ નથી ' મને દુ મારો પતા પ્રત્યેનો અજાણનો સમજાતો નથી રમતની કિંમત દુ સમજી શકે છે. સમજેના ઉપખાંડ કરવાતા એ નિર્દોષ જ્યવસાય પ્રત્યે મને માન છે. અને કેક સ્ત્રી-પુરુષને સમજ વીતાવવાનું એમાંથી સારા સાધન મળે છે એ દુ જોઈ શકે છે. મારી જીજ્ઞાસામાં મને ક્રોધતા નહીં, પરંતુ ' ખામીનો જ જાણ થાય છે. જ્યાં પતા પ્રત્યેનો અજાણનો દુ દુર યથ શક્યો નથી જાણ પણ મારે પૂછવું પડે કે " દાર " એટલે હાથ વધાર કે ચોકકસ ? હાથ એટલે ? કાળ કે કુદરત ?

અને જાગજાગમાં પણ પતાની રમત રમવા કરતાં પતાના જ મગા બેનાવવામાં દુ વધારે શક્તિનો દનો એવું રમણુ રદવાજા કહે છે ' મદાર પણ જરા માનસિક જમવા પતાના જમવા સમા જ અરિષ્ટ, રુગ અને પાણીન રદા છે ! કદી કદી દુ મને પૂછું ને દુ મેજાનું ? જાણમાં મને પતાનો જાણે છે રેતીનાં ફેરાં થાય આવે છે ! રેતી ખોલી પણ

ઉપર ચડતી તેમાંથી ફેરાંનો આકાર રમશે એ પણ જાણવારવાની પછી મોટી રમત કહેવાય ' ક્ષીનોરમાં નર્મદા અને કાંતોલમાં એમનાની જાતી રમતો મારે વિષુદ્ધ રેતી પૂરી પાડતા !

દેશી રમના દર્યાવારના સુદર, રંગીન મદાર ત્યારે રમણી અસ્થ યના જતા દના એટલું વાદ છે.

દુ મુજરાતી બહુતો ત્યારે મીમંત મદારાજ સમાજીય શિનોર પધાર્થો દતા દિંદની મવાન વિભૂતિઓમાં અમરચાને વિરાજેલા એ ગાત્રી પ્રત્યે પ્રગળે ત્યારે તો બારે અકિતભાગ દોષજ એ સમયે પ્રગમનું જ ન હતાં, રાજકીય મમતીનો જાણ પણ દતો નહીં, ! જીવો વિઠોરીયા ' ની દવપતરામ રમિત મરજી છાંડાઓની નિશાળમાં પણ કદી કદી મરજી રાજ એ પ્રગળા સેવક છે એવી વારંવાર દને જાણ કરતી બારવા ત્યારે પ્રગમાં જાણ ન હતી. જતાં મી સમાજીય એક દેશમજત, વિચક્ષણ અને અન્ય રાજનીગોથી જુદા પડે એવા મદારપુર દતા એવી જાણિત ત્યારે પણ તેમજ સજાન કરેલી દતીજ. જાણ કરીને મં-મૈજ સરકાર અને તેમના પેસીક-નોયો જરા પણ ન જાના અસાધ્યજી પુરૂષ તરીકેની તેમની જાણકા વિદ્યાર્થી વર્ગમાં પણ ફેલાયી દતી કેવી રીતે આના અશિક્ષકો કલાપ છે, અરપટ મારપુટ વમરના આકાર છે અને જાતે અજિઓને વગમત વગમતાં દેશાભિમાનની લાજવૃદ્ધિઓમાં કેમ સહાન જાય છે એનો વિચાર મને રજા છે

મદારાજ પધારવાના દોષ ત્યારે વિદ્યાર્થી-ઓને તો ઉત્સાદ જ દેવા જ્યવરજા કરતાર અમલદારો અને શિક્ષકોને મારે તો એ બારે કપરો પ્રસંગ. પણ અમે વિદ્યાર્થીઓને કાંઈ પણ કપરાઈ એમાં હાથે જ રાખી ? પાપજમ અમારો ઉત્સાદ ઉમેરવા કરે !

સાજાની તૈયારી વગર રાજા મહારાજા-
ઓનું પણ સન્માન અધૂરું જ રહે. સાજાની
સફાઈ કરે પણ ગણ, સાજા ઉપર ન્હાની મ્હોટી
ખજા પનાકા પણ ફરકવા લાગી, તોગણો
ખાંધામાં, સ્વાગતના પાટીમાં અને તખ્તીઓ
ઉપે ચઢી અને સાજાની ખામજ એક મડપ
ખાંધી મહારાજાનું સ્વાગત કરવાના કાર્યક્રમો
યોજાયા. એ કાર્યક્રમોમાં વિદ્યાર્થીઓના સર્વ
સામાન્ય જન્યોષ ઉપરાન્ત એક જ સ્વાગત ગીત
અને કુલકાર અર્પણનો ક્રમ પણ ફાખસ થયો,
અને શિક્ષકોને પ્રસન્ન થડે એવા દેખાવ અને
રાગદાગવાળા આઠ દસ વિદ્યાર્થીઓની પસ
દમી થઈ, જેમાં અને પણ સ્થાન મળ્યું.
મહારા દેખાવ સારો છે એવું મહારી પત્ની
સિવામ બીજી કોઈએ કહ્યું નથી! અને રાજ-
દાગળની ખામતમાં જાણસ આજ્ઞા પછી ન્દે
કરી ગાવું જ નથી. મહારી સંગીત આવડત
ઉપર આધાર રાખી કુ ગીત પ્રયોજ કરવાનું
તો રસ્તે જતા સોહાનું પથ્થર અને પટારા-
ઓની માળ જરૂર ખાઈ -ધરનાં માણસોથી
જન્યુ લોષ.

હતાં બીજાઓ સાથે મહારી પસ દમી પણ
થઈ.

મહારા પિતાએ મહારે મારે કીમતી
પોતાક કરાખો હતો, લીલી અખમલ ઉપર
લીલી ટણુમાર બરેલાં કોટ પાટલુન અને
મરાઠા શાલી પામડી મહારા કે કોષ સજાના જાનેઈ
પ્રસંગે મહારા પહેરવેલ મારે તૈયાર થયા
હતાં. એ ન્હાનાં પાશાં ત્યાં મુધી સારે પ્રસંગે
મહારા દેલે એ લીપાવતાં રહ્યાં. મહારાજાના
સન્માન સરખો બીજો કયો સારો પ્રસંગ હોઈ
હો? પહેરવેલ સાથેનાં 'વીક્સ'બ'માં મ્હે
શિક્ષકોનું કીક કીક આકર્ષણ કહ્યું હતું! એટલે
કીમત મહારાજા સાહેબને કુલકાર અર્પણ
કરવાનું મોન પણ મ્હેને જ સેખવામાં આવ્યું!
કીક કરેલુ અખમલ અને સોનેરી તોડવાળી
મરાઠાશાલી પામડીમાં એક ઝુજરાતી બાજક

આકર્ષક કે હાસ્યપાત્ર નહીં તો ઇલાવણ તરી
ખાવતો તેમને લાગ્યો હતો! વિદ્યાર્થી મિત્રોની
આછી ધખાં વચ્ચે મહાર મહત્વ આવા
વિદુષી પોતાકે વધારી દીધું.

ફરેલા દિવસે સન્માદાળના સમયે તેન-
તલાવના રેલેનેથી પગરસ્તે મહારાજા
સાહેબની સ્વારી સિનેર પધારી તેઓ જમીમાં
બીરાજેલા હતા. બગીચી આસપાસ ઘોડેસ્વા-
રાની ઢૂકડીઓ ડોડતી હતી. જોનારાઓની
બારે ઇ ચારેપાસ જાગી હતી. સાજાનાં
બાળકોએ અને સોમકોએ જનનાઈ કરવા માડ્યા.
મહાજારતમાં આવી પડ્યા હોવ એવા વ્યથ-
મુખવાળા શિક્ષકોએ અમને સ્વાગત ગીત
ગાવા જોરબંધો ઇશારો કર્યો, અને એ ઇશારાની
રાહ જોઈ રહેલા અમે સંગીત વિચારક વિદ્યા-
થીઓએ સ્વાગત ગીત ત્રીસ સાથે રાખ કરી
દીધું.

અહો ઝુજરપતિ! ધન્ય ધન્ય તમ કૃતિ!
ઈશન આજ પામીને મુખી ગૈએ જતિ!

...

...

...

વટપૂરમાંથી વાસ વસીને રુઝું કરતા રાજ્ય,
કૃપા કરી સેન્યા પૂરી પર પધારીયા મહારાજા!

અહો ઝુજરપતિ...

આખું કાળ્ય તો મને મોઢે રજુ નથી; પરંતુ
ઉપરના ઢૂકડા કેક જૂલ સાથે પણ કોઈ
શિક્ષક-કવિની કવિતાના નમૂના તરીકે શાક રહી
અયેલા હજી અતરમાંથી અલોપ થઈ શકતા
નથી! બાસ્તવસ્થાની ભરત્ક સ્મૃતિઓમાં
આવાં કાળ્યોને પણ સ્થાન હોય છે એ લૂલવા
સરખું નથી બાળપણમાં સીખવાવલી માથો
અને કવિતા બાળે જ જુલાય છે!

મહારાજા સાહેબની ગાડી આખું ગીત
અવાતા મુધી તેનો જારવાદ લેવા ઉભી રહી
હતી કે કેમ તે મને અજાણે થઈ નથી. કોઈ
ખાદોશ શિક્ષકની ડોરવણી નીચે મ્હે મહારાજા
સાહેબને કુલકાર અર્પણ કર્યો. કું ખાસા રાખુ

હું કે સ્વામી ગીત ગાવાનું નિહાન મ્હે કુલ-
દાર આપતે બધ જ ક્યું કરી ' મહારાજ
સાહેબની માઠી આગળ ચાલી અને વિજય
જ્યે અમને મળ્યો દોષ એવા સ્વાદમાં અમે
તે સ્વસ્તિ વેરાવા. મમમમ અને કીકથી જગ
જગતા મ્હારા પોશાક અને સ્વામી આલાપના
મ્હારા કહ્યો મહારાજ સાહેબ જરા ચક્રિત
યથા કે નહી તેની મને ખબર જાણ સુધી
પરી નથી.

વડોદરાના વિધાયક એ રાજવીની દ્વિતા
માત્ર સ્વામીથી સંતોષ પામે એવી છીછરી ન
હતી. બીજે દિવસે શાળામાં જ મેળાવડો રાખ્યો
હતો. સદાજ નગરે આખી સરકારની પરદેશ
લેનાર એ ચક્રાર રાજવી મારે બીજા દિવસની
પણ બારે તૈયારી શાળા શિક્ષકોએ કરી હતી.
સ્વામી સુએમાંના એક સરકારી સ્કોલર્સ છેલ્લા
મે ચરણુ દત્ત જાણ પણ વાદ આવે છે.

...મ્યાનુ રવા જસમ્

સુખાલ દર્શન અમ્મસા પ્રતિદિન સુખાલ સ્મરનોચનમ્
ધમ્મ એ વચ્ચાસરે વચીવચી મપ્રાગ્મોલ્લમ્.
રમરજુમાં રહેલાં ચરણો પોતાં પણ દોષ, ખૂલ
બર્મા પણ દોષ જીવન બર સરુત સાપાથી
અણ રહેલો કું એમાંની જુઓ સુધારવા નેટકુ
અરુત જાન પણ મેળવી શક્યો નથી. તખ્તા
ઉપર લખી રાખેલો એ પ્રમાણ વાંચતે વાંચતે
ઉપરની હમે રમરજુમાં રહી ગયો છે. સરુતજાતજ
જુલાઈ મહા! રમરજુ વિજાનના આવ્યા કેક
ગોષા અણુકેકલા રવા હતી.

મ્હે બીજે દિવસે પણ મ્હારા મમમમ
બીક અમે 'ફેસ' જ પહેર્યો હતો સારાં અણાતાં
વખાને સમય સ્વજની મર્મીદા નજ દોષ ત્વારે
ન હતી. એ દાદના દિવસ હતો કે તાપનો એ
જાણ વાદ નહી. આજપણ શીતક્રિયાના
બેમાં ઉદાસીન રહે છે.

મહારાજ સાહેબ વખતસર મેળાવડામાં
પધારી કેક જાણ્યો પણ બર્મા. ઉજ્જાઈ કપર્મા

અને સાદા પાધરી પહેરી આવેલા શિક્ષક અને
કેપુરી સાહેબની ધમાધનો પાર ન હતો. તેઓ
સતત ચોક્ષાજ રહેતા. એમાં એક મરાઠી શાળાનાં
બાળકોએ ગીત ગાયુ, એક કન્યા શાળાની
બાળકોએ ગાયુ, અને એક ગ્રીન અમે પણ
અમારી શાળાની વટ રાખવા ગાયુ સદુ કેક
પોતપોતાની શાળાના ગીતને-વખાણી મર્મ
લેતા. શી મહારાજ સાહેબનો પ્રજોમાંથી એક
ગીત મારે સારો, કે સાચો અભિપ્રાય લેવો કે
કેમ એની ખાતરીલાયક ખબર લેખને પરી નહી.
પરંતુ પ્રજે શાળાના શિક્ષકોએ પૂરાવો ન થાય
એવી પણ ચોક્કસ માહિતી મેળવી કે મહારાજ
સાહેબને તેમજુ જ ગીત ખાસ પસંદ પડ્યું
હતું.

મગાડી ગીત કે કન્યા શાળાનો મરમો મને
વાદ રહ્યાં નહો. મ્હારી શાળા પ્રત્યેની મ્હારી
વશાદરી મને બીજી શાળાનાં ગીત વાદ રહેવા
નજ કે! પરંતુ મ્હેને મ્હારી શાળાના ગીતનાં
કેમાં ચરણુ વાદ રહ્યાં છે સાદિત્વનાં સરમર-
લોમાં એ ગીતોને જરૂર રચાત દોષ! એમાં
સાદિત્વનો કાંઈ જ રા છે કે કેમ તેનો વિચાર
ત્વારે આપ્યો ન હતો. કવિતાનો અભિપ્રાય
ત્વારે અમારે મારે ખસ હતો. આ રહેલો એ
નમૂનો.

પ્રજામ, પ્રજામ, પ્રજામ! મદાશનને પ્રજામ
પ્રજામ બાલા દેશને! સરસ્વતી પ્રજામ!
પ્રજામ કીતકારી અધિકારીને પ્રજામ!
સુદ દેસ રાજ અણુતારને પ્રજામ!

આમ પ્રજામમાત્ર અભિઓ, વસ્તુઓ
અને દેવ દેવીઓની યાદી કરી, ઉદારતા પૂર્વક
સકુર્મા પ્રજામની સ્લાખી કરી, રમે કાંઈ પ્રજામ
મર્મથી રહી જાય એ બંધક વાદીમાં અભિ-
મત અણુતરી વચર ગઈ જનાર સકુને એક
સામટા પ્રજામ ફેકવા અમે લેલો કરી
આમ ગાઇ

પ્રજામ, પ્રજામ, પ્રજામ! સકુ સાથે પ્રજામ!

આમ પ્રણામ વગર એક અઠસ્રીપણ રહી ન
નવ એટલી કાળજી રાખવું આ કાંઈ જરૂર
બીજા કાંઈ કરતાં શરૂ ન કરો ! બીજા
ગીતો યાદ ભલે ન રહ્યાં હોય !

આજ કામ રાહ-સાથે અને રાષ્ટ્રીય
સાથેનો રાહડો દાટ્યો છે તે સમયે ઐતિહા-
સિક દૃષ્ટિ આ કાંઈથી એટલું તો સમજાવ
છત્તે કે આજથી ચાલીસ પચાસ વર્ષ ઉપરની
સાળા કવિતામાં દેશને અને દેશ દાઢ જણનાર
ને પ્રણામ કરવા જેટલી હિંમત શીમેર
સાળાના પ્રાથમિક રાષ્ટ્રીય સાવરની હતીજ, અને તે
વડોદરા નરેશના સાનિધ્યમાંજ ખુલ્લે હોએ
ખવાઈ હતી ! દેશ એટલે વડોદરા રાજ્ય કે હિંદુ-
સ્તાન એવો પ્રાચીન પાસ્તિસ્તાનના જન્મ યુગમાં
પૂજ્યનો અર્થ નથી !

જાળપણમાં મહારાજ સાહેબનો આમ
સત્કાર કરવામાં સામેલ થનાર હું એજ મહા-
રાજાની સેવક નામાવસિમાં કામચ લઈ
જઈશ જેવું કદી પ્રાપ્ત કરીશું પણ
શું હોય ! અને તો ત્યારે જો વિચાર
સ્વપ્ને પણ આવતો નથી ! જાળપણમાં
પહેરેલી મરાઠાશાહી પાપડી સાવિની સચક
નીવડી આજ રાજદારી સમારંભમાં હું હજી
મરાઠાશાહી પાપડીજ પહેરું છું ! અને પાપડી
ખાઈ છે કે ખાંડા નોકરની એ છુલી જઈ કદી
નોકરનીજ પાપડી, પહેરી સમારંભમાં જામ
લઈ છું. મરાઠાશાહી પાપડીમાં સાહેબ અને
સિપાઈ ભાગ્યેજ જોળખાય છે ! કેટલાક
પ્રવાસમાંજ લોકસાહી છાંટી રહેલી હોય છે જે
જે નીચના લેદને અદ્દશ કરી દે છે. જે
પાપડી સૌન્દર્યવર્ધની તો જનુ નથીજ
લાગતી, છતાં .

શ્રીમતમહારાજ સાહેબના વિદાયમાનમાં
ચાળનાં જાળજે દર્તા કે કેમ તે મને યાદ નથી.
અમને રમરણાઈ મિહાઈ મળ્યા એ અમારે
મદિ મુશકાતની સંજ્ઞાતો આજૂક પૂરાવો
હોતો તે વખતે મુખપાઠ કરેલું એક શ્લોક રહી

મયેલું મીત ક્યારે જવાએલું તે વખતે સાંભરતું
નથી. એ નમ્રો પણ જોવા જેવો છે :

‘ નામદાર વધાવીયેરે ! મહારાજ વધાવીયે !
સુંદર પ્રુષો તેની રે પ્રુષમે
હીજીઓ મહેરમાન ! હીજીને મહેરમાન !
‘ સુંદર નહીં પણ સુંદર ‘ હોયું’ જોઈએ
એવો વિશ્વક આગ્રહ રાખ્યો હતો !

આવા આવા ઉત્સવો અને મહોત્સવો
જનને રમજમું બનાવે છે. જનતા ઉત્સવ
પ્રિય છે એ સત્ સ્વાતંત્ર્ય લડતથી તે સ્વા-
તંત્ર્ય પ્રાપ્તિ ધુધીની ઉત્સવ પર પરામાં સાંખીત
મર્થ મુકમું છે.

દોરનો દિવસ પણ વિદાયમાંજોને ઠીક
જવસાય જાવતો નવરાત્રિના ગરબ ત્યારે પૂરા
માથ જગર ટરક પુષ્ટિમાં મુખી થાશે. શીનોરમાં
પણ એ પ્રથા ખરી. પડોશમાં થતા ગરબાનું
બહુજ ઝીંખું રમરણ છે, — તે ગરબાની કલા
ભાવના જાગે નહી, પરંતુ ખાંડા ખોટા બંદેન
સ્લાઈ લાવે તેના આનંદ અનુદં રમરણ છે.
સ્લાઈમાં ચામણ પાણી માથે એવડી વાઝાઈ,
આજના મોરોજનને એક વખત પણ ન થાયે
એટલું તેજ સમાજ એવું મધાઈ જગર
દાંડણા ઉપર કાચ ચોટેલી ન્હાનકદી કમી પણ
ખર મળતાં. પરંતુ આજનું કલકટપણ,
નિદાઓરી કે ખોટોય તે
સમયે દેખાતાં નથી. હીસાજ વગરની લાચલી
જારી આવી વસ્તુઓ બહુજ આનંદ અને
હિજીતા બરેલો સ્ત્રીકાર પામતી, અને ન્હાની
ગોટી સોરીની બંદેનો ઉંચ નીચ, ન્યાત જાતના
ભેદભાવ વગર ભેગી થઈ જાતી રાત ગરબાના
લલકારથી વાતાવરણને સંગીતમય બનાવતી.
સંગીત ભજીતવું ભાત ત્યારે મને ન હતું. ૩૦મી
કે વાઝાઈ બંદેને મળે એટલેજ વિશિષ્ટ આનંદ
હોતો. ખાંડા ખોટી બંદેનો હું માનીતો બંધ
એટલે સ્લાઈમાં મલેલી બીજ એકપથી ખાંડા
વસ્તુ બગરમાં સમાઈ જતી.

દોરને દિવસે, કદો કે હોંલવ પવન દર-

કોઈ દિવસે સ્વવારમાં વહેલા ઉઠવું પડે. સૂઈએ પહેલા તો ઘેર અંતર નોંઘી સાથે નદીએ જઈ સ્નાન કરી જી લેવાનું હોય. મ્હારા બાળપણમાં મ્હાનો પ્રચાર જરાય ન હતો. મ્હા એક નવાઈનું પીણું મણાવું અને ખાસ કરી તળીયત સારો ન હોય ત્યારે સ્વાદાદિ બોધ તરીકે જ તેનો ઉપયોગ થતો. મ્હાની છુટી એમાં નહીં જેવી આવતી, પરંતુ તળ, માંદીયાન, ઘુણસીપત્ર, મરી જેવા મચાલા નાંખી ઉઠાણી પીણું ખઈ દૂધ વગરનું જ એ પીણું બનાવવામાં આવતું. મ્હારા મોસાળમાં કાચના ખાલા રકાબી વપરાતા નહિ, એટલે ત્યારે ત્યારે મ્હા મળવાનો પ્રસંગ હોય ત્યારે પીત્તળની વાડખીએનેજ ઉપયોગ થતો.

પરંતુ એ પ્રસંગ જ્યારે જન્મ-મરિચી અને આવતા-જેતલે ન્દાયા પછી હાંકોરજીનાં અંતર હાંકોરજી મંદિર બંધ હોય તો મંદિરનાં દર્શન કરી દુધ અને પ્રસાદની 'નટા જોળી' આરોમી સારાં કપડાં પહેરી સેતો. મ્હારા ઘરમાં હાંકોરજી-શામળાજીની સેવા હતી એટલે જ કાંઈ જનતાં તે હાંકોરજી પાછળ બંધુ એમ બોલવાનો શોવાળ પડી ગયો હતો. હાંકોરજી પાછળ મળતું દુધ અને પ્રસાદ આજ પણ થઈ કરી જુ અરસોસ સેવુ પુ. યાન અને પચારમાં વધારો થયો. એમ મીઠાભિમાન સેવતી વખતે મને એ અસ્થુ બની ગયેશે પ્રસાદ થઈ આવે છે. આપણી આર્થિક પ્રગતિ યાદ છે કે કુર્ચિ ?

કપડાં પહેરી દરોરને દિવસે દાઢમાં છડી લેઈ શળામાં મિત્રો સાથે જવાનો કમ એકવાતો હતો. મ્હારા બાળમાં ઉમતા ફૂલો પછુ કડી કરી તોતર છડી ઉપર ચૂંચી ખાપતો. કોઈ સર્જન આવ્યા શુભ દિવસે પતાસા વહેંચવા આગળ આવેજ. એટલે શળામાં જ્યાં વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકો સારાં કપડાં પહેરી બેગા થાય અને ઉપલા વગેરના અમણી, વિદ્યાર્થીઓ સમુદ સ્પતિ

ગવરાવે અને અમત ખાતર સ્વામી 'રામના' આંક મ્હેરેથી બોલાવે !

એકાણું એકાણું રામ હીરની દોરી, બાણું બાણું રામ 'જગા વડુ જોરી. તાણું તાણું રામ દેકા દેવા, ચોરાણું ચોરાણું રામ બાપના ઉંચા. પચાણું પચાણું રામ નિશાળે બેસાડ્યા, છનું છનું રામ નિશાળેથી ઉઠાડ્યા. સતાણું સતાણું રામ પંજુવાં આંધ્યા, અઠાણું અઠાણું રામ માંદરે બેસાડ્યા. નડીણું નડીણું રામ પરણીને આવ્યા સો યો સો યો વિને દસ દળર !

આમ એક મહિનાના જન્મ-મરિચી અંદર હીરની દોરીથી કુચી, જોરી 'જગા વડુ મેળવી, છવળા દેકા દેવા વામતે વામતે સંતાન મેળવી બાપની પદવી ગ્રાપથી મેળવતા યુગરાતી શુવ હતી એ પેદીના ઇતિહાસ ગવાઈ જાય છે. બાળ-કને મારે પણ શળા અને લગ્ન એ મેળ મહત્વના પ્રસંગો ! 'આમે છવન શાસ્ત્રની દિગ્દિએ બીજી શુવધારે મહત્વનું હોય છે ! એકના એકવીસ થાય એવો આપણા આર્થિક જીવન નો આર્થવાદ 'રામ' ની રચના કરનાર આગળ વધી સોના દસ દળરનો આશીર્વાદ આપ્યો ! દિગ્દુસ્તાને વસ્તી વધારી એ આશીર્વાદ સાચો પાડ્યો છે, નહીં ?

અમને વિદ્યાર્થીઓને તો હીરની દોરી કે જોરી 'જગા વડુ કરતાં ઉજળાં પતાસાં વધારે અમર્તા હતાં. કાળમાં અર્થ હોય કે ન હોય તેની કશીજ દરકાર કર્યા વગર ખૂબ મ્હેરેથી 'રામ' નો મહીસો બોલી પતાસાં લઈ અને વિખરાઈ જતા, અને મિત્રોનાં વણધોમાં વહેંચાઈ જઈ રહ્યા હતા, હાંકોરજી, જોરીવાર માતા, સ્વામી નારાયણ, અંજાણ, રામજી, અને દનુમાનનાં કોઈ પણ દેવને જોડુ ન લાગે એવા સમાન બાવજૂવંક દર્શન કરી ગયેર ચતા ઘેર પાછા જળતા.

‘તમારી એક વાતો દિપોત્સવી અંક માટે આપવી પડશે. આ વખતે કેટલે બહાનું નહિ ચામે ‘પ્રજ્વલ’ના તરી રમેશે જરોડને આવતાં વેંતજ કહ્યું.’

‘મારી તબિયત હમણું હમણાંની ઠીક રહેતી નથી અને કામનો મોળો પણ ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં રહે છે એટલે કુ લાચાર છું. આપ કમલુ ઠોકો એમ છો !’

‘એ કંઈ નહિ ચામે, જાણે બધાજ સારા ભેખડો એવું કહે છે અને જમે દરેકને એવી રીતે જતા કરીએ તો અંક કાઢવો કંઈ રીતે ? હમણું હમણું તમારી વાતોની માંડ વધતી જાય છે ત્યારે તમે મોંઘા થાવ છો !’

‘એવું કશુંજ નથી.’

‘જમે તેમ કહો પણ જાણે તમારી વાતો ઘોઠો માંડે છે એટલે તમારે તેમને નિરાશ ન કરવા જોઈએ. અમારા દરેક દિપોત્સવી અંકમાં તમારી વાતો આવી છે અને આ વખતે ન આવે તે ઠીક નહિ. પહેલાની તમારી વાતોએ લુગો અને આજની લુગો, પહેલાં તમે હમણે જામ લખતા હતા અને જાણે તમે જુખાકા કરે છો. પહેલાં તમારી વાતોએ સામાન્ય હેતુથી આવતી હતી અને જાણે દરેક વાતોમાં લાજણીના આધાર પ્રત્યક્ષતા આવે છે અને દરેક વાતોના અંતે ‘હા’ અથવા ‘ના’ જેને ‘રીઝ’ (sting) કહીએ છે તે હેતુ છે. ખરેખર આ વખતે હું વાત લખાવ્યા વિના નહિ છોડું.’

‘પણ રોજ છઠીને યાની વાત લખું ?’

‘તો એકાદ ભેખ લખો.’

‘યાના પર ભેખ લખવો તે પણ એક કવાલ છે.’

‘તમારી વાતોએ ઉપરજ લખો. પહેલાની તમારી વાતોએ કેટલી શીઘ્ર અને મોળી લાગતી હતી અને જાણે કેવી લાગે છે ? દરેક વાતના ‘અંતમાં’ ‘હા’ આવે છે તે કળા તમે કમાવો શીખ્યા ? જસ આજ વિષય ઉપર લખો’

‘પણ ..’

‘પણ તેમ ચાલે તેવું નથી.’

‘બાઈ, પણ મારાથી લખાય તેવી સ્થિતિ નથી. સાત દિવસથી તો માંડ માંડ પધારીમાંથી ઢીસો છું.’

‘ચાલો તમે મોલવા મણિ, દુ.લાખું છું ! અને તમીએ કામજ ઉપર પેનને ટેકવી.’

‘નહિ ચાલે ?’

‘ચાલે એવું નથી જ તમે તમારે બોલો અને હું લખવા માંડું પછી કંઈ છે ?’

‘થો સામળો ત્યાર.’

‘સાપનું કે વીંછીનું બાજ સ્વરૂપ કે આકાર એ સાપ કે વીંછી નથી. સાપના ઝેરી ઢાનમાં સાપ રહ્યો છે, વીંછીના કંઈમાં વીંછી રહ્યા છે તેવી રીતે આખી વાતોના કમેરમાં જે પાંચ હીટીમાં કમીજ વાતો રહી હોય છે અને એજ વાતોનો કંઈ ‘ભે’ રહ્યું.’

‘પણ એ કંઈ તમારા પહેલાની વાતો-ઓમાં કેમ નવો આવતો અને જાણે આવે છે ?’ રમેશે પૂછ્યું.

‘કહેવું પડશે ?’

‘એ તો એક અમલનો મુદ્દો છે.’

‘મે નાનપણથી કેટલે જાતની તકલીફ વેડી નથી. જમીંમંત કુટુંબમાં હું જન્મ્યો હતો. આખા ધનની વ્યવસ્થા જતવત ચાલતી મારે કેટલે વસ્તુ જોઈએ તેને માટે મારે નવો ધમ-જીયા કરવા પડતા કે નવો રીસાવું પડ્યું.’

મોઢાંથી જન્મ કાઢ્યો કે વસ્તુ હાનર. એક જાતની સીધી સાદી ધરેડમાં મારું જીવન વીસ્યું. એમ કહું તો ચાલે. પછી તો હું કોલેજમાં ગયો અને પરપોયો, પણ મારા જીવનમાં કંઈકો, કંઈક, ખાસ દાસ્તે કે કોઈ લાગણીના પ્રત્યાધાતો આવ્યા જ નથી. મારું જીવન એકધારે ચંત્રવત જતું. ફેરલાઈને મારું જીવન ગમતું તો ફેરલાઈ તેને ચંત્ર સાથે સરખાવવા. મારી મી પછુ મણેલી મણેલી અને મુદર હતી. અમને જાનને શાલિવળો મોખ હતો. મે વાતાંજોનો ખૂબ જ અભ્યાસ કર્યો અને વાતાંજો લખવા પણ માંડી. તમે જાણો છો તેમ લખલખ બધા જ વિવેચકોએ એમ કહ્યું કે વાતાંજો આપત પ્રત્યાધાતો નથી, કંઈ નથી, ચોટ નથી. હાઈકલને સારા વણનો દાસ કે મુદર હોયદીથી લખવાથી વાતાં જનતી નથી. પછી વાતાંમાં ને નિખંખમાં શો ફેર? મને બધી વાત સાચી લાગી અને મેં મારી વાતાંજોને મહારવા પ્રવલ ક્યો. હું કંઈક વધુ, કવિત્વમય બન્યો, વાંચ્યો વધારે સારાં વ્યવસ્થિત અને બહુ મારીક લખતો થયો, કુંકમાં મારી વાતાંજું બાજુ સ્વરૂપ ખૂબજ સમજા મેંડીતું બનતું પણ પછુ વાતાંમાં ચોટ કે કંઈ ન આવ્યો તે ન જ આવ્યો.

‘હું જરા સીગરેટ પી’ લઈ, કહી જાણી સીગરેટ લગાવી અને એક જોરથી હમ લગાવીને સીગરેટના કુમાડમાં કંઈક દરજી નેવો લેખ તેમ વાત આગળ ચલાવી.

‘પ્રતા’ના તંત્રી મી. વિહારી જમારે ત્યાં જવારનવાર આવતા અને હું મારી મી કુસમ અને મી. વિહારી ત્રણે જણ સાલિત્વ ઉપર બધીવાર ચર્ચા કરતાં. ‘પ્રતા’માં મેં ફેરલીને વાતો લખી હતી, પરંતુ મી. વિહારીની પછુ તે વખતે જૂમ હતી કે વાતમાં ચોટ નથી આવતી. મારી કુસમ પણ આ વાતમાં સમત થતી અને કહેતી, ‘તમારી વાતમાં ચોટ લાવવી જ પડશે.’

‘હું’ સાથે ત્યારે હવે તો ખર.’

‘અને હું લાવીશ ત્યારે જ જાણીશ’ કુસમે કહ્યું.

ત્યાર પછી તો ફેરફેર વાત કુસમ ચકાચી નેતી. મી. વિહારી સાથે તેની ચર્ચા કરી વચ્ચે વચ્ચે મારી પાસે સુધાશવતી પણ બર્ષ, ચોટ ન લાગી તે ન લાગી.

એક દિવસે હું મહારયો રોજબા કરતાં ધરમાં વહેલો આવ્યો. જાદરના જોગમાં હું ગયો ત્યાં તો મેં જોયું કે કુસમના હોઢ ઉપર વિહારીના હોઢ આડેલા હતા અને એટલાં બધાં મસ્ત બેન્યાં હતાં કે મારા આવવાનો જણ-સારોયે વતી ન ટાક્યાં. હું પાછો ફરી ગયો. ઉપરે કુસમે એવું વચન પાડ્યું. ‘મને ચોટ માગો, મારા હિંમમાં કંઈ વાંચ્યો, અને એ કંઈ અને ચોટ મારી વાતાંમાં આવી.’

રમેલની કસમ લઈ મી. જાં અને જાણીલાં સાથું જોવા માયું. જિયું કહ્યું અને અસૌકે સીગરેટના કુમાડના મોટા મોટા પાંખ પોતાનું મોં છુપાવી ફેવાને પ્રવલ ક્યો.

એક અમેરિકન ડાહ્યાને પૈસાની જરૂર થઈ હતી તેથી તેણે સી. રોહર મોહલના હસ્તરને પાં લખ્યો અને તે પોઢ ક્યો, બજાવાળાએ આ વિચિત્ર સિરનામા વાળો પ્રેસિડેન્ટ ફરવેલને પહેલાંયો. પ્રેસિડેન્ટને ડાહ્યાની હથે આવી અને તેને પાંખ રોહર મોહલના. આ રકમનો સ્વીકાર કરતાં ડાહ્યાએ વધુ હસ્તરના સિરનામે જવાબ મોકલ્યો, ‘જરૂર, તમે મોહલેટી રકમ અને મળી પછુ વોલિયનના જમવા-સાંજે તેના સિવાજ પ્રમાણે તેમાંથી ૬૫ ટકા મળી લીધા છો.”

દાહર-૬ સોલનવાયું’ મી આયું’ કે તે મરી ગયો છો.

ફાઈર-જીવી જરૂર નથી. તમે ફવા મી છો જિયું. આજ લખી આપો. તે જસ છો.

બીલ સેવા મંડળ-દાહોદ

સત્તાવીસ વર્ષો પહેલાંની આ ક્ષમા મુજરાતને ઉત્તર પૂર્વ સિમ્લાએ આવેલા દાહોદ ને ગાંધીના પછાત પ્રદેશમાં ફકાળના બીજા એકાદ દિવસ દતા ચોમાસુ નિષ્ણ જનુ ૬૭. મહાધ ઝાંચર વિગેરેનો પાક સુકાઈ મરો હતો, પાસમાં રાઈ પુણ નામ નિવાન નહિ. ફકાળનો દેશ બને તમ્હામાં ને આલુમાલુની દેશી રિવાસતોમાં પોતાના વિનાયકારી પિતૃમાં માંડી રહેતો હતો ને મરીન બીલ-પોલિયા ને તેનું પશુધન એ દેશના તાંડવમાં કમરમાં લુગાવી અણી ઉપર આવી લાગેલાં દતાં મુશી પ્રાંતને આતંનાદ દર દર આજરમતી ને પૂના સુધી સભળાશે. પૂ. મહેન્દ્રાણી અને શ્રી. રાજીશ્વરી બાઈના મુજરાતના તપસ્વી કમચોળી પૂ. શ્રી કંકર ગાપા [તે વખતે તો શ્રી કંકર સાહેબના નામથી એળખાતા હતા] માથે ચઢાવી આ પ્રદેશને ફકાળના તાંડવમાંથી બચાવવાને આવી પહેલાંના તેમને સાચ આપવા મુજરાતના મુવખોને નવ-નવી ટ્રેસ્ટ આપતા ને તેમને સ્વાતંત્ર્ય સમા-મમાં ટ્રેસ્ટવળી આપતા મુવખોના પ્રિય નેતા શ્રી. કુદુલાલ વાઝિક પશુ આવી પહેલાંના સ્વા-તંત્ર્ય કમચોળી શ્રી. મુજરાત વિ. ત્રિવેદી ફકાળના રાહત કામ પર સરકારી મોઢરી કરતા હતા.

રાહત કામ ઉપરના બજલદારોની નિષ્કુ-રતા બોધને તેમનું દાન કનુ ને મોઢરી દમાવી રમતનું સામુ કામ કરવા બોમ લીધેલ બીલોના સંદેશવાકક બની પૂ. માંડીશ્વર સમય તેમનો મુક આતંનાદ પહેલાંના-લીનદીન દરિદ્ર માનવોનો રાહ પ્રજાએ સંબલધી ને મજૂની ત્રિપુટીએ રાહત કામ સર કરી રીધું. દાહોદના ડાંગ તળાવની નજીક એક છવું બકાલમાં રાહત કામની કચેરી સર કરી તે વખતનું વર્ષ નવજીવનને પાતે શ્રી. કુદુલાસે તેમની તેમજની બાપમાં બમર કહ્યું છે.

તેમાંથી તાલસ ચિત્ર રજૂ કરતો ત્રીસે કરેલ ઊતાયો છે.

“આંતરી મરે એવા મકાલના બટક રોરલા મારે દશવળનાં દાહીનરો, તળિયાકાઠક ખપી ગયેલા કાલ્પીના પાણીવાળા મંદા કુવા સામે એઈ નિસાસો મૂકતાં બપોરી ચાંચાં દોરેલ કાંટા કાંટલાં સૂનાં સૂનાં હાંપકાં x x

લગભગ પુરેપુરી નજાવત્યા એમવલી તણ્ણ કુમારિશાઓ, ઓઝો અને બાળકોના ટોચેટોળાને નીચા નમી નમીને તળિયાકાઠક ખેતરોમાં-થી માટી અને થાસ બાપો દિવસવાળા વાળોને મહામહેનતે પા રોર ગધી રોર થાસનાં બીજ ભેગાં કરતાં બેઈ છે, પાંચ પાંચ દર દર માંચે દુરથી એ અડી બાળાના રાજ સાર પરણપર છાડીને આવેલા સેકરો પુરોતોને સકક ઉપર અને મુનારી ભડી ઉપર આપો દિવસ પંચર દેખતાં નીકળુ છું. કાંઈ પશુ બીજાના વગર મકકડી દાહીયથી કંઈક મજબાને તાપણી પાસે ધરની માનાનું ઘરણું લઈ મુતેલી અને પેટાના બાળકોને પેટાના જાઠાં કપડાં અને ફૂળાં બાંધી લાંબાનો મિથા પ્રવલ કરતી ઓઝોની કંથના મગજને, જમાવે છે, આ રિવાજે એક કુદરત પશુ લાગે તો મનુખ થું નહિ ઘરમાવ !”

ફકાળનું નહત કામ તો ખૂબ મેમથી ચાલવા માંડ્યું ને એ પ્રદેશનાં બીલ પોલિયા વિગેરે ખેડતો અને તેમનું એક માત્ર પત્ત રજુધન બધી જાય. પૂ. બાપાએ તેની પહેલાં જોરિરસામાં ફકાળનું કામ કરેલું ને બોલિસાના બાલિવાસીઓના પરિચય કમી ને. મુજરાતના બીલ પોલિયા વિગેરે બાલિવાસીઓ અને જોરિરસાના બાલિવાસીઓના પરિચય તેમને લાગુ કે સુધરેલા સમાજ ને, સંસ્કૃતિથી દૂર રહેલા અને અરધસ્થ નહિ પશુ

કુળમાં જન્મી, પછાડો ને ખીણમાં જન્મી રહેલા તમામ આદિવાસી પછાત વર્ગોના પ્રત્યે એક જ સમાન ભૂમિકા ઉપર છે, પછી એ ભત્રીજો ગુજરાતમાં વસતી હોય કે બિહારમાં હોય કે મધ્યપ્રદેશના ધેરા જંગલોમાં હોય.

આર્થિક સંબંધોને લીધે એ પ્રત્યેકની વિષયોમાં તફાવત હોય પણ મૂળભૂત પ્રશ્નો એક જ છે ને તેના ઉદ્ધેશ એક જ ભૂમિકા પર ઘટી રહે છે એમ છે. દુષ્કાળ રાહતની પૂર્વ ભૂમિકા ઉપર આદિવાસીઓમાં તેમની ડેંગવણી વિષયક, આર્થિક ને સામાજિક સ્થિતિ સુધારવાના કાર્યના આયોજનની કલ્પના થઈ.

ડેંગવણી અને શિક્ષણ પ્રચાર પછાત પ્રજાઓના સર્વ કુળોને દૂર કરનારી માત્રા છે શાકુકાર, દારૂ ને સરકારી નાના મોટા નોકરોની શોષણ નીતિમાંથી મુક્ત કરવા હોય, તેમનામાં આદ્યમજાન જન્મત કરવું હોય, સરકારિતાનું સિસ્યન કરવું હોય તો આમથી ડેંગવણી એ જ ઉચ્ચ માર્ગ છે, એ ડેંગવણી મારફત તેમનામાંથી એક એવો વર્ગ ઉત્પન્ન કરવો જોઈએ કે જે પોતાના સમાજને માટે એમ લઈ તેમની ઉન્નતિના કામમાં મંડી પડે એમનામાંથી જ નેતાગીરી ઉત્પન્ન થવી જોઈએ કે જેની દોરવણીથી આખો સમાજ સ્વામ્યથી ઘણ ને નવી આર્થિક રચના કરી કુળો દૂર કરે પૂ. બાપાએ આ ઉદ્દેશથી આજમ સ્થાપવાનો નિર્ણય કર્યો. શ્રી. ઉદુધાસે દાહોડ અલોદના સીમાડે મીરાજેડી મામમાં આગુબાબુના મહિસોદરવંશ પાત્ર હતી એવી રેકરી ઉપર જમીન મેળવીને આજમની સ્થાપના કરી. ગુજરાત પ્રતિષ્ઠા સમિતિએ નાણાની જોગવાઈ કરી આપી અને એક નવા આજમની સરજાત કરી ને બીજા સેવામંડળનું બીજા વાવવામાં આગું.

દેશા મહીના બાદ પૂ. બાપાએ બીલોની સેવા માટે ગુજરાત પાસેથી કાર્યકર્તા ને નાણાની બિદા મંગી. પૂ. બાપાને જન્મે મળી ગયા ને

બીજા સેવા, મંડળની સ્થાપના કરી ત્રણેક શાખાઓ સ્થાપીને જેસાવાડા આજમ સર કર્યો.

એવર્ષો અસહકારના ભુવાળના પૂ. બાપાને જે સેવક મળી ગયા તેઓ રાષ્ટ્રીય ભાવનાથી રમાયેલા ને પૂ. બાપાની પ્રેરણાથી મોલેનેનો બહિષ્કાર કરી મામસેવા કરવાની ધનચલાવટ કરતા.

પૂ. બાપાને ઉચ્ચ ભાવનાવાળા સેવકો જોઈતા હતા તે મળ્યા ને સેવકોને પૂ. બાપા જેવા કાર્યકર્તા કમંચોડી મળ્યા. યોગાનુયોગ સારી થયો, ને મંડળનું કાર્ય કડપથી આજળ વધવા માંડ્યું. અવરોધો ને અતરાયો તો પાર વિનાના હતા પણ આજમ નિશ્ચયજનને સેવાની તન્મયતાથી અવરોધોને અતરાયો જોગવાઈ માંડવાને, મીરાજેડીની ટેકરી પર ન આજેલા બીજને પોષણ મળ્યું ને રક્ષા રૂપે કાલવા માંડ્યું. જાણે તો બીજા સેવા મંડળ ગુજરાતની જે સરજાઓ મામસેવાનું કાર્યકર છે તેમાં આજળ પદ્ધતિ સ્થાન જોગવે છે.

આ સરજા સંબંધે, અનુભવ અને જરૂરિયાત પ્રમાણે પોતાના કાર્યમાં ફેરફાર કરતી મંડળ છે ને તેના પરિણામે તેમાં જડતા આવી નથી. નિત્ય વ્યવસ્થા જગવણ રહી છે, ને સમાજને દોરવણી આપી સમાજમાંથી કાર્યકર્તાઓ તૈયાર કરવા સક્રિયતાથી ઘટી છે. જાણે તો બીજા સેવામંડળની તમામ સંરચાઓ મેદો બાજે બીજા ને ખેડીના ભુવાન કાર્યકરો જેમણે મંડળની આજમી ડેંગવણી પ્રાપ્ત કરી છે તેઓ અલગી રહવા છે. એ આ પચીસ વર્ષના કાર્યનો પ્રવચ્ચ પરિણામ.

મંડળનાં સરજાતના સાતેક વર્ષો દરમિયાન સૌ કાર્યકર્તાઓ આજમોદારા ડેંગવણી સરકાર સિસ્યનના કામમાં જ રમ્યા પચ્યા રહેતા હતા. બીજા ખેડીના ખેડૂતોના આજામે સમાજને આજમી સેતી પ્રવૃત્તિઓ રક્ષા ઘટ ન હતી. આર પાંચેક શાખાઓ ભાલતી હતી ને જે પ્રથમના ઉદગારો કાલવા હતા.

દવાખાનાં મારફત વૈદ્યકીય સાર્વત્રિક આપણામાં આવતી હતી.

રામ મંદિરાની સ્થાપના કરી રામનવમીના મેળા દ્વારા દારૂનિષેધ વિગેરે સમાજ સુધારણાનું કાર્ય ચાલતું હતું ને સહકારી મંડળીઓ દ્વારા દારૂકારોની ઉપર ફાટુ ધણું નિષંકલ ધણું હતું. ૧૯૩૦ અને ૧૯૩૨ ની અસહકાર અને સવિનય હાલુત બંનેની સામુદાયિક જળવળમાં મંડળના મુખ્ય કાર્યકર્તાઓ જેલમાં ગયા હતા, તેમની સાથે સારી સંખ્યામાં જે બીજા યુવકોએ આશ્રમની કેળવણી મેળવી હતી તેમને હાલુત બંનેની હાલતમાં દારૂનિષેધ અને મોક્ષ વિગેરે કામે કરીને જેલને સ્વીકારી. મંડળની વિચાર સરણીમાં ને કાર્યમાં આ હાલત પછી પછેટા આવ્યો ને તેમાંથી આખા સમાજને સ્પર્શી એવી પ્રવૃત્તિઓનો ઉમેરો થયેલ. સવિનય હાલુત બંનેની હાલતમાં ગણેલા યુવકોએ પોતે પોતાના ગામે જઈ શક્યાં. આથી, જેને મદદ પોતાની અણી સ્વીકારી. ૧૯૩૨ ના દુષ્કાળ સાર્વત્રિક કાર્યમાંથી જાણે બહોળામાંથી ખેડૂતોને દુષ્કાળને સાથે પીમે ઉતરાવવા કૃપા ને શક્તિ એક ચોળના જમણમાં મૂકવામાં આવી, ખેડૂતને સ્વાધિપત્ય સહકાર ઉપર પત્થર ફેંડવામાં માટે દારૂજતી, હથોળા, ને મોટી જનાજની મદદ આપી પોતાના ખેતરમાં કૃષિ ખેડવાને ઉત્તેજન આપ્યું આ ચોળના પાંચ ૭ વર્ષ આંતરે, ૧૯૨૫ના આસરે ૧૫૦૦ કાચા કૃષિઓ આ અંદેશમાં ખેડાવવામાં આવ્યા કે દુરસ્ત કરાવવામાં આવ્યા. કૃષિના પાણીથી ખેડૂતો પિપતન થઈ, ચણા, શાકભાજી કરતા થઈ ગયા ને તેની આવકમાં સગીન વધારો થયેલ. મંડળના આ કાર્યથી ખેડૂતોમાં કૃપા ખેડવાનું પિપત દ્વારા પોતાની આવક વધારવાનું માનસ પેદા થયું.

સહકારી મંડળીઓમાં પશુ-નવા પ્રાણ

આવ્યો. મુખ્ય કાર્યકર્તાઓ પૈકી જે સેવકોએ પ્રાથમિક મંડળીના માનદ સેક્રેટરી તરીકે કામ કરી તેનો સીધો અનુભવ લીધેલ. સહકારી પ્રવૃત્તિમાં નવો જોડ આવ્યો, મંડળીઓમાં સહકારોની સંખ્યા વધવા માંડી ને એ પ્રવૃત્તિનો ધીમે ધીમે વિકાસ થતો ગયો.

સહકારના ક્ષેત્રમાં આ ને તાલુકાઓમાં જે પ્રગતિ થઈ છે તેના ખ્યાલ તેના વિગતવાર વર્ણન કરતા નીચેના જાંકડોમાં વધારે સચોટ રીતે આપી શકે.

હાલ આસરે ૧૩૦ પ્રાથમિક સહકારી મંડળીઓ છે. કુલ સહકારી સંખ્યા આસરે ૭ હજાર જેટલી છે. આ મંડળીઓમાંથી મોટા ભાગની મંડળીઓ પોતાના બહોળ ઉપર ચાલતી રહી છે. ૬૨ મંડળીઓના બહોળ ઉપર જોડેલાના બહોળ એ મંડળીઓનું છે. બ્યારે મધ્યસ્થ જે કાસેથી જે આના જેટલાજ કરને સેવા પડે છે. આ મંડળીઓ વિભાગવાર તે વિભાગના ખરીદ-વેચાણ સમી સાથે જોડાયેલી છે. ખરીદ-વેચાણ સમી મારફત સંબંધે તેમની ખાવાના કાણા બીજા કાપડ ઝોળાગર વિગેરેની જરૂરીયાત પૂરી પાડવામાં આવે છે અને તેમની ખેતીની પેદાશનો માલ ખેતીને વધારે સારી કિંમત ઉપજાવી આપે છે. આવી પાંચ સહકારી ખરીદ વેચાણ સમી ચાલે છે. ૭૦ દહા જેટલું મીરોજી કાપડ ને જનાજના રૂપમાં આવે છે બ્યારે તેટલાજ પ્રમાણની વસુલત જનાજને બીજા ખેતીની પેદાશમાં આવે છે. સહકારી પ્રવૃત્તિની અજાણતા ની આ ચાવી છે. ચાલુ વર્ષે મંડળીઓને જન્ય સહકારી સંસ્થાઓને નાણાં ધીરવા માટે ફાહોદ-ઝાસોદ તાલુકાઓ માટે મેંકીજ મુનિજન સ્થાપવામાં આવ્યું છે. સહકારી પ્રવૃત્તિના તજજ્ઞ ને હાલના પ્રમોશીઅ ખાતાના જોડે ૨૭. ૨૩૨ સુરત મુકામે મળેલી સહકારી પરિષદમાં ફાહોદ-ઝાસોદની સહકારી પ્રવૃત્તિ માટે નીચેના દબ્બો કલા છે.

“સહકારી અમલની બીજી બધકલની તે હોદ્દાઓએ પ્રેરના આદિવાસીઓમાં થયેલું કામકાજ છે + તે વખતે (સને ૧૯૨૧ ના અરસામાં) મહાશિ જેવા ગણાતા બીસોમાં વવાયેલું સહકારનું બી હાલ ફાલેલું કુલેલું વૃક્ષ બન્યું છે, બીસોને નેટલો હાથિ ને નેટલો રણ તે આપી રહે છે, તેટલો હાથિ ને તેટલો રણ, સામાન્ય ખેડૂતોને તેમના સહકારી વૃક્ષ પાસેથી ગુજરાતમાં જાએ જ મળી રહે છે. * * જાધી બાળતોમાં આપા ગુજરાતની શરારી મંડળો-ઓની ને સરરાય સ્થિતિ છે, તેના કરતા હોદ્દાઓમાંની મંડળોઓની સ્થિતિ વધારે સારી છે.”

મંડળની ફેળવણી લમતી પ્રવૃત્તિ નીચે મુજબ છે, જે આમથી શાળાઓ (બીરાબેદી ને નેસાવાડા) જેમાં ૭૫ વિદ્યાર્થીઓને રહેવાની, આવાની વિગેરે તમામ સમવક પુરી પાડવામાં આવે છે બૌદ્ધિક શિક્ષણ સાથે ખેતીવાડી, કાંતણ, બગીચાનું શિક્ષણ આપવામાં આવે છે.

જેક આમમ બ્રેજીલ શિક્ષણ લેનાર ૩૦ વિદ્યાર્થીઓ માટે ઝાંસોદમાં છે. આ વિદ્યાર્થીઓ ત્યાંની બ્રેજીલ શાળામાં શિક્ષણ લે છે.

જે આમમ કન્યાઓ માટે જેક હોદ્દામાં ને જેક ઝાંસોદમાં છે. આશરે ૪૦ કન્યાઓ આમમમાં રહી ત્યાંની સ્થાનિક શાળામાં શિક્ષણ લે છે.

બાધારાના હરિજન આમમમાં રહી ૧૫ બીલ-પરેલીઆ વિદ્યાર્થીઓ ખેતીવાડી હાથ-રમસમાં મેટ્રિક સુધીનું શિક્ષણ લે છે

ચાર વિદ્યાર્થીઓ કોલેજમાં છે, ત્રણ વિદ્યાર્થીઓ મુરત્તની સહકારી શાળામાં સહકારનું શિક્ષણ લે છે. પાંચ કન્યાઓ કસ્તુરબા તાલીમ કેન્દ્રમાં ગ્રામ સેવિકાની તાલીમ લે છે.

મામુ વર્ષે ૨૪ શાળાઓ ને ‘૪’ રાત્રિ શાળાઓ ગામમાંમાં ખાલે છે. અથે વર્ષે શાળાઓની સંખ્યા ૪૫ ની હતી, પણ હજારની

વસ્તીવાળા ગામમાંમાં પ્રાથમિક શિક્ષણ હરજન-આત થવાયો તેવા આમોની શાળાઓ મંડલે રમસમેઈને સુપ્રત કરી દીધી છે.

આમમો ને શાળાઓનું સચાલન આમમોમાં રહી તાલીમ પામેલા આદિવાસી કાર્યકર્તાઓ કરે છે, જે બહુ સતોષ ઉપજાવે એવું આ પ્રવૃત્તિનું પરિણામ છે. સહકારી પ્રવૃત્તિમાં પણ હવે આદિવાસી કાર્યકર્તાઓ રસ લઈ તેનો વહીવટ સલાળી લેવાને જુદી જુદી સંસ્થાઓમાં બંધવદાર તાલીમ લઈ રહ્યા છે. આ રીતે પ્રગતિ મામુ રહેશે તો દૂર ભવિષ્યમાં જેન કામના કાર્યકર્તાઓ પોતાની તમામ સંસ્થાઓ ચલાવતા થઈ જશે એવી પરિણામની આશા રાખી શકાય.

ખેતી સુધારણા માટે કૃષા અને માટીનું ધિયાણું બટકાવવા પાળાની મોજનાનો દૂર કલેષ્ય આજળ આપવામાં આવે છે. જે પ્રવૃત્તિ બીલ સેવા મંડળની દેખરેખને સચવા મુજબ છલ્લા ગ્રામ વિકાસ સંપ્રદસ્તક સરકારે હવેથી ઉપાડી લીધી છે. ને કામ મંડળે પહેલાં એકલે હાથે કરી નવી દિશા બતાવી ને કામ સરકારે આપનાવી લીધું છે એટલું જ નહિ પણ જે કાર્ય મંડળની સચવાને દોરવણી મુજબ કરવાનું નહીં થયું છે તે મંડળના કાર્યની સહજતા પૂરવાર કરે છે. છેલ્લાં બે વર્ષમાં ૭૫ પાકા કૃષાઓ ને ૧૬૦ જેટલા કામચલાઉ કામ સરકારી મોજના મુજબ તૈયાર થયા છે. આ મોજના મામુ છે.

જલ્લુ રાહત ધારાનો અમલ આ પ્રદેશમાં ૧૯૪૨ની સાલમાં થયેલ મંડળે જેક કાર્યકર્તાને આ કામ સોંપ્યું. જલ્લુ રાહતની અરજીઓ મોજ રીતે આવ, તેમને જરૂરી સલાહ સચવા મળે ને બને ત્યાં સુધી ખેડૂતને લાભ થાય તે રીતે સમાધાનથી તોડ કાઢવામાં આવે જે ધારણેઓ કામ કરવામાં આવ્યું. કુલ ૬૦૦ અરજીઓ દાખલ થઈ હતી. ૩૮૮ લાખની

દેવાનો જીમ્મો થયો હતો, તેનો રૂ. ૨ લાખમાં નિવેડો આપ્યો, ને આસરે ૨,૦૦૦ હજાર એકર જમીન મેળામાંથી મુક્ત કરવામાં આવી આ કામ મોટું હતું અને વિગતોથી સરપૂર હતું. રાજ જેડોતોનો દરબાર મંડળની કચેરીમાં ભરતો ને જેડોતોને મંડળની સલાહ સૂચના મળતી. આસરે અઢી વરસ આ કામ ચાલ્યું.

અગ્રેજોત નિયમન ધાગનો અમલ પણ આ પ્રદેશમાં ૧૯૪૪ ની સાલથી થયો છે. જમીન-દારને ઇનામદાર વિદેશ સાંચી, કમળની વેડ વિગતની જે જે ફરિયાદો આવે છે તે ફરિયાદોનો મેળ નિકાલ કરવામાં આવે છે. જત્રે એ જણાવવાની જરૂર છે કે આ બે તાલુકામાં ગામો તાલુકદારી આમો ઇનામદારો છે, ઉપરાંત પણ તાલુકદારી જમીનદારો (Land Lords) એટલે છે. આવી ફરિયાદોનું પ્રમાણ ઘટ્ટું છે. ધણીખરી ફરિયાદોનો નિકાલ તાલુકદારી સાવવામાં આવે છે. આ કામ મંડળ સને ૧૯૩૦ ની સાલથી કરે છે ને જેમ જેમ જેડોતોની શક્તિ વધતી જાય છે તેમ તેમ શક્તિ પ્રમાણે તેમના સુબળ પ્રમાણે તેમના આવી હકો મેળવતા જાય છે. હાલ જ મહત્ત્વા પ્રદેશમાં છતાં હવામાં ઝુપડામાં રહેતા જેડોતોમાં સંધ શક્તિ ઓછવી એ વિષય કામ છે. એ દિશામાં સારો પગ કપાયો છે પણ હજી પણ પંચ કાપવાનો રહેલો છે. મંડળની રાજ-જરી નીચે ઘણે-ઘણે જેડોત સંધ સ્થપાયો છે, ને આ સંધ મહત્ત્વાની નીતિ પ્રમાણે કામકાજ ચલે રહ્યું છે.

વેલકીય મદદ આપવાનું કામ અને નાના નાના સરકારી નોકરોની કનડગતમાંથી મુક્તિ આપવાનું કામ વિગેરે મંડળ કરે છે.

મંડળ આ દિશામાં આખા પ્રાંતમાં પ્રથમ પ્રયત્ન કરનારી પ્રથમ સંસ્થા છે. હવે તો પ્રાંતનાં આદિવાસીઓમાં કામ કરનારી ચાર સંસ્થાઓ થઈ છે. જેમાંની પ્રથમ શ્રી. જી. અતરામ દેવેનો

વેડજીનો સ્વરાજ્ય આમમ. એમની પ્રવૃત્તિ સુરત જીલ્લાના ઇંગલિશો ચોખરા વિગેરેમાં સને ૧૯૨૪ ની સાલથી ચાલે છે. પશ્ચિમ આન્દ્રેશનું બીજા સેવા મંડળ થાણા જીલ્લાનું આદિવાસી સેવા મંડળ, ને નાસિક જીલ્લાનું કામ સેવા મંડળ, એ મહારાષ્ટ્રમાં કામ કરતી સંસ્થા છે. આ ત્રણે જીલ્લાઓમાં કામની શરૂઆત તો પૂ. બાપની દેખરેખ અને દોરવણી નીચે મંડળના કાર્યકર્તાઓ શ્રી. લક્ષ્મીદાસ, શ્રીકાંત ને શ્રી. પાંડુરંગ એ. વણીકરે કરી હતી. હવે તો એ મહત્ત્વાનાં કાર્યકર્તાઓ થવાયે છે.

જુદા જુદા આદિવાસી પ્રદેશમાં કામ કરતાં આ મંડળોની પ્રવૃત્તિઓ યોગ્ય માટે ચલાવવામાં આવે, આદિવાસીઓના પ્રયત્નોની છુટાવટ એકધારી નીતિથી થાય તે હેતુથી એ સો સંસ્થાઓને સાંકળી રેલી એક સંસ્થા “પશ્ચિમ દિગ્ગા આદિવાસી સેવક સંઘ” સને ૧૯૪૪ ની સાલમાં માનનીય શ્રી. ખેર સાહેબના પ્રયુષ્પણ નીચે સ્થાપનામાં આવી છે આ સંધ આદિવાસીઓના કલ્યાણ માટે એક પગ વાંચીક થાળના ધરીને યુગાધ સરકારને આપી છે જે યુગાધ સરકારની આદિવાસી કલ્યાણ પ્રવૃત્તિની યોજનામાં મોર્ગન્ટૉક થઈ છે એમ કહેવામાં આવે તો તે અનુમતિ કે વધારે પડતું નથી. એ સંસ્થાના આઠ વર્ષના પ્રયુષ્મ શ્રી હર નાપા છે પ્રધાનમંત્રી શ્રી. લક્ષ્મીદાસ શ્રીકાંતને પ્રાદેશિક મંત્રીઓ શ્રી. એસ. ચાર. બી.એ. ને કાલ્યાણના નાયક છે.

૧૯૨૧માં પૂ. બાપાએ જે જીલ્લાનું કાર્યની પ્રવૃત્તિનાં બીજા દાહોદ જાલોદની કુળગપાડિત ભૂમિમાં વાળ્યાં તે પ્રવૃત્તિ આજે તો મોટાં વચ્ચે રૂપે ફાસ્ટીફી છે ને તે આખા દિગ્ગા આદિવાસીઓને યોગ્ય ને પ્રાણદાયી હાથેડો ને મીઠાં રંગ આપી રહી છે.

હજી પંચ થાયો છે, ઈશ્વર !

હું પરદેશીઓને તરતજ ઓળખી છાડું છું. કાંઈ પણ સોવિયેટવાસીને હું પરદેશી સમજી લેવાની જૂલ કરતો નથી એ તો અસંભવ.

તેમના ઓળખ એવા છે કે તે સોવિયેટ-વાસીઓથી જુદા તરી આવે છે ક્યો કે નિઃસ્વ-લતા અને મનશ્રી તેમના યુગ ઉપર લાગણી વધુ વધુ કંઈ ફેરફારો થતા દેખાતા નથી, તેઓ ઓળખ એક દેખાવ ધરે છે અને તેમાં કંઈ પણ પરિવર્તન કર્યા સિવાય સારી નજાણી લાગણી યુગયુગ અનુભવે છે.

સપ્તમું મનોકાંક્ષ મારે વળી કેટલાક પરદેશીઓ એક આંખે ચરતો પહેરે છે જાણે અને તે યાજ પણ તેઓ તેમની આંખની વધુ સરખી ન પાડે જાણે દાષમાંથી ગદાસ સરખી થડવા ન દે તે સુમવતા ન દોષ.

ખરે ' મારે કબુલ કરવું નોંધ્યો કે એ અદ્યુત વસ્તુ છે.

છતાં તેઓ જીવનું ખાસ કંઈ કરી શકે નહિ તેમની જિંદગી અનવક ભરી દોષ છે. નો તેઓ મનોકાંક્ષ ધરાવતા ન દોષ તો તેમને પછીવાર સરમાવું પડે એવા પ્રસંગો બને છે. હા તો એક પરદેશી લાડકાંના કુકાથી યુગજાણ મરી જતો હતો તે મરવી ખાતો હતો અને એક કોળિયો લઈ શકાય તેના કરતાં વધારે ભાગ મેંમાં મુક્યો, કોલિસરોને આપનામાં આવેલી મીનજાનીમાં આ બન્યું મારો મિત્ર વેપારી મંડળની સમિતિનો સભ્ય છે તેણે મને આ વાત કરી હતી.

મીનજાની બંધ હતી પણ લક્ષ્યાધિપતિ-ઓ અને કોલિસરો દાગર દતા દાગર દોડ અને જીનજો પણ જમણમાં દાગર દતા.

અને એક એક માણસ લાડકાંની અમા-ળાવા લાગ્યાં.

આપણી સ્વતઃશ્રુષ્ટિથી એમાં કશું સરમ-જનક ન હતું. તેનાથી લાડકાં મળાઈ ગયું-તેથી શું? તે મારે આપણી પાસે બધા તત્કલિક છલાંને છે. એમ્મુલન્સ પણ મળે, દોરપીટલ પણ છે, આરે, રમજાનખમિ તો છે.

પણ તે મીનજાની જુદી જ હતી. પણ ધનિક ચૂદરથો દતા. ફેડ' પણ દાગર હતો આજના વખતના નવા કોરો પહેરી ચૂદરથો ખુરશી પર બેડા દતા બાળ્યો પણ ત્યાં હતી રૂબ કરતાં વધારે પાવરના ઈસેક્ટીક ઝોળાઓ સળગતા દતા.

અને એક ચૂદરથથી લાડકાં મળાઈ ગયું ખરે તે નાક પણ સાફ કરવા તોવાર થાય—થુંકવાનું પણ સર કરે અને છાલીએ દાષ પણ મુકે? થણું જ ખરાબ-પછી તો તે શું ન કરી બેસે?

પણ રેગલ પરથી ઠી દોડી બાધ રમમાં જાય તો એથી વ વધારે ખરાબ અણાય. એ તો તદન અસંભવ. સોડો જણી જાય કે તે મારી પડ્યો છે કે શું? કોલિસરોની મીનજાનીમાં તમે આવું કદી જ ન શોડ.

લાડકાં મળી ગયેસો આ ફેન્સમે. એક એ પણ તો મરવા જેવો મજાઈ મેલે તેના મળા પર આંખની ખોસવા લાગ્યો. પછી તે જીંકથી સફેદ પુણી જેવો લઈ મેલે અને ખુરશીમાં આમ તેમ લાધવા લાગ્યો. પણ તે યોદી વારમા સ્વરથ જણાયો અને સ્ત્રીઓ તરફ યુનન ફેંકવા લાગ્યો. આરે, પૂર્ણ આપનાર મદરચના ફતરને રેગલ નીચે પધાજવા પણ લાગ્યો.

પારી આપનારે ફેન્સને પુછ્યું, "મારે કો

પણ તમારાથી કંઈ અખાલ વસ્તુ મળાઈ અંધ
છે ! અને તમને બેચેની થતી હોય તો મને જણાવ
વર્તા સંગ્રામ ન રાખશો.”

પણ ફ્રેન્ચમેને કહ્યું, “શું જોશ્યા ? કંઈ
થયું નથી, તમે કેવી વાતો કરો છો ? મને માફ
કરો. હું તદ્દન અસ્થિ છું અને મને કંઈ થયું
નથી.”

અને ફરીથી તે ચુપનો ફેંકવા લાગ્યો.
પછી તેણે સારી પેઠે વધારે ખાધું. ટુંકમાં જમણ
દરમિયાન જરા પણ બેચેની દર્શાવ્યા સિવાય
તે બેસી રહ્યો.

માત્ર જ્યારે તે ઉઘોડો ત્યારે જરા ધૂલનો,
અને પેટ ઉપર દાઢ મૂક્યો ત્યાર પેટમાં થળ
ઉઘડું દોડે પણ પગમાં જ તે સારો દેખાતો.

સખ્તતા ખાતર તે થોડી મિનિટ દિવાન
ખાનમાં બેઠો પછી તે બ્હારના જોરશામાં ગયો.

આમથા જોરશામાં પણ તેણે ઉતાવળ ન
કરી પણ ધરધણીની પત્ની સાથે વાતો કરતો
હોતો અને થોડીવાર તેના દાઢ પણ ચેતાના
દાઢમાં રાખ્યા. તેના જોલોઈ લેવા પેટમાં હાહા
સાથે ટેબલ નીચે વધી વળ્યો. પણ અખાલ
તે નીકળી નાહો.

પ્રમથીયા પર તેણે જાણી ભરી અને ફરીને
પોતાની મોટરમાં બેઠો અને ડ્રાઇવરને કહ્યું,
“મથિયા, આંખ મીચીને હાંડતો ડેરિપટલે
લઈ જા.”

હુ કહી ન શકું કે તે ફ્રેન્ચમેનનું આખરે
શું થયું પણ મારી જનમ ખાતરી છે કે તે
જીવે છે ખરો શુરવીર !

માલીક—

કે. ટી. ડોંગરે કં.
સુબર્ષ

પાકા રંગ ! વખતસર !
એકજ ભાવ !

ઠાપઠ ઉપર ઠળામથા અને સંસ્કૃત
છાપક્ષમ, રંગક્ષમ રણાદી ભરત,
નગંડીયાં, અણખીયાં કરાવવા
આટે મળો :—

પટેલ

કેલીકો ઇન્ડસ્ટ્રીઝ

મોહન દોશીય રોડ, શીયાપુરાને નાકે.
વડોદરા

બસો બ્યાસીના ઠાતણીઆ વાધરીની પંચના

કાયદાકાનૂન

૩૩

કાલાના

રોજ નગરમાં આવે પણ જેના સામાનિક કાર્દ વિને કસીય માલિતી હોતી નથી એવી ધણી-ય જાતિઓમાં વાધરીઓ પણ આવી જાય છે. ગુજરાતમાં ૧૮૬૧માં એમની વસ્તી ૧૦૯,૫૮૩ માણસોની હતી; આજે એઓ સમગ્ર દેશથી બે એક લાખ જેટલા દરે. એમના ધુવાઓ કહે છે કે વાધરી એટલે વાધ જેવો; પણ એના કરતા પચાઈ સમજાતી એ દોષ શકે કે એઓ રજ-પૂતાનાના રેતાળ પ્રદેશ-જેને વાગક કહેવામાં આવે છે તે-માંથી આવ્યા દોષ એમને વાધરી નામ આપ્યું દરે. ત્રીજી કથના એવી છે કે સુબુક્ત પ્રાંતની નામચીત મોગજાતિ સંતીએની વસ્તી વધી જતાં એઓ દરિયાણા તરફના વાગર પ્રદેશમાં આવ્યા, અને વખત જતાં વાગરી કે વાધરી તરીકે ઓળખાયા એમની ચાર ઉપ-જાતિઓ છે. મુનારીઆ (મુનાની બહી માળનારા), વેડુ (સાક્ષાજી વેડનારા) પાટણેજી (પાંસ સાકાના ધણી કરનારા) અને દાનણીઆ (દાનજી નાખનારા).

માનકવાદ તામેના કરી તાણુકાના ઠાતણીઆ વાધરીઓનાં ડેટસાક જાતેએ આ રવે નરો (જોળ) બાંધીને ડેટસાક કાપકાકનુને પસાર કર્યો છે, તેને આ પત્રિકામાં વ્યાપકમાં આવ્યા છે. એવીસેક વરસ ઉપર એ જ સૌંતિએ જીયુક નિયમો કર્યા હતા, પણ “સરકારી કમ્પન મુક્યો ન હતો તથા તે સરકારનો બરોજસ્તનો કરાર પણ મુક્યો ન હતો તેથી પાંચ આઠ મસે એ કરાર પચે માન્યો નહીં,” ને ૬૬ ઉપરાંતનાં પક્ષનાં સ્વ જીત મર્પા, ને ડેટસાક ડોહરીઓ “ધણી વમર રખડવા લાગી.” આનો નિકાલ કાવવા “ નવો જોળ ગામ આડુદરામાં બાધ્યો છે.”

બાપાની જોડણીની, વિરામ ચિહ્નોની તથા છપાઈની નિષકુલ મૌલિક બુલબુલામણી-માંથી ધીરજે ડોહવા વિના અર્થતા મંજિરે પહેચી શકતા હો તો રિવાજોના રાજમાં અપદ્ આખને નવઈ પમાડતા કમ્પનો જોવા મળશે. દોહરીના પક્ષનાં કાવરો જો : “ રાજીયુધી જાતિ સર્વે પંચે પ્રતિજ્ઞા પાળવાના સોમન આપને પક્ષનાં કરાવ દોહસો રખાયા મુક્યો છે.” તેની વિગતમાં ર. ૧૧૦ પક્ષના છે, અને ર. ૪૦માં મોસાળાજાની પછેડીની, અપે ખાંડ ફકામણીની, કાકાની પાધરીની, મોટી તથા નાની જોહરીની, અને જરવાણુની રીતના પૈસા આપી જાય છે. ધુનિવર્સની મીરટરી શોધના-રઓ, આ રીતોની મીરટરી શોધવા મંડા તો! ધુનિવર્સ તો જોખડુ છે, પણ વાધરી તો જવાળ આપી શકશે. વાજાન તોડાવે તેને મારેના કાપકામાં કહે છે “ સમાજ કરેલી દોષ ને એ ક્યાને કાંઈ બીજો માણસ સેજી કરીને સમાજ તોડાવે.તો ર. ૧૦૦ ૬૬ પડે.” સન્મો પણ કરાવ છે “ જન જય ત્યારે પિયેરીઆના મોડવેથી વરના છતારે સાંજે જર-વાઈ મોકલે, રંધેલા ચોખાનું બાજુ બાપે, બાજુમાં અપી સો ધી તથા પેપાન તો જોળ નાંખે. આવતી જાનને જમાડવી નહીં. સવારમાં કન્યા જન વખતે સવા રંધેઓ, જીયુવાર સોપારી બાંધીને મદાસી કુલ લઈ જાય..... ” પછી ડોણે જવાનુ, શુ કરવાનું તથા શું ન કરવાનું એવું લાંબુ લીટર આવે છે. અરેખર વેવઈ વેવણેને પચે નહીંને બાંધી લીધાં લાગે છે, તેમાં વળી “ સમાજ વખતે દાર પીએ નહીં, દાર ખંધ છે, સન્ વખતે પણ દાર નંધ છે, ને જો દાર પીએ તે.....ર. ૨૫ પચને

આ પત્રિકા અને તેની છે પણ સમાજ
શાસ્ત્રના અભ્યાસીને ખૂબ જ ઉપયોગી છે
સમાજશાસ્ત્રના અભ્યાસની પદ્ધતિ ઉપર આ
સમાજોચ્ચને કેટલાક વખતથી વિચારો આજ્ઞા
દરતા હતા, તેવેજ વખતે આ પત્રિકા
દાષમાં આવી સમાજ ક્યે માર્ગે નમ
છે તે બતાવનારા આ ખરેખરે દસ્તાવેજ છે
દસ્તાવેજ એટલે વેગ ક્ષતીના સ્પષ્ટતા
“an instrument in language which
has, as its origin and for its deli-
berate and express purpose, to
become the basis of, or to assist,
the activities of an individual, an
organization or a community.”
આપણે સામાજિક ઇતિહાસ એવા દસ્તાવેજો
ઉપરથી જ સમાજ તો સાચા રૂરે ગત્યે
હજુ જ છે ને કે “હું એક એવા વખત
આવતો જોઈ રહ્યો છું, જ્યારે આપણે ઇતિહાસ
મુજબાન ન ધરાવતાં હોય એવા તદ્દકાલીન
ઇતિહાસવિદોનાં સમાજો ઉપરથી નહીં, અને
ઉછીનાં સાધનો ઉપરથી સમાજનાની દર્શકતા
ઉપરથી તો નહીં જ, પરંતુ નગરે જોનારના

વર્ણનો પરથી અને દસ્તાવેજોને આધારે
સમાજો” આથી સમાજશાસ્ત્રના વિદ્યાર્થીઓ
આવાં સાધનોને તુરંતકારી રીતે જ નહીં.

શરૂઆત ચેટરજી દેવેના કે સર્વની ઉપર
માણસ જ સત્ય છે, હિન્દીના ધર્મ પુત્રો ખજ
કે છે કે તારી જાનને જાણ, તોય આપણે
આપણી જાત વિશે જાણીએ છીએ જ કેટલું કે
વૈજ્ઞાનિક વિચારોના ઇતિહાસની ખૂબી તો એ
છે કે માણસને પેતાના વિશે જાણવાની શાસ્ત્રીય
ઉત્ક્રાંતિ ખૂબ પાછળથી થઈ આપણા દેશમાં
અને ધર આખણે મુજરાતમાં માણસ વિશે
જાણવાનું એટલું જાણ બાકા છે કે આપણે કેઈ
ઇતિહાસકાર આપણને દર્શા દારૂં, કુટ્ટી દાખલ
મોટ પોલિસથી વગેરે તો જોઈ અથવા સુનીલાય
મિત્રાની “બીખ્યાં ધાન” જેવી વાર્તા વાંચી
આપણને ખરીબર વાધરી વિશે જાણવાનું થત
ચાય; પણ ખરીબરની એ ઉત્ક્રાંતિ સદાકાલીન
શાસ્ત્રીય શોધમાં પડ્યાય તો જ એવા અને એના
જેવા બીજા સમાજ વિશે, એમના સમાજના
ત્રિવિધીશ્વર વિશે તથા તેના બાવી વિશે આપણે
વધુ જાણી શકીએ.

વાઈસ પ્રેસિડેન્ટ કલિલ જે દેરિલમાં રહેતો હતો તેમાં જો રામે જાન લાવી દેરિલમાં રહેનારા
જાયા જાહાનિમાં જોયા વગા. જાન તરીતજ લુગી નાજવામાં આવી અને દેરિલમાં કંઈ ખાસ નુકસાન
થયું ન હતું જાયાજાયા દેરિલમાં રહેનારાઓને રોજી રદવા હતા, પણ કલિલ જરા કતાવજો
થયો અને તેમને કહ્યું “અને મારા રૂમમાં જ્યાં રો” જાયાજાયાએ પ્રત્તન દર્શાવ્યું, “તમે કોણ છો?” કલિલ
જવાબ આપ્યો, “હું, વાઈસ પ્રેસિડેન્ટ” જાયાજાયાએ કહ્યું “વાર, ત્યારે તમે જાઓ” પણ ખજી કઈ
વાર કઈ જાયાજાયાએ તેને ફરીથી રોજી જગું “તમે કોના વાઈસ પ્રેસિડેન્ટ” કલિલે કહ્યું “યુનાઈટેડ
રેટરના” જાયાજાયાએ તેને ફરીથી રોજી કહ્યું. “અરે, તમે પાછા ફરો, મેં તો ખાધું” હતું કે તમે
દેરિલના વાઈસ પ્રેસિડેન્ટ છો?”

✽

✽

✽

✽

રીશ્ત જોઈને લખે છે કે કોઈનાની અનિદાની વાગમાં કંઈ વલુદ હોય નથી તે ધાત્રાલમાં રહેતો
દેનો, ત્યારે તેનો મોઢો નાહ જોઈને તેને એક વખતે મળવા આવ્યો કાજલ પક્ષે ન હોવાથી જોઈને
અને સૂઈને એક જ મોઢ પક્ષે ન પર રાત્રે સૂતા સવારો જામી રીશ્તેને જોઈને પળું, “સાંભળ
આવી કે” જોઈને કહ્યું, “જરા નહિ” રીશ્તેને પણ જાણ્યું, “હું પણ જરા ઘડ્યા નથી” પણ
જામે એ ઘોડેડે ખસેડી જદાર માથા કાઢવા, ત્યારે ઘત ખરી તેમના જોઈ પર ખરેખર એઈ, રાત્રે ઘત
સૂઈ પડી હતી પણ જામેને “અનિદા” માં કંઈ જામર પડી ન હતી.

જ સોદા

(સત્ય હકીકત)

અમૃતાંશુ દેસાઈ

આ પદના મુ. પી. ના એક પ્રસિદ્ધ, વેપા
રના કેન્દ્ર તમરમાં બની હતી. ૧૯૪૩ તે સપ્ટે-
બર મદિના હતો જ્યારે 'કવીટ છઠીઆ'ની
અળવળ પૂરેજોસમા આવી રહી હતી. પોસિસ
એને અન્ય અમલદાર સોફા આ અળવળની
અતિ આમળ વધતી અટકાવવા માટે એને બને
તો સમૂળથી કચ્છી નાંખવા માટે કટિબદ્ધ હતા.
એ પોસિસ અમલદારોએ ખુલ્લાખુલ્લા ધોલકા
કરી દીધી હતી કે જેની માંએ સ્વાશીર સઠ
આધી હોય તે કેમિસનો જડો. પોતાના મકાન
પર ફરકાવે અને જે અગરજ સત્તાની અગ્ર
સિદ્ધા સાથે માથુ બાગવાની છત્તા રાખતા
હોય તેજ બળરમાં ખુદી છાતીએ કેમિસના
મુત્રો પોકારે તે સંરખસ કાઢીને કાપદો બગ
કરે !

માસકા અને પોસિસના ત્રાસથી ખજી
બકિતઓ, જે પહેલા કેમિસને સાથ આપતા
હતા, તે જણ પોસિસને સદકાર આપવા લાગ્યા.
તે સોફા મદાત્મા અધીની 'ભારત છોરો' વા-
તને તેમની સુધ્ધિબદ્ધતાનું પરિણામ માનવા
લાગ્યા. 'પોસિસનું રાજ્ય હતું' અવસરવાદીઓ
અને સ્વાર્થસાધુઓને છળરાથી અને કાળજ-
બળરોમાં કમાણી કરવાનો મુલ્ય અવસર
પ્રાપ્ત થયો હતો.

તેમની સપ્ટેબર પોસિસને વિશ્વાસ હતો કે
તેમની આગરતો માસિક ઉત્સવ મનાવવા કેઈ
બદાર પડશે નહિ. પણ એક જરીબ વિધવા
ડેમીના એકાકી છોકરાએ સ્વચ્છત્વનો જડો
લઈ બહાર નિકળવા પોતાની કુર્ચા માં પાસે
આશીર્વાદ લીધી. 'ડોશીએ આંધુઓથી છસતી
બાંબોએ આશીર્વાદ આપ્યો કે મદદમાં
માંધીની લાજ રાખવા જે. તે બદાર જવા
છત્તો હોય હો બસે જાય. મરો. તે બહાદુર

ટકાનો દિકરો મરણને ભેટવા. પોસિસે તેની
ખૂબ બળર લીધી તે શરીરમાં એકેએક દાઢકા
સાંચી નાંખ્યા. જ્યુ મદિનામાં તે બહાદુર
છોકરો બચાનક પાતના ભોજની મરણ પામ્યો
તે ડોશીનો આધાર સદાને માટે વિલીન થયો."

વખત બહોલો '૧૯૪૫ ના છેલ્લા દિ-
વસો' આવી લાગ્યા કેમિસ કાયદેસર હરિતવામાં
આવી અને જેમ સાપ કાંચળી બાંસે તેમ
૧૯૪૨ના અવસરવાદીઓ પાછા ખાઈની કુરંતો
અને ત્રીધી ટોપીઓ પેટીમાંથી બહાર કાઢવા
લાગ્યા. એ સોફા મોટી મોટી વાતો કરવા
લાગ્યા કે તેમણે 'જરની' અળવળ વખતે અમુક
વિદોહીને મદદ આપી હતી તે અમુકને પોતાની
મકાનમાં સતાવ્યા હતા. એમના મોટા મકાનો
પર પાછો ત્રિરંગી જડો ફરકવા લાગ્યો તે
સદેરમાં 'મુ. પી. ના આમલ પ્રધાન મંત્રી, જેને
કરી. એ જગ્યા' મળવાનો સંજ્ઞ હતો, ની
આમળાની વાતો, સંભળીવા લાગી. એમની
મુદામ ક્યાં રાખવો એ વિષયની ચર્ચા ચાલવા
લાગી. પ્રત્યેક ચોર બળરનો લાક સોદામર
અને લાકમાં જેક્ટી સામગ્રીના મોટા છત્ત
રહારો એમ છત્તવા લાગ્યા કે મુ. પી. ના બાવિ
પ્રધાન મંત્રી એમનાજ અતિથિ થાય ! પરંતુ
જ્યાં આવા સેકડો માથુસો પ્રધાન મંત્રીને પો-
તાને ત્યાં બહેમાન કરવા તલપોપ હતાં જાતને
રતો એ નિષ્કૃપા થયો. કે જે કેમિસના ફંદમાં
સોધી વધારે પૈસા આપશે, તેને બાવિ પ્રધાન
મંત્રીને મહેમાન બનાવવાનું સંકલ્પ પ્રાપ્ત
થયું. 'જસ, બાટલીન' વાર હતી. પ્રધાન મંત્રી
સાહેબ એક એવા અમિતને ત્યાં ઉત્તપી જેમણે
૧૯૪૨ માં પોસિસ અને બ્રિટિશ સરકારને
ખૂબ મદદ કરી હતી. એ બંન્ના માથુસો
કેમિસનાં સોધી વધારે ફંદ આપી આ માન

ખાટી ગયા ' સમયની લીલા ' પૈસાની ખસિ-
હારી ' ।

ભાંગીફૂટી સાકરી દેહતી દેહતી તે જીવનની
વિધવા ઠોશી માતા-સહનુબૂતિ અને દિલાસાની
બૂખી ડોમી-રૂના રડતાં પડતા આખડતાં
એ ધમ્પાથી આમળ આવી કે પોતાના પ્રાતર્ના
મોટા નેતાને અંગતિ અર્પણ કરીને શ્રદ્ધા
બંધન કરે ને તેમના દિલાસામુચક સંબોધા સાં-
ભળી છેલ્લા દિવસો અમે તેમ પસાર કરે ' મહાન
પાસે આવનાં તે વૃષ્ઠાના હૃદયની અતિમાં વધારો
થયો ' સિત્તેર વર્ષના જીવનભારથી લથપાતી તે
ડોમીને પંચોમાં વધારે બળ લાગવા માંડ્યું.
પણ સ્વર્ણસેવકોએ તે બિચારીને આમળ વધતાં
અટકાવી એ વખતે વ્યાપારીઓએ એક ડેપુ-
ટેશન બાવિ પ્રધાન મંડળ સાથે વાતોમાં મથ-
યું હતું ' ! ત્યાં બિચારી ડોમીના શા દિલાસા
તેને પૂછાર કેણુ હતું ? રોકવાવાળા પર પહે-
લાં તો નારાજ થઈ અને અજરત્તીને જમીન પર
બેસી ગઈ ' બે માણસોએ તેને ઉંચકીને કચરા
ટાપલીની જેમ દૂર મૂકી નિરાશ ડોમી મરણમુક્તી

બતે પડતી છૂટતી પરે પહોંચી ' ધર અને આસ-
પાસનું વાતાવરણ બધું તેની મૂકું મરકરી કરી
રહ્યું હતું ' । પણ એક ભલા પાડેખાએ સાંતવના
દીધી અને ઉદાસ મોઢે કહ્યું, " માણુ " ને પૈસા-
દાર માણસે-શપિવાનો સોદો કર્યો છે ' અને
તમાગ એક માત્ર પુત્રે જીવનનો સોદો કર્યો હતો
આટલો જ ફેર છે " । " અરીમ બિચારી ડોમી-
પ્રાણુ જાણી અંબીર નિષ્વાસ મૂક્યો ' બનવાન
જ એ વ્યથા સમજી શકે એમ હતા ' ।

મોટી મોટી બહીઓ અને જમીનાના સ-
ચાનો અંબીર અવાજ તે સહેરમા તેનો તેજ છે ।
પરંતુ એ બે સોદાની પાત, સમયશી બળબરના
મોઢામાં વિલીન થવા છતાં પણ, સમજવા
વાળાઓના હૃદય પર અમિટ ચિન્હ સકાને મારે
મૂકી ગઈ છે સમયની કૃપા એને વધુને વધુ
કશું જનારી રહી હતી ' * ।

* કસકતાના " વિશાલ મારત" માસિકમાં
પંડિત ધીરામ શર્માના એક ભેષ ઉપરથી જનુ-
વાહિત.

કેબિનેટ મિસન આઈ' આબુ હતું તે દરમ્યાન એક સવારે સર રોડેઈ ક્રિષ્ન ત્રાધીએ મળવા
સવારે થઈ કોશિનિમાં ગયા. આઈ એન્ડ એ. માં મોઢી ફરી આવેલ એક રોનિક મોઢીથીર ત્યાં
પહેરો ભરતો હતો. તેને સર ક્રિષ્ને કહ્યું " રૂડ મોનિંગ " રત્નસેવકે જવાબ આપ્યો " નો રૂડ મોનિંગ
સર આવતો હૈન્ડિયા છે. મારે " જ્ય હિંદ " સર રોડેઈ ક્રિષ્ન જૂલ હતી પદયા અને " જ્ય હિંદ "
ફરી તે રોનિક સાથે હસે થનૂન કરું.

ગયા મહાપુર્ણ દરમ્યાન ઉત્તર આફ્રિકાની એક લડાઈ દરમ્યાન જમીનના એક ખાડામાં હથથિયન
સીનિએ છૂપાપેસા એઈ, હથથિયન જનરે કહ્યું, " મહાર નીકમ " મેનિંકે જવાબ આપ્યો, " સાહેબ,
એ દર મેં પ્રથમ એવો છે મારે મારો તે ઉપર હક છે । "

મેલ્ટ્રેડ-એક હુકમ મારે શા મારે કોઈ થરથા ? કોઈ જાદાર એટલો નિશાન ન થયો ।
ખારોપી-સાહેબ, અમે એમજ જાણતા હતા પણ પોલિસ વચ્ચે પડી ।

એક પુસ્તક વિષે મર્ચા કસ્ટા એક મિત્રે બીબને કહ્યું, " હવે સારાં પુસ્તકોની કદર કરતાં આવડતી
થયો. તે' કો પુસ્તક લખું નથી. હ હ સમજે । " બીબને જવાબ આપ્યો, " તેથી શું ? મે' એ
કદ મૂકું નથી પણ હંમેશા પૃથ્વીની સ્થિતિ જુ' જુ' મરણી થા' જાયે । "

સ્વરાજ-હવેશું ?

૨. પ. ૩.

દક્ષિણ આફ્રિકાની સત્યાગ્રહીણી સહત પૂરી કરી, મધીય ૧૯૧૪ માં હિંદ પાછો ફર્યા, ત્યારે મુંબઈ જાહેર તેમનો સત્કાર કરવા માટે સર હિરોજ મહેતાને નિમંત્રણ આપવામાં આવ્યું. સર હિરોજ મહેતાએ જણાવ્યું, “આફ્રિકામાં જા માણસ બધું જાણી આવ્યો છે મારે તેને જાહેર પર સેવા દુ નહિ આવુ.” દ. આફ્રિકાની સત્યાગ્રહીણી યજ્ઞવળ અને તેની સમાધાનીની સરવો જો કેટલ તટસ્થ બાવે તપાસે, તો સર હિરોજ મહેતાનું કથન વચાઈ છે એમ તેને માલમ પડ્યો.

પહેલું વિશ્વયુદ્ધ જામ્યું તિલક અને વીળા નેતાઓએ ઇંગ્લેન્ડને સત્તી સદાય આપવા જણાવ્યું. પણ ઇંગ્લેન્ડ પતિ દુષ્કર્મમાં હોય ત્યારે સત્તી હિંદુસ્તાન કઈ માનણી કરી યુદ્ધવશ ન બ્રિટીશ કરી શકે એમ કહી અહિંસાના આ પદ-જામરે સમાધાનમાં હોમવા “બાહુતી” સૈનિકો રીક્ટ કરવા મંદરા. અને આ સેવાના બદલામાં તેને મળ્યો ફોર્સેટ બેંકટ. જુલ્હા નેવા એક વખતના પ્રખર રાષ્ટ્રવક્ત્રી નેતા પાસે તેના કથનો માટે મુંબઈ સરકારની બબ્બે વાર મારી મેળાવી. નિલ્દા આ ધર્મિયપણથી કટાણી કમિસ હોદ્દી આવી ગયા.

જે માણસને ઇતિહાસની મતાગમ નહિ, વૃદ્ધિને ખિલકત જોઈએ છે કે નહિ તેની રજ પણ માહિતી નહિ, એવા ધર્મદમ્ભના હાલમાં રાષ્ટ્રનું સુકાન ચૂકાવું. એ ખોટા પાયા પર હિંદુ યુક્તીન એક જ રચાવું. ખિલકત મટિ મોટા રહે છેપરાવવામાં આવ્યાં. હિંદુઓએ તેમાં છૂટા હાથે પૈસા ભરી એ રાંડનો પાણીથી હિંદુ વિરુદ્ધ રેવો ઉપયોગ થયો તેની સર્વેને ખબર છે જ. જાર માસમાં જ સ્વરાજ આણી આપવાનો કિમિયો જાહેર કરવામાં આવ્યો ! કમિસ આર્થ સમાજો આ જાદૂમાં સપડાયા. હિંદુ

દાનવીરો આર્થ સમાજના જલ્લે કમિસને હાન આપવા લાગ્યા. આમ હિંદુ સરવતા પાયા નિર્માણ થયા. હોલ રીક્ટિંગ તાલકપિલક સપૂર્ણ પ્રાંતિક સ્વરાજ આપવા જણાવ્યું પણ સર્વ નેતાઓની વિરુદ્ધ જામીણીએ તે સ્વીકારવા ના પાડી. ૧૯૨૧ થી પ્રાંતિક સ્વરાજ ભોમવતા હોત તો પ્રજાઓનાં કેટલાં કુખ ટાળા શકાયાં હોત, પ્રજાએ સ્વરાજ શાસનમાં કેટલી પ્રવી-ણતા સાધ્ય કરી હોત. વખર હાથે સપૂર્ણ સ્વરાજ ક્યારેનું થાય શક્યા હોત. આમ થાત તો કદાચ અહિંસાના પથમાં વિષેની જાગૃતમાં આટલી થોપણા ન થાત. આમ સરળતાથી પ્રગતિ થાય તે કેમ પાલવે ? મધીયોએ સત્યાગ્રહની યજ્ઞવળ શરૂ કરવાની નોટિશ આપી. ચોરી ચોરના તોડાના કારણે હેજ તે પાછી બેઠી પીછેછ કળ્યામાં આવી. કમિસની આક્રમણ નીતિ અટકી કે તરતજ સરકારે તેનો લોખંડી પંજો બીજ્યો. ૪૨માં બિટિશ સરકાર સુસજ્જ દેશમાં ૧૦ લાખ ગેરે લશ્કર, વિમાન અને મોર્મિ ગ્રેના પ્રમુખ પ્રમાણમાં બડકારેલા અને મુસ્લિમોનો સદ્કાર નહિ, ત્યારે મને તે પરિણામો આંવે તેની કશી પણ પરવા ક્યાં વિના હવત ઉપાધનાર મદદમાં દેશના ઇતિહાસની કન્ય થી એજે ગુમાવી.

માપસાઓના અધીર અત્યાચાર દેશનેતાઓએ વખોડી કાઢ્યા. પણ મધીયોએ એ વિષે કશું કહેવાનું ન હતું. માપસાનાં અપમૃત્યો વખોડી કાઢ્યા હરાવવું સ્વરૂપ પણ મધીયોએ દેગવી દીધું. કેટલે ગોંમાં અગિળાં થાલી મદદમાં પાસે એ અનાચાર વિષે અભિપ્રાય કહાઓ, ત્યારે એ મહા પુરુષે કહ્યું, “માપસા યરવીર મારફ હાથા”. નિર્દોષ, નિરાધાર, નિઃશસ્ત્ર હિંદુ એ પુરુષો માળોને કાપવામાં આવ્યાં તે

ચરવીરતા' દુશ્મનને દરેક કંટ પર લડત આપવાને જલ્દે હિંદુઓ પાસે નોકરી છોડાવી, સળા ફાસેને છોડાવી, ધારાસભાના બદિષ્કાર કરાવ્યો અને હિંદુ વેપારીઓ પર મરોદા મુકાઈ અને કતિ તેજ ક્રોધિસ સભ્ય બની સહે એવી ચરતો મુશી શુદ્ધિયાળીઓને ક્રોધિસમાંથી હાડી દાડવામાં આવ્યા. હિંદુઓ પાસે બબ્બે વાગ દેહની વસ્તી મહુત્રીનો બોધકોટ કરાવ્યો, ત્યારે મુસ્લિમોએ પેતાની સખ્યા ખરી ખોટી નોકરી કરે એ દિંદુ દિન વિરોધ કરી મુસ્લિમ દિનને ફાવે. કાષ એવી રીતે મદતમાજ વર્તતા આવ્યા છે. વસ્તી મહુત્રીના બદિષ્કારથી બ્રિટિશ રાજ દાસી થાય છે સ્વરાજ નજીક આવ્યું ! મુસ્લિમોના સખ્યાબળ વધારે દેખાય તે સિવાય બીજું કંઈ પરિણામ એનાથી ન આવે એમ સર્વે કાષ સમજી રહે.

પછી આવ્યું સાઈમન કમીશન. તેનો પણ બદિષ્કાર પુકારવામાં આવ્યો. '૪૭ના સ્વરાજ ના ખરડા કરનાં સાઈમન કમીશનની ભલામણો સારી હતી એવા સૂરો દવે છે છે. આપે તેટલું કાષ વધારા માટે લડત ચાલુ રાખવાની સાદી નીતિ અપ્પત્યાર કરવાના બદલે, ફરીથી '૩૦નો સત્યાગ્રહ ચર થયો સામાન્ય જનતાના કુવાનેનાં બહુતર છોડાવવામાં આવ્યા, અને નેતાઓના દીકરા દીકરીઓ પરદેશમાં મહુત્રા લાવ્યાં. છોડ-રાઓ માને નહિ તો તેઓ શુ કરે ? જેઓ જાતના છોકરાંઓને સમજાવી ન શકે, તેમને બીજાઓના છોકરાં પાસે સળા ફાસેન છોડાવવા શુ હક હતો ? પણ એ રોચિ રોચતે દેખાયા નહિ. ખાલી પદેરી-જાપની દોષ તો વાંધા નહિ, તક્ષી કતિ નહિ તે દેહીદી સેખાયા અને ચરખાનો દબ સર્વત્રાપી બન્યો. રાહિય રેખલ રેખર-સનો બદિષ્કાર થયો. અનાવખુશી સમાધાન માટે પ્રયત્નો ચર થયા. આ ચર્ચામાં કુવાનેને ખુશ કરવાના આસપાસી સમાસપાથી બળવો કરનાર. બજલસિદને છોડાવવા માટે મોંપીજીએ પ્રયત્નો કર્યા પણ

નિઃશ પર ઝોળીમાર ન ચલાવનાર સેનિકો દેસનિકાસ થયા હતા, તેના મારે કંઈ કરવામાં ન આવ્યું. સરકારી નોકરી છોડનાર સામાન્ય માહુસેના પેશન મારે વાટાધારો કરવામાં આવી પણ લડતમાં મુખાવેલી જમીન પાછી મેળવવાની ચરત કર્યા વિના સમાધાનીની ચરતો થઈ. ક્રોધિસને પદર સબ્બો લાઈ જવા માટે દાઢ આપવામાં આવ્યો. જિન્દા અને પાર્ટિ' સામે ક્રોધિસે મુસ્લિમ સબ્બો લાઈ જઈ જમનને જાવવું નેહતું હતું કે ક્રોધિસમાં સખ્યાબળ મુસ્લિમો છે. આ આમલકમરી સૂચના કોરે મુશી ક્રોધિસના સરખુખત્યાર તરીકે મદતમાજ ઉઠે-અથા અને મખ્મરક ધારાસભામાં ૨૧ દહા મુસ્લિમ પ્રતિનિધિવની-ક્રોધિસે આપેલા કરનાં માત્ર એકજ દહા વધારાની માગણી સ્વીકારી નહિ અને દાઢ ખખેરી અર્ધી પાંછા કરી પુનઃચ ચરખા પુનઃ ખાલીમાં પડ્યા હોમ્પુનક એવોડાં મળ્યો-તેનો સ્વીકાર કે સ્વીકાર કરી દેહને રખટ દોગવણી આપવા જરૂરે ક્રોધિસે તે ન તો કબ્બામાં કે ન તો ખીજી રાખ્યો.' ૧૯૩૫નું દેડરક રાજ્યધારણ હાસેલી મહુત્રુ તેનો સ્વીકાર થયો હોત તો દેહના ડુકડે ડુકડા ન ઉડત. મદામહેનતે પ્રાંતિક સરકારો સ્વીકારવામાં આવી પણ ત્યારે એવી સરકારેની દેહને મદા જરૂર ત્યારે તેમની પામે સત્તા છોડવામાં આવી.

અને ક્રોધિસ રાજ્યનીતિ ડામાડોળ થઈ ગઈ. થીકમા બ્રિટિશને બીન ચરતે મદદ કરતી તો થીકમાં કરતી મદદ કરવી એવા નિયમો થયા, અદિસાનું ખેચ પણ દાજળ પર દેગવવામાં આવ્યું. કુધોતર કાળમાં દિંદને ગમે તેવું રાજ્યધારણ અને કુધ્ય દરમ્યાન મખ્મરક સરકાર દિંદી સબ્બેની બને એવી મજાતી સત્તાનો ઇન્કાર કરવામાં આવ્યો. ૧૯૩૩ મુશી સામાન્ય અનાદાર મડેલની વાતો કરતા જિન્દા પૂરે મુસ્લિમ લીગવારી બન્યા અને પાકીરનાનની પ્રતિતિ જોરેશોરથી ગ્રી. સત્તા

સામનું સૌથી અનિષ્ટ પરિણામ એ આત્મુ કે
લીમ મળતુ જની-ખાસ કરીને સરદારના
પ્રાંતમાં. "દિંદો દૂકડા પટે તે પહેલાં મારા
કરીના દૂકડા પડશે" એમ મદદખાએ કહ્યું.
પણ એ દેખવાથી પછી કહ્યું, "તે સુસ્તિ-
મેને પાકિસ્તાન જોઈતુ જ હોય તો તે જગતમાં
જાત એવી સત્તા નથી કે તેમને તેમ કરતાં રાહી
શે." સૌથી નવાઈ કરી જતાર તો હતી કે
ગિન્દા પાસે પાકિસ્તાનથી રજા આપ્યા મે-
ળખા વિના સમજાવી માટે વાર વાર વાટાપાટો
શરૂ અને મુઝિમખસે મુસ્લિમનીએ અને દિંદ
પછે બીન કામી સરકાર લેખેને ચર્ચા કરી

સળેમેને અગ્રુજ જગમ એવી કિસ
ચોળા હતી કાવર્માં આવી કિસ ચોળામાં
શું ન હતું. એમાં સંપૂર્ણ સ્વરાજ માટે
અરજી હતી એવું રામ મનેદર લેખિયાએ પછી
કહ્યું જ છે. તો તે સ્વિકારવામાં કેમ ન આવી ?
લેખિયા કહે છે કે આપે તે સે તો છત્તેને જોડે
મુખેદ કરવામાં આવે ત્યારે તેની 'કરમ રાખવી
પડે, હાપટ મરીને લઈએ તો કોઈ લાજ સરમ
ગાખી ન રહે. જગમ જાણે છે કે છત્તેને આજે
સવકયામ ક્યો છે. તેવી આજે તેનું વધારે
વચન કહ્યું છે. અને હાપટ તો મરી ન શકાય.
'કરની અગવળ સરકારે માત્ર એક માસમાં
કાચી રીધી. લાઠીમાં જોઈતી સખળી મદદ
સરકારે લીધી. મેઝિસની પ્રતિષ્ઠા તેમાં રજ
માત્ર પણ પડાડો ન ચમે. માત્ર બીન લગાય
જગમી હિંદુ જાનિયા છોકરાઓ સરકારી ખસ્યે
લકરી તાલીમ મેળવી શક્યા હોય, તે તક
મુમાવવામાં આવી. સ્વરાજ આવે ત્યારે લકર-
ની જગર નહિ ને ? આજે મેઝિસ નેતાઓ રાંડ
પાડે છે, હિંદુઓ પોલિસમાં જોડાતા નથી !
સરકારી નોકરી છોડા એવો સત્તાવીસ વરસ
સુધી નમે પોદાર ક્યો-પછી મુખાનોનો દેશ તો
માટે કાઠો ? મરખો ફરવા માટે તરે ને મુમ-
ગળ મના દના તેની ધગધગી તમે મુખાનોને

પોલિસ અને લકરમાં જોડાવા જોય આપવા
નીકળી કેમ પડતા નથી ?

વેવસ પાત્ર પણ છોડાયે. હજુ તેમાં
મુસ્લીમોને પૂર પાકિસ્તાન મળતું ન હતું ને ?
અમલના મુકામે ચર્ચાય ત્યારે મદદખાએ
મીઠા વેરાનો પ્રથ છેડી મેઝિસનીએ કાપી લઈ
તેની પાછળ ફેરવ્યા. ઇમારેટ મીઠાની ચોળ-
નામાં અખંડ દિંદની બાવના રહેલી હતી.
અવાજ મહેનતે તેનો સર્વ પછોએ સ્વીકાર
ક્યો, પછી તેણે વિના પૂછે
તેના પર ગેટમેન્સ ક્યાં. પોળનાનો સ્વીકાર
કરવો અને આલામને જુલ જુદાર રહેવા દેખિસ
મદદ પણ કરશે. આથી ગિન્દાને પૂર પાકિ-
સ્તાન મળવા તક સાંપડી અને છેવટે દેખા
દૂકડે દૂકડાં જગમમાં માસ પછી બિટિશો
અઢીથી કપડા ત્યામ કરી આવી જનાર દના જ
પણ મદદખા મધિએ તેમને એકમ આલી
જવા અલુછાગતી ઉતાવળ કરાવી. અઢી કાંઈ
જાતનું ઠેકથું નહિ-સોઠ્યું પ્રથમે સ્વિચ્છાપ
લયા ન હતા-ત્યારે અબરાહમાં એમેને આલી
જતા હોય તેની અધરિત ઉતાવળે દેશને ધિન્ન-
બિન્ન કરતા, અધાધીમાં મૂકના નીકળી
ચાલ્યા.

મેઝિસની અગવળથી સ્વરાજ મળ્યું છે એ
હકીકત તદ્દન બીન પાલાતાર છે. મેઝિસની
અગવળ કર વખતે બિટિશ સરકારે અલ્પ
સમયમાં જ નિર્મૂળ કરી હતી. બિટિશોને
દિંદો સુબાવ કામ રાખી બલિખમાં તેની
સામે વેપારી સબંધો જાળવી રાખવા છે તેથી
તેમણે સત્તાનો ત્યામ ક્યો છે. ઉપરાંત આર્થ-
િક એ ના જગવાથી તેમને ખાતરી કરી કે
તેઓ હવે હિંદી લકરમાં વધારે વખત વિત્તવાસ
રાખી શકે એમ નથી, તેથી તેઓ 'સ્વરાજ'
આપી જાય છે એમ નિઃશંકપણે કહી શકાય.
વળી જગતમાં પોતાની પ્રતિષ્ઠા જાળવવા પણ
છત્તેને એ પચસ લીધું એમ કહી શકાય, પણ

અસહકારીઓ જેમનાં આંટાફેરા માગી આવ્યા અને તેથી બ્રિટિશ સરકારના પાયા ઝગમગી ઊઠ્યા એવું કહેવું એ સ્વતંત્રી તરફનું વેળું છે.

મુસ્લીમ લીમ તો મુસ્લિમ સરકાર—તે મુસ્લિમ દિતો વિશે વાતો કરી શકે પણ આખા દેશનાં દિતો સંબંધવાનો કાવો કરતી ઈંગ્લેન્ડને મુખ્યત્વે દિંદુઓની જ બનેલી છે, તે દિંદુ દિતોની વાતો કરી ન શકે. તેમ કરવા જાય તો મુસ્લિમો તેના પર ઠેગીવાદો હોવાનો આરોપ મૂકે 'એ માણસો ડરી જઈ અમારા આદર્શ-વાદી નેતાઓએ દિંદુ દિતો વિચારે મૂક્યાં. મુસ્લિમોને કાયમ નમસ્તુ આપતા રહી, તેમના પ્રયે વધુને વધુ ઉદાર રહી તેની ઉદારતાથી મુસ્લિમો સતેષ બન્યા કરે અસંબવિત છે એમ નહિ પણ અસહ્ય છે. એમ્બર લેન દિલ્લિસને સતેષી શક્યો હતાં ! મીઠીદળે અંગ્રેજોના ઉત્તમ પોલિસમેન તરીકે કામ કર્યું, હવે ગિલ્દાના યોદ્ધા પોલીસ તરીકેનું કાર્ય તેમના પર આવી પડ્યું છે.

ઠેગી હત્યાકાંડોમાં દિંદુઓની ઠેગી કમ-જમી કષ્ટ તેના બચાને ખ્યાલ છે. મુસ્લિમોને હથિયારો મળે, તેમને સંગઠિત કરવામાં આવે, અત્યાચારીઓ છૂટા કરે, તેમના અનાચારોના પ્રત્યાપાતરને દિંદુઓ વીર્યથી ત્યારે તેમના પર દિંદુ સરકારે કડકમાં કડક પગલાં લીધા, બ્રિટિશો તેમની અહીંની કારખાંદો દરમ્યાન મારવા ગેળા છોડેલા દુકાનો કરી શક્યા ન હતા તે દુકાનો અમલો સરકારે અમારા પર છોડ્યા ' પરિણામ શું આવ્યું ? પશ્ચિમીમાંથી નાસી છૂટતા દિંદુઓની હજારોની સેવાય છે, રસ્તે જતાં મુસ્લિમો તેમની પાસેથી અર્ચ્યા મારેલા કપડા દીન પૂજા છીનવી લે છે, બીજા માસમતા તો જિવારા હાથે જ ક્યાંથી ? પોતે અત્યાચારની શરૂઆત કરી છે છતાં પાકિસ્તાન સરકાર જાણે અમરદાંડી કીરી દોષ તેમ સરકાર—ગમે અપીલ કરી દિંદુને મળે પડે છે, નહીં તો તે છાપાની વાત કરી શકે છે, અને અમારા સાધુ નેતાઓ દિંદુઓએ કરેલી બૂલો મળ્યાની, પશ્ચિમીમાંથી બૂલોના ડરનાં ડરનાં ઉમેળ કરે

છે. બીજા વૃત્તપત્રો પર તરત જમણા લેલી હમણી સગકાર હજી દિલ્લીથી નીકળતા ' ડાન ' ને કમ કરી સક્તી નથી !

મદદમાં ગાંધી અને બીજા સાધુઓને નેતાઓ આદર્શ માનવીઓ છે. તો તેમનાં મંદિરો રચો પ્રતિભાઓ મૂકે, અને પણ તેની પૂજા બંધિત કરીશું પણ એ સાધુતા આપણને રાજકીય વિષયોમાં ઉપયોગી નીવડી નથી તો તેમને કારભારમાંથી બાજુમાં કરે. મુખ્યપરે તો રાજ પ્રમાણે—માટે પૂજાને નેતાગીરી લેવી પડી હતી. એ ઐતિહાસિક સ્થળ વિચારે ન મૂકે. કેમેસ્ટ્રીમાં વાણે વાણે દિલ્લામગી ચર્ચા કરવાનો આ સમય નથી, કામગીર પર રચનાં આદર્શ ગાજ બધારણ વિના દેશને દમણ આપણે, આ શાંતિનો સમય નથી. દક્ષીને પાકી-સ્તાન બીધું અને દક્ષીને દિંદુસ્તાન કાઢ્યું એવા સૂરો ઉઠે છે. પાકિસ્તાનનાં વડાએ ૧૫ મી ઑગષ્ટે કહ્યું હતું કે 'પાકિસ્તાન તો અંતની શ્વ વ્યક્ત છે' પાકિસ્તાનના સરકારી વડાએ તેમ દિવસે સરકારને તૈયારી રાખવા સૂચના કરી હતી. વળી ગિલ્દાએ જગાઉ કહ્યું હતું કે "તમે ઉરે રાહમાં કશું કરશો નહિ હું દુકમ આપીશ" "અપરિપક્વ કાલે ચેળના કચળા જાય" સિંધ છોડી જતાં દિંદુઓને કરી છંદાએ ત્યાં ગેલા ધીંગળ આપી છે ! પાકીસ્તાનના વડાને છેલ્લા સત્તાવીસ વરસ ખૂશામત કરી તમે સતેષી શક્યા નહિ તો તે જ નીતિ હવે સાજા થશે એમ માનવું એ નરી મૂર્ખતા છે. પાકિસ્તાન જોડે વિમલ ટાળવો દોષ તો એજા ઉપાય છે, દિંદુ સહ્ય માટે તૈયારી રાખવી, પાયમી કનારના માણસો ને અંકુશમાં રાખવા દિંદુ આમ તૈયાર રહેશે, તો પાકિસ્તાનના સચાચો છાપાની વાત કરતાં એ વાર જિવાર કરશે. જો આમ ન કરવામાં આવે, તે આદર્શ-વાદી નેતાઓ દિંદુનાં નાવ ખસામે મરણ્યો અમાગી તો મૂચના છે !

૧ દિલ્લા ડિહેક્ટર તરીકે મરણ્યને

નીચે સરદાર ડિફેન્ડર નીચા એટલે વિમ-
દને તેડ મોકલવા નેણું છે એ માન્યતા ખોટી
છે. પણ આપણી સામે ખડો યથેસો વિમદ
દાગવો હોય તો પટેલને સરમુખત્યાર બનાવે.
અને ડે. અભિષેકર અને મુન્શીને તેના મદદનીશ
બનાવે.

૨ ક્રમસે દિફુએની બનેલી છે. માટે
દિંદુ દિનેણ રક્ષણ કરવાની તેની પ્રાથમિક
દરજા છે એમ જાહેર કહે.

૩ આ રક્ષકા ખીજા અનેક પ્લો છે તેના
પર અફસ મૂકે. દિંદુ મ્હાસબા સેલ્ફડેસ્ટ્રી,
કમ્યુનિસ્ટ એ પ્લો દાક્ષતા તબક્કે આપણને ન
પરવડે. દિદમથી એકજ અવાજ નીકળવો
જોઈએ.

૪ ફરિયાદ લખતી કેળવણી હાથે કરે.

૫ ખીજા મુદ્દારમ્બો દાક મોકલે રાખી
પહેલા દેશનું સ્ક્રી સંચાન કરે. પ્રાંતિક સરકાર-
ની સક્તિઓ ખીજે વેદશ્ચ જવા ન હોતાં તે માન
જાળ ખેંચ પર સર્વ પ્રદક્ષિ કદિન રાખે એવી
સૂચના કહે.

૬ આદેશવાદી ને અવ્યવહારી નેનાઓને
ફર કરે. સ્ક્રી તક્ષીમ વિરુદ્ધ વાત્તિ કરતા
નેનાઓ અને એવા વિચારો ફેલાવનાં છાપાં પર
પ્રતિબંધ મૂકે.

૭ આંતરરાષ્ટ્રીય પરિસ્થિતિ પર ખાન
રાખે. ઉગ્રેન્ડ દેને પાકિસ્તાનને પપાણજી
મેળ, તો અમેરિકાનો સરખાવ મેળવે. કમ્યુનિ-
સ્ટ અમેરિકામાં વિખવાદ ન જ પડે એમ માની જ
એણે એ મોકલે છે. વળી જનનમાં એ જોજ
મદારાણો છે એવું ન્યા.

૮ આજ પર્વે ત આદી પ્રાન હોવાનો દાવો
જેમ અહીંના મુસ્લિમો દબે દિદને વશાગ
ખીજા એમ માનવું કદિન છે. માટે તેમને

અહીં પરદેશી તરીકે ગણે. તેમને અહીં
સંપૂર્ણ રક્ષણ આપવું, જરા પણ કનક-
ગત થવા ન દેવી. તેમનાં વતપત્રો દિદને
વશાદાર રહે છે કે નહિ તે સતત કાળજી રાખી
જોતા રહે. તેઓએ કુમેથી પૂરવાર કરવું
જોઈએ કે તેઓ દિદને વશાદાર છે. અહીંનાં
મુસ્લિમોએ સલા જરી પાકિસ્તાન સરકારની
કસો વજોદવી જોઈએ. અમને કોમીવાદ
બીલકુલ પસંદ નથી પણ અહીં પાંચમી
કતાર સભળ ન બને તે મરિ ઉપાયો લેવા
જ રહે. માટે જગે કહીએ છીએ કે મુસ્લિમોને
અહીં સંપૂર્ણ રક્ષણ આપવું પણ પૂર્વ પંત-
જમાંથી હાથવારો કાઢ મુસ્લિમ પોલિસો પશ્ચિ-
મમાં નસી જવા તરફર ક્યા હતાના સમાચાર
અવ્યા છે. એવી તકો દિંદ વિરોધીઓને
મળવી ન જોઈએ.

૯ કરાંચી, પશ્ચિમ પંતજ, બુતામદ,
ફેલાવાદ વગેરે સ્થળે દિદમાંથી નિરિક્ષાની
કમિટિ મોકલી દિંદુ દિત પર દેખરેખ રાખવા
તેમને ત્યા રાખે. આજે તો આ સ્થળોએ
દિફુએને જે કનકગત થાય છે તે અવધુ-
નીય છે કુપદાની વળેની ખાતરી રહે એનો અર્થ
નથી જ્યાં દિફુએને અન્યાય કતા હોય, ત્યાં
દિંદી સરકાર તરફથી દેખરેખ રાખવા માણસો
રાખે. પાકિસ્તાનમાં પડેલા દિંદુ માટે કોઈને
કાળજી નથી.

આંતરની યાત્રાથી વિમદ ટળી ન શકે, પણ
વિમદ માટે તૈયાર હાથ તો વિમદમાંથી બને
સરખાનો ઉમરી યુક્તી. દિંદ કદી આકમ-
કારક રાજનીતિ અખતવાર ન કરે એવી ખમારી
સંપૂર્ણ ખાતરી છે. રક્ષણ માટે તૈયારી રાખવી
જરૂરી છે નદિન વગર સકમે સફેલાઈથી લીધેલું
સ્વરાજ મુખતી બેસીયું.

પ્રત્યુત્તર

મી. મહેતાના આખા કૈષ્ણનો આ પ્રત્યુત્તર નથી, પણ એમાં રહેલા મોટા વિચાર હોયોનો ઉક્તિએ માત્ર જ કરી શકે. રાજકારણમાં વ્યક્તિગત મહત્વ ઘણું હોય છે એ હું જાણુ છું, પણ રાજકારણમાં આગેવાનોએ ચર્ચા માત્ર જ કરવાની હોતી નથી, પરંતુ તેમને ઠાવે સાધના કરવાની હોય છે. મહાદ્વાલ જ્યારે દિંના રાજકીય ક્ષિતિજ પર ચમક્યા, ત્યારથી અખિલ દેશની જનતામાં સ્વાતંત્ર્યની ભાવના જાગૃત થઈ. એ પણ સ્વીકારવું પડે છે કે માત્ર મહાદ્વાલની પ્રવૃત્તિથી જ આ સમગ્ર બન્યું એમ નથી, પણ આપણે જૂસણ ન બેઠાએ કે મહાદ્વાલ સિવાય બીજો કોઈ નેતા આગેવાની ભેગા તૈયાર ન હોય. મહાદ્વાલની ગાંધીજીના દાવોએ મોજબ હતો કે નહિ, તે નેવેલો. હવે અમે નથી, પણ સ્વાતંત્ર્ય સુધારી તેમની પ્રવૃત્તિ દેશને કોઈ આગળ લઈ મળે તે તપાસવું જોઈએ. રાજકીય ચળવળ એમ જાણતા મોટા મમ્મને સ્પષ્ટ, તેમ સ્વાતંત્ર્ય વધારે તબક્કા આવે છે, ૧૯૪૦ અમારેની પચ્ચસી અને ત્યાર પછીની પાંચદીના કાળે તપાસીશું તો પાછળના મમમમાં સ્વરાજ પ્રગતિ કેવી વેગ વતી જતી હતી તે સ્પષ્ટ જોઈ શકાય અને તેનું શ્રેષ્ઠ મહાદ્વાલને છે એમ સર્વેને સ્વીકારવું પડે છે તેમજ આપણે શાદ ગમવું જોઈએ કે મહાદ્વાલની પ્રવૃત્તિ મોટાની સદાપને જાણે જ આગળ વધી છે અને જે કોઈ કોઈ કલા હોય તેની માટે આપણે જવાબદાર છે, નહિ કે મહાદ્વાલ.

મી. મહેતા કોમીવાળી નથી એવું જણાવે છે, છતાં કોમિયો દિલ્હીમાં જાણ કરવું જોઈએ એમ પણ કહે છે, મુસ્લિમોના દિલ્હી પર આક્રમણ કરે છે, એમ થી મહેતા માને છે તે તદ્દન ખરું નથી. અને પછીના ગુડાઓ, જમીનદારો, કાળા જનગીયાઓ, પોલિસ, બ્રિટિશ

વામુદેવ ધરાવત કોલેજીય

અધિકારીઓ, મુસ્લિમ નેશનલ ગાર્ડઝ, રાષ્ટ્રીય સમ સ્વયંસેવકો અને સરકારેના અધિકારીઓ જનતાની કતલ માટે જવાબદાર છે એ સર્વેની વિષદ આપણે સંગ્રહન કરવું જોઈએ. સરકાર પોલીસના પ્રતિઆમી ધોરણને લઈને મધ્યસ્થ સરકારમાં એકવાક્યતા જળવાતી નથી. સરકાર આજે 'ડેમુક્રેટિક પ્રાર્થમ મિનિસ્ટર છે, અને કેબિનેટમાં તેનું જ વર્ચસ્વ છે. આ સુધી એ વસ્તુસ્થિતિ ગંદકી ત્યાં સુધી જાતિય કસદોનો અત આપણે નહિ દેશની શાંતિ જળવવા દિંદુસ્તાન અને પાકિસ્તાનમાંથી બ્રિટિશ અમલદારોને બાતરકે કરવા જોઈએ. તેમજ મુસ્લિમ ગાર્ડઝ અને રાષ્ટ્રીયસમ સ્વયંસેવકોને નિશ્ચય કરવા જોઈએ, બને પક્ષના ગુડાઓને અટકમાં લેવા જોઈએ, દેશબાદ અને માલ્દીવમાં સ્વાતંત્ર્ય માટે જોરથી ચળવળ ચાલે છે, એટલે જ કોમીવાદ જવાબદાર છે કાશ્મિરમાં પણ એમ પરિસ્થિતિ પ્રવર્તે છે બંગાળના કિશોરો, મધ્યરો, વિદ્યાર્થીઓ અને સમાજવાદીઓ મહાદ્વાલ આગળને લઈને ત્યાં શાંતિ જળવાઈ રહી છે. કોમી કસદો ટાળવા માટે જનતા અને કાશ્મિરમાં એકતા આપવી જોઈએ. એનાથી એક વખતે જે વાંત સાધી શકાય. એક તો કોમી કસદો ટાળી અને આમ જનતાનું કૌંમ મોટું દિલ છે તે સરકારે વિચારતી હોય. આવી એકતા રચાવી સરકાર પર જવાબ કરી શકાય.

પાકિસ્તાન અને દિંદુસ્તાન વચ્ચે દસ પંદર વરસ સુધી યુદ્ધ મશે નહિ અને યુદ્ધ થાય એ વિચાર હવે એ નર્મના છે, પણ હવે એવા છે કે જનતાની તબક્કાસિક જાગૃતિથી ટીપ-ટોપ ખાલ આપવું નથી, તેથી મુખ્ય જનિ જાગે છે આ સર્વ આપણે મમમસા જાળી સરકારના પ્રતિઆમી ધોરણ અકસમા રાખવા પ્રયત્નો કરવા જોઈએ.

પ્રત્યુત્તર

૨

૨૮ મહેતાએ પૃ. મદદમાળના જીવનકાર્યની જે મીમાંસા કરી છે તે પાછળ તેમનો જોડા અભ્યાસ નાજરે પડે છે. મને લાગે છે તેઓ મદદ-માળને અન્યાય કરી રહ્યા છે. તેમનો મેખ મોસ મેવેલી મધર ઇન્ડીઆના જેવો છે. તેમને જ ન. ૬૪મુથી એમ લાગતું હોતું જોઈએ કે મદદ-માળ આપણા મોટા સંત જ્યાં રાજકીય પુરુષ નથી અને સમસ્ત દિવસે રાજકીય નેતાવ આપ-વામાં તેમણે જીવનની એક જૂથ કરી છે.

મારે કહેવું જોઈએ કે દરેક મનુષ્યના જીવ-નમાં એવા પ્રસંગો આવે છે કે જે આપણે તે મનુષ્યની દૃષ્ટિના આવા નાના પ્રસંગો મેળા કરીને કરીએ તો બનતા જોત છે કે આપણે તેને મોટા મોટા ખ્યાલ પછી, બાંધી દઈએ કે નો માનું છું કે મદદાન પુરુષને જોળાવવા માટે તેના જીવન અને જીવનની જગત પર અસર આપે. વિશાળ દષ્ટિએ વિચાર કરવો જોઈએ. આપણું એવા મનુષ્યના જીવનના નાના નાના પ્રસંગો એકાદ રીતે તે ઉપરથી અભિપ્રાય બાધવા કરતા, તેના સમગ્ર જીવન કાર્યના સમગ્રપણે વિચાર કરી, એ કાર્યના પરિણામે ફુલીઆ આગળ મદ કે પાછળ રહી તેનો વિચાર કરીએ, તો જ આપણે મદદમાં માંથી સરખા મદદાન પુરુષો સાથે ખ્યાલ બાંધી શકીએ.

એટલે દિંધી ૬૭ દૂર દક્ષિણ આફ્રિકામાં મદદમાળના કાર્ય પરત્વે સર શીરોજીસાહ મહેતા જે પૂણાભરી આપા વાપરી મદદમાળ ત્યાં બારી આપ્યા એવું કહે તો આપણે મદદમાળ કરતાં સર શીરોજીસાહે મદદાન માની અસર વધારે જોડા વિચારક માની તેમનો અભિપ્રાય સાચો માની ન જાણે મદદમાળનો ખ્યાલ આપણે સમગ્ર-પણે જાણીએ તો તેમની મદદતા સમગ્ર સંકલ્પે એમ મને લાગે છે.

પ્રાજ્ઞાના સુનરી

મદદમાળ દક્ષિણ આફ્રિકાથી હિંદ આવ્યા ત્યારે હિંદ પશ્ચિમમાં વિચારોથી ભરતક અગમ્યું હતું ત્યારે સર શીરોજીસાહ મહેતા સરખા વિલાયતી પહેરવેશમાં સત્તર પુરુષો પેટરોમાં પર ગાળતા હોયું થોડું કામ કરતા પણ આમ જનતાથી એટલા અલગ હતા કે મોટા સહેરો સિવાય એટલે કે આમડામાં તેમને કોઈ જોળાવતું નહીં આમડાના ખૂણાથી તે સહેરની મળીયતા સુધી હિંદ થુ છે—હિંદ થુ માં છે—અંગ્રેજો આપણને મૂંઢવા આપ્યા છે—હિંદે હિંદનું સર્વ-સ્વ અપનાવવું જોઈએ પરંતુ તેના વખાણ કરતાં જૂલું જોઈએ—સ્વદેશની દરેક વસ્તુ સૌમ્ય માનતા સીખવું જોઈએ. જો સ્વરા-જને માટે હિંદનો અક્ષમા જન્મવાનો દોષ તો આપણી અસમ સંસ્કૃતિ ના પંચમદા જૂતલી ભૂમિકા ઉપર જ જન્મવાનો અને વિકસાવવો જોઈએ.

અને માણસની મદદતાનું માપ જતને માર્ગદર્શન કરાવવાની તેની શક્તિ ઉપર રહે છે કાર્ય કરતાં પ્રેરણા દોમી છે. પ્રેરણા અગર માર્ગ-દર્શન મનુષ્યની આંતરિક શક્તિ અને મદદતાનો ખ્યાલ આપે છે તેના કાર્યનું માપ તેને અનુસર-નારા તેનું કાર્ય ઉપાદી સેનાનારનારા ઉપર પછે અગ્રે અવસરની રહે છે એ કાર્યને અક્ષિ-ત જુઓ તેની નાની વિગતમાં ઉતરો—તેમને તેમાં જુઓ મુટિઓ જુઓ. પણ આપણે આપણા ખ્યાલો સમગ્ર દર્શન અને જનુભવ ઉપરથી બાંધવા રદવા મદદનો પ્રકાર માંની સિતળતા આપણા આપણની શક્તિનું માપ દરદારમાં તેની અંદર રહેલા લોહોની વિગતો-માંથી શોધવા એમાંજે તો ખૂબ વરતુ આપણી નજર બહાર રહી જાય. દરેક જાતની જાતમાં શકતા હોય છે. પણ મદદની પ્રિમા જવાની દોષ તો કંઈક માણસે કરીને જોઈએ.

આ દૃષ્ટિએ આપણે મહાક્રમાજ્ઞના જીવન કાર્યનો ખ્યાલ કરીએ, તો હિંદીઓને હિંદ પ્રેમી બનાવવામાં સાચા સ્વદેશ ભક્ત બનાવવામાં અને પતિત પ્રજાને સામાન્ય સત્તાનો સામનો નહીં કરી શકતા હતાં કરવામાં પ્રયત્નથી પમસા બરતાં શિવબાપ્તવામાં મહાક્રમાજ્ઞને જે દોરવણી આપી તે ખરેખર અદ્ભુત છે. સુતરને તાતણે સ્વરાજ મળશે એ સૂત્ર પર હસનાર સોઠા આજે સ્વરાજની મેળ માણી રહ્યા છે સોઠાની દક્ષ મળકને વસ વસ-જો તેમણે હૃદય વેસી અથુ હોત-સામાન્ય માણસ માફક તેમને પોતાના સિદ્ધિ-પોતાના ખ્યાલો છોડી દીધા હોત તો આજે હિંદને સ્વરાજ મળ્યું હોત કે કેમ તેની શંકા છે. પ્રજાનો ઉદ્ધાર અને ઉદાર જરૂર થાય છે. પણ તે ઉદારક વિના નથી થતો-અને આવો એક ઉદારક પાઠ્યો હોય તો તે મહાક્રમા અધીષ્ઠ શિવાય બીજો નથી એમ તો મિ. મહેતાને સ્વીકારવું પડશે. પછી બંને મહાક્રમાજ્ઞના ડેટલાક ખ્યાલો ડેટલાક પમસા તેમને પસંદ નહીં પડ્યા હોય. બંને મહાક્રમાના ડેટલાક કાર્યોના પરિણામો તેમને જાણ્યેમતાં હોય. સમસ્ત હિંદ સમગ્રરીતે તેમની રાજવરી નીચે એકત્ર અને જળવાન જમ્યું છે.

મહાક્રમાજ્ઞ વહેવાર નથી. એમ રા. મહેતા જણાવે છે. વહેવારની દૃષ્ટિ માણસેના સ્વભાવને અનુસરે છે. જગતના વહેવારોમાં મહાક્રમાજ્ઞમાં આજળ પાવુ સંતપણું દેખે છે. તેમણે મુસ્લીમોને અપમાન્યા તે તેમને નહીં અમ્મું હોય. હજુ પણ તેઓ મુસ્લિમોની બિરાદરી છોડતા નથી એ વાત તેમને સાથે છે, પણ જે સ્વભાવમાં સત-પણ છે તે સ્વભાવને મહાક્રમાજ્ઞના આ બધા ખ્યાલો જરૂર પસંદ પડતા હશે.

મી. જ્ઞાને એમણે ન સાંભળ્યું. મી. જ્ઞાને મહાક્રમાજ્ઞ સુધારી ન રહ્યા. મી. જ્ઞાનેની અક્રમાજ્ઞ હતાં મહાક્રમાજ્ઞને મી. જ્ઞાને મળવાનું તેમની સાથે વાત કરવાનું અણુ રાખ્યું આ બધા મારે રા. મહેતાને

રોષ છે. પણ આવા એમના ખ્યાલને લીધે તો જગતના બધાજ મદાન પુરો. તેમને મન નાસાયકજ અણુસ. મહાક્રમા, હસસ મોઝીજ અને હરેક પ્રજાના હરેક મદાન પુરોએ જગતને સુધારવામાં ક્યા સાતો નથી આવી અજર ક્યા અગ્રમ બસિદાન નથી દીધા અને આ સાતો અને બસિદાનમાં સોઠા તેમને મારે તેમની વિચાર અને કાર્ય શક્તિ મારે ખોટા ખ્યાલ સાથે અજર તેમને નિદે પણ ખરા-પણ આ ખોટા ખ્યાલ અને નિદાની તેમણે ક્યા પડ્યા જ્યુ કરી છે જગતને દોરવણી આપતાં પોતાના ખ્યાલોની સ્વયંતામાં મારી તે ખાતર અપી જ્યુ. એજ મદાન પુરોએલુ લક્ષણ છે અને એવા લક્ષણ મહાક્રમાજ્ઞના છે કે નહીં તેજ દૃષ્ટિએ આપણે મહાક્રમાજ્ઞનો ખ્યાલ કરવો રહ્યો.

હજારો કદાચો આપી રકામ, હજારો રીતે મહાક્રમાજ્ઞને હિંદને આપેલી પ્રેરણા મારા જેવો તેમનો ભક્ત વિરતપણે વર્ણવી શો અને તેટલા પૂરતો આ ભેજ લાગેો પણ થાય પણ તેમ ન કરતાં નીચેની હમીકતો આપણે વિચારી વિરમીએ તો ઠીક થશે.

૧ મહાક્રમાજ્ઞના કાર્યો હિંદ અને હિંદ જગત-રના ઉત્તમ વિચારકોએ અપનાવ્યાં છે.

૨ હિંદનો પતિત માતેવ સમૂહ પછો લગ્યો આવ્યો છે અને સ્વરાજની હાતમાં ડેટલાક દના થતાં સીખ્યા. ડેટલાકે ઉત્તમ સન્ન-સ્વત-વસ્થા સેવી, અને સ્વરાજ અને સ્વત-પ્રતા, આપણા પોતાના સન્નેઓમાં કેમ મેળવવું-અને કેમ સાચવવું તે તો આપણે વિચાર કરતા સીખ્યા છીએ.

૩ હિંદુ મુસલમાનો પ્રખતો વિકટ છે અને અને હજુ વિકટ રહેવાનો છે અને હતાં હવે તો મુસલમાનોને તલવારની અણીએ પાછાસ્તાન લેવા-અને રા. મહેતા જણાવે તેમ હિંદુસ્તાન લેવાનો માનો કે ઉમળકા દતો તે હવે પૂરો થયા આંચો છે, કદાચ એસડી. દુતો મી. જ્ઞાને

ઠેકાએ એકવાર જુલાનામાં દેસાઈને પૂછ્યું, “અધીજીનો કયો ગુણ તમને બહુ ગમે છે?” જુલાનામાંએ જવાબ આપ્યો, “દિમ્ત” એક બીજા માઈએ એકવાર ક્યું, “ગાંધીજીની કમળાદિત આજુત છે. પારે તે કામ પાર પાડે ન.” અને સાચે છે કે નો સોડો નો રીતે અધીજીને જાએ છે, તેમને તે તેવા દેખાય છે. ધર્મિ-પરને તે ધર્મિષ્ઠ, મુસ્લિમને તે મુસ્લિમ, સુધારક ને સુધારક ટોંગીને ટોંગી, પ્રપચીને તે પ્રપચી જણાય છે. ભગવાન કહે છે કે “અને ને રીતે તમે ભગવાન તેને દુ તેવા દેખાઈ.” અધીજી પણ કમળાદિત અવતાર તેમને ને રીતે જાએ તેવા તે દેખાય. માણસ સારો છે કે નાજો છે, તે આપણે જાણુ હોય તો આપણે તેને અધીજી વિષે અભિપ્રાય પૂછવેલ તેના જવાબ પરથી તે સારો છે કે કેવો છે તે તરત સમજી શકીશું.

અધીજી મહાકમા છે કે નહિ એ વિષે ઠેકાને જરા પણ સકા હોય તો તેને દુ એકજ વાત કહીશ અધીજી યોગમેષ પરિષદ વખતે વિસા-યત મળા. ૧૯૧૪-૧૯ની જાગૃતિક સડાઈના મુખ્ય સંઘાસક યોગ્ય જ્યોર્જ અધીજીને આગ્ર-હપૂર્વક ઘેર મળવા મોક્ષાત્મા સાખો માણસને ગુણગુણાં હોમનાર જડવાદી યોગ્ય જ્યોર્જ ટેટલાક વર્ગી પછી એક પત્રકારને વાત કરી, “મહાકમા અધીજી મારે ત્યાં ને દિવસે આપ્યા, તે દિવસે એક સાળા જાતણી બિલાડી દેખાઈ. પછી તે દેખાઈ નહિ પણ મેં વરસ પછી મીરાં મેન-ગ્રીસ સ્વેચ્છા અધીજીનાં સિખા આપ્યાં તે દિવસે તે બિલાડી ફરીથી દેખાઈ. પછી તે કહી દેખાઈ નથી.” મહાકમા અધીજીની ફાન્ટાસ્ટીક આવેલ જડવાદી માણસ પણ અલૌકિક વિચાર કરતો થાય એ અધીજીની મેની પ્રતિભા.

અધીજીની અગવળે સ્વરાજ મળ્યું છે એમ દુ મણ છું પણ પણ ઠાંધ વાદ કરે તો તેનો જવાબ આપવા મારે ગળું નથી. પણ એટલ તો દુ નિર્યયપૂર્વક કહી શકું કે તેણે આપણને ધૂળમાંથી માણસ કયો અમલદાર કે અજોગને જોતજા દિ દીએ.

પરે પડત, તેમને તેણે ક્યું ‘માણ’ રાખી ચાલતા ક્યાં. હેટ જોઈ સલામ ભગવા મરી જતા હિદીએને ગાંધીજીએ સમજ પાડી કે એ હાસીવાની કિમત માત્ર ચોદ આના જ છે. ઠેસર, નેકટાઈ, બટ, રોઝિનીની દાંભિકા તેમણે નષ્ટ કરી. સાદુ પહેરણ બને એ આનાની ટોપી આને શહેનશાહની જોડે વાત કરી સકે છે. જીવનમાં અધીજી સદર્થ સાખા એ એમની મોટી કાર્યસિધ્ધિ ગણાય.

અધીજીની મહત્તા સામે શુક ઉદાગ્યારને દુ આકન્દનાત્માના અભિપ્રાય જણાવું. જાજાના જગતનો કામ સૌથી લુખિયાળો માણસ એ ઠેકાડર કહે છે — “મહાકમા અધીજી જેવા માણસ જગત પર છે એ સૌથી અજુબૂત પડના છે,” એ મહાન વચ્ચાની કરતાં તમારામાં વધારે અકલ્પ હોય તો તમે એ મતથી જાણ પડી શો.

“અધીજીએ સ્વચ્છની સોધના કરી છે અહિંસાનુ આચરણ ક્યું છે, અકલ્પનુ પા-સન ક્યું છે, ભગવાનની ભક્તિ કરી છે, દરિ-જનોનું કિત સાધ્યું છે, દરિદ્ર નારાજલુની પૂળ કરી છે, સ્વરાજ્ય મારે શુદ્ધ ક્યું છે, ખાદી અદિક્ષતને અપનાવ્યું છે, હિંદુ-મુસ્લિમ એક મરિ અવિચાર્ય એને અવલુંનીમ પ્રકલન ક્યો છે, નૈસર્ગિક ચિકિત્સાના પ્રયોગો ક્યો છે, એવંજના ઉદારની યોજના કરી છે, સ્વચ્છ અને અધ્યક્ષમની દરિએ ખોરાક વિષે શાયખેલ કરી. આ બધી વસ્તુઓ અધીજીનુ અમ બની ગય છે. આ બધી વસ્તુઓ એકીકરણ નેમાં સમાપ્ત થાય છે એ અધી છે.”

ને ભારત દેશે જગતને ભગવાન કૃષ્ણ આપ્યા, ભગવાન કૃષ્ણ આપ્યા, તેજ દેશે જગતને ભગવાન ગાંધી આપ્યા. દિવસો નસી તેમ તેમ અધીજીની મહત્તા વધતી જાય. એ ચેતનની મૂર્તિઓ મુકામે, મંદિરો સ્થાપે. આપણું કલ્પનાએ કે આપણે એ કમીપતારના ફોન પામ્યાં. નિદેશ દલાકડોમાં કંચુની “મૂર્તિ સમા વિજ્ઞાના એ મહાકમા પણ જીવે.”

આજ કાલ ઈંગ્લેન્ડના મજૂર પક્ષમાં વર્તમાન આર્થિક સંકટ બાબત થણા મતભેદો ઉત્પન્ન થયા છે. વિશેષતઃ, મંત્રી મંડળમાં બે જનાવ તીવ્રતર જનવાદી બે ત્રણ દિવસ પર તેની પુનઃચિન્તા કરવી પડી છે, જ્યાંમવાદીઓને મુખ્ય જગ્યા ઉપરથી કમી કરી મંત્રી મંડળ વધારે મજબૂત કરવામાં આવ્યું છે. એ ઉપરથી જણાય છે કે ઈંગ્લેન્ડની પરદેશી રાજનીતિમાં કે દેશની નિયંત્રણ બંધ આર્થિક અવસ્થામાં હાલ તરત કાંઈ ફેરફાર ન થશે. બીજા દેશમાં રાજેશ્વર અંગ્રેજી સરકાર પાસે મોઢાવી સેવામાં આવશે ત્યાં દેશમાંના પોલાદ અને બીજા વસ્તુઓની ઉત્પાદન વધારા બાબત કંઈ નિશ્ચિત યોજના નિર્માણ કરવામાં આવી નથી. ઉદ્યોગોનું રાષ્ટ્રીકરણ કરવા બાબત પણ હાલ ફેર પડે તેમ નથી. તે આર્થિક સંકટનું નિવારણ કેમ કરી શકાશે? એક ફેર જોતા હજી પ્રતિજ્ઞાઓ નીતિ આપી રહી છે.

યુરોપ પર અમેરિકન સામ્રાજ્યવાદીનું વર્તણૂક વધુ બળવાન જનતાવાનું અમેરિકન કાવત્રુ મેળવવામાં આવ્યું છે. સોવિયેટની આતર આ અમેરિકન યોજનાનો પ્રતિકાર કરવા યુરોપના નવ દેશના કમ્યુનિસ્ટોએ ઐક્ય રચી એક નવી યોજના રચી છે. તેમાં ફ્રાન્સ અને ઇટલિના કમ્યુનિસ્ટો પણ સમાયેલ થયેલા છે. આંતરરાષ્ટ્રીય કમ્યુનિસ્ટ સંઘર્ષ આ પુનઃજીવન છે એમ પ્રતિજ્ઞાઓ કરે છે. વાસ્તવિક રીતે આજામી સકારના નિવારણાર્થે આવી સંપટનાની જરૂર હતી તે અસ્તિત્વમાં આવી ગઈ છે એ સત્ય થઈ છે પણ આ સમઠનથી પ્રતિજ્ઞાઓ પક્ષના સંજોગોની જાતી ધક્ક ધક્ક થાય છે.

ઈન્ડોનેશિયા—દેખીતી રીતે ઇન્ડોનેશિયામાં હાલ બંધ પડેલી હાલ છે પરંતુ

સામ્રાજ્યવાદીઓનું આક્રમણ ચાલુ છે. એ સેનાનાયક સરકરી કબ્જે તાજ નિયંત્રણી છે એ પ્રસિદ્ધ છે. જો કદાચ મીસ જનતા માટે ઇન્ડોનેશિયાનો કોઈ એરિયા હકાકમાં પ્રવીણ છે, તેથી આ યુદ્ધનું પરિણામ કેવું આવશે તે સદા સમજી શકાશે. હજી અમેરિકા-ઈન્ડોનેશિયાને મુક્તપણે સરકરી સમાજ સામાન આપે છે એની નેસર્જિક સંપત્તિના વિકાસ માટે અમેરિકન સેનાની માનણી કરવામાં આવે છે. આ સેના માટે અમેરિકાને શાયદો થાય એવી રીતે શરતો મુકવામાં આવે. આ સંજોગોને આર્થિક રીતે મોઢી પડી છે. માટે એ સરકાર વિચારે છે કે ઇન્ડોનેશિયામાં શેન ઓછી કરવી પડશે. સામ્રાજ્યો કરજ પર ટકી શકે નહિ, તેથી તે ધનિકોના હાથમાં જાય છે પણ વૈભવની આસાથી ક્યો અમેરિકાના પગ માટે છે.

ચીન—ચીનની હકાક દેવે કોમ્યુનિસ્ટ અને આંતર કાક સેક વચ્ચે રહી નથી. પણ અમેરિકન સામ્રાજ્યવાદીઓ ચીન કોન્ટ્રોલ કપયોગ કરી ચીનાઓ સાથે હાલે છે આ વિમલ ચીની કોન્ટ્રોલ દાનિ, જનતાનો મુખ્ય મરો અને અમેરિકન મુદ્દાના નાશ સિવાય બીજામાં પરિણમે શકે નહિ અમેરિકન માલના નિકાસ માટે ચીનમાં જે જમ્મર મેળવવા અમેરિકા પ્રયાસ કરે છે તે તેને ન મળશે અને કમ્યુનિસ્ટોના નાશ કરવાની તેમની ઇચ્છા પૂરી પડશે નહિ. અજા વરસ સવા વરસ દરમિયાન આંતર કોન્ટ્રોલ પાંચ સાબ સૈનિકો કમ્યુનિસ્ટમાં જાળી ગયા છે. એમાંની કેટલીક ટુકડીઓ ચીની સરકાર વિરુદ્ધ હાલે છે, એટલે તેઓ અમેરિકા સામે જ હાલે છે એમ કહી શકાય. પ્રે. ટુમેને જનરલ વે ડિમિયરને, અમેરિકન સ્વાર્થ ટ્રી રીતે સાધી શકાય અને ચીનને દેવે ક્યાં સુધી માદ કરી શકાય તે

ત પા સ વા મી ન મોહમ્મો દતેલ
તેના હેવાસ પ્રમાણે કોમિટીઝ પક્ષની પુનર્વંદના
આમુ છે અને કોમ્યુનિસ્ટનો નાશ કરવા તેમણે
નિશ્ચય જાહેર કર્યો છે. પણ આવા નિશ્ચયો ધણી
વાર કરવામાં આવ્યા હતા પણ તે સર્વે નિષ્ફળ
અથા હતા. મીની કોમ્યુનિસ્ટ હરી દારનાર નથી.

જનરલ વેડમિયરનો હેવાસ પ્રસિદ્ધ થયા
પછી મીનના કમ્યુનિસ્ટ પક્ષે એક જાહેરવાસુ
કાઢી પોતાનું અગ્રણી ધોરણ કેવું હતું તેનો
ખુલાસો કર્યો છે. મીની રાષ્ટ્રને આર્થિક દેવાળ
હાલવાસમય નહક આવી રહ્યો છે, આ પરિ
સ્થિતિ મધ્યે આંધ્ર કાષ્ટ રોક જવાબદાર છે તે
રૂપરૂપણે એમાં સમાજવવામાં આવ્યું છે
અર્થિક જનતા આંધ્ર કાષ્ટ રોકનો દવે વિરોધ
કરે છે અને એ ઉકતા વિરોધીન કમ્યુનિસ્ટ પક્ષ
નેતૃત્વ સેષી એમ એમાં જણાવવામાં આવ્યું છે
અને એ ધટના તત્કાળ જનશે એવું આ જાહેર-
નામાંમાં આધાસન આપવામાં આવ્યું છે. આંધ્ર
કાષ્ટ રોકનું રાજકારણ જડમૂળથી ઊંખેલી લોક-
સાહી સ્થાપના કરવાનો આ આક્રમણનો હેતુ
છે અથા માસની આખરે આ સાર્વત્રિક બંનેમાં
માટે સરઆત થઈ તેથી મીની સરકારી સેન્યમાં
મેમરાટ પ્રેરાયો છે. મચુરિયાનું પાટનખર આન
યુન સ પૂર્ણ પક્ષે ધેરાઈ અણ છે અને રક્ષિયમાં
પૂર્ણ નૈનકિન અને હંઠાઈ સહેરને પણ ધોડો
પડેલો છે નૈનકિન એંધ કાષ્ટ રોકની રાજ-
ધાની છે. પરિસ્થિતિ અ જીર થવાથી તે આજળ
અયો છે અને પોતે જ દવે સેન્યનું નેતૃત્વ સેષી
એવી વાતો ચાલે છે. આવતા વરસ હરઆન
એંજના સેન્યનો નિપાત થશે એ નહીં છે

અંગના રાજકારણમાં અંધારૂપતવોરીનું
પ્રમાણ આસમાને ચઢ્યું છે અમેરિકન મદદ
નિષ્ફળ જતી હોવાથી અમેરિકાની મીન વિનેની
આસા દવે નટપ્રાપ થઈ છે. જાહલાયેલી અમેરિકન

રાજનીતિથી અંગ સરકારના માણસો દવે
નિર્ભયપણે રસિયન રાજનીતિ તરફ વળશે
એવી ધમકીઓ આપી રહ્યા છે. અમેરિકન
મારવાદી દેવાળીયાને કેટલી મદદ કરે ? આખરે
અંગની રાજવ્યવસ્થા કાંતિના પ્રચલ મેળમાં
સપડાઈ જશે. તેની જગ્યાએ પૂર્ણ લોકસાહી
રાજકારણ પ્રસ્થાપિત થશે અને તે પણ આ નવ
વરસ પૂર્વે થયા અગાઉ જ.

ઇંગ્રેજાવાસના — ઇંગ્રેજોએ આટલો સમય
કાઢી કુદ કરી કાઈ પણ મેળજો નથી, પરંતુ
લોખોને હસાવવાની જનમખરની ટેવ અને
અમેરિકાને સાનુકૂળ કરાવો કરાવવા લોકસાહી-
ના ન્હાનો હેઠળ અટતિ ચાલુ છે મુનોમાંથી
રક્ષિયાને નીકળી જવું એવી સુચનાઓ થાય છે.
આ બાબત હતુ ચર્ચા ચાલનાર છે, એટલે આ
તગકો તે વિશે કશું લખી શકાય નહીં.

ધરાન — રસો પસિયન કરાર પ્રમાણે આ
દેશના ઉત્તર ભાગના તેશના ફવાઓ રક્ષિયાને
આપવા હેતુ હતું આ માટે ધરાનના મત્રી
મહગની સમ્મતિ લેવાનું નિર્માણ કરવામાં
આવ્યું હતું પણ હરમ્મન ધરાન અમેરિકન
સાહુકારી હંદમાં હસાયું. ધરાનમાં લશ્કરી અને
પોલિસ ખાતામાં અમેરિકન ઓફિસરો અમલ
અલાવવા લાગ્યા તેજ પ્રમાણે ધરાનના આર્થિક
કારણ માટે અમેરિકન તજવોની નીમણૂક થઈ
છે આર્થિક દષ્ટિએ ધરાન અમેરિકન વર્ગવસ્તવ
નીએ જણાયેલું હોવાથી, ધરાન રક્ષિયા નોરેનો
કરશે કરાર બંધ કરવા તેવાર થાય એમ
અમેરિકા ખૂલી રીતે ઉજેરણી કરે છે, ધરા-
નનું સ્વાતંત્ર્ય રક્ષણ કરવા અમેરિકને જાહેર
રીતે જણાવ્યું છે. આનો અર્થ એ છે ધરાને
રક્ષિયા જોડે સહી કરી કરેલા કરારોમાં બંધ
કરવો.

ફોસ વિશે એક રમુજ વાત કાઢીએ એક કાઢી હતી ફોસ એંધ કહે છે કે 'હું નરો કર
નાખીશ કેવે મારે લરવો ન પડે.' 'હાઈ નોર્થ' જગાળ આવ્યો. 'પેસા આખાની રસીક પર ચિહ્ન
સાંકળવાનો કર નાખો. એ કર તમારે કી લરવો ન પડે એમ છે.'

દિલ્લિસ્તાનના રાજકારણમાં પગપાળા નીતિનું વિચારો અને નિર્વાસિતોનો પ્રશ્ન એ એ મહત્વના પ્રશ્નો પૈકી એક છે. નીતિનું વિચારો તેની અંતિમ ટોચે પહોંચે છે. આખા જાતના નીતિનું અંતિમ સ્થાને આવી ચોટી મળી છે. હાલિ કદી સ્થ નથી. દોહ લાખ ઉપર મળીને મારી ગયા છે. અને ૮૦-૯૦ કરોડ રૂપિયાની આર્થિક હાલિ મળે છે. મરજીના મરજી વીસ લાખ ઉપર લોકોએ પોતાના ઘરો છોડી પોતાના નીતિના સંસ્થાનમાં ગયા છે. નિર્વાસિતોની સંખ્યા ૬૫ વધે છે. દલોરો વરસથી થી રહેલા ઘરો, તેમજ નીતિનું, મૂલ્ય, ધર્મો વધારા, અત્યંત અને ઘણા સાધવા એ સર્વોત્તમ કરવા એના જેવું મીઠું કદી મળતું નથી. સ્ત્રીઓ નહીં કરી તેના પ્રાણ લેવા, તેમના માતાપિતા સમક્ષ તેમને ઘર કરવા, અને આપણ માટે આવેલા લોકોને પોલિસ અને સમજૂતી હાથે જાળવવા કરાવવા, એના દલોરો વળાચાર અને છે.

નિર્વાસિતોના પ્રશ્ન નિરપરાધી લોકોની અમાનુષી કલ્પ એ કદી પગપાળાની જાળવણી પરિણામ નથી. પગપાળા અને સિધ પ્રાંતમાંથી અસખ્ય લોકો ધરજીવ છોડી જતાથી વેપાર, ઉદ્યોગ, ધંધા, પૂર્ણપણે જોડાયા ગયા છે. તેવાર મરજી પાક લણના માટે માણસો મળતા નથી. કરાવીમાં વહાણો ન આવવાથી પરદેશ સમીતો વેપાર પણ મંદ પડ્યો છે. પાકિસ્તાનની આર્થિક પરિસ્થિતિ તદ્દન ખરાબ થઈ ગઈ છે. એની સાથે અને સરકાર સમક્ષ નિર્વાસિતોના મોટા પ્રશ્ન ખડો થયો છે અને પક્ષના નિર્વાસિતો સરખા ધંધાના હોતા નથી. પશ્ચિમમાંથી આવતા નિર્વાસિતો કારા-કુતો, શિક્ષકો, વેપારીઓ અને કારખાનાવાળા-

ઓ છે, પણ પૂર્વમાંથી જતા નિર્વાસિતો ખડો છે. સંખ્યાની અલગાલગી સરખી નથી. રહેવાના મકાનો પણ સરખી સંખ્યામાં નથી, આથી નિર્વાસિતોના પ્રશ્નો ઉદ્ભવ લાવવાનું કારણ વિકટ થઈ પડ્યું છે. વિના મૂલ્યે અને અને કાપડ મરજી કાળ પૂર્વત આવવું શક્ય હોય છે. મોટા દિવસમાં જ તેમને વ્યવસાયમાં રોજી ઉપજીવિકાના સાધન પૂરા પાડવા નીતિ. નિર્વાસિતોના આગમનથી અને રાજ્યના સ્થાની રહેતા લોકો ઉપર વધારાનો ભોગ પડ્યો છે અને અનેનો પ્રશ્ન વધારે વિકટ થયો છે. નિર્વાસિતો હજુ પુષ્કળ પ્રમાણમાં આવે છે. લોકોની અલગ ગલ્લી માટે હવે અને સરકારો વિચાર કરે છે, પણ તેનો સંપૂર્ણ નિર્ણય લાગતાં પછી સમય લાગશે અને તે દરમિયાન તાત્કાલિક જરૂરિયાતોનો ઉદ્ભવ લાવે. વધારે મુશ્કેલ અને છે કામદારની સળવળમાં બંધ પાડવા માટે નિર્વાસિતોનો ઉપયોગ કરવામાં આવશે.

વર્તમાન પત્ર ઉપરથી ગાંધી પડે છે કે તેલ સરકારે નીતિનું વિચાર કદી ઉપાયો લીધા છે એ નિર સ્પષ્ટ છે એ અમાનુષી હતાકાંડની કાલે પ્રથમ શરૂઆત કરી અને તેમાં જાતનાં કોલો દિલ્લિ છે તે જાતની પરિસ્થિતિમાં સમજવું મુશ્કેલ છે. તોપણ ઉપલબ્ધ માહિતી ઉપરથી દેખીતી જાતનો ઉદ્ભવ કરીશું. આ દેશ માટે જવાબદાર કોણ ?

દિલ્લિસ્તાનમાં નિરપરાધી લોકો પર છરીઓ ચલાવવાની પ્રથા મુસલમાન રાજકીય નેતાઓએ ઉદ્ભવ કરી એ વાત ખરી છે, તથા મીઠા પક્ષના નેતાઓએ એનું જ અનુકરણ કર્યું. અને જાતોની આ વૃત્તિ તદ્દન બીક-જતા અને નીમતા દરેક છે અને છરી ચલાવનારાઓ અને તે પક્ષના હોય પણ તે જાતના

બચકર રાત્રીએ છે. જેમને ઉપનિવિહાનું સાધન નથી અને વ્યક્તિનિષ્ઠ સમાજમાં જેમને પારકાને વિશ્વાસપાત કરી છેતરપોં સિવાય પેટ ભરતાં આવડતુ નથી એવા ગુડા-મારફતજ પ્રથમ કુમલાઓ રાહ ચાલ છે. ગુડાઓને દયિયાર અને પૈસા પૂરા પાડનાર ગુડાઓનો એક ઉપકોશ થર છે દરેક તરેહથી પૈસા ભેગા કરનારો, બીજાઓનાં રૂધિરથી પોતાની તૃષ્ણા ચાંત કરનારો થર કાગખાના-દાર, જમીનદાર, અને તેમના પૈસાના જોરથી રાજકારણમાં આગળ આવનારા માણસોનો બનેલો છે. આ ઉપગના અને નીચેના ઘરના ગુડાઓના પરપર સદ્કારથી હરાખાજીને ઉત્તેજન મળે છે પ્રચલિત રાજકારણમાં પોલિ-સદળ એ ગુડાઓના ત્રીજો મોટો પટક છે. કામદા અને સુખવરમાના બદાના હેજી મરીજ જનતા પર અમાનુષી નુકસ કરનાર આ ગુડાઓ અમાજી જીજીવેલા બનને પકિતના ગુડાઓ ધામે સમેલ હોય છે. પોતાના ખિરસા તર કરવા માટે એવા સદ્કારની જરૂર રહે છે. આ ત્રણે પકિતના ગુડાઓના સદ્કારથી પહેલી જાતના ગુડાઓ મારફત મનુર અને નિગપરાધી પર હરાખાજીના કુમલા રાહ ચાલ છે. જાતીય દમલની આ પ્રથમતરયા છે દુલા કરનારો ગુડા અને મરનાર નિગપરાધી મનુર નામરિક દગાનુ પ્રથમ સ્વરૂપ છે પણ મરનાર માણસની જમાતમાં આનુ પ્રથમપગ્યામભિત રાજ જન્મે છે આ બીજી સર્વ સાધારણ જનતામાં ઉત્પન્ન થાય છે ઉપકુક્ત જીજીવેલા ગુડાઓ તેને જાતિય દેવ વધારવા માટે પ્રેતસાહન આપે છે. બિતિમાં દેવ વધે છે અને આ દેવના લીધે સામાન્ય જનતા પર છુરી ચલાવનારા ગુડાઓને સહાય મળે છે કાલા-ન્ટરે દેવનો બડો એટલો મોટો થાય છે કે સામાન્ય રીતે રહેનારી નિરપાધી જનતા પ્રમુખ્ય થાય છે અને પ્રાથમિક સ્વરૂપનું પર્વ સાન સાર્વત્રિક હરાખારામારીમાં થાય છે. આથી આર્થિક કામમાં ખસલ

બીજી થાય છે અને ગુડાઓને સાર્વત્રિક કામદો થાય છે -

પગલનો દુલ કાઠ અન્વેષ ધમેધારમ ખાજીની ધણી મોટા પ્રમાણની ખાજી છે. છે. આ દુલાકાઠ પ્રજાવસિન કરનારા પ્રાથમિક ગુડાઓ, શિખ, મુસલમાન, હિંદુ જમીનદાર અને કાળા બળરીઆઓ છે. મજૂરી કરી ખેતી કરનારાઓની વધતી જતી માનવજીવોને જમીનદારો જાતિય દમલમાં પસંદ આપે છે જમીનદારોને હાર કમીથી, તેમની જમીન ખેતી ખેડનારાઓને આપી રહાય, કાળા બળરી-આઓ વિશેષ જમાતના પ્રતિપક્ષીઓનો નાશ કરી તેમનો ધધો બનું ધગો મેળવી રહે. કંગાલ દેસમાં ખાતમારોથી સપ્તિ મેળવી રહાય છે, એમ જોતાં જ સામાન્ય માણસો પણ ગુડા બને છે અને એકઠે પ્રકારોનું પર્વ વાસન મોટા દુલાકાઠમાં થાય છે. ગજીય પાર્શ્વભૂમિનો લાભ ઉઠાવી પ્રાથમિક દગાનુ સ્વરૂપ સાર્વત્રિક રાજકીય દેવમાં અને હરા ખાજીમાં પરિણમે છે, પોલીસો એક બીજાને મદદ કરે છે, કારણ કે પોલીસો દમા અને આરાજકતા માટે તૈયાર થયેલા હોય છે. તેમના સિવાય કાયદેસર તેઓ ધામધૂમ કરી રાજતા નથી સરકારે લશ્કરનો ઉપયોગ કમીં તો પણ લશ્કરી જીવાન મનુખ્ય હોવાથી સાર્વત્રિક જાતિયદેવની તેના પર પણ ખસર ધધ અને પોલિસ, લશ્કર અને ગુડાઓની સાલુસીમાં મરીજ જનતા સંપદામાં.

સ્વાતંત્ર્યના દેખાવો

આ દુરંધી દગામાં સર્વ પ્રકારની અદરથી સતત મદદ આપનાર પરકિય સરકાર અત્યાર મુધી અદિયા હતી ધણી ખરાં કુલ્લડો આ સરકારની ઉશ્કેરણીથી મર્ષા હતાં અને આજે જો કે સ્વાતંત્ર્ય મળ્યાનો દેખાવ થાય છે હાં લશ્કરી અમલદારો અલાપિ' પણ અગિયે હોવાથી આજે પણ પરકિય સત્તાન અત્યાસના

તોફાનેનું મૂળ કારણ છે. પગલમાં પછી
દલાઓ સરકર અને પોલિસ મારફત થવાની
વિગતો પણ ખરા અમમરોમાં પ્રસિદ્ધ થઈ છે.

ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાંના એક દર ફક્લડના
પાત્રી જાગમાં એક વધારે મટક છે.

કેટલાંક દેશી રાજ્યોએ પોતપોતાનાં સરકારો
અને પોલિસ મારફત લોકોને ઠગરોનો પુરવડો
આપ્યો અને તેમને ફક્લડનાં શામેલ થવા
છરેમાં દેશી રાજ્યોની સ્વતંત્રતાની અળવળતો
આ પ્રમાણે પસંદો આપી પોતાનો ફાયદો કરી
લેનારા સત્તાધિશો ધર્મ રક્ષક અને દેશભિમા-
નીમાં અણવવામાં આવે છે.

કોમી ફક્લડોનું ખરૂં સ્વરૂપ ન સમજનાર
જાતિય અધિતાથી દૂર બનેલો એક મધ્યમ
વર્ગ હવે ઘણો થયો છે થીમત કળા જનરો
પાઓ અને જમીનદારોની પ્રત્યક્ષ આર્થિક
મદદથી કોમી આગમાં ઘી રેકનાર વર્ગ ફૂલેવથી
કામદાર અને મધ્યમ વર્ગમાંથી ઉત્પન્ન થયો
છે. જનતાના દિલ વિગ્ધ જનતાનો વિશ્વાસ-
પાત કરી થીમત આ દેવાલ શુદ્ધિઓને ફાયદો
કરી આપનાર આ મધ્યમ વર્ગમાં અકાલી,
મુસ્લીમ હોમઆર્ક અને રાષ્ટ્રીય ત્ર્યસેવક
જન મળ્યાવી શકાય.

નહેર સરકારે જનમૃત રહી મોટા ઉત્સાહથી
ફક્લડો કાણુમાં સાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે પણ તેમાં
તેમને સંપૂર્ણ રક્ષા પ્રાપ્ત થયો નથી પણ પ્રમા-
ણિક જનતાએ નહેર સરકારને ટેકા આપવો
જોઈએ બ્રિટિશોનો હાથ આ

ફક્લડમાં રૂપાંતરણ છે. પગલ, વાપવ્ય સરકાર
પ્રાંત, રશિયા સાથે થનારા ભાવિ યુધ્ધમાં
મદદવના પ્રદેશો છે અને બ્રિટિશોને બને
સરકારોને લડાવીને પોતાની સગા ફેલાવવાની
છરી છરી ઈચ્છા સમાધેશી છે અમેરિકામાં
પૂર્વના સરકારી સરકારી પગલના ફક્લડો
સાથે સંબંધ જોડાતા લેખો લખાઈ રહ્યા છે
આ તમામ મટના આપણે ખાનમાં રાખવી
જોઈએ.

હિંદુ મહાસભા, રાષ્ટ્રીય સેવા સંઘ,
અકાલી ઈજ, દેશી નેરો, બ્રિટિશ અમલદારો
તમામ પ્રતિજામીઓ આને મળવાન બની
રહ્યા છે નહેર સરકારની બહુલમાં ઓજસોજ
સરકારની જે દલા કરવામાં આવી છે તેવી દલા
કરીશું તેવા અવાજો છી રહેલા છે એક દર
મટના પ્રતિજામી પછની સરકાર દલાવે છે
અને બ્રિટિશ સમાજવાદીનો તેમને ટેકો છે
પ્રમાણિક જનતા નો વખતસર ચેતે નહિ નો
પ્રતિજામીઓ દહતર થશે.

વસ્તી ફેરવવાથી આ પ્રકારનો ઉદ્દેશ નહિ આવે.
કોમી આગ વધુ પ્રબલિત બનશે અને બને
સરકારો વચ્ચે વેર વધતું જશે અને તેનો
ફાયદો ત્રીજો પક્ષ ઉઠાવી જશે. અત્યારે અમેજ
અને અમેરિકનો પાકિસ્તાન તરફ અભિલાષા
બરી નજર નાખી રહ્યા છે. પાકિસ્તાનની
અસહાયતાનો ફાયદો ઉઠાવી તેઓ કાવમના
પગલર થવા માગે છે અને આપણી અને
પાકિસ્તાનની આઝાદીને ભરખવા પરતેસી
ગીધ્રમ તેવાર છે.

મધુકર ખંડુભાઈ એન્ડ કંપની.

ગરમ તથા મુતરાઉ કાપડના વેપારી

એન્ડ કમીશન એજન્ટસ

- કોલીશક, તુલસીદાસ મેન્સન, વડોદરા.

તારનું ઘરનામું - "Piecegoods," BARODA.

તમારી જરૂરિયાત સારું મુલાકાત લો.

પદ્યકા: લે. શ્રી. ચુનીલાલ મહિવા કિ.
૨૬ ૩-૦-૦ વિકેતા, સાહિત્ય મંદિર, કાશ્યા-
દેવી રોડ, મુબઈ

શ્રી. ચુનીલાલ મહિવાનું 'ધૂધવર્તા પૂર' વાંચવામાં આવતાં અમને ખાતરી થઈ હતી કે ગુજરાતી સાહિત્ય ક્ષિતિજ પર એક નવલકથા સિતારાનો ઉજમ થયો છે તેની વિશેષ સાબિતિ 'પદ્યકા' વાંચવાથી મળી રહે છે આ કુવાન લેખકના વિવિધ ક્ષેત્રના વિશાળ અનુભવો આપણને વિસ્મય પ્રમાણે છે અને તેમનો જાણે વેશવ આપણને મુગ્ધ કરે છે. ટેલ્યોક પુસ્તકોમાં રાજના પરિચિત રસોના નિષ્કારણ આલેખાતાં વર્ણનોથી વાંચકો સામાન્યતઃ કટાક્ષે છે, પરંતુ આ લેખક કોઈ પ્રતિભાશાળી ચિત્રકાર ભેધાર પીછી મારી ચિત્ર બહુ કરે છે, તેમ માત્ર અમત્યની બાજતોજ વાચકો રસપ્રતિ ન અનુભવે તેવી રીતે રચી કરે છે આ ચિત્રો મારે જરૂરી વિષયો પસંદ કરવાની તેમની કુનેહ અને બારીક અવલોકન શક્તિ આપણી પ્રશંસા માગી લે છે

આ નવલિકાઓમાંની કોઈકમાં જોવાની વાતોમાં જણાતા કંઈ દેખાય છે, તે બીજામાં જાનાતોલ ક્રાન્સની કૃતિઓમાં માનસ શાન્તી દિષ્ટિએ જોવામાં આવતા અપાત પ્રત્યક્ષોનું નિરૂપણનિકાળવા મળે છે. કોઈ નવલિકા મો પાંસાની માફક જાનિય પ્રશ્નો ઝળે છે, તે બીજામાં જોવાએ આલેખેલાં પ્રાદેશિક ભાષા ભાષણની નીચલાં ઘરના જોવા પાત્રો રચી કરવામાં આવ્યા છે. એલ હેન્ડરની નવલિકાની માફક કેટલીક વાતોનો મધ્યસ્થ હેતુ અંતિમ વાક્યે મળે છે. કા. તા, 'એનો અપરાધ' 'પરિતોષ' 'સવાર-સાંજ' આમ છતાં અમારે ભારપૂર્વક જણાવવું રહે છે કે, એ સર્વથી જુદું પદ્ય લેખકનું વ્યક્તિત્વ તદ્દન રપટ છે. એમણે કોઈનું અનુકરણ કરવા પ્રયાસ કર્યો નથી.

'પદ્યકા' અભિધાર વરસ મુધી તેના નિઃ
દત્તમ સાચીની મોટી ખામી વર્તી ન રહે
તે આજના જમાનામાં અલગ્ય છે પુસ્તકનું
અભિધાન પ્રાપ્ત કરવા જેવી આ નવલિકા
બની નથી. 'અગચટા વખ' કે 'બેરવ મોડી'
નમ અપામુ હોત તો કીક થાત. 'અગચટા
વખ' મુદ્રણની નવલિકાઓમાં તદ્દન નિગળી
પડતી પ્રતિભાગવ વર્તા છે. પરંતુ આ
સમ્રાજની સર્વોત્તમ નવલિકાતો 'ધૂધપૂટ' છે.
કલમ વાર્તાના નમૂના તરીકે મોર્ગસાની
'નેક્સેસ' વિદ્વાનો આપણી સમક્ષ ધરે છે
કથાવિધાનની દિષ્ટિએ 'ધૂધપૂટ' એક કલમ
નવલિકા બની છે. અમને કોઈ કાવ્યા (practical)
થવું ફિચર નથી પણ આ વાર્તા ન લખાવ
તો કીક થાત એમ અમને લાગે છે.
જાતિય પ્રશ્નો રજુ કરવામાં પણ
અમુક સમય જાળવવો જરૂરી છે જમનમાં
અધમ પાપીઓ હોય છે એ ખરું છે પણ એ
સાથે જૂથવું ન જોઈએ કે જગતમાં અતિ
નિર્દોષો પણ હોય 'તડેલજી ધીન્ને પૂતર'
માં ટેલ્યોક કાઠિયાવાડી પ્રાદેશિક સ્વરો
વપરાયા છે, તેના અર્થો આપવામાં આવ્યા
હોત તો કીક થાત.

શ્રી મહિવાનાં પુસ્તકો ગુજરાતી સાહિત્યની
વેગવતી બનેલી પ્રગતિનો સચોટ પુરાવો પૂરો
પાડે છે.

સ્વરાજ શિક્ષણ લે મામતી સોદિયા
વાઢિયા, અનુ શ્રી ચંદ્રકર શુક્લ પ્ર. મે
હમારા હિન્દોસ્તાં પ્રકાશન, રાજા જ્ઞાનુ
હમામ રટ્ટીટ, મુબઈ, ૧. કિ ૨. ૧-૦-૦

મામસેર વિશ્વવિદ્યાલયની વિદ્યા વિસ્તાર
માનામાં શ્રીમતી સોદિયા વાઢિયાએ આપેલાં
ત્રણ વ્યાખ્યાનોનો શ્રી ચંદ્રકર શુક્લે કરેલો
ગુજરાતી અનુવાદ આ પુસ્તકમાં આપવામાં
આવ્યો છે. લોકસાસન મંદિરનો પાલો

આત્મવદના સિદ્ધાંત પર રચવામાં આવે, તે બ્રહ્મતત્ત્વમાંથી અધાધૂષી અને વર્મ વિગ્રહો ટાળી શકાય, એ મંતવ્ય અહીં રજુ કરવામાં આવ્યું છે. સામાન્ય લોકો અને નેતાઓ વ્યભિચાર જનન થાય, તે દુનિયામાં રાત્રિ અને સુરાજ પ્રવર્તે એ ક્ષણ હવેમાં સોસર ઉતરી નામ તેવી રીતે સાદર ક્ષેત્રમાં આવ્યું છે. દિવસે દિવસે વધારે જડવાદી બ્રહ્મતા લોકોને શીખતી વાણિજ્યે સમયસરની ચેતવણી આપી છે.

તદ્વચ્ચે એ બાલ. ૫ લે. પિટર કોપો-ટકિન, અનુ ક્રમિકી દેસાઈ. પ્ર. ઉપર પ્રમાણે - ૬. ૦-૮-૦ મમજીઓનાં કુ ઓ આવેશભરી ફેલીમાં અહીં રજુ કરવામાં આવ્યા છે. ભોમિ-શર્મામાં મ્હાલતા પતિની સેવામાં કે પીઠાણીની વંશ દાણવામાં મુવોએ તેમનું છૂટત માળ-બુએ પ્રથમની અહીં જીજ્ઞાસુ કરવામાં આવી છે. પોતાનું છૂટત પથે નક્કી કરવામાં મુવા-નોને આ પુસ્તક અવશ્ય સહાયરૂપ છે. શોડા અપવાદો નાદ કરીએ તો અનુવાદ સારો મળે છે એમ કહી શકાય.

બાલવિનોદમન્યા ત્રીજો સેટ. સંપાદક શ્રી નામરદાસ પટેલ. દિ. ૧. ૫-૧૨-૦૦ પ્ર. નાલ વિનોદ કાશીચં, ૧૪૬, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ, ૨.

અમેજી પહેલીમાં બહુતી નવ વરસની બાલના હાથમાં આ સેટ આવી પડતાં, તેણે તે

દિવસે નિશાળે જવાનું માંડવાળ ક્યું અને નિત્યનો વ્યવસાય કે વિનોદ ક્રમ પડતો મૂકી આ સેટના પુસ્તકો વાંચવામાં મતમુલ્ય બની. તેણે મોટી સાંજે કહ્યું કે એ સર્વ પુસ્તકો જોઈ મઠ. એ ઉપસક શ્રદ્ધિએ પુસ્તકોનો જોઈ મઠ હસી એમ બંધે માન્યું કારણ કે પાછળથી પણ તે અવગ-નવર એ પુસ્તકો વાંચતી જણાય છે. આ સેટમાં દેશની તેમજ પરદેશની લોકલક્ષ્યો આશરસિક દેશિમાં રજુ કરવામાં આવી છે. રૂપરૂ અને પુણજ ચિત્રોથી એ વધારે આકર્ષક બની છે. આ સેટની ૨૧ પુસ્તકોનો ૭૭૫ ચિત્ર સહિત ૭૫૦ પાનનું નાળોને રસમય વાચન પૂર થાય છે.

દાંત ઘણું છવો ! લે. ડો. કેમસર દોરામજી જીજ્ઞા. પ્ર. એ છલા સમર્થ, વાડી રટ્ટિ, મહેસર, નવસારી ૩૯ છલાએ દાંત અને તેની સમાજ સબંધી પાંચીસેક ઉપર પુસ્તકો પ્રગટ કર્યાં છે. 'દાંત ઘણું છવો'માં ગ્રામીન દાંત વિષા, પાન, લવિંજ વિ. સબંધી માહિતી આપવામાં આવી છે નાળોને દાંત ઉમે ત્યારે કેવી સમાજ રાખવી તે વિશે લેખકોનો મુલ-નાઓ આ પુસ્તકમાં છે. ઉપરાંત સહેલકથી પરી જનારી શક્ય એવા અનુભવ સિધ્ધ દાંત મળતોની રોમ્યુંલા પણ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે. ડો. છલા નિસ્વાર્થભાવે આરોગ્ય માટે ને પ્રચારકાર્ય કરે છે તેનો જાહેર જાણતા વધુ ને વધુ લાભ લે એવી આશા.

કારજાનાના મેનેજરે એક મન્દુર ને પછી કપડે આપ્યા, ત્યારે મન્દુરે કારજાનાની વ્યવસ્થામાં જાણી કાઢવા લાગ્યા મેનેજરે પૂછ્યું "તુ આ કારજાનાનો મેનેજર છે ?" મન્દુરે ના પાડી "ત્યારે મુરખ મારુંક નાવ ન કર."

એસ. બી. પટેલ એન્ડ કું.

હોલસેલ એન્ડ રીટાઇલ કેમીસ્ટસ

માલકોનો સંલોચ એ જ અમારો મુદ્રાલેખ

રાવપુરા—વડોદરા.

ધીન્યુ ગ્રેટ ઇન્સ્યુરન્સ

ક પની એફ ઇન્ડીઆ, લીમીટેડ

(વડોદરામાં સ્થાપિત સંચાલી અગ્નિચક્રી મર્યાદિત પ્ર.)

અગ્નિચક્રી માપણ ..	રૂ. ૨,૫૦,૦૦,૦૦૦
અગ્નિચક્રી ને અગ્નિચક્રી માપણ ...	રૂ. ૧,૫૫,૦૦,૦૦૦
વધુ અગ્નિચક્રી માપણ ...	રૂ. ૩૨,૫૦,૦૦૦

કાયરેક્ટરોની બેઠક

શ્રી યુગલકાંત ધીરજી (ચીરમેન)

શ્રી વાલ્મીકી ધીરજી

શ્રી હરમણી મુળજી અગ્રવાલ

શ્રી નરહરીષ્ ધીરજી

શ્રી હાલકાંત ધીરજી

શ્રી અગ્નિચક્રી ધીરજી

શ્રી અગ્નિચક્રી ધીરજી

શ્રી અગ્નિચક્રી ધીરજી

અગ્નિચક્રી મેનેજર અગ્નિચક્રી મેનેજર

શ્રી અગ્નિચક્રી,

અગ્નિચક્રી, અગ્નિચક્રી, વડોદરા

શ્રી અગ્નિચક્રી

અગ્નિચક્રી, અગ્નિચક્રી, અગ્નિચક્રી

— શાખાઓ —

અગ્નિચક્રી, અગ્નિચક્રી, અગ્નિચક્રી, અગ્નિચક્રી, અગ્નિચક્રી,

અગ્નિચક્રી, અગ્નિચક્રી, અગ્નિચક્રી.

જિંદગી, આગ. અગ્નિચક્રી અને હરિયાઈ

વીમાનું કામકાજ લેવામાં આવે છે

ખોરાક

અના

વિશિષ્ટ સ્વાદ

તેમજ

વધારાની સક્તિ

માટે આજીવન

વનસ્પતિ :

અગ્નિચક્રી

રસદા

પ્રિય

અગ્નિચક્રી

અગ્નિચક્રી

અગ્નિચક્રી

અગ્નિચક્રી

અગ્નિચક્રી

અગ્નિચક્રી

અગ્નિચક્રી

અગ્નિચક્રી

અગ્નિચક્રી

અગ્નિચક્રી

[તમારા શહેરના અગ્નિચક્રી
સ્ટોર્સમાંથી મળી શકે છે.]

— અગ્નિચક્રી —

અગ્નિચક્રી

અગ્નિચક્રી

અગ્નિચક્રી

અગ્નિચક્રી

અગ્નિચક્રી

અગ્નિચક્રી

અગ્નિચક્રી અગ્નિચક્રી અગ્નિચક્રી

'Orion' Advt

ਪ੍ਰੀਤ

અનુક્રમ

	પૃષ્ઠ.
૧ રેલવેસ્ટેશન માલુમ સલામત ન રહે — ર. પ. મ.	૧૨૭
૨ મહારા સાહિત્ય સરભરણો—શ્રી. ર. વ. રેસાઈ	૧૨૮
૩ અસાધ્ય અન્યેયજી—શ્રી ખડંગ	૧૨૯
૪ “પાકિસ્તાન માહબાવ”—શ્રી. મલ્લિકાધર દિવેદી	૧૩૧
૫ અસાધ્ય કૃતિ—શ્રી. શશિકાન્ત અગ્રવેદી	૧૩૧
૬ અનન સોરથ—શ્રી. ઊદાસીભાઈ માનસિંહ કામદાસ	૧૩૪
૭ સર્વ વ્યાપક અનિષ્ઠ—ર. પ. મ.	૧૩૬
૮ વાચકવાદનો નૌકાગાફો—શ્રી. વિપુલ જ. રેસાઈ	૧૩૮
૯ શ્રીની વિચિત્રતા—કુ. શીલાબહેન અહેતા	૧૪૨
૧૦ આ મુખનો રિશતખા—શ્રી નાબુખાર મકાલી	૧૪૨
૧૧ સરકાર પોલ ઈન્દાબાદ—ર. પ. મહેતા	૧૪૦
૧૨ અતિશયશીલ રાજકારણ—મિ. વાસુદેવ વસાવ લહેલકર	૧૪૨
૧૩ હિંદી રાજકારણ—મિ. વાસુદેવ વસાવ લહેલકર	૧૪૪
૧૪ પ્રિયા—શ્રી રા. ધ.	૧૪૫
૧૫ રવાનના જરીક્ષાર—શ્રી ઈન્દુલાલ બાંધો	૧૪૬
૧૬ પ્રભા—શ્રી “મ.”	૧૪૭

તારી :

વાર્ષિક લઘુઆશા, ૫-૦-૦

ર. પ. મહેતા

નવેમ્બર, ૧૯૪૭

૭૨૭ પ્રતિ, રૂ. ૦૮૦

આનંદપરા, વડોદરા.

પેરેલ ખાતે સિં બાર

સુખપૃષ્ઠ

તાર, આમાંથી મળી આવેલી તારાની ખૂબી મુદિત મિત્ર વડોદરા રાજ્યના પુરાતન માતાના સૌજન્યથી કવરપેજ પર આપવામાં આવ્યું છે.

પૂર્ણા

॥ પૂર્ણા પૂર્ણજલા સમુદ્રસહિતા કુર્વાત્ સદા મંગલમ ॥

પુસ્તક ૨]

નવેમ્બર, ૧૯૪૭

[અંક ૪

દેશદ્રોહીનું માથું સલામત ન રહે

બ્રજભોજના દક પર નરાય માગનાર ઉચ્છેદના આસ્થા ખેસા પાસેથી ખીસ ઝીલ રાષ્ટ્રસ પર લોકભોજોએ સહી કરાવી જાનાના લોકો કાળના પર પ્રથમ સુરમિત થયો. ત્યાં ત્ય પ્રતિતિની આ અમેસરોમાં જહોન લધિવટ અને જહોન પીમ સાથે, ગળને ૪૦ પૌંડ "છાંડીના" આપવાની ના પાડવા માટે જોસની સળ ભોમની આવેલ વેન્ટવર્થે પલુ દતેલ પલુ પાછળથી વેન્ટવર્થે રાજની મહેરવાની મેળવી, બ્રજ પક્ષ ત્યાગી, ટ્રેકર્ડનું અમીર પદ સંપાદન કરી, આવ સેનના મવર્નગ તરીકે રાજસેવામાં પ્રવૃત્ત થયેલ, ત્યારે પીમે તેને ક્યું, "તું અમને છોડી જાય છે પણ અમે તને છોડીશું નહિ, તારે માથું તારા પડ પર સલામત નહિ રહે" [You are going to leave us]

હનિદાસ પ્રસિધ્ધ વાત છે, વધો જહી દાઉસ ઝીલ લોડન સમક્ષ ટ્રેકર્ડ પર, અપરાધ મૂર્તિ પીમે ક્યું, "રાજના અંગ, પ્રત્યેનો દ્રોહ કરતા પણ દેવ પ્રત્યેનો દ્રોહ એ વધારે મેરિદા રાજદ્રોહ છે." [treason which is against the kingdom is more against the king than which is against his person] ગળ પક્ષોએ મહેરવાની પ્રાપ્ત કરવાની અભિલાષા સેવનારાઓએ આ સ્વયં કહી બુલવું ન જોઈએ દાઉસ ઝીલ ક્રમન્સે ખીસ ઝીલ કોટેનર પસાર કરી, ટ્રેકર્ડને દેશનાની શિક્ષા કરી અને તે "રાજાઓ અને માનવીઓમાં વિશ્વાસ રાખશો નહિ, તેમનાથી કેમની ઉપચાર નહિ થાય" [Put not your trust in princes, nor in the sons of men for in them there is no salvation] એ ધર્મસાક્ષનું ક્ષવ ઉચ્ચારતો શરમિ 'સાન્ડે' શટકપો તે રાજ અને દેશ સેવોએ નહિ જલવા જેવી પટના છે. દેશનું-રાજનું દિત એ સર્વેનું સર્વોપગિ ધ્યેય હેલું જોઈએ એમ સમજવાની મેળોની પ્રાથમિક દરજ છે. દેવો દેવ એ દેશ છે.

મહારાં સાહિત્ય સંરમરણે

૧૧

રમણલાલ વસ તલાલ દેસાઈ

જેના ધરમાં ઠાકોરજી એના ધરમાં આણું
 પાતળું મિષ્ટાન્ન તો અદ્દજ. તેમણે પર્વના
 દિવસોમાં તો દેવને મિષ્ટાન્ન વગર રખાયજ
 નહીં પાકશાસ્ત્રમાં દિવવાસીઓએ સારી પ્રગતિ
 કરી છે પુરોપમાં ઇટલીના રસોઈવાઓ વખ-
 બુલ્ય છે, દિવેનાં વિદ્વાતા છોડી ગ્લોષમા જીવન
 કેન્દ્રિત કરતા બ્રાહ્મણે ' મહારાજ ' કે ' બટ ' નું
 અભિધાન હાથમનુ રાખી પાકશાસ્ત્રમા પ્રવીણતા
 મેળવવા ખૂબ મગ્યા છે એ બ્રાહ્મણુ વિરોધી-
 ઓએ જુસવા સગપુ નથી, રસોઈની દસામાં
 ઓઓ સાથે બ્રાહ્મણોએ બળવેશે બાવ બલ્યત
 મદત્તવેનો છે વેદ ઠાલીન જવ રાગેર અને
 ગાયના દૂધથી અપણે ધણુ આગળ વધ્યા
 હોએ, અને વૈષ્ણવી સપ્રદાયે આપેલા ' જીવન
 મોગ ' ઉપરાંત મોગસાષ્ટ વિરજ-અગ્નિવાનીથી
 ન અઠક્ષપ પશ્ચિમનાં મુપ, કોપ અને ડટવેસનો
 પશ્ચિમ આપણે ચક્રવા નથી આપે ધર્મભિમા-
 નીઓએ અભ્યાસની દૃષ્ટિથી પણ આપણા
 પાકશાસ્ત્રની વિમતો પિછાનવી જોઈએ, અને
 આપણને યમકાવતી આમિષ-નિરામિષ વાનીઓ
 અને આસવ મઘનાં પીણુંમા કયાં ક્યારે કેટલો
 સુધારો, વધારો, બટાડો કયો એની તોધ રાખવી
 જોઈએ. યુનિવર્સિટી એ અભ્યાસમાં પી. એચ.
 ડી. ની પદવિ આપે તો નવાઈ નહીંજ '
 સોરઠોમેજીમાં ખણુ સમઘો '.

એટલું ચોક્કસ કે વૈષ્ણવી સપ્રદાય-વલ્લભી
 સપ્રદાયે માસદ્ધારને ત્યાજ્ય ગણ્યો છે, અને
 કેટલાક શૈખીન જોવામીઓ કદાચ એથી
 અગવડા ન દોષ તો પણ દેવને ધવાવતલી
 કુપ્તતા કેઈ દહ મુધી કરતું નથી. મહારા
 મોસાળમા વદલ્લની સપ્રદાયની કડક મપોદા
 રનાન કર્યો વિના કયાં વસ્તુ મુખમાં મુકાય જ
 નહીં. દેવને ધરાખ્યા વિના કેઈ પણ વાનીતો

સ્વાદ્ય સેષ શકાયજ નહી, અધીજ
 જામગજત. રનાન કર્યો પછી સુતરને તાલણે
 પણ અડકાય નહીં અને અડકાયતો ફરી
 નહાવું જ પડે ' આ બધી મપોદાઓ પાળવામાં
 ત્યારે ખાસ વિપમ્તા સામતી નહીં. માનવી
 એવું ગ્રામ્યી છે કે બધીજ મિતિમાં તે સ્ત્રી
 સહે-એટલુંજ નહીં, એને નિર્મિત મિતિ વગર
 ખદુ કાવેજ નહીં આદતોના પોટકા સરખો
 માનવી નાક વીધાવે છે, કાન વીધાવે છે, દેહ
 રંગ છે, પગે ભેડીઓ પહેરે છે અને તેમાં
 આનદ સે છે મને પણ રનાન અને બધીજાતી
 મપોદાઓ બારે પડતી નહી. મિષ્ટાન્ન ભ્યાં
 મળે ત્યાં જ તપણુ બધીજ મપોદાઓ દસને ધુમે
 સ્વીકારી મેં અને હું પણ એક બ્રાહ્મણુ તો
 ખરોજ ને ! મ્હાના મગજોમાં મ્હારે એટલું
 તો યાદ ગપ્પવુજ જોઈએ કે કોમના બારે
 મિથ્યાભિમાનને પોપતી નામગ શાનિમાં મ્હારો
 જન્મ થયો છે, અને એ પૂણુંત ઘાસણુ
 જાતિતો એક વિભાગ દોવા છતાં અનેક
 સ્ત્રીઓથી કર્મકાંડ અને દાનમદલુને વલ્લ
 અપ્યાં દોવાથી ' નામગ ગૃહસ્થ ' તરીકે મેં
 પૂર્વક જોળખાના વર્ગમા હું જન્મ્યો છું એ
 પણ હું ઝડપથી તોપી સ્ત્રી-અમારી અને
 અમારા વર્ગની ગૃહસ્થાઈ ખસાઈ મઈ છે છતાં '
 હવે તો જાતિઓ, પેદા જાતિઓ અને કોમોની
 રેખાઓ જુસાની જામ છે-ત્વરાથી જુસાતી
 જાય છે. બ્યારં ધર્મના રાજ્યમાં વર્તેએ
 જાતિઓ કેમ ખીલવી અને જાતિઓની પેદા
 શાનિઓ અને તેમની શાખા પ્રસાખા વટલકની
 માફક કેમ મદદવિતાર પામી એ જાન હવે તો
 માત્ર મનોરજક ઇતિહાસવુજ મદત્તવ પામી
 સહે જાતિઓમાં હવે દેવત રણુ નથી અને
 તેજના પાયા દાસી ઉઠ્યા છે, એટલે જાતિ પણ

જાતકાળની રમરણ મુમિત્રાજ રથાન પામવા પાત્ર બનતી નામ છે એવે પ્રસંગે નવાયુગને વિરમ્ય પમાડે એવી દ્રષ્ટીકત એ છે કે આજણ વર્ષની નામર ગતિ પાછી છ વિભાગમાં વહેજાઈ ગઈ છે, અને તેમાંથી પોતાને સર્વ એક વિભાગ તરીકે મળી ગેરેલા વડતરના નામે જોળખતા વિભાગમાં મર ગર્ગળ્ય રથાન છે. એટલા ગર્વથી નાણે આજણ ન હોય તેમ અમારી ગતિ પેઠે હંડાવ વધારે છે અને શુક્ર-ચ તથા વૈદિક-અજાણ્ય એવા પાછા એક પાઠી ગતિઓની મૂલ્ય બુધામધીમાં મુંદર ગુચ્છવણુ શ્રીમી કરે છે. હું આમ વડતરના નામર વૃદ્ધસ દેખતો એક સભ્ય હું-દેખે જાન-મ્મે કરી સુખમ્મા વડતરની રાખી હોય તે.

હિંદના ગતિ વિભાગ અને તેમાં વળા મુજગતના ગતિ વિભાગ નેવા ગુચ્છવણુ મરેલા હોય. જાગે કુનિયાની કેલ પ્રગતિ હોય. હિંદુઓના સમયવણુની સાંકળ અને તેમની ગતિઓ, પેટા-ગતિઓ, વડા અને જોળની વિગત લઈ એક નારને crossword puzzle કરના પછુ વધારે મજબૂત કરી કરી પડે એમ છે.

હિંદુઓના વાર તરેવાર પછુ અગ્રજિત અધવાડિયાનો પ્રત્યેક વાર એક એક પ્રદને પોતાનો અધિપતિ સ્વીકારી નામ પામ્મે છે પ્રદો ક્રોતિ માનવીને નડના હોય અગર તેને સદાચરૂત બનના હોય. પ્રદ નડતા હોય તે તેમના નિર્વાણ મરે અને અનુકૂળ હોય તે તેમની અનુકૂળતાને વધારે વેગવળી અનાવવા મરે મત, નવ, સાધના આપણું સાક્ષીએ નક્કી કરી રાખેલા છે મોટે ભાગે માનવીને પ્રદ નડના જ હોય છે-તેમાં રવિ, મંગળ, શનિ તે ખાસ કરીને. અને અડનો શીતળ સોમવાર તે અડ્ડોસિ સિવને અર્પણ સવમો છે જ. એ દિવસોમાં એક વાર નમસ્તાની રીત આજના અનાજ આપણીના મુગમાં પુનરોદ્ધારને પાત્ર છે.

અધવાડિયાની ગણતરી ઉપરના પદની અણતરી પછુ હિંદુઓએ સ્વીકારી છે, એ ગણતરી પછુ એક ખજોળ સમ ઉપર અવધ બાંધે રહેલી છે અડની ગતિ આપણને શુક્ર અને કુબ્જ એવા મે પદા આપે છે, અને પ્રત્યેક પદની પ્રત્યેક તિથિ આપણા સહકર્મમાં પુણ્ય તિથિ બની નામ છે. એ બાત્તા ખરેખર કમ્પાસકારી છે. તેમાં મે એ અજિશાગત અને પૂનેમ-અમાસ તે સ્વીકાર પામેલી પવિત્ર તિથિઓ પવિત્ર દિવસોએ ક્રોતિ ઉપવાસ હોય કે એક બ્રોજન હોય. વળા એકાદશીની આસપાસના બને દિવસો-દશમ અને બારસ બને એકબોક્તાપણું મામે છે. ઉપવાસવિસર્ગ-ને પાછાને દુલામરે નામે જોળખવામાં આવે છે એક સોપાકિત પણ પ્રચલિત ગની મર છે.

દશમ બારસ અને એકવાર

તેના પુણ્ય તથા નહીં પાર

આમ પાગમણતરી ઉપરના પદગણતરી પછુ પવિત્ર દિવસો આપે છે-ને દિવસોએ દિવિવદનનો ખાસ આગ્રહ રખાય છે-નિશાન રવાદેદિયનું દમન નો અવરણ.

મે પણ મળીને એક મરિનો વાય, અને જાગ માસની સાંકળ પૃથ્વી ને પ્રદક્ષિણા કરતી છ અણુઓના દગવી એક વર્ષનું સીમાચિન્દ આપે અને માનવીના યતનમાં એક વર્ષનો વધારો, કરે-ને મરદો. એ ગણતરી વળા પવિત્ર દિવસોનો જુમસો, મોલો કરે. દેવકી એકાદશી, કાર્તિકી પૂનેમ, મરદ સક્રાંતિ, મેરીઆ ચૌદ-કચી રજપ ચમી સુધીની હોયી, અક્ષય વનિયા અને ગુડી પડેલા, નવગત, આખો માત્ર માસ અને પિતૃપક્ષ, અણેસ ચતુર્થી અને દીરા, મરદ પૂનમ અને દીવાળીસમદ હિંદુઓના આખા વર્ષને તપના, પવિત્રતાના, સંયમના, આખા-તમના વર્ણનમાં નાખવા મધે છે. દિવા ૧, તાગનાના, ઉનાળાના અણુપત્ર અન ૧૦ મોંસુ એકબોક્તાપણું આપણે દમીએ તોવ-

આકર્ષક-તપપ્રયોજો છે, સામાજિક અને વ્યક્તિગત ઈર્ષ્યદમનના અન્યતર છે અને જીવન એ માન જમણુ છે એવી ઠંઠાવી રીતિને વધારે અભીરૂ જનાત્કી આચારે પરેવરા છે.

એમાં પાછી પવિત્ર જગતીઓ આપણે હોમેડીએ, રામનવમી, વામનદાસી, રૂપુ જન્મશુભી, શિવરાત્રી, નવરાત્ર-કુર્માપૂજા એ સર્વનું હોમેરુ કદ દિવસોનું આપું વર્ષ સમયમ પવિત્ર દિવસોનીજ-પર્વની-પરંપરા જાની ગ્હે છે. જુની યદા રહી નથી છતાં હજી એ પ્રજાસિકા બદાગ આપણે નીકળી ગયા નથી એજ આપણી પર્વજીવનાનું બધ બનાવે છે એમા જોડુ પશુ શું છે? એમાથી જાન નીકળનાર બદુ આમળ વધ્યા હોય એમ કેળાવું તર્કીય મુદ્દાકીય, ગાજકીય અને સામાજિક પરિગિર્ધાતે તો અત્યારે એમ માગી ગ્હે છે કે અ સર્વ નતો પાળવાં અને હજી વધારે નતો હોમેન્ના કચ્છિયાત ઉપવાસ, ધર્મિક એક જાકનાપણ અને જાકાદાર વેલકાષ દિવસે ઉપ-ગોમના હોષ દે ન હોષ' પગુ જે જમત કે જમતના વિભાગમાં અરીખી હોષ, જૂખમરો રોષ, તંગી હોષ તે જમત કે જમતના વિભાગમાં ઉપવાસ એ સાધનસ પન્ન કુડુ મેલી કર્મ ગાન છે, મરીઓ સાધેની એકતા દશાવવાનો નચિગ માર્ગ જની ગ્હે છે.

ન્દાને સાદિત્ય અમરલોને આવા પર્વો સાથે દાન કરા સખાય છે મારે નું તેમને ઉત્કળા કો છુ, મ્દાગ મ્દોટા બહેન સદ્ગત મારે બહેન બદુ મુદરે મારા બદુ તેજરવી સ્વભાવનાં એ બળનના નું ન્દાનામાઈ પ્રત્યેનો વક્રમલ્લ-ભાવ નિશ્ચય નર્દી એવા અમરલો મુકતો મેષા છે. અમના સજલમાં કાપાસાચને એક દર્શન પૂર પાડે એવો એક પ્રસંગ જની અંધા છે. દુબેલી ગ્થના, અર્થે સાધવ કે અર્થવિત્તાગ ૪૨ અને છે એના શાસ્ત્રીય સિદ્ધાંતો ગ્થાયા છે. કયા સિદ્ધાંતમાં એ પ્રસંગ જોડી શકાય તેનો

કાપાસાજીઓ જાણે, નું તો માત્ર એ પ્રસંગ જોડી છે.

મ્દાગ માએ ન્દાનપણમાં મને આગા કરી

'અમ્મા, બહેનને જોસાવ.'

'એ એ બહેનને 'અમ્મા જહેન' નામજ આપી દીધું ! એ નામ આપ્યા કુદને વીઠારી લીધું, અને હજી પણ તેમનું રમણુ એજ નામે કાય છે. મ્દને કરેશ સયોમન મ્દે બહેના નામેજ વળગાડી દીધું. નું માળપણથી સાદિત્ય શોષ જતાવી રહી છુ એમ આ ઉપરથી કેલ ન્દી કહે એમ આગા રાણુ છુ.

કાગસી નારખી જાને અર્થજ વળાને A norangul કહ્યું, પરંતુ થોડાજ સમયમાં એ જગદ An orangul જની અંધા ! એ બહેનના કહે મ્દને સ નીતનો શોષજમાયેલ સંગીતનો મને સાધ્ય ન થયું, પરંતુ મહેડીસમાં ડોક દસાવવાનો આજો કરી જીતનો જાણકાર દેવાનો દોષ કર્યા જેટલી આવડત આવી ખરી તેમના નીતમાં આવનાં વાર, તિથિ અને માસનાં ગીતો આજ પણ અમરુમાં ન્દી ગયા છે. હિંદુ નસિકતાએ વારની આસપાસ, નિદિની આસપાસ, માસની આસપાસ અને ઋતુની આસપાસ મુદરે કાળ ગ્થનાઓ કરી છ-કસા ગ્થનાઓ કરી છે.

આગ્રીતે આનંદ સદિત્ય ન કદ છુ રે, મ્દારે ગિરિધર શુ ધરવાસ મનમાં રેવુ છું રે, એવો તે પામ્યા મુખ સિવજ કજિવારે, આ નદજના માસ મ્દને મજિવારે

...

સાત વાગ નં ગાય નમને નારી રે નેનો વૈકુંઠ વાસજ કાય, દેવ મોનાગી રે !

વૈકુંઠ વાસ તો વ્યારે કાય ત્યારે ખરો ! પગુ આમ સાતે વાગને શોભાવના જોખી જીવનના પ્રમ પ્રસંગોની અભી ત્યા મુખી કાચવાઈ રહેશે એમ માએ છે-કાચમા બદુ હલિવ નર્દી હોષ તો વધુ.

વળી ભાગ્યપણમાંથી યાદ રહેતું તિથિગીત
ને વખતે પ્રજાને મોકલિય, યતું આજ જમાઈ
નયુ છે છતાં.

પડવાની પછી પ્રીત મન મન બુધીરે
મારે દ્રવિ વિના એકે વાત સવે સુતીરે
પીળે તે બાળે વેણ વ હુ બાળી રે,
આ પ્રજા કેમ નહેવાય વાગે તાળીરે.

વળી એજ પ્રમાણે તિથિએ તિથિએ
પ્રસંગેની ટી ગાતુ મણુ કરી દસપતંગમ કવિનુ
સખી પડવે પથ સંભાર્યા રે,
મદા વનના મારમ જામ્યા ર,
સાથે મીનાને મધ્યમ ગાળ્યા,
ગુપ્તિગમ હૃદયમા નહેતે રે.

ગીત ત્યારે પ્રજા મોકલિય હોવું જોઈએ.

એવુજ રાંતેના મહિનાનું ગીત જ્ઞાનના
કર્મમાંથી સાબલેયુ માઠ ત્હી ગયુ છ
કર્મિક માસે કરાનુછ, સાહેલી રે.
મા ઠા અપગથ સામ ગયા અને મેલી રે.

તવી કવિતાએ વારને તો હાડી જ ડાંધા છ
નિશિએનુ સૌંદર્ય પછી તેને દવે હંપાતુ નથી.—
જન્મનિધિ કે સન્નિધિ સિવાય મહિતાની
મળાએ કવિતાને જોડવતા દવે કાસતી નથી.
વસન, શ્રદ્ધ અને નયો તવી કવિતાએ સારી
ખીનવી કે, અને નગસિદ્ધાન્ત તથા ન્દાનાસાધના
નામ એમા બહુ યાદ આવે એમ છે.

વળી નાન કવિતાએ એમત્વને છટાછેડા
આપવા મગન કયું છે, અને એથી તે જનતાના
કંઈ અને સ્મૃતિથી દૂર રહી છે. એમત્વને અને
કવિતાને દુરમનાવટ જ હોવી જોઈએ એવો
આચારનો આમદ આચારથી સમજી સકાનો
નથી. શબ્દ અને કાવ્યને દેહ તથા આત્મા
સરખો સમજે છે એ જન્મે પચ્ચે અવાજ હોય
નો જ સૌંદર્ય સુદ યામ પરગળને ખિલવના
શબ્દ અને કાવ્ય હોય તે પ્રવાહી બનાવે છે અને
એ પ્રવાહી પજામાંથી પશ્ચિમ પામનું આપુ
પાતળુ એમત્ત કાવ્યમા એવી સચેદ્રતા સાને છે.

કે તે હૃદયમાં મ્હોંટી જાય છે. આજની કવિતા
જોડે દરબજે એમત્તવિહીન છે તેટલે દરબજે તે
જનતાથી દૂર અને અપૂરત્ય રહી છે નાટક તથા
અધ્યક્ષિત્રાની કવિતાએ સાહિત્યકારોની કવિતાને
દરાવી દોષી છે એ સત્ય આપણે વ્ધીકારીએ
નહી હોય સત્ય છે. એમત્વનો અસ કાવ્યને
અભ્ય આર્થ્ય આપી કાવ્યને કલા તરીકે
વધારે મૂકે છે. કાવ્ય અને અગીત પરગળ
ગના દુરમન નથી.

અને જુની કવિતાની કેટલીક મર્મોદ્ગમો તેની
શક્તિ જની જતી જતી મિરિધર સાથે પરવાસ
કરવાની જોખીને છૂટ હતી. આજે જોખીને મિરિ-
ધર મગતો નથી, અને મગે તેની સાથે
પરવાસ કરવામા નીતિના, સમાજના, અવદા-
રના અનેક પ્રશ્નો જેમનામ્ણુ દરી 'મુકે છે અને
જોખીને-તેમજ કવિને—*topographical*—અ-
મગના ડાહ્યા જનાની કે છે તાજી વાગતાં બરો-
બગ પેલી જોખી પરમાં રહી શકતી જ નહીં-રાજી
રોકાતી જ નહીં, જોખી જન્મા વિના આજની
પેલી જનતા નાવિકા આંખણું છેડતા
અનેક મુઝવણુ અનુભવે છે. એનાથી
નથી રાસમંડળમાં સામેલ અવતુ' રે
નથી પરમાં મિરિધર જવાતુ નૈતિક દૃષ્ટિએ ડાહ
હૂણુની મોરલીથી હોળાતુ એ જોડું છે એમ
એક પાસ તે માને છે, બીજી પાસ એમણી તેને
પેલી બનાવે છે. એ પરિસ્થિતિને પહોંચી વળ-
વાનુ આવનાસાધન આજના સાહિત્યે વણુ
જેણુ કયું નથી એટલે હૂણુરાખા-રે હૂણુજોખી-
અરખા સ્પષ્ટ સાધનને અભાવે સાહિત્યની
વાણી, અને સાહિત્યનુ આવનામદિરે પણ
અસ્પષ્ટ જતી જાય છે.

સાહિત્યનુ અતિઆર્થ્ય પણુ ત્યારે નહી.
અભિને વળગી આજમ વધતું સાહિત્ય ત્યારે
અભિમાની ન હતું ગસ, અરખા, આખ્યાન એ
અપણુ અગત નહી પણ અર્થઅનિષ્ઠ જનતું
અને તેના હૃદય કાવ્ય પગલુનર્મ હોવાને.

લીધે શુદ્ધિ, અશુદ્ધિની સ્વીકારીપ આજ નેટલી ત્યારે ન હતી—જો કે તે સમયના કવિઓનું સાહિત્ય જ્ઞાન ઓછું હતું એમ દેવેવાર્થ નહીં. દેવેવાર્થને ઉદેશી લખાવેલી કવિના સાદા શિષ્ટ આદર પામતી.

એજ રહ્યું એ બધાની પાછળ રહેલું છે તે સમયનું જીવન આજ કરતા વધારે સાચું હતું. એ પેઢીને રામકૃષ્ણ સાચા વિષ્ણુ આવ તાર હતા. આજની પેઢીને વિષ્ણુ તથા અવતાર બન્નેમાંથી અદા પડી ગઈ છે એટલે ત્યારના ઉત્સવો પણ વધારે પ્રામાણિકપણે ઉજવાતા, અને સાહિત્ય આજ કરતા હાલ વધારે વ્યાપક હતું—નવાઈ જેવું લાગે તેમ.

એટલે પવૌઆ મિથ્યાન પણ માત્ર અન્ય જમણુ બની રહેતાં નહીં. ધરનાં માણસા, તોફાર માફર, પ્રાણજીવો, પ્રાણજીવી પત્ની તથા તેમનાં બાળક અને પાસેના સર્ગા તે બેગા કરી પ્રભુના પ્રસાદ તરીકે મિથ્યાન સેવાતા. દેરા પણ મહાપુર્વ, એટલે સામુદાયિક જમણુના હામીક ઉદય થતો.

ઉપવાસ અને પારણા ' રાત્રી અને ધૃત ' ઉત્સવ પણ ઉપવાસ અને તપશ્ચર્યાના જ્ઞાનનું પ્રદર્શન હોય છે. નવદિવસના ઉપવાસ અને દેરા આવે.

બાળકને તો ઉપવાસ પણ ઉત્સવ રૂપ જ બની જતો. નિસંતની જમણુ પ્રથા બદલાય અને ફળાદારની વિવિધ વાનીઓ જમવાની મળે એમાં બાળકને વધી હોય જ નહીં !

અમારો દેરાનો દિન બપોર થતાં સુધી આં તો આ રીતે પસાર થતો. રહીને પાછી સવારીની રેવારી !

આમંત્રણ હોય કે ન હોય તો પણ આડીમાં, હમણીમાં, થોડે બેસી ને કે અતિ ચાલીને આમ્નો પુરવ વગે સવારીમાં બાજ સેજ, રીતોરમાં વહીવટદાર કચેરીથી સવારી નીકળતી, તે નાની બાગેજ તરફ જતી. રીતોરમાં વહીવટદાર સાહેબ એ આમંત્રણ આપે આરે બસ

પુરણ સદુ કરતા એમનું મદ્યત વધારે સવારીનું મધ્ય મિત્રુ પણ વહીવટદાર આખા ગામનું ખાત ખેતી સવારી ન્દાની બાગેજના મેદાનમાં જાય ત્યાં વહીવટદાર સાહેબ સંગીટકનું પૂજન કરે—બીજા મધ્યવના શેઠ ગાદુકારો તેમજ મુસદ્દીઓ પણ પૂજન કરે દરમિયાન થોડે બેઠેલા વીર પુરોની થોડોડ ચામ સમીટકનો સાથે પૂજન વિધિમાં રોપાયેલાં આશીર્વાતના ડાળાં પછી લુટાય અને બીડીઓ નાખવામાં કામ લાગતા આશીર્વાતના પાનની લુટાકુટીને મેલું લુટવાનું મદ્યત મળે. પાછી અરસ પરસ સોનાની એટલે આશીર્વાતનાં પાનની આપ લે વાપ, અને સવારી વીખરાય.

દેરાનો દિન એટલે વિજયનિંદ્રા રાત્રે વધ ઉપર ચડાઈ કરી એ દિન પાંચોએ નિઃશ્વર ગ્રામવાસ સંખ્યા પછી પ્રગટ થઈ સમીટકમાં સતહી ગમેસા જન્મે ધારણ ક્યાં એ રિતે ખરણી ઉપરાવવા સૈન્ધો બદાર પડે વિજય પ્રસ્થાન કરનાર વીર પણ એજ રિતે જમ કરે ' સવારી અને સમીપૂજનનાં એ રહસ્ય અજ્ઞેનોએ આજ સુધી તો વિદિતો દિવિવિજય ક્યો હતો, એટલે આવી સવારીઓ માત્ર સહેત રૂપ અને સોખા પ્રદર્શન જેવી જ બની રહે. આકેમણુ, સાધે દુદ તો જોડાએલી જ છે ! એટલે આશીર્વાત પાન લૂટી સોનું લુટવાનો મનસિક આનંદ સેવામાં હરકત હોય નહીં ' વીરત્વના અવિચાર કરખી લુટમાં મળેલું સુવર્ણ વહીલોને બેટમાં આપી તેમના આશીર્વાદ સેવતો વિવેક પણ જળજવાનો હોય ' વહીલોના આશીર્વાદ વગરની દુદ પણ શા કામની !

સવારીમાંથી પાછા ફરતા અંધારું થઈ જાય બીજા દેરાનો કામકામ પૂરો ન થાય રાત્રે વહીવટદાર કચેરીમાં પાછો ફરનાર બરાબ મહારા દાદા મજબુદાર એટલે તેમને તો સરકારી દરખાસ્તમાં આમંત્રણ હોય જ. પરંતુ તેઓ જમ

જાને આંખે દેખી યાત્રા નહીં એટલે તેમના પ્રતિનિધિ તરીકે મને દરબારમાં જવાનું માન મળતું. અમારા મોઝાજાતા પિતરાઈ કુટુંબીઓ પણ એ દરબારમાં હોય. એમાંના એકાદ પરી-લની નેડે દુ બેસતો.

દરબારની બીજી કચી દડાકત ખાનમાં ગદી નહીં દબાવેા ખરે સુએદાનીઓના ઝમ-મઝાટ ખરેડ ઉઠીને અઠી મ્હામે સધામ બર-વાલી ખરી. પાનસે પારી પણ લાય. છતાં બે પ્રસંગે ખાસ ખાનમાં રહી અથા છે એટલે તો જમ-મારેનો ઝપડો દેસાઈનુ રવાન પહેલુ કે મળતુ-દારનુ ? અગીન આગળ બેસે કે કાઝી સાહેબ ? એક બે શૂદરો વચ્ચે ઉપગ નીચેના કમ નાટે બ્રહ્મજ્ઞમ, બક્ષાબક્ષી અને અપાત્રપી પણ દરબારમાં લેવેલાં મને યાદ છે. એ ઝપડો વધે તો મોરંગાઓને લાડના ગેવાની અમમત પડે એવી લગણી પણ મને યાદ આવેલી એ મ્હારે શરમ સાથે કબૂલ કરવું નેહએ. પરંતુ છડીપોદાર સાથે વદીવટદા-સાહેબ પધારતા એ ઠેરીમાં થવા લાયક ઝનડા બંધ પડી ગયો, અને મુગ્ધાઓને દગબાગમાં મારામારી કરતા ગેવાનો સ્લાવો રહી પૂર્ણ થયો જ નહીં.

બીજો પ્રસંગ યાદ રહી ગયો છે એ પુરખોની ચરખર કોઠીને. એક દરબારી બીજા દગબારીને સોનુ આપે અને પછી દાઘ લખાવી અરસપરસ મોં. બાજીને વડીસે અને કે છાતીએ વળગાડે એ દસ્ય સદજ અને સાર્વજનિક છે. પુરખ ઝીના અનરપર્ય પ્રમેયોની ત્યારે ખખર ન હતી. એ તો દિંદમાં લગુ સુધી સાર્વજનિક દસ્ય ન જ હોય. પરંતુ પુરખ પુરખને ભેટ એ દસ્ય દરબારને રમગણીય બનાવવા માટે પૂરતું હતું ! વલસત્ત્ય, મેત્રી, આખાર એ સર્વ બાવ ગ્રથાંગ્રેક છે એ સામું. અને પછી તો ખખર પડી પણ ખરી કે વહોરાઓમાં, મામડામાં, લણી કોમોમાં અને ખાસ કરીને સખ મેળામાં પુરખો વચ્ચેની

ગેટાબેટ એ એક માન્ય ગિવાજ હતો. પ્રેમાનંદે પણ ગાય છે કે

‘ભાવે બેટયાળને વેવાઈ.’

છતાં એ સિવાજ મને રમજ પ્રેરક જરૂર લાગ્યો. ‘પુરખો વચ્ચેનું’ સાગણી પ્રદર્શન દરત ખૂનત આગળ અટકી જાય તો જીવન કસામાં જોટ આવશે એમ દુ માનતો નથી. એ દસ્ય હવે દરબારોમાંથી અદસ્ય થવા છે અને આપણા જીવનમાંથી પણ અદસ્ય થતાં જાય છે એથી મને દિલગીરી લાગી નથી.

દરોગાનુ યસ પૂળત અને બાથપૂળત પણ જુલવા ગેવાં નથી. મ્હારે ત્યાં એક દાસ અને બે ત્રણ તમવારો હતી. પરંતુ તેમનું પૂળત થવું હોય એમ મને યાદ રહ્યું નથી. પરંતુ એક પોડો અમારે ત્યાં હતો, તને વહેલી સવારે નવગાળી ચાંદનો દરો અમારો નોટર ખુશ થતો હતો એટલું યાદ છે. પછી તો પોડો અમારા રહેણાંમાંથી અદસ્ય થયો.

દરોરા પૂરા કરતા ચરદ પૂનમ-માણેકહારી પૂનમનો ઉત્સાહ આવે અને તેના દરતાં પણ વધારે ઉત્સાદગ્રેક દીવાળીના દીવસોનું સાનિધ્ય લાગે. આમ બાળ જીવનમાં-અખ્યાસ જીવનમાં ઉત્સવોનું ગ્વાન જોશુ હોતું નથી.

ચરદ પૂર્ણિમાએ નર્મદાનો ઝમમઝાટ લણેા વધી જતો. દરો કોઈ વડીસ કે મિત્ર સાથે નાવમાં બેઠાનુ રમરણુ પણ છે. દુધમાં પો આતી ચર પ્રકાશમાં ચાલી મિલન્યાતી એ પણ એક બાળ રમરણુ લજ રોઝ પામ્યા દર છે. ચંદ્રના અનવાજામાં સોમ દોરો પડેલી આપતુ તેજ વધારવાનો પ્રયોગ ત્યારે થતો. આજે થતો હશે કે કેમ ?

પરંતુ દીવાળી એ જેમ ચર્વનો મહા ઉત્સવ છે તેમ તે બાજીનેા પણ મહાઉત્સવ છે. લજ પણ યાદુ છે એમાં ચક નહીં, ધનતેગ્થનાં ધનપૂજન બ્રાહ્મણ આવી કરાવી જાય. ત્યારે અને આજ લક્ષ્મી પૂજામાં કંઈ રસ ઉપજતો નથી.

પૂજના જેટલું થત પણ ખતરેસો હાથમાં દોડ
નથી.

પરંતુ ઠાળી ચોદશનો અવાનક રસ આનંદ
કરતા ત્યારે મણે હૃદયપર્યાઈ ખતનો આનંદો
અધિક માણસ કાળી ચોદશની રાત્રે ગમવાનમાં
મુઠકા ઉપર મેસી સાધના કરી વશીકરણ કે મુઠ
મેટના પ્રયોજોમાં સિદ્ધિ મેળવે છે એમ સાંભ
ળવામાં આવે સિદ્ધિ કરતાં દીર્ઘાં કરી માનવા આવતો
આવે આપ ઉપાસતાં બરોબર પારે તો આપ
જોને પાળી ભગ્ન કરવાની સહિત કાળી ચોદશની
મુઠગતે મેળવવી મુઠેસા છે એમ મનાવી એની
બિદ્યામાં ભય અને ઉતાવળ પ્રેરે, વીંછી અને
આપ ઉતાવળ મંત્રિકાનો મંત્રબદ્ધ કાળી
ચોદશની મધ્ય અને પાછલી ગતમાંથી મેળવે છે
એવી ત્યારે ખાતરી થતી હતી. સાપ, વીંછી અને
શૂન, છત્ર કે પ્રત્યક્ષસને ચલાવવાના કે ઉતાવ
વાના અદ્ભુત પ્રયોજો નિદાલ્યા છે પણ અગ
પરંતુ કદાચ કોઈએ આરા ઉપર કે મઢે કોઈના
ઉપર વશીકરણ કે મુઠમેટના પ્રયોજો કર્યા કે
જોમાં દોષ એમ રમણુમાં નથી હજી મુઠી
કોઈ માવાએ કોઈને પાળી મારી જાણુમાં
ભગ્ન કર્યું નથી. શૂનને પ્રવેશ પામેલા
માણસને પુણીની તેનાં વાળ પદ્મી
કામના શીશામાં શૂનને ઉતારી
ભાગેલે કે ગમવાને એ શીશાને દાટી દેવામાં
આવે છે એટલું જાન ત્યારે મણે, પરંતુ વાળથી
જ શૂન કેમ પદ્મી અને શીશામાંજ કેમ ઉતરે
જોનાં કારણે મઢે શીશા નથી પછી પ્રેતાવાદન

અને મેઝેરીત્રમ વિગે ખુબ વાંચ્યું પણ ખરું
અને ત્રાટક કરી પેગીસ કે ખડીખાને અહ
ઉઠાવવાની કિંચા શોખ ખાતર મ્દી કરી પણ દેશે,
પરંતુ એવા આત્મા કે પ્રેતપ્રેમના પ્રયોજોમાં કું
તલપૂર સિદ્ધિ પામ્યો નથી એ અગે કમ્પ્લી લેડે.
હવે એમાં અધિકા જ મ્દી છે-જોને કે જાળ
પણમાં વીંછી ગિતાગ્વાનો મત્ર કે મંત્રિયો હતો
જે ગડપથી તે કું બુદ્ધી પણ મયો છુ. પછી તો
મેઝેરીત્રમ ઉતરેસા વીંછીએ આગ મિત્ર કુન્તિ-
દારી જુવ અને ભગ્નગમ મહેતાએ ગુવરાત ભગ્ન
મુખસિદ્ધ બનાવ્યેલ છતાં એ દબનો વીંછી ઉતા
ગ્વાનો પ્રયોજ કરવાની મને તક મળી નથી.
જમ વધતા મત્ર સિદ્ધિ પડતી હતી દમે જરૂર.
આમ કાળી ચોદશનું પર્વ ખાળપણની મનાવણ
ઉપરાંત કાંઈ વધારે આપી શક્ય નથી દા-એક
કહેવતનું મગજ રહ્યું છે ખરું.

કાળી ચોદશનો આંબો.

કોઈથી ન જાય માગ્યો.

મઢે પણ ખાળપણમાં આપ અંતવી જ-
કાળી ચોદશી પણ-પરંતુ કોઈથી ગાંઠવા ન
જવાનો અખતરો સકળ છે કે કેમ તે ન જાણું.
નથી અજાન તેમ જી ગુગાર છે એમ મઢે જુ
મોડુ જાણુ-પુર્વમાં તેમજ પશ્ચિમમાં.
ખીની સાથે અજાનપણ કવિતામાં કાંઈ નીક
ઉત્પન્ન છે કાળી ચોદશી વડીલ ત્રીએ અમને
પકડીને, ન જમે ત્વેણ, કાળજવાળી આંગળીઓ
અમારી આપમાં એત્ની દેતી હતી.

મનુ

દનુમાને પીરી હૃદય નીજનું અશુર બધા,

મંખ્યા રામે નામે ચક્રિત સપળા લોકજા બધા,

મીંગા મારું તન સકળ તો પ્રચિત રમણ,

મનુ મનુ સખ્યુ મેલક બધે

નાની ભાગેળ તરફ ન્તી શીનેર

પદ્માર સાદેજ એ જામમાં બારેમાં બા

શ. ય.

અસફળ અન્વેષણ

‘વિમળા, જો તો દૂર-સદૂર સામરના વૃક્ષરક્ષણ પર ચુ’ દેખાવ છે !’

‘મા, જરા થોભો, દરદરક મત્ર સહ આવુ.’

‘હા, સહ આવ મને સામે છે વદાણેનો એક સમુદ્ર આ તરફ આવી રહ્યો છે.’

હારી દરદરક મત્ર સહ આવી કુવેણીએ તે અભિ માઠી અનંત સમુદ્રના વૃક્ષરક્ષણ પર દ્રષ્ટિ નાંખી. થોડીવાર પછી તે બોલી. ‘વિમળા નોકાએનું એક બૃષ સિંહસ (લકા)ના કિનારા તરફ આવી રહ્યું છે. આપણા સમુદ્ર રક્ષકોને આવનારાઓને કેદી બનાવી અહીં સહ આવવા દે.’

દમી મઠ. કુવેણી હારી સમુદ્રના ઉજળતા મોળા પર પોતાની દ્રષ્ટિ સ્થિર કરવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગી.

‘મહારાજ ! આપણે સિંહદીપ પાસે આવી પડ્યા છીએ.’ અચરતો અને બ્હીકથી ધર-ધરતો મુખ્ય નોકાપતિ બોલ્યો.

‘પણ તેમાં આટલો મધો અબરાવ છે કેમ ?’

‘મહારાજ ! સિંહસ આવેશ’ કોઇ પાણું છાવું નહીં.’

‘કારણ ?’

‘મદનસેનને પૂછી જાઓ.’

મદનસેનને બોલાવી મઆણ્યો, તે આવીને પ્રજ્ઞતો ધૂનતો બોલ્યો, ‘મહારાજ સિંહસમાં વૃક્ષોની વસ્તી છે. તેમની કૃષ્ણદર ઓઝો મનુષ્યોને સહયાત્રીને મૃત્યુ મુખમાં હોતો છે.’

‘મુખ ?’

‘ના મહારાજ ! એ દુષ્ટિઓ નિત્ય નૃતન પ્રણેની સાધમાં ફરતી રહે છે અને એવા પ્રણે મળતા એ આમણ પ્રણેને કારણપર (નિર્માતન ગદ)માં નાંખી ધીરે ધીરે તેમનું રક્ત ચૂસે છે.’

‘એ તો કપોલકપના હસી !’

‘મહારાજ ! એમના પંજમાંથી છૂટવું અસંભવિત છે. નાસતા પ્રણેની પાંછળ પંજુ તેઓ દૂર મુખી પડે છે.’

એકાએક નોકાપેત પર કોલાહલ થવા લાગ્યો, નાની નોકા અસખ્ય પ્રમાણમાં આવતી દેખાઇ.

મદનસેન અમરાઈ ગયો. સિંહસની નોકા-એએ આવીને સર્વ નોકાઓને ધેરી લીધી.

અનરેક સિંહસાદુનો ઉચ્ચમલ પુત્ર વિજય પ્રજ્ઞતા ત્રાસતું કવિયુ હતો. નૃપતિએ અનેક ઉપાયો બોલાયા પરંતુ એનો અત્યાચાર થયો નહીં. તે સમયમાં ભારતના નૃપતિઓ પ્રજ્ઞમતર્ણ સન્માન કરતા હતા. સિંહસાદુએ વિજયને એના સાતસો સાથીઓ સાથે પકડી મઆણ્યો એક નોકાપર તેઓને, બીજા નોકા-પર તેમની ઓઝોને અને ત્રીજા નોકાપર બીજા સામગ્રી રાખી દૂર સમુદ્રમાં ફેંટા મુકી દીધાં. તેઓની નોકાઓ પ્રથમ મુખોરક (સોપારા-ઠાકણ)માં અટકી. ત્યાંની જનતાએ પ્રથમ તો તેઓની આમતાસ્વાગતા કીધી, પણ પછી તેમની કુષ્ટતાથી કટાણી હાંકી કાઢ્યા. નોકાનું દિલીપ સ્થાન સિંહસ વજુ અને ત્યાં મધોએ તેમની નોકાઓ પકડી લીધી.

‘આવનાર ?’ કેદી અવસ્થામાં ઉભેલા વિજયના અપૂર્વ સૌભાષી અજાણને કુવેણી બોલી, ‘સિંહસને કિનારે ઘું ક્યાંથી બૂસો પડ્યો ?’

‘રાજકુમારી’ વિજય બોલ્યો, ‘રસ્તો ભૂલી જવાથી અહીં આવી ચડ્યો છું.’

‘પ્રદીપ, એને રાજમહેલમાં અને એના બીજા સાથીઓને અતિથિશાળામાં રાખ ના.’

સેવકોના મ્હેં આશ્ચર્યથી પહોળાં યર્ષા, વિજયના સાથીઓ વિચારમાં પડી ગયા. એકા-એક વિજયની પત્ની વિજયા બેસી ઉઠી.

‘રાજકુમારી અને પણ મારા સ્વામી સાથે રહી તેની સેવા કરવાનો શાખ આપેલ તમારો ઉપકાર હું નહિ ભૂલું.’ કુવેણીની આંખમાં ઝૂન લગામુ. મહાપ્રભને તે બોલી: ‘છાંકરી, તારા સ્વામી રાજવૃત્તિથી છે, એની ચિંતા કરવાની તારે જરૂર નથી.’

બધા માત્રામાં ગર્ભ વધેથી ખાલી રહેલી અતિચિદાળા સાથે થવા લાગી પ્રભાતને કુવેણીના ખાવા વર્તનથી વિસ્મિત થયા.

‘વિજય.’ કુવેણી બોલી. ‘મારી વધેથી શાંતિ સહજ થઈ છે. આને કુવેણીની ઇચ્છા પૂરી થઈ છે.’

‘મહારાણી! એ માટે આપને અભિનંદન આપું છું.’

‘વિજય! આને સમસ્ત સિંદુરના વારાઓ મારા આ કાર્ત્તવ્યે આશ્ચર્યથી નિદાળા રહ્યા છે. કઠોરમાં કઠોર શિક્ષા કરનાર કુવેણી આને કામળમાં કામળ નાની બની છે.’

‘એ તમારી ઉચ્ચ સરકૃતિ અને આદર્શોનું પરિણામ છે.’

‘ના, ના, રાજકુમાર! વધેથી પ્રમી શાંતિ મારી તૃપ્તિ આપે, આને તમારું સૌન્દર્ય જોઈ શીતળ થઈ છે. રાજકુમાર, આપણાં લગ્ન પણ સિંદુરને માટે એક બીવરવનુ કારણ થશે.’

વિજય ચૂપ રહ્યો. તેના મુખ પર કચ્છ-લીઓ પડી. વિજય કુદર હતો પણ કુવેણી કંઈ રૂપથી ન હતી. કુવેણી વિજયને લઈ ઉદ્યાનમાં ગઈ.

‘મનસેન, તે બધાં તૈયારી કરી મૂકી છે.’

‘હા મહારાજ હવે બાહ્ય, જેમ અને તેમ શીઘ્ર અદીથી માત્રા જાહેર.’

‘પરંતુ મારે કુવેણી પાસે કંઈ ખંડાનુ કાઢી સમુદ્ર તરે આવવું પડશે.’

‘મહારાજ, અમે તેમ કરે પણ આપણા સાધોઓ હવે અદી રહેવા નથી માગતા.’

‘વાર, હું પ્રયત્ન કરી જોઈશ.’

કુવેણી પોતાના પ્રાસાદમાં બેઠી હતી. એકાએક તેને સમુદ્રસેનાનો અધિપતિ હિરીટ આપ્યો.

‘મહારાણી, બગીચ મોખ્યાઓ મહારાજ વિજયની સાથે સિંદુરને કિનારે મુખમુખ બેઠી જવાની તૈયારી કરતા હતા.’

‘તે શું કામ?’

‘મે મારા રક્ષકે તેઓની મારે જાણ મૂકી દીધા છે, અને તમારી આજ્ઞા સેવા આપ્યો છું.’

કુવેણી થોડો વાર ચૂપ રહી તેના મહેરા પર કઠોરતા આવી, પરંતુ થોડી વાર પછી તે અદ્રશ્ય થઈ ગઈ અને તેનું સ્થાન પુત્રાએ લીધું. તે બોલી ‘હિરીટ તેઓને જવા કે મહારાજ વિજયને જાણ કરે છે કે સિંદુરના અધિપતિ-ત્વમાં જો કંઈ આમી રહી દોષ તો ક્ષમા કરજો.’

કુવેણીના આ અપેક્ષા કરિટ વિસ્મિત થયે, સખીઓનાં મુખ આશ્ચર્યથી પડેલાં થયાં તેઓને સમજાવું ન પડી કે કુવેણીએ કેમ કહ્યું રતા ત્યામી હતી.

‘માનસેન અને મહારાજ વિજય, તમે મુક્ત છો, રાસી કુવેણીની આજ્ઞા છે કે તમને નિર્વિધે જવા દેવા.’

વિજય સરમાથો, પણ બોલ્યો: ‘હિરીટ, મહારાણીને કહેજો કે કુંક સમયમાં હું પુનઃ આવી પહોંચીશ.’

હિરીટ અવગાપૂર્વક બોલ્યો: ‘ના મહારાજ પુનઃ સિંદુરને કિનારે અગ્રહાતા નહીં. મહત્ત્વ તમને અદીથી સીધું મસોલે લઈ જશે. વિશ્વાસપાત્રીને એજ સજ છે.’

વિજય બોલ્યો ‘હિરીટ, મારા સાથીઓને અદી અમલ નથી, માટે એમને મૂકીને હું દુરત જ આવશીશ.’

હિરીટ હસ્યો અને બોલ્યો. ‘મહારાજ, બીજા કોઈને તમારી વાતોથી સમજાવજો. તમારા

સાધીઓને મૂકવા જવની કંઈ તમારે જરૂર નથી. રાત્રી કુવેણીની આગાથી ડોઠ પછુ પછુ એઓને સકુલગ પાંડવ, ચેર અથવા ચોલમાં પહોંચાડી આવત. તમે જાઓ, શુ કરે, લાચાર છુ, નહિ તો મારી છુડા તો તમને બધાને કાપીને સમુદ્રમાં નાંખવાની હતી. ફરી પાંચ ચેતાણું છુ' કે સિંદલને કિનારે જુલેજી પત્ર ન મૂકતાં. '

વિનય મૂકની માફક જીભો રજો.

'મહારાજી મને ખબર મળે છે કે મહારાજ વિનય પાંડવરાજકન્યા સાથે વિવાહ કરી સિંદલ છતાં પાછા આવે છે. '

ફર સમુદ્રના વક્ષસ્થળ પર ચન્ન ચિન્ને જોતી કુવેણી હતી અને બોલી : 'કિરીટ' જા, તુ આપણી સમસ્ત સેનાને તૈયાર રાખ. વિનયની નોકાઓને સિંદલના કિનારા સુધી આવવા દેજે, પણ કું આપણા આપીશ. '

કિરીટ ગયો. કુવેણી વિચારવા લાગી, છપનમાં કોરતા ત્યાંથી મૂકતાનો અક્ષિતય તેણે કરી જોયો પરંતુ તેના બાંધમાં વિશ્વાસપાત મળ્યો, વિનયના મુદર રૂપ પાછળ કેવુ પિશાચ દાઢ સતપેથેશું હતું. જે વિનય પિતાનો ન મધ સકયો, પ્રથમ પ્રત્નીનો ન સેષ સકયો, તે વિનય તેનો કેમથી જવાનો હતો ?

ચન્ન આક્રમ્ત અને વિરાજ સમુદ્રની વચ્ચે તેની આંખો વિચારમાં આમથી તેમ ફરવા લાગી.

'મહારાજ ! હવે આપણે સિંદલ છતી ત્યાંજ આપણું રાજ્ય સ્થપિત કરીશું' મદન-સેન બોલ્યો ' પરંતુ કુવેણી પાંડવ કન્યાને જોઈને કોપિત થશે. '

'તો શું' મહારાજ આપણે સજ્જગથી સિંદલ છતવાંના નથી ને આપને શાદ ફરી કિરીટના સંજો. '

એકાએક નોકાઓમાં કાથાદસ થવા લાગ્યો. વિનયની નોકાઓ ચોતરફ સિંદલની જળસેનાથી ઘેરાઈ મધ માઝ સરળ જોઈને

વિનય ઘણો આમળ આવી ગયો હતો, પરંતુ તેની હીલચાલ પર ખ્યાન રાખતી સિંદલની જળસેનાએ એને જોતાજોતામાં બંદી બનાવી દીધી, કિરીટ ખૂબ જોરથી દસ્યો અને બોલ્યો. 'રાજપુત વિનય, સિંદલ છતવો એક કંઈ જાળ-કની રમત નથી, જો રાજમાતાનો અવરોધ ન હોત તો બહો' જ બીપણ નરમેષ યજ માત. '

સિંદલી ચેત્તાઓ બંદીઓને લઈને ચાલ્યા.

'જાન નરેશના ત્યક્ત પુત્ર વિનય, તુ આજે અમારો ડેરી છે, બોલ તને કંઈ શિક્ષા મળે છે ?' કુવેણીના મુખ પર કોરતા હતી તેની આંખોમાં અરુન દવું.

વિનય ચૂપ જીભો હતો. કુવેણી પાંડવ નરેશની પુત્રી તરફ વળી અને બોલી 'રાજ-કન્યા, જે વિનય પિતાનો ન થયો, વિનયનો ન થયો, મારો ન થયો, તે શું તારો થયોનો હતો ?'

રાજકન્યા ચૂપ હતી, તેણે એક બેઠક દ્રષ્ટિ વિનયના તરફ નાંખી અને જાણે સવાસ પૂછ્યો. 'શું તમે મારા થયો-?' વિનયે મરતક નીચું કરી લીધું.

પાંડવકન્યાને ચૂપ જોઈ કુવેણી બોલી 'રાજકન્યા, તારા પિતાની સદાચતાથી તમે સિંદલ છતવા આન્યા છો, પરંતુ સિંદલના બળને તમે આશ્રુ ન હતું. તને શી શિક્ષા છે ?'

રાજકન્યા ચૂપ રહી. શોષે વિચાર કર્યા પણ કુવેણી બોલી 'કિરીટ બંદીઓને કારા-મહમાં નાંખ, કામે કું શિક્ષા જાહેર કરીશ. '

કુવેણી પોતાના પ્રાસાદની બારીમાંથી દરકુદર સાગરના વક્ષસ્થળ પર દ્રષ્ટિ નાંખી કંઈ વિચારવા લાગી વિનયના તરફ તેને તિરસ્કાર અને ક્રોધ બન્ને આવતાં હતાં. તેણે વિચાર કીધો કે જો વિનયનો શિરચ્છેદ કરાવે તો પછુ એ શિક્ષા અલ્પ હતી, પરંતુ ફરી વિચાર આન્યો કે જગત માનસે કે કુવેણીએ પ્રતિદિસા અને બીજી કન્યાના દ્વેષી ક્રુદ મધ

અપટિત ઠાવું કમું. તેને ફરી વિચાર આવ્યો કે વિજયને જોયા પછી તેણે ઠહોરતાનો ત્યાગ કરવાનો નિશ્ચય ઠાવ્યો હતો અને ફરી તેમાં તે કેમ કસાઈ? તેને લાગ્યું કે મુદુતાના અભિનયનો આરંભ ક્યાં પછી ફરતને અદર આવવા દેવાની એ અભિનય અધૂરો રહી જશે, વિજયને મારે એવી શિષ્ટા ચરી ભેદએ કે તે તેની કુષ્ટતા દર્શાવે અને મારે જૂલી નય અને જગત પણ કુવેણીને એ ઠાવું મારે દર્શાવવા રાખે.

વિમળા આવી અને બોલી: 'બા, એ કુષ્ટને કાલે શી શિક્ષા કરવી છે?'

'અફસૂત, નવીન અને વિચિત્ર.' કુવેણી બોલી.

વિમળા કુવેણીને સમુદ્ર તરફ જોતી ભેદ થૂપ રહી.

કુવેણીના દરબારમાં જાને વિજયનો ન્યામ થવાનો હતો દરબારીઓ વિચાર કરતા હતા કે કુવેણીના ન્યાયમાં નિષ્પૂરતા બરી હતી કીરીટ પણ ધરતો હતો કે વિજયને સમુદ્રમાં નાંખવાનો અથવા પર્વત પરથી ખેંચી મારી નાંખવાની આજ્ઞા મળશે. કુવેણીએ આવી આસન લીધું. દરબારમાં શાંતિ પ્રસરી, થોડીવાર પછી કુવેણી બોલી.

'રાજપુત વિજય, ઉત્તરે સિંહલની જૂમિ પર રાજ્ય કરવાનું તને ફરમાવું છું. તું સિંહલનો જાદો જણાશે. પાંડવ રાજકન્યાને રાણી તરીકે રાખી ધર્મપૂર્વક તારે રાજ્ય કરવું પડશે, અને જો તે પ્રમાણે વર્તીશ તો મારા મૃત્યુ પછી સિંહલનું સિંહાસન તારું થશે. કીરીટ, એના પર નજર રાખજો. સિંહલનો દિનારો દવે એ કદી છોડવા પામે નહીં રાજ્ય કાળમાં જો એ કંઈ કુષ્ટતા કરે તો નિર્માતન ધરમાં નિષ્પૂરતાથી એને તાપી દેજો. મારે એનું મુખ પુનઃ જોવું નથી. રાજપુત, તારા જેવા પામર હૃદયના મનુષ્યને માનસિક શાંતના જ વખારે સારી થઈ પડશે.'

કુવેણી મૃત્યુસૈન્ય પર પડી હતી, મારીમાથી સાગરના તરંગો ક્ષયોષ કરતા દેખાતા હતા. કુવેણી થાન આઠાસ તરફ જોઈ રહી હતી. તેની આંખોમાંથી આંસુની ધારા ચાલતી હતી. કીરીટ વિમળા અને બીજા મંત્રીઓ ક્રિયાહીન તેઓની આંખો પણ આંસુઓની ધારા પાડી રહી હતી. મહા પ્રયત્ને કુવેણી બોલી

'વિમળા, તને શાં છે કે આજ સાગરના વક્ષસ્થળ પર વિજયની નૌકા ભેદ હતી.'

'હા' વિમળા રડતી બોલી,

'એજ સાગરના વક્ષસ્થળ પર એનું પધાન અને પુનરાગમન જોવું હતું.' વિમળા આંખો મુજબી સાંભળી રહી.

'માનવ હૃદય કેટલું લાલચીલું, જાને મૃત્યુ સમયે મારા હૃદયના સમસ્ત ઠહોર બારો નષ્ટ પામ્યા છે. વિજયને બોલાવ્યો છે.'

'હા મહારાણી' વિમળાએ કહ્યું.

'કીરીટ, તું પૂર્વ પ્રકરણ મધુબૂલી જાને. એમજ સમજાને કે કુદરત કુવેણીની પ્રિયતમ મેળવવાની ઇચ્છા અસંકલ્પ થઈ હતી.'

રડતો રડતો કીરીટ બોલ્યો, 'મહારાણી, તમારા મૃત પિતાજીના સમયથી સિંહલનું રાજ રાવણના સમવના જેવું ઝોરવ હતું ત્યાંથી રાખ્યું છે તે દવે એક બીજાના હાથમાં જાય છે તે અમારું નથી.'

'કીરીટ આઠલો ન શા. વિજયનું ઝોરવ સિંહલના ઝોરવને શિષ્ટ મનાવશે તું પોતેજ એના પરિવર્તનના વખાણ કરતો હતો તે તું જૂલી ગયો.'

કુવેણી શાંત રહી, વિજય આવ્યો. તેની આંખો પણ આંસુથી ભરાઈ ગઈ હતી. તે આજળ વધો પર તું સર્વેએ જોયું કે કુવેણીનું શરીર નિહાળ દણ તેના મુખ પર વિષાદની છાયા હતી. જગતમાં કેટલાય અનુભવ આમ અસંભવ થયા હશે.

“માત્રા ફરી રમણીય રમણે રમણે છે”

મારી માત્રાના અનુભવો લખું” એ માત્રા
 ૧૨ છે પણ તે ફરી નથી, રમણીય પણ નથી.
 તે જ જનતાની અદસ્ત માત્રાઓના આજી
 રણ પ્રતિબિમ્બ સરખી મારી આ કઠાણી
 બીજાને યજ્ઞેષા પ્રત્યક્ષ અનુભવનો બીજા
 ભવ્યને ક્રીસેસો એક ખ્યાનિ માત્ર છે. એ
 છીએતો તે મી. કૌનાલાલ મુનશી કે મી.
 સુભાષ દેસાઈ જેવા સિદ્ધહસ્ત લેખકો જ
 અધિકારી રીતે રજુ કરી શકે એ માત્રા છે
 કૌન સિકારીઓનાં ભોજ બનેલા નિર્વાસિ-
 ન વિસ્થાનાસ્થાનની.

વડોદરાને આશ્વ સ્થળે આજે રાજકીય
 રીતોના નિશાન બનેલાં છેકડો બી-પુરો
 કે આવે છે અને જાય છે. આ રીતે
 મો શાશ્વતા આવેલાં બી-પુરોની અવરણ
 નું કામ કેટલું વિકટ અને મુશી સેવા
 છે એનો ખરો ખ્યાલ તો હામાજીવ
 જાણે છે. રાત દિવસ ચાલતી પ્રવૃત્તિને
 પણ સિવાય આવી શકે નહીં. વડોદરા
 “રેક્યુઝ આરિસર,” રોકાઈ સધના
 વડો, સ્વચ્છ જ સેવા સમાજના કર્તાવ્ય
 ત્સાદી યુવાનો, રાષ્ટ્રીય જળના સેનિટો,
 રક્ષકો એ સૌના અવિચારી પરિશ્રમને
 એ ત્યારે ફરજિયાત દેખાડે નીકળેલા
 બાઈ બહેનોની અવરજવરને પહેંચી
 કેટલો મમ અને યત્નિનું રોજાણું
 હોય એનો ક્યાંસ ખાધી શકાય. આ તો
 હૈયની અવસ્થાનો ઉદ્ધેષ્ય થયો પણ
 બાપોલી વ્તનની માટી, તે ખરતીનાં
 ને તાંતો વાલુને પ્રજ્ઞામ કરી, ધરતી
 કાંઈ ખૂણે બેઠી રહ્યું શોધવા નીકળેલા
 ખાંતર વેદનાને કાણુ માપી શકે
 હારના સાડા ચારનો સમય હતો. ભાગ-

રીઆ સરખા વડોદરાના રેલ્વે સ્ટેશનનો
 મુસાફરોથી ઉમરતા ત્રીજા વર્ગના મુસાફર-
 બાનાના એક ખૂણામાં એક યુવાન બેઠો હતો.
 તેની પાસે તેની ધની અને વહ માતા સામાન
 ના થોડાં પોટલોનિ ટેકવી નેહાં હતી. માતા
 પોતાના દીકરાની બેઠને ખસેલ ન પડે તે સાર
 તેના દરીશ પર બેસતી માખ હળવે પંજે
 ઉરાડતી હતી. એ હતી સિંધના નિર્વાસિતો.
 મોંમાં મોંમાં એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે ફરવાની
 શકાવટમાં પણ માતાના વહ દરીશને આશામની
 સ્વાભાવિક જરૂર રહે પણ જાતના રતનને
 ખાતર પોતાના આશામની પરવાદ ન કરવાની
 માતાપ્રેમની લાગણીના આ નાના દેખાવ પાછળ
 કામળ ત્યાગની ભાવનાએ મારા ચિત્તને રેકી
 હોયું.

વડોદરાની હામાજીવ ધર્મચાળાવાળા
 વિશ્વાસિ સ્થળમાં ટાપ કુટુંબની ત્રણેક બીચો
 બેઠી હતી. સિંધના બિતરના ભાગ્યર્થી
 તેઓ આવતાં હતાં. તેમની સાથે થોડી વાતે
 વળયો અને તેમની પૂછને મે કહ્યું :
 “સિંધમતિ પશ્ચિમ પંજાબ જેવું કાંઈ ધર્મિક
 નથી.” માર કહેવું પૂરું થાય ત્યાર
 પહેલાં એ વહાએ કહ્યું “હા, ભાઈજી આપ ફરી
 ખાત દીક દે મેહિન વુમ ખોરત હોતી તો
 સમજ સકતી” આ કુઠા જવાબમાં અને એમની
 વેદનાનો કણો મર્મ સમજાઈ ગયો અને વમ-
 સાર કરી ત્યારે આજળ ચાલ્યો.

એક મુશ્કતાવાસી મસ્જીદ મુશ્કતાનથી
 વિમાનમાં તેઓ ખસી ગયેલા અને વડોદરા
 કાંઈની શોધમાં આવેલા. તે કહે એમના મકાનેથી
 વિમાન ધર મુધી સરસામાન ફેંકાયા વિના
 પહેંચાડવામાં એમને ફા બે હજાર વેરવા પડેલા.
 પાકિસ્તાનના વહીવટી તત્ત્વની નીતક રીતિની-
 તિનો આ કથન પકડી પામવું અશક્ય.

ત્યાં પાસેની સેન્ટ્રલ સોજનના જોટલાના એક ખૂણામાં એક કુટુંબ બેઠું હતું. પુરુષને પૂછતાં જણાવ્યું, દરમિયાનમાં એમની ડાળીઆ, કાળું વર્ણરેની કુકાન હતી. પશ્ચિમ પંજાબના સીઆલકોટ પાસેના ગામના તે વતની. તેમણે દરમિયાન ગામનું ધર કુકાન ખેડેલું. ત્યાં કાંઈ જ રહેવા પામ્યું નથી. “એક ડોક્ટર મધ્ય-પૂર્વમાં આવાસનમાં છે. તેને તારો કરવા છતાં કાંઈ સમાચાર નથી. વતનના ધરવાખરી ઠેકાણે પડ્યાં કુકાનને આશરે સસાર નભાવતા હતા તે કહે “ એક દિવાસના ચારેક ઘરાક આવા. પંદરેક રૂપિયાનો મેવો લીધો. પૈસા માગ્યા એટલે કહે કે જાઓ પાકિસ્તાન સરકાર પાસેથી લઈ લો ! કુ અભરમો અને બીજા દિવસે કુકાન બંધ રાખી, ત્રીજા દિવસે જઈને નેહાં છું” તો ત્રણેક મુસ્લીમો તાણુ તેમની મારી કુકાનનો કબજો જમાવી બેસી ગયેલા અને ધકેલ મારીને નીચે ઉતાર્યો. તે કહે કે એ તો કુકાન હતો પાકિસ્તાનની જાતી અહીં. આમ સાત નિરાધાર જાતી નીકળ્યો છું. ધરવીઆતને બોળે માયું રાખ્યું છે. એમા છવાડે તો ખર.”

રેડીઓના એક સદાધિપતી વ્યાપારી, સાતેક લાખનો માલ મૂકી મુજબ અને ત્યાંથી વડોદરા આબ્યા. તે કહે-પણુ જામે ત્યાં વેપાર કેમ કરીને કરી શકાએ ? પાણીના મૂલ્યે ઝીજ વેચવા માંડી છે અને છતાં ખરીદનાર ન મળે પચ્ચીસ રૂપિયાને કોઈ રેડીઓ સેટ ન લે પછા કશું છું ! સિંધમાં મુસ્લીમો છે પણ એમની કોઈ દબલ નથી પણ પંજાબથી જ ભરજાણા ઘરો છે તેમની તો વાત જ ન પૂછે. સૌને એમની સતામણી સરખી લાગે છે. સિંધના મુસ્લીમોને પણ એમની દબલ જોઈ નથી. એક મારી નજરે બેઠેલો પ્રસન્ન હતું - પાંચ ૭ ૧ જાણી મુસ્લીમો એક સિંધી મુસ્લીમની ખાણ-વળમાં દાખલ પડ્યા અને ખાસુ બીસેક રૂ. ૫ બીલ બનાવ્યું. માલિકે પૈસા માગ્યા ત્યારે જવાબ મળ્યો પાકિસ્તાન માઈ બાવ. જાઓ

હવે પૈસા લે લો. આવી દશમાં છું પપા વાવ !

રેડીઓની વેદીએ વચાવતા કપાસનું કામ-કાજ કરતા એક મોટા વેપારી પોતાના મેથા કુટુંબ કબીલા સાથે આવી રહ્યા તેમની વાત બહુ વિચાર પૂર્વકની અને લાગી. તેમની રાજની કમાણી મધ્ય મેટ્રી લેવાનું તેમણે જણાવ્યું અને તે એકદમ વૃદ્ધિને લે આંકે આવી પડી. સકકર પાસે તેઓ રહેતા તે કહે, ઇ, સિંધમાં પશ્ચિમ પંજાબ જેવું નથી એ ખર પણ જાણના આનનારાની પ્રત્યે “The whole economic structure has broken down” આર્થિક તંત્ર સાવ વૃદ્ધિ ગયું છે. ” જમારે ત્યાં કપાસ તૈયાર થઈ જવા આવ્યો છે અને લખુનાર કોઈ માણસ નથી. બજારમાં ખરીદનારા નથી. ધરતી ખાવા ધકી જણાવ છે. ત્યાંના મુસ્લીમો તો અને ગામ છંદ્રુ ત્યારે કુસકે કુસકે, જોરત અને મરદો રાખ મરેલા પણ તમે જાણો છો ! “Here Jawahar and others are there to govern, while there in Pakistan they are there to rule and rule us out and down, they want to create aocratic Padshahat in this age of democratic and socialistic tendencies.”

ત્યાં વહીવટી તંત્ર નથી પણ બાલશાહી ફરમાનો જેવી પરિસ્થિતિ હોય, સામાજિક સંક્રાર અને સંક્રારી જીવન નથી, આર્થિક સંખારા, નહીં રાજકીય મુલ્કદામિરી કરતાં ધાર્મિક જીવન રાજત તનું વહીવટી દલિવાર બને ત્યાં જીવન મુજારો કેમ થાય ?

એ સ્થળમા જ એક કુવાન બેઠો સાથે વાતે વળ્યો. એના જ અર્માં લાવણ હતું. ૨૫ હજાર, કોવન હતું પણ ઘરેરા ૫૦ હજાર ન હતો તે કહે “ એ જમિ પાકિસ્તાન નથી

એને એ ધન્યતા સ્થાપ કરેલા, ત્યાં રહીને કેમ છવાય ? તમને એ બધાનો ખ્યાલ કેવી રીતે આવે ?

જા' પછી મહત્ત્વા મુલતાનના એક વધોદક વેપારી અમૃતસરમાં એમનાં કારખાના ફક્તના વચે દડું મોટા કુટુંબ કબીલો હતો. એમાંથી એમના એકધાનું કુટુંબ સલામત નીકળી આવેલું. કારખાનાં વિ. સદ્દ વધ અચેલું. બાકીનાં કુટુંબીજનોની સૌધ કરતાં હતા, મેંધા અર્થે પરદેશમાં પણ રહેલાં, એ બધી કલાકની એકધારી એમની વાતમાં પ્રવૃત્તિ સમજાવા જેવું હતું. તે કહે : "ઝીણા સાહેબને તો પાકિસ્તાન મળ્યું" પણ આપણને શું મળ્યું ? દિન્દિન્દુસ્તાન નહીં. જપાની-એને જપાન અંગ્રેજોને ઇન્ડીયસ્તાન અને દિન્દુએને દિન્દુસ્તાન નહીં, સોને પોતાની જમિ માત્ર આપણે જ નહીં. આપણા નેતાઓ ઔદા-યની જે જેમાં રેકરી પર બેઠા છે ત્યાંથી વાસ્ત. વિદેશ પર આપણુ પડ્યું, નહીં તો જ'પવા વાગે નહીં આવે અને આપણે દિન્દુએએ કયું પણ

શું ? અરખાનીસ્તાનના દરવાજા પરદાન સુધી પહોંચી ફક્ત વેપાર જ કરી. ઝીણા સાહેબ અને એમની જમાતે દસ વરસથી એક વાતરહી તે માટે, સારું નરસુના સાવણે માંડીવાળી હેતુ સાધના મંદી રહ્યા અને તે આજા દરમિયાન સારું નરસુ વિચારવાનું મૂકી આપણે મહત્ત્વા પૈસા ઉઘરવા, નતીને તમે જુઓ છો.

મુલતાની વૃદ્ધનાં જીવણ વાક્યે. સંબળી રહેતા હતા તે વખતે મને "લીઓનારો ક વીન્સી" ના શબ્દો સાંભરી આવ્યા.

"Once I have learned how to die, then I shall know how to live"

પાકિસ્તાનને "માઝબાપ" કહેનારને હાથે અનુભવીએ એ રખૂ કરેલી હાલત સાહુ રહેશે તો એ ધરતીના હાલદવાલ પણ લેંગા સમવર્તન જેવા જેવા થશે પણ તે કરતાં વધુ તો જે પ્રજા આજે દેશવરે નીકળી છે એમની પાસેથી બાકીની પ્રજાએ પ્રણામ લેવા પડે છે. ભારી માતાની અતિ સદ્યેપ નેધિ આટલેજ બંધ કરે છું.

મીથુલ જમનાદાસ મહેતાએ એસેમ્બલીમાં એક વખત નીચેની વાત કહી હતી
લંડનની હાર્લો સ્ટ્રીટના એક સ્પેશીઆલીસ્ટ પાસે એક મગજનો દર્દી આવ્યો અને તેણે પાંચાઈ મગજ તપાસાવ્યું સ્પેશીઆલીસ્ટ હાથમાં હતો તેણે કહ્યું કે તમારા મગજને તમારે મૂકી નહીં પડશે. કુ થોડા દિવસમાં મિત્ર જરાવર કરી મૂકીશ. આ પછી પૈસા દર્દી મળ્યા દિવસ જણાવેા નહિ અને એક દિવસ બોલિતો પાછો આવ્યો. પેલા સ્પેશીઆલીસ્ટે તેને પૂછ્યું કે તમે આજ સુધી ક્યાં જયા હતા ? તો દર્દી કહે : હું દિન્દુસ્તાનનો નાણાં પ્રધાન થઈ આવ્યો. એ દર્દીનું નામ સર એન્ડ્રુ ટુરર હતું.

મુનીશ્યા એક સર્જન પાસે એક વડુદી દર્દી ફાલના દર્દી સારું કરાવવા આવ્યો. તેને તપસ્યા પછી સર્જને કહ્યું કે પ્રાણથી રોહી જરૂરથી આપરેલન કરી ફાલ કાઢવો પડશે, વડુદી એથી નવાજ પામ્યા. પરંતુ સર્જને કહેલું કે જર્મનીમાં વડુદીને મો બિલબાનો ફક્ત નથી એ તમે બહુવા નથી છો ?

એક સોનામે કોઈએ પૂછ્યું. "જોનમાં સારા કાલેરો જરા ?"
જવાબે જવાબ આપ્યો. "સારા જ નહીં" પણ ત્યાં જરૂર કાલેરો છે. દેનચેન્ય કાલેરે એક વાર ભારી છંદથી બચાવી હતી.

'તે કેવી રીતે ?' પેલાએ પૂછ્યું
'તે એવી રીતે કે એક વાર હું ભારી પડ્યો ત્યારે મેં દેનકાન કાલેરને બોલાવ્યો. તેની દવા પીતાં ભારી લગીલત વધારે બચી પછી મેં મેનશી જ કાલેરને બોલાવ્યો. તેની દવાથી લગીલતમાં વધારે બચી ગયા. ત્યારે પછી મેં દેનચેન્ય કાલેરને બોલાવ્યો. પણ તે હાથમાં હતો એટલે આવી સમી નહિ, આથી ભારી છંદથી બચી.

અહમુત કૂતરો

[રસિધન નવસિદ્ધિ]

આજે મારું મન બલિત છે. બિરાદરો,
એક કૂતરાને લીધે હું અસ્વસ્થ થયો છું.

બોડા દિવસ પર જ હાઈએવુ બન્યું.

એક અમારા વેપારીએ-એક તદ્દન સામા-
ન્ય વેપારીએ તેના એવરોડટ ગુમાવ્યેલ ડોઝને
તે ચોરી લીધા હોવા અને સ્વાભાવિક રીતે
તેણે ધમાલ કરી મૂકી.

"મારો એવરોડટ તદ્દન સારો હતો."
તેણે કહ્યું "તે શુભ ચર્તા મને ધણી દિલ્હીરી
ધાવે છે, મને તે ખરેખર મારૂં છે તેથી મને
એનો ચોર પકડીશ."

તેણે છુપી પોલીસ આતાને ફોન કર્યો અને
એક પોલીસ કૂતરાને મોકલવા કહ્યું.

કૂતરો આંખેલ અને સાથે એક ડિરેક્ટીવ
આંખેલ. તેણે પોલીસ ડેસ અને ફેરા પડેથી
હતો. કૂતરાનું મોં લાંબુ હતું અને તે દરેક
પશુમાં માથું મારતો હતો તે કાંઈ આશ્ચર્ય
કૂતરો ન હતો.

વેપારીના ઘર બહાર પડેલાં પગલાં ડિરેક્ટીવે
કૂતરાને સુધાવ્યાં અને 'ને, ચાલ' એમ તેણે
કૂતરાને કહ્યું.

કૂતરાએ પગલાં ઝુંખ્યા, માથું ઝેલું કહ્યું,
ફરતે ઝેલેલાં લોકોને સારી રીતે નોંધ લીધાં સું
ધાવે છે તે જોવા લોકો ત્યાં બેસાડ્યા હતા.

લોકો પર પ્રતિ ફેરવી કૂતરો નજર પાંચની
ઝોરડીમાં રહેતો ત્યાં ઝેલેલી થેલામાંથી
આમળ મળે અને તેના કુતરાને છેડે કુતરા
મારી મુલ્યાંકન લાગે.

થેલામાંથી ડિરેક્ટીવને પત્ર પડી "કુ"
પકડાઈ ગયું હતું. કુ નજારી રાખતો નથી એ
પાંચ ડોલર અને એક ડોલર ચોરી છે. મારી
ઝોરડીના માગીયામાં તે જાય છે. ત્યાંથી લઈ
તો અને મને જેલમાં મોકલે.

શશિકાંત અલ્લુવેંદી

ટોળું અલગત અલગત અલગત મળે

"એવરોડટ ક્યાં છે" ડોઝને પૂછ્યું.

"એવરોડટ વિશે હું કશું જાણતો નથી.

એ તે જોયો પણ નથી. પણ ડોલર અને ડોલર

ચોરીનું હું કશું જાણતો છું કૂતરો સાચો છે."

થેલામાંથી એક કશું અને તેઓ થેલામાંથી

પકડી ગયા.

પછી ડિરેક્ટીવે કૂતરાને પડાવી પાડી

પગલાં આમળ લઈ જઈ તે સુધાવ્યાં અને

કહ્યું "ચાલ, જોઈ" કૂતરાએ ટોળાને સારી

રેંડે જોઈ, દવા સુધી જોઈ અને ચાલતા મુનીષ

આમળ સીધો મળે.

મુનીષ શીઠો પડી ટરમળ મળે. "મને

નેડી પડેલાં" તેણે કહ્યું, "કુ" અને ડાલર પડે

છું. કુ કશું જાણતો છે કુ કે કુ મોટા મુન્ડેનાર

છું. એ બાહ્ય પાસે બોલો પાણી વેળા

છપરાવી તે પોસા મોજાયામાં ઉડાવી લીધા

છે."

બાહ્યો એકદમ ટલટલા અને તેના ડાલર

સખત રીતે જાંધવા લાગ્યા હતા. કૂતરાએ

ફરીથી દવા સુધી જોઈ અને નજર પડેલાં રહેલા

બાહ્ય પાસે મળે અને તેના પાટલનો છેડો

પકડ્યો.

આ જુદા પળ શીઠો પડ્યો, ઘૂટણે પડી

કહેવા લાગ્યો, "કુ" મારો મુનો કશું જાણતો છે

કુ જુદો અને નજારા છે. મારા અનન્યમાં

એ મારી જન્મ તારીખ ફેરવી છે મારે લગભગ

જોડાઈ દેવના દિનમાં લગ્ન નોંધવું હતું, એ

જાહે નજર પડેલાં બાહ્ય તરીકે રહી મળે છે

છું. અને જો કુ છે."

દેવે ટોળું અલગત મળે જન્મ્યા. "જો

અનુપમ ફરો" તેઓ વિચારવા લાગ્યા

કૂતરાને મોઢાત્વનાર વેપારી પણ જેમને, જણાવા લાગ્યો. તેણે ઘોડા પૈસા કાઢ્યાં છાંડી ડિઝીલીને આપતાં કહ્યું, "આ તમારા યાત્રા-રૂપક કૂતરાને લઈ જાઓ."

પણ કૂતરો ત્યાં મક્કમ બેસી દતો. ને વેપારીની સામે બેસી રહી પૂછી દલાવવા લાગ્યો.

વેપારી કંઠાલ્યો અને ત્યાંથી ચાલી જવા બંધ કરવા લાગ્યો પણ કૂતરો તેમ તેને છોડે એમ હતું નહિ. તે તેની પાછળ પડ્યો અને તેનાં કપડાં સૂધવા લાગ્યો.

વેપારી નિસ્તેજ જની બદબડવા લાગ્યો. "જુદું મોઢવાનો બુક નથી. હાલ સત્ત જાય છે. તેથી મારે કશું કરવું રહે છે કે હું અપરાધી છું. એવરોડે મારો નથી. મારાં બાઈનો હું ચોરી લાગ્યો દતો."

હવે રોજામાંનાં દરેક માણસ ત્યાંથી જુદી જુદી દિશામાં નાસવામાં કરવા લાગ્યા. કૂતરાને

હવા ઝુલવા વખત ન હતો. તેણે એકબેને ડોહી પકડ્યા. તેઓએ પણ ગુના કશું કર્યો. એકે અરકારી પૈસા જુમારમા ખરચી દાટવા દતો અને બીજાએ પાનીને માથા પર પ્રહાર કરી સ્વધામ પહેચાઈ હતી.

દરેક નાસી છૂટ્યા. માત્ર ડિઝીલી જ ને કૂતરાને ત્યાં રહ્યા.

અને તમે માનશો! હવે કૂતરો ડિઝીલી સામે જઈ બેસી રહી પૂછી દલાવવા લાગ્યો.

ડિઝીલી શીકો પડી ગયો. કૂતરા આજળ કુટણે પડ્યો "મારા હાથ બાંધ" તેણે કહ્યું, "તારી મરજી હોય તો મને કર. તારી ખાધા ખોરાકો માટે ત્રીસ રૂબ અને આપનામા આપે છે. તેમાંથી વીસ રૂબ હું મારા માટે વાપરી જાઉં."

પડી શુ થયું તેની અને ખબર નથી. નેટલી ઝડપથી દોરી ચકાપ તેટલું દોરી હું ત્યાંથી છાગી છૂટ્યો.

પ્રખ્યાત ફિલ્મ દેખાડવાને એક અંગ્રેજ સરકારે મળતા પાલિકામાં દોહરની પાલ નીકળી એકે વાલિરે દોહરમાં વખાણ કર્યો. આ સમયે પેલા અંગ્રેજ ચડતે કહ્યું "દોહર તો વગાન વિશે સાં જાણતો નથી."

એ સાંભળી વાલિરે ડંટે પર જવાળ આપ્યો. "અમી જાને દોહર એકબીજાના સંબંધમાં વાલિરે કરવા દેખાય."

જાણીસ દોહરને તેની જીરફર વરીની કાપડીમાં રૂસ નિખૂંચ નિવરે. એ એમ પીકણ લાગવા જતાં તે રૂસના જવાવમાં ભાગ્યું કરી નતો. એક વખતે જાણી કહ્યો કહ્યું. "ગી દોહરને તે જાણી વસ્તુથી એક જાણી વસ્તુ થાય છે એમ જો વધે સમજીત કરો. તે હું તમને આજન દલીલ કરવા દઉં."

દોહરને જાણ આપ્યો. "માઈ ઘોડા" હું તેમ કીડાં કાઢો મરે અને કાળ મરણી એક સફેદ કાંઈ જાણી કરે છે એમ હું જાણુ છું."

અમદાવાદમાં ગુજરાત સભાને પુનર્જનન કરવાની પાલ આવતાં તેમાં જાંબીલને મત્રી અને સર મીનુચ્છાઈ પ્રમુખ નિમવાની પાલ આવતાં દોહરે કહ્યું: "સર મીનુચ્છાઈ આમીલના હાપરી બધા યોગ્ય છે"

જાંબીલને જાણનારને વાલ ન રોક્યા અને કહ્યું. "તમે માં અપમાન કરો છો. તમે ગુ એક કહેવા માં છો કે હું સર મીનુચ્છાઈના વાળામાં રહી કામ ન કરી શકું."

ઝેસેનાવા પોતા પ્રવાસ દરમિયાન વિખ્યાત સર્જન આશ્રેષ્ઠ વૈદ્ય દોશરને સ્વીટઝર્લૅન્ડમાં મળ્યો અને વોલ્ટર વિષે તે શુ ધારે છે તે પૂછ્યું. વૈદ્ય દોશરે જવાબ આપ્યો " તેને હાથર ચક્રાવવામાં આવ્યો છે. તે તદ્દન નબળો ક્ષિ છે. તેની ક્ષમી બાકર છે. તેનો જમતને સંદેશ થય છે "

ત્યારબાદ ઝેસેનાવા વોલ્ટરને મળ્યો અને તેને વૈદ્ય દોશર વિષે અભિપ્રાય પૂછ્યો. વોલ્ટરે તે ઉત્સાહમાં આવી ગયો " સંદર મનુષ્ય, શક્ય હોય, મદાન લેખક, ક્રીડા, અદ્ભુત શુદ્ધિશાળી વ્યક્તિ "

ત્યારબાદ વૈદ્ય દોશરે તેને કહ્યું હતું તે ઝેસેનાવાએ વોલ્ટરને કહ્યું વોલ્ટર એક મિનિટ ચૂપ રહ્યો. પછી દર્શનિ તે બોલ્યો " ક્રીડા દ્વારા વૈદ્ય દોશરની અને મારી-જનની બુદ્ધિ હતી સાચે છે. "

મિન્ડા એકમેન અને નેરકા ક્રિસ્ટલ સાથે જમવા બેઠા હતાં. ત્યાં નોકરે આવીને મી. ક્રિસ્ટલને " જમતના મદાન વાથેલિન વગાડના-ગે " સંબોધીને સીરનામું વાંચ્યો પત્ર આપ્યો.

ક્રિસ્ટલે દારૂળ આપીને કહ્યું 'મિરકા' આ તમાના પત્ર હોવા નોંઠે " એકમેને માથું ધુધાવ્યું " ના નેરકા, તે તમારો છે "

આ ઉપરથી, નોકર તે પત્ર વાંચે તેમ તેઓએ નકામી કહ્યું. નોકરે પત્ર બોલીને વાંચવાનું સર કહ્યું, " વ્યક્તિ ક્રિસ્ટલ... " એરકવાવર.

ક્રિસ્ટલના માણ વાઈસરોય દોશર સીડીમના પ્રમખપત્ર સાથે, મી. એ. એસ. આર. મર સર વિલિયમ વિન્સેન્ટના દસ્તાવેજો સમઘી નીચેની વાન કહે છે. સર વિલિયમના માનમાં થયેલ વિદાય બોગલન વખતે નામદાર વાલ્ડસ્ટ્રોમે

જવાબુ કે " કુ તેના દેવ વિષે બોલ્યો નહીં કેમ કે એ કુ તેના દોષો મણાવવા બેસું તે તેમ મુલોનું મદલ વધી ગય. પરંતુ તેના મુલુ શુભો હોવા છતાં તેમાં એક ચોક્કસ પ્રકારનો અપભ્રંતા હતી. તેની વિદાય વખતે તેથી અને કંઈક આશ્વાસન મળે છે " (દસદસ) મારી પાસે એક શક્ય સાવવામાં આવી હતી તેમ પર સરવિલિયમે કંઈક નોંધ કરી હતી અને પોતાના દસ્તાવેજોમાં મુદ્રો કર્યો હતો. મારા મગની મારફતે અને સાખી અને કુખવાલ પરીક્ષા પછી મણુ મે તે મુદ્રા દોષી બેઠાએ છો એક નોંધ હતી કે અમુક વિશિષ્ટ કારણને અંગે મુદ્રા સમઘી વિચાર કરવાનું નહીં થઈ અણુ છે પણ તેમ છતાં મને લાગે છે કે અવિખ્યમા મધાને બતાવવા મટિ આ મુદ્દો મળગી રાખવો નેહીને નથી કરીને આજે મુરોની રહેલી કરીને નેહીમે કે અર ઉલ્લવાની પરીક્ષામાં તેઓ કલા સાળ નીચે છે. ને તેઓ એક વખત તે વાગી શકે તે પછી તેઓ નિવારણ ન કરી શકે તેવો માર્ગ પણ પ્રખ હોવાનું કુ માનતો નથી. (દસદસ)

ન્યુયોર્કના વહીવટમાં મેક્સ સ્ટુબ્બરુ સ્થાન અમરો હતા. પ્રથમ પ્રખ્યાત ઝેસેનાવા તેનેજ રોકવામાં આવતા હતા.

એકવાર જમાવ પણ તરફથી લખા રહેતાં તેણે ન્યુરીના એક સભને પૂછ્યું કે ' આરોપીના મુન્દા અથવા નિર્દોષતા સંબંધી તમારી શું માન્યતા છે ? '

તે માણને જવાબ આપ્યો " જરૂર તે મુન્દેમાર છે. નહિતર તે તમને શા મારે વગી થાયે "

[પ્રશ્ન]

સી. એફ. એન્ટુઝ ને જરીમો પ્રત્યે અનલક
 પ્રમ હતો. તેઓમાંના એક થવાનું તે પસંદ
 કરતા તે પોતા પાસે હો પેસા રાખી દેખતા
 નહિ. ખરી વાત તો એ છે કે પેસાનું શું કરવું
 તેની તેમને સમજ ન હતી કામજતા સામાન્ય
 પરિસ્થિતિમાં તે હુદા પૈસા રાખતા હતા.
 પેસાની પાસે જે હોય તે જગીએને વહેંચી
 દેતા. કેમકાર તો તેમની પાસે અમીસ તથા
 પાટસુતની બીજી બોડ પણ નહોતી. તેમના
 મિત્રો તેને રેસમી અમીસ, સુદ તથા મોળ
 આપતા પણ તે દમેસા મરીએને આપી દેતા
 એક વખત એક મિત્રે તેને સિમલા આવવા
 જવાના ખર્ચ માટે ૧૫૦ રૂપીઆ આપ્યા.
 રેસે રેસને જતાં માર્ગમાં કેનેડાથી પાછો
 આવેલ એક ફિરી તેને મળ્યો. તેણે જણાવ્યું
 કે, દેશમાં સ્વયં થયાં હું આપને મળવાનો
 ઇચ્છા રાખું છું. અને તેથી આપની-પાછળ
 પાછળ હલકતા, મદાસ અને ત્યાંથી મુજબ

આવ્યો છું. વળી તેણે જણાવ્યું કે હું અને
 મારી પત્ની તથા બાળકો બહો અટકી પડ્યા
 છીએ અને જુએ મરીએ છીએ અને પગલમાં
 આમાગ મેર પાછા જવા માગીએ છીએ, પણ
 ત્યાં જવા માટે પૈસા નથી, આ માણસના બોરા
 દોઢરાં પણ રેસને તેની સાથે દતા. એન્ટુઝ
 સાહેબે ખીસામાંથી ૧૫૦ રૂપીઆ કાઢ્યા અને
 તે માણસને આપી દેતા જણાવ્યું કે, અત્યારે તો
 હું કંઈ વધારે કરી શકું નેમ નથી પણ
 ને તમે મારા પર પત્ર લખશો તો
 મારાથી વધારે શું થઈ શકે
 તે હું જાણુ. પછી તે પોતાના પગમાનને
 ત્યાં પાછા ગયા અને પોતાના ન જવાનું કારણ
 જણાવ્યું. તે દિવસની મારી તે મૂક્યા પણ
 બીજા દિવસે પગમાન રેસે રેસને મૂકી સાથે
 ગયા અને ટીકીટ ખરીદી ને તેને આપી. આ
 રીતે બાજે દિવસે તે ગયા.

એક વખત રેસે મુસાફરીમાં ત્રણ સાફર ગોવર્ધનરામ સાથે એક મેન્યુએક્ટ વડરસ દતા તેમણે
 ગોવર્ધનરામને કહ્યું “ ગોવર્ધનરામ ! આપે તો અમારા પરમા દાદાએ કાળજી રખા. ”
 ગોવર્ધનરામે જવાબ “ કેમ ? ”
 પેલા મેન્યુએક્ટે કહેલું હતું “ અમારા બેરો ‘ સરસ્વતિચંદ્ર ’ માના ચપ્પોના કાચાં અમને
 પૂજાપ કરે છે અમારે તેમની સાથે વાજવા એકવું પડે છે, અને કોઈક વખત તો અમને પણ એ સમજાવેલા
 અર્થે આવડતા નથી અને કીરનરી જોવા પડે છે ત્યાં અમારી બેરો આજળ આજરે જાય છે. ”
 ગોવર્ધનરામે આ સાંભળી દરમિયાને કહ્યું, “ હું આ સાંભળી બે રીતે ખુશી થતા. તમારા બેરો
 સાથે તમારે વાજવા એકવું પડે એ એક ખુશીની વાત અને કીરનરી કમારની પડવી હશે તો તમારો પણ
 અભાસ વધતો હશે—એ બીજી ખુશીની વાત ”
 એમ્સ બીએ જવારે રજુક બોલે બોલે દતો ત્યારે એક વખત અધા હાનિ મીકરનને મળવા ગયો.
 મીકરનને તેણે પૂછ્યું કે “ મારા પિતા બાકસની વિગતો જાણવા માટે કંઈક આપને અધાવાની સિસ્ટા
 સી છે એમ આપને નથી લાગતું ? ”
 મીકરને આ સાંભળી સામું જવાબ “ આપણે કહેલું. ખરું ખાનીએ તો આપના પિતાને માણ
 કુમારજી પરકું ને સળખે આપણું કહેશે. ”
 બી પાસસમાં મોઈક મુદા કેપર આપણું કરતાં સ્વ પંદિત મોનીલાલ નેદરાએ કહ્યું “ સુના
 બધાં અને સ્વચાલની પત્ર બાની રહે છે સવારે, જમણે, સાંજે, રાત્રે સરા હું જ્યારન વિષે વિચાર
 થયાં હા. હા. ”
 આ સાંભળી મોઈકે કહ્યું. “ ત્યારે ત્યારે રેસીએ ક્યારે કેરો છે ? ”

સર્વવ્યાપક અનિષ્ટ

૨. પ. ૩.

નિત્યના બ્યવસાય અને મન્ય દિવના ગત્યોમા પર્યાટન- કરતાં એક વખતે એક કરગામાં નિવૃત્ત થયેલા વહીવટદારને ત્યાં મારે એક રાત રહેવાનું થયું. સાંજે બિજા રમવાં મળ્યું નહિ, એટલે મન એવેન હતું તેથી વાળુ ફરી સાથે લાવેલાં ચોપાનિયાં, પુસ્તકો જોઈ જવા વિચાર કર્યો, ત્યાં તો વહીવટદાર સાહેબ પધાર્યા અને મારી સામે આરામ ખુરશીમાં બેઠક જમાવી, વાતોનું પિટપિટણ કરવા લાગ્યા સામે માણસ કહે તે સ્ખલતાથી અને ધીગચ્છાપૂર્વક સાંભળવું-તેની વાતમાં આપણે રસ કને-રસ જુનાવલો જાવી મુરબ્બીઓની અને ઉપદેશકોની શિખામણ ત્રાસદાયક લાગી એમ્મો 'સામા' માણસને એવો બોધ કેમ આપના નથી એમ મનમાં જડજડાઈ થયે. પણ વહીવટદારની વાતોમા પાછળથી મને બિજા મનમા કરતાં વધારે રસ પડ્યો અને ચોપાનિયાની દફીકનો કરતા વધારે મારિતી મળ્યા તેની પ્રત્યે અણુશ્રમે કરવામાં મારી જુલ હતી તે પાછળથી સમજાયું.

કલ્પ, દવા, પાક અને શગડીય પરિસ્થિતિની ત્રણે કર્વા પછી, વહીવટદારે નેમના અગત્યના લોની યોદી વાનો ફરી તેમનાં એક એકને ચરી નીચે આપું છું.

તાટ કંઈ થતું હશે ને ?

" રંગમેક વરસ પરતી વાત છે " વહીવટદારે ક-યું, " વરસાદ જોઈતા પડ્યો નહિ, પણ પાની તમી પડી, વાવેલું અનાજ પુરતા અનાજમાં ઉચું નહિ અને પ્રજાએ અર્ધકુશળ અનાજો અમારા મદારાળ સાહેબ પ્રજા વાનવ વાટે જલ્દીતા-તેમણે કોઈ ખેડૂતોનું મનુષ્ય માફ કર્યું, કોઈને રોક્કરકમ જાણીસ આપી તો કોઈને તગાપીએ રૂપિયા ધીપા.

આ વખતે ફ વહીવટદાર, તરીકે-કરગામાં

હતો. અને સદાવતી રકમ મેળવતા ખેડૂતોને મારી સમક્ષ પત્રક પર સહી કરવી પડતી. જાણી સહી કરવા આવેલા ખેડૂતોમા એક સાહેબ વરસના છુટ્ટાએ અંગુઠાનું પત્રકમાં નિશાન કરી મારી સામે રેખા પર ત્રણ રૂપિયા મૂક્યા.

મે પૂછ્યું, ' એ શેના ? '

છુટ્ટાએ કહ્યું, " કેમ, તારા કંઈ થતા હશે ને ? "

મને કંઈ સમજ ન પડી તેથી રેખાને ફરીથી પૂછ્યું, ત્યારે તેણે જવાબમાં, " તું જાણી કંઈ મફત સહી કરવા દેવાનો છે? તારી લાગતના આ રૂપિયા વળી મને પચાસ રૂપિયા તમતીન્ન મળ્યા છે, તે વહે થતા વહેં થતા હવે મારી પાસે ત્રણ રૂપિયા જાડી રહ્યા, તેટલા વળી ચેર થું લઈ જાઉં કે એ તારા " એમ હસી એ રૂક કોઈમાંથી નીકળી જતો હતો તેને મેં પાસે બેસાડી પાંચે પાંચે પ્રત્નો પછી જાણી વિશ્વતો કરાવી, તો મને જવાબુ કે છુટ્ટાને તમતીન્ન પચાસ રૂપિયા મળ્યા, તેમાંથી તેને જાણી રૂપિયા તો લાંચ તરીકે વહેંચી દેવા જડ્યા હતા. તેને જોઈવવા જતા વરતલિખાએ ત્રણ રૂપિયા લીધા, રૂપિયા આપનાર તલાઈએ પાંચ રૂપિયા કાપી લીધા, પરંતુ પાંચ રૂપિયા લીધા, કોઈમાં જાણ્યો ત્યાં પટાવાળાએ, કારકુને અને અલ્લ કારકુને તેમની લાગત લીધી અને મારી પાસે સહી કરવા આંબો, ત્યારે તેને સોનમાં મળતા પચાસ રૂપિયામાં માત્ર ત્રણ રૂપિયા અગત્ય રહ્યા હતા. હવે હું તેને સહી મફત કરવા જઈ એમ વિચારો એ માનીજ કેમ કોઈ જાણે કંઈ જનુ ન હોય, તેમ વગર દરિયાઈ, જોળા આવે તે ત્રણ રૂપિયા મને આપી આતી જવા મામતો હતો. વરતલિખા, તલાઈ, મુખી, પટાવાળા, કારકુનો પાસેથી રૂપિયા પાછા કાઢીને છુટ્ટાને તેની પગીસની પૂરી રકમ કરી આપી અને મેં પર જવા પાસે ફોર્મ મેં આપ્યા

રાખી કે તે ઘરે પચીસ રૂપિયા સદિસલામત લઈ મળે દી-”

“એ લાંચ લેનારા જ પછી તમે કેસ કરો ?” એ પૂછ્યું.

“હા બધાજ લાંચ લેનારા, ત્યાં કેના પર કેસ કરે ?” વલીવટદાર દરજા.

“ને એમ કેસ કરીએ, તો રાજ વલીવટ અટકી પડે, કોન્ટ્રાક્ટ રાજના બધા અમલદાર કારફત, પોલિસોને ઘેર લેસણવા પડે.”

પટ્ટાવાળાની સુત્રદુર્ગીરી

“બર, દેશી રાજ્યોમા બધેજ અધર ”
મેં નિઃશ્વાસ મૂક્યો. “તમારી જૂલ છે. સિટીય રાજમાં પણ એ વાજ ઘોટાળા ચલે.”

વલીવટદારે કહ્યું, “એક વેપારીને ઇમ્પોર્ટ પરમીટ જોઈતી હતી. તે ઇલાકાના મુખ્ય ટાઉનની એફિસમાં ગયો, ત્યાં પીએલને પાંચસે રૂપિયા આપી પરમીટ લઈ આવ્યો.”

મને નવાઈ લાગી “પટ્ટાવાળા કારફત પણ અમલદારો લાંચ લે.”

વલીવટદારે મારી જુલ લાંચી, “સાહેબને તો એ વાતની કશી ખબરજ નહીં પટ્ટાવાળાએ પેલાં વેપારીની ખરજ લે, ને લાંચની કામગીરી એકદમ તૈયાર કરવા સાહેબે કહ્યું છે એમ બજાવી કારફતને ખરજ આપી. કારફતે પરમીટ તૈયાર કરી સહીના કામગીરી સાથે મુકી. કારફત કે અમલદારને પટ્ટાવાળાની ચાલાકીની ખબર નહીં. દેશીરાજ જ સંજો છે એવું કહ નથી.”

અઢી હજાર તમારા

“૧૮ ના સુધે સમયની વાત છે. એક રોડને ડી. ડી. એસ નો મુકામ હતો. સહન માંથી સ્ટાર મારતા ડી. ડી. એસ. વહા નીકળ્યા. ચાકમાં પડેલી એક મુસ ટ્રેનના ડબ્બા આગળથી પસાર થતા તેણે હાથમાંની લાકડી ડબ્બા પર ટોકતા ટોકતા લેખલો વાંચ્યા, તો ‘કલકત્તા, કલકત્તા’ બધાજ તબાકુના ડબ્બા

કલકત્તા માટે બૂક કરેલા કે રોડનની એફિસમાં ગયો અને કે. રોડન માસ્તરને રોડન માસ્તરને બોલાવી મંજૂરવા કહ્યું રોડન માસ્તરને ખબર પડી કે ડી. ડી. એસ ઠા માટે ચીકણા છે. તેના ક્વોર્ટર્સમાંથી નોટોની એક ખિસ્સામાં મુકી તે એફિસમાં આવ્યો. તંબાકુના વેગનો બધાજ કલકત્તા માટે બૂક કરવા માટે સાહેબે ખુસાસો પૂછ્યો, ત્યારે રોડન માસ્તરે મુન્દાનો એકકરાર કરતાં કહ્યું, “સાહેબ, મેં લાંચ લઈ આ ડબ્બા બધા કલકત્તા માટે બૂક કર્યા છે. આ રજા લાંચ પેરે મળેલા પાંચ હજાર રૂપિયા. અઢી હજાર તમારા અને બકી હજાર મારા. ને તમને એ પસંદ નહીં હોય, તો મને નોકરીમાંથી જરતરફ કરો, તો આ પાંચ હજાર મારાં પ્રીવિડેટ ફંડ અને કે ઘેર જઈશ.”

સાહેબે બકી હજાર મંજૂરવામાં મુસા અને માસ્તર નોકરીમાં ચાલુ રહ્યા.

“પણ માસ્તરે ખરી હિંમત અને કુનેહ વાપરી.” એ કહ્યું. “તમને વધારે નવાઈ લાગશે.” વલીવટદારે કહ્યું, “પણ માસ્તર પૂરો મથિયો હતો, તેને લાંચ પેરે ઇસ હજાર મહત્વા હતા. પાંચ હજાર જનામત મુકી, એફિસમાં પાંચ હજાર લાવી સાહેબ સાથે તેણે વહેંચ્યા. માસ્તરને એક હર સાડા સાત હજાર મહત્વા. એટલે દેશી રાજના અરાજ છે એમ કહેવાનો કરો. અર્થ નથી. બધેજ આવી રિસ્કિત થવો છે.”

એ અને લાંચ આપે છે !

પંદરેક વરસ પર દુ—માં વલીવટદાર તરીકે હતો, ત્યારે એફિસમાં મુરોપિયન પોવાક માં સળંગ ચમેલા બ્રાફિસથી આવેલા એક વહેરાણુ બ્રાફિસમાં ફરફટાટ કરતા હાથલ થયા. તેમણે બ્રાફિસમાં જ ચાક રાખ્યું. પણ વલીવટદારે બ્રાફિસથી પરિચિત હોતા નથી તેની તેને ખબર ન હોય. પણ મારે એ મુશ્કેલી

ન હતી. તેણે કહ્યું, “ મારા હોકરાનો જન્મ-
દાખલો જોઈએ છે. તે મારે તમારો કારકૂન
મારી પાસે પાંચ રૂપિયા લાંચ મારે છે અમારા
બાકિમાં બાપુ કોઈ કરે તો તરત જ દીસ-
મીસ થાય, અહીં તો કાળા લોકો મને તેમ કરે
છે. ” એ તેને શાંત પાડ્યો અને કારકૂનને
બોલાવ્યો કારકૂનનો ખુલાસો પૂછતાં તેણે
કહ્યું, ‘ સાહેબ, એ તો મને કહે છે કે રૂઠ
રૂપિયા આપુ પણ મારા હોકરાનો જન્મ દાખલો
આપો. ’ હવે સાહેબ જન્મ નોંધાવ્યો નહી
બાપ, તો હું દાખલો કરાવી આપુ ? ”

વહોરાજીનો કોષામિ એકદમ પ્રવૃત્તિલક્ષિ થયો.
આવેશમાં એનું મગજ ફાટી જાય એવી પઠિ-
રિયતિ જણાઈ તેણે કહ્યું, “ સાહેબ, એણે
મને જન્મનોંધમાં મારા હોકરાના જન્મની
એન્ટ્રી દમખા જ બતાવી છે. ’ ૭૫ ની સાલની
નોંધપત્રક મંગાવેલ ”

કારકૂન ગજગણ્યો, “ સાહેબ, એવો એના
સ્વાર્થ માટે ટેટલું જ બુદ્ધિ બોલશે. ” એમ કહી
૭૫ની જન્મનોંધનું પત્રક લઈ બાપુએ એ નોંધ
પત્રક જોઈ વળ્યો પણ પેલા શુદ્ધચત્તા હોક-
રાનો જન્મ નોંધાવેલો મળ્યો નહિ, વહોરાજીના
દાખલોમાં મેં તે શક્ય આપો. વહોરાજી પણ
પત્રક જોઈ વળ્યો અને ગુસ્સવાળા મેં વહોરાજીને
નમ્ર રૂપે આપો વિદાય કર્યો.

મેં ત્રણ વરસ પછી એક બીજા કારકૂન
મારફત મેં અચાનક બાકિસ્સાની પૂરી હજીકત
જણી કારકૂને પેલા શુદ્ધચત્તા તેના હોકરાના
જન્મની નોંધ બતાવી હતી, પાંચ રૂપિયા લાંચ

પણ માગી હતી, મારી પાસે પત્રક લાવ્યો, ત્રણ
ઉપર ૭૫ ની સાલની કારકૂન ૩૧૨ રાખી
અંદર ૭૪ ની સાલનું પત્રક મૂકી લાવ્યો હતો.
તેમાં પેલા હોકરાની જન્મ નોંધ કરાવી નીચે
વહોરાજી મારી એલિફિસમાંથી નીકળી બહાર
જતા દતા, તમારે પેલા કારકૂને તેને બોલાવી
પાછું કહ્યું, “ હવે રૂઠ રૂપિયા આપો, તો
જન્મનોંધ દાખલો મળશે. વિચારોને કહેજો. ”
તે શુદ્ધચત્તા એવો મુસ્લમાનો હતો કે કંઈ બોલ્યા
ચાહ્યા વિના નીકળી ગયો.

નહિ લાંચ લેતા અમલદારો નથી એમ
નથી પણ તેઓ લાંચ નહિ સ્વીકારવાથી
તેમને કેવી મુશ્કિલો વેઠવી પડે છે તે કું જણાવું
તો બાપી રાત તમને ઉગમરો થાય મારે તે વગેરે
કોઈ બીજા પ્રસંગે કહીય પણ તમને એમ
બધામણુ કરે છું કે બાપી કારકૂન માત્ર જરાય
કે એમ માનશે નહિ તેમના જીવનની યોગ
જણી છે. તમારે લાંચ ફરવતની જરી રાખી
છે ? તો પહેલા તેમના પમારો સુધારો. ”

શિજના વન નો દૂધપસ-દૂ નો દૂધપસ
કરતા અને અંગ્રેજી સાલિકોની તરલિકા કરતાં
મને વદોવટદારની વાનચીનમાં વધારે રજા
પડ્યો બાપી રાત ઉગમરો કરી પાન રમના
રને થીય મારે પડી ન હતી મેં વદોવટદારને
આમદ કરી વાતો ચાલુ રાખવા કહ્યું પણ
તેમની આતથ્યસત્તાગની બાવના બાકે બાપી.
મને બાસાયેલ મળવો જ જોઈએ એમ કહી તે
તેમના રૂમમાં ચાલ્યા ગયા.

એસ. બી. પટેલ એન્ડ કું.

હોલસેલ એન્ડ રીટાઇલ કેમીસ્ટસ

માલકોનો સતોષ એ જ અમારો મુદ્દાલેખ.

રાવપુરા—વડોદરા.

गायकवाडने नैराशा व्यक्त के।

विशु. ७५. २५५४.

જ્યોતિષે એકાદી અવગ કયે કે પૂર્વના
સમયમાં શ્રીમન્ત ગાયકવાડ સરહાર પશુ એક
એવીન નોકા કાઢીને રાખતા ઇતિહાસમાં
જણાવવામાં આવે છે કે તે મી સ્તરીમાં વ્યારે
તાપી નદી જવંકર જળજલાકારથી પ્રચરી
બીકી ત્યારે વલખપુર દિક્ષામાં નોકા કાઢ્યા બાદ
રાખતા બધા હસ્તાવેગે, નોકા દેખાઈ સમૂળમાં
- પાવાણ મળી કર્તા.

તાર ૩૨ અનન્ય વેશયેસા યોગક પુરા-
વાના અધારે માલકવાડના નૌકા કશિલાની
અપતિ દર્શાવવામાં પ્રવત્નો કરવામાં આવ્યા
પ્રસ્તુત કાફલાનાં અસ્તિત્વ વિષે મારશી
સમગ્રમિત વચ્ચેથી, યેરિયામાં અવાતો નાજરન
વિષેનો પવાડો [જુઓ જનમધુમિતા ૨૪-૩-
૩૬ નો દૃશ્ય કિતાબ વિભાગ] પણ યોગી
દર્શકત આપી નહીં હે.

એમણીને ૫ હિતઓ જામ છે.

"આંદર આંદર જાગેલ હશે. વદાબુને
વેપારના કાગે ।
વદાબુ મારે ઘરકા બરી, તારે અડો
વધો હશે ।"

શ્રીમન્ત માયકવાડ સરકારના નોકા માધ્યમ
માન્યતાના ચોક્કસ પુરાવા હ સ. ૧૭૮૪ થી
૧૮૭૫ સગી સિલ સિધાળક જડે છે.

પરંતુ આ નીકા કાસો રાખવાની જરૂરિયાત ઠાથી જીબી મધ્ય તે વખતે જ જી રાના સીદીઓ આંચિવાગીરી કરતા હતા અને યુજ્જરાત કઠિથી જતાં આવાતાં વહાણોને લૂંટતા હતા અને લૂંટનો માલ જોશપાલ તામુકના કઠિ આવેલા આમોમા વેચતા હજી પણ આંખ અને મરડેંગ પાસેથી કાઢી કાઢી સમયે સાંજળવા મલે છે કે પિંજરત, દિલ્લ, જિ. આમોમા તેમની પેટી દર પેટી પહોંચે એટલું મન તેમના પૂરંને તરફથી માલ થયેલું તે સમવતા જના-

નિલે બેઠા નામની જાત સાથે મળાએ સીદી-
ઓનો માલ મરત કહેરમાં વેચાવી જાણતા.

१७१६ ना वर्षमा पिशाचराव जायवपारे
पोतानु मयक सोनमः शिक्षार्थं राप्पुं. छ. स.
१७२० मां अखे मोमते पासेयी मुरत सरका-
रना मुरत निस्साना छितर, इक्षिषु पिशाचोना
प्रहेस मूटवी वीषा. पन्नी शमाचराव जामकवाड
मादी प० आ०वा. अ इरमान अजिने जने
सीहजिने वज्ये नोडा वडपु मारे निरंतर
इह आहमा ५८२० इपुं.

ઈ સ. ૧૭૩૩માં શાહુ સરકારે હામાજીરાવ ઉપર માસુદના મીરજોના કાફલાને જાહેરનાપી દિસા તરફ લાંબા કાફલાની આદે બાવવો અટકાવવા સાદી દુકમ મોકલ્યો. જ્યાં હામાજીરાવને પશુ સુરતનાં ઉત્તર દક્ષિણ વિકાગનાં બંદરો સાચવવાની જરૂર હતી. ઉપરાંત વસંતની શરૂઆત (ઈ. સ ૧૭૩૯) માં સાયસેટ બેટ આગમ માધકવાડના સરકારને લખેલું પત્ર. [પ્રસ્તુત ઘટનામાં અણેવીના દેસાજીને લાવા જવું પડ્યું હતું] આ બધાથી ક્ષિત થાય છે કે તે વખતે ગાવઠવાડ પાસે અજીત દાહસો હતો. જી અણેશ અને રા. જનાજીને મુજબમાં મળેલા દસ્તાવેજો અને લખાણોથી સાબિત થાય છે કે ૩મ ડાવરેક્ટરોએ વસંત અને અજીને સાથે મળી હામાજીરાવના કાફલા પર સંકલિત દુકમો કરવાનો નિર્ધાર કર્યો.

એ સ્થાપનું લોકગીત (નન્મલ્લમિ તા. ૨૬-૩-૩૬) એ પ્રસિદ્ધ કગોન્ધુ હતું, ત્યારે એ નવ્યાગ્યુ હતું કે એ પવડો બસતપુરની સડાઇ બાજતનો નહીં પણ સોનગઢ પર અગ્નિનેની મને તામાજીરાવની વચ્ચે ક્યેલા યુદ્ધ વિખ્ખક હૃદયેય લોવા સમાવના છે. તેમાંની એકપંક્તિ આમ છે.

“દામાજી કરાવે કૃષ, મુકાવે ખાવન મુક”

એ લોકગીતમાં જણાવ્યા પ્રમાણે પ્રવૃત્ત વર્ષદાખતે અંગ્રેજોની સેનામથ પર ચઢાઈ થઈ હતી એમ દવે સાબિત થઈ ચૂક્યું છે.

૧૭૫૬ની સાલમાં ફિલ્હી દરબારથી ૬૨૮ ઈન્ડિયા કંપનિને નોકા કાલેસાનું સુરખમ્બીવટ-પર્ણાનું રમાન મળી ગયું. દામાજીરાવે કંપનિના વાલટા હેઠળ જતાં વહાલોની હેઠતી ન કરવાની આદેશરી આપી. ૬ ઇ. ૧૭૬૫ થી ૧૮૭૫ સુધીનો બીલીમોરા જરે મુળા આરમાર આપવાનો દેવાલ વઢેદનાં જૂનાં ખતપત્રોમાંથી મળે છે એમાંથી માલમ પડે છે કે આજકાલના કાલેસાનું સર મુખત્તારપણું ઠેક આખા કાંઠે દરિયામાં સુરત જરે સુધી દવ

ઇ. સ. ૧૮૦૨માં માજકવાડે ચોર્લાસી અને ચીખલી મહાલો અંગ્રેજોને સોંપી દીધા.

દામાજી સમયના એ કંઈક ઠંડકીતમા આવી પણ એક લીટી છે અંગ્રેજોને સમોખા બાદ પકિત વ્યય માલે છે.

“ખાવનમાં એકાવન સે, પાલટી તો ગણીનું છે”

આ પાલટી આમ દલ પણ માજકવાડને તાલે છે. એ પ્રદેશ અંગ્રેજોને સોંપી દીધો હતો ખરો, તથાપિ બીલીમોરા સુધી આરમાર કાપીલકમાં એ જદાને ઉપર લાગે ભેવનોર્ણ પોતાનો અધિકાર રાખ્યો હતો. ઇ. સ. ૧૮૪૫માં કાલેસોનાં રક્ષણનો માજકવાડનો કર અંગ્રેજોએ માન્ય રાખ્યો, ઇ. સ. ૧૮૬૦ થી કાલેસાનું શ્રીટવા માંડ્યું. ઇ. સ. ૧૮૭૧ માં બીલીમોરા-માં રખાતા બે લાખક જલેલા કાઠી નાખવામાં આવ્યાં, છતાં પણ અંગ્રેજોના આજુબાજુના મુઠો-પારચોળ પ્રગણું દરિયા તરફનો પૂર્ણનો પ્રદેશો ભેવાસા પ્રગણું તથા અગિલાના પ્રદેશમાં વહાલોના માંલો પાસેથી “ગોળ્યા” નામના લાખ ઉપરાવવામાં આવતા.

ઇ. સ. ૧૮૧૦ સુધી મહુદેવીના દેસા-છએ બીલીમોરા તથા મહુદેવીજુનાં માલી-ગીરી, મપારા, હોરી દરુર, ખાટગી, બેલ, વહેવા, મળાપારા બેલક, છીપા. વિ. લાખા લખ-રાવતા હતા. તવારીએ બીલીમોરા જણાવે છે કે દેસાજી તરફથી ભેવાતા આ કરો સામે પાર-સીએએ કારે જુલેલ હાલી અને જુલે નીચેની જ. હેરાતથી એ લાખા બંધ થયા.

“શીમંત સરકાર માજકવાડ સેનાખાજ ખેલ જ. લી મહુદેવી તાજુકા વડીવટદાર.

સર્વે લોકોને પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે કે મહુદેવીના દેસાજ મહેદનાન કુવરરાય જલકા વેરા વહીવટ પ્રમાણે લેતા હતા, તે જલકા દલુ-રમાં તપાસ થઈ, તે પછી આ જલેદનામાં જતાવ્યા પ્રમાણે સેટલમેન્ટ કમીશનર સા. દરુર થઈ મહેદનાન દેસાજ સાહેબને સારી જમીનદાર જ. નંબર ૧૬૪૧ તા. ૩૦-૭-૧૮૮૫ ની નકલ લગત જે. રા. જ. સેટલમેન્ટ કમીશ નરનો કોરો જ. મીનદાર જ. ૧૪૪ જે. ૨૬ રા. મુળા સાહેબ તરફ આંખા. નીચે જે. ૨૬ જા. તા. મુળા સાહેબ દરુરથી તા. ૩૦-૭-૧૮૪૫ના ફકમ મુજબ સા. ના. ૫૮ ૩૦-૮-૧૮૮૫નો આખા મલેલો તુમાગ નીચે સદર થયો છે”.

આ વેરાઓ માજકવાડ સરકાર ઉપરાવતી કે દેસાજીએ ઉપરાવતા એવા મતભેદો છે. મારી માન્યતા પ્રમાણે આ કરો માજકવાડે દેસ-જીને ૧૮ થી ૧૬ મી સદીમાં દેસાજીને મહે-સુલ ઉપરાવવાના હજારોએ અપાતા હતા, તેવી કાંઈ પદ્ધતિથી એ દો મુદ્દર કરી આપા દશે, અને બીલીમોરા જરે આરમાર કાપી-લક દેસાજીની સંધિ દેખાંખ દોળ માંડ દશે.

તવારીએ બેલ મોરા આવા દેસાજીએ (કાકેમો)માં તખલાલ મુગરદાલ, ખુલાલ, બીમા, છવા દેસાજ થઈ મપારી

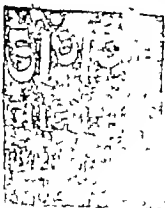
દર્શકત નોષે છે. હવે બીલીમોરામાં દેસાઈ
નાથ નામે સૌરી મોજુદ છે.

માછળથી ઉપરોક્ત જાણેતાના કાગળે
આવા કરો નામુદ થયા અને બીલીમોગ બદર
આરમાર સરગમી ગીધી કેમરેખ દેશ આપ્યું.
ઈ.સ. ૧૮૧૦ પછી ગાયકવાડે મહાલો પગ
માત્ર ખુરો ન સેવાનું નક્કી રાખ્યું

હાલ પણ મીમત બોલકવાડ સરકારને
મુજરાતના બદરો ન મુધાગવા બદલ મુખ્યરમ
સગમાર પાસેથી અમુક વાર્ષિક રકમ મળે છે,

મામલારાજ પેશવાના ગેનાપતિ પરદારામ બાંને દબમત કરાવડી બેક વખત નરા અસી હાથે
બાક સાહેબે બલમને નરા સંભાળને દબમત કરવા ક્યુ એકસે દબમિ ઘણો માર્યો "આંદોસો અઓ
ખમતો નથી તો તજવારનો પા કેમ જીલસો ?"

બાક સાહેબ એ વખતે કાઈ બોલ્યા નહિ પણ દબમત પૂરી થતા તેમણે બાંસો મનાવી દબમના
પત્રપર ચોવાનો પત્ર રાખી તે ઉપર ભેરા એથી માર્યો કે તેનું ફળ બનેના પત્રમા કવરી ખુ દબમે તો
આવી ખમખાવા આવી ત્યાં સાહેબે ક્યુ "જમ કેમ પાટે છે ? બાંસો તો આપણી બનેના પત્રમા
રહે છે "

માલીક—

કે. ટી. ડાંગરે કં.

સુજઈ

પાકા રંગ ! વખતસર !
એકંજ ભાવ !

કાપડ ઉપર કળામય અને સસ્તું
છાપકામ, રજકામ રજારી ભરત,
નગરીયાં, અશ્વખીયાં કરાવવી
માટે મળો. —

પટેલ

કેલીકો ઇન્ડસ્ટ્રીઝ

મોહન ટોપ્પી રોડ, શીયાપુરાને નાકે.
વડોદરા

ત્રીની વિચિત્રતા

સીતાબેન મહેતા

"આ પુરુષોમાં તો કઈ જાણીશ નહિ ને! આપણે કે કહીએ એટલે વગર સમન્યે સાદ-સર્માં અંપણી જીવ જોખમમાં મૂકે." શરૂ રાત્રિએ મરવા ગાવા ભેગી મળેલી મુવતિઓ-માંની એકે કહ્યું.

"ત્રીની ભુદિ પાનીએ, એમ કેમ નહિ કહેતી! ત્રીના મારે પુરુષ કઈ પણ કરવા તેવાર છે એમ ત્રીએ જાણવા પછી તેને તે આપણે વહેરાવવા શા મારે ગ્રેર છે!" ત્રીએ પુરુષોનો અભાવ કયો.

"જાને મરખ" શરીર કે મનને જગા પણ તન્દી આપવા ન ચાહતી ત્રીએ શીખ જાણિ-માણ પ્રશંસિત કયો.

"ત્રેમ મુગ્ધ પ્યારમાં પડતાં કામિંસ જનો કે કામિંસાણી કે અપકામિંસાણી કયો કરે હ મારે લાગણીવદ શવ એ બોલુ છે" ત્રીએ નિર્ણય આપેલ.

"હું કોઈનાનો કિરસો કદુ. પછી તમારો ચુકારો આપજો." એ કહ્યું.

આપણી સાથે જાણતી કોઈકલાને તમે જોળજો છો ને? એની મશ્કરીથી વિદ્યાધીએ કપતા, પાંચપેંચ અને રેનિસની રમતોમાં કહ મંદારથીએને દગાવતી, તેના મર્મિક પ્રયુત્તરો થી કલાસમાં અખાપો પજુ કરતા, આવી દોશિવાર છોકરી તેના અભ્યાસ પૂરો ન કરી શકે તે રસિક સાથે પ્રેમમાં પડી અને એ મુત્તરાત કાઠિયાવાડનો લાહરવેષ્ટ મોહિત એગિષ્વન કોઈકલા પર લટુ ઘઈ મયે. અને લગ્નથી જોડામાં અને પછી મુગ્ધ મદેરા ચાલી મર્મ.

તેમનો સમય એક જીવનના સદવાસમાં આનંદમાં ખતીત યવા લામો એ સર્વજન અર્તો વળું કરવું અપ્રત્યુત છે, કારણ કે એ સમય તમે કાપી છો છો.

એક દિવસે રાત્રિ નવ વાગે કોઈકલાએ ગસિકને કહ્યું, "રસિક આપણે આજે પીચ ખાઈશુ પીચ નહિ લઈ આવે?" કોઈકલાનો કુકમ મર્મજ વાર. ખાનામાંથી પસં કાઢી પાટલના ખિરસામાં મુકી તે પીચ લેવા વ્હાર જવા તેવાર મયે. જાણે દગિયાવારની લાંબી મુસાફરીએ તે જવાનો દોષ તેની રાતે કોઈકલાએ તેને મેદનીની વિદાય આપતા કહ્યું, "રસિક, જો મોડું કરવો? કહી આપજો. તારાં કમ કોઈકલા નહિ ને." અને રસિક ગિમત કરતા પ્રિયતામાં એપિસ મદાના ત કામ સામ કરવા નીકળી પડ્યો.

શરીના નામે ક્રેટ વેચનારની કુકાને તેણે પીચ મારે તપાસ કરી. દુમનદારે કહ્યું, "પીચ, પીચની આ રીજન નથી. હું તમને સરસ મોસબી બતાવે?" રસિકે કમળ પ્રશંસિત કરી મોડે દર આવેલી મોડેટમાં મયે પજુ ત્યાં પજુ તેને મોસબી લઇ જતા મારે આમદ કરવામાં આવ્યે. "મોસબી પાવલી હાપ ઉતામ" અને રસિક ત્યાંથી તરિતપણે પલાયન કરી કહેલ મર્મિક પદોએ. ત્યાં ફળના મોટા વેપારીઓને ત્યાં પીચ મારે તપાસ કરી "પીચ પીચની આ રીજન નથી. 'તામ' કે 'મેનેરડીક' માં પજુ એક પીચ મળવા અભાવ નથી. પજુ કોણ જાણે ત્યાં મોડા મળી આવે તો પજુ કોઈકલા આ મોસબી—" તે જાણ્યે કહ મોડે તે પદોમાં રસિક ત્યાંથી નીકળી છડ્યો.

પીચ મારે ક્યાં જવું તેના રરતે માલમ ખૂબ વિચાર કરતાં તેને નવલ કિમોગ પદોષવાનને જુગારની અખારો માફ આવ્યે. સદેરના અને બદાનના ધનાદ્યો ન્યા જુગાર ખેલતા આપતા એક નાતમાં ત્યાં લામો કપિયાની કથલ પાવલ થતી એક રાતમાં કમ મદાના અને કહ રાતના તે અખારામાં

કિમતિમા કિમતિ ઐષ્ પાણી અને ખાદ્ય
પદાર્થો રાષ્ટ્રવામાં આવતા એમ તેને ખબર
હતી. ત્યાં પીય મળી આવતા સર્વવ હોતો
પણ એ પહેલવાન એ હેવીવેઈટ ચેમ્પીયન જોડે
૬૬ કર્બુ ફી ચુ કર્બુ ? તે પાસેની પોલિસ
ચેટમાં ગયો. અને ઇન્સપેક્ટર પ્રાણુસાથ મળે
પૂછપરછ કરતો હતો એટલે એ ઇન્સપેક્ટર જ
ત્યાં આવ્યો. પ્રાણુસાથ રસિકને ત્યાં જોતાં
આશ્ચર્ય પામ્યો. તેના ખભે હાથ વીટાળી
રસિકને પૂછ્યું, " રસિક, તું તો લગ્ન કરી
જાતક પર્વટન પર નીકળ્યો હતો એવી મને
ખબર હતી ને ? " " દુ એ પર્વટન પર
જી નહીં એક અમલતાર કામે આવ્યો છું
તોરે નવઘ પહેલવાનનો અખાડો પકડવો છે
ત્યાં તને તે અખાડા પર જઈ જવું. "

" એના સ્થાનની માહિતી નથી " પ્રાણુ-
સાથે કહ્યું.

" દુ ખતાવીશ " રસિકે જણાવ્યું

" તેમ કરતાં ડાહ ખોટી જગ્યા પર
રોડી પાડીએ તો મારી તો કમળખતી જાએ ? "
પ્રાણુસાથે શકા કરી.

" એની જવાબદારી મારે સિર, તું દસ
માસુસ લઈ મે, જારજુ લેડવા રહે તો તે માર
કુદાડી પણ લે. આપણે હજુ જર જવાગુ નથી
અહીંથી પાછળ ત્રીજી, અહીંમાં " રસિકે કહ્યા
પ્રમાણે કુદાડી તૈયાર થઈ નીકળ્યા. રસિક એનો
આગેવાન હતો. ત્રીજી અહીંમાં જઈ તેઓ એક
નિતાળ અને બન્ધ મકાનમાં દાખલ થયા અને
બીજા મળે ચડ્યા. ત્યાં એક બેઠાકના બારણા
પર કુદાડીનો પ્રદાર કરી રસિકે બૂમ મારી
" કમાડ ખોલો " પણ કોણ ખોલે ? એટલે
અતિ ત્વરાથી તે ગોરા ઉપાડી નાખવામાં
આવી, તો સામે મુખ્ય મારે તૈયારી કરી
પહેલવાન જાએમો જણાવે. તેને પકારતો
રસિક જાંદર દાખલ થયો. હંમમાં જુગારનાં

સામનો પડેલાં ફર્તાં પણ જુગારીઓના મોઢા
માનના નાસમાન કરતા ત્યાંથી નીકળી છૂટ્યા.
પોલિસો મુદામાલ અને જુગારીઓને પકા-
વામાં રોડી પણ રસિક અને પહેલવાન વચ્ચે-
અરુ ૬૬ જામ્યું અને મુકાબાળને એન્ટ્રાના
પીસ્ટન માફક એકબીજા પર પ્રદારો કરતા રૂમ
ખંદાર આવી પડ્યા અને ત્યાંથી દાંદર પરથી
બાંધ મુખી અખાડા લાગતા પહોંચ્યા. ઉત્તરે રસિ-
કના એક નોક આઉટ જોવાથી પહેલવાન મુઠિંત
થયો. એટલે રસિક ડોહતો જુગારખાનામાં ગયો
અને નોકરને શોધી ખાતાની વસ્તુઓ ક્યાં છે
એમ પૂછ્યું. નોકર રસિકને રસોડામાં લઈ
ગયો. રસિકે કહ્યું, " પીય લાવ. નોકરે જવાબ
આપ્યો, " પીય તો કાનેક ફર્તાં પણ જાધા જ
ધરાડો ખાધ ગયેલા કહો તો મુંદર મોસબી- "
હવે ડાહ મોસબી ચખ્ખોના ઉખ્યાર કરે તેનું
માથું માનવું એવો રસિક ઉરેરાઈ ગયો હતો.
તેણે છૂટ્યા કરડિયા જાધા વાળ્યા અને ફૂટા
તપાસવા લાગ્યો, તો તેના આનંદ વચ્ચે એક
પીય મદ્યુ તે લઈને તે ફૂટો ડોહતો ત્યાંથી
નીકળી ગયો. પ્રાણુસાથ કે પોલીસની તેને કંઈ
પડી ન હતી. તેને જાણ કહેવાય ન થયો.
રસ્તે એક કેમિસ્ટની દુકાનમાં ગયો અને ત્યાં
કમ્પાઉન્ડરને કહ્યું, " જરા મારી પાસળીઓ
તૈયારી જૂઓ, એકાદ ભાંજી દોષ તો પાટો
બાંધી આપો. " કમ્પાઉન્ડરે તેની પાસળી
તપાસી જણાવ્યું કે, " ડેઈ પાસળી
ભાંજી નથી. જરા ચામડી ઉતરદાર છે "
એમ કહી તેને જરા તેલ માલીસ કયું. ખસ
લઈ કપડાં સાફસફ કરી તે કોશલ્યા પાસે
ગયો. " દોહલ્યા, પીય ! " કોશલ્યાએ
ફમ્ફડાઈ કહ્યો, " રસિક તારામાં અલ્લહજ
નહીં, ઇલ્લુ મોકુ કયું ? અને મેં તને પીય
લાવવા કહ્યું હતું કે મોસબી ? " રસિક
વિમાસજીમાં પ્રિયો-મત પ્રિયતમાને સદર્પ
નીકળી નહીં એટલું જ બોલ્યો. " બરે,
વિચિત્ર આ ! "

કોણે જાણી વાત પૂરી કરી મેં મિત્રોને કહ્યું
કહ્યો, " કહે એમા રસિકની શુ બૂલ ? "

" અરામર, મૂખી કોણે જાણી " એકે કહ્યું.

" નહિ, રસિક મૂખો. તેણે મોસળી લઈ
જવા નેટલી ચાલ્યા વાવની દતી. કોણે જાણી
મિત્રોની શુ ખબર ? " બીજાએ કહ્યું.

" મોસળી લાવે ? પીચ માણ અને
મોસળી લાવે ? મારો પતિ જો એણે કર, તો
તાંત્ર જગાઈ " ત્રીજાએ કહ્યું.

" જરાબર, કનકમૂળ જોઈએ, લોગ

માણે છુટત બીજી અને તેણે મારું દોષ તે
નકામુ બાંતે લકા મુલ અને પાત્ર કનકમૂળ
તો કનકમૂળ જોઈએ ' ૧૫ નકામુ "
ચોથાએ કહ્યું.

" આ વિવાદનો અર્થ નહિ આવે અને
આપણે ગરબા શરૂ કરવાનું મોં, શરૂ પાડી
તો એટલું જ કહ્યું કે મીના માગણી નકામી
વસ્તુ પાત્ર પુરુષ તે પાત્ર ન હો તો મૂળ "

આણુ ખરે મિત્ર મગાધાન કરી અને
ગરબા શરૂ કરી

શ્રી રામનુજિ યુરોપમા તેગણુ સુવચ્ચ ૨૮ ફરતા તે વખતે પેરીસમા તેમના એકા ભે' આ
જમુ દમિશ જમ મારતો કે " એમા શુ / એ તો કુ પાત્ર હ "

ત્યારે શ્રી રામનુજિએ મોરોને તેના સપાશ સાથે પોતાના કાલથી કનકમૂળ ત્યારે જ તેણ
મારી કહેતા " એમા શુ / એ તો કુ પાત્ર હ "

રામનુજિને આથી મુન્સો ચડ્યો અને તેમણે પેલા જમ મારતારને કાલાવ્યા ૨ ન મોગને સપાશ
સાથે કાલથી કનકમૂળ કુ પેસો કવાન્સેર નાગડા પર ચડ્યો નીચે પડેલા અને શાવાગન વાવવામા આપ
અને રસી તેના કાલમા આપવામાં આવી ૫ ૧ દેશથી રસી ખેળમા તા થો પાત્ર સપાશ ૧ પેસો
કવાવવા વિના તેના કાલ સાથ રસી નીચ નર્થ પડી ' ' ' .

દિવસ ૭ અવાલાવ સાકરલાલ એક વખતે સામાન્ય જનસમુદમાંથી નોર્ (૧૯૦૮) રેસી કરતા
નીચવા એ એક એક નુકસાને મુ દિવાન બદાદુર આ રીતે તો આપ પાપનુ માન હમા તો આ
કાલાવવામાં તેને લાગમા લ લો, એટલે એમના કનકમૂળ ' નોર્ ' મળી જતા ' .

દિવાન બદાદુરે ત્યાજ આપ્યા " મારા દિવસના લખના વરોડાના મોગના રેલા કુ અને
અને તે તો આ કાલાવ હોર હોર આ મારે ન બર ' "

૧૯૦૯ના મહાન પીટર ઈ વાલમા દતો ત્યાર એક દિવસ તેણે મનમાંની ૨૪ માર્ક માન
માનના એક માર્ક નાણુ મળ્યું એ એક તેમણે હાથે લખેલા એક વચ્ચેને પાત્ર ' આ લખા મળ્યું તે

" જઈયો " તો ૨૮-૨૯ મળ્યું

" જઈયો - મારતા જા વચ્ચે " પીટરે આપવામાં લખેલું કહ્યું અને મનમાં " મારા માના
શબ્દમા માન માન જ વચ્ચે હ અને કેશ જર્તા જ તેમાના અને તો તે કાલાવની મન કનકમૂળમા જ "

મરશ્ચલિન દત. ૨૫ ૬ ૨૦ નોર્મનસમ દિવાનીથી એક વખત કનકમૂળ એક માગણી કહે
વાલ વચ્ચેને કનકમૂળ ત્યાજી કુલ્લક રસીના ૧ સમ ૬૫ તથા ૧ ૨ મળ્યું અને તે માન એકમૂળ ર ન
કિવાઈ કાલાવ મોર્મનસમ જવાજ આપેલા કે " ત્યારે જ વાલ માની માન દોષ તે અને ન કહેલું "

આ યુગનો સ્થિતપ્રજ્ઞ

નાગકૃષ્ણ મહાતી

અમલકીત માં અબુને પૂછ્યું, 'દે દેવ' સ્થિતપ્રજ્ઞ કેને કહેવો? ત્યારે એ બચવાન બોલ્યા.

પ્રજ્ઞા ક્રિયાદા જામાન્ મર્જનિયર્થ મનોગતાદ્વ.
 'આત્મસ્વરામના' મુખ્ય. સ્થિતપ્રજ્ઞસ્તવોચ્યત્ત ॥

અર્થાત્ હે પાર્થ મનની સર્વ કામનાઓને બંધાવે મનુષ્ય કોડે છે અને અત કર્યાની વૃત્તિઓ આદ્યપરમા ન બંધાવે સંતુષ્ટ કહે છે ત્યારે તે સ્થિતપ્રજ્ઞ થયો કહેવાય છે.

અર્ચામીન કાલે આરા સ્થિતપ્રજ્ઞની શોધ કરતાં એમ યોગકેસ હાજે છે કે આવો સ્થિતપ્રજ્ઞ આ યુગમાં કોઈ હોય તે તે વહીવટ માને ખારાકાસો છે કાન્યકે તે પોતાની સર્વ કામનાઓને બાંધી કાઢી ફક્ત પોતાના અર્ચામીન મુકદ્દમાનુ ન નિગત કરાવે છે અને તેના ન સંતુષ્ટ કહે છે અર્ચામીન સંનિયમન પાન શ્રીકૃષ્ણે સ્વીકૃત્ય અને દર્શિયારે ॥ જ નરિ કરેલા છતાં પોતાની કુશ્વિચી પાડે તેને પદાભારતના યુધ્ધમાં વિજય અપાવ્યો આ રીતે જોઈએ તો વહીવટુ સ્થાન એક કુશ્વિચી સાચવિનું જે ને પોતાના અસીધને ફક્ત કુશ્વિના જોડેથી મુકદ્દમામાં યત અપાવે જે મીત્રમાં પશુ કહ્યું છે કે,

વિજ્ઞાનસારધિસ્તુ મન પ્રજ્ઞામન્તર ॥

મોક્ષસ્વ પરમાણોતિ સદ્વિષ્ણો પરમ પદમ્ ॥

જેનો કુશ્વિચી સારથિ (દોસ્તિયાર) હોય અને જેની મનશી સમામ તામાર્થ હોય તે (આ સસારકી) માર્ગની પાઠ નીકળી બંધને, વિષ્ણુ એક પદ પ્રાપ્ત કરે છે.

અસીધને મન તેનો કેમ એ તેનો સમાર છે, વહીવટી કુશ્વિચાન આધિની મદદ વડે તે કેસ કી સમાર આર્મનો પાર નીકળી જાય છે અને વિષ્ણુ પદ અર્ધાત કદ પ્રીતી કાઠન્નીય કુશ્વિ છત મેગવે છે વહીવટના મનશી સમામ

તેના તામામાં ન હોય છે, કેમકે કેસ મદાવતી વખતે તેને મન કંપર આરે કષ્ટ રાખવો પડે છે કેસને લગતી પ્રશ્ની તપ વાતો તેને કાપી રાખવી પડે જે બંને પથ વાતો કહેવી પડે છે મન કંપર અર્ચામીન સમામ ન હોય તો એમ કેમ બને.

આમ છતાં આજે વહીવટના ધંધાને વર્ગોવનાગ, ઉતારી પાડનારા, નિંદા કરનારા થયા પડ્યા છે સર્વની આંખે ધૂળ છાંવવામાં આવે તથાપિ સર્વ મહિન થતો નથી તેમ વહીવટ મેકાની નિંદાથી મહિન થતો નથી તે તો અજિ અને પાણી જેવો શ્વિત છે ન્યાયાલય પ્રવિષ્ણન્તિ પદ મ શીરાઃ એ ન્યાયે સાચા ધીર પુરુષનો પેદા ધીર વીર વહીવટ પોતાના માર્ગમાં જરા પણ અસિત થતો નથી. તેનું યવન પરીપકારમય છે કામ્યે કુપત થતાં પ્રાણિયામિનામ્નમ્ એ પ્રમાણે કુશ્વિ નવાયેલા પ્રાણી માત્રની પીડા દૂર થાય એટલું જ તે હર્ષ છે. અનેક કુશ્વિ મનુષ્યો અત્ર સુખી થવાની ભાવનાવાળા મનુષ્યો તેની સલાહ લેવા આવે છે. તે દેરકનું સાબાજી છે, પેટમાં સમાવે છે અને મોઝ સલાહ સૂચના આપી, કુશ્વ દૂર કરવા પ્રયત્ન કરે છે, આવી " પીડપરાધ " જાણનારા સાચા વૈષ્ણુજન પાંડવ દીકાઓની સાથે ડરે! અને વહીવટ તો દીકાઓનો મદાસાત્ર. અન્યની દીકા કલ્પનો તેનો ધંધો પાણીમાં રહેનાર મગર મગજ પાણીથી કરતો દરેકે.

કેસાક દીકાશરો ઉપદાસમાં વહીવટના ધંધાને વૈદના કે વેશનાના ધંધા સાથે સરખાવે છે. હજી સુધી મગ સાગ માણસે આ બે ધંધા ને જોડા કહ્યા નથી. સારા સારા માણસો, ગણપુરો, ધર્મપિઠારીઓ, રાજકો, સમાજ અમણિયાં વગેરે પ્રકટ કે પ્રજ્ઞ રીતે જા બને

સ્થળોની મુલાકાતો ભેંજે આ બધા ખરાબ હોય
તો આ મદાપુરનો આ સ્થળોને પોતાના પુનિત
પમણથી આ માટે પાવન કરે ? વૈદ સમાજની
તુરરતીનો સગી છે. વેશ્યા વિશ્વયોષિતા
જમવવધુ સ્વાર્થથી અને ત્યાગનો આદર્શ રજી
કરે છે અને વ્યક્તિ કરતાં સમષ્ટિની ખાતર
જીવે છે. વ્યક્તિ માટે જીવનાર કે મરનાર કરતાં
સમષ્ટિ માટે જીવનાર કે મરનારનું મૂલ્ય અને ક
બધું છે. એકમાસ્વાર્થ છે, બીજામાં પરમાર્થ
છે. આના પ્રમાણ બધાએ આપે વહોલના
બંધાની સરખામણી કરનાર તેની ટીકા કરે છે કે
પ્રસરિત તેજ નથી અમળવડું.

વહોલો ન હોત તો કેટલાયે નિરોપી રાંસાને
બાકે સદૃશ્ય હોત, કેટલાયે નિરપરાધીઓ
જેસમાં સખ્તતા હોત, કેટલાયે નિર્બળોની
મિલકતો જંગલનો દબા કરી ગયા હોત,
કેટલાયની ધર્મ પત્નીઓ અન્યના પર અજવા-
ળતી હોત, વહોલો એટલે નિર્બળો અને ન્યાયના
રક્ષકો જ નહીં અને જોશ ના અદાકાળ
જામના સત્રીઓ.

કમા ચિરસ્થભૂતમ્ એ ન્યાયે મુનેગાર
પ્રત્યે પણ વહોલ તો એટલો જ હલકો હોય છે
આ જમતમાં કોણ મુનેગાર નથી ? કોઈ નાનો
મુનેગાર હશે, તો કોઈ મોરો હશે કોઈ કોઈ
પદકાતો હશે, તો કોઈ નહિ પદકાતો હોય. કોઈ
જીવત મનુષ્ય એમ કહેવાની રીતિમાં છે કે
મે કદી મનથી વચનથી કે કમંથી કોઈ મુનેગાર
કરો નથી જ્યારે હજારો મુનેગારો હટકી જતા
હોય, તો શ્રેયશ્રેય આ માટે સખ સદન કરવી ?
આ ન્યાયે વહોલ અપરાધી કે નિરપરાધી
બન્ને પ્રત્યે સમાન આવ રાખે છે, જન્મેને
પોતાની સેવા સમયે છે, જન્મેને બચાવવા પ્રવત
કરે છે, અને છેવટે તો કોઈ સામાજિક અન્યાયને
લીધે વ્યક્તિઓ મુનેગારો બનાવે છે. અમાજ
ના રાખે વ્યક્તિઓ આ માટે જવાન કરવું ?
વહોલ આ રીતે સામાજિક અન્યાય સામે
અમૂલનારો મોખો કદી યકાવ.

સત્યમેવ જયતે માનુસમ સત્યનો જન્મ થાય છે,
અસત્યનો નહિ, વહોલો ન હોત તો આ મુજ
ખોટું પડત સત્યનો જન્મ થવામાં પણ અસત્યનાં
આવરણો ભેડવાં પડે છે. વહોલો પોતાની ભુદિ
અને માર્ગોશીથી આવરણો ભેડી નાખે છે.

એક એક એવો આણેય કનવામાં આવે છે કે
વહોલો સાચાનું ખોટું અને ખોટાનું સાચું કરે
છે. આ આણેય તદ્દન ખોટો છે આ દુનિયામાં
સર્વ વસ્તુઓનો કાંઈક તો કમ છે. વહોલ તો
નિમિત્ત માત્ર છે, કોઈ દેખીતો મુનેગાર છૂટી
જાય કે દેખીતો નિર્દોષ કુટાઈ જાય એમાં
કમથી લીધા નથી તો શું છે ? કુદરતના અને
કમના ગુહ રામણો આપણે અજ્ઞાન ભુદિ
માનવો ભાંસી સમજીએ શકીએ ?

વળા ન્યાયાલયોમાં રાખાનું ખોટું થય
તો તે સાચું જ મધુાય છે અને ખોટાનું
સાચું થાય તો તે પણ સાચું
જ મધુાય છે તાત્વિક સત્ય અને અદાકાળ
સત્યમાં થયો ફેર છે એક ખૂનીને અદાકાળ
નિર્દોષ ઠગવ, વ્યભિચારીને સહચારી રાખે,
નિર્દોષને મુનેગાર ઠગવે, ગુદરકને મોર રાખે,
મોરને ગુદરક ઠગવ, દબોને સાચો રાખે,
સાચાને દબો રાખે, પરજિતને અપરજિત
ઠગવે અને અપરજિત ને પરજિત રાખે,
પાત્ર પાત્ર પાત્ર કરવાવાળી આ કુચની
દ્રોષદીને સતિ ઠગવે અને સતિને અસતિ રાખે,
તો તે સત્ય છે, એમ સમજવું. એમાં અમૂલ્યા
ન કરવી ન્યાયધિકારી ન્યાય આપે તેજ સત્ય
છે. બીજી રીતે જોના કે સમો ગમે તેવો આવે
તો પણ તાત્વિક રીતે સત્ય તે સત્ય ગદ છે અને
અસત્ય તે અસત્ય ગદ છે સિધ્ધાન્ત બાકાતો
નથી તેથી વહોલ સામે સાચાનું ખોટું કે ખોટાનું
સાચું કરવાનો આણેય મૂક્યો એ તત્ત્વનું
અજ્ઞાનપણ જતાવે છે.

વહોલનો મોટાના મોરો મુજ એ છે કે તે
કમેસાં અસહમથવન ન્યાય ગદ છે
મુદ્દમાનું મમે તે પરિણામ આવે. આના સિધ્ધ

પ્રાની જે તેના ઉપર કંઈ અસર થતી નથી. તેને છત અને દાર, સાથે અને અસાધ્ય બધું શરણુ છે તે સમગ્રપિ - સખરી ક્ષણકલિત થઈને કમ કમ જીવન નિઃશ્વાસ કમ મોઝી છે.

કુદ્યેવના મુદ્દમાં ભીષ્મ અને અર્જુન દિવસે સામસામા ધડતા, રાત્રે અર્જુન પિતા-મદના પત્નિ હાવવા જતા. આણું રાત્રે પવિનાનું ધર્મ મુદ્દ સહાર અને પોતાની ફરજ બધા ફરતાર પુણ્યપુણ્યને પમસે ચાલવા વધીયો હમેશા પ્રવલ્લશોષ રહે છે. કાકરેજી આખ્યાની જેમ જાણ્યાર જે વકીસો તેસ પૂરા થયા પછી ને આસાનીથી અરસપરસ હમે-મળે છે તે જોતાં ભીષ્મ-અર્જુન વકીસોફે અવતાર લીધો હોય એમ નથી લાગતું શું.

વકીસોની સરથા બધુ જુની ન ચણામ પ્રાચીનકાળમાં તેમના અભાવે જન્મતને થઈ સદન કરવું પડ્યું છે જે ગમ્યાથળ-મદાભાગત કાળમાં વકીસો હોત તો ભારતનો ઇતિહાસ કંઈ જુદો જ લખાયો હોત.

શુભરમાં રાજપાટ અને પત્ની સુદાને દારી જનાર પાંડવોને જે વકીસની સદાયતા મળી હોત તો આજો અવરદાર રાજનીતિ વિશ્વનો અને જ્ઞાનીનિતો અણી તેનો અમલ કરાવી શકાય નહિ એમ દારાની હુતજ પાંડવોને ગળ્ય અને રાણી પરત અપાયા હોત. તેમને વનવાસ ભોજવવાનો કે મદાભાગતનું ભરકર મુદ્દ ખેલવાનો પ્રસંગ આવત નહિ થયો. રક્ત-પાત અટકાવી શકાયો હોત. એર, પ્રાચીનકાળના લોકોને વકીસોનું અદ્વત પૂર સમજાતું નહોત તેમના નસીબનેજ દોષ દેવો રહ્યો. તેજ પ્રમાણે રાજ દરિદ્રનની વકીસની સદાયતાના અસર જે દુર્દશા થઈ, તે વકીસની સલાહ મળી હોત, તો ન થાત અને રાજપાટ ગુમાવવું ન પડત. મોંઝદાસા વિનાનો દાર નિર્ગર્ક હોઈ તેનો અમલ થઈ શકે નહિ એમ વકીસ સિવાય કોણ કહે?

દ્રોપદીની ચિર જર સહામાં એવાયા

અને મી કુષ્ણને તેની પ્રાચીનો સાંભળાને દોરી આવવું પડ્યું, એવું ઇતિહાસમાં નોંધાયું કે અરિસ દુ ખમાં આવી પડે અને વકીસ દોરી આવે એવું જ લગભગ કહી શકાય. મી કુષ્ણ પગમાં વકીસાતનો રીતસર ખેંધો કરતા નરોતા એ સાચું છે પરંતુ વકીસાતના બીજ તેમના કુલોમાં દેખાઈ આવે છે, પૂરા તત્ત્વેતાઓ અને ઇતિહાસ સંશોધકો જામાંથી વિશેષ શોધખોળ કરી શકે મી કુષ્ણે નવસોનવાણ ચિર પૂરી દ્રોપદીની લાજ રાખી પરંતુ યુનેઆરોને નરવતે પહોંચાડવા કંઈ રત્નમાં લેવાનું કે ફરિયાદ નોંધાવવાનું તેમનો જેવા વિશ્વજી પુરવને રકુકું નહિ એ નવાઈ જેવું છે. કદાચ તેમને સ સમ ઉપજ્યો હોય કે અરજનારમાં અનેક યદવીરોની સમક્ષ એક સીની આજર ઉપર દુમસો થાય, તેના ચિર એ થાય અને કાઈ ય.વીગનો જાઓ વચમાં પડે નહિ એ વાત અદાલત માન્યો નહિ અને ફરિયાદ જોડી પડે સામાન્ય માળાઓ કે મારામારીની ફરિયાદોમાં સાક્ષી બનાવ નહરે જોયા હોય છતાં વચમાં ન પડે, તો તેના ઉપર અદાલત વજન મૂકતી નથી. તેથી સયોજો વિચારી મી કુષ્ણે ફરિયાદ નહિ કરવામાં કદાપણ વાપરું હોય એ જનવા જોત છે. આવા પ્રસંગે સાચા વકીસની સલાહતા મળી હોત, તો દ્રોપદીએ ભયકર સીસો પાડી હોત અને તે સાંભળી જિહાડ જે સાક્ષી તો જરૂર વચમાં પડ્યા હોત, એર.

સીતાજીની જાગતમાં પછુ ધોળીએ તેમના ચારિત્ર ઉપર આરોપ કર્યો, ને વખતે તેમને સારા વકીસની સલાહ મળી હોત, તો સતીત્વ સાખીત કરવા તેમને માટે વનવાસ અને જ્ઞાન પ્રવેશ જેવા પ્રસંગો ન આવત, ધોળી ઉપર સીધી જાનફીની ફરિયાદ કરી તેને અદાલતમાં પ્રસંગમાં આવત અને ધોળી કપમાં ધોવા ને જાલે નેથમાં પડી જાયતો કંઈ જાત. મીગમે વિચાર્યું હોત તો સારી જેવી રકમ

આખરની નુકશાની ગદ્ય મેળવી શકત. સલાવ છે, કે મોખી જેવા સામાન્ય માણસ વિરૂદ્ધ પત્રમાં લેવા તેઓ નાગજા હોય. પરંતુ ખોટા આરોપો કે વહેમ ઉપરથી પોતાની પત્નીને અગ્નિની શામ કરી શકાઓને સ્વાધીન કરી દેવી એ કામ - કર અને અક્ષમિત નિર્દયતાજી કહેવાય. આ યુગની કોઈ સીતાને રામાયણની સીતા જેવું કુખ તેના પતિએ હીધું હોત, તે તે જરૂર છુટા છુટા મેળવત અને ખોટા વહેમને વણ ચણ વચર વિચારી શિક્ષા કરનાર પતિની સાન કેહાણેલાવત પરંતુ ક્યાં આજનો મુખરેલો સરકારી મુગ અને ક્યાં ને વખતનો પ્રાચીન અસરકારી યુગ !

વકીલોની સંસ્થાની જરૂરિયાત અને ઉપયોજિતા વિષે આ યુગમાં બે મત હેજ નહિ. દેશના મોટામાં મોટા અંગ્રેવાનો અમર ગાંધીય કે સામાજિક કાર્યકરો તરફ નજર કરતાં પણ વકીલોજી નજરે પડે છે એવામાં જાણીજી, પડિત જ વડરસ લ કે સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ એ બધા વકીલોજી કે દેહને દોરવણી આપવામાં, ધારાસભાઓ ગળવવામાં, નામરિક છુટાપણાની કડત અલાવવામાં, કલ્યાણદર્મી કે શરૂઆત અલવવામાં - હાલોએ પોતાની અંકિત સાબીત કરી આપી છે

શુદ્ધ કે વાણીના વ્યવિચારનો આશ્રેય થઈ વખત વકીલો સામે મુકાય છે કાવદા ધડનારે ન કહ્યો હોય તેવો અથવા કાવદામાંથી તેઓ કાઢે છે એકાધારી વાક્યને એનેકાધારી બનાવવું એ કામ જેવી તવી વાત નથી. બે તેમ ન થાય તો કાવદા ધડનારાઓની મુખંતા કહી ઉપાદી પડે નહિ. તેઓ કાવદા અને સપૂર્ણ રાજ્યના વકીલો કાવદા ધડનારાઓને લથુતાનું જાન કરાવી તેમના મનનું મનન કરે છે

અગત્યના ન્યાયાધેશો, કાવદાની બદલવા અને એ રી.પુટી વગેરે જેતા વકીલો વચર

આજના ન્યાયાધેશોને પણ ચાહે તેમ નહીં કાવદો એટલે વિસ્તરતો જાય કે કે કામ માન્ય સપૂર્ણ કાવદો બાણવાનો કાઢો રાખી કોઈ નહિ જાન અને કાવદો સમુદ્ધ નેટસો વિશાળ કે જેમ જેમ અંદર પ્રવેશો તેમ તેમ તેની અસાધતા માલમ પડે આના સમયે ન્યાયાધેશ પણ વકીલોની કદાચતા વિના ન્યાય આપી શકે એ સમર્થિત નથી. એટલીવે વકીલોને ન્યાયાધેશોના જાનના પૂરક અને તેમના ઉપર અકુશ - અખનાર પણ કહી શકાય. કોલકાની બંને બાજુની પૂરેપૂરી જણાવટ વકીલો સિવાય શક્ય નથી. ન્યાયાધેશો પણ વિવિધ પ્રકારના હોય છે. શુદ્ધિમાન, વિદ્વાન, નોડર, મહેનતુ, નિગમિમાની, હાવરથી ડરીને માલનારા, ન્યાય કરવાની વૃત્તિવાળા અને કરક પ્રકૃતિના ન્યાયાધેશો હોય છે, તેજ પ્રમાણે અચની, કાવદાનો વિપરીતાર્થ કરનાર, ધર્મથી વેદીયા, બાળમુ, ઉપરજીવક, ઉતાવળજી, પક્ષપાતી, હાવરના ડર વિનાના, અભિમાની, દયા જાનના, લાચીર, વાદીપક્ષી, પ્રતિક્ષી પક્ષી, કોમીમાનસ ધરાવનારા, ઉપરી કે ધોર ખારીયાં કલ્યાણારા કે વેવશા રદનારના પણ ન્યાયાધેશો હોય છે. આવા અિત્ર વિવિધ સ્વભાવવાળાઓને કાણુમાં ગળવામાં વકીલો સજામની જરૂર સારે છે.

વકીલોમાં પણ જાતજાતનો સમુદાય જોયે રચેલો હોય છે. કોઈ મહેનતુ તો કોઈ અજાણ કોઈ લોભીયો તો કોઈ લાખમુ, કોઈ શુદ્ધિમાન કે કોઈ જીવ, કોઈ કીજાવટથી જોનાર તો કોઈ છીજોરો, કોઈ વિવેકપુર સર કે અજી કરનાર, તો કોઈ ગુદરીયા, કોઈ કાવદાનો શરો અખાસી તો કોઈ અજાની, કોઈ સજી તો કોઈ વક, કોઈ દસમુખો તો કોઈ શેતલ, કોઈ જીટાજી વગૃત્વવાળો તો કોઈ છમે તાણુ વર્ણી કરનાર, કોઈ ઉતાવળીયો તો કોઈ લાચીરો, કોઈ પ્રતિજ્ઞાન તો કોઈ અહિતવ દીના, કોઈ તાજુ તીન ખારનાર તો કોઈ નિશાન ચૂનાર,

મધ્ય અરજ વ્યુહ રચના કરનાર તો કોઈ જાતિ-
શામાન્ય, કોઈ સત્ત્વપ્રિય તો કોઈ અરજદારીયો,
કોઈ સ્પષ્ટ વક્તા તો કોઈ દંબી, કોઈ ન્યાયા-
ધિસથી ન દખાનાર, તો કોઈ દખાઈ જનાર,
કોઈ મર્મજાળી તો કોઈ બલવત્ મોહનાર, કોઈ
જસીબને ઊડાવનાર તો કોઈ અરજન મારનાર
આવા કંઈ કંઈ પ્રકારના માનવીઓ વર્ણવેલી
દુનિયામાં વસે છે.

વર્ણવેલાતો ધુધો લેતમ ધધો છે તેને
તેને કીલુપન થાએ તેરા કૃત્ય કરનાર પણ પાશ
છે. કોઈ ધધો ન સુએ તો વર્ણવેલા વાવ એવું કહે-
નારા પણ થણા છે પરંતુ આ ધધામાં સારી
શુદ્ધિ-મેધાવાળા-વકીલર કદા ઉપર આરો
કાણુ પરાવનાર, સ્પષ્ટ વિચારક, મનુષ્ય સ્વ-
ભાવના અનુભવે, ન્યાયાધિસતા સ્વભાવના
પારખી, સમપ્રદ, હાજર જવાબી, મહેનતુ અને
અવશ્યસી હોય તે આજળ આવે છે

સંત પુરુષો નિસાવૃત્તિમાંથી મળેલા
અજાણી સતોષ માને છે તેમ વ્યક્તિ તેમને
એલી શીમાં સતોષ માને છે પછી ભલે
વ્યક્તિને લાખખી મળે આમ તેમને તૃપ્તિના
ત્યાગી કહી એ તો તેમાં કંઈ અનુચિત નથી.

દુર્ભા વર્ણવે એ સ્થિતપ્રજ્ઞ બતાવેલા,
સમભાવી, મન:પ્રિયકી, નિષ્કામ કર્મયોગી,
શાન્ત અને જતવ વ્યવહારનો ધીમાન સારથિ
છે વાયક, તમે આવા મહાપુરુષના આજણે ન
ચડના હેતુ તો યદ્યે જોશો, કોઈ ખાસ કારણ
ન હોય તો ગાળાગાળી કથા મારામારી કરો.
કોઈનું ખિસ્સુ કે જળુ કાપો, ચોરી કે કાલો અગર
કરો, આખા હરણ કે દોપટી હરણ જેવું સેવક કરો.
કે કોઈના પૈસા હજમ કરી જવ, એવે તે નિમિત્તે
સત સમાજમમાં આવો. ધર્મના કામમાં વોશ
કરવી નહિ, માટે ઉઠો જાઓ અને એક પુરુષો
પાસે કંઈ જાન મેળવો

દરિદ્રાળુ કામપ્રત પ્રાપ્ત કરામિતેવત

રઘુનાથરાવ પેસા ગાદીએ બેઠા પછી મહિસુરના દેદરજીવીને હરાવના મોટી ફોજ લઈ હથેલ
કરી નગરને દરવાજા આવતા ન્યાયધીશ રામસાહીએ રમ્તો રોકતા જમ પાટી કહ્યું "રઘુનાથરાવ
પાપની સજ સોજાવા વિના નગર છોડી ક્યા જાઓ છો ?"

રઘુનાથએ કહ્યું "મદારાજ, જમ આજે આવે વખતે મારો રમ્તો રોકી બેસા છો કે આજે
દેરને દરવાજા ખર્ચે છું"

રામસાહીએ રજૂ "તમારા ઉપર ભરીબના જૂનનો આરોપ છે જ્યાં સુધી એવો ન્યાય ન થાય
ત્યાં સુધી તમે સ્થવર નથી તમે ન્યાયની રીતે જરીયાન છો"

રઘુનાથરાવ આ સાંભળી ગુસ્સે થયો અને બોલ્યો "રાખને કોઈ ભવનુ જંબન નડવું નથી કું
દમણું કુપી થકના નિકળ્યો છું —રસ્તામાં ન્યાયના નિયમેનુ કાપણુ સાલવવા નથી નીકળ્યો"

રામસાહીએ આ સાંભળી કહ્યું "એમ ?" તો બોલ્યા જઈને પુછ કરી કું ન્યાયાધીસના બોલાઈ
રાજનાસું આપુ કું ન્યાય મરિશની નાકસાળામાં ઉઠવે કું નહિ પૂરાઈ રહું"

દરજીબનો એક વજીલ થળી જરીલ અવસ્થામાં કુભરી થયો તેની ફોજ કિયા માટે 'સિલિં'ન
ફંકે જમું કરવું પડવું લનખર ફેરક વજીલ, જરીરદર, સોલીસીદર, વગેરેએ એકેકે સિલિં'ન આપી
પછી ઉપરાણું કરનારાએ સોટી ચીકે જરીલ નોર્જરી પાસે ગયા "એકે સિલિં'ન આ એક પાડકે હો, અને
બીજને ફોજ કરો પા' હો"

કિ સિલિં'ને તેની અંધાજગ્યાના એક સુદર પુતળીને પરચ્યા એ વતી તો પછી છળપુરવ પશુ
હતી કહેવા: મિલનના કોઈ એક મિત્રે એને એક દિવસ કહ્યું "તમારી પત્ની કુલાન એવી સુદર છે"

મિલનને કહ્યું. "દોશી જ એકએ એ કે તેવું જીવન જ દુર્લભ સહીતો નથી, પણ મને લાગતા
કંઈ તમારી પાતળી સાજ પૂરે છે"

પરમી ઓગસ્ટન એ સુવર્ણમય પ્રભાત !
સ્વાતંત્ર્યની ખૂસનમાં સદેરથી ઉત્તેજિત થયેલું
વાતાવરણ ! સુવાન સુવર્ણનો ઉમમ ક્યાંય
સમાય નહિ. અમારા મગ સામેજ એક મોરો
રાષ્ટ્રધ્વજ ફરકાવવામાં આવેલ. સુવાનો સુવર્ણ-
એન્નો રાષ્ટ્રગીતો ગાયા, 'ધ્વજવંદન ક્યું'. અને
"મદાત્મા ગાંધી જિન્દાબાદ ! જવાહર નેહરુ
જિન્દાબાદ ! "ના પુકારો ક્યાં. પછી 'સરદાર
પટેલ જિન્દાબાદ' બાવરી એમ રાહ જોતો
કે બાકાતિમાં જોતો રહેતો પણ એવું કંઈ ન
જાનું અને રોજી કસમલ કરતું વિચારણ મધુ.
અને એ ઉલ્લસિત સાથી અને પ્રભુ અમાર
સેમાં કાણું છે તે અમે સમજતા નથી 'એ
ધર્મદાતાનું કથન શાહ બાબુ. રિંદીમાં પણ
એવું જ જાન્યું બીજા દિવસે વર્તમાનપત્રોમાં
વાંચ્યું. દલસરના તમાશામાંથી સરકાર અસમ
રહી પોતાના મુકામે રહેલા સરદારને ટેટલાક
માત્ર પ્રસસો જાનને અભિનંદ આપી આવ્યા-
નું 'ટાઇમ્સ'માં વાંચ્યું જનતા ધણીવાર માત્ર
જાલક નેટલીજ સુધિ પ્રસિદ્ધિત કરે છે, નિર-
તર જનતાના દિલ માટે પ્રવૃત્ત રહેતા આ
ચળીરની મદતાની દર કરવામાં આપણે
જોટયો વિલમ કરીશું, ટેટલા આપણે વધારે
મૂતમ જાતીશું. પણ સરદારને પ્રચારની ક્યાં
પડી છે ! એ આપણી પાસે ક્યાંનો અપેક્ષા
રાખે છે અને એક જવાબે વિના મિરેષી
આપણે એના પડતા ચળો છાંવી લઈશું. એજ
એની ઉત્તમ કર ક્યાંનું તે સમજી.

ટેટલાક વગેરે પર 'અવોલ'ના એક
અંકના કવર પર કાકા કાલેલકરનો એક પેર-
માફ ટીકો વાંચ્યાનું સહિત છે. કાકાએ તેમાં
એવી મતલબનું લખ્યું હતું કે "મારા અને
સરદાર પટેલ વચ્ચેના મતભેદો જનમત જાણે છે
છતાં અને કહેવારો કે અમારે દિલ્લિસતાનના સ્વક-

તંત્રનો પ્રતિદાસ સખારો ત્યારે સરદાર વસ્ત્ર
બાઈ પટેલને તેમાં દિ'દના બ્યોન્' વોશિંગ્ટન
તરીકે સેખવામાં આવશે." કાકા અત્યંત
પ્રસિદ્ધિત કરેલો આ અભિપ્રાય આને કેવો
સાચો પડે છે ! અને કાકા કાલેલકરની વિવેકશક્તિ
માટે તેમના પ્રત્યેની આપણી માનવરૂપિ પ્રિયજિત
થાય છે.

અમેલને ગાંધીજીએ કહ્યું, "દિલ્લિ જોડી
જાંઓ", જિન્દાએ કહ્યું, "દિલ્લિ વહેંચીને
જોડી જાંઓ" પણ એ પ્રવચીએએ એમાંથી
એન્નું કહ્યું પૂરેપૂરું ન ક્યું. ગાંધીજીએ કહ્યું,
તેમ તે કંઈ ક્યાં વિના ચાલી ન જાય અને
જિન્દાએ માણું તેમ પૂરું વહેંચીને પણ ન
જાય. દિલ્લિ, પાકીરતાન કાચો પાડી મથા ખરડ,
પણ ફેર શાંચેને છટા કરી કાઢ પણ કામમાં
મૂક્યા વિના નીરળા મથા વઢાલગ શાંચ રહેલ
કરી દિલ્લિ સુનિયનમાં જોડાયું, એ હકીકત સ્વા-
તંત્ર્ય હતિદાસમાં સુવર્ણસિદે સખારો. પણ
એક પછી એક કમલ ધણી રેસી રાત્રે દિલ્લિ-
સુનિયનમાં જોડાયા તે વસ્ત્રલકાષ્ટની મુલ્ક-
ગીરીને આભારી છે. માંચેસ્ટર માર્કિંગને એ
વિષે અપ્રસેખ સખી જણાવ્યું હતું કે સરદાર
પટેલ જ એ કરી યમલ આપણા મલ્લપુરેની
મદતા પરદેસીએ પીજાને, ટેટલી આપણે
પીજાની ચકતા નથી, એ એકબીજા કલ
જોના છે

પશ્ચિમ પંજાબના દલ્લાકાંચી ઉરેરાવલા
સિખો પૂ. પંજાબમાં ફરીથી પ્રતિદિસા કરશે
એવો કથ જાંઓ, ત્યારે સરદાર ત્યાં મથા અને
સિખોને સલાહ આપી તેમને દરતાં ચેક્યા.
અદિસાના કાપણીની અવગણના કરનાર આ
સલાહક પ્રજા હવે મુસ્લિમ નિર્વાસિતોના
સંયોનું રખોપું કરી પશ્ચિમમાં મૂકી આવે છે
પશ્ચિમમાંથી આવતાં જીન-

શુદ્ધિમ નિર્વાસિતો હજી અભ્યાસમાંથી
મુક્ત થઈ નથી, છતાં સિધો, સંપન્ન જળની
સરદારની આગળે આધીન રહ્યા છે એ સરદાર
પ્રદેશી તેમની અનુભવ વૃદ્ધિ ને મદદ કર્યા છે
આ મનઃકાળમાંથી પસાર થતાં સરદાર ને
અનુપમ નેનામીરી સ્તોત્ર છે તેની પૂરી વિવરણ
આપણે જણતા નથી, પણ એમની મદદતા
વખત આંધ્રે જણાશે, ત્યારે જનતા તેમની
કારકારિથી આશ્ચર્યચકિત થશે.

અતિ નાનાં કાચે પરથી પણ માણસોની
મેહાલ થતી જાય છે. બારડોલીના પદેસા
સમયક વખતે સર્વત્ર વિકસને એકાંતોની
જમીનો કુશળમાં રાખનાર સિદ્ધિને તે જમીનો
માલિકોને પાછી આવવા સરતાના રહેને એકને
સમજાયા જમીન રાખનારે એ જમીન કબજા
પણ એવી થત છે કે તેણે એક સરત મુઠી
કે "સરદાર પોરે અને જૂન લાકો છે, તે મારી
મારી માટે તો જમીન પાછી આવ્યું." હવે
સરદારને કોણ કહે કે તેની માફી માગે? હવે
પોરેને રક્ષકની ખબર પડી, ત્યારે તે સીધા
ગરબર અને શરિષા હતા ત્યાં મથા અને
જમીન રાખનારને કહ્યું, "મે તમને માફવા
કે વાર, જમીન પાછી આપી દે. એટલે
ફૂલમારી ખૂન પ્રસન્ન કરીશ" અને આમ આ
વિષવાદતા તરત દસતા નિકાલ થઈ ગયા.
કોઈ અર્થિષ નેતા હોત, તો 'મારી જમીન'
એવી જાહેર કરત અને વાત તરંગેક પર આવતાં
વિશ્વમ થાત. મહત્વના પ્રશ્નો પર સરદાર
આવી નિર્ણય સક્રિત જતાને છે. એ શુભ વિના
આગેવાન ન થતા.

વખત આંધ્રે કોરમાં કોર દેખાતા આ
લેખકી પુરુષનું હૃદય કુસુમ જેવું હ્રમણ છે
એમ હમણાં એસ. કે. પાર્ટી, મુખ્યની
એક સભામાં જણાવ્યું. તેમના સંસ્પર્શમાં
આવેલાઓ તેમની હૃદયમાં પરિચિત છે જ.
વિલાસત મસૂના જવાની પોતાની પાસપોર્ટ
કાપને આપી દેનારમાં ત્યાજગતિ કે નીજા, ભેદને
એમ સહજ સમજી લેવા. જનતા જેવું હોય
કે કાપને તે ખૂમથી લીધી હોય, છતાં તે વિશે
જરા પણ જેણે ખરખરો ક્યો નહિ, તે આત્મ

સન્મતી તો અવસ્થા ખરા એમ સ્વીકારવું રહે.
વળી સરદારના કાપણોની અબજકિત
અભેદ જણાવ છે, દરેક વાકેવમાં ભેરદાર વિચાર,
હોય છે. આઠી તેડી વાત છાંટી સીધું હૃદયમાં
ફેટરી જાય એવી સૈદ્ધિમાં તેનાં કબોના પાંધ
છે છે. ખોટાં પિટ પિપલુ વિનામ્ય સીધા વિચાર
શેષી તેનાં કાપણો અજાન અસરકારક થને છે
દાહાઈ કર થતાં અમાલ નેપોઈથવન તેના સેનિ-
કોને કાપણ આપેલા તે પંક્તિના એ કાપણો
ખીજે કાળે જોવા મળતાં નથી. એમનાં કાપ-
ણમાંથી સમજાતા ઠાંકનાની સામય વિસ્તાર કાચે
રોડી રાખવી રહે છે.

૫. પંચાલમાંથી આવેલા ૩૦ માંખ નિર્વા-
સિતોની વસાહત, સેંક સરંજમ કારોગાની
પહેંચણી, તેની પ્રાપ્તિ, પાંચમી કાદાર ૫૨
અકુટ, દેશી રાગે, રાણુ, નિત્યક્રમ પર દેખ-
દેખ, શ્રીતિક પ્રધાનોને માન દર્શન, અને એ ઉપ-
રાંત પણ મોટી કઠિન કામ-આકર્ષવાની નેતા-
ઓને વળેકળે સંતોષી આપ્યું એવી અનેક વિષ
પ્રશ્નિમાં નિરતર રોકાયેલા સરદારને તેના
એજખીનાઓ નાની નાની જામતો માટે પત્રો
લખી તેમનો અમુલ્ય સમય ન ખર્ચાડે એવી
અમારી સૂચના છે. આજે સરદારના કિરે
દેશનો ખાર છે " અને વેતન નથી મળતાં, તે
સંખ્યા થોડા નુકસાન કરશે." " મારા
કવિજાને પાસપોર્ટ મળે એવી વ્યવસ્થા કરશે."
એમ પત્રો લખી તેમનો અમુલ્ય સમય ખર્ચાડે
નહિ, એવી અમારી આમદ બરી ચિનતિ છે.
સરદાર મારા, તમારા ખોટાં કે ગુજરાતના માત્ર
એકમના નથી પણ સમગ્ર દેશના સરદાર છે

અમારા સરદાર કોઈ ઉચ્ચ કોટિના સાધુ
છે, જેવું અમારે કહેવું નથી, આધ્યાત્મિક
ઉન્નતિ પામેલા કોઈ દિગ્ગજ પુરુષ છે એમ પણ
અમે માનતા મનાવતા નથી, પણ આજની
સંજ્ઞા પરિચિતમાં ને સર્વ કષ્ટ નેતા છે.
આજની બેધાર્મિકીમાંથી દેશને હલિસલામત
નહી લાવી શકે એના એમ એક નેતા છે.
અર્થિષ નેતા મુસદ્દો અને રોકિન નેતા કાવ-
કુશલ - સરદાર પટેલ કિંદાજા !

આ મદિનાના કુલ જન વો પેશની આજ્ઞાનો મદદતરી કોઈ અપનું પશન ખેલે છે. પૂર્વ યુરોપમાના સોફ્ટવાઈ રાષ્ટ્રોમાના કોમ્યુનિસ્ટ પક્ષે કાવમાત્ર એક આંતર-રાષ્ટ્રીય સદસ્ય સમઘ, ગ્રામી જે સડક પહેલાંની 'વર્ક' ઇંટરનેશનલ સરયા અને આ અઘ્યા નવેસર ચાલુ કરીને ફુનિય માના કમ-આર વર્મનું એકમ માધવા માટે ગમી કમ દતી આ સરયા દલાતીમા આતી ત્યારથી મીડીને કોડાજ વર્ગોમાં ફુનિયામાના મોટા મોટા રાષ્ટ્રોમાં કોમ્યુનિસ્ટ પક્ષ મળેા લગે. કાલમા જ રથવાલેલી નવી સરયા પખ પૂર્વ આ અમુક પશિમ યુરોપમાના નાટ્રોપાના કોમ્યુનિસ્ટ પક્ષને એક બીજાના અનુભવને વિચારોતી સલાહ મળે એ દગુથી રથવાલતી છે આથી પૂર્વ યુરોપ અને ખાસ કરીને ઇટ-લીમાંના તથા ક્રાન્સમાના કોમ્યુનિસ્ટ પક્ષના ધાગો ને ને બહિનમત દેસની પરિસ્થિતિને અનુકૂળ લોપ તેવી રીતે જ નક્કી થવાનાં નથી. પખ આંતરરાષ્ટ્રીય પરિસ્થિતિ પ્રમાણે યુરોપમાંના તમામ દેશોમાંના કોમ્યુનિસ્ટ પક્ષાની સલાહ પ્રમાણે નક્કી થવાના છે. જરિવખમાં ને જનાવો જનવાની સહજતા છે ને જનાવોની નજરે ક્રાન્સ દેસના જનનારા જન વો ખુજ જ મદદતરી થઈ જે તેમ છે ક્રાન્સ દેશમાં સોફ્ટવાઈ રાખતી કે ફુકમશાહી રાખતી, એ સવાલ આજે, બારે મદદતરી થઈ પડ્યો છે. તાનો કોમ્યુનિસ્ટ પક્ષ ખુજ જ જળવાન છે ત્યા ફુકમશાહી ન્યાવાવાનું કાંઈ જનને તો સહમ થવા વગર ઇટકો થવાનો નથી. આથી જ કોમ્યુનિસ્ટ પક્ષની ક્રાન્સમાંની નીતિ અંતર-રાષ્ટ્રીય પરિસ્થિતિ પ્રમાણે નક્કી થવાની છે. જે સહમ થવાની છે તેને પતી અટકાવતા કાંઈ ફુનિયામાના કોમ્યુનિસ્ટ પક્ષોનો આ પહેલો પેતરો છે.

સકુલ રાષ્ટ્રસપમા સહમના ઉદ્દેશ્યથી ભરેસ ખાલુ કરીને પક્ષોના મુનાસબો સામે

વામુદેવ યરાય ત કોટલકર

એવિવેટ પ્રતિનિધિ મી. વિશિન્કીએ નેર કાર બાપજુ કરીને તેમની કમિ કમક પમના બરવાનો આમદ કમો દતો આ સવાલ સખપ મા પુખજ થમાં થઈ ત્યાર પછી બાવા પક્ષના મૂડીવાદી રાષ્ટ્રોના પ્રચારકાવ સામે નિર્બંધામક કાવ પસાર કરવામાં આવ્યો. દતો લગાઈતી તરફજુ કનારા મૂડીવાદી રાષ્ટ્રો વિરદ એવિવેટ અરકાએ આ બીજો પેતરો ભર્યો છે.

નવી માથે સાથે કોમ્યુનિસ્ટ ગાળાકાંતિ નિમિત્તે બાપજુ કરતા રસિયન પરરાષ્ટ્રીય મત્રીમી. મોસોટાવે મહેર રીતે એમ જલનું કે અંદમ બીજને લગતો બેઠ દવે કમિ એકલા અમેરિકા પાસે રજો નહો. કોડાક વખત પૂર્વ ઇતર રાષ્ટ્રોને પખ એ બેઠની જલજુ થઈ મધ જે, જાગ સુખી પાનાની એકલાની અણાતી અંદમ જાળની કહિતના નેરે અમેરિકાની સરકારે ઇતર ગાળોને ખીવકાવવાની પ્રવૃત્તિ ચમાઈ રાખી દતી દવે તો રસિયની પાસે પખ અંદમ જોઈ છે એવુ જલજુવામાં આવતાની સાથેજ અમેરિકાની કમદારી અને મજરી બધ મલ જશે, એમાં ચંકા નહો. કાકા મારેની પોતની નેચરીની ખુમારીથી થનમન નાચી રહેવા અમેરિકન મૂડીવાદીઓને આથી સરસ ઓમકી મળી મધ છે, સબવિત સહમની સામે ગટિનાનો ત્રીજો પેતરો છે.

ઉપર જલજુવેલી આંતર રાષ્ટ્રીય કોમ્યુનિસ્ટ પક્ષ સરવાની રવાપના કરવાખ આવી તે વખતે જાહેરનામુ બદારે પડ્યું હતુ તેમાં એવ જલજુવામાં આવ્યુ હતુ કે આજે જતમ થમાં સોફ્ટવાઈ કામમાસ્-કિસાનોની તાકાતમે છે તેનાથી ઓછો લેજવામાં આવે છે તે બારે જૂલ છે, તેમજ સામાજ્યવાદીઓની તાકાતમે નાકકનું મદદત બપાઈ રજું છે આ બને જુસોના સખપમાં એ જાહેરનામાનાં પ્રકારો કરવામાં આવેલો છે, થી મોસોટાવ એમ કદ છે કે ફુનિયામાંની મૂડીવાદીઓની સતા આજે એક સરખી રીતે પોલકા કરી રહી છે.

ઉપર પ્રમાણેની તમામ પ્રકારની મુદ્દ વિરોધી ઘટના બની રહી છે તે દરમિયાન કાન્સર્માં તેજન ઇન્ડસ્ટ્રીમાં લોકસાહી અને રાજ સ્વાધી પક્ષે વચ્ચેનું અંતર યોગ્યપણે રીતે વધુ યાદ્ય છે. એ બંને દેશમાંની રાજ્ય સંઘા જૂના જૂના સમિતિ વાદના આધિન આજે મુદ્દિવાદી સરકારના ઇમાની દૂતરા સમા મજૂરપક્ષના હાથમાં છે. લડાઈ મધ પડી તારથી તેમજે દુરાવેલી અને અમલમા મુદ્દેની નીતિને લીધે એ બંને દેશમાંના આર્થિક પ્રયત્ન નિકાલ ચવાને નહિ તેઓ વધારે ને વધારે વિકટ થતા ચાલ્યા છે. ઇન્ડસ્ટ્રીમાંના એટલી પણ ઉપરનો અને કાન્સર્માંના રમાદિયે પણ ઉપરનો વિસ્વાસ જીદી ગયો હોવાથી એ બંને દેશમાંના પ્રતિજાગી લોકો હુકમસાહી તરફ વળ્યું થયવતા થયા છે. મ્યુનિસિપલિટીઓની મુદ્દણીમાં એ બંને દેશમાં એ વિસ્વાસઘાતી મજૂરપક્ષને માર ખાવો પડ્યો છે. કાન્સર્માં ઇંગ્લેન્ડ પક્ષની બારે છત્ત થઈ વર્ગ કલહની તીવ્રતા વધતી ચાલી છે, એમજ આથી સાબિત થાય છે. અતિશય તરફનાં રાષ્ટ્રોનું સોવિયેટ વિરોધ સમઠન અઘાય તેમાં કાન્સર્ બારે આઠખીલીપ હતું, પણ હવે તે નષ્ટ થશે એમ લાગે છે. એટલા માટેજ લોકસાહી પક્ષે ખૂબ દક્ષતાથી વર્તવાની જરૂર છે.

આખાની આર્થિક કોઠાકરીમાંથી પોતાની જાતને જાગવી મેવાના હેતુથી અમેરિકન અને યુરોપિયન મુદ્દિવાદીસંઘ ખૂબ મોટા પ્રયત્નો કરી રહ્યો છે. 'માર્ક્સ યોજના'ને માટે યુરોપમાંના નાના મોટા ૧૦ રાષ્ટ્રોએ એકત્ર થઈને પોતાને કુલ એકઠર એકસા અમલ સંધિવાની મદદ મળવાની વિનતી કરી અમેરિકન પ્રતિનિધિએ પોતાની વિલિટ હમે વર્તીને એ કુલ મામલણી મોટા પ્રમાણમાં એકી પરાધી લીધી. તેજ પ્રમાણે બજા ઘરેલા તમામ રાષ્ટ્રોએ મળીને પોતે એટલી આર્થિક પ્રગતિ સાધવા માટે જે ને નકષ્ટ કરી તેની યોજના અમેરિકાએ પેઢ કરવાનું જણાવ્યું. એ યોજના પ્રમાણે ઇન્ડસ્ટ્રી પોતાના કોલસાના ઉત્પાદનમાં

પાંચ કરોડ ટનનો વધારો કરવાનું હતું છે. પોલાદનું ઉત્પાદન એક કરોડ પચાસ લાખ ટન સુધી વધારવાનું છે, તમામ રાષ્ટ્રોનું વીજળીનું ઉત્પાદન પચોતેર ટકા જેટલું વધારવાનું હતું છે, પરંતુ એ સૌ સિદ્ધ થાય તેટલા માટે જે નિયોજક લોકોએ તેનો અમલ કેમ પણ રાષ્ટ્રે કરી નથી વળી ખાનગી ઉદ્યોગોને ઉત્તેજન આપવાની અમેરિકાની નીતિ છે. પરંતુ આ બધું બની શકી રીતે, સહે ? આર્થિક કોટાકરીની બીકને લીધે પ્રે. કુંભેને કોમિસની જેઠા નવે મરની સત્તરમી તારીખે બંધવાનું દરાખ્યું છે પરંતુ માર્ક્સ યોજનાને કોમિસનો ટેકો કેટલા પ્રમાણમાં મળશે એ હજી સમજી શકાય એમ નથી. આજસોજ 'રીપબ્લિકન' પક્ષના મોઢાએ યોજનાની સામે મત દર્શાવી રહ્યા છે. ઉપર એ યોજના સ્વીકારાય તો પણ તેમાં ખૂબ જ ધર-મેળના ફેરફાર થવાનો સંભવ જણાય છે. એમ છતાં પણ આર્થિક કોટાકરી અનિવાર્ય છે એમ હવે સ્પષ્ટ થતું લાગે છે. અમેરિકાની નિકાસ સતત ઘટતી ચાલી છે, અને તેથી ત્યાં ઉદ્યોગ ધંધામાં મંદી આવી છે.

ચીનમાંના કોમ્યુનિસ્ટ પક્ષે મોટા પ્રમાણમાં સામી ચડાઈ શરૂ કરી તેને આજે એ મહિના થયા છે એટલા સમયમાં મચુરિયાનો નેવુ ટકા જેટલા માત્ર કોમ્યુનિસ્ટ લોકોના હાથમાં આવ્યો છે એ ઉપરાંત હોનાન મુડે, જેઠાજ દક્ષિણના પ્રાંતોમાં જનરી લડાઈ ચાલી છે. ચીનની ફોજોનું પૂરેપૂરું પતન કરવું, એ પોતાનો હેતુ હોવાનું કોમ્યુનિસ્ટ પક્ષે જાહેર કર્યું છે. એકઠરે ચીનમાં અને ખાસ કરીને ચીન-ત્સીની દક્ષિણે પણ ચીનની સરકારની સામે મોટો લડાઈ રહ્યો છે. અમેરિકા આ લડાઈને સતત આંશુ રાખવા માગે છે, પણ તેથી ચીનની રાજ્યસના ટકી રહે તેમ નથી એ હવે અમેરિકાને પણ સમજાઈ ગયું છે, તેથી જ તેનું ખાસ ધ્યાન હવે જાપાનને જળવાનું જનાવવા તરફ એકાગ્ર થયેલું છે.

હિંદી રાજકારણમાં મોટાભાઈ દેશકારી કપાટાગ્રંથ થઈ ગયા છે. જુનામંડ રાજ્ય પાકિસ્તાનમાં સામેલ થયું તેથી કાઠિયાવાડની ભુમિ ઉપર બારે સવાલ ડાંચો થયો છે, જુનામંડના વલ્લુને નષ્ટ કરવા સાથે રાજ-કોટમાં 'આરબી હુમલ' નામે ઇતિહાસકાર સ્થાપવામાં આવી. જાન્યારિવાણ તથા માર્ગરોગ એ જાને માર્ગસિક સરકારોનો હિંદી સંબંધી ફોર્મોએ કમળ લીધો છે. કેવળ કાલની રૂઢિએ જ જોવાનું હોય તો જુનામંડના કૃત્યને ગેરકાયદે દેખાવી શકાય તેમ નથી. પરંતુ ખરો પ્રશ્ન એ નથી પણ જુનામંડની જનતાનો છે. જુનામંડની જનતાએ પોતાના ઉપર આટલા વર્ષોના જુલમની સામે સામનો કરવો જોઈએ કમનસીબે તેમ ન થતા સુખ્યાગ્રંથ દિવસો જુનામંડ છોડીને દિલ્લરત કરી ગયા છે એ દિલ્લમીની વાત છે. પોતે ક્યા રાજ્યમાં સામેલ થયું, એ દેશવાણું કામ જુનામંડની પ્રજાનું છે; પણ તેનો જવાબ કોઈના કાને પહોંચતો જ નથી વાત.

કાશ્મીરમાં એકદર જતાવો જલુલ કપાટાગ્રંથ જની મલા કાશ્મીરમાંની લડત પહેલાં તો કાશ્મીરી જનતા અને કાશ્મીરના મહારાજ સર હરિસિંહ વચ્ચે હતી. કાશ્મીરમાં મોઢા કામની વસતિ મુસલમાનોની છે અને રાજ્ય દિવુ છે આમ કોરા જ્યાં રોજ અગુસ્તાની આગેવાની નીચે દિવુ, મુસલમાન, રોજ વચ્ચે સૌ કોનોએ મળીને ચેલ્યાં સત્તર વર્ષો મુધી જુલમી રાજ્ય પછીવટની સામે બરા-બર રીતે કોડું ચેલ્યાં. કાશ્મીરી જનતાનું જોડ્ય દોઢા સમ રાજ્ય હરિસિંહે તળીક કરી, પણ હિંદી જનતાએ અને તેના નેપા પશિત નફોએ અને મહાત્મા મીષીજીએ કાશ્મીરી

જનતાને રોડો આપ્યો. આથી મુખ્ય પ્રધાન કાંચે' રાજનામુ આપવાની ફરજ પડી અને રોજ અગુસ્તાને કેદખાનામાંથી મુક્ત કરવા પડ્યા. આ જતાવો જની રદવા વેવામાં જ દિવુસ્તાન અને પાકિસ્તાન વિભક્ત થવા અને ફેથી રાજ્યોએ કોની સામે સામેલ થયું, એ પ્રશ્ન જોડો થયો આ પ્રશ્નનો નિકાલ ફો ફેથી રાજ્યની જનતાએ કરવાનો હોતા જ્યાં પાકિસ્તાનની જાન કાશ્મીરને પોતાનામાં સામેલ કરી વેવાની હતી ત્યાંનો વસ્તીને મોટો ભાગ મુસલમાનોનો હોવા જ્યાં જ હરિસિંહ સામે પડ્યો એવી પહેલી બીક વેચો છાગી અને રોજ અગુસ્તાની આગેવાની નીચેની ત્યાંની જનતાની બારે બીક પણ વેચો છાગી. કોઈકોઈની ઘડતમાં પણ જનતા રજ-ખાંચક રીતે એ જાણુએ પેઠાની પ્રાચીન જાણમાં જોડવાનું વચન આપે એ બીક જ પાકિસ્તાનની સરકારને છાગી વેધો જ જ હરિસિંહનાં કુખ્યેનો છાગ - પાકિસ્તાનની સરકારે આફ્રીદી રોજાંઓને લડાઈનાં દિલ્લર પૂર્ણ પાડીને કાશ્મીર ઉપર ચમક કરવાને પ્રેર્યાં. સર હરિસિંહ મદ મેળવવા પશિત નફોને મજા પણ જનતાની આગેવાની રોજ અગુસ્તાને ન આપવામાં આવી ત્યાં કુર્ષ મદ કરી શકાય નહિ, જેવું એમને પશિત નફોએ જણાવી હતું. આખરે 'સર કાશ્મી' ને મુખ્ય પ્રધાન જતાવવામાં આવ્યા ત્યાર પછી જ કાશ્મીરને મદ મોડકવામાં આવી કાશ્મીર ક્યા સંજ્ઞાનમાં ભગતું એ સવાલનો નિકાલ આખરે કાશ્મીરની જનતાનો અભિપ્રાય મેળવી ને ક્યામાં જતાવતું હ દિવુસ્તાને કાશ્મીરને મદ કરી છે. તે વટક વટક છે. કોણ વગર પછી મેઢા પ્રજાજીમાં મદ જવાકે આ જ્યાં પણ આ મહાચક્રીમાં પાકિસ્તાન

જેને કાશ્મીરમાંના મુસલમાન લોકોના 'અચાવ' માટે સ્થાના કરે એ જનાવળેજ છે. એકંદરે નેતા આ સવાલ બારે મુશ્કેલી બર્ષો છે. એ દેખીતું છે. હિંદની મદદ વગર આને કાશ્મીરી જનતા પોતાના જોરે સરવાળે કેટલા પ્રમાણમાં તોયાર છે એના ઉપર જ કાશ્મીરના ભવિષ્ય નો આધાર રહેલો છે રસિયા અને હિંદુસ્તાન એ બે મોટા રાષ્ટ્રોની હદ આમળ કાશ્મીરનો પ્રદેશ, પ્રસરેલો છે તેથી ત્યાંની લગામને ખૂબ જ બારે જાતે રાષ્ટ્રીય મદત્તવ અપાય છે કાશ્મીરી જનતા પોતાની સ્વતંત્રતાના રક્ષણને માટે કેમકે કરે જ પણ પાકિસ્તાની પ્રતિભામીઓના પ્રચારનો ને તેમની ઉશ્કેરણીનો ભોગ કાશ્મીરને થવા દેવું ન હોય તો 'સેરે કાશ્મીર'ની સરકારે જનતાના હિતનો કાર્યક્રમ હાથ ધરવો જોઈએ. જમીનની સવડ ઉલોમ ધંધાની વૃદ્ધિ, સમાન દરજ્જે વગેરે પ્રકારનો લોકશાહી કાર્યક્રમ 'સેરે કાશ્મીર'ની સરકારે હાથ ધરવો જોઈએ.

મહાત્માજીએ બાવનિયત્રણને સમતા

પોતાના વિચારો લોકો વખત પૂર્વે જાહેર કર્યા છે. બાવનિયત્રણ રૂઢ કરવું જોઈએ, એવો તેમનો અભિપ્રાય જણાય છે. જાણ ઉપરનું નિયંત્રણ રૂઢ થયું તેની સાથે જ તેનો બાવ જ ન-પું, બટારા અને કાંદા ઉપરનું નિયંત્રણ દૂર થતાંની સાથે તેના બાવ ત્રણ અણધારી પણ વધારે વધી ગયા છે, આપણી નજર સામે આવા બનાવ જની રહ્યા હોવા છતાં મહાત્માજી કાળજીગરિયાનો પણ તોણે, એ કમનસ્કીની વાત છે. દેશમાંના તમામ નિષ્ણાતોનો અભિપ્રાય અને અનુભવથી કાલા અનેલા તમામ પ્રતિભા ના મોરારામ ત્રીઓનો અભિપ્રાય વિદ્વદ્ હોવાથી હાલ તરત તો બાવનિયત્રણને રૂઢ કરવાનો પ્રયત્ન ખોર ભે પડ્યો છે જ્યાં પણ મહાત્માજીના વિચારોની અસર આમળ ઉપર કંઈ મુક્તમાં થશે એવી બીજ રહે છે. અગાધારેજ આપાર કરવાની આવી જુદી મહાત્માજીને ક્યાંથી સૂચી, એ તો પરમેશ્વર જણે. નિરપરાધી જરીઓ જૂએ મરશે તો તેની જવાબદારી મહાત્માજીને સિર રહેશે.

પ્રિયા

પ્રિયા લક્ષ્મી સાથે ખૂબસૂરતીમાં હોડ નક્તી,
પ્રિયા બ્રહ્માપુત્રી સહજ જન વહે જતી જતી,
સતી સિતા પ્રિયા સહજ યજ્ઞ સપન્ન દીપે,
મળ્યા જોવી પ્રિયા જલવ અવમાં ભક્તિ કરીને
એ હીરા તેને જગદગ્નિ ઉઠતી જ્યોત ફૂટતી,
બરી આંખે કુતિ નયન ઉપરે આંખ મલતી,
પ્રિયા નેનો કારી નજર કરતી હેત વરથી,
એ જ્યોતિ ત્યારે અનુપમ જતી હાં પૂરતી
હસે આકાશ સી અણુક અણુક તારક અણે,
હસે પક્ષી સર્વે કિલ કિલ કરી મિષ્ટ સ્વથી
હસે પુષ્પો સર્વે મુક્તિ કરતાં માન્ત મનને
હસે પ્રિયા ત્યારે મદ, ખમ, હ્રોડી અંજપ ધટે

સ્વપ્નાંના ખરીદનાર

ગળીમૂઝ તારા ચણુવું,
 સ્વદરિદ્રાજી જેવી તારાઓની મોઢીઓ સરી આજ બધું 'દુ'
 નિમિરે પાવણી એક ખુણામાં,
 નિર્જનતા જ્યાં
 ભગતી નીમક વાગેલ ખામી. ૫

ઉઘેરાએલાં ઉપાનતી જેમ ત્યાં પડ્યું પડ્યું કોઈ
 શોધી રહ્યું ભૂતકાળની ઢી.

હાથે જુટેલી
 ને સપરેલી
 જીવનના કલિદાસની મધ્યમાં જુલી પડેલી. ૧૦

કોણ જોડાડી મધુ ક્ષેત્રે જીભની માનવતા પર પાપ-પિછાડી ?
 કોણ ત્વજ્યેથી તવરૂપતણું
 દાર બપોં, કુઆલાપ બપોં અભિચાપ બપોં
 અતઃ જેવી ઉઘતી ઉપા
 જાણે આપાદની કારખી નૂતન. ૧૫

સાપ સાપ એના મોગન પેલાનાં અંતે આવી આવીને દ્રાક્ષા
 તારાઓ સગમી વધુભરાતણા અમિણે આવી આવીને ફરી જતા
 આવે રાણે પેમુ
 જોઈ મયેલ પ્રભાતનું મોણુસુ,
 જંઝાનિસે જેમ પડેલી જાગતી તેમ જાગી જતું. ૨૦
 નૂરજીવેથી માનવતાને જાગાડવા આવતું.
 'મેજ ત્વજ પેમુ

કુન્ન જેવી ક્ષક વિનાની સુશોભન સમિતી,
 એક દિ'પેમું સુચિત્ત માનવી પડ્યું વિમાસણે,
 વામનમયથી વિરાટ થવા તણા કોઈ ક્યા જેને ૨૫
 અતઃ ઉપર આજ વિચારના ધાવ પડ્યા એને.

કુમે કુમે નવ દોષ પરિમલ,
 મોળે મોળે નેવ શોનિશ્ય,
 અંતે અંતે અમૂલ સાધવા
 શીદ મથી રહ્યું માનવીનું જગ ? ૩૦

ગિતકના સજગેય નિસાસાની ઉપર આવી પડ્યું દિમવાદળ,
 પથ્થરને-વું કરી શહે પાલી
 કુન્દનકાર તો કુન્દન મરીથી પડી શહે પ્રતિમા મનમાની
 ને વરજી શહે,
 તે સરજી શહે; ૩૫

માનવતા દલાઈત વાસુકીને પણ કરી શહે.

એક દિ

એક દિ મેંક ક્ષત્રીના ભારથી,

અંદની રિમ્ત નેવી મનમોહક સ્વપનાઓ કચરાઈ જરી;

દેવ સુંદરના, દંભની વારતા

૪૦

હાયા સ્વરૂપે વિભાવરીમા બળી શ્રેષ્ઠે પથરાઈ જશે.

આવું મરી ત્યારે

આવી રહી રૂપરંજ બરેલી, તેજ વરેલી

છંદગીન કશું મૂલ્ય નહીં દગો.

સ્વપના કેઈ સોદાગર ન્યારે સોજીયા તારાં ખરીદવા આવશે. ૪૫

ઈન્દુલાલ ગાંધી

... ..

પ્રભાત

પડથી પડી આ પ્રભાતપતિની

જલદી સૂતાં જાવે

કુદરત સ્થામ ખુંધટ ત્યાજે-

સુનસુન અંધારા દૂર ભાગે

હજવે પૂવે ઉભાથ શાગે

મંદ વલત મીઠી સુરખી

ભરીને સુરભિ ઈર સરસિ

ઠાટખવાયાં હાળ પુરાણાં

કલુષિત અસ્તર ભવ ઢંઠાણા

મયદાન વ માયા બળતી

લાખાભવન મરી સુકિત

જીવનશવ અયોર ઉદાસી

મનમોહક વિષુ રહી વિભાસી

આથ ઢવે ભટ્ટે અજકે છે

આતમ નીલ લીલે તણખે

પડથી પડી આ પ્રભાતપતિની

જલદી સૂતાં જાવે-

શ્રી ભારત વિજય મીલ્સ લિ.

(ઠેલોલ)

ઉત્તમ અને ટકાઉ

કા પ ડ

અધ્યક્ષ: રમણલાલ ચંપકલાલ એન્ડ કું.

We manufacture all kinds of Textile Bobbins such as Inter-Rovings, Slubbings, Screwers, Wadia, West, Ring-Rabbeth, Universal Pins Picking-sticks of all sizes from the finest wood.

"Efficiency and Durability our Motto"

For particulars please write to:-

Shree Mahadeo Bobbins & Wood Works

BILIMORA

પૂર્ણ

મદ્રાસી મળા આવેલી રાધાકૃષ્ણની મધ્ય પ્રાચીન મુખની મૂર્તિ.
[વડોદરા પ્રસાદન આવાન સીમન્તરા]

અનુક્રમ

પૃષ્ઠ.

૧ ક્રમાંગીની નવલલ્લભ લલાદુરી—શ્રી સુનીલાલ પુ સોલ	૧૦૧
૨ નર્મદાનુ ઉપા-દર્શન—શ્રી ઉદુલાલ બાંધી	૧૦૨
૩ મધ્વાન્દે સત્ત્વ—એલ્ડાગીર રેસાઈ	૧૦૩
૪ મદ્વાસં સાહિત્ય સરભરજો—શ્રી. ૧ વ રેસાઈ	૧૦૪
૫ સુજ્ઞાત વિશ્વવિદ્યાલય વિરે (એક નિરંદન)—મો. વિશ્વમસાદ ધ. ત્રિવેદી,	૧૦૫
૬ સ્વામીની વ્યાખ્યા—શ્રી ૫૬ બ	૧૦૬
૭ સર્વવ્યાપક સત્યવદ—શ્રીખાલાઈ પુ પટેલ	૧૦૭
૮ બિસ્મિલે કે મા-રવ—શ્રી ભરતરામ બાલુમુખરામ મહેતા	૧૦૮
૯ વેદ (સંસ્કૃત નવલિખા)—શ્રી સશિકાન્ત ચતુર્વેદી	૧૦૯
૧૦ પદ્માધીના કે પૂર્વદર્શ—શ્રી નામકુમાર મડાલી	૧૧૦
૧૧ નશીમનાં નજરાં—કુ લીલાવતીન મહેતા	૧૧૧
૧૨ પાપર—શ્રી. ૧ મ. મહેતા.	૧૧૨
૧૩ ભારતરાષ્ટ્રીય શાસ્ત્રસુ—મિ. વાસુદેવ યશવ તટેલકર	૧૧૩
૧૪ દિલી શાસ્ત્રસુ—મિ. વાસુદેવ યશવ તટેલકર	૧૧૪
૧૫ " લક્ષ્ય નેમવ "—મો. મ'લુલાલ અનુક્રમ	૧૧૫

તત્ત્વી :

૨. પ. મહેતા

આનંદપરા, વડોદરા.

ડિસેમ્બર, ૧૯૬૭

વાર્ષિક કલ્યાણમ. ૧-૦-૦

૫૬૩ મના, ૧૯ ૦૮-૦

અરેરા મારે યા. આર

પૂર્ણા

॥ પૂર્ણા પૂર્ણજલા સમુદ્રસદિતા કુર્યાન્ સર્વા મંગલમ્ ॥

પુસ્તક ૨]

(૮મું અંક, ૧૯૪૭)

:[અંક ૫

કુમારોની જવલંત બહાદુરી

પ્રશ્ન—તમારે ત્યાં જે બહાદુરીના બનાવો વળ્યા તેમાં ખાસ જણવા એવો કોય મળ્યો છે ?

એસુર પ્રભાતે જ નેતા—જામારે ત્યાં ૧૪ વર્ષના પાંચ ઠાકરાઓએ જે બહાદુરી બતાવી તેનાથી અમો આશ્ચર્ય થયા હતા. એ સૌથી મોટા બાલક થાય. એસે વા ૬ મીએ વર્ષના કમિયુનિસ્ટ બાળકો. એસુરમાં આવશે અને ખજાનું લઈ લેશે એમ મનાવ્યું હતું. જામારે ત્યાં રાજ્યમહેલ આવેલા બુધી મિલિટરીયા રક્ષાથી હતા અને વાલકોની તેની હતો કાઠી રીધી હતી કે એવી કરીને કોઈ રાજ્યમહેલમાં પુત્રી ન લઈ લેવા દેવા. ૮ મીએ કેટલાક વિદ્યાર્થીઓએ રાજ્યમહેલ ઉપર ત્રિરંગી ઝંડો નાંખવાનું નહીં છતાં, તેમણે રસ્તો ઘીએ, પણ જરૂર નહિ પણ રાજ્યમહેલમાંની ગરબા આશરે દોઢ માઈલ ઉપર એક વળાવમાં જઈ હતી. આ ગરબા દેશનાં જનવર્ગી ઉપયોગમાં આવતી ન હતી. કારણ કે જોઈ ગરબા કરવામાં આવતી હતી આ વાત ઠાકરાઓએ જાણી. ઠાકરાઓએ બાપને જિંદી લખી કે દેશને મરિ અમો કોઈ આપવા જઈએ છીએ મરિ અમારી જિંદા કરીએ નહિ સંખ્યા કાવ પડી વળાવમાં પાછી નહિ લેવું હતું ત્યાંથી ગરબાં તે ઠાકરાઓ પેટા, ગરબાં તે જામારે હતું. હાથમાં ટાઈ અને જરૂરી હતી તેમણે ગયા. સાપ, વીજી, છત્રજી અને ઝાંઝરાંથી ખૂબ લોક લાગે તેવું હતું પણ આ ઠાકરાઓ તે સીદા થયા માત્રા હતા એસે કોઈ જાવની જોઈ ગરબા આગળે આવવા પછી દોઢ માઈલ પૂરો થયો અને પાંચ અને વિચારની વચમાં જવા હતી તે પાંચ મારફતે કોઈ આવ્યા ત્યાં એક લોખંડુ લાકડું હતું તે લાકડું કાઢી નાખી ઉપર આવવા રહ્યા આખી રાત ત્યાં નહાતા એક બાથમસાળા હતી તે બાથમસાળામાં સવાઈ ગયા. સવારનો પહોર થયો જામારે થયું અને રાજ્યમહેલ ઉપર તે ઠાકરાઓ ગઈ ગયા અને ત્યાં પુખ્ત ઉપર જિંદી ગયા, આખા સંદેશમાં નવ વાગે ખજાનું લઈને કાઢી લઈ લેવા તે જાવે આ ઠાકરાઓએ રાજ્યના વાવરા મોટી નાખી તેની જગ્યાએ સાથે લાવેલ ત્રિરંગી ખજાનું લઈ લેવા અને “વન્દીલાલ જીંદાબાદ” ના પોસ્ટરો લઈ, પણ જઈ તે આ ઠાકરાઓ મિલિટરીના હાથમાં સપડાયા. વિમાન થાય ત્યાં સુધી એ ઠાકરાઓને માર્યા તેમને રાતે દવાખાને લઈ જવા પડ્યા. પ્રજાપાત્રે તે ઠાકરાઓ છવવા રહ્યા છે આખા તે પછા કાળવા છે

જા સંખ્યા એ જણાવ્યું કે જ્યાં આખા કોઈ આપનાર દોષ ત્યાં જવાબદાર રાજ્યના કેમ ન થયે ?

મુનીલાલ પુ. શાસ્ત્રી

નર્મદાનું ઉપા-દર્શન

ધીમે ધીમે

ધીમે ધીમે મળસકું યાવું છું
રંજસરવરિયું ઇલકાવું છું-

ધીમે ધીમે-

વાદળ ઝોલીને સૂતાં શેવાનાં પાણી,
અંધારી ચાદરને તેજ રહ્યું વાણી,
ધરતીનું યુખ મલકાવું છું-

ધીમે ધીમે-

કંઠે ભરી દહી વાડીની ટોળીઓ,
શિવને પૂજન ચાલી બીલોની છોડીઓ,
અંગે અંગ લચકાવું છું-

ધીમે ધીમે-

કેસરનાં ફિરોજી ત્રંચાચ કેશ બેના
ગાલે છંદમેલા જટા શલાલનાઃ
ભાંભર કુમકુમ યાવું છું-

ધીમે ધીમે-

ઈન્દુલાલ ગાંધી

મધ્યાન્હે ઠાગડો ❸

[રાગ : દેશ-ત્રિપાલ]

અસિ ! સાબળ્ય પેલા વાયસને તડુવડમાં રે,

ગાતો ઠંઠમાં રે-

૬૭

‘ઠા-ઠા’ કરતો ખરે બપોરે,

ઠકંચતાથી ઠાળજ ઠારે-

ઘોરે વસ્તુ રહીને નિજના ઠંઠમાં રે-

ગાતો...

પ્રિયજનનો સંદેશો લાવે,

જન ઉરે શાંતિ પથરાવે-

આવે કહી ન હુથો માનવ બંધમાં રે-

ગાતો....

એતું લિહવું સીધે રસ્તે,

ભાવી અગાહી કે મસ તે

પંખીજણમાં ફરિજન બસ તે અંતમાં રે

ગાતો..

ઠલઠલણી એ મૂર્તિ બણે,

પ્રેમખેડિયો વળી પ્રમાણણે-

આણે એના ગુણ ફર્જણ નિજ અંતમાં રે-

ગાતો....

પ્રથમ હતો એ તો રૂપાળો,

ચાલી કરતાં ઘયોજ ધણી, x

સુવયો નવ શુ મુદ્દ (1) સૂર એના ઠંઠમાં રે

ગાતો....

માઢા તણે એ દેવ સમાળે,

દીર્ઘામુનુ પ્રતીક વિશંભે-

એના વિજ્ય કયમ ગાળે જમ આનંદમાં રે ?

ગાતો....

જેહાંગીર ‘માણેકજી દેશાઈ

❸ ‘રત્ન નાંધિકા’ ના હિત “મધરાતે ઠાગડો” નું પ્રતિ રાગ,

x મોકે હોત કયા પ્રમાણે.

ધનનેરસ, કાળીઓદ્ધ, દિવાળી અને પડવો એ ચાર દિવાળી પર્વના મુખ્ય દિવસો. સ્થૂત-રમાં વહેલા બિડી રનાન કરવાનું, રનાન કરતાં પહેલાં શરીરે કુમેલ લગાડવાનું અને મુઝાંધી દ્રબ્બોનો છોકો શરીરે ચોપડવાનો, દેવનાં દર્શન કરવાનાં, દેવને ધરાવેલા મહિયાં સુંવણી સકકરપારા અને ધેબરનું શિરામણ કરવાનું—જેને હવે આપણે ‘નારતો’ કહેતા થઇ ગયા છીએ. બહાબેજન, મિથાન, દેવદર્શન ઉપરાંત રાત્રે દારખાનું ફેડવાનું.

મદારા પિતાની ઉદારતાને કદી મર્યાદા હતી જ નહીં. તેઓ વડોદરે રહે અને હું સિનેર રહું. પરંતુ સપ્તરમા દિવસે તેઓ સભારી રાખે અને મ્હને ધટલી રમત સામગ્રી મોકલાવેજ. વડોદરામાં થયું સાફ દારખાનું બન્યું—જુ પચુ અને છે. કોઈ ગતા આવતા એળખીતા સાથે અથવા ખાસ માણસ સાથે કડિયા ભરી દારખાનું તેઓ દિવાળીના દિવસે માટે મોકલતા. ફટાકડા, રંગીન દીવાસળી, ફૂલકળી, બપોરિયા, કોકી, ચકકર, ગાડ, હવાઈ, પનળી, મિગોડ, હાઈ-દર, તારામળા, સાય જેવાં નામ પામેલાં દારખાનું ભરેલા કડિયા એ દિવાળીના દિવસેમાં મદારા પરમ જ્ઞાન હનું સાધન હતા. ક્યારે સ્થાન પડે અને અમે દારખાનું ફેડીએ એની તાકા-વેલી રહેતી. દાવા થતામાં એક એ ફેડિયાનો કમળે કગી હું એટલે દારખાનું ફેડવા પડેલીજ. એમાં હોડે. મ્હને પુત્ર સમેા મલી મેડેલા મદારાં દાદા દાદી એક નોકરને સતન-પામે રાખે. મદારા મિત્રો અને મેરીનાં બાળકો પચુ એમાં ઘઉં ભખ. અને મોડી રાત્ર સુધી દારખાનું ફેડવાનો શર્પક્રમ ચાલે. એવ બડાશ-અગર લસણીના ટોટા પચુ ભીતિ પડાડી અમે ફેડતા. ફૂલકળી, કોકી, બપોરિયા તે બાંખને જરૂર કસામલ સાથે—આને પચુ. પરંતુ માત્ર

ચમકાવતા ભઠાક કરનાર ફટાકડામાં કેમ રસ ત્યારે પડતો હતો તે કહેવાનું નથી. આમ બધાજ દિવસેમાં દારખાનું ફેડાય તે ઠેક કાઠિયા એકા-દશી કે પુર્ણિમા સુધી—દેવ દિવાળી સુધી આખું આણું ચાલે.

પડવાનો દિવસ એ બેસતું વર્ષ. પાછલી રાત્રે સમરસ—મીઠું—શુભન તરીકે વેચાય અને તે ખરીદવાનું હોય. પરંતુ તેનું વિશિષ્ટ મહત્વ અન્નકૂટના પર્વ તરીકે વધી જતું હતું. અમારા મરની દેવ પૂજા ‘સામળાજી’ ની પૂજા હતી. સુદર, કાળા પાપાણની વિષ્ણુ મૂર્તિ કૃષ્ણ મૂર્તિ દેવ ધરમાંથી ઉપર આવેલા દીવાન-ખાનામાં અન્નકૂટના દિવસે ભાવપૂર્વક સેધે જવામાં આવતી. તેમના સિંહાસનની આગળ અને આસપાસ રમકડા મોડવાતા, અને તેથી આગળ અન્નકૂટની સામગ્રી સમસ્ત પ્રજા નિમિત્તે મોડવવામાં આવતી. આ અન્નકૂટનાં દર્શન અનેક સીપુરોએ એ દર્શન બર્થે આવતાં અને અમારા મહાનને સાર્વજનિક મંદિરનું મહત્વ આવતી. હાકોરજીને સુદર સ્થૂતાર ધરાવામાં હોય. ધૂપદોષ ચાલ્યા કરતાં હોય. હાકોરજીની પૂજા બર્થે સુખટ નામના એક વડીલ વૈદિક નાગર અમારે ત્યાં નિત્ય સવાર બપોર અને સાંજે આવતા, અને બપોરે અમારે ત્યાં જમના. એમને અમે ‘સુખટ મામા’ કહેતા, અને તેમનું આત્મપણ અને વડીલપણ ધરમાં સદ્-ગ્રીહારતા. ૬ પચુ ઉત્સાર પૂર્વક પચીવાર હાકોરજીની પૂજામાં સામેલ રહ જતો અને સુખટ મામાની રેખરેખ નીચે હાકોરજીને વાપા અલંકાર ખેરો-વવા મથતો. અન્નકૂટનાં દર્શન સમયે તે હું દાઢમાં પડે એ સેધ હાકોરજી પામે ઝીલો રહી સદ્-દર્શનાર્થીઓ આગળ ગદાઈ મહત્વ પ્રદર્શિત કરતો હોતો.

શામળાની એ સુદર મૂર્તિ હજી કાસી-
કર્મા એક બાવિકને ધેર પૂજાય છે. મદારા
મેસાજમાં કોઈ રહ્યું નહીં અને દેવસેવાનો
ખટરામ છિપાડી સકામે નહીં એટલે દેવને પણ
ચિનોરથી વડોદરા અને વડોદરાથી કાસીય
જવું પડ્યું. માનવીને હાથ પડેલા દેવ પણ ક્યાં
સુરક્ષિત છે.

અન્નકૂટની બાવના માપખંધીના કુચને
અમે ભરી ' પ્રભુ અન્નના કમલા આપે માટે
એની સેવા. અથવા પ્રભુ અમના બદાર
ભરપૂર રાખે છે એટલે એની પૂજા એવો
સ્વાર્થ વિચાર મહત્તોને કદાચ
ન આવે. છતાં પ્રભુ અને અન્ન વચ્ચેનો
સંબંધ માનવીની પ્રથમ નમ્રુતિના કાળથી
જાળના સુધેસા કાળ સુધી ફેરેતો સતતો
ચાલ્યો આવ્યો છે. ' કાળીને ક્ષુ અને હાથીને
મણુ', ' કાંત આપ્યા તે ચાવણું આપશે જ'
જેવી કહેવતોની શદ્દામાંથી હરીત ચ્ટ્રીપાખામની
પ્રભુને પ્રમ કસ્ટી નાસ્તિકતા સુધી આજ તો
આપણે જાતી ચુક્યા છીએ.

' બિન મોક્ષ કે બમવાન કહાં !'

માંધીજી પણ કહે છે કે ગરીબો, છુછુકુનો
પ્રભુ રોટલામાં પ્રગટ થાય છે, અન્નનો અન્ન-
દર જઈ શકે નહીં. જમવાનું નામ દીધું હોય તો
કેળાઓ મુખમાં મુક્યા સિવાય ત્યાંથી ખસાય
જ નહીં. અન્નને પગ ન ચરારાય અન્ન કાલ
અન્ન દેવના. આવી આવી મન્યતાઓ અને
ભાવનાઓ અતિપાર્શ્વિય ચોરાકને મદતવનું
રવાન આપે છે દેહને ટકાવતું અન્ન અમે
એટલું મુદ્દ સામે છતાં એના વચર
હી ચાલી શકું નહીં. આજ તો
સાચો દેવ અમદેવ જ છે ફેર એક બારે પડી અમે
જે ત્યારે અન્ન પ્રભુને અર્પણ થવું અને
વધેશો પ્રસાદ સદુમાં વહેવાતો. આને એકુતથી
માંડી સદુ કોઈ અન્નરેવતાને કળા નાનગમાં
પૂરી ગયે છે. અન્નકૂટના દર્શન કરતાં હોય
તો કાળામળનાં કા. મોક્ષર્થ.

વૈષ્ણવ સંપ્રદાય સેવાપૂજા અને જાચાર
વિધિઓથી ભરેલો છે તિલક અને ગોપીચંદની
છાપ કરીને લગાડી પૂજામાં પ્રવિષ્ટ થવાનો ઉ-
ત્સાહ ત્યારે હતો. બાળક તરીકે પ્રભુને ધરાવના
ભોગ તરફ જાવ જરૂર જતો હતો એમાં શક નહીં.
છતાં જાતીનો સેવા પ્રસંગ ત્યારથી અને આજ
સુધી એક બહુજ ક્ષામય ભાવ પ્રદર્શન તરીકે
મદારા હાથને આકર્ષી રહ્યો છે. મને જાતી બહુજ
અમે છે-મદારા ન હોય છતાં. ' આરતીના બાદરો-
પચાર પણ અમે એવા હોય છે પંડનાઠ થાય
અને તે ન હોય તો નહાનકદી કાન્તે અમે એવી
મદારી તો આરતી સમયે વાજવી જોઈએ. મુંગાર
વિશુષિત આરાધ્ય દેવના મુખ રહામે ભ્યેષિત
શિખાઓ આમ તેમ ફેરતી એકી નજરે એ
મુખ નીકળ્યા કરવું એના સરખો લાલિત્ય
ભર્યો અભિનય બીજો નથી. ધર્મને બાળુએ
શુદ્ધિએ તો પણ પ્રિયમુખનું દર્શન ભરી ભરી
જાઓએ કરવું હોય તો આરતી કરીને જ
થાય. દર્શન કિયાની ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ કક્ષા તે
જાતી. ધર્મભાવનાને જાતી કરીએ તોય માનવી
જાતી થેશે અને એમ હું કહ્યું. બરેલ માનવી
માનવી વચ્ચે પણ આરતીની રીતે સર થાય તો
શ્યવનમાં એક લલિત કાણુ વધી જાય. અસજત,
પ્રત્યેક માનવીનું મુખ ધારી ધારીને જોવા
સોણું ન હોય એ સાચું. મુર, રાગ, રાજકીય
નેતા, ગવર્નર કે અમલદારોની જાતીઓ
ઉતરતી સાંભળી છે. એ જલાવનાં મુખ દીપાવલી
ધરી ધરી નીકળાવા સરખાં ન જ હોય એ
પણ સમજી શકાય એમ છે. છતાં જ્યાં
સામાજ, શક્તિ ભાવ અને પ્રેમ
હોય ત્યાં ભલે આરતી પ્રગટવાય ! ખાસ કરીને
પ્રેમીઓએ એ પ્રયોગ કરી જોવા જોવો છે !
સામાજનામાં ઉત્તરી સૌન્દર્યની જાતી જતો
પ્રેમ એથી જરૂર વધારે લગાશે. પ્રેમ એસ-
રતી મુખની રેલાઓ કદરવી જાતી જાય છે.
જાતીના પ્રયોગથી સૌન્દર્ય વધારે જળવાય
રહેશે-નિશાન માંકેલ-પાપ-પાપીપથી પંજુ

પત્નીની આસ્તી ઉતારતા પતિ રહ્યો પત્ની
જરૂર સુંદરમાં સુંદર બાવ યુગ ઉપર લાવશે
અને એટલી રીસાઈ હશે તો પશુ અને પતિની
આસ્તી ઉતારતી હોય ત્યારે પતિ જરૂર મુખ્ય
નિદામજીવણ બોલું કરશે જ. અને એટલો
ખર્ચ પતિને કરી હશે તો પશુ સંસ્કૃતીકારની
નિદામજીવણમાં ગ્રેમાનેશી કુસુમે ઉતારેલી એની
આસ્તીને કુસુમ સુંદરી પાસે કરાવેલા કુસુમ
'મેલી મહારી કુસુમ' નામથી છે એવર્ધન-
રામ સ્વરૂપ પ્રતિષ્ઠિત સાહિત્યકારનો માનવ
આસ્તીને ટેકો છે. એની આસ્તીને કુસુમ
કે એ પ્રયોગ જીવનમાં લાવવા જેવો છે. આસ્તી
કરતાં વધારે લક્ષ્યમાં મુખ્ય જીવન પીળું નથી.

હા હા એક 'એ' અમારે ત્યાં આવતા
એવાનું દુકુ રૂપ 'એ' એ હા આસ્તી આતા
તે અને હા વાદ રહી છે.

આસ્તી શી જન્મનાથ મજલા કરી

ધનન ધનન પદ બાજે તાલ ખજીરો.

વિષ્ણુ, શંકર, માતા કે હનુમાન અને તેની
આસ્તી કુ મોટા કરતો આસ્તીની પશુ કવિતા
હોય છે. અક્ષિતભાવથી બરી પરી હોય છે વડે-
કરમાં જાણીતું સુપ્રસિદ્ધ દેવસ્થાન છે જેમાં
નિત્ય રાત્રે આસ્તી અવાય છે અને સ્તવનો
ઉચ્ચારાય છે. એ સાક્ષીના કુ મહારી કુસુમ
એટલી કુસુમ, આસ્તી અને સ્તોત્રોને મહારા
કેદરમાં રવા રહી કુસુમ, અધ્યા ન હોવા છતાં
માણવજીવી મુખપાદ વધુ અમેલી સિવસક્તિની
આસ્તીના દુકુ સ્વરૂપ વાદ કરી નહીં કુ
અને પ્રયોગ તિલિ સાથે નોંધેલું રાક્ષિતું એક
એક સ્વરૂપ વિચારી કુસુમ

જ્યો જ્યો મા જીવતમે.

મનમાં ઉચ્ચારી નહીં કુ.

ઉચ્ચારણ સ્વરૂપ એ સાહિત્ય સ્વરૂપ
કેદરમાં કે નહીં એ પ્રયોગ ઉપર વાદ વધુ રહે
એક છે. ઉચ્ચારણ સાહિત્ય પ્રેરક જની રાક્ષા છે
એટલું તો હજીમાં જ રાક્ષા પૂરવાર વધુ રહે
આપણી સંસ્કૃતિમાં અને બીજી સંસ્કૃતિમાં પશુ

ઉચ્ચારણ, ધર્મ અને સાહિત્ય મેંમાં વધુમાં વધુમાં
છે એટલે મહારા માણવજીવન અને ઉચ્ચારણ
ક્યા કેવી રીતે સ્વરૂપમાં એની જાણી મેં કરી
હીધી.

ત્યારના અને અત્યારના વાતાવરણમાં
કેદરો જે પડે છે એ પશુ સમજવાની જરૂર છે
માણવજીવન મનના રાક્ષા, રમત અને ઉચ્ચારણ
ઉપરના સ્વરૂપ પશુ મદ્યવનુ જાણ છે એ સદુચ્ચારણ
એક છે. એ જીવના નિદાન ચોવીસ લક્ષ્ય-
ચોવીસ નહીં પશુ જાણતો લક્ષ્ય પશુ જોઈ નહીં.
કેદરમાં સાહિત્ય એમાં પશુ સ્વરૂપ જાણ હશે.

મહારા હા હા અને હા વહેલાં કિર્તી કુ
પશુ પશુ ખર્ચ તેમનીજ સાથે જ જાણી જતો.
કિર્તી મરોમર

પ્રજ્ઞાવ મારવ પરાદાર પુણ્યરિક
વ્યાસાચરીય શુભશોભક મિષ્ટાન્નપાકમાં
ચક્ષુમાં જાણીતું વસિષ્ઠ વિમિષ્ણામાં
વ્યાસાચરીય પશુ માગધતે મમામી
એવા પરમ બાળવતોના સ્વરૂપ કાને પડતાં
વળી વૈષ્ણવ ધર્મમાં કિર્તી મરોમર

કુષ્માય વાસુદેવાય હરયે પરમાત્મને
મળત વલેચમાદાય ગોવિંદાય જ્ઞાનમ
એવા સ્વરૂપથી જ પ્રમાત રર માય. અમર
પુણ્યસ્તોક મલ્લપાજા પુણ્યસ્તોક મુષિષ્ઠિય
પુણ્યસ્તોક જનકચિદેશી પુણ્યસ્તોક જગદીશ
એવા પુણ્યસ્તોક પુણ્યના નામે આચારણથી
દિનસ્તોક સ્વ માય.

અમળ નામે આચારણ સાથે નિદા ખૂલે એ
આસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ સહુ માટે સાફ છે. હું તો ત્યારે
આસ્તિત્વ હોતો જ. હા હા અને હા હા તો પ્રમાતથી
ધર્મમાં મેંમાં પરમાત્મમાં જ રહે. કું પશુ વહેલો
નાહી લેતો—આ મુખી જોઈને હીધું ન હતું ત્યા
હમી. જોઈને જાણથી નાજા વગર જન્મજન્મ નહીં
એવો જાણે જોઈને હીધા પછી મહારા જીવનમાં
દાખલ થયો એટલે વહેલાં નહાવાનું અદ્યતન થયું
અને જન્મતા પહેલાં નહાવાની—અને જન્મતા
પાળવાની પ્રમા દાખલ થયું. હું રમતો અમર

નિશાળ માટેનું ચાંચન તૈયાર કરતેલ અમારા
જાર નારણુએ કે તેમના બાઈ ચિંતાસા મને
આજુ પાતળું બધાવવા આવતા-હતી હતી.
હોતરછને સાથ સાથ, અમારા મુખેટ મામા વળા
લેખી જેસે એટલે મારાં હતી અને પીરસે. મ્હારી
અને મુખેટ મામાની વચ્ચે જમીને વહેલા ઘી-
વાની ઘરત નમે. મ્હારા કરતાં તેઓ મ્હોટા
હતા-પણા મ્હારા હતા અને જમવામાં મ્હારા
કરતાં જરૂર વધારે ઘીણુ હતા. એક મેટલીને
એક જ ઠોળાએ તેઓ કરી ચક્તા હતા. જમ-
વામાં હું મધુ ધીમે નથી અને માપવધી
છવનમાં આવવાની છે એવા પ્રેમ ન સમજાવવા
સુરજથી આજુ જમવાનું મને ચાલી શકે છે.
હતાં મુખેટ મામાની જોશરી હું કરી કરી
ચક્તો નહીં અને ચાહીને છતાંયે દોષ ત્યારેજ
તેઓ ચાહીને મોડા પડતા. પરંતુ મ્હોરે બાજે
ઝપમાં તેઓ છતતા અને મ્હારાં હાથને સતત
ચિંતા રહેતી કે આ જપાપીમાં હું જુઓ જ
રહેવો હોઈશ. તેઓ મને લડતાં, સમજાવતાં
અને દસતાં પણ ખર્ચ. હતાં યતેં ચરેલા વીર
હારે તોય પાછી પાતી સાને કરે પરંતુ મ્હારી
હજી પણ માન્યતા છે કે આપણે જરૂર કરતા
વધારે જ જમીએ છીએ. આજુ જમવાથી
કંઈ દરકત આવતી નહીં અને દાદાદહીના
વક્તવ્યમાં કમ્પુ ઠારં એટલું મળતું કે એ લર-
કતનો ખંમ વળી પણ જતો.

કૃષ્ણ કહો, કૃષ્ણ કહો, જન ' કાજ સરે '.

રુનાય બીના કુખ કોન હરે ?

એ ઉચ્ચારણ મુખેટ મામાની છબે પહું ખર્ચ
ચરેલું. એ આનંદી સાવિક વૃદ્ધના પુત્ર ચકુ-
લાય આમળ ઉપર સિનેરના આગેવાન નાગરીક
અને વેદાન્તના ભારે અજ્ઞાસી બની ગયા હતા.
આજ એ બન્નેમાંથી કંઈ નથી.

હું અગિયાર વાગ્યે સળામાં જાઉં. ત્યાંથી
બધાને કે-લપ્પા વમર રહાને પાછો આવુ.
મિત્રો સાથે રમત ચામે. પરંતુ રાત્રે તો દાદાની

સાથે હોયકે બેસી વાતોએ ચડતો. મ્હારું જે
કંઈ શુભ વધું દોષ એમાં સર્વેશ મ્હારાં હાથ
હાથોને આશિર્વાદ જ કારણુપ છે એમ મ્હારાં
માતાપિતા માને છે, અને કાર્થ કારણુના હતી ન
ઉત્કતા અકોહામાં ગુચવતા જુવ કરતાં
આપણા શુભમાં વડીલેની શુભેચ્છા જ કારણુ
છે, એમ માનવામાં હવાય વધારે સ્વયં દશે. મ્હારા
પ્રત્યેનુ તેમનું પરમ વક્તવ્ય હજી પણ મ્હારું
મોણુ રમણુ છે.

આમ દિવસની બનેલી હકીકતો હાથ પાસે
વર્ણવી નહીં. તેમને રમ પડતો દરો કે કેમ એ તો
શું કહેવાય? પરંતુ અત્યંત પ્રસન્ન મન અને પ્રસન્ન
મુખથી તેઓ મ્હારા અપાટા સાંભળતા. એમાં
સાચે કંઈ મક્કલની વાત દોષ. નિશાળમાં ક્યો
નંબર આવ્યો, ઉતરતો નંબર આવ્યો દોષ તો
અમુક છોકરાએ આ માઈ કરી છપ્પો નંબર
લીધો દોષ. ઉપર નંબર આવ્યો દોષ તો
મ્હારી સર્વોપરી અવગતન જ કારણુ દોષ.
ક્યો સિદ્ધ કેમ બોમતો અને શીખવતો? આવી
આવી-નિર્ણય કુધલી પૂરી થાય, હાથ હાથી દસે
અને જરૂર પડે ત્યાં સુચનાઓ આપે; પછી હું
કહેતો.

‘ હાથ, મને બચવાની વાત હોય ! ’

પછી તો આવવત, રામાયણ અને મ્હો-
ભારતનો આવ્યો બંધાર ખૂલી જતો. સરેકૂત,
દિદી અને ગુજરાતી મુખપિતો વેરતાં વેરતાં
હાથ મને એક બે વાતો અત્યંત રસભરી શીલિમાં
હતી જાય, અને એ પ્રસંગોના વાતાવરણમાં
રાચતો હોયકે મસ્તક ઉપર ફરતા હાથના
હાથની અસર નીચે હું સ્થપ જતો.

આ નિત્યક્રમ ! નિશાળનું ‘સેસન’ થાય કે
ન થાય, પરંતુ દાદાને મુખેથી બચવાની એકાદ
વાન સાંભળ્યા બગર હું સ્થપ ચકતો નહીં. વાતો
પણ વ્યસન જ છે અને આપણા પુરાણો અને
કાવ્યોમાં વાતાંઓના અખૂટ બંધાર બધો છે. એમાં
પરીક્ષા પણ આવે, એ દેવક્યા પણ આવે અને

માનવકથા પણ આવે. માનવીની રક્ષાનિ પીસવવા ભગવાન પણ માનવી બની ગયે. સુમારમાં તો સમજ પડે નહીં, અને વહીસે સમજ પડે પણ નહીં. રાધાકૃષ્ણની પ્રેમલીલા અને જોપ જોપીઓના રાસ ઉપરછાયા જાણતું રસ તરીકે પસાર થયે નાથ. પરંતુ જાણ માનસને પકડમાં લેતું રહે એવા ચમત્કાર, ધરાતન ભરેલાં સાહસ અને ધૃત, આંખમાંથી આંસુ વહાવતી કૃષ્ણ પટના એ ચમત્કારમાં જરાય ઓછી હોતી નથી. મહર્ષે ભાગવત, રામાયણ કે મહાભારતનું ઇલેક્ટ્રીક-પામ્પ્સપ્રદાન મ્હારા દાદા પસંદથી મને મળેલું. પછી ખીલ્યું રાધે વાંચવાની જરૂર જ નાણે ન રહી હોય એમ બન્યું. કદાચ વાંચવાનો પ્રસંગ આવતો ત્યારે એમ જ સામ્યું કે એ પ્રસંગ તો હું જાળપણથી જાળું છું.

‘અર્જુનચિંતા’ નામનો એક ગુજરાતીમાં છતારસો છાપેસો ગ્રંથ ત્યારે મ્હારા ધરમાં હતો. એ ગ્રંથનો કથા ભાગ એ મહર્ષે જ્યાં વાંચન બની ગયો હતો. એમાં પણ કૃષ્ણ કથા જ છે. કૃષ્ણ ભક્તિ એ મ્હારા મોક્ષાળની પરમ ભાવના.

પરંતુ ધરમાં વૈષ્ણવ વાતાવરણ હોવા છતાં સિવ સ્તુતિની દરકાર ન હતી, નવરાત્રિની સ્થાપનાનું કારણ જ હતું, રામનવમી અને સિવરાત્રિ એટલા જ બાળથી ઉજવતાં અને મારી આગળ ઉકસતી કથાઓમાં અઘ્ઘા, સિવ, ગણેશ, માતા એ સર્વની વાર્તાઓ. દાદાને મુખેથી રજુ થતી— અને તે એવી રસમય હશે કે મને ક્યા દેવ

મ્હોટા, ક્યા દેવ સારા, ક્યા દેવની પૂજા વધારે જણાયી એવી નાસ્તિક મૌનન શંકાએ પણ ઉપજતી.

શંકાનું ખારણું અસલ થયું એટલે મ્હે પૂછ્યું. ‘દાદા, સદૃથી મ્હોટા દેવ ક્યા?’

‘મ્હોટામાં મ્હોટા દેવ તો ઇન્દ્ર.’ દાદાનો જવાબ મળતો.

પરંતુ ઇન્દ્રની કારકિર્દી જુલુ ઝળકતી હતી નહીં. જ્યારે જોધએ ત્યારે રક્ષાસેનો માર ખાધ એ રહતો જ બેઠો હોય! અઘ્ઘા પણ એને બચાવે, સિવ પણ બચાવે અને વિષ્ણુ એ તો ઇન્દ્ર જ્યાવતું જાણે ખાતું જ જોતું હોય એમ સાજે એ શકામાં હું પૂછ્યો.

ઇન્દ્ર કરતાં કોણ મ્હોટું નહીં? ‘ઇન્દ્ર કરતાં અઘ્ઘા મ્હોટા—સદુના સર્ગનંદાર.’ દાદા શકા સમાધાન કરતા.

‘અને અઘ્ઘા કરતાં કોણ મ્હોટું?’ અઘ્ઘાની પણ ન્હાસબાગના પ્રસંગો વિચારી હું પૂછ્યો.

‘અઘ્ઘા કરતાં મ્હોટા મહાદેવ, અને મહાદેવથી મ્હોટા વિષ્ણુ ભગવાન’ મ્હારી શકાનું સમૂળ સમાધાન શાય એ અર્થે તેમણે કહ્યું.

પરંતુ મ્હારા તર્કનો અંત ન હતો. મ્હે પૂછ્યું.

‘વિષ્ણુથી મ્હોટું કોણ નહીં?’

‘વિષ્ણુ ભગવાનથી મ્હોટો, બાલ, તું.’

હઠી મ્હારા દાદા મુક્ત હાસ્ય કરતા.

હું અંજવાણ મ્હારી પ્રમાણસિ બધ કરતો.

વમને ધમર મને તે પહેલાં સામુઆ ખાધ જયો

યારો હવે અંજવાણ નહિ પણ બાલસમાં રહે છે

એક ધર્મગુરુ અને એક વલ્લભેતા વાદ્યવાદ્યના સંયોગના ઉપર કથાનો ધર્મગુરુએ કહ્યું, “અંજવાણ મારદામાં જ્યાં નિશાદ નથી, ત્યાં આંખેલા નિશાદ શોધે, તેવા વલ્લભેતા હોય છે.” વલ્લભેતાએ કહ્યું, “અજાણ પણ ધર્મગુરુએ મેલા અંજવાણ મારદામાં નિશાદ શોધે છે અને નવાઈની વાત છે કે તેણે એક શોધી પણ કાઢે છે.”

ગુજરાત વિશ્વવિદ્યાલય વિશે

(એક નિવેદન)

વિષ્ણુપ્રસાદ રા. ત્રિવેદી

સુદૃઢ પત્ર વિદ્યાથીને ઉચ્ચતમ સાહિત્ય, કલા, ઇતિહાસ, અર્થશાસ્ત્ર, ઋણિત, વિજ્ઞાન, વર્ણનિત્ય, વૈદ્ય, યન્ત્રવિદ્યા આદિના વિદ્યા-સંસ્કાર પ્રાન્તમાં સુલભ કરી આપવા, તથા એ જામી વિદ્યાનો સરોધનદારા વિસ્તાર કરવો, એ ગુજરાત વિશ્વવિદ્યાલયનો મુખ્ય હેતુ હોવો નોંધજો. વિદ્યાથી સારો નાગરિક અને તે સાડુ તે શરીરે મુદ્દ ને ખડતલ, કેમ્બુ રક્ષણ કરી શકે એવો સૈનિક, અને સામાન્ય જનતાથી જળજો પડી ન જાય તે સાડુ નગરમાં કે જનપદમાં શિક્ષણ, આરોગ્ય આદિ સમાજ-સેવાનુ રજાઓમાં કે પરેક્ષાઓ પઠી કરતા હોય એ પણ વિશ્વવિદ્યાલયે જોવું નોંધજો. પણ આ હેતુ જોણ છે અને વિશ્વવિદ્યાલયનો વિશિષ્ટ હેતુ ન મળ્યા. એ જોણ પ્રકારની જીવણી બધા જુનાનોને ગાંધે આપવી રહી રાષ્ટ્રના આ વિષયના સર્વસામાન્ય પ્રગંધમા વિશ્વવિદ્યાલય પ્રજામાંનાં એક સાધન તરીકે કામ કરી શકે.

(૧) ગુજરાત મુનિવર્સિટી સમય ગુજરાત માટે જ નહિ, ગુજરાતી માતૃભાષાવાળી સમય પ્રજા માટે હોવી નોંધજો.

ગુજરાતનું વ્યક્તિત્વ જાળવવાનું મોટામાં મોટું તત્ત્વ ગુજરાતી ભાષા છે, એટલે ગુજરાતી માતૃભાષાવાળા સર્વ માટે આ મુનિવર્સિટી હોવી નોંધજો.

આપણે દેશ, ગુજરાત પણ, પૈસાની રેશહેલવાળો રેશ નથી. જુદીજુદી રચાનિક મુનિવર્સિટીઓ કે કેવળ શૃદ્ધવિશ્વવિદ્યાલયો તેને પરપોડે એમ નથી. અભ્યારના સંજોગોમાં એમ થવાથી શિક્ષણના ધોરણની ઉચ્ચતા પણ કિંદ નહિ થાય. વિદ્યાથી એના સમુદાય ઉપર પણ શિક્ષણના ધોરણની ઉચ્ચાવયતા થોડે થણે જાયો આધાર રાખે છે.

આજે દેશી રાજ્યો જેવા કાંઈક વિખિન્ન જાયો ગુજરાતમાં જણાય છે તે ધોમાં જ વર્ષમાં ગુજરાતની સામાન્ય એકતામાં સમાજ થામી જાયો. જીવણીની દૃષ્ટિએ વડોદરા કે આવ-નગર આદિનાં જુદાં હિતો હોય એમ માનવા કારણ નથી. એમ તો દેશી રાજ્યો કરતાં વધારે પ્રજા હિતો મૂકીધરાનાં મણી સકાય. વિશ્વવિદ્યાલયમાં દેશી રાજ્યોની અસર અદિતકર નીવડવાની હોય તો તે કરતાં વધુ કાળ હલોમમાલિશો તરફનો-અધ્યાપકોની સ્વતંત્ર વિચારણા પરત્વે, અર્થાત્ વિશ્વવિદ્યાલયના પૂરા વિકાસ અંગે, મણી સકાય. એવા ભયો સેવવા કગતાં એવા સર્વ જાયો સમાહિત થઈ શકે એવી મુનિવર્સિટી સ્થાપવાનું ખેચ રાખવું. દેશી રાજ્યોમાં પ્રજાનો અવાજ વધુ ને વધુ જલવાન થવાનો છે. વડોદરા રાજ્યે તો જીવણીની બાળ-તમાં ગુજરાત માટે થણું કયું છે, તથા થણી બાળતમાં જીવણીમાં નવાં પ્રરવાન થ્યાં છે. વડોદરા અને બીજાં ગુજરાતનાં દેશી રાજ્યોને જળજાં રાખવાની કલ્પના કાનિકર છે.

ગુજરાત વિશ્વવિદ્યાલય માટે મુખ્ય હેતુ કલ્પથી કાઢોડ અને આજુથી ખાનદેશ સહિત મુનિવર્સિટી હોવું નોંધજો. એમાં કાંઈ રજા મહાવિદ્યાલય હોય તેણે ગુજરાત વિશ્વવિદ્યાલયનું જ નોંધણ માત્રવું નોંધજો. એની મુખ્ય શરત એ હોય કે એનું શિક્ષણ પ્રથમ વર્ષથી આજ્ઞા એમ. એ. સુધી ગુજરાતી દારા હોવું નોંધજો+ આજની મુખ્યની કાલેનેમાંલો ને કાંઈ જી-વણીનું બાદન પ્રધાનપણે ગુજરાતી રાખવા માગતી હોય તેને ગુજરાત વિશ્વ-

+ સિવાય કે જ્યાં વિશ્વવિદ્યાલયનો એવો અભિપ્રાય પડશે હોય કે અમુક વિષયમાં અંગ્રેજી માધ્યમ રાખવું યોગ્ય છે,

વિશ્વાસની માન્યતા મળે. એ જ પ્રમાણે દેશમાં કે દેશાંતરમાં કોઈ મહાવિદ્યાલય માન્યતા મામતું હોય તો તેની આ મુખ્ય સરત નોંધજો. પરંતુ સામાન્ય રીતે ગુજરાત વિશ્વવિદ્યાલયે દેશના ખીળ પ્રાંતોમાં કે પરદેશમાં પ્રવેશક કે આજની મેટ્રિક્યુલેશન જેવી પરીક્ષાની અવસ્થા કરવા ઉપરાંત બીજી વધારે જવાબદારી સેવી ના નોંધજો. આમ, ગુજરાત વિશ્વવિદ્યાલયનું સ્વરૂપ પ્રત્યાવલિમાંની કલમ ૨. (૨) ક જે પ્રકારનું નોંધજો અને તેને માટે કલમ ૩ નો નિયમ સ્વીકારવો નોંધજો. (નહી કરવા વિસ્તારોમાંની મહાવિદ્યાલયના પ્રકારની સંસ્થાઓ કેવળ ગુજરાત વિશ્વવિદ્યાલય સાથે જ નોંધાર્થ રહે એ નિયમ).

(૨) વિશ્વવિદ્યાલયના કાર્યો આરજ પ્રવેશપરીક્ષા પછીના શિક્ષણથી થવો નોંધજો x વિશ્વવિદ્યાલયને ક્ષા, સાહિત્ય, વૈદ્યક, ઇન્જનેરી વિદ્યા, કુશર-હોમોની જીવજીવી શાખાઓના ઉચ્ચ શિક્ષણને વાસ્તે યોગ્ય અનુકૂળતા કરી આપવાનું ઉદ્દેશ્ય હોયું નોંધજો પણ તેમાંથી કોઈ ગ્રાહનો પણ સારો પ્રબંધ થઈ શકે એ હોય તો મુનિવર્સિટી ગ્રાંટી શકાય (બધી શાખાઓનો પ્રબંધ યાજ ત્યાં સુધી યોજાવાની જરૂર નથી) અને એનું સ્વરૂપ કલમ ૬ (૬) ન પ્રકારનું હોયું

કલમ. ૨ ગુજરાત વિશ્વવિદ્યાલયના જ નિયમો સ્વરૂપે કલમ ૨માં (૨) ની વચ્ચે ત્યાં વસનારી, પણ ગુજરાતી ભાષા શાળાની પ્રત્યે સાથે પોતાની પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા જ જાણે પ્રદાનનું પણ હેતુ રહે

x મતલબ કે વિશ્વવિદ્યાલયના કાર્યકરમાં પ્રાથમિક, માધ્યમિક અને પછાતી કેળવણીનો સમાવેશ ન થાય, પ્રોફેસરશ્રીનો પણ નહિ જે કામ સરકાર અને કલ્યાણી સામાજિક સંસ્થાઓનું ઉ મુનિવર્સિટીને સરકારનું નિયમનું નામનું જ હોય છે,

૨. ગુજરાત વિશ્વવિદ્યાલયનું સ્વરૂપ આપના મતેથી હોય નોંધજો ૧ સામાન્ય રીતે વિશ્વવિદ્યાલયના વજુ પ્રકારો જણાયા છે

નોંધજો એના સંચાલનમાં સ્નાતકોત્તર શિક્ષણ કેન્દ્રોમાં અવસ્થિત રીતે વહેંચાણું નોંધજો. એમાં અકારણ કામ મેળવણું ન નોંધજો, તેમ જ નાના કેન્દ્રના ઉત્તમ અધ્યાપકોનો કામ અવારનવાર મફતી કરીને અથવા આસ કાપણ-માથાઓ મોકલી મોકાં કેન્દ્રોએ સેવો નોંધજો. એનું કારણ એ કે સ્નાતક સુધીના શિક્ષણને પણ વધુ ફલદાયી કિવા છવ આપનાસુ તત્વ તે અધ્યાપકોનો ઉચ્ચ અભ્યાસ જ છે. દિનરો અધ્યાપક વિદ્યાલય જાત વર્ષમાં એ મહિના અધ્યાપકો આપી આવે તો આપણા પ્રાંતમાં તે પ્રાંતમાં આપી મોજાનું મુકેશ ન મણી નોંધજો. વળી "ડોક્ટરેટ" માટે મદાનિય-ધીની તેજારી માટે કેન્દ્ર જાતે તેટલાં આર્થ નોંધજો અને તેની કાપા માટે ગુજરાતી ઉપરાંત દિન્દી-હિન્દુસ્તાની કે અંગ્રેજીનો વિકલ્પ હોવો નોંધજો એમ દૂ માનું છું.

(૩) ઠેક એમ એ સુધીના અભ્યાસક્રમની મોઢભાષા ગુજરાતી હોવી નોંધજો. પરંતુ મહા-નિયમની કાપા ગુજરાતી, દિન્દી-હિન્દુસ્તાની કે અંગ્રેજી હોય તો આજનો અધ્યાપક અંગ્રેજી કીકીક જાણે છે તેથી ત્યાં ગુજરાતી પુસ્તકો તેજાર નહિ હોય ત્યાં અંગ્રેજીનો ઉપયોગ કરી શકો. અને એક દશકામા તો ઉત્તેજનની અનુકૂળતા થતાં બધા વિષયો સહુ યોગ્ય પાઠ્યપુસ્તકો મળી રહેશે. આમ જ્યાં અધ્યાપક શિક્ષણ માટે નોંધતી પૂર્તિ અંગ્રેજીમાંથી કે દિન્દી-હિન્દુસ્તાનીમાંથી કરી લેશે. દિન્દી-હિન્દુસ્તાનીમાં જ દિન્દી-હિન્દુસ્તાની સિવાય કોઈ વિષય શીખવવાની જરૂર નથી. પરંતુ ઉચ્ચ કક્ષાના ખીળ પ્રાંતના અધ્યાપકો મુનિવ

(ક) પરીક્ષા લેનાર અને માન્યતા અર્પનાર વિશ્વવિદ્યાલય

(ખ) પોતે જ શિક્ષણ આપવું અને વસતિ જલકુશ વિશ્વવિદ્યાલય;

(ગ) ઉપરના બે પ્રકારનું ગિયરવ.

હિન્દી કે કાષ્ઠ દાસેજ અમુકઅમુક વર્ષ મારે તીએ તો તેને અંગ્રેજીમાં કે હિન્દી-હિન્દુસ્તાનીમાં અભ્યાસ મારે હટ દોની નોંધજો. x ગુજરાતીમાં શીખવી શકે તેવા અભ્યાસકા પરતી સખ્યામાં મળી રહેશે. અજાણી રિશ્તિ મુત્રિમ છે અને પ્રાન્તના સરકારી કેળવણીખાતાનું કેન્દ્ર પૂના છે તેને પરિણામે તેમ જ વડેદરા રાજ્યની મોટી પક્ષપાતી નીતિને લીધે- ઉદ્ભવી છે. એક અનિષ્ટને બીજા અનિષ્ટને માસુ રાખવા કારણ બતાવવું કાષ્ઠ રીતે શકત નથી પરપ્રાન્તી મારે અભિપ્રાય જાણે નોંધજો, અને છતાં ઉચ્ચતમ શક્તાના પરપ્રાન્તી અભ્યાસકાનો સાથ વિશ્વ-વિદ્યાલય વર્ષ શકે એવી વ્યવસ્થા રહેવી નોંધજો.

મારી કલ્પના પ્રમાણે-માધ્યમિક શાળામાં 'એમાં જુલુ વર્ષ' અંગ્રેજીનો અભ્યાસ બધા વિદ્યાર્થીઓ મારે હોવા નોંધજો એમ તા મધ શકે તેમ હોય તોપણ મહાવિદ્યાલયમાં પ્રવેશનાર વિદ્યાર્થી મારે તો એ અભ્યાસ નોંધજો. મહાવિદ્યાલયમાં પણ પહેલા બે વર્ષ પ્રત્યેક વિદ્યાર્થી અંગ્રેજીનો અભ્યાસ કરે. (આ અભ્યાસ પ્રતિવર્ષ ૧૦૦ માઈના એક પ્રશ્ન-પત્રની માત્રાનો હોય.) મહાવિદ્યાલયમાં કાષ્ઠ વિષય ગુજરાતીદ્વારા શીખવી ન શકાય તેમ હોય તો તે અંગ્રેજીદ્વારા શીખવેલા વિદ્યાર્થી, મલનેગીવિદ્યા, ઉચ્ચ અણિત અને વૈદક મારે અંગ્રેજી બોધભાષા તરીકે કદાચ અનિવાર્ય જણાય. પણ બોધભાષા તરીકે બીજી કાષ્ઠની ન્યા જરૂર પડે ત્યાં અંગ્રેજી જ રાખવી, હિન્દી-હિન્દુસ્તાની નહિ, એવો માંગ અવિભાજ્ય છે; બો કે જ્ઞાનનાં બોધભાષા ગુજરાતી હોય-કા તા વિનયન (Ardh)ના બધા વિષયોમાં-

x હિન્દી-હિન્દુસ્તાની દ્વારા અભ્યાસનુંમા એ સરળતા તો હોવી જ એકબે કે હિન્દી-હિન્દુસ્તાની તેમ જ હિન્દી અન્ય ભાષામિથા પરિભાષા એક-સરખી રહે. કેટલી કેળવણીના સંકલન સાદુ પરિભાષાની એકલા આવરશક છે.

ત્યાં પરપ્રાન્તી અભ્યાસક અંગ્રેજી કે હિન્દી-હિન્દુસ્તાનીમાં વ્યાખ્યાનો આપી શકે. અંગ્રેજીને પસંદ કરવાનું મુખ્ય કારણ તો પરિભાષાની સરળતા છે. પરંતુમાં સ્નાતકોત્તર અભ્યાસની વધુ અનુ-રૂપતા અંગ્રેજીથી રહે એ પણ સળગ હેતુ છે.

હિન્દી-હિન્દુસ્તાનીનો અભ્યાસ પ્રત્યેક વિદ્યાર્થી પ્રવેશક પછી બે વર્ષ કરે. (એક પેપર ૧૦૦ માઈ કે ૫૦ માઈની માત્રાનો.) માધ્યમિક સિસણ પછી બે વિદ્યાર્થી મહાવિ-દ્યાલયમાં ન જતાં ખેતીવાડી કે કુન્નરશીલો-મની જ તાલીમ એક બે વર્ષ મારે હોવા, તે પોતાની શાળામાં એક બે વર્ષ હિન્દી-હિન્દુસ્તાની કરી શકે એવા રાજ્ય તરફથી પ્રજા સ્પષ્ટ, અથવા-એને મારે માધ્યમિક સિસણ એ સ પૂર્ણ સિસણ છે તે અંગ્રેજીને જગતે ઉચ્ચા બે વર્ષ હિન્દી-હિન્દુસ્તાની કરે

હિન્દી-હિન્દુસ્તાનીનો અભ્યાસ કાષ્ઠ પ્રસિદ્ધ (Classical) ભાષામાં પ્રવેશ થવા પછી જ થાય એ હું ઇચ્છું છું. સરકારની દૃષ્ટિએ તેમજ હિન્દી-હિન્દુસ્તાની શીખવાની સરળતા ખાતર પ્રસિદ્ધ ભાષાઓમાં સામાન્ય રીતે સરૂત પાશ્વિ, પ્રાકૃત, પ્રોક, લેટિન, અરબી, કારસી આદિનો સમાવેશ થાય, પણ બધી જ પ્રસિદ્ધ ભાષાઓના સિસણનો પ્રજા સુજગત વિશ્વ-વિદ્યાલય નહિ કરી શકે. જયોમીન યુરોપી કે એશિયાઈ ભાષાઓના અભ્યાસનો પણ પ્રજા સ્પષ્ટ શકે, પગલુ વેર્માં પણ મહાનિતિ એ નહિ કરી શકે. સરકારસંવર્ધનની દૃષ્ટિએ સરૂત પાશ્વિ જાદિ અને અરબી તથા કારસીનો પ્રજા થાય તો બસ છે પ્રેન્સ, જર્મન, રશિયન, ચીની, જપાની વગેરે મારે તેમ જ જાપાની, મરાઠી મારે x કુનિવર્સિટીથી

x વિનયન (Ardh) ના વિદ્યાર્થીઓ ગદ્ય મહાવિદ્યાલયમાં સ્નાતક અને અનુસ્નાતક વર્ષ મારે મરાઠી, અધ્યાપ્ય, હિન્દી આદિના પ્રજા વર્ષ શકે

અસમ શિક્ષણકેન્દ્રો હોઈ શકે, જેમને સરકાર ઉત્તેજન માટે મોઝ્ય આર્થિક મદદ આપે.

મહાવિદ્યાલયમાં માત્ર વિનયનનો (Arist) વિદ્યાર્થી ઓછામાં ઓછા બે વર્ષ પ્રશિષ્ટ ભાષાનો અભ્યાસ વધારે વિજ્ઞાન, વૈદ્ય, ઈજનેરી વિદ્યા, કુનર વગેરે માટેનાં મહાવિદ્યાલયમાં પ્રશિષ્ટ ભાષા જરૂરી નથી. ઓક, સ્ટેટિન કે અર્વાચીન મુરોપી કે અર્વાચીન મુરોપી કે એશિયાઈ ભાષા કરતાં સરકૂત, પાશ્વિ આદિતુ તેમ જ મુસલમાન વિદ્યાર્થીનો વિચાર રાખતાં અરબી, ફારસીનું, મહત્વ વિશેષ અર્જુ છુ, અને તે સંસ્કૃતિઃશુદ્ધિની દષ્ટિએ. અંગ્રેજીને મોઝ્ય સ્થાન આપ્યા પછી ફ્રેન્ચ આદિ માટે કે ચીની, જાપાની માટે અભ્યાસનો પ્રબંધ કરવાની ખાસ આવશ્યકતા જણાતી નથી. એ ભાષાઓ માટે સ્વતંત્ર શિક્ષણકેન્દ્રો હોઈ શકે. અંગ્રેજી સાહિત્યની અસાધારણ ઉચ્ચતા તથા તેની ભાષા તરીકે દુનિયામાં વ્યાપકતા એ બંને ઉપર ઝેળવણીકારણુ ધક્કા સમ-તાથી કરવું જોઈએ, અને જે પરિચય સિદ્ધિ સમન્વયી સિદ્ધિ થયો છે તેનો સ્વતંત્ર - દિને રાષ્ટ્રપ્રણીય લાભ ઉઠાવવો જોઈએ.

(૪) ગુજરાત વિશ્વવિદ્યાલયનું મુખ્ય મથક અમદાવાદ હોવું જોઈએ, પરંતુ ખેવમાં જણાવ્યા પ્રમાણે ઉચ્ચ ઝેળવણી વિદ્યાર્થીઓને સુપ્રાર્થ કરાવવાનો ઉદ્દેશ હોવાથી મધ્ય જ વિદ્યા સરચાઓ અમદાવાદમાં રહે એ દિતકર નહો. ઉચ્ચ ઝેળવણી માટે વાતાવરણ અને રેન્ડિત વ્યવસ્થા જરૂરી છે, પણ એક જ રેન્ડમાં મધ્ય જ વિદ્યાસરચાઓ હોય તો કનંક છુદિસ પન્ન વિદ્યાર્થીઓ ઉચ્ચ ઝેળવણી લઇ શકશે નહીં એટલે વિદ્યાસરચાઓનાં નાનાં નાનાં કેન્દ્રો ગુજરાતમાં હોવા જોઈએ. અત્યારે ગુજરાતમાં છે તે ઉપરાંત અમ્મ, પાલણુ-પુર, ગાધગ, ગરૂચ, વલસાડ આદિ રચ્યાં

ઉચ્ચ ઝેળવણીની વિદ્યાસરચાઓ હોઈ શકે. એમાં ઈઈ વિદ્યાની ઈર્ષા સરચા સ્થાપવી એ સંબંધી પૂરો વિવેક ઠરવાનો જરૂર છે. જાનની ખરિદિતિમાં એવો વિવેક જણાતો નથી સૂરતનો પાસે જ નવસારીમાં વિનયન અને વિજ્ઞાનની સરચા છે ચરોતરમાં જાણુદ, નર્મિયાદ અને પેટલાદમાં નાની મોટી સરચાઓ ઝીળી ધઈ છે. પાટણ નદિ, પાલણુપુર નદિ, ને પીસનમરમાં વિનયનની ઈલેજ ઝીળી કરવામાં જાતી છે. આમાં સમસ્ત ગુજરાતની દષ્ટિએ ઈથી મોજના જણાતી નથી. મુજાઈ મુનિવર્સિટીએ એ જાખત પૂરતુ ખ્યાન આપ્યું જણાવું નથી અને વડોદરા રાજ્ય અલગ એકમ તરીકે પોતાને મર્જી ચાલી રહ્યું છે ઉચ્ચ વિદ્યાસરચાઓ માટે પ્રોદેશિક કેન્દ્રો જોઈએ, પણ ખાસ અને ખમોળ વિદ્યાસરચાઓ સુયોઝ્ય રચ્યાંએ જ રચપાય એ ઇષ્ટ છે, અને એવી સરચાઓ નકામી એવશ્ય નહિ તે જોવું જોઈએ. ઈખ્યા તરીકે, લલિત કલાઓ, રચાપત્ર, પુરાતત્ત્વ, નિષ્કવિદ્યા, આદિના ઉચ્ચતમ અભ્યાસ માટે વડોદરાની ખાસ યોગ્યતા છે ભૂવિદ્યા, ખનન-વિદ્યા, ખનિજવિદ્યા, આદિ માટે મોધરામાં એક સરસ સંરચા ઝીળી કરી શકાય. જાણુદમાં કૃષિવિજ્ઞાન અને પશુરૂ વર્ધનનો ખાસ અભ્યાસ થઈ શકે. ઇજનેરવિદ્યા, વૈદ્ય આદિ માટે અમદાવાદ જ સુયોઝ્ય સ્થાન ગણી શકાય. નોવિદ્યા તથા શિક્ષકોને તાલીમ આપવાની સરચા સર-તમાં હોય. આ એક કાચી સ્થળતા છે, પણ આવી ઇષ્ટ પદ્ધતિએ ઉચ્ચ વિદ્યાસરચાઓની પ્રોદેશિક મોજના થવી જોઈએ.

મુનિવર્સિટી તરફથી માત્ર ઝેળવણીવિષયક જાખવોમાં જ નહિ, પણ અધ્યાપકોના અધિકાર આદિ જાખવોમાં પણ સર્વસાધારણ નિયમન રાખવું પડશે. જાખ કરતાં, કુટક કેન્દ્રોના અર્ધ-સ્વાયત જૂથો રચવા દેવાં અને તેમને વિશ્વ-વિદ્યાલયના વહીવટમાં યોગ્ય અંતનિધિત

આપવું. આવી વ્યવસ્થામાં બુદ્ધાશ્રદ્ધા નગ-
શને પોતાની જનસંખ્યા પ્રમાણે સંસ્થાઓનાં
ત્રણ ઉપજાવવાની સુવિધા રહેશે. એકા પગારે
સેવા આપનાર અધ્યાપકો મુનિવસિંદીની
મથોદામાં શ્રી સંસ્થાઓનું સમાવન કરી રહે.
વખત નતા ૬૭ વધારે સમજાશે કે, આપણે
૧૬-૧૧-૪૭

ત્યાં ઉચ્ચ શિક્ષણ આપક કરવું હોય તો એક
વેતને સેવા આપનાર અધ્યાપકોનો સમુદાય
જિનો મવો જોઈએ, અને તેમણે જ શિક્ષણનો
દોર કાચમાં કાઢી વિદ્યાસંસ્થાઓ બની કરવી
જોઈએ તથા તેનું પ્રધાનપણ સમાવન કરવું
જોઈએ.

એક જેઠ મરણ પધારીને હતો તેના સર્વાન્ધારી મિત્રો તેની પધારી ફરતે ઘાંતો કર્યાં, જેઠે
તેની પત્નીને ઉચ્ચરેને કહ્યું, “ભાખી, બહલી નહિ. મન પાસે આપણા સો રૂપિયા મેળુ છે.”
“ભાખી ભાલી, કેવા ટાલા, ઉપર સુધી ટાંચીયા છે.” પત્ની જેઠે કહ્યું, “અને ભાખી, બહલી નહિ
કાનજીને આપણે જસે રૂપિયા આપવાનું છે.” ભાખી ભાલી કહી, “અરે, ભિવારા જાનપણે
ભવારા કરે છે.”

એક મુલાન કમીઝીને એક જાદુ મારવારી પાસે ઉચ્ચરેને નામે કંઈ જાન આપવા માગણી કરી, ત્યારે
મારવારીને જવાબ આપ્યો, “ભાઈ, હું તારા કરતા મજા મરો છું” અને ઉચ્ચર પાસે જાદુની જાદુ અને
તેને ૬ રૂપિયા પૈસા આપી દઈશ. આમ તેને જાદુની પૈસા મળશે.”

પાઠા રંગ ! વખતસર !
એકજ આવ !

કાચક ઉપર કળામય અને સસ્તું
છાપકામ, રંગકામ રજારી ભરત,
નગરીમાં, અજાણીમાં કરાવવા
માટે મળે :—

પટેલ

કેલીકો ઇન્ડસ્ટ્રીઝ

માલીકા—

કે. ટી. ડાગરે કં.

સુઅર્જ

માલન ટોક્ષી રાંઠ, શીયાપુરાને નાકે.
વડોદરા.

કલાકારની વ્યથા

૫૬૪

‘ મોટાભાઈ, તમારે ત્યાં જે અવનિયોજન આવે છે તેના જેવો કળાવિદ શોધ નથી ’

‘ ખરેખર, અવનિ કળાવિદ છે ? ’ હું મોઢ્યો.

‘ હું ખરે હજી છું એના જેવું નૂતન શોધ મળ્યું નથી, એના જેવું વાણીજી મહાં વખાડી શક્ય નથી, જે બહુ લોવા છતાં પીછીના રંગોમાં તો તે કમાસ કરે છે. ’

‘ મારે એની કળા જેવી પડશે. ’

‘ મોટાભાઈ, ખરી વાત જે હું તમને કહેવા માત્ર છું તે તો એ છે કે જેવાં બધાં વસ્ત્ર ધર્મો એણે એ બહુ જમ કીધા છે, અને ખુદીથી પાંચ માઇલ દૂર એક નાના ગામકામાં રહે છે. ત્યાંથી સાઈકલ પર એ તમારે ત્યાં ફરેક રવિવારે શુ કામ આવે છે ? એ જીન શોર્ટ સાથે જળતો નથી. ’

‘ મારી પાસે તો એ ફક્ત ન્યોતિષકાસ્ત્રની દટિએ અમુક વસ્ત્રોનાં વિવેચન જ કરવા આવે છે. ’

મદન ચૂપ રહી. હું પણ આ નવાજ કારેલી વાત સાંભળી વિચારમાં પડ્યો. અવનિએ અને અનેક વખતે લગ્નસુખ, મિત્રસુખ, વિદ્યાસુખ ઇત્યાદિના પ્રયોગ કીધા પટથી પૂછ્યા હતા અને એ જાણતાં મારા જવાબો બધાજ રસપૂર્વક સંભળતો હતો. મારી રેવ પ્રમાણે હું શોધના આનંદી જીવનમાં વધારે અચૂપાંત કરતો નથી એટલે અવનિને એ જાણતી કઈ પૂછ્યું ન હતું પરંતુ આ મદનની વાતે અને કંઈક જિજ્ઞાસુ બનાવ્યો.

રવિવારે જ્યારે અવનિ આવ્યો ત્યારે બધું વાતો થઈ ગયા પછી હું મોઢ્યો, ‘ અવનિ, હું તો તારે જે એક દિવસ આવવા માંડ્યું છું ’ તે અચકાને મોઢ્યો, ‘ મારે મેર ! માર તો થર રહ્યું જ નથી ! એક ક્ષણ છે ! ! ’

‘ શું ? થર રહ્યું નથી ? ’ હું મોઢ્યો.

‘ હા, મારે થર નથી પરંતુ તમે જ્યારે આવવા જ માગો છો તો મારી કુપડીમાં તમારા જેવાના સ્વાગતની ચેષ્ટા કરીશ. ક્યારે આવશો ? ’

‘ આવતા રવિવારે તું અહીં નહીં આવીશ હું તારે મેર આવીશ. ’

‘ નહીં, હું આવીને તમને તેડી જઈશ. ’

‘ હીહ. ’

રવિવારે અવનિ આવ્યો અને મોઢ્યો, ‘ મોટાભાઈ, આપણે સાઈકલ પર જઈએ. ’ હું કંઈ વિચારીને મોઢ્યો, ‘ હીહ. ’

હમે કીપડવા. આખે રસ્તે અવનિ યાંત દતો, પણ એના મુખ પરથી એની વેદના પ્રત્યક્ષ દેખાતી હતી. હમે કહેરથી વ્હાર નીકળી ગામપ્રદેશમાં આવ્યા અને ધીરે ધીરે અવનિની કુટિંગ પાસે આવી પહોંચ્યા.

કુટિર નાની હતી, પણ વ્હાર સુદૃઢ બગીચો હતો. નારજી પાસે આવી અવનિએ જૂથ પાડી, ‘ વીણા ! ’

એક યુવતિએ સરિમત અને નમસ્કાર કીધા અને મોહી, ‘ આપ અહીં મેસો. હું આ પ્રત્યક્ષ દિની વ્યવસ્થા કરું છું. ’

તે બાંધ અદર મધ અવનિ અને હું મોહા. મારા મનમાં વિચારો કીપડાઈપરી આવતા હતા. એકએક હું મોઢ્યો, ‘ અવનિ, તને નૂતન કરતાં આવડે છે એમ મેં સાંભળ્યું છે. ’

પીછીના કામથી જમક્યો હોય તેમ અવનિ મોઢ્યો, ‘ તમને કોણે કહ્યું ? તમે તો આ કહેરમાં નવા આવેલા છો અને હું તો જાણથી ફર રહ્યું છું. ’

‘ અવનિ, જે તું અને ખરેખર મોટાભાઈ તરીકે માને છે તો મારે તારાં સુખદુઃખ, તેમજ કપડો અને જાણના અધિકાર છે. મારાથી જાણી સહાયતા તને કરવા હું તૈયાર છું. ’

કંઈક શુભ હાલ્ય કરીને અવનિ બોલ્યો, 'મોટાભાઈ, એ વાતને હું ભૂલવાની એટલા કરું છું. મારી કાનપુરની અદાલિત અને મારી તે સ્થિતિને કતીતમાં જ જુલાઈ બંધ તો હું ગણુ લઉં છું.'

'વારુ, એ તું આજે અને એ સવિચિત કહે તો હું એ વાતને અહીંજ દારી દઈશ અને તારૂં કામ સારૂં થયું કે નહીં તેનો અહીંજ રહ્યો. અરુપી તે સર્વોદને મરે જુલો બંધાય. એ ગુપ્ત રહેવાથી મારા મનમાં સતાપ થયું કરે છે.'

કંઈક વિચારી અવનિ બોલ્યો, 'મોટાભાઈ, કહા, વૃત્ત અને સંખીત એ શુદ્ધ અને 'સાંસ્તિક તમે કહિ જોયું છે?'

'હા, એ બાબતમાં મારો અનુભવ નહીં જોયો જ. પણ ઘણા કલાકારો તેમજ વૃત્ત-વિધાઓ અને સંખીતવિદ્યારોનો હાથો હાથ છે કે તેઓ કળા અને સાંસ્તિક બાબતોને જોઈને એમાં કંઈ પણ વાસનામય સ્વાર્થ રાખતા નથી.' "

'એ બધા હકીકતો બૂઝ, મોટાભાઈ, મારી માફક કળા, સાદિત્વ, સંખીત, વૃત્તની આરાધના થોડાંજે જ કરી દશે. મારો અનુભવ તો એજ છે કે સાંસ્તિક કળા, વૃત્ત કે સંખીત જોયું નવર સ્થિતિમાં છે જ નહીં.'

'શું કહે છે?'

'હા, નારદની વીણામાં જ સંખીત છે તે હંદના ઇન્દ્રાવતીમાં નહીં. ચંદરના તારખમાં જો આમોહ છે તે હંદની અપસરાના વૃત્તોમાં નથી.

'કારણ?'

'કારણ એજ કે એ શુદ્ધ ચિત્ત અને પરમાનંદની સીમા પરથી પ્રકટ થયેલ છે ત્યારે બીજાં જાણી જાનાવટી છે અઠ ભાવ પ્રેરાયેલા છે—સ્વાર્થ' છે.'

સુવતી આ અને નારદો દ્વારા. અવનિના વચનથી હું પણ એક અવર્ણનીય આનંદનો અનુભવ કરવા લાગ્યો. થોડી વારે હું આ પીલે પીલે બોલ્યો, 'અવનિ હવે તારો ઇતિહાસ કહે.'

કંઈક થયેલે અવનિ બોલ્યો, 'મોટાભાઈ, મારા પિતાજી કાનપુરમાં એક પ્રતિષ્ઠિત વેપારી હતા અને મારા શોખમાં કંઈ આમી ન હતી.

મેં એવાઓ, ઉત્સાહો અને કલાકારો પાસે જ્યાં જંગલથી લીધી, મારી સદ્યારી શોભના પણ સંખીત, વૃત્ત અને કળામાં ખાવરમી ખતાવી !

'એક દિવસ શોભનાના વૃત્તને જોઈને મને વિચાર આવ્યો કે હું સ્વાર્થો હતો અને એ વૃત્તને જાતની સમક્ષ મુખ્યાની છુટા થઈ !

હું ચૂપચાપ સાંભળતો હતો

'મારા એક મિત્ર શીલમ ઉપોખ્યાત નિષ્ક્રાંત દત્ત. તેમને એક દિવસે મેં આ વાત કહી તેમજ શોભનાનું વૃત્ત ખતાવ્યું તે વૃત્ત જોઈ મુજબ થઈ ગયા અને એક શીલમમાં તે વૃત્ત રાખ્યું. એ શીલમ જાતમાં પ્રસિદ્ધ થતા શોભના એક મહાન અભિનેત્રી થઈ ગયા પરંતુ એજ વસ્તુએ મારા હૃદયની શાંતિ ઝુટવી લીધી કારણ !

'શોભનાને જાત પ્રસિદ્ધ થવાની છુટા જામી. મારા તરફ ખીરે ખીરે તેનો જાણ થવા લાગ્યો. મારે ત્યાં કહા, વૃત્ત અને સંખીત ના ઉપાસકોની બીજી વધારા થામી. હું મુંઝાવા લાગ્યો અને એ મારે ઉપાય શોધવા લાગ્યો. એક દિવસ મેં શોભનાને કહ્યું કે કાનપુર આપણે ઘેરી ને દૂર જાઓ. થોડા દિવસ બંધા. પરંતુ શોભનાનો તીક્ષ્ણ અને નકર જવાબ સાંભળી હું મૂક થઈ ગયો. તેણે મને સ્વાર્થો અને નીચ કહ્યો નથા અને કહ્યું કે તે પોતાનું ખાણું કરવા સ્વતંત્ર હતી. આ સન્માન, આ સ્વાતંત્ર્ય છતાં પર મોટું ભાવણ આવ્યું. ત્યાંથી ચૂપચાપ ખડું છાંડી ચાલી નીકળ્યો.'

હું ચૂપ થઈ આ વાત સાંભળતો હતો. 'હરેકાનુની પાસેના એક મામદામાં જઈ થોડા દિવસ ચૂપચાપ પોતાની બધા ભૂલવાની એટલા કરવા લાગ્યો. હું સખત મિત્રાર પડ્યો. મારી પહેલના કુપદામાં એક વહો અને તેની પુત્રી રહેતાં હતાં. મારી રિશ્તિની કલ્પના કરી તેમણે મારી વધેલ સેવા કરી. હું એ પ્રેમની વધોથી પાછો માનસિક સમતોલપણ મેળવી શક્યો.'

'અશ્વત્થ છે તારી કથની !'

'વહો મારી પદી અને સરુ મુખમાં જળા પહેલાં વીણાને મને સોંપી અને જોઈ,

‘વીણા તારી પાસે છે જાણી સંતોષથી જઈ
હું.’ વીણાને એ મૃત્યુ પછી આમર્શ રહેલું દીક
ન લાગ્યું અને હમે આ સ્થાન પર આવીને
રહ્યાં છીએ.’

હું સુષ વધ ગયો. આ પીતા પીતા અવનિ
બોલ્યા, ‘મોટાભાઈ, તમારી જ્યોતિષી તરિકે
અર્થત સાંભળે. તમારી પાસે એ વિષયનું
ગાન લેવા તમારી મુલાકાત લીધી પણ અને
તો તેમ કરતાં એક મોટાભાઈ અરેઅર જ
અભ્યાસ કરી સુખી છું. વીણાએ મારી
સુષિ આનંદમયી બનાવી છે. હું કળા, વૃત્ત
સંગીત બધું મૂકી એક સામાન્ય કવચ તરીકે
વધારે સુખી છું. શું મેં બોલ્યું હતું?’

‘અવનિ મારા મત પ્રમાણે તો તે બધું
ધાર્યું હતું છે, પરંતુ એ આત્મતા દોષ તારો
મેં હસે, ને વસ્તુને પોતાની રાખી મૂકવાની
દલીલે તેને જાતને અર્થ પૂન તેને પાછી
લેવાની ઉતાવળ કરવી ન હતી. વૃત્ત તો તું
તારા આનંદ અને ઉદ્દેશ્યના સમયમાં પોતાને
કે પરમાત્માને માટે કરી શકે છે. એમાં એને
દોષી શું કામ ગણે છે. ધાર કે આને કુ
તને વિનંતી કરે કે તું મને તારી એ કળા
ખાત તો શું એ અધોગમ ગણાશે.’

કહક વિચારી અવનિ બોલ્યો “ના”
વાર તમારા સ્વાગતને માટે હું તમને એ સુધા-
લેલી કળાને આને પદર વરસે પ્રકટ કરું છું’.

ખુરસીઓ ખસેડી એક ચાદરી પાથરી
અવનિએ પોતાનું વૃત્ત જતાવવાની તૈયારી
કરવા માંડી. અધીરો કલાક વૃત્ત કીધું. એ
વૃત્તને માટે ન તો ઝાંઝાઈ હતી, ન તો સંગીત
પણ અરેઅર જીવનમાં ને વૃત્તો ગેરમા છે
તેમાં અદિતીય અને અદ્યતન એ વૃત્ત લા.
અવનિનું તાલબદ્ધ વૃત્ત આને પણ ભૂલી શક
તેમ નથી.

વીણાએ આમકપૂર્વક બોલન કરામ્ય
અને અવનિ મને પર સુધી પાછો મૂકી મને.
એક મંદિતા પછી હું મારા પરમાં બેઠો.
હતો અવનિ બોલ્યો અને વાતચીત ચાલવા
માંડી. મારા મોઢે આવીને મને કહ્યું કે એક

માઈ અને મળવા મામતી હતી. અવનિને બીજા
સમયે બેસવાનું કહી મેં તેને બોલાવી,

એક સુંદર અને લાવણ્યમયી માઈ અદર
બાધી. તેના મુખ પર વિષાદની છાયા હતી. તે
મને નમસ્કાર કરીને બેઠી. થોડી વારે બોલી,
‘હું તમારી પાસે એક જ પ્રશ્ન કરવા બાધી
છું કે મારો બોવાયેલો પતિ મને મળશે કે નહીં?’

હું તેની કુંઝળી તપાસવા લાગ્યો. માઈ
મારા તરફ ધારીને બેઠી હતી. હું બોલ્યો,
‘માઈ તમારો પતિ બીજા જીવિતો મધ સૂચો
છે તમારી પાસે પાછો આવશે નહીં તે સુખી
છે. તમારો પોતાની શુભને અને એ તમને
હોડી મને હતો.’

‘હા જાવવાન, ધિક્કાર દોગો તે મહી
અને જળને જ્યારે મેં અભિનેત્રી સ્વાતું કહ્યું
કીધું આને હું જ્યારે એકલી પડુ છું ત્યારે
મને મારો પતિ વાર આવે છે અને કાલે મને
પાછી પોતાની કરે ના ન કરે મને ક્ષમા કરે તો
જસ છે.’ પુનઃમિલનના ડાહ પલ્લુ સંચોગ નથી.

હું જવાબ આપુ ત્યાં તો અવનિ અદર
બોલ્યો અને બોલ્યો ‘શોભના, ‘કેણ..’
તમે.’ તે માઈ મુઠિત મઈ અર્ધ.

હમે દોડીને કપચાર કરવા તર કીધા,
કોઠરને બોલાવવા માણસ મોકલ્યો. કોઠરે
આવી તપાસી કહ્યું, માઈ બધી રાતે તેમ નથી.
અરવા પહેલાં કદાચ જાનમાં આવશે.

ચાર કલાકે તે માઈ જાનમાં આવી એટલું
જ બોલી, ‘મારી સુધા ગાઈ કરો અને સુખી
રહો.’ ત્યાર પછી માઈનો જીવનદીપ ફેલવાથી
અગ્યો. અવનિ, તારી પાછલી જી મીની કહુતા
ધોવાઈ ગઈ. શોભનાની ચાતિ અર્ધે પ્રાર્થના
કરે ‘હું બોલ્યો અવનિ મુક્ત કરે રોમો, અવ-
નિનના મજબૂર પડી પાછલી મૃતિની કહુતા
નોકળા અર્ધ થોડા દિવસો પછી જ્યારે હું એ
નમ્બર હોડતો હતો ત્યારે વીણા અને અવનિની
સંદર્ભ આનંદ વધારવા એક પ્રાણી પધારનાર
છે એ જાણી મેં વધારે આનંદ જનુબંધો અને
આને પણ તે મુજબ, તે વૃત્ત, અને શોભનાનું
અતિમ દશ્ય મેં તે સ્થાનના હોડના છતાં ભૂલી
શકું તેમ નથી.

ત'ત્રીજી, નવેમ્બરના 'પૂણી' માં લાંચ વિષેનો લેખ વાંચ્યો. તમે લાંચને સર્વવ્યાપક અનિષ્ટ કહો છો. પણ તમે સમજી ફરીથી વિચારી જોશો તો ને સર્વવ્યાપક સમજાઈ છે એમ તમને માલમ પડશે. લાંચની પ્રથા પ્રચલિત ન હોત તો લોકોને કેટલી પીડા મેડરી પડત તેની કલ્પના કરી જોશો? કેટલાક કારકૂનો લાંચ નથી લેતા એમ તમારું કહેવું પડાય છે, પણ તેઓનું પતન કેવું હોય છે તેનો તમને જાનુભવ થયો હોય એમ જણાવું નથી. પ્રમાણિકપણના ધર્મદર્શન એમની તુમાખીની મર્યાદા રહેતી નથી. તેઓ લોકો પ્રત્યે એકરકાર રહે છે અને એવી ફોર ભાષા વાપરે છે કે જિયારા જરજરાયો કથાક જામ છે, એ જાણું સહન કરવું પડે, છતાં ધર્મમાં વિશ્વસ થાય છે અને કામ વાર તે જોગમે પણ પડે છે. તેના કરતા લાંચ લેનારા કારકૂનો સારા પેલા આપ્યા કે તરત કામ પતી જાય. કામદાની આંટીધૂટીમાંથી પણ તેઓ મિનજનુભવીઓને સરળ માર્ગ કરી આપે. વધીસોને થી આપતાં કામ થાય કે ન પણ થાય. પરંતુ આ નાનીથી રકમ અર્ચ-વાધી કામ જરૂર પાડે પડે અને આપણું કાર્ય થાય તોજ એ થી, જેને તમે લાંચ કહો છો, તે આપવાની. એટલે વધીસો કરતાં એ કારકૂનો જમારે મારે સારા. અને આમકેથી બેટીનું કામ છોડી કચેરીમાં આંટા ફેરા માસ્વા આવવાનું જમને બેટીને કેમ પરવડે? જાણો એથી રહે, તૂલ મરિની એકસમ જમકતી હોય, ત્યારે તે પર જાન આપીએ કે કચેરીમાં ચકરે ચકીએ? અને કેટલા આંટા ફેરાએ કામનો નિકાલ આવે? અને કચેરીના મકાવામાં જમે કર્યા બદલાઈએ તેની જમને કરી ચલાવમ નહિ. જૂલજૂલામજાનાં ચકરોમાંથી હું તરત નીકળી આવું, અરે! અભિમન્યુનો વ્યઠ્ઠ પણ મેઢી યુગ. પણ આ કચેરીની ગુન્થવણમાં સપાકાઈ તે

તેમાંથી કેમ મુક્તિ મેલે! આવા કુખમાં થોડી રકમ ખર્ચા બદલ નીકળવું એ જ જમારે મોટી સમજા છે. અને એવી સમજા આપનારા સર્વજન નીકળી આવે છે, એ જમારે મોટું સુખ છે. નહિતર જમારું શું થાત? કલ્પાઓ વધે તેમ એક વધે વળી જેમ કામદા કમુ તેમ લાંચનુ જોર કારે કટોલથી શું થયુ તે જાણવું ને!

અને લાંચ આપનારાઓને પેલા ખર્ચાનું પ્રમાણમાં કે તે કરતાં વધારે કામદો થાય તે જ તે આ પ્રથા અપનાવેને? એકસાઇજ, રેવન્યુ ઇન્ડેમ્પ્ટેશન એવા અનેક કામદાઓ કેવા કામ હોય છે તેની તમને ખબર દરીજ. ત'ત્રીજી, જેમ જણુ પડે એવા સોશ હોય, તેને થોડા અર્થે એ જ જાણમાંથી મુક્તિ મળતી હોય, તો જમે તેને આવકારવાનું જ જોખીએ ને! કેટલાક સરકારી આતાના કારકૂનો અને નાનું જમકદારો શું કામય તેને તમને ખ્યાલ નહિ હોય. હું મેટા જમકદારોની વાતો નથી કરવું. પણ આ નાના અધિકારીઓ જામુગ જામ કંઈકૂત થયેલા કાળા જાળરીઆઓ પણ જો જામ છે.

તાડી ફારનાં પીઠાંની આશક આ જોકરીઓની તે કારાજ સવી નેકરએ. સરકારે પ્રમાણ આપવાની જરૂર નહિ અને આ નોકરીઓ લીલામ કરી આપ્યાથી સરકારને સારી આવક થશે. કુશનના પ્રાપ્તીના પેલા આપવામાં આવે છે, મોટી ફોરેસોમાં પુખ્ત ખુસનકતી મળતી હોવાથી ત્યાં નોકરો માલીકોને સારા પેલા આપી, રેક્ટર તરીકે રહે છે, તો આ નોકરી મટે સીધા સરકાર પૈસા મે તો શુ ખાટું? હવે તો સરકારે લોકોની જ છે, તો છેવટે એ આવક સાર્વજનિક કિલ્લામાં જ વપરાશે ને!

લાંચ નહિ મે તો શુ કરે? તમે લાંચના જુલુ જુલુ કિરસાઓ દીક આપ્યા છે એક

અસામાન્ય વાત હું પણ કરી લઈ. એક દેશી રાજામાં એક વેપારીને સો રૂપિયાના બીસના પૈસા સેવાના હતા લાંચ આપતાં આપતાં તે વેપારી પાસે વસુલ કરેલા સો રૂપિયામાંથી ૨૫ રૂપિયા બાકી રહ્યા. તે લઈ તે રાજાને અપ્યો. રાજા સમક્ષ એ બજારીય રહેલી રકમ ચૂકી તેણે તેનાં વીતકોની કયા કહી. રાજાએ કહ્યું, "એ લોકોને હું શું માફક દરિયામાં બાણું લેતી ખબર છે? એવા ડુંકા પમારમાં તેઓ લાંચ નહિ લે તો શું કરે?" રાજાએ એમ કહી ૨૫ રૂપિયા લઈ લીધા અને પછી દરજારના નોકરોને બેઠાવી તેમને તે રકમ વહેંચી આપી. અને તંત્રીજી, આ મધ્ય કુમતી વાત નથી, પણ વીસમી સદીમાં બનેલો પ્રમંજ છે.

સેકન્ડ ક્લાસની ટિકિટ લઈ બેઠા રહેવું પડે, તેના કરતાં રૂપિયા ને રૂપિયા આપી, ત્રીજા વર્ગમાં સવા પાંદિયુ મળે, દબારાની રકમનો કાપડો મળે. હે.મ. તો સો રૂપિયા માલના છુટાજ માટે આપીએ, એક સટ આપવાથી કપડાની કુઠાનતુ લાઇસન્સ મળે, એક ક્રેડિટ આપવાથી ઇમ્પોર્ટ લાઇસન્સ મળે, એક શેફરની કાઉન્ટન પેન આપવાથી સેક્રેટોનો વેશ ટાળી શકાય, એક મોટરકાર આપવાથી છબરા મળે, આ બધા વેપારો છે એમાં મોંઘેનું શું અદિત શાય ?

તમને તો ખબર દરેકને કે હવે justice is sold and never dealt ન્યાય વેચવામાં આવે છે, ન્યાય આપવામાં આવતો નથી. વંદીશ, એરિસ્ટરને શીઓ આપવાથી કદ વળે કે ન પણ વળે પણ ન્યાયાધીકારને કદ સુધિ પહોંચાડી શકાવું હોય, તો અસીધાને કાપડો ધાવજ ને? એક સુન્સક્ર નાને પક્ષકારો પાસેથી લાંચની સરખી રકમ મેળા એમ મને ખબર છે, પછી કાપડાને ચુસ્તપણે બળતી ન્યાયના રસ્તે ચાલતા અને જેની તગેલુમાં ચુકાદો આવે, તેની રકમ રાખી

હારી જનારની રકમ પરત કરતા. આમાં તમને પ્રમાણિકપણું, સાચાઈ ન દેખાય? તાત્વિક દૃષ્ટિએ આમાં 'એરબાજી'નું પણું દેશે પણ એ ન્યાયાધીકાર હાથ પર હાથ ચૂકી કહી શકતા કે "પૈસા માટે મેં કદી કાપડે અન્યાય કર્યો નથી."

ડુંકા પમારશાળા લાંચ સે નહિ તો શું કરે? એ તમારા કપન કામે મારો અખત વિશેષ છે. ડુંકા પમારો ન પરવડે તો નોકરી છોડી દે, એને તો માટે બળતી રહે. છોડી દેલે-રેલેન પર કુલી તગેડે કામ કરે, દેહાં બોલે, અબુરી કરે. પેટ ન બરાબ તો તે ફેલી દે, પણ ડુંકા પમાર લાંચ સેવા લાઇસન્સ આપે છે એમ સમજી ન આવે. નાના પમારવાળા સિદ્ધિ પણ અસંતોષી રહી વિવાદોએની ઠેગવણી પ્રત્યે બેઠકાર રહે છે એ શાય છે. માન્ય વિશ્વાસ, રાખી તમને બાળકો સોપે છે, શિક્ષક તેમના જીવનો ઉત્તમ કાળ કુર્બાન કરે એ ભયંકર શાય છે. ડુંકા પમારો ન પરવડે તો એ પંચા છોડી દે, પણ એ કત્તવપાલન ચૂકવું એ સમાજને મહાન અન્યાય છે. પમાર માટે લાઇસન્સ આપતા રહે. પણ દરમ્યાન તમારી કરને સંપૂર્ણપણે અડા કરતા રહે.

ડુંકા પમારજી લાંચ સેવા કારણ રૂપ છે એ તકન બેઠક છે. લાંચ સેવાની વૃત્તિ અર્થશિલ્પનાં સોઢીમાં રહે છે કેટલાક પ્રમાણિકો મોટી આર્થિક વિકાસના અનુભવે જ્યાં કદી લાંચની પાઠ સેવા નથી. ત્યારે બહુલ સાધનસંપત્તિવાળાઓ લાંચ લીધા વિના કામ કરતાજ નથી. કેટલાક મોટા પમારકારો નજીકી રકમની પણ લાંચ વિના કામ કરતા નથી. એ તેમની લાંચવાદિતિ જ પૂરવાર કરે છે. એવી રકમ વિના તે બૂએ મરે એવું નથી. રવસાવધી જ તેઓ એવા હોય છે. પમારને એવી વૃત્તિ સાથે ખાસ સંજ્ઞા નથી. તમે લાંચ પ્રણયો માત્ર બચાવ કરવા નિષ્ફળ પ્રયાશ કર્યો છે.

એક પ્રાન્તિક બારાસમાં જાળ માટે પરમીટા ફેરે આપવામાં આવી હતી એવા હમણાજ પૂછાવેલા પ્રશ્નના જવાબમાં, નામોર્નુ પીરટ વાંચવામાં આવ્યું, તેા જણાયું કે પ્રધાનના સમા, જોળખીતા અને મિત્રોના મેટા સાથે પરમીટા મેળવી ગયા હતા. એટલે સ્વરાજ મળતાં આ પ્રયાત્ન સહ મધ્ય એમ માની લેવા કાળજી નથી. આ મતો જ દારૂદાર જવાબી મધ્ય છે. જનતાનું માનસ પલટાવું જોએ જમાગા એક મિત્ર ઈંગ્લેન્ડ ગયા હતા, ત્યારે તેમણે જોયે હોટેલમાં વેધટ્રેસને તેને મળતી 'ટીપો' હોટેલની માલીકનામને આવી દેતી જોઈ. આ મુદ્દાએ વેધટ્રેસને બે સિધ્ધિ 'ટીપ' આપી હતી, "આ પેસા તુ' રાખી ને, માસિકને જાણવા દો કે દુ' ટીપ' આપ્યા વિના જાહેર છું," આ આકરડીએ કહ્યું

નવાઈ અને કંઈક રોષમાં હતું, "તું તમે અને જુદું બોલવા શી છો ?" આવી ભાવના આપણામાં પ્રસ્રિત થયે, લાંચની જાતી જોખી કરી. હાથ લેવા જાણના કામો જાણમાં આનંદ માણી રવા છે

સાંચ આપનાગ ગુન્દામુક્ત જાહેર કરો. લાંચ આપનાની વિમલો મેળવવા સરકાર પ્રયાસ કરે, તેા સત્ય વસ્તુતુ દિમિદશન થશે, સ્વરાજ સરકારો લાંચની જાતીના કાંઈ જ જમૂળ કાઢે, તેા મારી સાથે એટલી જ વિનાશ છે કે તે તેમ કરે તેની સાથેજ સરકારી કારકુનો અમારા જેવા ગામડિયા સાથે સમ્બતાપૂર્વક વર્તે, તેમજ મદદમાર સાથે એવું વર્તન રાખે એવી અવસ્થા અવસ્થ કરે. એમના પ્રમાણી-લખાં વર્તનમાં ફેર પડે, એમની જોડકાં જોખી થાય, તેા અમને મોટી શાહન મળશે, અમને સ્વગત આગળ એવું કંઈ લાગશે. એ આચલથી આ જાહેર વિચારિ કરે છું

ચિ. તમારો

લીખાલાક પુ. પટેલ

આખ્યા

ખનિક—'હજી જવારે સરસી વસ્તુ જતાવો' એમ દુકાનદારને કહેતા હોય નહિ.

"તમે પૂરજના કપડા જોઈ તે કેટલો પેસાદાર છે તે જાણી ન શકો. તે કેટલો પેસાદાર છે તે જાણવું હોય તેા તેની પત્નીના કપડાં જુઓ "

પાલજ પરથી પદી અનેલા મત્તરે જલદા મલિ માલિક પર કેસ કરી મેલ' પાસેથી તુક્યાની ગરિ તજુસો રૂપિયા મેલબા, પછુ તેમાંથી જસો રૂપિયા જમોસે ફી કરીકે લીધા ત્યારે મત્તરે પછું, "પાલજ પરથી હું પદી અનેસો કે તમે ?

મધુકર ખંડુભાઈ એન્ડ કંપની.

ગરમ તથા સુતરાઉ ટાંપડના વેપારી

એન્ડ કમીશન એજન્ટસ.

ઠાકીરોડ, તુલસીદાસ મેન્સન, વડોદરા.

તાત્ત્વ સગનાથ — "Preegood's," BARODA.

તમારી જરૂરિયાત માટે મૂલાકાત લો.

“ કેમ ? કારણ ? ”

“ કાણ ? નારક ? પધારો પધારો.
આને આપ અહીં કાં બૂસા પડ્યા ? ”

“ નરસિંહરાવ બેળામાય ‘ છવના ‘ દત્તા
ત્યારે મને એમને બેઠેસને બેસતા નાંધેલા
હેતા, એની વાત ‘ સ્વર્ગ ‘ માં એમણે મને કરી
‘ હતી તેથી તમારો ‘ પરિચય સાધવા કું બહી
‘ બાંધ્યો છું. વારુ, ‘ તમે દારૂખર્તિ ‘ તરીકે
‘ જમારો સ્વર્ગ ‘ માં પહોં નીચીતા છો તો પછી
‘ તમે આને અમીન કેમ બેખાં છો ? ”

“ કું સી વાત કરુ ‘ હાથમાં બેસૂરો કે-
કાન્સ ‘ નીકળ્યો છે તે સાંભળીને મારુ સોહી
જાણી આવ્યું છે ને કું ‘ અમીન બની ગયો
છું. ”

“ બેસૂરો કેઠોરવ તો એ કે બીજા કેઠોરવ
કહી સાંભળ્યો નથી, એ કેમ બને ? ”

“ સાંભળો, હંમણાં અમદાવાદના ‘ પ્રજા-
નંધુ : ગુજરાત સમાચાર ‘ તો સં. ૨૦૦૪ ને
દીપેતરવી બહુ બહીર પાચો છે તેમાં
ભાષાશાસ્ત્રી મહા કેશવરામ ઠાકોરામ
સહીને ‘ કલ્પભાર ‘ નામક સેખ પ્રસિદ્ધ
ધર્મેશ છે તેમાંથી ને સુર નીકળે છે તે સુર
(કે.કે.-રવ) ‘ ભાષાશાસ્ત્રીની ‘ નજરે આવ્યું-
દતો હોઈ કું તેને ‘ બેસૂરો ‘ કહું છું, એમાં કું
ખાકું શું કરુ છું ? ”

“ એ ખાંખતની વિગતો તમારા હાથમાંના
એ ખાંખમાંના એ સેખમાંથી તમે મને સમજા-
વશો ? ”

“ આપને કુરુદ દેવ, ને આપ ‘ મારા
ખાંસે આસન જમારીને બિરાળે, તો આપની
આસને બનુસરીને મુદાસર મુખ્યમુખ્ય વિગતો
કું આપને જરૂર સમજાવું. ”

“ આદોહો ! એ તો મને ખૂબ ગમ્યો.
એ રીતે મને ‘ તમીશ ‘ સાચો પરિચય થશે, એવી

બરતરામ વાનુમુખરામ મહેતા

મારી પછી ખાતરી છે. સો, આ બેઠો કું.
વેસાવો હવે તમારી કયા. ”

“ સાંભળો, નાનકડો સાચો ભાષાશાસ્ત્રી
હોય તે ‘ એક કવચ-કું બી માગી લીધા ‘ એમ
કહી પણ થયે ? ”

“ એમાં શો વાધો આવે ? ”

“ બહુવચન દર્શાવતા વિધિવના સાચા
એકવચન દર્શાવતા ઉદેશવના ઉપયોગ થય ન
કેમ કહે ? ”

“ તમારુ કહેવુ સાચુ છે ”

“ ઠીક, સાચો ભાષાશાસ્ત્રી હોય તે ‘ જેણે
માનવ નરનારી, દાનવો, દેવસમૂહ બી
પાતાલવાસીઓને જામમાં નાખ્યા ‘ એમ ન
જ કહી શકે. ”

“ એમ ? તમે શું કહેવા માગો છો ? ”

“ વિશ્વકિતના પ્રત્યક્ષ ‘ સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ
‘ અહીં માની લેવાયું ‘ છે, એ ‘ મુદ્દમાં બને
‘ સૌપ ‘ માં ‘ સમુ મુદ્દ લખાણ કુનાર સેખની
‘ બેરકારીતુ જ પરિણામ છે. કું તો એના
નદમાં ‘ જેણે માનવ નરનારીને અને દાનવોને
તથા દેવસમૂહને અને પાતાલવાસીઓને જામમાં
નાખ્યા ‘ એમ જ કહ્યું. વળી ‘ અણુ ‘ ન અને
કણુ ‘ નું કુંદકુદ ‘ એમ ન લખતા કું તો
‘ અણુ ‘ ન અને કણુ ‘ વચ્ચે ચાલતું કુંદકુદ ‘
એમ જ કહ્યું એના ઉપગી બહી ‘ સૂચની
અને ચક્રની તથા દિગ્દશની અને સામરની
ચે ? એમ જ કું તો નખુ, વારુ, આને મળતા
આવતા દારૂખર્તનક પ્રયોગો આ સેખમાં થયા
છે તે જાણો- ‘ કેડે કેડે વાહર-વોળા ‘ બની
‘ નખ ને દાંતવાળ ‘ તથા ‘ ગમ પાત્રમાં
ચરણવાળો ‘ તેમ જ ‘ ચોદાઓ ધોદાઓ
દાંતોઓ અને રથો-વાળા ”

“ હવે કું સમજાવો. તમારુ એ કહેવુ
પણ સાચું છે. ”

"વારુ, બહી 'સુદના' જામા સળેસો ' એમ સમ્યુ છે તે સ્પષ્ટસમજનુ પરિણામ છે. હું તો 'એવો સુદના જામા સળેસા છે એવો ' એમ સમ્યુ ' કે 'સુદના જામાથી સર્જિ' યવેસો ' એમ સમ્યુ. "

"એ બૂધ તો તરત પકડાઈ જાય એવી છે. એવી બીજી ઠાઠ સૂઝ આ લેખમાં છે ખરી ? "

"હા જુઓ આ રહી બૂધો. - 'માત્ર'માં નિરાન 'કેવેલા ગાળવીઓ ' અને ' મારી 'સોબેલી' આ શબ્દવિદ્યા. ' કેમ ? એ બૂધ ખરી ને ? "

"એની 'ના' કેમ કહેવાય 'વારુ બીજું' જાણુવા જેવું કાંઈ જનારશો ? "

"હા, છ ! સજ્જતો ચન્દોને મને તેટલા પાસેપાસે રાખવામાં ન આવે તો કેવો ખમરોડો વળે, એ આ લેખમાંના શુદ્ધ અવશ્યે મોઢા ઓગણીસમા અવની ચાર લીટીઓ ચોખ્ખેચોખ્ખુ મનાવી આપે છે જુઓ. 'આમાંની ચોથી લીટીમંતિ' આપને ' સ્વદ ' કહ ' ચન્દના પહેલાં ન મૂકતાં તેનાથી આવે મૂકવામાં જાણે તોથી પહેલી તથા બીજી અને ત્રીજી લીટીમાંના વિરોધજ્વાલક ચન્દસ્તમલ 'યોગો' ને 'લાગુ ' પડતાં 'ઈક' ને લાગુ પડવા 'અહીં નિમ્મળજીવુ કેવુ દાસ્તોતપા-દક પ્રદર્શન થયું છે ! "

"તમારો આ મુદ્દો તદ્દન સાચો છે. જાને મજતા બીજા ઠાઠ નમ્યા આ લેખમાં છે 'ખરા ? "

"છ ! હા જુઓ. હું આ લેખનો લેખક હોઉં તો ' નહેરુની કુદાહાની ખાર સી કિનારીથી ' ન લખતાં ' કુદાહાની ખાર સી નહેરુની કિનારીથી ' લખુ અને ' એતો ઠાઠ પછુ પરા ભવ ' ન લખતાં ' એતો પરાભવ કેઈ પછુ - લખુ તથા ' જાનવોના મલ-નાચક તે ' ન લખતાં ' તે જાનવોના મલના નાચક ' લખુ

તેમ જ ' એમ ભગવતને મને જવાબ આપ્યો ' ન લખતા 'એવો જવાબ ભગવતને મને આપ્યો' લખું અને ' એમ ધારી' ધૈર્યથી હું વેદના ખમી રહ્યો ' ન લખતાં ' એવી બીજી હું વેદના ધૈર્યથી ખમી રહ્યો ' લખું તથા ' ત્યારે વનમાં ભમતાં ચાકી અથા ને ગુરુ ' ન લખતાં ' ત્યારે ગુરુ વનમાં ભમતાંભમતાં ચાકી અથા ને ' જ લખુ. "

"વાક ! વક્ષ ! તમારો આ મુદ્દો પણ ખરાબર છે. ઠીક. જૂઠ્ઠાનો બીજો ઠાઈ નવો મુદ્દો તમને આ લેખમાંથી મળ્યો છે ? "

"હા, છ ! જુઓ. ' હવિષારોના આગે ' તથા ' સાકલોના વેણે ' અને ' ખાલોના મેજે ' તથા ' જાતના કીડાએ ' અને ' સા કાને ' શુદ્ધરૂપે લખનાર લેખાની દ્વલમમાંથી ' નાંદીને જાતે ' તથા 'સુદને સમયે ' અને ' કુંતીને ઉદરે ' તેમ જ ' ખરે વખતે ' વગેરે પ્રયોગ વિખિત રૂપે કેમ સરી ચકયા હશે, એ જ મને સમજતુ નથી. "

"એમાં શો વાંધો-દોષ-ચોં ? મુજરાતી શોડોની મોલીમાં આવા પ્રયોગો જૂનજૂના એ સાંભળ્યા છે "

"નારકજી ! ' મોલીએ તેવું લખાંજે ' તેમ જ 'સંસ્કૃતભાષામાં સતિસપ્તમીનો ઓગણ ચાલ છે તે મુજરાતીભાષામાં ઊતરે, એ સ્વાભા-વિક છે ' વગેરે વત બહીં આમજ ખરાબ છે; પણ તેમાં કાંઈ તથ્ય નથી. "

" એમ કેમ ? "

"હરીકત એ છે કે અહીં બાજો તો ખૂબ ઓભાવ છે, પણ એવી આજોને સખાણમાં ઠાઠ જ 'હતાગુ' નથી. વળી મુજરાતી ભાષામાં 'એ' પ્રત્યય ત્રીજી વિભક્તિનો છે નેમ સાતમી વિભક્તિનો ફળ્ ' માં ' પ્રત્યય 'ઉપરાંત છે. આથી ' કુંતીના ઉદરમાં ' લખાવ તેવી જ રીતે ' કુંતીના ઉદરે ' લખાવ, એ જ યોગ્ય છે. આ દૃષ્ટિએ લેખકને શુદ્ધલેખનનું બાન ન હોત તો ' જાનવે કીડે ' અને ' ખાલોને મેજે ' તથા

બ્રાહ્મણને વેણે ' અને ' શે કાને ' તથા ' હથિ-
ધારોને ધાએ ' વગેરે પ્રયોજા આ લેખમાં તેમના
હાથે જરૂર થયા હોત. "

" હવે આ મુદ્દો ખગ સ્વરૂપે મને સમજાવો.
અણવાળેનું 'બીજી' કાંઈ હજી જણાવવા જેવું છે? "

" છ । હા. અવતરણચિહ્નોની અવગણના
લેખક આ લેખમાં કરી છે તે જુઓ. (૧)
સંપ્રામનો સમય જાણી લાગ્યો છે, (૨) કોણ
છે તુ ? શા કાને જાણ્યો છે ? (૩) ભગવાન,
સમગ્ર અભિવિદ્યા શીખવા જાણ્યો છું, (૪)
હું ક્ષત્રિય નથી, તથા (૫) હું બ્રાહ્મણોને
શીખવું છું, ક્ષત્રિયોને નહિ એ પાંચ વાક્યો
અવતરણચિહ્નોની વચ્ચે મૂકાવાં જોઈતાં હતાં.
કોણ ક્યા સંપ્રદાયે બોલ્યું, એ સ્પષ્ટ રીતે સમ-
જાવ તેટલા મઠે આ પદ્ધતિ અનિવાર્ય છે "

" તમારો આ મુદ્દો તફાન સાચો છે.
વારુ. હજી બીજી કાંઈ આમાં જણાવવા જેવું
છે? "

" એવું તો પણ છે આપ જવાને
અધીરા બન્યા છો, એમ મને માત્ર છે. બાધી
છૂટકછૂટક મુદ્દા ન લેતાં એકસામસા મુદ્દા હું
અહીં રજૂ કરું છું:-(૧) 'કરવાપણ' ચાલી રહે
પણ 'સકા કરવાપણ ન જ ચાલી શકે. (૨)
'આ સાંમ મોકલી કે' તથા 'તમને છેતરી મરો'
એ પૈકીના દરેક વાક્યના અર્થે કતાંતો ઉદ્દેશ
તેમ જ 'બ્રાહ્મણોના વેણે લઈ લો' એ વાક્યમાં
કમ'નો ઉદ્દેશ કરવો જોઈતો હતો. (૩)
'મને એની જાણ નથી' અને 'મને જાણ
સારી જાણ નોંધજી' તથા 'મને પૂછાવું શું
કામ છે?' એમ જ બધાનું જોઈતું હતું.
(૪) 'એમ કું' કહીશ તો એ બધું છવશે'
અને 'જો કાંઈ નહિ કહું' તથા 'છુદિએ
વર્તશે તો જ' એમ જ બધાનું જોઈતું હતું.
(૫) 'આ જોઈ વાત' એમ જ બધાનું જોઈતું
હતું. (૬) બ્રાહ્મણપદ નથી પણ અમુકિત્યજ્ઞ
મહાજન છે, એનો ભારે પ્રભાવ પડે છે' તથા
'આ અનુવાદ બજાવી શકામ, એ ઉદ્દેશ આ
અનુવાદમાં' અને 'શું બની રહેલું છે, એ સમજાવો'
એમ જ બધાનું જોઈતું હતું. (૭) બ્રાહ્મણ-

નું રૂપધારી કાનેધારી' એમ જ બધાનું જોઈતું
હતું. (૮) 'મહાભારતના મુદ્દના અતના
દિવસો દરમિયાન કહ્યુંના સેનાપતિ-પદે જે
મુદ્દ થયું હતું તેની પૂર્વજામિકા આ રૂપકનું
વસ્તુ જતાવે છે' તથા 'કહ્યુંના દેહ ઉપર એ
હોય' અને '૨૦૦૦ વર્ષ પૂર્વે' તથા 'નવુ
છેનેમું' હોય એવું અણવાળાં નથી' તેમ જ
'પરાક્રમની અભિપ્રાય' કાઠી ચૂકેલો
હોવા છતાં આ કહ્યું પૂર્વે
કહી જોવા ન મળેલો બ્રાહ્મણ કિત્તે હવેમાં
કેમ' તથા 'એકબીજાના ઉપર યથેચ્છા હથિ-
ધારોના ધાએ' અને 'ઐરાવતને યાગદવાના
કરણે ખરબચડી યથેલી અજાણજો ખરાવતો'
તથા 'વિરાળ જટામૂક ખરાવતા' અને 'હું
બ્રાહ્મણોને શિખવું છું પણ ક્ષત્રિયોને શિખવતો
નથી' તથા 'રજુમાંથી પાછા વળવાનું' તેમ
જ 'એ કહ્યારો તો રવન' મેળવશે ને છત્રો
તો થશ મેળવશે' અને 'એમ કહીને એ મને
બોધી પાડશે' તેમ જ 'જ્યારે એને થાક કર્યો
ત્યારે એને મેળવશે' અને 'પડિયોમળા એક
જાણનો સફળ વધ કરવાને લગતી કક્ષિત
ખરાવનારી' વગેરે શુદ્ધ લખાણ ઘડું જોઈતું
હતું. "

" જોહોહોહો! તમે તો લાંબીલચ જૂઠ-
વાદી અને રજૂ કરી 'ખન્ય છે તમને! હવે હું
તમારો પૂરેપૂરો પરિચય પાઝો છું હું અહીંથી
સીક્ષિતાઓ એ લેખકને, મળવા જ જઈશ ત્યાર-
પછી જ હું અન્યત્ર જઈશ. "

" નારાજ! આપ એમને મળો ત્યારે એમને
એટલું પૂછી જોજો કે 'તમે પાત્રચરિત્ર આપતાં
કહ્યુંના સંખ્યામાં અતિ કિલ્લટ વાક્યરચના
કેમ કરી છે? વળા આપ એમને એમ પણ
પૂછી જોજો કે 'તમે "સખ જામીને નોનતોના
અવાજ" એમ લખ્યું છે તેનો અર્થ શો છે?'
એના ઉપરાંત આપ એમને એમ પણ પૂછી
જોજો કે 'તમે કિષાપદના પહેલા મુખના
અનુવચનનું રૂપ 'ય'કારવાળું રાખીને સ્વીકૃત
અભિપ્રાયમતો ભાગ કેમ કરો છો? બંધ
જવ! જવ! "

" શાકું. જવ! જવ! "

મારે કબૂલ કરવું જોઈએ કે અત્યાર સુધી હું વેદ, શાસ્ત્ર, હાકતર, હાકીમ અને જુવાને ગણાવેલો.

પણ એક દેસ જોવા પછી હવે હું તેમનો વાંક કાઢતો નથી—જરે જરૂર પડ્યે તેમનો જખાવ પણ કરું છું.

તે ખરેખર એક અજબ દેસ હતો.

મુખ્ય વાજત એ છે કે એ નાની દરદી છોકરીનો દેસ કોઈ પણ શાસ્ત્ર દાખમાં લેવા ના પાડતો. તેઓ ખબા દલાવી હાથ ખેંચા કરી મૂકતા. તેઓ કહેતા કે કપર જાણે કે છોકરીને શું થયું છે. વૈદ્યાન વિદ્યાન એવી પીડાનું નિરાકરણ કરી શકતું નથી.

અને પછી એ મારે ચોપડી લેણેલો એક સામાન્ય માણસ—કદમ ધુઓ, ફૂતરાનો જાઓ છોકરીને જુએ છે. એ પડી આમ તેમ દલાવી વિચાર કરે છે અને તે છોકરી કામગીરી અખંડ મનતી અટકી એક તંદુરસ્ત બાળા બને છે.

આમ બન્યું.

છોકરી તફન નાની હતી. તેરેક વર્ષની. તે બીકમાં અમકી હતી. બીજા બાળકોએ એને ડરાવી હતી. તે કંઈ કામે બંદાર મધ હતી અને બીજા બાળકોએ તેને મહારાવવાનો કરાવ કર્યો. મરેલી નિલાદી કે જે એવું જ તેના તરફ દેખાયું. તે બીધી અને તેની વાચા જતી રહી પછી તે કંઈ મોલી સજી નહિ, એટલે કે જે સખો હાથારી રાખી નહિ. તે ગણગણ કરતી ધૂરકતી પણ એક આજો અજબ મોલી ન શકતી. તેને કંઈ આવું હોય તો તે પણ તે માગી શકતી નહિ.

તેના માળાવ વખત સાથે સુધરેલાં હતાં નહિ. રાખાકાંતિ સમયમાં તેઓ કંઈ મોખરે ન હતાં. તેઓ ગરીબ લોકો, નાના પધારી.

મૂઠ જીવવાની રસી વણી વેચી ખાતાં. નાની છોકરી આ કામકાજમાં મદદ કરતી. દલે અલગલગ તે કંઈ કામમાં મદદ ન કરતી અને બજારમાં મૂગી થઈ મધ.

માળાવો એક પછી બીજા જેમ પણ શાસ્ત્રની તેને મોટે દવા કરી જોઈ. પછી એક સ્પેશીઆલીસ્ટ પાસે લઈ ગયાં. તે પ્રાશિસર અંતર દીખેડતો જાહેર હતો, જેમ કુ કહેતો નથી. તે રસાયણ વધેલો હતો.

તેઓ છોકરીને આ સ્પેશીઆલીસ્ટ પાસે લાખ્યા અને તેને જાણી દીધી હતી.

વેદે કમ્યું, “અણુ રપટ છે. તમારી છોકરી મજા બીકને લાખને ખેલતી જાય થઈ મધ છે. મારે કારણ છે કે તેને પાછી બેરી અમકાવવી કે તે મોલી બેઠે. આ સરીરમતની આપણે ખાસ કાળજી રાખવી જોઈએ. શાસ્ત્રો અને વેદોને આ સરીરમતમાં શું વિહાર થાય છે તે સ્વેચ્છાથી સમજાવે નહીં હું પણ તેમને અંધાર છું. શા. ત. આતરમાં ક્યાં છે અને મુત ક્યાં છે તે કહેવું કંઈ સહેલું નથી. કોઈ સરીરમાં કયા જતાવે છે તો બીજા અન્યત્ર હોવાનું જણાવે છે. કેટલાકો પેટમાં કુ ખવાનું અને કોણવાનું જણાવે છે. બીજાઓની વાચાશક્તિ જતી રહી. હોય છે, જો કે તેમની જાણ થાયતી તો જાણ દેખાય છે પણ અમારે તો જાણનું કારણ શોધી કાઢી દંડો મારી તે જ કરવું જોઈએ આમ કરવામાં મારે જ્ઞાન અને શક્તિ રહેલાં છે. હું મૂળ શોધી કાઢી મારા બંને હાથે તેની જાણ કાઢું છું.”

માળાવ જરા અભરામાં અને દંડકાથી તેમની છોકરીને નહિ મારવા આજીજી કરી

“નહિ. અલગલગ નહિ.” વેદે કમ્યું. “હું

તેને હંદુકાથી જરૂર નહિ મારું. હું એક મોટે દુવાલ લઇશ. તમારી નાની માલતી પેલી ખુરસી પર બે ત્રણ મિનિટ બેસાડીશ. પછી હું આ દારૂમાંથી શુપ્તપ બદાર બંધ તેના બરડા પર દુવાલ ફરકારીશ. કદાચ એટલાથી જ તેનું ઠેકાણું પડશે. એટલાથી તે બંધી કદાચ મોલી જશે. "

પછી તેણે દુવાલ લીધી. છોકરીને બર્ડ બેસાડવા મગતો હતો ત્યાં બેસાડી અને રમતી બદાર ગયો. એક કે બે મિનિટ પછી તે શુપ્તપ-દીથી પાછો આવ્યો. અને બાળક પાછળ જઈ ખૂબ જોરથી તેના બરડામાં ફમાલથી ફટકો માર્યો. અલગત તે બાળા મોટેથી ચીસ પાડી લગભગ બેલાન થઈ ગઈ અને તમે માનશો ? તે ત્યાં ને ત્યાં મોલતી થઈ ગઈ.

તેણે મોલ્યા અને મોલ્યા જ કહ્યું. તે એટલી ઝડપે મોલવા લાગી કે તમને એમ લાગે કે હવે તે મોલતી બંધે તો સારું, તે માને

વળગી પડી. અને તે ત્યાંથી ઘેર લઈ જવા વિનંતિ કરવા લાગી. તેની આંખમાં પલ્લે અમરોટ દેખાયો. તેની આંખો ગંધાની જેવી ફાટી ગયેલી દેખાતી હતી.

મામાપે પૂછ્યું, " કાશ્તર, આથી એ ઝડી તો નહિ લાગે ? " વેદે કહ્યું, " તે હું કહી ન શકું, મારે તો એને મોલતી કરવાની હતી. અને તમે જુઓ છો કે એ કામ મેં ફેલેલમ્ રીતે પાર પડ્યું છે. વધાગર્ભ અને જલ્પારવા હો કે આ તમારા ત્રણ રમતની શીમાં અને કંઈ આજ રસ નથી. અને તે લાડુ તો પરિણામ પ્રાપ્ત કરવામાં વધારે જાનક છે. "

મામાપે તેને ત્રણ રમત આપ્યા અને ધરને રસ્તે પડ્યા.

નાની છોકરી મોલતી તો થઈ, તેનું મગજ બરાબર ઠેકાણે ન લાગ્યું. રહેજ તેની માનજી અસોલી રહી. અને તેમ હો. ખજુ તે મોલતી તો થઈ !

રિપોર્ટિંગ્સના એક રિપોર્ટરને એક વાર પ્રાથમ મિનિસ્ટર જર્જિલ વ્યાજન લાડપ દોડી " અને ૧૮ વરસ થયાં છે માણસો ને કઈ ફરી શકે તે હું ફરી શકું છું હું બીડી પીતો નથી. અને કહી ફાર્મી રેલ નથી, મારી બલતી સલામ રાજુ છું અને ૧૦૦ રૂા વડુસ્ત છું. "

જર્જિલે કહ્યું, " હું પણ ૧૮ વરસનો છું. હું સીમાર પીઉં, ફાર પણ પીઉં છું અને મારી બલતી સંભાળ શખતો નથી અને હું ૨૦૦ રૂા વડુસ્ત છું. "

એક મેલાનકામાં થામસ એડિસનને બાલત મચીતના ચોખક વરીકે ભાવખાનવામાં આવ્યો. તેનો જ્વાળા વાલકા એડિસને કહ્યું, " બાલત મચીત ? એ (જી) તો ઘથરે જાઓ છું મેં તો એક બાલત મચીત થાપી કાઢ્યું છે કે ત્યારે આપણી ઇચ્છા લાગ ત્યારે આપણે તે નંબ ફરી શકીએ. "

જેનક એવી સરેલા ઉ કે જાત સારી હોય ત્યારે વમને બાલત મચિ ઉતરી ઉભીની આપે ઉ પણ જાત જમરે ત્યારે તે ખાલી માંડે છે. "

સુરશીમાં પરવવા પહેલાં આંખે જ જ્વાળાને વરને જોયા હોય અને ખિસ્તીમાં પડવા પછી વધુજો લાખે જ પલિને જામે છે. "

" પહાલી, વં જ્વાળા ઉ કે ? ખાલુ મોલ. "

" હા, ખોલું છું. વધે શકે છે. "

પરાધીના કે પૂજાર્હા ?

નાગકુમાર મહાતી

પ્રાચીન કાળમાં ભારતવર્ષમાં સીંચાણના સામાન્ય રથાન જેવું હતું એ એક જાણુવા યોગ્ય અને રસપ્રદ વિષય છે. અર્વાચીન યુગમાં સીંચાણ ઉપર ધ્યાન જ માર મૂકવામાં આવે છે. પ્રાચીનો આ બાબતમાં તેથી તદ્દન બિલકો જ મત ધરાવતા હતા. આ મત અને તેની પાછળની વિચારસરણી એવા જેવી છે.

સીંચાણને સ્વતંત્રતા પરસ્પર વિરોધી વસ્તુ મનાતી હતી. સીંચાણના સંબંધી કહે જ નહિ. કુમારો તરોડે, યોવના તરોડે, પ્રોહા કે જુદા તરોડે સીંચાણ પુરૂષની જીવજાતમાં જ રહેવું જોઈએ. સ્વતંત્ર જીવન જીવવા તે જોયો છે અને સ્વતંત્ર જીવનમાં તેણે પતન ધરાવ્યું. વધારે સંબંધ છે એમ મનાવું. આપણાં પૂર્વ સંસ્કૃતિએ આ બાબતમાં જાણ જ સ્પષ્ટ વિધાની કરેલા છે.

અસ્વતંત્રતાઃ સ્ત્રિયાઃ કાર્યાઃ

પુરુષૈઃ સ્વૈર્દિવાનિવાસ

મનુસ્મૃતિ અધ્યાય ૬ શ્લોક ૨.

સ્વકીય પુરુષોથી રાત્રિ દિવસ સીંચાણને અસ્વતંત્ર રહેવું.

પિતા રક્તિ કૌમારે મર્તા રક્તિ યૌવને ।
રક્તિ સ્થાયિરે પુત્રા ન સીંચાણમર્દિતિ ॥
મનુસ્મૃતિ અ. ૬ શ્લોક ૩

કોમલ અવસ્થામાં પિતા રક્ષણ કરે છે યુવાવસ્થામાં પતિ રક્ષણ કરે છે, અને જુદાવસ્થામાં પુત્ર રક્ષણ કરે છે. સીંચાણ સ્વતંત્રને યોગ્ય નથી

આ પ્રમાણે સીંચાણ પછી દુશ્મની સ્વાધીનતા ન હોવી જોઈએ એવો દિલ્લ પર્મ-સામ્રાજ્યનો મત છે. એક સ્થલે કહે છે કે,

યિનામયા ન શોમત્વે પષ્ટિતા યમિતા સતા ।

પરિશ્વિત, સીંચાણને સતા એ આધાર વિના શોમતા નથી.

સીંચાણ પ્રમાણે સ્વાતંત્ર્યને યોગ્ય નથી એવા નિર્ણય ઉપર પ્રાચીનો કેવી રીતે આવ્યા, તેમ કહવા પાછળ તેમનો શું હેતુ હતો એ જાણવા માટે તેઓ સીંચાણ વિષે જેવા મત ધરાવતા હતા તે પણ જાણી લેવાની જરૂર છે.

શમ્પાસમમલંકાર કાર્મ ક્રોયમનાર્પતામ
દ્રોહમાલ કુચર્પા ચ ક્રીમ્યો મનુરક્ષયવ
મનુસ્મૃતિ અ. ૬ શ્લોક ૧૦

દુશ્મન (કેમલસીપ્સાની સ્વરૂપ), ખાસત, જલંકાર, કામ, ક્રોધ, અનાર્પણ, દ્રોહભાવ, નિંદા આત્મા, આ સર્વ મનુષ્યે સીંચાણમાં આરોપ્યા છે

ઉપરાંત જીવન ઉપરથી જોઈ શકાય છે તેઓએ સીંચાણ અશુભ દ્રવ્યો અને ખાસ કરીને કામ-ઉપભોગે આત્મ વિરોધપણું દર્શાવ્યું છે. તેથી જ સીંચાણ પિતા, પતિ કે પુત્રની સ્વાધીન વર્તે તો તેને પતિય ધરાવના સંયોગે વિરોધ આવે છે. આ કારણે પ્રાચીન સામ્રાજ્યોએ સીંચાણ સ્વતંત્રતા ઉપર કાંઈ મૂક્યું છે. વળી તેમણે સીંચાણ માટે ધર અને કુદુંજને જ કેન્દ્ર ગણ્યું છે, સમાજ, રાજકાળ કે ઇતર સાધનનિક સ્વરૂપનાં કર્તવ્યો, સીંચાણના કાર્યવર્ણમાં, તેમના મતે અપવર્ત નથી, સીંચાણ પતિને સંતુષ્ટ રાખવો, તેણે ધર સંભાળવું અને તેને માટે પ્રત્યેક પતિ કરવી એજ તેણે કાર્ય છે એમ તેમણે ગણ્યું છે. પતિ પરમેશ્વર છે અને તેનામાંજ તેણે એકાગર શક્તિ જોઈએ.

વિગીઠઃ કામકૃષ્ણા વા ગુર્જેર્વા પરિવર્જિતા
ઉપચર્યઃ સ્ત્રિયા સામ્રાજ્યા સત્ત્વ વૈધયરપતિઃ
મનુસ્મૃતિ અ. ૫ શ્લોક ૫૪

શીઘ્રવિદીન, લપટ, સ્વશુશ્વિગ્નનનો એવો પતિ હોય તો પણ સાખી સ્ત્રીએ તેને સવત દેવ પ્રમાણે પૂજવે.

આમ એક બાજુ સ્ત્રીની સ્વતંત્રતા ઉપર આગ્રેભાગ કાપ મૂકવા પછી તેમણે બીજી બાજુ સ્ત્રીનું સન્માન-પૂજા કરવાનો આદેશ આપ્યો છે.

યજ્ઞ માર્યસ્ય પૂજ્યસે રમસે તજ દેવતા ।
યજ્ઞેતાસ્તુ ન પૂજ્યસે સર્વાસ્તજ્યસ્તાઃ કિત્યાઃ ॥

મનુરમૃતિજ્ઞ ૩ શ્લોક ૫૬

જ્યાં (ને કુદર્માં) સ્ત્રીઓનું સન્માન કરવામાં આવે છે ત્યાં દેવતાઓ રમે છે (દેવતાઓનો વાસ થાય છે, જ્યાં તેમનું સન્માન થતું નથી ત્યાંની સર્વે કિંચા નિષ્ફળ થાય છે.

આ જાતનું સન્માન કરવાનું કારણ એ છે કે સ્ત્રી શૂદ્રની શોભા છે, વડા વધારણ વેશ છે, લક્ષ્મી જેવી છે.

પ્રજનાર્થ મહામાતાઃ પૂજાહાં ગૃહપીઠયઃ
દિવ્યઃ દિવ્યઃ મેહેષુ ન ધિરોપૌસ્તિ કક્ષનાઃ
મનુરમૃતિજ્ઞ ૬ શ્લોક ૨૫

પ્રજના દેતુ થત, કર્મલાભથી, પૂજાપોષ્ય મુદદિપ્તી સમી સ્ત્રી અને લક્ષ્મી બન્ને ધરમાં સરખા છે બન્નેમાં કોઈ વિશેષ નથી.

આમ તેના મુદવત્સર્ગમાં સ્ત્રીને સન્માનનીય ગણી છે.

મનુરમૃતિ જેવા પ્રેમી સખાએ હજારો વર્ષો યર્ષા કર્યાં સ્ત્રીને હજી આર્થવર્તમા બહુ સારીયે દુનિયામાં પુરુષ જેવું સ્વાતંત્ર્ય સ્થાન મળ્યું નથી. તે 'ગૃહિણી' જ રહી છે તે મુદવત્સર્ગની બદાર પુરુષ-સમાવદી બની રહી નથી.

આ યુગમાં સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્યનો પ્રથમ મોખરે આવતો જાય છે સામાજિક અને રાજકીય ક્ષેત્રોમાં કેટલાંક સ્ત્રીઓએ ભાગ લેવા માડ્યો છે, અને પુરુષ સમાવદીનો આદેશ સમાજ પાસે રજૂ થઈ રહ્યો છે, આર્થિક સ્વતંત્રતા વિના બીજી સ્વતંત્રતા સંભવતી નથી, તેથી

સ્ત્રીના આર્થિક સ્વાતંત્ર્યનો પ્રથમ પગલો એરણ ઉપર ખાતી રહ્યો છે. આમ અર્ધાંત્રીનું યુગ, પ્રાચીન યુગથી, તેનાં વિચારોથી, આદર્શોથી, બાવનાઓથી અને તે બાવનાઓ પાછળનાં પ્રેરક બળોથી જુદો પડે છે. વર્તમાન જમાનાને સ્વતંત્રતા અપાવવા બારે મધ્યમણ કરી રહ્યાં છે આ પ્રયત્નો કેટલે અંશે સફળ થશે તે અવિખના ગર્હાંતી વાત છે હજી સુધી થોડા અપવાદો માદ કરતાં જે અર્ધમાં પુરુષ સ્વાધીન છે તે અર્ધમાં સ્ત્રી સ્વાધીન નથી.

પ્રાચીન ભારતીઓએ મુદવત્સર્ગને જ સ્ત્રીનું કર્તવ્ય કેન્દ્ર માન્યું છે અસલી શોભન પ્રભામાં અને જન્મનીની આર્થનું પ્રભામાં પણ એવું સ્થાન 'ધર'માં જ મળ્યું છે. 'સુખી મુદવત્સર્ગ' ની દૃષ્ટિએ જ સ્ત્રીની સ્વાધીનતા ઉપર પૂર્વાચારોએ કાપ મૂક્યો છે. મુદવત્સર્ગ અને જાહેર જીવનનો સમન્વય શક્ય ખરો? આશોનો મત એવો છે કે આ એ વચ્ચે સમન્વય શક્ય નથી બન્ને એકી સાથે સંભવતા નથી. બન્ને એક બીજાથી વિરુદ્ધ મત છે.

મજી સ્વાતંત્ર્યમર્હતિ એ સૂત્ર પુરુષોએ ચોંટાળના રવાઈ માટે સત્તાના જોરે ઠીકી બેસાડ્યું છે કે તેની પાછળ કોઈ અવસ્થિત વિચારસરણી રહેલી છે? તેમના મતે સ્ત્રીના શરીર અને માનસની રચના જ એવા પ્રકારની છે કે તેણીના સ્વાતંત્ર્યમાં નફરત રપ છે સ્ત્રીમાં માતૃપદની ભાવના અત્યંત પ્રબળ હોય છે. માતૃપદની જવાબદારી તેને જાહેર જીવનની અન્ય જવાબદારીઓ સેતાં અડકાવે છે. બંને જવાબદારીઓ અદા કરવી એ તેના સુકોમલ શરીર માટે શક્ય નથી. સ્ત્રીઓનો આમ વર્તમાન વર્ષનું ઉપરોક્તની અન્ય જવાબદારીઓને બોલને ઉઠાવવા તૈયાર છે? સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્યનો વિચાર કરતી વખતે ગાંજકીય કે સામાજિક ક્ષેત્રમાં અપવાદરૂપે ચમકી થોડી તારિકાએતી દૃષ્ટિએ નહિ પણ સમસ્ત અને સામાન્ય સ્ત્રી

વર્ષની દૃષ્ટિએ વિચાર થવો જોઈએ. ચૂદ જીવન અને જાહેર જીવન આ બે કાર્ય પ્રદેશો સી અને પુરુષ વર્ષ વચ્ચે વહેતી નાખવામાં આવ્યા છે આ વહેતી થોડી થોડી છે કે અથવા એનો આધાર ક્યા કાર્ય માટે ક્યો વર્ષ વધારે અનુકૂળ છે એના ઉપર આધાર નાખે છે.

શ્રી સ્વાતંત્ર્યના પરિણામે ચારિત્ર્યબદ્ધતા વધવા સંભવ છે એવો પણ પ્રાચીનોના મત જણાય છે ચારિત્ર્ય બદ્ધતાના પરિણામે સામાજિક વ્યવસ્થામાં ખતેશ પડે એટલું જ નહિ પણ વચશુદ્ધિ અને જોડા શુદ્ધિ જળવાય નહિ અને એક જગતની વધુ સફરતા પેદા થઈ પ્રગતિ પતન થાય એવો પણ તેમને ૩૦ દોષ તેમ જણાય છે. શ્રી જાતિમાં કામવાસના વિશેષપણે-પુરુષ કરતાં અષ્ટમુખી-હોય છે એમ તેઓ માને છે. તેથી આખોએ વચશુદ્ધિના સરસ્ય માટે શ્રીઓને સ્વતંત્રતા મળવી ન જોઈએ એમ કંગાળું છે કોયસૂતા સ્મૃતિના મારો-શ્રી ક્ષેત્ર ચૂન છે. ક્ષેત્રની શુદ્ધિ અવરન સમવાયી જોઈએ.

શ્રીનું માનસ બંધારણ પણ વિચારવા યોગ્ય છે. શ્રી પુરુષનો સત્ત્વ અધિકાર ઉપર નહિ પણ પ્રેમ ઉપર નિર્ભર છે. પ્રેમ અને આકર્ષણ પાસે પુરુષનું પ્રભુત્વ અને આત્મી પરવશતા ખીમળી જાય છે. જ્યાં એકતા છે ત્યાં શુદ્ધાઈની, જનસમાનતાની કે પરવશતાના કલ્પનાને અવકાશ નથી શ્રી સાચેજ સોપિત છે ? પિડિત છે ? દુઃખાગ્રેલી છે ? શ્રી પુરુષ ઉપર તેનું પ્રભુત્વ નથી ચાલતું ? કુટુંબનું સંવર્ધન કરવું, તેનો રક્ષા કરવી અને ચૂદજીવનને સુખી બનાવવા માટે નિષ્કર્મના સ્વીકાર્યા એ શ્રી પરાધીનતા છે ? પતિ, બાળકો કે કુટુંબ પાછળ ચોતાનું 'સ્વત્વ બૂલી જવું' એ શ્રી પરવશતા છે ? પ્રેમ, સ્નેહ અને મમતાનાં બંધનોમાં નંધાવું એ અધાર્મી નથી. પણ સમઘર્ષણનું સ્વાર્થ છે.

અર્ચાચીનોની દૃષ્ટિએથી જોઈએ તો શ્રી સ્વાતંત્ર્યથી ઠરવાનું શું કારણ છે ? સ્વાતંત્ર્યથી પુરુષ પતિત થતો નથી તો શ્રીને માટેજ નિષ્કર્મ અને નાશનો સા માટે ? ક્ષેત્ર શુદ્ધિની જરૂર છે તો બીજા શુદ્ધિની જરૂર નથી શ્રી ચૂદજીવન અને સામાજિક જીવનને એક બીજાથી નિમજન સા માટે માનવા ? શ્રીના જાહેર જીવનથી ચૂદમુખર્મા વિશેષ થશે એમ સા માટે માતી લેવું ? શ્રીનું કર્તવ્ય 'ધર' સુખી બનાવવાનું છે તો પુરુષનું નથી શ્રી જાહેર જીવન જીવવા છતાં પુરુષ ધરને સુખી બનાવી શકે છે તો શ્રી સા માટે નહિ બનાવી શકે ? જો પુરુષ, જાહેર પ્રવૃત્તિને અંગે, ચૂદજીવનને સુખી ન બનાવી શકે તો હોય તો, ધરને સુખી બનાવવાની ચિંતા રૂઝા સ્ત્રીએ જ સા માટે રાખવી ? દબરો વર્ષથી સ્ત્રીઓ પરાધીન રહી છે. તેઓને હવે સ્વાધીન થવાનો હક્ક નથી શ્રી સા માટે તેમણે પુરુષના રમકડાઈપ વધુ વખત રહેવું ?

દુનિયાની કોઈ સ્ત્રી સંપૂર્ણ સારી કે સંપૂર્ણ ખોટી હોતી નથી તો સ્ત્રીની સ્વાધીનતા સંપૂર્ણ સારી કે સંપૂર્ણ ખોટી કેમ કોઈ શકે ? પરાધીનતાનો પ્રયોગ દબરો વર્ષથી ચાલ્યો આવે છે હવે સ્વાધીનતાનો પ્રયોગ બંને થાય. આ દુનિયા ઉઘટે તો એક પ્રયોગ શાળા ન છે ના !

પ્રાચીનો, તમે તમારી રીતે જીવ્યા અર્ચા-ચીનો ને તેમની રીતે જીવવા દો. બેમાંથી કોની જીવવાની રીત સાચી છે એ કોણ કહી શકે ? આજના અર્ચાચીનો આવતી કાલના પ્રાચીનો છે એ પ્રાચીન પ્રજ્ઞાનિકાઓમાંથી અવિધના અર્ચાચીનોને વધુ વિચારવાનું મકરં.

છતાં એક પ્રશ્ન છે કે શ્રી પહેલ પ્રાચીનો શ્રીઓ ને પરાધીન કે અસામ જણતા હતા ? જો તેમ હોય તો સ્ત્રીને 'વૃજાહાર' કેમ કહી ? શ્રીને 'ધરરખુ' નાખવામાં શ્રી તેમને શાષ વિશેષ સ્વાર્થ હતો ? જન્મેના સમાન સુખને માટે સ્વેચ્છાએ નિષ્કર્મના સ્વીકારથી ચૂદસક્રમી ને પરાધીન કહી શકાય ખરી ?

નશીબનાં નખરાં

લીલાબેન મહેતા.

મેટ્રિકમાં નાપાસ થઇ મુંબઈ નોકરીની સાધમાં આવેશો. ખુર રસ્તે રખડતો બિખારી થઇ ગયો. દૂર દૂર ખૂણમાં આવેલા તેના મામ પ્રત્યે પણ તેને કોઈ આકર્ષણ ન હતું. દુનિયામાં કોઈ તેનું નજીકનું સહુ રહ્યું ન હતું. કમમળા માટે તેણે ખુબ તપાસ કરી પણ તેનું કંઈ વળતુ નહોતું. હવે તે સમાજની દયા પર જીવવા લાગ્યો. એકંદરે તેને એ ઠીક સાચું. એક મેદાનના બાકા પર આવી રોજ રાત્રે પડી રહેતો એ ત્યાં કોડો જ તેનું ઘર.

જામ ઠીક ચાલતું હતું, પણ સિવાય બેસતાં તેની કમળાની શરૂ થઈ. શરીરના માત્રાને કારી દેતી રાહથી તે ત્રારી જાયો. તેની પાસે એક ઠીક કહેવાય એવો હાથકોટ રહ્યો હતો. તેના પાટલન અને જોડા ફરેલી વેસ્ટી બવસ્થા પામ્યા હતા. સિવાયની સર્વિથી આ કપડાં તેનું રક્ષણ આપી શકે તેમ ન હતું. શું કરવું?

જાખરે તેના કમળા બેલમાં એક બહેન જાયો. કાચકાનો જામ કરવો અને કોની સિદ્ધા મેળવવી. જામ ત્યેક માસ જો તેને જેલ જવાનું મળે, તો કોની કુશળી કોટડીમાં તે સિવાયની કોની રાત્રિઓ આજી સહે. આ વિચાર સુખીથી બેસાડિત નવ્યો અને તે આચારમાં મૂકવા લાગ્યો.

કાચકાનો જામ કોની રીતે કરવો? કોટડીમાં પાશ્વિમાત્મ હવે ચાલતી એક મોટી કોટડીમાં જઈ, ખુબ ખાઈ પી બીલ આપવા અશકિત નહોતું કરવી એટલે કોટડીવાળા તેને પોલિસને સ્વાધીન કરશે એટલે જતુ. પણ કોટડીમાં આ પોસાડે જઈ સકારી? પાટલન વિ. ફોટી બવસ્થામાં હતાં પણ કોટ ઠીક હતો, એટલે કંઈ ખાસ વાધો ન આવે, એમ વિચારી તે કોટડીમાં જામલ્યો.

થયો. પણ મુખ્ય વેધકર તેના વસ્ત્ર પરથી ખરી વસ્તુરિધિતિ કળા ગયો અને ખુર ખુરસી પર બેઠો. તરત જ તેની પાસે જઈ બધા પર હાથ મૂકી, કાનમાં સૂચના આપી બહાર મૂકી ગયો.

સિવાયની કંડીથી ખુર બીજી નવ્યો હતો એ ખરૂં, પણ તે સાથે જેલ જવા માટે તેના નિબંધ દહતર થયો હતો. એ એક સામાન્ય કોટડીમાં ગયો અને ત્યાં ઠીક ઠીક ખાધું, પીયું પણ પીધું અને પછી કાચકોટ આગળ જઈ રેસોર્સના માલીક સમક્ષ નહોતું થયું. "મારી પાસે પૈસા નથી, મને પોલિસને સ્વાધીન કરેલ" માલીકે કહ્યું, "એમ?" પછી ખુરને બેઠો તે બહાર થઈ ગયો અને બે માર મુઠ્ઠા સમાવી કહ્યું, "જાન સિદ્ધા નસ થશે. કોટડીના કારકમાં પડવું મને પસંદ નથી." ખુર નશીબને સાપ હતો આગળ આવ્યો.

પણ એને બાકા પર લાગતી કંડીના વિચારથી અજરામલ થતી. ત્યેક માસ તો જેલ જવું જ નોંધ્યો. વળા તેને એક મુક્તિ સૂચી. હવે તો જેલ મળશે જ એ વિચારે તેના મુખપર મદ સ્મિત પ્રસર્યું. તેણે એક પથરો લીધો અને એક મુરોપિયન મોટી કુકાનના શો કેસ આગળ પ્રેક્ષકો રોળે વળ્યા હતાં, ત્યાં ગયો અને ખરૂં જોરથી મારી કાઢ્યો. પ્રેક્ષકો મુઠ્ઠામાં અને જામ તેમ વિચેરાઈ જવા લાગ્યાં પણ ખુર ત્યાં હસતો બેસો રહ્યો. હવે તો પોલિસ તેને પકડશે જ અને ત્યાં બે પોલિસો આવ્યા. તેઓ મુન્દેઆગે જામ તેમ જોઈ શોધવા લાગ્યા. નિરતિ બેસેલા ખુરને મુન્દે કોઈ દેવો એમ તેમને સહા પણ ન મળ. કોઈ કોણે યેડી કરી નહોતો હતો, તેની તેમણે પૂંક પકડી અને

ધનુ હસ્યો, " બસ, જાણે હું તો ચાહતો ચાહ. મને ડાહ કાપકાનુ બંધન જ જણાય નથી, "

" સ-સ-સ-સા " કગતો તે મોટા સૂરે બાણ્યો કહતો અરિયર પગસે લથડતો ચાલ્યો. તે પીધેલ છે એમ માની હવે પોલિસ જરૂર પકડશે. પોલિસ તેની પાસે આવ્યો. પશુ ખરો અને ધનુ સકાગણ આચારપદ બન્યો. ધનુએ પોધેલા માથે લવારા ચર કપો, ' એ -મ વ રું સમજે ? હું જાહટો છું, મને કે પકડ, " પોલિસે દસી કહ્યું, " જાહટો પોતાને જાહટો કહેતો નથી. વળી તે પકડાવા દેસિય પશુ ન કરે. એટલે વ પીધેલ છે કે નહિ તે હું સમજી શકતો નથી, છતાં વ ખરેખર નસાચૂર બન્યો હોય, તો પશુ તને હું પકડીશ નહિ કારણ કે હવે દારૂબંદી આરનાર છે. મહિનો માસ બસે મળી કગી મે " પોલિસ ધનુની પીઠ ચામડી કુટપાપ પર ચડાવી રહેતે પકડેલ.

એક સીનેમા આગળ એક સુદર લક્ષ્મી પાસે ઘોળી ધનુ તેની જામે અલુહતા ચાળા કરવા લાગ્યો, કંઈ એકુ બોલ્યો. એ કુવતી પોલીસની મદદ માગતો. હવે તો તેને જરૂર પકડવામાં આવશે. સામે બેસેલો પોલીસ ધનુનું બિનાસ વર્તન કદી નજરથી નેહ રહ્યો હતો. પશુ કુવતીએ કરી શરિયાદ ન કરી એલકુ તેણે ધનુને ચેતવ્યો, " રહે પોલિસ જાણે છે, અહીંથી બીજો ચાલો " અને કુવતી ધનુ સાથે આગળ ચાલી. ધનુ ગુચવાયેલ હવે આ લપ ડેમ દાળવી !

એવામાં એક ચાલતી ટ્રામ નજીકથી પસાર થતી હતી, તેમાં કૂંઠે મારી ધનુ ચડી ગયો અને આ નવી પીડામાંથી બામ છટક્યો.

ધનુને હવે ખાત્રી થઈ. તે નેસ જામ એમ કમર છુટા નથી. તે કંઈ મદાન કાર્ય માટે સગળ્યો હતો. રૂઢમાં બાંધ્યું વડું મેળવેલું ઇતિહાસ યાન તેને વાદ બાલ્યું. ક્યાંક કે ડાહ્યે પોતાના કપાળ ઉપર બે ત્રણ વાર પિરતોય છાટી હતી છતાં તે બગી ગયો હતો. તેની કેવી મદાન પ્રગતિ થઈ હતી. જરૂર ધનુનું ભવિષ્ય જાણત નીવડશે.

આવા વિચારો કન્ટાં ધનુ તેના બાંકડા ચૂકે જવા નીકળ્યો. રાત્રે બે વાગ્યા હતા તેના બાંકડા આમળ આવે તે પહેલાં એક મોટા મકાનમાંથી ડાહ કુવતીને સિવાર લઈ મધુર ગાન ગાતાં સાંભળી શુભાવતી " હિમ્મત ન દરશ " મતલબુ એ સંમીતી તેને પ્રેરણામય લાગ્યું. ધનુએ ત્યાં જ નિશ્ચય કર્યો કે હવે હું મારું જીવન બદલી નાખીશ. હું પ્રગતિ સાધીશ. આમ જીવન વેઠી જઈ તે ન માસે, હું કર્તવ્ય પરાવણુ—

તેનો આ વિચારકમ અમકાવતાં વડે એવો પોલિસનો સખત દાવ તેના ખમો પડ્યો. " રાત્રે બેકાર બે વાગ્યે રવડે અલ પોલીસ ગેટ પર. "

x x x

બીજા દિવસે ડાહમાં મેજસ્ટ્રેટ તેને કહ્યું, " તને ત્રણ માસની સખત કેદની ચિંસા કરવામાં આવે છે. "

સૂચિત.

" માણસની કલ્યાણ પ્રમાણે સમજી જાતે, તો તેનાં કુ.બા સવદાં ચાલ. " —જી. કે.લિન.

ફરજ-કર્તા પહેલાં કૃષ્ણ ચાલ, અને કમને તે પૂરી કરીશ, કર્યા પછી બધાસ માસીય.

કુવાની—વમારી જાંઘનીના પ્રથમ પચાસ વરસ અને બીજાંબોની જાંઘનીના પ્રથમ વીસ વરસ.

માલીક જાહેરો એ મુદ્દાનો અર્થાદ.

‘પૂર્ણ’ ના ઓક્ટોબર ૧૯૪૭ ના અંક માં “જસો બ્રાહ્મીના કાતણીઆ નાથક વાધરી પંચના કમલા કાનુન” લેખકના વિદ્વાન નવચ વિસારક લેખક શ્રી ડા. બા. નાથકે વાધરી શબ્દની ઉત્પત્તિ સૂચવતાં જણાવ્યું છે કે વાધરી એટલે વાધ નેવે. પણ એના કરતાં વધાર્થ સમજાવતી એ હોઈ શકે કે એઓ રજૂ પૂતાનાના રેતાળ પ્રદેશ અને વામક કહેવામાં આવે છે તેમાંથી આવ્યા હોઈ એમને વાધરી નામ આપ્યું હશે. ત્રીજી કક્ષના એવી છે કે સચુક્ત પ્રાંતની નામનીન ચોર જાતિ સારીઓની વગ્ની વધીજતાં એઓ ફરિઆણા તરફના વામર પ્રદેશમાં આવ્યા અને વખત જતાં વામરી કે વાધરી તરીકે જાણખાયા ”

વાધરી શબ્દની આ વ્યુત્પત્તિઓ કક્ષના ઉત્તેજક છે. પરંતુ આ કક્ષનાઓને સરકૃત સાહિત્યમાંથી રોકા મળી આવતો નથી. સરકૃત

સાહિત્યમાં વાધુરિક શબ્દનો ઉપયોગ કૈટિલ્ય, કાલિદાસ અને બાલુ ભટ્ટ જેવા લેખકોએ કર્યો છે અને આ તમામ લેખકો વાધુરિકનો અર્થ વાધુર (જળ) થી બરપોષણ કરનાર એવો કરે છે. આ વાધુરિકનો ધંધો જંગલનાં મતાવરો પકડવાનો તથા શબરો સાથે જંગલના પ્રદેશમાં દુરમનો ધસી આવે ત્યારે રક્ષણ કરવાનો, તથા પછી તરીકેનો કૌટિલ્યે ચણાવ્યો છે આ વાધુરિક પગથી દાસના વાધરીઓ ઉતરી આવ્યા છે. રા. જ. કમળાકાર પ્રાચીન શકર ત્રિવેદી ચોતાના વહાડું ગુજરાતી બાક-રણમાં વાધરી શબ્દની વ્યુત્પત્તિ વાધુરિક શબ્દ પરથી આવે છે બાળાસભના નિયમ મુજબ વાધુરિક પરથી વાધુરિય, વાધુરી, વાધરી અને વાધરી શબ્દો ઉત્પન્ન થાય છે

ગુજરાતની વાધરી જાતિને મળતી મહા રાષ્ટ્રમાંની પારધી અને તામીલની કેરવ નામની જાતિઓ છે

આઝાદીની પહેલી લઢાણી !

તયો કીધાં બારે અમ જતનીએ બાસક બધાં
કુખી લાંબાં વયો સહન કરીને ત્રાસ, જીલ્લો :
મળી જ્યારે મુક્તિ, સહુ પ્રથમ બ્હાજી કપ્પ કરી !
બબરો કાળાં સૌ બરતબુમિમાં ફૂટી નીકળ્યાં ! ! !

બેહાગીર દેસાઈ

એસ. બી. પટેલ એન્ડ કું.

હોલસેલ એન્ડ રીટર્નલ કેમીસ્ટ્રસ
માહફોનો સતોષ એ જ અમારો મુદ્રાલેખ

રાવપુરા—વડોદરા.

આંતરરાષ્ટ્રીય રાજકારણ

વાસુદેવ યગવંત કોલ્કટકર

જર્મની અને એરિટ્રીયા સાથે સધિ કરવા માટે ચાર મહા દેશોના પરદેશ સંજોની મેરુઓમાં મળેલી પરિષદ ઠંઠ પશુ ક્યાં સિવાય પડી જાતી. ત્યાં મહિનામાં સડનમાં 'છર યવેલી' પરરાષ્ટ્ર મંત્રીઓની પરિષદ, આ જાખત માટે ઉદ્ધેશી પરિષદ છે એમ કહેવામાં દરેક નથી આ આખરી પરિષદ છે પરંતુ તે સફળ થઈ જ એમ કહી શકાય નહીં. જર્મની માટે ચારે સપ્તાહોની આકાંક્ષા છાંદી વુદી છે તે સ્પષ્ટ છે. જર્મનીએ રશિયા પર કૌંસા કુમલામાં રશિયાને પારાવાર નુકસાન થયેલું હોવાથી આ નુકસાનીના નવલામાં ૪૦૦૦ કરોડ રૂપિયાનો માસ રશિયાને જર્મનીએ ખડખો તરીકે આપવા કહ્યું હતું. આ માસ ચાલુ હિતવાદન માંથી વસુલ કરવાનું પોલસડેમ કરારમાં નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું. આ કરાર અનુસાર પાંચમ જર્મનીની મંત્ર સામગ્રીના રૂપ દર્શાવેલ મેળવવાનું હતું. આની સાથે જર્મન મુદ્દ સામગ્રી તથા નાણાંવાદોના જડમૂળથી નાશ કરવાનું કરાવવામાં આવ્યું હતું. તે પશુ ગયાં બહીવર્ષમાં આવ્યાં ઠંઠપશુ કરવામાં આવ્યું નથી. પરંતુ જર્મન અને અમેરિકન સરકારે પશ્ચિમ જર્મનીની ચત્ર સામગ્રી લૂટવા માંડી છે. પોતાના માસ જર્મનીમાં ખખાવવા માટે મુખ્યત્વે જાતિના વખતમાં ઉપયોગી કારખાનાની લૂંટ સાથે છે જાની સાથે આ અને દેશોએ જર્મનીનાં બે સાખ પેટરો કુતી લીધા છે અને પડેસમાના જર્મનીની માસ મતા પર તાળાં માર્યાં છે. આ બધાંની કિંમત દબારે રૂપિયાની ત્રણાક છે. પશ્ચિમ જર્મનીમાં ફક્ત મુખ્યોપયોગી કારખાના ચાલુ રાખી જર્મન મુદ્દીવારોએ સાથે મળીને આ પ્રદેશમાં રશિયા વિરુદ્ધને જળવાના મેરુઓ રચવાના પ્રયત્નો હાલ ચાલુ છે. આવી પરિસ્થિતિમાં

રશિયા અને બીજા ગણ મહારાજો વચ્ચે એક મત થયો હજમમ જસકમ છે નુકસાન બરપાઈ ક્યાં સિવાય જર્મનીની રાત્ત્વ ઓવરથા રેવી હોવી જોઈએ તે દેશની ચત્ર સીમા ડહ હોવી જોઈએ વગેરે પ્રયત્નો આ પરિષદમાં થયાં છે. આ જાખતોમાં એકમત થયો અસંભવિત છે.

ચાર મહારાજો સદમત થયા નહીં તે જગતમાં મુશ્કેલી લીધી થાય એ વાત ચારે રાજો જાણે છે વધારામાં ઇંગ્લેન્ડની ખાવિ મુલ્કમાં ભચ કર દશા થાય એમ હોવાથી તેને મુખ્ય જોઈતું નથી. અમેરિકા સદમત થાય એવું જાણુ લાવવા માટે પરિષદ ચાલુ હોવા છતાં ઇંગ્લેન્ડે રશિયા સાથે વેપારી સધિ માટે વાકાખોરો રકે કરી છે તે પશુ પરિષદમાં ઇંગ્લેન્ડ અમેરિકાને સાથ આપે છે અને ફ્રાન્સે પશુ એ જ ધારણ સ્વીકાર્યું છે.

પશ્ચિમ મુશ્કેલીમાં સામ્યવાદને રેલાવો વધતો જાય છે જેમ જેમ અર્થિક પરિસ્થિતિ જગતી જાય છે તેમ તેમ ઇંગ્લેન્ડ અને ફ્રાન્સ રોસિયલ ડેમોક્રેટિક પક્ષની રેવાળિયા સ્થિતિ સ્પષ્ટ થતી જાય છે. ફ્રાન્સની પરિસ્થિતિમાં અમેરિકા પાસેથી કરજ લીધા સિવાય બીજો રાઇ રરનો તેમને સૂઝતો નથી. બીજા ઉપાયમાં વાર્ષિક પ્રજનો નીવેડો આવતો નથી અને આ જગને રેવાળિયા દેશો અમેરિકાના વાધારે નમે છે. રેટલાક ફ્રેન્ચ લોકોએ અમેરિકાના પળમાં ખવા છે. આ વધતી જતી વાર્ષિક શુલામી વિરુદ્ધ દેશનાં મુશ્કેલીમાં જોએ જુમરાણુ રા ઠંડું છે. સોવિયેટ સોયેટમાં પહે રરેસ વેચવાનું થાતકી ધોનુ ચાલુ જ રાખ્યું છે. આથી દેશનાં જોએ વચ્ચે દુરમનાવટ પધતી જાય છે. ફ્રાન્સમાં તાજેતરમાં થયેલી મ્યુનિસિપાલિટીની

ચૂંટણીમાં હોસેના પક્ષને ૪૦ ટકા મત મળ્યા છે. જેવી હાલની બેઠા નાતમાં રહેના ખબર પત્રોએ બાપી છે. આ ચૂંટણીમાં સામવાદી પક્ષને ૩૭ ટકા, હોસેના પક્ષને ૨૬ ટકા સોશલિસ્ટોએ ૬ ટકા પક્ષને ૨૭ ટકા અને એમ. આર. પી. પક્ષને ૧૩ ટકા મત મળ્યા છે, આ પરથી સામવાદી પક્ષ ખીજ પક્ષો કરતા જળવાન છે તથા તેનું જળ વધતું જાય છે એમ માલમ પડે છે એમ. આર. પી. અને સોશલિસ્ટ પક્ષોમાંથી પૂરેલા માણસોના મત હોસેના મળ્યા છે. જેવી રીતે જર્મનીમાં હિટલરનો પક્ષ જળવાન જ-એ હતો તેવી રીતે હોસેના પક્ષ વધે છે એમ દેખાય છે. હોસેના પક્ષ માટે ક્રાન્સ અને અમેરિકાના ધનિકો તનતોડ પ્રયત્ન કરતા હોય એમ દેખાય છે : એટલામાં ક્રાન્સના આર્થિક પુનરુદ્ધાર માટે દોઢ વર્ષ પર તૈયાર થયેલી મોન્ટેડ યોજનાને ટોડા બાપવાના પ્રવાસો થાય છે ક્રાન્સમાંનાં બૌદ્ધિક ગૃહીયકારણ અને પ્રગતિ બટકી ગયાં અને જરૂરિયાતની વસ્તુનું ઉત્પાદન વધુ નહીં. ખરેખરના ન્યાયારમાં બોટ બાવી અને અમેરિકા પાસે શિક્ષા માંડવાનું નક્કીમાં બાબુ. પણ ક્રાન્સને આ શિક્ષા સહેલાઈથી મળવી અશક્ય હતી. આ શિક્ષાના બદલામાં અમેરિકાની આર્થિક યુલામગીરી સ્વીકારવાનું અનિવાર્ય હતું. દેસ દોહીઓ તે કરવા તૈયાર થયા. ઉપયોગી વસ્તુઓની કિંમત મધ સાથે સે ૩૦ ૪૦ ટકા વધી છે પશ્ચિમી અને આઝ મેળવવી મુશ્કેલ હોવાથી સામાન્ય જનતાને પ્રાપ્ત વધતો ગયો. ગયા પછર દિવસમાં થયેલી કામગીર હાલમાં આ બધાં પરિણામોને આજારી હોય તે નવાઈ નહીં. આ હાલમાં સરે રત્નાન રમણીયની સરકારને જરૂર સામવાદી વિરોધી સરકાર ચમનના નેતૃત્વ નીચે રચાઈ. હાલ સાર્વત્રિક હાલમાં એ ખૂબ વધતું જાય છે અને આજારે ત્રીસથી ચાલીસ લાખ કામદારોએ હાલમાં પાડેલી

હોવાથી દેશનું વાતાવરણ ખજાણા બીજું છે. આ હાલમાં કદાચ આર્થિક પ્રત્યોત્તેજી ઉત્પન્ન થઈ હોય તેપણુ હવે તે રાજકીય સ્વરૂપ પકડતી જાય છે ક્રાન્સીકારી ચળવળની આ સરખાત હોય એમ લાગે છે. કેટલાક સહેરામાં હાલમાંનાઓની સત્તા મેળવી હોય એવી નાતમાં મળે છે, હાલમાંનાઓ અને પાલિસ તથા સરકાર વચ્ચે મધ્યક ક્ષમોના સમાચાર પણ પ્રગટ થયા છે. કેન્સ પાલિમેન્ટમાં આ હાલમાં વિરોધી કામદાર ખસાર કરવામાં આવ્યો છે અને આ કામદાર અનુસાર હાલમાં સામેલ થયેલા માણસોને ૩૬ મળે એટલા આતર હોસેના પક્ષના હલકટ યુદ્ધમાં આમગીરીઓ ઉભાવી પાડી કામગીર પક્ષ પર આરોપ મૂકે છે જર્મનીમાં નાહી યુદ્ધમાં રીકરડાનના મહાનને આમ લગાડી તેના આરોપ સામવાદીઓ ઉપર મૂક્યો હતો તે જનજનદેર છે; પણ આજના ક્રાન્સની પરિસ્થિતિ ૧૯૩૨ ની સાથના જર્મની જેવી નથી, કેન્સ સામવાદી પક્ષના એકારી મોડે ચોરને એમ રખેટ મૂકે છે કે કેન્સ કામગીર વર્ગ અને જનતા હવે તૈયાર થયેલી હોવાથી તે સ્વતંત્ર, શાંતિ અને સોશલિસ્ટ ગણતંત્ર કરશે આ નાહ ક્રાન્સની સરખાતેના છે કે કેમ તે જોવાનું રહ્યું.

ક્રાન્સની આ લાજમાં પરદેશ મત્રીઓની પારખ પગ અસર હતી છે, અમેરિકન કમિસે ક્રાન્સને તાબડોલમ મદદ બાપવાનું હાથું છે. પણ સામવાદીઓ જળવાન અને તે આ મદદ બાપવામાં અવરો નહીં એમ પણ જાહેર કરવામાં આવ્યું છે. એક અમેરિકન પ્રતિનિધિ પેરીસમાં પ્રવક્તા તથાસ કરવા નીકળ્યો છે અને તે હોસેના મળશે ફેસિસ્ટ વિરોધી કહેવાયનાર અમેરિકાને હોસેના સી જરૂર હવે પહેલાના દિવસો નથી. ક્રાન્સની માફક છતાંનીમાં આર્થિક અસતોયની જગાળા દેવાઈ છે ત્યાં પણ સાર્વત્રિક હાલમાં પડશે એમ રખેટ દેખાય છે. કામ

હાર અને પોલિસો વચ્ચે દરરોજ ચક્રમક કરે છે. એકંદર શુદ્ધતા સામાન્યતાથી નક્કી થઈ જાય છે. આ દાવા-ન્યાયી સોદાગરી સંપૂર્ણ થઈ મેળવી બહાર આવશે એમાં કંઈ શંકા નથી.

ફ્રાન્સની એકંદર ધટનાઓ તરફ ધ્યાન-નેતુ' લક્ષ્ય મેં આપેલું છે. ત્યાં સોદાગરીનું સ્થાપન થતાંની સાથેજ, આઈંક યોજના અને તેની સાથે પશ્ચિમના રાષ્ટ્રોનો સંબંધ રચવાની યોજના વૃદ્ધિ પડી એમાં શંકા નથી. પુરૂષ-ધર્મેન્દ્રમાં પણ એટલી સરકાર નિષ્ફળ નીવડી છે. સર્વ પ્રકારની શરકર કરવા છતાં પરદેશી વ્યાપારનો તફાવત સરકાર થતો નથી. આથી અમેરિકન લોનના વધેલા ભાવ અને ધરનાં સોનાનો ઉપયોગ કરવો પડે છે. મજૂર સરકારની મુશ્કેલીને લીધે સોદાગરી રેલોડી નજીબાતો પર પણ કાપ મૂકવો પડ્યો છે. સમાજવાદી સરકારના આ દેવાળાંથી વ્યામ જનતા ફરી ફોન-કેન્ડીય પણ નરક વળી છે એમ જઈ સુનિશ્ચિતાલીટીઓની ચૂટવણી જતાવે છે તથાપિ આ કિસ્સાથી સરકાર હલુ પણ અમેરિકાનાં હારે કુતરાની માફક આગાઉ છે. આવતા બચકર મહામુદમાં કાષ્ટપણ પડશે નજીક પરાજય થાવ તો પણ ઈન્ડોન્ડી તો એટલે મેં જિનાં મારાથી પૂરી તારાજ કાઢવાની છે એમ બધાને જણાઈ જાય છે, તેમ છતાં આજસુધી આરામમાં જીવણી ગુલરનાર ઉમરાવ વગેરે અને સામાન્યતાથીના કંઈક કુઠકા ઉપર પુછે અનેલી મજૂરોના જુલિલિન મેળમાં આકલનું જનવાળું મવાને વધારે જનુજનની જરૂર છે.

ઈન્ડોન્ડો સામાન્યતાથી વર્ગ અને તેના વહાલાર વ્યાન હાલની મજૂર સરકારનું પેસેસ્ટાઈન તરફનું સ્વાર્થી પેરણ ચાલુ છે. સંપૂર્ણ રાષ્ટ્રસંધે નજીક જનુમતીથી પેસેસ્ટાઈન નું વિભાગીકરણ કરવું એમ દરાખ્યું. ઈન્ડોન્ડો સામાન્યતાથી તથા હાલની મજૂર સરકાર આ કેમ રહે ? આથી તેમજ પ્રતિભાગી આર-

મેતે મહાવીને મહુદી અને આરખો વચ્ચે પોતાનું સ્થાન મજબુત રાખવા માટે મુખ્ય કરાવવાના પ્રયત્નો કરે કરો છે. અરબ રાષ્ટ્રોનું બંધ અરબ જનતાનું બંધ નહીં પરંતુ ત્યાંના પ્રતિભાગી પદ્ધતિ બંધ છે, આની સાથે પેસેસ્ટાઈનના કમચલ પડી ઈન્ડોન્ડી મધ્યપૂર્વની સત્તા કમી કરીને પોતાની સત્તા વધારવાનો અમેરિકન સાદીવ-દીઓનો વિચાર છે. આ પરિસ્થિતિમાં અર-બોનાં અરોહતને જણનાર સંવિધેટ રહિયા એક જ દેશ છે. પણ તે આજે કેમ જન્ય ?

ધરાનની સરકારે રહિયો સાથેના તેલ મારિતા કરારનો બંધ ક્યો ત્યારથી ત્યાં શરૂ થયેલી અમેરિકન ખટખટો ધરાન વાસીઓનાં વ્યાનમાં આવતી જાય છે, અને આથી ત્યાં સોદાગરી પક્ષ જળવાન થતો જાય છે. ધરાનનો પ્રશ્ન રહિયા અને અમેરિકા વચ્ચે જનમાહતો પ્રશ્ન છે. ચોક્કા દિવસમાં ત્યાં જનનાર બાજુ-ધકથી ખૂબ રંગ આવશે.

ચીનમાંના ક્રાંતિકારક કુખ્યને સાથ મળુ મહિના થયા તેટલામાં ત્યાંના સામ્યવાદી પક્ષમાં સેનનું વર્ચસ્વ જાણ્યું છે. નાલકીન ચહેરેને ધેરો ધાલી આંખ કાઢી ચેકને છવતો પકડવા માટે સામ્યવાદી ફોજોને આદેશ મળ્યો છે. દરમ્યાન આંખ કાઢી ચેકને હાલિયતી જાણ્યું સંભળવા માટે મંચુરિવાનું થલુ ખરું સેન-હાલિયતી બાજુ પકડ્યું પણ આથી મંચુરિયા આંખમાં વર્ચસ્વ ફેંકી કાઢવા માટે મંચુરિયા આંખના લશ્કરોને જુરો નીકળી ચેક છે અને વર્ષ ૭ મહિનામાં એનું મોત થાય છે. આંખના આંખથી પરાજયના કાજુકારા વાગી રહ્યા છે. ત્યાંનું કુખ્ય આજુ રાખવા માટે આંખને કોતવશે મહા આજવામાં આવે છે. પણ, આજરે તેમાંની ધકી મહા સામ્યવાદી લશ્કરના હાથમાં આવી પકડવાની, પણ મેની આજ નિષ્ફળ થાય છે ? અમેરિકનો અમેતેમ કરશે તે પણ આંખનો નાશ દર ટેલાસે નહીં ચીન અને ફ્રાન્સ કાન્તિના દિવસોમાંથી સજગતાથી પચાર થશે.

હિંદી રાજકારણમાં કાશીનગરે યત્ની આપેલી કુર્બાના નજરે આજે પણ હોજર અને સંતાપ થયા વિના રહેતો નથી. હકત જુનાગઢ પ્રકરણના પેટમાંથી કાશિવાસની જનતા ઉપર જે અસર થઈ તેજ માત્ર અપવાદપ છે. સરકાર વફાવતમાંથી પોતાનો પુષ્પ નિધિ ખર્ચી સામળદાસ આંધીના નેતૃત્વ હેઠળ ખારજી હકમતની સ્થાપના કરી તેમાં જુનાગઢની જનતાની આજેવાની ન હતી, તે અજાણે આપણે એવું જ હતું, પરંતુ સુરેવથી જુનાગઢની મદનાથી કાશિવાસની પ્રતિજ્ઞાઓને ધોડા લાગશે.

જુનાગઢ જાણુએ મૂકીએ, તો આપણી સમક્ષ કાશિમર અને દેદાનારાના પ્રશ્નો ખડા છે. શેરે કાશિમરના નેતૃત્વ હેઠળ કાશિમરની જનતા જીવનમરણની લાકડ માટે સજ્જ થયેલી છે. પણ જનતાને તેવારી કરતાં સમજ નથી. તેમને સત્તાઓની વિપુલ પ્રમાણમાં મદદ નોંધીને જ પોતાના સરકારી માટે પ્રજા કેરી રીતે લઈ, તે તો આજે જ સમજાયે. તથાપિ કાશિમરમાં આવેલાં બંધોડોના ટોળાંની વિરુદ્ધ આજ રહેલું પુષ્પ હિંદી સરકારની ફોજને મોંઘુ પડે છે એમ જણાય છે. આજેમણે કરનારાં ટોળાંઓને રાક્ષિસ્તાનમાંથી બરપૂર લશ્કરી મદદ થઈ રહી છે જ, એટલું જ નહિ પણ તેમની ચલાઈ સાચીપ લશ્કરી આજેમણે સ્વરૂપનાં છે, એમ લાગે છે. હાલમાં, પ્રતિહાઓ ધ. સર્વે લશ્કરી તંત્રોના તેમના તરફથી અવલંબ થઈ રહી છે. કિશાણના લીધે લીસલાય મંચતિ પામે છે, તેથી આ કુદ મળ્યા દિવસ આજ રહેશે. અને તેમાં જ ને માણુને નુકસાન થશે. સ્વાતંત્ર્ય સભાની રાજાતમાં જ થયેલાં જાનમ ડેલવા દિવસ વહેતા રહેશે, જો સજ્જ નહિ, તેથી આપણે સર્વને આ જાનતમાં વિશેષ ચિંતા ઉત્પન્ન

થાય તેમાં નવાજ નથી. આજે કાશિમરી જનતાને વિજય પ્રાપ્ત થશે પણ આપણે કાશિમરી બંધોડોને સર્વવોપરિ મદદ આપવાની જરૂર છે. કાશિમરમાંની ભાંગવડ એકર બિદીશાના કાસ્તાનનો મુખ્ય ભાગ છે કાશિમર પ્રકરણ એમ આજ રહે તેમાં બિદીશાને ફાવશે. આપણો સંકલિતો એ પ્રકરણમાં નેટલા ખર્ચ થશે તેટલા પ્રમાણમાં આપણે બિદીશા ઉપર અવલંબીને રહેવું પડશે.

દેદાનારા પ્રકરણમાં "ને નેસે થે" ના કરાર થયા તે સંસ્થાની કાશિમરી અનિષ્ટ છે એમ હવે થયું મુશ્કેલી સમજતા થય છે. તેથી દેદાનારા જનતાની વિરુદ્ધ કાશિમરમાં સેવાત્ર નિઝામને ફાવશે. દેદાનારાની જનતાને રાજકીય સુધારણાનો ટોચ ખતાવવા માટે હજારો સરકારની એક હાસ્તારજા મેળના નિઝામ સરકારે જાહેર કરી અને રોડ રેલિયન પ્રમુખને બીનકરતે ખર્ચ મુકનાં જવામાં આવ્યા. પણ આ પ્રમુખે ઉપરુકત યોજનાને કાશિમરમાં વહેલી કાઢી અને લાકડ આજ રાખવાનો નિર્ધાર લખત ક્યો. "નેસે થે" ના કરાર પ્રમાણે સત્તાઓ, કાશિમરી, મોટર દુકાન વગેરે વસ્તુઓ મળશે. દેદાનારા જનતા વિરુદ્ધ તેના ઉપયોગ થશે. આ કરાર અન્યથે રોડ રેલિયે દેદાનારાને હિંદી જાંબ રાજકીય સામેલ થવાની માંગણી કરેલી છે તેને આ ઉપરોચી નેતિય રોક મળતો બદલી ગયો હોય એવું દેખાય છે. એક વર્ષ મુધી હવે નિઝામ જનતાને સતાવી શકશે. અર્થાત્ જનતા જેમ તીવ્ર લાકડ ચલાવશે તેમ નિઝામ વધારે કાશિમરમાં જ વાત ખરી છે. કાશિમરની લાકડથી હિંદી સરકારના જને હાય છૂટા નથી તેથી આ કરારથી જનતાની મજબૂત પાછી પડી છે.

મિત્ર સરકારે તમા માસમાં અર્થિક જાળતરમાં જે ધોરણ સ્વીકાર્યું છે તે ખેડૂતોને એમ કહેવું પડે છે. જાણી રાજેન્દ્ર પ્રસાદે મધ્યમકક્ષના પોતાના એક ભાષણમાં પોતાને ઉદાર મૂકીવાહી જોઈએ છે એવું કહ્યું. મૂકીવાહી ગ્રામ્યજીવનમાં ઉદાર થઈ નથી અને એ ઉદાર થાય એ અશક્ય છે એવો સર્વે દેશીનો અનુભવ છે. એવી પરિસ્થિતિમાં સમાજ વ્યવસ્થા બદલવાનું ધોરણ મિત્રોને નિર્માણ કરવું જોઈએ પણ કુદૈવથી આપણા આજેવાને જીવતાનો મોઢા જૂટતો નથી એમ લાગે છે.

હમણાંજ મનુષ્યને જોઈને અદ્યતનમાં ૭૦ થી ૮૦ કરોડની જોડ જતાવવામાં આવી છે તો પણ ખનિક વર્ગો ઉપર કર નોંધવાને નહીં તેમની પાસેથી કરજ લઈ જોડ કરવામાં કરવાનું ધોરણ સરકારે નિર્માણ કર્યું છે કરોડો ખનિક વર્ગોના પૈસા લોભિતા રહેવાજી મારે વાપરવામાં આવે છે પણ કરજથી જીવનું તેમની ઉત્પન્નમાં વધારો થતો અને દેશનું હારિદ્ર વધતું જાય છે. આ માસની નિકાલ વધારથી અને આવક કમી કરવી એવી નીતિ રાજેન્દ્રો ભાષાએ સ્વીકારી છે. તેથી જનતાના કષ્ટ વધશે અને ખનિજોને દહીં મળશે.

ઉપરની સર્વ વિષયોમાં નિષ્કલ્પે ઉદારી લેવાનું ખાતરી ધોરણ સરકારે દાખમાં પડ્યું છે. આંક અને મેળા ઉપરનું નિષ્કલ્પ રદ થયું છે. તેથી આંકનો ભાવ એકદમ વધે છે દર મલે રૂ. ૫૦ થી ૮૦ તેનો ભાવ મોંઘાય છે. દેશમાં સરકારમાં આંક મળી પણ રહેતી નથી વેપારી લોકોની ઉદારતા ઉપર બરોસો રાખનારા મહાત્માજીને પોતાના અધ્યક્ષનું શું પરિણામ આવશે એ

જણાવું નહીં. વેપારી લોકોએ ભાવો વધારવા નહિ. જ્યાં તેમનાં સબ્સીડી મોંઘા ન હોય કહેવામાં આવ્યું એકલામાં જનતાની ખાતરી ચોરી કરનારા જનતા-દ્રોહી મૂકીવાહીઓ લોભિતાઈમાં છાકરાઈ મોઢાંમાંની ખાતરી ચોરી કરી રહ્યા છે. પણ મહાત્મા હવે એ વિદ્વદ્ એક સબ્સીડી મહાર કાઢવાના નથી. ઉદાર મૂકીવાહીઓ કેના હોય છે તેનો આ નમૂનો.

અમારો અધ્યક્ષ "મોદેયુઝ" સાપ્તાહિક પર જાતિય કસક જાળતર, ક્રિકેટમાં જાગર દેશી રાજેન્દ્રો પણ રહેલી બાજુમાં જાળતરની જાત મીઠી ન જાણવા માટે જોઈને મૂકવામાં આવ્યું આવ્યું છે તે જ પ્રમાણે પાકિસ્તાન અને હિંદુસ્તાન સંબંધમાં વિખવાદ ઉત્પન્ન કરનારા સમાચારો જાણવા નહીં એમ જણાવવા આવ્યું છે. વાંદરે સરકાર તમારી અકબલ ના પાટી આ હવે દેશભરમાં સજાવા જોઈએ નવા, શૂદ્રતા, દેશભક્તિ, દેશદિવ એ સર્વે વાંદરો પણ રામચંદ્ર ચોપડનારા અને તેથી પોતાનું મોઢું પણ કુર્ગ થી કરનારા આપણી મુખ્ય સરકારના સચોક્કસની જેટલી વાંદ વાંદ કરીએ તેટલી જોઈએ. મહિમ સરકારે "મોદેયુઝ" પર દરિયાએ સુકેસો પ્રતિજ્ઞા લેવાની લીધી છે એ ઉપરથી પણ આપણી સરકારે અકબલ લીધી નહિ "વિવેક બપ્પાનાં ચિનિપાત. રાતજીવન" "મોદેયુઝ"નું અમે તે જ નું ઉપાદેશ તો તેમાં જાતિય દેષ વિદ્વદ્ મજાણ માસમ પડશે. એક મહિનાની જ થી એ રૂઝ સરકાર છે. તે દર મહિને વધારવામાં આવશે વર્ગોમાં દેષ વધારવામાં આપણી સરકાર કુચળ છે.

જાહીસો તણસો વારણી લોકોને રીતસર કામ ચલાવ્યા વિના અટકમાં રાખવાથી વર્ગ દેવ વધી જાય છે. અમલદારના કામદારો ઉપર જોળીયાર કરી રીતસર કામ ચલાવવાનું બંધ

કરવાથી વર્ગ દેવ વધે છે પણ આ બાબતો આપણા અતિશય માહત્તા મત્રીઓને કેમ સમજાયો ?

માઠ વસ્તુ લખને મફત મળતી હોય, તે વિતેલી જમણી કિંમત આપવા તમારી યોજારી હોય તો જ મફત લેવી.

આજ્ઞા

પોસ્ટાલિક પ્રેમ—જ કુલ જોડી હતી એમ લખને જાણ ન હતી,

અપરો—પોસ્ટાલિક રહેલી વસ્તુની કિંમત કરતાં જડીમતના ઝાઝાની કિંમત વધારે હોય તે

જે પવન મીઠુબત્તો જલ્દી નાજે છે, તેજ પવન બળિને વધારે પલ્લવિત કરે છે. તે પ્રમાણે નિર્ધારણ થશે પ્રેમ હોય તે નાશ પામે છે પણ અજાણ પ્રેમ વધારે યાદ યાદ છે

સરકાર પોસ્ટના શુભાસિદ્ધિથી બચાવી કરકાર ની રચનાના વધ હતી એ કલ્પને માટે મોઢ પુરાવા નથી. માત્ર મનને જમતી કલ્પના કરી દેવાએ જ અવાજના અભિપ્રાય આપના એ વાત અપરિત છે. જોઈ જાનાજક પ્રકરણથી અનવાની પ્રવૃત્તિ રેચવતી હતી છે. જ્યાં એ કિસ્સા પ્રત્યે કમ્પાસ પુલક ડીકા કરવી એનો અર્થ એવો છે કે જો તેવું થાય પરિણામ આવે છતાં માત્ર અર્થાતિ જમાડનારા વશામ વાદીઓ દોષ પણ સંલેખમાં સંતોષ પ્રદર્શિત કરવા તેવાજ નથી બાક. એનું એ, ના બેજવા વખતે આંધ્રીસ રડીમણે તોપરોવા છાદી મુંબઈના બિનાશ કરવાની તોચારીમાં હતી, ત્યારે સ પોસ્ટ વચ્ચે પદ સમજ મુંબઈને એ બચ કર વિનારમાંથી અવાવી થીપું ત્યારે પણ વશામવાદીઓને પોસ્ટ વચ્ચે નહિ ; મહાનર્થ માય ખરબચા વચ્ચે અને મહાપુરુષની કારણ તેની થતી નિહા પચવી વર્તી રાહાય એ જ ખરું જાનવું રહ્યું ?

વિશ્વકોમા સંટોખાયેલા દેસમાં વર્ગવિરોધ અને એ અનિચ્છનીય છે, અમને અફસોસ એટલેજ કે બીજા ઠાપાંઓ સામે ત્વચથી કંઈ પચતાં હોય : સરકાર રાષ્ટ્રવિરોધી ઠાપાંઓ રામે કમું હતી નથી. હમણાં મુંબઈના જ. મત્રીએ એના સ્વમાન પચતી પ્રવૃત્તિ વિશે તેમને સંપૂર્ણ જાણ હોવાની ખાતો હતી, જ્યાં તેમની સામે કંઈ પચતાં થીપાં નહિ એ અમારે મન ખેદનો વિષય છે. રાષ્ટ્રવિદ વિરોધીઓ પ્રત્યે વશામવાદી રાજવાણી તેમજ મુંબઈ એવી માનવાણી વર્તવું એ કેવળ મૂર્ખાઈ છે.

કેમિસ પાસે હતય, પ્રમાણિક, અને ખતીલા સંખ્યા બંધ મર્ગ કોઈ છે અત્યારના સંવેષમાં કેમિસ જ દેસને મુશીબત બહાર લાગી રાંધે એમ છે. દિલ્હીનો કે દોષ વર્ગ પ્રત્યે કેમિસે દુર્લભ જનાનું દોષ તો કેમિસ એટલે રીકપાત અને, પણ તેને હાંસીપાત જનાવવા પ્રયાસ કરવા એ સૂચન સામે ખૂબ વશામવાદી હોય છે, કેમિસનું કાર્ડ હજી પૂર્ણ થયું નથી હજી તેને સિર મહત્ત્વ માર્ગ રહ્યું છે.

“નવકુત” ૧૧ સુધાયેલા પ્રતિબંધ માટે અમને ખાસ કોઈ અજણ કરવાનો નથી અનેક અવગણ

[પ્રકાશક : દેવમુખ આર્થિક કંપની, મુગર્ધ, મૂલ્ય દ્વા રૂપીયા]

શ્રી. પ્રા. ચિં વિ. જોશી દ્વા

પ્રા. ચિંતામણ વિનાયક જોશીને મરાઠી વિનોદી વાક્યમર્મા પોતાના એક મુરખ પાત્રાલેખનને લીધે “ કેપ્ટન ચિમ્બુરાવ ”— એવું પુસ્તકમણું નામ આપવામાં આવેલું છે મુખર્મા દસાવે એવું રિમત, તથા હાસ્યને અનુકૂલ જતાં સ્વાભાવિક સામર્થ્ય એવું પાત્રાલેખન અને વર્તમાન જીવનમાંથી વિનોદી પ્રસન્ને ઝડપી ભેવાની સૂક્ષ્મ વિનોદવૃત્તિ—એ શ્રી. જોશીનાં હાસ્ય લખાણોમાં તરી આવતા મુલ્યો છે : એમના વિનોદમાં હસ નથી, જતા વેદાંતિઓ દ્વારા દસાવી રમઠી મનુષ્ય સ્વભાવની નબળાઇઓને પૂરેપૂરી ખુલ્લી પાડી હા, નિર્દોષ ઉપદેશ આપવાની એમની નેમ જણાય છે.

તેમનો ‘ એરંદાએ ગુહાલ ’ નામનો પ્રથમ વિનોદી ભેજ સમગ્ર પ્રસંગનિષ્ઠ તથા સ્વભાવનિષ્ઠ એવા માર્મિક હાસ્યનો સુદર ખળનો છે. એમણે શાળા બરજી જીવનમાંથી લેંચી લીધેલા પ્રસંગો એટલા બધા સ્વાભાવિક તથા પ્રત્યેક મનુષ્યના અનુભવમાં આવી શૂદ્ધ હોય છે જતાં ને પ્રસંગોમાંનું અસાધારણ અને તેથી દસામણું સામર્થ્ય એવું તત્ત્વ જ્યારે એ તેને વિસ્તારીને પ્રકાશમાં લાવે છે ત્યારે સામાન્ય વાચક તાજુબ યાચ છે કહો કે પ્રા. જોશીની શિષ્ટ સમાજની તથા તેમાં દરદર કરતા માનવીઓની વિશિષ્ટિઓ તરફ પહેલી ફરી વળે છે અને લાડીક વાશમાં જ મોહના રાખાવની તે કોહના પહે-રવેસની તે કોહની તાણીની દમજીય તેમને હાસ્યબીજ પૂરાં પાડે છે.

તેમના બીજા મગ્ગ ‘ ચિમ્બુરાવ એ ચર્હાટ ’ માં એક ન હાસ્યનિક પાત્ર જુદા

જુદા બ્યવસાયોમાં દેખાતી અસંગતિ તથા વિચિત્રતાઓને રજા કરવા મારે તેમને ઠીક ફાવી ગયું છે. ચિમ્બુરાવ વિમા એબન્ટ, રજા-ઉટ માસ્ટર, રોટ જેસ્ટ, (જેને આધારે ‘ ચર-હારી પાહણે ’ નામક હાસ્યરસિક શિક્ષક ઉતરી હતી) અને બહેન મારે વર શોધવા જનાર બાઈ (જેને આધારે ‘ લગ્ન પોહાવે કનન ’ નામે સુદર શિક્ષક પ્રસિદ્ધ હાસ્યનટ હામ અવસાની ભૂમિકા વડે સજ્જવા પામી હતી)—એવા ચિમ્બુરાવ નામની એક જ બ્યવહારની લુહાં જુહાં પાસંઓ જતાવી, કોઈ અદ્યુત જાણુ કરતો કળાથી તે તે બ્યવસાયનું હાસ્ય રસિત બ્યંજા ચિત્ર તેમણે આપ્યું હતું.

આ પહેલાં બે સંગ્રહો પછી વાચકજાણના અને આજુબી ચિમ્બુરાવ તેમણે પ્રગટ કર્યાં છે. પ્રસ્તુત “ લકૃવૈશ્વ ” તું મુસ્તક કોઈ રામ રાવજી હાલીન વર્તમાનપત્રોમાંથી જાણે ફેરવાક ઉતારા લીધા હોય તેવા સ્વરૂપમાં એમણે કહેવું છે. એ ઉતારા વળા સચિત્ર રેખચિત્ર, કાઠચિત્ર, રમચિત્ર વગેરે સદિત હોય એવો આભાસ પણ ઉત્પન્ન કર્યો છે.

જાપાઓના વાંચન ઉપર અને તેમાં આવતા સમાચારોને જાણવાકમ માંગીને જીવનારા સાપ્રત સમાચારે ભકતોની મીઠી મજકરી ન કરતા હોય તેમ શ્રી. ચિમ્બુરાવે વર્તમાનકાળની જાપાની નધી સમજડો ખાજખજરખરીઓ તેમના ઉલ્લસુમદ સમાચારો તાણે, ભેતારી સંદેહાઓ, ખાસ જોડો, વગેરે જાળવટનો લાલ લંકાનો સામ્રોજનો વેભવ જતાવનાર મુખજતને મળતો હતો એવી પ્રતીતિ વાંચકને ઉપજે તેવું તેમણે કલામય રીતે વર્તમાનજી આપ્યું છે.

જાપજાનાં, તેના બીજાં જોડનારા, ફોટો માફરો, જ્યેષ્ઠ જનાવનારાઓ, તત્રી, મુદ્રક, પ્રકાશક વગેરેની વીમતવાર માહિતી આપનારો કોઈ તકાવતની પોથીનાં છુટાં પાનાં ઉપરથી આ વર્તમાન પત્રના છુટકે જાંઠામાંની માહિતી ઉપલબ્ધ થઈ છે. -એવી પ્રસ્તાવના કરીને લેખકે પોતાની તદ્દરચતા ગળવી છે-જાવવા કહેા કે જામગરી સળગાવીને દૂર જોએ જોએ પછી દારુ-ખાતુ' કેવી રીતે પુટે છે તે જોવાને કોઈ સતાઈ રહ્યું હોય તેવી જામગરી રીતે લેખકે આ મર્યાદા સમાચાર દુષાન્ત આપણને આપ્યો છે.

આટલા રમણ વિચારની જુલિયા ઉપર આખી રામ રાવણ કાલીન ક્ષણે લેખકે એ રીતે પસ્થવિત કરી છે. કંઠકારણમાં રામ સીતા અને લક્ષ્મણ રહે છે ત્યાંથી નજીકે સમાચારોનો આરમ્ભ થાય છે. આટલું આખા મર્યાદા ક્ષમાણની જોય સમજવા માટે બધ છે.

કે સમાચારોમાં ગ્રેફ હળવું દારુ જોઈએ, જામનું મલુ દારુ સળગીએ ઉપર નિર્ભર છે એમ જણાય છે ઉદાહરણ તરીકે 'સાવગીત' (મરાઠીમાં ભિમગીત લિરિક મટે જા સળ રહ થયો છે) માં સાવનાનું ગીત નહીં પણ જામગરીની વસ્તુઓના સાવ વિશે ગીત તેમજે કહ્યું છે અને એ રીતે, ને તે લેખકે સહેલામાં સહેલું ગીત રચીને કવિશ્રીતિ' કમાવા માટે તૈયાર થયા છે. તેની બેડી મરાઠી ગેર્જા કરી છે. (જુલો ૩૨)

પહેલાં તો કંઠકવેલવના ૬૪માં વર્ષથી જામેલા જામનાં મોટાં મથાળાં જોઈશુ તો ખજરપજોની રીલી, ગ્રમક અને પરિભાષાનો તકાજ પરિચય થઈ જશે. (૧) કંઠકારણમાં ના સમાચાર (જમારા ખાસ નુસ જોજન્દ દારા) (૨) ઊંચના કાવકા, ધી. કુલકણું મહારાજનું લાવણ (૩) અધૈયાના સમા-ચાર. દશરથ મહારાજનું અવસાન. ત્રણ મહારાણીઓનું વેલ્લ, - (૪) લકાના કામંલા-ત્રણ અવધાંશ લાગમાં. અમુર

સ્થાન, થોથા લાગમાં માનવ દાનવનું સંસ્થાન,

(૫) કમસ્વ-ભૂલચુકનો સુધારો. ગદા અંકમાં જોલધ કરનાર વકામુરના જા-સાનના સમાચાર લખાયા હતા, પરંતુ રાજ-માન્ય મહામુર રવળ પત્રની એદિસમાં કાજર થતાં જો સમાચાર જોટા હોવા નાજ તત્રીને બારે દિલ્લીરી થઈ છે-વગેરે

(૬) કંઠકારણમાં સમાચાર-ગીતની ઘર્ષણખાજે રામ લક્ષ્મણ જાનકીને પોતાના નિવાસ સ્થાનમાં મહેમાન જનાળ્યા : લંકાપ્રતિ શપથની આ જટલ કાજરવળની મંડલેખરી છે : રાવણના રાજજનું વિશીષણરાવે સામ્ય વાદ જાહેર કર્યો છે કે દાનવ માનવ સરખા ગણવા જોઈએ પરંતુ બધા માનવોએ સરખી મોજતા વળા છે એટલા પૂરેલા સામ્યવાદ અને સ્વીકારિએ જીમે

(૭) સ્થાનિક સમાચાર (લકાન્ય) . જામમન મી. રાવણ મહારાજ ભારત વર્ષનું આક્રમણ પૂરું કરીને હમણાં જ પાછા આવી પહોંચ્યા છે. મી. સી. મંદોદરી મહારાણીના મહેલમાં હમણાં તેમનો સુકામ રહેશે.

(૮) શુર્પણખાખાધના વિવાહ-રાજ જામિનીના વિવાહ રામચંદ્ર સાથે થવાના છે. એવા સમાચાર ને પહેલાં ખ્યા હતા તેનો રાવણ મહારાજને ખંકાર કર્યો છે. સબલ છે કે રાજજનું લક્ષ્મણ સાથે જોન સાહેલાનાં જાન નકલી થાય.

(૯) કંઠકારણમાં સાતઠી અપકૃત્ય આપણાં રાજમિતી અને કાજરવળના સુમે દાર ઘર્ષણખાખાધના જાન તથા નાક કોઈ કુપે ક્ષપી નાજવાના સમાચાર જણાવતાં જાતંત કુખ થાય છે આણું ધાતકી કૃત કરનાર કોણ હશે તેની તપાસ માનિશ કરી રહ્યા છે.

(૧૦) પત્તો લાખ્યા . રાજજનું લક્ષ્મણ આ કુપે કૃત કુપું છે એણે પાકે પામે જાણવા

મહત્ત્વ છે તેની જાણે છાં પચસાં કરવાં તે જાનત
સત્યાવાજાઓ મરણા ચલાવી રહ્યા છે

(૧૧) શવજી મહારાજનાં કસ માથાં.
કરતખંડના લોકોમાં એવા સમાચાર વહેતા
મુજબમાં આવ્યા છે કે રાવજી મહારાજને કસ
માથાં છે પરંતુ તેમાં કારે એર સમજ થયેલી છે,
એઓ કરતખંડનાં મણાં સંરચાતોની સરદેશ
મુખી ઉપરાએ છે, તે ઉપરથી તેમને કેસમુખ,
એવી પદવી આપવામાં આવેલી છે, કેઈ પ્રમા
ને કારણે કે ઉપરની માત્રા કીડી જવાથી
'કેસમુખ' એવું નામ પ્રચારમાં આવતાં આવે
એટલાએ કોને થવા પામ્યો છે તે માટે કોની
મૂર્ખતા મળતી ?

(૧૨) વલ્લિવૃત્ત દંડકારસ્થનાં સુનેદાર
શીમંતી યજ્ઞજ્ઞાનાઈ લગભગ ૭ માસ ઇસ્પિ-
તાલમાં રહીને પાછાં સાંભળાં ત્યાં થેર આવી

ગયાં છે. વેદરાજ મુત્યુંજીનાચાર્યે અહમુત
કોસલથી ખનાવતી તાક તથા કાન મ્હોડી
આપ્યાં છે; ગણસી માથાનો આ એક વિશ્વ
છે ? રામચલી પીતાનું હરજી કરવામાં
ગજભજિતીની દરિયાદ જોખમદાર હોવાનું
માનવામાં આવે છે—આ પ્રમાણે 'લંકા વેશવ'
ના પ્રારંભના ભાગમાંથી નમૂના આવ્યા છે
જેથી થી. જોશીએ અખ્તવાર કરેલી પિતાદપૂર્ણ
કેસીનો વાંચકને ખ્યાલ આવી શકે.

આખું પુસ્તક હાસ્ય પરિપોષક રખાંકનો
અને બેઅસિત્રાથી વિશુષિત છે ; જેથી
આપણને વતંમાન મુમના કેઈ લોકપ્રિય
સાપ્તાહિકનો જ જાણે આશ્વાસ લેવાનું યામ
તે ઓ. જોશીના આ અભિનવ હાસ્યપ્રયોગ
માટે તેમને અભિનંદન પડે છે.

સામાર સ્વીકાર : મિસ્તર આદમ અનુ. શી જન્મતી દલાલ પ્ર. અંતિ પ્રકાશન
બિ. કિ. શ. ૧-૦-૦. પગુ રાવજી. કિ. શ. ૧-૧૨-૦ અનુ અને પ્રકાશક ઉપર મુજબ
પંજરા પાળ. શી મંદનન મહેતા. કિ. શ. ૨-૦-૦. પ્ર. મે. એન. એમ. ત્રિપાઠી. બિ.
માલનાં પાણી લે. શી. નંદકુમાર પાઠક. કિ. શ. ૨-૮-૦ પ્ર. મે. એન. એમ. ત્રિપાઠી લિ.
મુલસા. અનુ. શી. જોપાળરાવ વિદ્યાંસ કિ. શ. ૪-૮-૦. પ્ર. મે. આર. આર. શેઠી કું.
દીનાનાથ લે. શી. રમણલાલ ધીરજલાલ ટાલ કિ. શ. ૪-૮-૦. પ્ર. મે. આર. આર. શેઠી
કું. સાદોદ્ધાર ભા. ૨. લે. શી. સિવપ્રસાદ ત્રિવેદી કિ. શ. ૦-૧૨-૦. પ્ર. મે. આર. આર.
શેઠી કું. પહાડનાં પુષ્પા. (પૂર્વાર્ધ) બીજી બાજુ. લે. શી. ૨ વ. દેસાઈ. કિ. શ. ૨-૮-૦
પ્ર. મે. આર. આર. શેઠી કું. સાગર કલાઓ. લે. શી. કુંજરથી સંપદ. કિ. ૪-૦-૦. પ્ર.
મે. આર. આર. શેઠી કું. અવલોકન હવે પછી અપંગ માનવતા. લે. શી. ઈન્દુલાલ ત્રાંધી.
કિ. શ. ૩-૦-૦. દિવાળી અંકે. ચેતન. કિ. શ. ૨-૮-૦. નવગુજરાત. શ. ૨-૦-૦.
તજુખા. શ. ૧-૮-૦. ગુજરાતમિત્ર શ. ૧-૮-૦ ગતિ ૦-૧-૦ શારદા શ. ૧-૦-૦.
ગુજરાત. શ. ૧-૮-૦. પ્રસાકર. શ. ૧-૪-૦. તસ્વીર, પ્રગતિ શ. ૧-૪-૦.
બાંસજીવન. કિ. શ. ૦-૮-૦. રગમ કિ. શ. ૧-૮-૦. કનૈયા. આનંદ

ખોરાક

અશ્વિનનું

રસદા

એના
વિશિષ્ટ સ્વાદ
તેમજ
વધારાની શક્તિ
માટે આદર્શ
વનસ્પતિ :

[પોષિક
સન્વોધી

૧૧૫૨

! યુગરાત :
રસદા બેન્ડો
રંગનાથા માર્ક,
રેન્વેયુશ,
બી. એ. ડી. વી. ડી.
ન્યુજીનીયા સાથે,
વટોદરા
'Orion' Advt

[તમારા શહેરના બજારીતા
સ્ટોર્સમાંથી મળી શકે છે.
—બેન્ડો—]

વનસ્પતિ]

અશ્વિન ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિ.

! યુગર્થ:
બેન્ડો રંગનાથા,
૪૧, બી.એ.
મો. ૪૧૫
મુંબઈ ૨

ધી ન્યુ ગ્રેટ

ઇન્ડ્યુરન્સ

કંપની ચોક્ક ઇન્ડીઆ, લીમીટેડ

(વટોદરામાં સ્થપાએલી : સરચોળી નવાગદારી મર્યાદિત કં.)

સ તાબાવ સાપચ	રૂ. ૨,૫૦,૦૦,૦૦૦
બટાર પટેલી ને ભરાયેલી સાપચ	રૂ. ૧,૨૫,૦૦,૦૦૦
વમુલ લયેલી સાપચ	રૂ. ૩૨,૫૦,૦૦૦

કાયરેક્ટરોની બેઠક

શ્રીક પુલસીદાસ બીલાવંદ (ચામેન)
શ્રીક વાલચંદ હીરાચંદ
શ્રીક ધરમશી મુળશાહ બટાર
શ્રીક જહાંગીર પેસ્વાનજી

શ્રીક ઉદાસજી એ. મુતરીયા
શ્રીક જાંબાલાલ બીલાવંદ
શ્રીક જાન હીલાલ હીરાલાલ
શ્રીક મજલાલ ઉદાસજી

બનાવ મેનેજર અમનલાલ છ. મોદી

ચક્રવર્તી બોર્ડીંગ,
બંક બોર્ડીંગ, માર્કી, વટોદરા.

લિટીશ હિ હમાં કમ્પ્લેક્સ બોર્ડીંગ
મજ-મજ, મેસોથો રીડ, મોડ, મુંબઈ

— સાખાઓ —

અમદાવાદ, કલકત્તા, મદ્રાસ, લાહોર, કરાચી, બાબનમર,
સિદ્ધી, પેશાવર અને કાઠમન્દુર

જિંદગી, આગ. અકસ્માત અને દરિયાઈ
વીમાનું કામકાજ લેવામાં આવે છે

પૂજા

મણીથી મળી આવેલી
વેદાંતી મુર્તિ]

[ગોદાવરી પુરાતન ખાતાના
સોન-મણી]

અનુક્રમ

	લેખક	પાન
૧ એ પેલા નહિ જાણ	૨ પ. મ	૨૧૩
૨ આર્ય સાહિત્ય સરમરણે	શ્રી રમણલાલ દેસાઈ	૨૧૪
૩ જીવનસાથી	શ્રી. પંકજ	૨૨૧
૪ દ્રોપદી	શ્રી. હંદુભાઈ શાંખી	૨૨૯
૫ પ્રાચીન	શ્રી. પૂજાલાલ	૨૨૮
૬ દેશી રાત્રી	શ્રી. પ્રદુરભાઈ શાંખી	૨૨૬
૭ " નેસરો કેકરવ " (I)	શ્રી. " કે. કા. "	૨૩૫
૮ ઉત્કટા આસી	૨. પ. મ.	૨૩૮
૯ મદાન દાહન	૬ સોભાજી મહેતા	૨૪૧
૧૦ વર્તમાન ગાજરવ	શ્રી. પ્રદુરભાઈ શાંખી	૨૪૬
૧૧ સમાપ્તિ		૨૫૧

ત ત્રી -

૨ પ. મહેતા
જાનકપુરા-વડોદરા

[જન-પ્રજ્ઞા ૧૯૪૮]

પ્રાચીન સંગ્રહ ૩૫ ૫-૦-૦
પ્રદુર મહેતા ૨૮ ૦-૮-૦
પ્રદેશ મારે સિં. નાર

★ પૂર્ણા ★

॥ पूर्णा पूर्णजला समुद्रसहिता कुर्यात् सदा मंगलम् ॥

પુસ્તક, ૨]

જાન્યુઆરી ૧૯૪૮

[અંક, ૬]

એ પૈસા નહિ અપાય

વેશાખી વા વાએ વટાળિયો મુમરમી મારે છતા જેને પોતાના ક્ષેત્રની - માળાની સાચી વિશાની જાણ છે તે પંખી પાછું નહિ પડે. તે પછડાયે, અથરાયે પણ સત્પંથને નહિ છોડે.

માણસ જાતમાં પણ આવા ટેડીલાઓ જડી આવે છે. ઇન્ડો-ચી કોર્ટાજ હામ કેલેજના પ્રોફેસર મી. એફ. સી. એઈટે પોતાનો આવકવેરા ભરવા જતાં દિસાબ કરી લેયો તો તેને માલમ પડ્યું કે પોતાની જે રકમમાંથી ચીતેર જેટલાક રૂપિયા લઠાઈની શસ્ત્રસામગ્રી ખરીદવામાં ખર્ચાયો. ઇસાઈ ધર્મના પ્રેમ શાન્તિના સિદ્ધાંતોનો તે સાચો ભક્ત હતો એટલે તેણે નક્કી કર્યું મારાથી એવા દિંસા કાપમાં મદદ ન કરી શકાય.

તેણે એટલા રૂપિયા એણે કર ભર્યો. સગાંસંજાંનીએ બહુએ સમજાવ્યો પણ તે અડમ રહ્યો. કર ન ભરવા બદલ આદાલતે તેને સાવ દિવસની કેદની સજા કરી. એની નોકરીમાં ખલેલ ન પડે એમ વિવારી સહાય ન્યાયપત્રો ફરમાવ્યું કે 'સજા નાતાલની રજા દરમ્યાન સોમવી જવી.'

પ્રોફેસરને સતોષ થયો કે શાંતિના પેગંબર ઇમુના નામ એટલે જે અઠવાડિયું બેઠાએણું છે. તેમાંજ શાંતિના સિધ્ધાંત ખાતર કદ સદન કરવું - તથા કરવું પડ્યું. તેને તેણે પોતાનું અહોવાચ્ય માન્યું.

સિધ્ધાંતવાદી માણસો પોતાનું નિર્મિત કર્મ કયે જાય છે. તે કાઈના ઉપદેશ કે આજ્ઞા માટે રાહ બેઠી રહેતા નથી.

દિંદુઓની સગપણ બવરવા નહુ જરિસ છે વણું અને ગાંતિ આપણને ગમે કે ન ગમે, એ નવન રૂપ લાગે કે આયં છવનમાં સરળતાથી ફરવા હરવાની વિશાળ ગલીઓ જેવી લાગે એ સગપણ પરંપરા અને એ ગાંતિએ આજ સુધી તે આપણને સફળે પ્રદર્શ છે અને આપણા દેખાવ તથા બોલાચાલી અને સ્વભાવ ઉપર નહુ રચે સરકારો પાકવા છે એવી ના પાલી શકાય એમ નથી વણું ગાંતિના પાયા વૃદ્ધતા જન્મ છે, એનું અસ્તિત્વ બીન જરૂરી છે. પ્રવર્તિરોધક છે નવી ફુનીયામાં ગાંતિ કે વણુંને સ્થાન નથી, એથી વ્યક્તિ તથા દેશને પ્રજા એસલામ મના, એ બધી ફલીલોમાં તથા હોય છે, અને કુ માનુ છુ કે ગાંતિઓ ઝડપથી ધસાવી ચાલી છે સાથે જન્મવાની છોજ તે હવે નીકળી જ મંછ છે એમ સ્વીકારવામાં હરકત ન જ હોય વણું કે રજપૂત-અરે બારીયા, હરિજન કે મુસલમાન સાથે ભેરવી જન્મવામાં હવે નામસ્તુ હરજ ચીરાવ નથી ખરોજ કે પરધર્મમાં જન્મ ઝડપથી થતા નથી એ સાચું એનાં કેટલાક કારણો છે—અને ગાંતિની ફુર્જન સવાને હસી રહે એવી સકિત અને સંપત્તિવાળા કુટુંબોમાં પરોઢામતાં જન્મ સગળ જાતી પણ ગર્ભ છે એટલે ગાંતિ જરૂર જાય છે

એજ પ્રમાણે, દિંદુઓને વિશિષ્ટતા આપતી સમુક્ત કુટુંબની રચના પણ વૃદ્ધતા જાય છે—સગળજ વિખરાઈ તે મંછ છે જ આર્થિક અને સામાજિક પરિસ્થિતિને પછોડા એમાં ખાસ દેખાઈ આવે છે આજ માન્યાય, કામઝો, કાકા મામા, માસીદાદા ને લાંઘ સમજ સુધી એક સાથે રહેવાની અનુકૂળતા બાજે જ હોય છે. દિંદુ સમારમાં સમુક્ત

કુટુંબમાં કષ્ટક કષ્ટાં એર ફેલાઈયા છે એવો આપણી પહેલી ક્રેધ સામાજિક નવચલવા સરસ્વતીમંદ્રે ક્યારેય સાબીત કરી આપ્યું છે.

છર્પાં ગાંતિવણું તથા સમુક્ત કુટુંબ એ એક વખત સજીવ સરવા હતી અને પ્રત્યેક સંસ્થાની માફક એમાં પણ શુભ તત્ત્વો હતાં એ સામાજિક ઇતિહાસકારોથી વીસરાય એમ નથી. ઉપયોગ વચર વ્યવસ્થિત સંસ્થાનુ અસ્તિત્વજ ન હોય આર્થ' સંસ્કૃતિ-કુપર થતાં આક્રમણો રહ્યાં સ્વરક્ષણ અર્થે મજબૂત પરવ સંકોચ પામે જેવી બુદ્ધ રચનાનુ સ્વરૂપ ગાંતિ અને વણુંબવરવા તથા સમુક્ત કુટુંબ વિશાસ પામ્યાં એમ કહેવામાં હરકત નથી

એ બવરવા ખોટી છે, એવી વૃદ્ધિવાન થાય છે, એકાદ વધે છે અને માતાપિતાની લાજછો તાવ થાય છે એવી માન્યતા મહારી માત્સવસ્થામાં શીનેર ગમે પ્રચલિત હોય એમ દેખાયું નહીં જાણનો 'દરિનને' રખક ત્યારે અનવરો હોતો. અત્તજને અઠકાય નહી, અઠકાય તે નહાવું પડે મુસલમાનને અઠકવામાં નહુ વળી નહીં-જગત સંકોચ રાખ્યો સારો, બીજા ન્યાતની રાંધેલી રસોઈ જમાવજ નહી, જમીએ તે વટલાઈ જઈએ, નહાયા વચર દેવ સેવા થાય નહીં તેમજ ભોજન પણ લેવાય નહી, જબરમાં વેચાતી ખાવાની ચીજો દાહમાં લેવાવજ નહીં, કાચુ કોર પણ એક જગાએ ભેસીનેજ ખવાય. આવી આવી માન્યતાઓ ત્યારે સત્ત્વ હતી અને આશ્ચર્યજનક તે એ છે કે એ માન્યતાઓ કામને વિરોધ પણ ન હતો. અત્તજ પણ એમ માનીનેજ ચાલતો કે એને કોઈ અડે નહી. કોઈ દિંદુ વિદ્યાધીને ધણી પીડુ દેખ અને સાદમાં મુસ્લિમ વિદ્યાર્થી હોય તે

મુશ્કિલ વિદ્યાર્થી આદીને ખસી જતો. વણિકની રસોઈ સાત્તણ ન જમે નો વણિકને અપમાન સામણ નહીં. શાસ્ત્રી, કથાકાર, જ્યોતિષી પશ્ચિત કે ઝોરને પણ સામવામાં કષ્ટને ન્દાનમ સામતી નહીં. ગાંધી ત્યારે સ્વીકાર પામેલી રિયલિટી હતી. કુટુંબનું સંયુક્ત સ્વરૂપ તેના સારા આદર્શ અંત સહ સદ્યે અપનાવેલું ન હતું. અને કુટુંબે પણ ક્યાં કાળે નથી ધ્રુવો ? ગમ સ્થમણનો પ્રાવશ્ય, નહેનના રક્ષાધન અને વીરની પસંદી, માતા પિતા ? સેવાના પ્રતીક સરખો શ્રવણની કાવચ, એ સમજા સાક્ષિત્ય પ્રેરક પ્રસંગો કૌટુંબિક જીવનમાંથી જન્મ્યા છે.

મદારોજ અંગે કુટુંબ ગાંધી અને સંયુક્ત કુટુંબનો વિચાર કાંઈકુટુંબો મને પોતાને જ આજે સ્વતંત્ર થાય એવી સંભાવના એથી દેખાય છે.

મદારોજના પછુને ઉત્તર મોસાળમાં મોસાળમાં મદારી માતાના માતા પિતા માંથી મોઢા ત્યારે જન્મ ન હતું. મારા માતાના માસોને પણ ઉછેરનાર તેમનાજ કાકાએ-માર બાઈએ. મારે બાઈએના કુટુંબમાં એક જ વાઈને એ દોહરીઓ, મદારા માસી અને મદારા મા, તેમાં કુટુંબ પુત્ર. એટલે મારેમાંથી નિવત રહેલા મારી માતા સહુથી નાના કાકાએ મારા પ્રત્યે પુત્રની કાવનાથી નીકળ્યું. અને મને મોસાળમાં હવે સેવાની પણ તોચ હજી સેવી. આજ મારી માતા કાકાએ માતામહત્વ સ્થાન સાચવ્યું અને જીવન ત્યાં સુધી મને પૂર્ણવસ્ત્રધારથી પાળ્યો !

એજ પ્રમાણે મદારી માતા કાકાની એક વિધવા દોહરી. વિધવાને અતિથ રથાન વિષમાં મળે ! મારી માતા પ્રત્યે સમી નહેનજ માત્ર નહીં, પરંતુ ધમી મા જેવો જાવ રાખે અને મારી કાકી બની મદારા માધપણને પોષે ! માહત્તા પણ જા દારી પામે રહેવાનું મને વધારે મન રહે એવી તેમની જગ્યા !

સમય પણ શું ? એક માતા કાકા, બીજા માતા કાકાનો દોહરી ! આજ તો એ સમય પણ મહુ જ દુરનાં યાજે !

પશ્ચિમમાં નાથકવિદેશીઓ પુરોષો, પરાનાં જાળકો એવો છે, સતાનો તરીકે ઉછેરવાનો દલાવો છે, અને સુખી પણ કાવચે સંયુક્ત કુટુંબની સરખામાં જળકાળે એકવાની જરૂર ન રહે !

ગાંધીના આશ્રમ અંગે આવતાં પરિણામ પણ મારા કુટુંબને પાછો મને કદી કદી વિચારશીલ બનાવે છે મારી માતા મોસાળ કાકીમાં-મંજા તરે, આજનાંની સમય ન હતી તે દિવસોનાં પરિણામ કષ્ટના-ને ઉત્તરે એવાં હોય ! મારી માતાના પિતા અમુતરાય મજમુદાર મહુ દેખાવડા, નાનુક, કાપ્રીમાં જ્યાં અનંત સાદસિક હતા. તેમને અસોલ અને તીર મારતાં મહુ સાફ આવડતું, અને જે તીરદળ હોય અને બીજા સરખા પણ વાપરી જાય. તેમના કુળની ઘણી તરવાર હજી મને સાંભરે છે-જેમાંથી માત્ર એક તરવાર મારી પાસે હજી જાયી રહી છે. તેમના પિતા મહુ સાફે મારા વખાણતા. જ્યાં સાદસિક અહિંને ધીરે-સુન્દરાત-સાંકડાં પડ્યાં અને ગાસિયર આગ્રા, મયુરા, અને કાશી-મુધી પ્રવાસો ખેડી તેમણે પોતાની કારકિર્દી જોડવી દીધી.

ગાંધીએના દિંદ વિસ્તારનો ઇતિહાસ ઉત્તરે નીવડે એવો છે. નામરો પણ વનજ-સ્થી પોતાનું નામ પામ્યા. પરંતુ વનજર છેડી તેમણે મહે મહે રમ્ય પોતાનો જગ્યા જમાવ્યો છે. આજ તો મુસાફરીની અપમારી સમય દેખાઈ એક કામના માનવી દિંદની જુદી જુદી સરકો ઉપર હોય એ સમજી શકાય એમ છે પરંતુ એક ઉપર જ્યારે આવી સમય ન હતી ત્યારે પણ નામર જેવી એકલીયા કામનાં

માણસો જનારસ, પ્રજાજ જેવા બીજા યુજ્જરાલી સ્થળે જઈ સ્થાયી નિવાસ પામી રહે અને પોતાની જ ઠામ સાથે યુજ્જરાતનો સંબંધ સાચવી રાખે એ જરા રોમાંચક અણામ અર્થ. જનારસમાં નામર કુટુંબો વસતા હતા. દયા મહાપુર, ગીર-ધર મહાપુર, ઇમીધારામ મહાપુર જેવાં નામ તેા ઇતિહાસ સિદ્ધ છે. દિલ્હીનો બાદશાહતમાં સૈનિક અને સેનાપતિ તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામેલી એ નામર બ્રહ્મિતઓ સાથે બીજાં પણ કુટુંબો આવી વસ્યાં હોય એ સંભવિત છે. જનારસનાં નામર કુટુંબો અરસપરસ એટલા માટે સમપણ-સંબંધમાં આવ્યાં હતા કે સગા મારે તેમને કાશીની બહાર નજર કરવાની જરૂર પડી. જુનાગઢ, કોમોઈ અને શીનોરના ત્રણેક મુવડોનાં લગ્ન એ સમયે જનારસમાં જ થયાં. એમાંના એક મુવડ તે મારા માતામદ બ્રહ્મતરાય.

મારા મેઘાં મહાદેવો જન્મ જનારસમાં થયેલો—અને તેથી તેમનું નામ પણ કાશીયા પામ્યું એમના જન્મ સમયે હિન્દો સુપ્રસિદ્ધ સિપાહી બળવો ફાટી નીકળ્યો. એ પ્રસંગે માસ માતામદ સિધીયા સરકારના આલિયર સદરમાં હતા. ઝડપીની રજૂની લક્ષ્મીબાઈના સંન્યે આલિયરને એક વખત સર કરી સીધીયા મદારાજને વ્યવહારથી નાસી જવાની રસ્તો પડી હતી એ બલ્લીતી વખત છે. એ પ્રસંગે સાધુના વેશમાં આલિયર હોઈ જવાની મારા માતામદ ને જરૂર લીધી વધ હતી. આમ ૧૮૫૭ના જંગ-વાળો રોમાંચક પ્રસંગ મારા મેઘાજને પણ બાઝી સ્પર્શ કરી ગયો હતો. બળવાખોરો સાથે કે બળવાખોરો સાથે રહેવાથી તેમને આલિયર મુખતવેશો હોડપુ પડ્યું હતું. એ બાદ -કોટુંબિક દત્તકથા સ્પષ્ટ નથી બળવો દબાઈ ગયા પછી બળવા સાથે સીધા કે આડે સંબંધ ધરાવનાર સદુ કોઈને નિ.સબ્બ બની જવું પડ્યું હતું.

આમ નર્મદા કિનારાનો એક મુવડ ગંગા કિનારે વસતો એક કન્યાને પરણી કાશી-તે શાંતિ અભિમાનના જ આમલને લીધે શાંતિની અદ્વજ વગેરેના શોધવાની રેકને લીધે બૌદ્ધશિક્ષિત વિનિવતા આગી જતી હતી કાશી અને યુજ્જરાતનો સંબંધ આજ સુધી હજી જરૂરસિત આપ્યો આવે છે. મારી ત્રણે બે-તોના સગા કાશીના નામર કુટુંબોમાં થયાં હતાં.

હુએજાના સીમાકા શરૂઆત મારે શાંતિ સંસ્થાનો આમાં જવાવ થાય છે એવો જાહેરો કોઈ ખર્ચ કરે શાંતિના અનેક જનશો અણાવક વખતે શાંતિ દ્વારા થયેલા સરકાર અને શાસન સંબંધનાં તત્ત્વો પણ જૂઠવાં ન જોઈએ એટલેજ આ કથનનો ઉદ્દેશ છે, હજી જૂની યુજ્જરાલી બાવાના પ્રયોગો જનાતસ વસતી નામર, એકાવાજ જેવી કોમોમાં છવત છે. યુજ્જરાલી અરમાની પ્રથા પણ આ કોમોએ ત્યાં સાચી રાખી છે, અને જનતાં ગ્રીગ પણ યુજ્જરાલી બાવામાં હજી ત્યાં વચાવ છે શાંતિ સંસ્થા અદ્વજ થશે ત્યારે પણ શાંતિ સરવાએ વિચિત્ર દેવે સાચવી રાખેલી આર્થ સરકુલિયો ઉત્તેજ વધ વખર રહેશે નહીં. ચક્રમુકતી પુદ્ગરના બલ્લીતી છે. સૌંત કોઠામાં રક્ષાઈ કોરવનુ સેન્ય જ ચક્રમંડળ સુધી અભિમનુએ બેઠ્યું. શાંતિ પણ એક ચક્રમંડળપ મણાવ-કવે તો આંધી મુગમાં આપનાં અને માનવના સમગ્રજાએ આવી શાંતિને મણેજશે નિરર્થક બતાવી દે છે.

આમ મારું જાણપણ શાંતિના બાનમાં અને સવુકત કુટુંબના એક વિચિત્ર ખંડ ઇપકારક અવરોધને આમને પસાર થવું હવે શીનોર આમાં કુટુંબનું આરામ સ્થાન પણ હવે આગી બહેનો, મારી માણીની કીકરીઓ વરસમાં કે ક્વાર સિનેર આવતાં અને બધાં બેઠાં મળી મડુ બાનદ કરતાં: સદુને મળવાની

કારે દોષ. અને એ માળખણથી લેતાં રહેતાં
અને કાષ્ઠ બંધેન બાદ પશુ અત્યંત રોદબરી
નિકટતા અનુભવીએ હોય. કાષ્ઠપણ મોટા
માણસને, મદાપુત્રને કે સાધુ સંતને મળવા
કરતાં મારી બહેનો અને બાલ્યેજન જાત્રિગને
મળવાનું કું હજી પશુ વધારે પસંદ કરે છું
સંયુક્ત કુટુંબની સરખાની મુસ્કેલીઓ, કારણ
અને મુશ્કેલી એવા અનુભવના છતાં મારે તો
કહેવું જ છે કે સંયુક્ત વિસાળ કુટુંબની વચમાં
રહેતો મેળવેલી માનસ સમૃદ્ધિ-એ આજો
પાતળી હોય તે — જાણ એકલતામાં
કું ન મેળવી શકે. હોત એમાં
આપણે કરવાનો જીતિ, સદ્ગુણો મન પરખવાનો
અને મન મનાવવાની આવડત, રસાવી
સમજાવેનો આપણે પડતો ભોજ, સદ્ગુણ
આનંદમાં આનંદિત થવાની ઉત્સરતા અને
વ્યક્તિગત વિચિત્રતાએ પ્રતી નાખવાની
સમજાવે જુદા જીવી નીકળે છે. જુદા પેલ કુટુંબ
કમ, માનવી પ્રત્યેનો પ્રાણકાલ, આતર
શુદ્ધી જ બહુત જેવી કાવનાઓની પ્રાથમિક
બીજવણી મારે સંયુક્ત કુટુંબ જુદા જુદા સાથે
ફેર પૂરે પાડે છે આમ તો મારું અંગત કુટુંબ
આજ જુદા જુદા ન્હાનું છે પરંતુ પહર સપર
કુટુંબીઓ કે મહેમાનો સિવાય કું કહી
જાયો હોઈ એમ મને વાદ નથી મારાં
માતા પિતાનું કુટુંબ વાત્સલ્ય અદ્ભુત હતું.
મહેમાન, સગાસબંધી અને કુટુંબીઓની
પરમાં દાનવી અમને પ્રકુલ જનની રહે છે
આર્થિક દષ્ટિએ એમાં કારે પ્રચાર રહેલો
છે એ વાત સાચી. પરંતુ Emotional
richness કીમી સમૃદ્ધિ એમાં અરપૂર જરી
રહે છે. એના સાર્તામાં કું આર્થિક સમૃદ્ધિનો
જાસો લેવા કહી ઉત્સુક રહેતો નથી. સંયુક્ત
કુટુંબે આમ મને સરસ કીમી સમૃદ્ધિ બોલી
છે મારા મત અનુસાર એથી કું ધનિક ન
જાણ્યો એનો મને અરથ શોક નથી.

આમ સંયુક્ત કુટુંબે મને ઉત્તરો-નાજર
કેળના મહારા મોસાળમાં વૈષ્ણવ-વલ્લભી
સપ્રદાયની છાપ માળખણમાં પડી

શ્રીમત સપાજીવતની કેળવણી વિષયક
ચોખ્ખામાં મેં પ્રાથમિક યુગરતી શિક્ષણ
હીધું

નર્મદા તટનાં મારાં આજો પાતળાં
પરિબ્રમણ-વિખ્યાન્દિતી સતત સાક્ષીમાં.

કુટુંબમાં કાષ્ઠ અભણ નહીં-ઓઓ
સુદી, મારાં મારાં તથા માયીના હસ્તાક્ષરો
મળ્યાં સારા હતાં. મારાં દાદાએ દેવકવાર
ભાગવતમાં ચારાપણ કર્યોના હિસ્તેઓ તેમણે
સ્વદસ્તે કરેલા છે.

વર્ણાશ્રમ-આશ્રમ કદાચ નહીં. તમા
ચાંતિ તારે જાણી સાચી રસ હતી.

કૌટુંબિક કાવનાઓ જીવે અને પ્રતિ-
ષ્ઠિત કાવના છે એવો મુદ્દાવચનાનો નિષ્કર્ષ.
સંયુક્તકાષ્ઠે તે મેં કોણ મહેમાનો તો આવેજ
તેમની કાળજી ગળવી એ મગમાં રહેતાં
સદ્ગુણો પ્રથમ ધર્મ. અભ્યાસત કે આજણને મુઠી
કરી જાનાજ આખા સિવાય કે પાછપેસો
આખા સિવાય પાછા કદાચ જ નહીં. માત્રનાર
આવી કાષે જાણ એની કારે યરમ-અનખમ
પાપ કર્યો સરખી.

સમજણનો કાવના અતિ વ્યાપક, મોસા-
ળના સપળા પરિચિત પુણ્યોને મામા કહેવાય
અને સપળા પરિચિત ઓઓ માયી જની રહે-
ને માયી ન હોય તે! દેવ સેવા કરી જનાર
શુભાચાર્યાઓને પશુ મામા નં કહેવા પડે.
મેરાણીને માયી કહેવાના. આમ વ્યાપક જનની
કુટુંબ કાવના આજની શુભાચાર કરતાં વધારે
સારી હતી કે નહીં તે તો કાળે કહી શકાય.
પરંતુ એ જૂની કાવનામાં એક પ્રકારનું આપ્ત
પણ જરૂર હતું-એ આજના મુને મુમાશ્યુ છે.
અલગત, મને નહીં મળ્યું હોય એવું મણું મણું

આજના કુમે મેળવ્યું પણ દરેક ત્રી સ્વાતંત્ર્ય, સમાનતા, ફેરફારની કાવના જામડામાં આમ ન હતી. ઇંગ્લેન્ડે પ્રત્યે માનની દષ્ટિ ધણી-એ કે સાહેબો જામડામાં એવા મળતા નહીં.

શીતોરમાં સંગીતનો પરિચય-સંગીતનો શોખ ત્યારે સારા પ્રમાણમાં હતો એમ લાગે છે. જોષાજીરાવ મેરાળ નામના પ્રણાતરમરણીય પુરુષ વડોદરા રાજ્યમાં થઈ ગયા જેણે યુલ્સ-દી પણ હતા અને જાદુ બારે સારા પણ હતા. કેટલાક તેમને જણેશનો વ્યવતાર માનતા અને નવકાદી નારાયણ પણ કહેતા. વડોદરાની દીવાન-ગીરી પણ તેમણે કરી હતી અને વડોદરા રાજ્યને પેસા પણ ધોઈ હતા. તેમનાં દાન-ધર્મની કીર્તિ શીતોરમાં ત્યારે પ્રચલિત હતી. તેમણે અનેક મંદિરો અને નદીના પાટ નર્મદા કિનારે બાંધ્યા હતા. તેમના કુટુંબીઓની શીતોરમાં પણ અવસ્થાવર હશે એમની સાથે કેટલાક દક્ષિણી કુટુંબો શીતોરમાં સ્થાયી બન્યા હશે.

વળી શીતોરનો નર્મદા કિનારો ધાર્મિક વૃત્તિનો યોગ્ય બહુમત દક્ષિણી બ્રાહ્મણોમાં વિદ્યતા અને ધાર્મિકપણાની ચોટ સારા પ્રમાણમાં સચવાયેલી છે. આજ પણ એટલી ધાર્મિક વૃત્તિથી પ્રેરાઈને પણ કેટલાક દક્ષિણી કુટુંબો ત્યાં રજા હોય. સંગીતના જલસા કરવાનો તેમને બારે શોખ હોઈ કારણ વગર એવા જલસાઓમાં હું પેસી જતો એમ મને થાય છે. જાત્યાવરણ મનાપમાનથી નિર્ભય રહે છે, અને હાસ્ય માન અપમાનની લીમણી રકુટ થઈ હોય તોય તે લીમણ સમય સુધી ટકતી નથી અને બારે તો આપણા સંગીત જલસા સારંગનિક જ હોય. દીકરીટો ખરીદી સંગીત સાંભળવાની પ્રથા નવીન છે-અદ્યતન કહેવી હોય તોય હરજન નહીં. ધમકાવી કઠાકી મુકવાની લાજ શરમ ત્યારે ઓછો પણ ખરી.

એટલે જાણ જલસાઓમાં ઘૂસી જવું મનુષ્યને ન હતું એવા એક જલસામાં જાદુજ મીઠા પુટાવલા અવાજથી એક સંગીતકારે જાણે મોઝા દરમરણમાં ગયો છે-એ કે પછી ધણીવાર સાંભળીને કઠાકી પણ આવ્યો.

‘કમલવદન, કમળસુવન, કમલનેન રામ’, આજ બૂધાઈ જતી એ ચીજ ત્યારે ધણી શોભાપ્રત્ય હતા. વળી નમામિ મહિપાસર મદાનીથી શરૂ થતી શરૂઆતે અવાજથી ચીજ પણ તેની શબ્દ રચનાના પ્રભાવે ખાતરમાં સ્ત્રી ગઈ છે. એ રમરણ ખાસ તો એટલા મારે ગ્રેસુ છે કે કેળવાયેલા કંઠ સામાન્ય-શોન કેળવાયેલા કંઠ કરતાં કેટલો અને કેવો શુદ્ધ પડે છે એનું જ્ઞાન મને એ ને ચીજોના રમરણમાં એટલું સ્પષ્ટ થયું કે તે હજુ કુ જુલો નથી. અસંગત, એકી મને કંઈ ખાસ લાભ થયો નથી, પરંતુ ડુનિયાને જરૂર લાભ થયો છે. જાત્યાવરણમાં જામ તો કુ ધણી જાતો અને જરાકા પાડો. પરંતુ કેળવાયેલા અને શોન કેળવાયેલા કંઠ વચ્ચેના તફાવતનું જ્ઞાન મને એટલું સ્પષ્ટ થયું કે જેમ જેમ વય વધતી ચાલી તેમ તેમ મ્હે મારા કંઠને સંગીતમાંથી પાડો અને પાડો બેજો સેવા માક્યો. એક બે સંગીતકાર પાસે કાસેજનાં રિવરોમાં અને ત્યાર પછી તાલીમ સેવા સહજ પ્રથમ પણ કમો. પરંતુ મારા કંઠ મને ચારી આપી નહીં અને જોતના ક્ષેત્રમાં ઝીંબા રહેવાની મારી હિમ્મત બીજકુસ ઓસરી ગઈ દસકાઓ થઈ એ મારાનું કોઈ જ કોઈ છે, જેથી મ્હારી કંઠી કંઠી લખાતી કવિતાઓ સાંભળવાની આશ્વતમાંથી કેંક ગુજરાતીઓ બની ગયા છે, પરંતુ મારો સંગીતશોખ હજુ જેવો ને તેવો જામ છે પણ તે ઓછા તરીકેના. સાદું સંગીત સાંભળવાનું જનતાં સુધી કુ ચૂક નહીં.

શીતારમા એક જ્ઞાતકર સાથાને નામે
જોળખાતા ગૃહસ્થ પણ સંજીતમાં પ્રવીણ હતા.
અમારા મોસાળ સાથે તેમને મહુ જ્યવત
પરિચય મ્હારાં મા અને જ્ઞાતકર એક બીજાને
ગુઠારથી મોસાવી સક્તા એટલે નિકટનો
એ પરિચય હતો. તેમનો જ્ઞાતિ એક ધમડી
અને અધકાખેર વ્યક્તિ તરીકેની હતી. પરંતુ
અમારે ત્યાં જ્યારે જ્યારે આવતા-જ્યારે બધીવાર
તેઓ આવતા ત્યારે ત્યારે ધરના સામાન્ય કુટુંબો-
જન તરીકે જ રહેતા એમને કુ જ્ઞાતકર મામા
તરીકે સંબોધતો. પરંતુ એ પ્રવીણ સંજીતકાર
પોતાની કલાનુ કલો પ્રદર્શન કરતા
નહો. શીમત ખડેગાવ મહારાજના
ભાઈ સિધોશ નામના એક હીવાન હતા. તેમના
આ જ્ઞાતકર પ્રીતિપાત્ર માથે હતો ભાઈ
સાધીયાની કક્ષાના મોતાએ સિવાય કાંઈને
સંજીત સંબંધગણ નહો એવો એમનો નિશ્ચય
હતો. તેઓ આશુ આશુ ગજમજુલા તે અમારા
ઉપદાસનો વિષય હતો અને સંજીતકારો એમના
નિમિત્ત અભિનય, નિરર્થક આલાપો, અને
તરેદવાર મુરાવટથી ઉપદાસપાત્ર તો મન્યા
જ કરે છે.

એક જળદેવ મામા હતા, તેઓ પણ સરસ
માથે હતા—જેમને સાંભળવાની ધણી તક
મળતી સુગવટમાં મગન થયેલા મે તેમને
કંઈકવાર જોયેલા.

વળી પ્રહૂમનમામા નામના એક વૃદ્ધ મારા
હાડા પાસે આવતા તે પણ અષ્ટસપ્તાની ૫૬
સરસ હમે માતા. તેમનું એક ગીત.

અરસરજ વડ, શી જાળ મુકે મુ
હોરીમા ઉતારેલું હજી શરૂ રહી ગયું છે.

હમનસાલ દરિયાલ ગેલ નામના એક
મારા સદૃશ્યથી હતા તે તેમની ન્હાની વયમા
પણ તાલીમ પામનાર સરખુ સરસ ગાતા હતા
એમ અમને લાગતું પછી તો કુ તેમને મળી
સક્યો નથી. હમણાં જ દિલ્હીરી સહ
સંબંધુ કે તેઓ સમગત થયા છે.

આમ સાંભળ સંજીત શીતારમાં કીક
કીક જણીતું હતું એટલે કાસ મ્હને મારી

મામાવરવાથી રહી ગયો છે અને પોતાને
ન્હાનપણમાં ગાવાની ઉત્કંઠા હતી ખરી—
જે મહુ વળી સુધી ચાલી. પરંતુ મારા મળાને
અને સંજીતને મહુ છેડું પકડું ગયું. બી. એ.
પાસ થવા પછી વડોદરા કોમેન્સના દેમોને
રથાને કુ દલો ત્યારે વડોદરામાં
'સયુક્તા' નાટક અમે જાહેરમાં ભજવ્યું.
સયુક્તાની કથપનાને જમી ગયેલા પૃથુગજમાં
શોર્ક સાથે સમીત ગાન પણ હોયું જેકેન્-
નિહાન નાટકના પૃથુરાજમાં ! પરંતુ 'પૃથુરાજ'
ની ભૂમિકા અને સોપવામાં ખાતરી ત્યારે મારે
સત્ કરવી પડી હતી કે કુ એક પણ ગીત
ગાઈ નહીં 'એક'માં એકાદ 'ગાવન' તો
પૃથુરાજે ગાવાનું હતું જ. પણ મારા જેવા
સંજીત યત્ન પૃથુરાજને તો એ 'ગાવન'માં
'ચક્ર' નોટકાઈ ની પૂર્ણ સદાય લેવી પડી
હતી ગીત પૃથુરાજનું અને ગાય ચક્રનોટકાઈ !
પૃથુરાજ તો સંજીતનો અભિનય જ કરતો
હતો !

સંજીતના જાણકાર તરીકે મને કદી કદી
જોળખાવવામાં આવે છે. સંજીતના જસસા-
ઓમા પ્રમુખ સ્થાન કદી કદી મ્હને પણ મળી
ચુક્યાં છે કું સંજીત યત્ન કું એવી મારી
હલીએને હસી કહાડવામાં આવે છે. છતાં
સત્ય તો એ છે જ કે સંજીત મ્હારે કંઈ
ખાતરું જ નથી, મારી ક્ષિત્તિ છે છતાં !

જાળપણનો સંજીત શૈખ દિવસે દિવસે
વધારે રપછતા કરતો ચાલ્યો કે તૈયારો-કેળ-
વણી વચરનું સંજીત પ્રગટ થવા ચોખ્ખું છે જ
નહીં અને આજ પોતાને સંજીતના જાણકાર
માનનાગ સો ઓપુરોમાંથી અઠાણું ઓ
પુરપો ખરેખર સાચી સંજીત કલાથી વંચિત
જ દોષ છે એનો પણ મને ખાતરી થઈ ચુકી
છે. જરા સરખો સાદિત્વ શૈખ જેમ માનવીને
સેજક તરીકે માનવા મનાવવા તરફ વળે છે
તેમ અજ્ઞ સંજીત શૈખ માનવીને સંજીતકાર
તરીકે માનવા મનાવવા કોતેજે છે અને
અનિષ્ટો બચકર છે. સાદિત્વ શૈખીને
સાદિત્વકાર-કે સાક્ષર-ન કહીએ તો વધારે

કુ.ખ થાય છે. સંજીતના આઠાપાતળા શોખીનને પણ ઠીકીએ કે શોખ અને આવડત જુદી વસ્તુ છે ત્યારે તેને પણ ભારે ખોટું લાગે છે. ખોટું લાગે પડે તો સાફ. આવડત આવડતના પ્રદર્શન અને જાણમણ સંજીત આપણે માથે મારે છે વળી એક મોટો સાંવેજનિક ભય હવે ઊભો થયો છે.

આ તો શાસ્ત્રીય સંજીતની વાત થઈ. શીતોરમાં ત્યારે અમારા પહેલી શેઠ મનભાઈ એકલાના સંજીત શિષ્ય જઈએ એક હામોનિયમ પણ શીતોરમાં જાવું અને કોઈ નાટક કંપનીના મુસ્લિમ ઉસ્તાદ પણ સંજીત શિષ્ય તરીકે આવ્યા ત્યારે તો આ પ્રસંગ મોટો મજાક. આમમાં બીજા હામોનિયમ ન હતું. મનભાઈ શેઠ મારી સાર્થે ભણતા-સદગ આગળ પાળળ હોય તો કોણ જાણે ? તેમનું હૃદય મારા મહાન પાસે હતું. એ હૃદયની મેડીએ મનભાઈનું સંજીત શિષ્ય જાણતું અને અમે આસપાસ રહેતા વિદ્યાર્થીઓ અને મોરેરાઓ પણ આ નવીન સાજનો શોખ માણવા તેમની મેડીએ બેસા થતા. હામોનિયમ વાજ તરીકે અત્યંત હસી કોટિતું છે—એનો દિંદી સંજીતમાંથી બદલકાર થવો નોકોએ. એવા એવા નવીન સંજીત ધમકો ત્યારે સર પણ થયા ન હતા. લાંબા સમય સુધી એ પેટીવાળનો મોઢ દિંદી મેલ્યો છે, અને દિંદી હોઠકારટીના કાપ-કાઠિએ હામોનિયમને સમારકા કરી દૂર કરવાનો દેખાઈ ઠેરો છે છતાં હજી હામોનિયમ સંજીત સુધિમાંથી સમૂળ દૂર તો થયું નથી જ. હામોનિયમનો ગ્રામ પ્રવેશ આમ મારા જાળપણમાં ઝોજણીસમી જડીના ઉંચા દસકામાં

ગ્રામોફોનનું પણ કાંઈ ઝંખું ઝંખું સ્મરણ થાય છે. ખરૂં તે શીતોરમાં નહીં. વડોદરા રાજ્યના એક સમયના પ્રધાન દીવાન બહાદુર મણિભાઈ જસભાઈના પેટલાઈમાં નિવાસ સ્થાને જાળકોને મોજ કરાવવા માટે વાજની

ગોડવણ કરી હતી. એને જગડી વાજ અગ્ર દોનોમાઈ કહેતા જોળ જગડી—ચૂડી સરખી ખર્ચ વાજક રચનામાંથી આવતો અગ્રાઈ કાનમાં જુગળી નાખી સાંજળવામાં આવતો—જે જુગળીઓ થત સાથે જોડાઈતી હતી. કાંઈ આમડીયા ખીતો અમ્યત જશે ખર્ચ તો કરવામાં આવ્યા હતા.

પછી તો એ જગડી ગ્રામોફોન અદરજ થઈ ગઈ છે હવે તો આપોઆપ સભાગમ જેવી ગ્રામોફોન પેટીઓ રોડોમાંના ધુનમાં નિર્ધાર પણ જનવા લાગી છે. હામોનિયમથી રોડો સુધીની પ્રગતિ જાળપણથી આજ સુધીમાં મે નોંધાળી.

પરંતુ એ સર્વમાં ન વિસરણ એવી સરથા તે માણુભટની જાહેર કથા. શીતોરમાં પણ એ કથાઓ થતી અને મેટિ બાજે મદાભારતના પ્રસંગો જ તેમાં આવતા. સેહોડા માણુસો. બી પુણ્ય-આજક શેરી-ચોકની ધૂળમાં મેસે કથાકાર છટાથી કાબને ગાય, મોટી માણ - ધાત્રી જોણી ઉપર તાલ આપે, અને જેની જ છટાથી પાતું વિવેચન કરે. કથાકારને પુણ્યદાર પહેરવાન, તેની પૂજા થાય, તેને સીધા અપાય, તેની આસી થાય અને નિત્ય ઉત્તેજક પ્રસંગો સાંજળવા મેડની મેડી મલે. અમ્યત, એ સાંવેજનિક પ્રસંગ જણાય, જેનાથી જે અને તે જાપે. એમાં ખાસ આમદ નહીં. સંધન માણુસો સીધા આપી માણુભટ અને તેમની મંડળને ચઢાવોજન કરાવ્યાનું જોત્ત સે, અને સામાન્ય માણુસો પાઈ પેસો મૂકે અગ્ર ન પણ મૂકે ! મારા જાળપણમાં બહામોનું પણ ચલણ હતું એમ થાદ આવે છે.

આ માણુભટની વાણી જનુ અસરકારક લાગતી. એનો ‘મોડો રાજ્ય સુધીયે !’ નો લસકાગ લાંબા સમય સુધી વાદ રહેતો. હજી પણ ધસાતે ધસાતે એ સરથા સરોરમાં જોતાઓના ટોળાં ભેગાં કરે છે.

જીવનસાથી

પૃષ્ઠ ૫

અવનિત નરેશની અધિકારી પાસે એક જાણીતું અને સુંદર યુવક આવીને બિન્નો રહ્યો અને નમ્ર સ્વરે બોલ્યો : ' દેવ, મને તમારે ત્યાં જુલ તરીકે રાખજો ? '

વિકૃષ્ટિએ આમનુકૂળ તરફ એકવાર ધારીને જોયું. યુવક કોઈ સંજ્ઞાત કુટુંબનો તથા સરકારી કામનો હતો. વિકૃષ્ટિએ પૂછ્યું : ' યુવક, તારાથી પશુશાળાનું કામ થવું મુશ્કેલ છે '

' દેવ, પ્રથમ મને રાખી જુઓ, પછી તમને ચોખ્ખતા—અધોઅતાની ખાતો થશે. હું આશ્ચર્ય સા કરવા નથી માનતો. '

વિકૃષ્ટિ એક ક્ષણ વિચાર કરીને બોલ્યો. ' વાર, આજથી તને અધોને જોવવાનું કામ આપવામાં આવે છે. એક સપ્તાહ પછી દુવારી પરીક્ષા લઈશિ '

' જોની આપા '

' યુવક ! તારું નામ ? '

' વિશ્વરથ. '

યુવક મર્યો વિકૃષ્ટિને આ આજંટુકે મુકવણમાં નાંખી દીધો. યુવકની વાત કરવાની રીત તેની આત્મવદા જુલવતી હતી. તેને સમજાયું ન પડી કે એ પ્રતિભાશાળી યુવક પશુશાળામાં નોકરી સોંપવા કેમ આંખો હતો. હા, અવનિત નરેશની પશુશાળા આર્થવતમાં વિખ્યાત હતી અને તેથી પ્રેરાઈને કોઈ ઉચ્ચ શીખ યુવક કેમવણી લેવા આંખો હોય, પરંતુ એ મુશ્કેલ શિખવાની છાત્રાલ ન હતી, પરંતુ નોકરી કરવાની ધન્ય હતી વિકૃષ્ટિ એ આજંટુકનો વિચાર કરતો હતો ત્યાં તેની પુત્રી અલ્પવતી આવીને બોલી, ' અપુ, તમે અને હરજીની જોડી મ માત્રી આપવા કશું હતું તેવું શું થયું ? '

' બેટા, આને જરૂર મ માત્રી આપીલ આને એક નવો માણસ રાખ્યો છે તેની સાથેની વાતચીતમાં જો શુભી મર્યો '

' એ કોણ છે ? '

' મને કોઈ ઉચ્ચ શીખ યુવક લાગે છે, નામ વિશ્વરથ છે. '

' હરજી, હરજી તો આને લાવશે ને ? '

' હા જરૂર. '

વિશ્વરથ અજ્ઞ જોવવાની પરીક્ષામાં હતીકું થયો. વિકૃષ્ટિએ એના અતીતની માન્યતા જાણવાની છાત્રાલ જતાલી. પરંતુ વિશ્વરથ એ માન્યતામાં ઓન સેવતો હતા. પશુશાળાના બીજા જાતોએ કશું કે વિશ્વરથ સર્વેથી અતરો રહેતો હતો અને પોતાના કામ સિવાય બીજું કંઈ વાત કરતો ન હતો. વિકૃષ્ટિ એની ચોખ્ખતા જોઈ સંદેહ થયો હતો એટલે વધુ છાત્રાલ એણે અધોઅ ધારી વિશ્વરથ નોકરી પર નીકળ્યો.

' વિશ્વરથ, અરેબીર કહે કે હું કોણ છે ? ' અલ્પવતી પોતાના હરજીએને પ પાળતી વિશ્વરથને પૂછતી હતી

' એ પૂછવાનું કારણ ? '

' કારણ કે હવે તને એક નેહી વ્યક્તિ લાગે છે. '

‘તમે શું ધારો છો ?’

‘હું તો હાથ ધારવી નથી.’

‘જસ, તો તમારા પ્રશ્નોનો જવાબ મળી રહ્યો.’

‘નહિ, હું સેવાની દીકાનું નિવારણ કરવા માછ છું.’

‘મારામાં બાટલો બધો રસ સેવાનું કારણ ?’

સત્યવતી ચરમાઈ, તેના મુખ પર ચરમના ઘેરમાં પડ્યા વાત બદલીને તે બોલી ‘તને ખબર છે, કાલે રાજકુમારી જીવંતી પશુચાળા નોવા આવવાના છે ?’

‘હા ખબર છે’

‘રાજકુમારી અધોનાં બહાં શોખીન છે. કાલે કદાચ તારે તારી ચોખતા દેખાડી પડશે તું તૈયાર થઈ જા ?’

‘ના ખીજા બહાં મેં છે, તે દેખાડશે.’

‘વિશ્વરથ, શું પુરસ્કાર પામવાની તારી ઇચ્છા નથી ?’

‘પુરસ્કારો મને આકર્ષિત નથી કરતા.’

‘કારણ ?’

‘એ ખબરે પુરસ્કાર મેળવ્યા દના અને બધા મેં વ્હેંધી દીધા. એમાં હાથ રસ દેખાવો નથી.’

‘વિચિત્ર માણસ છે તું વિશ્વરથ.’ પરંતુ કાલે તો તું અવરજ તારી વિદ્યા જતાવશે.’

‘નોંધશ’

‘ના, જ્યન બાપ.’

વિશ્વરથ દરેકો અને બોલ્યો, ‘સત્યવતી, પણ મારે માટે બાટલો કાળજીનું કાંઈ કારણ’

આ પ્રશ્ને સત્યવતીને પુનઃ ચરમાઈ તે ત્યાંથી તરત દોડી ને પોતાના મહેલ તરફ ચાલી જઈ.

રાજકુમારે અસહાણાને નોંધ સંતોષ દર્શાવ્યો. વિશ્વરથ બાપલ ઘવાનું કારણ મતાતી ચેરદાનર રહી. વિદ્યુક્તિને એ વિચિત્રતા બહુ કડુ છાતી સત્યવતી સહ્યા સમયે વિશ્વરથની કુટિરમાં જઈ અને બોલી ‘વિશ્વરથ તને શું થયું છે ?’

‘હા નહીં. રહેજ કાલે માં વાળું છે’

‘બાળે રાજકુમારીની સન્મુખ તારાં જાણુ પિતાજી કરવાના દના પરંતુ તને ચેરદાનર નોંધ તે નિરાશ થયા’

‘હું હિંચારું છું, પણ બાવી રાક્ષસ એનું ન હવું મારે જ ચેરદાનર રહી’

‘વિશ્વરથ !’

‘શું’

‘તું બાટલો બધો વિચિત્ર કેમ છે ?’

‘તમે મારી પાછળ કેમ પડ્યા છો ?’

સત્યવતી દક્ષી અને બોલી, ‘મારા પ્રશ્નોનો આ ઉત્તર નથી’

‘વિશ્વરથ ઘેરની વાર મૌન સેવી બોલ્યો. ‘સત્યવતી શું હું તમને પણ વિચિત્ર લાગું છું ?’

‘જત્યાર સુધી નહોતો લાગતો પણ તારી આજની વર્તણૂકનો હવે મને પણ તું વિચિત્ર લાગે છે’

‘વાર, રાજકુમારી પ્રસન્ન થાન તો મને મું મળત ?’

‘માન, પુરસ્કાર અને અનેક સામ.’

‘પરંતુ મને એ સામનો સ્પષ્ટ નથી.’

‘કારણ ?’

‘કારણ કે હું પોને એ બધાનો ત્યાગ કરીને આવ્યો છું.’

સત્યવતીની આંખો ઝીણી જતી. તે બોલી : ‘તો શું તારા જીવન ખેલ વચ્ચે છે ?’

‘તે માટે તો ખેલ શોધવા જ નીકળ્યો છું.’

સત્યવતીને આ વાત કંઈક સ્વદસ્પણ હતી. તે બોલી : ‘એ શોધ ક્યાં સુધી ચાલુ રહેશે ?’

વિશ્વરથ અડઅડાટ-હસ્યો અને બોલ્યો : ‘સત્યવતી, તમે મારે માટે આટલી જતી કળજી રાખો છે એનું કારણ શું ?’

સત્યવતી ધીમે ધીમે મલમલવાળી. ‘નારીના હૃદયને ન જોળખનાર પુરુષ ! તું કંઈ નારી હૃદયથી ધણે દૂર રહેવા માગે છે પણ એ જાનશે નહીં !’

સત્યવતીને મલમલવાળી જોઈ વિશ્વરથ બોલ્યો : ‘વાર, સત્યવતી ! ત્યારે તમે મારે માટે આટલી કળજી રાખો છે તો કંઈક વખતે હું તમને મારી એકાદ કલા જતારીશ.’

સત્યવતીને આ વાતે સંવૃણ વધ. તે બોલી : ‘તમને ખતર છે કે આવતા મહિનામાં આઈ એક સભા થવાની છે ?’

‘ના. શેની ?’

‘વાર, હું તમને એની પૂરી ખતર પિતાજીને પૂછીને કહીશ.’

૫

અવન્તિનરેણી સભામાં એક સઠ આવીને બોલ્યો : ‘મહારાજ, હું મહાન વીર છું એવકિતો હત છું. એ હું સુહૃદ આપાદન કરતા સર્વ પ્રવાસ કરે છે. તમારા વીરોમાંથી કોઈ એમના એ આપાદનનો સ્વીકાર કરવા તૈયાર હોય તો તેમ અન્વયા અવન્તિની એક મુંદર કન્યા મારા સ્વામીથી દાર માની અર્પણ કરે.’

સભામાં આ ઘડોએ શાંતિ ફેલાવી. અવન્તિનરેણી સભા કંઈ વીરપુરોષો સભ્ય ન હતી પરંતુ આ આપાદનમાં જો પગાલ્ય થાય તો અવન્તિન જોરવળ્ય એમ હતું. પ્રત્યેક રાષ્ટ્રમાંથી હકત એક જ વીરને મેલકિ પોતાના હૃદય માટે લલકારવો હતો. એ વીરની દારજી પર રાષ્ટ્રનું યોસ્વ અથવા લાંબન નિભરે હતું. સભા શાંત હતી. મહારાજ બોલ્યા : ‘સહૃદ, મેલકિનું આપાદન હમને સ્વીકાર છે. હમણે એક થોડો હૃદય માટે આવતી પુણિમાને દિવસે મેલકિને મળવા તૈયાર રહેશે.’

હત નમન કરીને ગયો. સભા મીન સેવતી હતી. પુરાતન નરેણીમાં પોતાના જોરવને સાચવવાની અત્મચક્ષુ થયેલ હતી સભા ચૂપ હતી પરંતુ નરેણી આમંત્રણનો સ્વીકાર કયે. થોડી બાર પછી મહારાજ બોલ્યા : ‘વીરો, તમારામાંથી કોણ એ સઠ સાથે લગવા તૈયાર થશે ?’

સભામાં શાંતિ હતી. મહારાજ બોલ્યા : ‘સેનાપતિ રૂડેન ?’

સેનાપતિ જરા અશીર વર્ધ્યો. ‘મહારાજ, મારે એક વિચારણ સભા કરી એ વાતનો અદ્ભુતથી નિર્ણય કરે.’

રહેજ વિચાર કરી મહારાજ બોલ્યા: 'વારુ.'

સલા વિચેરાઈ. નાગરિકોને આ પ્રમ ગુપ્તવત્તા લાગ્યો. તક મેવકિ અનિસાર, મદ, રૂકવ ત્રિમત, કુસુત વિચેર દેશોને જીતવો આવ્યો હતો હા, એદિ નરેશ રાજવાનીમાં હતા નહિ, આ તે રાજ્યને અંતમાં આવાદન કરવાનું રાખી તે આરગ વધ્યો હતો. આથી અવન્તિમાં અક્ષર દેવાય એ સ્વાભાવિક હતું.

૬.

મહાન સલામાં એકઠી થયેલી પ્રજાને યોગ્ય વીર ચુટવાનો પ્રમ પહોંચ જાડિલ લાગ્યો. રાકની સાથે મુદ્દ કરવાને માટે કોને પસંદ કરવો એ માનવમાં બે મત પડ્યા. એક સેનાપતિ રૂક્સેનનો પસંદગી પર બાર મૂકવો હતો અને બીજો રાજકુમાર મુનાકુને યોગ્ય મતાવતો હતો. રાજકુમાર મુનાકુ અંબ દેશનો રાજકુમાર હતો અને રાજકુમારી હવેશીને પામવાની ઇચ્છાથી અવન્તિમાં વાસ કરતો હતો. અંતમાં મહુમતથી સેનાપતિ રૂક્સેન સુંદાયેલ મહારાજ બોલ્યા 'સેનાપતિ, આને અવન્તિની બાળક તારા હાથમાં છે. જો તું એ રાકને હગવો છોડીશ તો અવન્તિની કીર્તિ' [અદિતરમાં દેસાશે.]

નમન કરી સેનાપતિ બોલ્યો. 'મહારાજ; કુ વચાસાધ્ય પ્રમત્ત કરીશ, અવન્તિની કીર્તિને લાંબા નહિ' લાગે.'

સલા વિચલન થયા પછી અવન્તિમાં એ ચુટણીની યોજના પર અનેક તોફાં થયા લાગ્યા.

૭.

'વિશ્વરથ, આ પૂજીમાને દિવસે સેનાપતિ રૂક્સેન અને રાક મેવકિનુ દંડ મુદ્દ થવાનું છે' સત્તવતીએ કહ્યું.

'કશો ત્યારે નોઈયું'.

'પણ તને ખબર છે કે એમાં નો રૂક્સેન હારી જાય તો અવન્તિની એક સુંદર કન્યા મેવકિને અર્પણ કરવી પડશે.'

વિશ્વરથ જરા ચમક્યો અને બોલ્યો 'પણ નો રૂક્સેન જીતે તો ?'

'તો એ રાકે જીતેલા દેશોના પુરસ્કારોને એ મોકલતા થશે.'

'રૂક્સેન એ મુદ્દમાં જીતવો મુશ્કેલ છે.'

'કેમ ?'

'એ રાક મહોજ પ્રખર વીર છે.'

'હા, કહેવાય છે કે એ એદિ સિવાય નહુ જીતી આવ્યો છે.'

'એદિ જીતવા જયુ એ કંઈ આવાના ખેલ નથી.'

'દશે, પરંતુ આજે તો નગરમાં રૂક્સેન હાર્યો અને મેવકિએ તમારી માવણી કીધી તો તમે શું કરશો ?'

સત્તવતીના શરીર પર એક કંપારી આવી અને તે બોલી: 'આમહત્યા.'

વિશ્વરથને આ જવાબે મુઝી દીધો. સત્તવતીને એક અગ્રાત કાચની લાગણી થવા લાગી.

૮.

અવન્તિના મોટા યોગાનમાં બે ચોદાઓ લેલા હતા. ચારે જાણુ મોકા મોકા હતો એ તરફ ઓઝોનો સમૂહ હતો એ તરફ કનકઝો બેઠી હતી. સોંદરવતીઓને કાચની લાગણી

હતી, મધ્યમાઓ સાંત હતી અને કુકપાઓ પ્રસન્ન હતી. શકવીરનું વિશાળ હૃદય અને તેના પ્રયત્ન નાદુઓ સૌનું ખ્યાન જેવતા હતા, રૂસ્સેનની સ્વપ્નતા પણ આશ્ચર્યક હતી.

ચોઢી વાર મછો મુદનો આરંભ થયો. રૂસ્સેનના આક્રમણને શક શરેષ્ઠાઈથી ઝીલવા લાગ્યો. સોઢાની ઉત્કંઠા વધવા લાગી. અશ્વસાળાના રક્ષકો આજે વિશ્વરથને ધારી ધા' ને મુઠ્ઠા જોતો જોઈ મધુ જ આશ્ચર્યમાં પડી ગયા. શકનું ખડક મધુ જ ભીમવેગથી પ્રહાર કરતું હતું. રૂસ્સેન મધુ જ સ્વપ્નતાપૂર્વક દાવ ચુકવતો હતો. મુઠ્ઠા વધારે ભવકર થયું અને એક પક્ષકારમાં જનતાએ જોઈને 'કે માથા મધને રૂસ્સેન ભૂમિ પર પડ્યો અને વિજયી શક ઉત્સાહથી હસી રહ્યો હતો.

શ્રી સમુદ્રમાંથી એક કિટ્ટીવારી સભાગ્રાહ. સોઢા દુઃખી થયા મદારાજની સૂચના મુજબ મેવાકેએ કન્થકાઓના જૂથ તરફ નજર ફેરવી તેની આંખ સ્વપ્ન સત્ત્વવતી પર ફરી અને જોઈએ. 'મદારાજ, આ મારો ઉપહાર છે'

એકએક વિશ્વરથ દૂદીને યોગાત્મકો આપ્યો અને શકને ઉદ્દેશીને બોલ્યો. 'શક એ ઉપહાર સેવા પ્રદેશ તારે મારી સાથે મુઠ્ઠા કરવું પડશે'

'તું' કોણ છે? અવનિતિનો વીર હારી ગયો છે અને હું મારા ઉપહારને લઈ ચેદિ જવાનો છું'
'શક! તારે ચેદિ જવાની જરૂર નથી' 'હું ચેદિરાજ વિશ્વરથ તને ૬૬ મુઠ્ઠામાં આપાઉં છું'

મોતાઓની ઉત્કંઠા વધતી જતી હતી. એ ત્રણ ચેદિના વેપારીઓ વિશ્વરથ પાસે આવીને નમન કરી બોલ્યા, 'મદારાજ આજે, આપને અઘ્યાતવાસ અરેખર પૂછ્યું થયો છે.'

શક વિશ્વરથમાં પડી ગયો અને જોઈએ: 'મારી સાથેના મુદનો શરત તમને ખબર હતી.'

'મુઠ્ઠામાં જેને હાગવાની બ્લોક હોય તેને શરત જાણવાની છતાંય હોમ'. વિશ્વરથ બોલ્યો: જનતામાં સામ્યશીનો અવાજ સ્વા લાગ્યો.

શક મુઠ્ઠા કરવા તૈયાર થયો. વિકુક્ષિ અને સત્ત્વવતી વિશ્વરથની ખરી હકીકત જાણી મધુ જ ગમરાઈ ગયા. રોજનો વિચિત્ર સામનો વિશ્વરથ આજે સત્ત્વવતીને અત્યંત ખારો લાગ્યો.

મુઠ્ઠા શરૂ થયું. શકે ચોઢીવારમાં જાણી લીધું કે તેનો પ્રતિરોધી વધારે કુશળ હતો. વિશ્વરથની સ્વપ્નતા તમા તેનું જળ જનતામાં ઉત્સાહ રેડતું હતું. સત્ત્વવતી ઘેંચી શાસે આ મુઠ્ઠા જોઈ રહી હતી. જનતાના ખડક ટુટી ગયા, મધ્ય મુઠ્ઠા શરૂ થયું, શાસ લગભગથી હારતાં જનને વીરો એક બીજાને દરાવવાની તત્ત્વીજમાં પડ્યા. વિશ્વરથે એક સપાટામાં વિશાલતાને કો મગીને ખેંચી દીધી. જનતા ચાંકી જતી. વિશ્વરથના તરફ દોડો. સત્ત્વવતી અને વિકુક્ષિએ દોડોને વિશ્વરથને પેરી લીધી.

વિશ્વરથ માથા શકને ઉદ્દેશી બોલ્યો, શક હું તારો ઉપહાર હવે મારે માટે લઈ જઈશું'
સત્ત્વવતી શરમાઈને સાંત બેસી હતી. શક બોલ્યો: 'ચેદિ નરેશ અઘ્યાતવાસ સેવવાનું કારણ? છવનસાથી સોધવાની હોંશ!'

અવનિતિ નરેશ આ જનાવથી અત્યંત પ્રસન્ન થઈને વિશ્વરથ પાસે આવી બોલ્યા
'મદારાજ અઘ્યાતવાસ તારે અવનિતિ પસંદ કીધું જાણી હું મધુ જ થયો છું અને અવનિતિની એક કન્થા ચેદિની મદારાજી મરી એ સાંભળી આજે અવનિતિ ઉત્સાસમય છે'

શકતા અને સાચા સર્વે પુરસ્કારો વિતરણે અમરજાના રક્ષકોમાં 'એચી' દીધા અને અમારા જાણના રક્ષકો અદિનરત વિતરણે અને સત્વરતાન મેરી ઉન્મત્ત જાની નાચવા લાગ્યા.

અવનિતનું પરિણામ પહેલાનું જાન હાલમાં પરિવર્તિત થયું. ધાનક રૂપેન આંખો મીંચી વેણગળને સમીપવા લાગ્યો. 'વેણગળ, અવનિતનો વિજય અને પરાજય આને એક જ દિવસે થયો છે.'

વેણગળ ધાનક સેનાપતિની મર્મબલ્લાને જીત્યો ત્યારે પામે આવી ઝીમો રહ્યો. બહાર દર દરથી આવતો જનજન્યહાર તેને એ પ્રસ પર વધારે મુશ્કેલી લાગે.

મ્હોન રસિકને તેના એક મિત્રના ચિત્રને ખૂબ ટીકા કરી વખોટી કાઢ્યું. આથી મિત્રને સ્વાભાવિક રીતે મારું લાગ્યું. રસિકતા તેની અગર પડી, ત્યારે તેણે મિત્રને પત્રમાં લખ્યું. "દિશગીર છું કે ચિત્રની પ્રશંસા થઈ રહી એમ ન જાણું; પણ આજ રાત્રી છું કે આપણી મિત્રમાં કંઈ અંતઃક્રમ આવશે નહીં" મિત્રે જવાબ લખ્યો, "જોઈ વખતે આપણે મળીશું. ત્યારે કંઈ લાકડીના પ્રદારો કરી તમને જમીન દોસ્ત કરીશ. આજ રાત્રી છું કે આમ આપણા મિત્ર સંબંધમાં કંઈ અસંભવ ન આવશે."

ખોરાક

એના

વિશિષ્ટ સ્વાદ

ન-જ

વધારાની સહિત

માટે આજીવન

વનસ્પતિ :

ગુજરાત :

રસદા એજન્સી

રંગવાલા માટે,

રેલ્વેપુરા,

અમદાવાદ

અશ્વિનનું

રસદા

[તમારા રાહેરના બહીષ્કાર
રેલ્વેમાંથી મળી રાકે છે.]

—એજન્સી—

[પોષ્ટિક

સત્વોથી

બરુર

વનસ્પતિ

મુબંધ :

જેન દેવીજી,

૪૬, બોલો

નોંધવા, ૩૧

મુબંધ ૨

અશ્વિન ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિ.

Onon Advt

દ્રોપદીને

સભાવૃદ્ધ ચાંત હેતુ, અધિતના
વી ટાઈને નાજલ્યથી પડી હતી:
ત્યાં મેં તને ખંડિત બન્યાનિંબથી
દીઠી તને મેં—

૮-

પડેલ ત્યાં, મંઠપ ઠેરી મધ્યમાં

છૂં પાથલો કેશકલાપ છુટો

આછા, અમીટાયલ ઉત્તરીયમાં:

અંજાનના પ્રેરક વીજળીને

સમાઈ જાતી નિરખેલ નેને.

હું કયાં હતો ' કૃષ્ણની પાદુકાની

" યે પૂજા આવેલ હું હારિકાધો: "

પડે પડે લોક પરત્રિક-કને

વહતી બેજ અકચ વાણી,

ચિત્તંત્ર સુંદ્યુ સતીનું દુઃશાસને.

તે પંઠને પાવકતા લપેટી,

વાગી રહી કોરવકાલ આરવી.

ઈન્દુલાલ ગાંધી

— પ્રાર્થના —

પદમ મને તારૂં જનાવ પ્રભુ ! તારું
શાશ્વત પ્રભાવ તારા મુખનું નિહાળી
પૂરણ મંદુર સહેનારું. — પદમ...

પાંખડીએ પાંખડીએ પ્રભુતા પ્રસારતું,
સ્વર્ગની મુવાસ ત્યાં ત્યાં વિસ્તારતું,
અમૃતે અંતર છાપનારું. — પદમ....

હૃલતું પ્રજલ તારા પ્રેમના સરોવરે,
નહાતું જ્ઞાનંદ બરી શાંતિના શીઠરે,
તારા સિમતોએ સોહનારું. — પદમ....

પમલાં પવિત્ર પ્રાણપાંખડીએ પાડ્યો,
મંજલ સ્વરૂપ ! તારા મળલ ત્યાં માંડ્યો,
પ્રાર્થના જા અહની ગુજારું. — પદમ ..

★

પૂજારાવ

શાખા	કોનક્રીટ ચો.મા.	વસ્તી (લોખંભા)	વસ્તી પ્રમાણે કમ	આવક (લાખમાં રૂપિયા)	આવક પ્રમાણકમ
૧૭ ત્રાવણકોર	૫,૧૨૫	૫૦	૩	૨૬૮	૩
૧૮ ભોપાળ	૬,૬૦૪	૭	૧૫	૮૦	૧૫
૧૯ ખેન્ડુ	૬,૦૫૦	૧	૪૧	૨૫	૨૬
૨૦ પાનવાળા	૫,૬૪૨	૧૬	૭	૧૪૧	૮
૨૧ કોટા	૫,૭૨૫	૭	૧૬	૫૦	૧૮
૨૨ લેક્કી	૪,૫૦૦	૫	૩૦	૧૮	૩૪
૨૩ મધુરખાજ	૪,૨૪૭	૬	૧૭	૩૪	૨૩
૨૪ ત્રિપુરા	૪,૧૧૬	૪	૨૬	૨૮	૫૭
૨૫ ત્રિત્રાલ	૪,૦૦૦	૧	૫૮	૨	૬૨
૨૬ તથાનગર	૩,૭૬૧	૪	૨૭	૬૮	૧૪
૨૭ કમલદી	૩,૫૧૫	૫	૨૧	૭	૫૩
૨૮ જાસર	૩,૪૩૬	૧	૫૬	૩	૬૧
૨૯ જુનાગઢ	૩,૩૩૭	૫	૨૨	૫૬	૧૬
૩૦ કોલ્હાપુર	૩,૨૧૦	૬૫	૧૧	૫૦	૧૬
૩૧ અલ્હર	૩,૧૫૮	૭૫	૧૪	૩૮	૨૨
૩૨ ચંબા	૩,૧૦૭	૧૫	૫૩	૧૦	૪૭
૩૩ ભાવનગર	૨,૯૬૧	૫	૨૭	૧૦૮	૧૬
૩૪ સિક્રિમ	૨,૮૧૮	૧	૬૦	૫	૫૭
૩૫ પન્ના	૨,૫૬૬	૨	૪૨	૮	૫૧
૩૬ રોહ	૨,૫૫૩	૩	૭૨	૨૨	૩૧
૩૭ પટના	૨,૫૧૧	૫૫	૧૮	૧૦	૪૮
૩૮ જુહી	૨,૨૨૦	૨	૪૩	૧૪	૪૧
૩૯ ઝોઝી	૨,૦૮૦	૩	૭૭	૧૩	૪૨
૪૦ સિરોહી	૧,૬૬૪	૨	૪૪	૧૦	૪૬
૪૧ ભગતપુર	૧,૬૭૮	૫	૨૪	૩૨	૨૪
૪૨ ધાર	૧,૮૦૦	૨૫	૩૫	૧૭	૩૬
૪૩ સ્વાત	૧,૮૦૦	૨૫	૩૬	૧૬	૩૭
૪૪ પાલનપુર	૧,૭૬૬	૨૫	૩૦	૧૨	૪૩
૪૫ ઇકર	૧,૬૬૬	૨૫	૩૮	૨૧	૩૨
૪૬ જલ્લાગ	૧,૬૦૬	૧	૪૫	૬	૫૫
૪૭ રાજપીપળા	૧,૫૧૮	૨	૫૬	૨૫	૩૦
૪૮ ડોચીન	૧૪૮૦	૧૨	૬	૧૦૦	૧૩
૪૯ કુંજરપુર	૧૪૬૦	૨	૪૭	૮	૫૨
૫૦ અમુવા	૧૩૩૬	૧૫	૫૪	૫	૫૮

રાજ્ય	ઠોંગરોજ એલ.મ.ત.	વસ્તી (લાખમાં)	વસ્તી પ્રમાણે કમ	આવક (લાખમાં રૂપિયા)	આવક પ્રમાણેકમ
૫૧ કુચબિહાર	૧૩૧૮	૬	૧૭	૩૦	૨૫
૫૨ છદ	૧૨૬૬	૩	૩૪	૧૮	૨૮
૫૩ કાકુલી	૧૨૨૦	૧૫	૪૪	૬	૫૬
૫૪ પુષ્પિમટ	૧૧૭૬	૪	૨૮	૨૦	૩૩
૫૫ ભરતપુરી	૧૧૭૮	૧૫	૫૬	૧૧	૪૫
૫૬ ધોલપુર	૧૧૭૩	૨૫	૪૦	૧૬	૪૮
૫૭ ધામધા	૧૧૧૭	૧	૬૧	૧૮	૩૫
૫૮ મઢી	૧૧૩૬	૨	૪૮	૧૨	૪૪
૫૯ સારંગલી	૧૧૩૬	૨૬	૩૮	૧૬	૩૬
૬૦ જનપુર	૧૧૩૦	૧૬	૫૦	૭૫	૫૪
૬૧ સીરપુર	૧,૦૪૫	૧૫	૫૭	૮૬	૫૦
૬૨ મોંઘ	,૦૨૪	૨	૪૬	૫૦	૨૦

ઉપરના ક્ષેત્રમાં ૧૬૩૫ થી ૧૬૪૦ મુખેની આવકોની સરેરાશ જતાવવામાં આવી છે. ૧૬૪૦ પછી નવાં રાજ્યોની આવક મળી વધી ગઈ છે. દળર ચોરસ માફકથી જોડા દેવ-કળાવાળાં રાજ્યો ઉપરની મજૂરીમાં લાંબા નથી. પણ કેટલાંક એવાં રાજ્યોની આવક તેનાથી વિસ્તરાયા મોટાં એવા કેટલાંક રાજ્યોથી પણ વધારે છે. એ રાજ્યોની નામતલિ કૌંસમાં લાખની રકમમાં વાર્ષિક આવક દર્શાવી જઈ રહ્યું કરવામાં આવી છે. અભિરામપુર (૫) વાંસદા (૭) માસિયા (૧૧) જનારસ (૨૦) મોર (૫) ખજાત (૬) ચરખારી (૭) મોટાકોટપુર (૧૧) દાતિયા (૧૩) દેવાસ મોટું (૭) દેવાસ નાનું (૭) ધરમપુર (૭) ફરિદોટ (૧૧), જલર (૧૫) જાંજીરા (૧૧) કુલવા (૫) સુધાંલા (૩૩) હિસનગઢ કરપુર (૭) લી જડી (૮) છુલાવાડા (૫) મધેર મોટલા (૮) મોરભી (૧૦) નલા (૨૮) નર્મદાદગ (૭) પાલિતાણા (૮) પર્વતમદ (૭) રામગઢ (૧૦) રાતોટ (૧૩) રામપુર (૫૧).

વાર્ષિક એકો દર લાખની આવકવાળાં મોળાં રાજ્યો, અકકઘોટ, અંબ, અધમલિક, ઓધ, જાળણા, જામદા, જાધ, જાંજનપાલી, જાંટવા, ખત્તર, ગિરખ, ધનેકલાલ, દિર, મંમપુર, જામખંડી, જલદા, જાલ, જેતપુર, જુનાગઢ, કંજલિયા, કાંકરે, કલધા, કિયોર, ખઈરનગર, કોરિયા, કુઈંવાડ (મોટું) કુરવાઈ, લખતર, લાસમેલા; મનાવર; મીરજ (નાનું) મીરજ (મોટું) નળધર, નંદગઢ, નવાગઢ, પાટડી, રણેજ, રામગઢ, સ્વાયનગર, સ દારધર, સાવર, સોરાઈલા, સરખમ; તાલચેર, યાજુદેવગો, ઉદેપુર (પૂર્વ) વગેરે.

એ ઉપરાંત રૂ. ૫૦,૦૦૦ થી ૨,૦૦,૦૦૦ ની વાર્ષિક આવકવાળાં ૮૪ રાજ્યો છે, તેમાં જાલુપેડા, મોંઘા, પટાકોટ, પીપસોદા, યરોદ આવે છે. દર થી પચાસ દળરની આવકવાળાં ૧૧૨, અને પાંચથી દર દળરની આવકવાળાં ૬૭ દળરથી પાંચ દળરની આવકવાળાં ૮૦ અને ૫૦૦ થી દળર વચ્ચેની આવકવાળાં ૩૧ અને પાંચથી આવકવાળાં ૧૦ દેસો રાજ્યો છે.

કેટલાક રાજ્યો સમૂહ એ છે, કેટલાક પ્રજાને વતી ઓછી સત્તા સોંપે છે, સર્વે દેશ રાજ્યો ક્રાંતિકારક પરિવર્તનો પામે છે. વરાહ પર પેલપ્રનો દડનો ફાવો હતા નિઝામે વરાહ નો દેશવાદમાં જોડાય તો વરાહની પ્રજા સંપૂર્ણ સત્તા આપવા બહેર કરે છે. દેશવાદના પ્રજાને ન્યાયી સુધારા આપવામાં ન આવે, ત્યાં સુધી આવા વચનોનો કિમ્ત શું ? અખિસ હિંદ દેશી રાજ્ય પ્રજા પરિષદે ઠગવ્યુ છે કે વાર્ષિક ત્રણ કરોડ કુપરાતની આવકવાળા અને પચાસ લાખ કે વધારે માણસોની વસ્તીવાળા દેશી રાજ્યો જ સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ ધરાવી શકે, બીજાં રાજ્યોએ સમૂહી રચી તેમાં જોડાવું પડશે પ્રજાને સત્તા સોંપવી રહેશે. અને એ સમૂહોના નિષારણીય બવનનો સેકોના મનમાં ચૂટારો.

“ બુદ્ધિશાળીઓને મનુષ્યકૃત કાલદાઓ અને કહીનાં નષ્ટો અસંખ્ય લાગે છે. યુદ્ધભેમે માટે કાનલા હોમ છે, રોજાં માટે ચિસ્ત અને મૂર્ખાંઓ માટે કહિઓ છે. બુદ્ધિશાળીઓ નષ્ટોને તિગ્રસ્તરો તેની સામે બદલવાને છે. ”

એક પતિએ પત્નીને ટાણે મારતાં કહ્યું, “ તું કુનિયાની આંકમી નવાઈ છે ! પત્નીએ જવાબ આપ્યો, “ બપે, હું આંકમી નહીં. પણ પહેલી સાતમીની એક સાથે ને કુ તને પકડીશ, તો તારું આવી નન્યું સમજાવે ”

જગતની કમનસીબી છે કે જોએ હોદ્દા પર નથી, તેજોજ રાજ્ય ચલાવવાનું બહે છે !”

પાશંમેટના મહાનર્માં જામના સભાગૃહમાં એક પાદરીને પ્રાર્થના કરતો જોઈ, એક ઓછરાએ તેના પિતાને પૂછ્યું “ એ પાશંમેટના મેન્નરો માટે પ્રાર્થના કરે છે ? ” પિતાએ તરત ખુલાસો કર્યો, “ નહિ તે આપણા દેશ માટે પ્રાર્થના કરે છે. ”

“ એવેન્ડીસાઈડીસ સરીરનો એક નિશ્ચયોબી બાજ છે તેના વિના આપણે સારી રીતે જીવી શકીએ. ”

“ હા, પણ કાંતરોનું શું થાય ? તેઓ તેના વિના જીવી ન શકે !”

એક નવા જણેલા મામદિયએ કહી આરસી જોઈ નું હતી. તેને રસ્તે ચાલતાં એક નાની આરસી મળી. તેમાં પોતાનું મોઢું જોતાં, તેને લાગ્યું કે તેમાં તેના પિતા દેખાય છે. યુવકનું ધરમાં જઈ તેના ખિસ્સામાં આરસી મૂકે છે પણ તેની વધુ લુએ છે. તેની વધુએ પૂછ્યું, “ એ શું સતાકો છે ? ” મામદીયએ કહ્યું, ત્યારે શું કામ છે ? એ મારા પિતા સખીની આનમી વાત છે. મામદીયો જીંધી જાય, પછી તેની વધુ આરસી મારી તેમાં જુએ છે. તેમાં એક મેરીનુકન દેખાતાં, તે વધુ જોલી જોઈ છે, “ હું પારતીજ હતી કે કાંઈ મેરી હતી અને તે મે જેવી હતી !”

મુલ્કદી કોણ ? મુકીવાળાઓને મજૂરોનો અને મજૂરોને મુકીવાળાઓનો ભવ જતાવી
મતો મેળવી રાજ કરતા પુરો.

★

★

★

સોડ' રામટ' સેસિથ તેના જોળખીતા નિયપ સ'મ'ધી એક વાત હ મેલ કહેતા. નિયપની
તનીવત લક્ષ્મી ગઈ, દાહતરનો સચાહ સેતાં તેને જાણજાણ કરા જાવા જવા માટે કહેવામાં
આવ્યું નિયપે તેમ કરવા ના પડી, ત્યારે દાહતરે કહ્યું, 'ભમે ત- જાણજાણ ન જાઓ તો તમારે
સ્વર્ગે જવું પડશે નિયપે' તરત જ રહ્યું, " નહિ, નહિ હું જાણજાણ જ પંચક કરું છું."

★

★

★

એક મારવાડીએ તેના જાહ વરસના પુત્રની વરસમાંના દિવસે રૂપાની પાતલી અને હળુ
ઊંઘરા પાસે મૂકી કહ્યું, " જાણે મારે તને બેટ જાપતી જોઈએ, " જા મે સિક્કા છે, તને મને
તે એક લે." ઊંઘરાએ કહ્યું, જાપા, હું નાનો છું માટે નાનો જ સિક્કા લેવાનું પંચક કરું છું."
જા સંકળી જાપા જોલ્યા, " બેટા, હું તારી નમતથી ખૂબ મનો છું માટે તને મેટું જ
સિક્કો બેટ કરું છું." એમ કહી પુત્રને હળુ જાપો. ।

★

★

★

એક ભેંષી (એક શૂદ્રસ્થનો દાહ ભેંષી) —તમને જાણ છે વાર મોટી જોડ મનેલી.
શૂદ્રસ્થ—જરામર ભેંષી, હું કોર્ટમાં એક કસ દાખો કરો ત્યારે, અને મીલમાં છત્તો કરો,
ત્યારે એમ મે વાર મને મોટી જોડો વેંધવી પડેલી.

ધી ભારત વિજય મીલ્સ લિ.

(૪ લો ઇ)

ઉત્તમ અને ટકાઉ

કા પ ડ

અજન્સ : રમણલાલ ચંપકલાલ એન્ડ કું.

એક વાર વોશિંગ્ટનના એક રિપોર્ટરે નેનલ મિલ નોડે સરત સમાવી કે સરકારને આપણે
 ખમે તેવી અર્થવ્યવસ્થાની અરજી કરીએ તો પચુ અમેરિકામાં તે પર સહી કરનારા મળ્યા આવે ।
 એમ કરી તેણે એક અરજી પર સંખ્યામાં અમેરિકાનો સહી મેળવી. અરજીમાં તેણે અજાણ
 સૈનિકની (Unknown soldier) વિધવાને સરકારે પેન્શન આવી આપવું એવી વિનંતી
 કરી હતી ।

★ ★ ★

ફ્રેચ વડા પ્રધાન ક્લેમેન્સોને શોધએ પૂછ્યું. “ અરમાન અને આપણીમાં ફેર શું ? ”
 ક્લેમેન્સોએ કહ્યું, “ પ્રેસિડેન્ટ વિલ્સન કુવામાં પડી ગયે તે અરમાન અને એ તે કુવામાંથી
 પાછો નહાર નીકળે તે આપણી । ”

★ ★ ★

એ લોકોની દસોસો મારે મન-માન નથી, તેની જોડે જે કરી વિવાદમાં ઉતરે નથી - ગીતન.

★ ★ ★

મુશ્કર— (એતરો જતાવી) દેવો મુંદર દેખાવ ।

એડુ— તમારે તે નિદવા, દેશવા, એકલા પડતા દાવ, ફરતે વાડો કરી તે પર દેખરેખ
 રાખવાની દોષ, ખાતર આપવું પડતું દોષ, પાણી પાવું પડતું દોષ અને
 જપર મહેમુલ આપવાનું દોષ, તો એટલાં જ્યાં મુંદર ન લાગે ।

We manufacture all kinds of Textile Bobbins such
 as Inter-Rovings, Slubbings, Screwers,, Wadia, Welt,
 Ring-Rabbeth, Universal Pins Picking-sticks of sizes
 from the finest wood.

“ Efficiency and Durability our Motto ”

For particulars please write to —

**Shree Mahadeo Bobbins
 & Wood works**

BILIMORA

“ બેસુરો કે ઠા-રવ ” (૧)

—“ પૂજા ” ના દિસેમ્બર ૧૯૪૭ ના વ્ક મા અતરણ-મિન્દો વચ્ચના ઉપરના મધા-
ળાનો એક સવાર વાંચેા. નજીવો છપખૂસોને
વાદ કરતાં “ કષ્ટમાર ” માં પ્રાયોગિક અને
બુદ્ધિ નથી. છતાં સંખ્યાબંધ શ્રુતો બનાવ-
વાનો એક મિત્રે આપાસ કયો છે મિત્રલક્ષિ
હોજા એ ભાષ-શુદ્ધાનુસાર છેને બધાં સ્થાનામાં
જીવત સાધાને-નિત્યના સ્વાભાવિક પ્રયોજાનું
પ્રતિનિધિત્વ ધ એ માત્ર નિશ્ચય દેજવણીમા
રાજતા વિદ્યાનેનો ન પણ સમજાવ. વૈકલ્પિક
પ્રયોજો જીવત ભાષામાં પ્રચુર છે કયાંક જેણે
૩૫ વપરાય ના ક્યાક વળે એમાંનું એક ૩૫ જ
ધ્રુવત કોષ. આ માત્ર જીવત સાધાનેા વિધા
છે. સાદિત્વની ભાષાના માની લેવાવલા-એ પણ
વ્યાકરણત મળી લેવાવલા-સ્વરૂપને જ સર્વેશ
પ્રમાણ તરીકે માની- મદાલનારાઓને આ વાત
એ ન પણ જાણે. બાકી તો

જાણુ કુલ્મશરણ્ય. કુલ્મશરણ્યતે વિશેષજ્ઞ. ।
માનમ્મનુર્વિદ્યમ્ બ્રહ્મપિ જત નર ન રજ્યવતિ ॥
કે. ઠા.

ગોષ્ટ એ રિખ બુદ્ધાણું

જૂન કરતાં વિપુલતાથી ધણા મરે છે.

જે પ્રેમની વાત સાંભળે, તે સ્વપ્ન પ્રાપ્તે
બહેરા બને છે.

દયોદ્ધ નદી બનશો, તો એરજુ બનતુ પડશે.

હથિયાળ, ઓ અને તાળાને રાજ
તપાસતા રહેજું.

જમનીમાં રહેડો, તે રશિયામાં પ્રાદેશર ।

ડરતો પૂરે, તે ના કહેવાની હિમ્મત આપે.

આળમુની પધારી, તેનું કેદ આનું.

જુની સ્થાવરશ્રી ધરતા બધા ખુણા બાણે.

બાપ રહે તેના કરતાં બાળક રહે
તે પધારે સાર.

દેવળમાં ન આપેા, તે રાજ તિબેરી મેશ.

માણુસ કે કષ્ટરને નિરૂપયોગી તે માંમાં
મજે.

લોકો સારા કામની વાતો કરે પણ તે
કરતા નથી, અને ખરાબ કામો કરે
પણ તેની વાતો કરતા નથી.

★

માલિકા—

કે. ડી. ડોંગરે ઠં.

સુમધ ડ

નાણાની સહિસલામતી સાથે વધુ વ્યાજ મળવવા

નેશનલ સેવીંગ્સ સર્ટીફિકેટ્સ ખરીદો

અને

એકના દોઢા કરો

- (૧) ના. હિંદ સરકારના બાહેધરી.
(૨) સંપૂર્ણ આયત્તવેશ મુક્ત ૪૬ ટકા વ્યાજ
(૩) ખરીદ કર્યા તારીખથી રૂ. ૫ ના દરનાં સર્ટીફિકેટ્સ
એક વર્ષ પુરૂં થએથી અને રૂ. ૧૦, ૫૦, ૧૦૦,
૫૦૦, ૧૦૦૦ તથા ૫૦૦૦ ના દરનાં સર્ટીફિકેટ્સ
દોઢ વર્ષ પુરૂં થએથી વ્યાજસહ વટાવી શકાય છે.

વિશેષ માહિતી માટે મળો આ સ્થળો:-

- (૧) સ્થાનિક પોસ્ટ માસ્ટર,
(૨) સ્થાનિક બહિષ્કાર, મહાલકરી
(૩) પ્રકાશન ખાતું, શ્રેણી નં. ૨૨૦-બહોદરા,

અથવા

પોસ્ટ ઓફીસમાંથી નેશનલ સેવીંગ્સ સર્ટીફિકેટના નિયમની
પ્રત મફત મેળવો.

સર ચીમનલાલ સેતલવડ.

વસંતરાય વ. રેસાઈ,

"જન ગુમ આરે જવતમે
 લોજ હસે ગુમ રોજ,
 એસી કરણી કર ચલો,
 ગુમ હસે લોજ રોજ, "

સૈદ્ધાંત પહેલાં ગુમસીદાસે જીવનસાર્થકની કલ્પનાને આ પદ્ધતિઓમાં સંબંધિત કરી છે. દિલ્લી એક મહાન વિશ્વવિદ્યાલય, પ્રદારની છંદસી છતી પોતાની લીલા અને મહિનેન સહેલી લીધી—તેમનું નામ છે સર ચીમનલાલ દરિયાલ સેતલવડ. તેઓ જન્મે ધર્મશ્રિષ્ઠ, માતે સદા અને કર્મે શ્રુતિષ્ઠ—શ્રુતિષ્ઠ એ અર્થમાં કે પોતાની પ્રામાણિક આત્મા માટે તેઓ આજીવન ઝગમગા.

તેમની કારકિર્દી અને સંસિદ્ધિ નદેર-વળા અનેક પ્રાસંગિક રસથી છે, પરંતુ મુખ્યત્રિવિધ બચાવેલી છે. પારશસ્ત્રી તરીકે, કેળવણી તરીકે અને ગણનીતિય પુરૂષ તરીકે.

પારશસ્ત્રીઓના વિશ્વપિતામહ્ય

વળીલાતે તેમને કૌટુંબિક વારસામાં મળેલી વસ્તુ, દાદા અમારાકર અમદાવાદના સર અમીન, પિતા દરિયાલ લીમડીના દિવાન થયા તે પહેલાં સર્વોચ્ચિત જન્મ, પછી દરિયાલના પુત્રને ઉચ્ચ સગદારી. નોકરીમાં ગણવળા સ્વપનાં ક્યાંથી ક્યાંમાં પડે? બી. એ થયા પછી, પિતાના વિચારને માન આપી, સગદારી નોકરીમાં ગી. ગણવળા તે થયા, પણ એમનો જીવ ત્યાં ક્યાંથી ગોઠે? પિતા, આજીવન નાનામર્થ અને સગદારી વળીલા ધીરજલાલ મયુરાદાસ પાસે વાતો સાંભળી સામગ્રીને પારશસ્ત્રી થવાના અર્થ મેળવતા ગી. એ ચાર જ દિવસમાં, પિતાની જાણપદાર, સગદારી નોકરીનું

ગજનાં આપું. કાલદાતા અમ્યાસ ક્યો. લાઈમર્ટમાં ગયા, તેને જોઈ, તેને છતી,

"વેડીસતનાં ધધામાં તેમની સંસિદ્ધિ બળેડ છે, પ્રેક્ષીયનાં વર્ણોની દ્રષ્ટિએ, કાલક ઉપરના તેમના પ્રભુત્વની દ્રષ્ટિએ અને વળીલા-તકનાની તેમની તેજસ્વિતાની દ્રષ્ટિએ અને સાંધી મોખરે ચારીત્રજગતની દ્રષ્ટિએ તેઓ બળેડ છે "

તલવારની પાર જેવું આગું, સ્પર્શકી શુદ્ધિ, આપવડી વાક્યાલવ અને અપૂર્વ આત્મ-મહાશી તેઓ તરત અમરશ્યાન પામ્યા. એમનો અભિપ્રાય સ્પષ્ટ અને સુરેખ

"એ જોયેલા પારશસ્ત્રીઓમાં ખરું શાઓવ જોરવ ને અદાલતને યોગ્ય વાક્યાલવ તે ગી. ગુજ ગી. મુકામો છતવા માટે કતાં સાધનનો ઉપયોગ કરતા નથી. અસીલ કે સોલિસિટર ખુબ ગ્રેડે એ કારણે કારી રીતનો આકાર કરતા નથી. શુદ્ધિના પ્રભાવથી ને મનુષ્ય સ્વભાવના ગાનથી તેઓ કાર્ટને વડ કરવા માગે છે

"એમનું મજાજ અવશિષ્ટ રીતે કામ કરે, જે વસ્તુએ તેમાં ગોઠવાઈ થઈ છે તે મરાજર યોગ્ય સમયે ને યોગ્ય રીતે નીકળે. વિચાર સમજનની તે સહવાજ નહિ ' ૨ ' સર ચીમનલાલનું મજાજ સ્પષ્ટકારી અને તકનીક —એક સવાદી વાણત જેવું ' ૩

"એમની ગ્રેસ્ટ તપાસનું મુખ્ય લક્ષણ કોણલુ સખ્તાર્થ. સાહુસાની માફક એમના સચાસી સાધનો કીડી સે ' ૨

મુજબલ વિ. દોર્નિમનના મુકામા સળખી લખતાં ગી. મુનશીજ કહે છે, " સિદ્ધાંતની વિશુદ્ધિ અને તેની રજુઆતની અપૂર્વ યોગ-સાધ્યી કોરેક્ટ એ બાબ્યાન ત્રીસ વર્ષના મારા અનુભવમાં દુ. અદિતિમ લેખુ છું "

સ્વમાની વાતરણસી

અત્તની એક અરજી કરવા ચી ફેન્ડી નામના એક મિત્રનું ન્યાયમૂર્તિના એકરમાં આ ન્યાયાધીશ જમીને તરત જિદ્દા હતા, જિદ્દા જિદ્દા સિમાર ફક્તા હતા ન પોતે બેઠા કે ન ચી. ને બેસવાનું કહ્યું ચી. તો સ્વચ્છ-તાથી પુરસી ઉપર બેસી ગયા ફેન્ડી ગુસ્સે ધઈ બોલ્યા "હું જિદ્દો છું ને તમે કેમ બેસી ગયા ? , ચી હું કે હશેને કહ્યું "હું બહુ દિલગીર છું, પણ મેં ધાર્યું હતું કે તમે બેસી જશો. હવે તમે બેસી જઈ શકો છો "

આ અપમાન સાંભળ્યા ચીમનલાલ તેમણે ન હતા..

૨. ક. મ. મુન્ડી

૩. ૧૪ ન્યાયમૂર્તિ એમ. સી. વાજા દક્ષિણમાં ચી ને કાર્યાલય આપવા ૧૧-૧૨-૪૭

તેમણે પણ ન્યાયાધિશને વાત કરી એટલે ફેન્ડીએ ચી અને તેણે પોતાના ચોપદારને મોકલ્યો ચી. એ કહ્યું " તારા સાહેબને માફ કામ હોય તો હવે કે ચીકી સખી મને બોલાવે." તરત ચોપદાર ચીકી લઈને આવ્યો, ચીમન-લાલ ફેન્ડીને મળવા ગયા ફેન્ડીએ તેમની માફી માગી.

હન્ટર કમીટીમાં એકવાર સાર્ડ હન્ટર ચી નેડે બગચા રહ્યા ગયા હોર્ડ હન્ટર " તારે અમિનેને દેસ બહાર કાઢવા છે " ચી "જરૂર, ને અમિનેના પ્રતિનિધિઓ તમારા નેવા હોય તો "

ચી.—એકે ન્યાય મૂર્તિ

એ ન્યારે ન્યાયાસને એકા ત્યારે તેમનો સહાર કરવા બાબ્યાનના ન્યાયમાં તેમણે સવ ઉચ્ચાર્યું. " ન્યાય કરવો એટલું પુરતું નથી? જાણે નાણુ નોકરો કે ન્યાય મળે છે "

સ્વર્ગ પધને સતોષકારક સમાધાનથી દાવાઓની પતાવટ કરવામાં તેઓ ખૂબ કુશળ હતા. એક મુકદ્દમામાં એડવોકેટ જનરલ સ્ટ્રેન્

મૅન એક પણ તરફથી જિદ્દા હતા તેમને ન્યાયમૂર્તિ ચી. એ પૂછ્યું, " આ કેસ કેટલો સમય લેશે ? " સ્ટ્રેન્મૅને કહ્યું, " એક આવાડિયું " પણ પહેલાજ દિવસના બપોરે બે, વાગે તે પહેલાં તો સર્વપધને સતોષકારક એવું સમાધાન શોધી ચી એ બધાને આશ્ચર્ય પમાડ્યા,

" મેં બહુ ન્યાયાધીશો નેવા છે, પરંતુ ચી ની જોડે જોડ નથી એ ન્યાયાસને હોય એટલે તમારા સાગ દલદલ. બાડબગ નહિ, અધિગમ નહિ મિત્રજ નહિ—એ તમારી મુશ્કેલીઓ સમજે, તમારી માંતિઓ સુધારે જાણે ખરમાં બેસીને વાતો કરતા હો એવી નિરાંત એમની આજળ તમને લાગે ડુનિયાના બાધિલા-એમની આજળ કોઈના બાડબગ ન ચાહે, અને વાતનું રહસ્ય તરત પકડી પાડે " ૨.

૪. " આર્થિક કંપાસીત બાફ વાગે " નોટ્સ

સિનીઅર એડવોકેટ તરીકે

સિનીઅર તરીકે તેઓ હમેશાં પ્રોત્સાહક.

૨ " મારા પોતાના અનુભવ પછી હું કહી શકું એમ છું કે મધ્યપણ અદાલતના બુનીયર એડવોકેટ તેમના એમગમાં વિના સહોએ સલાહ અને માર્ગદર્શન માટે પહોંચી જતા તેમને તેઓ હમેશાં પિતા તરીકે (1000-parents) માનતા. અને તેઓએ રાખેલા વિશ્વાસ સાચોજ હતો " ૫.

શિક્ષણ રસિક ચી

" વધીલત રૂર કંપાના યોગજ સમયમાં શીખડાઈ ગયેલાના સર્વર્થમાં હું આવ્યો, જાણે સેવાના તેમના જીવતાજીવતાથી મને દેશ-સેવા કરવાની પ્રેરણા મળી. ત્યાર પછીના સાગ સમય જીવત ઉપર આની અસર થઈ ગઈ છે તેઓ ૧૯૧૫ માં સર્વવાસી થયા ત્યાં મુખીમાં તેમની જનજાયામાં મેં કામિસ, મારાસયા, મુનિસિપાલિટી અને ડુનિવર્સિટીમાં કામ કરું " ૬.

મુખાર્ધ સગદર પ્રાથમિક શિક્ષણનું કામ મુનિસિપાલિટીને સોંપી લાગ્યું હતું. વીસ વર્ષ સુધીમાં તેઓ મુનિસિપાલિટી શાળા સમિતિના પ્રમુખ હતા મુખાર્ધ સહેરના પ્રાથમિક શિક્ષણના તેઓ પ્રણેતા અને પોષક હતા ૧૯૧૭ થી ૧૯૨૯ સુધી મુખાર્ધ વિશ્વવિદ્યાલયના વાઇસ ચાન્સેલર તરીકે કામગીરી કરી એ સંસ્થાને સુઠું બનાવી સહેરની અનેક સંસ્થાઓની માફક કે ઈ એમ હોસ્પિટાલ અને છ એ મેડિકલ કોલેજનું અસ્તિત્વ મળે ખરી થી ચી ને આભારી છે અર્વાચીન રાજનીતિજ્ઞ મુનિ

“જુના જમાનાના યૌવન સેનેટર” જેવો મોખો આપણા સમાજમાં ચીમનલાલનો હતો તેમની પરિપક્વ અનુભવજન્ય અને નિત્યાર્થ સલાહનો લાભ દેજનનોને હમેશા મળ્યા કરતો” ૭

૫. હિન્દના વડા નાથનુરિ સરકારીલાલ હલિયાએ ચી. ને ફેરફાર લાગેલાં આપેલી લખાણોમાંથી —૧૧-૧૨-૪૪.

૬. ચીમનલાલની આત્મકથનામાંથી.

૭. જોએ કોનિકરને આપેલી મુલાકાતમાં સાં જો. એમ. આર. જાડવ.

“છવનના અનેક સ્ત્રોતો આવરી મેલી તેમની જાહેર છવનની લાંબી ક્ષત્રીદિને લીધે અશ્વત્થ-આનંદિક સંક્રિતને લીધે અને જાહેર છવનના અપ્રતિમ અનુભવને લીધે ચી. એક સંસ્થા જેવા બની રહ્યા હતા ૮ તેમનો ઉલ્લેખ કરતાં મુખાર્ધ કોર્પોરેટમાં વડા નાથાર્ધિસ ચાવલોએ કહ્યું” હતું

“નિસ્વાર્થ અને અચલ માર્ગદર્શક પ્રકાર-દીપ જેવા તેઓ હતા, જો તેવા ઝંઝાવાત કે વાવાઝોડમાં એકધારી તેજસ્વી રીતે તેમનો પ્રકાશ મળ્યા જ કરતો. કાંઈ સજાઈ અને સૂચન માટે તથા સ્થિર, વ્યવહારુ છુદ્ધિ માટે હવે ક્યાં ગીટ મારવી એ આપણને ખબર પડતી નથી.”

સર ચીમનલાલ—આનંદગીર

આનંદછવનનું ધોરણ છે વિચાર, વાણી અને વર્તનમાં સવાહિતા “જાધીછ અને ચીમનલાલ છેલ્લા ત્રીસ વર્ષના મોટામાં મોટા ગુજરાતીઓ” એમ થી મુનશીજીએ લખ્યું છે એમનું મહાનપણ સમાપ્ત છે વિચાર, વાણી અને વર્તનમાં જે જે એકરૂપતા જોવામાં આવે છે તેમાં સર ચી ને અપાયેલી બધી શ્રદ્ધાજનિઓમાં એક સામાન્ય સર નીકળવાનો જ-એમની અલગતા અને વિચાર તથા માન્યતાની પ્રમાણિકતાનો મુગ એમણે પોતાની આત્મકથાના ઉપોદ્ધાતમાં લખ્યું છે “મારા પોતાનો સંતોષ એ છે કે કોઈના પશુ પ્રત્યે હંપ રાગ વિના મારા પ્રકાર પ્રમાણે મેં મારા દેશની સેવા કરી છે”

“તેમણે પોતાના વિચારો કાઠપિણુ પ્રકારના કાપ કે પક્ષપાત વિના બેઠાં ક્યાં છે તેઓ હતા વિચાર અને માન્યતાની પ્રમાણિકતાવાળા પ્રેમમત અને તેટલો વિરુદ્ધ હોય છતાં પોતાના પ્રમાણિક મતમાં તેઓ મક્કમ અને અડમ રહેતા.” ૯

“હું મારા અંકત અનુભવથી કહી શકું કે હમારા લાંબા સમાયમ દરમ્યાન એકપણ પ્રસન્ન એવો આવ્યો નથી જ્યારે તેમણે પોતે ખરા છે એ પ્રકારની ખાતરી થયા વિના કાંઈ ક્યું” હોય. ” ૧૦

૮. નાથનુરિ દિવસિકા.

૯. વડાચંપન થી નાથનુરિ આર. જે. સર.

૧૦ સર શાવસજી જાડવ.

“Hedied with clean conscience and clean hands.” ૧૧

ચીમનલાલનો વારસો

હીવા પાછળ અધાર્ એ રહેવતને સર ચી. ને જુદી પાઠી મળવાના તેમના સમૃદ્ધ જ્ઞાન અને તેમના અપિ આરિઓના સંસ્કાર વારસો તેમના પુત્ર મોતીલાલ હાગ આ સમાજને આપતા મધ્ય વિચારની પ્રમાણિક-

તામાં, કાલદાના જોડા જાનમાં અને વજીરાતની
કળામાં પિતા અને પુત્ર સરખા નીકળે એવો
દિન્દની-અને કદાચ દુનિયાની-તવારીખમાં
અનેક દર્પાત સર ગ્રીમનસાલ અને તેમના
પુત્ર મોતીલાલનો છે

૧૧, બ્લીકરના વત્રી.

x x x

છપન તવારિખ

૧૮૧૫ ભરૂચમાં જન્મ

૧૮૮૦ મેટ્રીક

૧૮૮૪ બી. એ.

૧૮૮૭ એલ. એલ. બી. અને એવેરેટ સાઇન્સ
એડવૅકેટ

૧૮૯૭ ઝારીજનલ સાઇન્સ એડવૅકેટ

૧૮૯૬-૧૯૧૫ કમિશન

૧૮૯૭-૧૯૧૫ મુખ્ય વિશ્વવિદ્યાલયના

પ્રતિનિધિ તરીકે મુખ્યની ધારાસભામાં

૧૯૧૫-ગોખલેને સ્થાને મધ્યમ ધારાસભામાં

૧૯૧૭-૧૯૨૬ મુખ્ય વિશ્વવિદ્યાલયના વાઇસ-

ચાન્સેલર

૧૯૧૮ સાકિયમરો મુધાગ સમિતિના સભ્ય

૧૯૧૯ સ્કૅટ કમિટિના સભ્ય

૧૯૨૦ મુખ્ય લાઇફટાઇમ આયર્નિંગ

૧૯૨૧-૧૯૨૭ મુખ્ય સરકારના મંત્રીપદે

છન્દમીના જાંત સુધી વૅરલ્ડ ઇન્ડીઆ લીગ

એસોસીએશનના પ્રમુખ

ઉલટા ચાલો

રોહિન અને ગોમેશિવે ખાનગીમાં શું
ચુકતેનો કરી, પુનેમનો ચદ છે અને આજનો
ત્યારે શા માટે મોટો કેપાલ, પાતળા જ નહીં
તારમાં વીજળીનો પ્રવાહ વધારે સારી રીતે
વહે, આત્મા તે પગાત્મા નો સખલ કેવો
છે, પરિમના અર્ધગીન લેખકોની કૃતિઓ વાંચી
હોવ કે ન હોવ, છતાં તેના લેખના શુ મનબોધ
છે, વિ. અનેક કૃત પ્રાંતો વિશે સપૂર્ણ માહિતી
હોવાનો દાવો 'કુનાર અમરા' નિષ્ણતે
કટોલ વિરુદ્ધ ખાસું' લાંબુ સચ્ચ ભાષણ કર્યું,
અમાગ મહાના સબોએ પોત પોતાના
વિચારો પ્રસિદ્ધિત કરી મારો અભિપ્રાય પૂર્ણ,
ત્યારે મારે જણાવવું રહ્યું કે, " એ વિગેનો
મારો અખ્યાસ નથી કટોલ ખમેદી સેતાં શુ
થશે તેની અને આતમ નથી. પરંતુ આપણા
નિષ્ણાતનો કટોલ વિરુદ્ધનો મત જનશી કુ
ચોક્કસ નિર્ણય પર હવે આવી સમો હું કે
"કટોલ તાન જરૂરી છે. નિષ્ણાત કહે તેમ

જુલેડાલ પરાગાલ મરેતા

કટોલ ખમેદી તો પ્રાન બૂબે મરશે "

નિષ્ણાત કહે તેનાથી ઊલટું કરો, તો તે જરૂર

અર્થ જ દશે "

હવે આ માત્ર જાનક આતમ જ કહેવામાં
આત્મ ન હવ, પરંતુ મારું હૃદ મંતવ્ય હતું
અગાઉ નિષ્ણાતના અભિપ્રાયોથી અને વિરુદ્ધ
કર્ષ કર્યું કરતા, તે અગાઉ અર્થ પડતું. એ
આ સત્વ મોહના બંધે ઊતરવું ન હોવ, તેને
મારી એક જ સલાહ છે તમે વર્તમાન ખમોમાં
આગોદવાના નિષ્ણાતના આગાદી વાંચો તમને
અચૂક માલમ પડશે કે તેજે ચોવીસ કલાકમાં
ખજો વરસાદ વૃદ્ધી પડશે હજુ હોવ, ત્યારે તે
વિવેકે મુર્દ આજો દિન તપે છે અને ના કરી
હોવ, ત્યારે વરસાદની લેલિ અનુભવીને છીએ.
ચોવીસ કલાકમાં ખૂબ વરસાદ આવશે એવી
ચેતવણી આપતી દાંડી પીટાવ, ત્યારે વરસાદ
આવતો નથી અને કેવ આજે તે અગાઉ દાંડી
પીટાયેલી જનશી નથી. માટે અગાઉથી ખરી

વસ્તુસ્થિતિ કળરી હોય, તો આગ્રાવીથી જોઈ
માને. જોવીને જન્મભાગ જતાવો અને તે કહે,
તેનાથી જોઈ માનો, જરૂર ખરૂં પડશે.
નિષ્ણાતોની જરૂર નથી એમ કહેવા મંજિતો.
નથી જોઈ તેમની સવિરોધ અજ્ઞ છે તેમના
મતો જાણ્યા સિવાય આપણે જોઈ, જે અતે
ખરૂં નીવડે છે, તેની કલ્પના જ કેવી રીતે
કરી શકીએ ?

કેઈ ક્રિસ્મ સારી છે કે નબળી તે જાણવા
અમારી પાસે એક ઉત્તમ ઉપાય છે. જન-
ભવ દરેક ક્રિસ્મ જોનાર અમાગ મિત્ર
સ્થામલાસને અને પૂછીએ કે ક્લાસી ક્રિસ્મ
કેવી છે તે કહે કે સારી છે તો અને તે જોવા
માનવાળ કરીએ અને તે નાપસદગી ખતાવે,
તો અમારે સમજાવું ગળુ કે તે જોવા જેવી
જ કરી આ પદ્ધતિથી અને કરી છેતગના
નથી. જાન્ય ગીતાએ પણ જાણ જ ને છે કે
“આપણી ગતિ, તે મેળીઓતો દિવસ અને
આપણે દિવસ તે તેમની ગતિ” હવે આમ-
લાસ યોગી કે અને યોગી એ પ્રશ્ન બીજાજરી
છે. સ્થામલાસને કાલે તમે યોગી કહો તેમાં
અમને કશી વધિ નથી અમાગ માટે જે
અવ છે, તેની તારવણી કરવાની અમારી રીત
કેવી સરળ અને સચોટ છે એટલો માત્ર મુદ્દા છે

પ્રજાના સંદર્ભમાં પણ આજ કમ
સર્વત્ર દ્રષ્ટિએયર થશે. પૃથ્વી સાથે છે, જર્તા
સૂર્ય સાથેતો દેખાય છે, દ્રેન સાથે છે જર્તા
ધગતી સાથેતી જોવા છે, આપણી આંખો
વસ્તુઓ અને સોમી માણસોના ફેટા પહેલાં
જોવા પાડી પછી તે ચતા કરી આપણી
સમક્ષ ધરે છે દુરોપેન માફ આપણે પણ
જળ ત્યાં સ્થળ અને સ્થળ ત્યાં જળ જોઈએ
છીએ. પણ ઉપર જોતા ગહેવાને બદલે માથા
ઉપર અર્ધજોઈ દલાઈ રોજ જોવા રહિને તો
કાલમની કમજબાત ટળી જતી અસાધારણ
જારોઅ પ્રાપ્ત થાય છે. મોં બદલે નાથિયી

પાણી પીએ તો અજ્ઞત પાન કર્યા જેવા લાભો
પ્રાપ્ત થાય છે કપડાં પહેરી સરીગને ફૂલ
કરવાના બદલે તે ઉતારી સૂર્યસ્નોન કરવાથી
ફેવના જેવા ફેલિમાન ફેલો પ્રાપ્ત કરી સગા
છે જોડા કાઢી નાખી લીલી ચાગ પગ ઉપાડે
ખગે સાલવાથી કપ સાચા ફાવડો આપ છે.
ક્યા ફાવડો આપ છે તેની મને ખબર નથી
પણ મોક્ષ ફાવડો આપ છે તે દુ ખાની
પૂર્વક જાણું છું. જણ ગ્રથગ અણકાંધ્યા ગ્ધે
તેની પરવા ન કરનાર અંગ્રેજ મુવતીઓ
ઉપાડા પગો કાઢી જોઈ જાય તો સરમાઈ
મરે છે, તે કહે એવા ‘નાચા’ પગે કાઢા
પાકમાં જ ચોક લોનું પર ફરે છે !

તમારે મહાન થવું છે ? ઉપા આમો,
તમ મહાન થઈ જશો. આરિયા પ્રવાહમાંથી
બહાર નીકળો, મીસો હોડી ફો, તમે અસા-
ધાગણ અક્ષિત્વ પ્રાપ્ત કરશો જૂન-આવીને
પીવું જોઈએ એવી માન્યતા છે, ત્યારે હમણા
કેઈ શોષક પ્રતિપાદન કરવા પત્ત કરે છે કે
તે એકદમ બળી જવું જોઈએ તો જ ફાવડો થાય.
આઈન જોડ સત્વવાળી હોય છે એ માન્યતાના
વિરોધ કરનાર જાગરા છે ટાઈફાઈમાં જમે તે
ખાવાનું આપી શકાય એવી છેલ્લી શોષણ
છે એમ અપ-ટુ-કેટ રહેનાર કાકતરો કહેવા
લાગ્યા છે વિદ્યાન કે સાદિત્વના કેઈ પણ
લેખમાં આવા અખતરા સફળતા પૂર્વક-કરી
શકાય છે નાનાલાલ કરતા “ મધુકાંત ”
કાંત્રો લખનાર વંચારે લોકપ્રિય અને વધુ
મહાન કવિ છે અમર મુનશી કરતાં દેવવાદક
મોટા નવલકથાકાર છે એમ મેક્કમપણે પ્રતિ-
પાદન કરે તો તમારા અનુયાયીઓ મળી
રહેશે.

આ સસાગના સામાન્ય જવદારમાં પણ
આ પદ્ધતિ સફળતાક નીવડે છે કેઈ પતિ
તેની ખતિ કલ્પે પત્ની પાસે તેનું ધારુ કેવી
રીતે કરાવતો તે વિશે એક જાણીતી વાત છે.

મેમાન માટે તેની પત્ની ખાસે સારી રસોઇ કરાવતી હતી, પણ જો તેમ કરવા તે સીધું કહે, તો તેની વદણી સ્ત્રી દરજો આગળે તેથી પતિએ તેને કહ્યું, “ આજે દુનખાઈ આપને ત્યાં આવનાર છે. પણ આપને કંઈ સારી વાનગી કરી નથી ” પત્ની પતિની આવી વાતથી હેરાન બન્યાને મિત્રાન્ન કરવા બંધે, ક્યું. ને ને કરુ દુન તે નહિ કરવા માટે પતિ સૂચના કરતો થયો અને પત્નીએ ઉપરવટપણે જતાં તો સર્વ કરવા માટે ઉઘટ જતાં ત્યારે પતિને નિરાંત વળી મનુષ્ય અભાવજા એણે છે કાઢ્યો ક્યું છે ને મારી પત્ની માંગ પડેગાંને પગથી હોત તો હુ તેને ખૂબ આડત ! ના પાડવામાં આવેયુ ચક્રગ્નનજા આવા મન યાવ છે ! ને એગરે ઉચાચના દેવેમાં આવી હોય તેજ એરડે વાતાં નાચિકા પરી કયામાં ઉઘડતી જણાવ છે. મિત્રાન્ન-મુનીઓથી મહત્ત્વે કલગવા જરૂર નથી, તેના બિમાનને ઉત્તેજન મળે તેની વાત કરે, તો વાજથા જૂત માફક તમાગા સર્વ કામા કરશે ’

યુગેપથી જાડી આવેલાએક કુશળ માટ-પાવરે યાદચન્સ મેળવવા પરીક્ષા વ્યાપી પરીક્ષા હેનાગ પેલિય અમલકારે તેને નુલ અજળ રૂપથી મોડર ચપાવવા ક્યું, જમણી જાણુ દહાવવા ક્યું, હોન્નિપદય આવે ત્યાં હોર્ન વમાડવા ક્યું, નહિ પાર્ક કરવાની જગ્યાએ મોટા પાર્ક કરવા ક્યું, ચાલીય મહાજની ગનિથી માટર દાંદ્યા ક્યું, દુકા ન કરવાનું બધું ક્યું અને તે નિપ્જાત પ્રાધ્વરે ચપગતાપૂર્વક સર્વ ક્યું, જાણ તેને યાદચન્સ આપવા માટે ના પાડવામાં આવી, ત્યારે તે જાણે જન્મે તેને કંઈ સમજ ન પડી. તેના એક જોગખીતાએ સમજ પાડી કે પેલિય કો તેનાથી કે. ૧૬ કરે, તો તરત પાસ થયું ” આ સજાન. અનુક્રમી તેને ફરી પરીક્ષા આપી અને તે તરત પાસ થયો

ગોસ્ટા ચાલવાનો સદજ માનવ સ્વભાવ છે મર્મની આરાઓ ભેદિ જનજ્ઞતા જ આગ્યા છે કાગપૂર્વક આવી આગત્તો વાગવાર આપવામાં આવતી ન હોત તો કડાચ ભેદિ વધારે ધર્મિષ્ઠ દેશત. કોઈ જાનચવના ગૂઢ પતિને માન કે અપમાન મોત્ર આપતાં વિચાર્યો-જોએ ક્યું, “ નાટક નહિ જુઓ, નાટક નહિ જુઓ એમ વાગવાર અમને દેવી તમે અમારી નાટક જોવાની વૃત્તિને ઉત્તેજ મુકી ! ” તમે તરજમમાવે તપામી જોશો તો સિધ્ધોએ મૂકેલા આ આરોપમાં જરૂર તથા માલમ પડશે. સંકો-શીલ રહેત પતિઓ આવીજ તફેદારીથી પત્નીઓને જાગી મૂકે છે એ નિર્વિવાદ છે

અમારી સાથે રૂઝમાં બજુતા કિમેર નામના વચમ્મહના અમે ધણા નામે પાડવાં કરતાં. એજાગ કાઢ્યો તેને ‘કિમેર’ કરી જમ પાડી, તેનો જલાબ ન મળ્યો, ‘જમે’ કરી બોધાએ તેનો પણ ઉપર । આઓ, પણ ‘જામી’ કરી સમોધન ક્યું, ત્યારે તરત જ ‘ઓ’ પ્રભુતર મળ્યો મનુષ્ય સ્વભાવ જ એવો છે. વેદે પરેછ પાગવા કહેલી વસ્તુ જ આવા બને છે. કોઈ જનત અને ધણા માણ્યોને જેજા જેજા પાણી પાયે તો તે ન જ પીએ. કોઈ એ ક્યું જ છે ને તમારો કેસ ખર્ચે હોવ તો કોઈ ન ચરગો અને એછે હોવ તો સામા-વાળા પર અવસ્થ કાચે કરો બને પડી અપરાધી જાતમા વારવાર છોતે છે પોતના કેસની વિગદ જતા સચોટ જવાબો સાચી આપે, ત્યારે અમાગ એક વગીસ મિત્ર જુગાની સેતાં હુચ્ચુ મહદ્મિત કંઈ એટલે સાક્ષીને મનમાં સરેદ ઉત્પન્ન યાવ કે “ મેં જરૂર જાણ્યું છે ” અને ફરી વિચાર કરી તેનું કથત વગીસ ને અનુકૂળ આવે તેમ જાણી નાખે. આવાજીવની મુશક મુખમુગથી ગોસ્ટુ કહી સાચી ચાંસે, તો જાણ પગિજામે ન આવે ક્રતિદારામાંથી કાજ રીતે કિડટા આવી ધારા પગિજામે

પ્રાપ્ત કરાના અનેક કાબલાએ મળી શકે છે એક પ્રાપ્તિ સંગઠના સભ્યો સામે કરી કરિવાદ છે કે જેમના મતોથી તેઓ મોટા થયા છે, તેઓ તેમને મળવા જવા ત્યારે તેમની સાથે એ પ્રમાણે હડપૂત કરી વર્તે છે, પરંતુ ખીજી જાતના કે પરદેશી તેમને મળે ત્યારે તેમની સાથે લગી લગીને વાતો કરે છે. સ્થાનિક કે દેશી વર્તમાન પત્ર-કાગે જાણ, તો તેમના પ્રત્યે તેઓ દુર્લ્લેખ જતાવે છે પણ પરદેશી પત્રકારો સાથે સમુ-કાષ્ટી વાતો કરી તેમને જોઈતી માહિતી આપે છે. હવે આ વસ્તુસ્થિતિ સુધારવાનો સરળ ઉપાય છે જિલ્લા આસે તેમને સાહેબ અને બાઇ, કહેવાનું છોડી દે તેમને પગે પડતા ન મળે. તો તેઓ તમાગ પર અચૂક વધારે ધ્યાન આપશે.

મુસ્લિમોને પ્રથમથીજ પાકિસ્તાન આપી દેવાની તત્પરતા જતાવવામાં આવી હોત તો દેશના શામલ ન પડત. એની સામે વિરોધો ઊભા કરી પાકિસ્તાન પ્રવૃત્તિને કેન્દ્રની જના-વવામાં આવી હવે પાકિસ્તાન અને દિલ્લે પાછા ભેગા થયા વિના ચાલશે નહિ એ પાયાપર પ્રચાર કરવામાં આવે છે, તે જોડું છે એ મજબૂતી એ વિશ્વાસો કાવચ ગંદો. જો અખંડ હિંદુસ્તાનનું નિર્માણ કરવું હોય તો પાકિસ્તાન હિંદ પાછા ભેગા થઈ શકે નહિ એવું વિધાન કરવા ગમે. “હવે શું ? તમે જાણો, તમારું પાકિસ્તાન જાણો” એવી વાતો કરતા ગમે, તો જરૂર પડે એક હિંદુ-જાન થશે. હિંદુમતા મુસ્લિમોને લીધે વિખેરી ર્મ મદાસતમાં જોડાવા સમજાવવું કે આમલ કરવો એ જોડી નીતિ છે “તમે અને તમારું લીન. હવે કમિસમાં તમારું શું કામ છે ?” એવી વાતો કરો, તો મુસ્લિમો તેની મંજૂર નિવૃત્તિ કરતાં કમિસમાં જાણ થયા આવશે. “હાજી હાં કરના” તો હિંદુસે

જિલ્લા ચલના” એ લોકોને સન્માર્ગે સીધી રીતે કેમ મદાવી શકાય ? જિલ્લા કલે પાકિસ્તાન જોડે વિમલ. થશે નહિ એવી માન્યતાથી ચાલવામાં જાય થશે, પણ જિલ્લા તેની સાથે મુદ્દા અનિવાર્ય છે એમ સમજી દિંદ કાર્યક્રમ રમશે, તો કલ્યા એ લોકો દાળી શકારી.

પ્રતિસ્પર્ધા જિલ્લા ધારવાની કળામાં પ્રવીણ છે એમ સમજી ચાલનાર બદલાવ પડ્યો સત્વનો આધાર લઈ જાણ્યો હતી જાણ છે એ ખરું, પણ વિરોધી માયાનો દોષ તો આવા ક્ષેત્ર પુરો પડ્યો મ્હોત થાય છે કાવચગરો એક કાલિમાવાદી વેપારી બહારમાં જવા નીકળ્યો, ત્યારે ખીજો કાલિમાવાદી-વેપારી તેને રંગે મળ્યો. તેણે પૂછ્યું, “શીઠ જાણો છો ?” પહેલાએ જવાબ આપ્યો “ગાંધી” બીજાએ ખાલાઈવી દસી જવાબ વાળ્યો, “તમે ગાંધી જાણો છો, એમ કહો એટલે તમે મોરખી જાણો છો એમ કુ સમજાવ્યો એવી તમારી માન્યતા છે પણ મને ખબર છે કે તમે ગાંધી જાણો છો જાણ કામે એ તપાસ કરી હતી તમે ગાંધી જાણો છો ગાંધી જાણો છો, તેની પણ મને ખબર છે” સત્ય મહાન છે, તેનાથી ધગતી નમે છે, સુર્વ ટકે છે, તેનાથી કાઈ મોટો દેવ નથી એ ખરું છે પણ સત્ય જોઈ જીને કાઈ મોટો દેવ પણ નથી પરંતુ એ દેવ વેધી નિગીરખું કરી સત્તાનું મુલ્યથી સાથે કેવી રીતે કામ લેવું તે કેમ મોટાકસ કરી શકાય ? અસ્તિ અને સત્તેગો પર એનો આધાર ગમે છે.

— કાઈ અસ્તિ કવિએ બાધુ છે કે “પર-જાણની પાછળ પડે, તો તે પકડી શકાય નહીં, પણ તેના પર તમારી પીડ કેમ, તો પાછળથી તમારી પાછળ પડશે. આ વિશે પણ એવું જ છે” લક્ષ્મી પણ એવી જ છે એમ

આપણે ઉમેરીશું. નાનપણમાં પડખેથી પકડી
જેવાની કદી કાઢિય કરી દશે, સ્ત્રીની પાછળ
પડી કે તેના પર પીઠ ફેરવી, તેને પકડવાનો
અનુભવ થયો નથી. સ્ત્રીની પાછળ તો અનેક
વાર પડ્યો છું અને તે આજીવ દુર ને દુર
જાયતી રહે છે, એવા અનુભવ થયા છે, પરંતુ
તેના પર પીઠ ફેરવવા જોઈતી વિગત કે
વિગતરૂપિ કેળવી શક્યો નથી એટલે અંગ્રેજ
કવિતા કથનના અનુભવના વૃદ્ધ અનુભવ
પરથી ખાસ કરી શકું એમ નથી.
દરેક પોતાના વીતના પરથી આ સત્યનો તાલો
મેળવી જોયો, અનુભવ જાત અનુભવ કરી એની
કોરી કરી લેવી. કંઈક આશ્ચર્યની પદ્ધતિ
કવિની ઉદ્ધિ અનુભવ આપે છે, તેટલા
પૂતી જ તે સ્ત્રી યાદી છે.

કવીનાકનથી તાવ આવે, મટિ કરીનાકથી
તાવ ઉતરે એ જ્ઞાન લખે થયું અને એ
પાયા પર આપ્યું હોમિઓપથી શાસ્ત્ર આપ્યું
હોમિઓપથી દરો નીકળે, દુરમન વડે દુરમનનો નાશ
થઈ શકે, અપૂતથી નથી પણ એ ગ્રંથથી
ઉતરે એ અનુભવ સિદ્ધ સત્ય છે. પણ
પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપી શકતો નથી ત્યારે
સામા પ્રશ્નો પૂછી વાત લાગી સહાય છે
સામાન્ય માર્ગ લોડી કંઈક આપે, એટલે
તમારો પંથ સરળ થઈ.

એક માન્યું આખી છંદથી જાન્યન
પાડેને કદા આપ્યું ન હતું પણ સૌક્ય
આપેજું ખુશી રીતરવાની તેની દેવ
દત્તી ને માન્યું એક દિવસ બીજા ગામ
જતા નીકળે, ત્યારે જાન્યની જાણ પર
આવેશ દેવાથી વચગા કુવામાં અચા-
નક પડી ગો આ આશ્ચર્યની અનુભવ
પણા સોડો ત્યારે એક થય, કદા ગયે નરોત્તમ
અને તેનો દાય પડી બહાર કાઢી શકાય તેમ
દત્ત. પણ કૌશિકે તેને અમનથી કહ્યું,
"ત્યારે તારો દાય આપ, અને તને બહાર

કાઢીએ " પણ બાહર કોનો દાય આપે ? જો
કદી શાંતી કદા આપ્યું નહતું તેજે જાણ્યું, "
આખી છંદથી કાઢી કદા આપ્યું નહિ, તે
દેવે મરતા આપ્યું, જાણ્યો, તમારે પેર જાણ્યો "
ત્યાં એક વ્યવહાર કુશળ પુરવ આપ્યો, તેજે
બધી વસ્તુસ્થિતિ કળા જાણ પેલાને કહ્યું "
" હો મારો દાય લે " અવગત લેવાની વાત
તેના ગળે ઉતરી અને તેને બહાર જોઈ
કાઢવામાં આપ્યો. જાણ્યો અને જાણ્યોના
દિત અર્થે આપણે પછી વાર એકદું કહેવું
કે કરવું પડે છે.

કદાના મારતરોને તો આ પદ્ધતિ જણી
મિત્ર હોય છે વિશાલકંઠ ચંદ્રો, વાક્યો
આપો, દહારનું નકાર વાચક કરો, પ્રશ્નાર્થનું
કાણ જાણે કદા અર્થનું કરો એક જાણ્યો,
અવગત મિત્રો કાઢી કે ઉમેરી લખો.
જોડાનું ખડું કે કદા અગમ્ય જોડું કરી લખો
જાણે આનંદો તેજો આ મહાન દેવને
કહેવે છે.

વિદ્યારિધાના પુતળા પરથી કાઢી પ્રમા
ન કાઢી શક્ય અને ઉવડે જોઈ તે જાણ્યું દુર
કહ્યું તેજે જાણ્યું કહ્યું દશે એવી શક્ય
પણ ઉજારી ! ગમ ગમ કરી કદા ન વળે પણ
મગ મગ કરી જાણ્યો અવગત તરી શકાય,
પોતે પડેજા બાહર જાણ્યો મટિ જોડો
અનુભવ ને મુક્તિ મળે, મદ્ય લઈ મારવા
તત્ત્વ ધન્ય પર શિવ પ્રસન્ન થાય. પણ આમ
કરવા જતાં પડેજા, વાગિમગી, સજરી અને
બીમની સગતા અને તમના આપણામાં છે
કે નહિ તે તપાસી જોવું, નહિતર અજ્ઞાન
પણ જાણ્યો આપે !

ચોર કાઢવાને કદે, મળીદ જો વળે,
સની સાથે દેવી નથી, અમતા કુતરા મરડતા
નથી, પાળેલા કુતરાને કદે છે, ગડા જાણ્યો
જાન્ય વળે છે, અમળો પડેજા જાણ્યો છે,
કળાજોડો કદા દરતા નથી, કર્મવીરો જાણ્યો

દાંડતા નથી, જનતાં મેઢ વરસે નહિ, જાજતાં
જોસે નહિ, સાપ અને બીજા દિસક પ્રાણી-
ઓથી કરી જી નાસી જઈએ, તો તે પૂઠ
પટ્ટી આપણે પ્રાણુ સે છે, પરંતુ તેની
સામે સ્થિર નજરે જુઓ, તો તેઓ નાસી
જાય છે, એવું જાણકારી કહે છે. પરંતુ જો
દેવ જણી પૂજનાર દેવતા પરંતુ આપણાં
છે, વારંવાર ધ્યક્ષની વાતો અને આપણે
કરનાર પ્રજનાં કરીર અને તે વિરેકી ન વાત
કરનાર જાતોનાં કરીર જોડે સરખાવી જુઓ,
સંસારમાં સર્વત્ર જીવદુઃખ થવું દેખાય છે
દરબારમાં જ્યાં તૈયારી કરી અગરજો સિવા-
રીયે, ત્યારે આમંત્રણ ન મળે.

તેમણે જોડે લક્ષમણસાધી વર્તીયે તો
મામે સ્ત્રી મર્મમાં સિધ્ધિતા જાતાવશે, તેને
લાત મારી કામ સો તો કાઢ આપા કરશે,
વખાણી ખીચી દતિ વગર છે, લાકા બેઠા
બાંધી નીકરે છે, તરનારો પાણીમાં જો છે,
કોણસાની લેણ પાડે આપે છે, મોઢ લેંસના
જોમોટા મોળા લેવાનું કહેવાય છે પ્રવળ પૂર્વક
વિચાર કરી શીધેલો સબ્બ સબ્બ વ્યુદ
કોડીમાં જોડા નીકરે છે, વિવેચનાએ વખોડી
કાઢેલી દિશ્મ અને પુસ્તક જ સફળ પૂરવાર
થાય છે, તંત્રોએએ નહિ સ્વીકારેલ લેણો અને
કાળો પાછળથી પ્રગટ થતાં અમરત્વ પ્રાપ્ત
કર્મનાં અનેક લાખલાઓ બન્યા છે સંસારમાં
સર્વત્ર સર્વજ્ઞ સામાન્ય જનતાં આ પ્રજનાં છે
ફિકટ ટેનિસ રમી લાજતો થાક ઓફિસના
કામના કસકા દરમ્યાન આરામ મેળવી ઉપારી
સકાય છે.

મેઢ પણ જરૂર તમને વિના પૂછ્યે કહેશે
કે દુનિયાનો કમ ઉપલાય જ્યો છે હડકડોતો

કળાયુગ ચાલે છે, પુરુષો બીર બન્યા છે, સ્ત્રી
ઓ નીકર જાતી છે. સ્ત્રીઓને સમાન અને
વધારે હક્કો મળે છે પુરુષોના હક્કોના સંરક્ષણ
માટે પ્રવૃત્તિ કરી કરવી પડશે અને થોડા
વરસો પછી પુરુષો દીન બની પોતાના હક્કો
માટે વિનવણી કરતા દેખાશે. આ વસ્તુ
વિચિત્રી સર્વે માહિતગાર છે. એટલે જો
એક જ દર્શન લક્ષ્ય. એક મોક્ષ રમતા મુવા-
નને જાતાવી એક મુદત્તે પાસે જોમોટા માણસને
કહ્યું, “મુવાનો કેવા આવલા બન્યા છે. આ
મોક્ષ રમતા મુવાન કેવો છોકરી જેવો દેખાય
છે” તે માણસે જવાબ આપ્યો, “એ છોકરી
જ છે અને તે મારી દીકરી છે” “પેલા મુદત્તે
અનિ નિનવપૂર્વક કહ્યું,” માફ કરજો મને
જાણ નહીં કે તમે તેના પિતા છો,” તેને
જવાબ મળ્યો, “નહિ, હું તેની માતા છું.”
એ ઉપર સાંભળી તે મુદત્તે ત્યાં લેવામાં
સમાવ મળે કે મૂકી વાળી ત્યાંથી નાસી જશે
તેની જામને ખબર નથી. પડિતો કહે છે કે
લેકો વિપરિત બન્યા છે, ઉપર ઉપર ચાલે
છે એ મર્મ કારણ પરત્વે અમારે કશું કહેવાનું
નથી, પણ પરિસ્થિત પરિવર્તન પામી એ
સ્પષ્ટ છે.

આ લખું છું ત્યારે લખાણમાં માથું મારી
રહેલી એક વ્યક્તિ મને કહે છે કે “
તમે જી.જી.શાખરી લેકોને જાણી મૂકશો.”
મારે તેને આશ્વાસન આપવું રહે છે કે,
લેકો મધ્ય સુધિજાણી છે કહ્યું કરેજી સાના
જીવદુઃખ કરે માટે જો મારે તેમને ખરે રસ્તે
ચલાવવા હોય તો વિપરિતજ કહેવું રહે એટલે
તાગી કહેવાત બન્યાને છે.”

મહાન હાલતર

લીલાબેન મહેતા

ક્રાન્સિસ એમ તો ધણી વાર નિરાશ થઈ જતો, પરંતુ જાણે તો તે હતાશ થઈ જતો. એટલે એણે હિન્દી આજ્ઞા લાંબામાં લાંબાની દરિયા પર પધરાવેલી ચાંદની હિલ્લો મને તે નિદાણ રજો. ધરીકમાં તેણે જિંદગી જોયું. ઘરક અતુના નિર્મળ આકાશમાં અનુભૂતા તારો મળીને આશ્વાસ આપતા હતા. પણ તેને તો જાણે દરિયા પોતાનામાં સમાઈ જવું નિમિત્તો હોય એમ લાગ્યું. આ પીડા સહન કરવી તેના કરતાં વ્યવધાત શા મટે ન કરવો ! વ્યવધાત કરનાર કાવર હોય છે ! ધર્મશાસ્ત્રોએ એની અના કરી છે !

ક્રાન્સિસને જૂના દિવસો યાદ આવ્યા તેને કમર અન્યારી જમીયો. ક્રાન્સિસ જન્મે દેહ હતો. તે પોતેજ દેહ જન્મવું હતું. દરિયાનું દેવકાવાનું તેને ઠીક ન લાગતું. 'દરિયાનું' શબ્દો વપરાશ 'દેહ' કહેવામાં કંઈ નાનમ હોય એવું સૂચન કરતું. દરિયાનું કહેવાથી દેહ મટતો નથી. તો શા મટે દેહ જ ન કહેવડાવવું ! એમાં નાનમ શું ? ખરેખર આ સાબિત ફેફસારથી દેહોએ સમાજ જન્મી અપનાવશે એમ તે માનતો નહિ.

નવનવજના દિવસો તેને યાદ આવ્યા. દુઃખમાં તેનું કુટુંબ બૂખમરામાં સપડ્યું. શેષ પાછરી તેમની વધારે હાથે. તેમને મિલિત બનાવ્યા. પાંચ ચોખ્ખા અને તેના બાપને ધણી વળગણો અને ક્રાન્સિસને બહુ નું મળ્યું. ક્રાન્સિસ અંગ્રેજી પાંચ ૭ ચોપડી જમી મુંખઈ આવ્યો. શેષ ગુરોપિખની નોકરી કરી પાડી તેને 'લાજ' માં 'બોય' તરીકે સારી નોકરી મળી મળ. અને ક્રાન્સિસના દિવસો કુખ જ્ઞાનદર્શ પસાર થયા લાગ્યા.

અમેરિકા મુસાફર મોટી અગ્નિઓ આવે, રાત્ર મહારાજ વગી સારી રકમો આપતા જાય,

એમ ક્રાન્સિસ પાસે બે પેસાનો કુવ થયો. તેણે પેમણી હવે 'ફરી' સાથે લગ્ન કર્યું. રૂમ બાંહે રાખી અને તેનું કુખન આનંદમાં બનીત થયા લાગ્યું.

પણ તે શેષ અસાધ્ય રોગમાં સપડ્યો. ડાખી આંખના બાજ પર તેને સખત હાં થયા લાગ્યું. તે હાં ફરીથી નીવડ્યું. તેણે ધણી હાલતોની દવા કરી પણ એ રોગ મેટ્યો નહિ. મિશનના મોટા હાલતોએ તપાસી હતી, "તારી આંખ કાઢી નાખવી પડશે, ત્યારે તારી પીડા દૂર થશે. અમને શંક છે કે એ બાજમાં મિસાયે છે, આંખ કાઢી વિશ્વાસથી મોટી કાઢી નાખવું તોઈએ." ક્રાન્સિસને આંખ ગુમાવવાનું પસંદ ન હતું. શું તો એ પચાગામાં. દેહ કુખા અગ્નિ છે અને તેમાં રહીને જીવે, તો પાડી મોટું વિશ્વાસ કરે તેણે ક્રાન્સિસ હતું કે "ગુરોપના મહાન કાલો આંખ બચાવી આ અસાધ્ય જમીયો ગેઝ મટાડી દો" પણ ગુરોપ જ્ઞાના પૈથ ક્યાંથી લાવ્યા અને કાલતરી શી ? આ વિચારની પર પગ આજ્ઞા આપતાં તેને ક્રાન્સિસ ઘડ જન્મ મન થયું ધનિય રેક, રમણીયો અને રંગાનીમાં લખણ મન અર્થતા તે નીદાણો તે કપાઈ જતો અને ફરે એને અન્યારી લાગ્યો.

આંક દિવસથી 'લાજ' માં ફરેલા એ મહારાજના 'બોય' તરીકે ક્રાન્સિસ લાગે. હતો હતો. એ મહારાજને આંક દિવસમાં ને રકમ ઉઘાડી હતી તેની ક્રાન્સિસને જન્મ હતી. એ વિચારે જ તેને ચાલી ચી ખાઈ. એ ગળના અર્ધ વ્યાદના અગ્નિમાં તે તીવ્રતા જાય, દવા કરવી, ચાલે, ઘડ આવે. ખરેખર કમર અન્યારી જ છે !

આમ વિચારમાં હતા, ત્યારે અભિચારના
પરેશાન પડ્યા અને ક્રાન્સિસને તેનું કામ થાક
આવ્યું અને મને કમને તે છેલ્લેમાં જશે.
રાત્રી હજી આવ્યા ન હતા. રાત્રી થું મળ
હતી હતી તેની કામના કરતાં ક્રાન્સિસ કુખી
મને કામે વળગ્યો. શા માટે સામ્યવાદી ન થયું ?

૨

બીજા દિવસે સવારે નવ વાગે ક્રાન્સિસને
ખચર પડી કે રાત્રીમાં મોઢા પડ્યા છે.
મુઠાના મોઢા દાકતરે બોલાવામાં આવ્યા
મોટી શી સર્જિસવેંએ આશાસન આપ્યું કે
"આસ કંઈ નથી, આરં થઈ જશે જરૂર પામે,
જામે સાંજના પાંચ નેક જઈશું " દાકતરોના
બધા પછી મહારાજને કશી ફેર પડેશે જણાયો
નહોં. મઠાએ સલાહ આપી " વિષેનામાં એ
દઈને નિષ્ણાત ડૉ. એન્થની છે તેને બોલાવો "
એન્થનીને વાચકેસ સ દેશાથી સૂચના કરવામાં
આવી, મોટી શી અને ખચ આપવાનું
કહેવામાં આવ્યું. પૈસા પણ તારથી મોકલવામાં
આવ્યા અને ડૉ. એન્થની ત્રીજા દિવસે મુઠા
કેન્સર પહેલેથી એમ નક્કી થયું.

આ વિષયો નક્કી ક્રાન્સિસે કમ્યુનિષ્ટ
થઈ જવા પાકે વિચાર કર્યો પરંતુ ખચરદાર
કમ્યુનિષ્ટ થયું, એવી સમજા મેળવતી એમ
એ નિર્ધારમાં ઉમેશ કર્યો.

૩

ત્રીજા દિવસે વિષેનાથી ડૉ. એન્થની
પધાર્યા. તેનું બારે સ્વાગત કરવામાં આવ્યું,
રાત્રીને તેણે ખૂબ તપાસી જોયા રાત્રીની
જામ, હાત, ગળું, બાંધ તપાસ્યાં, સ્ટેથીસરોમપ
સહ હતી તપાસી, અને પછી રાત્રીના મજા
પર સ્ટેથીસરોમ ફેરવી ફેરવી કાનથી કંઈ
અવાજ સાંભળતા હોય એમ તપાસ્યું માથે
સ્ટેથીસરોમ પ. ક્રાન્સિસને કંઈ સમજાયું નહિ.
આવી તપાસ તેણે જોઈ કે સાંભળી નહોતી.
પણ બિચારો થામડે બામતો કે, એ થું
સમજે ? મહારાજને એમ તપાસવા પડતા

હશે ખચર નિષ્ણાતો એમ તપાસતા હશે
એમ વિચારી ક્રાન્સિસે મન વાળ્યું.

પછી ક્રાક્ટરે ઇન્જેક્શન તેવાર કર્યું.
"આ રસી મૂકતાં જ તમારી બધા ટળી જશે."
દાકતરે એ ઇન્જેક્શન રાત્રીને આપ્યું મહાન,
દાકતર ! તરત ખઈ હતું. રાત્રીની સર્વ પીમ
ટળી બઈ, રામ આમ્મો બધો, રાત્રી પણ
આમ્મો બધા ! રાત્રી કંઈ પણ બોલ્યા નહિ.
રસી અપાઈ રહી તે રાત્રી નિષ્ણેષ્ટ હાલ મઈ
બધા. મહાન દાકતર !

૪

મુઠાના દાકતર મંડલે ડૉ. એન્થનીનું
આમત હતું, પાર્ટી આપી, અને દાકતરે
મેડીકલ કોલેજ વિ. સ્થળોએ ભાવજી આપ્યાં.
અને વર્તમાનપત્રો એની પ્રસારાથી માણ
હતા.

બીજા દિવસે પણ ક્રાક્ટર એન્થનીની
સલાહ લેવા આવ્યા. બધાએને ચમત્કારીક
ફામદો થયો. આ નિષ્ણાતને મરીની ફૂરસદ
ન રહે એકલા દઈએ તેની સલાહ લેવા
આવ્યા પણએના રાજ બાતિ ત્વરાથી મટતાં
જોઈ ક્રાન્સિસને પણ સલાહ લેવા મરણ થઈ
પણ એની ત્રણ હજારની શી ક્રાન્સિસ
ક્યાંથી આપે ?

ક્રાન્સિસને ઉદિગ્ન મને બોલેલા જોઈ કે.
એન્થનીએ પૂછ્યું, "બોલ, કેમ તને થું થયું
છે ? " ક્રાન્સિસે અંધારમાં ક્રાક્ટર બેઠી રાત્રીની
વિષયો આપી. દાકતરે અંધારી મિનિટમાં બાંધો
મોંથી ઉપાડી, મેગ ઉપાડી, કંઈ દવા લીધી,
ક્રાન્સિસને રેખા પર સવારમાં અને તેના હાથ
પર એક રસી મૂકી.

ક્રાન્સિસને રાજ મરી જ્યો. તેની બાંધ
બધી બઈ તે કુખ મુકત થતાં આનંદમાં
રહેવા લાગ્યો અને વારંવાર જલ્જલાક કરતો.
"કમ્પર જ્યારે નિર્માતા તરીકે જાહેર
દવા માગતો નથી, ત્યારે અપાવેને અકસ્માત
લજવામાં આવે છે."

ક્રાન્સિસને હવે કમ્યુનિષ્ટ થઈ જવા
વિચારે આવતો નથી.

વર્તમાન રાજકારણ.

મહાસચિવ શાસ્ત્ર.

બધુ વર્ષ જનસંસ્થાના દેશોએ આર્થિક કટાક્ષમાં પસાર કર્યું. સ્વચ્છતા કુળવાથી અનર્થો વધ્યા અને ઉત્પાદન વધારવા માટે પ્રયાસો શરૂ થયા. પણ સામ્યવાદીઓએ સ્થળે સ્થળે વખત કવખતે હડતાળો પાડી તેમાં અતરાયો જોવા કર્યા. ક્રાંતિમાં સામ્યવાદીઓનો હાથ વગત તો સફળ પ્રતિકાર કરવામાં આવ્યો છે, પણ ત્યાં હડતાળોથી દેશને મહાન આર્થિક ધોધા હાથો શુભન સરકાર હાથ તો ટકી ગઈ છે, પણ એ કેટલો વખત ટકશે, એ કેમ કહેવાય? સામ્યવાદીઓ વધારે આસક્તિ જોવી કરશે તો તેનાં પ્રત્યાઘાત રૂપે હોસોનો મત્તાળ પણ ત્યાં સત્તા પર આવે એવો સંભવ જોવા યોગ્ય છે.

બ્રિટનની કાલસા વિષયક સ્થિતિ સુધરી છે, ધાર્મી કરતાં કાલસાનું ઉત્પાદન વધારી શકાયું છે, અને હવે અર્થાંશિત પ્રમાણમાં તેની નિકાસ કરી શકશે, છતાં પરદેશને વેપાર માટે આપવા નોક્ષા પૈસાની મુશ્કેલી દૂર થઈ નથી અને હજી ત્યાં લોકોને ધણી ચીજો વિના ચલાવી કહણ જીવન જાળવુ પડશે. ખુદ સહેન-સાહે પણ કાલસાની કચ્છરની પ્રવૃત્તિ શરૂ કરી છે. વળી અમેરિકામાં સ્વચ્છતા કુળવાને લઈને તેને મળતી હાથી ચીજો ધણી ગ્રાંથી પડે છે તેમાં વળી ઉત્પાદનનું ખર્ચ વધ્યું છે.

પ્રેસિડન્ટ ટુમેને કેમિસ્ટને આપેલા સંદેશ પછી રિપબ્લિકન પક્ષ માર્ચલ યોજનાનો બીજામુક વિરોધ કરશે નહિ. અમેરિકન પરદેશ-નીતિમાં આ બે મોઢા પક્ષોને ખાસ તકરાર રહેશે નહિ. પણ દેશની આંતરિક નીતિ માટે તેમને ધણા મતભેદો રહેશે. પ્રેસિડન્ટ રૂઝવેલ્ટ માફક ટુમેને દેશ યાજળ નવી યોજના ધરી છે તેમાં આવતા ૬૪ વર્ષમાં અમેરિકન જીવન-ધોરણ સો ટકા સુધારી દેવાની વ્યવસ્થા માટે

વચનો આપવામાં આવ્યા છે. તેમાં નાની રકમના આવકવેરો ભરનારાઓને રાહત મળશે અને કંપનીઓ પર વેરો વધારવામાં આવશે એવું જણાવવામાં આવ્યું છે. રિપબ્લિકન મહુમતિ આ યોજના નહિ સ્વીકારશે, એટલે ટુમેનને વર્ષની આખરના અગ્રામાં નવી ચુંટણી માંગતી પડશે. વોલેસે જાહેર કરેલી પરદેશી રાજનીતિથી તેને મજૂર પક્ષો તરફથી ટોકા મળશે પણ તેમાંનાં કેટલાક ટુમેને જાહેર કરેલી આ નવી નીતિથી જરૂર આકર્ષિત મજૂરી વધારે આપતી પડે ત્યારે કરો વધારી ઉત્પાદનમાં આ નીતિ પરદેશને આપવાની સલાહમાં અતરાય રૂપ નીવડશે એમ કહી રિપબ્લિકન મહુમતિવાદીઓ આનો વિરોધ કરશે એ નક્કી છે. દેશમાં મતભેદો અને તેવા હોય છતાં પર દેશનીતિ વિષે અમેરિકનો સજમજ એકમત છે. વોલેસે રસિય પ્રત્યે સહાનુભૂતિ બધું વર્તન રાખવાની નીતિ જાહેર કરી છે પણ તેને સમીન ટોકા મળે એવું દેખાણ નથી જરૂર. સ્વચ્છતા કુળવાને કુળાવે ધટાડવા અમેરિકાના પ્રયાસો વ્યાધુ છે. યુરોપના દેશોને નોક્ષાની સહાયની વિનંતનો રિપોર્ટ પારિસ કોન્ફરન્સ પાસેથી મળ્યા પછી અમેરિકાએ મદદની વિનંતો જણાવી છે. યુરોપીય દેશો માટે સુખડનુ માત્ર વીસ જ ટકા અમેરિકન આપી શકશે એમ જણાવ્યું છે અને તમાકુ વિના તે દેશો ચલાવી શકે એમ જણાવવામાં આવ્યું હતું છતાં તેમને તમાકુ આપવામાં આવશે. એવું અમેરિકાએ જાહેર કર્યું. અમેરિકા તેની આર્થિક નીતિનું ધોરણ સારીરીતે જાળવી શકે તો જ આ સહાય આપી શકાય એમ ખાસ યાદ ગણવું નોક્ષે.

ગ્રીસમાં જનરલ મોર્ગેસે ગયા યોજનામાં કામ ચલાવી સરકાર જાહેર કરી હતી પણ તેની સત્તા માત્ર કાળજી પગલ હતી. હવે એ

સરકારે કોર્ટ વિ. ૨મી સરકાર માફક કામકામ -
સર કરી દીધું છે અને રક્ષિયા અને તેના
વર્ચસ્વ હેઠળના દેશો હાથ આ સરકારને
સ્વીકારે તો એથેન્સની સરકાર ભયમાં આવી
પડે એવી દહેશત ખડી થઈ છે. એથેન્સ
સરકારે બજારો સમાવ્યા જે અતિ હાલ પચાસ
લીધા હતા તેથી ધણી ડાહી મર્યાદાને મળી
મળ્યા હતા. બજારોમાં સામવાદીઓ ખણી
છે એમ નથી, પરંતુ ધણીઓ ત્રાસી તેમાં
નોડાવા હતા એવું એથેન્સ સરકારે માન્યુ
અને તેની હાલ નીતિ ફેરવી તેણે કેદ કરેલાઓ
ને છોડી મૂક્યા. એથેન્સ સરકારની ગણતરી
ગોંધી વળી. એ મુક્ત થયેલાઓ સામવાદી-
મળી બધા ઇંગ્લેન્ડ પેસા ધર્મ યજ્ઞચરત્રમ
મીસ સરકારને આપે છે અમેરિકન મદદ
માન્ય છે અને અમેરિકન નૌકા કાફલો પૂર્વ
બૃમધ્યમાં ફરે છે એવા હમણાં સમાચાર
સાંપડે છે ટ્રાઈને પણ અમેરિકન તન્દ્રી
સખમરિત મળ્યાં નાલુવામાં આવે છે

પરદેશી સામવાદીઓ સાથે યુદ્ધ કરમિયાન
રચિયાએ મુંબઈ તોડી નાંખવાનું નક્કું કર્યું
હવે નવા સ્વરૂપે એ સબષ પુનર્જનન
પામે છે સામવાદીઓ માટે જસેસસમા એક
માદિતિઆવૃ ખાલી ત્યાંથી મુશખમરના સામ-
વાદીઓ પર આદેશ ચલાવવામાં આવે છે.
મુનોનુ બાઈન કમિટન આ સરકારની પ્રતિજ્ઞો
બદલાવી રાખું નથી. તેની પાસે નોડતા
સાંપડે નથી મીસ સરકારને હવે ને બમે-
રીકામાં ઇંગ્લેન્ડે વચર બદલાએ મદદ કરવી
રહી. આ માટે એંગ્લો અમેરિકન વાલ્યારટો
આસે છે

મળા વોર પછી રોમના રાજાઓને સત્તા
લાભ કરવો પડ્યો. હવે મુશખમાં મદદ બળ્યા
મોવા દેશમાં રાજ ગદા છે જવાનમાં મિત્ર-
રોને મેક આર્થરે સખમળ સત્તા રહિત બનાવ્યો
છે મુનોની બેવાર સખમળ મળી લગતમ આખુ

વર્ષ આખુ રહી, પરદેશી મંત્રીઓની સમા
ચારવાર મળી, પણ જર્મની માટે સુમેરની
સરતો ગચાઈ નથી અને જવાન માટે એવી
સરત ગચાઈ એ એથીય વિવબ થશે

ઈંગ્લેન્ડે પેટેસ્ટાઈન છોડી જવાનો નિર્ધાર
હ્યો, મુનોએ તેનું વિભાગીકરણ રમ્યુ ત્યારથી
ત્યાં આંતરિક વિમદે નેર પકડ્યું છે. અને
સાંતિ આદક મધ્યમ વર્જના લોશ ને આ
બજવામાં સામેલ ન હતા તે પણ હવે તેમાં
નોડાવા છે આ વિમદ હજી બીજા સ્વરૂપ
પકડશે અને બીજે પ્રસરે તો તેમાં નવાઈ નથી.

સામાન્યની સરચાત કરનાર ઇંગ્લેન્ડે
સ્વરખ્ખજી દિંદ બર્મો અને સિમેનમાથી સત્તા
લાભ કરી છે, પણ કાંસ છેલ્લે-૩, પોર્ટુગીઝે
હજી તેનું અનુકરણ મુકું નથી કાંસ એ
નીતિને અનુકરણ એવી આસા રાખવામાં
આવે છે બર્મો સપૂર્ણ સ્વતંત્ર થયું છે
અને બિટીશ રહેનશાહનમાં સરમાન તરફ
પણ રહ્યું નથી

પાકિસ્તાન એ જ્યતમાં સૌથી મોટું
ઈસ્લામી રાજ્ય છે, તેણે ઈસ્લામ દેશનાં સંચ-
ાને માટે પ્રયત્ન કરીનેવા પણ ધર્મના નામે એવું
બૂધ રચનામાં બીજાં નાના ઈસ્લામી
રાજ્યોના વિરોધ છે, તેમાં પણ તેમને કાચો નથી
એવું તેઓ ઇતિહાસના ઉપરથી સમજી શક્યા
છે બૂધ બમે ન રચાય હજી પાકિસ્તાન
પરદેશી મત્રી અરસ પરસ સાથે સદકાર
સાધી રાખે એમાં સંશય નથી. ઇરાનમાં વિદી
વેપારીને જતની કનકાત હજી અટકી નથી.

ઈરાકની ખારાસમાના પચામેક નેટલા
સખોએમાં ઇરનેએકનવે બધારણીય પણ રમ્યો
છે આ પસે સામાન્ય વર્જના શ્રેય માટે કાર્-
કમ રમ્યો, પણ ઈરાકમ મિધ્યમ વર્જનિત બજો
નાતો છે મરીય વર્જ અતિ બજો મોટો છે
અને મુડીવાદોઓના સકળમાં સપમાવેલ
છે, એટલે સામવાદના પ્રચાર માટે એ
દેશ ફજડુપ બૂમિ છે. એંગ્લો-ઈરાક તેસના

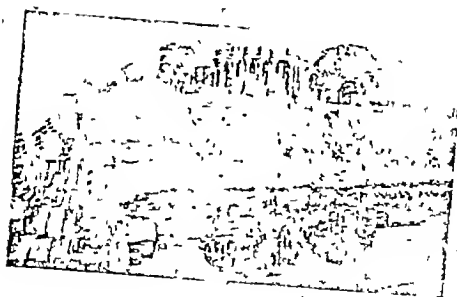
હોય એ સુખ મંજૂર થઈ હજી હોય
 નિ જાણ એ મનુજીવી જીવે વધે
 કે તમે એ સિંહાસને સંભાળી
 સુખના દાસ હો. મનુજીવી સર્વજ્ઞ
 ભગવાની મેલે એકાદે સિંહ જાતે સો હો.
 એ સુખના સંભાળી સંભાળી મન
 સંભાળી પાપાળી એ મનુજીવી (વધુ
 સંભાળી) પણ મનુજીવી સંભાળી
 સંભાળી અસુખ સુખથી સુખને સુખે
 સુખ મળે છે એવો સિંહાસને સંભાળી
 સંભાળી મનુજીવી સુખ વડે સંભાળી
 સુખ સંભાળી, એ નાદરખાની સુખી
 સિંહાસને સુખ એ સુખી સંભાળી

સિંહાસને સુખ હો. એ સંભાળી
 સિંહાસને સુખ એ સુખી સંભાળી
 સુખને સંભાળી સિંહાસને સંભાળી
 એ સુખ સંભાળી સુખે સુખી
 સંભાળી સિંહાસને સુખ એ સુખી
 એ સંભાળી સિંહાસને સુખ એ સુખી
 સંભાળી સિંહાસને સુખ એ સુખી
 સંભાળી સિંહાસને સુખ એ સુખી
 સંભાળી સિંહાસને સુખ એ સુખી
 સંભાળી સિંહાસને સુખ એ સુખી
 સંભાળી સિંહાસને સુખ એ સુખી
 સંભાળી સિંહાસને સુખ એ સુખી

સિંહાસને સુખ

पूजा

मेदिनीपुर सूर्यमंदिर]

[परोक्ष प्रवेशन आता ॥
सी०-५५०]

૧ નિંદનીનો અર્થ—મ ગાંધી	૨૫૩
૨ ભારે કરી.—મી ર. ર. જોતમ	૨૫૪
૩ મહારાં આદિત્ય સસ્મરણ—મી ર. વ. દેસાઈ	૨૫૫
૪ ઉચ્ચેન્દ્ર જઈ શાશ્વતી આપેલા—મી પંકજ	૨૬૩
૫ સી ર પ. મ.	૨૬૫
૬ સુખવાસ—મી રાગિકાંત ચતુર્વેદી	૨૬૮
૭ રાંતનો ઇન્નજી—મી મણીભાઈ દિવેદી	૨૭૧
૮ લોકીનુ દ્વાણ—મી પ્રફુલ્લચંદ્ર શાહ	૨૭૪
૯ ધીગધાગ નિશ્ચયન ધારનો સાર—(મળેશુ)	૨૭૬
૧૦ મદિને પદાવન—ક. દીલાએન મલેતા	૨૭૮
૧૧ મજરી—મી પ્રજ્ઞરામ રાવળ	૨૭૯
૧૨ અધાર પાત્ર— ર. પ. મ.	૨૮૦
૧૩ ભગવાન બાધીછ—મીમતી મજરાએન નાયક	૨૮૩
૧૪ ગુજરાતી પ્રયત્નર સમેલન—૧૯૪૮ પ્રા. ચતુરભાઈ પટેલ	૨૮૭
૧૫ માર્ગ એક સંગ્રહ—મી મોહનલાલ વાટ	૨૯૧
૧૬ વર્ષાતર રાષ્ટ્રીય રાજકારણ—મી પ્રફુલ્લચંદ્ર શાહ	૨૯૩
૧૭ હિંદી રાજકારણ	૨૯૬

સ્થાપના ૧૯૧૧

ધી બરોડા સિટી બેંકરીના

બાળકો માટેનાં સર્વોત્તમ પૌષ્ટિક

ઇટાલિયન બિરિક્ટ

દરરોજ તાજાં બને છે.

પ્રાપાવટર

એમ. એન કેમ્પવાલા

મેઢિલ એસપર્ટ [ઇ. ડી.]

લેડ ઓફિસ

માડપી, જુગ્મભામદજી,

આન્યા દાવર, હિંદિયા મરજી

પટ્ટાદરા

★ પૂર્ણ ★

॥ પૂર્ણા પૂર્ણજલા સમુદ્રસહિતા કુર્યાન્ સદા મંગલમ્ ॥

પુસ્તક, ૨]

ફેબ્રુઆરી, ૧૯૪૮

[અંક, ૭

મહાત્મા ગાંધીજીની માન્યતા અનુસાર નિંદગીનો શું અર્થ ?

૨ પ. મ.

ત્રિશ દુરંતે ૧૯૩૨ માં જન્મતા અમરજીવ મહાપુરુષોને પણ લખી પ્રશ્ન પૂછ્યા “નિંદગીનો શું અર્થ ? ક્યાં પ્રેરક જગતી જીવન જીવી રહ્યા છો ? એમાં તમને ધર્મ સંઘાત કે છે ? કેવી રીતે ? તમને શેમાંથી પ્રેરણા અને શક્તિ મળે છે ? તમારા પરિભ્રમનું ધ્યેય શું ? તમને શેમાં આશ્વાસન અને સુખ મળે છે ? તમારો પારસમણિ કયો છે ? હુંકર્મોજી લખનું દોષ, તો તેમ લખી જવાબ મોકલશે અને જો તો વિસ્તારપૂર્વક અવકાશ ઉત્તર મોકલશે, કારણ કે તમારો પ્રત્યેક શબ્દ મારે અને અતિ કીમતી છે.

અક્ષિત તથા સમજીને ફેળવવા માટે વર્તમાન જન્મમાં કોઈ પણ કર્તા વધારે ધર્મ શક્તિવાળા મહાપુરુષ અધીષ્ઠ્યને જવાબ લખ્યો.

“૧ દિવ્ય વિભૂતિના અંશ હોવાથી, નિંદગી મારે મન સત્ત છે

૨ રૂડિમાન્ય નહિ પણ વિશાળતમ અર્થનો ધર્મ અને પગમ વિભૂતિની કાંપી કરવામાં સહાયક છે પૂર્ણ નૈતિક વિકાસ વિના આ કાંપી અશક્ય છે આ કારણે મારે મન ધર્મ અને નીતિ એકજ વસ્તુ છે

૩ મુક્તિ માટેની સાધના એ મારા જીવનનું પ્રેરક જળ

૪ આ માટેના પરિભ્રમને લઈને અને જીવનમાં પ્રેરણા અને શક્તિ મળી રહે છે

૫ ધ્યેય ઉપર જીવાત્મ છે

૬ પ્રત્યેક જીવન્તની સેવા કરવામાં મને આશ્વાસન અને સુખ મળી રહે છે. કારણ કે સર્વ પ્રાણીઓનો સરવાળો તેજ પરમ વિભૂતિ છે

૭ અત્યંત અને પાપના જગ સામે ઝૂમનું એ મારો પાગસમણિ

સહ્ય દોષ તો મારે અવકાશ અને વિસ્તાર પૂર્વક ઉત્તર મોકલવો એમ તમે જણાવ્યું

છે પણ કમનસીબે મને અવકાશ નથી તેથી વિસ્તારપૂર્વક લખ્યું અશક્ય છે

સિ

મો. ક. ગાંધી

બારે ઠરી

માળા ખોળી ડાસાએ તો બારે ઠરી !
 એની આંખે એવી તો માનવતા સરી !
 એની વાણીએ દુનિયાને તાબે કરી ;
 તાબે કરી, એણે બારે ઠરી, બારે ઠરી-માળા
 એતો નાના મોટાને ન બુઢા બણે,
 મોટા ચમરખાનીને ચૂટી બણે,
 એને કાઠની જે શેઠ નથી પડતી જરી,
 પડતી જરી, બારે ઠરી, એણે બારે ઠરી-માળા
 એની વાતો છે દુનિયાથી ભીંખી બધી,
 એને કાઠના જાપાની પરવા નથી,
 તોયે સામ્રાજ્યની સારી સારી કરી,
 સારી કરી, બારે ઠરી, એણે બારે ઠરી-માળા
 એક લંગોટી ભેર જાણુ દેશના દેર,
 હાથ દુનિયાના દુખિયાની ઢેરે ધરે,
 તોયે કાસ્ટે વાલીકાની આખો સરી,
 આખો સરી, બારે ઠરી, એણે બારે ઠરી-માળા
 મૂઠી હાડકાનો કેનો એ દીસે માળો !
 એને રોમે અપવાસે કરવાનો આખો,
 તોયે કાળથી સઠે છે એ જાણે સરી,
 જાણે સરી, બારે ઠરી, એણે બારે ઠરી-માળા
 દાવ તોડે જીવના, ને પોતે જાણે,
 પાપ પોતો જગતના, ને પોતે જાણે,
 કાલા ચપ્પોમા કેવી છે બાદુજરી !
 બાદુજરી, બાદુજરી, એણે બારે ઠરી-માળા
 એને રોમે રોમે શી પ્રભુતા સરી !
 એની મહાયે મહાયે રહેજે મીઠરી !
 એને મસ્તક નમાવીએ દરી દરી !
 દરી દરી, બારે ઠરી, એણે બારે ઠરી-માળા

૧૪

સાહિત્યમાં પણ યુગ હોય છે, પડ હોય છે, સપાટીઓ હોય છે અમુક જાણ અમુક યુગને એકજાણે, અમુક વસણ કાંઈ સાહિત્ય પડને પુલ્ક કરી આપે; કાંઈ પ્રકારની સ્પષ્ટ વિશિષ્ટતા સાહિત્યની અમુક સપાટીની પીછા પછી અવધાને આપે.

કનુડા શું જાણે મોગી પીડ

- બાઈ અને બાઈકવાંગ રે

એ મીરાંબાઈનું પદ-મીરાંનું હોય કે ન હોય તોય-કૃષ્ણ કાન્તિથી પેરાવતો સાહિત્યયુગને જરૂર સ્પષ્ટ કરશે. મહાગ બાળપણમાં એ ખીત જવાઈ અને યાદ તે પરંતુ ત્યારે અને કે મીરાંરમાં કાંઈ ને પણ જાણે જ બજાર દરે કે ગૃન્ગકવિતાનો નળન મુખ-આકારકુચ સદૃશ ચૂક્યો હતો, અને એ યુગની ક્લેષી સુખા દયાથી અને ન્હાનાસાસે કૃષ્ણ લેખનની સરખાવ કરી નુજગાતનું બ્યન જેમ્સ પણ હવું.

‘હસકે હાથે તે નાથ મંદીડાં વસેલને’

એ ન્હાનાસાસ લખે, મીરાંબાઈ નહીં અને મુખ જુદા દેખાઈ આવે છે નવીન બાળપણનો પ્રવેશ ત્યારે શીતારમાં નહોતો મીતોગ દયાગમથી સજીત હવું, વલ્લભથી સજીત હવું એ જાને કવિઓની મરણીઓ અને કમરો, અને પ્રેમાનન્દ શામળનાં આખ્યાનો પાતાંજો કરતા આજળ ગવાની જરૂર શીતારને દેખાઈ ન હતી.

અપરમશ્રી કે પરમશ્રી, સ્થાનુભવસિક કે સર્વાનુભવસિક, હર્ષમય કે મિતનમય, લોક લોગ કે પડિતલોચ કવિતા લોઈ ચક્રે કે કેમ એવી ચર્ચા શીતોગની જનતાને જાણીતી ન હતી-આજે પણ શીતારને એ ચર્ચામાં મદ રસ નહીં લેતો. પરંતુ ત્યારે તો સાહિત્ય સર્વવંશ, સર્વભાષા અને સર્વપ્રિય હોય જ

એવી સાક્ષાત્ જાંખી જાંખી પ્રવર્તતી હોવી જોઈએ. ભાગતતની સપ્તાહ, ગમાયણનાં વાંચન, ભારતની કથા, ઝોખાદગ્ધનાં આખ્યાન, દયાગમની મરણીઓ એ સર્વ સાહિત્યનું લોકાભિમુખપણું જ અન્યથા કરતાં દર્તા. સાધર-નુગમાં સાહિત્ય અધીણ પામવું બન્યું હવું, સાહિત્યના રસાસ્વાદ માટે અધિકાર પામવું હવું કવિ જન્મવાના ઉદયમાં કિતરે એના કરતાં જનતા કવિહૃદય સુધી કોરે એવી સાધર-નુગની મામલ્સી હતી. સાહિત્ય સામાન્યતા માટે હોય જ નહીં એવી માન્યતા સાહિત્યને અનુ-સ્વતા આપતી હતી.

આવી માન્યતાઓનાં ગોળાં સાહિત્યની દુનિયામાં આપ્ય કરે છે સાહિત્ય જાતિ છીડે, નમ્રતાઓનાં અપવર્તન સુગમ બની જાય ત્યારે તે ઉઝાણ ગ્રેષે છે અને એ ઉઝાણ પાતાળી અને કે અપ્રવાહી ઝણેણાણુ બને ત્યારે પાછું તે રમતના રેસાઓ શોધી વલે છે એક સ્વત્વ સ્વીકારવું રહ્યું જ કે જનતાથી બહુ દૂર જઈ સાહિત્યથી છવાય નહીં જ. અને જનતાનું મહત્વ Democracy-પ્રજાસત્તાના ગાંઠકીય પદ્ધત્યો, Proletariat-શ્રમજીવીની કાન્તિએ અને મોધીજીના પ્રામશ્વને વિચિત્રાપી બનાવી રીધું છે. વિદ્યારે ‘રેડિયો’ લાવી વાલુન પાછી ઘેર ઘેર અને શેરોએ શેરોએ ઉતારી છે. એટલે સાહિત્ય સમારજન કરે કે ન કરે, પરંતુ તેણે સમાજરજન લો કરવું જ જોઈએ. નહીં તો કવિઓ અને સાહિત્યકારો ન સમજાય એવો વેદપાટી પડિતલવળ બની જાય અને સમાજ તેમને પ્રયત્નો નથી એવી ફરિયાદ કરવાના સંજોગો લેભા થાય. સાહિત્ય ક્ષત્ર મડી ધરી રથને રથને કવિતા લખતો કાદ કે પડિતલના પડા જોડી અનુથી અપ્રશ્ન ગંઢેના અગોળાપો માનિત બની રહેવા ન જોઈએ.

એ દૃષ્ટિએ હું વારવાર વિચાર કરતો
રહ્યો છું કે સાહિત્ય એ શરીરમાં કહેવાતી માણુ-
બટની કયા કે મંદિરમાં ઉજવાતી બાબતની
સખ્તાઈમાં વધારે સારી રીતે પ્રગટ થાય ? કે
એરડીમાં લખાતી અને ઇલાખ તે વચાતી
કૃતિઓમાં વધારે સારી રીતે પ્રગટ થાય ? કાન્ય
પ્રાગલ્ભ્યને એકાંત બંધી નોંધ્યો, પરંતુ એકાંતમાં
યથેતુ પ્રાગલ્ભ્ય પણ સાર્વજનિક બનાવવા
તે એ જવાબુ' તો ન જ નોંધ્યો.

મુશામરા, કવિસંમેલનો, ઘવરા અને નંગો-
વાણી આપણને પાછા શરીરોમાંનાં સાર્વજનિક
સાહિત્ય તરફ લઇ જાય છે એમ શું નથી ધ્યાન ?
હજી માણુબટની ઉદ્ધેરતી વાણી કે
વંશીથી નથી

મારો મારો રે સંભળાવ
ધરતી વાળતી મુજબા ને
જિજ્ઞાસાપ્રમદ થાવ
ભીમસેનેની ગદા પડે ત્યાં
ભામી બૂંદો યાવ
મારો મારો રે સંભળાવ

જોયી કવિતા એમાં વાંચનારને નહીં લાગે
માણુબટની બાધા જરૂર સહુ મોતાઓને
ઉદ્ધેરતી હતી એ હું ત્યારે અનુભવી સમજો
હતો. સાહિત્ય એ સખ્દ પણ છે, સખ્દેચ્છાગ
પણ છે, સખ્દધીર પણ છે, સખ્દ સક્તિ-
અભિધા પણ છે એ કહી વીસગણું ન નોંધ્યો
એટલું તો મને લાગ્યા જ કરે છે

અઘાગ જાળપણનાં સાહિત્ય સમ્મરણો
બાળ બચ્ચકારા રૂપ છે પરંતુ એ બચ્ચકારા
હજી સમજ નથી એટલે તે કાંઈ સાચી વાણીના
બચ્ચકારા જ કોવા નોંધ્યો. એ બચ્ચકારામાં કે
કેવાલા સંભળું છું.

બસ બસે પણ કમરો નહી
કોડે જતોઈ પણ બાકાણું નહીં
એ બચ્ચકારામાં કાલગાં પણ સંભળું છું

કાલ બાલા ને કલકી,
આજણે વાવો ને રે કલકી.

... ..
બાઈ બાઈ કાલો,
પાટલો બેસી નાલો,
પાટલો બેસી ખસી,
કાઈ કાઈ દસી

Psychology ને આધારે આપાતા બાળના
સિદ્ધાંતોને ન જો એવા કાલગાં પણ
ત્યારે હતી.

મુઝો મુઝો બાવા ધીપર આગ્યો,
દમિયો દમિયો આગ્યો,
સુપાડા બેવા કાન લાગ્યો

એ ધીપરની કષ્ટનાએ નહીં શી જરી
અસર કરી તેવું અન્વેષણ કષ્ટ સમુદાય નથી
માનવ જાતમાં અને કુદરતમાં પણ 'ધીપર' વસી
ગહેલા છે એ સ્વતઃ જાતિ સુવાણી કેળવણીમાં
દક્ષ ન જાય એ પણ ઇચ્છિય સમુદાય છે
કમ્યુનિસ્ટ-સામ્યવાદીઓને ન જો એવા
ધર્મનો નરો પણ માળપણના કાલગાંમાં
સંધવાતો.

કધી મારા હરી કાંઈ કાલો,
કાંઈ તુ ત્યારા આપને જુદા લો, કધી
અને પ્રજ્ઞાતિમાં તો ખરાજ-અંદોરે બાગે
નરસિંહ મહેતાનાં:

તને રોકી રહી ગણિત, રવ જામ્યો ખસ્યો,
ગણિત રજની રહી રે ચોટી,
નદના નદ તુ યાને બાળસ કરા,
નામરા સાથ તું ખીત નોડી,

અથવા

જનકાદી રે તને હરી મુખ ચાતાં
આવડુ બાળસ ક્યાંથી રે
લગરી કરતાં નવરાઈ ન મળે
બોલી ઉઠે મુખમાંથી રે...

પ્રસાદમાં અવાતા પ્રસાદિયાં મેંદે નીક
ચડી જતાં-જોકે તે આવાની ફગ્ગ ન હતી-
અને બાલકાએ એ ફગ્ગ છાંવી લીધી હોત
તો વહીસો તેમને તે બળવવા પશુ ન દેત.
બાળકો કંઈવાદ ગમાવે તો પ્રભુ પશુ પસાવન
યદ ગત્ય

બાળકો તો 'હોવ જ કામ કરતે કરતે,
રસોષ રાંધતી વખતે, નવરાસગા પશુ કંઈએ
કંઈ બાળન, કીર્તન, હરીનામ સ્મરણ આપ્વાન
ધરમાં ચાલ્યા જ હતી હોવ. એની અસર
ચાંગે કે ખોટી એનું માપ બાજ કદાડવું
મુશ્કેલ છે વહેલા છાંવાની દેવ બહુ બાપક
રહી નથી. એનાં વખાણુ પશુ ભેરશોરથી
ચતાં નથી. મ્હાગ બાળપણમાં વહેલા છાંવાનું
અને તારાસ્તાન કરવાનું માકાતમ્બ ક્યારે હતું.

કોઈ એમ ન માને કે ત્વારના ગાળપણનો
મુજ આજના બાળપણમુજ કરતાં વધારે સારો
હોયો એમ પૂગવાર કરવા કું મંથી રહ્યો છું
એવું કંઈ નથી જ. સામાજિક, રાષ્ટ્રિય અને
આંતરરાષ્ટ્રિય બંધનમાં આમાં ફેર પડે તેમ
તેમ આપણા જીવનમાં ફેર પડવાનો જ એ
ફેર સારો પશુ હોવ અને સારો ન પશુ હોવ.

માનવીનું નિદાઓર, બીજાએને ચાળખા
પડતાં રાજ યદુ અને પોતાને અપવાદ બધી
મેસવાની જૂલ કરણ મન બાળકોમાં ઠીક
બેસત યદુ એ મ્હને યાદ રહેલાં ચાળખા
જેવાં બાળકો ઉપગથી સમાગમ છે બહુ
આનંદપણથી વસ્ત્રજનું તીએતુ બાળન મન
આજ સુધી યાદ રહી ગયું છે:

જમીસ જપરે, હંગી હંગી રહરે

કંઈ મરણુ જમે છે ત્હારે મામે

જવ દુ સીદ રતો મરવારી

જાંતકાળે મીઠકત નથી ત્હારી

જેનાં બ્રહ્મ ધનારી—જાજમ.

જન જનને બધારી,
* દુષ્કુળની કેમ કરે નું ચોરી
ત્હારા હસતી વટથી દોરી
ટપોટપરે-કંઈ મરણુ જમે છે ત્હારે મામે.
મધાનું કોટકું છે માસુ,
જમ ઝાલી બાગરો ડાસુ,
વસ્ત્રજનું મેણુ છે સાસુ

ને માન જપ ર-કાંઈ મરણુ જમે છે ત્હારે મામે
જમ્મે મ્હને કંઈ લાભદુ વળજતું જ ન
હોવ અને મ્હાગ સિવાય બીજા સકુને કદા
મારવા માટે મ્હને સાધન મળી ગયું હોવ
એવા બાલિય ઉત્સાહથી હું કદી કદી સંભળેલું
આ બાળનું મુખપાક કરી રહ્યો, અને
'બધારી' જેવાં સ્થાનને ચતાં સંબોધનેમાં બાળન
સેઈ, માસુ બાગી નાખતાં જમ' માથેઈ સકાવ-
ની હાવી 'ટપોટપ' અને ન માન જપ' જેવા
પ્રાસથી પ્રસન્નતા અનુભવી એ બાળન નમ્રતા
કે ભક્તિની બાદત્વ સ્વચ્છ બાળકો કરતાં વધારે
પસંદ કરી જાયો.

કદા મારતા બાળકો પશુ આપણા સાહિ-
ત્યો એક સાગ જેવો સિવાય છે, અને
આપણને લાગુ પડતાં નથી એની માન્યતા
નીચે એ આપણને ઠીકઠીક જમે છે. જમીસ
જપવાનું કે કરી રટવાનું હજી બન્યું નથી-
ને કે મૃત્યુની ખીણ ઉપર આપણું જીવન
ચાલ્યા કરે છે એની પળેપળ ખાતરી યવા
છતાં કદિટલાં બાળકો, કેટલેટલાં પ્રિયજનો
મ્હાગે જ આંખ આજગથી મૃત્યુએ ઉપાડી લીધી
એ ખીણની કગડી એક દિવસ મ્હને પશુ
એવી સેશે ! એ તરફ કું હવે જઈ છું-વધુ
પશુ તેથી સુ.

મરણ મરણીનો પશુ બાળ્યાવસ્થામાં દું
પરિચય પામ્યો. યથાવાર્તાદારા સાહિત્યે
રસેલું સમજાવવાનું પશુ મ્હેં બાળપણથી જોવા
મીડ્યુ. અને આ રીતે આપણને જવર પશુ
ન પડે એવી રીતે જગ પ્રજાને કું સાહિત્ય

સ પર્વ મેળવી શક્યો મોટા ભાગનું સોંપિલ
ધાર્મિક અને જનસમાજને સ્પર્શે એવું જ
હતું. એવું હોય તોય એકલા નહીં, હસનુ દોય
તોય એકલા નહીં, વીર ગચ્છની ધૂન પણ સદા
સાથેજ લાગે, અને આશ્વર્થમાં કિતરીયે તોય સદા
સાથેજ, આમ જોતાં સ્વાનુભવ અને સર્વાનુભવ
ફેટકેટલા પાસે લાગે છે. માનવીની રચના જ
એવી છે કે સ્વાનુભવ સર્વાનુભવના બેઠે તેના
છબનમાં કે સાહિત્યમાં બહુ રહેતા જ નથી.

શતોરમાં નાટક જોવાનાં મળતાં નહીં.
જાણક ખરી, પરંતુ તે જોવા જવાની મહે
શતોરમાં સખ્ત મનાઈ હતી. માણસની
કથામાં જવાની છૂટ હતી 'ભારત બેસાડ્યું'
એમ કહેવાતું. મહાભારતની કથા સાથે એક
વહેમ પણ જોડાયેલો છે. જનતાં સુધી મહા-
ભારતની કથા સાર્વજનિક રચે જ કહેવાય-
માછનાં મહિં મહાનમાં નહીં કુસેજની કાલ
વર્ણવતું એ મહાન કાવ્ય મુકુન્દ ધરમાં કંઈને
કંઈ આકૃત લાવે એવી ચીન્મતાથી તે નિરિક
મણાય છે અને જાહેરમાં પણ કહેવાય ત્યારે
એકાદ જર્વ બહુજન-રાખવું પડે, જેથી આખું
સંસ્થાનારને માથે કુસેજનો ઝાઝ ટુકડો પડી
ન પડે! સર્વ વહેમોને વેળા મહાન ગીતાનું
જેમાં સ્થાન છે એ મહાભારત પણ આવા
વેમનો ભોગ બની ગયું છે. આજના સુધ-
રેલા યુગમાં પણ વહેમ ધટ્યા હોય એવું દેખાતું
નથી. મહાભારત રામાયણ યુગગીતામાં જ
લખાયેલાં જવાતાં-જેના ઉપર કથા કરનાર
આસજની વાણી વિકેનમાં પણ કિતરી
પડતી, અને મોટાને બહુજન ગસ જગાવ-
વામાં સદાય આપતી

હું શતોર રહેતા ત્યારે મને જનોઈ
હેવાયુ-પરંતુ તે મહારા પિતાના વતન કસોલ
જામમાં. ઉપનવન સંસ્કાર એ દિવસો આવ-
સ્થક સંસ્કાર. મહારાથી મોટાં બહેન માગકડ
બહેનનું લગ્ન પણ એજ સમયે થયું. મહારા

પિતા પૂર્ણતઃ કુમળા છતાં જનતત ક્લામલી
હતા કુટુંબીઓને લાગ્યું કે બહેનની ઉમર
મોટી થતી જાય છે, અને છોકરીની ઉમર
વધી એ પહેલાં લગ્ન કરી નાખવું જ જોઈએ.
એની ચિંતા માથાપે તો કરવી જ જોઈએ.
ઉપરાંત એ ચિંતા કરવાનો હક્ક આ
સળધીને ખરો, પડોશીઓને ખરો, દિલ્લી
ઓને ખરો અને આખી વ્યાતને પણ ખરો!
એમાં વ્યક્તિ અને સમાજની એકતાનું દર્શન
થાય, પરંતુ ધણી ધાર એ સામાજિક ચિંતા
બંધિતને બહુમતી બની જાય છે અને નિંદાનું
અરૂપ ધારણ કરતી એ કાળજી કસેલગ
બની જાય છે. આજના યુગને એ પરિસ્થિતિ
લાગે જ સમજાય. હવે સામાજીક ચિંતાબંધી
અને વહેમો બંધિતગત ચિંતામાં એકાં ભાગ
લે છે, અને છોકરીની લગ્નપાત્ર ઉમર બાર
વરસ કરતાં ધણી વધી જઈ છે. પરંતુ ત્યારે
તે બાર વર્ષની અવિપ્રાદિતકન્યા એ માળાખની
પરમ ચિંતાનો વિષય હતો.

મહારા પિતાએ એક મે સ્થળે તપાસ
ધિ, પરંતુ તેમને સતોય થાય એવું સ્થળ
ન મળ્યું એટલે બનાગસ નેટલે હું રહેતા
નાજરોમાં તપાસ કરી, અને એટલે દૂર દિલ્લી
નાજવાની વિરુદ્ધમાં આખું કુટુંબ હોવા છતાં
તેમણે કિંમત કરી બનાગસ સાથે લગ્ન
સળધે બાંધી-જે સળધેથી હજી મોંઘી
નાગજ સવાનું કારણ મળ્યું નથી.

મને જનોઈ હેવાયુ એ મને બહુ ઝૂંપું
થાક છે ઉપવિતના ધાર્મિક મહત્વની મને
ત્યારે ખબર ન હતી-આજ પણ નથી એમ
હુંજો તો ચાલે-જો કે એ અસજની સતત
વાદીશ જનોઈ હું આજની સુધી ધાગણ
કરી રહ્યો છું, અને એમાં મને હરખ પણ
આવી નથી અને નહાનમ પણ લાગી નથી.
લોભી બેળા મળે, અંજી ગીત ગાય, ગાયના
વાળ ઉતરે અને મિત્રો કે વડીલાં માથે
ટકારા મારી આપણું મહત્વ વગાડે, હોમ

હજા માવ, પાત્ર પત્ર વાગ નહાવુ પડે, જતોઈ પહેરાવ, માતા બેઠાં છેવું અમ પ્રાશન કરવાનો લાભ લેતાવ-કાગણુ લાકણુ બન્યા પછી કોઈની બેઠાં જમવાનું નિષિદ્ધ બની નવ છે-સારા કપડા પહેરાવ, વરધોડી નીકળે, માથે હાલો ખૂંપ પહેરવા મેલે, ચોખ્ખામાં જાંઠ બાડવા તરીકે કાંથી ગણવા નહાસી જવાનાં સંકેત તરીકે દોડી જવાની મજા માણવાનો પ્રસબ આવે, અને અત્યંત માન અને શ્રાવપૂર્વક માર્યા બાવાને ઉત્કળી ધાવે અને માતાપિતાને મેપિ. આ બધી સંકેતરૂપ ગમતનો દુ પશુ એક દિવસ મહત્વનો નામક દતો એટલું સ્મિતપૂર્વક આજ પશુ વાદ આવે છે

ઉપનયન સરકાર બાળ-જડકને પ્રાણવર્ધન-શ્રમમાં પ્રવેશ કરાવે છે માત પિતાનું વાત્સલ્ય મૂકી શુભા આજમે જાનપ્રાપ્તિ બારેક વર્ષ કર્યા જ નોંધએ એવા તેમા પ્વનિ રહેશે છે કુટુંબીઓની મદદ ન હોવ તોજ ભાગી જાતની કાંથી નેવા ફરતા સ્થાનકે આજા જાતની પશુ જાનપ્રાપ્તિને આમદ પ્રજાચારીને હોવો જોઈએ, મામાનાં બાળેલાં પરેજાં ધુમ ઝાંચી લલચાઈ બહુનો તો પાછો પેઠાં આવી નવ છે !

મહેં પશુ એજ રસ્તો લીધો. ઉપનયન કિવાલુ હાઈ દુ ત્યારે સમજતો ન હતો જનોઈ પહેરી દુ માફે મહત્વ વધાવતો હતો. સંખ્યા-વજનો કોઈ દક્ષ મેળવતો હતો, સ્નાન કર્યા પ્વર જમાવ જ નહીં એવું કંઈ જોખમ વહો-ગતો હતો અને બહેનો બેઠાં જમવાની પ્રામાન્ય-તાથી દુ જાં અક્ષ બોજાનો દુ અધિપત્રી ખનતો હતો એવા ત્યારે આખો આખો ભાસ ચર્ચેલાં જાવતી મત પશુ મહેં જોખો અને નહાની સગાં સિખા પશુ રાખી મહારા બાહાજુતનો ખજા ફરકવાની મહેં દિગ્મત કરી હતી. મહારા બાળપણમાં સિખા એ કંઈ શરમનો રિજ

નહતો. સિખા ન હોની એમાં ત્યારે શરમ જાગતી

આમ મહારા શીનોગત વસવાટ કરવાન દુ બાહાજુ બન્યો-સારકા મેળવતો. દેહ પશુ ઉપનયન સરકાર નમં સરકારને બહાને સામાજિક પ્રસબ બની આજુ પાતણુ મહત્વ બારણુ કરી રહો છે એ સાચુ. પરંતુ ઉમ્મદા દરકાથી એનું સામાજિક મદત પશુ ઝડપથી પસાવુ નવ છે એ સદુ નીરખી રહે એમ છે. એ પ્રસંગની સાથે સંકાળપદી બે વગુઓ મહેને અત્યારે વાદ આવી ગદી છે એક તો ઉપર એકવાર વર્ણવી સુધાવલો કૌટુંબિક સંબંધ : અને બીજી વિદ્યાભાસની ત્યારે પ્રવ-તતી નહાડુ ધ્યાન બેચા હગતી એક બજામ્યા.

જનોઈમાં મહેસાણવુ ખાસ કરીને મામાનુ બડુ મહત્વ. જમવાસ મદિ ધર છેડી કાંથી નેટલે દુ નહાસી જાત વિધાયારીને બનવા લાવવાનો અધિકાર મામાનો બડો હોય, એના મિત્રો અને તાલસિત એની-જ વક્તા બની મહેલા ઉત્સાહી વડીલો એને સત્તાથી મામાને ચક્રવે અને મામાની 'મદુદો' મોલાવે, ચાકી ચર્ચેલા મામા બને એટલી લાલ આપે ત્યારે આ વિધાયારી સતાયેલો પાછો આવે-તે પશુ મામાનાં હાથમાં ઉચકાધને ! આ સંકેત એક ઉત્સવકિવા બની ગયો છે મહારે સગા મામા ન હતા છતાં મહારે મામા નથી એવું ઇવનશર જેમણે જણાવવા દીધું ન હતું એવા મહારી મામા ફરતા ભાઈ કાંઈપ્રસાદે અમારા ધરનાં દરેક પ્રસંગે મામાનું 'ઝોસ્વમજુ' સ્થાન સાચવ્યું હાઈ. ફરતા-આજાની પસાતી ગ્રમપણુ અવગ્યામાં હસવા જેવું સગપણુ બજાવ એટલા ફરતા-મામાએ કાંઈ મામાને શોખ એવું વર્તન સારે પ્રસંગે નહીં પરંતુ સ્વત કેમ રાખ્યું હતું એ મહેલા ઉત્સવા સરખો છે. સગપણુ અવસ્થા પરાખર જેમવાવ અને તેમાં અભિમારકુ કે રાજ્ય અવસ્થા અંગેનો પશુપાત પ્રવેશ ન કરે તો એ વિશ્વ બહુવના પ્રાચીનક શિક્ષણરૂપ જરૂર બની નવ.

મહાપ્રસાદ-મામા આજ તો સૂત્રાત છે, છતાં
 ૬૯ નેમને અન્વયત બાવપૂર્વક જાને વર્ષા વાદ
 કરીએ છીએ અને તેમના કુટુંબીઓને-પુત્રો
 પુત્રીઓને અન્વયત નિહટનાં સંબંધી માન્યા
 વગર ગહી સહતા જ નથી વિચારમાં આવી
 જાતુબાવના આપક અને એમ છાજના નવા યુગે
 આપિત ગોલી જાતુબાવની મૂતી ભૂમિમાં
 સાચવી રાખવી કે ઉગાડી નાખવી એનો વિચાર
 કરવા સરખો છે અનેક નવીનતાઓ પ્રત્યે
 મનો આકર્ષણ છે છતાં મનો આજ નૂતનવાળી
 સંજવળ મળેથી બન્યા છે-એ બને એટલા
 માયવવા મથુ છું.

૧

ઉપવિત એટલે ગુફ ગુફે જાત યાનપ્રાપ્તિના
 માટેના અધિકારનું ચિન્હ. યાનપ્રાપ્તિના નવા
 માર્ગો હવે જોવા મળ્યા છે અને દિશ્વતો જ એ અધિ
 કાર છે એવી માન્યતા આલી મધ છે સદુતે-એવી
 પુરૂષને પ્રાપ્તિ તો મળે જ રહેને યાનપ્રાપ્તિનો
 અધિકાર છે એટલું જ નહીં પણ યાનપ્રાપ્તિનો દક્ષ
 છે અને સમાજને કહો કે ગાંધીએ એ દક્ષ પાવનના
 સાધનો અવસ્થા આપવાનું જોઈએ એવી આવનારી
 જાગૃતી ગુજ રાખે છે એ ખરૂં છે, આવસ્થક
 જ જાન્યે ગદ અવસ્થાને પણ સસ્કારદારા
 દિશ્વ જનાવશે એ સાચો ધર્મ છે એમાં શક
 નથી ઉપનયન સંસ્કારના વિધિનું મહત્વ હવે
 રહેતું નથી એ પણ સાચું પરંતુ મહારી જાણ્યા
 વચ્ચેમાં યાન પ્રાપ્તિની એક પ્રથા મને સતત
 આશ્ચર્ય પમાડવા કરતી હતી.

હારે જાવી માનનાર આલી હાથે ન જ
 નવ એ શ્રદ્ધા પરનું ચિન્હ ત્યારે સ્મરવાપુ
 હવ. માનનારમાં રાવળના હોય, વાવરી હોય,
 ન્યાતન્વયત રહિત મિજારી દેશ કે છત્તામી
 ફારી હોય, કે સરીગમાં સોના ખોસી રૂષિ
 વહાવતો નાનકડાદી દેશ, કુપરમાળ ધમકાવી
 પમો સતત જનમાન રાખતો ચિત્રવિચિત્ર

પરેરેલ વાલો કાપાલિક દેશ કે યાજ્ઞ દેશ
 પહેરી, 'સતનામ' સાહેબ પોતાનો કમીષપત્રી
 હોય, ત્રિપુડ નાજોલો પ્રતિષ્ઠિત લામનો વિપ્ર
 હોય, ને તેલમળનો 'તેલીધો ગળ' હોય કે
 એક નાગ કે ગવણુદયા આથે શરીરે શરીરે
 જાતો ભારનિક હોય, એ સર્વને આલી હાથે
 કાઢી સમવજ નહીં એવી માન્યતાએ બુવા
 ભરેલું એક 'ગાટપુ' સતત મોરારમાં ગાખી
 મૂકેલું જ હોય. જે આવે તેને મુઠી ભરીને-એને
 ઉઘારતાનો આવેશ આવે તો એ તણ મુઠી ભરીને
 લુપ્તર આપવાની ક્રિયા પણ પ્રજાતમાં મદાર
 ઠીકઠીક સમય લેતી હતી માનનારને આપતું
 એ એક પ્રકારની ગમત પણ બની જઈ હતી એમ
 કહીએ તો ચાહે.

કેટલાક મામલા આવનાર એવા પ્રતિષ્ઠિત
 અને પૂજ્ય પણ હતા કે તેમને જમમાં બોલાવી
 પાટલે બેસાડવા પડે. તેઓ સદુ કુટુંબીઓની
 ખજાર પૂછે, મેલુ ક્યાં છે તેની તપાસ કરે,
 ન્હાગે માસી અને દાદા પાસે ગાનની, ન્યોતિખી,
 વેદકની વાતો કરે અને યોગ દોલો અને ઉપર
 એકાદ પેઠો મૂકે. હોય તો તે લઈ પ્રસન્નચિત્તે
 સદુને આવીવાંદ આપતાં આસ્થા વળા અઘવાઈએ
 પદર સ્વિસે એકાદ ન્યોતિયી કે વેદ આમ આવી
 નવ અને આખા રંગુ સન્માન પાળી કિશ્કા
 લેઈ નાવ.

એમાં જો કાંઈ સન્વાસી હોય તો તેની
 કિશ્કા સ્થાને મનમાં પણ વિરહ અમિત્રાપ
 ન જ અપાય એવી વરીસતી આતા. માજ-
 નાગને હડુ પેલુ ન કહેવાય. સાધુ સતને
 પડે સાગીને જ કિશ્કા અપાય. બ્રાહ્મણ હોય
 તો તે 'મૂઠેવ' ને વધારે નાગતુ નોખ્ખિ, અને
 સન્વાસાને તો અધાવધી વધારે પૂજ્યભાવ
 દર્શાવે જ જોઈએ. સન્વાસીની નારાજી
 મદાન કાપરજ નીવડે એવો ભય પણ ખરો.
 હુ કુખી છું એનું દર્શાવવાની છાજ કદી

હરી નથી અને સમાજના નાશગરાધોષ મ્હામે બહિષ્કૃત દુખની વાત આજણ કરવાનો અર્થ પણ નથી જન્મતો પ્રસન્નતા સર્વ જ મુખ દર્શાવવાનો મ્હારો આગ્રહીત સુધીનો આશ્રય છે. જ્યાં હકવને ધા દરતાં દુખ બાવી પડે છે એ તો ચોક્કસ જ છે માનવીને નસીએ સર્ગપર્વા સદ્યોમાં મ્હને પણ દિસ્યો નથી મળ્યો એમ રમે કાઠ માને એવા પ્રસન્ન હજી મ્હને કદી કદી વાદ આવે છે કે રખેને કોઈ સન્ધ્યાસીની નામરજી તો મ્હે આગપણમાં વહોરી લીધી નહીં લેવા — જો કે દું જાણ છું કે સાચો સન્ધ્યાસી કદી કોઈને યાચ માંધે જ નહીં !

એ સર્વ શિક્ષકાની શ્રેણીમાં મ્હાર વિસિષ્ટ જ્ઞાન એવો એક શિક્ષકસ્વર હજી પણ મ્હારા મધુમાંથી ખસતો નથી
'વિદ્યાર્થીના આશિર્વાદ !'

વિદ્યા મળતાં પહેલાં જ આશિર્વાદ મળતા અને તે વિદ્યાર્થીના । દુ પણ વિદ્યાર્થી હોય એ શિક્ષા માંખવા આવનારમાં કોઈ મ્હારો પરિચિત વિદ્યાર્થી પણ નીજી આવતો. મ્હને પણ કદી કદી યત્ન કે આમ કોળા લેઈ 'વિદ્યાર્થીના આશિર્વાદ' તો લલમ જરી નીજી પડવામાં મંચ તો આવતી જ હતી પરંતુ તે મ્હારાથી જો એમ ન હતું શિક્ષા માખવાનો આદ્યોનો હક્ક સમાજે આપ્યો છે હોતો જો ખરૂં, પરંતુ દુ નામર બાજણ-વડનરજી અને તેમણે પાછો જુદમ્મ । જુદમ્મ નામરથી હાય શ્રમિા યાચ નહીં, દક્ષિણ લેવાય નહીં અને ઘન પણ લેવાય નહીં । એકો પ્રાથમિક અધ્યાપકરૂપિ આવી કિશોનો મ્હને નિષેધ જરૂર કરે

ઉપરાંત એવી રીતે અધર્મવાદ આપવા વિદ્યાર્થીઓ કોઈ મુરને ધેર રહી મુરની પાઠ-સાળામાં સંસ્કૃતનો અભ્યાસ કરનાર વિદ્યાર્થીઓ હતા 'દુ ન મુરને ત્યાં રહું, ન પાઠ-

સાળામાં બસુ અને સંસ્કૃત તો આજ દીન સુધી મ્હને અજાણ્ય છે

જ્યાં એ આશિર્વાદ આપવા વિદ્યાર્થીઓનું મિત્ર હું બૂલી રહ્યો નથી. મુરને ધેર રહેતું એ આવા વિદ્યાર્થીઓની કેળવણીનું આવ અવ યોવીએ દ્વાદ મુર શિખ્યો અગત મજાક પ્રત્યક્ષપરોક્ષ યાચતો જ લેમ.

આ મુરનું પર એટલે કોઈ મંદોહાત, બચ્મો કે વિદ્યાળ ભવન નહીં. ક્યાંમુ દ્વલ્લ મ, શિવાલયની ધર્મસાળાનો એકાદ વિભાગ, અમર બાલકમર્મ અને મારીથી સમારેલા મ નામને યોગ્ય પણ આજ ન કહેવાય એવા માંધવા

પર આમજી સાફ કરવા માટે નોકરો નહીં વિદ્યાર્થીઓ જાને જ અવજા રાખે વાલીદુ પણ વાળે.

વિદ્યાર્થીઓને એવા માટે જાકા ખુરદી નયી-નહતી આસનીઓ કે કામકાની યોરોની બતાવેલી ચાદરીઓ મુર પણ તેના ઉપર જ મેરે.

મ્હાવા માટે અમન 'આય રમ' નહી, સાજુ નહી, કીમ નહી, માથે નાખવાનું લેલ નહીં, ઉન્હા યાંકાં પાણીની કોષ કે કુંડીઓ નહીં, કંસજી નહીં, ફરવાયો ટર્કીશ દુવામ નહીં. આજના વિદ્યાર્થીને જેના વજર ચાલે નહી એવું કશું ત્યાં નહી. સ્વચારે વહેલ કહી નર્મલ સ્માન કરી મેરુ, ઘોડું પંજુ તરણ, પોતાનાં લુચ્માં પોતે નીચોવી, જમજમાવી સુદર્વા અને ડેકુનગરમાં ત્રિપુટ તાણતુ એ સિવાય સ્નાનની બીજી કશી વિધિ નહી

જોખ પણ કોઈ 'મહારાજ' કે 'ખટ' ન કરી આપે મુરપત્નીના હાથે જે રસોઈ ઘાષ તે જમી લેવાની અને તેમાં એ સારા વિદ્યાર્થીઓએ સદાય આપવાની, વળી એ મોજનનો આધાર પણ વિદ્યા ઉપર જ । વિદ્યાર્થીઓ ટોળામધે એકવાદ, યામમાં કોળાઓ લઈ અમુક જમુર-લવામાં નીકળે

પરે વખિયે, ખાટીશરો, સપન બ્રાહ્મણો વિદ્યા
જરૂર આને અમુક અમુક પર નહીં સહ
સુધાઈ જોય કે ભાંધી વિદ્યા તેમને મળ્યા
ગે છે સુસધમાન, અંતરજ, હસકી વર્ણ, વિધવા
શ્રીંગ કે સામાન્ય બ્રાહ્મણ જેવાં કાંઈને મેર
વિદ્યા માનવા ન જવા.

વિદ્યામાં અન્ન પણ છે એ જાતનું વાચે જ
મળે. મ્હાગ પરમાં વિદ્યા આપવા માટે કરી
ગાયેલુ અન્ન મુખ્યત્વે ભુવાર અને દ્યોળમાં
વાંચે । પછે પરમાં પણ નિત્ય ખવાતા નથી.
ખાજાગે એ નિત્યનો બોગદ. પછી રસોઇ
એટલે સારી, જંગી, તલવાગને પાત ગસોઇ
જગ્યા.

અને એમ પણ સાંજનુ છે કે શરતર
બાર બામ્ના નામરોને ખાતાં સુધી સુધરેલુ
મૂત કે યિષ્ઠ અમદવાદ કન્માઓ આપતાં
પણ બાઈ સંકોચ મેવતાં । મરણ એટલુ જ

કે સરવ અમદવાદની યજ્ઞથી રવાણી હાકરી
એને બાજરીની શાટલી જમવાનો શરતરમાં
પ્રસન્ન બેગો માય ।

આમ વિદ્યાર્થીઓ બહુ ઈંચુ બનાવ
પણ બાંચેજ ખમતા ગુર કે કોઇ પ્રતિષ્ઠિત
વિદ્યાર્થી ખાસ ચોખા માગી શકે-અને તે
ચોખા પણ આજના જેવા કિમળા નહીં જો
કોઇ ધનિક બ્રહ્મોબોધન કરાવે ત્યારે વિદ્યા-
ધર્મોને મિથ્યાન્ન મળે ।

અને સ્વાદમાંથી વૃત્તિ કંઠાડી નાખવાનો
શુકનો નિત્ય ઉપદેશ તો આશુજ હોય. એટલે
મદિનામાં જે મોટી 'શીસ્ટ,' એ અર્થ 'શીસ્ટ,'
નિત્ય પૂરી, દૂધ, શાક, દાળબાત, અને ફરતા
ફરતી ભજ્યાં જમતા બાજના વિદ્યાર્થીઓ
અને મ્હારા બાળપણના મિસાજ વેલી કરી
બામાસમાં રત ગેતા પ્રાગીન પ્રણાલિધના
વિદ્યાર્થીઓ વચ્ચેનો છવન પથટો હું જોઈ
શસ્તો છુ એ ગેમાં શું સારું ?

દાસ્તાન-એ-હકસ્તાન

—નહેરમાં મદિરો માટે પૂલ્લીએ મજતા નથી, એક મદિર દેરાજ બનાવમાં એકાદમુ જમવડુ
હવ તેમ કોઈએ દસ્તાવાજને બોલે છતા, ને મદિર દોરેજમાં પચાસ બડુ. આમ પાંચિતાનમાં
અપજા બનાવનારી રવા આપણીથીએ કોઈ એ કોઈએની કેમ કેમ મુતિ 'હવડા નહાલ' મા મેસી
જાતે આમ બજ છે ને કેમ કેમ સાચકા બચલુમાં સંદાને માટે પાંચી બજ છે. મિલકિતો અરોસત નહિ
નાટે તેને કસી દીધાથી વળી સેવાય છે. આમ દેવ-જેવતા પજુ વેસલુજીયુ થવા માગતા છે. ખાલી ફરો
પડ્યા છે ખર્ચ પણ તુરસી-કચારો ખર્ચ દેખાતો નથી. એ નામનો ફાલ છેડ ટિનુસ્તાનમાં હરો, અહીં
સિંધમાં તો દેખાતો નથી. પારેવા પજુ કચાવ દેખાતા નથી. અપજા સાથે દિનજન કરીને ટિનુસ્તાનમાં
અપજા વસ્યાં હરો એ વાત મનાય દેખી નથી પજુ 'શાહી' તો નફર થવા હરો. આમ મળ્યોતો તો
અલ્લે કી પજુ 'પોસેવા' તુ અહીંથી અલ્લે થવ એ ખાસ મદતવળી ને વેંપવાન થતા બજાવ.
લુવિજાત માર્ક પાસી-મેમો ઈલેહાનપરે 'પારેવા' નામની રજ પસીલતિ વિદ્યામાંથી સિંધમાં ખ્યારે જ
ને ત્યાંથી રજ અંગાપ મહ તેના સુકમ માલ્લે શાખર્વા પધી.

ઈંગ્લેન્ડ જઈ ભણી આવેલા

૫૬૪

પ્રોફેસર જ્ઞાનરાવને દુ બૂલી રકું તેમ નથી ઇંગ્લીશમાં પ્રોફેસરના ઇંગ્લીશમાં પ્રોફેસર હોવા છતાં તે પોતાનાજ વિષય વિષય બીજા બધા વિષયો બાબતે દત્ત વિદ્યાપતિમાં અધ્યયન કરવા દશે અને પોતાના વિદ્યાપતિમાં જોઈને મળેલા હશે. વિદ્યાપતિને મોટા વાસ પણ એમના સ્થાન વળીને મળી રહ્યો ન હતો અને વિદ્યાર્થીઓ તેમ કારણ એમનાં કારણના બાબતે કામગીરી અણગમતા દત્ત કસાસમાં પોતાના વિષય પર વ્યાખ્યાન આપતી વખતે છોકરાઓને ખૂબીથી બીજા બાબતે કારણ દેવાની એમનામાં સિદ્ધિ હતી. એક દિવસ એક અટપટા પ્રશ્ન લઈ એક છોકરો એમની પાસે મળે.

“શું તને આ નથી આવડતો ?” પ્રોફેસરે પૂછ્યું.

“ના સાહેબ, કંઈ સમજી શકતી નથી.”

“વાર, એકવાર ફરી ગણી જુઓ અને નહીં વાસ તો કાસે ૪ વાગ્યે મને મળે.”

છોકરાએ બીજો દિવસે મળેલા પ્રોફેસર જ્ઞાનરાવને ૪ વાગ્યે શાળામાં કસર ન રાખી પણ પ્રોફેસર તે મળ્યા ન નહીં કંઈ બીજા જાગ્રામાં કસાસના છોકરાએ પેલા બાઈને સ્વયં ૩ માથાકૂટ મૂકીને લાગ્યો કંઈ બીજા પાસે સમજી શકે.

પ્રોફેસરનું પસંદગી આતુ હોવા છતાં પણ પમાર પૂરા પંદરસો રૂપિયાનો લેતા દત્ત તથા વિદ્યાપતિના સેંકડો સરદારીદોટ અને બાળકો દત્ત. અંગ્રેજ પ્રીસીપાસની સાથે તકરાર થવાથી એમને પાણીયું મળ્યું. એક ઉપર બારતની ઇંગ્લીશમાં સરદારીદોટને

લીધે જમ્યા મળી પણ પરતુ ત્યાં એમને ઇંગ્લીશમાં મળીને વિષય સોંપાયેલા પ્રોફેસર અથવા પરતુ એક માથાકૂટ શોધી કાઢી તેની પાસે લેકચર સંખ્યાની જમે તેમ એક વરસ બેઠી કાઢ્યું. અંતે ત્યાંથી પણ પાણીયું મળ્યું.”

મારા જ્યોતિષને મારે પ્રોફેસરને પણ માન હતું. ઉપર ભારતથી જમ્યાના તો એમને મળ્યા અને કહ્યું, “ભાઈ, હવે ક્યાં જઈશ ?”

એમના પ્રત્યક્ષ પાસે મે કહ્યું, “સાહેબ, તમને કંઈ સરકારી ખાતામાં સારી જમ્યા મળશે એમ લાગે છે.”

લગાઈ રાજ પણ જઈ હતી અને તેજ સર્જન બુના સરદારીદોટ પ્રોફેસરની બદલે પાયાં અને પ્રોફેસરને એરાટ્રોમમાં ઇંગ્લીશમાં નોકરી મળી અને નામપુરમાં જ મુક્યા એક દિવસ એકએક મને નામપુરમાં જોઈ તે મળ્યા પુરત મળે જ્યાં અને અવારનવાર પોતાની મુશ્કેલી બધી પૂરી કુર કસાસના એક દિવસ પ્રોફેસર મળ્યા અમરાટમાં મારી પાસે જમ્યા અને મોલ્યા, “ભાઈ, મારે જોધપુર જવાનું આવ્યું છે ત્યાંથી ઇંગ્લીશમાં આવવાનો છે અને એરાટ્રોમ વીજળીકરણનો જાગ્રતમાં સર્વો કરવાની છે.”

“સાહેબ, તો કંઈ નહીં.”

“શું કંઈ પત્યર, કંઈ ઇંગ્લીશમાં એન્ડ-પરીખામાં શું નહીં ? ને તો ખરો મંદ કેવા છે ? પાણીયું મળે તેમ તો નથી ?”

મે મળે જોઈ કહ્યું, “સાહેબ મળે મળ્યું છે કંઈ વધી નથી.”

“આ મળેલા જમ્યા પર જ જઈ” છું. ને મળે રીકે દશે તો મેર તાજ ફરીયો

જુલુ સલામત છે અને મારી પત્ની તને તાર
મોઠથી આપશે. ”

“ હા, હા, તમે ખુશીથી આવો અને
પણ ગભરાતો નહીં ”

પ્રોફેસર તો બેઠપુર ગયા અને ત્રીજો
દિવસે ‘ સજ સલામત ’ તો તાર આવી ગયો.
હું પણ વિચારમાં પડ્યો કે પ્રોફેસરે શું
દાવ બેલ્યા હશે. હજી દિવસ પછી પ્રોફેસર
પાછા આવ્યા અને કહ્યું ‘ ખુશ દત્તા. ’

‘ કેમ સાફેત શું થયું ? ’

‘ અરે, પેસો તો મારા કરતાં પણ
વધારે મૂંઝાં નિકળ્યો. ’

‘ પછી શું થયું ? ’

‘ મેં કશું આવ બાઈ દરખા, આપણે
એક સરખા. એક તરતના પાસ થયેલા
ઈન્જનેરી ઇન્સ્ટિટ્યુએટને રોકાઈ જઈને
સીધું અને હમે જાનેએ દસ્તાખત રોકાઈ
‘ પાડ્યા. ’ ‘ હો...હો ’ પ્રોફેસર મોઠથી દસી
પડ્યા.

હું પણ દસી પડ્યો અને હજી પણ
પ્રોફેસર બનારે નાહ આવે છે ત્યારે પ્રારબ્ધની
મહિદારી પર હું વારી બાઈ છું.

મદદા પ્રાપ્ત કરેલા માનુષને નિહાળી કર આપતો પડે છે-

પેસા વિનાનો માનુષ મરીત છે, એ ખરું; પરંતુ જેની પાને પેસા સિવાય બીજું
કશું નથી, તે વધારે મરીત છે.

ધી ભારત વિજય મીલ્સ લિ.

(૪ લો લ)

ઉત્તમ અને ટકાઉ

કા. પ. ડ

અને અસા. રમણલાલ ચંપકલાલ એન્ડ કું.

અનેક સ્ત્રીઓથી તત્ત્વચિંતકો ઓળા વિશિષ્ટ ગુણોનુ વર્ણન કરતા આખા કે મનુષ્યોના ગુણોના વિભાગ કરી અચુક સ્ત્રી ગુણો અને બીજા પુરુષ ગુણો છે, એમ તેમણે નિર્ધાર કર્યો છે. હજી આજ પશુ એ વિભાજના મૂળ વર્ણીકરણના સિદ્ધાંતોને સામાન્યતા, સ્વીકારી લેવામાં આવે છે, પરંતુ સમાજશાસ્ત્રીઓની શોધખોળના પરિણામે એ માન્યતા ક્રાંતિકારક પરિવર્તન પામી છે.

મૂડે મૂડે જિન્ન ગતિ, તદ્વત્સાર જુદા જુદા વિચારોએ 'સ્ત્રી'ના 'મુખ્ય વિશિષ્ટ ગુણ' જુદો જુદો અર્થાત્મો છે. હીમેન્સ વ્યવસ્થા-શ્રીમિતતા ઓળા મુખ્ય ગુણ અર્થે છે, જુના લોઅરોસો આત્મસ્તપ્ત્ય સ્ત્રીગુણોમાં પ્રથમ મુકે છે, લીપમેન બેદરતા Vulnerability ને પ્રથમ સ્થાન આપે છે, ત્યારે ક્યુડિના અભિપ્રાય પ્રમુખે જાત અભિગ્રાવાઓ એ સ્ત્રીમાં 'રહેણાં વિશિષ્ટ ગુણ' છે. આ પ્રમાણે દરેક વિચારકોના મતો જુદા પડે છે એટલુ જ નહિ પણ બીજા સ્ત્રી ગુણો વિષે પણ તેઓ 'એકમત' યથા જણાય નથી. સદનશીલતા, 'ભાવુક્તા, સિદ્ધાંતો વિષે નીરક્ષતા, અજાત સંબંધમાં વિદેશ શ્રીમિતપણું અને સ્વાભાવિક પુરુષગુણો જેવા સ્ત્રી ગુણો માટે દરેક વિચારકોના મતો જુદા પડે છે. કોઈ એક પર વધારે ભાર મુકે છે તો બીજાઓ બીજા ગુણોને મદ્દવ આપે છે.

વિદ્યાર્થીઓના મોટા સમૂહોની કીજીવટ બરી તપાસ કરી એ અમેરિકન વિચારકોએ નિષ્કર્ષ આપ્યો છે કે સંપૂર્ણ સ્ત્રીત્વ દુનિયામાં નથી. ધરમધ્ય, ક્ષાલિતવક્ર અને ઓછો મગ માગના બંધાઓ સ્ત્રીઓ સામાન્યતઃ, પક્ષક

કરે છે. પુરુષો કરતા સ્ત્રીઓ વધારે સદાનુ-શ્ચિતવાળી, પ્રેમાળ અને દયાળુ હોય છે એમ તેઓ માને છે અને વધારામાં જીજીર્ણ છે કે સ્ત્રીઓ એકંદરે વધારે નીતિમાન હોય છે અને તેમની જૂલો તેઓ મુક્તપણે સ્વીકારે છે.

ઓપુરોના ગુણો અને સ્વભાવનો આધાર સમાજમાં તેને મર્યાદા સ્થાન ઉપર રહે છે, એમ તેઓ માને છે ઓળા તામેદાર નતિ હોવાથી, તેમને ધરદામ કરવું પડે છે અને કુટુંબની જંબાળ રાખવી રહે છે. જવનનમાં શાંત, સદનશીલ રહેતી હોવાથી, તે નિમજ્જબાથ, પવિત્ર, ઓછાજોશી અને ઘરમાળ હોય છે. પરણિત જીવનમાં તે પતિ કરતાં ઓછો ઉમ્મરની હોય છે અને તેની મુંદરતા અને મોહકતાના પ્રમાણમાં તેની કદર ઘાંય છે, એટલુ જ નહિ પણ ધણીવાર તો તેને દીંગણી જેવી ગણી લેવામાં આવે છે. આથા જીવનથી તેની સુદિ ઉતરતી પકિતની યથા છે અને તેની અભિગ્રાવ્યો કૌટુંબિક જીવનમાં મર્યાદિત રહે છે, ધારીરિક સક્રિયતા સંપૂર્ણ વિકાસ થતો નથી અને તે એક પતિત્વમા વધારે માને છે શોધખોળ કરનારાઓએ દાખલા આપી પુરવાર કર્યું છે કે જે સમાજમાં પુરુષ તામેદાર નતિ છે. ત્યાં પુરોમાં ઉપમુકેત સર્વે સ્ત્રી ગુણો નેવામાં આવ્યા છે સન્નમાં તે નાની ઉમ્મરનો, તેની મુંદરતાના પ્રમાણમાં તે કાલક્રમતવાળો, ઘરમાળ અને સામાન્યતઃ તે એક પત્નીત્વ ચાકતો જણાયો છે

સી અને પુરોમાં રહેતા ગુણોની જિન્નતાનો આધાર કોઈ મુજબત તદ્દાવત પર રહી નથી પણ માત્ર આકર્ષિક છે એમ આમરિટ મીઃ માને છે. સદનશીલતા, 'જીમ,

વાત્સલ્ય વિ. સીમાવો ધણા પુરુષોમાં પણ
નેવામાં આવે છે જ. સી ગુણો અને
પુરુષ ગુણો બિન્ન પાડવાને કાંઈ ચોક્કસ
સિદ્ધાંત અપભવર યથા થઈ નહિ.

ખેતિદાસીકારણો અને ચારીરિક તકાવતને
સહને સીમા વધારે દદ, પવિત્ર સદનશીલ
અને વધારે વાત્સલ્યવાળા હોય છે, પરંતુ
પુરુષને પગરુ હોવાથી તે વધારે કાગદાવ-
વાળા અને શબ્દિક ગતી હેતરવેડી કરતા સીમા
મે. જામ તેની બુદ્ધિ તીવ્રતર બની છે અને તે
શોધખોળો માટે તેનો ઉપયોગ થાય, તો
પુરુષોના કરતા વધારે સારા પરિણામો તે
લાવો શકે એમ કહાય. આઈ. થોમસ માને
છે. પણ તેનું સાનુર્ભૂ દૈનિક જીવનના પ્રપચમાં
જ વેકાફ મળે છે

એરિસ્ટોટલ કહે છે કે સીમા વધારે
વાળા હોય છે અને તે સદા રડી પડે છે.
તે ઝોખી, કજાખોર અને જાળવેલી ઘઉં
વાળી છે. તે પુણ્ય કરતાં સીમા આચારાદી
દોષ છે. અને જરાજરામાં નિરાશ અને છે તે
નિર્ધન, બુદ્ધિ અને પવિત્રતા માટે કોઠી
કાળજીવાળા હોય છે "

પણ આધુનિક અભિપ્રાય એવો છે કે
તે શારીરિક તકાવત હોય છે, તો સી
અને પુરુષ ગુણોમાં કાંઈ ખાસ બિન્નતા
હોતી નથી. માત્ર સી પોતાની અત
જાતના પર વધારે જ્ઞાન આપે છે અને
સહેજ વધારે ગર્ભિણ હોય છે. આ તકાવત
પણ સ્વભાવજન્ય છે કે નહિ તે માટે કાંઈ
કે. એટલે તકાવત પણ તેને મળતી જોવાથી
ઉદભવે છે એમ માનવામાં આવે છે સીમા
જેમ જેમ પુરુષશક્તિઓમાં વધારે પડે,
તેમ તેમ આ જાતના તકાવત અગ્રવ થઈ

અમારના સમયમાં અપ્પમ વર્ગની
સીમાઓ કામ કરતુ એ પણ અગ્રવનક

સેખાત, સીમા અભ્યાસ કરતી તે પણ
માત્ર સરકારી કચેરામાં ખાતર જ, ધર્માર્થ
તેમને જોવાથી આપવામાં આવતી ન હતી.
પણ ઔરોગિક અને સામાજિક પરિવર્તનો
અને ચાકાંતિને લઈને આ પરિસ્થિતિમાં
પ્રક્ટિ બાંધે છે. શરૂઆતમાં તેઓ નર્સ
અને પછી સિદ્ધિકાના ધર્મામાં પ્રવૃત્ત
થઈ, પછી કારકૂન, રેનોમાફર બની,
વિદ્યાની શોધખોળોના પરિણામે મજૂરોનું
કામ હળવું બન્યું અને સીમા મીઠ,
લોખંડ અને કાલ્કાના કારખાનાઓમાં પણ
મજૂરી કરવા લાગી અને ઉદ્યોગ યુદ્ધ વખતે
મજૂરોની તબી પડતા સીમા સર્વે ધર્મામાં
કામચલાઉ થઈ.

અને સમાન દક માટેની તેની પ્રવૃત્તિ
વિરમ્ય પમાડે એવી ત્વરાથી પ્રવૃત્તિ કરી
છતી. એ અજવળો પુરુષોએએ જ પ્રતિ-
કર હશે એવું નથી; પણ મણી
અમરણ સીમાએ પણ વિરોધી ક્યા.
મહારાષ્ટ્રી વિરોધીમાં તો મુધારાની આ
માંથી પ્રવૃત્તિ અટકાવાની સલાહ આપતી
એક અપીલ મંદોર પાડી અને આ મૂલનાથી
આ પ્રવૃત્તિ સ્વેચ્છ મંદ પણ થઈ, પણ તે
માત્ર અધિકાણ માટે જ. એરિસ્ટોટલ અને
વિલ્સન જેવા સી સ્વાતંત્ર્યના કટ્ટર વિરોધી-
એને જ સીમાને નવા હોઠો આપના મુધારા
અપનાવવા પડ્યા. સીમાને સમાન, દક
પ્રથમ સોવિયેટ રશિયામાં મધ્ય. સામ્યવાદી-
એને સીમા છૂટા મળી કે સુવા, પુત્રનીઓ અનના
મધનથી મુક્ત રહી પરચિન જાનના લદાવા
માજના ઘાવ્યા. સુવાને રાજકારણમાં એવા
તો પ્રવૃત્તિ દતા કે પશ્ચિમ જીવનના નૈતિક
અધોના વિનિ વિચાર કરવા તેમને સમર્થ
ન રહેતો અને તરફ લાગે અને પાછી
ધોવામાં આવે, તે પ્રમાણે નૈતિક બોધો

માણી લેતા. પણ પુરુષો પણ નેતા નીચ, સ્વાર્થી, બેદરકાર અને બેવશ નીવડ્યા એમ ઓછોતે માસમ પડ્યું. અપમાન થયું તો કુઝી થઈ, ત્યારે ખુદ લેનિને ઓ ગાણી પોતા નેત્રી પદ્ધતિ અટકાવવા માટે ઉઘ્ર અને કડક સૂચનાઓ કરી. ધણી મુવતીઓએ હારમાફ કરી કે આ સ્વચ્છંદી પ્રેમ નેત્રી ઉત્તમ પ્રેરણાઓ નાશ પામે છે અને સ્વાર્થી પુરુષો નોંધકૃષ્ટ બેદરકાર મને છે કદી કુલ્લો આપણે ત્યાં આગળ વધતી સી પ્રવૃત્તિના સમાવેશ આમાંથી થતો બોધ થો. સુધારક બાઈ-એનોને શિખામણ આપવાનો મારો આ પ્રવૃત્તિ નથી કારણકે શિખામણ બદલા કરવી લાગે છે અને તેનો સ્વીકાર થવાના નક્કે તે તિરસ્કૃત થાય છે. એટલે હું તો રશિયન મુવતીઓના અનુભવ પ્રત્યે તેમજ પ્લાન માત્ર એટલું છું તેમાંથી મોઝ સારતી તારવણી કરી થતો પામ અજ્ઞતાય કરી એવી આશા રાખીશુ. ઓ-પુરુષોના દો આને રશિયામાં પણ સમાન રહ્યા નથી એટલું માત્ર જણાવવું રહે છે.

અમારે સોને એક ના ખોપ હવે—સુખી લગ્નમાં નોડાનું આને એ એકમુ ખોપ રહ્યું નથી. તે પોતાની જરૂરિયાતો માટે કમાતાં શીખી છે; નવાં કાર્યો તેણે ઉપાર્જક છે અને તેમાં તેણે સફળતા સપાદન કરી છે. અમ તેના કિરે નવા મોળ વધ્યા છે પણ છુતી ફરજોની જવાબદારીથી તે મુક્ત થઈ રહ્યા નથી. ધર સમાજનું, સવાનો ઉછેરનો એ કાર્યો હજી તેને સમાજના રહે છે કમાણી માટે ધંધો કરવો અને, પ્રકાશનો જોળો વહેવો, એમ તેને વધારે હિંમત કરવો રહે છે કાસેજમાં બહુતાં બાઈ-એનોમાં બાઈ કાસેજમાં બહુ ખાવે એટલે તેનું કાર્ય પુરું થાય છે, પણ એનો અભ્યાસ ઉપરવત બરકામમાં મદદ કરી પડે છે. બાઈ પર

આવી વાસણ માંલવાનું કે કમરો કાઢવાનું કામ કરી એવો મોઝને વિચાર સરખોય આવતો નથી.

અંતમાં એટલું કહીશું કે આને ઓછોતે સમાન હક મળી રહ્યા છે, તેમને ધંધાઈ નોંધતી ડેળવણી મળે છે, સામાજિક વાતાવરણમાં ફેર પડ્યો છે, જાતિય પવિત્રતાની ભાવના પરિવર્તન પામી છે. કુદમાં ઓ પુરુષો વચ્ચે રહેલા ધણી બેદા નાક વાતાવરણને આભારી છે એમ માનનારોએ મળી ફરિયાદ કરવા કારણ રહેતાં નથી.

ડોંગરેનું
બાલામુત

પીવાયી છોડરાઓ
ફેરવણી થાય છે.

માહિતી:—

કે. ટી. રોમરે કં.

સુઅમ ૪

ઉધ્ધતાઈ

[રસિયન નવલિખા]

ધણા વરો ખરની વાત છે. ચારેક વર્ષ
અગાઉની કે કદાચ વધારે. ત્યારે મેઝોમાં
મેમરી નામનો એક માણસ રહેતો હતો.

તે સોવિયેટ સરકારની નોકરીમાં હતો.
તે નામુ અજનાગ હતો. તે કંઈ પણ જુવાન
ન હતો. પણ તેને યુવાનોની સેવન ધણી
અમતી. રજના દિવસોમાં તેથી તે મીઠાગની
રાખતો. ધણા યુવાનો-આમળ પડતા
વિચારોના અને બિન જાણનારો ત્યાં આવવા.

તેમને હંમેશા ધણા વાદવિવાદો થતા.
તેઓ કાળ, ફિલસૂફીની વાતો કરતા. અજાત,
તેમાં કલાનો પણ જરૂર ઉત્તેજ થતો. નાટક
અને રંગમંચિ ચર્ચાનો વિષય બનતા.

પણ એક પ્રસંગે તેમની વાતચીતનો
પ્રવાહ આંતરરાષ્ટ્રીય શબ્દકોશમાં પરિણમ્યો.
બનવા જેવું છે કે એકાદ અતિથિએ
ઠીક ઠીક વ્હા પીને કંઈ ખાસ આંતરરાષ્ટ્રીય
ઉત્તેજ કર્યો. મારી ખાત્રી છે કે કોઈ બીજાએ
તેની વિરોધ કર્યો. ત્રીજો 'હાલેન્ડ' એમ
બોલ્યો. પછી મેમરી કંઈ મૂર્ખતાભર્યું
બોલ્યો. હશે અને તરત જ અજર વિવાદ
ચલ્યો. અવેશ, શેર-મોર વિ. ખરો
વાદવિવાદ.

પછી કોઈ 'આફ્રિકા' બોલ્યું. તો કોઈ
'ઓસ્ટ્રેલીઆ' બોલ્યું. વિવાદ મુદ્દા રહિત
અને અર્થરહિત બન્યો.

આ વચ્ચે એક સીડોરાવા નામની યુવતી
બેસી "ખિરાદેશ, જે વિશે આપણે કંઈ
જાણતા નથી તે માટે શા માટે દલીલો કરી"
કોઈ અધિભારીને રેલીફેશ કરી પૂછીએ કે
"તમારો આ વિશે શું અભિપ્રાય છે? કે
જિવાદનો અંત આવે."

શરિફાંત ચતુર્વેદી

બીજા પરોણાએ અળકર્માં કહ્યું "તમે
તો પ્રેસીડેન્ટને રેલીફેશ કરવા સલાહ
આપશો."

સીડોરાવા સહેજ હીછી દેખાઈ, પણ
કહ્યું, "શા માટે નહિ? આપણે કેમચીનને
(પ્રેસીડેન્ટને) પૂછીએ કે આ વિશેનો કોઈ
નિષ્ણાત છે પછી તેની સલાહ લઈએ."

અધા પરોણાએ ચૂપ થવા અને રેસિફેશ
સામે જોવા લાગ્યા.

તે વખતે કું'ધાર કું'કે રાષ્ટ્રીય પ્રેસી-
ડન્ટ હતો. સીડોરાવા વધારે શીકડી પડી
બોલી, "આપણે રેસિફેશ પર રાષ્ટ્રીયને
પૂછીએ!"

અતિથિઓમાં અરબક લગ્નો. ધણાએને
એમ કરવામાં મજા દેખાઈ બીજાએએ કહ્યું
'એમાં ખાસ કંઈ નહિ.' અને રેલીફેશ
તો રખત વિરોધ કર્યો પણ મેમરીને અજ-
માવડ કરી જોવા જેવું લાગ્યું.

"અજાત, આપણે તેને જરા દરકન
કરીશું. ખરા પણ તેની જોડે વાતચીત
કરવામાં રસ પડશે. મને યુવાનો તરફ પસંદગી
છે. અને આ માટે જ કોઈ યુવકને મારો
રેલીફેશ વાપરવો કોઈ તો તેમ કરવા કું
છટ આપું છું."

સૌથી વધુ દિગ્ભવવાઓ યુવક મિટ્રોલીન
રિધર પગમે રેસિફેશ પાસે જતાં બોલ્યો,
"હું કદાચ જ રેશન કું'છું" કહી રેસિ-
ફેશ રીસીવર હાથમાં લીધો "મને કેમચીન
સાથે જોડી આપશો?"

ખાસ રીકડી બધા અતિથિઓ તેની ફરતે
જાયા સીડોરાવા તો તફન ધોગી પુછી જેની
કંઈ અર્થ અને આ યુગજાટમાંથી હજી
લેવા બદાર નીકળી બીની રહી.

પોલીસોને પણ જાની ખબર પડતાં મેમરીના હમમાં આવ્યા અને માગાની માલીકનાં પણ ત્યાં દાખર થઈ. આ દૃશ્ય ઠીક ઠીક પાર ઉતરે કે હેમ તે જોવાની તેની જાગૃત્તાઈ હતી.

તે જા જુઆ ઝીંબી રહી. તેની આંખોમાં કિસ્મીનતા હતી અને કુવાનોની અધિકારીઓ પ્રત્યેની બેપરવાઈ તે સમજી ન શકી.

સાહસિક મિટ્રેલીને કહ્યું, “ મહેરબાની કરી નિગાહ રાખીને ટેલિફોન પર બોલવામાં આવે ? શું ? ”

અંત અતિથિઓએ એકાએક મિટ્રેલીનો બહેન અસાધ્ય મનોરો જોયો. તેની આંખોમાં અભયુદ્ધ હતો અને તેણે રીસીવર બે પુટલુ વચ્ચે ઢાળી દઈ ધીમેથી પૂછ્યું, “ હું શું કહું ? તેઓ પૂછે છે શું કામ છે ? કાણ છે ? સેક્રેટરી હશે શું ? કહો ! બોલોને ? ”

જ્યાં જતા દૂર બસી ગયા. એકે કહ્યું, “ પ્રવહ કાશીશ્વર ” એમ કહી ‘તત્ત્વોની ઝોરીશ’ મેંદા એમ કહે. ”

“ પ્રવહ તત્ત્વો ” મરેસા અવાંતે મિટ્રેલીને કહ્યું, “ શું ? હા-હા લેખ માટે. ”

કોઈએ ધીમેથી કહ્યું, “ હવે તમે એટલે પ્રત્યાવ ક્યો. યુ મરી ? ” આ માટે જુક મોલ્લા ? સાચું કહેતાં છટી જવાત. હવે કાણ જાણે શું મરી ? ”

અને માગાની માલિક-જવાબદાર વહિની ચીસ પાડી છટી. “ અને તમે મારી નાખી ? હવે મારું જીવન જ-મુ. રીસીવર મૂકી દો. મૂકી દો એકદમ, મારા અગામીથી હું દેશનાઈકને ટેલિફોન કરવા નથી દેતી. ”

અભયમેદા મિટ્રેલીને એમ તેમ જાણને જોઈ પછી રીસીવર મૂકી દીધું.

જ્યાં સુધીયપ થઈ ગયા કેટલાકો આસપાસ થયા. થોડા બેસી રહી આ જનાવ વિશે કહવાના કરવા સાગવા સાચું કહ્યું હોતવો ઠીક થાવ. એસિ-કેન્ટને ખાનગી કામ માટે પૂછવાનું હતું એમ કહેવું જોઈતું હતું. એમાં કોઈ ના ન પાડત, પણ આ જુઆણી તો વાત બચકર જની મળી છે. ”

આ ચોંત વાતચોંત દરમિયાન એકાએક ટેલિફોનની ધડકો વાળી. નિશાચરને મેમરીએ જાતે જ ટેલિફોન ધીધી.

તેનીઆંખો વીકસો-અમકચો-એકો પર પ્રભેદ છટ્યો. અને રીસીવર હાથમાં ધૂળવા સાગવું. એક અવાજે અજાણ કરતાં કહ્યું, “ જીજીઓ ત્યાં ન હતાં તે પણ સંભળી સાચા. ” નિરાશ રાહકોળને કાણ મોજાવણ હતું ? આ માટે બોલાવતા હવા ? ”

“ સુઠ છે ” મેમરીએ કહ્યું. “ કોઈએ મોજાવણ નથી. માફ કરો. ”

“ કંઈ જૂલ નથી ટેલિફોન નમારો ત્યાંથી જ આવ્યો છે. ”

ઉત્તાવજે અતિથિઓ રીક્ષી ગયા અને નિગાહ વધતે બહાર નીકળીને પણ અધિતિઓએ એક બીજાને ન જોવા કોટિય કરી.

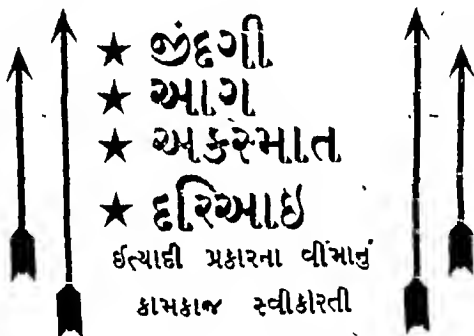
આ જોતે ટેલિફોન અનાક નીકળી મરેસા એક અતિથિએ મળકમાં ક્યો હતો તેની શોધને ખબર ન હતી.

કેસર=હિંદ

ઇન્ચુરન્સ કું. લી.

હેઠ બોડીસ . ૧૪લે. મહાત્મા બાપી રાઠ કોટ મુંબઇ.

સહકર હિન્દી વીમા-સંસ્થા

જનરલ મેનેજર :

શ્રી. આર. જી. સુતરીયા

મુંબઇ.

: પ્રાચ્ય મેનેજર :

શ્રી આર. વી. રાવલ

રાવપુરા શાન્તાકુંજ-વડોદરા.

ડાંગનો ઇન્કારો

★
મહિમાઈ દિવેદી

સન ૧૮૧૮માં પેશવાના પતન સાથે અંગ્રેજો સર્વ સત્તાધીશ બન્યા એટલે એમની નજર કુમેર બહારી-સરખા ઉત્તમ નજી પેશવા આપનાર ડાંગના પ્રદેશને આગળ કરી, એની કુદરતી રહેલતનો લાભ ઉઠાવવા તરફ વળી, પણ એમનો એ દેવ નર સ્વામીમાં કેટલીક મુશ્કેલીઓ હતી અને કોડીક અગુરુળતા પણ હતી. જાગૃત્તાઈ ડાંગના પ્રદેશનાં હવામાન પશ્ચાં જ મરાઠા હતા અને એનો અટપટી જ મલવાદો, ત્યાંની વોહાંની વસ્તિને લોકલો જાણી ને કરવાનું કામ હતું હતું.

એ સમયે ડાંગમાં પશ્ચી કસ્ટો હતી. એમાં મીપત રાજાની આરવીની કસ્ટ મુખ્ય ગણાતી એ ઉપરાંત કોઈવતી, ગદી વાંઘરીવડ, કોરલી, પીંપરી, સિવગર, ચીમલો વગેરે કસ્ટો પણ મજૂરીમાં લેવી પડે એટલી બળવાન હતી. આ કસ્ટોના માલિકો રાજાઓ હોવાતા. એ ઉપરાંત નાની જમીનવાળા નાજીની સંખ્યા પણ સારી હતી. પણ રાજા, નાજી અને આ જાજણ સંધનો કારખાન ચલાવી આપવા નીમતા તેમના કારખાનો અને દિવાનો વચ્ચે ૧૬૧ ચતોતો પ્રદેશ નાના નાના ગ્રામોમાં બેઠેલાં ગ્રામો હતા. એ રાજાઓના પીંપરને, આજલાજી અને મુશ્કેલીમાંથી નીમતા દિવાનોનું લક્ષ્ય સારે માટે પ્રસન્ન રાજાનું મન મેળવી પોતાની કામગીરી કમાણી સાથે ગામ નક્ષિ મેળવવાનું

રહેતું. જાજણના આ ગામો અમલુ તો હતા, અને બહારની કુનીઆનું તેમનાં જીવન બાન પણ ન હતું એટલે ગામ પશ્ચીઓ હોવા છતાં એમની હાલત સારી ન હતી આ કારણે તેઓ પોતાની યોગ્યતા જમાવી મન મેળવવા આસપાસના પ્રદેશ પર ઘડી પડી વખતોવખત હુલ્લુ મચવી પોતાનાં આદી-કોતરોની રક્ષણ હરોળે પાછળ બચી જાય જતા. એક રીતે કહીએ તો જાજણ, પીંપરનેર, નવાપુર, પેડાં અને તાપી કોડી પાસેના ડાંગની સરકારે આવેલા પ્રદેશમાં અણધારી હુલ્લુઓ બરબાદી અને ખીન-સમામતીની રીતિ પ્રવર્તી રહી હતી. મુશ્કેલો કિસ્સો અને તેની આસપાસમાં આવેલી ગરીબો ડાંગ રાજાઓના હુમલાઓમાર્ગે નાશબાન કરતી વખતે સમામતીની જગ્યાએ તરિક્કી મરજ સાસ્ટી વળી આ રાજાઓને માથાવાડ સરકારના અમલદારો તરફથી રક્ષણ મળતું એમ પણ કહેવામાં આવે છે. અંગ્રેજ સત્તાધીશો ડાંગ રાજાઓના આ ધોંઝાજીઓને જાણે કરવા પ્રયાસ કરતા પણ એમાં તેઓ ક્ષવતા નહીં. ૧

"Partab Singh Rajah of Umallee Southern Dang allows his followers to plunder British villages and refuses to obey Summons of the magistrate." x x "M The Mowass chiefs threaten aggression."

૧ જુઓ : "A severe and harassing Campaign ensues, owing to the excessively difficult nature of the country. The rapid movements of the Bheels and assistance universally afforded to the enemy by the Guicowar's officers."—Lieut J. Ross. 1830.

x x " Raghoji Bangrya, a kofī rebel, was likely to find refuse in the Dangs and Baglan " — એ તરફ દક્ષિણ કાંચોના પગલતસી ન રાજ્ય અંગ્રેજી મામોમા હુટકાટ કરતો અને વિદિષ માથ-રેટના કુકમને ગજાકારતો નહીં તો બીજી તરફ મેવાસનાં બીજા રાજ્યોના કુમલાની તેવારીએ જણાવી તો વળી રામીજી નાંમરીઆ જેવો એકાદ પાવરધો કોણી આગેવાન પણ અંગ્રેજી "સત્તાને મેચેન જનાલી મૂકતો." એટલું જ નહીં પણ અઘર અને ઝોજ-શીસમી મદીમાં તો પારધી જેવી જંગલમાં શિકાર પર ગુળરો કરી બદલી ખાનારી જાતિએ કાંચમાં કામ ન કાઈ રેળીમાં સામેલ થઈ કાંચની બદલના આગે પર દલોટ કરવા મરિયાલ.

છોટનાદ અંગ્રેજ સઘળી જમીનનો માલકી હક સરકારનો ઠેરવેલો પણ ત્યાર પછી દક્ષિણમાં સત્તાપીય અનેકા મહીક અંગ્રેજે તો જામની જમીનનો હક જે તે મામતો દરાખ્યો. પડતર જમીન ચારણ તરીકે ગણાતી અને ખેડાણ જમીન ખેડે તેની માલકીનો ગણાતી એથી પણ જમીનો જલે કરી જામીર-દાર બનવાના મનસુવાને વેગ મળ્યો હતો.

આ નવાનું એક પરિણામ તો આખું જ હતું અને તે એ કે લગભગ એક સદીના બીનકાનુદાર મખરચ રાજસત્તાના પરિણામે કાંચની આસપાસનો નવાપુર વિ આગે જે એક કાલે ધણી સમૃદ્ધ હતા તે નરબાદ થઈ ગયા. ટેવરનીચર સરખા ફેંચ મુસાફરે નવાપુરની આસપાસ ઉમી જાતની કાંચર મતી દોવાની નેધિ કરી છે અને એ પ્રદેશની ખેતી તેમજ

બીજી આગાહીની ખાસ પ્રસથા કરી છે પણ આ અંશિયર રાજદારી પરિસ્થિતિમાં એ નવા સાફ થઈ ગયું તેની ખબર કશી સુધી વળી નથી. એ ખર છે કે કાંચ અને મેવાસી બીંધોને અંગ્રેજ સત્તાએ યાજી પાડ્યાં પણ તે કાંચના ઉર્ધ્વ કાંચરતી ધાકોના વેપારનો એક દબ્યું કાંચ મેળવવા મારેનાં જેવુંથી જ એમ કહેવું પડે છે.

કાંચની ઉપર અખાલી ગયા એ પરિસ્થિતિ પર કાંચ મેળવવા મારે માઉન્ટરુન્ટ એટલી-સ્ટન એ વેપારીને સગપ્પા અંગ્રેજ સત્તાધીશને ધામ્યુ કે કાંચને દેખાવવામાં બદારતી પ્રજાની જાનેલા લકરરી ટુકડીઓ કામ લાગવાની નથી. એને બદલે રથાનિક વસતિમાંથી જ તાલીમળજી બેસર ઉજી કરવામાં આવે તો જ કાંચમાં દબલ કરવામાં સંજગતા મળે અને એથી સન ૧૮૨૨ મે મિઝુનર્થ સરકારની જાનુમતિથી બીજા પલટણ ખૂટી કોંચનું દેશવામાં આવ્યું.

આ પલટણ મારે ખાનદેશમાં ધામ્યું નાંખવામાં આવ્યું પલટણમાં દાખલ થનારને એ જાના રોજ અને માસ આખરે તાર ખાના રોકકા પગાર તરીકે ચુકવી આપવાનું ધારણ દરાવવામાં આવ્યું અને તે ઉપરાંત તેમને માથે લીધી પાપડી, સરોઈ અંજરણું અને કમરે પુટી નીચે આપી રહે એવું કુખી જેમ લપેટવાનું પોતાકું એ લકરરી પોતાક તરીકે નક્કી થયું. આગે બીંધોના પ્રદેશમાં રમાયલી અને બીંધ, તાડી, નાવકામાધી અનેકી પલટણોએ જે કામ અંગ્રેજો અને તેમના સારી રીતે જેળવાલા લકરરી કાગના પ્રદેશમાં કરી શકે એમ ન હતું તે કરી જતાવ્યું અને કાંચ

૨. જુઓ : લોક રાજના પત્રો.

૩. " જ. અહિંરામની નેધિ સન-૧૮૩૩.

૪. જુઓ મિઝુનર્થ સરકારનો દિનંદના સરસેનાપતિ ઉપરનો પત્ર નં, ૪૭૪-૧૮૨૫.

અમી. એ કામ પૂર્ણ થતાં જ્યાં પસંદજોને પણ વીએગી નાંખવામાં આવી.

આમ એક તરફથી ઘસડી જળમી અને બીજી તરફથી માળીઆણા ગામી આપી કાંતના ગાળાએને વણ કરવાની તજવીજ અંગ્રેજ સલાધીશોએ શરૂ કરી. સન ૧૮૨૮ માં કાંતના માનવોના રાજાને પોતાને તમા તેના નાધીકાને મારે રૂ. ૧૫૨૦, નું સાક્ષીઆણું નાંધી આપ્યું. તેમજ કાંતની વચ્ચે કંટાણે મુઠક દોવાથી તેમને પણ કાંતનાં વોફાનો બધ કરવામાં મદદ કરવા વડેદરા રેસીડેન્ટ મારફત કહેવામાં આવ્યું. ગાળકવાડ સરકાર તરફથી પણ કાંતના કાંતનેક રાળાએ અને કારણગીએ વચ્ચે રૂ. તેરેક દળરની રકમ હક તરીકે આપવામાં આવતી ૫

આમ છતાં પણ સન ૧૮૩૦ માં જાતવીના કીપત રાળાએ પીપલનલી તાળરા સુદી અને તેના નામક હાંકે ગાળકવાડ સરકારનું મહાંજદેવ અને દુર્ભારતીના અંગ્રેજ રાળાએ સીનાડ મારો સુદમાં કીપતારાળા હેઠ પકડાયો કાંતના રાળાએ અને નાધીકાએ લગભગ પંદર વરસ મુખી અંગ્રેજોને મચક ન આપી પણ આખરે તેમના અચાનતાએ એમનું જગ તોડવામાં મદદ કરતી હતી અને સન ૧૮૪૨ માં કાંત ખાસસા

મુનું એમા એવી ખુબી રાખવામાં આવી કે કાંતનો પ્રદેશ ખાસસા કરવાને બદલે કાંતની જુદી જુદી કકરાતોના માલિકો પાસેથી સમસ્ત કાંતના વેનારનો એક દથુ ધનરા અંગ્રેજોએ રાખી લીધો અને તેના અવેન્તમા એ કકરાતોના પક્ષીએને “કક” તરીકે વાપરેક સાલીઆણું નાધો આપવામાં આવ્યા અને તેના અવેન્તમા એ રાળાએ અને નાધીકાએ કાંત અને તેની અસપાસની ધસ્તીપર કાંત તોફાન-ખંજાણા ન કરવાની નિદિપરી આપો.

આ રીતે કાંતનો એક દથુ વેપાર અંગ્રેજના હાથમાં ગયો તો ખરા તો પણ બીજાં વીસેક વરસ મુખી કાંતની રેત નાના મેહાં તોફાનો કરતી રહી પણ આ ગાળામા અંગ્રેજોએ અધવામાં માણું નાંખ્યું. આદવા, સટાણા, ધરણુગામ વિ. ગાણાંજિમાથી કામ પગ ખરાગર પકક જમાવવામાં આવી અને આખરે એ પ્રજા દમાઇ.

અંગ્રેજોને પોતાના આ એકદથુ ધનરામાં મેહાંની કબજા કરીઆનગીરી નોંધવી ન હતી પણ એ પ્રદેશમાં ગાળકવાડ સરકારની કેટલીક જમીઆનગીરી હતી અને તે ખસેડવા મારે તેમણે એ પછી ચેતર ભરવા માંડ્યા તેનું શુ પરિણામ આવ્યું તે હવે પછી જોઈશું.

૫ જુઓ : Selections from the Records of the Baroda Government
No. X. Vol. I. P 167

પ્રખ્યાત ફ્રેંચ તત્તવેદા વોલ્ટર બેલો કરીજ હતો. નદી અગ્રજાથી એક દિવસે તે પસાર થતો હતો, ત્યારે તેણે એક ગાળું મેથુ મથેલું જોયું. તેને પૂછપરછ કરતા માત્રમ પડ્યું કે નદીમાં હુમેલી એક સ્ત્રીને બદાર મેંચી કાઢવામાં આવી હતી. “નાઇ છવે હે કે મરી ગઇ છે” તેની તેઓ તપાસ કરવા હતા. વોલ્ટરે કહ્યું, “જાણના હાથમાં સીના મહોર મૂક, તે જાતી હતી, તો હુમેલી બધ કરી રીશે. તેમ ન કરે, તો જાણો કે મરી ગઇ છે.”

લોહીનું દબાણ

★
મહુલતચંદ્ર શાહ

હવે, ધોરી નસો કે મૂત્રપિંડ વ્યાધિમય થાય, તેમની કિંવા વિગત પામે તે હાલ બ્લડ-પ્રેસર કે સોડીનું દબાણ કયેમું કહેવાય. એવે તેનાથી અઠાળ મરણ નીપળે. પણ સાચેની લેવામાં આવે તો બાત રાત્રીએ દીર્ઘકાળ પર્વત જીવી ચકે એટલું જ નહિ પણ એ રાત્રિ ગિવાગી પણ ચકાય. સોડીના દબાણનો બાલક અસાધ્ય છે, એ ગાન્યતા તદ્દન શુદ્ધ બદલી ૪.

અર્થાત જ એવા રસો બને છે જેમાં હૃદયની નળ્યાઈની અગાધથી જલ્દી ન થઈ હોય. સાધારણ રીતે હૃદય અસક્ત થઈ થકાવ વાર જલ્દાટનો અનુભવ થઈ ચૂકે હોય છે. મૂત્રાસનના વિગતો તો મૂત્ર પરાક્ષને સમને તરત જ જલ્દી ચકાય છે એટલે જ રાત્રિ માટે પ્રથમથી જ સાચમેતી બધ ચકાય એમ છે.

સોડીનું દબાણ વધુ એ શું એટલે હૃદયને વધારે પરિશ્રમ કરવો પડે છે વળી આ રાત્રને સમને ધોરી નસોની વિવાદ કદિન બને છે અને નસો કદિન બનતાં રાત્રી મૂત્ર પામે છે, તેને ખજાણાત યાય છે.

મૂત્રાસનના કાર્ગમાં જિમ્મો યાય, તે કચ્છો બહાર કાઢવાના કાર્ગમાં સિધ્ધિ બને, એટલે હૃદયને વધારે કામ કરવું પડે છે હૃદય જોગથી કામ કરે એટલે નસો સજાત બને. અને નસોમંત્રા લોહીનો કચરો મૂત્રાસન ચકે બહાર નીકળે તો તે નસોમાં એકે કાચ, તેથી હૃદયને વધારે કામ કરવું પડે. મોટરનું એન્જીન અને મોટરના પેઇ, તે પ્રમાણે હૃદય અને ધોરી નસો છે. એન્જીન

જોગથી કામ કરે, તો પેઇ વધારે કરે. અને પ્રાણીઓની નળામાં પણ પ્રવાહીઓ કાપે વહે તો તે નળાઓ પણ બમડે તો નસ કેમ બમડે તે સમજી શકાશે.

હવેની નજીક જ બ્લડ પ્રેસર ૩૦૦ જેટલું જણાય પણ નસો પર તે ૧૦૦ કે ૧૩૦ બળાશે હવે મર્યાદાવ અને જે વાચન આવે ન સિરોસિસ બ્લડ પ્રેસર ૩૬૫ના હવે સિધ્ધિ થાય-નિરુત થાય અને સોડીનું જે વાચન લેવામાં આવે તે કાયેરોસિસ બ્લડ પ્રેસર કહેવાય. કાયેરોસિસ બ્લડ પ્રેસર વગર વધારે અમલનું છે. હા. ત. તે ૮૫ આવે, તો ફિરી નમે વધારે નમે એમ સમજવું અને જે તે ૧૨૦ કરતાં નીચું ન જાય તો તે અસક્ત થઈ છે એમ જાણવું. કાયેરોસિસ બ્લડ પ્રેસર થવું ધોમે વધે છે, માટે તે વધુ થઈ હોય તો રાત્રિ મૂત્ર વધે છે એમ સમજવું. જાથી રાત્રિ અસાધ્ય થશે છે એમ માની લેવાનો જરૂર નથી, પણ તાત્કાલિક ચારવાર માટે બચસ્મા કરવી.

રાત્રિ કપારે પ્રાણપાતક યાય તે વિશે ચોક્કસ કહી શકાય નહિ. ૨૫ સિરોસિસ દબાણબળા કદીઓ ૨૫ વરસ કે વધારે વયત પણ જીવ્યા. કામગીરી જન્વા છે અને ૧૭૦ દબાણ કરતાં માણસો મરી પણ ગયા છે અધિકતરત સક્રિય અને વાસ્ત્વામાં અમેલા સરીર જવારણ પર એનો આધાર રહે છે.

મજા કાઢતો કહે છે કે આ રાત્રિ અસાધ્ય છે અને તેનો હુમલો અટકાવી પણ શકાતો નથી. પણ બીજાઓએ અનુભવ્યું અને જાનુઆરી ૧૫, સર્જિત થઈ છે કે એ

રોગ નિવારી તેમજ અટકાવી પણ સકાય છે
જળી એ રોગ શા માટે થાય તે પણ કહી
સકાયું નથી એમ ધણા દાવતરો માને છે.
પણ બીજાઓ કહે છે કે સામાન્ય રીતે કંઈ
અતિસવત્તાને લઈને આ રોગ થાય છે. વધારે
ખાણું, વધારે કામ કરવું, વધારે એકાગ્રાશમાં
પડવું અથવા દારૂના દુર્બંધનથી આ રોગ
નોપજે છે કેટલાકને વારસામાં સરોર નમળું
મંજી હોય અથવા મૂત્રાશય અસકત હોય તેથી
તે આ રોગના ભોજ બને છે. એવાઓએ
વધારે કાળજી રાખવા જોઈએ.

વધાર પરિશ્રમ કરવામાં આવે એટલે
સેઈર્સ વધારે ઝેરી તત્વો બેઝા થાય છે,
મૂત્રાશય વિ તેમના તરત નિકાલ ન કરે તો
એ ઝેરી તત્વોનો મોલીમાં રાખ થાય છે
અને સરીર વેજમાં કપ માગે છે. તે ખાસ
કરીને ખાંડમાં અને જરૂરના ઉપરના ભાગમાં
ખાસમ પડે છે. આથી દલ્હ અને નસો વધારે
નમળાં પડે છે અને વળી વધારે કચરા ભેજો થાય
છે આથી ઉંધ પણ જનડે છે. આ રોમી સવારે
છે ત્યારે પણ ઘાંસો જ હોય છે, અને પ્રત્ય-
પૂર્વક તે દિનચર્ચો રુદ્ધ કરે છે, ખાધુ કુપ્પા કરે
છે, તેને ઘાંક લાગ્યા કરે છે અને તે આખો દિવસ
ઉંધલુથી જેવા-હોય છે. સારી જીંધ મજ
ત્યારે જ ઉરોરાટ એકો થાય છે અને
સરીરનાં અંગો સ્વસ્થતા મેળવે છે. નવિતર,
દલ્હને બોલે વધે છે અને તે વધારે ને વધારે
નમળું પડતું જાય છે પરિણામે નસો અને મૂત્ર-
શય પણ અસકત થાય છે.

આનો યુ ઉપાય ' પોરાક પર અંકુશ
ગળો ખાંડ એકા બાંધો. ખાંડ ખાવા રૂચિ
થાય ત્યારે કંઈ ફળ ખાઈ એ ઈચ્છા વૃદ્ધ કરો.
ભાજી અને લીસું ઘાંક પુષ્કળ ખાંડો અને પુષ્કળ
પાણી પીઓ. વધારે પાણી પીઓ જેથી ઝેરી

તત્વો વધારે બહાર કાઢી સકો. પુષ્કળ આરામ
અને જીંધ ભો બીજાઓ ખોલે છે, મારે
બીડી ખીનીજ જોઈએ કહી બીડી ખીઓ નહીં.
પીતા હો તો તે એકા કરી છોડી દો, મધપાન
તો આ રોગીઓ મારે બીમકુસ વત્તનું છે બીડી
શર છોડી કેમ કુખી થયાનું અપ્યું નથી.
અને તમારું કામ રીતસરનું જરૂર કરો.
પણ આ સર્વે ઉપરાંત ચિન્તા બીમકુસ નહિ
કરો. આપણા વિના દુનિયાનું માડું અટકી
પડશે એમ માની ચાલવાની જરૂર નથી.

હાઈ બનક પ્રિસર થવું જ દેવ તો આથી
વિશેષ ઉપાયો લેવા પડશે. દલ્હ અને મૂત્ર-
શયનાં કમો સામાન્યપણે થાય તેમ કરવું
પડશે. જીવાળા લઈ અપણાત લઈ હોય તો
ભાજી-ફળ જેવા પોરાક લઈ અને શિયોસન
જેવા સાદી કસરતોથી કુદરતી રીતે અધોરા
મટાકવો જોઈએ. બીડી અસન કિયા અને
દલ્હી કસત કાવાકારક છે. મૂત્રાશયમાં આ
નિગાડો શરૂ થઈ મરો હોય તો કરોડ રજીલ
પર માલીક કરાવવું જોઈએ. દલ્હ નમળું
પડ્યું હોય તો એ નિરતર કામ કરતા
અંતરે સકળ આરામ આપવો જોઈએ.
આ ઉપાયોથી મોલીનું દળણ ઘટવાના અનેક
દાખલાઓ જાન્ય છે. દલ્હની નમળાઈ પણ
દૂર કરી સકાય છે ૨૦૦ સુધી મોલીનું દળણ
પડેએલા દર્દીઓ આ કુદરતી ઉપાયોથી
સુધર્નો છે અ-લાંના સમય જીવા છે. દલ્હ
જગડ્યું તે કહી સુધર્યું જ નથી એ માન્યતા
ખેટી છે. રોગનું મૂળ કારણ દૂર કરી કુદરતી
ઉપાયોથી તે જરૂર સુધરી શકે છે. માલીસનાં
જન્મર પછી દર વરસે લેલીનું દળણ તપાસા-
વવા રહેવું એ સાચું છે. રોગનું મૂળ કારણ
સોધી કાઢી દૂર કરવું જોઈએ. મોલીનું દળણ
એ મૂળ રોગ નથી, પણ વસ્તુતા ચિન્હ છે.

ધીરધાર નિયમનધારાનો સાર

ખેડૂતોના દેવાનો મોજો દૂર કરવાને આપણા પ્રાંતમાં સને ૧૯૩૭ થી ૧૯૩૯ સુધીના ત્રીજી વર્ષના ટુંક માળામાં મહાસભાવાદી પ્રધાનમંત્રીએ અણ્ણરાહુનધારો પસાર કર્યો હતો. હાલે અને આશે તામુકા-ઓમાં તે ધારાનો અમલ સને ૧૯૪૨ ની સાલમાં કરવામાં આવ્યો. તેને અંગે જણ સહત જોડમાં મુખ આપી નવ સાખ રૂપી-આના દલા થયા હતા જેની પલાવટ આસરે ત્રીજી ત્રણ સાખ રૂપીઆમાં યષ અને ધણ મરીલ ખેડૂતોને રાહત મળી. ઉપરાંત નોન નીચેની આસરે ત્રીજી દળર એકર જમીન સાંકુકારના હાથમાંથી છુટી થઈ તેના મળ માર્લે ખેડૂતોને રોપવામાં આવી. આ રીતે સાકુકારના દેવાનો ક્યાર ઓઝો ભેદ ખેડૂતો પાછા દેવાના ક્યાર નીચે ન આવે તે માટે મહાસભાવાદી પ્રજાકીય પ્રધાન મંત્રીએ ત્રીજી સત્તા ઉપર આવતાની સાથે જ ધીરધારને નિયમમાં લાવવા સહકાર નિયમન ધારો (Moneylender's Act) પસાર કર્યો તેનો અમલ આખા પ્રાંતમાં તા. -૧૭ મી નવેમ્બર ૧૯૪૭ થી શરૂ થયો છે. એ માવદનો ટુંક સાર નીચે પ્રમાણે છે. —

કાયદાનાં ધ્યાનમાં રાખવા જેવા મુખ્ય મુદ્દાઓ

(૧) ધીરધાર કરનાર દરેક અંકિતજે ધીરધાર કરવા માટે સરકાર પાસેથી પરવાનો લેવો પડશે. પરવાનો લીધા વિના કોઈ ધીરધાર કોઈ રકમ તલસ અણશે.

(૨) હિસાબ ગિયામત અને સાકુઆ રાખવા પડશે. રાજ્યોજ અને ખાતાવહી

સરકારે નક્કી કરેલી પદ્ધતિ પ્રમાણે રાખવા પડશે. મોઈપણ આસામીને ધીગણ કર્યો પછી ૩૦ દિવસની અંદર સરકારે મંજૂર કરેલી રીતનું એક નિવેદન મોલાલી બાપમાં (આ બાપમાં મુજગતીમાં) તેમજ કરીને આપવું પડશે. જેમાં ધીરાણની રકમ, અને તારીખ, નાણાં પામે તેની તારીખ, જમીનમીરીની વિગત, નાણાં, ધીરનાર અને કરને સેનારનાં નામે અને સરનામાં, બ્યાજનો દર પતાવવા પડશે. આની એક નકલ આર્થિક રક્ષક રજીસ્ટ્રારને મોકલવી પડશે.

(૩) બ્યાજના દરમાં ઘટાડો નાને તેની દુર.

સમીન જમીનમીરી ઉપર ધીરધાર નાણાં બ્યાજનો દર વધુમાં વધુ ફટકો લેખે એટલે કે દર સો રૂપીએ દરમહીને આઠ આના અને તે સિવાયના ઉપર બ્યાજનો દર ફટકો એટલે કે દર સોરૂપીએ દર મહીને બાર આના લેખે રહેશે. એથી વધારે બ્યાજ એટલે કે સવાઈ, દોલિયુ, બે આનિયુ, મધાન મુન્દા પાત્ર અણશે.

(૪) નાણાં (કરજ) વસુલ કરવાની અરરીતિથી અને પત્રવણી

કરજ વસુલ કરવાને સાકુકાર કરજ સેનારની પત્રવણી કરી સકશે નહિ. તેમજ તેને અમદારી કે ધમકી આપી ચકરી નહિ. કે અટકાવત કરી ચકરી નહિ અથવા તેના રાજીદા મમ કરવાની જગો આમળ બટકુ અથવા તેની પુત્ર પાછળ કરવું એ મુન્દો અણશે. એ માટે તે ત્રણ માસની સજા અથવા ૫૦૦ રૂપીઆ ફટકા અથવા બંને સજાને પાત્ર ગણાશે. પોલિસ, આ મુન્દા

એમાં મુન્દેજારને વચર વેર'ંટે પકડી શકશે, અમર વચર ફરિવાદે દેસ કરી શકશે. (કથમ ૩૩) (૨).

(૫) દેવાદાર પાસેથી દેવા પેટે પકોચ આપ્યા સિવાય કાંઈપણ રકમ વસુલે કરી શકશે નહિ.

(૬) જમીનમીરી ઉપર નાણા ધીવી' હોય તે સહી કરીને પકોચ આપવી પડશે.

(૭) ૬૨ વર્ષે પોતાને એપરે ને વિગતે દેવાદારની ચોખ્ખી જાણી નીકળતી હોય તેની નક્કસ દેવાદારને આપવી પડશે. તેની એક નક્કસ આસિસ્ટન્ટ રજિસ્ટ્રારને આપવી પડશે. આવો દિસાળ આ કાયદો જમસમાં આવ્યો તે પહેલાંના ધીગણ માટે કરજ સેનારની ભેખિત માગણી ઉપરથી આપવો પડશે.

(૮) સુદલન દામ દુપટથી વધુ રકમનું દુકમનામુ યર્ષ શકશે નહિ.

(૯) જ્યાં સિવાય જ્યાં જ્યાં અર્થ સિવાય ખીજો અર્થ વસુલ થઈ શકે તે સહી નહિ.

(૧૦) નાણાના આકેસ કરી ન હોય તેની કચુલત કે પ્રીમીસરી તોટ થઈ શકશે નહિ. અને કોઈપણ ખતપત્રકમાં આકેસની જગ્યા ખાલી રાખી શકાશે નહિ.

(૧૧) નાણા વસુલ થઈ જાય ત્યારે સાકુ-કારે દેવાદાર પાસેથી સહી સીકામું કરાવ્યા હોય તે તમામ કામગીરી ઉપર પૈસા ચુકતે થવા છે.

એવો સેરા કરી કરેક ખતપત્ર કામગીરી પાછા આપવા પડશે.

(૧૨) પોતાનું સેણું જોતે નામે કરી આપે તેનું નામ શીરનામું ભેખિત રીતે દેવાદારને આપવું પડશે,

(૧૩) આ કાયદો જમસમાં આવ્યા પહેલાં કે પછી જુના સેણા માટે કોર્ટમાં દુકમનામું થયું હતું તેા કરજ સેનાર અરજી કરી હાલતની સમજા મેળવી શકશે.

(૧૪) આ કાયદો જમસમાં આવ્યા પહેલાંના ધીરાણ માટે કાવા થવા અંજલ છે, ધીરાળ ખેતુનોને જાવા કાવાઓમાં પુરા ન્યાય મળે તે માટે અમલદાર મક્ત વડીલની મોડવણી કરી છે, તેા ખેતુનો એ કામ સેવાનું છૂટે નહિ.

આ કાયદાના મુખ્ય હેતુ પાર 'પાડવાને ખેતુત સહકારી મંડળીનો સભ્ય જાને, તે તેની સાથેજ લેવડ દેવડ કરે અને ખેતુત આપણી ઉપર રહે.

(૧૫) જાતે ખેતી કરનાર ખેતુત જેનું દેણું રૂ. ૧૫૦૦૦ થી વધુ નથી, તેને કોર્ટની ઠીકી અનુસાર ઠેક કરી શકે તે નહિ.

(૧૬) આ કાયદાનો લગ કરનારને પહેલી વખતના યુન્દા માટે રૂ. ૨૦૦ સુધીનો દડ ને બીજી વખતના યુન્દા માટે રૂ. ૫૦૦ દડ અને ત્રણ માસની સજા કરવામાં આવશે.

[મળેલું]

એક જમસુવારના મેળાવામાં ૬૦ વરસનો "જૂઠું હોંચ લેખક હોન્ડેનેસ મેડમ દેસ વિડિમસના ટેમસ આગળથી પસાર થયો. મેડમે કહ્યું." સાહેબ, તમારી બી સન્માનવૃત્તિ કેવી છે? માગ તરફ જોતા પશુ નથી." "જૂઠું કહ્યું. "તમારા તરફ જોત તો હું આગળ ન વધી શકતી."

એક મજદૂર સહેરી કહે છે, કે, હું કરી કોઈને ચૂંટણીમાં મન આપવો નથી. ખારાસ-જાના સભ્યોનાં અપહૃત્યો માટે જવાબદાર થવાનું મને ગમતું નથી."

મહિને પંચાવન

૪
હીલાબેન મહેતા

માથ "છવા, સાતતાળી રમીશું." છવાની બેન પછીએ છવાને રમત માટે બોલાવવા આવી.

"નહિ, આને દુ નહિ આવું. મારે કામ છે. મારા બાપુજી આને અને સિનેમા જોવા લઈ જનાર છે." છવાએ તે સાંને રમવા જવા ના પાડી.

છવાએ પછી મા સાથે જા કરી મુલાખી આપુ નવું શ્રોક પહેર્યું, મા પાસે ફેરવી મોટી ફેલ ગુલામી તેના હેડે કુલ જાંબાળું બને આ છ વરસની છોકરી પિતાજીનાં અવવાની આવડ-રતાથી રાહ જોતી બીબી હતી. "છવા, હજી ચાર વાગ્યા છે. તારા પિતાજીને આવવાને હજી વાર છે. તમામથાં ન બીબી રહે." છવાની મા એ કહ્યું પણ જુના માંબલે તો ને? જલદી તે રોડતી રોડતી યુનિયન એ મોટા માળાના કપાઈંની બહાર નીકળી.

બાપુજીને તેણે પાસેની મશીમાંથી વળા એફિસે જતા જોવા હતા. એજ રસ્તે એફિસે જઈ શકાય એમ વિચારી જ્યાં બહાર નીકળી. પણ તે થોડે મધ અને ઝુલવાઈ. તેને સોધતી તેની મા નીકળી હતી તે છવાને ઉચ્છી ધેર લઈ ગઈ.

રાત્રે નવ વાગે છવાના પિતાજી ઘેર આવ્યા ત્યારે છવા રાહ જોતાં બાકી નવા પહેરેલાં શ્રોક સાથે બીબી અઈ હતી.

૧

બીબી દિવસે તોફારીએ જતાં છવાને ઠાઠાર-લાસે કહ્યું, "છવા, આને પાંચ વાગે તેવાર રહેજો. જરૂર તને સિનેમા જોવા લઈ જઈશ."

"એટલાં વચનો નહિ આપો તો સાફ." છવાની મા બોલી.

"એટલે આખેલાં વચનો તુંજ પાળે અને બીબા બહા એમ?" ઠાઠારલાસ રેલમાં બોલ્યા.

અમે તે ઘાવ તોમ આને પાંચ વાગે જરૂર ધેર આવવું. પંચાન રૂપિયાના પચાગ મારે તેણે કંઈ જીવન વેચ્યું ન હતું મુનિમ રજા ન આપે તો તોફારીનું ગાજનામું આપી દેવું એવો ઠાઠાર-લાસે દૃઢ નિશ્ચય કર્યો પણ મુનિમ જ રાત્રે સાડા આઠ સુધી કુકાને બેસે. સવારે નવ વાગે તે હાજર થાય. એટલે ઠાઠારલાસ વિચારો છુ કરે? "મુનીમની બેગી હિડાના જેવી ગણતર હતી. તેથી તે કરતાં ધરમી નાસવાય કરતો હતો. નહિતર કુકાને આવડો વખત કેમ એવાઈ રહ્યો ઠાઠારલાસને વિચાર આવ્યો.

૨

એ જુની મશી, એ જુની કુકાન. ઠાઠારલાસ કુકાને બદલા અને એજ જુના મુનિમ ત્યાં હાજર. ઠાઠારલાસે કામમાં ચિત્ત પરાવ્યું બીબી જોમાં, દિવાળી લખ્યો, પત્રો જનાવ્યા અને આમ કામમાં પાંચ વાગ્યા, ત્યારે તે મુનિમ પાસે ગયા અને અગત્યવંકે વિનંતિ કરી "મુનિમ કાઢેજ, આને મારે ધેર કામ છે. માટે અને જલદી જવાની રજા આપો." મુનીમ આશ્ચર્યમાં બોલ્યા, "રજા? જારે, ઠાઠાર, પેલી દલ જાનાની જૂલ મશી?" ઠાઠારલાસે કહ્યું, "નહિ, એ શોધતાં એ કલકા જશે. હું કાલે શોધી કાઢીશ જાજો." "નહિ, નહિ ઠાઠાર, પહેલાં એ શુલ શોધી કાઢ." વિચારો ઠાઠાર! તેની જગ્યાએ તે અમે. રેલમાં તોફારીનું ગાજનામું લખી કાઢ્યું, જરૂરમાં બીબા અને તે લઈ મુનીમના રેન્કસ આગળ ગયા તેની સમક્ષ તે પત્ર મૂકી ઠાઠાર બેગો રહ્યો. મુનિમે લખતાં લખતાં રહેજ બીબુ જોઈ ઠાઠાર ને કહ્યું "ઠાઠાર તમે યુલ અગર આપુ. આને મે મડને નાસ ઘરે લલામલ્યુ કરી છે. તને હવે આ માંદનાથી પચારમાં પાંચ રૂપિયા વધારે મળશે. હવે તારો

પમાર પંચાવન કરવામાં આવ્યો છે.”

આ વધારાની વાત સામળી ઠાઠારમાલ
મનમાં ખુશ થયા. હવે ઠાઠારમાલના પત્ર પાછો
કેમ ખેંચવો? તેણે થીમા રહી તે પત્ર પાછો
ઉઠાવ્યો, મુનિએ તે જોયું “કેમ ઠાઠાર એ
કેમો કાઢજ છે?” “મે રજા મટે અરજી
મૂકી હતી પણ દમણમાં કામનો બીડ રહે છે
એટલે તમે મને રજા આપશો નહિ. એમ વિચારી
હું રજા માગતો નથી.” “જરાજર, જરાજર
ઠાઠાર પેરી દસ આનાવાળા બુલ સોધી કાઢ.”
અને ઠાઠારમાલબુલ સોધવા માટે બીલો
અને ખીળ કાઢ્યો તપાસવા નીચી મૂકીએ
કામે વળગ્યા તે મે ક્યાં છે જોયું.

૪

“ક્યા આવે તો રહતી રહતી બીલી મઈ
મેં તમને નોવું કહ્યું કે જોઈું કહેશો નહિ...”
“પણ, હું નહિ સમજે” ઠાઠારમાલે
જવાબ આપ્યો. “હવે મલિને મને પચાસ
રૂપિયા...”

● સૂચિત

વાઢરાખો, દુનિયાની અતિસય સુદર વસ્તુઓ, અતિસય નિરૂપયોગી છે. દા ત. મોર
અને કમળ—અર્થોન રરિકન.

“હું એથેનિયન નથી, ગ્રીક નથી, પરંતુ દુનિયાનો દેજનન છું” સોક્રેટિસ.

વેચાણ ધીલેણું પનીર ખરાબ નેષ એક જાણએ કુશનદારને પૂછ્યું “પનીર ગિરજ
લેંડરી આપાત કરવામાં આવ્યું છે કે ત્યાંથી તેને દેશનિકાલ કરવામાં આવ્યું હતું?”

નવાં પરણેલાં પરવડ સીનેમા નેષ ન્દાર નીકળતાં પ્રેક્ષકોની ઠઠ જામેલી નેષ
વટૂંએ કહ્યું, “આટલી જાધી બીડ! આપણે જોયેમે સીનેમા ખરેખર સારો હોવો નેષએ.”

આદમ ઉંધતો હતો, ત્યારે તેના પડખામાંથી ઇંધ ઉપનન મઈ, નવાઈની વાત છે કે
તેની પહેલી ઉંધ એ જ તેની છેલ્લી વિશ્વાસિ હતી.

મંજરી

લીલકા લીમડાની કાળે રે

એક મ્દોરીની મંજરી.

આંધમણ કુંજરાની પાળે રે,

એક મ્દોરીની મંજરી.

કાવો રસ પી પીને લીલીજમ ઊછરી.

આંધમણ સરેલાં અજવાળે પાંજરી.

વાધરાની મ્દોરીએ જાતી ધણી લણી.

દેવે ૧. ઠાઠારી—મ્દોરીની

જાગના જપોરના સુના પરાનમાં,

આપા અંખલિયે મા પ્રેક્ષિકાના જાનમાં,

અધાંતી સમણાંની ઓલાએ તાનમાં.

દેવે વસંતમરી—મ્દોરીની

મજરામ રાવળ

ત્રીસમી શુક્રવારે સાંજે એડીજેટ બાગીચો ખસારે જતા ત્રણેક દિવસોને રસ્તા પર વાનો ઠગતા સાબળવા, “મધીજીની સલાહથી ખાન માદાઓ સાત રજા, નદિનગર ત્યાં બળેલા થાતા.” આ વાતની કુ ઠક મેળ પાડી ન શક્યો. શુ જનાવ બન્યો દશે કે આવી ચચો એ જાન્યો કરી રહ્યા હતા.

થોડાં કામ આગળ વધી મોટા રસ્તા પર આવ્યો એટલે મને એક મુરિદમ વેપારીએ ઓલાવી કહ્યું, “જનર પરી? મધીજીનું ખૂન કરવામા આવ્યું?” “જને જ નહિ” એમ કહી દુકાનમાં બેસી ગયો. તેણે જાણ્યું, “રેડિયો પર સમાચાર આવ્યા. અમારો તા તારકુદાર ગાલી મરો.” સમાચાર બોલ્યા જ દશે, તપાસ કર એવો વિચાર કરી દુ ત્યાંથી ઉઠ્યો, તો રસ્તે જ્યાં અમમીન લાસોના રેળા વળતાં જણાયાં, દુકાનદારે યુગયુગ દુકાનો બંધ કરે, જોળખીતાઓ મને તો એક બીજાને સ્તબ્ધ બની જોઈ રહે, યુગયુગ રેલ નમન કરે ન કરે અને ૧૩ ધોમે જામળ વધે સમાચાર બોલ્યા હોવાની બારા બગ્ગ ચર્ચ. પછી તો મધીજીના જ્વલનના સમાચાર પાટિયા પર જોયા, વધારા વાચ્યા અને સોય નિમજ્જ રોળાં વળેલા સોડેથી રસ્તામાં ફેંસાઈ ગયા આ મદાપનિર્મા લોકો એક બીજા પાસે જઈ આશાસન રીપતા હતા.

રડી ગડી આખો શાસ ધર્મ મપેલી ૭તા હજી આંધ્રુ ખાળી ન શકતા એવા એક બાર્ડ જાણ્યા “આ પાપી દિવસ મદાસબવાદીઓનું કાવતરું ન, તત્કાલ કરતાં પછી એ વધારે પાપી છે, તેમને ગવા દાષ કરી છે” કોઈ દિવસ મદાસબવાદી આ વુ કામ કરે એમ દુ

કાવતરું પલ્લ કરી ન શકું. પણ આ જાણનો આધાર જોઈ કોઈ પછી રતબ્ધ ધર્મ જાન, ત્યાં શુ મોહો રકાવ. કોઈ નિર્વાસિને આ મદાપાતક ક્યું” દશે તો દિવસ નાસી આવેલા નિર્વાસિતોનું શું થશે એ વિચારે કુ વિદવગ બંગા. મોહિનો માહોમ, પારો નેતા પ્રાણપાતક આત્માચારનો જોગ બને, ત્યારે લોકો અનરુધ્ધ થઈ જાય જન. તેને કેમ સમજતી રકામ કે બીજા નિર્વાસિતો નિર્દોષ હોઈ રહે ઉરકરાયેલા રોળાં સાથે શુ દત્તક થઈ રહે? ઉદાસ નિર્વાસિતોને રસ્તા જોઈએ વિચારથી વધારે અકામખુ થઈ.

પછી છેવટે જે વિચારે કરવા મન સમત વિરોધ કર્યું, જે જ સત્ત નીવડેલો ‘એ અમેર ખૂલી નીકળ્યા કોઈ દિવસ મદાસબવાદી આં મોહિનો રેલ દુરથી ગીતે દરેક દિવસ મદાસબવાદી પર જનમી. મધ્યસ્થ સરકારના મત્રીઓએ નેમની વાણ પ્રવચનોમાં જાણ્યું કે અમે કાવતરાખોરોને એકેએકને પગાં તેમની સામે સખત પગલા લઈશું. પણ લોકોનો રોષ બજારી ઉઠ્યો હતો તેને કેમ રોકી શકાય?

અમલના મદાન પવિત્ર પૂરક મોખીજીનું ખૂન કોઈ કરે એવી કલ્પનાને પછી રશાન ન દોષ, ત્યારે કોઈ દિવસ તેમણે ખુ કરે એ જાન કર સત્ત અને ઉતરી પછી ન રહે. મધીજીના રાગકાષ વિચારો સાથે મજાઓ સમજત ધર્મ ન રહે તે સમજી રકામ. પણ તેમની પવિત્રતા વિશે કોઈને આ શંકા ન દાવ થયે. રાઉન્ડ રમકા કોન્ટ્રોલ વખતે લે દત્તાવરતા અમૂરોને મદાસબાજી મળવા ગયા ત્યારે જ માત્ર એક વાર અમને તેમનું રોઈ

ખૂન કરી એસે એવી ટકા ઉદ્ભવી હતી.
પોતાના પેટ પર પગ મૂકનાર માંધી છે એવું
સમજી ને મનુષ્યો કંઈ પાકુ કરી એસે ?
એ મનુષ્યોએ એ નો મદાત નાને પોતાના નર્મ
મીઠાઈ અને પપજાએ તરીકે પૂજ્યા.
પણ આ સ્પેશર પાતક કરનાર મનુષ્યો
અમારો પોતાનો દિંદુ ! અમારે માથું નીચું
પાલવું રહ્યું. દિંદુએના ઈન્દિયામાં મદા
કાળ માટે કાળું કલંક ચોંટ્યું દુનિયા તેના
પત્રમનુષ્યો માટે અદિસલામત બની નથી
એ સત્ય પૂરવાર થયું.

જગાદરે કદયુ, ન્યાય મુકામ મહા, કોર્મએ
કદયુ એટલે મોમ પડ્યો, કોષ અમાગા
સાંજગ દેવકામ મથા, કોષના દરમ અદા
મથા અને તેમણે પ્રાપ્ત થયા. કરોડો સોડો
ચોંટા આંધુએ કાળા શેડવા અને દણ અસખ
સોડો આમુ સારે છે. જગતના ઇતિહાસમાં
આમુ અખ મુલ્ય આપી પર્વત કોષ્ટુ થયું
નથી. દુમેન થબી મથો, એટલી સ્તબ્ધ થમ
મથો અને ફેંચ પ્રિસિડન્ટ ડેલિફેન ૫૦ દોડી
મથો. મદાતમાના અવસાનના આધાતથી ખજ
ભળી બોલા જગતની વ્યથાનું વ્યર્થન કરના
મથો નોંધએ. અમારી નાનકડી દુનિયામાં
અમાગ મદાગાજ અમાગ સાંજગાજ દોડતી
ગોટરે વડેદરા રેડિયો ગેસને સમાચાર આપવા
દોડ્યા, શાંકસખામાં આમજનો નોંડે ઉધાગ
થોરા પર કસાડો સુધી ઉધાડે માથે મોડા.

અવસાન પછીના ત્રોળ નિવસે જયોરે ધરે
આવ્યો, ત્યારે મારી નાની બાલિકાની
સાત વરસની મુજરાતી બીજી ચોપડીમાં
ભણતી ધંધીની ઘોઠરી મિત્રને
ધોષમાર આંધુએ રડતી નોંધને એ પૂછ્યું
“ શું થયું ? કોણ વહ્યું ? ” જિજ્ઞાસી ઘોઠરી
કંઈ બોલી ન શકી. અમારી પુત્રીએ જવાબ
આપ્યો, “ શું પૂછે છે ? રેડિયો ધાંકળીયે

ત્યારે ગામ જાણ ને ? ” અગાધરૂદ્ધ સમસમ
કરે પોતાનો આત્મજનન મુમાવ્યો કોપ તેમ
રડ્યા. જગતના ઇતિહાસમાં આથી વધારે
અખ મુલ્ય કોષ્ટુ થયું નથી.

આધાતમાંથી સરોજ સ્વરમ થઈ જવાદરે
પરમે સત્ય ઉચ્ચામુ. ન્યોત જુઝાઈ નથી, પંજ
દળારો વર્ષ તે જગત રહેશે, સોડાને માર્ગ-
સક થશે. બાધીજન ખૂન નથી થયું, ખૂન
થયું છે, દિંદુ મદાસલાન અને દિંદુએનું.
પોતાના મનથી ખરું માની બોલ્યા બેવને
પરિપૂર્ણ કરવા ખૂનીએ દામ કોડાવ્યો; ત્યારે
નેણે તે બેવનું જ ખૂન થયું એવી એ
મૂજને સમજાવ દતી. છવત બાંધીજ કસા
મત બાંધીજ વધારે પ્રતાપસાગી છે એ સિદ્ધિયો
સ પૂર્ણ પંજ સમજતા દતી

અને એ કોમીવાન ખૂન થાવ તે
સર્વેએ રાજ જ થયું નોંધએ. આ પાઠવી
કૂતથી દિંદુએઆથી કોમીવાદ નિમૂળ થયો
એમ અવરજ કરી સમજ. મુરિશમ મિગદરને
અમારે એક જ વિનતિ કરવી રહે કે દિંદી
ઇતિહાસમાં મહેલી આ પગ અપનાવી સો.
આધીજ છતીને ને કરી સકવા નરોત, તે
અને કરીને કહી રજા છે. એમના મુલ્યથી
તમને દિંદમા મુરશિન કરના થયા છે. અન્નારે
માંધીજની નીતિની વિશેષ કરનાર સુરો
ખૂદ કોષિસ વર્ણમાં કોડતા દત્તા. માંધીજના
કેસા અપવાસ વખતે સપ્રમે કહ્યું, “ મદા-
તમજના આ અપવાસથી મુરશિમોનાં કલ્પ
પરિવર્તન પામે એમ હું માનતો નથી ”
તેજ સપ્રુ દવે બંદરે કરે છે કે “ માંધીજની
નીતિનું કવે મુરશિયે પાલન કરો ”
એ અપવાસના પાછળથી પરિણામ સાચું
નહિ આવે એવી ચેતવણી મળ્યા
બીન કોમવાદી પત્રોમાં બંદરે થઈ. હતાં
માંધીજના મુલ્યથી નાના સરખાવ વિશેષાનું

સમન થયું છે ત્યારે દિંદના મુસ્લિમોએ હિંદ પ્રત્યેની વફાદારી પુરવાર કરવાની પ્રતિષ્ઠા પાઠવી લેઈએ. હિંદુ મહાસભાવાદીઓ પર ઉમ્મરે રાષ્ટ્ર કાલની હિંદુ જનતાએ તે ક્રમી-વાદથી પર છે એવું નિઃશંકપણે સાબિત થયું. મુસ્લિમ ભાઈઓને તો ખ્યાલે એટલી જ વિનંતિ કરીએ છીએ કે તમે દિંદમાં ઠેર ઠેર સમાજની પાકિસ્તાનમાં રહી સહી કબુલિતને સંપૂર્ણ સંરક્ષણ મળે એવા પાકિસ્તાનને બાંધીશ કરતા કરવો પસાર કરો. તમારા બા 'નાનોશાં ફત્તેહી' પણ હિંદુ જનતામાં તમારી દેશ શક્તિ માટે વિશ્વાસ જાગશે. જમારી આ મામલ્લી વધારા પડવી નથી.

આધીષ્ટની રાજનીતિ બંને સમજ સહ્યા નથી, અનેકવાર વિદ્વાનો પાસે તે સમજવા ઠાલ્યું કરીતે માટે જમારી ઉજ્જવળ દરોએમ પણ નિષ્ણા સપણે કબુલ કરતા આવ્યા હોએ. આધીનીતિની વિરોધ કરવો એ પૂર્ણમાં બગાડ પ્રમટ કર્યો, ત્યારે સાથે તેના એ પ્રત્યુત્તરો પણ સર્જાયા. એજ આસપાસી કે અધારી વિચારસરણીમાં દેશ હોય તો માત્ર દેશપુત્ર વાચનજ વાચકોને રજુ કરવું નહતું. પ્રત્યુત્તરોમાં પ્રિ મહાદેવે જે મુદ્દા રજુ કર્યા હતા તે દરેક વિરોધીએ વિચારવા જેવા છે ૧ ચળવળનેમ મોટા સમૂહને રપર્ટ, તેમ રચનજ નજીક આવે. આધીષ્ટએ જનસમૂહને સ્મેત કર્યો ૨ લોકોએ આધીનીતિ અપનાવી લીધી હતી, ત્યાં વિરોધથી શું થાય ? ૩ બીજા મોઢ નેતા જ્ઞાનગરી સેવા તેમજ નહતા, લોકો સ્વતંત્ર વિચાર કરી તેમને

ઠીક માએ તે મહત્ત્વ કરે એટલોજ જમારા આગળ દેવો, તે એ મેળોથી પૂર્ણ થયે એટલે પ્રત્યુત્તરના મેળો અનેક ઉત્તરો અને દેડી દીધા. જમારે કહેવું ખરું છે એવો જમે કહી શકે, ક્યો ન હોતો, કરવો ન હોતો આંધી રાજનીતિના અને વિરોધી ક્યો દોતો, પણ એ પુરવઠાની પવિત્રતા વિરે જનતકરમા કાઢતે શંકા નહતી. એજ અવતારો પુરવટું ખૂન કરવામાં માનવતાનું ખૂન થયું છે હિંદુઓના પાપો પૂર્ણ થવાં નથી, પુરવ ધન્યાય જણાય છે અને એ ઘોર પાપથી દિંદના કારભારમાં શું અતરામે જાગશે તેની અહીં કમ્પના કરવી અનુચિત છે.

હિંદુ મહાસભાની નીતિને મળે જમે જમે સમજત જતાં જમે વગસીથી હિંદુ મહાસભા વાદોને કહેતા આવ્યા છે કે " તમે હિંદુ મહાસભાનું વિચારન કરો, એ નિષ્પ્રાણ સસ્થા છે, કામેલ જેવા કામકેરો ક્યાં છે, કામકેમ ક્યાં છે, કામેલમા નોડાઈ જાએ. " આને દેશમાં પછા-પછી પરવડે નહિ, ખ્યાલે તો તો હિંદુ મહાસભાનું વિચારન અનિવાર્ય છે, લોકોને તમારી સેવા ભોંછતી નથી એ વિવિવાદપણે સાબિત થઈ ચૂક્યું છે. ત્યારે તમે શું જગાદાર સેવા આપશો ?

હિંદી સરકાર ક્યય આદેશથી બીન ક્રમી-વાદ રાજની પુનર્પટના કરવાની અભિલાષા સેવે છે, તો તેને સંપૂર્ણ તક અને અને સહાય આપો. એ ખેવમાં હિંદુઓ અતરામ બેઠા ન કરી શકે. મુસ્લિમોની સહાય મળશે, તોજ એ ખેવ પરિપૂર્ણ થશે. અસ્થ

ભગવાન ગાંધીજી

★
ગમરોએન નાયક

જાતના જન્મતાના સૌથી સુદિશાળી પુરુષ
એ. આઈન્સ્ટાઈન એકવાર કહ્યું હતું કે
“જન્મતાં ગાંધીજી જેવા ધર્માત્મા હરે હરે
છે એ અતિ અશ્વિત ધટના છે” એ ધટ-
નાનાં હવે અત બાબ્બો છે જેઓ તેમના
ઈશન જાગ્યા, તેમના સંસર્ગમાં બાબ્યા,
તેઓ મદાન જાગ્યાળી. દરેક સદીમાં આવ્યા
ધર્માત્મા પેલા ધતા નથી. અવતી પેદીઓને
તો તેમની અસૌકિય વાતો વાંચીને સતોત
મનવો રહેશે.

એમને અસૌકિય પુરુષ શા માટે કહેવા ?
કોઈ એક જવાબ આપે છે, તો નીચે કંઈ
ખીલું કારણ દર્શાવે છે. બ્રહ્મ મદાત્માને એ
વિશે પૂછતાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે “કે
મદાત્મા નથી, જ્યાં મોટા મદાત્મા કંઈ
મોટાઈ જેવા હોય તો તે મારી માનતા
પ્રમાણે ખીલ કોઈ પણ મારા મુલો મારે નહિ
પરંતુ સત્ય મારેના મારા આમદને લીધે છે.”
ખરે તો એ છે કે જન્મદ ગીતાના અનેક
રીતે દર્શન કરી શકાય. જુદા જુદા વિદ્વાનોએ
એ ધર્મજયો જુદી જુદી રીતે નીકળ્યો
છે, તેમ મદાત્માને જુદા જુદા વિદ્વાનો જુદા
જુદા કાણો મારે મદાત્મા કહે છે. એ તો
જન્મવાન-ધર્મોવતાર, તે પ્રવેશ દષ્ટિકોણથી
મદાન જ જણાય, એટલું જ નહિ પણ
સમગ્રપણે એક જ વ્યાપક દષ્ટિથી તેમનું
અવલોકન કરવું એ કોઈને મારે પણ અશક્ય
છે.

વામને વિરાટ સ્વરૂપ ધરી ત્રણ પક્ષે
બાહ્યક આતરી લીધું, તેમ આ મુઠી હાકાના
માણસે ત્રણ કદમે દિશ્માંના બિટીલ રાત્રને
આવરી યત્ન કરી લીધું. એ ત્રણ કદમ તે

અસકાર (૧૯૨૦) સત્યાગ્રહ ૧૯૩૦ અને
દિશ્માંથી ટોળા (૧૯૪૨)

અને એની શુ દિશ્મત ? ૧૯૨૪ માં દિશ્
બાબ્યા, ત્યારે તેમના સન્માન સમારંભમાં
તેમને પ્રથમ જોતાં કોઈ પાસણુ મોલી દરી
“આ મેરિટર ગાંધી ? નહિ નહિ એ ?
અમારો મકન દરજી ?” મેરિટર ધયેસો પુરુષ
આજ સાધ વેરી હરે એમ કોઈ માની ન શકે અને
એજ “મકન દરજી” જનારસ દિશ્ મુનિવર્સિ-
ટીના કોન્વોકેશન સમારંભમાં બોલવા લીધા.
પરેણીથી ચણમારજોશ રાજવીઓને જતાવી
તેમણે ટીકા કરી, “આ દેશી રાજાઓ દોમલી-
ઓ માફ ઠીસી ઠીસી અલંકારો પરેરે,
આણ્ણણો ધરે, એનો શું અર્થ ?” મિસિસ
મિડ્લેન્ડે બાબી અસબ્ય ટીકા ન કરવા ગાંધીજીને
સચના કરી. પણ વિદ્યાર્થીઓ ગાંધીજીને આજી
રાજવા જણાવ્યું અને ગાંધીજીએ દિશ્તાનના
ચહે-ઈન-સાક જેવા હાકેમ વાઈસરોયને
પકારતાં કહ્યું, “વાઈસરોય મારે અટલા
પોસિસો રાખી તેમનું રક્ષણ કરવું પડે, એ
ખાવા છે કે લોભાનો વિશ્વાસ સરકાર સ પાલન
કરી રહી નથી.” આ ધડાકાથી તો સભા રતબ
ચક્ર ખઈ. તે જમાનામાં આમ વાઈસરોય
સમગ્ર મોલવું એ રમત વાત ન હતી. સોશ-
લનારાઓ મારે પણ આ તદન નવો અવલોકન
હતો.

ગાંધીજીએ રાજકરણમાં કાતતમાં પ્રવેશ
કર્યો, ત્યારે નેતાઓ કેવા એસજારામમાર હેવા
હતા, તે કવિ અકબરે નીચેની કડીમાં લીક
વર્ણવ્યું છે.

કોમ કે જમ મેં કિનર ખાતે હે કુશલ કે
સાથ, રજ લીડર કે બદુત હે, મગર આરામ કે
સાથ,

દેશની ચિંતામાં નેતાઓ અધિકારી સાથે
માણ્ય લે છે, એમને દુઃખ તો બહુ છે પણ એ
આરામ સાથે.

આંધ્રીજી નિરૂપણે સરકારને સેતાન કહી
વિના સંકોચે તેની બૂઠો બધાવના તેમની આ
દિશ્વરતાથી અમલદારો કબાલ જતા અને સોંપ
મુખે થવા એ માર, પરંતુ આ નવીન નેતાની
સાધુતાથી તેઓ અકળામણુ પણ અનુભવતા.
આનો મારી બૂઠ ધઈ, બીજાની બૂઠ થમ-કરા
સરકારની મારીએ માગતા. આ નેતામીરી તો
વિચિત્રજન લાગેને.

હરમન હંસર ધિમે પચાઈન કહ્યું છે કે.
“ આંધ્રીજી દિલ્લી સાધુતાના અવતાર છે અગ,
પણ તેઓ તદ્દન નવામા નવી દગના નવારે
છે ”

સત્ય હોય તે અરમ્મ બોલવું, તેમા
કામદાની બીંતિ સેતી સંકાર અરોપ મૂકે,
તો ખચાવે નહિ કરવો અને વધારે સજા મારે
થાચના કરવી. જળવાખોર સુબાસ જ્યા
પણ થોડી મુશ્કેલી પેતાને થતી સજા સાંભળી
જાતે કહે, “ મને આટલીજ સજા ! એથીતો
મને લોહો મરણીયોર સમજી મારે મને
લાંબી કેદની સજા કરેલ ” જામ જાડુમરે
તો લોહો પર સરકી નાખી કે શુ કયું ? જેલ
જવાનો તો કાઢને હસ નહિ ! સરકારને
જે કાવે તે કહે ‘ પાંચસેમે મળલે ’ ‘ બોહો
જળવો ’ એની મરજી પડે તેમ લખે અને
આમ કરી તેણે સરકારની આગર ધન્યવત્ત
કરી દીધી એને કાઢ રોક નહિ. એને સરકાર
જેલમાં પૂરે, તો અપવાસ કરે, દેશ અજબળી
છે, સરકારને તેને મુક્ત કરવા રહે. આ
વિચિત્ર મુશ્કેલી વિચિત્ર કાવોચોથી તો સરકારે
માફી ગઈ !

જૂના જમાનાનો રેડિયો શીથી કાઢ્યો
અને કહે કે આ મારી લેલીઝીટર, કન્ટુ શું બહુ

લઈ તેના તારો બેંગો એટલે જામા છુટશે,
અને સિટિસ રાખના બૂકે શુકા છુટશે ! એમે
માર ! પણ એ રેડિયો અને એ મારી એ રર
વનોબા તકલી, ધોળી ટોપી જુએ એટલે
સિટિસ અમલદારો કુપવાય ! આ નવીન
સેનાપતિના આટલાજ શસ્ત્રો, તેને તસ્વાર
કે મદુક ન જોઈએ, તોપ કે મોળ
નહિ જોઈએ.

આ પદા પ્રયોગો નવીન નેતાએ પડેલાં
મતે અવતાર કરી વ્યવહારમાં મૂક્યા. તેના
સિદ્ધાંતો તેણે આચરણમાં લેવાનાં પોતે
પ્રથમ કાર્ય કરી અનુયાયીઓને દ્રષ્ટાંત પૂર
પાડે. અનુયાયીઓ તળીયતના કાળે થોડો
વખત મીઠું છોડવું જોઈએ એમ જાણીશને
લાગ્યું ત્યારે તેમણે જાને મીઠું છોડવા કહ્યું.
જાએ કહ્યું, “ તમ જ છોડી જુઓને ? ”
આપણે એક વરસ મીઠું છોડવા તરત પ્રતિજ્ઞા
કરી અને કસ્તુરના આગ્ર કહેવા મારે પચાવા
લાગ્યા. પોતે જ ન કરી શકે તે કરવા મારે
બીજાને કરી ન કહે.

એની ચીવટાઈ તો જાણેક, આદિશમાં
તેને કયેલી જેલ સિદ્ધાંતી પ્રથમ તેમણે
અમલ કરી ખૂની કાગડો કેડીઓમાં કેવી વિદગ-
નામાં પસાર કરી. થાય પર ભેરી કાચમેનને
સીમરેટ પીવા ના પાડી, ત્યારે તેણે અ
માથુસને લાત પાડુ મારી નીચે પાડ્યા
મારે બનવું કયું, પણ એ તો બેઠકના સગી-
યાને ધો મારક વળગી રહ્યો ! પામડી મૂકી
કાટમાં ન જવાય એમ કહેવામાં આપ્યું,
તો કહે કે કું પામડી મૂકીને જ કાટમાં આપુ.
કાટરો કહે કે અપવાસ આપુ ગાંધી તો
મરી જશે તો કહે વાંધો નહિ, અને લાંબા
અપવાસો ચાલુ રાખે આખી ગત સાંજ
પકડી ગ્રીળ વર્ષમાં ઉઠા ઉઠા મુસાફરી કરે
પણ કાઢને ખસ એમ પણ ન કહે અને પછી

ઉત્પાદ્યોને ખગર પડે કે તે જાણીતા નેતા છે એટલે તેમને જિજ્ઞાસાને શરમાવુ પડે. દેશનેતા ત્રીજા પર્વમાં મુસાફરી કરે એ નવું વ્રત તો સોઝાએ પ્રથમવાર જોયું અગ્રિય મામના અધિકાર પ્રવૃત્તિને સોધે લેકે શાસ્ત્રના મજૂરો રેલે બસાયેલાં દસ માટે નેમને મળતા નહિ જવુ એવી સૂચના કરવામાં આતા, તો તેમણે જાણવુ એ મજૂરોને તો મળીસજા અને તેમને મળવાયે મળ્યા. આ ૨૫૫માં ન જવાય તો કહે કું જાન્યાર, મીઠુ ન પડવાય તો કહે કું તે પકવોજા ૧૬૪૨ મા સરકાર સુસજ્જ ત્યારે ક્વીટ ઇન્ડીયા ની ચળવળ શરૂ થઈ ન શકે, તો કહે ત્યારેજ કું શરૂ કરોજા. આ અદાપુરપને સામાન્ય નિયમે સાથ ન પાડી શકાય

કહે કે કું મોરો દિંદુ અને યુસ્તિમેને ત્યાં રહે અને ખાખ કુટ્ટને વાંચે અને જાણજણ પજુ પડે, રોડખોન ભેટે અને બગીચાડે રહેવા જાય. 'જર્મણમયુરી જાય અને દેવનાં રસન કરવા નયે જાય. છતાં રાત દિવસ મામાં 'દે રામ' નો જાપ કરે, સવાર સાંજ જાહેર પ્રાર્થના કરે. સત્યનું પાલન કરે, મનવચન અને કાવાથી અધિક રહે, હર્દીઓની પોતાના હાથથી સેવા કરે. જરીમાં માટે કુખી થાય, તેમનાં કુખમાં સમમામી અને.

દેશનેતાઓ મુસાફરી કરતા હોય, ત્યારે તેમને રોજન રોજને મળવા આવવી લેણીએ દરકત ન કરવી એમ કહે, લેણી જામલે કરે તો પજુ રસન નયે કે. છતાં આખો દેસ આલોક પ્રિય નેતાપર પ્રેમથી માડો જન્યેલ માણુઓની દા-રની દિવાલો વચ્ચે સાંખી લંકીજૂઝ આસરી. ગરુડ દેવસ ડોન્કરન્સ વખતે ઇંગ્લન્ડ જવા પ્રવાસે નીકળ્યા, તો મુંજા જાંદરથી સ્ટીમમાં બેઠા ત્યારથી તેમને આખા રસ્તે સત્કાર મળે કદાક કદાકે નાન્ય મોટાં, જાણવા અજાણ્યા રજનેમી

વાવરનેસથી સત્કારનાં સંદેશ મળે. કાન્સ ઇંગ્લેન્ડમાં રોલે રોળાં આવો સત્કાર કરે. આ તો માનવી કે દેવ ?

રાઉન્ડ દેવસ ડોન્કરન્સમાં માવણે અને ત્યારે જીમ કહે રોડિસના આજેવાનો ચર્ચો રેશ્ય આવે, ત્યારે મોટીઓને મ પલ જનાવતાં સીખખા કરે અને વસમ ખાખ પટેલ કરેનું પડે "અમારા કેટલો સમય જેમને આપણે" મુલકડીઓ અર્ચા માટે આવે અને એ કાંત્યા કરે, મદદ ચર્ચો ચામે અને ડાઇ ખાખ સમટી ન સળે કહેની ફરિયાદ કરતી આવે, ત્યારે તેને ડાઇસા કેમ રાખવા તે જવાવવા બીડે, સીમલામાં રાજકરી ચર્ચો ચામે ત્યારે વધોમાંના હર્દીની ચિલ્લ કરે! મદારી આવે અને સાપ બળે વીંટાલે, તો રિપર બેસે એ ઝેરી નાગ કડાચી વિગ નિવારણને પ્રયોગ કરી જવાવવા મદારી કહે, ત્યારે નાજને હસવાને માટે પોતાનો હાથ ધરે, ત્યારે સરકાર પટેલ વચ્ચે પડી. મદારોને કાંકી મૂકે, મંત્રજુઓ વીસરી જાળોકા. જોડે રમત રમે, જાળોકા ગ્રીષ્મીજને વધારે ચાલે કે ગ્રીષ્મીજ જાળોકાને વધારે ચાલે એ મૂડ ડાવડો, આવ્યા અસામાન્ય માણસને સામન્ય માપથી કેમ વર્તી શકે !

પ્રખ્યાત લેખકે જ્ઞેન મંથરે એમને મદદમાં પલ કયા છે અને અવસરવાદી તરીકે પજુ વર્ણવ્યા છે. તે કહે છે, મદદમાં માંધીમાં હથુ ચિસ્તિ, ચાણુજ અને જાપુનું સંમિલન છે. એમનાથી અધિક આંદોલનીતાળા પુરવની કપના પજુ નથી કરી શકાતી. એ જો-એરી વ્યક્તિ છે કે જે ડાઇ રીને પકડમાં ન આવતી રહે." વિ. એમનામાં ભોલવા, હજવમાં અનેક અરસ પરસ વિશેષી તત્ત્વો જાણીએ. ઇંગ્લેન્ડ જોડે લડનુયે છે અને ઇંગ્લેન્ડ તેમનું મહાન નિયમે છે, યુરન અધિકારીની જ્ઞાનાં વિશ્વ વિમદમાં પ્રિટનને મારે કરે છે, મા ધીજના જીવનમાં એવા અનેક વિશેષી

જાણ્યો. તેમને જે વખતે જે ખરો ધર્મ લાગ્યો તે પ્રમાણે તે આત્મા છે. વિદ્વાનો કહે છે કે વિચારમાં બાંધે વિશ્વનંતિ જાણાય પણ અધીષ્ઠ તેના સિદ્ધિવાને હંમેશા ઓવટપણે વળગી રહ્યા છે.

કઈ વખતે અધીષ્ઠનું નિષ્ક્રમ કરશે, શું કહેશે, તે અજાણ્યો મર્મ કંઈ ન કહે. એજ મેજ પરિષદમાં બાપણે કરતાં કહ્યું કે બીજા પ્રતિનિધિઓ નહિ પરંતુ મહાશક્તિ જ દિલ્લું પુર પ્રતિનિધિત્વ ધરાવે છે અને જ્યારે સર્વે સભ્યો સમ્મતિ દર્શાવે પણ હું મારી ટક્કરી આંખો વિરોધમાં જીવી કહું તો તમારે સમજવું કે હિંદુસ્તાનનો વિરોધ છે. તેમજ સરકારની જુલો મણાવી અને નમ સત્ત્વ સુસુત્તી સંપૂર્ણ સ્વરાજની માગણી કરી જોતાંજોતે ગળાટમાં જ્યારે અકિત કરી મૂક્યા. કહે છે કે અધીષ્ઠ પહેલાં નિષ્ક્રમી કરે અને પછી તેના માટે દીક્ષો આપે!

અને મૂંઝી હાકાના આ માણસનું અકિત-ત્વ અનેકું હતું. કુદ્દ હીસર જન્મને મલ્લા અને પછી કહ્યું કે તે આમેરોનની રેકડાં મારક જ્યારે મધું મોલી નવ છે પણ અધીષ્ઠને મલ્લા અને જાણ્યું કે 'હું મોઢ અલોચિતપુર, મહાન વિચારક સમક્ષ આપ્યો છું' એમ મને સાચું. પણજોને મહાત્માની આંખોમાં જાદુ જાણ્યું પણ તાલિમેરખાન લખે છે, "હું મહાત્માને મલ્લા, ત્યારે મને લાગ્યું કે હું દિલ્લા સામાન્ય ખેતુ પાસે આપ્યો છું. ફેર જોટમોજ કે ખેડૂતે બદન પહેલું હોય છે અને અધીષ્ઠને તે બદન પણ પહેલું નહવું. મને તેમની આંખોમાં પણ જાદુ ન લાગ્યો. નેપોલીયનની આંખોમાં જાદુ હતો એમ પણજો કહ્યું છે. બલો બલો ધરવીરો તેની દષ્ટિમાત્રથી કરી જત્યા. અરે તેને કેડમાં મળતાં પણ બિટિસ જનરલ કંપો જાનો હતો. તે જનરલે કહ્યું,

નેપોલીયનની નજર એવી હતી કે તે મને કહેત કે પચે પચી મારાં જુદાં ચાટ. તો હું તેમ તરત કરત, તેમ કયાં વિના રહી ન શકત. અધીષ્ઠનાં મને આપું ન દેખાવું. પણ તેજો જોતાંજોતું સર કરે કે તમે અકિત થઈ જાઓ. વાણી છુટે, ત્યારે તમે સમજી શકો કે તેમનામાં અસાધારણ અકિતત્વ રહ્યું છે! અમે તો કહીએ છીએ કે અધીષ્ઠને ભગવાનના અવતાર જે રૂપે ભગવાનને બને તે રૂપે તે દેખાય.

એમ તો અધીષ્ઠના કોઈ ગુરુ ન હતા. પણ રચિનના પુસ્તકથી તેમનું જીવન પરિવર્તન પામ્યું, ટોસ્ટોચના પુસ્તકથી. તે ધડાક, રાજનીતિ માટે જોખમેને ગુરુ કયા, અને શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પાસેથી આધ્યાત્મિક પ્રેરણા પામ્યા. પરંતુ વચ્ચે. તેમના કથનનુસાર તેમના કોઈ ગુરુ ન હતા. જરૂર પડે કંચર તેમને ગુરુ આપશે એવી તેમને માન્યતા હતી. પણ છેવટ સુધી તેમને કોઈ ગુરુ મળ્યા નહી. ભગવાનના ગુરુ ભગવાન જાતેજ.

બિરસાજીએ ઘણાંઈ કહ્યું છે, "અધીષ્ઠ એ સત્ત્વની સાધના કરી છે, અકિંસનું આચરણ કયું છે, અન્ધર્વર્તનું પાલન કયું છે, ભગવાનની ભકિત કરી છે, હરિજનોનું દિલ સાધ્યું છે, દરિદ્રનરાયણની પૂજા કરી છે, સ્વરાજ માટે લુદ્ધ કયું છે, ખાદી બોલોબને અખાત્યું છે, દિંદુ મુસ્લિમ એકમ માટે અવિભાત અને અવર્ણનીય પ્રવલ્લ કયો છે, નેહરુજી ચિંતિત્વાના પ્રમેજો કયો છે, જોખનાં બિહારની ચોખના કરી છે, સ્વાસ્થ્ય અને અખત્તમની દષ્ટિએ જોયક વિષે શોધ જોયો કરી છે, આ જાંધી વસ્ત્રોએ અધીષ્ઠનાં જાંમ જાની થઈ છે. આ જાંધી વસ્ત્રોનું એકીકરણ જોમાં સમાજ યાય છે એ અધી છે," આપણે જોયરીયું કે અધીષ્ઠ એ જોખણીમાં નવા પ્રમેજો સર કયો, જીવનમાં સાદાઈ લાખ્યા,

સાદિયને નવજીવન આપું અને હિંદુ મુસ્લિમ
એકમ માટે પ્રાર્થુ આપ્યા.

એકમ ભોમ પડ્યો અને દિરાસિમા નાચ
પામ્યુ, ગાંધીજીના મૃત્યુ સમાચારે જનનના
કરોડો માનવીનાં હૃદય વ્યાપ્ત બન્યા.
પણાયે એમને ધૃવમગ્નર કક્ષા, કોઈએ તેમને
ધમર કક્ષા અને પ્રવલ્ન કરી મોટા થયા માટે
તે ધમર કરતાં પણ મોટા એમ કહેતાં પણ
ન અચકળા. 'જનોડ શ્રેયે કશું કે ગાંધીજી એ
વ્યક્તિ નહતા પરંતુ કુદરતી અધોઃક્રમ પ્રત્યાદતા.
સર્વ માધન-ગાંધીજીના કદર વિરોધીને સોડ
શે-કોનો અભિપ્રાય સ્વીકારવો રહેશે.' "ગાંધીજી
જન્મલ છેડશે ત્યારે સકુને કણુક કરવુ પડશે કે

વેમણે વ્યાધરેલી પ્રવૃત્તિના કારણે વેળા ફુનિ-
વાને હતી તેના કરતા સારી મૂકી ગયા છે."

સ્વરાજ્ય મંચન કાળે કોમી વિર કમ જાની
બદાર નીકળ્યું, તેવું પ્રોણ ભોગે પાત કરી દેશને
અમૃત પ્રદક્ષિ થાય વેલો માજી કરી, ગાંધીજી
નીલકંઠ બન્યા.

વસ્ત્રવત, સત્ય, શ્રેમ, અને અદિસાના
તેણુ પમણાં કરી ભગવાન ગાંધીજીએ
જનનનો અપવરી લીધું. વેમના મૃત્યુથી
જન્મભરમાં છેલ્લાં આશિસનથી એ સત્ય
વિ રાંક પણે પૂરવાર થયું છે.

★
★★

"ફુનિયા મારો દેશ છે, અને જાણુ કરવુ એ મારો ધર્મ છે" થોમસ પેપ્પન.

"દરબારીઓનાં એ મુખ્ય યત્રો છે, તમે તે ઇન્જેઓમાં જભીર મહેવું અને વચનો
પાળવા નહી." સીફ્ટ.

"ફુનિયામાં કહેવામાં આવેલાં ઉત્તમ ઇયનો અને વિચારો જાણુતા તે સંસ્કૃતિ"
—મેથુ આનોલ્ડ.

"જયાન માટે જમે કરોડો રૂપીઆ આપીશુ, પણ ખડખૂડી માટે એક પુટી
પાઈ ન આપીયે." —ચાલ્સ સી પીન્કની

"ફુનિયામાં તણુ જાતનાં જુઠાણા દોષ છે, જુઠાણાં, અધમ જુઠંણાં અને ગાંધીજીઓ"
—ડી.ક્રામલથી

તમારા મહાનના બાધકામ માટે

ઝવેરી બ્રીકફેસ કંપનીની

લેબલ ઇટે વાપરો

ભાવતાલ માટે મળો અગર પૂછો

પુંભલાલ મણિલાલ પટેલ

સાવકલની દુકાન ટાવર પાસે-વડોદરા

ગુજરાતી ગ્રંથકાર સંમેલન : ૧૯૪૮

ચતુરમાર્ધ શં. પૃષ્ઠ

ગુજરાતી તથા મરાઠી સાહિત્યના પ્રસિદ્ધ અધ્યક્ષોને નિમંત્રી, તેમની વ્યાખ્યાનમાળા યોજવાની યોજના શ્રી વડોદરા સરકારે કરી છે. તે મુજબ સને ૧૯૪૮ માં આચાર્યશ્રી આનંદચંદ્ર કૃત, પ્રો. જી. કે. કામેલ, ડી. જી. કૃષ્ણલાલ ઝવેરી અને શ્રી. રમણલાલ દેસાઈનાં તેમજ સને ૧૯૪૮ માં શ્રી કાકા સાહેબ કામેલ, શ્રી. હિંમતલાલ વ્યંગરીયા, પ્રો. રામનારાયણ પાંડે, મુનિશી વિનવિજયજી અને શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણીના વ્યાખ્યાનો યોજવાં હતા. આમ કોઈ તા. ૧૭-૧૮-૧૯ જાન્યુઆરીના દિવસોમાં ગુજરાતી વિદ્યાનોની એ રીતની ત્રીજી વ્યાખ્યાનમાળાનો અમૂલ્ય લાભ વડોદરાને મળ્યો હતો પરંતુ વ્યાખ્યાનો ન્યાયમંદિરના વિશાળ સભાખંડમાં રાખવામાં આવ્યાં હતાં અને પ્રમુખસ્થાને વડોદરાના પ્રતિષ્ઠિત વિદ્વાન શ્રી. રમણલાલ દેસાઈ વિરાજતા હતા. આપણે એના ઉપર શ્રદ્ધા નગર નાખીએ.

પહેલું વ્યાખ્યાન શ્રી ઉમાચંદ્ર નેશીનું “ શૈલી ” વિષેનું હતું વ્યાખ્યાતાનો પરિચય કશવર્તા પ્રો. ચતુરમાર્ધએ નિષ્ણાનું કે આજની વ્યાખ્યાનમાળાને મજબૂત પ્રારંભ સુંદર અને દિવના સુખમ સમન્વયરૂપ ઉમાચંદ્રની શાય છે એ કેવળ આકર્ષક છતાં શુભતા સદેવ સમું છે, અને આપણને મળનારી અપૂર્વ ગ્રંથાલુની આગવી આપે છે. હવેથી ઉમાચંદ્રની પ્રતિભા અને નિદ્રતાનો પરિચય અપાશે જાદ એમણે પોતાનું વ્યાખ્યાન શરૂ કર્યું અને કાવ્યતાત્ત્વના એ મહત્વ વિષયને દૃષ્ટાન્તો દ્વારા તેમ જ અન્ય રીતે અને એટલે મુનમ અને વિદ્ય કશ પ્રવલ

કર્યો. કાવ્યના દેહ અને દેહી રૂપ મનાતા સંગ અને અર્થમાયી શૈલીનો સમંધ સંગ સાથે હોવાથી એને સામાન્યતઃ કાવ્યનું નરિત્ર માનવામાં આવે છે. પણ એ ખ્યાલ સર્વથા સાચો નથી, કેમકે શૈલી અર્થની કિંવા આત્માની ધોતક છે અર્થની જોડે જાત સુપાધિ રૂપે જોડાયેલી નથી પણ એની સાથે અવિનાશ્ય સંબંધથી જડાયેલી છે. અર્થો રૂપી કાવ્યનું નરિત્ર છે એટલું જ અતરંગ, પણ છે, અને એથી જ કેટલાક આકાંક્ષિતો એને કાવ્યનો આત્મા ગણે છે. શૈલી, રીતિ, રૂતિ, વક્રોક્તિ વ્યાદિ વિવિધ નામે જોળવાય છે અને વામની રીતિને તો કૃતિય વક્રોક્તિને કાવ્યનો આત્મા કહે છે. હેરસે ‘ શીલ તેરી શૈલી ’ ની ઉકિત પણ આ વાતનું જ સમર્થન કરે છે એ નિષ્ણા શ્રી. ઉમાચંદ્રે એમનું વિદ્યતાત્ત્વ વ્યાખ્યાન પૂરું કર્યું હતું.

બીજું વ્યાખ્યાન દારવના રજતરંગ વદાતનાર શ્રી. જ્યોતીન્દ દવેનું “ દારવરસ ” વિષે હતું. એમને સાંગળવા સાહિત્યપ્રસિદ્ધ જનતા ખરું મોટી સંખ્યામાં ઉઘડી હતી. જ. મેઘાણીજી પછી આવી મોટી સંખ્યાને આકર્ષનાર કાવ્ય આ જીવન જ સાહિત્યાર હતું. ‘ ડો મહુલાલ વ્યાખ્યાતાનો પરિચય આપવા ક્ષમા ’ વળ, પણ સરકારી વાકેડ રીપીકર કામ કરતું નહિ હોવાથી એમને બેસી જતું થયું. વડોદરાના શીળા ખાતાના અધિરની વાતો તો ધણી સાબળી હતી, પણ એનો પ્રવચ અનુભવ રીતે ત્યારે ખરેખર યથો. એટલી મોટી મોતીને તે દિવસે નિરાશ થઈ પાછા જતું થયું, અને બીજે દિવસે

ખાનખી લાઠી રીપીકર આપણું ત્યારે કામ માણું !

પ્રમુખશ્રીએ વ્યાખ્યાતાને સુચેત્ય મુચન કયું કે આ બધા લોકો તમારો દારૂચરસ ડીકવા આપ્યા છે, દારૂચરસ પરતી યાત્રીય મર્તો સાંભળવા નહિ. અને ખી. જાપોતિન્દ્રે એ સદર્શ રીકારી લીધું દારૂચરસ ઉપર લખી આવેલું લાંબુ યાત્રીય વિવેચન જાણુ પર મૂકી દીધું અને મોતાએને દસાવતાં દસાવતાં દારૂચરનાં તલેને દળવી રીતે વર્ણવી દીધા. દારૂચરે દેસપદ્ધેશના વિદ્વાનો શુ માને છે, દારૂચરસ માટેની જીમિકા કેવી નેહ્યે, દારૂચરે ક્યારે નિષ્પન્ન થાય છે અને ક્યારે ભીડી જાય છે એ બધું એમણે સુચેત્ય દ્રષ્ટાન્તોથી એવી રસિક રીતે રજુ કયું કે લોકોને પોતે તાત્વિક મર્તો સાંભળે છે એવું જ્ઞાન લવલેષ ન રજુ અને સૌ એક કલાક સુધી દારૂચરની પ્રસન્નમધુર ઝેણામાં રસતરંગોળ બની રહ્યા.

ત્રીજી વ્યાખ્યાન પ્રો. અનંતરાય રાજગુ "અર્વાચીન ગુજરાતી સાહિત્ય એના પ્રેરક બોલો" વિષેનું હતું. ખી. પોએન્દ્ર ત્રિપાઠીએ વ્યાખ્યાતાનો પરિચય આપ્યા બાદ પ્રો. અનંતરાયે અર્વાચીન ગુજરાતી સાહિત્યના અનંત દિસતા અતિ રીમ પટને ઉઠેલવાનો સળંગ પ્રવલન કર્યો, પણ સમયની મર્યાદાને લઈને એમને લગભગ આઠે રસ્તે અટકવું પડ્યું. અર્વાચીન સાહિત્યનો સૌ જાનો લખિા પંચ, અને તે પણ એક અબ્બા-સરત અબ્બાપદ મેળવેલી કીજીડીણી વીમતો રૂપી દેડીએલી કારેસો, પચાસ મીનીટમાં પૂરો કરવો તે દરોહાદની માટે અચ્છાવલ છે દ્રષ્ટાન્તમર્મનો અજાનો, સમાજ-ધર્મ-સાર સુધારો, કેળવણી પ્રચાર, વિદ્યાર્પીકાની રચાવના અમેજ સંસ્કૃતશાસ્ત્રીના અબ્બાસ કૃત્યાદિ સાહિત્યનાં પ્રેરકબોલોની એમણે એટલી વિસ્તૃત

અને વીમતવાર છણાવટ કરી કે મોટા બાળનો સમય એ પુતળા ચિત્રણમાં જ અરચાઈ ગયો અને ગોવર્ધનરામના પંક્તિપુમનું જલ્દુ આણુ અને અને જાણવું ફરતે માત્ર તેઓ કરાવી શક્યા અને આધુનિક ગાંધીમુખને તો તેઓ સ્પર્શી પણ ન શક્યા એમ કહીને તો ગાંધી.

પરંતુ એમનું અધૂરું મૂકેલું કામ આપણી વ્યાખ્યાનમાળાના પાંચમા વ્યાખ્યાતા પ્રો. વિજયરાય વેલ્લે પૂરું કયું. પ્રો. ભાષાભાષ ડાહ્યાએ પ્રો. વિજયરાયનો પરિચય કરાવ્યા બાદ તેઓએ "કઈ જગતીની મુજરાતી સાહિત્યસૃષ્ટિ" પરનું પોતાનું અસરમા સમૂહ વ્યાખ્યાન વાંચ્યું, અને ગાંધીમુખની અવનવી સાહિત્યસમૃદ્ધિનો સરસ પરિચય કરાવ્યો. કાળનાટક, નવલ, નવલિકા, જાદિ લલિત વાક્યમ અને ચિંતનવિવેચન, ચરિત્ર, નિજમ, સંયોધન, સંપાદન જાદિ લલિતેતર વાક્યમની સંપત્તિ આ નાની દેખાતી પચીસીમાં એટલી વિપુલ અને સભર શરેલી છે કે એને ન્યાય આપવા જતા વ્યાખ્યાન ગ્રંથ અને ગ્રંથકારની એક ટીપ જોવું બની જતું, પણ એનો કઈ ઉચાચ ન હતો આ રીતે આ ઉચાચ વ્યાખ્યાન-કેએ, અણુધારી રીતે અન્બો-વન્ય પૂરક બનીને, અવીચીત ગુજરાતી સાહિત્યનો (સમીપાંત્ર અબ્બાસ આપણા આમળ મૂકી દીધો અને બર્ગ પણ પિષ્ટપેલણ વિના સૌને ગાનશ્લાઘા સંવૃત્ત દીધા.

ચોથું વ્યાખ્યાન આપણા મેઝ વાતીકાર ખી. મુમ્તેઝુનું હતું. ખી. રમજાસ દેસઈએ એમની જલ્દુ દૂકામાં જોળાય કરાવ્યા બાદ એમણે પોતાનો વિષય "આપક સાહિત્યસૃષ્ટિ અને સોહસંરકાં" અધૂરું સફળતાથી છેડ્યો, અને સાહિત્યસૃષ્ટિ તે અમુક લેખકવર્મનો ઉત્તરો નથી, પણ સમાજમાં, આમજનતામાં સર્વત્ર

બાપ છે તે ઉચિત ઉદ્દરણોથી દેખાડી આપું. પ્રત્યેક માનવી જે રૂંધે ગેસેડે લખે છે તેની પાછળ એની સાદિત્વદષ્ટિ કામ કરી રહી હોય છે અને એને અમુક રીતે નદિ પણ અમુક પ્રકારેજ અભિવ્યક્ત થવા પ્રેરી ગઈ હોય છે. જનસમાજની આવી વ્યાપક સાદિત્વદષ્ટિ જન-સંસ્કાર જગાડે છે, લોકસંસ્કારના બીજ સાદિત્વ-કારના અભિનવ સંદેશમાં રહેલાં છે તેટલાંજ આમર્શની આ વ્યાપક સાદિત્વદષ્ટિમાં ગ્રેલાં છે. સાદિત્વદષ્ટિ સામાન્ય વાતચીતમાં પણ કેવા મોટો ભાગ ભજવે છે તેનું એમણે એક સરસ દૃષ્ટાંત આપ્યું એક રાગને પોતાના જવા દાંત પડી ગયા એવું સ્વપ્ન આવ્યું એનો અર્થ જણવા ગમતો એક જ્યોતિષીને બોલાવી પૂછ્યું. જ્યોતિષીએ કહ્યું એનો અર્થ એ છે કે તમારાં બધાં સર્વાવદાતાં તમારા પહેલાં મરી જરી ગમતે એથી સંતોષ ન થયે, એટલે એને દારી મૂકી બીજું જ્યોતિષીને બોલાવ્યો. સાદિત્વ-દષ્ટિવાળા એ જ્યોતિષીએ રાગને જણાવ્યું કે મદારાજ, એ સ્વપ્નનો અર્થ એવો છે કે આપ

આપનાં સર્વ સ્વપ્નનો કુતૂહલ દીર્ઘકાળે એ સ્વપ્નનો રાગ પ્રસન્ન થયો અને જ્યોતિષીને સિરપાવ આપી વિદાય થયો. વાતવમાં મેરવું કહેવું સરખું છે. પણ કહેવાની રીત જુદી છે. એમાં સાદિત્વદષ્ટિ નથી બીજામાં છે. આ રીતે થી ધૂમ્રેતુએ પોતાના વિષયને અપૂર્વ દડતાથી અને સરળતાથી રજૂ કર્યો અને શ્રી-આ-એ એ ચિંતન ભરેલા બારે વિષયને પણ ગસબર અને જ્ઞાન-ભેર ઝીંધ્યો. સર્ગન અને ચિંતનના એ લેખકે સર્ગનમાં તો અજોડ પા પ્રાપ્ત કર્યું છે અને ચિંતનમાં પણ કરી રવા છે એની સાક્ષીરૂપ એમનું આ વ્યાખ્યાન હતું.

ગુજરાતના પાંચ સાક્ષરોના અર્વા મંદર પ્રવચનોનો અને સાના સિરમોર સમા થી રમણુદાસના સંવાસનનો જે કુર્ષક લાભ વધેદારને મળે. તે વડોદરા લાંબા સમય સુધી વીસરસે નદિ-નિદાન આવતા ગુજરાતી મધ્યાર સંમેલન સુધી તો નદિ જ.

★
★★

We manufacture all kinds of Textile Bobbins such as Inter-Rovings, Slubbings, Screwers,, Wadia, West, Ring-Rabbeth, Universal Pins Picking-sticks of sizes from the finest wood.

"Efficiency and Durability our Motto"

For particulars please write to .—

**Shree Mahadeo Bobbins
& Wood works
BILIMORA**

મારું એક સંસ્મરણ

★
મોહનલાલ બર

પૂ. નાપુછ તો આપણને સોને રડતા મૂઢી ચાલ્યા ગયા છે. પણ તેમનાં સંસ્મરણો તો આપણને હમેશા યાદ રહેશે. આ દશકત ઢોવા છતાં આજે તો તેમનાં ઇંદ્રધણિ સંસ્મરણો માત્ર ઝાંઝીરપે જ દેખા દે છે અને ગદ્યસ્થળની જાય છે. યાદ કરવા જતાં પણ સ્મૃતિસેષ યથાનો અનુભવ થતો હોય છે. એમને વિશે વિચાર કરવા જતાં તરત જ તેમના હારમા મૂલ્યનું ચિત્ર કંપનામાં આવી જાયું ગ્દે છે. મન વિદવળ જની જાય છે અને મીઠું નધુ બ્રહ્મર્ષિ જાય છે.

નવજીવનમાં મેં લગભગ દસ વર્ષ સુધી કામ કર્યું અને તેને બાજે પૂ. નાપુછ સાથે બહુ નિકટના સંબંધમાં આવ્યો. એ વખતના બહુ નાનાં મોટાં સંસ્મરણો હશે. પણ તે બતારે યાદ કરીએ તો પણ યાદ જાતી રહે એમ તથા નવજીવનમાંથી છુટા થયા પછીનું અંતિમ સંસ્મરણ જ આજે તો ટીવ લામણી પ્રેરનારું જન્યું છે.

નવજીવનમાંથી હું છુટો થયો. એ પછી પૂ. નાપુછએ મને વધીં બોલાવ્યો અને ત્યાં મેંએક મહિના રહેવાની મને આજ્ઞા કરી. મારી દિકરી ઇન્દુમતી તે વખતે કન્યાશ્રમમાં લક્ષ્મી હતી, હું પહોંચ્યો તે અરસામાં સાબરમતી આશ્રમની કન્યાઓ રાજાઓમાં જમવાવાદ આવવા નીકળવાની હતી. શિ. ઇન્દુમતીને પણ તેમની સાથે જવાનું નક્કી હતું. પણ હું ત્યાં મેં, પહોંચ્યો. એટલે તેને વર્ધામાં જ રોકાઈ જવાનું મન થયું. મેં તો તેને જમવાવાદ જવાનો જ આગ્રહ કર્યો. પૂ. બાને એની ખગ પડી. શિ. ઇન્દુમતીએ પૂ. બાને પ્રેમ મેળવ્યો હતો તેમણે પણ મને તેની ધરણ છે તો તેને રહેવા દેવા જણાવ્યું. છતાં મારું મન

માનવું ન હતું, પૂ. બાએ નાપુછને વાત કરી તેઓ મારો સંકોચ સમજી ગયા. નવજીવનમાંથી છુટો થયો હોવાથી ત્યાંના રસોડા પર મારી સાથે મારી દીકરીનો પણ ભાર વધે એ મને પસંદ ન હતું. પરંતુ નાપુછએ મને આજ્ઞા કરી ચૂકી હતી. હું તેમના કુટુંબમાં જ હતો એનું મને જ્ઞાન કળાયું. મારી દીકરી પણ એ કુટુંબની જ એક દીકરી હતી. પણ મારે સંકોચ રાખવાનું કંઈ કારણ ન રહ્યું.

એ સમયનું એક બીજું પણ સંસ્મરણ છે. ઊંચર જણાવ્યું છે કેમ હું વર્ધામાં તે વખતે મેં એક મહિના રોકાવાનો હવેલ રાષ્ટ્રીય મહાસભાની જ્યુબીલી આવતી હતી તેને બાજે મહાસભા તરફથી પં. નેશી જીવ જીવ વિવન પર પ્રતિજ્ઞાએ પ્રગટ કરવાની બેજાજ હતી. એમાં Non-Violence (અહિંસા) પર પણ એક પ્રતિજ્ઞા તેધાર કરવાની હતી. એ વિવન પરના પૂ. નાપુછના 'વંચે ઇંદિયા' માં પ્રગટ થયેલા લેખોમાંથી હતારાએ તારવી એક નાની પ્રગિતિનું સપાદન કરવાનું કામ મી. ખુરશીદખાન તથા મને સોંપવામાં આવ્યું હતું. એ કામ માત્ર હતું એવામાં રસોડાના મુખ્ય કામ કરનાર બાઈને દેશમાં જવાનું લખ્યું. એનું કામ રાખી સોંપવાનો પ્રત્ન આવ્યો. પૂ. નાપુછએ મને બોલાવી એ કામ પણ જીપાડી લેવાનું જણાવ્યું. પૂ. બા તે વખતે ત્યાં જ હતો તેમને મારી દશ જાણી. તેમને લાગ્યું કે મારે માથે પૂ. નાપુછએ આ બોલો ભાર લખ્યો છે. તેમણે નાપુછને કહ્યું "મોહનલાલ તો 'નવજીવન'માં શોભે, રસોડે તો કંઈ શોભે" નાપુછએ કહ્યું "જેનેને એ તો જાણે શોભે એવા છે."

રસોડામાં કામ કરનારી બહેનોને પણ
મારા ત્યાં જવાથી આશ્ચર્ય થયું હતું અને
તેમના મનમાં કંઈ વચ્ચવણા જેવું પણ હતું કે
આ બાઈ જાહી શું કરશે ? પૂ. બાપુજીને એક
આશિ એ વખતે દરરોજ રસોડામાં ત્યાંની
બધવણા જોવા માટે થતો હતો. ત્યાં મને બધા
સાથે મળીને ઉત્સાહથી કામ કરતો જોઈ તેઓ
રાજી થયા અને રસોડાની બહેનોને પણ પોતાની

વસંદમી જરાવજર હતી કે નહિ તે વિશે પૂછી
માતરી કરી લીધી. આમાં પણ પૂ. બાપુજીને
મારા પ્રયત્નો કુટુંબમાં જ જોયો છે. અને
તેમાં મેં મચરણી અનુભવી છે. આશામાં
રહેવા આવનાર છો તેઓ એક કુટુંબમાં રહે-
નાર કુટુંબીઓ જ અસુખ હતા અને જ્યાં
આમમવાસીઓમાં પણ એવી કુટુંબજાવના
પેદા થાય એમ હતા.

આંધળી પ્રત્ન અને બહેરા પતિના જ હજી સરળ નીવડે.

વિચારો પ્રદર્શિત કરવા કરતાં વિચારો છુપાવવા માટે બાપાનો વધારે ઉપયોગી છે.

ખોરાક

એના
વિસિદ્ધ સ્વાદ
તેમજ
વધારાની શક્તિ
માટે બાપા
વનસ્પતિ :

અશ્વિનનું
રસદા

[ધોષિક
સરવોધી
બ ર મુ ર
વ ન સ્પ તિ

: ગુજરાત :
રસદા એજન્સી
રંભાલા માકેટ,
રેલ્વેપુરા,
અમદાવાદ

[તમારા રાહેરના બહીતા
સ્ટોર્સમાંથી મળી શકે છે.
—એજન્ટો—

: સુખાધ :
નેન દેરી મ કા,
૪૬, બોલો
નો ૪ થા ડો
મુખર્ષી ર

ન્યુનીલીનામ સામે,
વધારા

અશ્વિન ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિ.

Orion Advt

આંતરરાષ્ટ્રીય રાજકારણ

પ્રકાશન સં. ૨૫૬

સામાન્ય જનતાનું પોતાનો પણ વધારે દિલ સાધશે એવા વચનો આપવામાં અમેરિકન રાજકીય પક્ષો દરિદ્રાઈ કરવા લાગ્યા છે. પ્રે કુમેન તો દરેક માટે કંઈ ન કંઈ કરશે એમ તેણે જાહેર કયું છે. લઘુમતિઓ, ખેડૂતો, મજૂરો, પરદેશમાંથી આવેલાઓ એમ પ્રત્યેકનાં દિલ માટે તે પ્રવાસ કરશે એમ તેણે જાહેર કયું છે. અને હિપરાંત નાના આવક વેરા ભરનારાઓને ૪૦ ડોલરની રાશત આપવા બચરવા કમી એવી તેણે જાહેરાત કરી છે. વિરોધી પણ મળક છઠાવે છે કે 'જરૂર, પ્રજા, નાણાંદીય કુશળતા' માટે એ જાણે વધી મશે છે. 'મત દીઠ જે ડોલર આપી મશે મેળવનાર પેન્ડર માન્ય કરતાં કુમને વધશે. તે આલીઠ ડોલર આપવા કહે છે.' મરિયા જોડે સદાનુશ્રુતિમય પણ જાખવાર કરવાની નીતિવાળા મોરેસે તેની આંતરિક નીતિ સ્પષ્ટ કરી છે. મજૂરો અને તોડેશને પગારમાં વધારો આપવા, કાચો પુર કાચ નિષ્ક્રમન મૂકવા ટેક્સ-ડાઈલ કાનુન રદ કરવા તે વચનો આપે છે, દરમ્યાન અમેરિકન મૂડીવાદીઓ કિંમત ધરી જવાના કાળને લાંબે સમય પૂરતું ઉત્પાદન કરવા દેતા નથી એવા મજૂરોની દરિદ્રાઈ છે.

અમેરિકન મજૂરોના પચ્ચીસ ટકા દર અમેરિકા સરકાર પાછળ ખરચે છે. કેનદા અને અને મેટ બ્રિટનમાં અમેરિકન વર્મસ છે અને હવે તે સેટિન અમેરિકાને પધારે છે. અલગલગ, જપાન, ચીન, હાંગક, ફ્રાન્સ, બ્રિટન, ગ્રીસ, આસ્ટ્રિયા અને પ. જર્મનીમાં તેનું લરકરી દષ્ટિએ વર્ચસ્વ છે. આંટલાથી તેણે સતોષ માન્યો નથી, પરંતુ તે વિસ્તાર

પ્રમાણમાં અત્યુમેશિ જન્યવશે એમ તેણે જાહેર કયું છે અને રશિયા વધારામાં આરોપ મૂકે છે. અમેરિકા રાજ જનતા બેબિ પણ જાણી રહ્યું છે પરદેશમાં નીચ દળદાર કરોડ ડોલર મફત અને પુર્ન પટના માટે તો અમેરિકાએ અગાઉ વાપરી દીધા હતા અને હવે ૪ કરોડ ૩૦ લાખ અમેરિકનોને માથા દીઠ ૪૪૦ ડોલર આપવા પડે, તેટલી રકમ તે માર્શલ મોન્યુમા ખરચશે. સામાજિકને ખાજવાની આ ખર્ચા લાલ છે એમ રશિયા કહે છે.

સામાજિકીઓ કમિયુનની મજૂર સરકાર પર આરોપ મૂકે છે કે આ સરકારે જનતાના દિલ માટે શું કંઈ ને? એક શ્રેણી કમિયુન, કોલસા અને વિમાન ઉદ્યોગોનું તેણે પ્રથમ વરસેજ રાષ્ટ્રીયકરણ કયું. પછી રેલ્વે, નાવરીસ આખ્યા અને હવે સ્ટીલ, કોચ, વિ. નો વારો આવશે. પૂર્વે કંઈક દોરાર્થ ન જાહેર તો આ રીક કંઈક કાચા જાળના સંમેશમાં બેવિન નીતિ પણ સારી છે અને માર્શલ મોન્યુમાને લાલ લેવો કમિયુન માટે જરૂરી છે. મજૂરોમાં હવે વધારો ન મામવા માટે મજૂરોને અને વધારે નફો ન લેવા માટે સરકાર મૂડીવાદીઓને વિનતી કરે છે. ૧૯૩૬માં મજૂરોને મળતી મજૂરી કરતા હવે ૭૩ ટકા વધારે મજૂરી મળે છે અને એક-દર ૮૦ લાખ નોંધ અને મજૂરોને વધારા મળ્યા છે.

• મથા મુલ દરમ્યાન ચર્ચિયે રશિયન નીતિના પ્રથમવાર પ્રતિકા કરતા માટે કુતાઈસ સ્ટેટ ઓફ મુરેપ સ્થાપવાને હાથ કરી હતી. તે નીતિને અનુસરી હવે પશ્ચિમ મુરોપના દેશોનું સંજનન મર્ષ રજુ છે, કમિયુન, કાન્સ, કમિ-

અર્થ, ફોલોન્ક, બેલ્જિયમ, અને ઇટલિનું જૂથ રચાય છે. ગ્રીસ ટર્કી, ઇરાન, ટ્રાન્સજોર્ડન અને ઇજિપ્તને પણ આ જૂથ પ્રત્યે સહાનુભૂતિ રહે એવા સંગીન પ્રયાસો આસે છે, પરંતુ ઇંગ્લેન્ડ, ઇજિપ્તમાંથી બ્રિટિશ લશ્કર ખસેડવામાં આવે તહીં, ત્યાં સુધી મધ્ય એસિયાના આ રાજ્યોની સંપૂર્ણ સહાનુભૂતિ મેળવી સહાય નહિ. વર્ગી આફ્રિકાના સરવાળો આ દેશના લાભ મળે ખીલવી માતમર બનવાની આ જૂથની નેમ છે.

આંતર રાષ્ટ્રીય નાણાંકીય ફંડનો વિરોધ છતાં ફ્રાન્સે તેના ફાન્કની કિંમત ઘટાડી છે અને તેથી પરદેશીઓને ફ્રાન્સનો મજા લેવામાં હવે એંશી ટકા નેટલો ફાવેલો થયો. હવે એક ડેલ્વરના ૨૧૪.૩ અને એક પાઉન્ડના ૮૬૪ ફ્રાન્ક મળશે. પહેલાં એક રૂપિયામાં ૩૫-૫ ફ્રાન્ક મળતા, હવે રૂપિયાના ૬૦ ફ્રાન્ક મળશે. ફ્રાન્સથી મોટરકાર, અગર, ફાર દિંદ આવાતાં, તે વસ્તુઓ હવે હિંદને સસ્તી બાવે મળી શકે, પણ હિંદની આબાત નીતિ પર નિષ્પ્રભુ હોવાથી, તેમજ તેને ખરીદ કરવા મળે જરૂરી તબક્કાની નોંધતી છૂટ ન હોવાથી હિંદને આથી કશો ફાયદો થાય એમ નથી. હિંદ ફ્રાન્સને ૩ અને વેલ્શીયાં આપી શકે તેથી તે તેને હવે આ ફેરફારથી મોંઘા પડે, પણ હિંદની નિકાસ પર દર ખાંડી પર ૪૦ થી વધારો ૮૦ રૂ. કર મૂક્યો છે. તેમજ ફ્રાન્સે હિંદની નિલગીયાંની ખરીદી અગ્રાઉથી ઘટાડી હતી, એટલે આપણને કંઈ ખાસ જરૂરયાત પણ નથી. આ ફેરફારથી ઇંગ્લેન્ડને માંડી અસર થવા સંભવ છે પણ ઇંગ્લેન્ડ પાસેથી ફ્રાન્સ વંતો ખરીદ કરી કરશે એવી ફ્રાન્સે ખાતરી આપી છે. રશિયાએ પણ પોતાની આર્થિક મજબૂતી સાધવા નવો સિદ્ધાંત લખ્યો છે. ઇટલિ પણ ફ્રાન્સનું અનુકરણ કરવા માટે છે અને ચીન પણ એવું પગલું લેવા વિચારે છે.

યુદ્ધ અગ્રાઉ નેટલું ઉત્પાદન રશિયા કરતું, તેટલું ઉત્પાદન હવે તે કરી શકે છે એમ અનુભવવામાં આવ્યું છે. તેણે રશિયાના નેડે વીસ વરસ માટે લગભગ દરમિયાન અનોખાને સહાય કરવાના તેમજ બીજા કરારો કર્યા છે. આ કરાર વખતે રશિયા ફાન્ક દત્તો એવું જાહેર કરવામાં આવ્યું છે. ફંડ.તરોફ ઇટલિના વડાએ ઇંગ્લેન્ડ, અમેરિકા નહિ લેશે પણ રશિયા તે લેવાનું જણું કરશે નહિ. અમેરિકાને પોતાના દેશમાં ઇરાન લખાય કરવા દે છે. તે માટે રશિયાનો વિરોધ છે. એવી રશિયાન ચેનવજીનો છતાં રશિયા પર આપ્રત્યેજનમાં, ઇરોરથી કરવાનો આશો આરોપ મૂકી પ્રત્યુત્તર આપ્યો છે.

ઇરાનના વડા પ્રધાન સામેલ જાહેર ઇંગ્લેન્ડ નેડે ને નવા કરારો કર્યા, તેની સામે પ્રત્યેજન વિરોધ એવું 'એટલું' નહિ પરંતુ યુદ્ધ રાજ્યવર પણ આ વિરોધમાં સામેલ થયો, વિદ્યાર્થીઓ પર એળખાણો કર્યા છતાં આ વિરોધ પ્રવૃત્તિનું સમન નુ યયું, પ્રધાન મંત્રી રાજીનામું આપ્યું, પશુ, અને કોલેજાકો ઇંગ્લેન્ડને જણાવ્યું, "દેશની સત્તાનો ઇન્કાર કરતી સધિ સ્વીકાર્ય નથી."

ટ્રાન્સજોર્ડન ઇંગ્લેન્ડ નેડેની સત્તા પાછી વિચારી નહો કરવા માગે છે. બહીનો સુન્તાનો મોહુ સિરિયા રચવાની મહેન્ટ છે પણ એમાં ઇંગ્લેન્ડ સિરિયા લખાય થાય એવું કાલ જણાવું નથી. બ્રિટન આ દેશ સાથે કરી સધિ કરે તેનો પ્રતિકર કરવા માટે આરમ લીખમાં એક ડાયવ આગ્યો છે કે આરમ લીખનો ડાઇ પણ દેશ સધિ કરે તેને લીખની મજૂરી મેળવવી પડશે.

ઇરાનરશિયામાં જુદાજુદા આગાને ચાલી દુર્ગા જુદા રચવા સહાય આપી, યુનાઇટેડ રોડ એક ઇન્ડોનેસિયામાં નોંધવા સહાય આપી

હોસ-ડે દાસતો વચ્ચે જમાવ્યું છે. ૯૭ કચો દેશીઓની કમી કમી કમી થઈને એવી કમીનેશિયા સરકારે હરિશ્ચંદ્ર કરી છે.

કન્ડાચાવનામાં પણ કન્ડા સામ્રાજ્યવાદીઓના દાસ દાસ ઉપર રજા છે. ૩૦ દેશીઓ-નંદના પ્રખર રાષ્ટ્રવાદને લઈને કન્ડા તેની જોડે વાટાઘાટ કર્યું નથી પણ તેણે જનાવેલા કન્ડા નવાઈ જાઓ-દોષ મે જોડે સંધિની શરતો વિચારે છે, આ વિનિતની માન્યતામાં પણ સ્વીકારવામાં

નથી આવી. સિસોન સ્વતંત્ર થયું છે, સામ્રાજ્યવાદીઓએ મનુરીયાનો, લગભગ કમીને કમી છે. તે હવે પછી વિચારીશું.

ચેમેસ્ટાઈનમાં જાને પણ બારે તેવારો કરે છે જુઓને અમેરિકનો મદદ આપે છે અને આરબોને અગ્રણી હોવાનો દેશો દર્શાવે છે. આવી રહ્યાં છે ચેમેનમાં તેલ, કાંચસો દાસ કરતા અમેરિકન, અમેરિકનો સંદેશ બટપટ કરી રહ્યા છે.

હિંદી રાજકારણ

★
પ્રકૃતિચંદ્ર શાહ

નવયુગ પ્રવર્તક ગાંધીજીના, ખૂનથી દિને નિરાધારતા જુઓની એ કરી માધી જાઓની જાણમાંથી પ્રજાએ ૯૭ સ્વસ્થતા મેળવી નથી. આ જાણમાંથી કુલ્યો હિંદી સરકારને કમીવાની પાડવાનો કમીતરખોરનો કમીતરખોર તો તે નિષ્ફળ ગયો છે. જોને હિંદી પ્રધાનો રાજનીતિ વિષે એકમત છે એવું નહોતું થયું છે. સામાન્ય જનતાએ હિંદુ મદાસલા પર કમી રાજ કાંઈક હિંદુઓ માંથીવાદી નિર્દેષ છે એમ સિદ્ધ થયું છે. મુસ્લિમો આ કમી પણ અપનાવી લે તો હિંદી નેતાઓના આદર્શો રચવાવાના સ્વપ્ના મત્ત થશે. હિંદી સરકારે કામી સ્વસ્થતા દેશ પર પ્રતિજ્ઞા મૂકે છે આ સ્વસ્થતા દેશો કામી આદર્શમાં લઈ લેવાને માટે સરકાર અને મદાસલા પ્રવૃત્ત થશે એવી આશા રાખીશું.

લાલીલા આમજન નેવા પ્રાણાસમ આશ રાષ્ટ્ર પિતાનું પ્રજાએ હિંદુ સદા સમાવાદી ખૂન કરે એટલે જનતા પ્રવૃત્તિ હિંદુ મદાસલાવાદી પર રાજે કારણ એ સમજી સમાજ પણ તે જુઓ જોડું છે, તે દેવીદાસ ગાંધીના

કમી સરકારી સમજાશે. તેમણે કમી કમીને હિંદુ મદાસલાવાદી અને આદર્શ એસ. એસના સ્વસ્થતામાંથી મદા પ્રાણ આપવા તેવાર કરતા, કમીતરખોરો સામે સરકાર કમીમાં કમી પગલા લેશે, માટે રાજ હિંદીએ સમાજ રાખી કમીતરખોરો સમાજી નરૂરી માંથી સરકારને આપવી એ તેમની મેદા કરજ છે.

કુનોમાં કાસ્મિરનું કામી વધારે કમીવાસ છે. પાકિસ્તાન પ્રતિનિધિએ પાંચ કમી અને વીસ મીનોટ પગલે કામી કામી કરી હિંદ પર વિજયાન્તર કરી આશોપો મુકના હિંદી મેદા સીધાસાસ પ્રમતે, કુનોએ તેમાં અનેક પ્રમો કામેલ થયા હોવા. આ જાણે હરિશ્ચંદ્ર પાકિસ્તાને પહેલાં કરી આ માટે ન કરી એ સાદી વાત બીજાઓના જ્ઞાનમાં નથી એમ નથી પણ તેઓ પૂર્વપ્રવૃત્તિ કામ કરી રહ્યા છે. મેદાસમ પ્રમાણે કાસ્મિરને જમે તે સ્થાનમાં જોડાવા જૂટ આપવી હોય તો અનેક હિંદી નવજવાનોનાં લાલી રજવાનું રાજનાં આર લોખ રખિયા ખર્ચ કરવાનો શું ખર્ચ? આદર્શવાદી ન્યાયી પક્ષને યોગ્ય

આયે ન મળે એવી યુતો સસ્થા અનેકવાર સાબિત થઈ ચૂકી છે. લીજ એક નેચન્સ જેવી તે નિર્ણય બની છે. કાશ્મિરના પ્રસર્માં દિંદને થોડા આપ મળે એમ માની સંભવ નથી. ગોંધીજીના મત્સ્યથી દિંદ વધારે હઠાર બને છે પણ સામે પક્ષે રજા પણ ધરણ્ટ કરે નહીં, ત્યાં કું ચાલે? હવે તમને સમજાવું કમિશન શુ કરે તે નોંધશું.

દિંદમાં દેશી સંસ્થાના એકમ રચાયે છે, કેટલાક રાજ્યો દિંદ સંઘમાં જોડાઈ ગયાં છે, જોપાળ, દેશાપાદ સિવાયના ધનસજ બધા બીજા દેશી સંસ્થાઓ પ્રભુને સારા પ્રમાણમાં સત્તા સુપરત કરી છે. દેશાપાદમાં પ્રભુ સુધ્ધ અનુભવી રહી છે.

સરહદ પર રહમકશા ધામ છે જેસલમિરમાં પાકિસ્તાનમાંથી લૂંટારાઓ આવ્યા લૂટ, કતલ ચલાવી બધા છે. આંધ્રમાં સરહદ પર પીસ્તાલીસ ચો. માઇલના થેરાલાનો પ્રદેશ પાકિસ્તાન મુસ્લિમો જેરકાપદેસુર રીતે કબ્જે કરી પંચ છે. તે ખાલી કરવા દિંદે નોટિસ આપી છે.

પૂર્વ બંગાળમાંથી લોકો આવે દિંદુઓ મ બંગાળમાં આવી રહ્યા છે, સિંધમાં દિંદુઓ વિરોધી કામલા ચાલુ છે. દિંદુ સરકારી નોકરોને

રજા ન મળે, તેમને સી. આઇ ફીમાં ન રાખવા કોઇ ખાતામાં મુખ્ય કારકુન તરીકે, કોઇ અન્યના ઓફિસરના પર્સનલ ક્લાક તરીકે પણ ન નીમવા એવા સર્ક્યુલરો પા. સરકારે કાઢ્યાં જાણવામાં આવ્યું છે. સીંધ કોડી જતું દેલ તો અગાઉથી સરકારની રજા ચિઠ્ઠી દિંદુઓએ મેળવવી. આ કાંપડાના આધારે તો દિંદુઓ એક જામથી બીજા વાગ જવામાં પણ યુરોલી અનુભવે છે. લાહોરની જોડામાં મુસ્લીમ ક્લાકો ને એકતુ કામકાજ ચીખવવા કેટલાક દિંદુ ઓફિસરોને રાકી રાખવા પડ્યા છે, તેમને કોઇ મુસ્લિમો કનગત ન કરે, તે માટે સરકારને ખાસ અપીલ ન્દાર પાડવી પડી છે.

દિંદી સરકારની રેજલ્યુ સમિતિએ અમલને આધાર તરીકે ન રાખી રાજ્ય એમ સ્વીકાર્યું છે પણ આવતા પાંચ વસ્ત્રમાં એ રચનાથી તેને દૂર કરી રાકશે એમ માનતી નથી એ અપસ્વિતન કમર મરી બાળકોને સાળામાં ધર્મિક જાવણી પણ મળે એવી બવસ્થા રાખવા માટે સમિતિ કંદામણ કરે છે. સર્વે પક્ષોને વતો ઓર્ગે સતેલ ચામ તેવી સલામણો કિંદી સરકારની અર્થિક સમિતિએ કરી છે. વીજતા હવે ખાલી નકી કરો.

એસ. બી. પટેલ એન્ડ કું.

હાલસેલ એન્ડ રીટાઇલ કેમીસ્ટસ

ગ્રાહકોનો સંતોષ એજ અમારો મુદ્રાલેખ.

રાવપુરા—વડોદરા.

पूजा

અનુક્રમ

૧ વક	૨ પ. મ	૫૧
૨ મ્હરાં સાદિત્વ સરેમરણો—મી રમણસાસ દેસાઈ		૨૬૫
૩ વજો—ખસિસ જિખાન		૩૬૮
૪ કામ અને માયકનાક—મી મણિભાઈ દિવેદી		૩૭૧
૫ બારમો રસ—મી જે'હાગીર દેસાઈ		૩૭૭
૬ જરા ઘેલો—મી પંકજ		૩૮૦
૭ મીને કલામરા—મી શશિકાંત ઘટવેદી		૩૮૩
૮ એક ખાવચક સદ્ગુણ—મીમતી ગજરાણેન નાયક		૩૮૬
૯ નવ માનસશાસ્ત્ર... ૨. પ. મ.		૩૮૮
૧૦ ગમાતી બહાદુરી—કુ. દીસાણેન		૩૯૨
૧૧ સર્વવ્યાપક ગ્રાણી	૨ પ. મ.	૩૯૪
૧૨ નિંદામીનો અર્થ—પ. નેહરુ		૩૯૬
૧૩ દ. યુ. પગ મદારાજીની જસર—મી મ. ક. દેસાઈ		૩૯૮
૧૪ ગુલામોનું બનાર—મીમતી કમળાબાઈ દિગ્ગ		૪૦૨
૧૫ જાતિક ગજરાણુ—પ્રિ. વા. ય. દોલકર		૪૦૪
૧૬ સમાલોચના—મીમતી. ગજરાણેન નાયક		૪૦૬
૧૭ કિંદી ગજરાણુ—પ્રિ. વા. ય. દોલકર		૪૦૮
૧૮ પૂનમે—મી. કુંદુસાસ ગાંધી		૪૧૨
૧૯ અમે	મી 'પ'	૪૧૪

ત્રત્રી

૨. પ મહેતા

આનંદપુરા-વડોદરા

[માર્ચ, ૧૯૪૮]

વાર્ષિક સવાનમ રા. ૫-૦-૦

છુટક પ્રતના રા. ૦-૮-૦

પરદેશ માટે સિ આર

★ પૂર્ણા ★

॥ પૂર્ણા પૂર્ણજલા સમુદ્રસંહિતા કુર્યાન્ સર્વા મંગલમ્ ॥

પુસ્તક, ૨]

માર્ચ, ૧૯૪૮

[અંક, ૮

તક

કોઈ સરદાર પટેલ મટી ક્યું છે, " He never seeks opportunity like a politician but creates opportunity like a real General, opportunities depend upon him, and not he upon opportunity. " (મુસ્લીમો માફ પટેલ તકની શક નેતા નથી, પણ ખરા જનરલની માફ તે તક ઉત્પન્ન કરે છે. તક પટેલને બાંધીન છે, પટેલ તેને બાંધીન નથી) અથવા મુલુ વિના મહતા મેળવી ન શકાયું.

જાહેરખબર દુનિયાના રાજા આરન મુસ્મને નિર્દેશીમાં મધાની સરખાતે 'કેવી' રીતે કરી. તે વિષે એક રસિક કહાણી છે યુવાન મુસ્મન બેઠાર હતો અને તેના ખિસ્લામાં પાંચ પૈસા ન હતા. તેની એવી નિર્ધન અવસ્થામાં તેના એક મિત્ર નેડે ખાણ ખાતો એક દિવસ તે કાંઈ હેટિસમાં ગેરો હતો, ત્યારે પડોસના ટેબલ આમળ બેસી જમતા એક ધનિની વાત-ચીતના શબ્દો તેના ક્યું પર બચાવા ધનિક બોલ્યો, " મારી પત્નીનો મુનીતો સ્નાઈટર બધ કાલે મરી ગયો છે. તેના મૃત્યુથી તે મણી જ બિન્ન કંઈ બધ છે, " અને ને કાંઈ સારો સ્નાઈટર લાવી આપે, તો હું તેને ૨૦૦ ડોલર આપું. "

આ સંભળી આરન મુસ્મન તરત ઉઠ્યો અને તે ધનિક પાસે ગયો અને તેને કહ્યું " જસો નહિ, પણ અડીસો ડોલર આપો, તો હું તમને એક સરસ સ્નાઈટર આપીશ. " ધનિક આશ્ચર્યમાં કહ્યું, " એક સ્નાઈટરના ૨૫૦ ડોલર ! આવી ભારી કિંમત કહી સંભળી નથી. એ કિંમત માલનાર અને આપનાર બંને દિવાના મણાવ. " પણ મુસ્મન તેની માન-બુધીમાં મક્કમ રહ્યો અને ધનિકે તેની પત્નીનો વિવાદ વિચારી છેલ્લે અડીસો ડોલર આપવા માટે સમ્મતિ દર્શાવી.

મુસ્મન આ સોદો કરી પાછો પોતાના ટેબલ આમળ મિત્ર પાસે ગયો અને તેને કહ્યું, " હોસ્ત, આજે તો લીધો પણ સ્નાઈટર શું છે તેની અને માહિતી નથી મારે શબ્દકોષ તપાસી પ્રથમ તે બજારુ પડ્યો. મહાન પુરુષો તકની શક નેતા હોવા રહેતા નથી, પણ તક ઉત્પન્ન કરી શકે છે.

જે બંને બંને જર્મન હતો.

૨. પ. મ.

૧૫

જેનવણીની અનેકાનેક પદ્ધતિઓ અસ્તિ-
ત્વમાં આવે છે. બાળસ્ત્રી ખીલવણીના એ
સર્વ અખતરા થયે નાન છે. જૂની દળમાં
સ્વામય, સાદાઈ અને સગી જીવનશૈલી
ઉપર ભાર મૂકવામાં આવતો હતો. બાળની
જેનવણી માળાપ ઉપર બાગધુ ૩૫, ૨૫
૨ મીન અને જીવનશૈલીની વિવિધતાને અકૃતિ
આપે એવી છે. બાળનો વિદ્યાર્થી બન-
મામવા નાન નહીં, અને મહેલા બનથી એને
સતોપ થાય પણ નહીં. બાળના વિદ્યાર્થી-
ઓમાં પત્રપાળા, સામકલ દેસ્વતા કે ધાડાગાદી
અથવા મોટાકારમાં પધારતા વિદ્યાર્થીઓના
વિશ્વાસો પાઠી શકાય એમ છે. જૂનો ગુરુ-
આમમ ક્રેષ્ટ વિદ્યાર્થીઓની શાદી કે ધરને
આવશ્યક ન જ આવે. સ્થિતિભેદ અને સ્થિતિ-
ભેદનુ પ્રદર્શન બાળકમાં વિચિત્ર માનસ
વિકસાવે એ સદજ છે. રાજકુવશે માટે,
અમીશે માટે, ધનિકા માટે, નેતાઓ અને
ગજપુરો તૈયાર કરવા માટે અલગ અલગ
શાળાઓના પ્રયોજો થઈ ચૂક્યા છે. પરંતુ
એમાંથી ઉત્તમ માનવતા પ્રજાટી હોય એવું
કશુ દેખાયુ નથી.

શાંતિગર્ભ આસ મોટાઈ બતાવવાપણું
વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં મને પ્રાપ્ત થયુ ન હતું.
નાજર રાતિનુ અભિમાન ઝંખુ ઝંખુ કરી
તોલ તે બીજાના હાથની રસોઈ ન
જમવા પૂરવજા અક્ત થતુ હતુ દેસાઈ
કુટુંબમાં જન્મ લીધાથી આસ સમૃદ્ધિ મળી
નથી-અલગત મ્હે કહી પ્રાપ્ત નથી કર્યું
એટલુ વતન પૂર્વજોએ અમાગ કુટુંબને વાગ-
સામાં આપ્યુ છે મજમુદાર મોસાળમાં ગદી
દું લપ્પો મોસાળમાં ધોડા દતો, નાન દતી,
બાગ દતો, નોકર દતો પરંતુ ધોડો અને
બાગ ઝડપથી અદેશ થઈ ગયા દતો. ૧૬

દાદાદાદીથી તેમની સામવણી થઈ રહે એમ
નહીં હોય. અમારી શાળામાં ક્રેષ્ટ બાઈએ
મેસી આવવુ નહીં, એટલે વર્ગ વિમલનુ
ભાન થાય એવી સ્થિતિ જ ન હતી.

સિદ્ધાંતની કપટ કાળની મોટાઈ લખી
સમય રહેવા દે એવી નહતી. મિત્રો પણ
મદને લણી રોમમાંથી મળ્યા હતા-અને તેઓ
આજીવન મિત્રો રહી શક્યા કરી હુ શાંતિ
ભઈ ત્યારે અમર તેઓ વડેદરે આવે ત્યારે તેઓ
મદને મળ્યા વગર રહેતા ન હતા એમાંના ખસ
મિત્રો બાજુ દલાત નથી એ મદાર શાંતિ
વિષય છે, એક પછી એક ખગતા, મિત્રોનો
વિચાર કરતાં મદને નિંદાનીની જીજ્ઞાસુરતા
અને તેમણે દિલ્લાસીના દૂધ જીવનનો ખાસ
બાબાજ કરે છે. જાણપણથી મદાર મિત્રોનુ
વર્તુલ વિશાળ રહેતુ મદાર જ મોસાળની
એક સાખામાં પડોશના ઘરમાં રહેતા જુગલ-
ભાઈ આમાંના પુત્ર જતુભાઈ મદાર જાળમિત્ર
હતા. મોસાળના ઘર માટે એ કુટુંબ સાથે
મદાર પિતાને લાખા દાવા આલેસા, જેની
એક અગર બીજી પર પરા મદાર હાંકરૂસની
સજુતરથી રહે થઈ અને મદાર કોલેજ
જીવનની પાર જઈ મદારી નોકરીનાં કેટલાંક
વર્ષો સુધી આલી. મદને તથા મદાર પિતાને
એ દાવાઓને અંગે પડેલી મહેનત અને
મહેલા બનુભવ બાળની આખી નાન
પદ્ધતિ માટે તિરકાગ સિવાય બીજી એક
પણ લામણી ઉપજાવી શક્યાં નથી પણ તજ
આર આર અલસતો સુધી માલતી લડાઈ
મુરતે મુરતે પડતા ધક્કા, વડામોતે ત્યાંની અવગ
જવર, નાવાધીશો તથા વડામોતી નિખુર
દલીલનાજ-કે જે કાવધનાજ તરીકે
પ્રતિષ્ઠા પામે છે, અને જેમાં માણસાખી
અસ પણ રહેતો નથી તે, બેશુમાર ખર્ચ

અને એક અદાલતના ઉપલી અદાલતમાં ફરી જતા ફરિયાદો આ સમગ્ર આજની ન્યાય પદ્ધતિને વિકૃત, બિદામણી અન્યાય કેળી બનાવી દે છે અને learned profession-પ્રતિષ્ઠિત સરકારી ધર્મા તરીકે જન સમાજે સ્વીકારેલા વકીલાતના ધર્માને હુલિનજન્ય શુદ્ધામીરી કે અકસમરી વેશાદરિતી દ્વિષાએ લાવી મૂકે છે આ મ્હારો મત બદલાવ એવું કંઈ હજી સુધી એ પદ્ધતિમાં કુ નોંધે સંભો નથી એ મ્હારો જ અખત મત છે અનેક વકીલો અને ન્યાયાધીશો મ્હારા મિત્ર છે, મિત્ર તરીકે તેઓ પરમ સન્માન છે, મ્હારાજ પુરે વકીલાતની સનદ લીધી હતી-જો કે તેણે વકીલાત એટલી દાધી છે, મ્હે પણ મુશ્કેલી ખાતે ફોજદારી ન્યાયાધીશ-Magistrate તરીકે કામ કર્યું છે, અને આજની ન્યાય પદ્ધતિની મેંજા સમજી આપ્પાનો સાંભળ્યો છે અને ક્યો પણ છે છતાં આજની ન્યાય પદ્ધતિ પ્રત્યે મ્હને હજી સુધી સમભાવ ઉપજાવ્યો નથી અદાલતનું આખું વર્તિતવરણ જ મને ઘણાંજા-અસહ્ય કે અમમય બાસે છે કે હદાય ભૂલો હોઈએ જોઈ પણ બક્ષિ કે સસ્થાની દીક્ષ કરવાનો પ્રસન્ન આવતાં કુ જરૂર હમિયું છું કે કુ દીકામાં બોટા પડે મ્હારા અગ્રાસ દિનની એ જાણ જરૂર કરતા વખારે જોડી પડી જાઉં હોય પરંતુ હજી મ્હારા ખ્યાનમાં એ વાત છતગતી નથી કે ન્યાય મેળવવા માટે ભાડૂતી લઘવૈશ્યોની કેમ જરૂર રહેતી હશે, અને લાલચથી પર રહેવાય એ માટે બારે પગાર માગતા અને મેળવતા ન્યાયમૂર્તિઓ એ ભાડૂતી લઘવૈશ્યની સહાય વગર ન્યાય કેમ આપી શકતા નહીં હોય-જો કદી પણ તેઓ ન્યાય આપતા હોય તો! સારા વકીલનું લવાજમ અને ન્યાયમૂર્તિના પગાર જેટલી આવક બને તેવા ધમાકાને આપશો તો એ કદી લાંબીયો રહે શી જ નહીં.

એ દાવો અતે અમારા લાભમાં થયો હતો એટલે દારેલા માણસની હાથ વરાળ તરીકેના આ મ્હારા હિતમાં નથી એટલું જ અત્રે સૂચન થાય શો.

પરંતુ હું આક માર્ગે ચલી જશે! મિત્રોની શીળા વાતમાંથી હું ન્યાય બવરમાની હિત દીકામાં છતરી પડ્યો, જે કુદબની સાથે લવાય મશે એમ લામણ હતું તે જ કુદબનો વડીલ પુત્ર મ્હારો મિત્ર હતો અને આલતા લવા દરમિયાન પણ જનુભાષ અને કુ સરળતાથી મળી શકતા એ આખું કુદબ મ્હારો મિત્ર ભાવે સ્વીકાર કરે છે આજ નહીં, વધોથી આવા મ્હારી જ માલિના મિત્ર તો હતા જ, ઉપરાંત અન્ય માલિઓના વિલાધીઓ પણ સાગ પ્રમાણમાં મ્હારો મિત્ર તરીકે સ્વીકાર કરતા એમાં આલણો પણ ખગ, વણિક પણ ખરા, અને પાટીદારો પણ ખગ, અખરનો કે પ્રાંચીનો ધર્મા કરતા, કુડબોમાંથી પણ મ્હને મિત્રો મળ્યા છે, અને તેમણે હજી સુધી મ્હારા પ્રત્યેનો મિત્રભાવ આપુ રાખ્યો છે. એક વાળદ વિલાધી પણ મ્હારો મિત્ર હતો. એમાંથી મ્હારા બાક મિત્ર બનેલા લક્ષ્મણાઈ કાશીનાથ ભટ્ટ તથા ઝોરખનભાઈ અમીન તો મ્હારાએ પહેલાં પુસ્તકો લખી પ્રસિદ્ધ કરાવી શક્યા હતા સારા આપારી તરીકે આજ પણ યંત્રારમાં જળપ્રીત બનેલા હમ્મરલાલ ચાંધી તેમ જ પુસ્તકાલય પ્રદ્ધતિમાં તેમજ અન્ય જાહેર દિનનાં કામોમાં અગ્રસ્થ બનેલા નટવરલાલ ઝિરખરલાલની હજી સુધી જિવત રહેલી મૈત્રી હું બૂલી શકું એમ નથી કાંઈ હમ્મરલાલ, તેમ જ કાંઈ દાલે લખતા એક પાટીદાર મિત્ર કેસરભાઈ શાહભાઈના તો અમ્હારો મેલીના લાણુ નેવ્યા હતા એ હજી મ્હને શબ્દ છે મમનલાલ નોંધતારામ નામના એક મિત્ર તથા બેળગીલાલ લક્ષ્મણાઈ અમીન નામના એક પ્રતિષ્ઠિત

કુટુંબના પુત્ર. એવાં અનેકનેક નામો મ્હારાં મિત્ર મંડળનો વિચાર કરતાં થાક આવે છે, જેની નામાવલી આપની જરૂરી નથી. મૈત્રી એ બહુ અવત લાક્ષણી છે એ બધા બાળ-પણના મિત્રો મ્હોટા માણસો નહીં હોય, બહુ મ્હોટા માણસો નહીં હોય. ગુજરાત તેમને પીછાનવું નહીં હોય. પરંતુ મ્હોટા માણસો, વિદ્વાનો અને ધર્મિકાની મૈત્રીથી હું સતત દૂર ભાગુ છું, અને બાળપણના મિત્રોની મીઠી લાક્ષણીમાં હું મ્હારાં બહુ માન ઘટું નીકાળુ છું.

ન્યાત ભતના બેઠો બચાવ કરવા ખાતર નહિ, પરંતુ એ ન્યાત ભતના બેઠ મૈત્રી સ્વિકારમાં ત્યારે આઠે આવતા નહીં એ સ્પષ્ટ કરવા ખાતર આટલાંએ નામ આપ્યાં છે બાળપણુ હિંમત નીચતા બેઠો સ્વીકારતુ નથી. શાંતિ બધન તેને નહતાં નથી. રમત અને અભ્યાસની રસજતી મતિમાં જેનો બેઠો યજ્ઞ ભય એ મૈત્રિનુ વર્તુલ સર્જે છે. એ મિત્રો સાથે હિંસાન પણુ મણાવ અને ભૂગાળ પણુ વંચાવ, એમની સાથે જમરકા પણુ રમાવ અને ખો મિત્રુ પણુ રમાવ, એમની સાથમાં રહીને પુષ્પો પણુ વીણાવ અને કાઠાં બીલાં કે મરવા પણુ પડાવ. તેમની સાથે અમ્યા પણુ ઘાવ અને તેમના ક્ષમાનુ નિવારણુ પણુ ઘાવ. આમ સ્વચ્છાતિના અને પરચાતિના મિત્રો વચ્ચે મ્હારાં શંતિરતુ શુભન આનંદમાં ગુજરતુ હવું.

ન્યાત ભતના બેઠો પ્રમુ વિચારતાં મ્હારાં જ અંતે બનેલી એક હકીકત નોંધવા સરખી લાગે છે ધર્મ બેઠો પણુ આપણે આપણા શુભનમાં જેવો સમન્વય કરતા હતા તેનુ એ દર્શાવ કહી શકાય. મોક્ષાળમાં તેમજ પિતાને ધેર કુ ઠીક ઠીક મેળી કોઈક પુત્ર તરીકે. ને કે મ્હારા કુટુંબમાં પુત્ર પુત્રી

વચ્ચેના વર્તન બેઠ તથપૂર પણુ સ્થાન પામ્યા ન હતા પુત્ર તરીકે મ્હને વધારે સારાં આવતું પહેરવાનુ મળે કે મ્હાગ તરફ વધારે પડતુ ખાન અપાવ એમ જનતુ નહી. બેઠો અને ભાઈ એક જ ક્ષણ ધિર બહુ જ સરળતાથી રહી શકતાં હતાં.

છતાં પુત્ર તરીકેની સન્માન ભાવનાનો અવરોધ અમારા કુટુંબીઓમાં કોઈ રહી મરો પણુ હોય. એટલે મ્હારે માટે કોઈ કુટુંબીએ આધા રાખી હતી કે અમુક વર્ષના હું થઈ એટલે મ્હને તાછ્યા નીચે ફેરવવો અને નાજિયેર વધેરી તાખતમણી મળેલો દોરો મ્હને પહેગવો.

મ્હારા પિતા બહુ હિંમત ક્ષમાના છુદિવાદી હતા ધર્મ અને તેના આચાર પ્રતે તેઓ હિંમતીન હતા એ વૃત્તિ એવી ન હતી કે બીજા કોઈના ધર્માચારમાં આમલુઈ જ બનવ. અને તાછ્યા નીચે ફેરવવામાં તેમને જગાવ હરકત નું હતી.

પરંતુ મ્હારાં માતા બહુજ આચાર આમદી વૈષ્ણવ છે. આજ બ્વાશી ત્યાશી વર્ગ પણુ તેઓ અનામતની રસોઈ જમતાં નથી એટલે તેઓ હજી પોતા પૂરતી રસોઈ પોતાને જ લાગે કરી લે છે અમારી આચાર સિધિ લતાને અંતે તેમણે અમને ન્યાત બહાવ મુક્યા જેવી સ્થિતિ તેમની રસોઈ પૂરતી મળે છે. વળી મોસાળમાં પણુ જાનરજત આચાર આમદ.

છતાં કાલકાલીએ તેમજ માતાએ મ્હને તાખત નીચે ફેરવવા દીધા, એટલુજ નહીં, પરંતુ કસબી દોરો મ્હને મળ્યો તે પણુ મ્હને ખાધાની મુશ્કે મુશ્કે પહેરવા દીધા. તે વખતે મ્હને જનોઈ દીધિયુ ન હતુ એટલે એ બંધામી દોરાને જનોઈ માફક પહેરી ન પાવિત આલણુ, હોવાની બાધના પણુ હું સેવતા.

એમાં અધધકા કાઢીને લામણ, બાધા

લીધાની બીક એમાં કોઈની જણાશે, આસરતી આર્થતાનો એમાં કોઈની જાણ થશે એ બધું ને હોય તે, સમય સમયની મદાઓ ફરતી રહે છે અને એ મદાનો આગ્રહ સુધરેલા સમયમાં પણ અધમદાનું રૂપ ધારણ કરે છે જાણીએ છીએ કેરી કરી દબાઈ પણ ન જાતનાર આજનો સુધારક આવતા મુખે અધમદાનું જરૂર લાગવાનો

હું આચાર આમલી રહ્યો નથી-તે કે મારા માતાને છેક જાણમણ ન થાય એની કાળજી રાખુ છું તેમણે પણ સમય વિચારી ધણી ધણી આચાર છૂટ કુટુંબમાં લાખાયેલા દીધી છે છતાં પ્રવૃત્તિનાર હસતાં હસતાં અને ક્ષમિત તેમને જાણમણતો આચાર બધ થાય ત્યારે સાચા અંત કરણ પૂર્વક અને કંપકા આપી રહે છે કે “તને વાળત નીચે ફેરવ્યો એમાંજ છૂટ થઈ જાય છે.” ધર્મના આચાર સચ્ચ કેમ થાય છે એનાં અનેક દ્રશ્યો આપણને મળી આવે એમ છે. મુસ્લીમ લીજે ધર્મના દુરપયોગ દિલ્લા રાજકરણમાં ન કર્યો હોત તો જાણ જાણ ધર્મ પાળતી હિંદુ મુસ્લીમ પ્રભાની એક રૂપ બની જતી સરકૃતિ અને સિદ્ધતા ધર્મ સમન્વયના એક મહાન દર્શાત રૂપ બની રહેત. હજાર હજાર વર્ષનાં હિંદુ મુસ્લીમ સમન્વયને, કબીર નાનક સરખા બકતોને મુસ્લીમ લીજે નિષ્ફળ અને નિરર્થક બનાવી દીધા છે લીખી પાપની પાવક જાણના કર્મસુધી સળસેરી અને કર્મ જાંઠ બાકરી એનો ક્યાંક કહાડવો આજ મુસ્લિમ છે એમણી લાજો હિંદુ મુસ્લીમોની જાંઠ લખડી જાંઠ અને જાંઠ સુધે સુધેની પરિસ્થિતિ-આરે એથીયે જાંઠર પાતના-હિંદુ અને મુસ્લમાન મોજની રજા છે ગાંધીજીના પૂનનો તાર આર એસ. એસ. કે હિંદુ મહાસભાની કોઈ ઝંડની ટોળકી આજળ જાંઠતો નથી, એ તાર મુસ્લીમ લીજ સુધી-ઝીણાના દુરાગ્રહ સુધી પહેંચે

છે ધર્મને રેખા બનાવી તેને આધારે હિંદી સરહદ યીગનાર મુસ્લીમ લીજ પાકી-તાનનો પણ ફેટલો ઉપધાર કરે છે એનો હજી કવે જાણિ છતિહાસ કહેશે. ખસામને રાજ્યમાં બનાવી રચાયલા ખસામી રાજ્યોએ આ મુખમાં તો કોઈ અગ્રણ્ય ધર્મ ક્યું નવરુ નથી, આપણે પ્રચલિત અર્થે લિટન જામેરીકનો લાખણો મોકલે છીએ, નહીં કે પ્રજાપતિ ખસામો. આપણે આજળ વંધવા મટિ રસિવા જાણ તરફ દ્રષ્ટિ કરીએ છીએ, નહીં કે જરજરતાન ધરાન તરફ અને જે પ્રચલિયાળી ખસામી દેસ તરફ આપણે નજર કરીએ છીએ એ વર્કોએ તો રાજ્યમાં તરફ ખસામને કે કોઈપણ ધર્મને સિદ્ધિયો જ નથી.

આચાર આમલનું એક દર્શાત અને શાંદ આવે છે અમારા પિતરાઈમાં કોઈનું મરણ થયું અને એ ધમાધામ શોભામાં અમને મળ્યા મારા મોલાળમાં માત્ર જ્ઞાન જ કરવાનું હતું, પરંતુ મારે તો જ્યોત રાત્રિ કે બાર રાત્રિ સત્રક પાળવાનું હતું. મારાથી ધરમાં કોઈજ અડકાય નહીં, પાણીને નહીં, જાળાને નહીં, રસોઈની નહીં, કોઈ બક્ષિતને નહીં, અને કમિશનને તો નહીંજ.

મારે જમવા મટિ પણ દૂર બેસવું પડે જમતી વખતે બીજાને યાળી પાકે મને અને મારે પડિયા પત્રાળમાં જમવાનું સત્રકી પડિયા પનાળાં કાઢી અપવિત્ર ન કરે એ અર્થે મારે તે દૂર બેસા દીપર જાંઠ ફેલી આવવાનાં, અને મારા અપવિત્રજમણ વિશાળ દીપર અગ્રોટપણ સત્રકી હોવાના કોષે મારે જ કરવાનો. સાળામાં તો હું જતો, છતાં દાદાની ખાસ સૂચના એ હતી, કે મારે શિશુને વિવરતિ કરી કોઈની અડકાય નહીં એમ વર્ગમાં અસ્ય બેસવું. અને શાંદ છે કે કંદી કરી આવી વિવરતિ પવિત્ર શિશુ સંભાળતા પરા. દીપર નીચે કમવારીમાં આવવાની ભાંજળામાંથી અને શિશુનેનાં મારમણી આવા સત્રકી

વિદ્યાર્થીઓ ઉઝરી જતા-જો કે સપૂર્ણ રીતે શિક્ષકના મારથી ઉઝરવું સૂતકી વિદ્યાર્થી માટે પણ સકય ન હતું. અધિક્ષી, અપાટ, સોરી કે ચોપડી છુટી દેરી સૂતકી વિદ્યાર્થીને મારવામાં શિક્ષકને હરકત આવે એમ ન હતું । જોરદાર શિક્ષકો તેમ પણ કરી શકતા

અત્યંતે ઉચ્ચવર્ણના હિંદુઓ ઉપર બિહાર સલાબવાની જરૂર નથી. ઉચ્ચ કોચોએ પોતાની કામમાં જ એવા એવા પ્રયત્નો પોતાના છે કે જેમાં વારવાર તેમની અસ્પૃશ્યતાની જાવના ફળીમૂત થયા જ કરે । અસ્પૃશ્યતાનો હિંદુ સોખ એક આખી કામને અસ્પૃશ્ય ગણવાથી સતોવાયો નહીં, એટલે સ્નાન, યજ્ઞ, મહાજી, અધીણ, દેવસેવા, રાષ્ટ્રાર્પણ જેવી એટલેટલી સહાય પરપરા હિંદુ ધર્મે મોટા છે કે તેને ન્યાતમાં ને ન્યાતમાં જ મળે ત્યારે અત્યંતે મળી રહે છે । -પછી કાલે એ અત્યંતે કામથી ન હોય ?

જેમ સૂતકની-સ્નાનની-અધીણની એક એકી થઈ ગઈ છે તેમ હરિજનો-અછોતાના રાષ્ટ્રની પણ એક હવે થઈ એકી થઈ ગઈ છે હરિજનોને સામેલ અસ્પૃશ્યતાનું ક્ષય જેમ અને તેમ વહેલું આવે, થાય એવી તેમની તાલાવેલી સમજ શકાય એમ છે જ્યાં એકસૂતો એકસ હાલે જ છે કે અસ્પૃશ્યતાનો અસ્તવ્યવસ્થા વાગી ચૂક્યો છે સાચ જાય અને લીસોટા મે. લીસોટા મે પાંચ વર્ષ મે તેથી તેમની સાપમાં થયેલા ન કરવી જોઈએ.

હા જો ચોપડી મે પૂરી કરી. અસ્તિત્વમાં હું નખાસ થયો છતાં બીજા વિષયમાં આવેલા સાગ બુલ્બને પરિણામે હું ઉપરના વર્ગમાં જવા સાધક બનીયો.

પરંતુ બહારથી મારે શીતોર હોવાનો પ્રસંગ આવે છે. તોફારી ઉપર આધાર રાખતી આધારી કામમાં અજુતર અનિવાર્ય બને છે. હિંદુ અજુતરમાં હું અગત્યે કામચ થઈ

બસે હોત- જો મારે શીતોર મેલાનું ન હોત તો. મારા જનોઈ પહેલાં મારા 'શીતોર કાલ' ગુજરી થયા. હું ને વખતે તેમની પાસે ન હતો તેઓ આપે દેખતા બધ થઈ જવા હતા અને હું મારા કે બીજા કાલના જનોઈની, તૈયારીમાં વડાદરા, પેટલાઈ, કાલોઈ ફરતો હતો તેવામાં જ કાલના ગુજરી જવાના અસહ્ય સમાચાર મને મળ્યા હતા. બાળપણમાં મારા રાન હાથ-વાત્સલ્ય-અરુણ અદ્યથ થઈ જતાં મને પાયાવાર શોક ઉપજ્યો. એમની હાથ પડેલી હતી છુસાઈ નથી- અને છુસાઈ પણ નહીં.

કલમ ત્યાંથી જ હું હિંદુઓમાં વડાદરા કામચ થઈ ગયો હોત, પરંતુ ત્યાં એકલાં પડેલાં વૃદ્ધ મારાને મૂકી મને વડાદરા રહેતું બન્યું નહીં. એટલે મારા જનોઈ થઈ ગયા બરાબર હું શીતોર જઈ એકલાં મારાને સાચ આપી મે વર્ષ વધારે બંધોડાએ કાલને, એ મારાને હું પુત્ર બેટોલા પ્રિય હતો. મારી જામ આજળથી એ જાને વૃદ્ધો હઈ ખસતાં નથી.

જ્યાં અતે મારે શીતોર હોવાનું જાય, અને તે મારાને એકલાં મૂકીને શીતોરમાં હિંદુ અજુતરનું સાધન હોત તો હું કલમ શીતોર હોત નહીં. આજ તો શીતોરમાં કલમ મેટીકી મુખીને અભ્યાસ થઈ શકે પાંચ હિંદુ પારણવાળા સગારી શાળા ત્યાં ગયા છે; અને આજળના ખાનગી વર્ગે પણ ગણતા મેં સાંભળ્યા છે પરંતુ ત્યારે એ સમજ ન હતી. અને અજુતર ઉપર જીવન રચનાર કામમાં હું જાનેલો હોવાથી મારે હિંદુ અભ્યાસ મેં, મારાને છોડતાં જામ-બરી આજે શીતોર હોવાનું જાય. મારી થું કરતાં હોય એ નિત્ય વિચાર વડાદરા મારા ચિંતાનો વિષય હોય.

શનિાગનાં એક બે સમરણુ દછ વાદ કરી લઉં.

શનિારમાં વાંતરાની સંખ્યા બહુ ભારે. અમારા બમીઆમાં ફળફૂલ ખાવા માટે અગર નર્મદાની કરાક ઉપર આવેલા અમારા વાડાના એક-બન્ન જખરજસ્ત પીપળાનાં પાન ખાવા માટે વાંતરાની મ્હેટી સંખ્યા અમારી ખાલુએ ઉતરી આવતી. સૂર્યદિગ્વર્મા ગમક ગમક દસતાં પીપળાનાં પાન દછ મતે વાદ છે, અને જ્યારે કાંઈ વિશાળ વૃક્ષ નેકે હું ત્યારે એ જાળ પીપળા સાંભર્યાં જખર રહેતોજ નથી.

વાંતરાં નુકસાન ન કરે એ માટે તેમને હાંપી કઢાડીએ એ સદજ છે પરંતુ શિખને ખાતર પશુ વાંદગને પથગ મારવાની પ્રવૃત્તિમાં હું અને મ્હારા મિત્રો પડતા. અગરાક વાંદગને એક પથરા વાગ્યો હેન એવું વાદ નથી. વળી એ ડાવીંન દીધો પૂર્વજ પોતાના વંશજથી જાલદી જન પામે એ પશુ શક્ય ન હવ. એટલે લાકડી વગર વાંતરાં ટાળા તરફ જવું સલાહ ભરેલું અણુવું નહીં.

એક વખત અમારું આપ્ત કુટુંબ શનિાગમાં બેસુ થયું હવ. મ્હારાં મ્હેટાં બ્હેન અને માસીની દીકરીઓ- જેમની સાથે જાજ પર્વત સમી બ્હેનો જેવી જ મમતા અને રહી છે તે અને હું સ્કવારમાં સિરામણુ માટે જાગી-વાળા ખંડમાં બેઠાં હતાં. 'સિરામણુ' શબ્દ જાજ તો જાણી જતો લાગે છે. એને જલ્લે 'એક્કાસ્ટ' અને 'નાગનો' શબ્દ વપરાયમાં આવવા સાચા છે. જોજ ટાળામાં અમે જ્યાં નાસ્તો કરતાં હતાં એવામાં એક જખરજસ્ત વાનર ઉપરની સીડીથી નીચે ઉતરી આવ્યો, અને જન કે જહાડૂરી જેમથી એકિનું પ્રદર્શન અમે કરી શકીએ તે પહેલાં મ્હારી ખાલુએ પસી અને અપટ લગાવી રોટલીનો ચોડો ઉપાડી એ આમનો થયો. મ્હારા મુખ ઉપર ઠીકઠીક ઉજ્જડા લગવા હતા. મ્હારા હૃદયમાં

તે વખતે કેવી લાગણીઓ ઉત્પન્ન થઈ હશે એનો ખ્યાલ મને અત્યારે આવતો નથી. હું રડી છડ્યો કે જહાડૂરીથી વાનરની પાછળ ખસ્યો એ પશુ મને વાદ નથી. મત્ર મ્હારી બ્હેનો-કઠીકઠી મને મળે, અને જૂની વાતો ઉકેલે ત્યારે એ પ્રસન્ન સંભારી દસતે દસતે તેઓ કહે કે :

'કાંઈ, એ વાનરને શી ખબર કે વધેરા રાજ્યના સુખ સરસુખને એ આપટ લગાવી દેતો હતો !' અગર

'લોકો તને સાકર તો કહે છે, પરંતુ પેલા વાનરને ખબર નહીં કે મુજગાતના એક લેખકને એ ધાલ જડાવી દેતો હતો '

ત્યારે મને ખબર પશુ ન હતી કે અમલદારો અને સાકરો ધાલને પાત્ર લેખ છે ખરા લલિખમાં આવે પ્રસન્ન આવે ત્યારે પટવાળાઓનું એક લક્ષર બેસુ કરી શક્ય એમ છે...

અગર મને ધાલ મારી જનાર વાનરના માનમાં કે અપમાનમાં મ્હારાથી એકાદ કવિતા કે નવલકથા લખવાની દિગ્મત લગાવી શકાય એમ છે.. પશુ આ પછી વાનરને દછ લગી મ્હારા ઉપરે દૂપા ગળી છે મત્ર મથુરામાં મ્હારે માથેથી મ્હારી ટાપી એક માંકડું છાપી જમુ હતું ! રાજ મહારાજનાં બાલું પશુ માન વાનર સાચવે એમ નથી પછી હું તે કાલુ' પર્યુની દષ્ટિએ માનવીનું કશું જ મહત્વ નથી.

અમારો અભ્યાસ વીજળીના દિવામાં ચાલતો નહીં. શનિારમાં તો દછપે વીજળી આવી નથી. પ્રાસમેટના ખડીયા, ચીમની કે લેમ્પ પશુ તે વખતે અભ્યાસ માટે વપરાતાં નહીં. પ્રાસમેટને દીવે વાંચવાથી આંખ ખચે છે એવી માન્યતા લાંબા સમય મુધી ચાલી હતી. દીવેલ જાડેલાં કોઠિયાંમાં વાટ-દીવેટ સજાવી દીવા કમ્પામાં આવતા અને એ કોઠિયાં લાકડાની દીવી ઉપર મુડી તેમને અગ્નિયો ગમે વાંચત થનું દીવાલગીનો પ્રચાર હતો.

પરંતુ અત્યારના જેવી સફાઈદાર દીવાલની ત્યારે મળતી નહીં.

ઢાંચા એક મિત્રને ઘેર મેં વાસશેઠવી સળગતી ચીમની જોઈ, અને મને તેનો મોઢ થયો. એવી ચીમનીવાળા દીવાથી વચ્ચેવ તો પરજીયામાં સાઈ પરિણામ આવે એવી કંઈ લાક્ષણ્ય પણ એ મોઢે ઉપજતી. ઘાઘીને એવી ચીમનીવાળા દીવા મજાવવા કહું તો ને જરૂર ના પાડે. કેટલીક નવી ચીમને મધ્યથી સ્વીકાર પામે છે, બપોરે કેટલીક નવી ચીમને સ્વીકાર રહ્યાં છે બપોરે માનસ વિરોધ જાણે છે.

એટલે મેં યુક્તિ કરી. ઢાંચી પેન, કાચળીયાં, લખોડીયાં, કિટ્ટા અને સુંદર પથરા બરી મજા પાડે અને એક સરસ લાક્ષણ્ય છે. ઢાંચીતરો ધરમાંથી મળ્યો હતો. મેં એ લાક્ષણ્ય મિત્રને વિનંતી કરી કે ચીમની અને ઢાંચીતરની અમારે બાંધવા બહારી કરવી એને મન ઢાંચીતરો નવો હતો, મારે મન ચીમની નવી હતી. મિત્રે એ બાંધવા બહારી કહ્યું કરી અને ઘાઘીને કહ્યા વગર ઢાંચીતરો મેં મિત્રને આપ્યો અને ચીમની જાણે ઢાંચા મિત્રે મને બેટ આપી હોય એવો ઘાઘી પાસે દેખાવ કરી ચીમની ધરમાં આણી અને પ્રાસ્થતાપૂર્વક એ નાનું દીવાલના પ્રકાશમાં મેં રાજ કરતાં વધારે સમય વાંચવા માંડ્યું. જમની વસ્તુઓ આસપાસ હોય તો કામ પણ વધારે કરી કામને એ સિદ્ધાન્તની પ્રથમ સમજ મને ત્યારે પડી.

ચોટે દિવસે ઢાંચાં મા રાત્રિ આજ્યાં. તેમણે સામાન્યતઃ ઢાંચાં કપડાં ચોપડીઓ અને ઢાંચી બીજી રમતની વસ્તુઓ જોઈ લીધી. તેમાં ઢાંચીતરો દેખાયો નહીં તેમણે પૂછપરછ કરી અને ઢાંચા મોતિયા મરી જવા અને લાગુ કે ઢાંચી વહાલી ચીમનીની આસપાસ મેં કરેલો બાપાર મારી મા જાણ્યું અને એ ચીમની જાણ્યું.

ઢાંચી એ બધા સાથે પડ્યા. માની ઉલટ તપાસમાં મેં ઘૂર્ણ માની દીકરી કે ઢાંચીતરો ચીમનીના બાંધવામાં મેં મારા એક મિત્ર ને આપ્યો હતો.

કામ અને પતરાની ચીમની કરતાં લાક્ષણ્યો મોટા ઢાંચીતરો વધારે કામતી હતો. મારી માએ આજ્ઞા કરી કે એ ઢાંચીતરો પાછો ઘેર લાવવો અને ચીમની મિત્રને પાછી આપી દેવી. મહાજ શ્રેયસ્ક એ આજ્ઞા મેં પાળી. આજ માની બહારની ને કું ટોચ આપુ પરંતુ ત્યારે અને લાગેલું ચીમની કરતાં ઢાંચીતરની કિંમત વધારે હોઈ રહી નહીં, અને હોયતો તો તે કિંમત માન્ય કરી કામ જ નહીં. વધારે કામતી તો ચીમની જ હતી. પરંતુ તે સમયનાં માળખેને માન્યા સાથે ફરીકે વાંકિવાંક કરવાની આજ્ઞા જેવી છૂટ હતી નહીં.

હજીસમી ઢાંચી અર્થ વ્યવહાર ખોટો કિનારે કિનારે જ ચાલી રહ્યો છે વસ્તુની કામતીમાં ઢાંચી અને બહારની આજ કુનિયાની દ્રષ્ટિમાં ત્યારે ભેદ રહેલો છે. ઠીક-ઠીક નોકરી કરીને આજ નિયતિની કલ્પે કુ દેવાયું છે. ઢાંચા વ્યવહાર પણ મારું ઢાંચીતરો અને ચીમનીની આપમેળે જેવા જાન્યવદાર જ હશે. મને બહારની આવડી જ નહીં, બહાર ન આવડ્યું તેમ.

કુ રાત્રિ રહેતો ત્યારે જાણના કુખાળને નામે સુમસિક અનેક, વર્ષ આજુ કણ એમ લાસ લાવ છે, અલગત ઢાંચી કે રાત્રિર ને એ કુખાળ સાથે રાધી સમય નહોતો કે એ કુખાળ પડવામાં ઢાંચી કે રાત્રિરની જાણનારી કંઈ હતી નહીં. આંક મવ વર્ષની ઉમરે એટલા પાપતો મેં નહીં જ ક્યાં હોય જેથી પ્રજા આજા દેશ ઉપર કુખાળ પાવે. વૈતિકાસિક દ્રષ્ટિએ એ કુખાળની અસર જલ્દી વ્યાપક અને ઊંડી હતી, અને ત્યાર પછી બાંધવાની કિંમતી આર્થિક પરિસ્થિતિ મેં

આવીજ નથી એમ અભ્યાસીઓ કહે છે એ દુષ્કાળે મદારા ઉપર કળી અમલ અસર કર્યાના અનુભવ મને વાદ નથી મોંઘવારી પછી વધી ગઈ છે, ખદ્દુ ભુગે સમમ આવી લાગ્યો છે, કદી ન જોઈલી ન સાંભળેલી સ્થિતિ જોવી થઈ છે, લેશિ ભૂખે મરે છે. જોવીં એવી વાત સાંભળેલી, પરંતુ એથી મદારા જોરાકમા ખામી આવી હોય કે મદારા આનદમાં વિખ્ત આનંદુ હોય એવી સ્મૃતિ રહી નથી. મદારા મા કહે છે કે મદારી પાંચ વર્ષની વય થતાં સુધી દુ કાષ અજ લેતોજ નહીં એમા તજસ્વીની આઝાદી રહેલી હોય તો તે મ્હે જોડી પાડી છે દુષ્કાળ નુશન જોમાં હોયતો મ્હારે કજલ કગુ' જોઈએ કે મદારા જન્મ પછી જીવંતીયા દુષ્કાળ પડ્યો, અને દુષ્કાળ પરપરા આજ સુધી રીક રીક ચાલી છે । વધતી જતી મોંઘવાગી સુકાળને પણ દુષ્કાળમાં પછડી નાખ્યા હરે છે

એ બધાં વર્ષનાં એક એ પ્રગલ્ભ વાદ છે માગવા, માગવા અને કાઢિવાવાઃ બાલુ થી ટોળાખેંચે સ્ત્રી પુરુષ અને બાળકો શબ્દો આવતાં હતાં ચોખ્ખાનુ ચોસામણ પીને પણ શુજગન અણવવાની તેમની તૈયારી હતી. એતુ ચોસામણ માગતાં અને પીતાં કેટલાંક દુષ્કાળગીરીત સ્ત્રી પુરુષો મ્હને વાદ રહી વર્ષા છે હેય પરદેશના સબંધો એવા વિકટ અને એવા જટિલ બનતા જાય છે કે જુમમરાના પ્રસંગે હજી અટકાવી શકાતા નથી હેયો જાળાનો જૂખ-મરો માનવ જાતની આર્થિક અવ્યવસ્થાનુ તાણુજ ઉઠાહજી છે પરંતુ એ પ્રસંગ વધારે વાદ ગદી યોય છે 'એક સાદિત્વ પ્રયોજને આધારે. મારા પિતા દેશ ભક્ત' નામનુ અઠવા-દિક પત્ર વઠાસરાથી પ્રસિદ્ધ કરતા 'એની એકાદ નક્ષ શીનોર આવી હોય કે તેમાંથી કું' અવાગ નવાર વડોદરે જતો ત્યારે મદારા પિતાએ વાંગી ખતાવી હોય એ કાગલે 'દેશભક્ત' માં પ્રસિદ્ધ થયેલી દુષ્કાળને અંગે લખાવતી કવિતા

ની એક કડી હજી મને વાદ ગદી નહ છે દુષ્કાળની અસરનું બાલુ અપ્પ વર્ષનું દુષ્કાળની ભયકતાનો આજ પણ ખ્યાલ આપી રહે એમ છે..

એ દુષ્કાળ અનાવૃદ્ધિને કાગલે પડ્યો હતો કવિ વરસાદને ઉદ્દેશી કહે છે

જૂડેગ વર્ષને વહેશે ૨,

જીવંતીયા કાળ કહેવાયો ।

ખાટલા વેચ્યા, જોડાં વેચ્યા,

વેચી કમળી નાર

છંપાં વેચ્યાં, છાકર વેચ્યાં

લોચે ન પૂક થાય !

જૂડેરા । વર્ષને વહેશે ૨ ।

પત્ની કે માળકને વેચી તેમનુ અને પોતાનુ પોતણુ મેળવવાનાં તરકડીયાં માગતા કુષ્ઠા પોદિત માનવીની જુમમાં ફરત અને સમાજ વિરુદ્ધના કેટકેટલા છાપ સમાવણા હરી ।

દવે મોડા એ જીવંતીયા દુષ્કાળને જુદી ગતે યાદ કરે છે આજની બુદ્ધમાંથી જન્મેલી મહા મુશ્કેલીઓની સગમ્યજીમાં જીવંતીયા કાળ વધારે સાંગે હતો એમ આજ સંકુની માન્યતા છે. આજ અજ પડોંકે વેચાય છે, જીવંતીયામાં તમી હતી, પરંતુ અતીજ પડોંકે વેચાતુ નહિ. દિલ્લી- નેતામીરીને, દિલ્લી આવડાને, દિલ્લી આતમબોળને આજની પરિસ્થિતિ આબ્દાનરૂપ (chaudhary) છે સત્તાનો અને ધનનો મોદ જમે નહિ ત્યાંસુધી આપણા રાષ્ટ્રમાં સિસરતા આવવાની નથી જ

કેટલાક ખામોમા અને શહેરોમા બાળકો ઉપાડી જવાના ઉપદ્રવે ચાલે છે બાલે પકડી જાયે એ બ્દીકે બાળકોને સામાન્યતા સ્પર્શવાની બાલે તો મ્હેરે બાલે પકડાયલા 'બાળકોને સિધ બનાવે. દવે બાવાની બ્દીકે થતી ચાલી છે. બાલિકાઓને ઉપાડી વેચી દેવાના પ્રસંગો પણ કદી કદી અને છે એવી બાલિકાઓ કાલે અભિજાને વેચાય કે સગદ

શાળના ઝીઝોની અજીતવાળા પ્રદેશમાં વેચાય. આબુ બને. જવલ્લેજ, પણ તે બને ખરૂં. સીનોરમાં વચ્ચે વચ્ચે એવી જૂમ પડતી રહેતી. ખાસ કરીને હીંચ વેચનાંગ કાળુલી કે તથા તવેલા વેચતાં લગારીયાં, પોલો ભરી આવતા જતા વણજરા, કે ટોળા નથ ફરતાં છતાંની કુટુંબો બામમાં પડાવ નાખે ત્યારે બાળકો અટીની સાવચેતી ધણી વધી જતી.

આવી જૂમ મ્હારા નાનપણમાં પડી નાવાએ ચાંદો ક્યોં એટલે એક છોકરા તેની પાછળ જ ચાલતો થયો અબરેટ બદામતી લાલચ આપી એક કાળુલી છોકરાને ઉપાડી જ ગયો. એક ધાધરીના ટોળીના માણસે એક છોકરીને પોતાનાં પહેરેલાં કપડાંમાંજ સતાડી લેઈ જવા માંડી પણ એ પકડાઈ ગયો. ઘણી આવી વાત ચાલ્યા હતી.

હતી અને મારૂં પણ રક્ષણ મ્હારાં ઘાઘાદીએ બહુ સાવચેતી પૂર્વક થયું. હું જ્યાં જઈ ત્યાં મ્હને ખબર ન પડે એવી રીતે એક અંગ બીજે બ્રહ્મને નોકરને મોકલે જ. મિત્રોના સાથમાં દિગ્મત કરી એક દિવસ નદી કિનારે ધાધરીના મોકાનો પડાવ લેવા હું ગયો અમાગ મનથી અને મ્હોડુ સાલસ થયું. હવે જળરજનત ગોરી છતાંની સ્ત્રીઓ, બાળકો અને પુરૂષો ન્હાનકડા માંડવા નાંધી મ્હોટે ભાને ખુશમાં ફરતા, રમોછ ફરતા અને ન સમજતા એવી વાતો ફરતા દેખાવા તેમના, મ્હોટા મ્હોટા જળબા અને ઝાલણ અજિ તેમને ધાધરીના નામ આપ્યું હતી. ઝીઝો આમાં સતાધીય હોય એવી બધ લેઈ અને પાછા ફર્યા. અમને પકડી જવા પાત તેમજે માન્યા નહીં.

વચ્ચો

અલિલ ગિધાન

અનુ 'ગ'

એક દિવસ હરીયા કિનારે રૂપવતી અને કુરૂપવતી 'લેગા થયાં' તેમજે અન્યોન્યને કહ્યું "ચાલો આપણે સમુદ્રમાં સ્નાન કરીશું."

તેમજે વચ્ચો ઉતાર્યા અને પછી ફરિયામાં નહાવા પડ્યા થોડીવાર પછી કુરૂપવતી બ્રહ્મ આવી અને તેજે રૂપવતીનાં વચ્ચો પહેરી ત્યાંથી ચાલતી પકડી.

પછી રૂપવતી બ્રહ્મ નીકળી અને તેને પોતાના વચ્ચો મળ્યા નહિ. તે જવળાવે શરૂમાળ હતી અને નશાવસ્થામાં રહી ન ચઢી તેથી તેજે કુરૂપવતીના વચ્ચો પહેર્યા અને ત્યાંથી તે ચાલી નીકળી.

અને આજ પર્થવ લોકો જામમાં કુરૂપવતીને રૂપવતી અને રૂપવતીને કુરૂપવતી માની લે છે.

પણ કેટલાકોએ રૂપવતીને જોઈ હતી અને ફાટા ત્યાં વચ્ચો પહેર્યા હોય છતાં તેઓ રૂપવતીને જોળખી-કાઢે છે અને અમે તેવાં સુદૃઢ વચ્ચો પરિધાન કર્યા હોય છતાં તેઓ કુરૂપવતીને પારખી નાંચે છે.

ડાંગ અને ગાયકવાડ ★ શ્રી. મહિમા દિવેરી

સન ૧૮૪૨ માં અંગ્રેજ સરકારે સમસ્ત ડાંગનો ઇલેક્ટ્રીકલ તારો એ જામના ગાયકવાડ સરકારની નીચે હકુમતના ડેટમાં આપ્યો હતો. અંગ્રેજ સરકાર ડાંગની ઇલેક્ટ્રીકલ જનતાના ડાંગનાં જામો એ જામનાં બે માધ્યમ. અંગ્રેજોની હકુમત નીચે આપ્યો તે "આલસા" નામના અને ગાયકવાડ સરકારનો ઇલેક્ટ્રીકલ ગીરી વળાંકો આપ્યો "જામો" કહેવામાં.

ડાંગના રાજાઓ અને નામના પરદરમાં ડાંગ ઉપર ન કરે એ હેતુથી અંગ્રેજ સરકાર તેમજ ગાયકવાડ એ રાજાઓને સાચો-આપ્યો આપ્યો. આ સાચો-આપ્યો "તોસ-મિરાસ" નામથી ઓળખાવ્યો.

ડાંગ અને અંગ્રેજ મુલકની વચમાં ગાયકવાડના નવસારી પ્રાંતનો સોનગડ તાલુકો વધારામાં છે. સોનગડના હાથની દિશાએ આવેલો અને ગાયકવાડના કિલ્લાને નામે ઓળખાના સાફરના મુવિષ્ણાત કિલ્લા મુધીનો એ જામો જામ વરધાતે નામે ઓળખાવ્યો છે એ જામની પૂર્વ - પશ્ચિમ બંને બાજુએ ડાંગનો હાથનો આવેલો છે.

ડાંગનો બાપારી ઇલેક્ટ્રીકલ અંગ્રેજોના હાથમાં આવતાં ડાંગ અને તેની આસપાસના પ્રદેશની મોજાલી (માપણી) તથા સરકારે નક્કી કરેલા પંચ નીમતામાં આવ્યું અને ગાયકવાડ સરકારની સરકારની વકરાર ન રહે તે માટે ગાયકવાડ સરકારને એમના પ્રતિનિધિ મોકલતા મુયવત્તામાં આવ્યું. તે મુજબ ગાયકવાડ સરકારે તે વખતના બારાના નામના મુજબ મો. મોનીલાઈ અને પછી વડોદરાથી મો. દેવીપ્રસાદ નામના અમલદારોને મોકલી મોકલ્યા. આ મોજાલીની સાથે સાથે અંગ્રેજ

સત્તાધીશોએ વિવિધ વૃક્ષો ઉભા કરી સોનગડ તાલુકાના વરધાતે મધ્યેવ આગથી એ જામમાં બેચી નાખવાની પેરરી કરી. મોજાલી અને સરકારી કમીશનોની સાથે સાથે અંગ્રેજ દલના મુલકી અધિકારીએ ડાંગના ગાયકવાડ સરકારને કંઈ ન હાથપૂ વળાવું નથી એ પ્રકારનો મુજો જામના માટે ડાંગનો ડાંગ હાથના રાજા પાસેથી માત્ર સાંભળેલી હાથ-કાને આધારે ડેટલીક વિચાર નેવાર કરી હાથે મદાવી. ડાંગમાં ગાયકવાડ સરકારનો ડાંગ હાથનો ડાંગ છો નહીં એ માટેની મુમિત મધ્યમાં મોડી. એ પહેલાં ગાયકવાડ સરકારના પ્રતિનિધિઓએ સરકારી કમીશન આગળ પ્રથમ ડાંગના જામન અને પછી ૧૧ મામે. બાકીઆકુમતના હેતુઓ હાથે રજુ કરેલો પછી ત્યાર પહેલાં અંગ્રેજ હકુમતદારોએ એ સાથે ડેવી દહીકત એકી કરી તે જોઈએ. સન ૧૮૬૬ માં રેવન્યુ કમિશને સરકારમાં લખ્યું કે —

‘વાસ્તવમાં ગાયકવાડનો ડાંગપણ દક્ષ-દિસે ડાંગમાં ન હતો ડાંગના ડેટલીક નાપ-કાએ ગાયકવાડના ડેટલીક જામ લૂટમાં અને રેવન્યુ હેરાન કરી. તેના વળતાં પગમાં તરીકે ગાયકવાડે ડેટલીક નામનો કે હાથે બ્યારે તેઓ કેદમાં હતા ત્યારે ગાયકવાડ હકુમતની ડાંગનામણે તેમને ખાધબોગાડી બ્યારી અને તેમને હુટકારો મેળવ્યો. આ ઉપકારના મદદમાં ડાંગનામણ બ્યારે સાફર નતા ત્યારે ત્યારે હુટકારો મેળવનાર આ નામનો તેમને સાફી-બોગો માટે ૧૧ પાંચનું નજરાતું આપ્યો. વખત નતાં આ નજરાતું સાફીઆપ્યું

ખતી મધુ' અને આવકવાડને ધણી જામોમાં આવકના મધ્યે. " ૧

આવકવાડ સરકારના દિવાન સર ટી. માધવ-ગવે કમિટી કેસ વડી સરકાર આગળ રજુ કરતાં ઉપલી દર્શીકન સામે સખત વાધો તોધાવ્યો છે. તેઓએ જણાવ્યું કે રેશીયલ રજુ કરનાર ડાહપણુ મતના આધારભૂત જ્યાવેજી પુગવાઓ સિવાય કવગ વડીસોને કાનેધો મોડે મોડે સાંભળેલી દર્શીકન રજુ કરે તેને આધારભૂત લેખાવ નહી વળી નેમજે જણાવ્યું કે કમિટી જામો માટે તકનાર ઉઠાવવાની દોષ તો અહીં જોતાં કામના રાખ્યો તો કરી ચકે અને નહી કે એક વ્યાપારી ધન્યરદાર તરીકે કામ કરનાર સરકાર ૨

આ બાબતમાં તપાસ પામ નીચવામાં આવ્યું અને તેમાં કમિટી કેટલાક રાખ્યોના જવાબો લેવામાં આવ્યા. એ જણાવ્યો તે એક નમૂના નીચે મુજબ છે—

"૬" ધરમાં વત. બોલસ નામક સ્વસ્થાન કામચીવજારાના તે મેદેરખાન કપતાન દેનકાક સાદેજ હરિજાગ આચી. રેશીકટ વડોદરા તથા મેદેરખાન એસ મીસર સાદેજ છન્ડર આર્થિકટટ પોલેટીકાલ એજન્ટ જીલા આધ્યા ખાનદેશના સાદેજની રૂમર વધાઈ મુકામે દાખર ધર્મ વખી આપુ છુ કે યાગી કામમાં નીચે લખેલા જામોમાં આવકવાડ સરકારનો નીચે બામ છે એ વીરો અને પુણુ તે ઉપરથી દું જલદે- કરે હકે એ જામોમાં આવકવાડ સરકારનો નીચે બામ અગે છે.

૧. વાપરકા. ૨. પગાચીઆ ૩ મદાજપાક ઉપર મુજબ જામોમાં આવકવાડ સરકારનો નીચે બામ છે તે અગે છે તેમાં જામોની ડાહ તકનાર નથી તા. ૨૪ માર્ચે મે સને ૧૮૭૨ (સહી) ધરમ્યા વા. બોલસ નામક રી

ખાણુપુત્ર મુખ્યા વા.

ધરમા નામક રિવખારેકર

મુ. વાવઈ કરતુર રિવરામ

દહાણુ દિવાન નિા. કાંગગજે. ૩

આ પ્રમાણે જામો સરકારે વચ્ચે લખાણ પત્રબવદાર અને પાલીઓની આપ લે વધા પછી કમિટી પ્રદેશમાં આવકવાડ સરકારના પ્રદેશી દો નક્કી કરવા માટે અચેજ સરકારે સન ૧૮૬૭ અને સન ૧૮૭૨ માં મે તપાસ પંચ નીચાં જામોના પદેલા નવાસ પંચે નીચેની જામોનેમો સ્વીકાર કયો.

(૧) કાંગા આવકવાડ સરકારનાં જામ ખાગીઆ જામો છે એ જામોની સખત તેમજ જામોનાં નામ પણ નક્કી કરવામાં આવ્યાં.

(૨) એ જામોના જમીન મદેસુલ, જામોની અને જંગલનો માલ નિર્મત લાખ એ પગ સેવાતા વેરામાં આવકવાડનો દિરમો દેતાણું પણ કણુપ રાખ્યું

ખીગ પંચે એ જામોની જે જંગલ ઉતપન્ આવકવાડની દરમયાની પસાગ લાખ તેના પર દરકારી લેવાનો દર દેતાણું જણાવ્યું. અને દિરી સરકારે સન ૧૮૮૪ માં તથા દિરી વજરે સન ૧૮૮૬ માં ખીગ તપાસ પચનાં જામો પદે મદેગ મારી.

૧. જુઓ Revenue commissioner's Letter to the govt. No 3510

File 167 B vol II, 1869

૨. Dang Case, Part I, 1881

૩. જુઓ Selections from the Records of the Baroda State No X. vol. I P. 145

વળી ગામકવાડ સરકારને એક એવી દર ખાસ્ત પશુ પેશ કરવામાં આવે છે એમના આપહાગી ગામોની ઉત્પત્તિ પેટે વાર્ષિક રૂ. ૬૫૦-૦-૦ અંગ્રેજ સરકાર આપે અને ગામકવાડે એ આપહાગીના ગામો પરનો સમગ્રો હક-દાવો છોડી દેવો. પશુ આ દરખાસ્ત ગામકવાડ સરકારે મંજૂર ન થયો.

સન ૧૮૮૬ માં ઇસાન ડાંગના પ્રદેશની તપાસ માટે કર્નલ જુમ્લેક નામના એક તટસ્થ અમલદાર નીચે મુજબ સરકારે એક સરહદી તપાસ પત્ર નીચું. આ તપાસ પત્રના નિર્ણય મુજબ સોનગઢ તાલુકાના મલમદેવ વિભાગના ચોસઠ માલિકના લાંબા પટા આવેલ ગામો ને મુજબ સરકાર ડાંગના રામગો વળી માંજીની કરી હતી તેના પર ગામકવાડનો સાર્વભૌમ હક હોવાનું સ્વીકારવામાં આવ્યું અને તે મુજબ સાહેરના કિસ્સા નજીક આવેલા હરપાડા, તેરપાડા તથા જોખરવિહીર રામને પશુ ગામકવાડની માલકીનો ગજુત્રામાં આવ્યો. સન ૧૯૧૮ માં મુજબ સરકારે માત્ર ઔપચારિક રીતે સાહેરનો કિસ્સો અને વાઢી સાહેર ગામકવાડને સુપ્રત કર્યો. તેમ છતાં ડાંગનાં આપહાગી ગામો ઉત્પત્તિ સંબંધી ને મુદ્દાઓ સન ૧૮૮૪ માં હિસાબના તેનો પૂરો નિકાલ તો નથી જ આવ્યો.

સન ૧૯૦૨ માં ડાંગનાં આ આપહાગીના ગામોની જમણીની નકકી કરવા માટે સોનગઢ વહીવટદાર અને પીપ્પલનેરના મામલતદારની સંયુક્ત સમિતિ નીમવમાં આવી પશુ એ ગામોના સીમાકામો સંબંધી મોઝ તપાસણી થઈ ચકો નહીં. માત્ર ઉપલકીયા તપાસ થઈ. આથી સન ૧૯૧૭ માં વડોદરા સરકારે મુરન

ખાતે ડાંગના પોલીટીકલ એજન્ટને આ કામ હાથ ધરવા સૂચવ્યું. ડાંગની વસતિ કામથી વસવાટ કરનારી નથી અને તેઓ વખતોખાત ધરધામણી બદલના રહે છે એથી સીમાકામો નકકી કરી ચકાસ એમ નથી એમ તેમણે જણાવી એ વાત જાણીએ ખસેડી રીધી.

આમ ડાંગનાં આપહાગી હકનાં ગામો સ્વીકારનાં પશુ તે છુટક છુટક પધરામણાં એ ગામોની સરહદ-સીમાકામો હજી આખરી નિકાલ આવ્યો નથી. તેમ આ ગુજરાતના બધાં સવાલનો નિકાલ કરવા છુટે છુટે સમયે નીમાએલી તપાસ સમિતિઓની ભલામણોનો પૂરો અમલ થએલો જણાતો નથી. સન ૧૮૮૧ માં વડોદરા ખાતે રહેલા મવનર જનરલના એજન્ટ મેલવીસે સાહેબે એવી ભલામણ કરેલી કે-

"My recommendation on the whole of the Case x x x is that the rights of the Gaikwad in the Co-shared villages should be exchanged for lands in full Sovereignty on the borders of the Dangas and adjoining the Gaikwad's own territory."

ઉપરની ભલામણને આધારે વડોદરાના દિવાન સર વી. ટી. કિશ્નમાચારીએ સન ૧૯૦૫ માં ડાંગના આપહાગી ગામોના અવેજમાં નવસારીની પ્રાંતનો સરહદે આવેલાં ડાંગના ગામો પેકીના ગામો એક જગ્યા કરી નોંડી આપવા વડી સરકારને એક નિવેદન રજુ કર્યું તેનું શુપરીલામ આવ્યું તે તો ગળજવા નથી મળ્યું પશુ ડાંગના આપહાગી હકુમતનાં ને ગામો નકકી થયાં તેનાં નામો મળે છે અને તે આ સાથે નીચે પરિશિષ્ટ કરે આપ્યાં છે

૫. જુઓ Letter No. Rev 2189, from the Minister Baroda State to the Resident of Baroda regarding Co shared Villages of H H Govt in the Dangas 9 th April, 1935

પરિશિષ્ટ

આવકવાડ સરકારના આધભાગી ગમોનો
માફી—

૧. ગ્રંથાપાડા ૨. કાકાલા ૩. બમાલા.
(૫૩)

૪. નિશાના, ૫. ગુગડીઆ ૬. કેલ (મોટી ડ.
જગતકેલ ઉર્ફે નકરોઆ દનમન ૮ જુનેર
૯ પીપલદદ ૧૦. શીપુઆ ૧૧. જમણસોદા
૧૨. જોમથવા ૧૩. ચંદ્રજી ૧૪. ચીંચવિહીર
૧૫. કુમગીઆ ઉર્ફે કોડીપાડા તે મોટી કુમરી
૧૭. આમથવા ૧૮. અજુરજી ૧૯. આમસર
પાડા ૨૦. બીજુરપાડા ૨૧. કાલીમેલ ૨૨.
જહેડુન ૨૩. કોસમડા ૨૪. કુલદા ૨૫. અ

બીજુનપાડા ૨૬. બડીનામવમા ૨૭. સવરા
૨૮. માલમા ઉર્ફે માલમા જુગર્ગ ૨૯. જરકો-
પાડા ૩૦. સજુકપાડા. ૩૧. કાકાલા ૩૨. વડુ-
ટીઆ ઉર્ફે વસોટીઆયાપાડા ૩૩. સાવરખાડી
૩૪. સીનાજી ૩૫. જુરકડી ૩૬. સવરખાલ
૩૭. આમજુર ૩૮. શિવખારાપાડા ૩૯. કાકીપાડા
૪૦. બોડવિહીર ૪૧. સેવવા ૪૨. બગડીપાડા
૪૩. તકડીપાડા ૪૪. બોજસર તે ધોમસર ૪૫.
આમથવા તે આમધોયાપાડા ૪૬. ગતવિહીર
૪૭. પલાશીઆ ૪૮. વામદરદા ૪૯. મહીપાડા
૫૦. કોમીકિમા ૫૧. જવણીપાડા ૫૨. કુર્મ
૫૩. કોમરવાડ ૫૪. ગજેશધગ ૫૫. બોદરદ

બારમો રસ

સંખ્યા

દશાંબ્યા કાવ્યશાસ્ત્રે પૃથક નવ રસો કાવ્ય સૌંદર્ય કાળે :
બીભત્સાદ્ભુત, હાસ્ય પ્રથમ રસ ગણે, સૌંદર્ય શૂભાર સાળે
વિધાવાનો રમે છે કંઠજી કવચ બૂટો, શાંત, શૂરો બપાનક ?
એ નામો પિંજળોઆ જરૂર જ મળશે દેવ શાં પામી સ્થનક !
એની સાથે ઉમિદો વળી રસ દશમો ભકિતનું નામ ધારે,
આશ્યો અગ્યારમો છે રસ પ્રણય તણે જે દયારામ ધ્યારેન
કોવિદો, કાવ્યકારો મથન કરી મરે એ રસો માંઘા જેથી
રિદ્ધિ સિદ્ધિ, પ્રશંસા જગતપર પર પામી રહે સઘ એથી:
બણે એ શું બિચારા કીટ પુસતકના છે રહેતોજ જાકી
પૃથ્વીમાં બારમોયે રસ “ઉદ્ધરસ”નો, માનવો માત્ર જાંખી
દેતો કાળે અકાળે, રજની સમયમાં એની સત્તા વધે છે:
છાટે ના કોઇને એ ઉંચ નીચ સઘળા હાસ એના બધે છે !

જેહાંગીર માણેકજી દેસાઈ

જરા થોભો

★
૫૬૪

“સાહેબ, એક બાઈ તમને મળવા મોટરમાં આવ્યાં છે?”

‘મને મળવા માટે! કેવી દે કે કું રળ પગ છુ અને ઝોરીસમાં નરખ નાજુવું દોલ તે નાજી સે!’

પટાવાઓ ગમે અને પાછો જાવી બોલ્યો નહીં, ‘સાહેબ એતો તમને મળવા માંગે છે. પાગસી લાગે છે.’

કપક વિચારી કું બોલ્યો, ‘વાહ! તેમને સર્ક આવ!’

થોડીવારે એક પ્રોદ ઉપરના બાઈ મારા ઝોરમાં આવ્યાં અને બોલ્યા, ‘સાહેબજી, મારે સુધરાઈના ઇન્જનેરનું કામ નથી મારે તો તમને મળવું છે’

“કું તમારી સેવામાં ફાનર છું”

‘લુએની પકજ, મારે તમને એક ખાસ ગાતમાં પૂછપરછ કરવી છે મારી ઝેકરી એક ડોકર સાથે પરજુવા હાં લઈ બેઠી છે પણ નેપીએ કહે છે કે રાસિ નથી આવતી. હમારૂં ધરમા તો મોટો ઝપડો હોયો યહ ગયો છે. આ ટપકાઓ લાવી છું’

એ ટપકાઓ લેવા માંડ્યા અને નેપીએની પાતમાં સત્ત પછુ લાગ્યું. થોડીક વાર વિચાર કરી બોલ્યો, ‘આ ટપકાઓ મુઝી નાજોડ કું તમને કાસે જવાળ આપીય.’

બાઈ ગયાં. કું વિચારમાં પડ્યેલ બા સમસ્તિ તો ખરેખર ચિંટ હતી. કું જરા મારીકાઈથી ટપકાઓ લેવા લાગ્યો અને નેર્તા મને લાગ્યું કે લગ્ન થવાં ન જાસંભવિત હતાં અને તદ્દકાલિક આકર્ષણ એક મદતી દષ્ટિ પૂરતું ન હતું. કપક વિચારમાં કું ઉતર્યો, ત્યાં તો એક પુનઃપુરત પાસે ડોકરી ઝોરમાં પસી આવી અને બોલી ‘સાહુ કરજો, પકજ,

મારા મમ્મા હમણાં તમારી પાસે જાતી ગયાં છે. કું તમારો જવાળ નકારમાં સાંભળવા માંજતી નથી’

કું એની સાથે અત્યંત પ્રેમમાં છું અને વેનોન પ્રકારે પરજીય’

કું જરા હસીને બોલ્યો, ‘તમે ખરેખર પ્રેમમાં છો!’

‘હા વળી એમાં પૂછવા જેવું શું હોય?’

‘એમાંથી ઘર્તા કું:ખ તકલીફ સહન કરવા તેવાર છો?’

‘હા ચોક્કસ જરૂર’

‘પછુ એ કું ખર્માંથી કાઈ તમને થોડી ન’, તકલીફે જમાવી સે તો તેને ઉપકાર માનસિક?’

‘હા’

કું થોડીક વિચાર કરી બોલ્યેલ વાહ, તમે તમારું engagement (વિવાહ) કરી લો, પણ એક તરતે કે લગ્ન કું કું ત્યારે ન લગ્ન કરશો.”

ડોકરી એકદમ હર્ષમાં જાવી બોલી, ‘Oh, my good Pankaj, how small I reward you (એ બધા પકજ, તને કું શુ પુરસ્કાર આપું)’

“કશ્ચ હ છે?”

‘હા, તમે મમ્માને કહી દેશો કે હમારું engagement (વિવાહ) કરી દે.’

‘હીક,’

‘ખીએ દિવસે તે પ્રોદ બાઈ આવ્યાં અને કું બોલ્યેલ, તમે engagement (વિવાહ) કરી દે લગ્ન આવવા તમે જીન મલીના પછી કરશો તો વાંચી મેથી.’

‘એમ, કેમ મળેનું? ત્યાંસો એ પણ હીક થયું’

બાઈ ગર્વા થોડા દિવસ પછી લાલ્લુલુલુ
ment (વિવાહ) ની વાત થઈ અર્ધ પિત્તલે
સાચી, બોધી છુવા વગેરે ન્યોતિયોએએ
આમળાં જતાવવા માંડ્યું. રસ્તામાં મને એ
પૂછ્યું 'પણ, 'તમે રાત્રિ કેમ મેળવી આવી
'મેં જવાબ આપ્યો 'જરા થોડો ભયો પછી
પ્રુથાસો કરીય.'

મહિનાઓ વોતી ગયા અને એક દિવસ
એક તરતના પરણેલા પારસી કુટુંબમાં વરવડ
વચ્ચેના ઝગઝગે ભપકર ૩૫ લીપું અને બેક
છુટાં થયાં. મે ત્રણ દિવસ પછી પેલી ડોકરી
પાછી મારે ઘેર આવી, આ વખતે તેનો ઉત્સાહ
મંદ હતો અને જવાબ ધીમો હતો, 'પછળ,
હમારાં લગ્ન સુખી થશે કે ?'

'એ સવાલ કેમ ઉભો થયો ?'

'તમે પેલાં પારસી નોકરોનાં ઝગઝગે
સાંકળો ?'

'પણ તમે તો કહેતા હતા કે તમારો પ્રેમ
અટૂટ છે ?'

તે જરા થોડાં અર્ધ અને બોલી, 'હા
તેમ તો છે. પણ એનો સ્વાભાવ જરા આટલો
છે એટલે બીક લાગે છે.'

'તમે લગ્ન તો જુન પછી રાખતે મેં
મનમાં કહ્યું છે. પછી કંઈ વધ્યા નહોં ?'

'પછળ, તમે મારા ભાઈ છો અને પ્રુથા
તમારે ભણું કરે ?'

ફેસજારી મહિનો આવી લાગ્યો અને મેં
સાંકળું કે વિવાહ વધી ગયો અને હવે તો

મે કુટુંબમાં મોઢાચાલી પણ નહીં. મેં સાતિ
મેળવી. માર્ચ મહિનાની સરખાતમાં તે
ડોકરી પાછી મારી પાસે આવી તે નિસ્તેજ
હતી તેમજ તેનો ચહેરો રમસ હતો તે
આવીને બોલી, 'પછળ તમે મારી આજ
રાખી હતી. !'
'હા ! મેં તમને કહ્યું હતું કે લગ્ન મને પૂછીને
નહીં કરતે.'

'Thank God, અરે પ્રમુ, હું એ
ભલીમના પંજા માંથી છુટી.'

'મેં તમને કહ્યું કે થોડી તકલીફો ને
માણસ તમને મોટી તકલીફમાંથી જાણવી સેશે
તેનો ઉપકાર માનશો ?'

'પછળ, તમે ખરેખર મારા દિવસિતક
છો ને પરણી ગયાં હોતે તો આજે મારો
ફળેતો પુરો થતે.'

'બહેન, હવે તમારો લગ્ન ને થશે તે
સુખી થશે.'

'I bet! હા હું ચોક્કસ માનું છું' તે
બોલી અને અર્ધ. તેના મીઠા લગ્ન જોવામાં લા,
લગ્ન પ્રસંગે હું પણ આમંત્રિત હતો. એક જુદ
પારસી સમજાત મારી પાસે બેઠા હતા તે મોઢા
'ભાઈ, પહેલાં મીઠું લાગે તે પાછળથી કંઈ
લાગે છે, મારે તમે આ જુઝીને પેલા કામીસની
સાથે પરણતી જુઝી સીફતથી ખટકતી દીધી.'

હું કંઈક જાણ આપુ ત્યાં લગનું બેક
નેરથી વાગી ઉડ્યું અને લગ્નનો મોહાલ
હિયુણ સહ થયો.

★

ઈઆંકોના પ્રખ્યાત સેનાપતિ સોડ રાજટ્સ એક વખતે એક કસબમાં પહોંચ્યાં ગયો
હતો. ત્યાં એક કિચો મુવાન સર્વની મરકરી દ્રમ કર્યાં કરતો હતો. પ્રખ્યાત સૈનિક નોકરો
જોગબાણ કરાવવામાં આવતા તે મુવાને મરકરી કરવાના ઇરાદાથી કહ્યું. "મેં તમારે વિશે
કહ્યું છે સાંકળું છે," એમ કહી સોડ રાજટ્સ પર એવી રીતે દ્રષ્ટિ ફેરવતાં કહ્યું કે તેનું નાનું
કરનો જોનારને ખ્યાલ આવે અને આવજળ બધામ્, 'પણ મેં તમને કહી જોવા ન દતા.
સોડ રાજટ્સે તરત જ પ્રદાર કીધો, 'મેં તમને કહ્યોયાર જોયેલા, પણ તમારે વિશે કહી કંઈ
સાંકળું નથી.'

સ્ત્રીને કહ્યાગરો ★ [રશિયન નવલિકા] મી. શશિકાંત ચતુર્વેદી

રાજ્યકાન્તિ બાદ કેટલાક મરીબોને રહેવાને ધરા આપવામાં આવ્યાં પણ ધ્વિન સવિચને કંઈ ન મળ્યું કદાચ તેનું મુખ ભેષ્યએ તેવું ન હવું. તે તો તેનો અસહન ગાળાની ફેસેટમાં જ દર્શાવેલો.

નિરાશરા, કેવો ફેસેટ ફેસેટનું નામ જ હવું. કારણ કે ફેસેટ ખૂણે ખૂણામાં કોઈ ને કોઈ રહેતું એટલે ફેસેટ કહેવાય જ ને ! કાઠી અનિશ્ચિયા એક માસો ફેસેટા બે ફૂં-પૂંમાં ગયું મધાને અણત્યાં તમને કંટાળો આવશે.

આવા ફેસેટમાં અને આવા પ્રદેશમાં ધવેન પાટિયાં ચિતરનાર ચિત્રેકાર હતો, રહેવું લગભગ અસકળ હવું. એક દિવસે એક વેપારી માટે ચિત્રેકાર પાટિયાંને અનિશ્ચિયા કાઠીનું છુત્તું તાપી જત્યાં કાઠી જત્યાં ચિત્રેકાર બધું ખતરી ગયું ફેસેટમાં એટલું બીજું હવું તેથી ધવેન સવિચ માલદાર ન બન્યો.

ધવેન સવિચ પરણેલો હતો. તેની અણુરૂપ પત્નીનું નામ મેટ્રીના હતું પણ તે પિશાચણી હતી આખા સોવિએટ રશિયામાં તમને એના જેવી બીજી આ ન મળશે. અને તમને એવી બીજી કોઈ મથે તો તમારે તેને જોતાં જ એક પણ અક્ષર સાંભળ્યા વિના તેનું ગળું દાંતો ફેંધી મારી નાખવી.

ધવેન સવિચ તેને લાડમાં 'મોટિયા' કહેતો. ખજૂ તેણે ધવેનને શું ક્યું તે કહું કે માનો ન માનો પણ દેલ ઓએ ધવેનને મરવા દીધો નહિ. કું સોમનપૂર્વક કહું કે આ તરૂન સ્વત્વ હાજીત છે તે ખરેખર ડેરી ઓ છે. જ'મથી જનાવર 'જેવો ડેરી ફેર માત્ર એટલો જ કે તે કમડતી નથી. કદાચ તે કમડતી પણ હોય એ વિષે મને કંઈ ચોક્કસ ખબર નથી.

ત્યાં કંઈયો મલો હોય, ત્યાં મેટ્રીનાની હાજરી સમજાવેલી. લોખિ એક બીજાનાં જકમાં તેમજતા હોય ત્યાં મેટ્રીના ખરી જ. જેમ માલ્લીને પાણીમાં કુકરને માવમાં હાવે, તેમ મેટ્રીનાને આવા સ્થળે જ બહુ ગમતું. તે કોઈને છોડેરશે તો બીજાના પર જતે જ પ્રહાર કરશે.

એમ છતાં તે પદર વરસ સુધી ધવેન સાથે સારી રીતે રહી. તેણે કંઈયો કરતાં વારવાર લડતાં. તેની કું ના નથી પામતો. અસ્થપરસના પ્રહારમાં કોઈ કોઈ વાર લોહી પણ વહેતું. છતાં વાત કદી પણ ખૂન સુધી પહોંચી ન હતી. એટલા અશન કંઈયો તેમને કદી મવા ન હતા મેટ્રીના અને તે પ્રકારે સમજાવેલું હતું કે ધવેન બીજા પુરુષો જેવો ન હતો અને ચિત્રકાર તરીકે તેની કુશળતા અને અખતિ મણી સારી હતી. કોઈ વખતે તે પાટિયાં પર એવી સાઇન મૂકેલો કે તમને કે બીજાને તેનો અર્થ કદી પણ સમજાવતો નહો. કુકમાં તે એક નિષ્ક્રિય હતો અને હાથીઓ પણ હતો. પણ તે મેનસીન હતો. તે સર્વદા બિખારી જેવો જ હતો.

ઉપરાંત તે મદિ પડ્યો. મદિ પડતાં તે બાજક જેવો અચક્ત બન્યો. તે સારીરિક અસક્તિ ન હતી કે જેથી તે હાથપગ હલાવી ન શકે. પણ 'ખર' માનસિક નાજબાઈ હતી. ઓછી મહેનતવાળી બિંદગી હોય તેવી તેને ઇચ્છા થવા લાગી. સુન્દર જન ઉપવન ફળ, ફૂલો વહાણો અને મહેસોની તેનાં મનમાં કમળના કિડવા મારી. તે ખણે શાન્ત, બીકણ અને સ્વપ્રવસ બન્યો. એ માળામાં તેને કદી પણ શાન્તિ પ્રાપ્ત થશે નહિ એવો એ ફરિયાદ કરવા લાગ્યો. દા. ત. તે પૂછેલ કે અનિશ્ચિયા કાઠી હાથણ માફક પગ પહોંતતી કેમ થાયે

હે : અને પુષ્કા ફોઈ ઠકંઈ આવશે કેમ હમિશ મોલે છે. ”

તેને શાંતિ ભેટતી હતી. દેખીતી રીતે સર્વ કાંઈને નંજાણું કે હવે ધવેનને મરી જવું હતું. તેના ખોરાકનો ટેસ્ટ પણ બદલાયો. હવે તે ખાવા માટે મચ્છી માગવા લાગ્યો.

મંજળવારે તે મદિરા પીધો. જીવવારે તેણે મચ્છી માગી અને શુક્રવારે મેટ્રીનાએ ધવનની ખબર લઈ નાંખી.

“તું પથારીમાં શા માટે સૂઈ ગયો છે. તેની પત્નીએ તને પૂછ્યું.” ઘ બરાદાપૂર્વક એવો રોમ કરે છે. તારી કામ કરવા મરજી નથી.”

આખા વાદખાણો છોડવા તેણે જતી રાખ્યાં. પણ ધવેન તો ચૂપ જ રહ્યો.

તે મનમાં મોઝો. “મિગાદરે કાલે એ મને તેમ બોલ્યો. એની જીમ હો દાસતી. મને તેની પરવા નથી. હવે મારે મરવું જ છે તો તેના બોલ્યાન બોલ્યાની મને કંઈ અસર નથી.”

તે તાવમાં તરફીયાં મારવા લાગ્યો, લવારા કરવા લાગ્યો અને પથારીમાં સૂઈ ગયો. તે પથારી બદાર પગ-કાઢતો નહિ અને તેના સ્વપ્નાંની વાતો કરતો.

“મગતાં પડેલાં” તેણે ક્યું “કુદરતના ખોળે સુઈ એમ મારી ઈચ્છા છે. કુદરતનું સૌંદર્ય જોવા મારી ઉત્કંઠ છે. કુદરતની ખરી વીણા મેં કરી નીકાળી નથી.”

આ પ્રમાણે વધારે વખત નહિ-માત્ર ત્રણ દિવસ ચાલ્યું. પછી એકાએક અણપરી વરસુ જનવા પામી.

મેટ્રીના તેની પથારી પાસે ગઈ અને પૂછ્યું “તારે ઘ મરી જાય છે ખરું ને ?” “હા” ધવેને જવાબ આપ્યો. “મોટિયા, હવે મારી ઉત્કંઠ ધડીએ છે. મારા પગ

એટલા દસકા હાલે છે કે પથારીમાં પડ્યા પણ તે લાગતા નથી. જાણે તેનું અસ્તિત્વ જ નથી.”

“કુ તારી વાત માનતી નથી.” મોટિયાએ જવાબ આપ્યો, “કું દમખાન દાકતરને બોલાવું છું. જ્યારે જોઈએ કે તે શું કહે છે પછી તને મરવા દેવા કે નહીં તેનો અમે નિર્ણય કરીશું.”

પછી તેણે સગાગે ફેરવી દેવાથી દાકતરને બોલાવ્યો. દાકતરે ધવેનને તપાસીને જણાવ્યું, “એની સ્થિતિ ઘણી ગંભીર છે. એનું મરણ હવે નજીકમાં જ છે.” એમ કહી દાકતર ચાલી ગયો.

પછી મેટ્રીના ધવન પાસે પાછી ગઈ તેણે ક્યું “તું ખરેખર મરી જાય એવું દેખાય છે પણ કું તને મરવા દેનાર નથી. જદમાલ, ઘ એમ ધારે છે ઘ પથારીમાં બરાઈ જઈ તારી મરજી માફ કરી શકે ? નહિ, કું તને કરી મરવા નહિ દઉં. ઘ શું એમ ધારે છે કે ઘ પૈસાદાર છે ? અને તારી મરજી માફ કરી શકે ? મરણક્રિયા માટે ખરચના બધા પૈસા કર્યા છે ? આ દિવસોમાં રાખ ધોતકાવવાનીજ મોટી કિંમત આપતી પડે છે. બોલ ખરચતી તો વાત જ રી ?”

કાલી કાઠી અનિશ્ચિયા આજગ આતો બોલી, “ધવેન, તારા દેહને કું સ્નાન કરવીય તેના માટે કું એક ટાપેક પણ નહિ લઉં. એ કામ-કામને સ્નાન કરવાના-ધર્મકૃત ઈશ્વરને વદાનું લાગે છે.”

અવખત આથી મેટ્રીના અનિશ્ચિયા પડેલા પડે. “એમ ઘં એને સ્નાન કરાવે ? રાખ માટેની પાસખીના ઘ પૈસા આપશે ? અને કામુનો પણ ઘં ખર્ચ આપશે ? અને પાદરીને પણ ઘં પૈસા આપશે ? ના, ના, મને તે ય જ પણ ધવેન, કું તેને મરવા નહિ દઉં. ઘ

પહેલા આ બધા ખરચ મારેના પૈસા પેદા કર, ઇવેન, પછીથી હું તને મુખેથી મરવા દઉં છું એટલું ક્યાં પછી હું તને એક રાત્રે પથ નહિ કહું."

ઇવેન સવિચ્છન્ન આ વચનોથી રૂંધેલા સહેજ જાયો. તેણે કહ્યું, "મોટિયા રાત્રુ ન મરવું મારા હાથની વાત નથી હું પૈસા મૂકી જવા વિના મરીશ. મોટિયા, સાંભળ્યું? મારે હવે કશું કહેવાનું નથી."

"એમ કે?" મોટિયાના કોધનો જવાબ મુખી બચાવ્યો, "તને કું કું છું કે આજને આજ પૈસા લાવ, હમણા ને હમણા જીડ અને નેહિએ તો જમીન-ખોદીને કમાઇને પૈસા લાવ. પણ લઈ આવ સમજ્યો?"

"વાર" ઇવેને કહ્યું, "હું જાઉં છું કાશે ત્યાં જ મરી જાઉં."

મેટ્રીનાએ કહ્યું જવાબે કહ્યું "ઇવેન, વોં રાખજે, પૈસા વિના હું તને કહી મરવા નહિ દઉં. આવ, જા."

ઇવેને જીક્યો નહિ. સાંજ સુધી તેણે પથ-શીમાં આજેટ્યાં કશું વચ્ચે વચ્ચે તેનો શ્વાસ આટકો જતો હોય એમ તેને લાગ્યું તેણે હાથ જાકમેસ કયો, 'દુસકાં ખાધાં, પણ કંઈ વળ્યું નહિ. છેવટે તે સાંજનાં બહાર નીકળ્યો. તે બહાર નીકળ્યો, ત્યારે ભયંકર લાગ્યો. છાત્તાં રજ જોવા સરીર ફર ચઇ ગયું હતું. હાથ પગ કંતાઇ હોરડી જેવા ચર્મ જવા હતા.

માણના દરવાને તેને જોઈ કહ્યું, "ઇવેન, તારી તબીબત મુધરી" જાણી રાજી છું."

ઇવેને સ્થિર નજરે તેના પર હાથિપાત કરી કહ્યું, "સાંભળ, મને થોડા પૈસા આપ. હું તને તે પાછા આપીશ નહિ. કારણ કે હું કાશે મરનાર છું પણ મરવા પહેલા ઉતરકિયાના ખર્ચના પૈસા મોટિયા માંજે છે હાથના દિવસોમાં જો ખર્ચ જુદું મોટો થાય છે."

દરવાને કહ્યું, "મહેમાની કરી રસ્તો પકડ. આ તારી વાતે તો હું પણ મરિા પડું છું."

તેથી ઇવેન આજળ ગયો તે રખડો રખડો સર્પરના મોટા જગર સુધી ગમેલ ત્યાં રસ્તા પર બેસી ગયો. "જિરાદો, હું મરી જાઉં છું." એમ તે જૂઠા પાંચવા માનતો હતો પણ જવાબ નીકળ્યો નહિ રસ્તે જનારે તેના બોળામાં થોડા કેપેક નાખ્યા. તેથી બીજાએ અને મીનાએ પણ પાઈ પૈસો નાખ્યાં.

રાત ચર્તા ઇવેન ઘેર ગયો. જરૂરી હાથ-એમો છતાં તે બમથી પ્રસ્વેદમાં નહવાઈ ગયો હતો. પૈસા હાથમાં રાખી તે સ્ત્રીના પથારીમાં જઈ સૂઈ ગયો.

મોટિયા પૈસા મૂકી જોવા માનતી હતી. પણ તે હાથમાંથી તે ઠોડો ન હતો તે મોક્ષો, "તારા જડા હાથ લગાડીશ નહિ. હજી, જોઈએ તેટલી રકમ મૂક નથી."

બીજે દિવસે તે પાંચે જીડેલ મકાં મહેનતે અને અનેક શ્રિયાદો કરતાં તેણે શુભકા પહેલી અને ટોલા હાથે બહાર ગયો.

રાત્રે પાંચે થોડા વધારે પૈસા મળ્યા જાતે જ તેણે તે ગણી જોવા અને પછી સૂઈ ગયો.

આ કમ ઠેટલાક દિવસ જામુ રહ્યો અને તેની તબીબત મુધગવા લાગી.

તે બરે મરણ ન પામ્યો તેની મોટિયાએ તેને મરવા ન દીધો.

ઘણ વિદ્વાન હાકતર આ વાત વાચી હસશે તે કહેશે શ્વાસ-સે જાવા કિસ્સા જનનાનું જાણુ નથી મેટ્રીનાને ઇવેનની આરોગ્ય પ્રાપ્ત જોડે કંઈ સંવંધ નથી. એ ખરું હતું, વિદ્વાનને એવા અનુભવ થયા નહિ હશે. ગમે તે હો પણ ઇવેન સવિચ્છન્ન જીવે છે એ તાજ ખરું છે. અને જગરના મોટા રસ્તે જાણુ 'પર જનાર આવનારને આજીજી કરતો દેખાય છે.

અને તમે જાણો છો? વૈજ્ઞાનિક અને વૈદિક દષ્ટિએ પણ આ જનાવનાં ખુસાસા થઇ શકે પ્રથમ દિવસે જ જહાર નીકળતાં ઇવેન સવિચ્છન્ન એવો થમ પડ્યો કે તેને સખત પ્રસ્વેદ છૂટ્યો અને પ્રસ્વેદ વારે રાત્રુ' એર બહાર નીકળી ગયું.

જતાં કંઈ મોકલ કહી ન શકાય.

એક આવશ્યક સદ્ગુણ

ગજરાજેન નાવક

પ્રથમ સાંસારનું એક મહાન પ્રેરક બળ છે માન્યો બાળકોની જરા વધારે. પ્રથમ સાંસાર, ઉપરી અધિકારીઓ કાય નીચેના માણસોની પ્રથમ કરે, તે આ જગતમાં બધાંઓ લઘુતાના અનુભવતા અટકે મૂઠા જીવનમાં પ્રથમની પછી અમલ છે, પણ ત્યાં કમ નથી તે છટકી વહેતી જણાતી નથી. જે પતિપત્ની એક બીજાની વધારે પ્રથમ કરતાં જાને, તે દંપતિજીવનમાંથી કદાચે જોઈ શકાય, સદાનુભૂતિ પ્રવર્તે અને બધાં સર્વો નિમ્નજનતાં અટકે.

માણસ બધું જન મેળવે, કીર્તિ સપાદન કરે, છતાં તેને પ્રથમની જૂથ રહે છે જ. અવરનવર જે માણસ પ્રથમ મેળવે, તે તેની સ્વમાનવૃત્તિ સનેજ રહે છે અને તે વધારે કર્તવ્યપરાવણ રહે. આથી તેને માત્ર જ નહીં પણ તેના સર્વ સમક્ષી અને મિત્રોને પણ સાક્ષ જ થાય. પણ આપણે લોકોની તે શું પણ આપણા સ્વજનોની પણ પ્રથમ કરવામાં કશુંય છોડે અને કદર કરવામાં ઉદારીન ગંધિ છોડે.

સામાન્ય પતિઓ તે આ વિષે પણ જ મેદવાર હોય છે તેઓ શાણ જાણે કેમ પણ પત્નીના સદ્ગુણો પ્રત્યે તે અંધારિત જ અજાણ્યાર કરે છે, અમેરિકામાં સામાજિક શાખાઓ કરતારાઓએ ગામડાંઓનો સમૂહ સહ તેમાં રહેતાં કુટુંબોમાં આ વિષે તપાસ કરી તે તેમને પત્નીઓ આ માટે દરિયાઈ કરવી જણાઈ. એક પત્નીએ કહ્યું, "હું કદાચ પણ આ કરું તે માટે મારી કાઢ્યો-મારા પતિએ પણ કદી પ્રથમ કરી નથી. હું કદાચ આપણી, બહેની મો વરસની ડાસી વધારે

ત્યારે મને પ્રથમની જૂથ ન રહે અને મારો નિત્ય કેમ એવી કમી આપણા વિના અટકી શકાય. આજે તે મર મુખ્ય ગણુ, મારા પતિની જાણિયાતોની બેવરસાપૂર્વક સમાજ ગણુ, સ્વાદિષ્ટ રસોઈ કરું, પણ હજી શાઈ સ્વિસ મારા પતિએ રસોઈ સારી વધ છે એમ કહ્યું નથી. ધણી વાર મને કમી થાય છે કે એક પત્નીએ તેના પતિને એકવાર પાસ પીગસ્ટું દણુ, તેણે કું કરું. વીસ વરસ સુધી સ્વાદિષ્ટ રસોઈ કરી, પણ તેના પતિ પાસેથી તે એક પણ પ્રથમનો શબ્દ પ્રાપ્ત ન કરી શકી, ત્યારે તેણે એક સ્વિસ જમણવેળાએ શાળીમાં પતિને પાસ પીગસ્ટું, પત્ની ગાંધી થઈ ગઈ છે કે મું એવી તેને થઈ પડી. અને તેણે પૂછ્યું, "આ શું ?" ત્યારે પત્નીએ કહ્યું, "હું જાણું કે તમને સર્વ વાનગી સરખી જ જણાય છે અને અન્ની વાનગી અને પાસમાં તમને ફેર માલમ ન પડતો કરો."

આ સમયમાં અશક્તિની એક રશિયન પ્રથા જાણવા જેવી છે રશિયન ખમીરો. ખાણુ લીધાં પણ મુખ્ય રસોવાને મોલાવી તેમને ગમી અપેલા વાનગી સંજોથી તેને લીધેલો પૂજ્યા. તે રસોઈ જાણવદની અતોખી રીત હોય તે જાણવા દેવા મુખ્ય અતિથિ રસોવાને વિનંતિ કરેલો.

આપણામાં જે સદ્ગુણ કે શક્તિ રહેલાં હોય તેની કદર ન થાય અને બીજાઓમાં તે ગુણ જોવામાં આવતાં હોય તેની પ્રથમ કરે, તેથી આપણને સાદાનિક કમી થાય. અંજલ દેખાવની વાત મોટા બીજા સ્ત્રીઓની પુનઃપુરતી પુરોગાને અશૂભપણે ખાનમાં આવે છે, પણ

જાતની પત્નીનું સૌંદર્ય તેમની નજરે ચડતું નથી ! આવી વસ્તુસ્થિતિ હોય, તો ઓઢવ્ય અરેખું ન જો ?

અતિ પ્રથમ એ મોટો ભય છે. પણ આભાષો હોકરાના ઘણાં વખણો કરી જમણી મૂકે છે. એક નવા પાણેલા સેસ્થમેનની નવ વધુ તેના એટલાં જવાં વખાણ કરતી કે તે જિજ્ઞાસાને એવું સાબવા માંડ્યું કે તે કોઈ અતિ મહાન પુરુષ છે આ વાત એટલી વધી મધ કે તેજ જાણે નેપોલિયન હોય, તેમ વર્તવા લાગ્યો, શેઠને સિખાવણે આપવા લાગ્યો પરિણામે મોઢે તેને મોઢગીમાંથી પાછીચું આપ્યું.

વળી આભાષો એક હોકરાનાં વખાણ કરે અને જીન તરફ મેખ્યાન રહે એ તો તદ્દન ખોટું. મૂલમાં લણતણ એ જોડિયા બાજીઓમાં એક અભાસમાં સારો ચાલવો, અને જીનને પાછળ પડવો. આ સ્થિતિ મુધાગવાના આચ-વધી જાપે કોઈ માનસતાઓને ખોલાવેલ તેને તપાસમાં માલમ પડ્યું કે આભાષો અભાસમાં ઠીક ચાલતા હોકરાનાં નાની મોટી જાળતોમાં વખાણ કરતા, પરંતુ જીન પ્રત્યે તદ્દન બેદરકાર રહેતાં. નિષ્ણુતે આ ખુદ કારણ શોધી કાઢ્યું અને આખાપને જીન પ્રત્યે પણ સાક વર્તન રાખવા કહ્યું. સૂક્ષ્મમાં તેને જીન કલાસમાં મૂકવામાં આવ્યો. અને હોકરાની વાત વાતમાં 'સરખામણી કરતા આખાપો અટક્યા પછી જીનને હોકરો પણ અભાસમાં સતેવકારક પ્રતિતિ કરવા લાગ્યો.

જરૂરીમાં હાથ નીચેના માલુસોનાં અમાલિના વખતમાં કથમિત જ વખાણ કરતા ખરું કદીયે તો તે પ્રથમ કતાજન નહિ. ચોતાના માલુસને કદી કંઈ પુરાજાતી ન આપવા નુબોકનો એક ધનાઢય ધણો મમકર રહેતો

એક દિવસે તેના મુખ્ય એકાન્ત-ને આપખાત કર્યો. મરણ આમાઈ તેણે એક ચિઠ્ઠી લખી, કહી, તેમાં જણાવ્યું હતું કે "મારે પેચાની આપવા નથી, હું કુવારો છું અને મને કંઈ સાંસારિક ઉપાધિ નથી તેમજ મારી તદુરસ્તી પણ સારી છે પણ ત્રીજ વગસથી હું સતેવ પૂર્વક કામ કરતો આવ્યો. છું, છતાં મારા શેઠ મરા કમનાં કદી વખાણ ક્યો નથી અને કબોધી કદી તેણે ઉત્તેજન આપું નથી. તેથી માંડ જીવન નીરસ થઈ ગયું છે તેથી હું આપખાત કરું છું "

પારીસનો એક પ્રખ્યાત કવિ તેના માલકોની હમેશા પ્રથમ કરતો. માલકનાં દેખાવમાં કંઈને કંઈ સારી જાળત શોધી તેનાં વખાણ કરતો. એક દિવસે એક પછીન જાડી જાણ કપડાં સિવાયવધ આવી અને મોલી, "મારો દેખાવ જુદો મેટ્રાળ છે." પણ દરજ્જે કહ્યું. "પણ તમારું હાસ્ય કેવું સુઝે છે ! એમાં તો જીનને પણ આનંદ થાય છે " કહેવાની જરૂર નહોતે આથી તે જાણ અવસ્થ રાજ મર્ડ.

જાણવાનીએ કહ્યું છે કે "કરેક માલુસ માત્ર તેની કળા જેટલું જ કાન કરે તો જીવન નીરસ થઈ જાય. અવધાર થઈ જાય." આપણાં કર્તવ્ય ઉપરાંત આપણે સહેજ વિદેશ કંઈ કરીયે તો જ જીવન ઉત્સાહમય અને છે કર્તવ્ય એકલું એ સાધી ન શકે. આમ-વિશ્વાસથી નજની અનુરક્તિ-અભિપ્રાય ઉત્સાહ પ્રસરે છે જીનજોની કદર કરવામાં આવે તો તેમનું સ્વમાન વૃદ્ધિત થાય છે, મારે ખરી પ્રથમ જીવનમાં અતિ અમલની છે અને ધર્મ માલુસોની પ્રથમ કરવાનું તો કરી ન ચૂકવું

હોકરાનાં જોડાં વખાણ કરીયે, તો તે ખૂટામત થઈ જાય છે અને ખૂટામત હમેશા તિરસ્કાર થાય છે. પરંતુ જો આપણે ખરી

તો પેરીસના ૬૭૭ માર્ક સરેનામાં હંધ ને ૩૪ સારા ગુણે દેખાતા હશે ! બોલો, મેના-
 ૩૪ સારા ગુણે જોઈ સકીયે. એક ડોસી વિષે વાત નમા થયા સારા ગુણે છે ? ” ડોસીએ તગત જ
 છે કે તે કરી ગયું જાંડું ન બોલતી એટલું જ જવાબ આપ્યો, “ હા, સેતાન પણે ઉલોગી
 નહીં, પણ સર્વેની દંમેશ્વરી ખરી પ્રશ્નસા છે. ” જો આપણે જીભજોની પ્રશ્નસા કરવાની
 કરતી. તે દરેક માટે હંધ ને હંધ સાફ બોલે છે ૨૯ ડોસીએ, તો આપણને દરેકમાં હંધ ને હંધ
 એમ જોઈ તેના કાઈ એકાદ મિત્રે તેને એક વખતે કહ્યું, “ તમને તો સેતાનમાં પણ સારા ગુણે દેખાશે.

કાનપુરમાં ડેવિસ ભરાયેલી ત્યારની વાત છે. એ વખતે વિવંશ વિચારિણિ સભા ભગત
 હતી. સભાના પ્રમુખપદે સરોજની નામકુ દર્તા એક રઘુસલાય સભ્ય ઉભો થઈ બોલ્યો, ‘ સભા
 પતિજી, મેં તો ૫૬ ચાલતી છું ’ એનાથી અગ્રગણ તેનાથો ન બોલાયું. આખી સભા
 અટકાવમાં લીન થઈ ગઈ

‘ પ્રખ્યાત કેન્સ સેનાધિપાત માર્શલ પીછડેન પોતે પગથો, તે અગાઉ લગ્ન વિદ
 બહુ પ્રચાર કરતો. એક દિવસ તેના ફેટલાક મિત્ર સમક્ષ લગ્ન રૂની ખરાબ વસ્તુ છે તે વિશે
 થમ વ્યવસ્થા કરી રહ્યો હતો. અતમા તેણે જણાવ્યું, “ જ્યાં પરણેલાં યુગ્મી કૂત ! નિહાકાંનું
 જીવન જીવે છે. ” તેના એક મિત્રે વિશાધ કર્યો. તેઓ બેઠા હતા તે જ એરકામાં એક કુતરા તથા
 એક બિલાડી શાંતિથી એક બીજા પાસે બેઠાં હતાં તેને જતાવી મિત્રે કહ્યું, “ જુઓ તમાર
 કરેલું કેવું જુદું છે આ કૂતરા અને નિહાડી કેવાં દળામળી ગ્દેલાં છે ” માર્શલે જવાબ દીધો
 “ એ તો છુટા છે તેથી. તેમને એક બીજા સાથે પૂછડીથી બાંધો અને પછી જુઓ—નેજે
 થુ કરે ”

કોર્ટમાં ચિહાર ભરાયો હતો. કામકાજની સરખાન ચાલ તે પહેલા, ન્યાયાધીશને તેનો
 એક મિત્ર મળવા આવ્યો. તેણે તેને પામે ખુરશી પર બેસાડ્યો. કોર્ટની એક જાણુએ જોઈ
 મિત્રે જાળને કહ્યું, “ જગ, આ જ્યાં આરોગી પર તમારે કામ ચલાવવાનું છે. જ્યાં નિર્ધન
 ખૂતી, યોગ, કાકુ જણાવ છે. ” જાળે કહ્યું તમે જોડી તરફ જુઓ છો, “ એતો જ્યાં જોઈ,
 બેરીંગ, સોલિસિટર છે ”

‘ કેમ તમે કરી પરખવા નહીં ? ” એક મિત્રે જીભને પૂછ્યું—પહેલાએ કહ્યું, “ હ
 દલાય પગથી જાળ પણ મને એક એવો અનુભવ થયો કે ત્યારથી હું લગ્નને ચિહારનો થઈ ગયો
 છું. એક વાર રોજામાં એક મુંદર લલનાના પત્ર પર મારો પત્ર પડ્યો. તે જૂઠા મારી હતી.
 “ કેમ જાળી મૂરખ— ” પછી તેણે કહ્યું, “ એક કહ્યું અને મને જોઈને રિમન કરી, નમપણે
 કહ્યું “ તારા દરજે, હું તો સમજી કે મારા પતિએ પત્ર મૂક્યો હતો ”

નવું માનસશાસ્ત્ર

★

૨. પ. મ.

નવા માનસશાસ્ત્રના મુખ્ય મુદ્દાઓ સામાન્ય જનતા સરળતાથી સમજી શકે તેવી રીતે અહીં રજૂ કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે કેમકે હવે છે કે આશ્ચર્યમાંથી રાત્રિ ઉઠીને છે પ્રથમ ખજોળ વિદ્યા જન્મી દેવાનું મનાય છે, કારણ કે સોફિસ્ટી નજર ગમે પ્રથમ અદ્ભુત આકાશ તરફ વળી પછી ભૌતિક અને રસાયણ શાસ્ત્ર આવી અને વખત વહેતાં વિજ્ઞાનની અનેક શાખાઓ વિશે જનતાને માહિતી સાંપડી છેવટે માણસનું સક્ષી પોતાના પ્રત્યે આકર્ષાયું અને માનસશાસ્ત્રનો જન્મ થયો. પૂર્વ, અને પશ્ચિમમાં માનસ-શાસ્ત્રનો વિકાસ ભિન્ન ભિન્ન રીતે થયો. ભિન્ન ભિન્ન ઉપયોગ માટે થયો. છતાં માણસનું મન વિચાર, લાગણી અને ક્રિયાનું જન્ય છે, તે વિશે જને ચેતનાઈ એકમત છે. વિચાર એ મનની મુખ્ય ક્રિયા અને લાગણી અને ક્રિયા એ તેનાથી બેઠાજ મદત્વની ક્રિયાઓ છે એમ માનવામાં આવતું હતું. લાગણી અને ક્રિયા પર વિચારનું સામ્રાજ્ય છે એમ માનવામાં આવતું હતું.

પણ વીસમી સદીની શરૂઆતમાં આ માન્યતા પરિવર્તન પામી અને નવા માનસ-શાસ્ત્રનો જન્મ થયો. માણસ વિચાર કરતું કે અભિલાષીઓ સેવનું પ્રાણી છે? પહેલાં તે વિચારે છે અને પછી તેને ક્રિયા થાય છે કે પ્રથમ તેને ક્રિયા ઉદ્ભવે છે અને પછી તે વિચાર કરે છે? પ્રથમ કૃષિ યોગ્ય સર્જક છે અને તે પાંચવા વિચારે છે? માટે અમુક યોગ્ય વાંચનો છે, માટે તે વેચાતી સર્જક છે? પહેલાં આપણે તસ્વાર બદલે અને પછી માર્કનું ખૂન કરવાની ક્રિયા કરીએ છીએ કે ખૂન કરવાની ક્રિયા હોવાથી તરવાર સર્જક છીએ? અગાઉના

માનસશાસ્ત્રીઓ કહેતા કે મનુષ્ય પહેલાં વિચારે છે અને પછી ક્રિયા કરે છે. પણ હવે સમજાયું છે કે માણસમાં પહેલાં ક્રિયા ઉત્પન્ન થાય છે અને પછી તે વિચાર કરે છે. પહેલાં ક્રિયા જન્મે, પછી તે પ્રભાણે માણસનું ખર્ચ છે કે નહિ તે વિશે માણસ વિચાર કરે છે. માટે ક્રિયા પહેલાં ઉદ્ભવે અને વિચાર પછીથી જન્મે છે એમ નવા માનસશાસ્ત્રને નિર્ધાર કર્યો છે. માણસ પર વિચારોનું નહિ પણ ક્રિયાઓનું સામ્રાજ્ય છે. લગભગ દરેક ક્ષેત્રોએ પણ એવું જ કહ્યું છે અને તેથી જ તેઓ નિશ્ચય થયા માટે ઉપદેશ આપે છે.

અભિલાષા એજ પ્રેરક જળ છે, વિચાર નહિ. વસ્તુતા વિચાર એ અવરોધક જળ છે. વિચારો માણસને કાવંમા પ્રેરતા નથી. પરંતુ તેને કાવં કરતો અગ્રણી છે, કે કોઈપણના જન્ય છે. પશુઓને ક્રિયા ઉત્પન્ન થાય કે વચર વિચારે તેઓ તે અચરણમાં મૂકે છે. મૂરખાઓ પણ તેમ કરે છે. પણ વિચારથી જ આત્મી તેમ કરતું શીકે છે કે નહિ તે વિશે વિચાર કરી તે અચરણમાં મૂકે છે કેમકે અતી માંકાને સામેથી ડોડતો આવતો જોઈ આપણે નાસી જઈએ, કાંઈને દૂખતો જોઈ આપણે પાણીમાં કપલાવીએ, કાંઈ છારી વસ્તુ જોતાં જ તે ચોરી લઈએ, એ સર્વે સદસા ઉત્પન્ન થયેલાં કાવં છે. પણ નાસી જવાના જલે તોડતો સામનો થઈ શકે કે કેમ, પાણીમાં કપલાવતાં પહેલાં અપણાને પૂરતું તરતાં આવડે છે કેમ, વસ્તુની ચોરી કરીએ તો નીતિક કાવં કહેવાય કે કેમ એમ જુદાજાણીઓ વિચારે છે.

પરસ્પર વિરોધી ક્રિયાઓ જન્મે અને સદસા પ્રેરણા પ્રભાણે પશુઓ જન્મે, પણ

મનુષ્ય પરસ્પર વિરોધી ઈષ્ટાઓની સરખામણી કરી આરી લાગતી ઈષ્ટા પસંદ કરી વળે છે. એમાંથી જ નૈતિકશાસ્ત્રનો જન્મ થયો છે. અભ્યુત્થાનને યજ્ઞ પણ મેળવવું હતું અને સમાજોની હત્યા ન કરવી હતી. મનુષ્યમાં આમ ઈષ્ટાઓનું દ્વંદ્વ નિરંતર ચલા કરે છે. ઠાણનું ખૂન કરવું છે અને ફાંસીની શિક્ષા સહન નથી કરવી. ચોરી કરવી છે અને જોડ નથી જવું. ખૂબ માલમલોહા ખાવા છે અને માંદું પકવું નથી. માણસના મનમાં આમ નિરંતર દ્વંદ્વ ચાલે છે. 'સારું' નરસું વિચારી તે એક ઈષ્ટાને અનુસરે છે અને બીજા ઈષ્ટાઓને પડતી મૂકે છે. બા ઉપરથી સમજી શકાય છે કે પ્રથમ ઈષ્ટા, પછી વિચાર અને છેલ્લે કાર્ય આવે છે. ઈષ્ટા એજ પ્રેરક બળ છે એ અમુક સાદુ શબ્દ.

નવું માનસશાસ્ત્ર બામ વિચાર ઉપર નહીં, પણ ઈષ્ટા ઉપર ચાર મૂકે છે અને તેથી માનસશાસ્ત્રના અભ્યાસ અને માણસની મર્યાદા પ્રવૃત્તિઓ વિષેના અભ્યાસો પરિવર્તન પામ્યા છે. દા. ત. ગ્રન્ડા અને ગ્રન્ડેચારો. ખૂન કરવું, માટે ફાંસી દે. બા શિક્ષાથી સમાજમાં ફર પ્રવર્તે છે અને ખૂનો પર અંકુશ પણ આવે છે એ ખરૂં પણ તેથી સમાજમાંથી ગ્રન્ડેચારો ટાળી શકાતા નથી. ખૂની સામે ખૂન કરવા ઈચ્છે છે કે ઈષ્ટા આપે તરતજ વગર વિચારે સાદસ કાર્ય કરે છે. તેટલી પળો દરમિયાન તે મર્યાદા બંધો દોષ છે. આવા વિકૃત માણસોનો અનુસંદાસની દ્રષ્ટિએ અભ્યાસ કરી ગ્રન્ડેચારો બનતા લોકોને અટકાવવા જોઈએ. કાવડાનો ફર, પેલિસ, જોડ, એટો બનિષ બધું જ માર છે, એનાથી સમાજ સંપૂર્ણ સુધારી ન શકાય એમ નવું માનસશાસ્ત્ર કહે છે.

સરકાર લોકોને નિયંત્રણમાં રાખે છે અને તેમને સહાયકી બનવવા કહે ને તેજ પ્રભાવે શિક્ષા વિદ્યાર્થી પર અંકુશ રાખી તેમને ચારિત્રવાન બનાવવા માગે છે. અને ક્ષેત્રોમાં સામ્યતા છે, દરેક મુન્દા માટે શિક્ષા રાખવામાં આવી દોષ છે. માટે ગ્રન્ડેચારો કે તે અનુસાર અપરાધીને શિક્ષા કરવી એ જૂના માનસશાસ્ત્ર પ્રભાવેનો નિષ્ફળ છે. પણ નવું માનસશાસ્ત્ર કહે છે કે ગ્રન્ડેચારો માનસિક વિકૃતિને કારણે તેણે તેમ કર્યું છે. માટે તેને શિક્ષા કરવાના બદલે તેની વિકૃતિ દૂર કરવાનો ઉપાયો લેવો.

નવું મેળવણીમાં આવી શું પરિવર્તન થયું તે દેવે તપાસીશું. બધાપર પર્વત મેળવણીમાં કાઢને મુખ્ય સ્થાન હતું. વિદ્યાર્થીઓ શિક્ષકોથી ડરતા, શિક્ષકો અવરજવરમાં કે ઇન્સપેક્ટરોથી ડરતા, ઇન્સપેક્ટરો તેના ઉપરી એક્ઝિસ્ટેન્સી ડરતા. વળી પરીક્ષકો શિક્ષકની કસીદી થતી જુની પદ્ધતિ પ્રભાવેનું શિક્ષક નીતસ રહેતું. શિક્ષકો તેમના યાત્રીના કાંડાર લાવણે કાગળ વિદ્યાર્થીઓ પર કાલવતા વિદ્યાર્થીઓને એમણુપટ્ટી અખતાર કરી પડતી અને તેમાં કુછળ દોષ તે પરીક્ષા માનસક પસાર કરતા. સૂચના પુસ્તકો પણ બાળ ઉદેશથી લખાતાં પણ નવા માનસ શાસ્ત્રના ઉદય પછી આ રિયલિ સદતર પસંદાઈ ગઈ છે. નીચે ચારિત્ર શિક્ષક પદ્ધતિ દેવે તજ દેવામાં આવી છે. શિક્ષકો પોતાના વિષયોમાં વિદ્વાન દોષ તેટલી લાગણી શિક્ષકો માટે પુસ્તી નથી તેણે વિદ્યાર્થી માનસ સમજવું જરૂરી છે. તેણે તેના કાલ નીચેના પ્રત્યેક વિદ્યાર્થીના માનસનો અભ્યાસ કરી તેના સર્વાંગી વિકાસ માટે વર્તન રાખવું જોઈએ.

વર્તમા બાવણે કરી વિદ્યાર્થી પર યાન
દાણવ નદિ. એ પદ્ધતિ દાનિકારક છે
વિદ્યાર્થી પોતાને જ સોજવે-એ કાર્યમાં શિક્ષકો
તેને મદાવકતાં થવું જોઈએ વળી વિદ્યાર્થીની
યાન વિધાસ્ય જન્યુત થાય તે શિક્ષકો જોવું
જોઈએ. સોફિસ્ટિસની પ્રજા પૂજ્યની પદ્ધતિ
પુનર્જીવન પામી છે સોફિસ્ટિસ વારંવાર કહેવો
કે દાણજી આજકોને જન્મ આપતી નથી પણ
તે જાણકના અવતરણની કિંવામાં માત્ર સદાચક
છે. તે જ પ્રમાણે શિક્ષકો વર્તન રાખવું
જોઈએ. વિદ્યાર્થીએ જાતે જ શીખવાનું છે.
શિક્ષકો માત્ર સદાચક તરીકે કામ કરવાનું છે.

કાસ્ટન ખેન અને મોન્ટેસરી પદ્ધતિમાં
વિદ્યાર્થીઓ સ્વામયી થાય એ હેતુ છે જ.
કિંવાત્મક કેવલસીમા દર્શિતર, જોગડો, એ
જોસેફમોડ અને પુસ્તકો જેટલાં જ ઉપયોગી
છે. પુખ્ત વયના માનસની શક્તિઓથી જાળ
માનસનું અવરણ ન થઈ જાય-તેવા દુમલાથી
વિદ્યાર્થીઓનું સરલણ કરવા માટે પણ કાસ્ટન
ચોજનાનો હેતુ છે.

નવી કેળવણીમાં આવા ફેરફારો થયા છે.

ધીમે ધીમે માઠો અને પરીક્ષાને જોણું મદત
આપવામાં આવે છે. વ્યક્તિગત વિદ્યાર્થી
વચ્ચેની દરિકાઈ ટાળી, વિદ્યાર્થીઓના જુદા
જુદા સમૂહો વચ્ચેની સ્પર્ધાને દબે ઉત્તેજન
મળે છે. જેમ ટીમ માટે ખેલાડી રમે છે, તેમ
પોતાના વ્યક્તિગત સ્વાર્થ માટે નહિ, પરંતુ
આખા વર્ગની પ્રગતિ માટે વિદ્યાર્થીની પ્રયત્ન
રહેવી જોઈએ. ધાક અને શિક્ષણ સ્થાન
સ્નેહ અને સદાનુશ્રુતિએ લીધું છે. દાયમાં
સોટી લઈ ગુન્હેઆસ્તી શોધમાં વર્ગમાં કરી
નજર ફેરવી આંટા મારતા શિક્ષકોના જમાના
દબે વહો ગયા છે પેલિસ મુન્ડેગાર જોઈ તેના
પર વટી પડે, તેવું કાર્ય કરનાર શિક્ષકના દિવસો
વીતી ગયા. કોઈને મૂરખ કે મધોડો કહેવાના દિવસો
પૂરા થયા છે. માનસશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ વિદ્યાર્થીમાં
ખામી હોય તો તે તેણે જુર કરવી જોઈએ,
યાન વિધાસ્ય જામે, તેને યાન આપનાર
તરીકે નહિ, પણ તેને યાન મળે તેથી સદાચ
આપે, તેનો સર્વાંગી વિશ્વાસ થાય એ જોવાનો
શિક્ષકોની ફરજ છે. વિદ્યાર્થીની સર્જનશક્તિ
ખીને એમ શિક્ષકો વર્તવાનું હોય છે.

એ પીધેલ ચંને ઘેર જતા હતા. ખાકાઈમાં ચડી જોઈ જાને વચ્ચે તકરાર ચાલી. એક
કહે કે ચંદ્ર છે, ત્યારે બીજાએ તે સૂર્ય છે એમ જણાવ્યું એનો નિવેડો આવે એમ ન લાગ્યું
ત્યારે ત્યાંથી પસાર થતા એક ત્રીજા માણસને ઝીસો રાખી તેમણે તેને ચંદ્ર જતાલી પૂછ્યું,
“આ ચંદ્ર છે કે સૂર્ય” ત્રીજાએ ઘોડીવાર ધારી ધારી જોઈને નિરાશ વડે જણાવ્યું,
“ચંદ્રરથો, દુ અદી અળવયો છું, એટલે અહીં કદાચો દુ” માહિતમાર નથી.”

* * *

ઓ અને મોટરજસ પાછળ ફરી દોડી નહિ. જવા ચોસો. તરતજ બીજા આવશે.

* * *

મખાઓના ઉત્સાહથી આપણને ચીક ચડે છે, પરંતુ ત્યારે એ ઉત્સાર પદમાં વહે ત્યારે
સોથી વધારે ચીક ચડે છે.-પોપ.

રામાની બહાદુરી

★
લીસાબેન મહેતા

પાછલા પહેરે સૂરના તડકામાં આનંદ કરતું આબુ કુટુંબ કમ્પાઉન્ડના નાકડા પર બેઠું હતું, ત્યારે રસ્તે જતા એક સાવકસવાળાએ આવી કહ્યું, “એક મોટો નાનું તમારા કમ્પાઉન્ડમાં રાખવું થયો છે. મારી સાવકશના પેદા આમળાથી હમણાં જ પસાર થયો.” નાનું ગમેલાનો હરવાળ નીચે પડેલો લીસેલો નતાવી સાવકસિસ્ટ સાલતો થયો.

મા અને મારા ઊંઠરાઓ-કુટુંબના સર્વે માણસો ધણી ગજારાઈ ધરતો જૂનો નોકર રામે તમેલાની ઓરડીમાં બેઠેલો હોતો. તેને હોળીને જાણીને કહેવામાં આવ્યું કે “કમ્પાઉન્ડમાં સાપ આવ્યો છે.” “અહીં સાપ ક્યાંથી આવે?” એમ કહી તે વાત ટાળવા માંડેલો હતો. પણ જીભોએ તેને ધમકાવીને એ વાત ફરીથી કહી. “અહીં ક્યાંય બરાબર થયો છે. ને સાંજ પહેલાં તું તેને શોધી નહિ કારે તો તને નોકરીમાંથી કાઢી મૂકીશું.” તું વાલીનો સંભાળ જ રાખતો નથી, જોને ધાસ ઉઠીને અહીં જગલ થઈ ગયું છે. એટલે સાપ આવી અહીં ભરાય જ જાયને. કેટલેક દિવસ ધાસ કાપીને લોન સરખી કમ્પાની વાત જ નહી.” કેટલાક પડોશીઓ આવી ત્યાં જમા થયા અને તેઓ પણ રામા તરફ આશીર્વાદની નજરે જોવા લાગ્યા.

“તમારો રામે તો આજસુનો પીર છે.” એને ‘આ જગલ સાફ કરતાં શું તાવ આવે?’ રામાએ દબે નમ્ર થઈ કહ્યું. “ધાસ કાપવાનું મશીન આવેલું. તું તો મદિનાઓ થઈ તે માથું છું.” પણ તે કોણ સાચી આપે છે?” હોવ તેનાથી ચલાવી સેવા અને કંઈ નવું નહિ માંગવા મારે બધાએ તેને એક અવાજે મોકળપણે કહ્યું. પણ રામાએ તેની જાક

ન મૂકી લોન કટરની શું કિમ્મત પડે તેનો તેઓ ‘અડધો કરવા લાગ્યા. “લોખંડી મેંધિયરી અને અજીતના વખતમાં તમે એ મશીન ખરીદવાની વાત જ ન કરશો.” રામ પડોશીએ સમ્રાથ આપી અને તેણે વિશ્વબુદ્ધ અને કટોલ પર પોતાનો શાપ ફાલ્યો. કુટુંબના બીજા દીકરાએ કહ્યું કે “હું તમને કંઈ પણ વસ્તુ કટોલ વ્યવેલાવી આપી શકું.” પડોશીએ કાળા ભગ્નરીવાને શાપ દેવા લાગ્યા. જીભોએ નીરમપણે સંભળી રહ્યા એ થયે કોલમમાં બસુને દીકરો મોહ્યો, “હવે વરસે સાપના કસથી ત્રીસ દાગ માણસો મરી જાય છે એમ મેં અમેરિકન પેપરમાં વાંચ્યું છે.” આ સંભળી માએ ‘અરરર’ કરી નિશ્વાસ મૂક્યો અને રામ પર કડક દ્રષ્ટિ ફેરવી. કાલે નિખરે આંકડાના વિષે વિસ્તારપૂર્વક બોલવા માંડ્યું. “આપણે અણતરી કરીશું” તો સમજાવે કે આ પ્રમાણે રાજ ૮૩ જણ મરી જાય છે એનો અર્થ એ કે ૬૦ વીસ મિનિટે સાપ કરવા થી એક માણસ મરી જાય છે. આપણે અહીંના બેઝાં થઈ વાત કરી, તે દગ્ગાન સાપનાથી એક માણસ મરતો થયો છે.” આ સંભળી માથી ત્રીસ પડાઈ થઈ. કમ્પાઉન્ડ બચકર લાગ્યું. ઊંઠરાઓ લાકડી લઈ આવ્યા, દરેક એકે લીધી અને રામાને પણ એક આપી. ચકાશીય મને તે ઉપર ઉપગ્રહી ચાકડી વળી ધાસ બોલવા લાગ્યો, “રામે સાપ શીપવાનો ડોઝ માવ કરે છે.” ડોઝએ કહ્યું. સર્વેએ મજા લીજા, ખારિયાં કુદાડી, લઈ તેઓ ધાસ ખૂંદવા લાગ્યા. તેમણે વાડીમાં વેલાઓ, છોડ અને ધાસ પર પ્રદારો કરી જવાને બોલે બેઝાં કર્યા. આ જમું પૂરી વર્ત્યા, છતાં કંઈ માલમ ન થયું, ત્યારે રામાએ ઉત્સાહ પૂર્વક

પૂણી, “ક્યાં છે સાપ ?”

દરવાજા આગળ એક જિભારણે “ચરોબને કહી આપો” કરી જૂમ મારી. સાપ શેષવામાં પડ્યા છે ત્યારે આવી માથું નહિ પકવવા ધરવાળાએ તેને સૂચના કરી. સાપની વાત સાંભળી જિભારણે કહ્યું “તમે નસીબદાર, તમારા ધેર નાનકેવતા પધાર્યા. તેને માગશી નહિ” માએ સમ્મતિ દર્શાવતાં કહ્યું, “તારી વાત ખરી છે એ દેવ છે. હું અભિનેત્રીની વાત તો શ્રુષી જ નજી હતી. ઠીક, માદ આપ્યું” તેણે જિભારણને પૈસા આપ્યા. “હું મદારી મોકલી આપું” એમ કહી ને રસ્તે પડી. ઘોડી વાગમાં “હું મદારી છું” એમ કહેતો ત્યાં એક પુરુષ આવ્યો. સાપને પકડવામાં તેનો કુશળતા વિશે તેણે અનેક વારો કરી. તેઓ તેની ફરતે ટોળે વળ્યાં તેમણે પૂછ્યું, “પણ તું સાપ કેવી રીતે પકડે છે ?” “એમ” જાણે સાપને પકડવા તે તરખ મારતો દાખ તેમ કૂદકો મારતાં તેણે કહ્યું. સાપ જે તરફ ગમે હતો તે દિશા તરફ ઘરનાં આંગળી ચીંધી અને કહ્યું, “તું આ જાણુ નજી તપસ્ય કર” તેણે આનિપૂર્વક જણાવ્યું, “તમે મને સાપ જતાવો. તો હું તે જરૂર પકડીશ, ખીણું તો હું શું કરું ? જ્યારે તે પાછો દેખાય ત્યારે તમે મને તેજા મોકલજો. હું નજીકમાં જ રહું છું” તેના રહેવાનાં સ્થળની વીમલ આપી, આઠ આના લઈ તે રસ્તે પડ્યો.

સાળના પાંચ વાગે નધાએ લાકડી અને દહિયારો મૂકી દીધા અને જમસાના ઝોટલા પર આરામ કરતા એક વાદીમાંના દરેક ‘કજરા તેમણે ખસેડી જોશ હતા, વેશ, હાડ, અને પાસનાં તણખને તણખનાં કાપી કાઢ્યા હતાં. હવે જો કે જનાવર કંપસિન્દ્રમા આવે તો તે છુપી સ્ત્રી સદે એમ ન હતું. કવિખમાં કોઈ જનાવર વાદીમાં દાખલ થાય, તો તેનાથી સંસ્પૃષ્ટ પામવા શું વિધાયો મેળવ્યા એવી

તેઓ વાદાપાટ કરતા હતા ત્યારે પલ્લવથી દોરેલું એક માટણું દાખમાં લઈ રામે ત્યાં આવ્યો. તેણે માટણું ત્યાં નીચે મૂકી કહ્યું, “મેં તેને આમાં પકડ્યો છે. તેને પકડામાંથી મેં તેને કાઢી શકું કરતો જોશો તે મને જુએ તે પહેલાં મેં જોશો.” તેને પકડવામાં માટલાનું મોઢો દાંઠી દેવામાં તેણે કેવી કુશળતા અને અજળતા વાપરી હતી, તેનું રામાએ જ્ઞાન કર્યું. સ્વેજ અતરે સુરક્ષિત ઘેરા રહી તેઓ માટણું નીકાળી રહ્યા. વિજયવત રામે ત્યાં આનંદમાં બેસી રહ્યો. “હવે પછી મને કોઈ આગણ કહેશે નહિ” તેણે કહ્યું. માએ રામાના વખાણ કર્યા અને કહ્યું, “આપણે દેવતા માટે માટલામાં દૂધ મૂક્યું હોત તો સાથ થાત” સાવચેતાથી માટણું ઘેંચી રામાએ કહ્યું. “હું આને નજીકમાં રહેતા મદારીને ત્યાં મૂકી આપું.” એમ કહી તેણે ચાલવા માંડ્યું અને સર્વે પ્રસંસાયુક્ત નજરે તેને નોંધાળી ગયાં. અને રામાને સાથે ઈનામ આપવા તર્જવ કમી સર્વેને લામ્બુ કે “રામે, ખરો નકાર”

રામાને મળાને પાંચે મિનિટ પૂરી ન થઈ ત્યાં નાના છોકરાએ જૂમ મારી “અરે જુઓ !” કપાલિન્દ્રમા એક દરમાંથી સાપ બહાર નીકળતો હતો. તે ધીમે ધીમે દરવાજા તરફ ચાલ્યો. અર્ધકે રતે જઈ સ્વેજ ઘોડી તેણે ફેણ જીંઘી કરી ઝોટલા પર ભેગા થયેલા માણસો પર એક દષ્ટિપાત કર્યો. પછી પાછો માગે પડી દરવાજા નીચેથી બહાર નીકળી ગયો, સ્વેજ સ્વરસ થતા નાનાંએ કહ્યું, “એ સાપ હશે !” કોણે જણાવ્યું કહ્યું, “રામાએ મૂકેલો પડો મેં દિમ્મત કગી ફોડી નાખ્યો હોત, તો ઠીક થાત. તેમાં શું હતું તે આપણે જાણી શકત”

—અશ્વ ઉપરથી

સર્વવ્યાપક પ્રાણી

★
રણકોટી પગગણ મહેતા

“ સર્વ વ્યાપક કોણ ? ” એના યથેચા મિત્રોમાં આ પ્રશ્ન પૂછાતાં અનેક ઉત્તરો આવ્યા. બાળક જેવા નિર્દોષ કણ્ણાચરે કહ્યું, “ ઇશ્વર ” ઇશ્વર સિવાય બીજું કોણ એવું પૂછાતાં કોઈએ કહ્યું, “ બાવળિયાનું ઝાડ ” “ દા-સોન-દારિયો યુવેર ” નહિ, નહિ પ્રાણીમાં સર્વવ્યાપક કોણ એવી મર્મદા મૂકતા “ કામડો ” જવાબ આવ્યો. એ પછી પ્રાણીમાં ? કોઈએ કહ્યું, ‘ કમ્યુનિસ્ટ ’ તો બીજાએ કહ્યું ‘ અંગ્રેજ ’ કેવેરે લાગી ચર્ચાના અને સર્વેએ એક મત દરાવ્યો કે ‘ અંગ્રેજ સર્વવ્યાપક પ્રાણી છે. ’

અંગ્રેજોનો ઇતિહાસ અને વર્તમાન પ્રગતિ જો જારીકાઈથી તપાસી જોવામાં આવે તો ખણી ઉપયુક્ત મત સાથે સન્મત થશે એટલું જ નહિ, પણ ખૂબ અંગ્રેજો પણ આ આરોપ જાણે નિષાલસ કાવે પણ મજરી-પૂર્વક સ્વીકારશે.

કોઈમને જાણેક મહા મામી. તે ઇંગ્લેન્ડ ન આપી, પરંતુ અમેરિકામાં મોટો ફિરસો અંગ્રેજોએ મેળવ્યો. યુ એસ એ. ઇનેકા વિ. દેશમાં જર્મન, ફ્રેન્ચ, ઇટલિયન વિ. અનેક પ્રજાઓ છે, તેમની કોઈની કાપા ત્યાં રાજભાષા કે ભાષાવાનું પદ પ્રાપ્ત ન કરી શકી, પણ તે સ્થાન મધ્ય અંગ્રેજી બાબાને. ઇનેકામાં ફ્રેન્ચો તો સમ્પ્રાપ્ત છે પણ તે ફ્રેન્ચને પણ અંગ્રેજી વિના ન આશુ. અને ઇનેકાનો વડીલ ફ્રેન્ચ parent company તો ઇંગ્લેન્ડ અને અમેરિકાનોના પિત્રાઈ તો અંગ્રેજો બીજી પ્રજાઓને અંગ્રેજોમાં કાળા જીવું રહ્યું.

વેર ઇડીઆ અનેક ટાપુઓ તો અંગ્રેજના. કોઈ અંગ્રેજ ખલામી જતા આવતા એ ટાપુઓ પર ધુનિન નેક ચકાવો આવ્યો.

કે તે ટાપુ અંગ્રેજોની માલકીનો બની જતો. આમ અનેક મેળવેલા ટાપુઓમાંથી કેટલાય તેમણે અમેરિકાને બધા વિશ્વવ્યાપ વખતે ગીર આવ્યા. એ બધાના નામો જુઓ તો તે ઇંગ્લેન્ડના કોઈ સહેરે કે ભાગ કે કોઈ અંગ્રેજના નામ ઉપરથી રખાયાં હોય છે. ધુનિવાહરના સહેરોના નામો તપાસી જોવામાં આવે તો સો એક ઉપર સહેરોના નામ લંડન ઉપરથી નીકળ્યાનું માલમ પડશે. દમણના કોઈ ઓરેટલિયન એન્ડિંગના ઉજ્જવલ ૧૨૬૫૦ જઈ પોતાના દેશનો દર્બજા રાખ્યા, કેમકે બીજા કરી એકલાએ એકલા માટે પોસ્ટ ઓફિસ સ્થાપી એ ઓરેટલિયન મૂળ અંગ્રેજનને !

ધૂનના દેશી તપાસીશું, તો સંવત્ર અંગ્રેજો દેખાશે દિન્દો દરિયાઈ માર્ગ શોધ્યો, વરો ડી મામાએ, દિદર્માં સામાજ્યની સરખાત કરી એડુકેશન અને ફ્રેન્ચો. કાન્સ તો સગીન રાજ્ય સ્થાપી રાજ્ય પણ તેની પ્રમાણિકતા તેમાં બાંહે જાતી. વચર પૂછે દિદર્માં પ્રદેશ મેળવવા લાકાઈ કરવા માટે ફ્રેન્ચોએ મદાન કુખે પર ફ્રેન્ચ કરી શિક્ષા કરી, પણ કાવાદાવા અને પ્રપચો કરી દિદર્માં અંગ્રેજ રાજ્યની સ્થાપના કરનાર કલાઈય પર અંગ્રેજોએ આરોપ તો- મૂક્યો પણ તેને નિર્દોષ કરાવે, ઓરવાન્વિત ક્યો. ફ્રેન્ચો એક મોડર્નના બધા સભ્યો સાથે ક્રિમાં લઈ કોઈને માન નહિ આવતા તે જદુમાન કલાઈયને આવવામાં આવ્યું અને એ ટાપુ મદાન થોદો, પ્રતિકારાગી સેનાપતિ અને મદાન સામાજ્ય સ્થાપનાર તરીકે મજાવે. ધુનિયર જેવી વાનો કરનારા ફ્રેન્ચો તો અગ્રી રખાઈ પડ્યા. ધુનિયર જેવી વાનો કરવી અને સજોમાનુગીનીતિ અજન્યાર કરવી એ રીત

તો અમલોને જ આવડે.

નૂર્મી, સિધોન, હોનગ્રોઝ, ઓસ્ટ્રેલિયા, શીડી, ન્યુઝીલેન્ડ, સાઉથ આફ્રિકા, હરટ આફ્રિકા, ઇજીપ્ત, એડન એમ અમલોએ દુનિયાભરમાં અનેક સ્થળોએ પોતાનાં સાલ્વાં જમાવી, તે જાગેતો કમલો કર્યો. હવે અમલો તેમના સામાન્યનું વિસર્જન કરી રહ્યા છે, એટલે તેમની સર્વઆપકતાનો તેઓ ત્યાગ કરે છે એમ માનવાની ઘેઘ બૂલ નહિ કરે કાઝો તેનું જાજ સહેલે તો ફરીથી વિશુત થવા માટે એવી તેમની સુક્તિ છે. વળા તેઓ પશ્ચિમ મુશ્કેલીમાં સંગઠન કરી રહ્યા છે અને હવે મુશ્કેલીને સમૃદ્ધ થવું હોય, તો આફ્રિકામાં સામાન્ય જમાવણું નોંધ્યે એવો તેઓ હાથાક પ્રચાર કરે છે. એટલે તેમણે માયા સંગ્રહી લોધી એમ પણ કેમ મનાય? ઇરાક નોરેની સંધિમાં મુશ્કેલી આવી કરે છે, ઇજીપ્ત સહંતર કાઝવું નથી, ફ્રાન્સ નોરેનમાં તેજ કુવા મેળવે છે, શીડીને સહાય કરે છે, પેલેસ્ટાઈનમાં મુનોના પોલિ-સને હજી કામચલાવુ દેતા નથી, આરબ લીજના દેશો પ્રત્યે ઇઝ્રેયેલી સહાયનુભૂતિ છે એમ હજી તેની સમગ્રીય પ્રવૃત્તિ સર્વત્ર ચાલુ છે.

સુએઝની નહેર ખોદવી એ રાજ્યસભા નેની વાત છે એમ કહી એ ચોળનાને ઇઝ્રેયે-લેલી કાઢી હતી પણ એ મહાભારત કાવં સાજી થયું, ત્યારે તે ઉપર વર્ચસ્વ સ્થાપિત કરવા માટે બ્રિટીશ કાવંદાવા તરુ થયા અને અ તે ખોદવાના કૌશલ સુએઝ પર અમલોએ અંકુશ મેળવ્યો. એન્સાઈસોપીડીયા બ્રિટાનિકા નેનું પુસ્તક પ્રકટ કરવા માટેની ચોળના પ્રથમ એક ફેંચે વિચારી. તે ફેંચમાં એવું પુસ્તક પ્રકટ કરે તે પહેલાં બ્રિટાનિકાનું પ્રકાશન થયું. ઇઝ્રેયેલ જઈ આવેલા એક પ્રખ્યાત વિજ્ઞાનીએ એકવાર કહ્યું હતું કે ઇઝ્રેયેલ એ હિન્દુસ્તાનની માત્ર મેટ્રી આવૃત્તિ છે લોકો

તદ્વન સ્થિતિચુસ્ત છે, ફ્રાન્સ, જર્મનીમાં શોધખોળો ચાલે છે ખર્ચ, સાહિત્ય, ઇજવણી અને વિજ્ઞાન સંજોગોની સર્વે શોધખોળોનો ત્યાં જન્મ થયો છે. “એ ખરે હશે પણ તેનો કમલો અમલો મેળવે છે. એ પેશારીએ તેમની વિજ્ઞાનની શોધખોળના પેટન્ટ મેળવો પેલા કમાય છે, એ હકીકતથી સર્વે પરિચિત છે. અને બીજી શોધખોળ માટે તેઓ હમિશ ખરાબોટા દાવા કરે છે. ફ્રાન્સ, જર્મનીમાં કોઈએ શોધ કરી હોય, તેજ અરસામાં અગર સહેજ અપાકે કોઈ અમલો તે સંજોગો પ્રચાર કરતો હોવાનું હમિશ અમલો કહેતા આવ્યા છે. આજે દુનિયા ભર્યા અમલો બની અર્ધ છે.

કોઈએ એકવાર પ્રશ્ન કર્યો, “મજબૂત સોનું છે કે નહિ?” તેનો કોઈ જીભએ તરત જ પ્રતુતર આપ્યો, “નહિ, નો મજબૂત સોનું હોત, તે અમલો ત્યાં ક્યારનાય પહોંચી જવા હોત.” એજ કથન ડેરેસ્ટીન સંજોગો પણ સત્ત માલુમ પડશે જર્મી, ઇરાન, ઇરાક, ફ્રાન્સનોરેન, એરેબિયા સર્વે સ્થળે અમલોનાં સાલ્વાં જમાવી પડ્યા છે અરે, ફ્રાન્સનો સહેનચાહે કોઈ કુધને ખરાબર મળતો કોઈ અમલો જમીર હતો એ વાતની કુધને પણ ખબર હતી તે જમીરને કુધના દરગાહમાં જવાનું થયું પોતાને મળતી તેની આમેદુન બોધિતિ નોંધ સહેનચાહે તેની પોતાના નેટલી જ પાંત્રીસેક વરસની જમીર કંપી પૂજ્યુ, “તમારાં મા પાંત્રીસેક વરસ પર પારીસ આવ્યાં હતાં?” એ જમીર બેધકપણે જવાબ આપ્યો, “ના, પણ એજ અરસામાં મારા પિતાજી જમીના-આવનાતી અને ખબર છે.” હવે અમલોને આપણે સર્વઆપક પ્રાણી કહીએ તેમાં શું ખોટું?

અફઘાનિસ્તાનના અમીરને ગાદીએથી ઉઠાડી મૂકવામાં, અરબસ્તાનમાં લોરેન્સ મેકમાં પ્રવૃત્તિ ઉપાકે તે, અમલો, હિન્દુ

મુસ્લિમ હજીવામાં તો અંગ્રેજ. અરે, કાશ્મિરમાં
ચર્તા મુખ્યમાં પણ અંગ્રેજનો હાથ છે એમ
જાત માને છે. ખુદ માદાદમાં અધીજના
ખૂનમાં પણ અંગ્રેજનો હાથ હોવાનું કોઈ
કહે, તો તમારે શંકા નહિ કરવી, કારણ કે
એ વાત સાત્ત હોવા માટે રસિયનો મક્કમ પહે
સાક્ષી આપશે. હું કહ્યા અંગ્રેજો મધે હોય છે
એમ નિર્વિવાદ પણ સાબીત થયું છે યુરોપની
સડાઈમાં અંગ્રેજોને શુ કામ પડે એમ જર્મની
દલે માની શકે નહિ. એ સોંકાને તેમાં સડોવાવા
મળજીત કારણ હોય છે, તેમ નહીં હોય તો
પણ સત્તાનું સમતોલ પણ જેવું અમર કઈ
ખીજી સજા કારણ તમને તેઓ દર્શાવી શકે
જે, આજે અંગ્રેજોના યુનોમાં કેવાં કરવુકો
છે તે તમારે જાણવું હોય તો કોઈ
કમ્યુનિસ્ટને પૂછો. કાશ્મિરનો પ્રશ્ન યુનોમાં

ઉપાડવામાં આવે તે પહેલાં અઠવાડિયા અઠાઈ
અંગ્રેજ પ્રતિનિધિ ત્યાં સા મારે મથો દેનો ?
અરે તે પ્રશ્ન પરની ચર્ચા પર મુદત પડી
ત્યારે તેઓનો પ્રતિનિધિ લીફ્ટો-કરાચી અદોના
નેતાઓને સા મારે મળવા આવ્યો. અંગ્રેજો
તમને માઈલ દીરોને આમળ સાવવામાં અને
તેનો દલે પ્રતિકાર કરવામાં મધે જ ખાપટ કરતા
દેખાશે. સામ્રાજ્ય રચાવવામાં અને તોડવામાં,
ગુલામી પ્રથા શરૂ કરવામાં અને નાબૂદ કરવામાં
લીજ ઓફ નેશન્સ રચાવવામાં અને તેની
કાંડી કાડવામાં તમને તમને સર્વજ્ઞ અંગ્રેજોનો
હાથ, સ્ફેજ તપાસ કરશો, તો તગત દેખાશે.
મદાન નેપોલિયને વધાર્યું કયું દગું કે
“કુનિવાના સર્વે કુ ખો અને શાપો લગવો
વેલે છે”

★
★★

કુનિયા જનાવર્તા માત્ર ૧ દિવસ ગયા, પણ તે સમજાતાં છ દળર વરસ જશે.
ચોમસ, પાઉન્ડ.

ઓઓ પુરુષ કરતાં ઘણી છે કાગજ કે તેઓ ઘોડા જાણે અને વધારે સમજે
છે-જેમ્સ રીડન

તાજે જન્મ દલે ઇશરને સમપર્ણ કર, તે તને પાકુ સારું કરી આપશે, તારું સારું દલ
કોઈ સીને આપણું કર, તે તે બાંધી આપશે-ગ્રેટવીચ.

ઇશરે ઓ ઉત્પન્ન કરી ત્યારથી છવનમાંથી નીરસતા અદરથ થઈ ગઈ છે, પરંતુ સાથે
ખોજ મળી વસ્તુઓ પણ અદરથ થઈ ગઈ છે-ઓ એ ઇશરની ખોજ જૂન-નીર્સ.

ઓ આદમના મરતકમાંથી ઇશરે કિશન ન કરી દની કારણ કે તેને પુરુષ ૫૦ રાજ કરેલા
ગઈ નથી, પણ આદમના ૫૦ જામાંથી તેવું સર્જન થયું છે-જેટલા મારે કે ઉપદેશ ઓ
કુખો માથી તેવું રમણ થયું જોઈએ-અઆદમ લીગાસન.

ને આજેનો દના એક નાગી થયો અને ખલાસી થઈ સારે મથો, ખીજે રથો તે વાદન
પ્રેસિડન્ટ થયેલ જાને જુલાઈ ૫૫૬ ફરીયા નેમાંથી એકને કોણે વાદ કર્યા નથી.

—ચોમસ આર માઈલ

પણિત જવાહરલાલ નહેરૂની માન્યતા અનુસાર

જિંદગીનો શું અર્થ ?

રમણલાલ ના મહેતા

વિશ્વ કુરુન્ટે ૧૯૪૩ માં જગતના અમરજેવ
મહાપુરોને પત્ર લખી પ્રશ્ન 'પૂછ્યા. " જિંદગી
નો શું અર્થ ?' કયા પ્રેરક બળથી જીવન જીવી
રહ્યા છો ? એમાં તમને ધર્મ સદાચ રૂપ છે ?
કવી રીતે ? તમને શૈમાંથી પ્રેરણા અને શક્તિ
મળે છે ? તમારા પરિભ્રમનું ક્ષેત્ર શું ? તમને
શૈમાં આશ્વાસન અને સુખ મળે છે ? તમારા
પારસપશ્ચિ કયો છે ? દુઃખમાંથી લખવું કોણ તો
તેમ જન્માર્થ મોક્ષશૈલી અને અને તો વિસ્તાર-
પૂર્વક અવકાશે ઉત્તર મોક્ષશૈલી, કારણકે તમારો
પ્રત્યેક સ્પર્શ મારે અને અતિ ક્રીમતી છે "

આજન દિહીસંધ્યા વશાપ્રધાન પદિત
જવાહરલાલ નહેરૂએ તેનો નીચે મુજબ જવાબ
લખ્યો હતો.

આનંદ ભવન

અમદાવાદ

હિંદ

૨૦, એપ્રિલ ૧૯૪૨.

પ્રિય જાણ કુરુન્ટે,

આપનો પત્ર આકર્ષક, અને મહારાવી મૂકે
એવા ચબીર પ્રશ્નો ઉભા કરે છે. કદાચકે તમારી
હૈલીનો જિંદગી નકામી છે અને પુરુષ પ્રવલ
રૂપ છે એમ રૂપે પ્રતિપાદન કરે છે. તમે આ
પ્રશ્નો મારી તરફ મોહલીને મને ધણું માન આપ્યું
છે પરંતુ મને લાગે છે કે આ પ્રશ્નોનો જવાબ
આપવાની મારી શક્તિ નથી. મને મારી પાસે
સમય અને નવશય હોત, જે મારી પાસે કમ-
નમીએ નથી, તો પણ તમારા પ્રશ્નોનો જવાબ
આપવો એ મુશ્કેલ કામ લાગત.

દિહીએને તત્ત્વજ્ઞાનની ચર્ચામાં ખુબ રસ
પડે છે એવી માન્યતા પ્રવર્તે છે. પરંતુ હું
ધ્યાન પૂર્વક એવાથી દૂર રહું છું, કારણકે મને
ક્યારનું સમજાય તેમ હું કે તેનાથી મને
આવિશ્વાસ મારે કારણકે કે શાંતિ મળવાને બદલે
તે ખુલ્લવણીની લીધી કરે છે, સક્રિય અર્થમાં
ધર્મ મારી પર કંઈ અસર ઉપજાવતો નથી
જ્ઞાના શૈલીઓની માફક જે કેટલાક વિદ્યાનોમા
અંશુષાત કયો હતો અને તેમાં મને આનંદ
મળ્યો અને મારા જ્ઞાનની સીમા વિસ્તાર પામતી
લાગતી જણાઈ પરંતુ હું શક્યો ઉદાવનાર
નિમિત્ત ક્ષેત્ર વિનાનો મનુષ્ય રહી મારા મનમાં
સમાજવાદ અને રાષ્ટ્રીયતાના અરૂપ આદર્શો
પ્રકાશ હતા. ધીરે ધીરે આ મને આદર્શો એકત્ર
જતા ગયા અને હું કદાચ પૂર્વક દિહીની સ્વતંત્રતાની
કામતી કરવા લાગ્યો. દિહીના સ્વતંત્રનો અર્થ
મારે મન માત્ર રાષ્ટ્રીય મુક્તિ નહીં પરંતુ દિહીના
કરોડે પીડિતો અને સ્વધર્મી સીપુરોને
વાતનમાંથી મુક્તિ મળે એ છે. હિંદ મારા માટે
જગતના પીડિતોનું પ્રતીક મન્યુ અને મારા ઉપ
સ્વદેશપ્રેમને મેં જગતના તમામ પીડિત રાષ્ટ્રો
અને કચરાવલાં મોઝોને સમાવી દેતા અંતર રાષ્ટ્રી-
યત્વમાં રૂપાન્તર કરવા પ્રવલ કયો.

આ લાગણીઓની પીડાથી મેં નિરાધારતા
અનુભવી મારાં હૃદયની આકાંક્ષા પૂર્ણ કરવા
માટે મને ગતો મળતો ન હતો. ત્યારે મહાત્મા
મોંઘીજી આજ્ઞા અવે મને તેમણે કૃણ આપી
કે એનો અધ્યાપના મારી ઉશ્કેરાયેલી લાગણી
કંઈકમાં વધી શકે એવો પ્રવલ કરી મેંવા

નેવો રસ્તો જતાઓ મેં જા રસ્તે કૂચ કરી અને મને લાગ્યું કે જે વસ્તુની હું શોધ કરતો હતો તે મને મળી છે. ગદાન આદર્શ માટેના કાર્યમાં મને મારું ધ્યેય મળ્યું. ત્યારથી મેં મારી તમામ શક્તિઓ આ ધ્યેય માટે ના પ્રયત્નો પાછળ 'અમી' છે અને એમાંથી મને વિદ્યાળ, નવીન અર્થ અને હેતુવશી નિઃશ્ચીનો અસી મળ્યો છે. આથી મારા પ્રયાસો જળવત્તર મન્યા છે.

આ તમારા પ્રશ્નોનો જવાબ લાગ્યે જ કહી શકાય. પરંતુ હું તત્ત્વજ્ઞ નથી પરંતુ પ્રવૃત્તિમાં જ જ્ઞાન દે મેળવનાર હોવાથી હું તમને સ્પષ્ટ જવાબ આપી શકું એમ નથી. હું વિદ્યાન, તક અને ક્ષમિતમાં મારું કુ પરંતુ તેઓ કેટલીક વખત પાછા પડતાં હોય અને જીવન બીજી વધારે જળવાન શક્તિઓથી આજળ વધતું હોય એમ લાગે છે. આ શક્તિ તે કંઈ કાચું હરવાની પ્રમળ રૂતિ છે, જે વિદ્યાન કે તક સાથે સંબંધ નથી ધરાવતી એમ હવે મને લાગે છે. પરાન્ત્યેતી પરંપરા દર્શાવતો ઇતિહાસ, મહાપુરુષો અને મહાકાર્યોની હારમાળા હોવા છતાં કુશ્મંતિ સાતત્ય, હાલની સંસ્કૃતિ અને તેનાં ગુણો ધ્યેયને લાગેલો કટકો તથા તેનાં શાવિનાં ભરણાં અને બહુભાર નિરાશ કરે છે પણ આમ છતાં મને લાગે છે કે માનવજાત અને મારા દેશનું ભવિષ્ય ઉત્તરવળ છે અને અને દિવ્ય સ્વાતંત્ર્યનો જે સંપ્રદાય ખેડીએ ઊંચે તે અમને ધ્યેય પ્રાપ્તિ સમીપ લઈ જશે. આ આશાના સત્તાસત્ય વિષે હું પૂરતાં કારણો આપી શકું એમ નથી. હું મદાન કાર્યને

માટે મહેનત કરું છું અને તે વૃદ્ધા નદિ ભરે એ વિચાર, અને માનસિક સમતોષપણ, શક્તિ અને પ્રેરણા આપે છે એટલું જ હું કહી શકું છું. અલગત કુ પરિણામને માટે કાચું કાંઈ છું. મારા ધ્યેય તરફ મારે અસહી પહોંચવું છે પણ મૂળ મુદ્દે મને આ પરિણામો ચિંતા ઉપજાવતાં નથી. ત્યાં સુધી મને ખાતરી હોય છે કે મારાં કાર્યો સાચાં છે ત્યાં સુધી મને સંતોષ ઉપજે છે.

જીવન પ્રત્યેનો મારો સામાન્ય દ્રષ્ટિકોણ સમાજવાદી છે અને દ્વિધર્માં તથા જનતામાં સમાજવાદ સ્થપાયેલો જોવો મને અમરો જનતા પૂર્ણ સ્વરૂપ ધારણ કરી ત્યારે શુ થશે તે હું જાણતો નથી અને તેની કુ જાણ પરનાં પણ હવે નથી આ પ્રશ્ન આને ઉત્પન્ન થતો નથી. આને મહત્ત્વ કરવાનું છે અને તેટલું મારા માટે પૂરતું છે. જનતા પૂર્ણ થશે કે વધારે સારું થશે તેનો જવાબ આપવાની હું દ્વિધા કરતો નથી. પણ મને લાગે છે કે એને સારું જનાવવા કંઈ કરી શકાય છે માટે હું કાચું કરું છું.

મને ચિંતા થાય છે કે મેં તમારા મુખ્ય સવાલ—“નિઃશ્ચીનો અર્થ અર્થ ઉપસાધિત શું?”—નો જવાબ આપ્યો નથી મારી જીવન તરફની દ્રષ્ટિ અને જે ધ્યેયોએ મને કાચું તરફ પ્રેર્યો તે કલા સિવાય બીજી કંઈ રીતે હું તેનો જવાબ આપી શકું એમ નથી.

આપનો સહકાર

જવાહરલાલ નહેરુ

★
★

બીજાઓને જે કાર્યો કરવા મુશ્કેલ લાગે તે સરજતાથી કરવામાં શુદ્ધિ રહી છે પણ બીજાઓ માટે અસહ્ય—તે કાર્યો કરવામાં પ્રતિષ્ઠા રહી છે.

—એમીલ

મહારાષ્ટ્રની અસર

મનુભાઈ દલ્યાલજી દેસાઈ

ભાષા અને સંસ્કારની દ્રષ્ટિએ તો કે મુજરાતનું વ્યક્તિત્વ બીજા પ્રતિપત્તિ નિરાળું છે, છતાં પુરૂ મુજરાતની અસર પણ જુદી જુદી જગ્યાએ આપણને પેટા-બેટા માલમ પડી આવે છે. સામાન્ય તરીકે અમદાવાદ, ખેડા, પંચમહાલ. સરચ અને સુરત-આ દરેક જગ્યાના વતનીઓમાં હાલ ને હાલ વિસ્તૃતતા દ્રષ્ટિએ અસર થાય છે જ.

આ વસ્તુસ્થિતિ હાલ છે આરંભિક નથી. દરેક વિભાગની આસિયતો પોતા પોતાના ખાસ શાસ્ત્રીય કારણો પર આધાર રાખે છે. વિદ્યેય કરીને ભૌગોલિક અને ઐતિહાસિક પરિસ્થિતિ, એ આસિયતો બંધવામાં મળે છે. મોટા હિસ્સો હોય છે.

પ્રમુખમાં જુદા જુદા પરમણુઓની સાપાદિક વિસ્તૃતતાઓનો અભ્યાસ કરી તેના શાસ્ત્રીય કારણોની શોધ ત્યાંના વિદ્વાનોએ કરી છે. જુદા જુદા વિભાગોમાં કે. આ. દિલ્હી. સેશન, નોર્થ વિજેરે જાણીને અસર કેમ, ક્યારે અને કેટલી થઈ એ તેમણે સ્પષ્ટ બતાવી આપ્યું છે.

પરંતુ આપણા પેટા-વિભાગોમાં અણતી ગ્રેસ્ટી કર્યો, રીત રિવાજ, ભાષા-બોલી વિગેરેના બેટાનો શાસ્ત્રીય દ્રષ્ટિએ હજી સુધી તપાસ થઈ નથી એ શોચનીય છે. આપણા ભાષાપંડિતોને મન જુનાગઢમાં રહેતા નરસિંહ મહેતા, અમદાવાદમાં વાસ કરતા અખા ભજવ, કે અદિત-કરનાળામાં વસતા દમારામ એકધારી જ મુજરાતી ભાષા બોલતા ! આજે મોટર, રેલ્વે વિમાન વિગેરે ઝડપી વહનના સાધનો વધ્યા છે, જાણના-

માધ્ય એક જ લખાણની દબારો પ્રવેશ જાણી મુજરાતને ખૂણેખાંચે ફેલાય છે અને કેટલાંયે વર્ષો થઈ એક જ સરકારી વાચનમાળા સમસ્ત મુજરાતનાં જાણીતા નિવાસીઓમાં સીધું છે, છતાં આપણામાં કાઠિયાવાડી, આમદાવાડી, જરાતરી અને સુરતી ભેદોઓના પ્રાંતિક ભેદો નજરે પડે છે. તો પછી પ્રાચીન અને મધ્યયુગીન સ્વારે આવીએ તો કળના એકતા સ્થાપે એવા નામો—Unifying principles ત્યારે ન્હોતાં ત્યારે એ ભેદો જાતબી જાતે પહોં વધુ પ્રમાણમાં અસ્તિત્વ ધરાવતા હોવા ભેદો. આ હકીકત તરફ ધ્યાન ન જ રાખી શકે. આપણા વિદ્વાનોએ મુજરાતી ભાષાનો ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ અભ્યાસ કર્યો છે ખરો, પરંતુ ભૌગોલિક દ્રષ્ટિએ તેનું અન્વેષણ કરવું હજી કોઈને સૂઝતું જ લાગતું નથી.

સુરત જીલ્લો ભૌગોલિક દ્રષ્ટિએ મુજરાતના જેક દક્ષિણ છે એ આવેસો હોવાથી અને પેશાઓને સુરત જીલ્લાના દેસાઈઓએ મહેસુલ, ચોસ આદિ ઉપરાવાવમાં મળી મોટી મદદ કરેલી હોવાથી મુજરાતના બીજા જીલ્લાઓ કરતાં સુરત જીલ્લો મહારાષ્ટ્રના વધુ સંપર્કમાં આવ્યો હોતો અને ત્યારે ત્યારે કાષ્ટકો એ પ્રભુઓ સમાજમાં આવે છે ત્યારે ત્યારે તેમની એક બીજા પર અસર થવા વિતા રહેતી નથી. આ દ્રષ્ટિએ મહારાષ્ટ્રની દક્ષિણ મુજરાત પર અને ખાસ કરીને સુરત જીલ્લા પર થી થી અસર થઈ તેની શોધ કરવી મળી જાતબી છે. એનો અભ્યાસ નેટમે રસિક થઈ પડે એમ છે તેટલો જ સમય અને થય પણ આગળે સે એવો છે. એ જાણના અભાવે એનો

સુક્ષ્મ ને સંપૂર્ણ અભ્યાસ મુનિવર્સિટીની એમ. એ. ની પરીક્ષા માટે તૈયારી કરતા ડોક્ટર ઇતિહાસ અને સમાજશાસ્ત્રના વિદ્યાર્થી માટે રહેલા ઇષ્ટ અહીં મહારાષ્ટ્રની દક્ષિણ ગુજરાત પર ને શૈક્ષિક અસરો પહેલો નજરે પણ માલમ પડી આવે છે તેની માત્ર ટુંક નોંધ કરીને જ સવોધ માનીશ.

સાધા.—

એ બિલ સાધા મોહનનારો લોકો જનારે એક બીજાના સંસ્પર્શમાં આવે છે ત્યારે સ્ત્રીની વધુ અસર તેમની સાથાએ પર થાય છે. તેઓ એક બીજાની ભાષામાંથી આપ લે કરે છે. આમ મરાઠી અને દક્ષિણ ગુજરાતી ભાષા વચ્ચે સંબંધની ધણી મોટી સેવક દેવક થઇ હોવી જોઈએ. સુરત જીવાના મામલાઓની મોલીમાં કેટલાક મરાઠી જન્મે છે. ઉપસક નજરે જોનારને પણ પણ માલમ પડી આવે છે. આ જન્મે ધણુ અજ તાપી નદીની ઉત્તરે વપસતા જણાતા નથી. હિસાબરુ તરીકે—

ક.—ગુજરાતી	મરાઠી	ઉ.—ગુજરાતી
ફમડો	દગદ	પત્થર
માળો	માઝા	બરો
આજી	માઝી	હારી
પોરો	પોર	છોકરો
પોરી	પોરી	છોકરી
પરોણો	પાણુવા	મહેમાન
મુજબ નહિ	મુઝીબ માહી	મુલે નહી
ફે	ફુટે	કપાક
આવેલો છે	આલેલા માહે	આવ્યો છે
હું વાંચતો છું	મી વાચિત માહે	હું વાંચુ છું
ધરે	ધરી	ધેર વિગેરે

સુરત જીવાની મોલીનો સાચી જ અભ્યાસ કરતાં પહેલાં એ મોલીની વિશિષ્ટતાઓનો સંગ્રહ કરવો જરૂરી છે. માટે આ વિષયમાં રસ લેતા વાંચકોને મારી વિનંતિ છે કે સુરત

જીવાની મોલીમાંથી ને જન્મે, વાંચકપ્રયોગો કરવેલો વિગેરે તેમને ગ્રામ્ય અભ્યાસ, ઉત્તર ગુજરાતના પ્રયોગોથી ભિન્ન લાગે તેની મારી કરી પ્રસિદ્ધ કરવી કે નેથી જાને નહી તે બિવિખ્યામાં પણ ડોક્ટર વખત ડોક્ટર જાણાવાઓને તે ઉપયોગી નીવડે.

પુરુષોનાં નામો—

અડુબાઈ મરાઠી કંઠોજી, કંઠેરાવ

સુજી " રુદ્રાચી રાધાચી વિગેરે

પુરુષોનાં નામને છેડેના માનકવાચક 'જી' પ્રત્યયનો પણ મહારાષ્ટ્રમાં પણ પ્રચાર છે. પરંતુ એ જ 'જી' પ્રત્યય ઉત્તરમાં અમરાવાદ સુધી ન દેખાતાં પાછો કાઠિયાવાડમાં ક્યાંથી આવ્યો એ એક કોમડો જ છે! (ઉ.ત. ગોવિંદજી, વસનજી, મેરારજી, વિગેરે) બીજી જામના નામને છેડે 'કર' પ્રત્યય સગાડી અટક જતાવવાનો મરાઠી રિવાજ (ઉ.ત. મોગલેકર, પુણતલિકર, વાઈકર, પ્રભાદિ) જનાવિસેમાં પણ એક કાળે ધણો પ્રચલિત હતો! (ઉ.ત. 'વાવકર,' 'કાઠિયાવાડીકર,' 'આટકર' વિગેરે) આપણી બીજી એક અટક 'નાયક' મહારાષ્ટ્રમાં પણ માલમ પડે છે.

સુરત જીવાના જામનાં નામોમાંથી એક તે આપણે ખુદ પુતાથી જ ઊપાડી લાવ્યા ('જીએ' 'પુણી') બીજી મરાઠી 'નામ ચીખલી' છે (મરાઠી લીજાલ=હાલપુત્રીયક) આ નામનાં નામો ગિરાર અને ખાનેદેશમાં પણ છે.

પહેરવેશ—

આપણી સુરત જીવાની પાખડી પુણેરી દક્ષિણી જ પાખડી છે. એ પાખડીએ તાપી નદી જાળમાં ઉત્તર વચ્ચે પ્રવાસ કર્યો નથી વળી બીજાનાં સળા કે મોઢીવાળાં કાળાં છુટાં કે લીલા રંગનાં છુટાં કે ને એક વખત જનાવિલ માતિમાં સર્વવ્યાપી હતાં તે મહારાષ્ટ્રીય બીજાનાં જ છુટાં છે, માત્ર તેની લાંબાઈ.

આપણે કમી કરી છે. તેમજ અનાવિસ વિધવા-
ઓના સગી કે ચોકડીવાળાં સાથે સુખમાં ને
હજુ પણ મુરત કામમાં સમયમ સર્વજ્ઞાપી છે,
તે પણ મહારાષ્ટ્રીય વિધવાઓનાં જ સુખમાં છે.
આ ઉપરાંત મુરત છાત્રામાં કેટલાક વર્ગની સ્ત્રી
કાકડો વાસે છે. આરે ઉપર યુવરાતની સ્ત્રીઓ
વેમ કરતી નથી. આ સિવાય પણ મરાઠી
કાષ્ઠાનું જ અનુકરણ કરી.

હાલ તો આ વિષય પર ઉત્પાવણ અને
ઉપેક્ષા દષ્ટિએ આટલું જ સખી વિરમુ છુ.
એમ કવચમાં મારો મુખ્ય ઉદ્દેશ ખાસ કરીને
મહારાષ્ટ્ર અને મહારાષ્ટ્રીયોનાં સસેમમાં
આવેલા-સેખડોના વિચાર અને કલમને ઉત્તેજ
વેધના યાન, અનુભવ અને અવલોકનનો
લાભ મહેર જનતાને અપાવવો એ જ છે.

★
★★

માલીક:-

કે ડી. રોમરે કં.

સંખ ૪

We manufacture all kinds of Textile Bobbins such
as Inter-, Rovings, Slubbings, Screwers,, Wadia, West,
Ring-Rabbeth, Universal Pirms Picking-sticks of sizes
from the finest wood.

"Efficiency and Durability our Motto"

For particulars please write to :-

**Shree Mahadeo Bobbins
& Wood works**

BILIMORA

ગુલામોનું બજાર

★
કેમળાચાર્ય દિગ્ગજ

ગુલામ બજાર ? અને વીસમી સદીમાં ?
બોલી વાત ! હા, તો પણ "અંગ્રેજી બગીચી
વિદ્યા" કહીએ તો ? અને આ ક્યાની વાત
નહોં છો ? નોખ ઠાંઠાએની નહોં, પરંતુ
ખુદ ઈંગ્લેન્ડની, હો હો ! આ વાતમાં તમને
વિશ્વાસ નથી ઈંગ્લેન્ડ એ ઓદ્યોક્ષિતની
જનમજુમિ-તમાં સોના કમ વિક્રમની એવી
વિચિત્ર વાત નોંજી રૂમ ?

પરંતુ એ સ્વયં ઘટના છે, અને સોના
એ ખરીદી વેચાણ વિરુદ્ધ ત્યાના ઉદામ
સ્વાતંત્ર્યવાદી પરણિત સ્ત્રી મંડળ [The
Ultra Feminist Married Women's
Association] નકનો વાવેલો ફરકાવ્યો
છે, તે તો સર્વે જાણે છે ઠાંઠા પરણેલી
સ્ત્રી ગૃહ ત્યામ કરી તેના આશક જોડે
ગઢે, તો તેનો પતિ તે આશક પર ગુસ્સાનીનો
ઢાલો મારે છે ઠાંઠે મુકરર કરી રકમ આશક
પતિને આપે છે, એટલે તે સ્ત્રી ને ફગીધો
લગે કરવા માટે ઇંદી મળે છે

આ ગુસ્સાનીની રકમ તે સોનું મૂલ્ય
સ્ત્રી એ જાણે પતિની માલમતા-નનો ઠાંઠા
ખીજે કળાને મેળવે, તો તેણે મૂળ માલીકને
નિમિત્ત આપવી રહે તે આખા પછીજ આ
મિશ્રિત' તો તે કામદેસરનો માલીક
મંડ સો

અંગ્રેજોની દૃષ્ટિથી આ રૂવો આપમાન-
કારક કામદો. વિલાસવર્માં નને વિશ્વબુદ્ધ
દરમ્યાન અંગ્રેજોએ પુરોગામી સાથે રહી
પરસેવો છતાંયે, અધુ સામાં અને સોલી
રડ્યુ. જતાં દશ સ્ત્રી એ પુરુષના સહારમાંની-
તેની માલિકીની એક ચીજ ! કાયદામાં તો
દંડ એ માન્યતા જળવાય રહી છે

ઉપયુક્ત મંડળના અખણ મિત્ર ક્રાન્સિસે
[આ સ્ત્રી પરણિતા છે, પરંતુ લગ્નની સીનું
વ્યક્તિત્વ નહીં થાય, એ કલ્પના તેને માલ ન
હોવાથી, તેણે કુમારી અવસ્થાનું જ પોતાનું નામ
ચાલુ રાખ્યું છે] એટલે જનરલ સર હાર્ટલિ
જો કોસને એક સનસનાટી ભર્યો પત્ર લખી
કાયદાની હાથપાંચતા ઢાલો "તારા
પડોશીના વાસણકસણ પર નજર નાખીશ નહીં
જાય દોર પર નજર નાખીશ નહીં."
ખામશી પર નજર નાખીશ નહીં." એમ
કહી સોને પુરુષની રથાવરજનમ મિશ્રિતમાં
મુકનારે જાઈમિસના જમાનામાં આ કામદો
કદાચ અઢાલી સેવામ પરંતુ જાણે અંગ્રેજો
પુરોગામી સાથે રાજકારમારમાં કામ કરે છે,
કેળવણીનાં અને સામાજિક ક્ષેત્રોમાં પણ
તેની બેગી રહી પ્રવર્તા કરે છે, ત્યારે સોના
વ્યક્તિત્વની અવગણના કરનાર આવે કામદો
અસ્તિત્વમાં રહે, એ પ્રતિપ્રિય, ઉદારમતવાદી
સગકારને શોભારવક નથી."

સ્ત્રીની કિંમત નિર્માણ કરતી વેળા ને
દષ્ટિ અને મનોહૃતિ રાખવામાં આવે તેથી
અરેખર ચીદ ચડે છે ઠાંઠા એક ન્યાયપોષે
તેના ફેસલામાં લેખ્યું છે કે, "સો. x x x
અત્યંત સુદર સો છે, પરંતુ તે સ્વેચ્છ
સારો જનાવે છે અને નમૂનેદાર ગૃહ વ્યવસ્થા
રાખે છે. પત્નીના સ્વમાવર્માં આવ્યા સત્તરણે
કેવાથી, તેના પતિરાજનું સવિશેષ ગુસ્સાન
ચલુ છે તેથી એ સોમતીના આઠો શ્રીમતીના
પતિને ગુસ્સાની યેટ એક હમર પોઠા આપવા"

એક કહિવાની પત્ની સુવ્યવસ્થિતપણે
અને કરકસરપૂર્વક સસર સલામતી હતી
ઉપરાંત તે પ્રેમજ સખી પણ હતી" તેથી

તે કહીને નુકસાની પેટે બે દબર પોંડ મૂક્યા.
સીમા કંઈક વિજય કળા અમર તો
અમૈયાદનશક્તિ હોય તો, તે બાળત
તેના પતિના કાવચની દષ્ટિથી વિચારી ડોટ
સૂનો મૂલ્ય આંકે છે. પોતાના પતિને છોડી,
એક રીઝિયેટગના મેનેજર પર આસક્ત
મહ તેની સાથે રહેવા લાગી, જાતી કળાવત
અને કમાણી કરનાર સ્ત્રી આવી અહ તેથી
ડોટ તેના જાલમાં તેના આશક પાસેથી
તેના ધણીને ૨,૫૦૦ પોંડ નુકસાની પેટે
અપામ્યા.

• શિરદહના એક મોટા કારખાનાના એક

ઈન્જિનેરે તો નુકસાની માટે એક મનોરંજક
પ્રશ્ન ઉપસ્થિત કર્યો. તેણે કહ્યું, “પત્ની
ધરમાં ગ્લેતી, ત્યારે તેનો સંસાર કરકસરથી
આમતો, તે ચોક્કસ દિસાગ રાખતી, અને
વખારાનો ખરચ કમવા ના પાડતી. તેથી
મારે કદી દેવું કરવું પડ્યું નહયું. પત્ની
આવી અહ તેથી માત્ર ઉપરનો અકુચ ખરી
ગયો અને મને વધારે નુકસાન થયું છે.”
ડોટ તેની તકરાર સ્વીકારી મોટી રકમ
તેને નુકસાની પેટે અપાવી આ રિયલિઝેશનથી,
કહે-દસવું કે રકમ.”

★

મોતી કાદનારને અમરો કંપી હોય તેની ખબર મોતી પહેરનારને હોતી નથી

સ્ત્રી બે સ્થાને જ સારી, ધરમા કે અમરમા.

ધી ભારત વિજય મીલ્સ લિ.

(કલોલ)

ઉત્તમ અને ટકાઉ

કાપડ

એજન્સ: રમણલાલ ચંપકલાલ એન્ડ કું.

વાસુદેવ યગવત કોલ્હટકર

અવા પણ આર મહિનામાં જનમતિઃ
રાજકારણમાં થતાં જ મહત્વના બનાવો બન્યા
છે. કારીઆ, ઝોઝાસોવાણીયા, ફિનલેન્ડ
વિગેરે દેશોમાં જુની અને નવી સમાજ બં-
ધારના અને મતભેદ રૂઢિ ધુનિધારના આ
જે ઘટકોમાં દિવસે દિવસે વિશાળતા વાદળ
વધારે ધેરાતા થઈ, ચીન દેશમાં તે સોફસેન્સો
વિગ્ન જાણુજ હતો, આ બધા બનાવોને લઈને
પ્રતિજામી રાજવલિચ્છના દિશ્વ ઉપર તો જાણે
પથ્થર પથ્થર, અને તે દિશ્વને કમ્યુનિઝમનો
પ્રસાર ન થાય તેના પ્રયત્નો રૂઢિ થયા.

મહામુદ્દમાં મૂડીવાદી અને સામાજવાદી
પક્ષોએ એક ઘડિ ફુફમણાવી સામે એકબી
લડાવી હતી. માન્યતા હતી કે મુદ્દ પછી પણ
તેઓ એક બીજાને સહકાર આપશે. અને તે
થાય તો પણ ફુફમણાવીને ઉત્થ હરી ન થવા
દેવો જોઈએ એવા બન્ને પક્ષમાં કચર થવા
હતા. મૂડીવાદી દેશોમાંના પુરોજામી પક્ષ
ચેતાના દેશમાંની માણુ સરકાર જોડે સહકાર
હરી સોફસાહીને પોષવા તઈવાર હતા, તે
પ્રમાણે સહકાર કરવાના તેમણે અવિરત
પ્રયત્નો કર્યા, પણ કુવાની પૂછી વાંકી તે વાંકી
મૂડીવાદી દેશોમાંના પ્રતિજામી પક્ષોએ ચેતાની
સત્તા કાબઢ રાખવા હરી પ્રયત્નો રૂઢિ કર્યા,
પરિણામે મતભેદ વધતા અથા આ મતભેદ
હવે બધા જ દેશોમાં દેખાઈ છે. તેથી મુદ્દની
જવાબા બધે જ હરી વળશે કે કેમ તેની બીક
તાજે છે.

પહેલાં રૂમાનીયામાં પ્રતિજામી અને
પુરોજામી પક્ષો વચ્ચે હમક્ષા થઈ, ત્યાં
સોફસાહી રાજતત્ર માણુ થતા પણ રાજને

ચેતાની સરકાર નબાવી રાખી હતી,
છેવટે મહારાજ સાહેબને તો આસન છોડી
પલાયન કરવું પડ્યું. હંગેરીમાંના પ્રતિજામી
પક્ષના કાવતરાં ઉપાદાં પકતાં એમનો પણ
કાર થઈ. આવા જ દિશ્વ બલ્ગેરીયામાં પણ
બન્યા. ઝોઝાસોવાણીયામાં ચૂટણી રસ્થાન
ચેતાનો વિગ્ન થશે એવી પ્રતિજામી પક્ષની
માન્યતા હતી. પ્રેટઝિલન અને અમેરીકામાંનાં
સામાજવાદીઓની પણ એજ ધાગણ હતી.
પણ તે ધૂળએમી થતાં આખર કમ્યુનિસ્ટ
પક્ષનો વિગ્ન થયો. પ્રેતેસની અખમ્મતા
કેળે સર્વપ્રાણી સરકાર રચાવવામાં આવી.
રેલ્વાક દિવસ આ સરકારનો જન્મલ થાયો.
પણ સામાજવાદીઓના કાવતરાં માણુ જ
હતાં, અથા હ મહિના પહેલાં જ આ કાવતરાં
ખુલ્લા પડ્યા હતા. એજ રહાવી રાખવા
જનતા કિતના કાર્યની દિશા સ્થેજ જલ્લવાધાં
આવી પણ એટલાથી સતેજ પામે એવો
પ્રતિજામી પક્ષ ન હતો. ઝોઝાસોવાણીયામાંની
સોફસાહી સરકાર ઉલ્લાવી પાડવાનું તેમણે
કાવતર રચ્યું અને તેમાં તેમને એજોઅમેરિકન
સહાય થયો. પણ આ કાવતર મહાર આવતાં
પ્રતિજામીઓ તલત ઢીલા પડ્યા અથા હવે તે
એખી અખર થયો છે કે આ કાવતરાં પાછળ
મુખ્ય હાત તો સોફસાહી દેમેક્રેટીક પક્ષના
નેતાઓનો હતો. ઝોઝાસોવાણીયામાંના પક્ષ
તો ચોખ્ખોચોખ્ખા આણેપ કરે છે કે એજો-
અમેરિકન સામાજવાદી આ કાવતરામાં
શમેલ છે હંગેરી બલ્ગેરીયા વિગેરે દેશોમાંનાં
કાવતરામાં પણ તેઓ સામેલ હતા એવો
આણેપ પહેલાં કરવામાં આવ્યો હતો. આ

આશ્વેષો ઉપર ઈંગ્લીશ અને અમેરીકન સામાજિકવાદીઓએ મૌન સેવ્યું, તેના ઉપરથી જ અરી વસ્તુસ્થિતિ સમજાવ છે.

ત્રીસમા લોકશાહી પદ્ધતિ નેતાઓએ ઉત્તર ત્રીસમા લોકશાહી સરકારની સત્તાવાર જાહેરાત કરી, તે વખતે અમેરિકાની મદદથી ત્રીસમા અસ્તિત્વ ધરાવતી સરકારે ધણું ફાફાં ગાવોં પણ તે કામ ન આપ્યાં. દાદા લોકશાહીતંત્રના નેતા જનરલ મેરફોસની આગેવાની નીચે ને સરકાર પ્રસ્થાપિત થઈ છે તેના કમળમાં ત્રીસમા ત્રીસમા પાયાથી વધારે બામ આવેશો છે, દિનપ્રતિદિન તેની સત્તા વધતી જાય છે. અમેરીકન ડૉલરની મદદથી પોતાનું આસન મજબૂત બનશે એવી આશા એથેન્સની પ્રતિભામી સરકારને હતી. પણ તે આશા અંખી પડતા તેમને પણ કંપારી છૂટી છે. મેરફોન્સ સરકાર ૨-૪ વર્ષની મુદતમાં આખું ને ત્રીસ આશા જનાવશે એવી આશા રખાય છે.

જ્યાં મુદ્દમાં ઠોરીયા દેશનો ઉત્તર બાજુ રશિયન ફોર્સેસે આપેલો હતો ત્યારે દક્ષિણ બાજુમાં અમેરિકન લશ્કર દેશનું હતું. ફોસ્તરાશ્ટ્રોમાં નહીં થયું હતું કે મુદ્દા પૂર થતા ફોસ્ત પોતપોતાનું રૈત્ત ઉઠાવી લેવું અને ઠોરીયામાં સ્વતંત્ર લોકશાહી સરકાર સ્થાપવી, પણ અમેરીકન સામાજિકવાદીઓને એ કાંઈ પસંદ આવે? મેં ત્રણ મહિના ઉપર રશિયન સરકારે એવી પણ સૂચના કરી હતી કે જને સરકારે પ્રથમ પોતપોતાનું સરકાર ત્યાંથી હટાવી લેવું અને સ્વતંત્ર ચૂટણી બાદ ને સરકાર અસ્તિત્વમાં આવે તેને જને સરકારે માન્ય રાખવી. પણ અમેરીકાએ આનો સ્વીકાર ન કર્યો. લશ્કર ઉઠાવી લેવું એ તેમને હજી ન લાગ્યું. કારણકે ચૂટણી દરમ્યાન લશ્કરનો ઉપયોગ લોકશાહીપદ્ધતિને તોડી પાડવામાં કરી ઠોરીયામાં

ત્રીસ માફક પ્રતિભામી સરકાર સ્થાપન કરવાનો તેમનો છેલ્લો હતો પણ ઉપરે રશિયન સરકારે પોતાના બાજુમાં ચૂટણી કરી લોકશાહી સરકાર સ્થાપી. આથી અમેરીકાની મુંઝવણ વધી છે. ચીનમાંનાં મુદ્દા સ્થાપ એકમ પસંદાવેલું છે. મચુરીયાનો ક્લેટકા પ્રદેશ કમ્યુનિસ્ટ લશ્કરના કમળમાં છે. ઉત્તરચીનમાંના મોટા પ્રદેશ પણ કમ્યુનિસ્ટોએ કમળે કર્યો છે. હોઆંગહો અને વૈજત્સી આ જને નદીઓ વચ્ચેનો પ્રદેશ કમ્યુનિસ્ટોએ કાલમાં છે. ચેન્ગ કે રોકની સત્તા વધી પડતાં હવે વધારે વાર થશે એમ લાગતું નથી. ચીની કોલરની કીમતને તો છ મહિના પૂર્વે જ પચાસે પડ્યો હતો. એક અમેરીકન કોલરની કિંમત ૫૦૦૦૦ ચીની કાલર થતી હતી એ ત્યાર સ્વિસ થયા તે ૩,૫૫,૦૦૦ ઉપર આવી છે. તેના ઉપરથી જ ચીની અર્થિક પરિસ્થિતિ ટેલી હતી તેની કંપના કરી રહ્યા.

આ બધા જનાવેથી અમેરીકાનાં પરરુદ્ધીય ધોરણનું દેવાળું નિષેધ છે પોતાની મદદથી ચીની સત્તા વધારે સ્વિસ ટકવાની નથી તેની જગર ટોર્તા બંધાવે તે ચીનમાં પોતાની મદદ જાહેલાવે છે. ચીની કમ્યુનિસ્ટ પદ્ધતિ નેતા માઓત્સેતુએ આ વાતનો ખતખત પરમખં લીધો છે અમેરિકા અને એટલી મદદ આપે તો પણ તે એથે જવાની છે તેનો તેમને પૂરો આશ આવી અથો છે ચીન માફક જુરોપીયન દેશને પણ મદદ આપવા અમેરિકાએ માશૂલ યોજના પરી કાઢી છે. આ યોજના પ્રમાણે પશ્ચિમ જુરોપીયન રાષ્ટ્રોને મદદ આપવાનું નક્કી થાય છે પણ આ મદદ આપનાં પહેલાં આ રાષ્ટ્રોનું આર્થિક એકીકરણ થવું જોઈએ એવી એમની હાલ છે. ઈંગ્લેન્ડ ફ્રાન્સ, બેલજિયમ હોલેન્ડ લક્સેમ્બર્ગ, હટલી વિગેરે દેશો આમાં સહીવારો તેથી પશ્ચિમ જુરોપમાં અમેરિકન સામાજિકવાદી વર્તેવ સ્થપાયો એમાં જરાએ શક

નથી પણ લોકચાહી પણ આ વાત ઉપાડે અધિ
મવા દેનાર નથી.

આવતા મહિનામાં ઈટલીમાં સાર્વત્રિક
ચૂટણી થવાની છે. કમ્યુનિસ્ટ અને સોશલ-
ડેમોક્રેટ આ બંને પક્ષોએ ત્યાં ઐક્ય સાધ્યું
છે, અને આ બંને પક્ષોનો પ્રચાર
જનતામાં પૂરે જોડથી ચાલી રહ્યો છે. આ
સંયુક્ત પક્ષની જીત થશે એવી ધલુઓની
ધારણા છે. ફ્રાન્સમાં આવું ઐક્ય સધાયું
નથી. સિઆન્જામના પક્ષે એમ આર. પી.
પક્ષ જોડે સહકાર સાધો અમેરીકાના કહેવા-
મુજબ સરકારમાંથી કમ્યુનિસ્ટને દાંડી કાઢ્યો
છે. તે પછી આર્થિક નિયંત્રનને કારણે
માથની કિંમત ખૂબજ વધારી. પરિણામે
જનતાની રહેણીતે આંચ બાવતા સાર્વત્રિક
વિરોધ રાજ થયો સરકારે જનતાની માગણીઓ
સ્વીકારતા વિરોધ પછો એથી લીધા કે તરતજ
ફ્રેંચ સરકારે પોતાના અવલુનો આંતરગાંધીય
શાવ ૮૦ ટકા ઓછો કર્યો તેથી ફરી બાજ
વધી સામાન્ય રહેણીત ધારણ ફરી મજબૂત.
તેથી અસતોષની નવાબા ફરી વધે ફેલાયી
એમ લાગે છે. વચમાં મ્યુનિસિપલ ચૂટણી
થઈ તેમાં એમ.આર.પી અને સોશલ ડેમોક્રેટ
પક્ષના લોખિ આવી જનરલ કોંગ્રેસના પક્ષને
મજબા, છતાંએ કમ્યુનિસ્ટ પક્ષના મતો તો
વધ્યેજ મજબા પણ જનરલ કોંગ્રેસ ફરી પોતાની
હુકમચાહી પ્રસ્થાપિત કરશે એમ લાગે છે.
કાલેજ કોંગ્રેસ અને બીજાને પ્રતિજ્ઞાથી પક્ષના

નેતાઓ વચ્ચે મુલાકાત થઈ અમેરિકન
મૂડીવાદી મુસરી પણ વચમાં કોંગ્રેસને મળી
મજા સરવાલો એજ કે ફ્રાન્સમાં ફરી
હુકમચાહી સ્થાપનાના પ્રયત્નો મોટા પાયા
ઉપર થનાર છે

અર્થાત આ પ્રવલન રાજ થતા કાન્તિની
નવાબા મજબૂતીએ નક્કી જ છે. આ ધટના
આવર્તા એ મહિનામાં જ જનવાનો સજવ
દેખાવ છે. કાલેજમે તે યાવ પણ હુકમચાહી
ફરી પ્રસ્થાપિત ન થવા દેવાનો કમ્યુનિસ્ટ
પક્ષનો નિર્ણય છે. કાન્તિકારક પ્રવૃત્તિ રાજ
થતાં જનતાની પ્રતિજ્ઞાથી પક્ષ સામેની ઝૂંબેશ
વધારે દિવસ ચાલશે અને તેમાં અમેરિકા
હાથ કરશે એ દેખીની વાત છે

પેરેરહાઇનમાં ન્યુ અને જરમેા વચ્ચે
ઝગઝા ઉઠા કપોથી પોતાનું રથાન મજબૂત
જનશે એવી સામ્રાજ્યવાદીઓની અટકળ હતી
પણ પરિણામ ઉંડુ આવ્યું જે રીતે ન્યુ
અંગ્રેજી ઉપર ચિડાયા તેજ રીતે જરમેા
અમેરિકા ઉપર ચીડાયા તેથી મધ્યપૂર્વમાંની
પોતાની સત્તા આત્માધિત રહેશે કે કેમ તે પ્રજા
જાનેને મુજબ છે. આ જાનેમાં પણ કપા
નિખાલસ ઐક્ય છે. દક્ષિણ અમેરિકામાંની
બિટીય વસાહતોમાં અમેરિકન કાવત્રાંની
સરજ મુકામ છે બીહાર્ટીકમાનાં બિટીય
ચાલુઓ સલામત નથી

★

ખરા પ્રયોગ ધણીવાર બોટા નવા દેખાવ છે, પણ બોટી સ્ત્રીઓ ધણી વાર ખરી
જેવી દેખાવ છે

છાશનુ એક પામુ તમને એક વર્ષ વધારે જીવડે.

વાતી, પ્રતિવાદી હોડીમાં બેઠેલા હોય છે, માત્ર સાક્ષીઓને જ તરડું પડે છે.

સમાલોચના

ગાંધીજીના નામક

પશુચર્યા. મૂ. લે. જ્યોત્સ્નાઓવેલ. અનુ
બી જ્ય તી હાલ. પ્ર. ગતિપ્રકાશન લિ. અમદાવાદ
દિ. ૧. ૧-૧૨-૦૦.

નાનાં મોટાં સર્વેને નાંચના આનંદ પડે
અને સર્વેએ વાંચવા જેવી આ કટાક્ષ કથા છે.
રૂઢિત માહતી પશુઓ મનુષ્યમાત્રીક સામે લડી
સ્વાધીન તો થાય છે, પરંતુ પછી સરમુખત્યારીના
સંક્રાંતિમાં સપડાય જેવી દીનદાતા બોમ્બે છે તે
પદાર્થ રીતે બતાવવામાં આવ્યું છે સરમુખત્યારો.
સામાન્ય દૈનિક પ્રપચથી જેવી રીતે ગળડી
સત્તા ચલાવે છે તેની સ્પેશિયલ માહિતી આ કથા
સાદર કરે છે. સામાન્ય જનના અને ધમજીવી
ઓએ તો આ કથા અવસ્થ વાંચવી જોઈશે. તેથી
તેમને નવી દૃષ્ટિ મળશે. સુરેખ પાત્રો અને
ગ્રંથમય કથાથી ગજુ કરુ આ પુસ્તક દરેક
પુસ્તકાલયે અવસ્થ ખરીદવું એવી અમારો
અપેક્ષા છે.

દીનાનાથ. લે. બી. ૨. ધી. યદ્ય પ્ર. આર.
આર. શેઠની કું. મુખર્ષ, ૨. દિ. ૩૧. ૪-૮-૦૦

શ્રી હાલેસકર અને સ્વામી આનંદના
આશીર્વાદ સાથે પ્રકટ થતાં આ પુસ્તકના ચાર
સાંખી વાર્તાઓ છે. તેમાં હાલ સામાજિક કે
ઐતિહાસિક છે, તો બીજી ધારાજીક છે. સિને-
મામાં જે રોમાંચકારી બનાવેલી કર થાય છે,
તેવા બનાવો પ્રસ્તુત કથામાં જોઈવાય છે
મિત્ર મિત્ર રૂચિના લોકોને આ વાર્તાઓ અમી
જરી એવી આશા રાખીશું.

સાર્વજનિક ખંડ. ૨. લે. બી. શિ. કું. ત્રિવેદી
પ્ર. આર. આર. શેઠની કું. મુખર્ષ, ૨.
દિ. ૦-૧૨-૦૦.

નવા સંશોધનોની અને વર્તમાન પ્રગતિની
સારમાત્રી નોંધો આ પુસ્તકમાં રજુ જગ્યામાં
આપી છે. વિષયોની પસંદગી કરવામાં અને

સારી રીતે રજૂ કરવા માટે ડૉ. શિવપ્રસાદ
જાણીયા છે. આ પુસ્તક ઈતિહાસ જ્ઞાનમાં
ઉપયોગી નીતરે એવી માહિતી રજુ કરે છે,
એટલુંજ નહિ પણ વાચકની ગાંધી પિપાસા
હોતો છે.

સાગરકથાઓ. લે. બી. કુમરચી ધરમણી
સંપટન પ્ર. આર. આર. શેઠની કું. મુખર્ષ,
૨. દિ. ૪-૦-૦૦

ગુજરાત વહાણવટાં માટે જાણીતું હવું,
પણ છેલ્લી બે સદીના કાળમાં એ કથામાં
ગુજરાતીઓ પાંચા પદ્ય છે અને તે વિવેની
પૂર્વજોની સાહસકથાઓ પણ બ્રહ્મા છે. દિવ
સ્વાધીન થયા પછી દિંદી નીકા સેન્ય અને
દિંદી વેપારી વહાણોમાં હવે દિંદી યુવાવેગે
જોડાવું રહે છે તે સમયે યુવકોને આ વાર્તાઓ
પ્રેરણા દાખ નીવડશે. સાગર સાહસો, વિદ્યના
બદાકુરી, ગુલામી, સાગરકુદી ભેખે જનસત
ભાષામાં રજુ કરી છે અને તે વાચક વાચકો
રસમાં તગેજોળ થાય છે. વહાણના
ચિત્રો આપી પ્રત્યેક કાળ માટે વપરાતા
ચબ્દોનો અર્થ તેમણે સમજાવ્યો છે.
અને પ્રસ્તાવનામાં દિંદી વહાણવટાં સમીપી
તેમણે સાગી ઐતિહાસિક માહિતી આપી છે.
બી સપટનું પુસ્તક એટલે માહિતી ગુરુત
વાચન તો ખરુંજ, પણ તે ઉપરાંત તેમની
કથાઓ શ્રુદ્ધ ભાષામાં સાદર વર્ષ છે એમ
કહેવું રહે છે. આવી સુદર કથાઓ આપવા
માટે અમરા ભેખક પ્રકાશને દાર્દિક અભિનંદન
મુવાસિતી. લે. પ્રો. પ્રમોથ મહેતા. પ્ર
નવચેતન સાહિત્ય મંદિર. ૨૪૫૬, બડ,
અમદાવાદ દિ. ૨-૩-૦૦

શું મુખી એનિવાઈ છે એવી ચર્ચા રજુ
કરતું આ નવલ છે. નવલકથા મુલ્યમિ પરથી

જા સર વાવ છે. સરજાતમાં તેા વિમરોનો નાશ કરવાનો કિમિયો મળે એવું વાચકને લાગે છે, પણ પછી એ મારેના પ્રયાસો દેવા નિર્જન છે તે સમજાય છે. સુવાસિની જાગના હમોની પોષણતા પણ કીધી છે. પાત્રોનું નિર્વૃત્ત અલેખન નવલ 'કથાને સફળતા આપે છે. પટના, સૈલિ અને વર્તમાન વિચાર-સરણી 'સુવાસિની' ને વાસ્તવિકતા તરફ ખેંચે છે.

સમગ્ર ભૂમિ ગુજરાત લે. શ્રી. ગા. ગવયુથ પ્ર. પુસ્તકાલય સ. સ. મં. સિ. વડોદરા. ક્રિ. શ. ૨-૦-૦ સ્વ. મો. ૧૦. અમીન રમારક અધમાળાના હા પુસ્તક તરીકે પ્રસિદ્ધ થતા આ પ્રથમ સૌગંધ્યની વીર જાતિઓની દર્શન ગુણવત્તા જાણીતા લેખકે તેની રસિક રૂઢિમાં રજુ કરી છે. રમારી, માડી, જીત વિ. રોમોમા રોમં દિપાંત, ખાનદાની, ઉદારતા, ધર્મભાવના, શ્રી સન્માનરૂપિ ઈ. રહેણા સત્વરે વળવેલી જીલ્લા દર્શકો રજુ કરી લેખકે તેના વિષયે સારો આશ આપ્યો છે.

મોહન પાણી એ. શ્રી. નંદકુમાર પાઠા પ્ર. મે. એન. એમ. ત્રિપાઠી સિ. મું. મઈ. ૨.

મનુષ્ય જીવનનો અતિ અમનનો પ્રશ્ન, લેખકે આ નવલમાં ચર્ચ્યો છે. જીવનપ્રભુ માતૃપિતા સરસિજ જેવા સિસિન કુવાનને અસ્થિસિન છતાં રાંધેમરી કરુણી સાથે પરણાવે છે. કમળાચંદ્ર અને સરસિજ નૂતન સમાજ રચનામાં ને ધર્મજો માપ મેટા વચ્ચે ચાલી રહ્યા છે, તેના સારા નમૂના છે. કરુણી દિંદીની સ્પૃહિની ખરી કરુણી છે. તેની પાસે અધરવાન નથી, છતાં હૃદય છે, મદા છે, સંવમ છે, શીત છે, આ આર્વ પત્ની સરસિજ વિરુદ્ધ એક અધરે હિંમ્મતની નથી અને સધવા છતાં વિધવાનું જીવન માગી મ્મી છે દિદુ સમાજમાં અધી અને ત્યાગીઓને પ્રમ મંનીર થતો જાય છે. પાશ્વર્ય રેગવળી પામેલી અધકાઓ કેટલાક સરસિજને દંભી પ્રેમમાં સપડતી અને કરુણીઓના સસારમાં દિવાલગી એપિ છે, રસરૂપિને સનેજ રાખતી આ નવલકથા વાંચક વર્ગમાં આગ પામશે.

ઝવેરી બ્રીકસ કંપનીની

તમારા મહાનના બોધકામ માટે

લેખલ છટો વાપરો

માવતાલ માટે મળે અગર પૂછો

પુલલાલ મણિલાલ પટેલ

સાવણેલી દુકાન ટાવર પાસે-વડોદરા

હિંદી રાજકારણ

★
ચામુંદેવ યશવંત કોલકર

મહાત્માજીના ખૂનથી કોમવાદનું ધોર સ્વરૂપ સોડા. આમજ સ્વષ્ટ ધર્મ મધુ અને આવા પ્રકારનો સંસ્થાઓ. ગેરકાયદે જાહેર કરવાની જનતાની ચારે તરફની માન્યતાને માન આપી દિંદી સરકારે રાષ્ટ્રીય સ્વયંસેવક સમૂહ, મુસ્લીમ નેશનલ ગાર્ડ, અને આક્રમક વગેરે સંસ્થાઓને ગેરકાયદે હરાવી અને ઓધીજીવ્યા ખુનનાં કાવત્રામાં સામેલ થવાના શક ઉપરથી આખાદેશમાં ધરપકડો કરી પરવું નવાઈની વ્યવસ્થા એ છે કે જે સંસ્થાઓ ઉપરથી આવા ધોર પ્રસંગ ઉત્પન્ન થયો તેવી હિંદુમહાસભાને ગેરકાયદે, ડેંગવામાં આવી નહીં જનતાના ક્ષોભાગ્રિમાં હિંદુ-મહાસભા, મુસ્લીમલીગ, આક્રમક વગેરે તમામ સંસ્થાઓની રાખ ધર્મ જીવો ભેદની દલીલ પડે તેમ જમુ નહીં. જોશકે આપણા મુદ્દમંત્રીએ જાહેર કબુલ કરે સધુમતી હિંદુસભા, લોકસભાની વિરોધી પણ જેવી છે એટલે એનો નાશ કરવા જેવો નથી, કારણ કે લોકસભામાં વિરોધી પક્ષની જરૂર છે કોમવાદી સંસ્થાઓ લોકસભામાં વિરોધી પણ તરીકે રહી શકે છે તે આપણે કારક તરફ આપણને આને જ યીજવામાં આવે છે જે હિંદુસભા લોકસભા સ્વરૂપની હોય તો મુસ્લીમલીગ પણ એવીજ હશે તે પ્રમાણે આક્રમક વગેરે આવી પરિસ્થિતિમાં બ્રિટિશરોએ પોતાના કાયદા મારે ઉઠા કરેલાં જુદાં આપણા 'સ્વતંત્ર' ના કાગળમાં લોકસભામાં કાયમ રહેશે' એમ લાગે છે તેમનું કમનસીબ.

હિંદુવાદ રાષ્ટ્રીય સ્વયંસેવક સમૂહ વગેરે સંસ્થાની મૂળ સ્થિતિ મુસ્લીમ વિરોધ પર કે મુસ્લીમ લીગ અને નેશનલ ગાર્ડ પણ ગાંધી દેવ જ નિર્મલ છે માત્ર કોમવાદ ખરાબ છે

એટલું કહેવાયું જ ના સરકારે એનો નાશ થવાનો નથી. કોમિયે નમતું આપીને મસજીદો માનેને ચલાવ્યા અને તેથી જ દેશના કાયદા પકડા એમ હિંદુસભાવાદીઓ કહે છે તેમના મત પ્રમાણે મુસલમાનોથી હારી જવાને બદલે આપણે તેનો સામનો કરવો જોઈએ. પરંતુ કોમવાદનો દોરી સંચાર કરનાર બ્રિટિશ હતા અને મુસ્લિમ લીગને તેની મદદ હતી એ હિંદુ સભા જુલો જાય છે મુસ્લીમ વિરોધથી લીગનો પરાજય કરી જાયો ન હોત. આપણે પહેલ બ્રિટિશ એલિનિતીનો પરાજય કરવાનું હતું અને તે મુસ્લીમ આમ જનતાને બ્રિટિશના પક્ષમાં ન જવા કહીને આપણા પક્ષમાં થાવવાથી મિલકતો કોમિસ આવે પ્રવલ મુસ્લીમોની મામણી સ્વીકારીને કરતી હતી, આ મામણી થોડા હતી કે કેમ તે પ્રશ્ન જાહેર નથી. સામાન્યતઃ બ્રિટિશરોએ મુસલમાનોને આર્થિક સલામ આપીને સ્વાતંત્ર્ય ચળવળમાંથી રોકવા સરકારી નોકરીમાં જગ્યાઓ આપી અને બીજા લાભ્યોથી મુસલમાનોને મુસલમાનો છે એટલા ખાતર સમજાવ્યા આપી. આ બધું સમજાવ્યું અતિમ કળા આર્થિક કાયદો હતું એ વપર છે કોમિસે આ લાભ્યોથી વિરુદ્ધ કદ પ્રત્યક્ષ દશિયાગ દાખ કર્યું. ભેદનું હતું મુસલમાન સમાજમાં શ્રીમંત, મધ્યમ અને ગરીબ વર્ગ છે અને હિંદુ સમાજમાં પણ તે છે આ વર્ગભેદમાં હિંદુ અને મુસ્લીમ શરીય જનતાને યોગ્ય કરનાર વર્ગ વિરુદ્ધ કોમિસે જાણત કરી દેત તો કોમવાદનો નાશ કરવામાં કીક પડત. એટલી કમવતાર જમીનદારોએ આપેલા વળતર મારે સંકેતિત થઈને જનતાએ યુદ્ધ પોઝીશન હોત તો હિંદુ વિરુદ્ધ મુસલમાન એકત્રીને ગ્રેમા

કરીન એકને સવસત જાપી બીજાને ફેરાન
 કરવાના કાવાવા જમીનદારો કરત. આવા
 કાવાવાથી થોડા દિવસ અંજર મુસલમાન ખેડૂતને
 થોડો સમય થોડો કાવો થાત પરંતુ તેથી કંઈ
 ચળવળ થાત થાત નહીં, અને જન્મે સમાજના
 લોકો તેમાં કચરાત મિલ કામદારો, સરકારી
 અને બીન સરકારી નોકરાનું સમાન અને
 આર્થિક ઉન્નતિ માટેની સર્જિત સમર્થ
 કામવાદનો જોરદાર જવાબ છે અને આના વડેજ
 દિવસ અને મુસલમાનોના કામવાદનો સૂચુ
 નાસ થાત. કમનસીબે કેમિસ પાસે આવો કાંઈ
 કામકામ ન હતો. આગળીને વેડે અધ્યાપ જેટલા
 દિવસ અધ્યાપ મુસલમાન લોકોને આર્થિક લાભ
 આપીને બિટિંગોએ દિવસ અને મુસલમાનોનો
 વિરોધ ઇગળ્યો. ઉપરના કામકામને કાંઈસે દેશના
 રવાત્રી સમાજની બાપાનો ઉપયોગ થયો. આ
 સમાજમાં ખનિકો ગજસત્તાનો મોરે જામે મદદ
 કરે છે એ વાત કેમિસ જુદી આવી ગીતે
 અર્થનિષ્ઠ મરીઆતમાં વિવસ કાદનાર અમ
 જનતાને કેમિસના રવાત્રી પુદમા પોતાના
 રાગિદવનો નાસ ન દેખાયો. તે તેમાનાં સમાજ
 માટે જોડોતો ઉત્સાહ ઉત્પન્ન થયો નહીં. કર નહીં
 આપવાની ચળવળ જનતાનું ધાતુ લક્ષ્ય એવું
 પણ સરકાર કરતાં અત્યંત વધારે જોડાણ કરનાર
 એવા સરકારને વિરુદ્ધ કેમિસે જનજાગૃતી ચળ-
 વળ શરૂ કરી નહીં. આમ ઉત્પન્ન થયેલા જોડા-
 નામાં બિટિંગોએ કામવાદનો બરમાસુર ઉત્પન્ન
 થયો મુસલમાનોના વિરોધ કરવો એ જૂનિકા કામ-
 વાદનો પ્રયત્ન નથી પરંતુ તેનાથી એ એ વધે
 છે અને દેશનું વિત સધાવું નથી વર્જ સગાન
 એજ કામવાદનો સજ્જસધનો જવાબ છે. દેશના મદ
 પુદ પછી ઉત્તર થયેલી આર્થિક કટોકટીને પરિ-
 ખાએ ઉત્તર થયેલી કાનિફાની જનશક્તિએ કબોદા
 નધે આગળ વધી દેશમાં એમ ગયાનું આ કાનિ-
 નાડના માટે શ્રીમતોએ પંદેગાએની મદદથી

દેશમાં ગુલામીરો કરી નિરપરાધી જનતાનો
 અમાનુષી ભોગ લઇ કામવાદ વધારવાનો પ્રયાસ
 થયો કાનિફ વિરોધો કબોદામાં ગાંધીય સ્વયંસેવક
 સમૂહ, મુસ્લીમલીગ અને અકાલીદલ ગુલાનું
 કામ હતું.

આ પરિસ્થિતિમાં આપણા મુદ્દમ ત્રી દિવસ
 સરવાને લોકલોદી સરવા કહેવે તે આપણે
 કાગક છે એટલુંતો કી પરંતુ પંચમ કલ્યાણક
 મા ખૂનીઆત લેનાર અને અધ્યાપિ કાવગ
 કરનાર રાષ્ટ્રીય સ્વયંસેવક સમીતો મદાત્તા
 માંધીજીનાં ખુનના તજ આઠાડીમાં પહેલાં
 આપણા મુદ્દ મરીએ દેશકત કટીને પીડ
 થાળડી હતી માંધીજીના વધ પછી પણ
 માંધીજીનું ખુન કરનારને 'ક્ષમા કરો' એમ
 કહેવામાં આવ્યું અને જુદાજુદા કેમિસના
 નેતા અને મરીઓ આવી કાળા વાપરી,
 રાષ્ટ્રીય સરવામાં પણ કામવાદનું જો
 ફેટલું પ્રસર્યું છે ને આ પગથી સિદ થાય છે.

કાશ્મીરની લડાઈ માટે સજ્જત રાષ્ટ્ર
 સધમાં પ્રથમ લઈ જાણી આપણા પત્ર
 આપણા મળમાં આવશે એમ પુરોમાની પત્રોએ
 ક્યું હતું અને આખરે ફોજત થયેને આપણે
 પાછું ફરવું પડ્યું કાશ્મીરના પ્રસનો નીવડે
 કાશ્મીરમાજ આવશે. આપમલતનો ગઢોલી
 રોળીમાં રાષ્ટ્ર સધમાં નહીં આવી જુની ગળ
 સજ્જતે ગદ્યે શૈબજનુદલને મધી સજા
 આપવામાં આવી છે એ સાચુ છે દરે
 કાશ્મીરને અને જામુની તનામ જનતાને
 પોતાના પધમાં લેવનું કાંઈ સીરકાશ્મીર અને તેના
 મદદકારોનું છે આ દષ્ટિએ તેઓ કડપો
 પત્રમાં બરશે એમ આગા રાખવામાં દરજન
 જોડુ નથી.

દેશના પદ સાથે જોડેલા કરાગ થવા પછી
 ત્યાં ગા. ક. મુનશીને દિવના પ્રતિનિધિ
 તરીકે મોકલવામાં આવ્યા છે. તેને નિજમને

ત્યાં દાદનું કામ સ્વીકારીને જનતા વિરોધી કાર્યક્રમ ચાલુ કર્યો. સ્ટેટ ડેવિસ તેના ભોગ થઈ પાત પડ્યું નિઝામ પોતેજ ઉન્નત થયો અને સ્ટેટ ડેવિસને માટે ખુદ જનિવાઈ થઈ પડ્યું. તે પછી હજી નિઝામ પાકીસ્તાન સાથે સંબંધ બાંધે છે અને દિલ્લી સરકાર પાસે વરણ પ્રાપ્તની જોરદાર માગણી કરે છે ખુદ સંસ્થાનમાં ઇતિહાસ મુસલમાનના અનેક કાવત્રા ચાલ્યા કરે છે. આ જાણના સામનો કરવાને જાનમદાસખાના ડેટસાઈ કામકેરાએ જનતાને જાગૃતકરી તેમના જનથી હેઠગળા પાસેથી રજા માર્કસ સુધી નો મુસકા એટલે જો દગ્ગર નહીં એટલે કે સંસ્થાનનો હઠી કામ નિઝામ પાસેથી છોડાવ્યો છે. આથી નહાકુર જાનમદાસખા નિઝામના કાંધનો બાગે થઈ પડેલી છે. તે સદન છે પણ મદાસ સરકાર પણ તેને ધમકાવે એ ચરમ જનક છે સ્વતંત્રતા મરણ દાર મળે છે. પરંતુ જનતા તે લીધા સિવાય લોભાયે નહીં.

જર્મનમીએ પોતાના જાદુજી પત્રકમાં ધનિગોને પેસાની ચીલી અપેક્ષા કરી છે અને ગરીબો પર કરનો બોલો વધાર્યો છે. નેણે દેશનો સ્વાતંત્ર્ય સમામ વખતે પરદેશીઓને મદદ કરી તેવાથી મંત્રી મદગમાં જાહેર સામાન્ય જનતાનાં કિંતવતા માત્ર સિવાય નીજી રૂં સિદ્ધ થાય જાની સાથે સામાન્ય લોકોની નજર એટલી જાણી છે મદદી ગઈ છે કે તેનું પરીણામ તાજેતરમાં ચનાર સુંદરથી પર

આખા સિવાય ગુદેન નહિ.

દિલ્હી મદાસખા લોકશાહી સંસ્થા છે કે નથી તે સંબંધી સ. પરદેશી રજી કસુ નથી. પણ આપણા પ્રજાકીય સ્વતંત્ર વાતાવરણમાં વિરોધી રાજકીય પક્ષને નાખૂદ કરવો તે બોલુ એવી દેસિર નીતિ અખત્યાર ન કરવા માટે

તેમની મુચના હતી એમ જતાં આજે દિ. મ. સ. એ તેની રાજકીય પ્રવૃત્તિ સંબંધી લીધી છે માટે તેની અર્થ અગ્રણી છે જણી રાજકીય સેવક સમગ્રી પ્રસસા માત્ર પરદેશી કરી ન હતી પણ દિલ્હીસ્તાન ટાઈમ્સ જેવાં બીજાં અનેક બીજાં પ્રમીવાદી વૃત્તપત્રોએ પણ તેમના વખાણો મોઝ રીને કર્યાં હતાં. એટલું જ નહિ, પણ મદાસખાનાં અવસાન પછી પણ દેવીદાસ માંધીએ તેમના વામપ્રવચનમાં જણાવ્યું હતું કે " અનેક મદાસખાવાદીઓ અને રા. સ. સેવકો મદાસખા માટે જરૂર પડે પ્રાણ આપત " દિલ્હી મદાસખાનાં એ કાવત્રા ન હતું પરંતુ એ કાવત્રા પોરા કમનથીમે થોડા દિલ્હી મદાસખાવાદી હતા, તેથી સમગ્ર દિલ્હી મદાસખા પર દેવપોરાપણ ન થઈ શકે એમ તેા ડેવિસમાં થોડા ડેવિસીઓ દોહી નીકળે, તેથી સમગ્ર ડેવિસને દોષિત ન ઠેરવાય.

ખુદ પ. નહેરુએ વેપો હવે મુસ્લિમ જનતાનો સંપર્ક સાધવા માટે પ્રવૃત્તિ આદરી જોઈ હતી પણ તેના પરિણામે મુસ્લિમોના ઠામીવાદે ઉચત ૨૨૨૫ પૃષ્ઠ હતું અને એવા પ્રમાણે બધા કરવા પડ્યા હતા. સાફ કરાર કરતાં પરદેશી સાત્તકો મોટા ફુસ્મનો તેમનો પ્રતિકાર કરવામાં મુસ્લિમોએ સહકાર ન આપ્યો, તેા, વર્તમાનમાં તેઓ સામ આપત એ તેા માત્ર ડેવિસી ભાવનામાં કહેવાય. દેશના ફુસ્મનો જોડે સડપું અને ખુદ દેશમાં પણ આતરિક વિમર્શ ખડા કરવા એવી નીતિ અખત્યાર ન થાય મદાસખાનાં ઉચત તપ તપો મદાસખા સતત ઉદાર રહી મુસ્લિમોનાં દાદનું પરિવર્તન ન કરી શકી, તે સાધવા હવે દિલ્લી સરકાર કમર કસી છે એ સત્કારના પરિણામે દેશ સમગ્રમાં જ સર્વને સમગ્રતા એવી અમાગે ખાતરી છે વહામવાદીઓને તેા અમારી એક જ વિનંતિ

તે કે તમારી સેવાનો થોડો ફાળો પાકિસ્તાનની પ્રજાને પણ આપતા રહો. એ પક્ષોની ત્યાગી દલીલ પ્રવૃત્તિ વિશે આપણે કશું કંઈ સાબરતા નથી એ અનવચન જોવી વાત છે.

સ્વતંત્રતાના યુદ્ધમાં જે જોડાયા ન હોય તેમના સર્વે કાવો સકાની નજરે જોતાં એ ઠીક ન કહેવાય. સંજોગો દરમ્યાન ઉત્તમ એવું જાણે દિલ્લી સરકારે રજુ કર્યું છે. દિલી સરકારના વડા પ્રધાન સમાજવાદી વિચારો માટે જાણીતા છે. તેમણે આ જાણેથી સતોષ માન્યો છે. ક્રાંતિકારી પરિવર્તનો જાડુ માફક સાધી ન શકાય. ખુદ હંમેશાની મજુર સરકાર પણ કમસ ઉદ્યોગોનું રાષ્ટ્રીકરણ કરે છે, તો અહીંની છ માસની જાણ સરકાર જે જાણે છે જાણે છે. પ્રજોના સડોવાયેલી છે, તે આટલી મુશ્કેલી જે પ્રવૃત્તિ કરી રહ્યા છે તે જ પર આશ્ચર્યકારક છે એ સમાચારમંત્રી જીલો પર હવે વધારવાથી

બીજા વર્ગને સહન કરવું પડે છે એમ માની ન શકાય.

મુસ્લિમીનીના દાવખેલમાં મુનસી નિઝમ માટે જે સારા સંદોષો જોવા, તેથી તેમણે સોશલાલો વિશ્વ કાર્વ કર્યું એમ માની સેવાની ઉતાવળ ન કરવી જોઈએ. હજી તેમની ત્યાગી કારકિર્દીની રાજ્યાત માત્ર છે.

પ્રિ. કાન્હાદાસનાં બહુશ્રુતપણા માટે અમને અતિ ધન્યવાન છે. તેમની રચનાત્મક પ્રખર વિચારસરણી આપણને પણ વિચાર કરતા કરી મૂકે છે તેમણે સુચવેલી રીતે કામી કાર્યો દૂર ઘડી શકાતા હોય તો અમને જગત વિરોધ નથી પણ તેમ ઘડી શકે એવું હાથ તો ફેલાવું નથી. આ ખુલાસા સંજોગો પ્રિન્સિપાલનું કંઈ વકતવ્ય હશે તો તે આવતા અંકે પ્રત્યુત્તર સહ જરૂર થઈશે.

ત. પૂ.

શ્રી જનરલ ઇન્સ્યુરન્સ કું. લી.

ચેરમેન : શેડ બી. એમ. બીરલા

પ્રિન્સિપલ એક્ઝિક્યુટિવ, ૨૧, હરિયામંજ, દિલ્લી

દાસના કંટાકડીના સમયમાં પણ જાનીની વિશ્વક્રમ. સને ૧૯૪૭ માં જગપાલ કરેલું

રૂ. ૧,૬૫,૦૦,૦૦૦નું જીવનના વીમાનું કામકાજ.

રેક પ્રકારના વીમાઓ સખતી સપૂર્ણ સદર સ્વદેશી સસ્થા,

જેની સાખાઓ આખા દિલ્હીસ્તાનમાં આવેલી છે.

વીમાના કસેમ ચૂકાવવામાં મજી ન કારનીતિ.

એજન્ટો માટે કમાણીની સુંદર તક

મજા અમર સખો. —

મી. બી. કે. સેતલવાડ,

જનરલ મેનેજર

ઇન ચાર્જ જોગમે ડીલીકન

બેંક રીટ, હોર્ટ, મુબક

શ્રી. ત્રીભોવનદાસ કે. પટેલ

બાન્ય મેનેજર (ભાઈ)

દીવાળી સુવન, ગવપુરા,

વડોદરા

અમે

અમારા જીવવેલાનાં મૂળ છે શ્વિકૃતમાં
અમારો કુળનો પાયો પૂરાયો વેદ કાળમાં
ધીમે ધીમે જો વડવંશ કેરો
મોટો થયો છે હા જોળ થેરો
થંભા નવા ના વઠવાઈ રૂપી
રાપેલ, મ્હોલત મહાન બ્યાપી

છાંટે છાંટે હટાએલા ભૂનાં જો મુળમા મ્હો,
નવા ટેકા વિનાનો આ નમે છે વઠ ભાષડો,
અમારા બાપદાદાએ ક્યાએ વેદની લખી,
રખે ભૂલાય જો ખાંટે તાકના પાડે લખી.

રખે ટેકે કાચમ તાઠપત્ર ના
જોવા ભયે મુંદર તામ્રપત્રમા
ખોદાવી જો મત્ર અમે હટાવ્યા,
અખૂતરા જો પર છે અણાવ્યા

પૂજા જો સ્તૂપની કીધી અઢાવ્યા કુલ અહન,
ભણ્યા જો મંત્ર ના ઠાઠિ કયો ના અથમંયન
અમારા બાપદાદાએ પાતળી રૂપ ખોદીએ,
“મમલો”-પુત્ર બજાનો મોટા નામે વખાણીએ.

મહીં ડુબી છે વહુ દીકરી વણી
ડુબી મરી છે વિધવા અભાજણી,
ગંદા કયો કાળર ને કણુતર,
મહુક મોટા દિનરાત મૂતર.

જોઈ તો આજ એનાં ના, નળેના પાણી પીઈએ
પરંતુ દેવ પૂજામા પાણી જોનાજ લાવીએ,
અમારા બાપદાદાએ ભાવિના નેષ ભાખીયા,
“છેલ્લે જુગે-કળિજુએ વારો માનવ પાપિયા.”
(તેથી) સન્માર્જ જોવા પણ ત્યાં ન ચાલીએ,

“કુમાર્જ આ” જ્ઞાન છતાં ન છોડીએ,
રાખી મુજે શમ છરી ચલાવીએ,
પાપી પ્રવાહે અવશે તણાઈએ,

મુક્યુ પૌરુષને વ્હેતું દેવનો આશરો લીધો,
પાપિયા જુગને સાથે દોષનો ટોપલો બધો

પૂનમે

એકવાર સાગર ઢંદોળ્યો' તો પૂનમે,
મૂંગો, અખોલ આમ બોલ્યો' તો પૂનમે.

તે દિ' બ્યોમબંસીના કોટિકઠ ખૂદ્યા' તા
સાંદરણાં નિજનિજનું તે દિ' ભાન બૂદ્યા' તા

અકેલો અલોલ થયો ઢાલ્યો' તો પૂનમે,
એકવાર સાગર ઢંદોળ્યો' તો પૂનમે.

તે દિ' રાવ રંભાનું રૂપ લઇ આવી' તી,
એક એક ચેરીને ગીવધી ગબાવી' તી

ધૂંધટ વાદળીઓનો બોલ્યો' તો પૂનમે,
એકવાર સાગર ઢંદોળ્યો' તો પૂનમે.

તે દિ' પંખી માળે ના ઉડ્યાં કે જંખ્યાં'તાં,
અંધારૂં ભાળી, ના જોડીનાં કે'કંખ્યા' તા,

એવો ઉમંગ-અંગ રેલ્યો' તો પૂનમે,
એકવાર સાગર ઢંદોળ્યો' તો પૂનમે.

હિન્દુલાલ ગાંધી

पुष्प

मलिका भार्गव, बाराणसी

અનુક્રમ

૧ સાતપાર પિક્કાર	શ્રીમતી ગજરામેન નાવક	૧૬૫
૨ એક પ્રણીતે	શ્રી. રતેદ્વરશ્રી	૧૬૭
૩ મદારાં સ્થિતિ સમરણે	શ્રી. રમણસાસ પ. રમણ	૧૬૮
૪ સમાસોચના	૧૬૯
૫ પુન્ય પગલાં	શ્રી મણિભાઈ દિવેરી	૧૭૧
૬ દળતાં દળતાં	શ્રી પંકજ	૧૭૩
૭ કસેકટીક લાઈટ	શ્રી શશિકાંત ચતુર્વેદી	૧૭૫
૮ ગણિતન ડગલણો	શ્રી. રમણસાસ ના. મહેતા	૧૭૭
૯ જ્ઞાન, જ્ઞાનો	કૃ. લીલાબેન મહેતા	૧૭૯
૧૦ મનુષ્યેતર સંસાર	શ્રીમતી ગજરામેન નાવક	૧૮૦
૧૧ લાયકતા ચોખા	' કશરસ '	૧૮૨
૧૨ અમેય મિલ્લતા	શ્રી હન્ડુસાસ ગાંધી	૧૮૩
૧૩ મન એસિમામા ગાંધીય પ્રયોગ	ગ પ મ	૧૮૫
૧૪ ક્રિસ્ટિયન રૂઝવેલ્ટ	ગ પ મ	૧૮૭

૨. પ. મહેતા
આગાંદપુરા-વડોદરા.

[એ. ૧૯૪૮]

પ્રાપ્તિ સવાઈમ રા ૫-૮-૪૮
પ્રકાશ પ્રાપ્તિ ૧૧-૮-૪૮
પ્રકાશ માટે શ્રી. ગજ

★ પૂર્ણ ★

॥ પૂર્ણા પૂર્ણજલા સમુદ્રસહિતા કુર્યાન્ સર્વા મંગલમ્ ॥

પુસ્તક, ૨]

મે, ૧૯૪૮

[અંક, ૧૦

સાત વાર ધિક્કાર

લે. ખલિલ જિલ્લાન

અનુ ગજસાહેબ નાયક

મેં મારી જાતને સાત વાર ધિક્કારી

‘મોટામાં ખપી શકું’ એવા આશયથી હું નમ્ર બન્યો, ત્યારે પ્રથમ વાર મને મારી જાત પર ધિક્કાર વહ્યો.

અર્ધજ સમક્ષ અર્ધજ દેખાઈ હું ઓઠાતો આવ્યો, ત્યારે મેં બીજી વાર મારી જાતને ધિક્કારી.

ઠઠણ અને સરળ કાર્યમાંથી મને એક પસંદ કરવાનું ઠહેવામાં આવ્યું અને મેં સરળ કામ પસંદ કર્યું, ત્યારે ત્રીજી વાર મને મારા પર ક્રોધ છટ્યો.

મેં પાપ કર્યું અને મારી જાતને આશ્વાસન આપ્યું, ‘એવાં પાપ તો ઘણા કરે છે!’ ત્યારે ચોથી વાર મેં મારી જાતને ધિક્કારી.

મારી અશક્તિ નબાવી લઈ, હું ક્ષમાથીલ છું એમ મેં માની લીધું, ત્યારે પાંચમી વાર મને મારા પ્રત્યે ક્રોધ વહ્યો.

દૃઢપણ એકે એક મને તિરસ્કાર નિપજ્યો. દૃઢપણ એ માત્ર ભુરખો છે એમ હું સમજ્યો નહીં, તે માટે મને મારા પર છઠી વાર ધિક્કાર છટ્યો.

પ્રશામત બરેહ મેં કાવ્ય ગાયું અને તે સફળ છે એમ મેં માન્યું, ત્યારે મને સાતમી વાર મારા પ્રત્યે ક્રોધ છટ્યો.

એક પ્રણયીને

હેયું તને ખર્ષા બની :ગદેતે
તારી જ નિત્યે—પણ હેયું મારું
વિચિત્ર કે એવું બન્યું કે
તારી મીઠી માગણીને નકારવા
વિના નહીં માથું ધીલે સૂઝ્યો મને !
તે એ નકારે છરમાંથી મારે
પડેલ મા કેવળ હું જ ભલું !
દોખી મદાવા જયી કાઢ્યો મને
એ ભણતાં શે છરમાં કદી એ
બોલું લગાડું ? બલકે ન શે તે

અન્યોન્મતે ભોધ રવી જ ફરથી
અન્યોન્મતે કે કુ શુભ વાંચી નિત્યે
સૌ વેદનાઓ બની મૂક સેવવી !
તે એવું એ કેમ બને સુખા, ન કે
અપ્રાપ્ત ફેરી અવિરામ અખના
પ્રાપ્તિ તણા એ ફરથી દરી વધુ
મીઠી બને મળળ કાક વેળા !
તો જ ન કેમે વ હવે જ સહ્ય ૪૦
સ્વીકારી તેને વદિ હ સહે હ
કે બેટ તો હું પ્રિય, યાચુ હું કને
ધમા તણું એક જ દાન નિત્યે.

હા ! તે ન કેમે વ હવે જ સહ્ય !
તે તે મને આપુર, આપ્ર, કપતે
દેવે જણાવ્યો હજ પ્રેમ ન્યારે
ત્યારે અરે, હા ! મુકુ સિન્ધુ તે કરે
જેવું હવે મુક્ત મને પલ્લુ એ,
તે આજ એ છે સ્મૃતિ જે તણી છરે
અપ્રાપ્ત કાક બહુ બહુમુક્ત ગલ શી,
સ્વીકારી તેને ન સકી કુ ખર્ષા
હેયું કુકાળુ મુકુ કા અવેળમાં !
તે સહ્ય એ હોત જરૂર તો હ ૧૦

ચાનારને કાજ સદા બરેલું
કૃતચત્તા તે કુણી લાભપૂર્ણ !
હેયું હું રાખું ? હજ કાજ એ સખા
રેશી સદા તેવું બધું બધું એ !
તે 'આહું છું કુ વળતે' ફરીથી
તે બોલ તારા ચૂલવા વ કંપુ !
સહ્યાવ એ કાજ સદાની તારી
જણી હું તો, કિન્તુ ન હું બની સક
તારી જ, તેથી છર-અન હ બને
તે ના સક હ સદી, કે મનાવી

સ્નેહરસિમ

જન્મેથી જન્મેથી મને નર્મલ કિનારો
છાયાઓ, અને હું વડોદરે વિશ્વામત્રી તરે
આવ્યો. વડોદરા આમ તો મને અત્યંત ન
હયુ. શિવોત્તમી માતા પિતાને મળવા માટે
મહારે વડોદરે આવવા જવાનું થયું સુલતાન-
પુરામાં મહાદેવના ખાતે નામે ઝોળખાતા
લતાના જે ઘરમાં હું રહેતો એ ઘર તો
આજે અદ્ભુત ઘડિયાળ છે. વડોદરાની શહેર
સુધાગ્રહ્ય-અને શ્રીમંત સ્વામીરાવ મહા-
રાજની અનેકવિધ દૃષ્ટિએ વડોદરાનાં કેંદ્ર
જૂનાં સ્મરણસ્થાનો અભેદ ક્યાં છે-
અને તેમાં કંઈ ખોટું થયું નથી આજ તો
એ શેરીની આરખાર જઈ શકાય છે. પરંતુ
ત્યારે મહાદેવના ખાતે એક બધીવાર-bhagat
lone-શેરી હતી થોડા ઘાડી પણ એ ખાતેમાં
આવી જઈ નહીં, એટલે શેરીને નામે મહા-
દેવના દેવાલય પાસે બીજી રાખવી પડતી,
એટલે એ સાંકડી શેરીના મકાનના માળ
ઉપર અને રહેતા. નીચે ઘરધણી-એક વિધવા
સોનારણ બાઈ રહેતી. ન્હાની મોટી, વાંકી
સુઝી પાંચેક ઝોરડીઓ અને એક અચ્ચાસી-
વાળું ઘર આજની સહેડાસોને વિચાર કરતાં
ઠીક ઠીક આંસે એવું, અજાણ પરંતુ સર્વ
વક્તાઓ અને મહેમાનોની અવગ જવગ ત્યારે
પણ એ મકાનને સાંકડું બનાવતી હતી.
મહારાં મા કહે છે કે એ ઘરનું બાંધુ બાર મહિને
ચોત્રીસ રૂપિયા હતું-અજાણ ત્રણ રૂપિયા
માસિક બાંધુ! આજના વડોદરામાં આટલે
બધે આવી જ્યાં ન જ મળે!

શેરીને નામે આવેલું મહાદેવનું દેવાલય
અને એનો ઝોળખો એ રમત જમતનું સાર્વ-
જનિક સ્થાન. છોકરીઓ ફેરફારી રમતી
એવો આછો ઓંચાસ રસો છે; મહારાં મોટાં

બહેન મારકડ બહેન મને સાથે લેઈ જતાં
અને ન્હાનાં મોટાં બાળકોના સજીવોનામાં
હું પણ જરૂર આવડતો હોઈતો. બહેનો
મારે માટેના સદ્ભાવ અત્યંત ઉમ્મદ હોતો.
મારો વાંક હોઈ રહે જ નહીં, હું તોફાન
હલી કર જ નહીં, હું પડી જઈ કે મને
વાગે તો એ દોષ મહારો નહીં પણ મને
પાડી નાખનાર કે વખાડનાર વ્યક્તિ કે વસ્તુનો
જ દોષ દોષ, આવી માન્યતાવાળાં બહેનની
મહારે માટેની સલાહ અને કળાશ તેમના
છત્તન પર્વત રહી હતી.

એ સાંકડી શેરીમાં બીલીકંદ તથા લખો-
ટીઆર રમી શકાતી હતી. બાળકોને રમત
માટે વિશિષ્ટ સ્થાન ન મળે તો એ ફૂલે તે
સ્થળને રમત સ્થાનમાં ફેરવી શકે છે એ
આરસની ફર્નિચરમાં જડી ખોદી શકે,
હુમરના હીરાની બીલી બનાવી શકે, તકી-
બની બદાઓ બનાવી ખાટલા પધારીમાં
રણભૂમિ ઉત્પન્નવી શકે, કીમતી સાડી કાપી
નાટકના પડમાં પણ બિલા કરી શકે, છાપરે
ચઢી ફૂદી લક્ષ્ય બેઠન તો એમ પણ બજવી
શકે, અને પિતાની પામડીમાં પીંછુ ખોદી
તે પહેરી રાગપણનો અનુભવ પણ લેઈ
શકે! છાકડીનો ઘોડો, હીંગમની રેલગાડી
કે વઢાણ, બારીતા કોરાનો હાથી અને
શીકાનું અગ્રેય બનાવતાં બાળકો કુપડીથી
ગળમહેલ સુધી મળી આવશે જ. એટલે
ન્હાની શેરી હોય કે મોટી બાળકોગમવાનાં જ

શ્રી સર સ્વામીરાવની રાજનીતિ અનેક
અનેક આદર્શો પૂરા પાડે છે તેમની માર-
ખણ-એટલે વતનદાર, કિનામંદાર, બગીચદારની
જમીનો તથા નિમજ્જીમ પાળવાની કે
ખાસસા કરવાની-રાજનીતિ બહુ વિચાર-

પૂર્વે યોગ્ય હતી એ અર્થ પરંતુ જૂની સમાજ વ્યવસ્થામાં મદત્વનો બાજ બાજવનાર એ વર્ગો નવી સમાજ વ્યવસ્થામાં કંઈ પણ વિસિદ્ધ બાજ બાજવ્યા વગર માત્ર ચાલતી આવેલી નિમલ્લક્ષ અને જમીનોનો ઉપયોગ કરનાર પ્રાચીન-પારકા ઉપર જીવન ગુનરનાર નિરૂપયોગી વર્ગ બની ગયો હતો એવી માન્યતા ઉપર રચાયેલી આ રાજનીતિએ પરપરાયત જમીન યોગ્યતા વર્ગમાં ઉચ્ચ અસંતોષ ફેલાવ્યો હતો, અને વતનદાર મંડળને નામે યોગ્યભાવું એક ગભરવ્યાપી સજ્જન ઊભુ થયું હતું, જેમાં મદ્યગ પિતાએ મદત્વનો બાજ બાજવ્યો હતો એ જંગે તેમણે વાદન વ્યવહારના આગીભર્યા મુજમાં વતનદારોની જાગૃતિ અર્થે રાજ્યશાસ્ત્રી મુસાફરી કરી હતી. એ મંડળની સલાહો કહી કહી આ મદદદેવના ખચિવાળા ધરમાં બસાતી હતી એવો આહો વાસ મદને રહ્યો છે-એ કે વતનદાર એકલે કાણુ, સલા એટલે શું, અને ખારખણી જમીન એ ક્યુ પ્રાણી એનો કસોજ ખાસ મને ત્યારે હતો નહીં.

પરંતુ તે સમયનું એક ચીત આજસુધી વાદ રહી ગયું છે અલગત, એ બીતને અને વતનદાર મંડળને સીધો સંબંધ નથી. પરંતુ તે સમયના વાતાવરણને ઈમ જનાવી રહેલો બાપટ કેસ એ દાખલુ મૂળ હતો. શ્રીમત સવાજગવના બાજવણીના સિદ્ધક મી. બાપટ ખારખણી ખાતાના એક મદત્વના અમલદાર હતા, અને તેઓ મી. હસિષટ નામના એક પિટીય નોકરીમાંથી આમત્રાવસા ખાતાધિકારી સાથે શ્રીમત સવાજગવની વતનદારી રાજનીતિનો અમલ કરતા હતા. રાજકીય કે સામાજિક દૃષ્ટિએ બાવી વતનદારી ધનામદારી વ્યવસ્થા સંકેતવાળી જાણ કે નાણાં થાય એ હમ્મજા મોખ હોય શકે. પરંતુ વ્યક્તિગત રીતે, જેમની વતનદારી કે ધનામદારીની રકમ અને તેનું મદત્વ જતા રહેતાં હોય તેમને એ

વ્યવસ્થાનો સંકેત અનુકૂળ ન જ પડે ગભરૂર, અર્થશાસ્ત્ર અને સમાજશાસ્ત્રના અભ્યાસ ત્યારે એવા વિપુલ ન હતા કે જેથી નિરૂપયોગી સંસ્થા કહાડી નાખવા માટેની સિદ્ધાન્તિક તૈયારીવાળું માનસ વિકસ્યું હોય. સ્થાપિત હકો જતા કરવા સર્વદાનમાં મુરદેસ છે, આજ અને ત્યારે.

વતનદારોનો વિશેષ તો હતો જ. તેમાં એ ખાતાના અમલદાર બાપટ વિદ્વદ્ધ અસ્તિત્વતનો આરોપ મુકાયો અને સરકાર તરફ જ એ કેસ ચલાવવામાં આવ્યો-એ કે શ્રીમત મદારાજ સાહેબની તેમ કરવાની હિમ્મત નહીં હોય. એ કેસથી આખા વડોદરાનું વાતાવરણ કહોળાઈ ગયું અને ગુજરાતી દક્ષિણી વિરોધે ખુલ્લું સ્વરૂપ પકડ્યું. વતનદારો મોટે ભાગે ગુજરાતી હતા દી. બ. મહિમાઈ જરૂરમાં હોવાનું ગુજરાતી હતા આમ વતનદાર મંડળની હિમ્મત સાથે બીજા પાસ બાપટ કેસ સાથે. આ વિજયોમાં ઉત્તરવાની જરૂર નથી. પરંતુ જાતે શ્રીમતે પોતાના અધિકારમાં બાપટને નિર્દોષ જાહેર કર્યાં તે ઉપરથી એક જૂની દબની-કહો કે રહજત યેલીના વતનદાર કવિ જેઠાલાલ લાલાજીએ એક મદ્યક રચ્યો જે તે વખતે બહુ જ વ્યાપક બની ગયો. મદને પણ એની ચોરી કહીએ વાદ રહી જાય છે એ જેઠાલાલ-જેઠમ કવિને કવિ ન્દાનાલાલ જેવા નવીનતાના અર્થે પણ માનજતિ આપી છે. પ્રસવના ખગ જોડાયણને જાગ્યું રાખો મામ સાદિત દૃષ્ટિએ જૂની ચેલીના સેખા-કવિઓ વાણીમાં કેવો કલ્પ સાવી સમતા અને કેવા પ્રદારો કરી શકતા તેનું એ સરસ ઉદાહરણ છે શ્રીમત રાજેવ. સરકાર રહામે કંઈ ન કહી શકાય એવા બીજા અગ્ર મર્યાદાશીલ મુજમાં રચાવેલી એ કવિતા છે

કરી લાપટ અપટ, હાડ્યો બાપટ

બાજવારી ન્યાય,

બાજવારી ન્યાય;

તેને હાથ નહીં, નહીં પાન રે
 કરી લાપટ ઝાપટ-
 મુજબ વિનાની હાધી બનાઈ,
 મોર મૂઠા બે લક્ષ,
 ખાતર પાછળ દોલેલ બાલુ
 મોર તણી કરી પક્ષ રે-
 કરી લાપટ ઝાપટ.

આટલી જ દહીંઓ મળે શદ ગદી છે.
 એ કેસ સરકાર તરફે ગયાલ્યો, શીરાજશાહ
 મ્હેતા અને બ્રેન્સન જેવા મેરિસ્ટરોને કેસ
 ગવાવવા શક્યા અને ખતે આટલો ખર્ચ
 કર્યો પછી શીમતે બાપટને હોદ્દા દોધા એ
 પરિસ્થિતિ ઉપર આ પ્રદાર છે લોકમાનવ
 તિલક પણ આ કેસમાં બાપટ તરફે સારો
 રસ લેતા, અને કેસરી સુધી તેના પક્ષા પડતા.

આ ગીત એટલું બાપક બન્યું હતું કે
 વડોદરા રાજ્યના તે સમયના કોઈ મુજા કે
 સરમુખાએ એક સાળાની મુલાકાત લીધી
 ત્યારે સાહેબે બાળકોની સંમીતકસોટીનો
 પ્રયોગ કર્યો અને શિક્ષક તાર સારા વિદ્યા-
 થીઓને બોલાવી કોઈ પણ ગીત ગાવા આજ્ઞા
 કરી. અધિકારીની અજ્ઞત મુંઝવણ વચ્ચે
 વિદ્યાર્થીઓએ મ્હાલ કે સાંભોલ દબે દહીંએ
 તો મોઢ રાજ લલકાર્યો.

કરી લાપટ ઝાપટ, હોડો બાપટ
 ગાવકનાડી નાવ.

અમલદાર આ રાજ્યની ન્યાય વ્યવસ્થા
 વિરૂદ્ધ ગીત જુદેરમાં સાંભળી શકે એમ
 હતું જ નહીં. તેમણે એ ગીત બવાલ આટ-
 કાન્યુ સાળા શિક્ષકે રાજ્યશક્તિ સીંચવવામાં
 શારે ફોરગોઈ કરી છે એવી મુલાકાત તેણે
 લખી કે નહીં તેની ખબર શિક્ષક સિવાય
 કોઈને ન જ હોવા.

રાજ્ય કે રાજ્ય વિરૂદ્ધ કંઈ પણ બોલી
 શકાય નહીં એવા તે સમયમાં આટલી દડક
 દીકા યજ્ઞ શકી? હવે તો આખી ફિલસૂફી
 ખસાઈ ગઈ છે. રાજ્ય કે રાજ્યશક્તિની વિરૂદ્ધ
 દીકા યજ્ઞ શકે છે, કારણ હવે મોટી જાગે

રાજ્યશક્તિઓ લોક પક્ષબંધીથી પોતાનાં સ્થાન
 પામે છે. અને વંશ પર પરાધી રાજ્ય ભોજવતા
 દિંદા રાજ્યનીઓ પણ હવે પોતાની સત્તા
 કમેટી પોતાનાં વર્ણસન કાયમ રાખવાના
 કાર્યમાં પડ્યા છે જમીનદારો, વતનદારો
 સરખી સસ્થા નિરૂપણો નીવડે તો તેણે
 જનું જ નોંધ્યું, પરંતુ એ સિદ્ધાન્ત સર્વ
 સંસ્થાઓને લાગુ પડે છે, રાજ્યોને તેમ જ
 કેમિસ્ટી રાજ્યશક્તિઓને. ઉપયોગી કાર્ય ન
 કરનાર જરૂર ખોપ જ માવ. રાજ્યશક્તિ કે
 બાંધીદનું નામ લાંબા સમય સુધી વટાવી
 ખવાય નહીં જ.

અમારા આખા કુટુંબને બહુ પવનની
 ઘેલણ છે એથી ખુસ્શામાં જ સુવાની બારે
 ટેવ પડી ગઈ છે. અમારીમાં સર્તા સર્તા
 આકાશમાં હોડતાં વાદળો અમર પ્રભાતમાં
 જસલ્દાની દારૂત્યાર લાખી હોય એવા મીળા
 વાદળખંડ નેવાની ઠીક મોજ આવતી હતી
 એવો પણ કોઈ લાલ મળે રહી વરો છે.
 અજાણત, મ્હારી લેખનપ્રવૃત્તિ સાથે એને હું
 નોંધવા જરા વ માનવો નથી.

વડોદરા શહેરના મુસોબનમાં મદત્વનું
 જની બેલુ ન્યાયમંદિર ત્યારે 'મોડિટ'
 તરીકે જાણીતું હતું. એમ પાઠ આવે છે.
 પરંતુ મ્હારો મુખ્ય વસવાટ આ વખતે
 રામોરમાં હતો એટલે મદદિવનો ખાસો અપ્પ
 સરખો લાગે છે.

વડોદરા શામની બાઈએ દિકુ કુટુંબમાં
 હૂંધે આપવા આવતી હતી એ દહીંકત દિકુ-
 મુસ્લીમ દુસ્મનાવટના આ કુચમાં મદત્વની
 જલ્લા. રાજ્યપાલ નામની વડોદરા શામની એક
 વાચાળ અને બહાસોદી સી ત્યારે અમારે
 મેર હૂંધે આપી જતી હતી. હૂંધે આપતી વખતે
 ધરનાં બાળકો તેની આસપાસ ફરી વળતાં
 અને એ દસમુખી બાઈ સદુનાં ગર્ભમાં
 હૂંધે આપવા આવતી હતી. અર્થતંત્ર વલ
 મ્હેલી એ બાઈ હતી હવે છે અને ન્યારે
 ન્યારે હું એને મળું છું ત્યારે ત્યારે તે

માથે હાથ ફેરવી આશીર્વાદ આપે છે: 'અસ્લા, રસુલ તારું કાલું કરો.' એ મુસલમાન માધ્યમે કષ્ટક દિલ્લે આ પુરખને આમ આશીર્વાદ આપ્યા હશે !

પરંતુ હું ધીમેરથી ઇન્દ્રિય અભાસ માટે વડોદરે આવ્યો ત્યારે મહાદેવના ખાંચાવાળુ ધર બટલી અને બાજવાડામાં ધોળીમુઠ નામના મહેસવામાં રહેલા આવ્યા હતા. સુવત્તાનપુગની માફક એ પશુ મ્હોટો, શેરીઓ, પોળ અને ઠીઠીઓથી ભરચક હતો હતો તથા માળ અને મ્હોટી અગાધિવાળું એ ધર ઠીક સજાવાળુ હતી રાક્ષસ શેરી મ્હોટી હતી. શેરીને નાકે અહીં પશુ એક શિવાલય હતું-જે ન્હાવું અને રમતના સ્થાન તરીકે વપરાય એવું ન હતું.

શ્રીમત સવાછગવની રાજનીતિ સબધે કેટલીક વિચિત્રતા માટે લખે મતભેદ હોય પરંતુ એ દીર્ઘદર્શી રાજનીતિએ પોતાના રાજ્યમાં જે સાક વર્ષ ઉપર ક્યું તે મહાસભાવાદી નેતાઓ લાંબામાં લાંબાં બાપલો કરવા છતાં હજી કરી રાક્ષસ નથી સત્તાનો પ્રભાવ છવન-પસટા માટે આવે સુદર ઉપયોગ કરનાર શ્રી સવાછરાવ સરખો બીજો રાજનીતિ કે રાજ કર્મચારી હજી જાણે જાણી છે વડોદરાનો ઉછેર પામનાર, વડોદરા સાથે સંબંધ રાખનાર, વડોદરામાં જ છવન માળનાર મ્હાગ જેવા તે તો એ મહાન દેશભક્ત અને પ્રગતિસર્જકના વારવાર ઉત્સેષો કરવા પડી જ પ્રભુ હાતરનાં સ્વપૂતતરતોને અત્યંત બીવ્યાઈથી અમલમાં મૂકી તેમનો લાભ પ્રગતિ આપવાની શ્રી સવાછરાવની ધ્યેય સદ્દુર્ઘાઈએ જોઈને જનુકરણપાત્ર છે. એ વહીવટ સર્જન તેમણે એવા સમયમાં ક્યું કે ભ્યારે પ્રગતિશીલ પક્ષનાં પ્રત્યે સિદ્ધિ સમતનત રાક્ષસી નગરે જોતી હતી. શામકમાં પ્રાથમિક શાળાઓ, તાલુકામાં પુરું ગુજરાતી જ્ઞાન આપનારી શાળાઓ, રહેણાંમાં માધ્યમિક કેળવણી માટેની સરકારી અને રાજધાનીમાં ઉચ્ચ કેળવણી માટેની

કોલેજ સમાવી પ્રભુ માટે શ્રી સવાછરાવે એક સરસ સિદ્ધિ મોકલુ ગયું હતું, જેનો લાભ શાળા પ્રમાણમાં લેવાયો છે

વડોદરે હવે મ્હારે માધ્યમિક કેળવણી લેવાની હતી. જોતલે કે અગ્રેજ વર્ગોમાં મ્હારે સિદ્ધિ લેવાનું હતું પ્રાથમિક કેળવણી કષ્ટ, માધ્યમિક કેળવણી કષ્ટ અને ઉચ્ચ કેળવણી કષ્ટ એ વિષે નિષ્ણાતો પોતપોતાના મત બદલે છે, કદ કદે છે, વિતરણો બની કદે છે અને વર્ગીકરણને બદલ્યા કદે છે પ્રાથમિક સિદ્ધિ ગુજરાતી ત્રીજી ચોથી ચોપડી સુધીનું પચાસ તો છઠ્ઠા ધોરણ સુધીના અભ્યાસને શુ નામ આપવું ? અગ્રેજ પહેલા ધોરણથી ત્રીજા ચોથા ધોરણને પ્રાથમિક સિદ્ધિની ઊપ અપાતી હોય તો અગ્રેજ અને ગુજરાતી પ્રાથમિક સિદ્ધિ ના બેઠ પાયા કે કેમ ? માધ્યમિક સિદ્ધિ મેટ્રીકથી અટકાવવું. કે કોલેજનાં એક મે વર્ષ એમાં ઉમેરી કોલેજના સિદ્ધિની પેરાઇએક્ટ મે વર્ષ જેટલી વધારવી કે કેમ ? આ બધી નિષ્ણાતોની બાંજખા સાથે ભજનાગને સબધે જોહો જ હોય છે. જે જે બાર નિષ્ણાતો વિદ્યાર્થી વર્ષ ઉપર નાખ્યે જાય છે તે તે બાર પશુની માફક વિદ્યાર્થીઓ ઉપાડ્યે જાય છે, આવાં નામ અને કમ બદલાયી, કેળવણીની અતિ-રાક્ષિતતાને વધાર્યા કરવાથી કષ્ટ મનિતકારી પરિણામો આવ્યા હોય અને નૂતન કેળવણીએ આસ છુદ્ધિર્ધક પથરો ભાવી દીધો હોય એમ એકએક જણાઇ આવવું નથી. નિષ્ણા-તાએ એ પરિણામો અને પસટાઓની નોંધ રાખી હોય તો તેઓ જાણે. મ્હારા મુજબ વિદ્યાર્થીઓ કરતાં આજના મુજબ વિદ્યાર્થી વધારે છુદ્ધિર્ધક સમૃદ્ધિ પામ્યો હોય તો હું ખરેખર રાજ્ય ચક્ર. પરંતુ જૂના નવાની સરખામણીમાં મ્હાગ જુનવાણીપક્ષપાતને એ બન્નેમાં કષ્ટ ખાસ ફેર લાગતો નથી.

હું વડોદરે આવ્યો તે દિવસ સને ૧૯૦૨ કે ૧૯૦૩ માં. ૭ માસમાં પહેલું ધોરણ અગ્રેજ પસટર થયું મુરસાળર ઉપર આવેલાં જે

શાળાનાં મકાનો હજી કિર્મી છે, જેમાં એક ઊકરીઓની મુખ્ય શાળા તરીકે વપરાય; અને આજ કામચૂં કાલેજ તરીકે ઓળખાતું મકાન અગ્રેજી વણ પ્રાથમિક વર્ગો માટે વપરાય. એ બેન્ચ સુધીને નામે ત્યારે ઉલ્લેખ પામતું—હાઈસ્કૂલની એક શાખા તરીકે.

એ મકાને પણ અનેક વારાંશ અનુભવ્યા. મ્હારા સમયમાં અગ્રેજી પ્રાથમિક વર્ગો માટે વપરાતા એ મકાનમાં મણુ કરીને શિક્ષણ-શાસ્ત્ર શીખવતી કોલેજ બેસતી થઈ અને સ્કાંતે ભારતીય સંગીત પાઠશાળા પણ તેનો ઉપયોગ કરતી. હવે મ્હત્તમ વ્યાપારી શિક્ષણની પ્રતિષ્ઠા એ મકાનને મળી છે વ્યાપારી શિક્ષણનો પહેલો સિદ્ધાન્ત ક્ષમ્ય એમ હોય કે સ્થાપિત હકમાં કોઈને ભાગ આપવો નહીં. એટલે હવે સંગીત શાળા અહીં બેસતી નથી. વ્યાપારી ઉદ્યોગમાં કહી કહી એના મુખ્ય ખંડમાં સ્થાપના કરવા કે છે ખરી.

એ બેન્ચ સુધીમાં મ્હને દાખલ કરવામાં આવ્યો. આજ નેટલી વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ત્યારે નહતી, છતાં પહેલા બીજા અને ત્રીજા ધોરણ પ્રત્યેકમાં જ અને જ વર્ગ કરી નાખવા પડ્યા હતા. જ માં ભરૂચનાં દુર્બારામ નામના શિક્ષક કામ કરતા અને જ માં પછીથી મુન્ન-રાતના એક ક્રાન્તિકારી તરીકે સુપ્રસિદ્ધ થયેલા નરસીંહભાઈ ઇશ્વરભાઈ પટેલ કામ કરતા હતા. હરીદાસર દેઝાસ્તરની પાસે મ્હારા પિતા મ્હને ભેળવ્યા મ્હારા પિતા તે વખતે એક 'નૂતન વિદ્યાલય' નામનું ગ્રેસ અને 'દેસબક્ત' નામનું અઘ્યાયિક પત્ર ચલાવતા હતા એટલે વડોદરામાં તેઓ ઠીક ઠીક ભણીતા હતા દેઝાસ્તરે કહ્યું.

'નરસીંહભાઈ જરા કાંઈ શિક્ષક છે દુર્બારામ એવા કાંઈ નથી તમારા ઊકરાને ગોઠેતા વર્ગમાં હું દાખલ કરી આપું.'

કાંઈ બહાવા શિક્ષકને કાંઈ પસંદ કરે ન વિદ્યાર્થી કે ન વિદ્યાર્થીનાં મા બાપ. શનિારની શાળામાં પણ હું કડકાઈથી ટેવાયેલો નહીં. મ્હારા પિતાનું બાળકો પ્રત્યેનું 'વધણુ' અદ્ભુત ક્રમશઃક્રમશઃ હતું, અને ધરમાં

તેમજ ખહાર મ્હારું વર્તન એવું થો નહીં જ હોય કે જેથી મ્હને પાંચરો કરવાની ઇચ્છાએ કાંઈ શિક્ષકના હાથ નીચે મૂકવાનું મ્હારા માતાપિતાને થોજ લાગે. શિક્ષકોની પાસેથી અનેકાનેક આશાઓ રાખવામાં આવે છે ને જેમાંની એક આશા એ પણ ખરી કે તોફાની, જલ્દામરો, ગળેલ ઊકારો દેહાણુ આવે. હવે સોટી વાપરનાર શિક્ષકો અદ્યતન થતા જાય છે. છતાં સોટી વાપરનાર શિક્ષક અને સોટી ખાનાર શિક્ષક કોઈ હોય તો તેમની આ વિષયમાં મર્યાદા લેવા સરખી છે કેટલાયે શિક્ષકો તોફાની ઊકારાને સીધા કરવાનું બીક કડપતા પણ ખરા, અને કેટલાયે માન્યપ બોળાવ જનતા બાળકો શિક્ષકોનો માર ખાઈને કુપરે એમ ઇચ્છતા ખર્ગા. હવે સા શિક્ષક-મંથી સળ આસપ્સ થઈ જઈ છે—તે કે જમન, ઇલાલિયન અને રસિયન ડિક્ટેટરો—સરમુખત્યારે ગાજીવી વિષયમાં કાંઈમાં કાંઈ સળગ્યોનો આશય લે છે આજની ગાજીવી સળગી દેઢને કેવી માતના આપે છે એનું વાંચન ધણપતે કપારી ઉપજતી થક્યુ હો.

અમુક પ્રકારના વિચારો ધરાવવા માટે નાચરિકને સળ કરવાનો કમ રાખ્યો હોય તો સળગી ટેવ શાળામાંથી જ પાડવી શી ખોટી? શાળામાંથી સળ આસપ્સ થઈ ત્યારે જ અજામ કે ન્યારે આવ્યા સમાજમાંથી શિક્ષા અદ્યતન થાય.

આમ કાંઈ શિક્ષકની પાતળા ન ધરાવતો હું દુર્બારામના વર્ગમાં અગ્રેજી પહેલી મેણીમાં દાખલ થયો. શનિારથી મ્હારું વડોદરે આવતું અને મ્હારું અગ્રેજી પહેલી ચોપડીમાં દાખલ થવું મ્હારે માટે મ્હોટો બનાવ હતો, પરંતુ દુનિયાને એ વાતની તોષ લેવા જેવું મદદવ લાગ્યું ન હતું. વર્ગમાં દાખલ થતા અનેક વિદ્યાર્થીઓ સરખો હું એક વિદ્યાર્થી વર્ગની સંખ્યામાં ઉમેરાયો. અગ્રેજી શિક્ષણ પદ્ધતિમાં રહેલી નવીનતાથી આશ્ચર્ય પામતો હું ન્યારે વડોદરા બેન્ચ સુધીમાં દાખલ થયો ત્યારે નળાખ્યાનમાં વણવાયેલી.

'વાગી સ્વયંવરમાં હાંક્યો નળ આવ્યો રે'

એવી સ્થિતિ ઉપજતી મ્હે જોઈ નહીં. ઉચ્ચ મ્હારી પહેલાં દાખલ થયેલા સ્વરચ વિદ્યાર્થીઓ આજળા કૂચ સુદામાના મેળાપ સમયનો સુદામાનો સંભવ મ્હે અનુભવ્યો હો.

સ મા લો ચ નાં

કર્મચોગી રાજેશ્વર લે. સુનીલાલ વર્ધમાન શાહ. બાંધીય સાહિત્ય મંદિર સુરત.
દિ. ૪-૮-૦ બીજી આવૃત્તિ.

કર્મચોગી રાજેશ્વર મધ્યકાલિન ગુજરાતના કેટલાક ઐતિહાસિક બનાવો સાદર કરવી નવલ છે. લેખકે તે સમયનું રાજસરણ, રાજમટપટો અને કાવતર્ગ રસિક રીતે વસ્તુમાં સાંકળી લીધા છે. નવલકથામાં એકંદરે વીસ પાત્રો છે. તેમાંનાં સોળ ઐતિહાસિક છે. પાત્રોનું સંજ્ઞન ખતિ સફળ બન્યું છે.

મૂળરાજની બક્તિ પરાવશ્યતા અને મુલાલીમાં કહેલા કોનોનું પ્રાચલિત, મંત્રીશ્વર જાંબજેવની મુખ્ય પિપાસા, પ્રભાવશક્તિ ચૌલા, વીગ ચામુંક, અંદેશ દિત માટે બક્ષિદાન આપવા પ્રેરામલી પક્ષવી, સર્વ ત્યાગી કથરી, રાષ્ટ્રપ્રેમી વિષ્ણુપદમ કથાને રસપ્રદ બનાવે છે. લક્ષ્યક્ષેત્રી, ચમળવાવિણી, વિદ્યાસપ્રિય અને ચોગી વલગજીવે વાચકની દારવશક્તિને સંતોષે છે.

પાત્રોનું રેખાંકન, તે સમયની સમાજ રચના, ધર્મ, આચારવિચાર અને વાતાવરણને અનુસરતું હેઠ મી શાદ તત્કાલિન ગુજરાતનું ચિત્ર અમુ સમક્ષ અડું કરે છે. ઇતિહાસ પ્રત્યેની વફાદારી પણ સારી રીતે જાળવવામાં આવી છે.

વાંચવાની સરખાતે ક્યાં ગાદ પૂરી ક્યાં વિના ચેન ન પડે એવી આ નવલકથા સર્વેએ વાંચવી એવી આશ્ચર્યજનક છે.

ગજરાએન નાયક

ભાતજીનાં પદ—સપાદક મી. નેહાલાલ ત્રિવેદી, પ્રકાશક જીવનલાલ અમરશી મહેતા
મીરમથા રોડ, અમદાવાદ, પાક પૂઠું, પૃષ્ઠ ૧૭૦. દિ. ૩-૩-૦. આપણા પ્રાચીન કવિઓમાં અમરશાન ભોક્ષતા ભાવજી કવિના વિપુલ સાહિત્યમાંથી મોરમળાલચરિત્રમાંનાં અને જાળમુજની લીલાનાં પદ ચૂંટી કદીને આ ગ્રંથમાં સંગ્રહીત કર્યાં છે એ આવકારપાત્ર છે, અને ગ્રંથમાં આપેલા ટિપ્પણની મદદથી એ પદો ત્રમજવામાં સપાદક સરળતા કરી આપી છે એ પ્રશંસાપાત્ર છે. સરખાતમાં ભાતજીના જીવન અને કવન વિષે અભ્યાસપૂર્ણ લખ્યા નિબંધ આપેલા છે તે સંપાદકને જેન આપણે તેવો છે. અભ્યાસીને તેમજ સામાન્ય વાચકને ઉપયોગી થઈ પડે એ પ્રકારની ચરચના હેઠ ધાર્મિક અને સાહિત્યિક મનોરૂતિવાળા સૌને આ સમક ઉપયોગી થઈ પડે તેવો નીવડે છે.

લક્ષ્મણ મહેતા

Selections from Shastri Daftar. Edited by Prof C. V. Joshi.
Published by the State Records Dept Baroda. Price : Rs. 3-0-0.

જોર્જિંગલને વડેદરાની બારી અપાવવામાં રાવજી આપાજીને મુક્તિ પ્રકૃતિથી સદાચ કરનાર બચાધર ખટવર્ધન સાચી સળધીના પત્રો વિચેક્ષક ચૂંટી આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવ્યા છે મૂળ મગડી પત્રોના પ્રે. નોંધીએ અગ્રેજીમાં ટુકસાર આપેલ છે, તેથી ગ્રંથની ઉપયોગિતા વિસ્તૃત બની છે આ મત્રો ઐતિહાસિક બનાવો સંબંધી વધારાના પુરાવા આપે છે અને ક્યાંક ક્યાંક નવો પ્રકાર પાડે છે. પેશા નેહેની મુલાકાત, રેસિડેન્ટ સાથેના બહવાર વિષે આ પુસ્તકમાં રસિક વિષયો છે અને ખુલ્લાની નોંધપોથીમાંના ઉતાર તત્કાલિન સામાજિક પરિસ્થિતિના સ્પષ્ટ ચિત્ર આપે છે સપાદક દૈનિક ઐતિહાસિક મિત્ર આપી ગ્રંથની ઉપયુક્તતામાં વધારો કર્યો છે. ૧૭૮૬ થી ૧૮૩૮ માં જોલા કેટલાક બનાવો વિષે નાની નાદિની આપતો આ મંથ ઇતિહાસવિદો માટે અત્યુપયોગી છે,

“ પુનઃ પરવાયુ ! ”

★
મહિસાસ દિવેદી

ઠાળની પાંખે વખતને ચીતી જતાં વાર
લાગવી નથી. મારા જન્મ-જન્મોના જે એક
પ્રસંગની દહીકત રસુ કરવા ધરાશે. રાખું છું
એ પ્રસંગને જોત જોતાંમાં વીસ વરસ વીતી
શ્યાં. મહાકાવ્યના અમાપ મર્મમાં કેટલાયે
વિરસ પ્રસંગો દંકાઈ જતા હશે, વિચારાઈ
જતા હશે. આ એક અતિ સાધારણ જીવાલેલો
પ્રસંગ છે.

સેનકાસ તાલુકામાં જન્મ્યો એવું ઠાળ-
નીક પાંખડોને સર્જન ઠાળનાં સૂત્રોનાં બુદ્ધિ જ્ઞાન
ચુખાવતી બેઠી લાખીયા કરાજો. જોળાંની દુઃ
ખોંજોએ હોતો સામનારા. મારી સાથે જીવન
સાધીએ હતા. પણ તે, સમાજ જોતે સહેરી
તરીકે જોળાયે છે તે નહીં. એ હતા જન્મજન્મ
ને છુટા નિશાનજાન ચિહ્નરી અને એ વસાવા
રસો ઠાળીએ તેમ આજળ ને આજળ વધતી
જતી જન્મજન્મો અને જમને પેરી વધતી
વનસલિઓની મજાકનની નિષ્કુર કોરતા,
સંજ્ઞાની નીરવ જંબીરતા, જન્મજન્મ વસાવો
રહેણાં છવ-જંબીઓની સુધિના નીતરી રક્તનાં
એકતારાને તાર ઝંજીરો હોર એવાં એકધમ
અમમ જ્ઞાન-ગીતો અનુસવતો અહેસો અને
જુલોએ એ જન્મજન્મોએ અને સંસારની કહે-
વાતી સંસ્કારિતઓથી દૂર, દૂર માનવ સુધિએ
કેલ અને રપધાનાં ઝંજીરોતો જન્મજન્મ ન હતા
એવા સામર્થ્ય મુખતો હતો.

ઠાળાળની નિર્મળ માલનીનો વાંસળમે
પાળળ સંતાકુકી રમતો પ્રકાશ જોતાં જોતાં
અમારી જે માલનીઓ સામનારાની દુઃકરકો,
કાંટી સંસ્કારનો સાતપુટાની પદાડીઓ પર
પૂર્વમાં લંબાવી હોતે અટકો નિહાળતી ધીમી
મતિએ આજળ વધતી હતી. મધરાતના અ-
ધાર્મ્ય અને શરીનાં જોષેલી એક નાનકડાં

મેદાનમાં જાતી પદોત્તમ. નભેમડયે વધેમડ
વિદસ્તા ચન્દ્ર અને તેની મુખા, જન્મજન્મો
અમાપ જાનિ, વાહુની લગવી અતિ જેમ કરો-
વરના જળમાં નાની નાની સહેરીઓ સર્જે અને
સમાવે તેમ મારા માનસસરમાં પણ અનેક
વિચારોની નાની મોટી સહેરી ઉડાવતી અને
સમાવતી.

“ જન્મજન્મ વસાવ્યું રે જોગીએ
તણ તનડાની આશણ ”

એ કહીયું રમરણ વર્તા સંસારમાં ઠાળ
સંસાર ન રહેવો ત્યારે ઠાળ દત આગીએ
અખરે એ પેલ પોતાના તાનમાં અન્યની
પરવા કરી વમર વહે જતાં માનવમહેરીમણને
એકો જન્મજન્મો એકો જળતા મનને જાનિ
મારે વિચારો શોધો કે શું એ વિચાર આવતો.
તો પડીકર્માં

“ તામ અન મ કીરજા ઉપાડ, હો મુસાફર !
જ્યોતિવિલ છવાવાં અમાર્થ, ”

એ પશિતઓ તાર આવતી તો વળી ખીણ
જ પડે વિચાર આવતો કે સંસારની માનવીની
સંજ્ઞતાના સર્જન પ્રકૃતિના નિર્મળ એકાતમા
મ ગણા અનુધાન, તપશ્વર્ણએ કરી કે સહેરની
અનુસવતી ઠેરીઓમાં મ કાવલું હાલવ્યા
સરખા શાળાપ્રદેશો !

સપ્ત સિન્ધુના પ્રચાન્ત કાઠાઓએ જ્ઞાન
અમ પ્રકૃતિ અપરધાનાના બેદિક જ્ઞાન આખાં,
નેમિપારવણનાં તપોવનોએ સંસાર અને
સમાજનો પર જતાં વાહુ કે દહિ જઈ સકતી
નથી ત્યાંના અમર તત્ત્વનાં સધાનના ઉપનિષદ
જોખ સાધના મંત્ર સર્જ્યા. “ તારી વીણના
તાર એટલા દીલા ન કર કે એ વાધતી મંબી
જન્મ તેમ એ વાધોને એટલા કસ નહોં કે વુટી
જન્મ. ” આ જ્ઞાન મન કાવવાન મુદ્દને

કપિલવસ્તુના રાજકીયાનમાં નહીં પણ તથેવનમાં સામે। અને મદ્યવીરની મતસાધના વૈસાલી નગરીના કુંડાએ ન વધ એ સિદ્ધિનાં સુત્રો જામવાનાં એવાં નવાસે આપ્યાં ગુરુ મોવિન્દજી જ્ઞાતીય સમજન દિગ્દેશજીનાં સરિતા તરે ખાર આગ વરસની તપશ્વર્ણનું 'રીણામ વગ્ન' આવા આવા અનેક વિચારો મનમાં 'ઉદ્ધતા' અને ચમત્તા હતા. આશ્વીની ગતિની સાથે આવા આવા વિચારોને એ સે દૃષ્ટ અલ્પો દતો. ત્યાં એકાએક આવેનાં મોખાનો મારગિયારો યજ્ઞાન્ના માની સાથે આશ્વીમાં એકેલા મારા અગ્રદુષ્ટ સગા બન્ને સિદ્ધાર્થીઓ અત્યંત મુશ્કેલી ખુદ પોતાની જ જાતનું વ્યવસ્થા ન કરી શકે એટલી દરે એકા આતા દતા તેઓ એકાએક મોખારો કરી જગા સાવધ બની અથા અમે મેદાનમાં થોડુંક આજળ આશ્વા એટલે એક નાની નદી આવી. અરમીના એ વિષયોમાં જ અમનાં વેળા-વેળા અને નાની નદીઓ મુકી જતી જાય છે. પશુ આમાં તો પાણીનો એક નાનો પ્રવાહ કમનાદ કરતો વહે જતો હતો. થોડા વિસ્તારમાં તથા બગદની. તન્સ હીવાવવા માટે જમારી ઝલ્લીઓ ત્યાં સાધાવી. રાત્રીની નીચતા, આદતીની સિત્તાતા અને અગ્નિયુ એ તત્ત્વો દોષ જનનવી વસ્તુ દોષ છે ભુદિ કરતા ઉપનિવદ જેને "જ્યારું મનમોજાઅ" તરીકે કવ છે એવી એવી એ અપૂર્વ સુધિનો આનંદ પીના મન ખરાવું નથી સંજો. એ વખતે રાક્ષા નથી. જતે આખી નાતો અમે જાદી જ પસાર કરી દઈએ તો કેવું મજા એમ મને લાગ્યું

અમે માશ્વીઓ હોડી બેઠા, સાધીદારો તમાકુ મગળી ચક્ષમની દમ બચી બોખારા કરવા ધાગ્યા. અને એક દતો ત્યાંથી સોએક દામ દુ એક રેકગ પર સાખી દિવાલ જેવું

જન્મામુ એટલે સાધીદારને પૂછ્યું, "મા ખડિરેર જેવું શું છે?" તેણે કહ્યું "સાદેમ એતો મદી છે. હવે એ ઉગડ (ઉગડ) પડો છે." તરત કું એક જાણને લઈ ત્યાં જોવા ગયો. માટી થાપી ખનાવેલી આ મદી જોઈ મને થયું કે અરત-પુરના કિશ્કાની નાની આશ્વિતિ સરખી આ કુત્ર માટીની મદીઓ જુના કાળમાં સરેશ્વરને કેટલો સદારો આવતો હશે! પાસે જઈ એના તુટી ગયેલા દરવાજાની અંદર નજર નાખી તો જુતાવધાના વાતન જેવી અની ગયેલી એ મદીમાં કેલેષ ઠેકાણે તુટેલી દિવાલના જાગ્યાથી જામેલા અને રાત્રીના પડખવામાં નિદ્રામજા દેખાતા દંત્રાઓ સિવાય અંદર કંઈ ન જન્માયું. જગના થોડા જણે એ નિર્જનસ્થળનો કમળો લીધો દતો અને એની ડાબાઓ પશુ રાત્રીના એ ભેદાને વધારવામાં કાશી આપતી હતી.

એ મદીના કાઆવરેલ જોઈ પાછો આવ્યો. એટલે મારા છુદા સિદ્ધાર્થીએ કહ્યું "સાદેમ, આપણે આ મેદાન જેવું. ત્યાં દસેરાને દિવસે "એ" થોડા ખેલવવા આવતા અને આ કાલરડી થોડી ઢેકી જતો તો વરસઘર પોતાના આદતોમાં સહજતાજ મળતી રહેશે એમ માનતા."

જેમનો ઉદ્દેશ્ય ઉપર કરવામાં આવ્યો તેમનો અવસાય દતો ગયો બાજવા, પાડો પાડવી અને માલ ઉઠાવી જવાનો. આ કાલ માટે એમણે એક નાનકડી રેળાકી જમાવી હતી. આ તેમનાં એમની એ દત્તેદેમદ કર્તાવ્યગીરીએ નાં મુજબાન ક્યવાનો રેવું જરાય નથી. સામાને માં પશુ પ્રકારનો ઉપદ્રવ કર્યા સિવાય પોત પોતાના અવસામી જીવન મુજરી દાગ-રોડે કલ્પેલતા માનવીઓ પર અંગત લાભ ઉઠાવવા રોળા ખાંધી તુટી પડતા માણસો માટે મારામાં

'એ' મુખથી સમોધાપથી વ્યક્તિઓ દણ દવાત છે અને એથી એમનાં નામ પુરાવા પાડવાનું મને કુગ્ગ સાચું નથી

હજી સદાનુસૂતિ સૂરી નથી. બહીષેતાર વિચાર આવે છે કે દિન્દની ધગતી પર ઉતરી આવેલા મૌખેય, ગુર્જર માલવગણ, સક, વૃષ્ણાર કે વૃંજ અમર તો પદાડેના સિખરે પરથી ખીણમાં ઢાળીએને મજાકાવવાની ગમતમાં આવેદ માનતા મિદિરમુલના કાચેને ઇતિહાસકારે પરાક્રમની પ્રશ્નદી તરીકે નોંધી રાકે છે. તો ઉપર ઉલ્લેખવામાં આવેલી લૂંટફાટ જમાલનારી એકાદ રોળીના આગેવાનના કાષ્ઠ ખાસ પ્રશ્નને નોંધવામાં ખોલું શું છે?

એ રોળીના આગેવાન વિશે સ્વૈચ્છ્ય તો મણક વખતથી હવું. પણ રાત્રીની ચાન્દનીમાં એ મેદાનને જોવા પછી બેલી તો એ આગેવાનને પણ જોવાની છાછ પ્રત્યક્ષ થઈ.

મારે માણ પ્રવાસ પૂરે કરી સોનગઢના જંગલ બગીચા મારા મુકામે આવી મે એક દિવસ નિસામો લીધો અને હસેરાને દિવસે પેલા મેદાનમાં ઘોડાં ખેલવી નહીતા પટ કુદાવના પેલા આગેવાનને જોવા નીકળ્યો.

એક મિત્રે મારા ઉપરોક્ત માટે ચોપા રાખેલા ઘોડે સવાર થઈ હું નીકળ્યો. મારા એ વડાદાર સેવક-ઘોડાનો-પણ ઘોડો પરિચય આપવાનો લોભ હતો રાખી રહ્યો નથી. સેવાભાવે તરીકું તાણુતા એ પ્રાણીએ અને જંગલોની અનેક વાંચ પર સંભાળીને ફેરવ્યો છે. એમ જતાં એની એક આસિષત હતી અને એ ન જણનારે એને ચલાવવા મધે તોય એ સ્થિર પ્રતિષ્ઠ હાથેથી જોયો એક કમ આમળ નહર. એ આસિષત એવી હતી કે એના પર સવારી કરી પછી એક માણસ ઢાલમાં પોલી વાંસડી ઇંદિમો રહે અને જાનને પૂક પર એને એક મેક સપાટો લાગે કે તે જાયે જાયે દોડે. માટલું કરી પછી એને દોડાવવો દોષ તો પ્રયત્નની સોડી તેની આંખ સુધી લઈ જતી કે જેને દોડવાનું છે એ જીના સાનમાં સમજાવતો. ને પ્રાણીની પીઠે ચડી, એક માણસ સાથે લીધો

તથા એકને તો અગમ્યથી રવાના કર્યો જ હતો. હું વળી પાછો એ મુઝલુની તાપીના કગડાએ ઓગળી પેલા નામચીન મનુષ્યોને મગચા નીકળી પાડ્યો.

એ રહેતા હતા તે જંગલનું નાનું ગામડું હતું. ગામને પા રજ નહો આવેલી. નદી ઓગળી તેનાં નીતર્ણ પાણીમાં ઢાલ-મોં ઘોઈ હું જરા સ્વસ્થ જાણે. મને લાગતું હતું કે એ ગામ બાજનારા હૂર ચહેરાના પડખે માણસો દશે એમના આંગળાં પાસે પહોંચે ત્યાં તો મજામ કદના, ધર્મવર્ણ, કપાળ પર ત્રિપુડ એવેલા મે માણસો જીળ્યા મે ત્રણ જણની સાથે ઉભેલા જોવા પરિચય થયો અને જાણ્યું. એ જ તે મે કાઠ્ઠીઓની જોડી, થોડી વારમાં અમે જાણે જુના મિત્રો દોઢાંએ એમ વાતે વળી ગયા. એમનાં સાલસોની ડેટલીક વાતો મેં પૂછી અને તેમણે કહી, રતોવાઈ માલ-સોના માલો કાપી ગાદાંઓ બરી નારડાવી પાસેથી માલ ઉઠાવી જઈ, દિવસે પસાર થતાં જલામતી ન જણાય એવા વાગપુરના જંગલ ભાગે આવેલા પ્રકટના વેરાન કિલ્લામાં સવારનું સીરામણ તેઓ કરના એમ તેમણે જણાવ્યું. જળદોને બોળ, જોળ જરવાવો પીતા નંગા પાતા અને અમુક મળતે જાગે જાગતા આમ-જાલો જાણસ ઓઠવી તેનો જોડ તંબાર રાખતા એમ પણ જણાવ્યું. આમ મણક પ્રકટોની વાત થઈ પછી મે પૂછ્યું. "ત્યારે તમે તમારો એ ધંધો કેમ ઠોડી રીધો?"

આટલું પૂછવામાં તો એ જાનને બાઈઓએ એક ઉઠી નિ જાસ મૂક્યો અને પછી મોટા બાઈએ કહ્યું. "જુઓ સાહેબ! હસી પછી અમે નાં જાનના ગાય જાનના જલા જાનને અમે એક મુન + ના જાનને બેલાડમુ અને થજુ જાનું લઈ આગળ વધ્યા. અમારામાળ મે એક જણ પાછળ રહી ગયા. અને અમે આગળ ચાલ્યા. મુન + ના જાનમાં એક રજાની ત્રી

દતી, પાછળ રહેલા અમારા માણસે એની આગ્રહ લુંટી. અને પાછરે આપ્યા ત્યાં અમને આ વાતની ખબર પડી અને તરત જ અમને અરેરાટી લાગી. અમને યશુ કે ભક્ષ, ખૂબ યશુ મળું અને હવે આપણું પુન્ય પરવારી મળું. મારો તલવરને ભાંખી નાખી, નંદુકની નળી ફેડી નાખી સાહેબ, મારે જનમું મરું ગમે. આપણે દીકરીઓ, બહેનોની આગ્રહ લુંટીશું તો હવે ભવ તરવાના ! તે દિવસથી દક્ષિણ દાકર્માં ન પકડવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી છે તે રેક આજ મુઠ્ઠી તો રહ્યો છે ભગવાન તે આખર સુધી રાખે. સાહેબ, પુન્ય પરવારી મળું. ” આ બોલતી વખતનો એમનો રીનો કૂ તો ટકર ટકર બોલા જ કરતો હતો. જ મહના જાણુની એક આમડામાં પડેલા આ માણસોમાં સદ્ગતિની આવી ઉદ્ધાત બાવના ફેણે પ્રેરી હતી.

આને શિક્ષણની અને શાળાઓની પ્રશ્નવાતો થાય છે. હામિની કેશકાપની સમક્ષી છાયાઓ પાછળ બગલામાં પુસ્તકના બોળ લાદો ફીડીઆસની જેમ ઉભરાઈ શાળા તરફ મગમાં માંડના વિદ્યાર્થી સમૂહને નોંધએ છીએ ત્યારે વિચાર આવે છે કે આ શાળાઓ અને આ વિદ્યાર્થીજીવન આવી ઉદ્ધાત બાવના ધરશે ખરું ? કે શિક્ષણ અને આંતરજીવનની સંસ્કારરિતા એ કિલ વસ્તુઓ છે ? વિદ્યા તો વંદેશી ભણી છે. સંસ્કારે આનવી ધર્યા છે.

પણ આ તો ફેશ અને સમાજના ધર્મોના-ઓએ વિચારવાનો પ્રશ્ન છે. આ પ્રશ્નન બનાવે આને વીસ વીસ વરસો વીવી ગયાં તોય “સાહેબ ! પુન્ય પરવાશું” એ જ વાક્યન વાદ આવે છે. ભારતની મુઝમુજાંતરબાપી અને નવા પવનોમાં છુસાતી જતી સંસ્કારિતાનો એ નમૂનો ! ધન્ય એ પ્રતિજ્ઞા !

માઈ ટવેટકનને ધાતુસજાના સજ્જો વિષે સારો અભિપ્રાય ન હતો, તે તેના આ લખાણથી સમજી શકાયે. “વાંચક ! ધાર કે ઘું મુખ” છે, અને માન કે ઘું ધારાસજાનો સજ્જ છે-પણ બરે ! આનો મારાથી પુનરુક્તિ થાય છે.”

સ્વ. નેન્સ. એચ. લુધ.-અમેરીકન સેનેટર એક મહોદ્ધામાંથી તેના મિત્ર સાથે પસાગ યતો હતો, ત્યારે પોસિગટન મહોદ્ધાની એક મોટર મળ્યા. તેમાં બેઠેલ બ્યક્તિને તેણે રોપી ન હતી માટે તેના મિત્રે પૂછ્યું. “જે ! આ અસાધારણ સભ્યતા ! !”

“કોણુ ભણે વખતે અમારા વિશ્વાસનો એ મતદાર થે દોલ ” નેન્સે કહ્યું.

ફ્રેન્ચ સરકારના વડા સેનાપતિ એમેલીન સાથે આજુ ખાતા વેંધરીએ એક વખત કહ્યું. “ જનરલ ! તમને ખબર છે ને કે ફુનીઆનાં ફુ, મો માટે ફુટો જવાબદાર નથી. પણ બોળા મોકલને લીધે જ ફુખ આવી પડે છે બોળા મોકલો ન ફોળ તો ફુટો શું કરે ? ”

૨૮ લેા તિલક ઉપર એક મુકમો માલનો હતા એ ખટસો મણે લાંબો વખત સાલવા છતા કાંઈ નિકાસ આવતો નહતો એ દરમીઆનાં તેમના એક પડે સોળે આવ્યો હતો. અને તે અનેક ઉપચારો કરવા છતાં મટતો નહતો. એ અરસામાં એક ભંદેર બાખ્યાન બાપવાશું એમને નિમ-જાણુ બાખ્યું એ બાખ્યાનમાં લોકમાન્યે કહ્યું : “ મારે અનેક વકોલ મિત્રો છે, પણ તેઓ મારા કેસનો જ વ સાવી શક્યા નથી, અને મારે અનેક કાકટ મિત્રો છે. પણ મારો પમ સારો કરી શકતા નથી.”

દળતાં દળતાં

★
૫૬૪

આરતવર્ષમાં અટકથી જન્મીજાનાં ઉપસાગ
મુધી અને દિમાસવથી કન્ધાકુમારી મુધી પંદી
અરસ્ય જીવનનું ગદ્ય કામી, મુધી મુખ્ય અંજ
અજાણુ પદીએ દળતી આર્ષ ઓઝો અતત
સશકત અને મુદર સરીર પીલવી ચકતો હતી.
એ પદીએ દળતી વખતે મનુષ્ય સ્વભાવવસ
ચોન દુર ગ્રામવા મારે ચીતો પશુ ભોજાર્ષ હતો.
તારે કારત મુકત દવ, કનત દતું. ઓઝો
આન દકપૂર્વક માતી હતી. આજે કારત દરિદ
છે. પશ્ચાત્ત ધેવળણી પામેલાં માલકાચલાઓમાં
પદી ફેરવવાનું સામયનું રક્ષું નથી, જુના ગીતો
ગાવાનો ઉત્સાહ નથી. હા, દરિદ મામવાણી
ઓમા ઠાક વખતે ઓઝો સવારે છોડી પદીએ
દળતી અને જાતી સજાળાવ છે.

માન કાળે દરવા નર્તાં એક ક્યાંથી પદી
જુ પડી પાસેથી પસાળ પર્વા પંદીના આગળની
સાથે મે એક ગીત ગવાણુ સંભળ્યું. આવ
તેવા ને તેવા ગુજરાતીમાં આપુ છું

ગીતે કીને ગોઢવા પાસે કે ઉસરિયા,
નનદી કીત્તેવા ગોઢવાં પાસે મોરે રામ !
રાત્રે તો આઝો દેવરા કુષ રે સિપાહિયા,
આજ કપસે આપણે ક્યોલવા મોરે રામ !

વાંસની રોપણીમાં ઓણા કીણા પડે છે
નજીવ અને કાળી પછે દલે છે. દિવરને પેર
એકસો આપેલો નેદ્ર ભોળાઈ મોઢી "દિવરજી !
રાત્રે તો તમે મે કાજ સાથે આવતા હતા,
આજે તમે એકલા કેમ ?"

કેસેન કીજી દેવરા ! તારા રે પનહિયા.
કેસેન વેચવા તેણી કીજી મોરે રામ !
પ્રિતિવન કીજી કીજી ! મોરો રે પનહિયા

દરિની સિદ્ધતા વેચવા કીજી મોરે રામ !

કે દિવરજી ! તમારા ભોજા ક્યાં ભોળવા ?
તમારી તસવારમાં રકત ક્યાંથી લાગુ ? " દિવર
ભોલો : ' કાળી, ' ઝાઝળથી આસ ભોજ
ભોળવા ને હસજીનો ચિહાર એલતાં મારી
તરવાર રમાઈ. "

કેહું ન જતાઈ દેવરા ભોજાર્ષમાં

૬ છુટે છોડી કદુ ન જાળે મોરે રામ !

કહવે માથો કહવે જાલનજી

કહાકે જિલ્દરિયા મકરાવ મોરે રામ !

ઓ રક્ત્ય સમજી ગદ્ય. વે મોઢી. " ને
દિવર ! ખડું કહી દે. કુ તમને છોડી ક્યાં ન
જાઈ. તમારા મોઢાસાઈને ક્યાં માર્યાં ! ક્યાં
ફેડી દીધા ? ક્યાં સ્થાનની સમગ્રી વેચના
મૃતદેહ પર છોડે છે ? "

કિંમતે મારેઈ જસવે જાહાવજી

સરમે જિલ્દરિયા મારની મોરે રામ

જનમે જનન કે સકરો ખોરો

જિતવે કિટીં તૈયાર મોરે રામ !

દિવરે ગધું જતાનું : વે ભોલો ' ક્યાં
સ્થાન પર માર્યો, નીમે જગમગી દીધા અને ત્યાં
આઘાતમાં સમગ્રી તેના સમ પાસે છોડી મીઠી છે
વનમાં ચંદનના લાકડાં વીણી મેં જિતો તૈયાર
કીધો "

જાકુ જાકુ દેવરા ! અગિજા હોં અભો,

સ્વામી કે આમિ હમ કેમે મોરે રામ !

જો તુમ કોઈ સ્વામી ! સમ કે જિમ્મદુતા

જમરા અગિનિયા લઈ છોડો મોરે રામ !

બાબીએ કહ્યું: “હે દિવર ! તારો અગ્નિ
લગ્ય આવે. હું સ્વદરતે પતિને અગ્નિદાદ દઈશ.”
દિવર ગયો. આ પતિની લાગને કહે છે. “હે
સ્વામી ! હે પ્રાણનાથ ! ને તમે મારા ખરા
વિવાહિત પતિ હો, અને હું પનિવત્તા લોકો તો
મારા આયસ (ઓના વસ્ત્રનો છેડો) થી
અગ્નિ પ્રગટે.”

અંચરા બમણી હા સતિના બચમ બાઈ
દેરા મી ને ડુનો દાય મોરેરામ !
ને દમ જનતેડ ભોઈ । દેરા કમાવિડ
કાદેક મરતેડ સજ ભૈયા મોરે રામ ।

આંચવમાથી અગ્નિ કમૂકો ઊઠ્યો. સતી
નારી ગામ કઈ ગઈ. દિવર ગાને દાય વસરા
લાગ્યો. તે બોલ્યો: “હે બાબી ! તો હું
જાણ્યો હોત કે તું આણું છતાં કમને નો માન
સજા બાઈને હું થી માનતો.”

ગીતમાં સતિના ધર્મની કમોટી જતાલી
છે પનિવતાના સુંદર આદર્શને ધટી પર ગાઈ
પ્રત્યેક આજે સ્ત્રી પોતાના સતાનોને જોના
બદીમા જતાવતી દલી. એજ દિશાજનો પ્રતાપ
છે કે આપણે ત્યાં ગૌરવમયો સતીગોની દાગ-
મળા જગતમાં અદિતીવ જેવી ઉદભવી ને.

એક મારવાડી સજ હરી પત્નીને દેશમાં રાખી મુજબ આંખો મુંઝવણી તજ ગાર વાં
રદી પાછો દેશ ગયો, ત્યારે તેના મોઢા પર દિલગીરી ઉવાસ રહેતી જોઈ તેની પતિને પૂછ્યું

કા કયુ રાને ગીર પર્વો, કા કદી કયુ દીન,

કાધોની પૂછે કંથને, કાદે વાન મહોન ? !

એટલે તમારાથી રાને કાંઈ ખેલાઈ ગયું ? કે કોઈને કાંઈ અપાઈ ગયું ? તમે કેમ
દિલગીર, દેખાઓ છો ?

મારવાડીએ કહ્યું

ન કયુ રસ્તે ગીર પર્વો, ના કાદે કયુ દીન,

દેડો દેખ્યો જોગો, તાદે વાન મહોન

એટલે રસ્તે તો કંઈ પડી ગયું નથી, તેમ મેં કોઈને કાંઈ આપ્યું પણ નથી. પણ જીભ
એક માણસને દાન કરતો જોયો ત્યારથી દિલગીરી મારા મોઢા ઉપર સ્થાવર થઈ છે.

મીસીસ એની મીમાટ જેલમાં દર્તા ત્યારે ‘ન્યુ ઈંડીઆ’ સર આવતા ત તોપડે યાત્રુ
એકવાર એક જગતા માણસના મૃત્યુ સમાચાર જોગા પ્રગટ થયા, એટલે તે માણસ ‘ન્યુ ઈંડીઆ’
ની એક્સપ્રેસમાં આવ્યો અને કહ્યું કે - આપે હું છતાં છતાં મારા મૃત્યુના ખજાને પ્રગટ થયા
મેં તેથી હું નારાજ થયો છું.”

ખોળે દિવસે ‘ન્યુ ઈંડીઆ’ માં આ જાનત પ્રસાસો પ્રગટ થયો - એકા એક પ્રગટ
કયું કે “અમુક માણસના મૃત્યુના સમાચાર અપે પ્રગટ થયાં હતાં તે બોડા છે એમ જાણવા
અમને દિલગીરી ઉપજે છે.”

નિગદો, કેશનતો કુખ્ય સન્દ કયો 'મધ પડ્યો છે, તે જલો ભાને / ઈલેક્ટ્રીક લાઇટ' સોવિષેટ રસિવામાં જરિ વીજળી પુરો પાડવામા આવે તે અગત્યની વાત છે કે નહિ તે વિરોદ્ધ કરી દલીલ કરવા માગતો નથી પણ વર્તમાન સંજોગોમા એમા કંઈ કંઈ ઉલ્લેખો દેખાશે એ અગત્ય છે એમ કહેવા માગતો નથી.

કે જે કહેવા માયું છું તે સામ છે.

કુ મોટા માળામા રહું છું અને તેમા કેરોસીનનુ ફાનસ વાપર (કેટલાક કેરોસીનના ફાનસ તે વેચવા વાપરતા આ પછી અગત્ય પડેતા !

અને પછી માળામા વીજળીજાતોની ચરખાત મધ.

માળામા પડેલી વીજળીની જતી લેનાર માણસ માણીકનો મુનોમ હતો. તેણે આ સુખયુગ માં તે શાન્ત હતો અને પોતાના લોકોમા વિશે અડધા વાતો ન કરતો. પણ વીજળી લીધા પછી જલે એના ચાસમાં પણ દેર પડી ગયો.

પણ દેખાવમાં દલ તે કાંઈ તફાવત જણાતા ન હોતો.

માળાની માણીક માણસે એક દિવસે અમારી મુલાકાત બીધી અને જણાવે વીજળીની જતી સર્વ જાણતા છું.

"દલે તો જ્યાં જ વીજળી વાપરે છે" તે જોશો અમે પણ તે સેવા કરાવ કરો.

અમે જોશો લીધું. વીજળી આવી, લાઇટ કરી અને તમે માનશો નહિ પણ અમે ફરમા શું જોશું 'જ્યાં જોશું' ત્યાં અમારી કરતે કરશે, ધૂળ, જળા.

વીજળી સેવા પડેલાં માં જરામર હતું. સવારે કામે જાવ, રાત્રે જાવી વાળુ કરી, સર્વ જાવ અને કેરોસીનના ફાનસમાં કંઈ દેખાવું નહિ અને દલે તો લાઇટ પાડતાં કંઈ, કંઈ નહરે ચડવા લાગ્યું. ચંપલ અંદી પડેલુ તો જોડે ત્યાં-દિવાલ પરથી ચૂનો ઉખડેલો દેખાતો તો પથારીમાં માંકની હાર ચાલવી જણાવ અને ચાંચડતો કાઠામાંથી અહીં તદીયી મળવા લાગ્યા.

અરે પ્રભુ, આ માંક કેમ દેખી જમાવ આ દેખાવ તો હલક-લેક જ-યો.

મારા ફરમા એક આરામપુરસી હતી. અને તે લણી અનુકૂળ લામતી. કું તેમાં ખસીવાર કુખ્યચેનપૂર્વક મેસતો. પણ દલે તો જળા દાંતી વીજળીજાતી કરે ત્યાં તો - તેની જાહી ઉખડેલી દેખાતી, અહીં તહીં કાણું પડેલા જણતાં, દલે કું તેમાં આરામથી મેસી શકતો નથી તેમા મેસતા ધૂણા થાવ છે.

"વાર" એ વિચાર કરો. "મારા મરતું જીવન અનાકર્ય છે. મારે તેમાં ફેરફાર કરવો જોઈએ. મરના આજ વાતાવરણમાં તો કંઈપણ કામ થતું નથી."

માળાની માણીકમાને જોઇ - તે પણ કંઈ જાણકારતી જણાઇ - અને અહીં તહીં તેના ફરમા કરી ડાપટકુપટ કરતી હતી.

"શું ખમાશ છે?" એ તેને પૂછ્યું.

તેણે મારા તરફ હાથ દલાવી મૂક્યો.

"કું" કેવા અંધ ફરમામાં રહેતી હતી તેનો અને અત્યાર મુધી ખ્યાલ ન હતો. તેણે કહ્યું. "મે તેનું રાચરચીશું" નિશ્ચય, જીવું. પુણ્ય, લાજેશું ફરિયર અને ફરમા મુળ અને જળાં. વીજળીની જાતીથી આ સર્વ રચક દેખાવ હતો.

કમેથી બરે જાવી વીજળીની જતી જાવી
જાવી વસ્તુઓ જોઈ, જતી છુટાવી રાખી જોડી
પથારીમાં હું સૂઈ જતો.

છેવટે મેં એક કુશ્તિ યોધી હતી. મારો
જાડવાડિક પચાર મળતા જતો વેચાતો લીધો
અને જોરડાઓની દિવાલો ઘેળી નાંખી. ધૂળ
ડાંગરો ડાપટ ડાપટ કરી દૂર કર્યાં. માંક માખી,
જૂની જ્વરામપુરસી ફેંદી દીધી અને પછી
રાખન ખાતો જાનંદમાં રૂમમાં ફરવા સાગ્યેલ.

જામ સર્વ ઠીક થઈ ગયું. પણ
દહેતાં દિલગીરી થાય છે કે સર્વ ઠીક રહ્યું
નહિં, મેં તો નકામા પૈસા ખર્ચી નાખ્યા.
કારણ કે માધીજીપાઈએ, વીજળીનું જોડાણ
તોડી નાખ્યું.

“વીજળીની જતીમાં સર્વ કંદેડું દેખાય
ત.” તેણે કહ્યું. “આપણી કંદેડું રિમિતિ

માંકડોને સા માટે દેખાય તેમ કંદેડું ?”

તેણે નિર્જીવ ફેરવવા મે મચન કરી જોયું.
જોડાણ ચાકુ કરવા જાણી જાણી કરી પણ તે તેના
નિશ્ચયમાં જરાપણ કમી નહિ

“તમે ખાલી કરી બીજે રહેતા જાઓ”
તેણે જવાબ આપ્યો, “મારે વીજળીવાળા બરમાં
રહેવું નથી. મારી પાસે ધમને કંગોથી રાજુચા:
વાના ખર્ચ કરવા પૈસા નથી”

જિરાદરો, જ્યારે બરે રણમારવામાં ઠીક
ઠીક ખર્ચ કર્યો છે ત્યારે હવે દુ ક્યાં પણ ખાલી
કરી જઈ ? તેથી મારે જા વસ્તુ નજાલી
લેવી પડી.

ખરું છે, કંદેડીક સાપટ સારી વસ્તુ જે
પણ નહિ કંદેડીક સાપટ કેટલીક વાર વધારે
સારી છે.

જવાનીઓ પણ સભ્ય અને દલમુખા કરવાય છે તેઓ જૂન કરતાં દમેદારી ‘કૂપા’ કરીને
માફ કરાવે, “જેમ જોલે છે: તે બીજાના જગીયામાં વાઢ ફૂડી થૂંસે છે. અને તેમ કરતાં પકાઈ
જાય તો નમન કરી દસતાં દસતાં કહે છે “દુ આપની મારી માત્રું છું” પણ તે જામ ફેંદી
જગીયામાંથી ચાલ્યો જતો નથી, તે તો તેના જૂખ્યાં કુડું અને દસતો હસતો. જાદરવાવે છે, અને
જગીયાના મૂળ માલીકને મિત્રભાવે નમન કરતાં કહે છે કે: “મહેરજાની કરી અને માફ કરજો,
પણ આ જાગીઓ હવે મારા છે.”

મદાતમા ગાંધી, રાઉન્ડ ટેબલ કોન્ફરન્સમાં જતા દના ત્યારે એ જ રટોમર ઉપર એક
જોરાએ જોમની ઠેકરી કરતું કાબ્બ લખી ટાંકણી મારી ગાંધીજીને આપ્યું: ગાંધીજીએ જોમાંની
ટાંકણી કાઢી લઈ પોતાની ટાંકણીની જખીમાં મુકી દીધી અને કાબ્બ ફાડીને ફેંદી રીધું: આ
જોઈ પેસા જોરાએ કહ્યું. “જે વાંચતું તો દત્ત ! જેમાં પણ કંઈ સાર હતો.”

“જેમાં ને કંઈ સાર હતો તે જોઈ લઈ આ જખીમાં મેં મુકી દીધો છે.”
ગાંધીજીએ દસતાં દસતાં કહ્યું.

મીઠાણાઓના આજેવાન મદમદ સેતાને, મુલામત્તાદના બદખાની અને જોરાસાની ઈન્જના
સરદાર પૂછ્યું: “મદમદ સેતા ! તમારો ગાળ જાગ્યો, તમારા સરદાર મરણા, તમારા લોકો
નાશ, અને હવે તમે સા માટે મરવા ઉભા છો ?”

“જાગે વતન - મારો દેશ તો હજી ઉભો છે ને !” મદમદ સેતાએ જવાબ આપ્યો.

સોવિયેટ રશિયાની કેળવણીનો અંપૂર્ણ વિગતવાર પરિચય આપવો મુશ્કેલ છે, કારણકે રશિયાની દરેક વસ્તુની માફક ત્યાંની કેળવણીમાં પણ ઝડપી ફેરફારો થાય છે. પરંતુ તેના કેંદ્ર અભાસ નીચે મુજબ આપી શકાય એમ છે.

સોવિયેટ રશિયામાં માત્ર એક જ પ્રકારની શાળાઓ છે. અંપૂર્ણ માધ્યમિક શાળાઓ અને અંપૂર્ણ માધ્યમિક શાળાઓ. પહેલા વર્ગની શાળાઓનો અભ્યાસક્રમ દસ વર્ષનો અને બીજા વર્ગનો અભ્યાસ સાત વર્ષનો છે. આ સમય દરમિયાન દરેક વર્ગમાં શબ્દશિક્ષણ અપવામાં આવે છે.

રશિયન શાળામાં આઠ વર્ષની ઉંમરે શાળામાં દાખલ થાય છે. પરંતુ તે પહેલાં તેમને કિંદરગાર્ટન સાથે અથવા ઘેર માધ્યમિક સખવા અને વાંચવાનું શિક્ષણ આપવામાં આવે છે. રશિયન ભાષા લિપ્તાર શાસ પ્રમાણે લખાતી હોવાથી શાળામાં પછી ઝડપથી આ બાબત સીધી થો છે.

રશિયામાં આઠમી પંદર વર્ષ સુધીના શાળાઓને ફરજિયાત કેળવણી આપવામાં આવે છે. અને શાળા છેડતાં પહેલાં દરેક બાળકને પહેલાં સાત વર્ગોમાંથી પસાર થવું પડે છે શાળાનો સાત વર્ગનો અભ્યાસ પૂરો ન કરનારને કામ ધંધા મેળવતાં મોટી મુશ્કેલી પડે છે.

ત્યારે રશિયામાં શાળાના યક્ષનો અને શિક્ષકો પૂરતા પ્રમાણમાં મળતા ત્યારે અઢાર વર્ષ સુધીનાં શાળામાં મારી ફરજિયાત કેળવણી દાખલ થશે. આજે યોગ્ય વિદ્યાર્થીને દસમાં વર્ગ સુધી કેળવણી લેવાની ઇચ્છા થાય તો તે પોતાનો અભ્યાસ લખાવી શકે છે. કારણકે

પછી શાળાઓને દસ વર્ષ સુધીની શાળાઓ તરીકે ફેરવી નાખવામાં આવી છે.

છેલ્લાં થોડાં વર્ષ દરમિયાન હજાર વિદ્યાર્થીઓનો સમાવેશ થઈ શકે એવી ધંધાઓ ઉપરાંત શાળાઓ માત્ર મોરડામાં જ નાખવામાં આવી છે આ શાળાઓમાં દરેક વિષય સીખવવાને જગી દરેક સાધન હોય છે દરેક શાળામાં સિનેમા અને મેજીક લેન્ટર્ન, જાતજાતની રસાયણ સાથે રાખવામાં આવે છે. તાલુકાઓમાં કેળવણીનાં લોકલ મોડેલો શીક્ષ્યોના આશરો મળ્યાં છે અને તેમાં દરેક વિષયના અભ્યાસ ક્રમ પ્રમાણે તૈયાર કરેલી ફોલો હોય છે. યોગ્ય પણ શિક્ષક ઇતિહાસ, સ્ત્રોતો કે ખીલો યોગ્ય પણ વિષય સચિત્ર કરવા માટે તે મેળવી શકે છે. ફુનિયાના દરેક શાળામાં આવેલા શિક્ષકોને એ રશિયન શાળાઓની સુસજ્જતા માટે મુકત કાંઈ વખાણ કર્યાં છે

દરેક શાળામાં પુસ્તકાલય હોય છે અને છેલ્લાં થોડાં વર્ષોમાં દરેક શાળાને તેનું પુસ્તકાલય વિકસાવવા વાજન થઈ તેવાર કરવા અને દરેક જાતનાં કેળવણી વિષયક અને ઔદ્યોગિક માસિકો તથા તમામ વર્તમાન પત્રો મેળવવા ખાસ ફંડ આપવામાં આવે છે. શાળાના પુસ્તકાલયના અવસ્થાપકની જાળોને સાંભિં તમામ રસ લેતા કરવાની ફરજ છે અને તે શાળાના ભાષા અને સાહિત્યના શિક્ષકના સર્વકર્મી કામ કરે છે.

જીવતાં પ્રાણીઓ રશિયન શાળાનું ખાસ અંગ છે આ પ્રાણીઓને જીવશાસ્ત્રના અભ્યાસના આનુભવિક અંગ તરીકે પાળવામાં આવે છે. આ પ્રાણીઓ, પંખીઓ, માછલા અને વનસ્પતિનો પાલો સચિત જનાવવાનાં ઉપરોક્તમાં લેવામાં

આવે છે અને આજોરૂ તેમનું વ્યવસ્થિત નિરીક્ષણ કરી તેના વિદ્યાર્થીની નોંધ રાખે છે અને તેમની પેઠાથી તથા સહરની સહાયતાનો અભ્યાસ કરે છે.

નીચલા વર્ગોમાં વિદ્યાર્થીઓનો સંખ્યા ૪૦ અને ઉપલા વર્ગો (૮, ૬, ૨૦) માં ૩૮ નો હોય છે. કેટલીક જગ્યાએ શાળાના મકાનો અથવા શિક્ષકોની ઉપજને લીધે વર્ગમાં ૪૬ થી ૪૦ શાળા હોય છે. ૫૦ થી ઉપરનાં કક્ષાં વધારે શાળાને માટે દરેક બાળક દીકરી શિક્ષકને વધુ વેતન મળે છે જ્યારે રસિયામાં શાળાઓ અને શિક્ષકો પૂરતા પ્રમાણમાં મળી રહેશે ત્યારે બધા વર્ગોના વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યામાં ઘટાડો કરવામાં આવશે.

શિક્ષકોને દર માસે દર સો પિરીયડો પ્રમાણે નોમના ૪૦ વર્ગોમાં વેતન અપવામાં આવે છે આ વર્ગોમાં એક જ શિક્ષક બધા જ વિષયો શીખવે છે. ઉપલા વર્ગોમાં ત્યાં દરેક વિષય માટે તે વિષયના નિષ્ણાત શિક્ષકો હોય છે, તથા ૭૫ પિરીયડો પ્રમાણે વતન આપવામાં આવે છે. અખિત અને આપતા શિક્ષકોને ધર્મ સંપ્રવાસ હોવાથી તેમને દર માસે ૨૦ રૂપિય વધારે અપવામાં આવે છે વિદ્યાર્થીઓ તરફ વિશિષ્ટ ફરજો ધનપનાર વર્ગના સલાહકારોને ૫૦ રૂપિય વધારાના અપવામાં આવે છે નક્કી કરેલા પિરીયડો વધારે પિરીયડો લેનારને વધુ વેતન આપવામાં આવે છે. આથી માત્ર વિષયના નિષ્ણાત શિક્ષકને સારો પગાર મળી શકે છે ૧૯૭૬ માં શિક્ષકોના પગારમાં સો ટકા ઉપરના વધારો થવાથી ત્યાં શિક્ષકોને પગાર દર માસે ૪૦૦ થી ૬૦૦ રૂપિય થયો છે.

રસિયાન ફેળવણીનું ખેડ મુસંસૂત ઓ પુરૂષો ઉપરનાં કક્ષાનું છે. સરકારી ઓ અન્ય જગતની કક્ષાના રિકાસની સમીક્ષા, રસ

દરેક અને ઉચ્ચત મુલ્યોનો રિકાસ, કરવામાં આવે છે. રસિયાના ઉદ્યોગ અને ખેતીની ક્ષમી પ્રતિનિધિ પરિણામે દરેક ક્ષેત્રમાં ઉચ્ચ તાબીય પામેલા કાર્યકરો માટેની માગણી વધતી જાય છે. તદુપરાંત આ વિકાસ ક્ષેત્રોને મનુષ્યના નોંધ પનારી મનુષ્યને વધારે તે વધારે અદ્યતન મળે છે ખેડથી થાય છે. આથી ફેળવણી અદ્યતન અને કાર્યની ઉત્તમતા માટે આપવામાં આવે છે

શાળાનો અભ્યાસક્રમ સમાજની જરૂરી-આતો પુરી પાડે એવો હોવો જોઈએ, અને દરેક વિદ્યાર્થીને પ્રાતીવ મેળવવા જોઈતું જરૂરી જ્ઞાન આપવાની સાથે વિદ્યાર્થીને આરામના સમયનો સંદુરધોત કરવા માટે જરૂરી સંસ્કૃતિનું જ્ઞાન આપવામાં આવે છે. શીખવવામાં આવતા દરેક વિષયો માર્કેસવાદનાં તત્ત્વજ્ઞાન સાથે સુમેળ સાધતા અને વિજ્ઞાનના મળજૂત પાયા-૫૦ રચાયેલા હોય છે

કુદરતના ખતાવો સમજવા માટે વિજ્ઞાનો ૫૦ પ્રજાતિ મેળવવું જરૂરી છે અને ઇતિહાસનાં જ્ઞાન વિના માર્કેસ ૫૦ મનુષ્ય આજે ખતલ, ખતાવો તથા આજના સમાજનું ખધારણ કેમ થકાયું તે સમજ શકે નહીં જૂઓળ ભૌતિક પરિસ્થિતિનું જ્ઞાન આપે છે અને ઇતિહાસ સાથેના અનુસંધાનથી ભૌતિક પરિસ્થિતિએ રાજકીય વિકાસ પર શી અસર કરી અને આજની દુનિયા કેમ અસ્તિત્વમાં આવી તે સમજાવે છે વનસ્પતિશાસ્ત્ર, પ્રાણી-શાસ્ત્ર, જીવનશાસ્ત્ર જીવરસાઈ અને વિકાસ-વાડ સાથે કુદરતી વિજ્ઞાનનો અભ્યાસ જગતપર નાં જીવનના વિકાસનું સંપૂર્ણ ચિત્ર રચુ કરે છે અને જીવનનાં કાર્યો અને, પ્રક્રિયાઓ સાથે અભ્યાસ આપે છે આને લીધે સમતોષ મન અને જાતીય પ્રભો તરફનું યોગ્ય વલણ મનુષ્યમાં આવે છે. દરેક બાળકને પોતાની માનુષીય

મારી રીતે આવડી નોંધએ અને તેનું સાદિત્વ સમજવું નોંધએ. આ વિષયો સારા જ્ઞાતર રાષ્ટ્ર મ મનુષ્ય જનતા માટે તેને પરદેશી ભાષા અને તેનાં સાદિત્વનું સાદું જ્ઞાન હોવું નોંધએ. રમતો અને વ્યાયામ શારીરિક તાકાત માટે અને સમીત તથા કલા કલાના વિકાસનો ખ્યાલ આપવા તથા કુરસદના સમયમાં જે રસિકન મનુરો વધારેને વધારે મળતો જાય છે તે જ્ઞાનક મેળવવાનાં સાધન તરીકે જરૂરી છે.

આ જાણ વિષયો દર વર્ષના અભ્યાસક્રમમાં રાખવામાં આવેલા છે. દરવર્ષે આ વિષયો શીખવાની તથા રજુ કરવાની પદ્ધતિમાં અને તેના અભ્યાસક્રમમાં ફેર ફેર છે. દરેક શાળાનું ટાઇમટેબલ મુખ્યશિક્ષક અને શાળાની દેખરેખ રાખનાર સુપરવાઇઝર ગોઠવે છે. વર્ષના સામાન્ય વિદ્યાર્થીઓને અનુદ્યોતે અભ્યાસક્રમ ગોઠવવામાં આવે છે અને તેથી એમ આશા રાખવામાં આવે છે કે તદ્દન ધીમા વિદ્યાર્થીઓને જાદ કરતાં જોઈ જવા વિદ્યાર્થીઓ સારા યુક્ત મેળવવા સ્થિતિમાન હોવા નોંધએ.

દરેક વર્ષમાં નક્કી કરવામાં આવેલા અભ્યાસક્રમ વિગતવાર તપાસી શકાય એમ નથી. કારણ કે તેમાં બધા પ્રકારી ફેરફાર થાય છે આવા ફેરફારો થતા હોવા છતાં વિદ્યાર્થીને દરેક વિષયનો સમય ખ્યાલ આવે છે. હાખલા તરીકે ઇતિહાસ, ગ્રીક અને રોમા વર્ષના વિદ્યાર્થીઓ રસિકનો ઇતિહાસ શીખે છે. આમાં પ્રાગૈતિહાસિક, અને પછત મહાત્મ મનુષ્યો, તેમજ જીવન, પ્રાચીન ટોળાઓ અને સમાજ રચના તથા રસિકનાં પુરાતન રાજ્યો થી શરૂ કરી રસિક સામાજ્ય અને વિસ્તરતી રજાત મુખી અભ્યાસ કરાવવામાં આવે છે.

પાઞમાં વર્ષથી વિશ્વઇતિહાસ શરૂ કરવામાં આવે છે અને તે છેક છેલ્લા વર્ષ સુધી આશુ રાખવામાં આવે છે આ અભ્યાસ ક્રમમાં પ્રાચીન, એસેરિયા, એશીયાના, દિલ, ઇજીપ્ત, ચીન, ગ્રીસ

અને શમની સંસ્કૃતિઓ શરૂ કરી મુરોપમાં કુચ્છ પદ્ધતિનો વિકાસ અને પ્રગતિનો સમાવેશ થાય છે. આમાં જન્મતના આજેવાન દેશનો વિકાસ અને તેના પરદેશી સાથેના સુબંધનો વિગતવાર અભ્યાસ થાય છે અને અધારે વિદ્યાર્થી શાળામાંથી બહાર આવે છે, ત્યારે તેને જન્મતના ઇતિહાસનો સારો ખ્યાલ હોય છે અને જન્મતમાં જનતા જનાવો તે સારી રીતે સમજી શકે છે.

શરૂ અને પ્રામવિસ્તાર માટે સેકેન્ડ ફેર શરૂ ખાદ કરતા દરેક શાળાઓમાં એકજ પ્રકારનો અભ્યાસક્રમ હોય છે અને તેમાં ફેરફાર કરવાનો કોઈ પ્રિન્સિપાલને અધિકાર હોતો નથી. દરેક અધ્યાપકે દરેક વિષય કેટલો સમય શીખવવો એ નક્કી કરેલું હોય છે અને તે પ્રમાણે દરેક શાળા પોતાનું ટાઇમ ટેબલ નક્કી કરે છે, પરંતુ સહેલા વિષયો છેલ્લા વિસ્તિષ્ટમાં ભવાનો કાલામણુ કરવામાં આવે છે.

પ્રીગલ માટેની શિક્ષકની સવલતનો વિદ્યાર્થીના હિત સાથે અધ્યાપકમાન આને તેટલો ખ્યાલ કરવામાં આવે છે. જે કોઈ શિક્ષક અથવા પ્રિન્સિપાલને અભ્યાસક્રમ માટે વિચારો દર્શાવવા હોય અથવા સૂચના કરવી હોય તે તેની મર્મો માટે જુદે જુદે સમયે જરાતી સમાચારમાં પૂરતી તક મળે છે. જે તેને સમાનો અનુમતિ મળે તે તેને મુખ્ય વિદ્યાર્થીકારી તરફ મોકલી જાવવામાં આવે છે. પ્રશ્નોની ચર્ચા કરવા માટે અને એક કમિટીની નીમણુંક કરેલી હોય છે. આ કમિટી ખ્યાલ પ્રશ્નોની ચર્ચા કરી નવાં વર્ષિક સત્રથી સરવેલા ફેરફારો અમલમાં મૂકવાની સલાહ ધરાવે છે. આ પદ્ધતિથી રસિકમાં ડેખવણોનો વિકાસ થાય છે. ઇન્દિત અને એકજ પ્રકારની પદ્ધતિ હોવાથી તેમાં કાચ કરતી દરેક અક્ષિત તેનાં વિદ્યાસમાં સક્રિય ભાગ લઈ શકે છે.

રશિયન ડેળવણીકારો દરેક વિદ્યાર્થીએ સાત અથવા ઇસ વર્ષનો અભ્યાસક્રમ પૂરો કરવો જોઈએ એવો આમ્રક રાખે છે. ડોઠ અસામાન્ય વિદ્યાર્થી સિવાય બીજા કોઈને વર્ષ દુકાવવામાં આવતો જ નથી. એક વર્ષમાં પ્રાપ્ત કરેલું જ્ઞાન બીજા વર્ષના અભ્યાસ માટે અવરજીવ દોષ છે. જાળકોને ડોઠ વિષય પોઠી દેવો કે અંગ્રીજી તરફ આપવામાં આવેલો નથી. દરેક વિદ્યાર્થીએ નક્કી કરેલો અભ્યાસ ક્રમ પૂરો કરવો જ પડે છે રશિયન ડેળવણીકારો માને છે કે જાળકો પોતાને જરૂરી વિષયો ક્યાં છે એ નક્કી કરવા મટિ મણુજી નાના હોય છે. મટિ તેમણે વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિએ સંશોધન કર્યા બાદ અભ્યાસક્રમ દરેક જાળકે પૂરો કરવો જોઈએ. રશિયાના દરેક શિક્ષકની ફરજ છે કે જેને દરેક વિષય સ્પષ્ટ જનતવે, જેથી જાળકો તેના વધારે અભ્યાસ કરવા ઉત્સુક રહે.

રશિયન ડેળવણીકારો જાળકોને સંપૂર્ણ માનસિક ડેળવણી આપવામાં માને છે. પરંતુ આ ડેળવણીને જાળકોનો સર્વાંગી વિકાસ- નેતિક આરિય, મજબુત ઈચ્છાશક્તિ, દિગ્ભૂત વિવેક અને મનુષ્યને સંપૂર્ણ માનવી જનતવવા જોઈતા ક્ષણોનો વિકાસ, દેશપ્રેમ, જયતનાં જાળકો સાથે ઐક્ય અને કાસીક્રમ તરફ તિર- સ્કાર- ન પેદા કરી શકે તે નકામી છે. ટૂંકમાં તેને તેણે સારો રશિયન નામરિક જનતવે જોઈએ. દરેક શિક્ષક સાફ શિક્ષણ આપનાર હોવો જોઈએ અને તેણે તેના પાઠો ઉપયોગ

આજ જ્ઞાન ખાતર નથી, પરંતુ ઉપર વર્ણવેલા ક્ષણોના વિકાસ માટે પણ કરવો જોઈએ.

દરેક શાળામાં જ્યાં સર્વાંગી વિકાસની વ્યવસ્થા હોવી જ જોઈએ. આ વ્યવસ્થામાં, બુદ્ધિબુદ્ધિ પ્રવૃત્તિઓ કાપણો, ચર્ચાઓ અને પોતાના પાઠમાંથી પોતાનું પ્રેમ કેમ પ્રાપ્ત કરવું તેની શિક્ષકોને સૂચનાઓનો સમાવેશ થાય છે. દરેક પાઠનાં બે પ્રેમ હોય છે. પ્રથમ જ્ઞાન અને બીજું ડેળવણી વિષયક. જેટલે કે દરેક પાઠમાં સીખવવામાં આવેલી વસ્તુ જીવન સાથે જોડાયેલી હોવી જોઈએ.

શાળાના શિક્ષકોને તેમનાં સામાન્ય ડેળવણીનાં કામમાં અગ્રેસર મંડળ. (Pioneer organization) ની ખુદી મદદ મળે છે. આ મંડળ દરેક શાળામાં જીવંત તરવ છે, અને વિદ્યાર્થીઓના અભ્યાસનું ધોરણ ઊંચું સાવ- વાળું. તથા જાળકોની શિસ્તમય અને જળવાન જનાવવાની તેની ફરજ હોય છે. આ અગ્રેસર મંડળનું સલાસદત્ત મરજીયાત હોય છે, પરંતુ દરેક વિદ્યાર્થી આ મંડળનો સમાસક થવા પ્રયત્ન કરે છે. આજ દોશિયાર વિદ્યાર્થીઓને જ આ મંડળમાં કાજક કરવામાં આવે છે. જેટલે દરેક વિદ્યાર્થીને કામ કરવાનું ઉત્તેજન મળે છે. અગ્રેસર મંડળના સભાસદો શિક્ષક સાથે સંપર્ક સાધીને અને વિદ્યાર્થીઓને નવસરનો વખત અને તેટલો ઉપયોગમાં આણીને તેમના અર્થજના વિકાસમાં સારો ફાલો આપે છે.

આનંદરાવ ખાલકયાક પોતાની તક્ત્યોશીની કિંવા વખતે પોતાના અસખ્ય કપડાંમાંથી ક્યાં ક્યાં પહેરવાં તેનો નિર્ણય ન કરી શક્તાં હરખારમાં એમનાથી વખતસર આવવાનું જની સ્કાયું નહિ, અને તાજ્યોશીનું મુદ્દત પસાર થવું જવું હતું. આથી કાનોછગવ પુરોદિતની સામે બેસી નધા સાંભળે તેમ બોલ્યા: “ જે માણસ સાધારણ વાતમાં પણ આટલી નધી દીધ કરે છે તે વહેતારની ગદીનો કારકાર કેમ મસાવી શકશે ? જન પુરોદિત ! તમે હવે મને તિજી કરો ! ”

સમને તેની જિંદગીનાં તત્ત્વીય વસ્તો
કેવી રીતે વીનાબાં તે જાણે છે ? પહેલાં પાંચ
વરસ જાણવરસામાં બરમાં અને જાંગણમાં
રમવામાં, પછીનાં પંદર વરસ તેણે સ્કૂલમાં
અને કોલેજમાં વેણી રીધા અને હેઠલાં પાંચ
વરસથી તે એકમા જાકાઓ નેડે રમત કરતો
રહ્યો છે ! અને છતાં આ યુવાન જીવનના ચૂર
પ્રકો સજાવી કેવી વાતો કરી શકે છે ! સકન્ધ-
પરાજનાલ " અને " આત્મવાદ " અને
" અવિન્યતા " અને " નિઃશ્વર હકીકી ઊર્મિ
જોની અસલ પીઠા " અને ઈશ્વર જાણે કે એ
કેટલા વાદો અગ્રી શકે છે !

એક સાંજે તેના પ્રેમની અત નહિ આવે
એવી કલાકી તે મને મુજાવી મ્હો હતો. દુ
પાઠ હું કે કોઈ વડુ નામની યુવતી મારેનાં
પ્રેમથી તે પીઠાતો હતો. અને એ એનાં દુઃખની
કથની જાનો હતો, તારે મને એ ૯૨ વરસની
મુઠીનો અંદરો શબ્દ આપ્યો. એ મારવાણુ
કાશી છે તેના પંચાલમાં વરસમાં પણ ને
સરકાળ અને ઉત્સાહજુલ છે.

મે તેને કહ્યું હતું. " તું પચાલુ ?
એટલાં મોટાં તમે જાગતાં નથી ? "

અને ખરેખર એટલી મોટી હમરની તે
જાણતી ન હતી. કાલે તેના મુખ પર થોડી
કચલીએ પાડી હતી; અને તે જાણકના નેચી
ત્વરિત અતિથી આવી ન શકતી એ ખરું; છતાં
તેની સજાતી આંખો, તેનો ઉત્સાહ અને
જિજ્ઞાસાથી તેનું સામર્થ્ય સાજિત થતું હતું

તેણે પ્રત્યક્ષ આપ્યો, " હું ઈશ્વરનો
પાઠ માણું કે હું વંદુરસ્ત જીવન માણી રહી
હું " અને મેં તેને, તેનાં જીવનની વાત કહેવા
વિનંતિ કરી, તારે તે હતી, " મારા જીવનની
વાદ ! એમાં વાત જેવું શું છે ? "

" પ્રત્યેક જીના જીવનમાં કયા થોવાયે, કે
મેં કહ્યું, " અને તમે આટલું જીવ્યાં છો અને
આટલું સહન ક્યું છે- " વદા વચ્ચે બેલી
બેઠી, " સહન કહ્યું ! " અને મુસીયવો અને દુઃખો
વેદ્ય ન છે. પણ એવું શું છે કે બીજાં જાણ્યો
તેમું ન થોવા, તે મેં જોયું છે ! એવું કશું નથી.
માઁ મામ મારવાડમાં છે, મારા પતિનું પણ
તેજ જામ, જિયારો બરજીવાનીમાં તે શુન્દરી ગમે
તેના સિતોરમાં મેં તેણે દેહ છોડ્યો. અને પચાલ
વગરનું પરિણિત જીવન માણ્યું. હું મારા પંદરમા
વરસે મરણેલી. પ્રેમ ! મેં તેને જન્મ પહેલાં
માત્ર એક વાર જોયા હતા. મારા પિતાએ તેને
દૂરથી જાણવી મને કહ્યું હતું, આ પેલા જોડે તાર
જન્મ કરીશ. એ મેં કી છે એમ અને વિચાર
આવ્યો હતો. એમ શૂંપ રહી દર્શાવેલી સમ્મતિ
માટે મારે કદી દિલ્લોર થતું પડ્યું ન હતું. પચાલ
વરસમાં અમારે કદી હજીવો મેં ન હતો. હવે
તો હું જીવાનિર્માણને 'પ્રેમ' પ્રેમ' અને પ્રેમની
વાતો કરતાં સાંજણ હું એ પ્રેમ પ્રેમ કહે નથી,
પણ મારા નવજાતની વાતો છે. શું હું મારા
પતિને આહતી નહિ ! જગ જાહતી જ. તે મને
આહતા ? જગજ, આહતા જ. પરંતુ એ વિશે
કવિતાઓ રચવા જમને સમય ન હતો.

જામારા જન્મ થયાં ને મોઢા માસો વીત્યા
અને અમારે મારવાડથી વિદાય લેવી પડી. એક
પેઠીમાં થોડી વસ્તુએ મૂઝા અને ત્યાંથી નીકળ્યા
અને મુંજાળ જાણ્યાં. જામારી પાસે એક જિરતમે
મેં થાળી વાટકા અને એક થોડા સામાનના
હતાં મારા મણી પાસે જિરસામાં બેઠેક જાના
પણ રહ્યા હતા.

મુજામાં વિજાગતી કંડીમા અને
મુજામાં હતો જમને મુજાતી ? મરાકી પણ
જાગતી નહિ અને મુંજાળ જાણ્યાં તેજ

રાત્રે મારા પ્રથમ માગકનો જન્મ થયો. મને દજી સોળ વરસ પૂર્ત થવા ન દતાં અમે સુન્દરતા મલોદમાં રતા દતાં જાણક મલોદમાં જન્મને, પણ એક બધી માઈ અને તેની કમમાં લઈ મઈ અને પાચ મિનિટ પછી જાણક અવતરું' હમરની દમા કે જાણક થયું તદુરસ્ત દગુ. એકદરે મને જોઈ સતાન થતાં, પ્રજુની મલેરમાની કે જપા ઉછરી મોટા થતાં. જપાજ માતાનું દુષ પી મોટાં થતાં. મારા મલુને કમોષ જનાવતાં આવડની અને તે અદાર કપિવાના પગારે કમોષા તરફ રહ્યા.

આ આમશાની પર મેં નવ કોડરા અને પાંચ છેકાં પોતપુ કપુ. અમારાં કુખડા કું જાતે જ થીવતી અને તે અમને લાંબે વખત ચાલતાં વળે અને થોડા પીસા પણ જાણ્યા અને પછી મારા મલુને શાકભાજીની કુખડા કાઢી. પણ મારા મલુના પગે રહેજ વાચું, તે પતુર પાચું અને તે પણ નિમાર પડવા, અને અમારી ખચત માતરના ખિરસામાં આવી મધ.

તે ત્રણ માસ માંદા રહ્યા. પ્રજુની કુપા કે તેમનો પગ કાપી નાખવો ન પડ્યો. તે માંદા દતા, ત્યારે કુ રોજ મળરો ચાર વાગે ઉડતી, શાકભાજી ભેવા જતી, અદારમા શાકભાજી લાતી કુખડામાં જોડાતી, કોડગએને નહવડાવતી, કુખડા કાઢી કગતી, આવતુ જનાવતી, મારા મલુને પગ થોડા પાટો ખાંધતી, કોડરને કપડાં પડેરાની નિશાળે મોકલતી અને નાનાં જન્મને પાસે ટાપસીમાં મૂકી ઘરકોને શાકભાજી વેચતી અમ કામજાનગાં રાત્રે એક વાગી જવો, ત્યારે કું સતી પગે અમ એવાં અકડ વધુ જતાં કે જરા હાલવા શક્તિ ન રહેતી. ત્યારે કદીક નાનું જન્મું રહે, તે મલકાવતી અમર કોળીમાં હો અજાતી. પ્રજુને ઉપકાર તે અદિચસામત ઉછરી મોટું પણ છે.

પણ કમાલો એક દિવસ આતી અમારી કુખડા ઉઠાવી મધા, પડોસીઓ એવા ભધા દતા કે તેઓ અમને મદદ કરવા તત્પર થતા. પણ અમાગ પર હમરો મોટી કુપા કે અમારે કદી મોટા દાનની સલામ મેડી ન પડી. અમાગ પગ પર જ અમે કમો પડી મારા મલુને નિરિક્કની કુખડા કાઢી.

પણ તેમાં ખોટ આતી. જાણીએ તેજ પધો કરવા અને જાણતા નહિ કોઈએ તેમાં માયું ન માન્યું. અમને કીક ભોષપાક મલ્યો. 'તમારા જાતના પધોનેજ વળગી રહો' પણ અમારા કોડરાઓ દવે મળૂરી કરતા થવા દતા અને તે કાંડું કાંડું કમાઈ લાવી અને આવતા હવે કોડરા મમતાળુ એ હમરનો ઉપકાર.

અમારા લમને વીસ કે પચ્ચીસેક વરસો વીતાં અને અમારી નિવિતિ રહેજ સુખરજા લાગી. પછી મને જ્ઞાન જાણું અને અમે અમદવાદ મધા અને ત્યાં કાપડની કુખડા ઉપાડી અને અમે જાણવેલો લપળી રડમ એ પધોમાં દૂધી મધ. અમે પમપાળાં ચાલી નવસારી આવ્યા. મારી કું દીકરીનો રસ્તેજ જન્મ થયો. આજે તે કુંને પણ પોત મે. મારે ચાલોસ પોતો છે અને ત્રણ પ્રગોતો છે. જપાં સિદ જેવા સજડા અને વિત જેવાં શાકમજાં. મારે દવે જીવું શું નેધુંજે ?

અમે નવસારીમાં કરિવાલું અને શાક-ભાજીની કુખડા ઉપાડી. વળે પાછે પધો જડ્યો. મારા મોટા દીકરાએ લમ કપું અને તેણે પોતાની કુખડા નોખી કરી. અમે આ તે પલું કરી જેમુ પછી અમે એક કારી કુખડા જાણી શક્યાં અને કાજ કમાઈ. મારા મલુ કમા અમરો કલા અને નિમારીને પાઈ પેસો આપતાનું સૂત્ર નહિ. પછી તેણે મારા મલે કમાતી પડેલું કમાવ્યા. અને કુંદર વસો ખરીદ્યાં.

મુખમાં મોસો મારો એક રીકરો કુશલમાં
બહારમાં આવી જતો મોસો. શું સુંદર છેકરો
દતો! પછી અમારી કુશલમાં પાછી ખેડ
આવી અને અમે બધું મુશ્કેલી અને માન
પતિ મુશ્કેલી મળ્યા. પ્રભુએ આપેલું, પ્રભુએ
સર્વોચ્ચ તેને મળ્યું, તે ખરું. પૈસો એ હવે
વસ્તુ છે, મહિને દસ રૂપિયામાં પણ તમે જીવન
નીભારી રોકો છો, પણ સા. પતિ કમીથી
પાછો લાવી રોકો.

પૈસો- પૈસો એ શું છે? પૈસો એ શું
તમારો પત્ની છે? પૈસો એ શું તમારી
આંખ છે? તમે કુનિયા છોડી બાંધો, ત્યારે
શું પૈસો સાથે બાંધી લઈ જઈ રોકો છો?
અજિત નહિ બાંધતે દુકાનો શેડમો, સુવાને
કાંઈ જગ્યા અને તક-સા સલાનો-પછી
બીજું શું તમારે જોઈએ?

અહીં શાસ મારો એક રીકરો અને એક
રીકરી ગુન્દરી મળી તેઓ અને સખત બાબત
લાગેલાં બાંધમાં પડેલાં છતાં મારે આ જોવાનું ?
પણ કદાચ પ્રશ્ન સર'કુ' કરતો હતો. શાંત
જાણે! પ્રભુ માત્ર એ જાણી રોકો અને પંચાત્તું
વરસ થઈ છે અને કું મારી પડો નથી, નહિ,
નહિ, મારા બાપા જીવનમાં મળ્યા બાંધવામાં
મારા માટે કાગતર પાસાવરો પડ્યા.

મે જુઓ, "શા માટે?"

"અરે, બાપ કઈ નહિ સ્નેહ લાવીશ."

"પછી કાગતરે શું કહ્યું?"

કાગતરે કહ્યું, "તમારે વધારે બાપુ
જોઈએ, પાણી મા, તમારે સરીર ફૂલ થઈ
મળ્યું છે."

"અને તમે શું કહ્યું?"

માતી પર હાથ મૂકી અર' લાખમાં
તેના બનાવરી કહેલ દાંતો જળાઈ ગયા,
"આ પેટમાં કમોને બાપા કઈ જોઈશું
હશે?"

મે કહ્યો જવાબ ન આપેલ તેનું કથન
પૂર્ણ કરતાં તેણે કહ્યું "બા મારો જીવન કયા
એ જાણવામાં તમને શું રસ પડે? એમાંથી
તમે પુસ્તક કે કંઈ લખી રોકો એમ છે?"

અમને મારા હાથ પર તેનો હાથ મૂકી
અંતર સ્પર્શ કર્યું, "અને જ્યારે તેણે મારો
પ્રેમ વરજાડ્યો, ત્યારે હોસ્ત અને એવું બધું-
એવું બધું- જાણે જીવન બાંધી જમ થઈ જાય,
અને એવા લાગણીઓ થઈ- કું મારા વિચારો
દરેકની રોકો નથી, પણ બા સુધીમાં
જાણું વિશળ માનકુ પડ્યું અને કુનિયા."

મે કહ્યું, "જ્યારે છે. તો તું જો વિશે
કવિતા કે બીજો કંઈ કંઈ કંઈ લખીને નથી?"

અમને જવાબ આપેલ, "અહીં કંઈ તે
મારા મનમાં એજ વિચાર છે."

વડોદરાના મહાઆમત્ર સર વી. ટી. કુલુભાગીજીની મુલાકાતે એક મુદ્દસ બાબત
આ મુદ્દસ બહેન હતા દિવાનસાહેબ અને આ બહેન મુદ્દસની વાતચિત વખતે દિવાન સાહેબના
સેક્રેટરી લાગર હતા આ મુદ્દસના બહેનપણને લીધે વાતચિત કરવામાં દિવાન સાહેબને તકલીફ
પડી હતી એવું જાનુમાન કરી તે મુદ્દસના મળા પછી દિવાન સાહેબને સેક્રેટરીએ કહ્યું. The
gentleman is a little deaf" [એ બહેન છે]

"Don't be partial to him. He is totally deaf." [પણ પાત ન કરો એ
તદનુબંધે છે] દિવાન સાહેબે હસતા હસતા જવાબ આપ્યો.

મનુષ્યેતર સંસાર

★
ગાંધીજીના નામક.

આમા સમાજની પ્રત્યેક અંકિતને જાની-
તિનો વિચારેય ન આવે—જાનીતિએ વતેં પણ
નહી, એવો સમાજ હોઈ શકે ખરા? સમગ્ર
સમાજમાં અપ્રમાણિતતા ન હોય, અપવિત્રતા
ન હોય, ડાકા, ઉચ્ચમર અને કોષ પણ નહીં
હોય, ભિંચમર થઈને કોઈ અવિચારી કૃત્ય
પણ ન કરે, છતાં સમાજની દરેક અંકિતએ
પોતપોતાનું કાંઈ અચૂકપણે પૂર્ણ કરે,
એવો સમાજ હોઈ શકે ?

જાનો ઉત્તર આપતાં લેક્ષ્મીબેન કહી
છે કે એવો સમાજ અસ્તિત્વમાં છે નહીં. ઉપરાંત
મહાન વૈજ્ઞાનિકોનો પણ એવો અભિપ્રાય છે કે
લાંબો વરસ પછી મનુષ્ય સમાજની એવી
પરિસ્થિતિ થઈ શકશે. જાનો તો ઉપર
અણુવેસો આદર્શ સમાજ માત્ર કીડીઓમાં
પ્રવેશે છે. કીડીઓ વિશે લેક્ષ્મીબેન કહી
મારીક અવલોકન કરી વૈજ્ઞાનિકોએ તેમના
નૈતિક જીવનનો ઉચ્ચ કક્ષાની હકીકતો
રજૂ કરી મનુષ્યોને આશ્ચર્યચકિત કર્યા છે.

સેક્રેડ વૈજ્ઞાનિકોએ સેક્રેડ કીડીઓની
જાતો વિશે અભ્યાસ કરી આ માહિતી મેળવી
છે. આ આદર્શ સમાજ રચના દરેક કીડીઓની
જાતમાં હોતી નથી, પણ માત્ર કીડીઓની
ઉચ્ચ જાતમાં—અનેક ઉચ્ચ જાતોમાં જોવામાં
આવે છે. વળી એકબીજા વાત પાદ રાખવી
એકબીજા આ ઉચ્ચ નૈતિક જીવન કીડીઓ
પોતાની જાત પુરુષ જ સર્વાદિત રાખે છે,
છે, બહારની બીજા જાતો જોડે તે મુખી
પણ આદરે છે. એ આગ ન હોત તો તેઓને
સંપૂર્ણ પણે આદર્શ બેબી રાખત.

કીડી એવું સુલક્ષણ પ્રાણી છે કે તેની
અને મનુષ્યોની જેવો સરખાવો જોવામાં રસ
પડે છે. રાતરિવસ કામ કરી, પૂષો નૃપતી,

દનસો ખેડતી, એતીવાડી અને જગીજનું કામ
કરતી, બીજા પ્રાણીઓને પણો આદર કેળવો
પોતાના માટે વૈતક કરવા રાખતી અનેક
આંખો કાઢે. જાતી અસખ્ય કીડી માદાઓ
છે. મનુષ્યો પણોને કેળવીને રાખે છે, તે
પ્રમાણે કીડીઓએ ૨૫૮૪. જાતનાં પ્રાણીઓ
પોતાના ઉપયોગ માટે કેળવ્યા છે. આ કીડી
માદાઓ કાળજીપૂર્વક રચ્ય રહે છે, તેમની
કંસકી-અથ તેમની જોડેજ હોય છે તેઓ
હમમેશ અવસાવમાં પ્રવૃત્ત રહે છે, અને તેમના
જન્મની સંભાળ રાખે છે, હવામાનમાં ફેરફારો-
નો અસર કીડીના જન્મ પર ધણીજ નહીં
થાય છે, તેથી કીડીઓને તેમનાં જન્મ માટેનું
રહેઠાણ અનેક વાર ફેરવવું પડે છે.

આ અસખ્ય કીડીઓ હંમેશા ખેતર
એકઠી કરતી હોય છે, પણ કોઈ પણ કીડી
જરૂર કરતાં એક પણ કાળિયો વધારે જાતી
નથી, જરૂર કરતાં એક પણ સેક્રેડ વધારે
જીવંતી નથી, સૌથી નવાઈભરી વાત તો એ છે
કે આ કીડી માદાઓને જાતિપત્ર હોતુ નથી.
તેઓ માદા છે એ ખરું, યાદક વાર તેઓ
જન્મને જન્મ પણ આપે છે એમ ખરું, પણ
તેઓ જાતિપત્ર આવનાથી મુક્ત હોય છે, એ
શાવના તેઓ અંકુશમાં રાખે છે, તેઓ કદી
સસ કરી શકતો નથી.

આ કીડી કાંઈકેશ સંરક્ષણાર્થે કીડી
સરકરે રાખવામાં આવે છે. રોનિકો પણો મોટા
અને કદવર હોય છે અને નિરીક્ષણ કરનારને
મીઠીસર એમ લાગે કે એ જાત જુદી હશે, પણ
તેઓ એજ જાતના હોય છે, અને હવે બીજા
નવાઈની વાત—આ સર્વે રોનિકો કીડીમાદાઓ
હોય છે. તેઓ જાતિપત્ર આવનાથી મુક્ત રહે છે.
એ વૃત્તિ પર તેમણે અંકુશ કેળવ્યો હોય છે.

મેઢાં સામનાં જાણકો ખાસ જન્મ આપવા માટે રાખેલી માદાઓનાં જન્મો હોય છે આ માદાઓને બીજું કશું કામ કરવા દેવામાં આવતું નથી. મદારાણીઓ માફક તેમને એક આરામમાં રાખવામાં આવે છે અને તેમની તહેનાતમાં મેવકો કામ કરાવે રહે છે. આ માદાઓને રહેવાને ઉત્તમ સ્થળ આપવામાં આવે છે. આ કોડીઓ જ સંતાનના દિવાલે દંમેશ સારો ખોરાક અને તેટલી વાર ખાઈ શકે છે. તેઓને સેવકો વિના કદી મદાર જવાની છૂટ નથી, અને તેમનું ઉત્તમ રીતે રક્ષણ કરવામાં આવે છે.

છેલ્લા આખા કોડીનરો. નરો ને નરવે માદાઓનું સૈન્ય શા માટે બિલુ કરવામાં આવે, એમ સ્પષ્ટ પ્રશ્ન ઉદ્ભવે. માદાઓ વધારે શક્તિમાન માલમ પડી છે અને વધારામાં સંતાન જન્મ આપવામાં તેમનો શક્તિ વેદી ન દેવામાં આવેલી હોવાથી. તેનો સંચય થઈ તેઓ સુદૃઢ અને સચાસ્ત શરીર પ્રાપ્ત કરે છે. જ્યારે નરો સરખામણીમાં નિર્બળ અને મામકાંચલા હોય છે તેમની કોડી સમાજમાં જનમણના થાય છે, અને કોઈને તેમના માટે માન હોવું નથી. તેઓ માત્ર એક રાત્રિ વર તરીકે રહી પછી મરણને રક્ષણ થાય છે તેમનું આગુખ્ય પશુ પ્રજા દેવ હોય છે. બીજા કોડીઓ ત્રણ આર વગસ છવે છે, પણ નરો તેનું આદર્શ ચોક માત્ર કર્તવ્ય પૂર કરી મરણ થાય છે.

સૌથી આશ્ચર્યકારક મટના તો એ છે કે આ જાતિય બિંધે પસંદ આકૃષ્ટ સ્વાભાવિક નથી; પરંતુ પ્રથમ પૂર્વક તે સાધવામાં આવ્યો હોય છે. વેદાનિકોએ શોધખોળ કરી સમ્પત્તિ કમું છે કે કોડીઓ જાતિય કાવના બુદ્ધો બુદ્ધો ખોરાક ખાઈને કમ્પાપૂર્વક શક્તિમંત કરે છે કે નિયમનમાં રાખે છે. સમાજના સામાન્ય દિવના અર્થે સૌથી પ્રથમ કમ્પાને મંદુરમાં રાખવાનું આ ઉત્તમ ઉદાહરણ છે.

કોડીઓએ આ જ જીવિતું નિયમન કમું છે, એટલું જ નહિ પણ કુટુંબ અને સાદી કાપામાં કોડીએ તો આપણે જેને સ્વાધવૃત્તિ કહીએ તેને તેમણે નિર્બળ કરી છે અને જૂન અને તરસ જેવી કમ્પાઓ સંતોષવામાં પણ કોડીઓ સ્વાધી જનતી નથી. તેમની જાતના ભક્ષા માટે, સમાજના સામાન્ય દિવના અર્થે અને તેમના સતતોના ઉત્કર્ષ માટે તેઓ તેમનું સમગ્ર જીવન સમર્પણ કરે છે. કોઈકનાર સમાજના દિવ માટે જાગૃતિનો બોધ આપવામાં આવે છે; એ ખરેખર ઉચ્ચતમ આદર્શ છે કોઈ જિન્નિત મુશ્કેલી આગમને ઉપરેટ આપવાની કમ્પાથી કમું, "એકો, જા અને કોડીને જો," ત્યારે તેને ખાસ પણ ન હોય કે કોડી-ઓનું નેતિક જીવન જાવા ઉચ્ચ પ્રકારનું હશે. આ શાદિની વીસમી સદીની શોધખોળોને આધારી છે

મનુષ્યો આ આદર્શો સાચી તેમનું જીવન ધોરણ કદી કેળવી શકશે ખરા !

પંચાવન વસ્ત્રનો એક ધનાઢય કોઈ અચર વસ્ત્રની મુવતિ સાથે સમ કરવા માગતો હતો. મુવતિનાં સર્ગ વદાસાઓએ રેશાની કાલમથી આ વિશે સમ્મતિ આપી હતી પણ મુવતિ હા પાડશે કે કેમ તે વિશે સંકા હતો. તે મનિકે તેના એક મિત્રને પૂછ્યું, "જો હું એમ કહું કે હું ૪૫ વસ્ત્રનો છું, તો મુવતિ હા પાડશે ?" તેના મિત્રે સજાદ આપી, "એ કરતાં તમે ૬૫ વસ્ત્રના છો, એમ કહો તો મુવતિ કદાચ હા પાડશે !"

“હું જો ચળ કોઈ તો સોટ જણાની
જાને ચોખા જણવાની પરીઓ પર પ્રતિજ્ઞ
મૂકું.” યોગજ્ઞને નિઃસ્તવ જનાવનારા આ પત્રો
પર પ્રદાગ કરતાં ઉદ્દેશાત્ત જમારા મિત્ર ‘જો
દિન ક્યા કે મિંવાના પાછમે’ બૂલી’ જેવી
અભિલાષા વ્યક્ત કરી. ચોખા જાને સોટને
નિઃસ્તવ કરી સોડો ખાય છે. સર્વે એ સમજે
છે, છતાં આ કુરેવને દશ જમા વળગી રહ્યા
છે એ નવાજ જેવી વાત છે. એજા છડના
ચોખા જાનરમાં વેચાતા મળતા, ત્યારે સોડો
તે પહે ચાવી ફરી ફરી છડી તેને ‘ચોલીસ
કરી જાતા. કદક પારલોત્ક કરી, તેનું મુસ્ત-
પણે પાલન વાળ એવી વ્યવસ્થા કરવાની
પ્રાંતિક સરકારોની પ્રાથમિક ફરજ છે, છતાં એ
વિશે સરકાર પૂરતું લક્ષ જાપતી નથી
એ દીલગીરીની વાત છે ઈંગ્લેન્ડમાં પણ હવે
પછિનો સોટ તદ્દન ખારીક ન જણવામાં આવે
એનો ઠાવરો પસાર કરવામાં આવ્યો છે.

મદ્રાસ, ખંજાળા, અને મધ્યપ્રાંતમાં ચોખા
પુષ્કળ પ્રમાણમાં પાકે છે અને સોડોનો તે
મુખ્ય જોરાક છે એ જાનાતે નિઃસ્તવ
જનાવી સોડો ખાય છે અને પગિણામે તેમને
પુરતું પોષણ મળતું નથી અને બેરી બેરી ઈ.
રોજોના તેઓ ભોગ માન છે પોલીસ કરેલા
ચોખામાં ખનીજ દ્રવ્યો અને બી વિટામીન
રહેતા નથી. આ તત્ત્વો જાળવી રાખવાં હોય,
તો માત્ર એજા દાઘ છડના ચોખા ખાવા
જોઈએ. ફૂંકમાં ડાંતર પરથી છોડાં ખસેડી
આખા ને આખા દાણા રાખવા જોઈએ.

બે ત્રણ વાર છડનામાં જાવતા ચોખામાં
તેનું ઉપરનું પડ નાશ પામે છે. ઉપરનું પડ
ચોખાનો ફે જાત્ર દોષ છે અને તેમાં તેનાં
ખનીજ દ્રવ્યો, અને પ્રોટીનનો ફે જાત્ર રહી

દોષ છે. એક વખત પોલીસ કરેલા ચોખામાંથી
તેનો પડ દક્ષ ઉપયોગી ભાગ નાશ પામે છે, બે
વખત પોલીસ કરેલા ચોખામાંથી ૭૫ ટકા
પોષક તત્ત્વો નાશ પામે છે. અને ત્રણ વાર
પોલીસ કરેલા ચોખામાં તો એ જોટ ૮૭ ટકા
મુધી વધી જાય છે. પોલીસ કરવાથી તેના
અનુપયોગી તત્ત્વો ફેરફાર, કેલ્શિયમ, અને
સોજાંડો મોરો ભાગ નાશ પામે છે. એજા
ચોખા વાપરી સોડો કેલ્શિયમની ટીકડી સ્થિતતા
સ્વાવાળાને ત્યાં ફેર છે અને વિટામિન-સની
ટીકડી વાપરે છે, વળી પોલીસ કરવાથી
ચોખામાંથી અતિઉપયોગી વિટામિન બી ૧
પણ કોણું ઘટ જાય છે. આમ દાઢકાં, મોલી
ચાનતંતુ અને હવેને પોષક તત્ત્વોનો
અપવ્ય માન છે.

સરકાર અત્યાર મુધી દિંદ તેને જોડતા
ચોખાનો સાકાચાર દક્ષ જાત્ર પડેલથી આજાન
કરતું હવે આ આજાત અટકી જવાથી દેશમાં
ચોખાની તબી રહે છે, વધારે જાનાળ જાનાળની
પ્રવૃત્તિ માટે દેશમાં મણે શેઝાંબોર કરવામાં
આવે છે. પરંતુ દેશમાં વેડાઈ જતું જાનાળ
જાવાથી સેવા માટે પ્રવૃત્તો કરવામાં આવતાં
નથી. મીઠામાં ચોખાઓ જણામાં ચોખાનો
ફે. જાત્ર નાશ પામે છે. આપણે ઉપર જોઈ
તેમ તેનું ઉપયુગ પડ સંવત્ર નાશ પામે છે.
આ નાશ જો દક્ષથી સકાય, તો દેશમાં
સોડોને ખાવા માટે દશ દક્ષ વધારો મળે.
મદ્રાસથી માત્ર સાકાચાર દક્ષ સ્વાવવામાં આવતા
ચોખાની દેશને જરૂર ન રહે અને અને આપણા
ચોખામાં દક્ષનો વધારો રહે સોડોને
પથ અને પોષક જાનાળ આવડે મળે.

દાઘ છડના ચોખાનો સોડો ઉપયોગ
કરના માન, તો આ દેશમાં જુએ મરતા મણા

મેકારાને ધણી મળે, વંત્રીથી કંઠાવેલા જાતમાં
મામડેમામ રહેવા પછા મેકારાને જીવણાવ મળે,
શામડેવોમને જીતેજીત મળે, આ મજૂરી મેકારી
પડતી નથી, કિન્મતમાં માત્ર નહીવો વધારો
વાવ, પણ ખરા પ્રેમ પેહીય કરેલા ચોખા
ખાવા દેવાવલા લોકોને સ્વાદ જેવી રીતે કેળ-
વેલો એ છે. એમાં લોકાના નિર્ભર જગતની
આવશ્યકતા. લોકો કાશિય કરી નેરો તે
તેમને જુલુકને સમજાવે કે હાથ છાના ચોખા
વધારે સ્વાદિષ્ટ છે, વળી ચક્રો અને ખાંડીયા
મેળવરા કંઈ ખાસ તકલીફ ન પડે. મુખ્યમાં
વંત્રો નાથ પાત્રમાં તે નવા બનાવવા શકે છે
અને વંત્રોની માત્રથી એટલી વધો પડો છે કે
તે જોઈતો મળી શકતો નથી અને જાવણ
દેશને તો વંત્રો માટે પાદેશ પર જાવા રાખવો

પડે છે. વળી જાવણ મળે પુરતા યેવર પણ
જાવણી પાસે નથી. તેવા સમયે પાદેશની
લેણ જાવાના અને ચોખા જાવાના વંત્રો
પાદેશથી મંજાવવા ન શકે. એવી મજૂરીથી
કર્ણમાં જાતી છે કે એક લાખ માણસની
વસ્તીના શહેરમાં નો હાથ છાના ચોખા
લોકો વાપરે તે ને દળત માણસોને મજૂરી
મળે, વળી આ મજૂરી લોકો પોતાના કી
કરી શકે અને તેને મીઠમાં બંધોવા જરૂર,
હવામાં મેકારી કામ ન કરવું પર જામ મુદકી-
મતો સોરો વિકાસ સાધી સંકાપ. રેડિયા મુદિ
લોકોને ને પવિત્ર બાતના છે, તેવીજ પવિત્ર
બાતના કામ છાના ચોખા માટે રહે ને
જાતિ બરી છે.

મુત્સરી કાણુ ? મુત્સરીજાઓને મજૂરીનો અને મજૂરીને મુત્સરીજાનો કંઈ બતાવી બને
પાસેથી મતો મેળવી રાજ કરતા પુરો.

રાત્રે ધારાસભાના એક કુચના ધગમ ચોર કરાયા છે, એવા લેની પત્નીને તહેમ પડતાં
તેણે પતિને જમાવીને કહ્યું, "લોકો, લોકો, જુઓને ધરમાં ચોર કરાયા છે." પતિએ પડખુ
ફેરવી મૂકી જતા જવાખ આંધો, "તું તારે નિયતે સર્જી ના. આપણું પર કંઈ ધારોસભા છે થું કે
અહીં ચોરા 'મરણ'."

એંગેલિકાના હિન્દીજન રીટર્મ આવેલા એક મોદરેના કારખાનામાં કામ કરતા મજૂરીને
કામ પર બેસી રહી—*She do not work* હતાજ પાલી, કારખાનાનો માલીક ત્યાં જાઓ.
અને તેમને કહ્યું, "સાહેબો તમે આંખ મેકો રહો, તારે તમારો સમય જાનંદમાં ખતીવ રાખ
તો સાહે." એવ કહી તેણે તેમને બેઠવા માટે મેતરંજીએ, પોવા માટે દારૂ અને રમવા માટે
પાનાં મોહકી આપ્યાં તે ઉપરાંત માન તાન કસમી સોજ નર્તિકીએ પણ મોકલી. મજૂરી કામ
અને કૌદરના નકામાં ખૂબ જાનંદમાં જાવી રહેર માણતા, ક્રૂતા, તેજ વખતે કારખાનાનો
માલીક મજૂરીના ધરે ધરે ફરી તેમની પત્નીઓને મોહકીની જાતી ત્યાં જાઓ, અંગે તેમના
પતિઓની કલંકકરી જાવણન કામન મઠું કહેવું ખીન બરી છે કે હતાંસને અત જાતી
અંગે.

કેસરે=હિંદ

ઇન્સ્યુરન્સ કું. લી.

હેડ ઓફીસ : ૧૪૬. મહાત્મા ગાંધી રોડ, કોટ, મુંબઈ.

★ હિંદગી
★ આગ
★ અકસ્માત
★ દરિઆઈ

ઈત્યાદી પ્રકારના વીમાનું
કામકાજ સ્વીકારતી

સહકર હિન્દી વીમા-સંસ્થા

: જનરલ મેનેજર :

: પ્રાંચ મેનેજર :

શ્રી આર. જી. મુતરીયા

શ્રી આર. વી. રાવલ

મુંબઈ.

રાવપુરા શાન્તાકુંજ-વડોદરા.

અંશેષ શ્રેષ્ઠતા

૧

પઠ્યા હતાં સૌ બર હિંમતમાં છતા, યથોચર, શત્રુલ, રાજ્યલક્ષ્મી
'પાછા વળો' એમ કહી રહ્યાં'તાં' ને હિંમતી ધૂળ ખરિતી ફેરી,
ભાગી અને પાછળ દોડતી'તી.
શયી 'ચિનાતું' નજ યુદ્ધ ત્યારે જનામની જેમ રહેલે જૂડી;
મૃત્યેન્દ્ર વાંસે ફરતો ચિકારી હિલો હતો સૌ શરણાણ મૂકી.

૨

એથી થે અહકા ત્યારે મૂકી એકધ'સૌરભ,
જ્ઞાનની સમૃદ્ધિ અથે જતો'તો એકલો અને:
સિદ્ધાંત' કામ'સભ'ક.

૩

અણુકણ્યુ' દુઃખ અતર વી'ધતું, અલખ જાપની કંધિત હાથથી;
નિકટ ના તદપિ કહાં કલ્પનાદ્ય છવિત એ ઉરને જ દગાડતી.
હતું અમંગલ દર્શન આંખમા; સ્મિત વિનાશનું લે સ્વરૂપી
તિમિરચાદરથી મુખ આજરી અદીક મારગ ફાળ રહ્યો બરી.

૪

એધારીયુ માઠ થતું હતું વધુ એ યોધતો તેજ નવાં ઉમંગનાં
સ્વપ્નોદધિના જમસાણ વચ્ચે હિલો હતો અર્પણ કાળ અંગના
'મળ્યાં નથી શા ફળ કો' શહીદને' થયી અથે સામજી વેલુવાયુનાં
'કલ્પે કલ્પે ખેરવી જાયુ, કાયા, બોલાઈ કરે અમૃત શીદ આજુનાં ?
કર્તવ્યનાં સંરજને કર પ્રાણજ્ઞાન, ને દગિટનાં કિરણ માઠ પ્રકાશવાન.'

૫

આકાશની વેલ અનેકરણી એક રહ્યો સાગરની પછીતે.
સમષ્ટિની શાશ્વત પ્રાણુરૂપી પહેલી કણી ત્યા પ્રગટી પ્રભોતની,
સહાર ને સજન ફેરી મૈત્રી મૃથે છ બ્યાં કાલકૃપાવિધાત્રી.

૬

સમત્વની નિર્મલ જુ'જનામાં, ગતિ લેવાં એ પગલાં રહ્યો બરી
'હેતું' અનતે જઈ બાંધ બીડતું વીરશ્રી આવી વીજપાંખ પહેરી.

જલોથ યાકે, ન વીરત્વ યાકયે હો હો જો જ વિરાટ માપયે.
અધાર તે પશ્ચિમમાં હોય છે ને પૂર્વમાં કિરણ નીકળે છે,
મદાતલ્લી જીવનદોર લીલી વણાય છે આજ અહીં વધુ વધુ.
કર મૂંચ આગે બઢ બાઈ, આગે આમંત્રણોની ચરણાઈ વાગે.

વાસુને વીંઝતે જેમ ચકાવો છેલી વીજળી

તેમ સિદ્ધાર્થદેવામાં જાગી છીકયો મદાબલિ.

‘હલ ય તુ અથ-અનુચરેથી રક્ષી રહ્યો કેમ શરીર તારું ?
હયેગીએ નીર પીવામ તો પછી તમા તને પાત્ર તણી જ શાને ?’

વાસે જિહ્વ ત રજ આટલું બોલી જોડી,

વ્યસાગિ નવ દહી ચકયો કહેતી તે પૂજા ફોડી.

૭

અંગુલિસ્પર્શથી જેમ અસ્પર્શિત પાંકડું

કંપે તેમ રહ્યું કંપી ફણું હેયું કુમારનું.

અનુસર કને લેને કીધી ફરી ફરી વકના

શમ અધિક જે આપ્યો તેની લીધેલ ક્ષમાપના;

મિલતુરજને પાછો વાળ્યો ફરી પગદંડીએ

તન અલંકારોને સોંપ્યો ક્ષતિચ્છનના કહે.

પીયુષને પગલે પગલે પછી સળગતી ધરતી પર જો ભગ્યો,

અવનવાં સિમ્ત શર્વરીને કંઈ પૂનમની ફરી ગહેફિલ વ્યોમમા

તરુવરે નંતું યોજન પ્રાણનુ, ફૂલતણી સુશભિ નંતી સ્પર્શતી,

પવનનું મૂક અંકમણે જરી, ધરી ચક્રનું જતિ ના ભમણી ફરી,

૮

ત્યા કાનને દોઢિલ ગીતમંઠળો ભરી રહી ગીતસુધા પ્રતિમાં,

પળે પળે ચિંતનથી ભરેલી. સ્પષ્ટિ ક્ષીણ આજ નવીન વેષમા.

અજાનના શબ પદે અતિજ્ઞાન લેસી બોધી રહ્યું પરમ મોક્ષની એક દીક્ષા.

જગતને નીરજ્યું હવું સ્વપ્નમાં જીવન સ્વપ્ન વિશે સરતું હવું;

નૂતન દષ્ટિઉપાદની યેલછા ઉપર વિશ્વ જંદુ હસતું હવું.

ચકલ માનવઅંતરમાં ભમી જીવન જંતુ સમાં નીરજ્યાં હવે

શરીર પ્રાણ ધરી અજગાં કશે મરણને મળવા જંઈ જવતાં.

શિથિલ સ્વપ્નતણી પગદંડીએ જીવનમાર્ગ કહી ન ભળી જયે;

વિપુલ વિશ્વમનોરથ ના થયે દ્વંદ્વથી અજગા દૃતનિક્ષથી

એના ઉદ્ધાર મનોભુવનમાં ક્યાંક હતી લીલી કચારી
એ જ સ્વપ્ન ઉર ચોખી એનું આત્મની સાધી યાત્રી.
આખો બંધ હતી તો એ ચંચાલી ના ગતિ જરા

પાદરપગે યતી ધન્ય પુણ્યપ્રતા વસુન્ધરા
નીચી કરી શરીરવેલ દિગંતમાથી સૂર્યે નમાવી કિરણોની અનંત ઠાગી,
ચેપુરગીન ઘનમંદિરનું વિરાટે માગસ્યની પુનિત ભેટરૂપે પ્રસાદનું.

૧૦

સમન વૃક્ષની શીતલ છાયામાં પ્રકૃતિના પથરંગિત પાલવે,
પથિકનો વનમાર્ગ બટાવીને, ખરતીપે તપઆસન પાથર્યું
અતિ મૃદુ બની અતંત મધુપા નયનમાં ભર્યું હૃદય રિદ્ધિનું
પ્રગટવા પંથ ભાવિ પ્રવાહનો કટક કાલજમાતનું નોતર્યું.

૧૧

દિનો ગયા, દશકની કુમારથી હૈયે ધરી માનવતા અપૂર્વઃ
જળી રહેલાં ઉર કારવાને યથુ વાણીરૂપ જ વાણીપર્વ.
જે વસ્તુને ચોખી રહ્યો હતો એ તે વસ્તુ પોતે જ બની ગયો સ્વયં.
એની મહેરબાની પ્રચ્છન્ન ભાવના ફેરી રહી કાચરૂપે ખુણેખુણે.
યવું ઘટે વીર વીરશ્યો કાળે, ના રૂઢનું રૂપ હતો પસંદ;
કરુણને સંકટમોહિયોનું બનાવળે ભોજન અવસોગ્ય.

ફૂંલી સૌંદર્યદિને ચોભાવી અયથે પિતા ।

રોપી તે માનવીહેયે અરોધ ત્યાગમેષતા ।

ઈન્દુલાલ ગાંધી

૧ પ્રગટ ધનાર 'ઉ-મેળ' માંથી.

ઝવેરી બ્રીકસ કંપનીની

તમારા મકાનના બાંધકામ માટે

લેબલ છોટા વાપરો

ભાવતાલ માટે મળો અજર પૂઠો

પુંભલાલ મણિલાલ પટેલ

સાબકલની ફુકાન ટાવર ખાસે-વડોદરા

મધ્ય એશિયામાં રાજકીય પ્રપંચો

૨. પ. મ.

અંગ્રેજો પાકિસ્તાનને શા મોટે પંપાળી રહ્યા છે? રશિયા સામેના મોઝામાં તેમને પાકિસ્તાનની ફેલી જરૂર છે? મધ્ય એશિયાનાં દેશોમાં પાકિસ્તાનનું વર્ચસ્વ રહે જોવી તેમને અત્યંત લાગે છે? આ સર્વ ઠીક રીતે સમજવા માટે આપણે રશિયન, ઇંગ્લિશ અને અમેરિકન ગાંધીનીતિની આ પ્રદેશમાં થતી અંદાજીમેલની વિમતો જાણવી જરૂરી છે.

યુનોએ પેસેરટાઈનનું વિભાજીકરણ કરવાનો નિર્ણય નક્કે કર્યો, ત્યારે પંજાબીએ ભાઈ રાઈવી કહ્યું, "હવે આંતરિક વિખેલના જ્ઞાના હેડળ રશિયા પેસેરટાઈનમાં પોતાનું સૈન્ય લખાવ કરશે, અને આમ કરી તે મધ્ય એશિયામાં લશ્કર દ્રષ્ટિએ ઉપયોગી સ્થાનક પ્રાપ્ત કરશે." રશિયાએ ૧૯૪૫ માં આઝરબૈજાને સહાય આપી ત્યારે પણ આવો ભય નિષ્કારણ પ્રવર્ત્યો હતો મધ્ય એશિયાના દેશોને વળગીને રશિયાનો પ્રદેશ ઉપર આવ્યો છે એ ખાસ, પરંતુ મોરોક્કોથી એ સંદેશ ૨૫૦૦ માઈલ દૂર છે અને એ પ્રદેશ ઉત્તર અને કુંજરાણ છે, એ વિષ્ટો વેળી લશ્કર મોકલવામાં મોટો ખર્ચ થાય અને ખર્ચના પ્રમાણમાં વળતર મળે એમ નથી. કાળા સમૂદ્રના માર્ગે રશિયા પેસેરટાઈનમાં જોવી શકે એમ નથી, કારણે કે એ માર્ગ પર ટૂંક નિયંત્રણ રાખે છે, ઉપરાંત જૂમખ સમૂદ્રમાં અમેરિકન કાફો દરેકો રહ્યો છે અને નોંધા સૈન્યની દ્રષ્ટિએ રશિયા સંયોગ નથી.

મધ્ય પ્રદેશમાં રશિયા યુ કરવા માટે છે તે સંબંધો મુસદ્દોઓ અનેક ખરી જોટી કપના કરે છે. પરંતુ તેના ત્રણ હેતુ તો ૨૫૪ રીતે જોઇ શકાય એમ છે. રશિયાની દ્રષ્ટિએ આપણે જોઈશું તો સમગ્ર સંકારો કે ઈરાન કે ટુર્કસ્તાનમાં અમેરિકન કે અંગ્રેજ વર્ચસ્વ

રહે તો રશિયાને મારો ભયરૂપ છે વિમલ વેળા તેઓ અહીં થી રશિયા પર આક્રમણ કરી શકે ૧૯૪૫ માં ઈરાનમાં, ૧૯૪૬ માં મધ્યપૂર્વમાં અને ૧૯૪૭ માં ટુર્કસ્તાનમાં રશિયાએ જે કરવાનો કર્યો તે ઉપરથી તેનો આ આચળ ૨૫૪૮ કળા શકાય છે.

બીજો હેતુ તેમ પરત્વે છે. ૧૯૪૩ માં તેલગાનની મુશ્કેલી પ્રસંગે રશિયને રજવેસ્ટને કહ્યું કે "મધ્ય એશિયાના તેલ પર અમેરિકા ઇંગ્લેન્ડ અને રશિયા ત્રણેય નિયંત્રણ રહેવું જોઈએ." પણ રજવેસ્ટે એ વાતનો અગ્વીકાર કર્યો. રશિયાને એ વાત કમો છે. કાર્ગપણ રીતે એ તેલમાં તેને બાગ પડાવશે છે-તેમ કરવું તેને જરૂરી પણ છે. લશ્કરી દ્રષ્ટિએ નહિ, પરંતુ સામાન્ય ઉપયોગ માટે પણ રશિયા ખાસે આજે જોઈશું તેલ નથી. જ્યાં મદાગુસ્ક વખતે જર્મન આક્રમણમાં તેના તેલ ઉલોમનો મોટા પ્રમાણમાં નાશ થયો છે. ૧૯૪૫ માં રશિયા પોતાના પ્રદેશમાં માત્ર એ કરોડ ટન તેલ ક્ષેપિત કરી શક્યું. યુનાઇટેડ સ્ટેટસ તેના દેશમાં આનાથી ૬૮ ઘણું તેલ મેળવી શકે છે. રશિયાની પંચકર્ષિય યોજના સહજ નીવડે તો ૧૯૫૧ માં તે આનાથી દોડું તેલ ઉત્પન્ન કરી શકે અને ૧૯૬૬ માં આજના કરતાં અઢી ઘણું તેલ ઉત્પન્ન કરી શકે, ત્યારે આજે રશિયાને તેના ઉત્પાદન કરતાં ત્રણ ઘણા તેલની સાંમોન્ય જરૂર રહે છે. એટલી ૧૯૬૬ માં માં પણ રશિયાની જરૂર આજના કરતાં વધે નહિ તો પણ તે જોઈશું તેલ દેશમાંથી મેળવી શકે એમ નથી. એટલે અતિરક્ષાઓને ગુચવણમાં મૂકવા માટે નહિ, પરંતુ પોતાની દૈનિક જીવનમાં માટે રશિયાવાને મધ્ય એશિયામાંથી તેલ મેળવવું જોઈએ. આ પ્રદેશની રશિયન સાંત્વ નીતિમાં આ પ્રસ પછા મંદવનો છે

મારે માસ ઉપરોત્તી રહે એવું રહિયોતે
અવરની નજર છે. એવું અંદર મણે તો
શુભમ્મ સમૂહ બને હિંદી મહાસાગર માંડે
રહિયોતે માગી મુલ્યા રહે. રહિયોતે આ ત્રીજી
હેતુ રહિયોતે રાજનીતિમાં નિહાળી યામ.
રહિયોતે સ્વદેનવાદનો ગુમાવેલો બધો પ્રદેશ
પુખ્ત પછી રોસિને પાછો મેળવ્યો છે, પણ
તે આરે માસ ઉપાડુ રહેતું નહીં મેળવી
સકશે નહીં.

પુખ્તના અત પછી રહિયાએ મુખ્ય
પ્રદેશમાંથી જિલ્લો સરકાર ખસેડવા માંડે પુષ્કળ
પ્રચાર કર્યો, ઉત્તર ધરાનમાં રહિયોતે સરકાર ૧૯
૪૫ માં હાથપાડ્યું. તે વેળાએ મુખ્ય એશિયા-
માંથી જિલ્લો અને રહિયોતે સરકારે નીકળી ગયું
એવી અમેરિકન સત્તાના રહિયાએ સહયોગ
સ્વીકારી. કારણકે રહિયાએ તો જિલ્લો રીજને
દૂર કર્યો હતો. ૧૯૪૬માં રહિયાએ આજ
નીતિ રાખી ૧૯૪૬માં અગત્યબેર કુટોતિ, અને
આજસંજોતને : મહા આપી ધરાકમાં પણ
કુટોતિ સહાય કરી, પોતાના દેશમાંથી જિલ્લો
રીજે એકદમ નીકળી ગયું એવી ઇચ્છાપતની
આજસંજોતે રહિયાએ ઉત્તેજ. આ પ્રમાણે રહિ-
યાએ ડેરા, બીટ અને હમારકસની સરકારો
સાથે સારો સુમેળ સાધ્યો, સામ્યવાદનો સારો
પ્રચાર કર્યો. આ બાજોમાં એ જખત સરખાન
રહિયામાં બેઠાપ્રિય રહ્યું અને અંગ્રેજોને તરફ
લેણા સહકારની નજરે લેવા લાગ્યા.

આ પ્રચાર એટલો બધો વધવા પામ્યો
હતો કે અમુકો વિરોધ કરતા અંગ્રેજોમાં
પણ સામ્યવાદ પ્રસાર્યો હતો. જમાત-અલ
હુસેનીએ એવું નિહાન કર્યું છે. એમ તે
લે છે. મધ્ય પેસેસ્ટાઈનને સ્વતંત્રતા અલ્લાહમાં
તિબ્બાવે તો કે 'અસેડો કહે' છે. 'અને
હિંદીમાં માલ માગીયું.' ૧૯૪૬માં આમ
અંધ એશિયાના પ્રદેશોમાં રહિયાનો કોઈ

વખ્યો, 'તેમ જો વિશ્વવંત રાજનીતિ
પણ વખત નહીં. અમેરિકની તટસ્થતા રહેશે
એવી રહિયોતે તત્કાલની કોઈ વળી અને અંગ્રે
રિકોએ સક્રિય બાજ પેતાં આ બાજોમાંથી
રહિયોતે વર્ચસ્વ એસરી મધ્ય ઉત્તર ધરાનમાંથી
રહિયોતે પણ કરનાર સરકાર. દેશના
સરકારે કાઢી નાંખી, આજસંજોતને આશોવાન
પીસેલરી રહિયામાં નાહી મણે, કુટોતિના
આમેવાન મહમદ ગાઝાને ગાંઠેરીતે ફાંધી
આપવામાં આવી. તેના સાથીદારોને પણ
દેશી સિદ્ધા મળી અને ઇન્કાસમાં કાઢના
મહેલમાં અરબ લીજના આમેવાનો ખેત
મળ્યા અને એ દેશોમાં સામ્યવાદનો પ્રતિકાર
કરવા માટે ત્યાં નિહાન કરવામાં આવ્યો.
ઈજીપ્ત, ધરાક, સિરિયામાં સામ્યવાદ સામે દ્રોહાસનો
કર્મમાં સરકારે સખત પગલાં લીધાં અને આમ
રહિયોતે લાગવત આ કાજોમાં નિહાન મધ્ય મધ.

અમેરિકની તટસ્થ રાજનીતિ પગટાર્થ
મધ્ય છે, તેથી રહિયા અકિત મધ્ય મધ્ય કુટોતિ
એજીનીઅરો, સરકારી નિષ્ક્રિય બની અંગ્રેજો
સાથીએ મોક્ષી ધરાનની પુનઃકર્મના આરંભો.
સાથીએ અરબસ્તાનમાં પણ અમેરિકાએ રસ
લેવા માંડ્યો અને ધરાનમાં અંગ્રેજો પાસેથી
તેલનો અધિકાર હિસ્સો મેળવ્યો અને ધરાનમાંથી
અરબસ્તાનના માટે જૂમખ સમૂહ સુધીની
તેલની પાઇપ આંગ્રેજોને જોડે લાગમાં નાખી.
આજસંજોતે લેવા રહિયોતે તેમની જુલ
સમજ્યા અને તેમણે ધરાનમાંથી તેમની પ્રજાતિ
સોંપી લીધી.

રહિયોતેની ધરાનમાંથી પ્રજાતિને વહો
કંઈ બરી નહીં જોઈ રહ્યું હતું. તે આજ પણ
માને છે કે રહિયાની એ પ્રજાતિ વહોતે ધેરી
લેવા માટે છે રહિયોતે ધરાનમાંથી ઠળા કે
મીસમાં હાથપાડ મારકોસ સરકાર સ્થાપન
કરી. આમ એક પાંખેથી પસી તેજોએ
વહોતેની બીજી પાંખેથી પકાવ નાખ્યો છે.

દિગ્વિસ્તાર માટેની વ્યવસ્થા થયેલી રાજ્યો રક્ષિતાને હવે અનુકૂળ નથી બને એ સરતો તે ફેરવવા માટે છે એમ તુર્કી આરોપ મૂકે છે.

પહેલા વિશ્વયુદ્ધના અંતે મિત્ર રાજ્યોએ મધ્ય પ્રદેશમાં તુર્કી કીલ્લું રાખ્યું અને તેના પાયા પર બીજાં અગ્રમ રાજ્યો સ્થપાયાં. તુર્કી એ રક્ષિતાના વર્ચસ્વ હેઠળ આવે, તે મધ્ય એશિયાના બીજા રાજ્યોમાં રક્ષિતાની હબલગીરી તરત સાર થાય. ઇરાક અને ટ્રાન્સજોર્ડન રક્ષિતા વિશ્વ સદાકાર આપવાને તુર્કીને ખાતરી આપી છે, પણ આ અગ્રમ રાજ્યો સદાકાર દ્રષ્ટિએ ખાસ ઉપયોગી નીવડે નહિ એમ તુર્કી સમજે છે. તેથી તેને રક્ષિતા કે અમેરિકાના બે માંથી એક પક્ષે જવું રહ્યું અને તુર્કીએ અમેરિકન સદાકાર પસંદ કરી છે અને તુર્કીના જાનને પક્ષે પીપલ્સ પાર્ટી અને ડેમોક્રેટિક પાર્ટી રક્ષિત નીતિનો વિરોધ કરે છે.

અગ્રમ લીગના દેશોને ઉત્તેજ, તેમનો સદાકાર સાધી તુર્કીને દબમચાવી મૂકવાના રક્ષિત પ્રયત્નો નિષ્ફળ નીવડ્યા છે અને રક્ષિતાએ એવા પ્રયાસો હવે નાંખે ક્યાં છે. રક્ષિતાના અધને લીધે હજી તુર્કી દસ લાખનું સૈન્ય કાયમ સુસજ્જન પડે રાખે છે પણ રક્ષિત રાજ્ય નીતિમાં હવે પછોડા આવ્યો છે. મોરડોમાં મુસ્લિમોની મોટી પરિવહ નોંધાવવાનો કાયદો પડતો મૂકવામાં આવ્યો છે અને રક્ષિત મુસ્લિમોને હવે મોકલે દળાઈ કરવા જવાને ઉત્તેજન મળતું આટલું છે. રક્ષિતો પોતાની બૂલ સમજ્યા છે બ્રિટિશ તેમના મોટા દુસ્મનો નથી, પણ તેમના હિતની બાંહે અમેરિકા આવે છે.

જ્યાં વરસે માર્ચમાં મોરડોમાં પરદેશી મત્રીઓની પરિવહ મળે, ત્યારે સ્ટેસિને સિટિય પ્રધાન મેવિનને કહ્યું, “ મધ્ય એશિયાના પ્રદેશમાં બ્રિટિશ ફોજ રહે તે સામે રક્ષિતા વિરોધ ન કરશે માત્ર અમેરિકાની વચ્ચે ડબલ ન ફરી ”

આ અણસખ્યા કરારો જાને દેશી વચ્ચે રહેશે સમજ નહવા અમેરિકાએ ઇજાપત માટેની સુમેક સંબંધી વાટાપાટમાં સવાઈ જાનવા તદ્દપરતા જતાવી. પણ ઇંગ્લેન્ડ એ મદદનો સ્વીકાર ન કર્યો. તેજ પ્રમાણે ઇજાપતને રક્ષિતાને તેની માનવુદ્ધિમાં ઉત્તેજન આપતા અટકવા અને પેસેરટાઈનના પ્રશ્ન પર તદ્દન તટવ્યવતા દર્શાવી. પણ આ સ્થિતિ વધારે વજત નથી નહિ. સિટિયોએ આ કરાર છતાં અમેરિકા સાથે લાગીદારીમાં મધ્ય એશિયાના દેશોમાં વર્ચસ્વ રાખ્યું અને માસેસ યોજનાની પૂર્વ તેજારીની પ્રથમ સભામાં મોસોસિય બ્રિટિજમાંથી નીકળી નથી. ત્યાર પછી રક્ષિતાએ ઇંગ્લેન્ડ વિશ્વ આ બાજમાં સખત પ્રચાર રાફે કર્યો ઇજાપત, ઇરાક વિ. દેશો જોડે નવા કરારો કરવામાં આ પ્રચાર બાંહે આવ્યો તે સર્વેને વિદિત છે. અમેરિકન શાહોવાઈ સાથે મોકલવાની વિચારો રક્ષિતાએ આ દેશમાં ફેલાવ્યા.

આ જાન્યુઆરીમાં ઇંગ્લેન્ડે ઇજાપત જોડેના કરવાના કરારો માટે અમેરિકાની હોમોક સલાહ માંગી અને ઇંગ્લેન્ડ જામ પુલ્લી રીતે અમેરિકાના પાયામાં જરાપું. ઇરાકને લાકાઈ માટે સર્વ સાધનો આપવા ઇંગ્લેન્ડે સ્વીકાર્યું, છતાં ઇરાકે આ તહેનાયું ફેંકી દીધું ધણી ઉદાર સરતો આમજામાં ઇંગ્લેન્ડ ના બે હેલ્લ દતા. આ સરતોથી બીજા દેશો પણ ઇંગ્લેન્ડ અંબે આકર્ષાવે અને ઇરાકને આમ પંપાળવાથી ઇજાપતને લીતિ રહે કે અગ્રમ પ્રદેશના આગેવાન તરોડે ઇરાકને અંગેને ઠોઠી બેસાડશે. આ બધાથી ઇજાપત કરી અંગેને જોડે સુમેક કરે એવી અંગેનેની આશા હતી. આમ અંગેજ નીતિમાં પછોડા આવ્યો. જાજ પર્વત અંગેને પા. અજાદુસ્તાને મેટર સિરિયા જનાવવા માટે વચ્ચેના આપલ દના. તે હવે ફરી જ્યાં. મેટર ટ્રાન્સજોર્ડન જનાવવામાં પણ હવે અંગેનેને રજ નથી.

એમ બેલિને ટ્રાન્સલેડનના પ્રતિનિધિ
એને ક્યુ. આ નીતિથી આજ મુખી અલગ
રહેલું 'સિરિયા અંગ્રેજ પછે વળશે એવી
આસા રાખવામાં આવે છે. કારણકે પા. અલ-
ફરહાની 'મહાલ તેન ગમતી ન હતી. આ
વલગાઈ ઇત્તિ સીદ 'ખુ રાજ સી એવી
અંગ્રેજોની માન્યતા છે.

પછી મધ્ય પ્રદેશના આ દેશોમાં
ગાંધી આગેવાન તરીકે સારી રીતે કામ કરી
છે એમ નથી. એ આગેવાની અંગ્રેજો
પાકિસ્તાનને આપવા માટે છે. અંગ્રેજોએ
લશ્કરી દૃષ્ટિએ ડેળવેલા પુરો આ દેશમાં છે.
વળી અંગ્રેજોનું અહીં વર્તન છે. આ યોજના
નામાં તેઓ છુટી, છતાં અને અફઘાનિસ્તાનને
ખુ રાખશે, ખુ પાકિસ્તાન પાસે તેઓ
ખાતું કરાવી શકે એમ છે. એટલે મધ્ય
એશિયાના આગેવાન તરીકે પાકિસ્તાનને
રાખવું સાફ છે, એમ બ્રિટીશ મુન્સદોએ
મને છે.

હાલ તરત તો રશિયન શબ્દોનીતિ અહીં
વિભવવંત થઈ નથી, પણ હવે તે પ્રજાને
અંગ્રેજો વિરુદ્ધ ઉશ્કેરવામાં આવે ન રાખશે,
ઈરાકનો અસતેલ જમૂન રાખશે, અને
સિરિયા ને આ જૂથમાં સામલ થયું તો
ત્યાંની હથુમતીએને તે ઉશ્કેરશે વળી ન્યુએને
મદદ કરવાના બદલા દેડળ રશિયા પેસેરદાઈનમાં
કપારેક સામલ પછી થઈ જવ એવો અંગ્રેજ
અમેરિકનોને ધાક રહે છે. આજ લખી અર-
એને પધાળતા રશિયનો માટે ન્યુએને
કંઈ પ્રેમ નથી, પરંતુ અમેરિકનો-અમેરિકો
ન્યુએને મદદ ન કરે, તો દેખીતું છે કે તે
રશિયાની સહાય માને. આ સર્વ અંગ્રેજ
મુન્સદોએની જલુતરી બહાર નથી અમેરિકાની
મદદથી તેઓ રશિયાને પડેલી વળશે, એમ
તેઓ માને છે

★
★★

જયુપિટર જનરલ ઇન્સ્યુરન્સ

કું. લીમીટેડ

[હેડ ઓફીસ : મુંબઈ]

સર્વ પ્રકારના વીમાત્વ કામગીરી કરતી અમગણ્ય દિલ્લી વીમા કંપની
જિંદગી, આગ, મરીન, અકસ્માતના વીમા કે એજન્સી
માટે સહર કંપની

— ઉદાર શરતો —

લખો ના મળો :—

જી. આર. દેસાઈ

આજ્ય મેનેજર :

આગ્રિયા, આર રસ્તા-અમદાવાદ

ફ્રેન્કલિન રૂઝવેલ્ટ

૨. ૫. ૩

આદર્શવાદી અને વાસ્તવશીલ
જગતનેતા

"અરે નક્કર યશિ છે"

"એકાદ મિનિટમાં તેમું મજબૂત શરીર
નથી એવું મને એકવાર તો લાગ્યું."

"મારી ખાતરી છે કે અમને ઠીક ખમશે"

"હિન્ડિયાનો ઉચ્ચેષ ન કરો તો."

એટલાટિક સ્ટારની મુલાકાત પ્રથમે
પ્રાથમ મિનિસ્ટર વિંડસન સર્જિસ સાથેની
ફ્રેન્કલિન રૂઝવેલ્ટ પોતાના પિતાને વિપરના
રખ્યો હતા, ત્યારે પ્રેસિડન્ટ રૂઝવેલ્ટ જવાબ
આપ્યો, "કેમકે 'નજી, પણ હજી અમે
હિન્ડુસ્તાન વિશે વધારે વાતો કરીશું. અમારી
વાતચીતમાં જામી આવશે, ઇન્ડિયાનના
અને ઇન્ડોનેશિયા પણ આવશે અને આફ્રિકાના
સંરચનો પણ સર્વાન્કાર ન રહેશે. હજીપણ
અને ચેલેન્જરના વિષે પણ અમારે વાતચીત
કરવી પડશે."

"પણ તેની કુદીતર કાળની વાત કરો
ત્યારે તે કેવું વિષયતર કરે છે."

પ્રેસિડન્ટ જવાબ આપ્યો, "એવું કોરુપ્શન
છે. સર્જિસ એ કુદકાળનો વડો પ્રધાન છે.
યુનિયન ઇન્સ્ટીટ્યુટને તે આગેવાન રહે તો
વાનગીય પરિસ્થિતી કચળાંભવ."

અવિખના બનાવો જાણે રક્ષકપણે લેઈ
ચકતો હોય/તેમ રૂઝવેલ્ટ આગાહી કરી. પ્રેસિ-
ડન્ટના મત સાથે ઇન્સ્ટીટ્યુટ સમ્મત થયું અને
કુદકાળે જ સર્જિસને વડાપ્રધાનપણા
પહેરી દેઈ દીધા.

પ્રેસિડન્ટ રૂઝવેલ્ટની, સર્જિસ, સર્વાન
કાંઈ થયે, રેસિન વિ. સાથેની મુલાકાતોના
આ પુસ્તકમાં રસમય વિવેચના સાથે વર્ણનો
આપવામાં આવ્યા છે. પ્રે. રૂઝવેલ્ટના 'ઉચ્ચ

[[ઇલિયટ રૂઝવેલ્ટ ફ્રાંક આસેલ સાઉથ
પર એક દર્શિપાત]]

આદર્શો, ચર્ચિસથી સમ્માન્યો સાચવવાની
કાળજી, રેસિનની નિખાલસતા, ધિરિયારોનો
રશિયા પ્રત્યેનો તિરકાર, વૃદ્ધ આવ એવું
થયું રક્ષકપણે જાણવા મળે કે રશિયાનો
પ્રમાણિકપણે આંતર રાષ્ટ્રીય શાંતિ સ્થાપના રૂઝ-
વેલ્ટને સંપૂર્ણ સહકાર આપે છે જ્યાં
અમેરિકાની કુટિલ નીતિ અત્યવશ્ય નીવડે છે
એવી સત્ત-હાકોનો જાણી રશિયા વિષે પૂર્વ
પ્રકટી ખરાબ અભિપ્રાય બાંધી મેલેસાઓનો
મત પણ આ પુસ્તક વાંચી પરિવર્તન પામશે.

'કુદકાળની નીચે ત્યાં સુધી યુનાઈટેડ
સ્ટેટ્સ જગતને હોખ'કો કાટમાલ આપે છે.
તે અપવેશ જન્મે કરી રૂઝવેલ્ટ જગતને અપવેશ
ચામવો નથી. તેની આવી કાળજીથી પણ તે
અમેરિકાને મુકમમી સિગારી ચકતો નથી.
રૂઝવેલ્ટનો પુત્ર મુકમમીની એફિસમાં નોંધાય
છે, પણ વૃમાર પર વૃમાર હળી તે વિમાનજગમાં
સક્રિય ભાગ લેવા નોંધાય છે, સામાન્ય જન-
તાને એ વિષે પૂરી ખબર નહો. તેઓ જાણે છે
કે ઇલિયટ એફિસમાં કામમાં નોંધાયેલ છે,
તેથી રાજના હાલર સેધિ પાત્રીસેક હાલર કામ્યો
સૈનિક તરીકે નોંધાયો સહાય આપવા મળે છે.
સામાન્ય અમેરિકન નો નોંધમે વેઠે છે. તે
નોંધમે પ્રેસિડન્ટના પુત્રે પણ ઉદાવવા નોંધમે
'કાકરાઓ અમારા કાકામાં નથી' એમનો
કિંદના સાંકુ નેતાઓ ન કહી શકે ઇલિયટ
કુદકાળ પ્રદેશના કાચોના ફેટા સેવામાં રાખાય
છે, એ કાચોમાં રાકામેશોમાંના કાંટા જુગાનો
મરણ પામ્યા એવું તે નોંધમે કહ્યું હતું.

આર્નેસ્ટનાની મુલાકાત પ્રથમે કુદીતર
કાળ વિષે સર્જિસ જરા પણ રસ દર્શાવતો
નથી. રૂઝવેલ્ટને પ્રેસ રીપોર્ટરો સાવવા ના કહી

કેવળ જ્યાં સર્વિલ રીપોર્ટર ને ફોટોગ્રાફરોનું ટેણુ લઈને આવે છે। અને અમેરીકા પાસે કીજી મામલો બાબતે કોષ છે. છતાં તેની દાલમીરી હોયતો નથી. જેવરવાઈ જતાવી સર્વિલ કહે છે. "અમેરિકાએ જીવતા રહેવું કોષ તો મુકમાં કાપલું થયું. જોઈએ" રજવેસ્ટ અંગ્રજ એમ ન હવું ધીરજથી સાંભળી તે વિષય પછી સંસ્થાને સ્વતંત્ર બતાવવા અને આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારની છૂટકાટ રાખવા માટે આગ્રહ કરે છે. સર્વિલને દિલે મુકત કરવાની અને એમ્પાયર ટ્રેડ કારોનું વિસ્તારન કરવાનું રમાવું નથી. અને સર્વિલ હાજીટમાં કહે છે "મિ. પ્રેસિડન્ટ તમારે જિલિય સામાન્યનો નાશ કરવો છે." રજવેસ્ટ મેક્કમ રહે છે અને છેવટે આટલાઈટ આર્ટર યોજવામાં આવે છે. દિલે તેમાંથી નાકાત રાખવામાં આવ્યું નથી, છતાં સર્વિલ પાછળથી એવી વાતો કરે તે કડકાવું બુઝાવું છે.

ફેસાન્કાની મુલાકાત વખતે પણ પોતાનાં પુત્ર સાથે વાતો કરતાં રજવેસ્ટ સર્વિલ વિષેનો પોતાનો અભિપ્રાય જણાવે છે કે તે તેનું સ્થિતિમુસ્ત-Winne is a great man for-Strauss વાળું છે અને વધારામાં જણાવે છે, કે મોકન્ટ નેટનની મોકલતા અમેરિકન નિમ્ણાતો પર ભૂરકી નાખી તેમને છે તરીકે સહે એમ નથી. પુત્ર પિતાને કહે છે, "હિન્ડુસ્તાનની તમે વાત કરો છો, ત્યાં સર્વિલનું મોં કેવું મધ્ય જાય છે।" પ્રેસિડન્ટ મક્કમપણે કહે છે, "હિન્ડુસ્તાનને તરતજ સ્વરાજ આપવું પડશે. (India should have a complete liberty at once હિન્ડુસ્તાનની સ્થિતિની ખરી ચિકિત્સા કરી રજવેસ્ટે કહ્યું, "એ ફેસના મોકલે માત્ર મેજ વરુની રાંદ જોવાની કોષ છે. કર અને કુલજી "વળી મુખ્યનું નિદાન કરતાં રજવેસ્ટે કહ્યું, "ઈલિયટ, બ્રિટિશ, ફ્રેન્ચ, અને રમેની કામાન્યસાદો નીતિની વિષય

મટે જવાબદાર છે. જો તેમની આ દુશ નજર ન હોત, તો આને જોરિફન મુખકાને મુશવતી સૂચિ પર નિજાન આપવા ન પડત, "

રજવેસ્ટ વિમાનમાંથી ઉતરતાં જ એરાટ્રોમ આજળ કામ કરતા હજમીઓને પૂછે છે. તમને શું દારૂનું મળે છે? "પાંચ સેન્ટ" એ જવાબ સાંભળી પ્રેસિડન્ટ ખિલ મધ્ય ખાઓ જની જાય છે. સંસ્થાનેત્રી મરીજ રાખી તેમની મેની હાંટ મવાવવામાં આવે છે એનું જ્ઞાન રજવેસ્ટે કરે છે, તે સર્વિલને પસંદ નહો પડ્યું. સંસ્થાનેત્રી પ્રજાઓને જોતી સ્વામથી જતાવવા બ્રિટિશ, ફ્રેન્ચ કે કમ રાજ્ય કાંત્રીએ કશું કશું નહી એમ તે બારપૂર્વક જણાવે છે. મોરિસોના રાજ્ય જોડે સહનુમતિપૂર્વક રજવેસ્ટ વાતો કરે છે, તે સર્વિલથી સાંખી લમણ નથી અને વતારમાં પસો લાવવા તે અનેક પ્રયાસો કરે છે પણ રજવેસ્ટની મક્કમવાદો એ સર્વે નિમજ જાય છે. "પહેલું આર્નેન્ટિયામાં, પછી વેસ્ટિઅનમાં અને હમણા ફેસાન્કામાં મેં સર્વિલને રપખપણે સમજ પાડી છે કે જામે બ્રિટિશ સામાન્યનું રક્ષણ કરવા માટે લડતા નહીં"

સ્વતંત્ર ફ્રેન્ચ સરકાર નોમી તેના સરમુજ ત્યાર તરીકે સર્વિલ ક્રોલને નોમે છે, તે સામે અમેરિકાને વધી છે, રજવેસ્ટની મામણી જવા ક્રોલ મળવા માટે ફેસન્કા નહી આવતો એમ સર્વિલ કહે છે પણ પ્રેસિડન્ટના અલુનમ વચ્ચેને લઈને છેવટે સર્વિલ ક્રોલને બોલાવે છે. અમેરિકાને જિલ્લાને એ કામચલાઉ સરકારમાં રાખતા માટે જે જિલ્લાને ક્રોલ સાથે સરકારમાં હોવા માટે રજવામાં આવે છે. એ સાદો સરજ સેનાપતિ કહે, "ક્રોલ એવો આપ મુલકની Self-seeker છે!" છતાં રજવેસ્ટ એ જાનેને મરજી હોય કે નહિ હોય છતાં બેગાકરી ફ્રેન્ચ સરકાર રમવા ફરજ પાડે છે.

કેસાળમાંથી મિટિંગ વખતે રૂઝવેસ્ટ દુસ્મનો માટે બીનશરતી શરુઆત, unconditional surrender ચબ્દ પ્રથમવાર યોગ્ય છે.

૧૯૪૨ થી જનરલ આર્થરનવેર પશ્ચિમ યુરોપમાં બીજી કન્ટ ઉઘાડવા માટે કહે, છે રોસિનની પણ એવીજ મામણી છે, છતાં ઈંગ્લેન્ડ મોટા બચે. સ્થાવી એ યોજના કરી દુરોધી મુસલતવી રખાવે છે. અહીં કાસ્ટુ એ છે કે અર્ચિસને એ પસંદ નથી. શરુઆતમાં તે રશિયનો જર્મન સામે ટકી રહે એમ તે માનતો નથી. તેથી તેમને વધારે શસ્ત્રાસ્ત્રો ન આપવા રૂઝવેસ્ટને આમ્રદ કરે છે! અને વધારે સામગ્રી ઈંગ્લેન્ડને આપે એવી તે મામણી કરે છે. ઈંગ્લેન્ડને આપેલો સરળમ માત્ર સમદ કરી અકાયા કરે છે, પરંતુ રશિયાને આપેલી ચદ્દ તાર્કાસિક દુસ્મનોના સામે વપરાય છે એમ રૂઝવેસ્ટ સમજે છે. રશિયનો ટકી રહે છે. તે જોઈ અર્ચિસ અભારાય છે રશિયના ગાલનમાં દાખલ થાય તે પહેલાં અર્ચિસ અમેરિકનો ત્યાં જાય એવી અર્ચિસની ઇલ્ટ ઇચ છે તેથી તે પશ્ચિમ રણમાંથી લડાઈ જીતી કરવા ચાહતો નથી પણ દક્ષિણ અને મધ્ય યુરોપમાં દુમસો રાજ કરવા માગે છે, અર્ચિસની આ ચાલ અમેરિકનોની નજર બદલ નથી અને પ્રેસિડન્ટના મહત્તમ નિર્ણયને છેડે અર્ચિસને સ્વીકારવા ગે છે પણ એ વિના જીતવા એ મોસમાં કુમસો કરે છે, એન્ટીફેસીસ્ટો ને જર્મનો સામે લડવા હતા તેની સામે મોરચો માંડે છે એ રૂઝવેસ્ટને મચ્છુ ન હતું. આ જનાવો સામાન્યવાદીઓ કેરા પ્રપચી હોય તેનો સારો ખ્યાલ આપે છે.

તેહગતની મુદ્દાકાત વખતે પ્રે રૂઝવેસ્ટ રોસિનના અતિથિ તરીકે ગે છે. કુપ્પ વિશ્વમા પછી રોસિને મચ્છુગિયામાં દાખલ ન કરવી એવી મામણી કરે છે. રોસિન કહે છે કે અર્ચિસને એ

તેનો ચીનના ઘણાં છોડી દેવા અને અર્ચિસ સર્વપક્ષી સરકાર સ્થાપવી અને સોવિયેટ સરકાર દુનિયાના રાષ્ટ્રોએ સ્વોદારવા આમ રોસિન આથી મામણીઓ કળુસે છે અર્ચિસ તુકોને વિમદમાં મિત્ર પક્ષે જોડાવા માટે આમદ કરે છે-તુકો નેટલો કળુને કરે, તેટલો જાત રશિયન કળુમાં જોડો થાય એવો તેનો હેતુ છે. પણ તુકો વધારે શસ્ત્ર સરળમ માગે છે તુકો પાસે પુષ્કળ સામગ્રી છે. અને વધારાની મામણી એટલા માટે તે આગળ ધરે છે કે કુષ્માત્મ કળમાં તેને તે ઉપયોગી નીવડે રૂઝવેસ્ટ તેની રમત સમજે છે અને તુકોને વિમદમાં જોડાવા બીલકુલ આમદ હતો નથી અર્ચિસનો ઇચ એવી છે કે એશિયામાં જપાન સામે મજબૂત લડાઈ આપવી પણ રૂઝવેસ્ટ કહે છે કે પહેલાં હિંદુસ્તાને હરાવો પછી જપાનનું ધષ્ટ રહેશે. હરકરી નિષ્ણોતોનો પણ એવોજ અભિપ્રાય છે. જમી અને હિંદના સામ્રાજ્યની અુચ્છને શીઠ છે એમ અમેરિકનો જાણે છે. વળી અમેરિકનો ટાપુ પાંચી ટાપુ પર આક્રમણ કરી આગળ વધે તે અર્ચિસને પસંદ નથી. ટાપુઓની પ્રજાગેની વિરોધનો અર્ચિસને કર છે. પણ તે અર્ચિસને માફ અમેરિકનોએ તેની સરકારોને પ્રજાને રજા નહતી એટલે તેમનો ટન સરકાર મગરો એવી અમેરિકનોને ખાતરી છે જમીમાં પ્રજા અર્ચિસ વિરોધી બની હતી, તેથી સ્વાભાવિકરીતે અર્ચિસને આવી ફેરોત રહે! અધમાનનો કળુને હોવા માટે અર્ચિસનો આમદ તદ્દન નિરસક છે એમ રૂઝવેસ્ટ માનતો,

રોસિન એક માટે ચિદિસ રહેનચાહે મોઢલેલી તસ્તર તેવી સમર્થજી વિધિ, આ ત્રણ આગેવાનોએ એક બીજાને આપેલા ખાણ તે વખતના કંઈ રમુજ ગણતો, નિષ્ણોતોની મીટીંગ વખતે દીઠ ગાદિલી આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવી છે.

જનરલ માર્શલ દલીલકરી ચર્ચિયનો વિગ્રહ કરે તે ચર્ચિયને જરા ફરજ નથી. ફ્રેન્ચ આંતરજાતીય અને માર્શલ માત્ર પ્રજા આંતરજાતી ચર્ચિયનો આંતરજાતી નથી અલગ રહેલો તે નીચરપણે સ્પષ્ટ વાતો મને જાણે ત્યાંથી ચર્ચિયને કહે છે. ચર્ચિય રોલીનને mighty રોલીન કહે છે અને તે ચર્ચિયને my Fighting Friend તરીકે કહે છે.

આ પ્રજા આગેવાનોની હેલ્થી મિટિંગ માટેમાં રાજવામાં આવે છે, તે ચર્ચિયનો બીજાકુલ અમલ નથી. દુનિયામાં સૌથી તે રોલીન સ્થળ છે એવું તે કહે છે, પણ ફ્રેન્ચની તપાસમાં એ સ્થળ સાદું છે એમ જાણવા મળે છે અને ત્યારે ફરીથી રોલીનમાં બેગ મળે છે. મુનોને સંમતિ આપવા દોષ તે આ પ્રજા દેશ પાસે વીટાની સત્તા આવરણ છે. એમ ફ્રેન્ચ માને છે. દુનિયા બારમાંથી સામાજિક વાદનો નાશ કરવાની અને લાંબા સમય જમતમાં સાંતિ પ્રાપ્તિ એવી યોજના ફ્રેન્ચ પાસે છે અને ત્યારે-એ સર્વ સ્વીકારે છે એક બીજાની સમજમાં અવવાથી વિચવાદ કેવી સરળતાથી રાણી, સકાય એ ફ્રેન્ચે કરી જતાઓ; પણ એ મુદ્દાન નર અવધાન પામ્યો અને વામનો સત્તામાં આજ્યા.

પ્રમુખ વિરોધ, આંતરિક સેદો નાજા મુખવિગમની નકરી કરેલી કરવો માત્ર રોલીન માર્શલ કોશવને પહેલાથી પણ ઇચ્છા-કે કે અમેરિકાએ એ કરવો આઈ અમેરિકાને મોકલો નહીં રોલીનને આપવા નકરી કરેલો પ્રેરે, પણ વિશ્વન કરી અમેરિકાન અંગ્રેજોએ તેને આપ્યો, ચીનમાં અંગ્રેજ નોકારો-ચના વહાણો દાખલ ન થાય એમ નકરી કહું હવ. ખર્તા તેજ વહાણો પહેલાં ત્યાં દાખલ થયાં. હાર્ડનસ સમજી અંગ્રેજોનો, રોલીન પ્રત્યેના

વિરોધને અમેરિકાએ ઉત્તરેલો. ઇચ્છામાં પણ એવી જ મુશ્કેલી થીલી કરી અમેરિકાએ અંગ્રેજોનો પણ લોધો. રોલીન અને ઇચ્છા વચ્ચે આવાધીલ તરીકે પદ લઈ રહ અમેરિકા ઇચ્છા-કે પણ કર મનુ અને જમતમાંનીને જમતમાં કરી એવો ઉચિત અમેરિકા પર આરોપ મૂકે છે. એ સંમતિ લેવાકે સંમતિ દીલો અને સચોટ વિચારો આપી છે. આ પુસ્તક અને સમજ વેલો લખેલું છેલ્લું પુસ્તક 'અમેરિકા કો રસે' વાંચી જાણી શામજન્યતાની કરવો. વર્તી સકાય છે અને રોલીન નીતિની પ્રમાણિતતા વિરે વાચકને આશ આપે છે.

માલીકા—

કે. ડી. ડોંગર કં.

મુંબઈ ૪

૩૫૫૧ જનરલ ઇન્સ્યુરન્સ કું. લી.

ચેરમેન : શેઠ બી. એમ. ખીરલા

પ્રિન્સિપલ એજિસ્ટ્રાર, ૨૨, ફ્રિયાજંગ, દિલ્હી
 કાવના કોમ્પાનીના સમગ્રમાં પણ કંપનીના ગિન્જરુચ. કુલે ૧૬૪૭ માં બરખાદ કોલું
 રૂ. ૩,૭૫,૦૦,૦૦૦નું જાણીના લીસાનું મમકાન.
 દરેક પ્રકારના વીમાઓ જામતી સંપૂર્ણ સફર સ્વેચ્છી સરવા,
 જેની જાણાઓ બાપા દિલ્હીતાનમાં આવેલી છે.
 વીમાના ક્ષેત્ર ચૂકવવામાં ખસી જ કદારનીતિ.

એજન્ટો માટે કમાણીની સુંદર તક

સહ્ય જુરર લખો :—

મી. બી. કે. સેતલવડ,
 જનરલ મેનેજર
 ઇન ચાર્જ બોમ્બે રીવીઅ
 મેંક ટીક, ફોર્ટ, મુંબઈ

શ્રી. ત્રીભોવનજીસ કે. ખરેલ
 પ્રાન્થ મેનેજર (નામક)
 દીવાળી સુવન, રાવપુરા,
 વડોદરા

શ્રી ભારત વિજય મીલ્સ લિ.

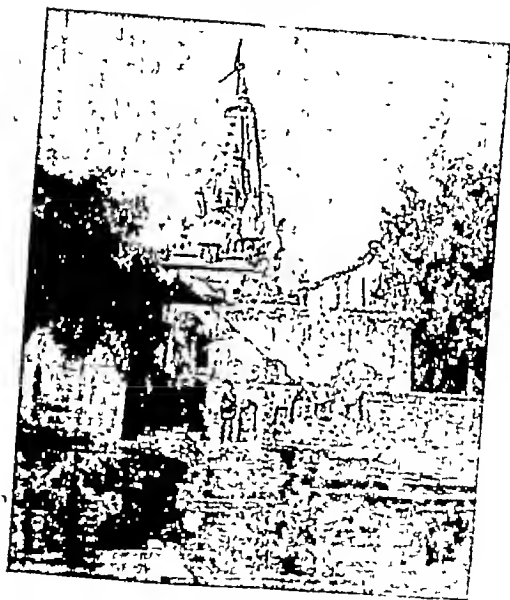
(ક લો લ)

ઉત્તમ અને ટકાઉ

કા પ ડ

એજન્ટસ : રમણલાલ ચંપકલાલ એન્ડ કું.

પૂર્ણ

સમનાથ મહાલય]

[પાના ૮૮]

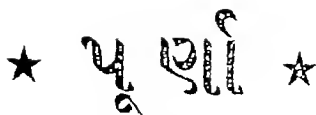
અનુક્રમ

૧ સોનાનો કમરબદ	શ્રીમતી ગજરાયેત મ. નાયક .. .	૪૩૫
૨ મહારા સદિત્ય સ રમરણો	શ્રી રમણસાલ વ. દેમાઈ	૪૩૬
૨ ઢાળા પાણીનો કેદી	શ્રી ' પ્ર	૪૪૩
૪ શ્રોત્રસળાનું દર્શનિક	શ્રી ભરતભાઈ બાનુભાઈ મહેતા. . .	૪૫૩
૫ અણુધાર્યે અંત	શ્રી પંડિત ..	૪૫૬
૬ હોઠરીએથી શા મારે પવિત્ર ગ્રેવ તોઈએ ? શ્રી ' હટારસ '	૪૬૦
૭ આંતર રાષ્ટ્રીય રાજકારણ	શ્રી પ્રદુલસચદ્ર ગાહ	૪૬૪
૮ દિંદી રાજકારણ	શ્રી પ્રદુલસચદ્ર ગાહ	૪૬૮
૯ સમાગમના	૪૭૦

૧. ૫. ગણેતા
આનંદપુરા-વડોદરા.

[જુન, ૧૯૪૮]

પ્રાથમિક અવાજમ શા ૫-૦-૦
- છુટકે પ્રતના શા ૦-૮-૦
પરેસ મારે શા ૧ ના

॥ પૂર્ણા પૂર્ણજલા સમુદ્રમદિતા કુર્યાન્ મદા મંગલમ્ ॥

પુસ્તક, ૨]

જૂન ૧૯૪૮

[અંક, ૧૧]

સોનાનો ઠમરખંડ

[અક્ષિત જિજ્ઞાસની રૂપકથા]

ગજજીવેન મ. નાથક

મિનારાવાળા શાલમીસ શહેર તરફ જતા એ માણસો ભેગા થયા. પાછલા પહેરે તેઓ એક વિશાળ નદી આગળ આવ્યા. નદી ઓળંગવાને પૂર્વ ન હતો. તેઓએ તે વરીને પાર ઉતરવું જોઈએ અગર બીજો કોઈ રસ્તો શોધી કાઢવો જોઈએ. પણ કોઈ બીજો રસ્તો હોવાની તેમને ખબર ન હતી.

તેઓએ એક બીજાને કહ્યું, “આપણે તરી પાર જઈશું. નદી ખાસ કંઈ મોટી નથી.” અને તેઓ નદીમાં પડ્યા અને તરવા લાગ્યા.

નદી, તેનાં પાણી અને પ્રવાહોથી પરિચિત માણસ અર્થે જઈ પાણીમાં ખેંચાવા લાગ્યો, પણ બીજો જે અગાઉ કદી કયાંય તર્યો ન હતો, તે સીધો નદી ઓળંગી ગયો અને સામા દિનારે જઈ થોડો પોતાના સાથીને પાણીમાં ખેંચાઈ જતો જોઈ, તે નદીમાં પડ્યો અને તેને તે સહિયુક્તામત પાર લઈ આવ્યો.

પ્રવાહમાં ખેંચાઈ જતો હતો તે માણસે પૂછ્યું, “પણ તમને તરવા નથી આવડતું એમ તમે મને કહ્યું હતું તો તમે વિશ્વાસપૂર્વક નદી કેવી રીતે તરી શક્યા ?”

અને બીજાએ જવાબ આપ્યો, “આ મારી કેટે વાધેલો ઠમરખંડ જોયો ? મારી પત્ની અને સત્તાન માટે આપુ વરસ રળી ભેગી કરેલી સોના મ્હોરો એમાં છે આ પટામાં રહેલા સોનાના બારના આધારે હું મારી પત્ની અને સત્તાને જઈ મળવા નહીં તરી શક્યો. હું તરતો હતો, ત્યારે મારી પીઠ ઉપર મારી પત્ની અને સત્તાનો હવા.”

અને જન્મે માણસો શાલમીસ તરફ સાથે આગળ આવ્યા.

૫-૩૭ બાપાના દિવસે ઉપર ઉપકાર બધા બધા છે એની શક નથી રાજમયાઓએ યિગ્ચાથી અસરો કરી છે, અને ૫-૩૭ બાપાએ પણ પોતાની અસરો અહિં કરી છે એમ કહેવામાં આપણા દેશાભિમાને ખાસ લાંબા લાગે એમ દેખાતું નથી ફારસી બાપાએ બાદશાહી સમયમાં રાષ્ટ્ર બાપાનું મહત્ત્વ લેવા માંડ્યું હતું, પરંતુ પ્રાન્તિક બાપાઓએ ફારસીના ગંજ મહત્ત્વને રાખી તેને પ્રગણવનમાં બંધુ જોડે ઉતરવા દીધી નહીં. એટલું જ નહીં, દિલ્હી બાપાને ફારસી લિપિ આપી કેટલાંક બાપા લખ્યો અને રાષ્ટ્રો ફારસીમાંથી લેખી લેખ લોક નવી ઉદ્ધુ નામની બાપા ફારસી સ્લામે જોવી કરી દિલ્હી બાપા સ્વાત્ત અને સાસ્વી લીધું

૫-૩૭ બાપાએ ગંજબાપાની દિલ્હી કેટલીક મહત્ત્વની સેવાઓ કરી એ પણ પ્રગ્ન બાપા નથી જની એ સાચું એમ તો સસ્કૃત પણ પ્રગ્ન બાપા ખરેખર દત્તી કે કેમ એ સંબંધમાં મતભેદ છે જ સસ્કૃતની માફક ૫-૩૭ બાપાએ પણ વ્યાપક જની ફારસીના દિલ્હી કન્યાકુમારીમાં જોળખાવ્યો, અને કલકત્તાના બજાણીઓની જોળખાવ્યું ગુજરાતમાં પણ આપી-જે ૫-૩૭ બાપાનું અન્તિત્ત્વ ન હોત તો સસ્કૃત સિવાય રક્ષ ગણાતું નહીં આખા દિલ્હી સમયવાતુ માચુ ભાત ૫-૩૭ બાપાએ દગાચુ એ પરિચિત ખરેખર સચક છે.

૫-૩૭ બાપા દિલ્હીનાતમાં દાખલ દરનાર મોકલેતો ઉદ્ધેશ બસે રાજ્યને જરૂરી કાનૂના કે ન્દાના અમલદારો ઉપગવવાતો લેવા-ને કે પશ્ચિમના વિચારો, આચારો, વિજ્ઞાન અને અંતે ધર્મ પણ એ બાપાદાગ દિલ્હીનાતમાં

દાખલ કરી શકારો એવો ખવનિ પણ એ પ્રવૃત્તિમાં ગ્રહેલો છે ખરો. છતાં બાપા દાખલ કરવાથી એકલા કારકૂતો જ બકાન અને નેતાઓ નહીં, એમ બનવું અસંભવિત હતું. વર્તમાન દિલ્હીના ધર્મવાઓ ૫-૩૭ બાપાના સાંગ જાણકાર હતા એ પરિસ્થિતિ તરફ આખીઆમણું થઈ શકે એમ નથી સ્વામી દવાનક કે કવિ હસપતરામ જેવા ૫-૩૭ ન જાણનાર સરકાર સ્વામીઓના અપવાદો અત્યંત જૂન છે આપણી સર્વ પ્રકારની નેતાંગીરી ૫-૩૭ બાપાદારા ધ્યાન છે એ સમજવા વગર ચાલે એમ નથી.

આપણું દેશાભિમાન હવે ૫-૩૭ બાપાને ફાસલ આપવા ઉતાવળ જની ખુબ છે એ ઉતાવળ સ્લામે આપણા સિદ્ધાંતપ્રધાન મીઠાના, અણુલક્ષ્યમ આકાંક્ષે હમણું જ ધરેલી લાલ-બત્તીની માદ ગાંધવા સરખી છે ગંજ કરતાં પણ બાપા વધારે લાંબી છવે છે, અને તેની કેટલીક અસરો કામગીરી ગંજી જાવ છે-બાપા વિદાય લે તો પણ દુઃખમાં કઠીએ તો ૫-૩૭ બાપાએ

- ૧ એકલા અપી-જેને લીધે પ્રાન્તિક કિત-તાઓને જોળાંની જવાતો એક સરસ દોર આપણે કાંધ લાંબી ગયો,
- ૨ ૫-૩૭ બાપાનાં સાહિત્ય, ફિસસુરી, અર્થશાસ્ત્ર અને વિજ્ઞાનનાં દાર આપણી પાસે ખુદલાં મુક્યાં,
- ૩ આખી દુનિયાતો લક્ષમજ પરિચય કરાવ્યો, આપણી હિંદી અટકથી અટકી જતી હતી તે દિલ્હીમાં એકે એકે વિશ્વઆપી બનવા લાગી,
- ૪ આપણી ગાંધીકાવનાને ઉત્તેજીત કરી નવી દુનિયાને અનુકૂળ સ્વરૂપ અપાવ્યું.
- ૫ સર્વને બેદરબારદિત આમનજ આપ્યું બાદાણ જ બસે અને અતજ નહીં

એવું વલણ અટકી બસુ ધર્મ' હાથ
બસુતરના ગંધી નથી'—જે સંસ્કૃત શિલ્પકર્મા
હતી

૬' એક નવો વર્ગ ઉત્પન્ન કર્યો જેને
ઈન્ડિયન હબતા ગાજવડીવટની માદિતી
મળી, અને જેમનામાં ઈન્ડિયન અધિકારી-
ઓની સરસાઈ કરવાની અભિલાષા ભરી
૭ પ્રાન્તિક કાપાઓએ ઈન્ડિયન સાદિતનો
પૂરો જાલાકાર ધારણ કરી લીધો.

આ અસરો જાણી બુદ્ધિય એમ નથી,
શુભાવાને પાત્ર પણ નથી આપણી તકગર
ઈન્ડિયન શિલ્પકર્મી પદ્ધતિ સ્થાપે હોય, ઈન્ડિયન
કાપા સ્થાપે નહીં એના તો આપણે
ઉપકાર જ મળવા પડશે. દિલ્હી, દિલ્હી
પ્રાચીન ધૌરવત્ત પણ જ્ઞાન અને જ્ઞાન ઈન્ડિયન
કાપાએ ઉપજાવ્યું' કહીએ તો તેમાં દરકત
ન રહેવાય.

પરંતુ ઈન્ડિયન કાપવાની મ્હારે ચર્યાત
કરવી પડી ત્યારે જાણા ઈન્ડિયન કાપવાની
મહત્તાના ખ્યાલ મને તલપૂર પણ આવેલા
નહીં એવા વિચારો એ ઉમરે આવવાનો
સંભવ પણ હું સ્વીકારતો નથી—નિહાન મ્હારા
જેવા સામાન્ય ધરતરના પ્રાણી માટે! સાત
વર્ષે સન્ન્યસ્ત હો એ સદગચ્ચાર' મને હું
સી-તેર વર્ષે પણ સન્ન્યસ્તી જનીત કે કેમ તે
હું બાજુતો નથી—જો એટલું' હાંલુ છવન હશે
તો. એટલે ઈન્ડિયન કાપતી વખતે હું I. O. S
ધવાનો હું, કાઉન્સિલર જનવાનો છું, મહાન
અમલદારી કરવાનો છું, દેસનેતા થવાનો છું,
અમર ત્રીજા જનજનો પણ લેખક થવાનો છું
એવો! ક્યો જ ખ્યાલ બસુતરની ચર્યાતમાં
આવ્યો ન હતો.

એક તો નાજર કોમમાં મારો જન્મ,
એટલે બસુવું જોઈએ એવી માન્યતા હાલવામાં
આવતી મરી. નાજરે બસુવું જોઈએ જાને
બીજાએ નહીં એવી કોઈ કાવના એમાં ન હતી.
પરંતુ અમુક કોમ—નાજર, બ્રહ્મસૂત્રિય, દાવરથ

જેની—ને તોફારી સિત્તાવ બીજા જમ જ ન હોય
એવી માન્યતા બાપક હતી, અને તે હજી સુધી
સાચી પણ પડી છે એવો કાવ મને ગમે છે
ખરે. આપાગમાં કોઈ નાજર યાદ, મહત્તમ
કે બીજા હજી બન્યો જવડો નથી

નાતપણમાં આરુ સરીઝ એકવડુ હતું
એકવડીયા સરીરવાળાને ધર્મમાં સફળી સહા-
નુભૂતિ મળે છે એટલે સાધારણ રીતે હું બધા
કહું' તો જસ એવી સામાન્ય વૃત્તિ સફળી
માફક મારા જેવાને બસુકળ જ સહ પડે.

આમ અમારી કોમમાં જન્મ પામ્યાની
સિદ્ધાંત તરીકે બસુવું તો ગણું જ! જસાગ
વખતે નિરૂપયોગી છવન બાળવાને જાહે
જેવણી લેવામાં સમજ બાળવો એ પણ જોડ
નહીં. જોવાનું શુભગત અધાવવા જેવી સ્થિતિ
આવે એવો જેવણીનો ઉદ્દેશ કહી શકાય.
ધસાતી દેસાઈખીરી છવનખર્ચ' પૂરો પાઠ એમ
હતી નહીં. એટલે 'નોકરીનો બાદર' પણ
એમાં રહો હોય ખરે ઉપરાંત ઈન્ડિયન
કાપેલાઓ રોડખર્ચ બોલે છે, રોડખર્ચ કપડાં
પહેરે છે, અને રોડખર્ચ ચામે છે એ સ્થિતિનું
જ્ઞાન પણ આર્થિક જનુ સહુ જાણે
છે એટલે મારે બસુવું જ જોઈએ એવો
દેખાદેખનો ખ્યાલ પણ એમાં રહેલો
હોય એ સંભવિત છે આખાપ મહુ મમકી
આપીને બસુાયે એવાં ન કર્યાં, ને કે કહી
કહી બસુકાગ સગી મ્હારા કે પડોશીના
ધર્મમાં અપાતી નિરક્ષરતાના પેરા બલિષ્ઠની
આમારી પણ એ ઉમરમાં અચર કરે કે કેમ
એ સંકલનો વિષય છે. 'નહિં જાણે તો બીજા
માણી પડશે!' અથવા 'નહિં જાણે તો
ચારને રોર, જોવાળીયા!' એવાં બાવિ સૂચ-
નોપી કોઈ બસુ હોય એમ હાથગું નથી.
એકદરે આમ તો જિખારીઓ આર્થિક હોય
છે. કાળા બલ્લરમાં કોઈકપરિત જનતા ચાકુ-
કારાને જિખારીઓનો એક મહા અસરકારક
વર્ગ રહેવાય કે નહીં એની સર્ચમાં આપણે

ભલે ન ઉતરીએ હાંચ મંજિતો અને લેના
અમલદાર બિખારીની કોટીએ આવે કે કેમ
એ વિષયમાં વાદવિવાદ ભલે ન કરીએ. પણ
બિખારીની સાચી ડાપલેઈફ્ટતા બિખારીઓ
સદુને આર્થિકજીવન લાગરી-ખાળપણમાં તો ખાસ
ચિત્ર વિચિત્ર કપડાં પીટી, ત્રિશૂલખંપર ધાગણ
કરી ધુધરા અણખણાવી 'આરસેક' પ્રદારતો
ખાતો અગર કડીઓ ભરેલા સોવા કે સર્પાકાગની
લાઠડી ઉઠામી 'એક પેસા લઉં જા-સો ગાલી
લઉં જા' ની સીગ્નેચ કરતો ફકાર મ્હને
આજ પણ આર્થિક લાગે છે, અને એવો
વેલ ધારણ કરવાની છુપી છુપી અતરંગી
ખીન્ને કાંઈ નહીં તો નાટકમાં પણ વેશ લેઈને
પૂરી કરી શરો ખરી!

અવશ્યમાં પ્રાન્તે પ્રાન્તે પ્રધાનો કીક
પ્રમાણમાં વધ્યા છે. અને લોકસ પકાંતે ધારણે,
કાંઈ ઉદ્ધાટન ખાતર, ખાતમુદર્ત અર્થે,
કોઈની છબી ઉપરતો પડે ખસેલા અગર
કાંઈ નહીં તો નખતાપૂર્વક માનપત્ર ત્વોકાગ્યા
તેઓ ફરે છે પણ કીક પ્રમાણમાં તેઓ ડહ-
દારના શીખીન નથી એમ આપણે જરૂર
કહી શકીશું. ધારણ અનર્થે, કાઉન્સિલરો
કે અમલદારોને અધાર્તા ડહદાર અભેના
તેમનાં વાજબાણમાંથી એક વખત અગ્નિ
ખગતો હતો અમલદારોની પણ આખ અગ્નિ
અગ્ર એટલા ડહદાર ઉપરાવતા આ પ્રધાનોને
નિદાણી મ્હને વાગવાર વિચાર આવ્યા હો
છે કે મજાગ અગર ચક્ર લોકના અગ્રણ્ય
સમૂહ આગળ એક પ્રધાન અને એક ખાખી
કે ફકારને જ્યાં રાખી તેમને દહેવામાં આવે

'આમાંથી તમારી દૃષ્ટિને વધારે ગોગ
લાગે એવી વ્યક્તિને ડહદાર સમર્પો.'

તો તેઓ કેને પહેલાં ડહદાર આપગે
મને હો છે કે તેમની પસંદગી બિખારી
વર્ગમાં જણાતા અસીગી કે કાંઈ ઉપગ જ
ઉતરશે. છુલ્કિની સગમાગણો આ પ્રગ
નથી. બિખારીઓની અગ્રગંભીરતાનો પ્રમ છે.

વળી ક્યા ખાળકે બિખારીઓના અનુ-
કરણમાં 'રામલીલા, પગલુ ગમલીલા !'
અથવા

'હુ તો તારી સેવા કરેલ મેવા વાલ.'
ખામુ નહીં હોવ !

એટલે ન અણવાથી બીજા માણવાનો
સ્થિતિ ઉત્પન્ન થવાનો હો વિચાર્યોને લાભતો
નથી એટલે એના અગ્રમાં એ દરમ્યાં એક
અમત વધાગવાની તક મળે છે

વળી ડાપામાં અનેક અણવાસો વાજવામાં
ખાલે છે કે અણવાઓ હગતા બિખારીઓ
વધારે મનિક હોય છે !

અને લાણવા છતાં બિખારીની સ્થિતિએ
પહોંચતાં કેક હમનસીજ માનવીઓ નજરે
પડે છે !

માનવગતમાંથી બીજા જ સમૂહી અદસ્ત
થાય એવું બાણતર હણુ બાણવામુ નથી-
બિખારીઓ વિશ્વ કલકર નેહાઈ ઉપાડવા
છતાં ! સાંપણ અને નાખોરી ન્યારે ફેલિને
લાલક ગુન્હા અણારી તારે બીજા અદસ્ત
થવાનો સમય ખરો !

અને ન બાણતર રોગ અરનાર જોવામાં
ઉપગ તો દવે કવિઓએ કવિતા લખવા માંડી
હો ! નહાનાલાસે વર્ષો પહેલાં ખામુ હણુ' કે

'ધણુ લેઈને આપ્યા વન ખાળ જોવાશેર,
ગાયો લેઈ જામે એ આથી સીમમાં.'

નવીન ચિત્રકળા પણ જોવાળોનું અગ્ર
અન્માન કરે છે કવિતા અને ચિત્રના નાલક
ખતનાગ જોવાળીયાને પછી અગ રાનો !

અને દવે તો ખેડત કે જોવાળ થવા માટે પણ
શિશુજીની ભારે જરૂરિયાત બની થઈ છે. કૃષિ
જોરણ દવે ક્રિસ્તુગેટના શિશુજી વિષયો બની
રતા છે એટલે નવા દિંદમાં અગ્રા વગર
ખેડત કે જોવાળ બની સકાય એમ ગણુ નથી.
દરેની દુનિયામાં અમણને બીજા માણની પડગી
અગર ટોર માગવા પડગે એવો અગ ખતાવવાની

જરૂર ગંદી નગી બીખનુ પણ સિદ્ધાંત બાપ-
નારી સરથાઓ નથી એમ ન માનવું ।

સહુ બણે છે માટે બાપણે બહુવુ એ જ
તત્ત્વના બળે વુ ઈશ્વેશ શીખવા પ્રેરાયે હોઈછે
અર્થિતાર્ય અધાવવા માટે બહુતર ઉપયોગી
નીવડે છે એ માતા પિતા જરૂર બહુતાં દર્તા.
મારૂં પોપણુ માગ માતા પિતા કરતાં દર્તા
અને બાવિ પોપણુમાં ફેટલા પેસાની જા માટે
જરૂર પડશે એનો કમો જ ખ્યાલ મને ન
હતો ફેટલાક મહાપુરો આદર્શો સાથે જન્મે
જે અને તે સિદ્ધ હોવા પાછા તેમની બધી
જીવન પ્રવૃત્તિઓ સકાન્ત થાય છે. ફેટલાક
મહાન યવા સર્જનવા પુરો જીવનનો કાર્યક્રમ
નક્કી કરીને જ ન્દાનપણથી આજીવ વધે છે,
અને કેળવણીના સિખરો સર કરતા કરતા
જીવનનાં તુંગો ઉપર વિગત મેળવવાની તાકાલ
ફેગવે છે. ઈશ્વેશ પહેલી ચોપડી બહુતી
નખતે મ્દારે કાંઈ આદર્શ ન હતો તેમ જ મ્દે
કાંઈ કાર્યક્રમ પડી રાખ્યો ન હતો પહેલા
તર્જમા આવવુ છે, કે લાખોની કમણી કરી
મેળ જીવણી છે એવો કાંઈ પણ પ્રકારનો
આદર્શ, ખેવ, કમળ તારે હોય એમ લાગતું
નથી. મ્દારાં માતાપિતાએ પણ એવું કશું
ખેવ મ્દાગમા ઉરફેરેલું નહીં. માગ પિતા
બારે Democrat-સ્વચ્છરુતિનાં દિશાવતી
દવા અને એક સરસ Rationalist-શુદ્ધિ-
વાદી હોવાથી સમજ સમયનુ કામ કરી લેમે
એમ માની મારા ખબ્બાસમાં બહુ રસ સેતા
નહીં- જે વહીસોનો રસ મણીવાગ કપગ
જખસરપ સ્થ પડે છે. એટલે અનેક સામાન્ય
વિદ્યાર્થીઓ મારૂં વજર આદર્શો બહુવાનુ મ્દે
ચરૂ કર્યું.

ઈશ્વેશ ન હોવા આવડતું તારે મને એમ
લાગતુ કે ઈશ્વેશ લખાણુ લીટા કઢાકવામાં
જ આવી જાય એક દિવસ સ્વેટ ઉપર મે
ફામે તેવા લીટા કઢાકી પિતાને બતાવ્યા મને
ખાતરી હતી કે આમાં બૂસેયુદે ખજુ કાંઈ

ઈશ્વેશ અધારો આવી જવા જ નોંદએ.
પિતાની ઉદાગતા અડગ કતી એ ખરૂં. પરતુ
તેમના સૌજન્ય સાથે તેમનુ ન્વમાન એટલુ
નાખૂંક હવુ કે હાન્ય અજર વાદવિવાદ પણ
નાખૂંકીકર્ણો અને મર્વાદારીય જ હોવાં નોંદએ
એમ આપો આજ જાની જાતુ. તેઓ ખૂબ હસી
હસાવી શકતા, સહિતા આનંદમાં ભાગ લેઈ
શકતા પરતુ ન્વમાન કાચની આંત્રી ડાવા કે
રાકા પણ તેમને અસહ્ય થઈ પડતી અને
તેમનો ક્રોધ જો કે બાજેજ પ્રજ્વલિત
થેનો, છતાં બ્યારે નેથેનો, ત્યારે તે સામાને
પણ અસહ્ય થઈ પડે એવુ સ્વરૂપ ધારણ
કરતો વળી તેમના ક્રોધનો ભવ હોવા કરતાં
પણ તેમનું મન દુષાવાનો ભવ સફુને સતત
રહેતો એટલુ પણ વાત્સલ્ય અને નિરતર
અનુભવતા હઈ તેમના અવસાનને વર્ષ પણ
થયુ નથી તેમનુ અપૂર્વ વાત્સલ્ય પામનાર
કાંઈ પણ ન્દાનું મોહુ કુટુંબીજન તેમના
પ્રત્યે અછકસુ કે મેદરકાગ થઈ સકતુ નહીં,
અને બૂસેયુદે પણ તેમ થયુ હોય એવુ
તેમને લાગે તો તેમ કરનાગની શુદ્ધિ બરાબર
કેલાણે લાવી દેવાનુ પણ તેઓ ચૂકતા નહીં
મ્દારા કુટુંબમાં તેમનુ સર્વપ્રિય અને સર્વોચ્ચ
આનંદ કામને માટે હવુ તેમનું અગ્રણ્ય પણ
એજ ભાવ પ્રેરી ગયું છે

લીટા કઢાકેલી એટ તેમની પાસે ધગતાં
તેમને કહી લાખુ નહીં કે વુ અછકલાપણ
કરી રહ્યો છુ. જો કે તેમ ધારવા માટે કારણ
હવુ એમ કાંઈને લાગે પણ ખરૂં તેમણે
હસી મને પૂછ્યુ.

‘શુ છે આ બહુ ?’

‘એ ઈશ્વેશ લખાણુ ન કહેવાય ?’ મે પૂછ્યુ.

‘ના’ તેમણે વધારે હસીને કહ્યુ.

‘ચોડ અધારો પણ ઈશ્વેશના નથી ?’

‘એમાં એક અધર ઈશ્વેશ બાપાનો નથી’

મને બારે નિગાસા પ્રાપ્ત થઈ ઈશ્વેશ
તેજા લાખતા આટલા બધા આકારો કઢાકવા

તેમાં એક અક્ષર સાચો ન પડ્યો ! ઈન્દ્રિય શીખતા પહેલાં ઈન્દ્રિય આવડે છે એવા ઉત્સાહનું બીજું પરિણામ પણ શું હોય ?

મ્હારી નિરાશા નિદાણા તેમજે કપુ
' જી. બી. સી. ડી. પહેલો શીખ પછી
લખતા આપોઆપ આવડી જશે '

અને મ્હેં જી. બી. સી. ડી. શીખવા માંડી
ઈન્દ્રિય ભાષાનાં ગે વખાણ બહુ કર્યા,
નહિ ! કસે પણ એની અવગણનાનો પણ
પાર નથી સાગ તો એની જી. બી. સી. ડી-
અણગમણ ! એક વાંચવાની અણગમણા અને
બીજી લખવાની અણગમણા ! પાછી જો દરેકમાં
એક અણગમણા મોટી અને એક નાની !
મોટી અણગમણાના અણરો પાછા વાંચવાની
ચર્યાચારમાં જ કે કવિતાની લીટીના પહેલા
અક્ષરમાં જ કામના ઉપગત વિશેષ નામનો
પહેલો અક્ષર પાછો મોટી બાગબીડીમાં લખ
વાનો— અને તે વાંચકમાં જ્યાં હોય ત્યાં મોટો
અણર મારે !

આ મોટાણાનું કંઈ કારણ ? લખવાની
અને વાંચવાની બાગબીડી એક હોય તો શી
દગલત આવે ? એમાં પાછી મોટી નાનીના
બેક શા ? વધારે લેખનનાર તો નાની બાગ-
બીડીને વહેવાનો પછી એને નાની હતી અપ-
માન આપવામાં કેટલો ભાર અન્યાય બણાય !

દેશભિમાનની આવના ત્યારે ખરેલી
નહી. તે ખીચેલી હોત તો હું જરૂર દલીલ
કરત કે આ જી. બી. સી. ડી. ની અવાજ
શું સ્વચ્છ બોળા દિલ્લાસીને બમણામાં નાખી
તેના મનને સ્વચ્છે સ્વચ્છ મારે જ નહીં
બૂદ્ધિને કૃદ્ધિ ઈન્દ્રિયને માથે મારી છે ! એ
દલીલમાં તથ્ય નહોત જો નૂરી વાત ! દેશ-
ભિમાનની ગ્રેગ્રાહાગ દેવાતી અનેક શબ્દોમાં
તથ્ય નથી જ દોષ ! દલે જો દલીલ કરી
સક્ષવ એવી સ્થિતિ પડી નથી સ્વચ્છ મગતા
ઈન્દ્રિયને સ્વચ્છ વપરાતા અપસંદો નિરર્થક
બની રહ્યા છે. અને વધારામાં આ ચારે જી.

બી. સી. ડી. ઈન્દ્રિય નિર્મિત બાગબીડીને પણ
શીખવી જ પડે છે ! એ સાગ અણગમણા
દિલ્લાસીઓના જ લાભાર્થે ચોક્કસ નથી !

એટલે માનસિક તકરારો કરીને પણ ચાર
બાગબીડીઓ શીખવી તો પડી જ—એમાં
આસ મુશ્કેલી પણ આવી નહીં છતાં દલ
આ ચાર બાગબીડીઓની સમૃદ્ધિ શા મારે
જરૂરની છે એની સમગ્ર કોષ્ટગુરૂએ પાડી નથી.
બુતકાળ એક વાવકર મૂત છે પેદી દર પેદી
આશુ આપણું અનિદ્ર મોળખાય છતાં તેને
દૂર કરવું મુશ્કેલ છે.

બાગબીડી શીખ્યા પછી પણ ઈન્દ્રિય
ભાષાનાં વાંકસુકાં અજ વાગ્યા વમર રહેતા
નથી લખવાની, વાંચવાની, -મોટી, નાની
જી. બી. સી. ડી. આવકા છતાં ઉચ્ચાચની
વિદ્યેષા જીબી જ ગહે છે A તો ઉચ્ચા
અ પણ યાવ, આ પણ યાવ, એ પણ યાવ,
ઝે પણ યાવ, ઝો પણ યાવ ! ક્યારે શા
કારણે આવા ઉચ્ચાર યાવ તેની ખબર
પહેલેથી આપણને પડે જ નહીં ! દુસ્મન
દગમાં આપણે ધોઈ મયા દોઈએ, પૂરી
સાવચેતી રાખી ચારે પાસ યાવ મારે તૈયાર
રહીએ, અને આગળ કંઈ બરીએ ત્યાં બધું
ધારી ગિયતિ જીબી થઈ જાય એવી મુશ્કેલ
ઈન્દ્રિય ભાષાની ચર્યાચાર કરનારને યાવ છે
MAN તો ઉચ્ચાર મન યાવ, પણ જો
MAN ડુનિયામાં સર્વત્ર અને જે નેમ ઉચ્ચાર
છને WO ને આપણે બગાઈ WOMAN
યાવ ત્યારે તેનો ઉચ્ચાર પુષ્કળ નહીં પણ
પુષ્કળ થશે જોઈએ ! આખું ઉચ્ચારણ જ
બગાઈ જાય !

CAT કટ યાવ, FAT ફટ યાવ, RAT
રટ યાવ, અને આપણે સમજી મજીએ કે
નિલાકી, ઉદર અને જાંઘાને ઝોળખાવતો
ઉચ્ચાર કસે પડોજો યાવ ! પાંચાનું ચોગીને
કે કુકીને ખાઈ જનારને 'ખોજખાવી દેતો
ઉચ્ચાર પણ કસે પડોજો યાવ ! પગનું શગ

ખતગમાં કમાવવા ધોળા ટોપી ખારી સબ્બ
સીડીવાઓ પોતાના પ્રત્યેક અક્ષર કે બલ્લેસા
દીકરા અમર જમાઈ માટે કપનીમાં ખર્ચ
પાડી લુદી લુદી CAR ખરીદે અને એ
દીકરા કે જમાઈ વિશાલત જઈ આવી, સગ-
સમાં સગસ ઈન્ડ્રો દબનાવે એ પહેરી ઈન્ડ્રો
દબની બાજુ શીખી આવી પોતે બાપાગ વીર
બની બવા છે એમ માની નિત્ય BAR માં
ભવ ત્યારે એ બનેતો ઉચ્ચાર કાર અને
ખાર કેમ થાય એની સમજ દણ કાઢ્યો
પાડી નથી. એને દેર અને ઘેર કહેવામાં
શુ પાપ થાય છે એની દણ ખબર પડી
નથી. કિસ્ટ દેર અને ઘેર કહેવું હોય તો
પાછળ E સજાડવી જ પડે-જેનો અર્થ 'પણ
એકાએક ફરી, ભવ'.

રખે A અક્ષર એમ માનતો હોય કે
અમુક ઉચ્ચારણો એણે કળને ક્યો એટલે
એને એ ઉચ્ચારનો ઇંગ્લેશ મળી ચૂક્યો.
CERTIFICATE સર્ટીફિકેટમાં બનું ઉચ્ચાર-
ણુ E હાગ થાય છે, ત્યારે UP અને
CUP અપ અને કપ માં એજ ઉચ્ચારણનો
કળને U લેઈ લે છે, અને વધારે નવાઈ તો
ત્યારે સામે છે કે ત્યારે I અક્ષર ને કાંઈ સામે
વળએ નહીં છતાં તે કાંઈ SIR સર સાહેબ,
CIRCUS-સર્કસ કે BIRD બર્ડ-પક્ષી જેવા
શબ્દોમાં ધુસી જઈ A નો ઉચ્ચારણ અધિ-
કાર ચૂટવી લે છે.

આમ ઉચ્ચારણની વ્યુદ્ધ રચનામાં ફસાતાં
એમ બને છે કે જ્યાં આપણે તલવાગનો પ્રદાર
ધારતા હોઈએ ત્યાં બહુની ગોળી છૂટે છે,
અને જ્યાં ગોળીના તલામના માટે ગોઠવણ
કરી હોય ત્યાં કોગપાણુ કળકી હોઈ છે કે
ઉચ્ચારણનો સ્થાની F હોય એ સીધી સાદી
વાત છે, પરંતુ લાફ-દસનુ-ચપ્પ લાપગો
હોય તો F ઉચ્ચારણને જાદીએથી ઉડાડી મૂકી
U કે H એમ અઅધ રહિત ત્રહિત તણુ અક્ષરો
જો તવખીધી ધુસી ભવ છે અને લાફ ને મટિ

લાગી LAUGH જેવી નોડણી આપણે માથે
પટકાય છે.

વ્યુદ્ધ રચનામાં આજળ વધીએ તો
LAUGH ના નોડીયાં ROUGH-રક
અને TOUGH-ટક જેવા મળી આવતાં
આપણને ઈન્ડ્રો ભાષાના ઉચ્ચારણની પ્રમા-
ણિતા વિષે સદગ્ર શંકા મેસે છે અને
PLOUGH નો મોટો ચતાં આપણે તેને
'પ્લક' નું સમોધન કરી મેટવા જઈએ ત્યાં
શિશુકની કાક નજર આપણા ઉપર પડે છે.
શિશુક ધમકાવે છે.

'બેવકક, PLOUGH નો ઉચ્ચાર
'પ્લક' નહીં પણ 'પ્લાઈ' એટલે દળ, થાય.'
'પણ સાહેબ, કાંઈ કારણ? F ને અન્યાય
કેમ કરો છો?'

'અથ અન્યાયની વાતને બાપા સાથે
સળધ નથી. એમોતો એવો BOUGH બક
નહીં પણ 'બાઈ' એટલે ગળી-જાખા થાય.'

'Sir, અમને તો બુજરાતી નોડણી વાળો
'બાઈ' કાવે અને 'બાઈ'-એટલે દગણાજ
એ મળે તો ઠીક પણ એ 'બાઈની નોડણી
પણ NOUGH જ થાય ને?'

'તું બેવડો બેવકક છે! એની નોડણી
NOW થાય છે.'

'સમજ્યો, સાહેબ BOW VOW-બાઈ
વાઈ એટલે કૂતરાની સત્તા બસ માફક, નહીં?
મારી બેવકુરી મટી! બા નવો સબ્બ પણ
અને જાવડી બધો KNOW-જાણી નહીં?'

'હાકરાઓ, હું ને તમારા માન પકડું
કે માફ માથું કૂડું?'

'બને ઠીક છે, સાહેબ.'

'લુઓ, એનો ઉચ્ચાર તો 'બાઈ' પણ
નહીં 'કાક' પણ નહીં એનો ઉચ્ચાર 'નો'
એટલે જણવું થાય.'

'પણ સાહેબ, આવડો મોટો ભડા જેવો
કે પહેલો જ અચ્છાન છે, છતાં એનો ઉચ્ચાર
જ નહીં?'

‘નર્વી’ એ Silent-શાંત-ઉચ્ચાગ્રહીન છે’

‘શાન્ત રહેતું હોય તો એ અંદર ઘુસે છે
સા મટિ ? મુખ મરતું હોય તો બાહ્યે રહે !
નાહક નોડણીના ખટાટાપ વધારી દે છે !’

‘હું’ તમને વારંવાર કહું છું Do not talk !
એ ‘ટાક’ માં L અથ્વર Silent છે સમજ્યા ?’

‘Talk’ જેવા વાતચીત સ્વચ્છ સંબંધમાં
આવીને અથ્વર શાન્ત કેમ રહેતું તેની સમજ
પરી છે એમ સાચે સાચું તો નજ દેવવાનું, સગ !

અને ઇંગ્રેજ ભાષાની આવી અનિવચિત-
તાથી ભરેલી નોડણી કે તેની અનિવચિત
ઉચ્ચારણની સમજ નથી પડતી સિખને,
સિદ્ધને, પરીક્ષકને કે ઇશ્વરને ! કોઈ મદન
ભાષાસાચી સંજ્ઞાના મૂળ શોધતો શોધતો
ભાષાઓનાં પ્રાચીન પદ્ધતિ પેસે અને કાંઈ
ગ્રીક, લેટિન કે હિન્દુ ભાષાનો સબંધ આવી
અનિવચિતતાના બચાવ અર્થે શોધી લાવે
ખરા ! મને યાદ છે કે કાંઈ ઉપલા વર્ષમાં
કમનસીબ વિચાર્યાંજોતે Latin Root
પણ મોખવા પડતા-એ સરખાએ ઝડપથી
બુલાઈ જતા અને ફાવે તે સંજ્ઞાનાં મચ્કરી
ભરેલાં ખોટાં મૂળ ઉપભવવા કામ લાગતાં !

દિવાસીઓને ભાષા ઝડપથી આવરી
જાય છે એમ કહેવાય છે એ સાચું હોય કે
નહીં એનો નિષ્કર્ષ આપણાંથી થાય એમ
નથી. હિન્દુસ્તાને ઇંગ્રેજ ભાષાના પણ ઘુસ
સેખરો અને વજાઓ આવડતે આવ્યાં છે-
જેમની લેખાંનિ અને વક્તવ્યનાં ખૂદ ઇંગ્રેજ
સાહિત્ય વિવેચકોને પણ વખાણ કરવાં પડ્યાં
છે. અનિવચિત નોડણી અને અનિવચિત
ઉચ્ચારણવાળી એ ઇંગ્રેજ ભાષા વળી દિલ્લા
પ્રાન્તે પ્રાન્તે ઉચ્ચારણ બદલે છે અને દરેક
પ્રાન્તવાળા પાંજ એમજ ગાંતે છે કે તેમના
સરખા મુદ્દ ઉચ્ચાર બીજા પ્રાન્તવાળા દરીજ
સકતા નથી.

અમારા એક દક્ષિણી શિક્ષક Horro નો
ઉચ્ચાર ‘હાસ’ અને Weep નો ઉચ્ચાર
‘બ્લીપ’ કરતા હતા, અને Wreck નો ઉચ્ચાર
‘બ્લીક’ કરતા. ‘હ’ કારને મોઢ પ્લાનમાં
રાખવા સરખો હોય છે

મદાસીઓ ‘ટ’ કારને મુખમાં એવો ગમાડે
છે કે આખો સખ્ત આપણે ખૂલી એ ‘ટ’
કારને જ યાદ કરી દેઈએ કોઈ મદાસી Bait
બોલે તો આપણને એમજ લાગે છે કે એ
ખટખટ જ બોલ્યો !

ઉત્તર હિન્દુસ્તાની ગૃહસ્થોને S થી સઠ
થતા સખ્તો પહેલાં ઇશ્વર જોડી દીધા વગર
એમજ પડતું નથી. ઇન્દુ, ઇન્દુસન જેવા
દર્શકો પણ મળી આવશે.

અમારા એક શિક્ષક મુદ્દ ઉચ્ચારની
બહુજી ઝીવટ રાખતા હતા. ખાસ કરીને W
ના ઉચ્ચાર માટે તો તેઓ ફરી ગૃહ નીમાના
હોય એમ તેઓ માનતા. સામાન્યતઃ
આપણા ‘વ’ માં બળી જતો W નો ઉચ્ચાર
વધારે મુદ્દ બનાવ્યો તો ‘ઉવ’-ઉર્માગપથી
વિકસતા વ-તરીકે ઉચ્ચારી સંજ્ઞા પડે
આ સિદ્ધને એટલેથી સતોષ થતો નહીં.
તેઓ અમને આગ્ય કરતા કે વખતે W ના
ઉચ્ચારણ વખતે તેમના મુખ પદાને પ્લાનથી
જોવું, હોઠના દબ ખૂણામાં ઉચ્ચારણ ઉપરી,
હોઠના કબ કબ વિચાર ઉપર ક્યા રીતે
ગમી, એ ઉચ્ચારણ હોઠને ક્યે ખૂણે સમાઈ
જાય છે તેની બગાવર માનસિક નોંધ રાખવી,
અને જોનું અનુકરણ કરવા સતત પ્રયત્નથી
રહેવું તે સિવાય W નો સાચો ઉચ્ચાર
આપડી યોગ્ય નહીં

W ના આવા માદાસ્તબની અમને ત્યારે
કામત નહતી-જેઠે Women અને Wiser
નો પ્રવેશ કરાવતો અણુ નમસ્કારને ધામ
તો છે જ ! પરંતુ ત્રિચાકાદિ ઉપર આટલું
બાર સખ્ત મન્યન કરી સાચો ઉચ્ચાર-એટલે
શિક્ષકે માતેસો સાચો ઉચ્ચાર-ઉપગમવા
જેટલું તેનું મદત્ત અમને સમજાયું નહીં !

જતાં શિક્ષકની આગ્ય અમને વખી ખરી
આમતો શિક્ષકનાં મુખ પદામે તાડીને જોવું
એ અપર્યાય વર્તન બચાવ પરંતુ અહીં તો
શિક્ષકની આગ્ય જ હતી ! ઉચ્ચારણ પ્રસંગે
તેમના કોઈ ઉપર ઉગળતાં મોઝ નિદાગવા-
મા અમને મોઝ આવતી અને વધારે મોઝ
તો ત્યારે આવતી કે ત્યારે આગ્યધારી સિપો
વર્ગની બદાગ નીકળી W થી સઠ થતા સખ્તો
જોણી તેમનું ઉચ્ચારણ વધેલી નાખી મુઝા
માટેલા ઉચ્ચારનો દર્શાવમાં ઉતરતા હતા !

કાળા પાણીનો કેદી

“ ૩ ”

(સિધડતો પડ્યો લાભજીવ શેઠની મેડી પરની પેદી ખતાવે છે. પેદી હોય ત્યાં ઓળી તો હોય જ તથા મુનીઓ પણ હોય તે ઉપરાંત રંભમજા ઉપર બાદી છે, તકિયા છે, ચોપડા છે, ચાકી, કસમ ને જેતીદાન છે ઓગડાની ફક્કિય દીવાલે ફાટતું બારણું છે ઉતારે નીચે બાદી તકિયા, પશ્ચિમ નીચે રસ્તા પર પડતી બારી ને પૂર્વે નીચે એ બારણું છે. તેમાંનું એક તીલોનીની ઓગડીનું ને બીજું જતાનખાનાનું છે તે બંને બંધ છે પડ્યો ખૂસતાંજ એક બાકી ફાટ ચડી અંદર આવે છે.

આ રામલાલ વકીલ ફળગા છે ને સિંહ છે કુદાળા લાભજીવ સાંખા છે ને રામલાલ બેકા બાંધાનો ઘમંડની બાબમાં સાપગવાઈ છે ત્યારે દીમૂસની બાબમાં ફાવકાઈ)

લા.—આવે રામલાલભાઈ, બસે જવાયાં. (માદીએથી કીડી સામે મળવા ભય છે)

ગ.—જમીનપૂખ્ત લાભજીવભાઈ, જમીનપૂખ્ત. (બનેલા ચારે હાથ ભેળા થાય છે)

લા.—બહુ દિવસે દેખાયા વકીલસાહેબ. (મહેમાનને બાદી પર બેસાડે છે) સરીઝ બસાયું હતું કે શું ? (પેટ મહેમાની પડખે ભેંસે છે)

ગ.—સરીઝ તો જો છે ને આ ભેંસ ભો. એ ચોક્કસ જીવાનીના જેવું રહેવાનું છે.

લા.—તો શું અત્યારમાંજ ચગડા થઈ ગયા ?

ગ.—અથા નથી-તો થઈયું હવે ફરીયાં થોડાજ જીવાન થયાના છીએ.

લા.—ધારીએ તો કેમ ન થઈએ આ દુનિયામાં ઠાળા માથાનો માનવી શું નથી કરી શકતો ?

ગ.—અધુર કરી શકે છે પણ નથી ઉતરી શકતો પોતાના આત્માને અને પરમાને.

લા.—(વકીલના ખસે હાથ મૂકી, બાબમાં રમૂજ ને ઓઢે સ્મિત ચમકારી.) સરીઝની બજાર અતરની સાધારણ વાતચીતમાં આત્મા, પરમાત્માને વચ્ચે લાવતાં ક્યારથી શીખ્યા માગ લાઈ.

ગ.—(બનીર લાવે) શું હું પહેલાં આવો ન હતો ?

લા.—જરૂર નહિ. પહેલાં તો પેસો એજ માથે ને તમારો પરમેશ્વર હતો

ગ.—ફાલ એમ પણ હોય તમારી મોખતબા મે શું શું નથી ક્યું ?

લા.—(ખંધુ હસી) પણ નથી ક્યું પણ શું શું ક્યું છે તે તો જણાવો, ભેંસ.

ગ.—(શેઠની નજર પર નજર ફેરવી) કદું ? બોલો તો નહિ લાગે ને ?

લા.—ના નહિ લાગે (મુનીઓ તરફ ભેંસ) અથા ભાંસો, જમી કરી આવો. (તેઓ ભય છે.) હો હવે હશે એ કહેવું હોય તે

ગ.—તમારી શીખવણીથી હું ખગને બોલું ઠરાવતા શીખ્યો

લા.—ખરાતુજ પૂછું વકીલેસી રવા થત તો વકીલાવની અનંદની હોજી કરવી પડત.

ગ.—(શેઠની ટીલ નહિ સાંભળી હોય નેમ ધનમાં ને પૂતમાં) અધમને ધર્મ માનતા ને ધર્મને અધર્મ સમજતાં શીખ્યો-

લા.—ભાઈ પાઈ પેસાની જરૂર પડે છે ત્યારે ધર્મ આડો પડવા આવતો નથી.

ગ.—(આજીવ ભેમજ) કુટોને, કોપિ-તોને અને કોપચાત્રોને નિર્દોષ દેવતા અને નિર્દોષિને હાસી અપાવતાં શીખ્યો-

લા.—એવું ના કરત તો આજે પણ નવગ બેસી માખી માગતા હોત અને અન્ન ને બદલે ધૂળ ફાંકતા હોત.

ગા.—(આગળ જેમજ) તથા ખાન
દોનોનું ફરજત એવો હ ખાનદાની ખૂલી
તમારા જેવા આજખાઉ માણસખાઉની
ખવાસખીરી કરતાં શીખ્યો.

લા.—(વકીલનાં ખર્ચાં દરોણી વગર
ઉત્તેજિત સ્વરે) ગમવાસખાઈ તમે તો
ખોશતાં ખોશતાં ચગી ચાલ્યા તમે તે પેનમાં
ખોશો છો કે જાનમાં ?

ગા.—જાનમાં ખોશુ છું ગાં જાનમાં,
પૂરેપૂરા જાનમાં ખોશુ છું પેનમાં તો હ
દનો તમારી સોજતમાં દનો ત્યારે

લા.—(દટાણ અને ઠટુતા બધાં ત્રે
જેવા યદ્ય અંદા મારતાં) વાદ ! મો ગુણ
જાણો તમે ? અમે તમને મધિ લખાડવા,
જેવી પાવરીએ ચલાવ્યા તે સુખનો મોટો
રણવા થયો તેમો આ જાણો ! ઉપદેશ માનવો
આપો ત્યો તો પણ આપો છો અપજાનો
ટોપણો કામે લખાઈ કાઢે. દુનિયા કલાકની
નથી. (જેવા રહી) અમે તો જાણે તમને
પેનમાં ગમ્યા હતા પણ મારા કાષ્ટ ! કહેજો
કે ક્યા શુરુએ તમને જાનમાં આવ્યા ? કાલે
તમારું પેન ઉડાડ્યું ?

ગા.—કુસ્તના કાપે. જેવતા એક જુદો
મારી સાન કેકાલે આણી.

લા.—એટલે ? એ કુદો વળી કયો ?
કુદો તો હોય લાડીનો કે કોગડાનો પણ તમે
તો વળી આ કોઈ નવો કુદો શોધી લાવ્યા
રામલાલકાષ્ટ તમે માંડા તો નથી ચલાવે ?
(રામલાલ સામે એમી તેના જને ખબે હાથ
મૂકી અંખમાં માંડપણ વાંચવા જોતા હોય
નેમ લુએ છે)

ગા.—મોડો કહે કે ગાલો પણ બચુની
માના મરી ખવાં પછી મોગમાં મહાકુદિ
જાની છે

લા.—એ મહાકુદિ તમને આવું ખોલાવે
છે, એમ ને ?

ગા.—હા, એમ જ.

લા.—તો વકીલ સાહેબ ! મારી અગ્ર-
બનીની અગ્રાદ સંજોળો એ એક ગાં છે.
એને આજપંખાજરી પોપવી નધે; એની તો
દવા કગવવી પટે નહિ તો સહજુદિનો નક્કી
વેસ પહેરી તમારા ધરમાં પોંદી એ અવગ-
લુદિ તમારો મોજ લેશે, તમને કોઈ સતડીની
પોંદ કાચા ને કાચા ભરખી જશે.

ગા.—દવા ! સાની દવા ? દાક્તરો નો
કહે મોગ નખમાં રોજ નથી જાને કોઈ
છપો રોજ દમે નો નેતી દવા નથી.

લા.—દાક્તરો સાચુ જ કહે છે. એમના
રોજખોજા એ રોજ નથી લખ્યો. પછી
એની દવા તો હોમજ થાયી !

ગા.—વાદ ! તમે વકીલનાં પણ વકીલ
તો તેનો મને ખ્યાલ હતો પરંતુ આ તો
તમે દાક્તરનાં પણ દાક્તર છો એ તો આજે
જાણુ. (હમે છે)

લા.—અચ્ચાથી કે મરદગી કગવાથી શક
વાં નહિ વળે.

ગા.—(બહીર યદ) નો શુ કંઈ દાક્તર
સાહેબ ?

લા.—હુ જાણુ તે જ્વાનું સેવન કરો

ગા.—શી છે એ દવા ? નામ તો જોમો

લા.—એ જ્વાને દુનિયા લખ નામે
ઓળખે છે.

ગા.—(મગજમાં) વિધરનાં તે લખ દોષ
કે પુનર્લખ ?

લા.—(સખાર સ્વરે) લખ, લખ, લખ,
પુનર્લખ કરે નાતલિયા લોકો, ખાનદાનો નહિ.

ગા.—(હસી) ખરી વાત. વિધર શબ્દ
ખાનદાનો માટે નથી. એ જો તો જરૂર
જતાં કુવારા, ને એમની તો પત્ની મને
તોય કુવારા રોપીવસલ મુખને આજખા-
ચાગી માનનાર સમાજમાં કુળવાનો લખને
લખને કુવારા દોષ જ. નહિ ?

લા.—રામલાલ ! હું મરદગી કરતો નથી
પણ જુદુ વિચાર કરીને કહું છું. પત્ની વિનાનો

સસાગ તમને સતો લાગે છે, અને સંસાર સતો થતાં તમારી સુખસુખ અને મારી બધું છે
રા.—શૈલ ! આ હિમગ તે વધારે ચડવાની છે ? હવે તો શીએ કાઢીની ચઢતાં ના પાડે બેસવું, જામીને કનાદાન આપવા બાગડે બેસવું.

લા.—પણ તે માટેય એકલા નહિ બેસાય સમજ્યા ? પત્ની બિનાના તે પશ્ચિમ જરાબગ

ગ.—તમારા મને એમ હોય પણ ખરું ?

લા.—હોય પણ ખરું શું ? છે જ. (પૂર્વની દીવાલનું બારણું અર્ધું ઉઘડે છે અદ્યતી એક કિંતોર વચરકા હોયતી એવી અતિ આદર્યાલો જમવા આવો છે તે ? તે તરફ ફરી) હા આતુ છું આપણા કલાક પછી (બારણું બંધ થાય છે રમણલાલ તરફ ફરી) જોયું ને જીવંત જમવું દર્શાત ! સુધારાવાળા જમન-રાડા પાકતા રજા હતાં કું ચોક્કી બારનો વરધોડે ચડી આવ્યો છું કે નહિ ?

રા.—હા ચડી આવ્યા છે ખગ પણ મારાથી એવા નફરત નહિ થવાય

લા.—(એક બાજવાથી શેપસર્પા આવે) અમે નફરત તો નફરત પણ હૈયત આજના દરિયા જેવા આપસાહેજ શીંને તરારીક લાવ્યા છે તે હવે ફરમાવો.

રા.—ફરમાવવાનું તે કહી નથી. માત્ર માટે તમને એક વાતની તરફ કગવી છે

લા.—શી વાતની ?

ગ.—તમે રવિવારનું અખબાર વાંચ્યું ?

લા.—હા વાંચે તમારા જેવા. અમારા તો એમાં નામ હપામ, હમીઓં હપામ એવું કહી એમાં હપામ છે ?

રા.—નામ ! હા નામ જ હપામ છે પણ તે મારું ને તમારું નહિ ?

લા.—તો મનું ?

ગ.—માગ તમાગ મળવું, મળિયા નાવમનું.

લા.—(કુતલવપૂર્વક) એ મળવાનું આવે વળી શું પરાક્રમ મળ્યું કે હાથે ચડ્યો ? એ તો મળાપાણીમા છે

ગ.—પણ હવે છુટી ગયો.

લા.—(અચરજથી ફેટલી વારમાં) જન્મ-દીપની સળ પૂરી ચઈ બધું ? હવે તો માત્ર હા વર્ષ થયાં.

ગ.—ખરી વાત. પણ નવા રાગના ગાવારો કહ્યુંની ખુલાસીમા તેની સજા માફ ચઈ લા.—જામે.

રા.—વાહ ! તમે તો બેપરવાથી જામે કહે છે, જાણે કઈ જાન્યું નથી તેમ.

લા.—તો શું કરું ? શું એના મનમાં મિજાની ઝોડવું ? એને આવકારવા આમમાં ફાંદી પીટાવું ! (મશ્કરીના સ્વરે) “ નેક નામદાર ખૂનીના સરદાર, ખાનદાનોના ખાવિદ મળિયાં મહારાજની પધરામણી ચઈ છે. એના સામેયમાં સર્વેને હાજર રહેવા ફરમાન છે.”

રા.—શૈલ ! આ મશ્કરીનો વખત છે ?

લા.—તો શું છે મરસિયા મધાનો ?

રા.—મરસિયા ! આવ્યા ને આવ્યા રહેશે તો મધાનો અનસર આવે નથી ને બણી લો.

લા.—એટલે ?

રા.—મળીયો મળાપાણી જતાં જતાં શું કરી બેસેલો તે વાદ નથી ?

લા.—એવા તો બહુજે બદમાશી કંઈ પાતકનાં પ્રાક્રમિત કરવા પડે છે ત્યારે જાડી નવ છે. એવા બહાવટો વાદ રાખ્યા કરે તો તો મારા સેજુદેજાના બાજબાવજુલી જાહે.

ગ.—તો સાંભળો કું જ એ કહું છું “ જીવતો પાછો આવીશ તો મને મળાપાણી કરાવનાગના ટોટા પકડી લોલી પીશ.”

લા.—પીધાં પીધાં લોલી લાભજાંદનું લોલી ગસ્તાની પગોમા વહેચાવું નથી કે મામે તેને મળી જાય

રા.—તો શું કરો ?

મા—એ કશિયા ૪૪૧ પજુ સાચા
સ્વચ્છ કરશે તો તેને જ્યાંથી જ્યાંથી ત્યાં
ખેંચી દેતાં વારૂં થઈ શકે !

ગ—બોલી રીતે !

લા—એમાં જગા બોલાવી વાત ક્યા
જ્યાં. સગાઈ કરેગીએમા બધુ કાપેસગ
થાય છે. અજટ માનિતિ વિના દોષને મળ
યતી નથી

ગ—સાનિતિ ! માણે અને માણિતિએ
ગ દગબજને સાચી દોષ છે !

લા—કશ્વરને દાગરૂં મળ્યા બાવતારા
મુ ત્યારે જુદા બાવે છે !

ગ—એનો ઉત્તર મને તમને અને મળવને
મળ્યોતો છે

લા—તો તુ કશિયાને બોલી મળ
ગઈ હતી !

ગ—નહિ નો તુ સાચી !

લા—ના કાઈ ના સાચી નહિ એ
કાળેયો તો સગવાણીને બેઠો ખગેતે !

ગ—એક દુનિવામા સાચુ શબ્દ ને બાકુ
મેશુ એવી ક્યા કરવા દુ નથી આવ્યા

લા—તો !

ગ—તુ તો એમ કદંચ ના-ના ! કે
દુ સામે ચાલીને કશિયાના પડે મળ્યા !

લા—પછી !

ગ—પછી દુ એની મારા માનાડ,
પાપ પછી

લા—નાદ ! પીઠ નાટક કાળવાના બા !
કેડો તો જેવા ચાલીશ જાણ્યા નમને તેડનો
જાણીય (મુઝમાં દારૂ)

ગ—અને કદીય કે કશિયા માત્ર માયુ
ને તારું ધારિયુ. તારૂં ઉપરથી નાકડજ કાપી
જેવાય તેમ એને મારી પે

લા—એટલે એ કશિયા તમને જાણેદગ !

ગ—જોયે નહિ જતા દે દુ ક્યા એના
પાશિવાળી જમરા જતાર હું !

લા—તો મું માગવી જગા પ તો
જતા જતાના ક્યા !

ગ—હા એક રીતે ને માટે જ જતાને
પ સ્વચ્છ વેદી પર દુ દોષવાત્ર માયુ હું.
માગ પાપેનુ પૂરે પ્રાપ્તિત કવા કશ્વરુ પુ.

લા—ક્યાં પાપો ! તમાગ જેવો પોચ-
કાલમાં પાપો રહે ! વધી કાલેય ! પૂગ પાપી
રવા માટે પજુ જિગર જીવંત છે જિગર

ગ—દગુ ક્યા પાપ ! તમાગ જેવાના
કાચના વધી રગી મે જે વધી તાત કરી
રે ને મુ પુણ્ય ક્યાં દગુ !

લા—ના પુણ્યનુ નહિ ને પાપનુ નહિ
એ ક્યાં દગુ કમાવાનુ, મેટલા રજાવા !

ગ—તમ તો એમજ કહો જાણી !

લા—જાણી મુ ! જાણી દોને

ગ—માગે તો ઉમેદ હતી કે તમજ
મારી જોડે ક્યાંતો આપજે જોડે જોડે પાપ
ક્યા છે તો નેતા નિરાશજ પજુ જોડેજ કરીએ

લા—નાદ મદુ આગે વાત. તમે તો
નાદ ક્યા હો દુ કદં અડિ નથી

ગ—નો કદો કાલાવાય તમે મું કમર !

લા—કશિયા ને કાળાપાર્શ્વ(માત્ર) એમે
મે પાકમ સાચુ કરી જતાવીય

ગ—અને તેજુ કદો ને પદંકાજ ને
મામે ચાલીત આ પેડીમા ધમી આવશે તો !

લા—ત્યારની વાત ત્યારે પછી નેતા
દેનારો માગી બુદ્ધિ તમાગે જેવી મદદ નથી
માગી કાઈ પીચ પીચ વધોયી સગાજ ઉપર એની
માગ ધમી છે

(મનીમ આવે પ ને નેગએયો છે દહિ છે)

મુ—(અર્થ અપજતાયી) આ જો !
જાણો !

અને—(કમશ્યાયી) શબ્દ ના-નો !

મ—(નાવકાઈ) કે એ એ એ, ને

લા—તે તે શબ્દ ! તારો જાપ ! જમી
મગને કોઈએકાકુ. તને ને તારો જાણ છે
કે મ !

મ—હવે મે તારા જ જાણે છે

લા—જાણે છે કદં જાણે છે મે

દિવસે / આપણા પ્રાપ્તિ કૃતરને જોઈને તો
મનરાયો નથી ને ?

મુ.—ના શેઠ, ના. એ પ્રાપ્તિ કૃતર
નથી પણ છે પ્રાપ્તિ નાશક.

મન.—હે ! ! દાખલો નાશક.

મુ.—હા, હા તેજ

લા.—(અચ્ચતાથી) વુ જાંવતો તો નથી ને ?

મુ.—ના, મે ખાંધર પગ એને સમી
આપે જોયો.

લા.—(ઉત્સુકતાથી) ત્યાં શું કરે છે તે ?

મુ.—આપણી આ નવી હવેલીના પતાની
પૂજામાં છે છે

રા.—તો તો હવે એ અજમી અડી
આવ્યોજ નહોતો.

મુ.—ખરી વાત વહીવ સાહેબ તેને આ
તરફ આવવો જોઈનેજ વુ દેડતો આવ્યો ધ
મને થયું કે શેઠને ખજર આપુ

લા.—(મુસ્કે થઈ) મૂરખના સગર ! શી
અક્ષય વાપરી ! વાજિવાનો કીકો રયો પણ
અજમમુદિ તો સૂચી નહી.

રા.—શી અજમમુદિ ?

લા.—તે એણે ત્યાંજ તેને શેઠનો દતો ને ?

મુ.—કુ શેઠ અને તે પ્રાપ્તિ ને ! ના
બાપા ! એ માર મહુ નહી.

લા.—(ઉચ્ચ સ્વરે) પણ હુ ક્યા બાપ-
બાપ કરી તેને પકડી રાખવાની વાત કરે હુ
એ અક્ષયના જોયમી ? તારે કહી દેવુ હવ
ને કે શેઠ ધરે નથી, ગામતરે મથા છે

મુ.—એવુ જુઠાણુ નાના, શેઠ ! એ માર
કામ નહી.

લા.—(અચ્ચતાથી) ના, એ
કામ મારું નહી. તારું કામ તો બેઠા બેઠા
ખજાર આવતું

રા.—(સ્થાન સ્વરે સસ્મિત) શેઠ ! બિચારા
મુનીમ પર મુસ્કે ન થાય. કળીવના નામ
માત્રથી તમારે પણ કાળજી કે છે તો પછી

પ્રાપ્તિ સામે જમા ગઈ વાત કરે મારે
વજર વોડે એને ના દેડા

લા.—(ઉત્સુકતાથી) અચ્ચતાથી) વજર
વાડે ! હા બાપ હા, એનો વાક છે નહી ?
એવા પેટભગ પોચાકાસને મે મદદાઇ
રાખ્યો એ વાક મારેજ છે (મુનીમ પ્રતિ)
વત હાજુ કુ અડીયા. (મુનીમ જવા પછી)
બર છે તેના મહેરા પર છટકારાના લાવ છે.)

રા.—એ તો તમે ના કહેશો તો પણ જો
તમે વાપવર જોડે વેગ ખાંધતા ફરી તેમાં
એના શો બોમ લાગ્યા કે એ વચ્ચે પડે
તમારી પડગ રૂપડી મારે એ શા મારે છત
જોખમના નાંખે ?

લા.—(સકોપ) એ બાવલા !

મુ.—(મુખ ફેરવી) છ (એક પગ દાડ
પગ ને ખાંખે મેડી પગ છે)

લા.—જન, હવે આ જૈનર ના ચડતો

મુ.—છ (મને પગ દાડ પર)

લા.—એ પોચાકાસ ! બાવલા બારણે
આમણો ને બોમમ ચડાવી પાછલે બાગેથી
જાશે.

(નીચેથી અચ્ચ અવાજ) છ

લા.—પ્રાપ્તિ કૃતરને બારીએથી હાંકી
છટકતો જાશે

(પૂર્વવત) છ.

લા.—કરસન મળીને કહેતો જાશે કે કામ
હાંકતો આવે.

(પૂર્વવત) છ.

લા.—વેસતા વસાવા ને એતારી દેડે કે
બરેલી બદ્દે પહેડે દે.

(રામકાશ રસપ પગ પડી બારીમાંથી
જુએ છે, છટકતો છટકતો શેઠ પણ તેની બાહર
પાછળથી મેકાવે છે.)

લા.—(અર્ધ સ્વરે અજાણે છે) એજ,
એજ પેમો ગતના જોગા જેનો, સીસમન
ધામ ગતના જેનો !

૨૧.—(પ્રેક્ષકો પ્રતિ) એ લોકોને કાળા કાણે ક્યાં? આપણે જ નહિ! એજ માટી ને એજ દવાખાણીનું ઘડેલું આપણે કલેવર એરે એરે મઠે જેવું ને એમનું કાળું કાળું કામલા જેવું. આ કાળે? વિચાર ક્યો છે કાઈ દિવસ!

લા.—(પૂર્વવત) નેને, દેખાવ છે કેવો જમગ જેવો!

૨૧—માણસ માણસ મરી મગધુ જેવો ડગમગે થયો છે તે તમારા ને મારા પ્રતાપે, ના ના પારે

લા.—(પૂર્વવત) મારી ખચરીનાં લેખા પશુ કેવા બાંધલા! રૂંધે છે કોઈ એને.

૨૧—પારડી તથા લેખા શાંતે માથે લોટી લે

લા.—(હાસનો મોટો દમ લઈ) ને ને, ગમસાવ ને, પેસે આંખો હરસન મળી માથે રાખણુદારે, મારી બાજુનો ગળેવાળ

૨૧.—શૈઠ મલકાવ મા, એ કાળી તો એ પાછો વળી ગયો. બિલાડી ભેંધને ઉદર અભિયાગ જ્યે તેમ

લા.—હા, હા, સાલા અધાન પેટના ભોગી પચાઝ આવાના હતા ત્યાં જયા તેવાર અને આજે એ વસલ કરવાનો છે તો અધાવ દેવાજિયા, સ્વાર્થા, પેટભરા, નમુગ, નિમકદગમ!

૨૧.—શૈઠ! તમ વળી ક્યાં એને પમાર આપ્યો છે! તમારા ખાતાનાં ચોપડે એ લાંબેપણે બધાનો હતો તે ક્યારે છૂટો થયો છે કે તમે પચાઝ આપ્યો.

લા.—(હરખેર) બસ, આ આંખ્યા માગે બગદાર. એની નેટાળી બફક એ મળમુખા કાળિયાને એજ રાજિયે જ્યાં જશે

૨૧.—જ્યાં જશે એનું કપાળ આ એ તો સરી પડી નેતાના હાથમીંથી ને જેતો દાંડ ખાઈ પડાગો પાસેના જોડવા પર, બિચા

રાત્રી લોહી માંસ તો તમે લગખી ચ્યા છે. ક્યા જોરપર તે જીવો રહે ને બફક હોડે!

(બહાગ બસવાનો અવાજ.)

લા.—(આનંદભેગ) હા હા કાપિયા છે પકક એ ચોગના પચનું ટેડું માર મોકડે ડાકું. સાલા ડાકુની જોડ સુલાવી દે

૨૧—જુઓ જુઓ શૈઠ જુઓ એ કાપિયોતો કાળિયાના પચ ચાટવા મરી પચ્યો ખરે એતો આ એને મરમા દોરી લાવ્યો

લા.—(હતાશ બની) હા, હા, સાલો મહેતો બાનું બધ કરી ક્યેલો નયી કે શુ? (બારીએથી પાછળ દો છે)

૨૧—ક્યાં ચાલ્યા શૈઠ! કાળિયાને વધા વધા તો નહિ ને? (હસે છે.)

લા.—(ખીનવાટ બતાવતાં) એ જમ જેવા જાને વધાવવાનું એમિયુ તમને શુ તો આ આંખો મારો છવ જવાવવા (શૈઠ ચોપડા ઉપાડે છે)

૨૧—તમારો પડોળ બાર તો પૂરા ઉપાડાતો નથી નાસવા જતાં બોંધ તો બારે પડનાર છે ને તેમાં વળી આ બોંબે શીકને ઉમેગ છે!

લા.—ચોપડા એ તો મારો છવ એના વિના છવ કે મર તે સરખુ જ છે (તે ચોપડાને ઝાલી સરસા ચપિ છે)

૨૧—એટા શૈઠ, એટા એ ચોપડાને એ ચોપડાન તમારો છવ લેવાનો છે

લા.—ગમસાવ! તને, મહેતો, પચો, વસાવે ને કાપિયા બધાન મારો છવ લેવા. ક્યા બેડા છે ને વાંક કાંટો છે! બિચાગ ચોપડાનો. એ તો માગે છવન મરણના સાચી છે (ચોપડા ખસે નાખે છે)

૨૧.—ચોપડા તો જાણે નાખ્યા જાશે પશુ પેલી તિલેરી!

લા.—એમાંથીય, જે છવ છે, જા છે, જતાહિર છે ને મારી સાથે આપમે. (તિલો મીની જોડીનું નાગલું ઉપાડી અદર પેસે છે)

રા.—(ચિંતિત) બધી મૂલ્ય જારણે આવ્યું છે છતાં છૂટે છે માથા । એને અત્યાર એની બધે વળાવતી નથી । પુત્રપરિવાર થઈ આવતો નથી પણ માદ આવે છે કાંઈ જાના મોકલા ને કસદારની શાશના ।

(શ્રી જારણે આવે છે ખજા પગ ચોપાડા છે અને બજલમાં તે કાલમાં મેલા છે રામલાલ કમગ પર કોનો રહી તેનો માર્ગ રહિ છે)

લા.—(કિચાટ ને અજાણ્ય સ્થાને) ખસે વધીલ ખસે, તમારે તો મગ્નુ છે પણ સાથે મેલે જો કરાવવો છે કે શું ?

રા.—(અત્યાર આવે) નહિ ખસ (કાલ પગ પગલાં આવજ)

લા.—(કિચરાઈ) અમા વધીલમાં જાતો નથી પણ પહે મરણ પાસે આવે છે ને ।

રા.—શાંતિથી જોઈ છુ.

લા.—(કાલો તો છૂટા નથી કોઈને મળાનો મોકો મારી) તો ખસ જવા દે મને.

રા.—(પૂર્વવત) નહિ જવા છિ.

લા.—(કષ્ટ સ્વરે) કેમ ? બાપા તાર પડે પડે. મને કામી જવા દે

રા.—(નિશ્ચયના સાગ્રવૃક્ષ) તે નહિ અને આપણે આથ પાપ કર્યા છે, જરા ના જોઈ કર્યા છે તેથી હવે સાથેજ, જોડાજોડ તેનું પ્રાપ્તિ કરીશું

લા.—(કાલાવાદ્ય કરતો કોપ તેમ) કાલ આપણા છોડ, મારા જેવા કરીબદી માથ જેવા વાંધાવાને મરાવવામાં તને શું મળશે ?

રા.—શું મળશે ? મને મળશે પાપી પાસે પ્રાપ્તિ કરાવવાનો સતોપ. તમારી નાસ્ત-ચૂડમાંથી છૂટેલાં કરીજનુરનાના આશીર્વાદ. જુએ મરતાની આંતરડી કારવાનુ પુણ્ય-જાજની ધાણીમાં પીલાતા છવેને મુક્તિ અપાવવાનો આનંદ.

(કાલના છેલ્લા બાપા પગ પગલાં આવજ "જો રામ ।" કહી જોડાતોમાં પેસી

તેને બધ કરી દે છે. માનના નાથ પ્રવેશ છે. કમગ આળીસની, દેહ પડછેદ. કાંડાળાવડા સામ્રત, અંધો તારા જેવી તેજ મંત સાક-રીઆ સજા જેવા ધોળા.)

રા.—(અસ્મિત) આવ કાલ કાળિયા બસે પધારી. (સ્વતત સાશ્વત) કર્યા છે એનું ધારિયું ને કાળ જેવી કમ કરતા । આ એના અંધ-મતિ કાઈ ત્યાજમૂર્તિની શૌમ્યતા કે પીકાક છે)

કા.—(મુશ્કતા મુખે) જો હો હો. રામલાલકાઈ કે ? કાલુ મુખ કે તમે કોના પેગ જ મળી જ્યા મારો ફેરો ઢગ્ગે શ્રીજી કર્યા છે ?

રા.—(અંજળી આંખી) આ જોડીમાં

કા.—(નમ્ર સ્વરે) પૂળમાં મોડા છે ? કમવાનની મળા કરે છે ।

રા.—કા.

કા.—(નવાઈ કરાંતી) બાતારે અટાલે ?

રા.—જે અટાલે નથી. અત્યારેજ એના માટે ખર યજ્ઞ છે (શ્રીકમ પ્રતિ) છેલ્લી થઈએ કમવાનને કાલુ થઈ ન કરે ? તેમાં વળી કોનો નો અપગાધી આત્મા અદગ્ના અંધાગના જોળાનેજ કમસ્વામ કૃષ્ણની મૂર્તિ સમજ એનો પાપી છવ અપારે કર્યા કમોતિ એકગગ કરતો કરી.

કા.—તે એમને પૂળ કરતાં કેટલીક વાગ લાગે ?

રા.—વાગ તમારી વાગની જ વાગ.

કા.—તો જરા એમને બોલાવો ને કો કે કાળિયો નાથ અપણો અનેતો પાદ મળવા આવ્યો છે

રા.—(સાશ્વત) પાદ માનવા અને તે અમારા અનેતો, અને તમારા અપગાધી છીએ અને અપગાધીએતો તો પાદ માનવાનો છેવ કે સુખ કરવાની.

કા.—(અસ્મિત) રામલાલકાઈ ! કાઈ કાળે અપરાધ કરવું નથી માથુસ

અણુઅણુ કામ કરે છે ત્યારે તે પારકાનો અપરાધ નથી કરતો પણ કરે છે પોતાનો જ તેનાં પાપ પારકાને પીડતાં નથી પણ પીડે છે પોતાના જ હવને. ત્યારે બીજાનું પતન નથી થતું પણ થાય છે પોતાના જ હવનનું માટે તમે મારા અપરાધી હો જ નહિ.

રા—(વિચિત્ર બની) પણ જામે બનેજો અવતરે કરી તમને કાળાપાણી કાઢવા દતા ને અપરાધ નથી !

કા—ના છ. બહુ જો તો તમારો મારા કાપ મોટામાં મોટો કાપકાર દેના. અને જો માટે જાણ્યારે દર્શાવવાને જ નું ગેરનથી સીધો જઈ આવ્યો છું.

ગ—(પૂર્વવત) કાળાપાણી મોકલવા ને કાપકાર !

કા—હા કાપકાર, કરુણા, કૃપા, રહમ, મિત્રતાઈ જે કંઈ તે બધું.

ગ—(સ્તબ્ધ મૌન પછી) નથી સમજાવું દેશું.

કા—નહી સહ્યેમ ! તમે મને કાળાપાણી ન દેતો મોક્ષાઓ !

રા—(વધુ અધ્યયન સાથે) તો દેના !

કા—તમે મને કેળવણીની કાળાપાણી મોકલવાઓ દેતો અદામાનના મોટામાં મારી આધારપ્રતિ યદ છે મારો ભવ સુધરી ગયો છે એટલે જો કાળાપાણી મારા માટે તો અમગ વતી છે.

રા—(પૂર્વવત) કાળાપાણી ને જમપૂરી બગાળો એમ તો સાંભળ્યું છે પણ તમે તો નવી વાત સાંભળ્યો અને ને અમગપુરીની.

કા—જો નવી વાત નથી મારા અહ્યેમ ! મત ઓલિયાઓનાં જો પગલાં પડે તો રોજબ પછુ ગુલીસ્તાન બની જાય !

રા—કાળાપાણીમાં સત ઓલિયાનાં પગલાં ! તમે તો કાળિયાબાઈ જોડાએકી ચડતી નવાઈની વાતો કરો જો.

કા—(મહાપૂર્વક) મારા મુઠા પ્રેમસિદ્ધ સત ઓલિયાઓથી પણ ચડે.

ગ—કાણે છે જો પ્રેમસિદ્ધ ?

કા—(પૂર્વવત) દેશના કાળે દેશનિકાલ અપેક્ષા દેશપુત્ર, દેશના ગ્રાણ્ય, દેશના દેવતા. હા વર્ષમાં તો એમણે મારા દશ દશ બવના મેલ મોઢ નાખ્યા છે કશી જોવા મને તેણે કશું બતાવ્યો છે પત્યર જોવા મારા કાળ-જમાં તેમણે પ્રેમનો દીવો પ્રજાદાવ્યો છે. એ દીવામા મારા જે ગળી ગયા છે.

ગ—વાહ, બાર્ડ વાહ, તો તો દવે તમે થયા કાળાબજત.

કા—ખરી વાત અને તે તમારા પરતાપે એટલેજ જાણતાં વેત પહેલું કામ તમારો પાડ માનવાનું કરે છું.

(લાભચક્ર બહાર આવે છે પૂર્વવત ગોપડા ને કાળાપાણી સાથે જ છે.)

લા—(કરીને) જ્ય જ્ય કાળાબજત ! (હાથ મોકલેલા છે. ગાયુ નમે છે.)

કા—રામ રામ શેઠ, રામ રામ.

એસો તો ખરા બજતછ.

લા—(ગમવાસ પ્રતિ) તમેજ મારા બાક વિવેક વિસરી ગયા કે શું ? કાળાબજતને બેસાર્થો પણ નથી.

કા—કેડછ ? જો આવકાર માટે જાણ્યારે પણ દવે તો હું જાતે મારું પહેલું કામ પૂરું થયું પણ દશ બીજા બહુ જાકી છે.

લા—ના, ના બહુ વર્ષો મળ્યા ને એમને એમ ન જાણ્યો વળી તમે જાણીય ક્યા ?

કા—કરે

રા—પણ તમારું પ્રગ કાળાપાણી તો વેચાઈ ગયું છે.

કા—(સાંતિથી) જાણુ છું.

રા—(પ્રેમકા પ્રતિ) વેચાઈ ગયું નથી પણ વાંચિયે વેચાવી દીધું છે.

લા—અને તમારો બેરી ડોહરી પત્ર મરી પત્થારો છે.

ગ.—(પૂર્વવત) શેઠના પ્રતાપે રસ્તે રખડતાં જતેલો છવો ક્યાં લગી છેવે ?

કા.—(પૂર્વવત) તે પણ જાણુ છું. બહું થયું કે જામી જાળજા. આખી વસ્તી હવે મારું કુટુંબ છે. વ્યાખું જામ હવે મારૂં ખર છે સૌના મુખે હું સુખી ને કુન્પે કુખી. જે વિદ્યા મને મારા ગુરુએ જણાવી છે તે હું બધાને સરખા બાંજે વહેંચી આપીશ.

ગ.—કઈ વિદ્યા ?

કા.—જે વિદ્યા છે સ્વાધ્યયની, સાદાઈની, સ્વમનની, સરકારની, એમાં વેગ નથી, ઝગ નથી, મારામારી નથી, શિરનેરી નથી પણ છે પ્રેમ, શાંતિ, સહચાર ને સમવેદના.

રહ.—તમારી વાત ને આશ્રમવાળાઓની વાત મળતી જાવે છે.

કા.—ખરી વાત હવે હું પણ એક આશ્રમ કાઢવાનો છું મારા ગુરુદેવ હુટો એટલે ત્યાં પધાગશે.

રા.—કાળાજાત ! મારી એક વિનંતિ છે.

કા.—ફરમાવો સાહેબ !

રા.—મને પણ તમારા આશ્રમમાં એ પૂણી કાઢી આપજો.

કા.—વડીલ સાહેબ ! એ આશ્રમમાં મારણા બધા માટે છાંડાં રહેશે. પરંતુ તમે ત્યાં જન્મવામાં વડીલાતની સનંદ લઈ આવશો ને હવેલી શોધશો તો તે નહિ મળે.

રા.—બસે નહિ મળે, અને તે નજ મળવી જોઈએ. હું આવીશ તે એ સનંદની ઢોળી અને મારી હવેલીની ખેરાત કરીનેજ આવીશ.

કા.—તો પધાગને મારા કાઈ, સેવા ને સાદગી તમારી સેવામાં હાજર રહેશે.

લા.—ને મારા માટે કાળાજાત ?

ગ.—તમારા માટે ત્યાં તિરસ્કાર ને બહિષ્કાર હશે.

કા.—ના, ના એમ તો હોય ? એ આશ્રમમાં તિરસ્કાર હશે તિરસ્કારનો, નહિ કે જન્મતા તિરસ્કારખાઓનો.

રા.—તો તું આપણે સાધ્યદ શેઠનો આદરસત્કાર કરીશ ?

કા.—આદર ! જરૂર આદર કરીશ. પણ તે એમની સંકાષ્ઠનો, મોટાઈનો, બાજબીનો, વટાવણીનો તે નિભેરીનો નહિ હોય. પણ હશે સાધ્યદનાઈનો. એ આશ્રમમાં માણસ જેવા માણસનો ને તેની માણસાઈની કદિયે અનાદર નહિ થાય.

ગ.—પણ શેઠને માણસ થતાં આવડશે ?

કા.—(બચીરજાવે) બાઈઓ ! તમને જમાને માણસ થતાં આવડે છે, ચાલુ બંને નવો ભવ છવતાં આવડે છે તો તે મને નહિ આવડે ? શું હું એટલો બધો નપાવટ છું, નાકાચક છું ?

કા.—શેઠજી ! માણસ માત્રને લાલક હોવાની લાલકાત જન્મકાળ મળેલી છે માત્ર તે મેળવવાની કષ્ટતા કરી એટલીજ વાગ છે બાઈઓ ! માણસ મીનવે છે ત્યારે દેવદાનમાંથી મીમાન જતો છે ને સૈતાનમાંથી દેવ.

મા.—દેવ સ્વાની લાલકાત તો મારા જેવા અપ્ર પ્રાણીમાં નથી. પણ હા, હું દેવોનો દાસ માણસ તો જન્મ જનીશ.

રા.—તે દિવસે દુનિયા પોતાની ધરી પર આવશે મુખે ફરશે.

લા.—નહિ ફરે ગમલાલકાઈ નહિ ફરે. કદાચ (આંખોની ચીંધી) આ ઝોગડીમાં એધાઈ રહેતાં મારૂં છવન પોતેજ ફરી બધુ છે મારી આંખનાં પડળ કતરી ચર્પા છે મૃત્યુને પાસે આવેશુ સમગ્ર મારી આખા આશ્રમની મૂલ લાગી બધ છે (કાળાજાત પ્રતિ) બજતણ ! હો આ ચોપડા (ચોપડા કાળાજાતના પગ પામે કેકે છે) એની ઢોળી કળે. તમા હો આ દલદારની કાચળીઓ.

(ઉપર મુજબ અપડે છે) આપણુ આશ્રમમાં
એ અપ લાગશે.

હા.—નાહ, ગુરુજી કહેલ. કેવો મારા
ગુસ્સા નામનો ચમત્કાર ! હજાર હજાર
કોમળા અંતરે બેઠા છે છતાં શાં એમની
તપસ્વીનાં તેજ ! જાણે કે સૂર્યદેવતાના અગ્નિ-
વાળાં ! અતરનાં અતરાયો એને અટકાવતા
નથી, અવરોધતા નથી.

(જાતાતામાંથી આવ્યા) તે જમવા
આવો છો કે નહિ ?

હા.—હા, આવું છું ના. નાં આવીએ
છીએ. ત્રણ પાટલા માંડજો.

(જતે તરફ અર્ધસૂચક નજરે જુએ છે.
એમાં બોજાતનું નિમત્રણ છે.)

(પડો પડે છે.)

૩૫મી જનરલ ઇન્ડ્યુરન્સ કું. લી.

ચેરમેન : શેઠ બી. એમ. બીરલા

પ્રિન્સિપલ ઓફિસ, ૨૧, લંકાજાગ, દિલ્હી
લાલના કોટકટીના સમયમાં પણ ૩૫મીની વિજયપુષ્પ અને ૧૯૪૭ માં ભગપાઈ કરેલું

રૂ. ૨,૭૫,૦૦,૦૦૦નું ઇન્ડીયાની વીમાનું કામધાન.

દરેક પ્રકારના વીમાઓ લખતી સંપૂર્ણ સહર સ્વદેશી સરસા,

જેની સાખાઓ આખા હિન્દુસ્તાનમાં આવેલી છે

વીમાના કલેષ ચૂકવવામાં પણ જ ઉદ્ધરનીતિ.

એજન્ટો માટે કમાણીની સુંદર તક

મળેા જગ લખો :—

બી. બી. કે. સેતલવાડ,

જનરલ મેનેજર

કમિશન બોર્ડે રીવીઝન

બેંક્રીટ, ફોર્ટ મુબમ

મી. ત્રીભોવનદાસ કે પરસ

બાન્ક મેનેજર (લાલક)

લીલાળી શુવન, ચાવડા,

વરાહ

હાચસળોનું હળેખિડ

ઠ્ઠાઈકર્માના નહોદુર્બની પશ્ચિમે વીસેકે
કાસ દૂર હળેખિડનાં ખડેશ આપણે નોંધજે
છીએ ત્યારે 'કુભાગ્ની શેરી' નામક એક
શેરી સિવાયનું આખું ગ્રામીન ગળધાનીનું
સહેર જાગીનદોસ્ત યાદ અંધેસુ નોંધી આપણે
છવ બળે છે એ શેરી બની, ધર્મ, અને
લગતી શૈક્ષારક વાત નાજુવા જેવી છે એ
મળના ગળગતી બહેનને એ છોકરા કતા એક
પ્રસંગે એ મેઠે છોકરાઓએ રાણીનું કાંધક
અપમાન ક્યું હશે તે ઉપરથી રાગએ તેમને
દેહાંતરક કરાવ્યો એ પ્રમાણે ન કરવાને બહેને
બાધને બહુ સમજાવ્યો તે વિનવ્યો, પણ
તેનું કાંધ વળું નહિ ત્યારે તે બાવરી બનીને
શેરીએશેરીએ ફરતીફરતી મોટા અવાજે
ચાપ દેવા લાગી કે, "આ રાગનું સત્યા-
નાથ હશે ! આ સહેરનાં ફાંદાંતિમાં બિડાને !"
વગેરે, એમ ફરતીફરતી ને ચાપ દેતી તે ત્વંતી
કુંભાર શેરીમાં જામલ યાદ ત્યારપહેલાંથી
તેને ખૂબ તરસ લાગેલી બીજી શેરીઓમાંના
જાહજીએ એને પાણી પાચેસુ નહિ, પણ કુંભાર-
શેરીમાંના કાઈ જાણુ રહીશે તેને પાણી પાડુ,
તેથી તેણે પોતાના ચાપમાં થોડાંક ફેરફાર
કર્યો, ને તે કહેવા લાગી, "આ સહેરની
કુંભારશેરી સિવાયના તમામ બાજનાં ફાં-
દાંતિમાં બિડાને !" આખળ જતાં એ ચાપ
જરાવર ફર્યો, અને હેલસળ રાગને નાથ
થશે તેમ પેલી કુંભારશેરી સિવાયનો હળેખિડનો
બાજનો બામ પણ નષ્ટ થશે

એ હેલસળ રાગકુટુંબ સોમવચી વડુ-
કુળનું હતું. તે 'પોલસળ' અને 'ચોલસળ'
તથા 'હેલસળ' તરીકે પણ ઓળખાતું
તેનું રાગનું ઉત્તરે બેલારીથી અને ધારવાડથી
દક્ષિણે સાલેમ તથા કાઈનદુડ સુધી પ્રસરેલું
હતું. સન ૧૧૧૭ નો એક તામ્રપત્ર મળી
આવેલો છે તેમાંથી એ રાગકુટુંબની વચા-
વળી નાજુવા મળેલી છે એ ઐતિહાસિક
વંશાવળી વિનવાદિત (સન ૧૦૪૮ થી સન

સરતરામ વાનુસુખરામ મહેતા
૧૧૦૫) થી સર ચાપ છે એ ત્રિભુવનમસ
પણ કહેવાતો. તેના પછી એરબજ અથવા
એરબજ થયો, અને તેના પછી પહેરો બજાજ
થયો તેના પછી વિષ્ણુવર્ધન થયો તે ઉત્તરા-
દિત્ત અથવા બિદિદેવ અથવા બિદિત્ર અથવા
બીજે ત્રિભુવનમસ અથવા શુભજનમ અથવા
વીરમજ અથવા વિક્રમજ પણ કહેવાતો. એણે
સરકુ 'હળેખિડ' સહેરની ગ્યાપના કરી
હતી એ વખતે તેનું નામ 'હારસમુદ્ર' કે
'હાગવતી' હતું એણે સન ૧૧૧૧ થી
સન ૧૧૪૧ સુધી રાગનું ક્યું હતું એ રાગ
સરજાતમાં જૈન સપ્રદાયનો અનુયાયી હતો,
અને તેના પ્રધાન મંત્રીને બોલે જૈન-
મંદિરો બંધાવ્યાં હતાં. પરંતુ સન ૧૦૧૬
થી સન ૧૧૩૭ સુધીમાં યાદઅવેલા ગ્રામજનો
તે કાળે બહિષ્કારમાં સર ક્યો તેની જાસર
બિદિદેવના મન ઉપર યર્ષા.

"જૈન સાધુઓ મારા હાથે ગિર્યા સેવાને
પણ તૈયાર નથી હોતા. તેઓ આટલા બધા
અભિમાની છે તો પછી મારે એમના સપ્ર-
દાયને શા માટે વળગી રહેવું ?" એવો વિચાર
તેના મનમાં આવ્યો, ને છેવટે તેણે વૈષ્ણવ
સપ્રદાયને અજ્ઞાપનાવ્યો. તેના કુટુંબથી ૭૨૦
જૈનમંદિરોને જાગીનદોસ્ત કરવામાં આવ્યા,
અને તેમાંના પચરાઓનો ઉપયોગ તળાવની
પાળ બાંધવામાં કરવામાં આવ્યો. એ તળાવ-
માંનું પાણી બાળે પણ ત્વંતી લોહી વાપરે
છે, અને એની પાળ જોતાં ઉક્ત પ્રસંગ
મનમાં સમજાવે એવું ચાપ છે.

એની પહેલાં વિનવાદિતે હળેખિડની
નવરચના કરવાના હેતુથી કેટલા મોટા પાવા
ઉપર ચોળના કરી હશે, એનો ખ્યાલ મીચેના
વજુનથી આવે છે — "એણે જે મંદિરો
બંધાવ્યાં તે એટલાં જ્યાં મોટાં હતાં કે તેમના
માટે માટી વગેરે મેળવવા જે ખાસ બોલા-
વેલા તે જનરલ સરોવરો ૩૫ જાની થયેલા,

અને તેમના માટે પથરા મેળવવા જે દુઝરા તોડાવેલા તે સપાટ જમીનનું સ્વરૂપ ધરી ગ્રહેલા, અને બાંધકામ માટેના સલાહાથી બેરકાં બાકાં જે રહેતે ઘટ્ટને ત્યાં જતાં આવતાં તે ખાખો રૂપ બની બેસેલા.”

વિષ્ણુવર્ધનની મહત્તી ઉદ્દાહિત અને પહેલો નરસિંહ અથવા વીગનરસિંહ અથવા વિન્ન-નરસિંહ તથા બીજો બસ્સાળ અથવા વીર બસ્સાળ તેમ જ બીજો નરસિંહ અથવા વીગ નરસિંહ અને સોમેશ્વર તથા ત્રીજો નરસિંહ અને ત્રીજો બસ્સાળ અથવા વીગબસ્સાળદેવ નામક રાજાઓ એ વંશમાં વારાફરતી શક્યથા.

વીગબસ્સાળદેવના અમલ દરમિયાન સન ૧૩૧૦ માં દિલ્લીના પાદશાહ અલ્લાઉદ્દીને મલીક હાફરની સરદારી નીચે એક લશ્કર હળેખિડ મોકલ્યું જે વંશતે લાકાઈ થઈ તેમાં વીગબસ્સાળદેવ દારી બેઠો અને જેદી બન્યો. એ લશ્કરના માણસોએ હળેખિડનાં કૌશલિયતાં લગભગ પૂરેપૂરાં છિગવી દીધાં એટલું જ નહિ પણ મોઢિાની કાલ કરી.

ત્યારપછી આમમાં લુટફાટ ચલાવી એ લોકો પ્રબળ સોનું ને કવેનત લઈ દિલ્લી પાછા ફર્યા. ત્યારપછી સન ૧૩૨૬ માં ત્રીજા મહમદ તખલખના લશ્કરે હળેખિડ ઉપર ચડાઈ કરી તેના નાશનું જે કાંઈ કામ બાકી રહ્યું હતું તે પૂરું કર્યું. એ પ્રસંગે ત્યાંનાં ગણપ્રજા તેને કાંઈગતે માટે તણુ લઈને ચાલ્યાં જ્યાં વીરબસ્સાળદેવ મીઝ જપતન પાસેના તોડનુર્ગમાં ગયાથી થઈ રાત્રી બોમ્બવા લાગ્યો. ત્યાંથી આજ સુધી એ હળેખિડ સહેર ઉઠ્ઠેડ યદ્દી રહ્યું છે. ત્યાં આજે તો જગલ ઊંચી નીકળ્યું છે.

હળેખિડની આવી ઐતિહાસિક પણ બારીક નજરે જોનારાને ત્યાંની અસહ્ય દિવાળોના અનુશેષો કોઈકોઈક દેશોએ છાયાજાવા નજરે પડે છે. જે સ્થળે રાજાનો મહેલ હતો તે સ્થળ પણ દરે તો મોજબી કાલવામાં આવ્યું છે. વળી રાજરૂઢ ‘કુલાગની

સેરી’ ઉપરતી ત્યાંના પાણીના પુગવા માટેના દીવાના ડેટમાફ બાબ પણ ત્યાં જોવા મળે છે.

પગલું જે કાળે હળેખિડ કે દારસમુદ નદોજાણાથી બોમ્બવા દુર્ગ તે કાળે ત્યાં ‘હોમસળેશ્વરનું મંદિર’ તેમ જ ‘જેદારશ્વરનું મંદિર’ દવાથી ધરાવતાં હતાં તે એ સહેરના સાચા શબ્દગારરૂપ હોવાં નોંધ્યો. આજે એમનાં જે અડેરા ત્યાં જોવા મળે છે તે મુસલમાન ચક્રાવર્તીઓના મૂર્તિપૂજન-વિરોધી સિદ્ધાંતના અમલની આસીરૂપે બાકાં ગ્રહેલાં છે. એ પૈકીનું ‘હોમસળેશ્વરનું મંદિર’ પહેલાં બધાંવેલું, અને તે વિનયદિત્તે બધાંવળ મહિયું પણ તે પૂરું થઈ રોકેલું નહિ અને બાંધતાં ચોરાશી વર્ષો લાગેલાં. એ મંદિર બાંધવામાં પાસેના પથ્થરો વપરાયા હતા. એ પથ્થરો કુબરમાંથી તોડવામાં આવતા ત્યારે નરમ જણાતા, પણ પ્રાચીની દવાની અસરને લીધે તેઓ કંઠુ બની જતા, એમ જણાવ છે આ કાળે એવા પથરા ઉપર મોતરકામ કરવાનું સુતરું થઈ પાડું, અને તેથી જ એ મંદિરમાંનું અદ્યુત મોતરકામ ચક્રમ બન્યું હાલે છે એક જ મંદિરમાં બે મંદિરોનો સમાવેશ થઈ જાય, એવી ભાતની એવી મોઢવણ હોવ એમ જણાઈ આવે છે ત્યાં જમરા પવિત્ર નદી હજી મેળવે છે, અને તેના ઉપર અનેક વાત્રાળુઓએ પેતાનાં નામ મોતરકાં તે જણાઈ આવે છે. ત્યાંની વિશેષ ખૂબી એ છે કે ત્યાંના યાત્રીઓને સંતેરમરના ચળકાટને ચળતો ચળકાટ અપવામાં આવેલો છે તેથી આસપાસની જગ્યાઓ વગેરેનું ભેદ પ્રતિભિજ પડે છે, અને તે આસપાસે અશ્વર્થમાં અરક્ષવ કરી નાખે છે એ આખા મંદિરમાંનું મોતરકામ એવું અદ્યુત છે કે જોતો જોતો અન્યત્ર જડવો મુશ્કેલ થઈ પડે તેમ છે. એના આશરે સાતસી શીટનાં ધોરાવામાં બહાગની બાજુએ એક ઉપર બીજી

એમ આઠ પટીઓ છે તેમાં હાથીઓ અને વાઘ તથા ઘોડેસવાગે તેમ જ સ્વર્ગીય પશુ-પક્ષીઓ અને રામની લંકાદહતના પ્રસંગો વગેરે ખૂબ સુંદર રીતે દેશતરેલા છે એ ઉપરાંત નર્મત્વો હિંદુ દેવદેવીઓની મૂર્તિઓ દેશતરેલી છે તે પણ આપણને આંછ દે છે, અને આપણેથી કુદરતી રીતે 'વાહ! વાહ!' બોલી જવાય છે.

આપણે એ મંદિર નોંધને 'દેશતરેલાનું મંદિર' નોવા જાણ્યે છીએ ત્યારે આપણને યતનાગ જેવો જ્યાસ પણ નથી હોતો એ મંદિર નોતાંની સાથે આપણને તે કાળના લોકોની બેદરકારીનો ખવાસ આવતાં ખૂબ ખેદ થાય છે એ મંદિર અસહ્ય વેદ સાથે જ અદ્ભુત કોતરકામના નમૂનારૂપ હવે ૫૦૦ વર્ષો પૂર્વે એ મંદિરના વચ્ચા ઘણાંરમાં કાંઈ ઝડે મૂળ માસ્થાં લોકો વહેલી દેરી એટલે કાંઈએ, એને જડમૂળથી દૂર કરવા તરફ લક્ષ આપ્યું નહિ. તેના પરિણામમાં એ ઝડ પડ્યું કાંસુ, અને હવે એ ઝડે એ આખા મંદિરને તોડફાંડી બદલ મોકલ્યું કરી આજળ વધવા માંડ્યું. તેમ છતાં પણ કાંઈએ આ દિશામાં કંઈ પ્રવૃત્તિ કરી નહિ. ત્યારબાદ વર્ષો વીત્યે મહિસુર સગરે મહિસુર શહેરમાં એ મંદિરને નવેસર અણવવાનો વિચાર કર્યો, પણ તે શક્ય લાગ્યું નહિ તેથી એ મંદિરનો પુનરુદ્ધાર હોળિયામાંની એની મૂળ જગ્યાએ જ કરવાનો ફગવ મહિસુર શરકરે કર્યો આથી પેલા ઝડને જડમૂળથી છોળેરી નાખવામાં આવ્યું, અને ખડેગરૂપ એ મંદિરની આસપાસ જે પથરા વગેરે પડ્યાં કરતાં તેમને એકત્ર કરવામાં આવ્યાં, અને કાંઈ નિષ્ફાત સ્થપતિએ મૂળ મંદિરની મેળખાનો નકશો પાછળથી તૈયાર કરેલો તેના આધારે એવા પથરાઓને તેમની મૂળ જગ્યાએ મેળવવામાં આવ્યા, અને એમ કરતાં નર્મત્વો જગાઓ આવી ગઈ ત્યાં ત્યાં આસુ કાળના પથાર મેળવવામાં આવ્યા, અને એવી રીતે એ આખા મંદિરને નવેસર બેસુ કરવામાં આવ્યું. આને એ સ્થિતિમાં એ મંદિર આપણને નોવા મળે

છે, અને તેને લગતો ઉક્ત ઇતિહાસ આપણે સાંભળીએ છીએ ત્યારે આપણો જીવ બળે છે પરંતુ એ મંદિરની બાંધણી આપણું ખાસ ખ્યાન બેસે છે એ મંદિર તારાના આધરનું જમાવેલું છે તેને સોગ ખૂલાઓ છે. તેનું ખપડ ચક્રના આધરનું છે, અને તેના ઉપર સુંદર મેલરકામ કરેલું છે.

એ અને મંદિરના અવશેષો નોંધી અને તેમનો ઇતિહાસ સાંભળીને એ મોક્ષત સ્થળે જીવાઓ આપણને જરૂર ખાતરી થાય છે કે જે કાળે હોળિયા જાહેરકાલી મેળવણી દેરી તે ડાબે મહિસુર શાળખામાં જ નહિ પણ આખા હિંદુ દેશમાંના નોવાલાક સ્થળોમાં હોળિયાની ગણના જરૂર થતી દેરી, અને હજારો લોકો એવા અદ્ભુત સ્થળની યાત્રા કરીને કૃતકૃત્ય થતા દેરી. આને આપણાં માંના કેટલા જણ આવા અદ્ભુત સ્થળની લગાવી જાવવા પછી પણ તે નોવા જગ્યાને તત્પર મંદિર કાંઈ તેમ કરે તો આ લેખ લખ્યો સાચો થાય તપાસતું!

માલીક:-

કે. ટી. ડાંગરે ડં.

મુંબઈ ૪

આણુધાર્યા અંત.

૫૬૪

રાજગૃહમાં આજે અસાધ્યજી ઉત્તેજના હતી. લોકોને પ્રસન્ન રિતે ફરતાં જોઈ આજગૃહને લાગણું કે આજે નજરમાં કંઈ ઉત્સવ દરો, પરંતુ પારીખારીને શોકોની પાતળીત સાંજળતાં જોયે જાણુધાર્યાં દંત્ર કે નજરમાં નજરશીઃ આજે પુષ્કળ દ્રવ્ય લઈને પ્રવાસ કરી પાછો ફરી રહ્યો હતો. શીઃ જાની અને સર્વપ્રિય હતો, જોઈએ જનતા તેના આમનથી પ્રસન્ન હતી. રાજગૃહમાં માત્ર ઉદાસ હતી નજરશીઃની પત્ની ઉત્તરા. ઉત્તરાને એ મહાકામી અને વિલાસી પતિ તરફ પૂન્યભાવ ન હતો. શીઃના વિલાસને સીમા ન હતી. લગ્નવાન શુદ્ધનો સુંદર ઉપદેશ મળ્યો હતો તે વધારે વિરક્ત સ્વભાવની થઈ હતી, પણ પતિની અનુમતિ વગર જોઈ સધમાં જોડાઈ ન શકતી હોવાથી લાચાર હતી તે દુઃખી રિતે ફરી રહી હતી ફરતાં ફરતાં તેને કંઈક વિચાર આવ્યો, મુખ મલક્યું, તેણે જાણીને બોલાવી. જાણી આવતાં ઉત્તરા બોલી 'વિચાર્યા! તું જા અને સિરિમાને અહીં બોલાવી લાવ.'

'બા! ને તે આવવા ના કહે તો?'

'દ્રવ્યભોજન વેશ્યાદેવતી પાછળ સન્ન-
તની માફક જામે છે માટે અવશ્ય આવશે.'
ઉત્તરાએ કહ્યું

જાણી જઈ ઉત્તરા ફરી વિચારમાં મુગ્ધાઈ
સિરિમા હતી રાજગૃહની પ્રસિદ્ધ જલ્દિહ.
તેના તત્ત્વાવધાનમાં ખીણ પવિત્રો વેશ્યાઓ
રહેતી હતી. પોતાના સુંદર આવાસમાં એક
ધનિક યુવક સાથે તે કંઈ વાર્તાલાપ કરી
રહી હતી.

'સિરિમા! તારું જા અપાર રૂપ જોઈ
રાજગૃહ પેશું થયું છે.'

'એ તમારી પ્રશંસાથી નું પશું જાન-
દિત થઈ જુ, પરંતુ એકલો પ્રશંસાથી જ

જનતાનાં ઠાપોં સિદ્ધ થતાં નથી હું પ્રશં-
સાથી પણ વધારે ધન્યું જુ પત્ર અને વિલા-
સને.' મને જોવી કાંઈ મુયોગ્ય વ્યક્તિ મળી
નથી.' સિરિમાએ કહ્યું.

યુવક વ્યસિત થયો. તેની પાસે કંઈ
અદ્રવ્ય વેળવ ન હતો જેથી સિરિમાને તે
ખુશ કરે તે શૂન્ય રહ્યો.

સિરિમાને જાણીએ આવી ખબર આવી
કે નજરશીઃની જાણી તેને મળવા માંગતી
હતી. સિરિમાની આંખો ચમકી તેણે તેને
'જાઈ લાવવા કહ્યું.'

યુવક ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. જાણી આવી
નમન કરી બોલી 'તમને મારા શોધણીએ
બોલાવ્યાં છે.'

સિરિમાએ ખાજખાટ દસીને પૂછ્યું: 'જાણી
જાણી! મને શોધણી શા માટે બોલાવે?'

'કંઈ આવશ્યક કારણ છે.' જાણીએ કહ્યું.

સિરિમાએ બનીર થઈ પૂછ્યું: 'તું જાણે
છે કે એક પદીમાં કું કેટલું દ્રવ્ય મેળવી
શકું છું?'

'શોધણીએ તેથી જમણ આવવા કહ્યું છે'
જાણી બોલી

'વાર, તું જા કું આવુ છું.' સિરિમાએ
કંઈક વિચાર કરીને કહ્યું

ઉત્તરા એક ઝેરામાં બેસી હતી. સિરિમા
આવી અને પૂછ્યું: 'જાણી મને શા માટે બોલાવી?'

'મારા સર્વસ્વનું જાન કરવા,' ઉત્તરાએ
દસીને કહ્યું

સિરિમા ચમકી: 'દેવી! તમે શું કહે
છો?'

'હું સત્ત્વ કહું છું. મે તને મારું સર્વસ્વ
અપવાજ બોલાવી છે.'

'શા માટે?'

'મુક્તિ મેળવવા!'

‘એ મુકિતનો શો ઉપયોગ કરશે ?’
સિરિમાએ અનભયથી પૂછ્યું.

‘જન્મતું કષ્ટાણુ કરીશ’

‘પણ મને જ ધન કાવાનું કંઈ પ્રયોગન ?
જન્મતમાં બીજા પછાં જે પાત્રો છે ?’

‘કરશુ કે જુઓ તોતાં ઘ’ જ મને
‘એ માટે વધારે પાત્ર લાગી છે’ ઉત્તરાએ
હસતાં હસતાં જવાબ આપ્યો.

એટલામાં ઘસીએ આવીને ખજર આપી
કે શેઠ આવી ગયા છે ઉત્તરાએ કહ્યું. સિરિમા
તારે શેઠનું મન રંગના કરી એમને વચ
કરવાના છે.’

સિરિમાની અવશ્યાયિક શુદ્ધિ સતેજ સર્જ
તે બોલી. ‘વાહ.’

શેઠ આગળ ઉત્તરાએ પેલાંખિત આદર
કર્મી, પરંતુ વિશ્વાસી શેઠની દૃષ્ટિ સિરિમા
તરફ હતી. સિરિમાએ ‘પણ કદાચ કોણ
મોટીવાર પછી સિરિમાએ વત્તારના કોણ
શેઠ ખુલ્લુ થયા અને ઉત્તરાને કહ્યું. ‘પ્રિયે !
આ સુદર રત્ન બોલાવવા માટે તને ખ્યામ
આપવું નોંધ્યો.’

ઉત્તરા બોલી. ‘નાથ’ ! મને અનુમતિ
આપો કે હું સમવાન સુદર્તા ચરણમાં
આશય મેળવું. ‘એ રત્ન તમારી પાસે જ
રહેશે.’

શેઠ મોઢો-મત્ત હોવાથી ઉત્તરાની માજીરી
સ્વીકારી.

‘ઉત્તરા સર્જ. સિરિમાએ સૃષ્ટિક વિષાદ
અનુભવ્યો પોતાની સર્વ સ્વપત્તિ તથા પતિને
આમ એક બચ્ચીને આનંદથી સોંપવાવાળી
ત્રી તેને અશ્વસુત લાગી, પરંતુ આસવના
આર્જણે તેને ફરી ગજરામમાં પ્રેરિત કીધી

શેઠ સિરિમાના રૂપથી પ્રેમા થયા ઉત્તરાને
તે જાણી જ્યાં શેઠને અવલ પનગતિમાં સિરિમા
પોતાને જાણી બઈ.

એક દિવસ પ્રાતઃકાળમાં મમજાનું એક
૫૬ વિશ્વા માંજા આગ્યુ. શેઠના દાર

આમળ આવી એમાંના એક કહ્યું : ‘સિરિમા
રહી’

પોતાની સુદર નિદ્રામાં ખસેલ ૫૨વાથી
શેઠ અને સિરિમા કુદ થયા બારી આગળથી
જેમું તો નીચે બિંદુકે બિંદા હતા સિરિમાએ
કુદ થઈને આસવ રાખવાનું વાચણ બારી
પાટ તે વડ પર ફેંક્યું પ્રથમ બિંદુકે ને તે
તે નરાજર માથામાં જ વાગ્યું. રહતની ધારા
ચાલી બિંદુકે કાંઈ સ્વરે બોલ્યો. ‘માતા !
તો ફક્ત મુકિતના અનંદની જ વાચના કરી
હતી, અપરાધ થયો હોય તો ક્ષમા કરજો !
આટલું કહેતાં બિંદુકે મુદિત થયો. બીજા
બિંદુકે તેણે લાગી ચાલી નીકળ્યા. સિરિમા
આપઆપ બિંદી રહી

સંજા સમયે, સિરિમાએ એક રમ
સ્મરણ તરફ જઈ જોયું પાછળ અમણે
મૂક હવ. સમવાન છૂક સુવેને ઉપરેસ દેતા
હતા હોયે કહેતા જતા હતા કે એક સાધુનું
મલ્લ મલ્લ હવ. રાઈ મૂકસ્મના
પરમાથી દેકેમલા વાચણથી, અનભયતાં.
સિરિમા કઈ ન બોલી. એકએક ઘસીએ
ખજર આપી કે એક સાખી સિરિમાને મળવા
ખજીની દાર પર બિંદી હતી. સિરિમાએ તેને
અદર આવવા દેવાની રજા આપી. સાખી
આવી. સિરિમા ગમકા. તે ઉત્તરા હતી.

‘તમે, બહાં યા માટે પધામાં ? સિરિ-
માએ કટાક્ષમાં જ પૂછ્યું.’

‘તને જાનતો ઉપદેશ કરવા !

માટે એ જાનતું પ્રયોગન નથી. વિદ્યાગમાં
એ જાનતો પ્રમાદ કર્યો’ સિરિમાએ સાખીને
તિગરકરી.

‘જન્મતમાં જાનતો પ્રમાદ ફક્ત વિદ્યાર
સુધી જ નિમિત નથી. હું તો તને એક
બિંદુકની હત્યાના પાપથી ભજાવવા બારી છું
ઉત્તરાએ સાંતિથી કહ્યું

‘બિંદુકની હત્યા મે કીધી નથી’ સિરિમા
હુલી પડી.

‘એમ જુદું’ ત્યાં મારે મોઝે છે ! સિંધુકે તારી છર્ચો કીધી ન હતી. ધન દોલત માંજાં ન હતાં. એણે તો ફક્ત એક મુઠી અન્ન જ માંજુ હતું, તેમાં આટલો કોપ !’

‘મારી નિદ્રામાં વિદ્યેય પાડનારને એ તો ફક્ત સળ જ કીધી હતી’ સિરિમાએ નવાવ ક્યોં

‘સળ ! શું બોલી ! સળ તો એ જ પ્રમાણે તારા પાપોની સળ તને કોઇ કરે તો ?’ ઉત્તરોએ પૂછ્યું

‘મારે એ બધા વિવાદ કરવો નથી તમે કૃપા કરીને આજ્ઞા નક્કો !’

હું તો સ્વેચ્છથી તને બધું આપીને જઇ છું. તે ઠક સેવા આપી નથી પરંતુ સિરિમા ! વાદ રાખજે કે એક નિર્દોષ સિંધુકનું રક્ત તને મુખે સુધા નહિ દે.’

‘કોને ન સુધા દે? પણ તમે હવે સતત બગો નહિ તો આપમાન થશે’ સિરિમાએ કહ્યું

‘મારૂં અપમાન જનતમાં સંભવતું નથી હજી પણ મદધિતા મુઠી દે અન્નથા અનય થશે.’

આમ કહી ઉત્તર જઇ સિરિમા નામજુડી માફકે કુશાલ મારવા લાગી. ઉત્તરના રાત્રો તેને બહુ સાલતા હતા તેણે દરવાનને બોલાવી તેને ધમકાવ્યો ડાસીઓને ખખડાવી અને આવાસના બાગમાં બેઠે કરીને પોતાના લક્ષ્મીન કુલને સાંભળ આપવાની અસહ્ય એવું કરવા લાગી.

બીજે દિવસે પ્રાતઃકાળમાં તે જ સમયે શેઠના દાર આજળ ‘મિથિદિ’ ની જૂમ સંભળાઈ નિદ્રામાં વિદ્યેય પડવાથી ગ્રીહાયેલા શેઠ અને સિરિમા બારી આજળ આવ્યાં. જોણે તો ઉત્તર સર્વે સિંધુકની આજળ જોઈ હતી અને સિંધુક મળતી હતી શેઠને અતીવનુ સ્મરણ થયું શેઠ વિલાસી હતો, પરંતુ હવે વયન ન હતો નોઠગને બોલાવી કહ્યું ‘જા ! સિંધુકને એક દળ સુવર્ણ મુદા આપી આપ !

સિરિમા આ સાંભળી ફક્ત યજ અને બોલી. તમે આ પ્રમાણે લક્ષ્મી લટાવવા મંજી છે, તેનું પરિણામ સાફ ન આવે.’

શેઠ બોલ્યો ‘જેણે પોતાનું સર્વસ્વ જનતના કમ્પાણ માટે લટાવ્યું છે, તેને મારે જનતના અમૂલ્ય કારણે પણ જોણ છે’

‘તમારો પત્ની એ કોણે કોવ પરંતુ એ ધનની ઉપર મારો અધિકાર છે હું આપવા કષ્ટ નહિ એનું વચન હતું કે એ ધનની ઉપર હવે જોતો કોઇ પણ અધિકાર ગેરજો નહિ સિરિમાએ કહ્યું.

સિરિમા ! મેં તો હવે એ મુદા આપી કીધી છે તોહર વ્હેચવા પણ ચાલ્યો જો !’

સિરિમા દોહી એકદમ તોહર પાસે આવી તે ઘેલી ખૂલવી લીધી અને બોલી. ‘એ ધન એમ વેઠવવાનું નથી’

ઉત્તર ખડખડાટ હસી અને કહ્યું સિરિમા ! મેં એ ધનની વાચના કરી નહીં જો એ જ વાચના કરવી હોત તો પહેલાં હું તને શું કામ સર્વસ્વનું ધન કરત ! મેં તો ફક્ત મુઠી અન્નની વાચના કરી હતી-એક સિંધુક સોની દષ્ટિએ ચાલો અમલો. ! બહો મુઠી-બર અન્ન મળવું મુશ્કેલ છે

જુદાં ચરણ બચ્ચામિ !

ધરમ રાજ્ય બચ્ચામિ !

સર્વ ચરણ બચ્ચામિ !

સિંધુકને મન ઝીલી લીધી. તેણે આજળ વધ્યા સિરિમા એક કાષ્ટના પુતળાની માફક જોઈ જોઈ જોઈ ગઈ.

સિરિમાએ શેઠને કહ્યું, ‘હું હવે આ આવાસમાં ગેરવા મંજી નથી’

‘મારણ !’ શેઠે પૂછ્યું

‘બહો ગેરવાની ખટપટ મારે ન જોઈએ’

‘તો આપણે નવું જગાર આપણા ઉદ્યોગમાં રહેવા જોઈએ’ શેઠે કહ્યું શેઠના વિશ્વાસની વૃત્તિ હજી કોઇ સીમા ન હતી ‘વાર’ સિરિમાએ અનુમિત દર્શાવી.

*

સિરિમાએ રાત્રે ઉઘાનમાં સૂતી ત્યારે લામ્બુ' કે ઉતરા તેની સામે બેઠી રહી હસતી હતી-પોતાના વિજય પર સિરિમા વિચારવા લાગી કે 'મથે વિજય કેતો હતો, -તેનો કે ઉતરાનો ? ઉતરાને તેણે સ્થાન હોવાની ફરજ પાડી એ શું વિજયનું ચિન્હ ન હતું ? તે મન મનાવીને સૂતી રાત્રે તેણે સ્વપ્નમાં તે પૂત થયણને ભેગો તેણે કહ્યું 'માતા ! મેં તો ફક્ત એક મુઠી અન્નની જ માચના કાપી હતી !' સિરિમા ચોક્કા ઉઠી, ફરી સૂતી આ વખતે ઉતરા કેખાઈ તેણે કહ્યું. સિરિમા ! એક નિર્દોષ બિંદુનું રક્ત તને મુખે મુઘા દેઈ નહીં. તે ફરી ચમકી બેઠી થઈ, થોડી વાર આમ તેમ ભેગા પછી તે ફરી સૂતી આ વખતે બિંદુઓની અમણી થઈ બિંદુ મંખિતી ઉતરા કેખાઈ. તેણે કહ્યું. 'સિરિમા ! મેં એ ધનની માચના કાપી નહોતી, ભે એ જ માચના કરવી ફોત તો પહેલાં હું તને શું કામ સર્વસ્વનું ઘાન કરત ? મેં તો ફક્ત મુઠીવાર અન્નની જ માચના કાપી હતી એક બિંદુ સ્ત્રીની દષ્ટિએ આસો અમણો, બહોં મુઠી બાર અન્ન પણ મળવું મુશ્કેલ છે.

છુદ' સરણ' અચ્છમિ !

ધમ્મ સરણ' અચ્છમિ !

સંધ' સરણ' અચ્છમિ !

પછી સિરિમાને દેહિખમાન જુધ્ધતી મૂર્તિ કેખાઈ તે ચિત્કાર કરીને બેઠી થઈ થઈ ફરથી વિદ્યારના અમણેથી ઉચ્ચારિત થયેલા 'છુદ' સરણ' અચ્છમિ !' મંત્રનો ધારિ પણ સ્પષ્ટ ખ્વનિ આવતો હતો. તેણે ફરી સવાની એટલા ફરી પણ અસફળ થઈ.

'હું જાણું છું' કહીને તેણે દાર બોલી નાખ્યા આસવના પ્રભાવથી નિદ્રામગ્ન થઈને કંઈ પણ ખબર પડી નહીં.

સિરિમા આસી-ખ્વનિને સંકેત કાઢીને કહી ન આસવાની ટેવ હોવાથી તેના પગે

ફૂંખવા લાગ્યા. પરંતુ ખ્વનિનું આકર્ષણ અવ્યૂહત હતું. આસતા આસતા તેને લામ્બુ' કે ખ્વનિ દૂર અને દૂર જતો હતો. તેના પગે ઉતરાડા પડ્યા, પરંતુ તેણે આસવાનું બંધ કાપ્યું નહીં. થોડી વાર પછી તેને લામ્બુ' કે ખ્વનિ વધારે સ્પષ્ટ થતો જતો હતો તે ઝડપથી આસવા લાગી પાછળથી બૂમ પડી. 'સિરિમા ! ધેરે આસ ! આ શું કરે છે ?' બૂમ થોડી હતી સિરિમાએ બૂમને બંધકારી નહીં થોડે દૂર જતા તેણે વિદ્યાર ભેગો. બચવાન છુદને ધેરીને ઉમેલા અમણો ભેગા. તેમનાથી થોડે દૂર એક નાનકડો અમણેનું કુદ મંત્ર ઉચ્ચારતું ભેમું. તે પણ 'છુદ સરણ અચ્છમિ !' મંત્રવત્ બોલાવા લાગી. અમણો આ સાંભળી ચમક્યા ભેમું તો એક સ્ત્રી ઉભી હતી તેનો અવાજ ધીરો હતો. સર્વે થોડી આંખો ઉતરાએ સિરિમાને ઓળખી તેને ઉચ્ચારીને બચવાન છુદ પાસે લઈ ગયા. સિરિમા કંઈ બોલી શકતી ન હતી, ફક્ત ધીરેથી મંત્રોચ્ચાર કરતી હતી. તેનો અવાજ કમઘઃ ફીણ થતો જતો હતો. થોડા પગ જાવી પહેાંચ્યા કમઘ ધનો ફીણ અવાજ થોડી વારમાં બંધ થઈ ગયો થયેલો ભેમું તો સિરિમાનું શરીર નિર્જીવ હતું. ઉતરા તેના આત્માની સાતિ માટે મંત્રોચ્ચારજી કરવા લાગી. સર્વે મંત્રવત્ તે જ મંત્ર બોલવા લાગ્યા. બચવાન છુદને સર્વેને સસારની અત્યાગતાનો ઉપદેશ આપ્યો.

બચવાન છુદની અવાજનું સાર સિરિમાનું શરીર એક શાર્દૂલનિક સ્થાનમાં ભેમું તેમ રાખી મુઠવામાં લામ્બુ' કે ભેમું તેના સડતાં અંગે ભેમું સ્ત્રીના નધર રૂપની આવાના સનપમાં બિંદુઓ અને અન્ન પુરોગેને ધમે મળે પરંતુ શું બા ભેમું વિલાસી પુરોગેને કહી બોધ લીધો છે ? ઇતિહાસ એનો જવાબ નામરમાં જ આપે છે

છોડરીઓએ શા માટે પવિત્ર રહેવું જોઈએ ?

‘દશરત્ર’

વૃત્તમાન યુવક યુવતીઓ જે છૂટછાટથી એક બીજા સાથે હવે જોડે છે, તે વિશે કોઈ જાણી જાણતી મારેદ યુવતીઓ અને એક ધર્મી રોડી જોડે મર્યાદા કરતાં, મારે તેમને દેવતાનું ખન્યું કે, “શાસ્ત્રોનો મે અભ્યાસ છો નથી કર્યો” વિધેનું મારે જાન અતિ અદ્ય છે યુવાનો પોતાને વધારે માર્યા અમને છે, એમાં પણ મને વધી નથી એટલે છોડરીઓ તમારે સાવિત્રી જેવી સતી બનવું જોઈએ એમ કહ્યું તો તેનો તમારે મન કર્યો અર્થ નથી. પણ એટલું તો હું જાણુવું જોઈએ કે તમે ક્યાંએ અગ્નિવિદ્યામાં સ્થાપિત થાઓ તે તમારા દિતની વિરુદ્ધ જોડે એવી છોડરીને છોડી શકો યુવક પસંદ કરે એટલે તેને ઉચ્ચ પક્ષિના વર નહિ જ મળે અને તેને ઉત્તર તરફ દગલના પતિ સાથે બળાપામાં જીવન ગુજારવું પડે.” મારા આ બોલની યુવતીઓ પર શું અસર થઈ તે હું કહી ન શકું, પણ કોઈએ મારી આ શિખામણ સદૈવ વધતી લીધી મારે બાલુએ મૂકીને તો પણ બદલાયેલ દૃષ્ટિએ આ સૂચના ઉપયોગી નીવડે એમ જણાવે એક વાક્ય ઉચ્ચારી છોડરીઓને ચેતવી.

અપવિત્ર કરવામાં આવેલી સ્ત્રીઓને અને બળાપામાં ધર્મ-તર દરવામાં આવેલા સોડિને શુદ્ધિ કર્યા વિના પણ પાછા દિન-દુ સમાજમાં લઈ શકાય છે જે માટે ઉત્તમ સામયિકના પીઠ તનોઓ લેખો પ્રસિદ્ધ કરે, તારે પગલાને દંડલો આવે છે કે એમાં સાચાના વચનો સિદ્ધવાની શી જરૂર? એવા સ્ત્રી-પુરુષોને કંઈ પણ સરકાર વિના અપનાવી શકાય તેજ પ્રમાણે અવિતન નિચારવાળા સ્ત્રી-પુરુષોને પવિત્રતા : મનની આત્મિક રીતે વિચાર થાય કે એમાં સાચાના અપારની ગી જરૂર મનને કીક લાગે તેમ દરેક તેમને મારે

એટલે જ પ્રયાસો કરવો જે છે કે સમાજનો મોટો ભાગ હજી ધર્મની આગ પર અદ્ય ગમે છે ધર્મની પ્રેરણાથી પગલાવ જીવન પવિત્ર રહે છે-મને છે, અનુભવી તનોઓએ જણાવે છે અને માટે જ ઉપયુક્ત લેખો તેઓ પ્રસિદ્ધ કરે છે એમ જતાં ધર્મની આગ બાલુએ મૂકી માનુષોને પવિત્રતા ગુમાવતી પગલે કે નહિ તેજ જલ્દી વિચારીશું.

છોડરીઓ લેખી શોધમાં સપડાય એ મોટા અને પ્રથમ જગ છે પવિત્રતા સુધરેલા શોધમાં બરબોના શોધો સામે વગરોથી સખત કુચિય સામે છે; જતાં એ શોધોનું પ્રમાણ હજી ત્યાં પણ રહ્યું છે તો આપણા દેશમાં એ સંબંધમાં સરકાર કે સમાજ ક્યાં કળજી રાખતી નથી, ત્યાં એ શોધો કેવા મોટા પ્રમાણમાં હશે તેની દરજ્જા કરી જુઓ અને આદી કે પરમાનો લેખ લાગે, તો તેના કેવા અનિષ્ટ પરિણામો આવે! અવિત્રની સતતિ કરી નિર્મળ કે અપમ મને! એકાદને જાતિ-ભોગમાં પડતાં આવા શોધોમાં સપડાયેલી છોડરીઓ પોતાની વેલના કાષ્ટિ જણાવતાં કરે છે, એટલે શોધોનું જો પ્રમળ બને છે. અને ઉપાયો કરી તે શોધને અંકુશમાં લાવવામાં આવે, જતાં તેનું જો મોડા વરસ પછી પાણુ જમરે બને કામાને સિદ્ધિય બનાવે છે અને પીઠ પામી અમળ મળ્યું સગળ થાય છે વળી એ શોધોનું જો સરીરમાં એક વાર પ્રવેશી શકે તો તેમાંથી પાછળથી અનેક શોધો થાય છે એ શોધોના ભોગ થોડા માળાપો નિર્મળ સંતાનોને જન્મ આપે છે આમ અગ્નિ દીપ્ત થતાં યુવતીઓ આત્માનું મંદિર દેહને અપવિત્ર કરે છે એટલું જ નહિ, પગલું કીજીમય બળાપા પેલા કરી સમાજ અને દેશ પ્રત્યેનું કાર્ય પણ શૂં છે.

શરીરને શેઝમાં હોમવા ઉપરાંત કર્તવ્ય-
બદલ થવાનો પણ ડર ન હોય, તે લોકો
વિચારી જોશે તો સહન વિનાના બેઝોમાં
બીજા કાલ દેખાશે. સતતિ નિવમન માટે જે
સાધનો મળે છે તે વિશ્વાસપાત્ર હોતાં નથી.
એ માટેની દવા પણ નિષ્ફળ નીવડે છે અને
શરીર શેઝિટ બનાવે છે. અને બચ્ચીવાર
તો એવી દવા છવ્વે છે એ ન્યુયોર્કના
માથોરેટ સેન્સરના સતતિ નિવમનના દવા-
ખાનાના દાકતર દેન્ડા રોને ક્રીશ્ચિયનશરી
તપાસ કરી જાહેર કર્યું છે કે દાકતરો થકા
રાખે છે એવી ઉત્તમ કપનીનાં સતતિનિવ-
મનનાં સાધનો અને દવાઓ મેં તપાસી જોઈ
છે. તદ્દન બરોડાસાધનક બજારમાં આ સાધનો
અને દવાઓ તેવી નથી જોયે માટે કહેવું પડે છે
જેવી માત્ર ૧૦ ટકાજ સહિસક્રામત છે સપો-
ઝીટરી માત્ર ૫૦ ટકા જ ઉપયોગી નીવડે છે
કેકમાં કેકે દુધ માત્ર ૧૦ ટકા જ કામ
આપે છે " આ અખતરા પછી બીજા દાકતરોએ
એ વિશે વધારે શોધજોગ કરી તેના પરિણામે
ઉપરનો અભિપ્રાય સમીન જાણ્યો અને આ
વસ્તુએ અવિશ્વાસપાત્ર છે એમ સાબિત
થઈ ચૂકું છે.

આવા ઉપાયો છતાં યુવતીઓ ઝેરકાંદો
ભોજ ભોજવતાં છબર્તો થાય ત્યારે હેવટ
નિકાસે તેઓ ભર્ષાપાત્રો આશ્ચર્ય થાય છે
અને એ ઉપાય તદ્દન ભ્રષ્ટકર અને છવ્વે
છે પશ્ચિમના દેશોમાં એ માટે દવાખાના છે,
છતાં ત્યાં પણ આ વસ્તુને કુદરતી જન્મ
આપવા કરતાં દસ બચ્ચી વધારે બચાવદ બચ્ચી
છે તો આ દેશમાં બીનશાસ્ત્રિય પદ્ધતિ કેવી
છવ્વે બને છે? આ ઉપાયનો આશરો
સેતાં કેટલીય યુવતીઓ પ્રાણ ગુમાવે છે. અને
પ્રાણ ન ગુમાવે તે શેઝિટ કે કાપમતી વધ્યા
બને છે. ધર્મની આગાં હોય કે નહિ હોય,
છતાં શરીર, કાવિધ્ય, સત્યાન અને સ્વાર્મ સાથે
પણ હાકરીઓએ પવિત્ર ગેલેવું આવશ્યક છે.

ભર્ષાપાત્રી માત્ર શરીરને જ હાનિ પહેચિ
છે એટલું જ નહિ, પણ તેને મોટા માનસિક
આઘાત થાય છે પ્રસવકાળે પત્નીઓ મતીય
ભોગને શાપ આપે છે એ ખરું, છતાં તે વેદનાનું
શમન થતાં તેને લાલન પાલન માટે સુંદર,
તદુગ્ત બાળક મળે છે એને તેવી કળછ
ગમવા માટે તેને પ્રેમાળ પતિ હોય છે.
અપરિણત યુવતીઓને ભર્ષાપાત્ર પછી એવા
સુખની આશા નથી પણ વધારામાં એ કમ-
કમાડીકર્ષો અનુભવ તેની લારી નિંદ્રાથી ચોતરી
ઉત્થાવ કરતો થાક રહે છે. જામ એક પછી
એક સર્વે વાતોની ઘડના કરી જોવામાં આવે
તો ધરવાળે બદલ થવા માટે એક કે બીજું દુષ્કર્મ
ચોક્કસ રહે છે.

આ મધ્ય વયો ન હોય છતાં પતિસ્થા
રહેવાની મોટી આવશ્યકતા છે એવો અભિપ્રાય
ઉત્તમ માનસશાસ્ત્રીઓએ અને દાકતરો દર્શાવ્યો
છે, તે વિસ્તારકાળે અદી દાકતરો નથી. તેમજ
પતિવ ક્યેલી યુવતીએ પોતાના અનુભવને
શાપ આપી સમની પવિત્રતા જાળવવા
સિખામણ આપી છે તેનો માત્ર ઉદ્દેશ્ય
કરી જ અટકે છું.

અપરિણતકાળે આવા અનુભવો સપૂર્ણ
વિકાસને અવરોધે છે. આરિજ્ય બદલ થતાં શરીર
અન, અને શાનતગુણોને કષ્ટ લાગે છે અને
તે કપથી આવતી બામી આખી નિંદ્રાથી
બગાડે છે. વળી પ્રેમ, પતિ અને સત્યાન
વિષેના આદર્શો કામ થતાં, મહેમ્મલ સેવતી,
જીજ્ઞાસુ વાવિ વિષે સ્વપ્નાં ગચતી જોમૈસ
યુવતીઓ અનભવના અને છે વળી હાકરી
એમ સમજે છે કે "મેં થાય છું" છે" એ
લાલના જ તેમનું છવ્વન બગાડી મૂકે છે, તેઓ
લઘુતાભાવે અનુભવે છે અને તેમને માટે
સજા છવ્વનતી આશા રહેતી નથી.

છતાં કેટલીય યુવતીઓ એવા અનાચારને
પાપ લેખતી નથી, તેને વળી લઘુતાભાવ
કેવો એવો પ્રસ કરવામાં આવે, તો તે માટે

પ્રણાસો કરવો રહે છે કે તેને સમાજથી અલગ રહેવું પડે છે. તે એકાંત જીવનમાં સળંગ છે. તેને પ્રમાણિક મિત્રો હોતા નથી. તે બધે પોતાને જાણુ મારે, પણ તે એકલવાની ઝૂર છે એવો અનુભવો અનુભવ છે. પ્રેમ કરી નિષ્કલ સંબંધમાં આવી યુવકો યુવતીઓને છોડી જાય છે ત્યારે ધણી યુવતીઓને સખત આધાત થાય છે. તેમનું જીવન ઝેરમય બને છે દુનિયાની બસાધમણી તેની ઘડા ઉઠી જાય છે અને તેનું જીવન કટુ બને છે અને તેઓ બીજાઓને પણ કષ્ટ થઈ દુઃખી કરે છે. એવી સ્ત્રીઓ સમાજને ખરે ભયંકર છે.

ઉપગતી હાલિત ધ્યાનમાં રાખીએ, તો એકરીઓ “એમાં ધર્મ” અને નીતિ શું?” એવી વાતો કરે તો તે તદ્દન અર્થ-રહિત છે એમ સમજાવો. પવિત્રતા સમગ્ર જીવન સુધારે છે અને ચારિત્ર્ય બ્રહ્મા જીવનના પ્રત્યેક અંગ પર માઠી અસર કરે છે. ફરક રીતે આ કથન તપાસી નેહશુ તો તેમાં રહેલું સત્ત્વ વધારે ને વધારે સ્પષ્ટપણે દેખાશે.

ચોરી છુપીથી અપરણિતો જાતીય ભોજ્ય ભોજ્યે તો તે માનસશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ અતિ હાનિકારક છે એમ કારણે જાણી નિષ્ક્રાંતો અભિપ્રાય બાપે છે. એ વિગતો અને કારણોના જાણીમાં બધી ન ઉતરતાં, એ અભિપ્રાય પણા બેવહારીક ડાહ્યાઓએ સ્વીકાર્યો છે એટલું જણાવવું પૂરતું છે.

ઈતિહાસક દમન કરવાથી પ્રત્યાધાત વાય, એમ કહી અનાચાર સેવક તત્પર યનારાઓ જાણવું નેહએ કે ચારિત્ર્યબ્રહ્મ વધા પછી ધણી ઇતિહાસક દમન પડે છે તો તેના પ્રત્યાધાતો ખ્યાલ રાખો સ્વતંત્રતાથી પ્રેમને મળા શક્ય નથી, બીજાઓને મળતાં સંકેત રહે છે, પૂરી છૂટથી સેવકો સાથે વાતો થતી નથી, જેને વિષે વાતો કરવા મન થાય તેને વિશે એક પણ શબ્દ બોલી શકતો

નથી ચારિત્ર્યબ્રહ્મ થતાં છૂટથી ઇતિહાસક સખત અપરોધન કરવું પડે! અપરણિત ભોજ્યો ભોજ્યનાર યુવક કદાચ પાછળથી પરણે તોયે તેમણે જે અપરણિત છૂટ બજાઈ લીધી હતી, તેથી તેઓ એક બીજામાં સંપૂર્ણ મહા રાખી શકતાં નથી.

પુરૂષ એક છોડી બીજા લલના પાછળ બને છે. પરંતુ પ્રથમ લલનાને માનસિક આધાત થાય, તેની બચા તે જીવનજી ભોજ્યે છે. બ્રહ્મચારિત્ર્ય સમુતાભાવ અનુભવે છે તેથી પોતાની આજ્ઞાતાની કસોટી કરવાની ઈચ્છાથી વધારે ને વધારે બંધપતનમાં પડે છે પુરૂષો પણ આમજ વધારે અવનનત થાય છે “વખત બદલાઈ ગયો છે હવે તમે સ્ત્રી-ત્વની કંજાશ ન હોઈ. યુવકો પણ આ બધું સમજે છે” એવું કહેનારને ચેતવણીરૂપે કહેવું રહે છે કે સમય પસારાયો છે એ ખરૂં છે પણ મનુષ્ય સ્વભાવ પસારાયો નથી. બ્રહ્મ થયેલી યુવતીઓ યુવકો પસંદ કરતા નથી. જલતન યુવકો વાતો બને તેવી કંજાશ પોતાના સમજને પ્રત્યેક બાજુ થાય ત્યારે કવિ કાળીદાસે બાયેલું “અનામાત” કુપ્પ પસંદ કરે છે. આ સત્ત્વ હાલિત છે. સામાજિક શૈલ્યભોજ્ય કરનારાઓએ, પશ્ચિમના દેશોમાં અસખ્ય પ્રોસેનિયનોની ખાનગીમાં તપાસ કરી માફિતી એકઠી કરી જાહેર કર્યું કે “ખ્યાનિ અસખ્ય કદાચ સહેજે જોઈએ થયો હશે, છતાં તે હજી સર્વત્ર જોવામાં આવે છે અને યુવકો કુમારીઓને જ પસંદ કરે છે.” પશ્ચિમના યુવકોની આ વાત તો આપણા દેશના વિચારો કેવા હશે તેની કલ્પના કરી શકાય.

વળી કુમારિકાઓને પોતાનું સાઈ નામ જણાવવું શરવટે નહિ. તેણે ચારિત્ર્યમાં સિધ્ધિ-લતા બતાવી હોય, તો યુવકવર્ગમાં તેનું નામ લલકરું પડી જાય છે. તેને ગમતા ન ગમતા યુવકો પણ તેની એકી મશ્કરી છૂટથી કરે છે અને જાણે તે જાનરૂ વસ્ત્ર હોય તેમ

તેની મામૂલી પણ યાવ છે એ બધી યુવતીના અનુભવની વાત છે. હોશિયાર અને હિમ્મતવાળા હાકરીઓ પણ પવિત્રતા ગુમાવે તો તેની સ્થિતિ ઠક જી થાય છે, અને અણ-જમતા મુવકોની પત્ન્યણીથી તેઓ બીર કાવર અને માનસજ યથાનુ જાણ્યુ છે.

ઓઆ નેરે વચાઈ જ કહ્યું છે કે “ જાતિય સબંધ એ માત્ર અજત ખાનગી બાજત નથી, પરંતુ એ પ્રજાનો આખા સમાજ જોડે સબંધ છે ” રસિયામાં મુવ તીઓ તગસ લાગે ને પાણી પી લઈએ એવી પશ્ચાત્તિ જાતિય સબંધ પરત્વે અપત્યાર કરી જોવા પછી તેમને કંઈ અને કુ ખદ અનુભવો થયા પ્રુપો અતિ સ્વાઈ જાણના અને ખુદ લેનિનને એવી પ્રયા સામે સખદ ચેતવણી આપતી નહોતીત કરવી પડી, એ બીના દિંદી મુવતીઓએ ખમુસ ચાદ રાખવી ધટે.

કળિમુત આઓ છે અને સર્વત્ર જનાચાર પ્રવર્તે છે એ માન્યતા ખોટી છે બધા અનુભવીઓ સાથે એ વિષે ચર્ચા કરી લેતાં, જાણુશ મળે છે કે સમાજનો મોટો ભાગ હજી સમ સબંધોમાં પવિત્રતા જાળવી રહે છે. સમાજના માત્ર પદરેક ટકા જ લોભ આરિ-ત્રમાં રખસિત થાય છે, અને તેમની વાતો જનતામાં અતિ જટલી બવાય છે તેછપરથી બધા લોકો ખરાબ છે એમ માની લેવાની શક્તિ જૂલ ન કરવી. સામાજિક સોધબોળ કરવા માટે મને પ્રસબ મળ્યો નથી, પણ પુષ્ક હમરના પ્રુપોનો વિસ્વાસ સપાદન કરી કું જાણી રાક્યો છું કે તેઓ આખા જીવનમાં મુસ્તપણે એકપત્નીવતંધારી રહ્યા

છે તો પવિત્ર જોના ટકા બધા વિશેષ હશે એમ સમગ્રજ આપણે માની રાકીએ.

પુરુષ બચડે તો ધર બદાર થૂમ્મા જરાજર અને સ્ત્રી બચડે તો બદારથી ધમાં ઘઈધુ કે તેના જેવું છે એ માન્યતા સાથે મારા વિષયને કમ લેવા દેવા નથી. પ્રમાણ, મુવકો અને પ્રુપોએ પણ પવિત્ર ગંહેવાની ફરજ છે પરંતુ સ્ત્રીની જવાબદારી વિશેષ છે તેવું સ્પષ્ટ થાય તો તે મોટા ભાગે અનુભવે છે તેથી જ અહીં મેં યુવતીઓની પવિત્રતા વિષે ચર્ચા કરી છે. આથી મોટા એમ ન માને કે પ્રુપોની પવિત્રતા માટે લુદ્ધ નિષેધ છે.

એક પિતાને કહ્યું પૂછ્યું કે “ તમાગા હાકરા હાકરીઓ પવિત્ર જીવન થાય તે માટે તમે શું કાળજી મો છો ? ” તેણે વિસ્તારપૂર્વક આપેલા જવાબમાંથી અહીં કું માત્ર એકજ મુદ્દો છેવટે રહ્યું કંઈ છું. “ ધાર્મિક કે બદવા-દષ્ટિએ જોઈશ તો ફરક પવિત્ર રહેતું જોઈએ એ ખરૂં છે. છતાં આટલી જાજતો મુવકોને જણાવ્યાથી તેમના પર લોભથી બચાર થાય કે ન પણ થાય, તેથી કું વિચાર કરી ચોક્કસ અભિપ્રાય ધરાવુ છું કે મુવાનો સમગ્ર પ્રેમ, પતિ, પત્નિ, સતાનના આદર્શો ધરવા, લિમિલ મુવાનો આદર્શો માટે તન, મન, જાતે ધન અર્પણ કરે છે દેશભક્તિથી પ્રેરાય કેટલાય મુવાનો પ્રાણ આપે છે. તો આ આદર્શો તેમની તજર સમીપ રહે તો તેઓ જરૂર પવિત્ર જીવન બાજતા થાય અને તેના સંસ્કારને સુખી બનાવે ” આ સૂચન આપણને માર્ગદર્શક બનો. અમર.

“ તું કોણ છે ? ” એવો પ્રશ્ન મને શોઈએ પૂછ્યો, ત્યારે માત્ર એક જ વાર મારી જિંદગીમાં કું મુંક ચઈ મળેલ.

ખ. જીવન

મારો આત્મા અને મારું શરીર અન્યેન્યે આલવા લાગ્યા અને તેમણે એક બીજા સાથે લગ્ન કયું. ત્યારે કું દિન જન્મો,

ખ. જિવન

પેલેસ્ટાઇનનું શુ કરવું તેની કશી વ્યવસ્થા મુતો પોશ શકી નહિ, છતાં તે જલદંભમાં જાય કે તેનું અમે તે યાવ એવી બેપરવા દર્શાવી અંગ્રેજો ૧૫ મેએ ત્રાંચી બીનજવાબદારપણે નીકળી ગયા. ન્યુઓને સ્વદેશ આપવાની આશ્ચર્યજનક રીતે મામલો કરનાર, આંગ્રેજોનો ન. ૧ કુસ્મન ૭૩ વરસનો ડેસો ડૉ. વીડમન બાઇબરેલ સુરકાગેનો પ્રેસિડન્ટ નીમાયો અને ગરિયા પહેલ કરશે એવી બીતિથી જાનગણ દુએને આ સરકાર માન્ય રાખી ગ્રીડન, ન્યુઝીલેન્ડ, સા આફ્રિકા, ગરિયા, અને પૂર્વકુશેપના બધા દેશોએ આ સરકારને માન્ય રાખી. પણ ન્યુઓને વચનો આપનાર અંગ્રેજોએ આ સરકારને માન્ય ન ગણી એટલુજ નહિ, પરંતુ અરબોને રાજ સામગ્રી અને સૈન્ય માટે ઓફિસરો આપ્યા જેકેસલમમાં મુસ્લિમોને ફૂલવનાર સિદ્ધ હરવના ગાળ રિચર્ડના વશનોનાં આવા કૃત્યોથી તેમના પૂર્વજો શરમિન્દા બન્યા હશે એ નિશ્ચય છે.

આંગ્રેજો મુસલમાન બની રાહ નેતા હતા. અંગ્રેજો એક જાણુ નીકળતા હતા, ત્યારે તેઓ તરતજ ન્યુઓ પર હુમલા કરતા હામલ થયા છંપીપના લશ્કરે ન્યુઓને બે સ્થલે ધાજા અને બીરસેના આગળ તરત જ હરાવ્યા. પૂર્વમાંથી પા અખલુસ્તાના લશ્કરોએ બે સ્થલે હુમલા કરી ગેરિઓએનો કબજો કર્યો ઉત્તરમાંથી ધરાજી લશ્કર દોડી આવ્યું, જોડન નદી બોળગી ન્યુઓ પર ફટકો માર્યો અને સીજાનીક અને સિરિયન લશ્કરે ઉત્તર અને ઇસ્તાનમાંથી ન્યુઓ પર બાકમણુ કબુ. અરબોને મદદીઓ ભમરૂ છે માટે ઇજપ્તે લશ્કર મોકલ્યું છે એવી ખબર મુતોને આપવામાં આવી! ટેલઆવિવ પર બોંગમોશ મલાવી ન્યુઓનો પ્રતિકાર શિથિલ કરવામાં

આવ્યો આ બોંગમોશમાં પોલિસ વહાણ પણ સપાટ બસુ ૧૫ મી સનિવારે વહેલી સવારે આ સમજી બન્યું એવી આંગ્રેજોની તેમની હતી. ઇરફિ પણ ત્યારજ બોંગમોશ શરૂ કર્યો.

અંગ્રી ગાળોની અંદર અંદર તીવ્ર દગિલાઇ છે, છતાં ન્યુઓ સામનો કરવામાં આતરિક બેટો ભૂલી તેઓએ એકસપો સામનો કર્યો. કામચલાઉ મુલેદની રાગે અમલમાં મૂકતાં દીલ શષ તેમાં બને પછી એક બીજા પર આરોપ મૂકે છે. અંગ્રેજોએ અરબોને હથિયાર અને અફસરો પૂરા પાડ્યા મુતો કમીશન મુલેદની શરતો સમજી કેમ-રેખ રાખશે, કામચી મુલેદ માટે પ્રવલ કરશે આ પ્રવૃત્તિમાં દ્રાન્સજોડનમાં રહેતો શિદીસ એલમી સર એમેકકલાઈડ મુખ્ય ભાગ ભાગી રહ્યો છે.

અંગ્રેજો અને અમેરિકનો સામે રશિયાએ મર્સિનમાં લીધેલાં પમલાથી અમેરિકનમાં શારે ખગજગાદ જાગ્યો અને સામાન્યતઃ અમેરિકનો વિમદની વાતો કરવા લાગ્યા, પણ અંગ્રેજો શાંતિથી આ બનાવો નિકાળી રહ્યા. યુ.એસ.એ એ હવાઈજન વધારવા નક્કી કર્યું, તેનો કારણો ડાઉનસ આજળ આટા મારવા લાગ્યો, અધારકમાં તેણે સૈનિકો મોકલ્યા. લોખંડી પડદા રાખવાનો ગરિયા પર બાણેપ મૂકનાર અમેરિકનો મુશેપની ખડખડ ભૂમિ પર હવાઈજનની શુ પ્રવૃત્તિ કરી રહ્યા છે તે ઉપર સખત દાંકપિછેડો રાખી રહ્યા છે. સેનેટર લોગે ટ્રેક કમિશન સમક્ષ બાપણુ કરતાં કહ્યું. "હું ખરૂ કહું છું કે રશિયા એકમુ આટલા કમુનિસ્ટો જન્મતામાં ઉત્પન્ન કરી શક્ય ન હોત, યરીગાઇ, જૂખમશે, દોહલતની અસમાન વહેંચણીને લીધે કમુનિસ્ટો વધે છે આપણે એ સ્થિતિ ટાળવી જોઈએ."

જનરલ માઈલ પશુ એવુ જ કહી ઉમેરે છે કે, " સત્તોથી સામ્યવાદનો નાશ ન થાય, વિચારોનો વિરોધ કરવા પ્રમળ વિચારો જોઈએ. અમેરિકાએ તાત્વિક દૃષ્ટિ સાક્ષ્ય દાખા જનરલ સમક્ષ ધરવો જોઈએ. " સોડ- બીવરબૂક પશુ એવુ કહી જણાવે છે કે " યુદ્ધ ફાટી નીકળે તો તે માટે યુ. એસ. એ. જવાબદાર છે ગતિયા અમેરિકા વિગદ થશે, એમાં ઇંગ્લેન્ડને કંઈ નિરપાત નથી ગતિયાએ નહીં, પણ અમેરિકાએ આક્રમણકારક નીતિ અપનાવે કરી છે " એમ તે કહે છે અને પશ્ચિમ યુરોપનુ સમઠન અનર્થકારક અને માઈલ મોજનાની મદદ ઉઠેન્ડને દાનિદાર છે એમ વતંચાત પત્રોનો ટોંગિ બાગેવાન થાને છે. દુમેન આર્થિક કૃષાવા સામે સેફિને સખત નેતવણી આપે છે અને એ વિશે જિયિતિ સુધરે નહીં તો અમેરિકાને બારે પડશે. દ. અમેરિકા નહક જોક્તા યાપુએ માટે અમેરિકન સળવળ ચાલુ છે, પશુ તેમને માત્ર અમેરિકાનો વિરોધનો જ રર રહે છે આગેલા પરિવર્તમાં લશાલુ પડવા પછી, ત્યાં કમ્યુનિસ્ટ સામે કઠક પક્ષમાં રોવામાં આવ્યા છે અને મેક્સિકોએ રસિયા જોડેના ગળદારી સખધ તોડી નાખ્યો છે

માઈલ મોજનામાં ૨૫ ટકા કપ મૂકવા માટે કરાવ થાય છે, પશુ તે કરાવ પડેતા મૂકવા માટે સંરકારી પ્રતિનિધિ આમદ સેવે છે રસિયાને તોપ જિ. સામાન ઇંગ્લેન્ડ હજુ વેચે છે, તો તેને ચા માટે આર્થિક મદદ અમેરિકાનો આપે એવા સવાલો સેનેટેરો ઉઠાવે છે પૂર્વ અને પશ્ચિમ યુરોપના દેશોના વ્યાપર પર અંકુશ માટે અમેરિકન આમદ ગણશે, તો માઈલ મોજનાની આખાવીખી વલ જસે એ નિઃસસ છે પશુ દેશોને આ આર્થિક મદદના બોગે પશુ પોતાની તટસ્થતા ગુમાવી પરવરે નહિ

અમેરિકા આર્થિક મદદી અનુભવરો અને યુરોપમધી તેનુ વચસેવ જોસરી નહીં એવી

રસિયા માન્યતાઓ ખોટી છે એમ મોલો- ટોવને સમજવવા માટે દુમેન અને માઈલે જનરલ બેકલ સિમથને રસિયા મોક્ષે. સિમથ સાથે થયેલી વાતચીત મોલોટોવે તેની પાસે લખી મગાવી. પછી તે મોલો રસિયાન જવામ સાથે રસિયાએ પ્રયટ કરી. આથી દુમેન અને માઈલેને ખેડું લાગ્યુ કે ખાનગીમાં થયેલી ચર્ચા રસિયાએ બહાર પાડવી ન હતી. માટે રસિયા સાથે હવે અમેરિકા વાટાઘાટ કરવા પશુ હમ્મજ રાખવુ નથી અને તે હો પશુ રસિયાન પ્રચાર માટે મોલોટોવે આ સુર તક સાધી લીધી.

ફ્રાન્સ, ઇંગ્લેન્ડ અને અમેરિકા બાપત જર્મન પ્રદેશોનુ એકીકરણ કરવા માટે ફ્રાન્સી બીવિ આદે જાવવી હતી તે માટે છૂટ છાટ મૂખી એકાગેરનુ એકીકરણ કરવા માટે હમણા લકનમાં નિર્ણય કરવામાં આવ્યો છે રૂકર પ્રદેશ બ્રિટિશાધીય હેમરેષ હેઠળ રાખી ફેરવ લગકાર સ્થાપવા માટે નક્કી કરવામાં આવ્યું છે પોતાના જર્મન પ્રદેશમાં રસિયાએ ' લોકશાહી ' મખસસ સરકાર સ્થાપી હતી. હવે પશ્ચિમના ગભો સખધી વિજિતો જલણતા હજુ તે વધારે ' સુધારા ' અપાતી નાહેનાત કરશે અને જર્મનનુ વિજામીઅણુ કમીના આરોપ ઇંગ્લેન્ડ અમેરિકા પર કરશે એ નક્કી છે.

યુરોપમાં પશ્ચિમના દેશોની કાવળી સમિ- તિએ લરકરી મોજના માટે એક સમિતિ નીખી છે. એ સોળ દેશોની હોલોન્માં મુનાઈટ રોટસ એક યુરોપ સ્થાપવના હેતુ માટે એક કમિસ હોસેન્ડમાં લરવામાં આવી અને ફ્રાન્સમાં ફ્રોલ અલ્થારની સરકાર સામે જોરથી પ્રચાર કરે છે અને અમેરિકન આર્થિક સહાયથી ફ્રાન્સની પરિસ્થિતિ સુધરે તે પહેલાં તે ત્યાં પોતાની સરકાર સ્થાપન કરવા તૈયારી કરી રહી છે માઈલ મોજના પ્રમાણે ઇંગ્લેન્ડને સ્પેથી વધારે મદદ મગરી પહેલાં વરસે તેને

૧, ૩૨૪, ૩૦૦,૦૦૦ ડોલર અમેરિકા આપશે પહેલા વરસે સ્વીટ્ઝર્લેન્ડ અને પોર્ટુગલને અમેરિકન આર્થિક મદદ મળશે નહિ. માર્શલ યોજના અનુસાર મળતા પૈસા ૩- પેટ્રોલ, તમાકુ ૪ વસ્તુઓ માટે કેમ કેમ અને કેટલા વાપરવા એ વિષયો પણ નક્કી કરવામાં આવી છે.

ઇટલિની ચૂંટણીમાં સામ્યવાદીઓ લોકોને બેઠકો મેળવી શક્યા નહિ અને ઝેરપર બહુ મતિથી હવે રાજ કરી શકશે. પણ અમેરિકન પ્રદાનનો જાણવા હોય તો સેનેટર લોન્ગે કહ્યું તે આપણે જાણવું ન જોઈએ. તેણે કહ્યું કે પુલ વિરામ પછી, ૧૮,૦૦૦ લાખ ડોલર આપણે ઇટલિને આપ્યા છે, છતાં જોન મુસ્સોલિની ઇટલિમાં કમ્યુનિસ્ટોની સંખ્યા ૬૦,૦૦૦ થી વધી ૨,૫૦૦,૦૦૦ થી ની ઘટી છે. મુશ્કેલીમાં સૌથી ઓછા પચાસવાળા વડે પ્રધાન ઝેરપર છે તેને માત્ર ૭૦ પૌંડ માસિક વેતન મળે છે. તેના પ્રતિસ્પર્ધી કમ્યુનિસ્ટ આગેવાન રોઝી બારી જાતિ પ્રતિભાશાળી પ્રખર નેતા છે અને જો તેઓ ઉચ્છેદન નહિ પણ સરળ સ્વીસોપા તો જનતાને દોરી શકે છે. તે કહે છે કે “અમે અધારપૂર્વક હાલત સ્વીકારીએ, તેમાં અમને સફળતા ન મળે તો અમે જો તે પ્રધાને હાલત સ્વીકારીએ.” એટલે એ ઇટલિ સરકારને નિરાશ રાખી દેવા દે એમ માની શકાય નહીં. બેતીમબુરોની હાલતમાં યશ ઘટ ચૂકી છે અને માર્શલ યોજનાની સહાય લેવા સામે પ્રકારે યાચ છે.

રશિયા જોડે કરેલી સુસેદ શીનલેન્ડ પાર્લામેન્ટે બહુ મોટી બહુમતિથી સ્વધારી છે. પણ પોસ્ટલેમના કચેરે. પ્રમાણે રશિયાએ અંદરના પાસે લેવાનું વળતર પણ દહાડે મળતું નથી અને અમેરિકા તેમાં આડખીલી દાખી કરે છે રશિયા લગભગ સરંજામ વિશાળ ખાવા ૫૦ ઉત્પન્ન કરે છે અને તેની સેના

દહાડે વિશાળ છે એમ અમેરિકા તેના ૫૦ આશય મુકે છે એટલેજાન નિમંત્રણ મેળવના વડી પછી છે બહુમતિથી નિમંત્રણ કરવાની યોજના બોલી છે. તેથી કોઈ રાષ્ટ્રને અન્યાય થવા સંભવ છે અને અસ્તિત્વમાં હોય તેટલા એટલે મેળવના નાશ કરવા જોઈએ આવી રશિયન સરકારે સ્વીકારવામાં આવી નહિ અને નિમંત્રણ મેળવના પડતી મુશ્કેલીમાં આવી છે અમેરિકન નિષ્ણાતો માને છે કે રશિયા એટલે જોનમું રહસ્ય જાણે છે પણ તેનું ઉત્પાદન કરવા તેની પાસે સામગ્રી નથી જમીન જોઈ મુશ્કેલી વિરામમાં જ વરસ પૂરા થયા છે, છતાં જમીન માટે દહાડે સુસેદની સરકાર પછી સહાય નથી, એટલું જ નહિ પણ ત્રીજા વિશ્વયુદ્ધની તૈયારી માટે છે.

હિંદીઓ સામે બીજા ધારાઓ પસાર કર્યાં છતાં, તેની સામે જોઈતાં સખત પગલાં જ. સમયે લીધાં નથી. એવો પ્રચાર કરી રા. ગ્રામનની નેશનાલિસ્ટ આદિશાળ પાર્ટી દ. આદિશાળી ચૂંટણીમાં સ્વેજ બહુમતે મેળવી જઈ છે, તેથી ત્યાં હિંદીઓની સ્થિતિ દહાડે વિવિધતર થશે એ નિષ્કંક છે.

જપાનમાં એક દહાડે સત્તા ભોગવવા જ. યદ્યપ્ત આર્થિક હેડગ જપાનીઓ અવસ્થિતપણે ઉત્પાદન વધારવા મહી પડ્યા છે અને નિષ્ણાતો ધારે છે કે ૧૯૫૧ માં જપાનની આર્થિક સ્થિતિ તદ્દન સુધરી જશે. આજે પણ જપાન નો વેપાર વધ્યો છે તે રશિયાને રહેવે એનું, ઇંગ્લેન્ડને ડીકલે એનું અને યુ. એસ. એ સ્વીચરો આપે છે કિંદે પણ જપાનને ફરી ત્રીસડી આપવી શકે દરો છે અને જપાન પાસેથી મીઠા માટે તરાસક માટે એટલું મુશ્કેલી છે પણ મદિનાઓ થવા છતાં તેની વિશ્વ દહાડે દિસ્ટી સગારે જપાનને આપી નથી એવી આપણી સરકાર સિગિલ છે.

૧૯૪૨ માં માર્ચ ૨૧ ની બેઠક બંને તેણે માન સામ્ય વાદનો જ વિશેષ કરે છે. કોમીયોન સરકારનું મૂકીવાડપણું નાસ્તસ્વરૂપમાં એમ નથી, પણ લોકશાસી સ્વરૂપનો જોખું પછી અમેરિકન પ્રેરણાથી ત્યાં કેમો-કેટલેક લીધે સ્થાપવામાં આવ્યું. તેમાં મધ્યમ વર્ગના નીચલા ધરના લોકો ભળ્યા. પણ કોમીયોન સરકારની મૂકીવાડી નીતિને આ પછી અનુકૂળ ન આવ્યો તેથી તેની સામે સખત પગલાં લીધા ગોર્મિટીય

માન સામ્ય વાદનો જ વિશેષ કરે છે એમ નથી, પણ લોકશાસી સ્વરૂપનો પ્રોષ્ઠ પણ પછી તેને જો નહિ એવી એ મુદ્દી વાદી સરકાર છે અને તે જૂજ અપવાદ બાદ કરતાં પ્રપચી સાંચીશાસનોની બનેલી છે નિર્દેશ હમન કરનાર એ મેન બાક્ષોની બાજેવાની ફેરજ ગ્યામેલી સી. સી. પાર્ટિનો વૃક્ષો ત્રાસ-દાનક અને કપારી લેખાવે એવા થાતપી છે.

મરણ એક પ્રકારની મુલાકાત છે.

ખ. વિશ્વાન

x

x

x

x

વિસ્મૃતિ એક પ્રકારની સ્વતંત્રતા છે

ખ. વિશ્વાન

x

x

x

x

મનુષ્યની ક્રૂપતા અને હિંમત વચ્ચે અતરંગ છે. તીવ્ર અભિમાનથી એ જોળાંથી શકાય છે.

ખ. વિશ્વાન

x

x

x

x

આપણું મન એ વાણી અને હૃદય એ ઝરણુ છે. વહેવાને બાંધે ચૂરી લેવાનું આપણે પસંદ કરીએ એ નવાઈની વાત છે ને ?

ખ. વિશ્વાન

x

x

x

x

હૃદયના સચીત માટે કોઈ માધ્યમ મળી નહિ, ત્યારે મનુષ્ય તેનું મમળ હાલવી વલવેલાં બને છે

ખ. વિશ્વાન

x

x

x

x

પણ સિધ્ધાંતો કમની બારી જેવા છે. આપણે તેની આરપાર જોઈ શકીએ છીએ. પણ આપણી અને સત્ય વચ્ચે તે અતરંગરૂપ છે.

ખ. વિશ્વાન

x

x

x

x

બી રિમતનો છુટ્ટો તેના જાન પર પરી રોકે છે.

ખ. વિશ્વાન

ધોળે દિવસે મેલ દેન લૂટાય, નિઝામના અને હિંદી પ્રદેશના બામદારાં અત્યાચાર કરવામાં આવે, રાજકારણનો આવેલાન ઉદ્ધારણી બર્ષો બેઠામ બખાડા કરે, છતાં હિંદી સરકાર કાંત રહે અને ધીગળથી નવ માસ સુધી સુલેહ માટે વાટાઘાટ કરે, એથી લોકોને સ્વાભાવિક રીતે લાગે કે હિંદી નિઝામથી કરે છે. એમ કહે ન હોય, પરંતુ નિઝામ સામે લડાઈ કરવામાં, તેને પાકિસ્તાન અને બીજા ઇસ્લામી દેશોનો વિચાર કરવો રહે અને હિંદમાં રહેલા આગ કરોડ મુસ્લિમોની સહિસલામતી કોઈ પણ રીતે જોખમમાં આવી ન પડે તેની સરકાર કળજી ગમે છે વાટાઘાટો વૃદ્ધી નામ અને કંઈ નવી યાચણી નિઝામ તરફથી પાછી થઈ આવે, એ કમતો અત ક્યારે આવશે ? ઇસ્લામ ત્યાંથી હિંદુઓ દિગ્ગત કરે અને મુસ્લિમો ત્યાં જન્મ લેવાય છે. માઉન્ટબેટન નિવૃત્તિ થતાં પહેલાં આ પ્રકારો નિહાલ લાવવા આવે છે, પણ તેના પ્રભુત્વે પણ સફળ થાય તો નિઝામને વધારે સમયની ગદત મળે એટલું જ થશે. સમાજવાદીઓ નવી સરકાર સ્થાપી કે બીજી કોઈ રીતે લડાઈ આગલા લાક્ષ કરે છે મરાઠાઓના લાંબે ફરી ફરીથી માર આનાર, બંગાળેથી પણ ફરી ફરી લારી જનાર નિઝામનો વશ જ આજ બહાદુર ખતી મેળો છે એવું કશું નથી તે પ્રજાના ઘેસે જખતનો ફોરે જાઓ છે, તેણે બધારે તૈયારી કરી છે, એ ખરૂં પરંતુ તેની જૂઠ્ઠા નીતિથી પોતાનો વિનાશ તે નેતારે કે. હિંદી સમ સાથે જોડેલા ના કરોડ કર્તા પછી તે વીસ કરોડની પાકિસ્તાનને લોન આપે, હવે પાકિસ્તાનને તે હિંદ જોડેલું કરોડ વગસ પૂરૂં થાય નહિ ત્યાં સુધી તે વડાવતી નહીં એવી સૂચના કરે તેનો કશો ખર્ચ નથી. એ લોનની રકમને પાછી હમણાં લઈ સહે તો જ તેણે કળજીય કર્યો તે માફ કરી શકાય.

જે મુદ્દા માટે હિંદ મુનોમાં અધું લઈ. તે સિવાયના અર્નેક મુદ્દાઓ મુનોએ અલેક માસ સુધી અચ્ચાં અને વાઠી તરીકે અલેક હિંદી આરોપી જેવું ત્યાંથી બહાર નીકળ્યું. જે મુદ્દાઓ હિંદ સ્વીકાર્યા નથી, તે સમયથી પણ મુનો સમિતિ તપાસ કરવા માગે છે. તે સામે નેહરુએ સખત વિરોધ કર્યો છે. કાશ્મીરમાં હિંદી લશ્કર છૂટ પામે છે તે જોઈ પાકિસ્તાનનો વડા પ્રધાન ફરિયાદ કરે છે કે હિંદી સરકાર તેનું સમજી જળ આક્રમણ કરનારઓ સામે વાપરે છે. પાકિસ્તાનમાંથી આવતા મુદ્દાઓને પા. સરકાર અટકાવતી નથી અને હિંદી સરકાર તેમનો સામનો કરે તે સામે ફરિયાદ અને આરોપ. પાકિસ્તાનની હાલકતી જૂઠી પ્રચાર નીતિ સામે, હિંદ સત્વ લડીકતો જન્મત સમક્ષ મુકવી જોઈએ નહીં તો અમેરિકામાં વેસોહીને જનુભવ મેળો લેતા તેવી વસ્તુસ્થિતિ સર્વત્ર થશે. કોઈ એક્સ અમેરિકન દસ્તામાં બાપજી કરતાં વેસોહીને જણવા મળ્યું કે સજાના ઔતાઓ એમજ માનતા લેતા કે હિંદુઓ જ મુસ્લિમોની ક્લસ ચલાવે છે. હિંદમાં આગ કરોડ મુસ્લિમો સુગ્રહિત છે, ન્યારે પાકિસ્તાનમાં બીજા મુસ્લિમો નહિવત રહ્યા છે આવા સંજોગમાં લખમતી માટે આ એ સસ્થાનોએ કગશે કર્યા, તેમના હિત માટે ? એ કરોડ. હિંદ સુસ્તપણે પામે છે ન્યારે હજી પણ રહ્યા સજા હિંદુઓ પ. પાકિસ્તાનમાં જૂઠ્ઠાથી ત્રાસી દિગ્ગત કરે છે સર્વેએ વધાવી લીધેલા આ કગશે હિંદીઓને કેવા નિરૂપણોની છે તે આ ઉપરથી સમજી શકાયો.

રટલિય દેવ કેવી રીતે વસુલ કરવું તેની વાટાઘાટ માટે જાને સસ્થાનોના પ્રતિનિધિઓનું ટોળું ઇંગ્લંડ ખસ્યું છે. હિંદ સ્વતંત્ર હોત, તો જ્યાં મુદ્દામાં તદ્દસ્ય રહેત, તેના મંત્રો વધારે કસાઈ કામ કરી ધસાઈ આને

નકામાં થયા છે, તેમ ન થાત. આવા સંજોગોમાં પરદેશીને આપવા માટે તેને નાણું જોઈએ, તો તે સમયે એ દેવુની માગવાળ કરવા માટે કે તેમાં ઘટાડો કરવા માટે તે કળસ ન થઈ શકે ૧૬૪૦ જેટલું કરણ તેટલું તે હજી હિંદ ઉત્પાદન કરી શકતું નથી. કાપડવિ. અને અનાજની ઉત્પન્ન વધવાને બદલે ઘટી છે. કુદ પૂર થવાને ત્રણ વરસ થયાં છતાં હજી હિંદને જોઈતી મશીનરી કે તેજ મજલુ નથી પુનઃપંટના માટે કમિટિ પર કમિટિઓ સ્થપાઈ તેના દૂરવેળો બહાર પડવા મદાસ સમિતિએ કંઈ યોજના બની અને મુબઈ સમિતિ વળી જુહાપુરા યોજના અપભ્રમ કરવા ચાહે છે પ્રાન્તો વચ્ચે ઉદ્યોગોની દરિદ્રાઈ ન થાય તો ઠીક ! અગર જુહા જુહા પ્રતિ જુહા જુહા ઉદ્યોગો ખીણવવાને બદલે એકસરખા ઉદ્યોગ હાથ ન લે તે મનસ્થ સરકારે જોવાનું રહેશે.

મુબઈ પ્લાન કરતાં વધારે બવલાર યોજના ખીરલાએ બહાર પાડી છે. મજૂરી માટે જોખમાં જોખ સો રૂપિયા માસિક વેતન અને ચીરદોહડીને ૩ ટકા કરતાં વધારે બ્યાજ નહીં એવી કોઈ સૂચના કરે છે. તો બીજાએ એક ટકા વધારે બ્યાજ આપતાં પહેલાં મજૂરીને અત્યુક્ત મજૂરી વધારે આપવી એમ કહે છે દરમ્યાન સામાજિક વીમા પદ્ધતિ દિલ્લી પ્રાન્તમાં અપભ્રમ કરવામાં આવશે એવી નાહેરાત કરવામાં આવી છે.

પુખ્ત વયના નિરક્ષરોમાં કેળવણીના પ્રસ્તાર માટે મદાસે ત્રણ વરસના બાળાસહગની યોજના બની છે, ત્યારે સી. પી. માં એ કાર્જકમ ત્રણ માસમાં પૂરા કરવાની યોજના હાથ ધરવામાં આવશે ત્રણ માસમાં જરાક કંઈ શીખવવામાં આવ્યું હોય તે ભોંબળું ન થઈ રહે તેની

કાળજી ગાખવી પડશે. દરમ્યાન દિલ્લી પ્રાન્તમાં સામાજિક કેળવણીની શરૂઆત કરવા માટે નહીં કરવામાં આવ્યું છે આ કાર્જકમમાં રેડિયો, સિનેમા, નાટક અને મીડિયાની સહાય સેવામાં આવશે. તાના અનુભવ પછી એ કાર્જકમ વિસ્તૃત પાયા પર અપભ્રમ કરવામાં આવશે.

ઈન્ડિયા બેંકના એક મહત્ત્વે એક પત્રમાં લખી જણાવ્યું કે "અહીં કોઈ બોગસ વિના બુને મરણ નથી અમુક જોઈતા જ બોરાક કાચ ન મળે, પણ જોઈતા પ્રમાણમાં ચાલિક બોગસ મળે છે, અવ્યક્તિ માટે દૂધ, વિદ્યાર્થીઓને માખણ એવા મોલક બોરાક મળે તેની કાળજી ગાખવામાં આવે છે. અને લોકોમાં સરકાર વિદ્યાભિન્નની ટિકીટો અમુક અનાજ સાથે મૂકત વહેંચી છે. અને આ સમજી કટોલ ભાવે દરેકને મળી શકે એ બવરથા અપૂરત છે. માત્ર લાંબી કાળમાં ઊંચુ રહેતુ પડે એટલી મુશીબત વેઠવી પડે. મોટા માખણા હિંદીઓ કરતાં અંગ્રેજોને સારો બોરાક મળે છે" ત્યારે આપણે ત્યાં શી બવરથા છે ? કટોલ છઠાવી સેતાં ખાંડ, અનાજ અને કાપડના બાવો અનેક ધણા વધી ગયા છે. ઉત્પાદન પણ ઘટ્યું છે કાપડ સખેની સરકારની નીતિ તો વલત અનિમિત રહી છે. હેન્ડલા નવમાસમાં નિવત્રણ, નહીં નિવત્રણ, ઉત્પાદન પર કેમરેખ, વહેંચણી પર અકુષ, નિરકુષ એમ સરકાર અનેક અપભ્રમ કરે છે અને આપણે કુ અસહ સ્વીકારતુ રહે છે કે એ સખેની સરકાર પાસે કોઈ નિમિત્ત યોજના નથી. અને સરકારની આ સિલિલતને લઈને અભત્યને એ પરત્વે અનેક ત્રાસો અને હાડમારી વેઠવી પડે એ દેખીતું છે

સમાલોચના

સૂત્રાં મદિર:— લેખક : વિ. સ. ખડિર, ભાર્ગવર કર્તા • ગોપાળ બ. વિદ્યાસ

મુદ્રા ૩૧. ૪-૮-૦૦ પૃષ્ઠ ૩૩૭ + ૩૪૦૩૭૧

આર. આર. શેઠની સરકાર ગ્રંથાવલીના જાવનમાં પુસ્તક તરીકે ખડિરની નવસિદ્ધિઓનું આ ગુજરાતી ભાષાતર પ્રસિદ્ધ થયું છે. વાંચતી વખતે આ વાર્તાઓ ભાષાતર છે એવો સહેજ પશુ ખ્યાલ ન આવે તેવી સરળ અને સુંદર રીતે આ વાર્તાઓ ગુજરાતી ભાષામાં રજૂ કરવામાં આવી છે. “સૂત્રાં મદિર” લાંબી નવસિદ્ધિ છે અને તેમાં દરેક ખાત્ર પોતાની કથા કહી જાય છે. આ વાર્તા ધણી સુંદર છે. પોતાની અપર મા પ્રત્યેના અઘોરનો પૂર્ણ ભાવ, અને તેને અંગે થતી ગેરસમજૂતના પરિણામે પ્રેક્ષકની નોકરીનો ભોજ, પુષ્પાનો શુસ્સો અને પ્રેમની જૂદી જાનામીમાં અપાતો દિસ્સો, તાત્પર્ય અર્થઘટન માનસ અને સુશીલાનો ગૃહસ્થાન એ બધા પ્રસંગોએ વાર્તાને ધણી સુંદર બનાવી છે આ ઉપરાંત આઠ બીજી વાર્તાઓ પણ પુસ્તકમાં આપવામાં આવી છે એકે એક વાર્તા સુંદર છે. અને દરેકમાં નવોજ પ્રેમ, નવજ દલિખિતુ જણાય છે. ખડિર હવે કલાના નવસિદ્ધિકાર છે એની પ્રતિતિ આ પુસ્તક ઉપરથી થાય છે. તેમની બીજી સુંદર કૃતિઓનું ગુજરાતી ભાષામાં ભાષાતર થાય તે આવશ્યક છે.

સર્વકાંત મો. મજમુદાર

જુનું અને નવું :—લેખક એવિદ્યાર્થ અમીન, પ્રકાશક : આર. આર. શેઠની કંપની,

મુદ્રા, ૧૯૪૪ + ૮ કિમત ૩૧. ૨-૮-૦૦

મો. એવિદ્યાર્થ અમીન ગુજરાતી સાહિત્યના આશાસ્પદ લેખક છે અને તેમની આ નવસિદ્ધિમાં ગ્રામજીવનમાં દરેક જનતા બનાવેલે કલાત્મક રીતે આલેખવામાં આવી છે. જૂના અને નવા આપણા આચારો અને વિચારો વચ્ચેનું ખર્ષ એક કલાકારને જોઈને તેવી રીતે રજૂ કરવામાં આવ્યું છે. ગ્રામજીવનમાં નેવા મળતા વાણીઓ, મુખી, ખાંડપાક, પાંદરી વગેરેના પાત્રોની સૃષ્ટિ આ નવસિદ્ધિમાં કિંબી કરવામાં આવી છે. પુનમજ વાણીઓ અને ભક્તવાનદાસ મુખી, કેસર અને અંચળ, બાલુ અને રમા, હિમિવારકર અને મોતીચંદ આ બધા પાત્રો નવસિદ્ધિ વાંચતી વખતે સજીવ બને છે અને તેમજ નવસિદ્ધિકારની સફળતા છે. આ નાનકડી નવસિદ્ધિ સુરમ્ય વાંચન પુરું પાડે છે. ગ્રામજીવનને સમૃદ્ધ અને મુખી કરવા માટેના આવશ્યક પદાર્થો તરફ પણ પુસ્તકમાં નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે.

સર્વકાંત મો. મજમુદાર.

જીવન સ્વપ્ન — ખંડ પહેલો, લેખક મુખી, સંપાદક સવજીભાઈ ચોકમી,

મુદ્રા ૩૧. ૪-૮-૦૦, ૧૯૪૪

આર આર શેઠની વિરાટ પ્રવાવલિના, એકાવનમાં પુસ્તક તરીકે આ નવલકથા પ્રસિદ્ધી પામે છે. લેખકના નિવેદન ઉપરથી આ સત્યપટનાત્મક નવલકથા હોય એમ કાલ્પ થાય છે. કથામાં જીવન પ્રસંગો કરતાં સ્વપ્નસૃષ્ટિનું પ્રમાણ વિશેષ છે. પરિણામે વાતો પ્રવાહ ઓછો અને ધીમો છે. કોઈપણ નવલકથામાં કથા-વાર્તા-વસ્તુ એ પ્રાધાન્ય તત્વ છે. અને એ તત્વ નેટલું ઓછું કે નબળું હોય તેટલી એ નવલકથામાં કલ્પ જણાય. જોરી સાથેના સુર સહજવન પછી તેના મૃત્યુ પ્રસંગથી નવલકથાની શરૂઆત થાય છે. આધેડ વયનો સુધીગ જોરીના મૃત્યુ પછી પુત્ર સતતિ હોવા છતાં સુધા સાથે પરણા પડેલા “ધણી ધણીવાણી” તરીકેનું જીવન બાગ બાગ માસ મુધી જીવે અને સુધા જેવી જંગમચેલી સરકારી છોકરી બોવા જીવતને વધારી સેઈ “પ્રિય પ્રાણનાથ”ની “તમારી ઠાસી” અને એમાં બવાસ્તવિકતા લાગે છે. ને કે જહુગી દુનિયામાં કમ્પનમાં ન આવે તેવા બનાવો અને કે એટલે આ અસંભવિતતા યદ્યપ બની શકે સુધા અને સુધીગ બને જ્યાં જ્યાં એકાકી રહેતાં નથી પણ બને પોત પોતાનાં કુટુંબોમાં રહેતા હોય છે. સુધા જેવી લુલિયાળી અને નિઃશ્રેણી ધરમાં કેદ કરી હોય છે તેને સુધીગ કોર્ટની મદદ વડે છુટી કરાવે છે અને પછી કોર્ટમાં મેજસ્ટ્રેટ સમક્ષ સુધા તમામ હકીકત ખુલ્લી રીતે બહાર કરે છે અને સુધીગ સાથે પોતે બાર મહિનાથી ધણી ધણીવાણીનો સંબંધ રાખ્યો છે એવો એકરાર કરે છે. આવી સુધા જ્યારે મેજસ્ટ્રેટના સવાલના જવાબમાં “બાને ત્યાં રહીશ” એવો જવાબ આપે છે અને પછી તરત પોતાની બૂલ સુધારે છે છતાં મેજસ્ટ્રેટ તે માનતો નથી અને બીજા દિવસે આવવા કહે છે એ હકીકત વ્યવહારમાં બાજેજ બની શકે. સુધીગની મહેનત ઉપર જાણી ફરી જાણ છે અને પછીનાં પાનામાં સુધીગની સ્વપ્નસૃષ્ટિ વચ્ચેને વાંચવા મળે છે. વાર્તા પ્રવાહ સ્વભાવ અટકી જાય છે. સત્યપટનાત્મક નવલકથાઓમાં “જિજ્ઞાસુ અને અમી” એક ઉત્તમ દૃષ્ટાંત પુર પાડે છે અને તે હવે આ નવલકથા પુરેપુરી આલેખાયેલી હોત તો વાંચકની રસરસિ સારી રીતે સતોષી થાય. આ નવલકથાનો બીજો બાજુ આવવાનો બાકી છે. અને તેમાં લેખક નવલકથા નામને સાચું કરવા સારૂ વાર્તાને વધુ વેગવાન બનાવશે એવી આશા રાખીએ છીએ.

સૂર્યકાંત મો. મજુમદાર

અહંપાત્માનું આત્મપુરાણ :— લેખક : જ્યોતીન્દ્ર હ. દવે, પ્રકાશક : મારીચ સાહિત્ય મંદિર, સુરત મુદ્રા ૩-૦-૦૦ પૃષ્ઠ ૨૧૭

“અહંપાત્માનું આત્મપુરાણ” ગુજરાતમાં કહે કહે પ્રસિદ્ધ થયું હતું ત્યારે દેવેનાં બંધ લખાણેની માફક આત્મપુરાણે પણ સાથે આકર્ષણ બિંદુ હતું. ગુજરાતમાં હાલ-રસ આલેખનારા લેખકોમાં દેવેનું સ્થાન સૌથી ઊંચું છે અને લુલિયાળા માર્મિક વિનોદાત્મક સર્જનોમાં તેમની બરોબરી કોઈ લેખક કરી શકે તેમ નથી. દેવે જીવનના સામાન્ય પ્રસંગોમાંથી વિનોદ ઉત્પન્ન કરી શકે છે અને તે પણ ઉચ્ચ કક્ષાનો વીમા. એજટાનો દુનિયાની કલ્પ-કાંતુરતા વિશે બોખાતો આપી વીમો ઉતરાવવા લેખકને પ્રેરવાની ખાસિયત ઉપર સુર કટાક્ષ તરીકે અહંપાત્માનું આત્મપુરાણ અસ્તિત્વમાં આવે છે અને એ અખાલ પછી “અમૃતમ કેસવમ” થાય છે. પુસ્તકના શરૂઆતના ૧૨૩ પાનામાં આત્મપુરાણ આલેખવામાં

આવ્યું છે અને આદિના પાનાના લેખકની અન્ય કૃતિઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. ગુજરાતી સામાન્ય રીતે બહીર જણાય છે-વેપારી પ્રજા મનાય છે અને કદાચ તેને પરિણામે આપણે જીવનમાં દાસ્તગરસ તરફ બહુ આકર્ષણ નહીં હોય. આ વસ્તુસ્થિતિનું પ્રતિબિંબ આપણા સાહિત્યમાં પણ પડ્યું છે અને દાસ્તગરસના સ્ફુગ સર્જનો બહુ થોડાં છે. દેવેનું આ પુસ્તક દાસ્તગરસના અલ્પ સાહિત્યમાં મહત્વનો ઉમેરો કરે છે એ આનંદની વાત છે.

સૂર્યકાંત મો. મગસુદાર.

ફત્વાણ (મારી જાંઘ) જોગખપુર, (યુ. પી.) ના બે નાના આશરો વિના હર માસે દળદાર બેઠો આપી હજારો નવસો પાન અને અનેક ત્રિરંગી ચિત્રોયુક્ત આવો અદ્ અલ્પ લવાજમમાં માહોને વના મુશ્કે બેટ આપવો કેમ થરવડે તે તો તેના સવાલો જાણે. પણ આ પ્રમાણે વગસોથી આ માસિક આમ જળતાને પડતર કરતાં પણ ઓછી કિંમતે વપુલ અને ઉપયુક્ત વાંચન પૂર પાડે છે. સ્થિતિ ચૂસ્તોથી માંડી અલ્પતન વિચારવાળાઓને પણ ગમી જાય એવા લેખો આ અંકમાં આપવામાં આવ્યા છે જિન્ન જિન્ન કૃષિના લેખોને ઉપયુક્ત અને રસ પડે એવી સામગ્રી પીરસવા માટે સપાદકે જે વિવેક બતાવ્યો છે, તે સર્વકોષની પ્રશંસા માગી લે છે.

સ્વીકાર —કેશનકો દિ. ૯. ૧-૦-૦ મુજાન્તર કાતાલય, સુરત. પસંદગમી પેઢી લે. બામિકુમાર, દિ. ૧-૪-૦ પ્ર કસમધ મહળ, અમદાવાદ. ગીતાગુજરી દિ. ૧-૦-૦ પ્ર રસશાળા ગોવિંદાચમ, જોડલ. અશવનના લે. પૂજાલાલ, દિ. ૧-૦-૦ પ્ર મી અરવિંદ મહેલ, ૩૨, રેપાર્ટ રો, ફોર્ટ, મુબઈ.

પૂ ર્ણ

બાળક અને જનની
મધ્યકાલિન ગુજરાતની કથાનો
નમૂનો. ડૉ. મંજુલાલ ૨.
મહામુદારના સૌજન્યથી

અનુક્રમ

૧ મુખ્ય અને સાતિ	શ્રીમતી ગજરાબેન નાથક.....	૪૭૪
૨ એનું મોન	શ્રી મન્દુસાલ ગાંધી	૬૭૫
૩ મ્હારાં સંસ્મરણો	શ્રી. રમણસાલ વ રેસાઈ ,	૪૭૬
૪ હંભ અને ઢોંગનો નવો પ્રયોગ	ડૉ મુખન્ત મહેતા	૪૮૧
૫ મોતની મહેશ્વિનો મુખ્યકર	શ્રી મણિસાઈ દિવેલી	૪૮૫
૬ શુભેચ્છા	શ્રી શશિકાંત અગુવેલી	૪૮૮
૭ સૌન્દર્યદર્શી વિવેચક	પ્રો. કુંજવિહારી મહેતા.. . . .	૪૯૦
૮ સરકારી આર્થિક નીતિ અને મજુરો	શ્રી શાંતારામ સત્તનીસ	૪૯૧
૯ સામા	શ્રી પંકજ	૪૯૬
૧૦ પૂર્વ જર્મની	ર. પ. મ.	૫૦૨
૧૧ ધર માલીક અને પરાણા વચ્ચે સમજુતી	શ્રી 'ઠરાય'	૫૦૬
૧૨ આંતરરાષ્ટ્રીય રાજદાન	શ્રી બૃહસ્પતિ	૫૦૯
૧૩ દિંદી રાજકાલ	શ્રી 'પ્રજાપતિ'	૫૧૨
૧૪ સમાલોચના	૫૧૪
૧૫ માનસ	શ્રી પૂજાસાલ	૫૧૫

વાર્ષિક લવજમ શ્રી ૫-૦-૦

ર. પ. મહેતા [જુલાઈ ૧૯૪૮]

છુટક પ્રતના શ્રી ૦-૮-૦

આનંદપુરા-વડોદરા.

પરદેશ માટે સિં. ગ્રા

★ પૂર્ણા ★

॥ પૂર્ણા પૂર્ણજલા સમુદ્રસહિતા કુર્વાત્ સદા મંગલમ્ ॥

પુસ્તક, ૨]

જુલાઈ ૧૯૪૮

[અંક, ૧૨

યુદ્ધ અને શાંતિ

[અભિવ નિઝાતની શાહપા]

નજમીન મ. નામ

લડકામાં ત્રણ ફૂતરાઓ વાતચીત કરતા બસતા હતા.

પહેલા ફૂતરાએ કોલિલાં સ્વખોની આથા સેવતા કહ્યું, “ફૂતરાઓની સત્તાઓના જમાનામાં જીવવું એ અશુભ છે સમુદ્ર પર, ધરતી પર અને આકાશમાં આપણે કેવી સરળતાથી મુસાફરી કરી ચક્રોએ છીએ તે વિચારો અને ફૂતરાઓના બેશ આરામ માટે, અરે આપણી આંખો, કાનો અને નાકના જ્ઞાનદ માટે કેવી શોધખોળો કરવામાં આવી છે તે વિચારો.”

ત્યારે બીજા ફૂતરાએ જણાવ્યું “આપણે કળાની વિશેષ મળણ કરીએ છીએ. આપણા બાપડાદા કરતા વધારે સારા લય અને તાલ પૂર્વક આપણે અંદ્ર પ્રત્યે બમ્બીએ છીએ અને જ્યારે આપણે આપણી જીવને પાણીમાં ભેંસીએ છીએ ત્યારે આપણને સમજાય છે કે પહેલા કરતા આપણા મુખ વધારે સુંદર બન્યા છે.”

પછી ત્રીજા ફૂતરાએ કહ્યું, “પણ મને તો બીજું જ વસ્તુ સૌથી વિશેષ આનંદપ્રદ જણાય છે ફૂતરા ફૂતરા વચ્ચે હવે જે શાવ સમાધાન પ્રવર્તે છે તેથી મને ધણો સંતોષ થાય છે.”

આ જ ક્ષણે તેમણે ફૂતરાઓના ચિકારીને નજીક આવતો જોયો.

ત્રણે ફૂતરા ફૂંકા મારી ત્યાંથી નાસવા લાગ્યા. ત્રણે નાસી જતા હતા, ત્યારે બીજા ફૂતરાએ કહ્યું, “ઈશ્વરના યોગન પૂર્વક કહું છું કે જીવ લઈને નાસે. સસ્ત્રુતિ આપણી પાછળ પડી છે.”

એ તું મૌન

ગીતો દણ ધુણ રતાંતાં કાનમાં-
 સમઘડ્ય એકોએ કોએ દતો ધર અંગે
 યાદ આખોમાં દતો, દેશે દતો તે અમમાં
 એ યાદથી એ હઈ વધ હડી નિરાસા
 વેલી જતીને મૂમલી.

સી દતો પજુ એક જણ ગાથુ' અનુ'ત્ત' એકમું
 તેડો પર જેનું સુદાતુ મિત એ જોયું ન'તું-
 સ્વદ તો જાના ગદીને દાન્યને કરતા જુ
 એ બહેન હ દાતા પવન જેવી ગત-અચ્ચ, મુડ
 અન-અમણી જાધીને એ દર દર ગદા વધ

ગીત મુંબાર્વ પડ્યો'તા એકો
 ને જુગિવાના બોસ બુલાયા દતો,
 હકુ મા'ત્ર' ગેન સાદમાં પદટુ દતું
 પજુ નેન દાળો જાગલ હોટી બેલી બેનટી .
 બોલી ન'તી પજુ મૌન એ દખવા' જથા'તુ ન'તું.

ઈન્દુલાલ ગાંધી

આર. એ. બી. સી. ડી., જોખવાને પાત્ર નોંધણી અને અગમ્ય ઉચ્ચાઈ સ્થાને ખાચ બીડતાં બીડતાં 'પ્રાધંમર' અને 'રોષલ ઇન્ડિયન રીડર' ની પહેલી ચોપડી બહાદુરી પૂર્વક વાંચી નવા માંડી ગુજરાતી છ ચોપડીઓ તો હું બપોલો હતો, અને ઇંગ્લેન્ડમાં પણ ગુજરાતી છઠી ચોપડી, એના એ દિસાજ, એની એ ભૂગોળ, એનો એ ઇતિહાસ પાઠ શીખવાનાં આપ્યાં! આવડતી વસ્તુ ફરી વારી ન પડે એ પૂરતો જ્ઞાનદ પણ ત્યારે થયો. પરંતુ આપણા બહુતરના ગુજરાતી અને ઇંગ્લેન્ડ જોવા વિશ્વએ પાડી ગુજરાતીમાં શીખવાતા વિષયો ફરી શીખવી સમય જગાડવામાં વિદ્યાર્થીને શો લાભ થવાનો હોય છે તે સંગમ્ય નહીં એવી યોજના છે.

આમ ફેગવણીમાં થતા અમતરાઓને યુદ્ધતો જાણ નહોતો નથી ફેગવણીના કાંઈ નિષ્ણાતનું મજબૂત સળવળી છે એટલે એ કોઈ અમ્મણસાક્રમમાં, પાઠ્ય પુસ્તકમાં, શિક્ષણ સમયમાં, શિક્ષણની દગમાં એને બમતો ફેરફાર સમયે જ! નિષ્ણાત પાસે સત્તા હોય તો તેનો અમલ કદ કદ નય નિષ્ણાત પૂજન વર્તમાન મુખતો એક રોમ જની જશે છે. અને તે પણ એક જ વિષયમાં નિષ્ણાત એક ન હોય.

વળી શિક્ષણ પણ સામનો વિષય છે, કળાનો વિષય છે એમ લાંબા સમય સુધી મ્હને ખબર ન હતી-એમ થણી માતાએ અને પત્નીએને નિત્ય રસોઈ કરવા છતાં ખબર હોતી નથી કે પાઠશાસ્ત્ર નામનું એક શાસ્ત્ર હોય છે અને તેમાં અનેક પુસ્તકો લખાયે જાય છે! એ શાસ્ત્રની પરીક્ષા આપ્યા સિવાય કોઈપણ ગોચર થઈ શકે જ નહીં એવો કોઈ નિષ્ણાતનો મત થાય, અને અનેક

અમતરા કરતી આપણી સ્વરાજ્ય સરકાર તેને કાચો બનાવે તો જ્ઞાન વહેંચણીની ઠેક મુદ્દેલીએ જોઈ થાય-અને બપોર બનતી દિવની વસતી સપ્તા પણ જોઈ થઈ જાય.

શિક્ષણની કળાથી શિક્ષક ત્યારે જ્ઞાત જ હતા-એટલે કે કળાની સગમરી આપ્યાં! આજનાં જાણવાળા શિક્ષકો વધારે સારૂ શીખવતા હોય એવી એકે જાણથી ખાતરી થતી ન હોવા છતાં શિક્ષણ વધારે રસમય અને એવું પણ જ કલાની હું તરફેણ કરું છું. ફક્ત મુકું છું કે શિક્ષણને રસમય કરવા ઉપર નિષ્ણાતો અને સામનો શિક્ષણને રસમય બનાવવાને નહોતે તેને ચૂંચી નાખતા હોય એવો મને ભય વહે છે જાણશે યું થીએ છે એને બહોલે શિક્ષકો શિક્ષણની ક્ષી ક્ષી સાચમી ધેરથી જરી લાંબા છે તેની દાલ વધારે તપાસ થતી જણાય છે. અનેક પ્રકારની તોય શિક્ષક ધેરથી લખી લાવે, કળા પાઠિયાં ઉપર 'કોઈ'ના શાવે તેમાં લીંટા કઠાકળા કરે, રંગીન પોષ્ટરથી નકલોએને વધારે ઝડપથી ફાટી નાંખે એ નહું શાસ્ત્રીય હોયે ઠીક હશે. વિદ્યાર્થીઓ માને છે શિક્ષણમાં ગસ. એ રસ ઉપજવડા શિક્ષકો ત્યારે જ્ઞાન જાળ પણ થણા જ જોઈ હોય! શિક્ષકને પોતાને પોતાના શિક્ષકોમાં અને શિક્ષણના વિષયમાં ગસ ન હોય તો કમે એટલી શાસ્ત્રીયતા પણ સાળા પાઠશાળાને જડ જ્ઞાતી કે છે.

ગ્રામ વર્ગો જગ વડોદરાની શિક્ષણ પ્રકૃતિ તપાસી નિવેદન કરવા માટે એક ગ્રામ નિષ્ણાત પદમાં નિષ્ણાતોની ફેવપૂજન પૂજન વધી ગઈ છે અને તેમણે ગ્રામી આમીડવાળા નિષ્ણાત! પછી પૂછું યું સ્વરાજ્ય મંજ્યા

છતાં જોગી ચામડીનો અને જોગ પ્રદેશની ટીકોએનો મોઢા આપણા કાળા ચામડાંએને પણ ધટતો નથી. તે સમયે સ્વરાત્ત્વ પામે પણ હેખાતુ ન હતું. હશેવાષ છે કે તેમણે એક ટીકા કરી. ખાતાના વડાને શિયણુશાખની ઉપાધિ ન હતી મળી તો તે ખાતાને ચલાવી ને કેમ શકે? અધમાનવીની દોરવણી જેવું એમાં પરિણામ આવે! ખાતાના અધિકારી બી. ટી. એલ. ટી. ટી. ટી. વગેરે નદી યવાં હોય, અને વિલાવત જ્યાં શિયણુશાખનો નિષ્ક્રાંતને રૂએ એવે અભાસ નદી કરી લાગ્યા હોય.

કેટલાક માણસો ગણ ચતા આવી આ ટીકાની વાત કરવા લાગ્યા. અતિ નિષ્ક્રાંતો-યમ ટી નિષ્ક્રાંતો પ્રત્યે અને એક પ્રકારનો અજુજો મહે છે વડોદરાનું મદા વિશાળ, સમય દિલ્લે આદ્ય પૂરા ખાડે એવું કેળવણી ખાતુ! પ્રાયમિક, માધ્યમિક અને ઉચ્ચ શિક્ષણની તેમાં વ્યવસ્થિત યોગ્યતા સમીત, સંસ્કૃત, વ્યાખ્યાન અને પુરાતત્ત્વના અભ્યાસ માટેનાં ત્યાં વ્યવસ્થિત કમન્ડ સાધનો; પુસ્તકાલયોની અગ્રેડ ગ્રાન્ડ-વ્યાપી ગુપ્તણી, ફુલ્નરી શિક્ષણ માટેની પ્રતિષ્ઠિત શાળાઓ, અને શિયણુશાખ શીખવતી-શિક્ષકો અને શિષ્યઓ તૈયાર કરતી શાળાઓ, પ્રાચીન વસ્તુ સંગ્રાહન અને પુસ્તક પ્રસિદ્ધિની વિવિધ મેળનાઓ, ગુજરાતી, મદારાષ્ટ્રી અને હિંદી વિદ્યાલોની વ્યાખ્યાનમાળાઓ સર્જતી કોલેજો; આ બધી પ્રતિક્ષોનો સચાવક કલ્યા બી ટી. ન યોગે હોય તેથી તેને ઉતારી પાડવાની આ નિષ્ક્રાંતની ચેપ્ટા અને તેને મળતુ ઉત્તરભ મને જરાય અર્થ નહીં. વડોદરા ગાન્ડ સમુદ્ધ કેળવણીખાતુ દિલ્લા કોષપણ પ્રાન્તમા જ્યારે સર્વેથી ત્યારે ખરુ અજા તે તેની જોખમી કરે એવું શિયણુ સંમુદ્ધ બીજો ને તેનો નથી. એની એકલી પુસ્તક પ્રમિદ્ધિને જ વિચારીએ. કોષપણ કેળવણી ખાતાએ પ્રસિદ્ધ નદી કંચ દોષ

એટલાં અને એવાં સારાં પુસ્તકો અગ્રણી નહી, વર્ષોથી-વડોદરા રાજ્યના કેળવણી ખાતાએ પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. એનો ચોવો જાણ તો બીજી કેળવણી ખાતુ બતાવે!

ટીકા કરનારને આગે એકજ જવાબ હતો-એ આજ પણ એકજ જવાબ છે.

‘ડીમી’ આ જ્યારે પહેલ વહેલી કાખલ ચલ ત્યારે ‘ડીમી’ માટે પરિચા લેનારની હતી ‘ડીમી’ હતી ‘અડી’ તેમજ વિલાવતમાં.

શિયણુશાખની છાપ તમગના અમાગ ફુગોમ મામતર અમને કીક કીક ગીખવતા, અને અને ધીમે ધીમે હિંદી બજાતમાં આગળ વધવા માંડ્યું.

હિંદી શાળાની કમક પણ જ્યાં ચમ-કાવે એવી ખરી. હિંદી પહેલી ચીપડીમાં પણ કદી કદી આછી આછી હિંદી જાણ વાતગીતમાં વપરાતી ખરી, અને હિંદી ડબ્બો આવડે છે એમ દેખાડવા મુજબની જાણમાં તો જેમ બને તેમ વધારે હિંદી સંજો વાપરવાની સદની તળીજ દોષ જ. શિયણુ જો નેરદાર હિંદી ન્દાના ન્દાનાં વાક્યો દારા અમારું જાન વધારણ જ દોષ Don't speak! Be quiet! No noise! Stand up on the bench! You, there! જેવી આનાંઓથી જાણ ઉપર કાણ વાવવાનો અમારો પ્રવલ્ન સર મળે. જો કે આનાં અમારે વ્યાખ્યાની ન હતી, પાળવાની હતી. અમારે તો Sir, May I go out? અથવા May I come in? જેવાં વિન વિ પત્રો જ ઉચ્ચારવાનાં હતાં હિંદી જોવાવાની હિતગરી સદને મૂલ મેની, એટલે ‘આગ’ ‘શાઉ’ ના પાડી, ‘ખારે’ ‘ગોલ’ વખતસર ન કરી, આજ તો ‘શાઉ’ ઉગરી હતી; મરસજ ઉપર મારો ‘ગોલ’ લીંગ, જ્યાં ‘હંક’ ડાઉન - ન, ખારીનાં ‘ડાઉ’ પણ કર્યા

જોડ્યો; આવી આવી ધ-મેલ મુખેની મુજ-
રાતી વાક્યોમાં ભગતી કરી મોટા વાક્યો
બોલવાની સાચકાત અમે વપાયે જતા હતા

સદ્ગુની સિખામણ એ કે જેમ બને તેમ
ધન્યજીમાં બોલવાનો મદ્યવશ ગણવે !
શિક્ષણ પણ એમ કહે ! વડીલો પણ એમ
કહે ! શુભેચ્છા પણ એ જ માર્ગે અભિગ્ન
ચીધે ! અને ક્રમ્પન પણ એ જ પ્રેરણા કરે !
પ્રજ્ઞ એટલે જ મહેતો કે ધન્યજી એકઠીયા
કે પહેલી ચોપડી અમારી વાતચીતની શક્તિને
ખીણવે તો જ કહેલે સુધી !

જતાં અમારો અડઝ અડઝ ઇન્ક્રી
બોધવાનો પ્રવલ્ન મળ્યુંત હતો । He અને
She, 18 અને 17 નાં મિથજો કરતા કરતા
અને ઇન્ક્રી સાથાના મદાસાખમાં જાગજાગ
કરવા લાગ્યા.

શબ્દોને શબ્દોને સુઝવણી તો વધે જતી.
જાકરી એટલે Ho good અને જાકરી એટલે
Sho good તુ જાન વામે જતાં જરખને
પણી જે વાર હુ 'મ' સ્વ' કે આ સાદીસીધી
વ્યવસ્થા છોડી, ગળા એટલે He king
અને રાણી એટલે She king હવાને જલે
અમારે King અને Queen ફરવાની આજ્ઞા
કેમ માથે આવતી !

કન્થેશ પ્રાથમિક સિદ્ધાંતમાં ભારમાં વધારે સમસ્તતા ડાઘ શબ્દે ઉપજાવી છે. તે ઠીક શબ્દે ! એ માનવાચક શબ્દથી અને સિદ્ધાંત સંબોધતા. પરંતુ એ માનભર્તા શબ્દ સંબોધનમાં જ વપરાવ એમ મેકાટોહાને અમને કહેવામાં આવે છતાં અને કન્થેશ ભાષાને પ્રવાહી બનાવવા માતર અમસ્તા જ વજર સંબોધને પણ એ શબ્દ વાપરતા ! શબ્દ એવો તે કેવો મજબૂતો ફટકો કે નેને સંબોધન સિવાય બીજા કોઈ વધરાવ જ નહીં ! એટલે અને મદ્દ ખુશીથી, ખુસ્તેએ, નંદેરમાં પણ કહેતા કે 'અમારા ક્લાસ સર આજ આ-ના ન હતા,' આગે 'ફોર્મ-સર બદ્દ

શ્રીકાંત બચા. ' ' રાષ્ટ્રીય સરને તો મિનન
માતો નથી ! ' ' અમારા સરે ' ઇન્દ્રેણ
સ્તિત્વા શ્રીજી બાણમાં બોલવાની ના પાડી
હે ! ' ' બી ના સરે એક હાકાને ક્વાસ
આકૃષ્ટ કર્યો ! ' '

મના કર્યા છતાં અને શિક્ષક બને 'સર' ને બરસપરસ બઢેલી મુદ્દાન એવા સુબંધે બધુતા, અને 'સર' નો અર્થ સાહેબ થાય એમ અમારી 'મીનીય લુક' કહેની હોવાથી માનાયે' શિક્ષકોને, 'સર' કહ્યા વગર ઉલ્લેખ કરતા જ નહી. કદી કોઈ કહેણ કે 'સર' એવી રીતે વપરાય નહી, તારે બનને જરાય અમણ નહી ! એમની પાઠેલી સમજાણ મનમાં કિતરવી નહી, અને નિદાન બેન્ય ગ્રુસ-એટલે ઇન્ડ્રી ત્રીગ્લ વિગણ સુધી તેા અમારા શિક્ષકો 'સર' તરીકે જ ઉલ્લેખ પામતા રજા ! બનને અમારા 'કુબીરામ સર' બડુ અમથ.

શિશુની પડિતા અને સામીક્ષતા વધી
 છે જ્યાં હજી પણ-આજ પણ વિદ્યાર્થીઓ
 'સર' શબ્દનો ઉપયોગ જમારી માફક ન
 કરે છે એ જોઈને મને ઠીક ઠીક આનંદ
 થયો ! એ આનંદ મારી હસામંતુ ન
 પ્રદર્શન કરે છે. જ્યાં સિદ્ધિત શિશુની
 તાલીમ પામતા મારા બનીને છે કમું કે.

'કાકાજી, શી વજર 'સગ' દાખને પેસવા નહીં દે.' ત્યારે સિદ્ધણમાં વધેલા શીના મહત્વે જોટલું મ્હારે ખાન બેસુ તેટલું જ 'સગ' રાજનાં જમારા સરખા જ થતાં કૃપણે મ્હારું ખાન બેસુ ! ત્રીસ ચાખાંસ કર્નાં માળામાં 'સગ' હજી બદલાય નથી ! બાજનો વિચાર્યાં મ્હારા કરતાં મહુ બાજળ વધે નથી એવો કુબ્જ સતોષ મને ત્યારે થોડો ખરો !

આને પણ કરીને જાળાઓમાં સમય-
વિભાજીકરણને Period-પીરીયડ-કહેવામાં
આવે છે' અસિદ્ધિત સિદ્ધાંતના આગળ પુનર્ગત

એને Holar—અવર-કહેવામાં આવતો. વિતા-
યાંથી ખુશીની સાથે અદર અદર વાતચીત
કરતા કે 'પહેલો 'અવર' ફુર્કારામ 'અવર'
તો છે.' 'લીટીના 'અવર' માં મોદવ
'પાંગીયત' સેવાયો.' આપાન મોગસ, મગસ
કે દં-મિત્ર જાહેરાતવાલીના મુગ-1'eraon સાથે
અમાગ નિત્યના અન્વાસ નિબાગોને સગ-
આવવાનું મદત્વ અમને ત્યાં દેખાયું નહીં
હોય! અવર કોઈ સિદ્ધાન્ત નિષ્ણાતની કપના
જળદળી ઉઠી હોય અને વિધાર્થીઓના
સમય દુષ્ટા ને મુગનું-1'eraon નું મદત્વ
આપી તેમના માનસમા અસગ્રહારક ગરદાગ-
બીવ જળ કેટલું હોય! નૂતન માનસ સાચ
નાપત્રે ન જાણતા હોઈએ એવું પણ પાંડુ
જાણે છે— જે આજના નિષ્ણાત સિદ્ધાન્તને
ગોખવાનું હોય છે નામનો પાછળ મોટી
મટિ ઉપજેલી હોય છે 'W'it'it' it it
it it it? નામમા શુ મદત્વ રમુ છે '
જાણને ત્રીજો નામે જોગખાતોએ હોય તેનો
ગિમત એ તો એ જ મહેતો, એવા નેકસ
પીવરના ઇચને આજનું માનસનાત્મક જગત
ન પણ ગમે' અતિપાનમા તદુ મહેતો છે'

કામચલા મદાન આચાર્ વાન્સાવન
પણ નામની જાતનમા જદુ સુગતા ગખ-
વાતી સગાદ આપે છે જે મુગનીનું નામ
નકવ ઉપર, નહીં ઉપર કે તથા મેષ ઉપર
ગખવામા આવ્યું હોય તેની સાથે પ્રેમ કરતાં
અટકી જતું' આ નિવમ પાળતે મુરદેડ છે.
નકવનાં નામવાળી મુગનીઓને પ્રેમમાંથી જાતલ
કરીએ તો રોદિબી, ચિના, અડોસા જેવાં
નરી પ્રગતે મમતાં નામવાળી હોઈએ
ફવારી ગદી જવાનો બપ ઉમેરા યાવ' નહીંના
નામનો જદિખાર કરીએ તો 'તપી' જમા,
જાતીયથી, વમુના, મોદાવરી, નર્મદા, મેવા,
મદાદિનીઓને પ્રેમ ખાતર નામ કવવાનો
અખતો કરતાં પડે! અને તદુર કે મા'તી,

અંપક કે રેવડી નામધારી મુગનીઓને પરિ-
નાશિકા જ જનમું પડે!

નામની જાતનમાં મને પણ એક એ
અનુભવ ગયા છે. આપણો જૂનો રીવાજ
એવો છે કે જાળકનું નામ ફાઈ પાડે. પહેલાં
માતાપિતાથી પોતાના જાળકનું નામ રોધવા
બેસાડુ નહીં. એ અધિકાર પિતાની મહેનતે
જ દોષ! મદાગ નામ, મદાગ દાદાએ મોસા-
જમાંથી પાડ્યું; તે જખતના કોઈ મોસાંકિતનું
રમજુલા તથા નામ નેમને મૂખી મુખી કહી એટલે
એ જ નામે મદને એમણે જોગખાતો
કોઈએ પણ તે નામને મજૂરી આપી, અને
આજ અડધી સદી ઉપગતથી તે જ વેપ્પતી
જાવવાળું નામ ધારણ કરી રતો મું જે
નામધારી રસ પડી ગયા છે અને નામની
પસદની ઉપગથી સ્વવર્ગરો રવાના હોય તો
આજ સગા રમજુલાંએ જદરવાખમમાં પ્રવેશ
ન જ કરી શકે. જ્યાં તે જખતે-અને મદ
પણ કરી શકી-એ નામ અનેક સંદર્ભમા
વપગવ છે એ મહે મદારી મુજવજસદ અન-
ભવ્ય છે.

એ-અરકુલમાં દુ ભજતો ત્યારે એક સિધો
મદાગ નામ પૂણ્ય. મહે મોરવપૂર્વક જાણ
આપ્યો

'મિત્ર માત્રે તં મિત્રમાત્રે. મદાર
નામ રમજુલાવ ઇ.'

મદાગ જાણતો એક વિચારીને કે રોજ
બહે દેમ, સિધો રિમત કરી મદને કવું

'દછ વાર છે તાર રમજુ જનતાની.'
મને કમા સમજ પડી નહીં! મેર આતી
પિતાને પૂછ્યું કે સિધો તા મટે આમ
કવું મને?

પિતાએ પણ રિમત કવું, અને જાણ
આપ્યો

'જાત નહીં એ તો મદારે મદાર
કરી દમી.'

મ્હારા નામ સાથે ગમત કરવાનું કારણ !
મ્હને આ વાત વાદ ગ્લી જઈ વર્ષો પછી
કોઈ પુસ્તક વાંચતાં રમણનો અર્થ મળી
આવ્યો, કે પછી સરકૂત જાણનાં કોઈ
મિત્રે કહ્યું હોય ! ગમણ એટલે પ્રેમ !

આપરે ! પ્રેમ અને પ્રીત જેવા ચબ્બો
નાટકમાં જ વપરાય. સિદ્ધ કુટુંબમાં તેનું
ઉચ્ચાગ્રહ યાવ જ નહીં ! અને હું તો એ
અર્થથી ભરેલું આપું નામ લેઈને ફરું છું !
શી આકૃત ?

અમ્મણ પૂરે ક્યાં પછી માંડવી પાસેના
એક ધગમાં અમે રહેલા આવ્યા. અમારી ધર
ફેફારી પણ આજુત હતી. એક દિવસ મ્હે
કોઈ સ્ત્રીની એક તીલ્લી જમ ગ્રહ ઉપર
સાંભળી

અમ્મણ ગમણિયા ! ક્યાં મપે ?

છગમાં જઈ મ્હે માફ મુખ સારૂ ઉપર
રહ્યું કહ્યું. એ સંબોધન મ્હને ન હતું !
વાદગ્લીનતાં ધુટણિને ચાલતા એક જાળક
એ સંબોધનનો અધિકારી નીકળ્યો ! મ્હારી
લોકભાવનાને સંતોષ થયો કે મ્હાફ નામ
એકલા Association-ઉચ્ચ કહેવાતા વર્ગમાં
જ સંકેતોઈ ન રહેતાં જનતાં જનાઈનતાં
સ્વીકાર પામતું જાણ છે !

દમણની જ એક ભેં તાજ દહીકતો માગ
નામ સાથે રમત કરી મહ સરકારી કામ
અમે દેહામથી વચ્ચેના હું પાછો ફરતા
હતા. રેલવેની મુસાફરીમાંથી દુવે વર્ષ એક
નીકળી બધા સામે છે. સરકારી ગાંઠે શાક
મળતું હોવાથી અને વર્ષ ફરેલો હોવાથી
પહેલાં વર્ષનો ડબ્બો મ્હારે ભાગે આવ્યો
હતો. મુસાફરી માણસને એકસરે જનાવી
દે છે. એને બીજે સર મમતા જ નથી દે
એકવે બોલો બોલો કાંઈ પુસ્તક વાંચતા હતા મ્હાફ
રહ્યું વાંચન મ્હે આવી મુસાફરીઓમાં જ
કહ્યું છે બીજે રેલવેને આડી ઉભી રવી અને
ચાર પાંચ યુવાનો માગ ડબ્બામાં ધુસી

આવ્યા. એ વર્ગની ટીકીટ એમની પાસે ન
હતી એ તેમની જ બાસબગી વાતનીતમાંથી
સ્પષ્ટ થયું એ યુવાનો આપારી હતા, લાભોની
પાતો કરતા હતા, જાણેલાં કરતાં તેઓ
જેવા આજળ વધી બધા હતા તેની ખુશાલી
પ્રદર્શિત કરતા હતા એ બધું મેં દુકડે દુકડે
સાંભળ્યું એ તરફ ખાસ ધ્યાન આપવાની
મ્હારે જરૂર ન હતી પરંતુ મ્હાફ ધ્યાન
ત્યારે જરૂર હોવાથી કે ત્યારે તેમણે ચૂટી
કદાહેથી બાળો રાફ કરી !

‘ પેસે બદમાશ ! ગમણાશ ! ’ એક જલ્દ

કહ્યું વગર ટીકીટ મ્હારા ડબ્બામાં મુસાફરી
કરતા આ ધનિશ પ્રત્યે મ્હે થી બદમાશી કરી
હતી ! મોપડીસાથી મ્હે આખ બમેટી આ
ધનિક સમૂહ પ્રત્યે ફેફાં એમાંના ઇલાક
મ્હાગ તરફ જોતા પણ હતા

‘ તાન દરામખો ? નીકળ્યો ! ગમણાવ
તામજ એવું છે ! ’

‘ એ રમણલાલ તો મ્હારાં પેસા આપતો
નથી ! ’

વાત સાચી ! મામતારાએને હું જાણી
જાણી પેસા આપી શકતો નથી એ મ્હારો
ભારે દોષ હું સમજું છું પરંતુ હજી કોઈના
પેસા શ્યામ નથી !

રમણલાલને જલ્દ બાળો પડી. એ બાળો
સચોટ છે કે નહીં તેની ખાતરી કરવા
એ સર્વ નવીન પનાઈએ મ્હારી સ્થાને વાર-
વાર જોવા કરતા હતા. હું વિચારમાં પડ્યો જ
હતો. બાળો પછી ધુમધો યાવ એટલું જ
જાણી હતું ! પરંતુ મુજરાલી યુવાનો દમલા-
જોત નથી હોતા એની ખાતરી હોવાથી હું
એ સર્વ યુવાનો મ્હામે જોતા મેસી રત્નો
અને લાચારીપૂર્વક મ્હારે માટે વપગતા નામ
અને વિશેષણોનો સમૂહ કરતા બધે !

મ્હાની મેલેમાં ગેસનો જલ્દ પામે આવે
છે. પાતું કરીને અમલવાદ રેલવે આખું
લાચુ ધનિક, અજાણ્યામાં રવં મેતા
યુવાનોની અમલગી વાતનીતને અટકાવી મ્હે
તેમને પૂછ્યું

‘સાહેબો, તમે કાંઈ મારી પાસે માગો છો?’

‘નાજી. આપની પાસે એમ કાંઈ માગતા નથી.’ એક માણસે જવાબ આપ્યો.

‘દુઃ પણ એમ જ માનુ છું’ છતાં મ્હારી બૂલ યતી હોય. આપ શ્રદ્ધ કરી જુઓ.’

‘નહીં નહીં સાહેબ. આપની સાથે અમારે કાંઈ જ સેવા દેવા નથી.’

‘મને લાગ્યું કે આટલી બધી બાબો તમે મને દેવા માંડી એટલે . . .

‘કમે સાહેબ આપને બાળ દે છે’ . . .

‘બાળ દેનારને પાછી બાળ ન દેશો, દોરતો! એ રમણલાલ શાસ્ત્રી છે જેને તમે અહીં પાંખી નાખ્યો તે.’

‘અમારા જ એક જોડીદાર અમને જ મોઢા કરી મેળો.’

‘શ્રદ્ધ કરજો. મ્હારું નામ પણ રમણલાલ છે. મને લાગ્યું કે મેં કાંઈ તમારા યુદ્ધો કર્યો છે.’

માઠી રોશને ઉભી રહી. મ્હારા કરતા વધારે રૂઆબદાર જમાદાર બાગ્યા પાસે આવી ઉભા, બીજા એક બે પટાવાળા પણ આમ્યા, અને મ્હારી અમલદારી હીપી લીધી.

પૈલા લાક્ષ્યો બહુ સ્થાન બની ગયા! તેમને લાગ્યું કે બાબો દેવામાં બૂલ કરી છે. મ્હારી આંતરી ધડ કે આ માણસોના પૈસા તો મેં જાગ્યા નથી જ અને દેવાવસી બાબો મ્હારે પણ લેવાની નથી. એક ગદગદે તો મને કશું પણ ખરું:

‘સાહેબ, ચંદા મળાવું’

‘આટલી બાબો બાબા પછી મ્હા પીવાન! મેં કશું.’

‘નહીં કે નહીં. આપને નહીં.....’

‘દગલ નહીં. દુઃ જાણુ છું. સાહેબજી!’

હીં દરેક બાળ દેનારની સાથે મેં લાચ પણ મીલાવ્યો.

નિવૃત્ત થવા પછીની પણ એક વાત કરવા જેવી છે. પસંદાગુના એક મિત્રે મને તેમની દૃષ્ટિ વાર્તાઓ લેવા અને પ્રસ્તાવના લખવા મોકલી હતી. દુઃ બે વર્ષ પહેલાં કાંઈ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના લખી શકતો નથી. બહુ બહુ ઉધગણુઓ પછી એ વાર્તાઓ લેવા કદાચી-સરખાએ ધણીવાર મને છે એમ એ પુસ્તક બોલાવુ ન હતું. મ્હારી પ્રસ્તાવના લખવાની ઉદાગતા માટે ધણી ગણી શીશિયો યાન છે. એ દુઃ જાણુ છું. પરંતુ એ હીરિયાદ લેખકોની હોતી નથી! લેખકો બીજા દુઃખની શીશિયાદ કરે છે કે દુઃ વખત સર મોક્ષની પ્રસ્તાવના લખતો જ નથી.

એક સાચી વાત બચે કહી દઉં. એક પણ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના પુસ્તકને અલ્પ દિવસે લેવા સિવાય દુઃ લખતો નથી-જોકે તેમ કરવાનું મન ધણીવાર થઈ આવે છે.

મિત્રનું પુસ્તક વાંચવા માંડ્યું. એક વાર્તા વાંચી; બીજી વાંચી; ત્રીજી, ચોથી અને પાંચમી વાર્તા સુધી આવી પહોંચ્યો એ પાંચમી વાર વાર્તાઓમાં રમણલાલ મુખ્ય પાત્ર અને ચારમીથી ત્રણ રમણલાલ જમણાઈ! મેં ઝડપથી પ્રસ્તાવના લખી કદાચી બીજી રી યાદ.

હંસ અને ઢાંગનો નવો પ્રયોગ

મુખ્ય મહેતા

આજ સુધી ને પછત વર્ગો ઠહેવાતા હતા તે વધારામાં ઠીક ઠીક સારી નમૂતિ આવી છે માત્ર નમૂતિ આવી છે તેથી તે વર્ગોનું કમ્પાસ થઈ ગયું છે એવું જાણી નથી જાનના ઉપ-પોષ સાથે પણ મજ રહે છે અને ખરાબ પણ કરી શકાય છે. એટલેની શક્તિ પ્રગળે ઉપકરક હોય અથવા પ્રગળે સંકાર પણ કરી શકે.

ગુજરાતના શીલ, કોળી, વસાવા, રાની-પગલ વગેરે કોમોમાં સારી નમૂતિ જોવામાં આવે છે. જે કોમોના વર્ગો છે તેમનામાં નવુ ચેતન આવ્યું છે, અને જે કોમોના વર્ગો છે તે સીધી વધારે નમૂતિ છે. તેથી હાલમાં જે કોમો સાધુસન્ન્યાસી ઠહેવાય છે તે પણ નવો છે.

એક દીવસ મારા મહત્ત્વના ઝોટલા પા-દ વાંચતો હતો એટલામાં એક સાધુએ પાસે આવ્યો અને અંગ્રેજી ભાષામાં મને પૂછ્યું કે, "કું જાણુ?" મેં તે જ ભાષામાં ઉત્તર આપ્યો કે "અજ્ઞાત આવે," પણ એ પછી એ માણસે જાણી દિંદીમાં વાતો મલાવી અને મેં ગુજરાતી દિંદીમાં ઉત્તર આપ્યો, પણ એટલી જ મિનિટમાં મેં જોઈ લીધું કે એ માણસે અંગ્રેજી ભાષા આવડતી ન હતી. પોતે અંગ્રેજી ભાષા જાણનારો સાધુ છે એવી છાપ પાડવા માટે જ પહેલો પ્રયત્ન અંગ્રેજીમાં પૂછ્યો. આજે તમને પણ સાધુઓ મળશે કે જેમની વાતમાં ખરી ખોટી જગ્યાએ, ખરા ખોટા અર્થમાં, અંગ્રેજી લખેલાં છુટાડવા હોય છે તમને એવા સાધુઓ પણ મળશે કે જેમને અંગ્રેજી ભાષાનું અને બીજા વિષયોનું ઉત્તમ પ્રકારનું જ્ઞાન છે. શા માટે ન હોય? પણ હું ગુજરાતી પ્રગળું છું હોવા છતાં હું કે દેશી, દક્ષી, અજ્ઞાન સાધુઓ સામાન્ય કાઠિના માણસોને ઘણા અંગ્રેજી લખેલાં વાપરીને આંધ નાંખવા મગિ છે.

આપણા દેશમાં ભગવાં કપાને હજી પુષ્કળ માન અપાય છે અને અમદાવાદ જેવા મોટા શહેરમાં અને પણ જ સાધુઓ મળ્યા છે કે જે અજ્ઞાન માણસોને ભોળાવીને મરી ખાય છે.

હવે આવા સન્ન્યાસીઓએ પોતાની જાહેરાત પણ કરવા માંડી છે આજ સુધી સાધારણ સન્ન્યાસીઓને આપણે તેમના નામથી જાણ-ખતા, પણ જેવી રીતે વફાદો અને લાકડો પોતાના નામની આમળ પાછળ ઉપાધિઓ અને છંદોનો મૂકે છે તેવી રીતે હવે કાંઈ માધુલીશૌચાનાંક પોતાને "શ્રીમદ્ વરમદસ, પારિશ્રાવકમાર્ગ, શ્રીમાન, ૧૦૮, શ્રી, સ્વામીજી, મદામદેવેશ્વર, શૌચાનાંક" તરીકે પોતાને જાણાવે છે કાંઈ સ્વામીને ૧૦૮ ની સંખ્યા જોઈ પડી હતી તે ૧૦૦૮ વાપરે છે. એક મીઠું ઉમેરવામાં શ્રીના અર્થની દૈવત ક્રિયા જવાની હતી? આ કાંઈ કાંઈ એક પરમેશ્વર એક તો હતો જ નહીં!

મારા એક મિત્ર ને ગુજરાતમાં બહુ જાણીતા પ્રતિષ્ઠિત લેખક અને વિચારક છે તેમને એક દીવસ મેં કહ્યું કે, "અમુક માંમાં એક સન્ન્યાસી આવ્યા છે. તેમનાં પક્ષાં વખાણ માર છે આપણે કાંઈ એવા પૂર્વઅહેસાસો છીએ કે આપણાથી તેમને સાંભળવા ન જાય." મારા મિત્રે કહ્યું કે "હું આવવા તૈયાર છું પણ આપણે જરૂર પડતાપડ્યું." મેં કહ્યું કે "વાર, જીવનમાં આપણે સેક્યુલર હોઈ જાવી છે. તેમાં વળી આ એક વધારે મરી તો શું થઈ જશે? સ્વામી વિવેકાનંદ પણ એક દિવસ તો અજ્ઞાનો સાધુ જ હતો ને!" અમે જાણે "જગત મિથ્યા" વિશે લાંબું પ્રવચન સાંભળ્યું. અને જાણે કંઈકાને સાચી વાત. મેં આખના પુલામણીને જોયું તો મારા મિત્ર પણ પુષ્કળ કંઈકાને અજ્ઞાન. પ્રવચનમાં વાસ્તવિકતાનો છંદો ન હતો.

અમે જાનામાના ઉડીને નાસી છુટ્યા, પણ હમનશાએ એવે માર્ગે અથા કે રસોડે પહોંચી ગયા. એ રસોડામાં પૂછ્યું કે “કેમ મદારાજ, આજે શું બનાવ્યું છે ?” ત્યારે અમને ઉત્તર મળ્યો કે દૂધપાક બનાવ્યો છે. અમને વિચાર આવ્યો કે આ જમત મિથ્યા અને નિરસ હોય તો દૂધપાક જેવી શાકે વીજ ખાધી હોય તો જ છવી સકાય ને !

એક વિદ્વાન ગણાતા જૈન સાધુને એ પૂછ્યું કે “લોશને જે જે પ્રશ્નો મુજબી ગયા છે તે વિશે માર્ગદર્શન આપવાને બદલે તમારા સાધુઓ ચોપડીઓ લખાવવા ઉપદેશો આપ્યા કરે છે. તેને બદલે લોશને કંઈ પ્રેરણા મળે, માર્ગદર્શન મળે, કંઈ સેવાદાન વધે એવા ઉપદેશો આપવાનો તમે કેમ શીખવતા નથી ?” ત્યારે તેમણે હડે ક્ષેત્રે મને કહ્યું “દાક્ષા સાહેબ, આ સાધુઓ ક્યા સમાજમાંથી પેદા થાય છે તે તમે જાણો છો ? નથી તેમનામાં જ્ઞાન કે નથી શાગ સરકારેલ કુવામાં જે હોય તે દવાકામાં આવે.” હું આ વાત સાંભળીને હઠાવાર થઈ મર્યો, પણ મને વિચાર આવ્યો કે જો મુનિજીની વાત સાચી હોય તો આટલા બધા સાધુઓનું કલ્યાણ શું ?

આ લેખ યદ્ ક્યો ત્યાર પછી આ લેખમાં ઉપાધિક્ષો અને લાવકાતોના ગ્રાહ

વિશે જાણેખ ક્યો છે તેનું એક દષ્ટાંત એક જાપામાં માગ જેવામાં આવ્યું. જે બક્ષિ વિશે આ જાહેરાત થઈ છે તે ગાંધીજીના રાજેશ્રી અનેક શુભોપમા લાવક કરો જ, પણ ગુજરાતી પ્રજાની ભણ માટે હું તેનો યોગ લાગ છતાં કું :—

“જૈન રત્ન, બાપમાન વાચકપત્ર, કવિદુષ્ક કિરિટ, પદ્મદર્શનવેદ્યા, . . નરેશ પ્રતિભોધક, અનેક અધીના ગચ્ચિતા, પૂજ્યપાદ, પગ્મ ગુરુદેવ, આચાર્ય, મદારાજ, શીમા. . . ના પદ પ્રભાવક, શિષ્યગત, પરમપૂજ્ય, મહા ઉપકારી, આચાર્યદેવ, શીમા. . . મદારાજ” વગેરે વગેરેના ઉપદેશ સાંભળવાનું જામ તણ હતું.

યુરોપ અમેરિકા તેમ જ દિંદ જેવા બીજા દેશોના દાક્ષરણના મશ્ગળમાં એવે નિયમ છે કે કાંઈ પણ બક્ષિ પોતાની જાહેરાત કરશે નહીં, અને કરવા દેશે નહીં, અને જતાં જે જાહેરાત કરશે તો તેનું નામ ગચ્ચરમાંથી કમી કરવામાં આવશે. યુરોપમાં ગચ્ચર નહીં થયેલા માણસોથી ધણી કરી સક્ષતો નથી. બીજારા સાધુને પણ આટલી બધી જાહેરાત કરવી પડે, પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે, એ આ નવા મુજબી બક્ષિકારી છે.

એક દૈનિકે મોટી ટાઇટલ કરી એક દિવસે જાપ્તુ “ધારાસભાના અર્ધા સભ્યો બદલાય છે” ધારાસભાના સભ્યોએ સખત વિરોધ કરી સખ્તો પાછા ખેંચવા મટે લખ્યું, ત્યારે બીજા દિવસે લખવામાં આવ્યું કે “ધારાસભાના અર્ધા સભ્યો બદલાય નથી !”

જ્યારા હોવાનો દાવો કરનારે એક વીણા વજાહનાગને કહ્યું, “તમે છેમ્મુ ગીત બજાવ્યું તે ધણ જ મધુર હતું એ તમારો સ્વરચિત રાગ હતો ?” વીણા વજાહનારે કહ્યું, “હા, એક રીતે તેમ કહી સકાય અહ. વહેસો તાર સુધારી હું તે પાછો બેસાડતો હતો.”

નાની એતે મોટીતે કહ્યું, “હું પચ્ચીસ વરસની થાઉ નહિ, તે પહેલાં હું લગ્ન નહિ કરીશ.” મોટીએ કહ્યું, “અને હું પગલું નહિ, ત્યાં સુધી પચ્ચીસની થઈશ નહિ.”

મોતની મહેફિલનો મુસાફર

અભિજીવન દિવસી

સજાવ-નિર્જીવના વ્યાખ્યાતા યાત્રાકારો કહે છે કે પાપાણુમાં પ્રાણ નથી અને તેમ છતાં જ એ પાપાણુ સમૂદ્રના બનેલા પહાડોએ ડેટડેટલા કવિઓની કથનામાં પ્રાણ પૂર્ણ છે ! એ જ નિષ્પ્રાણ સિલાઓની ગોદમાં માનવ કથાણુની ડેટલી ડેટલી સાધનાઓનાં અનુષ્ઠાનો મઝાયા છે સિલાખંડોની બનેલી જિંદિ ગુફાઓ અને પ્રકૃતિના જો રચાયલા માટીની વાટે માનવજાતના અવિનિર્મીયતા ડેટડેટલા પત્તિલાસ રચાયા છે, શૌર્ય કથાઓ સંકળાઈ છે અને સિલાઓએ સંબંધેલી વનધ- યાઓના આઘાતે ડેટડેટલા પ્રણયીઓનાં મિલન વિસામાં મથા છે કે વિચ્છેદના અરણ્ય- રૂપ કરતાં જરણાદીના ચાદમાં ગ્રુમ થયાં છે. અને છતાં જ એ પાપાણુ, એ શિરિમાળાઓ સાધના, શૌર્ય, પ્રેમ અને જાતનિસ્વારીનાં સર્જક-પોષક સ્થાનો નિષ્પ્રાણ છે એમ કહીએ છીએ. તે મને તેમ હોય કાળ અને કુસ્તર યાત્રાકારોના નિર્જીવની જણતાં ક્યાં સિવાય પોત પોતાનું કામ કર્યું જાય છે

‘ મુજરાતને ઉત્તર સીમાએ આવેલા બિગ- રાજ જાણુની સિલાઓએ અંદાવતીના પરમારો અને પ્રભુતાભર્ષા પાટણના સોલ- કાઓની પરાક્રમ કથાઓ કે મુજગ મનીઓની કનેશનમંદતાએ સર્જેલા કલાધામો પોખા છે અને એજ સિલાઓએ પ્રેમ માથાના મસ્ત મુસાફરની કનાઝીરીયે નિહાળી છે.

શૌર્ય અને હાનતી તપસીઓ તો તવારીખે રાંચી રાખી છે, પણ પ્રણયની મસ્તીમાં એક સ્તનમંદી ખાતર એરના જામ પી મોતની મેહફિલમાં રવાના થનાર શાઈ છકેકના જાહની પાદ તો લોકકંઠે જળજળી રાખી છે તવારીખે ન નોંધુ’ તે કંતકથાએ જળજાણુ.

કાંગસી કવિઓની કથના પોખાં કથલા- મજબુ, કે સિગિન ફરહાદની પ્રણય કથાઓને પોતાની કાવનાઓએ ખૂંચ ખૂંચ રંજી દીધ મોલાવનારી બનાવી છે. એવા જ પ્રણયગુસ્મિયાની એક કથા જાણુની નિષ્પ્રાણ કહેવામાં આવતી સિલાઓએ સંબરી રાખી છે. પલિદારી એટલી જ છે કે કામ્ય આપુનું રેલાવતી મુજરાતના કાંઈ કલાકાર-કવિની નજર હજી ત્યાં હતી નથી.

જાણુનો ગોદમાં આવેલા કથવામાં મહામત્રી વિમળસાહબ જન્મવિખ્યાત કલા- મંદિરને ફરવાગયે નીકળી જામના સાધારણ યુ પર્ગસરખા બેચાર મઝાનો વટાવી વિમળવસ હીના પાછલા કાગે જતાં એક નાના મેતર અને આ મંદિરોની પછીત વચ્ચેના ચોખાનમાં બે નાની દેરીઓ આવેલી છે તેમાંની એક તો સાવ છજી યાં વમેલી છે આ દેરીમાં સીધી ઉમેલી એક પુરવની મુર્તિ છે તેના ડાબા હાથમાં એક છટોર છે મોઠા બરાવદાર અને સીધી છે આખો ખાનસ્થ ચોખાની જેમ ખીચાવલી છે. જન્મણી જાણુએ કાનની ઉપલી ટીચી સુધી જતા ત્રિશળ છે જન્મણા કાળના આજળાં છટોરાને ઉપાડવા માટે વળેલાં જણાય છે લોકો અને ગસિયા વાલમની મુર્તિ કહે છે

આ દેરીની જરાજર સામે જ ખીછ દેરી છે અને તેમાં ખીલતા કાવનનો કાવ જતાવવી એક નારી મુર્તિ છે એનાં અંજો તો પૂનગી વચ્ચેથી કાંઈ રાખે છે. એટલે મુખમુદ્રા સિવાય બીજી કંઈ જણાવ નથી પણ તે રસિયા વાલમની સામે જરાજર મોટ મોટીને ખરી હોય એમ જણાય છે. એને કુવારી કન્યા કહે છે ૧ આ દેરી પાસે જ વિ. સ. ૧૯૬૭ નો એક છજી સિલામેળ છે પણ તવારીખે ગસિયા વાલમના પ્રણય પ્રસંગને જેમ પોતાને

દફતરે નોખો નથી તેમ દેહવાડાના શિક્ષાલેખોના સંબંધ કરતાર પુરાતત્ત્વવિદોની પણ દષ્ટિ બહાર એ જ્યોતીષા ગાયત્રીના મુસાફરોની અમૃતિ નોંધતો લેખ રહી ગયેતો જણાય છે.

એ બંને તેમ હોય પણ આચાર્ય-માશુકની પ્રણયગાંઠ, કત કયાએ દબાવે છેવતી રાખી છે અને કોઈ દરદરને બાવપૂજી તેમની મુક્તિઓ પડીને મહાકળના સર્વપ્રાસી ધમ્ સાલોમાં પણ તેમને માનવીની શાહાસ્તર પર છેવંત ગણ્યા છે.

કહે છે કે આ રસિયોવાલમ બીજા ન્યાતિનો એક મસ્ત અને પાવગધો પુરુષ હતો. અન્નાવનીના એક પરમાર રાજાની રાજકુમરી સાથે તે ગ્રેમ પાસે બધાયો હતો અને એ રાજકુમારી પણ આ રસિયા વાલમ પર આસક્ત બની ગઈ હતી પણ સમગ્રમાં રસિયા વાલમનું સ્થાન એ બન્નેના લગ્ન જોડાયેલા બાર જન્મરોધનું કારણ હતું. ૨ પણ રાજકુમારીની મહમત્તા એ એમ ન હતી કહે છે કે રસિયો વાલમ જાદુગર હતો જાદુગરીના પ્રયોગોમાં એણે કંઈ આદિ મેળવ્યા હતા કે નહીં અને જાદુગરોના પ્રયોગો કરતાં એ કંઈ વધારે કરતો કે કેમ એ કશું જ જણવા મળતું નથી. પણ એટલું તો નક્કો જ છે કે રાજકુમારીના તે જાદુગર હતો અને કુમારી એને મન જાદુગરણ હતી. રાણીને તો આ બન્નેનો લગ્ન સખે જોડાય એ જગત ક્યારે ન હતું, પણ

ગાંધીની પ્રદિમતાએ એક નવો જ માત્ર શોધી કાઢ્યો. રસિયા વાલમને કહેવામાં આવ્યું કે જો તે એક જ ગતમાં પહોં ફાટતાં પહેલાં આજુના પહોં પર ચઢવા માટે ચાર રસ્તા તૈયાર કરી આપે તો ગાંધી તેને કુવરી આપશે. ધરધમ્ પામ્યો અનેલા ફરદાને પહોંચી જીવ્યાં બાજુએ બેઠેલી તેની પ્રિયતમાને મળ્યાં હોય તો એ પહોંચના જગત બેઠી સિખરો કાપી રસ્તો કરવાનું તેને કહેવામાં આવતાં એ કાંઈ પણ ન બની શકે એવું નહીં જણાયું, તેમ રસિયા વાલમને પણ આ કામમાં કંઈ વધારે પડતું ન જણાયું અને એ કામે લાગ્યો. સવાર થાય ત્યાર પહેલાં થોડું જ કામ બાકી હતું. તે મહેલવ પૂરી થાય ત્યાર પહેલાં એ પતાવી દેતો અને પછી તો પોતાની પ્રણયરામીના સાથમાં જાદુગરોના જાદુગર બની જતો એવા કંઈ કંઈ મનોરમ સેવતાં તે લાગ્યો હતો પોતાની ઉમેદોની મજિસે પહેલેથીના કામે કામ હાય વેતમાં પૂર થવાની તૈયારીમાં હતું ત્યાં એક એક મગધાએ સવારની નોખત બગડાવી અને આચાર્યને કિનારે બેઠેલું એવું નાવ મજદારીએ સરખી બધું હવે કિનારો લાગ્યાનો જગતે જાણા ન ગઈ. પોતાનો કાલ એ ચૂક્યો. રાજાએ રાજકુમરી જમાવી લીધી હતાં રસિયો વાલમ પોતાને મેરજો ત્યાં એને ખમર પડી કે એ રાણીના શવતગનો બોલ બન્ને હતો એ પોતાનો કાલ પૂરો કરે,

૨. રસિયા વાલમને કોઈ વાકિમજી તો કોઈ વાકિમજી જુલિ કહે છે. (જુલિ. "જાત" ૫ ૨૦૧ મુનિશ્વરી જગતવિજય. "મારું આજુ" ૫. ૩૮ એમ પ્રકાશક જુલિ.) વળી કોઈ એને દરિદ્ર કહે છે.

આ બંને કહેના આધાર બિનાના અને ઉલ્ટું તો સાર ક્યોગરિપત છે વાકિમજી રાજા જે માત્ર બીજા કોમનુ સુચન રહેતું છે તેને લાલે કવિવરુન વાકિમજીને કેસવી દેવા એ વાતવિજ નહીં અને કુજ પૂર્વે વલેશ પુરાને પરમાર રાજાકાદમાં જાણવા એ જુલિ સતત જાણ નથી, જ્ય કાલ એ બીજા કોમનો હતો એ જાણના જ વધારે જાણવિસ્ટી છે.

૩. કેટલાક બાર રસ્તાનું કહે છે. તો કોઈ એક રસ્તો તૈયાર કરી આપવાનું કહ્યું એમ કહે છે. ૪. જ. મૌરિયાર બોલો ચાર રસ્તા તૈયાર કરી આપવાનું કહ્યું હોવાનું કહે છે અને તેના માર્ગ હોવાનું કામ સિવ મેવાનું તેને કહેવામાં આવ્યું એક જ નહીં.

પીટર કરીને એક ચહેરી તેની પત્ની
છેરીના સાથે ઓદણમાં ગમેતો દતો. તેમની
પાસે ધનું ફર્નિચર અને સગામાન દતો
એ તો દ્યાદ, એક લુગડાંની બેઠેલી પેટી અને
એ મુદર મેજ દતો અને સોખાંડની તો
પણી વસ્તુઓ દતી તમે જણતાં પણ શકો
બધી મળાને પદ દતી

આટલો ધંસો છતાં પીટર કંઈ મુખી
ન દતો. તે તેના ફર્નિચર પર મેમી ગદી તેની
પત્નીનું ગદો બેઠા કરતો તે બદાગ દતો
પણ ડગતો. ચહેરમાં ચોરીનો ધાક ફેટકો
તથી પડ્યો છે તે તમે પણ જાણો છો એને
પીટર સીનેમાં બેઠા પણ ન જતો.

એક રિવસ પીટરને પોષ્ટ મારફતે એક
પત્ર મળ્યું સગી વિતાનો એક ગદામ્મન પત્ર.
કાંઈએ તેને નીચે પ્રમાણે લખ્યું હતું.

"અરે, તું પડ્યા મુખ, બેઠાના
સગર! તું તારી કુવાન પત્ની સાથે ગદો છે
પણ તારી પાછળ શું જતી ગયું તેની તને
કંઈ ખતર નથી એક ચહેરી સાથે તારી
સ્ત્રી મોજમન કરે છે તેની તને દગી ખતર
નથી તું તારો અગળ શુભેચ્છક છું મારે
તને ખરી દગાઈ જાણતું છું, જો તું જુલાઈ
તા ૨૯ મી યનિવારે સંજના આત વાગે
મળુશના ખાતમા જશે તો તારી પત્ની કેવી
જશે છે તે તું તારી સગી આખે જાણ
જાણ જાણીને જાણે ખંડા

ધિ. અનંદ આનંદસદિત
તારો એક શુભેચ્છક

પીટર પત્ર વાંચી લગભગ મૂર્છ પામ્યો
તે વિચારમાં પડી દંઈ કંઈ વાદ કરવા લાગ્યો
તેને વાદ આવ્યું કે છેરીનાને દમખાજ થોડા
રિવસમાં પોષ્ટમાં બે પત્રો મળ્યા પણ તે
કાના જે તેની નેજા જાણ દગી ન દતી, જા

એમાં તેની વર્તણૂક શક્યપદ દતી જવા
અડવાડિયામાં તેની માને તા તે વાળીવાગ
જવા નીકળી દતી, અને પરચુરણ ખગવના
પણ કીક કીક પસા લીધા દતો

"સર દતર અફસોસ" પીટરે વિચાર્યું
"શું હું જતીમાં ગાખી એક નામિવુનો
પેટી રતો છું, જો એમજ હોય તો હું
એ વાન વધારે વજાત સદન ન દરે હું એને
ખુશી પાડીશ અને તેના ગદો પર પ્રદાગ
કરીશ. અને વાતનો નિકાલ કરીશ."

જુલાઈ તા ૨૯ મી યનિવારે પીટરે
માઠા હોવાનો રોજ ક્યો. તે રોજ પર મુદ
મયો અને તેની પત્નીની દીકરાડનું નિરી
ક્ષણ કરવા લાગ્યો. પણ તેનું વર્તન રોજ
જેવું જ હતું અને તે પરનું શમકાજ દમજ
માફક જ આટોપની દતી, પણ સંજ પડતા
તેણે પીટરને કહ્યું, "પીટર, મારે માને
મળવા જતું છે, મારું ધાર છું કે ખરી જ
મંદી છે"

અને તે ગદો પર પાડીડ લગતી, માંવે
ફેટ પહેરી બદાર નીકળી પડી

પીટરે ઉતાવળે કપડાં પહેરી લીધાં,
પોતાની લાટી લીધી, પગમાં જોડા પહેરી
ને પણ બદાર નીકળ્યો

તે મંદિયા મળુશના ખાતમાં મળા કોટનો
ઢાલર હાથે ક્યો કે જેથી તેને કાંઈ જાગખે
નહિ અને ખાતમાં લાટા મારવા લાગ્યો.
આંધાએ તેણે તેની પત્નીને કુવાગ પામેની
બેચ પર બેઠેલી જોઈ. તે જ જોઈ ગદી
દતી. તે તેની પાસે મતો.

"કમ, કમ છે તારા આગતની ગદ
જુએ છે તારા ગદો પર મારા દગ કે
છેરીના!"

“ પીટર, મારા વિશે બોલું ” માગ નહિ
મારે તને કહેવું ન હવે પણ હવે હું પાછું
હું કે મારે કહેવું જ પડશે. ”

આમ કહી તેણે તેની પસંમાંથી એક
પત્ર કાઢી પીટરને આપ્યો. પત્ર અતિ કશ્વ
હતો. તેમાં એક હતાશ યજ્ઞેલા ‘માણસને
ખાણમાં પડતાં અટકાવવા માટે આજીજી હતી.
રક્ષી જીવાઈએ આગમાં મળવા માટે તેમાં
વિનંતિ હતી.

પીટરે પત્ર વાંચ્યો.

“ વિચિત્ર ” તેણે કહ્યું, “ કાણે કાજળ
સાંધ્યો દશે ? ” “ મને ખબર નથી પણ મને
વખનાર પર કશા ઉપજી તેથી હું અહીં
આવી. ” કોરિનાએ કહ્યું. “ હા ” પીટર
એકમો, “ તેથી તું આવી. તું આવીજ છે તો
અહીં યાન્ત બેસી રહે અને તેની ગલ જો.
જાને હું કુવાય પાછળ છુપાઈ હું. તે કાણ
છે તે મારે જાણવું છે. જો તે તારી છેડતી
કરે તો હું તેનું માથું ફેંદી નાખીશ ”

પીટર છુપાશે અને તેની પત્ની સાસ
રમાં ત્યાં મજારાચેલી બેઠી. એક કલાક પછાગ
શ્યો. કાંઈ આવ્યું નહિ બીજા કલાક પણ
પૂરા થયો. તો પણ કાંઈ જાણવું નહિ.
આખરે કાંઈ પીટર જાહેર આવ્યો.

“ તું અસોસ ન કર, કોરિના ” પીટરે
કહ્યું, “ મારા તારી મસ્કરી કરી છે. કદાચ
તારા જન્મમાં બાઈએ અપરધુ ક્યું હશે. આજ
ધેર આપણે હવે અહીં જઈ જઈ. ”

કોરિનાએ કહ્યું, “ કુશાન્યું, ”

“ નહિ ” તેણે જવાબ આપ્યો. “ આમો
ખરેખર મળીર છે અનુભવ માણસે તને
જોયો દશે માટે તે અહીં આવતો નથી ”

પીટર પુરકો. તેની પત્નીનો કાંઈ તેણે
કાંઈમાં લીધો અને ધરે જવા નીકળ્યો. ”

ધેર જતાં અને તેમણે મરજી તોડ
તેમના ક્યાટ અને કપડાંની પેટીઓ ઉપાડી
પડ્યાં હતાં. તેમની કોબાઈની વસ્તુઓ આખા
માળામાં અહીં તહીં જાને ત્યાં પડેલી હતી
અને કેટલીક વસ્તુઓ અને કપડાં ચોગાઈ
જતાં હતાં અને વિનાશ પર એક પત્ર ચોગાઈ
ડેલો હતો.

“ કાંઈ માણસ તને પરમણી વદાગ
કાઢી શકે ન હતા. મુલ્ય માફક વાંદજેસ
પગમાં બેસી રહેવો. તારા, કપડાં, નિરાલ,
મને પછાં નાનાં પડે છે કારણ કે હું કશ
અને હીંજી છે. જો તારા માટે નજી વસ્તુ
કહેવાય તારી પત્નીને મારી શુભેચ્છા કહેજો ”

પતિ પત્નીએ અહીં બાંધી, કાંઈ પર
બેસી અર્ધા અને જાળકે માફક ફેંદાં કરવા લાગ્યાં.

દર્શને ખૂબ કાળજીથી તપાસી શકતે કહ્યું, “ તમારે કાંઈ જાણ્યો પડશે. ” દર્શને
કહ્યું, “ પણ શકતો, હું કાંઈ પીટો જ નથી. ” ફરીથી શકતે કહ્યું, “ તારા બીજી જાણે ”
દર્શને ઉત્તર આપ્યો, “ શકતો, મેં મારા જન્મમાં બીજી પીધી નથી ” શકતે કહ્યું,
“ તો તમારે આ કાંઈ જાણી પડશે. ” વળી દર્શને કહ્યું, “ હું આ કાંઈને જાણતો નથી. ”
શકતે શુભેચ્છામાં પ્રવેશ કર્યો, “ બહા માણસ તમારે કશું જાણવાનું નથી, તો હું તું
કરી શકું ! ”

એક પનાહવ પુરને તેના મગીયામાં ફેંટાં માળીને કહ્યું, “ આ અરેડાં અપાટે વધી
ચોટાં થાય છે ! ” માળીએ જવાબ આપ્યો, “ પણ સાહેબ તમારે માફ રાખવું જોઈએ કે
તેમને બીજું કશું કરવાનું હોવું નથી. ”

સૌન્દર્યદર્શી વિવેચક

કુંજવિહારી મહેતા.

આપણા વિવેચનસાહિત્ય તરફ નજર કરીશું તો આપણને એક પ્રકારની અતંત્રતા પ્રવર્તતી દેખાશે. આપણે ત્યાં હજી નોંધેલો એવી વિવેચનની પ્રતિષ્ઠા બધાં નથી આપણા લખ્યપ્રતિષ્ઠા વિવેચકો પણ પૂર્વમુદ્દેકે વાંચકોમાં સપડાઈ બેસેલા જણાય છે. આવા વાતાવરણમાં કેટલીક વાગ કાંઈક લેખકને કે તેની કૃતિને નોંધેલો એવો ન્યાય મળતો નથી કવિ નાનાસાધના છવનસમય દરમ્યાન અને ત્યાં પછી પણ એમની સાહિત્યપ્રવૃત્તિ વિશે થએલાં વિવેચનો આતો સારો પુરાવો પૂરો પાડે છે કાકાસાહેબ કાલેસકર જેવા પણ ગુજરાતી સાહિત્યની

સમસ્યા છે એમનામાં નરસિંહરાવનું પાંડિત્ય છે, છતાં એ પાંડિત્ય નરસિંહરાવમાં જેમ બને છે તેમ ચોખસિવાપણની હદ સુધી પહોંચતું નથી, વિજયરાવની ઐતિહાસિક દૃષ્ટિ છે, છતાં વિજયરાવમાં કાંઈવાગ દેખાતી કદુતા નથી, વિવેનાથની શૈલીનું જેમ છે પણ વિવેનાથમાં કવચિત્ દેખાતો હાસ્યમદ નથી, રામનાગાયણ પાઠકની સૂક્ષ્મદર્શી દૃષ્ટિ છે પણ પાઠકના પૂર્વમુદ્દેકો નથી. આમ પ્રા ત્રિવેદીનું સ્થાન આપણા વિવેચન સાહિત્યમાં વિદિષ્ટ છે.

આછી રૂપરેખા આપતી વખતે કવિ નાનાસાધની સાહિત્યપ્રવૃત્તિનો ઉદ્દેશ્ય સરખો ન નહીં કરે ત્યારે આપણુ વિવેચન કેટલી કુદરતાએ પહોંચ્યું છે તેનું જ્ઞાન આપણને થાય છે. છતાં આવા અતંત્રતાના રણમાં પણ મોટી વીગડી જેવી પ્રા. વિષ્ણુપ્રસાદ ત્રિવેદીની કવિવૈદર નહીં છે. અને એ એક સતોષની બી મોજામજા કરે છે. તેની તમે 'પૂર્ણ' એ આછી નથી હું તારો અનલ્ય શુભેચ્છક હું ત્રિવેદીને ખરી કહીશ જણાવુ છું, જે પુ છે અત્યાના રહ મી સનિવારે સાંજના આ અભ્યાસની પૂરેના બાજમાં જરી તો તારી કે તે એમનામાં પ્રવેશ છે તે ત તારી સમી આ પ્રતિનિધિ નામ યોગ્યને નેજે. બધા જ છે તે વિવેચન.

અસ્થિતમ કૃતિઓનાં વિવેચન છપગત "રસારવાદમાં સાપેક્ષતા" કે "વિવેચનની પ્રતિષ્ઠા" જેવા સિદ્ધાન્તોની ચર્ચા કરતા નિષ્ણો પણ એમણે લખ્યા છે અને એ સૌમાં એમનું વિષયનું જોડું યાન, દીર્ઘદૃષ્ટિ અને વિષયના બંને બમતો પરિચય હતો થાય છે. "વિવેચનની પ્રતિષ્ઠા" નામના એમના સુદીર્ઘ લેખમાં એમણે અષ્ટ રીતે જણાવ્યું છે કે વિવેચનનું કાપું 'પૂર્ણ અમલનું' અને મુદ્દેસ છે. વિવેચનની જોવી તો પ્રતિષ્ઠા હોવી નોંધેલો કે જે પગ નિર્ભર રહીને સર્વોત્તમ સાહિત્યનો માર્ગ મોકળો બને. એવી પ્રતિષ્ઠા હજી આપણા સાહિત્યમાં વિવેચને જમાવી નથી આતો પુગવો આપતાં એઓ કહે છે.

વિ. અનદદ માનસસાહિત્યો અભ્યાસ તારો એક શુભેચ્છક પદક એટલી પીટ પવ વાંચી લેજાય માર્ગમાં સવદેશીય વિચારમાં પડી કંઈક કંઈ વાદ્યમનામાં ચોતાના ને વાદ આવ્યું કે કટ્ટેરીનાને કવી દેવાની નિષ્પાવસમાં પોષ્ટમાં બે પનો. આવતા લેખકો તરફ ના છે તેની તેણે જાણ દુનુ તા. ૧૩મી મેનુ 'કલમ પ્રિવાજ'

"આપણા એક સમર્થ કવિનો અભિપ્રાય વિચારીએ એમાંથી વિવેચન તરફ એમની દૃષ્ટિનું શું ચૂચન મળે છે? કલ્યાણિકાની પ્રસ્તાવનામાં બબરદાગ પગમ સન્તોષથી જણાવે છે કે 'મારા અનેક કાવ્યસમૂહો પ્રખ્યાત થયા છે તે પગ જે વિવેચનો અનેક વ્યક્તિઓ તરફથી થયા છે તેમાંથી મે - એક વિચિત્ર સાગ તારવી કાઢ્યો છે. એ બધાં વિવેચનો

એકાં ક્યાં પછી તેમાં જણાવેલી ઉત્તમ કવિ-
તાઓની તથા તેમાં આપેલાં ઉત્તમ ઉદાહરણ
૩૫ અવતરણોની વારવણી કરતાં તેમાં બધી
જ કવિતાઓ સમાધાન થાય છે. એ જતાં છે
કે વિવેચકોની રૂચિ અને કાવ્યજ્ઞાના
ફટલી બિન્ન છે.

આનું કારણ દર્શાવતાં પ્રો. ત્રિવેદી જણાવે
કે, ભુદાં ભુદાં સાહિત્યમંડળે વિવેચન દ્વારા
સાહિત્યનાં જ્યાં ધોગણે દેશવી રાખવામાં
મદદ કરે પણ, “એ સૌને વિશે અદ્ભુતપ્રિયતા,
દૃષ્ટાંતો અને ‘મામામાસીનો ભવ રહે છે.
તથાપિ આ સૌમાં જનહૃદયના સ્વાભાવિક
પ્રતિકાવેશમાં સજ્જની સમાનભાવી ભાવકની
તીવ્ર આકર્ષણમાં તેમજ મંડળોના વિવાદોમાં
એક બંધી અને સાચું વિવેચન માટે આસાન
બીજા રચ્યું છે.” આમ વિવેચનની પ્રતિષ્ઠા
કંઈ રીતે બાંધી રાખાય એનું માનવ્યન કરતાં
વર્તમાન સમયની મુશ્કેલીઓ સાહિત્યનાં
ધોગણ સ્થિત કરવામાં કેવા અતરાવ ઉભા
ક્યાં છે તે સમજાવતાં નિઃસંગતે એમણે

એમની વિવેચનપદ્ધતિ આપણા સંસ્કૃત
તેમજ અંગ્રેજી વિવેચકોના જોડા અભ્યાસથી
મગામલી છે. સંસ્કૃત સાહિત્ય તેમજ અંગ્રેજી
સાહિત્યમાં વિવેચન માટે જે ધોરણ નક્કી
થયું છે તે ધોરણના અભ્યાસ પરથી એમણે
પોતા પોતાનાં ધોરણો તારવ્યાં હોય છે અને
એ આધારે એમની ચર્ચા ચાલતી હોય છે.
અમ એમની વિવેચનપદ્ધતિમાં જન પ્રધારની
પદ્ધતિઓનો સુભજ મેળ સધાશે હોય છે.
અમ હોવા છતાં ત્યાં સુધી પોતાને સચ્ચું
ન લાગે ત્યાં સુધી કંઈ પણ વિવેચક ગ્રંથ
કેલી માન્યતા એ સ્વીકારી લેતા નથી

પ્રો. ત્રિવેદી સાહિત્યમાં નીતિના ખૂબ
આગ્રહી છે. ક્યાં ખાતર ક્યાંના વાક્યને એ
એક શેષ બચે છે. ત્યાં સુધી ક્યાંકિત જીવનની
જનત ભાવનાને ન પોષતી હોય ત્યાં સુધી
એ સાચી ક્યાંકિત જનતી નથી. વાસ્તવિકતાના
ઓક્ષ નીચે લખાવેલી કૃતિ જો નીતિવિરોધી
હોય તો તે જ એટલી ક્યાંકિત હોવા છતાં

એમને માન્ય નથી આ જ દૃષ્ટિએ એમણે
સુન્દરમતી “જોષાની અને નામરિકાની” કથામાં
કેટલે ટીકા કરી છે. એમની આ નીતિની
બાવના માત્ર સાહિત્ય પૂરતી જ મર્યાદિત
નથી તે કેટલું જીવન સુધી જતી હોય છે.
જીવનમાં કે સાહિત્યમાં જરા નોટલી અસુધિ
એમને સહ્ય નથી બનેમાં વિશુદ્ધિના એ
પગમ આગ્રહી છે

આપણી અર્વાચીન કવિતાએ કેમકા
ક્યાંકિત સાધેલી પ્રવૃત્તિનું પૂર્વકારણ કરવું
હોય અને એ કવિતાએ ભુદાં ભુદાં કવિઓમાં
કેવા વૈવચિત્ય ક્યાંકિત ધારણ કર્યાં છે એ જો
જાણવું હોય તો એ દર્શાવી શકે એવા આપણી
પાસે બે વિવેચકો છે. એક રામનારાયણ
પાંડકર ને બીજા વિષ્ણુ પ્રસાદ ત્રિવેદી આથી
સિધ્ધાન્તિક ચર્ચાઓમાં આપણા આ બે
વિવેચકોની તોલે આવે એવા બીજા કોઈ
નથી. અને એથી આપણા આ જન વિવેચ-
કોની સરખામણી કરવાનું સહેજે મન થાય.
બંનેનું જ્ઞાન અને અભ્યાસ ખૂબ જણાય છે.
બંનેની દૃષ્ટિ વેધક અને વસ્તુને સપૂર્ણ
પરામર્થ સાધનારી છે. આવી અચીત આવસ્થા
એવી નક્કર અને પ્રવાદી સેલી પણ જન
પાસે છે છતાં વિષ્ણુ પ્રસાદમાં
જે છે તે બી. પાંડકરમાં નથી પાંડકરમાં
પૂર્વમદ અને પશ્ચાતોનું પ્રમાણ મળવતર
છે. એમનું પોતાનું એક વર્ણન એમણે
જમાવ્યું છે, અને એ વર્ણનની જઠારનાને
પાંડકર સાહેબની કૃપા મળવી કપરી છે વિવે-
ચકની આ મોટામાં મોટી મર્યાદા છે. આથી
તો પાંડકર જેવા શુભચર્ચા વિવેચક કાવ્ય
નાનાલાલને જોય ત્યાં આથી સકથ નહીં
જ્યારે પ્રો. ત્રિવેદીની વિવેચનામાં આનું કંઈ
જ નથી. નથી એમનું કંઈ વર્ણન કે નથી
કંઈ વર્ણનના એ સજ્જ નાનાલાલ અને
કાકોર નરસિંહરાવ અને ખગરદર, ઉમાશંકર
સુન્દરમ અને પતીલ, બ્રહ્મભી અને રાજેન્દ્ર
રાય એ સૌનું મુખાંકન એ પોતાને અભિ-
મત ધોરણે કરે છે અને “પહેલો પહેલો ન્યાય,
પણ મિત્રાનો માથો ભય” એવા આ જમાનામાં
પ્રો. ત્રિવેદીની આજ વિશિષ્ટતા છે,

સરકારી આર્થિક નીતિ અને મળુરો

શાંતરામ સખનીસ

હિન્દી સરકારના આર્થિક ધોરણથી સર
અરેસ દ્વારા જેવા લોકોને આનંદ ને વિશ્વા-
સની સામગ્રી થઈ, પરંતુ કાંઈક નિષ્ક્રિય
દેશ ને સનસ પ્લાનિય કમિટીના સેક્રેટરી
અને પ્રખ્યાત અર્થશાસ્ત્રી પ્રો ફે ડી સાલ
એ વિશે શું કહે છે, તે નું અર્થ
ટકમા રજૂ કરે છે પ્રો. ફે ડી સાલ
સામવાદી કે સમાજવાદી નથી, તેમનો શોષ
પણ કામદાર દિસવાલ સાથે સંબંધ નથી
અને એક પ્રોડ વિદ્વાન અને અર્થશાસ્ત્રી તરીકે
એ આજે દેશમાં મહત્વનું સ્થાન મેળવે છે
તે પ્લાનમાં ગમવા જેવું છે. ને સનસ પ્લાનિંગ
કમિટીએ જે જે ઉદ્યોગોનું રાષ્ટ્રીયકરણ કરવું
જોઈએ તેની તૈયાર કરેલી યાદીમાંથી મધ્યમરણ
ઉદ્યોગો આજની સરકારે બાદ કરી નાખ્યા
છે. વાદનબવદાર, વિમાનબવદાર અને દિગ્-
વાહનબવદાર વગેરે ઉદ્યોગો કે જેનું રાષ્ટ્રીય-
કરણ કરવાની સૂચના કમિટી તરફથી કરવામાં
આવેલી તે તેમ કરવાને બદલે જેમની સામે
નફો, નફો અને વધારે નફો એ જ માત્ર
દર્શિયું છે એવા ઉદ્યોગપતિઓના હાથમાં જ
એ ઉદ્યોગો રાખવામાં આવ્યાં છે. સરકાર એ
ઉદ્યોગો પોતાના હાથમાં લેશે એવી જોક્વાઈ
ગમવામાં આવી છે એમ કહેવામાં આવે છે.
આ વાત ફરી ફરી કહેવાની કંઈ જરૂર જરી
લ્સ વર્ષ માટે મૂડીવાદીઓના હાથમાં નિરુક્ટ
સત્તા આપવા માટે થી દલીલ કરવામાં આવે
છે તે જોવા જેવું છે. આ યોજનાથી ફરકને,
મૂડીવાદીને અને મમજીઓને, સમાન તક
આપવાનું ધોરણ છે એમ કહેવામાં આવે છે
આજ જેમનાં પત્તિ લાખથી વધારે નફો થાય
છે, તેમની વચ્ચે અને જેમને સાંજે શું ખાવું
તેની મિતા છે એવા લોકો અથવા જેમને
અન્ન, વસ્ત્ર, આશ્રય અને ડેજવલ્લુ પછી
મળતા નથી એવા લોકો વચ્ચે ક્યા પ્રકારની
સરખામણી છે તે સમગ્રતું નથી. કેટલાક

લોકો એમ કહે છે કે આજે દેશની પાસે
જરીયાઈ સિવાય વેચવા માટે બીજું કંઈ જ
નથી એટલે જો આજે ઉદ્યોગોનું રાષ્ટ્રીયકરણ
કરવામાં આવે તો, જનતાના ફાળે માત્ર
જરીયાઈ જ આવે. આ દલીલનો પછી પ્રો.
ફે. ડી. સાલે વીડીઓ આપ્યો છે તે કહે છે,
“મૂડીકર ઉદ્યોગપતિઓના હાથમાં અથાથ
સંપત્તિ કેન્દ્રિત કરવા કરતાં ઉદ્યોગોનું રાષ્ટ્રીય-
કરણ કરવામાં આવે તે કમ્પ્યુનાર છે અને
એમ કરતાં જનતાને ફાળે જરીયાઈ આવે તો
પણ તે બહેતર છે.”

આ પ્રશ્ન ઉપર એ જ સમિતિના બીજા
એક માનવતા સભ્ય અને પ્રખ્યાત અર્થશાસ્ત્રી
પ્રો ડી આર બાઝમીજી શું કહે છે તે પણ
જોઈએ. મહારાષ્ટ્રના ઉદ્યોગપતિઓ સમગ્ર
ગ્રાહકો તેમજે જખાબું છે કે કાંઈપણ આર્થિક
ધોરણ મરણી થાય તે માટે એ તર્કશુદ્ધ
કેવું જોઈએ. અને તેના અમલ મક્કમ રીતે
થેવા જોઈએ. નિમજણ વગર શોષ પણ યોજના
મરણી થવાની નથી કારણ આજે ફરક
ગીજની હિન્દુસ્તાનમાં જળત છે લોખંડ,
કાપડ અને કાસસાની બાબતમાં મહેલા અનુ-
ભવ ઉપરથી એમ કહે છે કે, એ વસ્તુઓના
બાવોમાં વધારો કરવાની આવશ્યકતા ન હોવી
એમ આંદા સાથે બતાવી આપે પછી પણ
સરકારે એ બાબતમાં કંઈ પણ પગલાં લીધાં
નથી. આવા પ્રકારની પરિસ્થિતિમાં નવીન
કારખાનાંઓ અને મહાનો માટે પોલાદ, સીમેન્ટ
વગેરે ચીજો પૂરતા પ્રમાણમાં પૂરી પાડવા
માટે બહિષ્કારી પણ સરકાર આપી રાખી
નથી. આખું વ વાતાવરણ આટલું બધું અનિશ્ચિત
અને કામચીજ થઈ ગયું છે કે નફો તરફ જ
ન જોતાં સહાઓ કરવાની પ્રવૃત્તિ પણ થઈ
છે કાપડ અને જનાજની બાબતમાં શું થયું
અને શું થાય છે તેના કુબ્ધ પરિણામ
સમગ્ર જનતા વડે છે, આ બધાની બસ

કામદારો ઉપર શું થાય છે તેનો અપણે વિચાર કરીએ. ૧૯૩૯ થી આજ સુધી, કામદારોના પચાસમાં અમુક ટકનો વધારો થયો એમ કહેવામાં આવે છે પણ ભાવોનો વધારો નેતાં આ પચાસનો વધારો પૂરતો નહિ અણખ. અને બીજી બાજુ માલીક ત્વારે ધમધાકાઠ નફો કરે છે ત્વારે કામદારોને બીજી સવસતો આપ્યા છતાં તેની અસર કામદારોના મન ઉપર થવાની જ, અને એમની મજલૂી પણ વધવાની જ ઉત્પાદન વધારાના માનસ-સાક્ષ વિશે આજે ધણુ મલું કહેવામાં આવે છે કામદારોને પૂરતું વેતન આપ્યા છતાં પણ ને એમને કામ કરવા માટે મોજ સમવડો ન મળે, તો ઉત્પાદનમાં વધારો થતો નથી એમ પૂરવાર થયું છે એ સવાસો અપણે બાબુ પર મૂકી દેખી, તો પણ ત્વારે એક તરફ શ્રીમતો વધારે ને વધારે શ્રીમત ઘડી રહ્યા છે, ત્વારે પોતાની ચરીબાઈ વધવાની નથી એ વાત પર કામદારો ફરી રીતે વિશ્વાસ રાખી શકે? આ વિષમતાનો સવાસ દરેક રાષ્ટ્ર સામે છે ધનવાન ઇંગ્લેન્ડે કાક નિમે-જનથી એ સવાસનો ઉકેલ લાવવાનો પ્રયાસ કર્યો છે પરંતુ હિન્દુસ્તાનમાં એ બાબત અજે કઈ પણ પગલાં લેવામાં આવ્યાં નથી એ સત્યની વાત છે. આજે લડનમાં જેટલી મોટગાદીઓ છે એના કરતાં મુંબઈમાં વધારે ફરે છે એમ પ્રો. ગ્રાફીંગ કહે છે આવી પરિસ્થિતિમાં શ્રીમંતીધના ઐશ્વર્યનું પ્રદર્શન નેહી, કામદાર અને સમગ્ર જનતામાં અસ-તોય વધતો જાય, તો તેની જવાબદારી કેના સિર પર છે તેનો વિચાર કરવો નેહી મંથસ સરકારનું આર્થિક ધોગજ ને આટલું અસાધ્ય હોય તો તેને હિન્દી ચાલમેન્ટમાં સમતિ ફેલી રીતે મળી શકે તે વિશે પ્રો. ડી. શાહ કહે છે, "If the terror of the whip was not there and everyone was asked to vote ac-

ording to his conscience in the House and in the country, this policy will not stand approved but will be condemned." શ્રી. શાહના આ સંદેશ આટલા અર્થવાદક નીવડશે તેનો શ્રી. શાહને પણ ખ્યાલ નહિ હોય. આજે સરકાર ધોગ હેઠળ જે ઇમનરાજ આવે છે, તેની પાછળનો ઉદ્દેશ પણ આર્થિક કાલાકી વડે લોકોમાં અસતોય આવ્યો છે ને ઇમાઈ દેવાનો છે એ વાત ૨૫૫૮ નં છે

સભા સમયે ઉપગના પ્રતિજ્ઞા, વચર તપાસે મિત્રતાગી વગેરે વાતો શું બતાવી આપે છે? સામ્યવાદી કે જીન ડોઇ રાજકીય પણ વિશે બોલવાનો મારો અધિકાર નથી. કારણ આજે વરસોથી એક સ્વતંત્ર બક્તિ તરીકે જ દુ. જાહેર જનતામાં કામ કરે છું અને કોઈપણ પણ કે બક્તિ મારા ઉપરની જવાબદારી લેવા તૈયાર થાય છે ત્વારે તેમનો આભાર માની હું વિદાય લઉં છું. માટે કોઈ પણ પક્ષની તરફદારી વચર પૂછે કરવાની મને જરૂર નથી. પરંતુ આજે કામ દારો અને મંથમવર્ગીય લોકોમાં જે સમજનની તમના અને અસતોય જાગે છે અને હાલમાં જુદા વાપરી અને તે બોમ અપવાની તૈયારી તે લોકો બતાવે છે તેનું કારણ કે કારણે જલીર તપાસ માગી લે છે કામદાર વર્ગની અને મંથમવર્ગની જાગૃતિ એ દેશના ઉત્તરવલ લાવિની આગાહીપ છે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ એ પ્રવૃત્તિનાં ચિહ્નો છે. અને હિન્દુસ્તાન સાચી લોકસાહી અને આઝાદીના રસ્તા ઉપર જાય છે તેનું એ નિદર્શક છે, અને મૂડીવાદ અને મંથમવર્ગીય સમાજરચનાના ચતુષ્પટ્યુ સમય પણ છે. જનતાના પ્રગતિશીલ દેશ સાથે હિન્દુસ્તાન પણ સમાજવાદના રસ્તે જઈ પોતાના આર્થિક અને સાંસ્કૃતિક વિકાસ માટે તૈયાર થાય છે એ વાત એ બક્તિનો પૂરવાર ની આપે છે. એ જાગૃતિ એ એક ઐતિહા-

સિક્ક આવશ્યકતા છે. 'કોઇપણ' અર્થિ, કે પદ્ધતી પ્રચારને લીધે એ ઉપજતી નથી, પણ સોંકાની આર્થિક હાલત, વિહાસની આવશ્યકતા, અને આખા સમાજની પ્રતિતિની ધ્વજા-માર્થી એ આદિદેવો જન્મેલાં છે. વડોદરામાં મધ્ય વચ્ચે દમિયાન સરકારી નોકરાની પહેલી શાસ્ત્રાર દડતાલ તેમ જ ઇમેક્ટ્રીક, ઇન્જિનિયરીંગ, ગ્રેસ, બીડી કામદારોમાં આવેલી નગરિત તરફ દુઝાપનું ધ્યાન ખેંચુ છું. એમાં ખાસ કરીને સરકારી નોકરાની દડતાળમાં રાજકારણ કે નહેરુ જીવનમાં શાએ જ ખાસ સેનાર આપણા બાહ્યદેવોએ બાજ લીધો તે ઉપરથી પણ એ વાત સાબીત થાય છે કે આજની નગરિત એ એક ઐતિહાસિક આવશ્યકતા છે. દુઝા એ બધા સરકારી નોકરાને રહેવા કામદારો વળી અમિનદન આપુ છું અને આપણી બહેનોએ જે બદાદુરીઓમાં ખાસ મળ્યો તે બધા કામદારો વળી એમનું અભિવાદન કરે છું જેમ ભગતીનું પાણી સરકારના વટકુઓથી વધતુ અટકતુ નથી તે જ પ્રમાણે દેશબાપી નગરિત સર-કારનારો કે બીજા મોટા ધાગથી અટકવાની નથી એ વાત નિર્વિવાદ છે ખાસ કરીને ત્યારે દિ-દુન્તાનમાં બાજે રાષ્ટ્રીય સરકારની સ્થાપના થઈ છે ત્યારે સોંકા એ સરકાર પસંદથી સૌથી પહેલાં પોતાના આર્થિક દિતોના રક્ષણની અંગેના ગમે એ વાત ચાલુનિક છે. આજની રાષ્ટ્રીય સરકાર ઉપર જનતાનો વિશ્વાસ છે એ વાત અપદ છે, પણ સોંકા સામેના આ અજ્ઞતા સ્વયંસે ઉપર જે ઝડપી પ્રત્યાલેવામાં નહિ આવે તે દેશની પરિસ્થિતિ વધુ જાગવાની છે એ વાત પણ રજૂ છે.

જનતાની નગરિત અને સમાજન જ્યારે વધે છે એજ વખતે કામદારોમાં કાર્યક્ષેત્ર પક્ષોમાં વધારેને વધારે અંતર પડતું જાય છે એ જોવાની વાત છે. સામ્યવાદી કે સમાજવાદી ક્યારેક કામદારી મરીવાદી સાથે

બવહાર ગમે છે, પણ અજ્ઞતા પ્રસ ઉપર એક યદ કામ કરવાની બન્ને પક્ષોની તૈયારી નથી. અને રાષ્ટ્રીય મજદૂર સંઘના લેખો તો એ જન્ને પડોને જાણીત સમજે છે આજની કટોકટીને વખતે કામદારોમાં પડેલા એ બાબતોએ દુખની વાત છે. બાબત પરિસ્થિતિમાં કોઇપણ પદ્ધતી પીડાળી વગર સ્વતંત્રપણે કામ કરવું કોઇ પણ પ્રામાણિક બક્ષિત માટે બલુજ કંઠુ છે. તો પણ બીગદ ના. મ. જોશી, બીરાદર મજાલકોતિ બોલ જોવી બક્ષિતઓ આજે ઓલ ઈન્ડિયા ટ્રેડયુનીયન કોમિશનમાં સ્વતંત્ર રીતે કામ કરે છે તેથી જ અનેક જાત અને અજાત કાર્યક્ષેત્રોને જમે તે મુશીબત પડતી હોય અને ધમે તે ઝેરસમજીત થાય તો પણ કામદારો સાથે કામ કરવાનું ઉત્સાહ મળી રહે છે હિંદુસ્તાનની જગ્યામાં જુની અને માનીતી કામદાર સંઘો ઓલ ઈન્ડિયા ટ્રેડ યુનીયન કોમિશન આવા કાર્યવાહોમાંથી પસાર થઈ બાજે વોર્કી પોતાનું કામ કરે છે જુલ જુલ વિચારસંજ્ઞાવાળા સોંકાને કામદારોની પોતાના દષ્ટિકોણ મુજબ સેવા કરવાની તક બાજે વગરથી અનેક સોંકાને આ સરવા તરફથી મળી છે પણ બાજે જામલાઓથી અને સરકારના હમનથી એ સરવા અસ્તિ-ત્વ ઉપર જ મા મહવાનો પ્રયત્ન થાય છે ઓલ ઈન્ડિયા ટ્રેડ યુનીયન કોમિશનના અધ્યક્ષ બીગદર રાજી, ઉપાધ્યક્ષ બીગદર મિરજાદર અને અન્ય આગેવાન કાર્યક્ષેત્રોની મિરજાદરી તેમજ હમનના બીજાં પક્ષોમાંથી સરકારે એ સંઘો સાથે મોરચો ગાંઠે છે પરંતુ બાજા હમનમાંથી પણ એ સરવા અનેક વખત પસાર થઈ છે જો બીરાદર ના. મ. જોશી જેવા સ્વતંત્ર કાર્યક્ષેત્રોના અધ્યક્ષ પ્રવાસોથી એ સંઘોમાં ફરી અંકની સ્થાપના થઈ છે આજે પણ કામદારો તેમજ અનેક તોત બને અજાત કાર્યક્ષેત્રોમાં ખરા

દીકરી એવા જીવની આવશ્યકતા જાણે છે, અને આપણા ખરા દીલના પ્રવાસોથી કામદાર એકતા પ્રસ્થાપિત થાય તે માટે સતત પ્રયત્નો કરવા એ આપણી ફરજ છે. હિંદુસ્તાનના રસ્તે કામદારોની મધ્યમ સરેયા એ આજ. આગ. એફ. માં આજીવન સુધી જુદા જુદા પથો કાઢે કરતા આવ્યા છે ત્યાં પણ કામદારો પાસવાની કસ્ટિય ચાલે છે. બીરાદર જામજામ નારાવણના પ્રમુખપણા નીચે જાગે જ્યાં

પણે એક યજ્ઞ એ સરયામાં કામ કરે છે, ત્યારે બીજા સરયાનું ખાતમુદત કરી કામદાર એકતા જામીનમાં કાઢવાના જે છવલેણ પ્રવલો કરવાનાં મોકા બિતમાન થયા છે તેથી સમય કામદારવર્જના કિત ઉપર અને એમના ભાવિ ઉપર ફર થા કરવા જેવું છે. મારો કામદારો ઉપર વિશ્વાસ છે, તેથી મને ખાતરી છે કે એ પ્રવલો ફળીમત થવાના નથી.

રૂબી. જનરલ. ઇન્સ્યુરન્સ કું. લી.

ચેરમેન : શેક બી. એમ. બીરલા

પ્રિન્સિપલ ઓફિસ, ૨૧, દરિયાગળ, કિલ્લી
કાલના કોટાકીના સમયમાં પણ રૂબીની વિગતજૂઝ. અને ૧૯૪૭ માં ભગપાઈ કંપેસ
રૂ. ૨,૭૫,૦૦,૦૦૦નું ઇન્સ્યુરના વીમાનું કામદાર
દરેક પ્રકારના વીમાઓ લખતી સંપૂર્ણ સદર સ્વેચ્છી સરયા,
જેની યાખાઓ આખા હિંદુસ્તાનમાં આવેલી છે
વીમાન્ય કલેમ ચૂકવવામાં પ્રણી ન ઉદ્ભવનીતિ.

એજન્ટો માટે કમાણીની સુંદર તક

મહો અગ્ર લખો —

મી. બી. કે. સેતલપડ,

જનરલ મેનેજર

ઇન્સ્યુરન્સ બોર્ડે રીવીઝ

બેકસ્ટ્રીટ, રોડે સુબાઈ

મી. ત્રીભાવનદાસ કે પટેલ

બાન્ધ મેનેજર (કાબજ)

દિવાળી ભુવન, ગવપુરા,

વડોદરા.

ઢાસીની સુંદર વેશ્યા સામા આને બધી ઉદાસ હતી હતી. તેણે પોતાના જીવનમાં ખરો પ્રેમ મેળવવાની અનેક અસફળ એટા કરી જોઈ હતી. શહેરનો મુખ્ય વેપારી ચંદનદત્ત એનો રોગનો પ્રાદુર દત્તો, પરંતુ સામાને એનો મહેંગો મૂખ જેવો લાગતો એની વાતો બધા સામગ્રી અને એના હાવભાવ ગુણિત લાગતા દ્વિતિય વ્યક્તિ નજરનો કાટવાલ દત્તો, પરંતુ સામા તેના તરફ વિગ્રહ હતી. એણે સેકેડો નવયુવકને અપનાવવાની એટા કરી જોઈ, પરંતુ સફળતા આપી નહિ એના હેતુ પ્રયોગમાં પણ એ અસફળ થઈ, એને લીધે એને બધું જ દુઃખ થતું હતું. એણે બેઠાને એમ કહેતાં સાંભળ્યા કે “વેશ્યા કદી શુદ્ધ પ્રેમ કરી શકે જ નહિ.” એ સાંભળીને એણે દિવસ વખતે પચાસ. એ આને વિશિષ્ટ જેવી હતી હતી. ફરતાં ફરતાં તે પોતાની આમાસીમાં આવી

નીચે દ્રષ્ટિ કરતાં તેણે જનસમાજમાં અસાધારણ ઉત્તેજના જોઈ. સર્વના મુખ પર આનંદની છાપ હતી. લેખિ ફરથી આવતા એક જુડ તરફ આગળો ખતાવી વાતો કરતા હતા. થોડીવારમાં પ્રદરીઓથી યોગ્યલી એક મુદ્દર અને બલિષ્ઠ વ્યક્તિ આવતી દેખાઈ આમાએ તેના તરફ જોયું તેણે પણ ઉપર જોયું જાન્યેની ડ્રિટ મળી. સામા વિચલિત થઈ ગઈ તેણે તરત પોતાની ઢાસીને ઓછાવી

‘મુનહા, તુ જા તો ! અને પ્રદરીઓને પૂછ કે એઓ એને કેમ પકડીને લઈ જાય છે, અને એને શી સિધા થશે ?’

ઢાસી જઈ અને પછી આવી : ‘જા એનું નામ અશ્વદંડ છે. એ જામરો ચોર છે. આવાલકમાં એને કાલ મૃત્યુદંડ આપવામાં આવશે, જો-કામ જામીનગીરી બગી ન આવે તો’ ઢાસી બોલી.

સામા થંભીને બોલી ‘જા, જરા પાછી જામીને પૂછી આવ કે એને માટે જામી નમીંગ કેટલી આપતી પડશે ?’

ઢાસી પાછી જામી આવે બોલી ‘જા, એ કહે છે કે સામાન્યતઃ જામીનગીરી ગ્રાહકવામાં આવશે નહીં. પણ જો સ્વીકારવામાં આવે તો એક દળદર મુવર્જીમુદાથી ઓછી તે ન જ હોવ.’

સામા એકદમ બોલી ઉઠી ‘જા ખબર નાને કહે કે એક દળદર અને એકસો મુવર્જીમુદા તોફ સાથે ત્યાં મોકલાવે, અને કુંજે કે એક દળદર જામીનગીરીની મુદા છે, અને એકસો મુદા પ્રદરીઓના હનામ માટે છે પ્રદરીઓના નામને કહેને કે એની જામીન સામા થાય છે.’

‘ઢાસી જઈ પ્રદરીઓ સામા અને કાટવાલનો સબધ જાણતા હતા મુદા લઈ તે આવ્યા થયા.

અશ્વદંડ દિશ્મૂદ થઈને પ્રેમો દત્તો જાતમાં એણે કોઈનું બધું કંઈ ન કર્યું. મુંદર શરીરની સાથે દમચ ને દલાદલ લઈને કુંજો દત્તો. તે જાણતો દત્તો કે એના જામીન થવા માટે કોઈ પણ તૈયાર થાય એનું ન હતું, પરંતુ જ્યારે ઢાસીએ એને કહ્યું કે ‘આતો તમને જા બોલાવે છે’ ત્યારે તે આમર્ષચક્રિત થઈ ‘એક જામીનગી ગાદી પાછળ દોગમો.

મુંદર રીતે યજમારેશ પોતાના ઓગામ સાથે આવીને બેઠી, ઢાસીએ આવીને કહ્યું ‘જા, હું તેને લઈ આવી છું.’

‘જા જાન કગીને મુંદર વસ્તો પરિધાન કરાવીને તેને ઝઠી લઈ આવ !’ સામા બોલી ઢાસી જઈ સામા વિચારમાં પડી આ પ્રક્રિયાની આંખમાં એણે કાદવતા જોઈ હતી.

અરેરા પર કંપનાની હાથ તોડ હતી કદાચ
એ પોતાના રક્ષિતને શુદ્ધ મુદ્દપથી ખાર કરે !
શા માટે ન કરે ? ત્યારે સામાએ પોતે પ્રેમ
સ્ત્રીઓ ત્યારે તરફરને શું વાંધા હતો ?

દાસી અમ્મલને લઈને બોલી. અમ્મલે
પ્રણામ કરી શા સામાએ કયું, 'દાસી તું જા'
જાને એકલા પડ્યાં : અમ્મલ બોલ્યો
'દેવી, હું તમારો કાલુડી છું. જગતમાં મારી
જ્યા ખાનાર કોઈ પણ ન હવે. હું તમારા
અરજોમાં પડી મારી કૃતજ્ઞતા પ્રમાણિત કરવા
માન્ય છું ' એ સામાના અરજોમાં મુક્યો.

સામા અકબાટ દાસી અને બોલી :
'અમ્મલ ! મેં તને અરજોમાં પડવા નથી
બોલાવ્યો '

અમ્મલે ચૂપ ઉભો રતો સામા ફરી
બોલી : 'અમ્મલ ! તું કૃતજ્ઞતા બીજી રીતે
પણ દર્શાવી શકે છે અને હું પણ તેની જ
આજ્ઞા મન્ય છું ' .

'દેવી, તમે જે કદો તે કરવા દેતીશર છું.
'અમ્મલ બોલ્યો

'પ્રથમ મોઢા આ રેતું તે કાચમાં અના-
મની કરો નહિ.' સામા બોલી.

'હું હવેના મોઢા આઈને કદું છું કે
તમે કહેશો તેમ છું ફરીશ 'અમ્મલે બોલ્યો.

'ત્યારે તું મારો સ્વીકાર કર ' .
સામા બોલી

અમ્મલે અમક્યો અને બોલ્યો. 'અરે
દેવી ! ક્યાં તમે અખૂટ ખનના અમિની, અને
ક્યાં હું હરિદ તરફર ! '

'મને તે ખજર છે.' સામાએ કહ્યું.

'મારે માથે રાજદંડ મલ્લની માફક કામે
છે.' અમ્મલે બોલ્યો.

રાજદંડ સામાની વિરુદ્ધ કંઈ પણ કરી
શકતો નથી ' સામાએ કયું તેના અવાજમાં
મક્રમતા હતી.

'દેવી ! હું કુખી છું '

'હું તને સુખી બનાવીશ . '

'હું હરિદ છું. અમલનિદિન છું. '

'હું અમીર બનાવીશ, સ્વર્ગનોની ખોટ
પૂરી પાડીશ. '

અમ્મલે ચૂપ રતો સામા ઉઠી : અમ્મ-
લના બગામાં બાકુચુર્યો મેસ્વી દીધા,
અમ્મલે પણ સામાને અલિખન દીધું. સામા
તથા અમ્મલની આખમા આંસુ હતો. રક
પગથારમાં રાગ થયો.

સામાના એક મુંદર અવાસમાં સામા
અને નનગના મોટવાવ મેસ્વર્ણ વચ્ચે વાતચીત
આંધળી હતી

સામા ' મેસ્વર્ણ બોલ્યો 'તે આજે એક
મવાનક તરફરને જામીન આપી ઉઠાવ્યો તે
એવી મને ખબર મળી છે. '

'હા' સામા બોલી : 'અને એનો રાજદંડ
પણ ક્યાં કરવાનો છે '

'મું' બોલે છે : સામા 'એનો રાજદંડ
માફ કરાવે છે ' મેસ્વર્ણે અલગથીથી
પૂછ્યું.

'અમીરો તો શુ કામ ? જાં એ કાચ'
તમારાથી ન જાતી શક્ય દોષ તો ના કરી
શે ' સામા ખુસ્મે થઈ.

મેસ્વર્ણે ચૂપ રતો. સામા ફરી બોલી.
'એ મારા અમરો માન્ય છે અને એની
રક્ષા કરવી એ મારો ખર્ચ છે. '

' મેસ્વર્ણની આંખો અમક્યો : એના મુખ
પર છાંતી છાંપ ઉઠી પડી રક, પચ્ચ બોલ્યો.
'હું બલ્લ કરી જોઈશ. '

સામા બોલી. 'કાચ' જગતમાં મારું
કોઈ જ નથી. હું તો તમને ખરા પ્રેમી
ખાતી હતી તમારી પ્રતિજ્ઞાએ ખાદ કરી
કુઓ ! આજે સત્ત વરગુસ્થિતિની મને ખજર
પડી. ' સામાની આંખોમાં આંસુ હતો.

મેસ્વર્ણે શરમાયો અને બોલ્યો. સામા !
તું જિંતા ન કરે ! હું અમલને રાજદંડથી
મુક્ત કરાવીશ. '

સામાના મુખમંડળ પર આનંદની છાયા દેખાઈ તે બોલી. 'વચન, આપો કે તમે એ કાર્ય કરશો.'

'હા, વચન આપું છું કે અશ્વદંતે મુક્ત કરાવીશ' મેધવલ્લુ બોલ્યો. સામાએ મેધવલ્લુ તરફ એક કટાક્ષ કર્યો મેધવલ્લુ પોતાને ધન્ય લેખવા લાગ્યો. આજે સામા તેને અદ્ભૂત લાગી.

મેધવલ્લુ બહાર આવ્યો સામાના આજ્ઞા કટાક્ષે તેને મ્હાત કર્યો હતો. યેન કેન પ્રકારેજ હાશીરાજ પાસે અશ્વદંતે તેણે સમા આપી. પાછો આવ્યો ત્યારે સામાને તેણે પ્રસન્નવદન બોધ: તેણે સામાને રાજઆમાની ખબર આપી. સામા મધુર સ્મિત કરીને બોલી 'હું બરાબર જાણતી હતી કે તમારા સિવાય એ કાર્ય બનવું અશક્ય હતું.'

'પ્રિયે!' અર્ચિત મેધવલ્લુ બોલ્યો 'તારે માટે હું જો તે કરવા તૈયાર છું, આશ દેવે આશય તો લાવ અને મધુર સંગીત સંભળાવ.'

સામાએ ઘસીઓને સચા કરી ઘસીઓ મધપાનમાં મધ ભરી લાવી સામાએ આમ-દયુર્લભ મેધવલ્લુને પાલો: સમીત સમજાવ્યું મેધવલ્લુ ઉન્મત્ત થઈ ગયો અને સામાને અધિગત કરવા આજળ વખો: સામાનુ મુખ યશીર યજ્ઞ યુ અને બોલી 'આજે સામાના વેસ્થા ઉપનતી છેલ્લી જ રાત્રી છે!'

'તો શું તું સસાર ત્યાજ કરવાની છે?' મેધવલ્લુ નિર્ભય દાસ્ય કરતાં પૂછ્યું.

'ના, પરંતુ વેસ્થા સામાના પાપમય ઉપનતો આજે પટાલેષ થવાનો છે.'

'સામા' તું દેવી છે કે માનવી? 'મેધવલ્લુ લથપાતે અવાજે પૂછ્યું.

'હું રાક્ષસી હતી, માનવી બની છું.' દેવી બન્યા પ્રવત્ન કરીશ' સામા આટલું કહી જતી ગઈ, મેધવલ્લુ માઠ નિદ્રામાં પડ્યો.

બીજે દિવસે મેધવલ્લુ આવ્યો ત્યારે તેને દાગ પર અટકાવવામાં આવ્યો. અદરથી

સદેશો મળ્યો કે અશ્વદંતી પત્ની સામા, કોઈ પરપુરુષનું કર્ત્તન કરશે નહિ. મેધવલ્લુ ચમક્યો; સામાએ હાથ બરાબર બેઠ્યો હતો, જઈ રાત્રિના સામાના શબ્દો તેને વાદ્યાવા, તે વિચાર કરવા લાગ્યો શું સામાના એ શુદ્ધ હૃદયના ઉદ્ઘાસો હતા? શું સામા બરેબર હવે વેસ્થા મરી ગઈ? શું બરેબર હવે તે તેને જોવા પામશે નહિ? એણે ઘસીઓને સમજાવવાની ચેષ્ટા કરી જેઠ પગલું તે નિષ્ફળ નિવડ્યો, ધ્યાનિધી બળતો તે ઘેર આવ્યો.

અશ્વદંત મહાનની અગાસી ઉપર ચાંદનીમાં ફરતો હતો, પોતાના પ્રારબ્ધમાં આ ફેરફાર તેને વિચિત્ર લાગતો હતો. ક્યાં થતુ-દંતી ભેતો અશ્વદંત! અને ક્યાં એક મુક્ત રાક્ષસ અશ્વદંત! સામા તેને અદ્ભૂત સ્ત્રી લાગતી હતી, વેસ્થા ઉપલુમાં તુલિયિના જેવો ધરસેલ ફેરફાર તેને મળ્યો જ અદ્ભૂત લાગતો હતો, તે પોતાને ધન્ય માનતો હતો, પોતાની તરફર શુદ્ધિને તેણે તિલકાંતકિ આપવાની તૈયારી કરવા માંડી. સામા આવી અને પાછળથી તેની આંખો બંધ કરી દીધી, સમજાતાથી તેણે તે હાથ ખસેડી સામાને અધિમત દીધું.

'પ્રિયતમ! જન્મતમાં સામાની શોધ આજે સમ્પૂર્ણ થઈ છે. હું સર્વત્ર શુદ્ધ પ્રેમ શોધતી હતી, તારામાં તે મળી, વચન આપ કે તું મારો ત્યાગ કરશે નહિ.' સામા બોલી.

'દેવી! હું તમારો યોગ નક્કી છું. હું કદી અપનો ત્યાગ કરીશ નહિ.' અશ્વદંતે કહ્યું.

અશ્વદંત! એમ ન સમજતો કે સામા વેસ્થા છે માટે શુદ્ધ પ્રેમની અધિકારીણી તે ન બની શકે. સામા વેસ્થા હતી, પરંતુ સામાનું હૃદય ન હતું. સામાએ જિંદગીમાં ખરો પ્રેમી મેળવવા અનેક પ્રવત્ન કર્યો છે.

આને હું સમજું છું કે હું ક્ષણભૂત થઈ છું.' સામા બોલી.

અશ્વદંડ ચૂપ ગઈો સામા તેને દાસ પકડીને બહાર લઈ ગઈ.

મિથવલ્લે અનેક ઉપાયો યોજ્યા, પરંતુ સામા તેને મળી નહીં. ઘૂલ વિઘૂલ મૃગગાળની માફક તે કોષપૂર્વક કૂંદામાં મારવા લાગ્યો તેને સામા પર અત્યંત ક્રોધ ચડ્યો હતો. તે બહુકૃપા સમય જોતો હતો. એક દિવસ કાશીમાં એક ચોરી થઈ; મિથવલ્લેને બંધાવું મળ્યું. તેણે અશ્વદંડને બોલાવવા માથુસ મોકલ્યો. આને લામ મહેલો જાણી તે ઉત્તમ-તની માફક દસી બોલ્યો. "સામા, તારા પ્રેમી પાસે જ તારો ત્યાગ કરાવુ છું."

સામા અશ્વદંડ બેઠો હતો ત્યાં ઘસીએ આવીને ખજાર આપી કે પ્રદરીઓ બહાર જિલા દત્ત અને અશ્વદંડને મિથવલ્લે બોલાવ્યો હતો. સામા કંપી લીધી. અશ્વદંડ ચમક્યો: સામાને આશ્ચર્ય આપીને બહાર આવ્યો. પ્રદરીઓએ તેને મિથવલ્લે પાસે ચાલવા કહ્યું. તે ચાલ્યો. જતાંત લગની આસપાસ કરતી સામા ઉઠી

'અશ્વદંડ!' મિથવલ્લે બોલ્યો. 'તને ખજાર છે કે તારે માટે રાજગદા હતી કે તને મૃત્યુદંડ આપવો!'

'હા' અશ્વદંડ બોલ્યો.

'તે કંઈને ક્ષમામાં ફેરવના' હું હતો' મિથવલ્લે કહ્યું.

'હા, તે પણ મને ખજાર છે.' અશ્વદંડે નીચું જોયું

'હું પાડું' તે દગલ! કાશીમાં ચલેલા ઉત્પાતને જાણે તને મૃત્યુદંડ અપાવુ' મિથવલ્લે કહ્યું.

'પુરાણે ક્યાં છે' હું તો પગની બહાર પણ નીકળ્યો ન હતો' અશ્વદંડે કહ્યું

મિથવલ્લે ખડખડાટ દસી પડ્યો અને બોલ્યો: 'મૃખ! જો મિથવલ્લે તને ક્ષમા

અપાવી શકે છે તે તને રહેવાળી મૃત્યુદંડ પણ અપાવી શકે છે.'

અશ્વદંડના બજેબજ કંપી ઉઠ્યા, તે ચૂપ રહ્યો.

'સ્થાન!' મિથવલ્લે બોલ્યો: 'હું તને એક રસ્તો જતાવું છું. તું કાશી છોડી ચાલ્યો જા.''

'પરંતુ કાશીમાં મારી પત્ની અને મર છે' અશ્વદંડે મુશ્કેલી દર્શાવી.

મિથવલ્લે વિઠ દાસ કહ્યું અને બોલ્યો બરે વિશ્વિત તરફ! વેશ્ના કોઈની થઈ છે કે તારી જવાની છે? એ જ સામાએ કેટલા યે ધુવંધ સાથે એ ઢાવ બેસ્યા છે અને તેનું પરિણામ મૃત્યુમાં આવ્યું છે'

અશ્વદંડ વિચારમાં પડી ગયો મિથવલ્લે જવાનક અવાજે ફરી બોલ્યો: 'અશ્વદંડ! જો પાછો તું ફરી કાશીમાં દેખાશે તો માર રાખજો કે જખવાન પણ નને મારા પગમથી ઉતારી ન શકશે.'

અશ્વદંડ ત્યાંની બહાર આવ્યો.

અશ્વદંડ રસ્તે વિચાર કરવો હતો: સામાએ અનેક ધુવંધ સાથે પાસા એકથ છે એમ મિથવલ્લે કહ્યું હતું પરંતુ એ તો સામાએ પોતે પણ મુક્ત હિંમે રીક્ષર ડીધું હતું! સામાના વતનથી એને સામા વિશ્વાસપાત્રીની ન લાગી તે સમજી ગયો કે મિથવલ્લેની છત્રા જ એનું કાગળ છે. તે ધીરે આવ્યો, સામાએ પૂછ્યું, 'કેમ! શું થયું?'

'કંઈ નહીં.' અશ્વદંડે કહ્યું.

કોઈ વાર ચૂપ રહીને અશ્વદંડ ફરી બોલ્યો 'સામા! તારા આપણે કાશી છોડી ચાલ્યાં જઈએ!' સામાની આંખો ચમકી તે બોલી. 'કેમ!'

'એમ જ, મને અહીં નથી સમજ.'

'સામા કોઈ વાગ વિચાર કરીને બોલી' કીક હું જાવવા તૈયાર છું, પરંતુ પૂર્ણિમા પહેલાં તો હું કોઈપણ રીતે ન જઈ શકું.'

અમરવદંડ વિચારમાં પડ્યો સામાના
વતની એને ખજા દતી. તે બોલ્યો, 'હીદ.'

ગતે દુર્ગદેખ સદૃશ ઝેવામાં બન્ને સતા,
સામા ધોર નિદ્રામાં પડી અમરવદંડને કીધ
ન આવી, તે મેલવણના સખ્દોના બલુકાર
અચારનવાર સાંભળતો હતો બીજે દિવસે
જો તે કાશીમાં દેખાશે તો તેનું મૃત્યુ થશે
એમ તેને ખજા દતી તે છડીને ફગવા
લાગ્યો. તેણે સામાના મુખ તરફ જોયું
સામાનું મુખ ખરે તે સમગ્રે નિર્દોષ લોખણ
હવ સામા એકાએક જાગી છડી અને બોલી
'અમરવદંડ ! કેમ ક્યાં કરે છે ?'

'અમરવદંડ જ ' અમરવદંડ બોલ્યો અને
ફરી સમ બોલે.

ગતીના ત્રીજા પ્રદરે અમરવદંડ ફરી
છડ્યો. સામાને જોઈ. તે શબ નિદ્રામાં હતી.
તે ધીરે રહીને બારી વાટે નીચે ઉતરી દોટ
મૂકીને નાસી ગયો છુદના નાસવામાં અને અ
નાસવામાં ફેર એટલો જ હતો કે એક આગા-
તની શોધમાં નિદ્રાનો હતો, અને એક અચાત

બધી નાશતો હતો. નીચે શેરીનાં ફતરાં
બમી છડ્યાં.

સામા જાગી પાસે જોયું તો અમરવદંડ
ન હતો, તેણે જૂમ પાડી: 'અમરવદંડ !
અમરવદંડ !' ધુમ્મસે પડ્યો, પાડ્યો
'અમરવદંડ ! અમરવદંડ !'

તે બાગી પાસે આવી જહાર જોયું:
સર્વન અંધકાર હતો ફરી જૂમ પાડી.
'અમરવદંડ ! અમરવદંડ !' ખાનિ અંધકારમાં
વિધિન થઈ ગયો એક સામાએણે જાણે
ચાળા પાડતી દોષ તેમ ચે ચે ફરી છડી

તે પાછી આવી 'દાવ બજવાન ! રહી
દુ આખરે અટૂલી ને અટૂલી !' એમ કહી
તેણે પડવું મૂક્યું.

બીજે દિવસે સામાના મૃત્યુ સમાચાર
કાશીમાં પ્રસરી થવા મેલવણ અને અમરવદંડે
કપાળ દોરી ક્યું 'દાવ બજવાન !' બન્નેની
આંખોમાંથી આંસુની ધાગ આવી આંસુ
પમાતાપનાં હતાં, પગ દટસો વિલક્યજી
ફેર હતો !

ન્યુપિટર જનરલ ઇન્સ્યુરન્સ

કું. લીમીટેડ

[હેડ ઓફીસ : મુંબઈ]

સર્વે પ્રકારના વીમાનું કાગકાજ કરતી અગ્રગણ્ય હિંદી વિમા કંપની
જિ હગી, આગ, મરીન, અકસ્માતના વીમા કે એજન્સી
માટે સદ્દર-કંપની

→ દિશા ગરતો ←

લખો વા મળો —

જી. આર. દેસાઈ

ધાન્ય મેનેજર

ખાડિયા, ચાર રસ્તા-અમમદાવાદ

“આ રશિયન ઝૈનિકાના કંબ લુઓ. એક નાનકડા ફર્મા બે ત્રણ જણ રહે છે. અમેરિકનો કે અંગ્રેજો હોત તો મોટું મકાન ખાલી હગવી તેમાં આરામથી રહેવું. પણ એ શ્રુષ્ઠીનારસોને કદી ઉચ્ચ રહેણીનો અનુભવ હોય તો સારી રીતે રહેવાનો ખ્યાલ આવે ને ?” પૂર્વ જર્મનીમાં રશિયન વહીવટ પ્રત્યક્ષ નિદાનવાના આશયથી ત્યાં ફરતા ‘રેનોલ્ડ ન્યુટ’ ના મ. તાંત્રી જોર્ડન રૅફ-ગને ચાફ વચ્ચેના દેવણી એક જર્મને ઉપમુક્ત દીક્ષ કરી, ત્યારે ‘બહાની દુનિયા નથી’ એ સત્ત્વ જોર્ડનને થઈ આવ્યું.

જોર્ડન દ્વારમાં બેસી જતો હતો, ત્યારે બે રશિયન કુવતીઓ દ્વારમાં ચડી એક જર્મને તેને અસંભવતાથી હડસેલી જર્મન ભાષામાં આપમાનયુક્ત સંબોધ કર્યા. એક જર્મન કુવતીને બાધી ચીક ચડી અને તેણે જર્મનને ખખડાવતાં કહ્યું, “છપરનો બાબા માનો કે નાકી સૈનિકો મારું રશિયનો ત્રાસ વર્તોવત નથી.” આમ ઠપકા પામેલા જર્મન બીજા સ્ટેશને ઉતરી ગયા.

રશિયા તેના જર્મન વિભાગ પર સોંપાંદી પડેો રાખે છે એવો રશિયા, ઉપર આરોપ મકાનઓએ તો આ પુસ્તક ખમુદ વાંચતુ. એનો લેખક બીન સામવાદી અંગ્રેજ પત્રો તાંત્રી છે. તે સર્જક સ્વતંત્રતાથી આ વિભાગમાં એકલો ફોર્સ અને જર્મનો જોડે નિર-કુસપણે વાંતો કરી માહિતી સમઢી આ પુસ્તકમાં રજૂ કરી છે. આ વિભાગમાંની રશિયન પ્રતિ આપણને પ્રથમવાર આ પુસ્તકમાંથી જાણવા મળે છે.

લેખક પૂર્વપદથી આ પુસ્તક લખ્યું નથી અને હજી એ વિભાગમાં નાકી અસર નાજૂક થઈ નથી તે મુદ્દાને તેણે સીધાંડું

છે. પણ એ પુસ્તકના રાચનથી આપણને રશિયાએ ગ્યેલી જર્મન લોકવાનિત્ય પર સ્વરૂપ જાણવાને મળે છે અને જર્મન લોકોને જે આધીનતા અર્જવામાં આવી છે તે બધી આપણને આશ્ચર્ય યાવ છે એક બિટિંગમાં આનિક રશિયન અમલદાર પાસે એટલી એ જર્મન કુવતીએ રશિયનોની કાતી દીક્ષ કરતા કહ્યું, “રશિયા ઝરીય છે. અમગિશ સાધન સપન છે એટલે અંગ્રેજો જર્મનોને જે સલાહ આપી રહે, તે જિતાર રશિયા ક્યાંથી આવે ?” બાવા બતાવેો રશિયાએ વાણી અત્યંત પર અનિર્મિતનિય અમુકો રાખ્યા નથી એમ પુરવાર કરે છે.

રશિયનોએ એ ભાગનો કાગળો લેતાં જર્મનો પર ત્રાસ વર્તાવ્યો નથી, કોઇ, રશિયન સૈનિક પ્રાંતને સાધાગણ પણ કનમ્પન કરે વો લેને ભારે રિક્ષા કરવામાં આવે છે. જર્મન સરકાર અને જર્મન પોલીસો જ દેશનો વહીવટ કરી અવસ્થા જાળવે છે. રશિયન સૈનિકો ક્યાંમાં ક્યાં થેતા નથી, માત્ર તેમને ત્યાં રહેતા જોવામાં આવે, ત્યારે આ ભાગમાં રશિયાનો કાગળો છે એમ ખ્યાન ભવ છે.

સૌથી આશ્ચર્યકારક ઘટના તો એ બની કે નાકી સરકારના વિનાશ પછી અતિ ઝડપથી રશિયનો શાંતિ અને અવસ્થા આપી સમ્મા. નાકી વિરોધીઓને શોધી શોધી હોદા આપવામાં આવી, નાકીઓથી કે પામેલાને રહેવાને સારાં ઘરો આપવામાં આવી, નાકી કે નાકી વલણવાળાઓને કારખાનામાં પણ જગ્યાશાળીવાળી જગ્યાઓથી ખમેડી મન્યામાં આવી, હોલોગાનું ગાંડીપણ કરવામાં આવ્યું મદદારી પ્રતિષ્ઠા પર કાગળમાં આગી, નવી રેળવણીનો આગમ

યો, આરોગ્ય ખાતાંઓ બોલવામાં આવ્યા, જાણીનદારોની જાણીન લઈ સેવામાં આવે અને જો તેને જ જાણી બાપવામાં આવી, મનુષ્યોનાં મંદો આધારનાં, સંસ્કૃતિવિષયક પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા સેવામાં આવી, આમ આ વિશ્વવર્મા નવા સંમાજનો જન્મ મળે. આ સપળા સુધારા જર્મન સમિતિઓ બહુમતિથી જ કરે છે રશિયનો તેમાં વચ્ચે પડતા નથી, પણ નાઝી પ્રવૃત્તિને અનુમોદન મળે તેવું કશું ન બને તે ઉપર માત્ર સખત દબરેખ ગળે છે પણ એ તો મિત્રોરાજ્યનો સર્વાનુમતે સેવામાં આવેશે નિર્ણય જ છે કે “નાઝીઝમનો અંતર નાશ કરવો”

આ વિશ્વજની સુદૃષ્ટી વેળા અમે જાહેરિયન તટસ્થ નિરીક્ષકો દ્વારા દત્ત અને સુદૃષ્ટીમાં તાત્પ્રમાણિકપણ જળવાયુ દત્ત અને રશિયનોએ તેમાં કશી જખમીરી કરી નહતી એવા તેમનાં પ્રમાણપત્ર લેખક આ પુસ્તકમાં રજુ કરે છે. વળી કાંઈ એકાદ ઉમેરવું રાષ્ટ્રીયકરણનો કારણ ગંધરવા મટિ પાલમિન્ટના બીન સમવાદીઓ નિર્ણય કરવા આજે છે, ત્યારે સારા બામના મનુષ્યો એનો પ્રચ્છ વિરોધ કરે છે અને તે વાત પડતી મુદ્દામાં આવે છે. એકજર્મન શાસ્ત્રકે મેખકને કહ્યું, “જો અમે અમારો નિમજ ફેરવત નહિ તો ગોવીસ ક્યાકર્માચર્ચક દત્તતાજ સર્યાત.” આમ નવા સુધારાઓ મટિ જર્મન પ્રગ્નની સમમતિ છે એવા અનેક પુરાવા ગોર્ડન આ અધમાં રજુ કરે છે.

આ વિશ્વજની પુનર્ધરના જર્મન સમિતિ બે કરે છે બેતી, ફજલ્લી, ઉધોબ, કુમર જેમ પ્રત્યેક મટિ સમિતિઓ નીમી ઝકપથી કમ આરંભી પૂર કરવામાં આવે છે. દરેક કારખાના પણ સમિતિ દત્તક આમે છે સમિતિમાં રશિયન સભ્યો દેતા નથી, તેની મિટીંગમાં રશિયન અમલદારો દાખર રહેતા

નીમાવ છે પણ તેઓ મોટા ગિરોઈ બહાર પાડે છે. આ કારવાદક સમિતિઓ કાર સાધી પુનર્ધરના કમ આજળ પચાવે છે.

ગોર્ડનને અસતોષી જર્મનો પણ મસ્તા. પશ્ચિમ જર્મનીમાં ખાવાનું સાથે મળે છે અને અહીં તમી પડે છે. છતાં પશ્ચિમમાંથી મોટા પાયા પર લાગેતી સખ્યામાં જર્મનો પૂર્વમાં આવી ગયા છે. અને જામીનદાર, મુદીદારો પૂર્વમાંથી નીકળી પશ્ચિમમાં જઈ વસ્તા છે. રશિયનોએ જર્મનીમાં પ્રવેશ કર્યો ત્યારે ધણા અભાવાર કર્યા એ દર્શાવત સત્ત નથી એમ ગોર્ડન જણાવે છે. ક્યાકર્માચર્ચક જન્મું પણ દશે, છતાં પશુતાર તો જર્મન ગુપ્તઓ રશિયન સૈનિકો પોલાક પહેરી માસ વતાવે છે. એવી મોટી ટોળા પણ પકડવાની કમીકત લેખકે પુસ્તકમાં વર્ણવી છે.

રશિયનોએ જર્મનીમાં કમળે કર્યો, ત્યારે જ સજ્જાતમાં રોસિનનો પ્રખવાત દુકમ “કિટલો આવે બો કિટલો નવ, પગ જર્મની અને તેની પ્રગ્ન સદા જિવત અને એક રહેશે” બહાર પડ્યો અને તેના મોટા પોસ્ટરો ઠેર ઠેર ચોટાકામાં આવ્યા. સઆલ જનાવવાનાં મોટાં કમખાનાઓમાંના કટલાક રશિયા કાઈ જવામાં આવ્યા રશિયન નિષ્ણાં તેની કમજતાને ક જર્મનો અંગત જતા. ધણાં એવા કમખાના દૈનિક જરૂરિયાતો માલ પેદા કરે તેવું તેમણે ફાતર કરવામાં આવ્યું. મોટાં કમખાનાનો મોડો કામ રશિયા લઈ જવામાં આવ્યો અને મોટો કામ જર્મનીમાં ઉપયોગી ચીજોના ઉત્પાદન માટે રાખવામાં આવ્યો. રશિયાએ ચકન કરેલાં નુકસાન પેદા આ વસ્તુઓ રશિયા લેશે એમ જાણીથી મિત્ર રાજ્યોએ નહીં કહ્યું હતું. છતાં કટલાક કમખાના રશિયાએ, લઈ ન જર્મ એમ જર્મનીમાં આવેલા રશિયન અમલદારો રશિયાને કહેતા લાગ્યા અને રશિયાએ એવી મામણી ત્વીકારવી પડી કાસચાની

આ ભાષને ધણી તંબી ગદે છે, કારણ કે કાલસાને વિપુલ જ થો પ મિત્ર મ માં છે. ૩, ઉન, રણ, ચમડુ એવાં કાચાં દ્રવ્યો ગણિયામણી ધારી આ કારખાનાઓ ચાલુ રાખવામાં આવ્યાં છે આ મદદ વિના આ કારખાના બંધ પડત. બેક અને વીમાં કપનિઓની મૂઠી પર અકુશ રાખી આર્થિક નિષમન કરવામાં આવ્યું છે. હિટલરના સાસનદાળ પશંત મેકામાં મૂકવામાં આવેલા પૈસામાંથી પાંચ પચ્છ ઉપાડી ન રાકાવ એવો કાનૂન ગણિયનોએ રજૂઆતમાં જ નહોતો કર્યો. પાછળથી ૩૦૦ માકસ જેની નાની રકમ ઉપાડવા માટેની શરવાતની આપવામાં આવી. આ કાચો ધણો આપખૂદ કહેવાય, પણ રસિયનોના બચાવ કરતાં કાંઈ ન લખે છે કે બેક અને વિમાં કપનિની મૂઠીનો ૯૦ ટકા ભાગ હિટલરે ફરજિયાતપણે વેર લેવામાં લીધો હતો. એટલે આ સંસ્થાઓ દેવાગિયા થઈ ચૂકી હતી ગણિયનોએ એ વસ્તુ કાબડેસરની બનાવી એટલું જ એમ તેવું ક્યન છે ઉદ્યોગો-ગોળુ ગામ્પીયકગણુની વિગતો આપી લેખક જણાવે છે કે આ કાર્ગ જર્મન સમિતિઓએ જ કર્યું છે અને હજુ કેટલાંક કારખાના નાઝીવાદીઓના કાયમાં છે તે સામે સામાન્ય પ્રજામાં વિરોધ છે. પણ ગણિયનો કહે છે કે જેણે ખોટા કાર્ગ કર્યા હોય તેને જ શિક્ષા થાય. લીપ્ઝીગમાં મોટું પ્રદર્શન ભગવામાં આવ્યું, ત્યારે આ વિભાગની પેદાશ બેઈ અંગ્રેજ અમેરિકનો અને બીજા પરદેશીઓ આશ્ચર્યચકિત થયા હતા એમ ખોડન જણાવે છે.

નાઝીવાદને નિર્મૂળ કરવા માટે મિત્રો રાખે નિષ્કંથ કર્યો હતો અને તે પ્રમાણે આ કાર્ગ નાઝી વિરોધી જર્મનો જ કરે છે. જર્મન પોલિસ, જર્મન કોર્ટ ૭૩ે ચોક ખારોપીઓ ઉપર કામ ચલાવે છે. કશુ છુપેછુપું ચાલતું નથી અને ખારોપીઓ વકીલ પણ રાકા થકે છે. કોબાર ખોટી ગીતે ચુંદેવાર ફટી

બધ તો પણ રસિયનો વચ્ચે પડતા નથી અને વચ્ચે પડવા કોઈ સ્થાનિક અમલદારો કોશિષ કરે તો ઉપરી ગણિયન અમલદારો તેમને તેમ કરતાં રોકે છે ત્યેક લાખ નાઝીઓને સરકારે નોકરીમાંથી બરતરફ કરવામાં આવ્યા છે. ૮૩ હજાર નાઝીઓને જવાબદાર રહે નીમવા એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે શિક્ષા કરવાથી નાઝીઓ નિર્મૂળ ન થાય પરંતુ થોડા પ્રયાગ કરવો બેકએ એમ રસિયનો માને છે નવા ન્યાયાધીશ, પોલિસો શિક્ષા તાલીમ આપી તૈયાર કરવા પડ્યા છે અને રસ્તાપર વાહન બચ્છાવનું નિષમન આ પોલીસો જ કરે છે પોલીસોને હાતાસ પર જવાનો હક છે, પરંતુ તેઓ તેમ કરતા નથી છતાં તેમના મુનિયનની અને તે ઉપરાંત એ વિભાગની મંજૂર સમજૂરી સહ અને બીજી સમિતિઓની મંજૂરી વિના તેઓ હાતાસ પર જઈ ન શકે. આ બંધસાથી તેમને હાતાસ પર જવું પડતું નથી કારણ કે એકાદ મહાન સફળતાપૂર્વક તેમની ફરિયાદ ટાળી રોકે છે.

આ વિષયમાં આગ મોટી પાર્ટિઓ છે પણ રસિયનો કાંઈના પણ બેચસા નથી અને તદ્દન તટસ્થ રહે છે એમ ઝીક્ષુવટશરી તપાસ કરી કાંઈ ન બાકિગ્રાહ અછત કરે છે. રસિયનોની આંતરિક સહાનુમતિ કુદરતી રીતે કમ્યુનિસ્ટ તરફ હોય છતાં બીજી પાર્ટિના સભ્યો અજ્ઞાનના હોદ્દા પર તીમાયા છે અને પપ્પોના આગેવાનો અને સામાન્ય સભ્યોને મળી પૂરી તપાસ કરી લેખક આ કથન કરે છે. બદ્દ બદ્દર મોટા વિવાદો બચે છે પણ કશો અનુભવિયો કરવામાં આવે છે. બેક વીમાં કપનિ, બચકાર, એસ, વીજળીનું રાષ્ટ્રીયકરણ કરવામાં આવ્યું છે અને દરેક જર્મનને મર્મ માટે સપૂર્ણ સ્વતંત્રતા હોય છે એક સોશિયાલિષ્ટ કોડનને કહે છે, 'અમારા વિભાગમાં મધ્યા નિષ્ણાનો અને

કુલજ કારીબગે છે, તેજો બીજા વિશાળમાં, જ્યાં નથી માળતા, એ ઉપગ્રી કોઈ પણ સમજી શકે એવી કોઈના પગ કશી ત્રાસ નથી.

રાજકીય પ્રવૃત્તિ પછી બીજી અમલની પ્રવૃત્તિ મનુશની છે આસીસ લાખ મનુશ સધોના સ્મરો છે આ ચળવળ ઉપાકનાગ જર્મન સમાજવાદી અને સામવાદીઓ જ છે તેમાં રશિયનોની કપલગીરી નથી આ સધોમાં કોઈ પણ ધર્મ, વ્રત, વ્રતિ કે રાજકીય પક્ષોના કી પુરો કાપલ યથ શકે છે માંદગી, અકસ્માત ધડપણ એ માટે સામાજિક વીમા પદ્ધતિ અખત્યાર કરવામાં આવી છે આ સધોના કાર્યકરોની ચૂંટણી વેળા કોઈન હાજર હતો અને સર્વ પ્રમાણિક પણે અને ન્યાયસર નન્ય હતું એમ તે ખાતરી આપે છે “હું નાકી અને હિટલરનો વિરોધ કરતો આવ્યો છું, તો કોઈ રશિયનથી જાણ મારા પક્ષ બદલું એમ બની શકે નહિ.” એમ એક સમાજવાદી તેતાએ જણાવી ઉમેરું કે “પરંતુ વસ્તુતઃ અમારા પગ રશિયનોનું કશું જાણ જ નથી” ઉપરાંત સદકારી યોજના આખા વિશાળમાં મોટા પ્રમાણમાં પ્રસરી છે

“લેક્ષિ સંચાનું મૂળ છે, લોકો સાસક છે અને સચા લેક્ષિના હિત અર્થે છે” એ સુત્ર અખત્યાર કરવામાં આવ્યું છે આ વિશાળની ધાગસલા છટકી મળે છે, અને ધાગસલાને વિશ્વાસ ન હોય તેવા પ્રધાનને ગળનામું આપવું શકે છે ધારાસભાની બેઠક ખુલ્લી રીતે મળે છે અને તેણે ખાનગીમાં મળવું હોય તો કું સભ્યોની બહુમતિથી તે તેમ કરી શકે છે ન્યાયપુત્ર નવું બધારણ રચનામાં આવ્યું છે અને તેમાં સમાનતા માટે ભાગ મૂકવામાં આવ્યો છે, સ્ત્રીઓને સમાન હક્ક મળ્યા છે ધારાસભાના કાર્યકરો યોગ્ય છે કે નહિ, તેમજ ચૂંટણીમાં જિલ્લો ગઢનાર નાકી તો નથી એટલી દબાવે

અલગત રશિયનો રાખે છે નાકી બુદ્ધિએ વશ વર્તી રહેલા જર્મનોમાં લોકસાદ્ધિ પ્રચાર કરવો એ કુપટ કાર્ય છે એમ રશિયનો જ નહિ પણ જર્મનો પણ માને છે ત્રીસ ત્રીસેના જર્મનોને લોકસાદી સસ્થાનો અગ્રાઉ કદી અનુભવ ન હતો એમ જર્મનો કહે છે

વળી આ વિશાળમાં એ ઉપરાંત બીજી અનેક પ્રવૃત્તિઓ, સરકારમાં આવી છે. ખેડૂત, સ્ત્રી, મુલક માટે મોટા મહત્તો રમવામાં છે અને સંગ્રહિતોયક સસ્થાઓ પણ રચનામાં આવી છે કોઈન કહે છે કે રશિયા જર્મનીને અવિશાળ એક રાખવા માટે છે, પરંતુ પશ્ચિમ વિશાળોનું વલણ હવે બદલાયું છે અને રશિયો પરથી એન્ટિસ્ટરિટરશન બોલવો એવી તે વિશાળમાં મુલના કરવામાં આવી છે. આ દેશમાં પુનઃકૌના રચનારાઓએ તો આપુસ્તક જરૂર વાંચવું જોઈએ. તેમના રાજકીય વિચારો અને તેવા હોય ખર્તા પ્રગતના હત અર્થે કાર્યકર ગ્રવા માટે તેમને એમાંથી ઉપયોગી માહિતી મળશે લાખોની સખ્યામાં રૂઝના વિદ્યાર્થીઓએ ગ્લમાં ખેડોને ત્યાં જાનક પર્વટન પર મોક્ષતામાં આવે છે

૧૬૪૫ ની વસ્તી મજતરી પ્રમાણે વીસ અને પચ્ચીસ વરસના જર્મનોમાં સાત યુવતી દીઠ માત્ર બે જ યુવકોનું પ્રમાણ છે અને ત્રીસ અને ચાળીસ વરસમાં એ પ્રમાણ ત્રણ અને એકનું છે. નાકીનાની સ્ત્રીઓ માટેનો ધર, દેવળ અને આગકોમાં જ પ્રવત રહેવાનો નિયમ અદ્યય થયો છે સ્ત્રીઓને સમાન હક્ક મળ્યા છે પણ યુવાનોના નાસને લખને જરૂરકદે સત્તિના જન્મનું પ્રમાણ વધ્યું છે અને છટા હકા પણ વધતા જાય છે એનું સમર્થન કરતાં એક ધર્માધિકારી કહે છે કે “એ દીક જ છે. એથી એક પુરુષ એક કરતાં વધારે કુટુંબો ઉપાદક બનશે. યુવકની ખોટ પૂરી થઈ શકે એમ નથી અને ધણી સ્ત્રીઓ કુટુંબ સુખમાં વચિત રહેશે.”

રશિયનોએ ઉપાડેલી સસ્કૃતિ વિવિધ પ્રકૃતિ માટે તો સર્વ જર્મનો તેમના વખાણ કરે છે. નવા લેખકોને ઈનોમન મળે, પુસ્તક પ્રગટ કરનારો મણ્ડી, સંખ્યાઓ જન્મી છે અને ૨૦૦ ઉપર સામર્થિક પ્રગટ થાય છે. અનેકોની સંખ્યામાં તાલીમ આવી સિદ્ધિ તેમજ કરવામાં આવ્યા છે, ફરકને યીજવા માટે તકો મળે એવી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. પદ્ધતિ, દુનર અને વેપાર માટે શાળાઓ સર કરવામાં આવી છે અને અગ્રિય કાપાને પ્રથમ સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે અને રશિયન ભાષા દિલિપ આને છેનાગી રાજદમ્બાન વિદ્યાર્થી. આને સારિરીક શિક્ષા કરવામાં આવતી હતી તે પ્રધાનો ત્યાજ કરવામાં આવ્યો છે અને લોકશાહીના સિદ્ધિ સરઆતથી શીખવવામાં આવે છે. હજી માનવો રહસમાં જઈ રિવાજ કરે છે "જાળકાને સોદી ફટકારો તોજ સુધરશે" તેમજ નવી કેળવણી તરફ શકાની નજરે લુએ છે.

જોશક અને મલયાની તંગી છે પણ તેનું દાક નિયમન કરવામાં આવ્યું છે અને હજી વસ્તુઓ ૧૯૪૪ ના ભાવથી વેચાતી મળે છે. વીજળીના વપરાશ માટે જુદા જુદા ભાગો માટે જુદા જુદા દરખાસ નિયત કરવામાં આવ્યા છે. જરૂરી યીનેનું રેશન છે અને કાળો જાગરો અંતર નાજક યજ સર્વા નથી પણ એવા યુદ્ધેશો માટે ભારે શિક્ષા રાખવામાં આવી છે એ વિશેના શાખલા દાંડી મુવાનોને સુધારવાની આવશ્યકતા દર્શાવી બધા વિશાભોનું એકીકરણ કરવાની વિનંતિ કરી ક્રાડન મધ પૂરો કરે છે આર્થિક એકીકરણ આપા વિના રાજકીય એકીકરણ યજ ન થકે એ રશિયન દક્ષિ મધ્યગ સ્પીકરે છે. રશિયન આમ જર્મન વિશ્વજનીતાની સ્વિતો આપણ આ પ્રથમ પુતક છે અને ભેખ નિષ્પણાતપણે માહિતી પુસ્તકમાં સાદર કરી છે

મરતાં બોલ્યા—

- " હવે હું સ્વર્ગમાં સંભળાઉં "—બીથાવન
 " હું ધારું છું કે જન્મલાદ, મોટા નિષ્ક્રાંત છે અને મારી યેક અતિ નાલુક છે."—
 એન બોલિયન
 " હજી દુકીને મારી કબર ઉપરથી દાડ્યોએ દોડવા ન દેશે " ઝાનર્ટ જન્સ
 " હવે મારે બોપલું ભેડ્યું "—સોડ જાપરન
 " મારું મન્તક મિનચૂકે ટાળાને જતાવળે, એવું બીજું તેમને વરમે મુખી ભેવાનું મળશે નહિ." ડેન્ડોમે ફાંસીએ લટકતાં જન્મલાદને કહ્યું
 " બીજી કંટાળાખરી રાત્રિ માટે મારે જોશિકા જરાજર મોડવવા પડશે."—વોલ્સિ-
 ખન ઇગર્ગિઝ
 " મારી પધારીના જામીદારો સધીવા અને કહ—અમે તમને એક જ પધારીમાં સ્થળ કરીએ છીએ."—માસ્કો સેન્ગ
 " મધુર સંખીત સંભળતાં અને જીવી જવા દો "—બીરાન્ડ
 " મારા મગજથી જન્મત કેવો મદાન કજાવિડ સુભાવસી."—નીશ
 " હમેશાં હું સત્તાં મુક્તિ સારી વાત કરી રહું છું "—જેન્સ મેડિસન
 " ધણી વસ્તુ રખાઈ જાય છે અને તેમને હું સારી રીતે સમજ સકું છું,"—બીરર
 " અને સાંતિથી મરવા દો,"—વોલ્ડેન્ગ
 " મારી પધારીના જામીદારો સધીવા અને કહ—અમે તમને એક જ પધારીમાં સ્થળ કરીએ છીએ."—માસ્કો સેન્ગ

ધરમાલીક અને પરાણા વચ્ચે સમજૂતી

(૬૪૨૨૨)

મૂઠીવાળો અને મગૂરો વચ્ચે સમજૂતી નહિ હોવાથી વસ્તુસ્થિતિ કેવી જમડી છે ! બે પક્ષો વચ્ચે સમજૂતી ન હોય તો સ્થિતિ ધણી કઠંગી થઈ જાય છે. ધરમાલીક અને પરાણા વચ્ચે કોઈ સમજૂતી હોવી નથી અને જાને પક્ષોને તેથી વિટંબનાઓ સ્થળ કરવી પડે છે તે વિશે જ હું અહીં ઉલ્લેખ કરવા માગુ છું. આ વિશે સ્તવર ઉપાયો યોજાય તો જાને પક્ષોની મુશીબતો દૂર કરી શકાય. પરંતુ આપણું હમનચીત્ત છે કે હજી એ પ્રત્યે કાંઈકે નોંધવું થયું આપ્યું નથી.

“ સવારે આ નારતો કેટલા વાગે લેશો ? ” સનિવારની રાત્રે એક ધરમાલીક તેને ત્યાં આવેલા પરાણાને પૂછ્યું, “ તમારા રાજના વખતે ” પરધણીએ કહ્યું, “ તમને અનુકૂળ હોય તે વખતે લેશો ” રવિવારે રાત્રે હોવાથી પરનાં મેઘાં ઉડતાં હશે એમ વિચારી અતિથિ ૭ વાગે ગયો હતો, છતાં તેના રૂમમાં બરાબ રહ્યો. સાત વાગ્યા, આઠ વાગ્યા પણ ધરમાલીક હજી નિરવ રાત્રિ જાણતી હતી. ટેમ્પલપર પહેલાં પુસ્તકો અતિથિને લાગ્યા. છેવટે તેનાથી દરાણી બાપ રૂમમાં જઈ અતિથિએ દમ પાણીથી સ્નાન લેવા વિચાર કર્યો. પરંતુ આમ કાંઈકે કરતાં ધરનાં જાગી પડે, તે તેને ઠીક લાગ્યું નહિ અને તે રૂમમાં બરાબ રહ્યો. હાથમાં ધરનાં માણસો જાગ્યાં હતાં, તેઓ ગુપચુપ નીચે ચાલ્યાં હતાં, અને અતિથિ જાગી જોઈ એવી ભીતિથી ચુપડીદીધી તેમનું કામ બાંધીપત્તી હતી. ધરનાં માણસો અતિથિના ઓરડાં બાંધી જઈ બારણે દાન દઈ અંદર કંઈકે જાય છે કે નહિ તે તપાસતાં હતાં અને ધરનાં કંઈકે અજાણત થાય છે કે નહિ તે સાંભળવા અતિથિ અદરથી બારણે દાન માંડી ગયો હતો. ધરનાં

જાણે એકાએક ટિકિયારી પાડી અને અતિથિએ દાગ ખોલ્યું. જાણક તરફથી સલામ ન મળી હોત તો આ સ્થિતિ કેટલો વખત ચાલુ ગયેત તે કાણ કહી શકે ?

કોઈ એક બીજા પરાણાને વળી જોઈ જ કંટાળાભર્યાં અનુભવ થયો હતો. સવારે પરાણાને કંઈ દસગત મથે એ ઉદ્દેશથી પરધણીએ તેને કહ્યું, “ ચાલો, ફરવા જઈશું ! ” પરાણાને ફરવા જવાનું પસંદ ન હતું, છતાં ધરમાલીક રાજ ફરવા જતા હશે, એમ માની તેણે સમમતિ આપી અને જાને ફરવા માટે બહાર નીકળ્યા તેઓ ચાલ્યા અને ચાલ્યા પછે દૂર સુધી ચાલ્યા, બેમંથળી એકે પાછા ફરવાની પાત ન કરે, આમ તો તેઓ કલામ કુનિયાના બીજાં ઉડે પહોંચી ગત. પણ સારા નરાંએ વરસાદનું આપડું પકડ્યું અને તેઓ પાછા ફર્યા. ધરમાલીકને ફરવા જવાની ટેવ ન હતી અને તે યાદી થયો હતો. અને પરાણાને પહેલાંથી નીકળવું એ મગજવસ્તુ કુખ લાગતું હતું. પણ જાને સામાનો વિચાર કરી કશું બોલ્યા નહતાં.

એક યુવાન અતિથિને પરધણીએ પૂછ્યું, “ સવારે તમને જમ્દી નહાવાનું વખતે ? ” યુવાને સવારે બાપરૂમમાં જગમ પાણીએ નહાવાનું છે એમ સમજી દા પાડી. બીજા સવારે મળરહે પાંચ વાગે સાંજે તેને જવારો અને સ્વીમી બનાવમાં બેઠી ગયો સિવાજાની કાંઈકે દીડીમાં તેઓ કંઈકે પાણીમાં પડ્યા. પરાણાને લાગ્યું કે આ અધિક વયના મૃદસ્થની સગામણીમાં શું દે હશે પકડ ? ” અને મૃદસ્થએ વિચાર્યું, “ શું એ બુધનિર્વાહ કરતાં હું કંઈકે હમ છું ? ” અને રૂમમાં હતો તેણે કંઈકે કંઈકે પાણીમાં નહાવાનું ચાલુ રાખ્યું. પાછળથી તેના સાંધા ગઈ ગયા અને તે ઘામ સ્વિસ સંધિવામાં સપડ્યો,

અતિથિ અને યજ્ઞમાન વચ્ચે સમભુતી હોત તો આ પીઠાઓ નિવારી સકાત.

“જન્મભૂમિ” જેવું કોઈ સારું ગુણગતી વર્તમાન પત્ર નથી. ” એક અતિથિએ ધર-માલીએ આમ કહ્યું, એટલે તે શેષર્થ બામુદી બીડવા, “જન્મભૂમિ!” “જન્મભૂમિ” ને તમે સારું વર્તમાન પત્ર કહો છો ! તમે કહી ‘વંદેમાતરમ’ વાંચ્યું છે ! એના અમલેઓ લેવા છે ! વિવિધ માદિતી આપતા ખાસ લેવો તેમાં પ્રચ્છ થાય છે, તે વાંચીને ધણી અધિપ્રાપ્ત આપો. ” અતિથિને ‘જન્મભૂમિ’ પ્રિય હવે અને ધર-માલિકનું માનીવું પત્ર ‘વંદેમાતરમ’ હવે. તેમની વચ્ચેનો આ રિવાજ ક્ષત્રદર્શન ન પરિણમ્યો તેનું કારણ ગ્રહપત્ની હતી તેણે બંનેને સાંત પાડી જન્મવા માટે છાડ્યા.

પરોણા અને ધરમાલીક વચ્ચે આવા ઝગડાઓ ન જાણે તે માટે કંઈ ઉપાયો ચેતવ્યા નોંધ્યો. ધરમાલીકે અતિથિના ક્ષોદકામાં પાટિયાં મૂકી ઉપર ચૂસવાઓ લખવી નોંધ્યો. તેમાં નાસ્તો, જમણુ, વાળુતો ટાઈમ જણાવવો નોંધ્યો. માલીકના ગજગીય વિચાર મદા-સર્વાવાદી કે સમાજવાદી છે તેનો પણ ઉપર ઉત્સેખ કરવો નોંધ્યો. ધનનિ બમતી રમત મમત, શૌખ, પ્રિય લેખકો વિ. હજીકત તેમાં જણાવવી નોંધ્યો. અને અતિથિ આવે કે તેને એક ક્રૂર ફેમ આપવું નોંધ્યો. એ ફેમમાં તે પોતાની ટેવો ક્રોધો વિ. સખ્ધી માદિતી કાર અને તે ફેમ પરનનિ તેમની જાણ માટે પાણું આપે. જો આ પ્રથા અમલવાર કરવામાં આવે તો જાને ખસેલી બણી અજવડો દૂર દરી સકાત. હાલ તરવતો આના કગ્તો બીજો સારો ઉપાય સૂઝતો નથી.

આતો ખાસ વર્ગની વાત થઈ, પરંતુ આમ વર્ગ વિષે મારે બીજું કહેવાનું છે. વળી “સાંકડી કીરી અને સાંકડા ” મનવાળા બદુ નિહિત થયેલા શહેરીઓ માટે મારે એ સખ્ધો કહેવા રહે છે આ મધ્યમવર્ગના

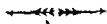
શહેરીઓ પર પરોણાનો જે ચામુ ફેરાયે રહે છે તેનો ખ્યાલ રાખવામાં આવે તો ‘સાંકડા’ મન નહિ જણાયે કાર્ટેચેરી, ટાળખોચેજ, ફવાખાના કે વ્યાપાર અંગે લેખનિ શહેરમાં વારવાર આવતું પડે છે અને તેઓ કોઈ સ્વામાન્ય નોંધગિતને ત્યાં ધામા નામે છે. આવા લેખિ કણા નીકળે છે, પણ એક આવનારને બીજા આવનારાઓનો ખ્યાલ રહેતો નથી વીસ રૂપિયે મણુ થઈ, બાવીસ રૂપિયે મણુ ખાડ, એકસોવીસ રૂપિયે મણુ થી, અને ત્રીસ રૂપિયે મણુ ચોખા. એવી ગ્રાંધવાગીમાં એથી રૂપિયાતો પચાગદાગ અતિથિઓની યુ આજના સ્વાચતા કહે ! વળી શેજનો ચામુ બોરાક મૂકતાં ધગમાલીકને કગમ લાગે તો પરોણા માટે શીખડ, રસ પીગસવે રહે. ધરનાં કોશરનિ થી કે ફવા માટે મિચારો પેલા ન ખરચી રહે તેને અતિથિને મિષ્ટાન્ન જમાડવા રહે એ વસ્તુસ્મિતિનો ખ્યાલ રાખવામાં આવે તો મન એટલા બધાં સાંકડા ન લાગે જોને ત્યાં જિંદગીમાં શહેરી પરોણા તરીકે યોગ નહિ હોય, જ્યાં સભવ ન હોય તેવા પરોણાની કપાર આજના કહે તો તે મિચારો થું કહે ! અને એ ‘સાંકડી’ કીરીમાં રહેતા ‘સાંકડા’ મન હોવાની નિંદા વડોરી લીધેલાને સંક્રાંધ ધરમાં અતિથિએ સમાવર્તા યુ આજના પડતી હશે, તેની કોટ્ટિઅક જીવનમાં થું અ ત રા યો નડતા હશે, તેનો ખ્યાલ થોડાને હશે.

કમણાંજ માગુ એક શહેરી મિત્રને ત્યાં વચગ હતે જમવાની વેળાએ ચાગ મિત્રો આવી પડ્યા તેની પત્નીએ ગ્હ પૂરી આવનારાઓને પીગસી, એટલે બીજા ત્રણ પરોણા ઉમેરાયા. કીરી મલી રહે એમ ન હજી, તેથી તે મિત્ર દોડતો જગદે જઈ થોખડ લઈ આવ્યો. જાતે જઈ થોખડ લઈ આવ્યો એટલે તમે સમજ્યા હશે કે મારો મિત્ર ખાસ વર્ગનો નહિ, પણ આમ વર્ગનો છે.

પરોણાની ક્તાગ ચાલતી હોય તો મારી મારપૂર્વકની સૂચના છે કે ધરમાલીક શાળા સાદો જ બોરાક પરોણાને પીગમે અને આવનારાઓ ખરી જરૂર વિના વારવાર ધામા ન નાખે અને સાધનસંપન્નવાળાઓએ બેઠેલ છે કે આ મંથન વર્જનાને પીકા ન આવતા સારી હોટેલમાં ઉતરે. પરોણાને મીનેમામાં લઇ જવા, ઐતિહાસિક યજ્ઞો હોય તો ત્યાં ફરવવા તેમજુ' કામ કરી આપવું અને જાતી વેળાએ સહેરમાં જરૂરી, મુતરફેણી કે એવઝી સારા મતો હતો તો તેની ધરીકુ' બાંધી આપવું. ખરેખર સાંકડા મનના સહેરીઓ પણ હશે તેની દુ' ના પાડી સહતો નથી પણ પણ સત્વનો પણ છે તેમની પીકા એ અહીં વર્જવી છે.

કાષ્ટો મરહરીમાં ટૂંકો નોંધો છે કે ખરેખર એવો પ્રસંગ બન્યો હતો તેની મને ખબર નથી, પરંતુ એક સહેરીને ત્યાં અવેશ અતિથિ વિષે એક રમુછ પણ કુખદ વાત છે. તેણે તેના સહેરી મિત્રને ત્યાં આવી રેસનીમના જમાનામાં મહિતા સુધી પડાવ ગાખ્યો. ધરમાલીક સરમતો માર્ગો કમુ કહી ન સહયો. પણ છેવટે તેણે અતિથિને આશકતરી રીતે સૂચના કરી, “તમે અહીં પણો વખત ગયા, તમને પત્ની યુત્રો યાદ નથી આવતાં?” અતિથિને આ પ્રશ્નથી પળી નિર્ગત થયેલી જણાઇ અને તેણે પરમ સતપથી કિતર આપે, “હા, એ વિષે કુ તમને કહેવા માનતો જ હતો. સારૂ થયું કે તમે જ વાત ઉપાડી. આજ જ તાર કરી તેમને અહીં બોલાવું. તેમણે આ સહેર નેમું જ નથી. હું અહીં છું એટલે જસે આવી જાય.” પર માલીક બિઆરો ‘બાવો’ સિવાય કશું બોલી ન સકે.

મારી તો સૂચના છે કે પરોણાઓનું પણ નિષ્પત્ત્ય કરવું. દરેક કુટુંબ દીક મહિને બાર કે પોત્ર લાગે તો પ્રમાણ નક્કી કરવું. અને ધરમાં પહેલા બોગડામાં જ માસમાં નક્કી કરેલા પરોણાની સખ્યા અને બાવી મેલેલા પરોણાની સખ્યા બતાવવું પાટિયું રાખવું કે તેથી આવનાર જાણી શકે કે તેને મટી યાન છે કે નથી આ ઉપાયથી બહુઓને સારી ગદત મળશે. મોંમાં દૂધ અને મોંથી ખાંડના વેળાએ આ પીનાગઓની સખ્યા પણ પાટિયાપર નોંધવી જરૂરી છે આ પરત્વે તો એવો નિયમ અખતવાર કરવો જોઈએ કે આ પીવાના વખતે આવે તેને જ આ ધગવી જોઈએ. વખત હવખતે, જ્યોરે અધરાત મધગતે આ આપવાથી ધરમાલીક ને અર્થિક અને આવનારને આશા સંબંધી નુકસાન થાય છે. ચાના બદલે લેચન રક્તોદ કે બદલ આપવાની પ્રથા શરૂ કરવી એમ ધણા કહે છે, તેમાં પણ કુ સમ્મત નથી. બે મોજનના વચ્ચાળે બને તેટલો બોલો બોરાક અને પાણી સિવાયના પીણાં લેવાનું તો દીક એમ કું માનું છું. અતિથિ બનનારાઓ ને એક અમતની વાત યાદ રાખે કે બને ત્યાં સુધી અમાઉધી ખજા કરી તેઓ બીજાઓને ત્યાં પરોણા તરફે જાય તો ધરની પત્નીને વધારે અમમાયી મુક્ત રાખી શકાય અને જગ્યાસિકને રેશીતના અભાવ અને કાલ્યાની અતિ ગોંધવારીમાં દીક દીક અર્થિક ગદત મળે. ઉસે પરોણા બનતાગ બોલે અમુસ યાદ રાખવું કે ધરમાલીકનું બાઈ તેના ધરનાં દાંડા મણી જોવાની કાષ્ટનામાં દસકટ ટેવ હોય તો તેમણે ત્યાજ કરવી એ કુટેવ કાંઈ પણ સાંખી ન શકે એવી વંદી કુટેવ છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય રાજકારણ

‘નૃસિંહસ્થિતિ’

આખી દુનિયામાં ‘મુસ્લીમવાદી’ અને ‘સામ્યવાદી’ નામના બે ચોખ્ખા પથ પરી બેસ્યા છેવામાં આવે છે, અને તેની વચ્ચે દરેક દેશમાં ને ખડમાં અસપ્તમણ મતી આપણા જોવામાં દરેકજ આવે છે. ખરે જોતાં ગળતણાદીનો સદાગ નાશ થવા પછી મુશ્કેલીમાં તો મનસ્વી મુસ્લીમવાદનો પૂરેપૂરો નાશ થઈ ખરી લોકશાહીનો પામે દરેક દેશમાં ન ખાગે એવું કેટલાક સમજી લોકોને લાગતું હતું પરંતુ મુસ્લીમવાદના ફત્વજનો અટકી જોમને લાગે છે એવા મુસ્લીમવાદીઓની આસુરી લાલસા તેમને નિરાતિ બેસવા દે તેમ ન હોવાથી નાશ પામેલી રાજકારણીને ફરી રીતે ઝપાટાબંધ પાછી આપવી, એ વિષે જરૂર અર્થાત્મક અને અમેરિકાના ખાઉધરા જસમા-સુરા પોતાની દુષ્ટ સુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવા લાગ્યા મીસ, છટાલી, ફ્રાન્સ, જર્મની. એ બધા દેશમાં જોમણે જર્મની ગળતણાદીને પોતાનો દેશ ને પોતાની સ્વતંત્રતા વેચી એવા લોકોની સાથે તેમણે જોસજોર સહકાર સાધવાનું સર્જ કર્યું. મહાયુદ્ધમાં જનરલ ફ્રાન્સ જોવાને તેમણે પોતાના હાથમાં લીધા અને જુની સમાજપદ્ધતિને ટકાવી રાખવાનો પ્રયત્ન તેમણે સર્જ કર્યો સામ્યવાદીઓએ મહાયુદ્ધમાં જીતી પછોની સાથે સહકાર સાધીને અતંત્રતા મેળવી. યુદ્ધના સમયનો સહકાર આણું રાખવાથી સમાજપદ્ધતિમાં ફેરફાર કરી શકાય, એવું તેમને લાગ્યું, અને એવી આશાથી મહાયુદ્ધમાં હાથ કરેલાં યજ્ઞાઓ પણ તેમણે સરકારને પાછાં આપી દીધાં. અમેરિકાના સામ્યવાદી આજેવાન અર્થ ઘાઉડે નો ‘હવેથી આપણે કેટલાક વર્ષ સુધી મુસ્લીમવાદીઓ સાથે સહકાર સાધવો પડશે.’ એવા અજાણી સિધ્ધાંત પણ આજળાં થઈ ફ્રાન્સમાં માર્ક્સ મોરગ જોવા આજેવાને સહકારની

શ્રમિકા તૈયાર કરીને તે ધોરણે પોતાના પક્ષને અજાણીમાં માગે દોરે. દુનિયામાં બે તડ પડી રહ્યા છે, અને મુસ્લીમવાદીઓ પોતાની શૂની પદ્ધતિને ફરીથી ચર કરી લોકશાહીનો નાશ કરવાને પ્રયત્ન થઈ છે, એ હકીકત સામ્યવાદીઓ ચોક્કસ જાણતા મુલી બધા. માન મુસ્લીમવાદી-લોકશાહી-ચૂંટણીની પદ્ધતિઓ પોતાનો વિજય થશે, એવી બમણામાં તેમનો મદતવનો સમય વેચાઈ બેસે. પરંતુ તેથી મુસ્લીમવાદીઓને સમય મળી બેસે, અને તેમણે પોતાના આસનને પાકુ કરવામાં ચોક્કસ વખત સુધી સફળતા મેળવી. ફ્રાન્સમાં જમણા પક્ષની સાથે એકતા સાધીને સામ્યવાદીઓને તેમનો પક્ષ પાલોમિટમાં સૌથી મોટો હોવા છતાં સરકારમાંથી તિશ્નતિ આપવામાં આવી છે. છટાલીમાં અમેરિકાની સરકારી મદદથી ચૂંટણી કરવામાં આવી, અને ગળતણાને જમણા પક્ષના હાથમાં સોંપી જગવાન બનાવાઈ. પશ્ચિમ મુશ્કેલીમાં બીજા દેશમાં પણ એવી જ રમત રમાઈ. સામ્યવાદીઓને પોતાની બલ ખાનગી લેતાં વાગ લાગી, અને તેનું પરિણામ આજે તેમને બોમ્બવુ પડે છે. ફ્રાન્સ, છટાલી અને મીસ જે ત્રણે દેશમાં સમાજકર્મી થવા મટિ જે સુયોજ પ્રાપ્ત થયો હતો તે હવે જગ દૂર ઠેલાયો છે, એમ બેઠે સાથે હવેનું પડે છે. સામ્યવાદી પક્ષની પીઠે હજી પણ એ દેશોના હામરાગ લોકો મક્કમપણે બેસા છે, એ વાત ખરી છે. અતિ નેતા વિજય થવા વગર ગેલવાનો નથી. એનું મુખ્ય કારણ એ છે કે આજે પ્રતિમાઓના હાથમાં ગળતણા છે તો પણ એ ત્રણે દેશમાં જે મોટા મોટા પ્રશ્નો અતંત્રતા થયેલા છે તેમના નિશ્ચય પ્રતિમાઓમાંથી ફરી પણ થઈ શકે તેમ નથી આપો કરીને તો સામાજિક અર્થ-તોષ સતત પડતો પડી છે ચોક્કસ વખત પૂરે

જ કન્સરના કાગળે ફેચ સરકારે દોઢ લાખ માણસોને કામ ઉપરથી ફારેજ કર્યા. જૂના અર્થકારણના સળભે આવેલા કમનસીબ બનાવ બન્ને તો પ્રતિજામીઓને સડોબા વખત રહે તેમ નથી. કાન્સમાં ઉપગાળપરી હડતાળ પડતી રહે છે. ઇટાલીમાં એ જ ગિયતિ છે. ગ્રીસમાં તો જનગણ મારદોસની આગેવાની હેઠળ પુરાણામી પક્ષે ગનીમી લકાઇ ચાલુ ગાળી ગ્રીસમાં તો એસી ટકા જેટલો મુલક કાગળે કર્યો છે તેમની સામે પ્રચંડ લશ્કરી હલ્લો કરવામાં આવ્યો છે, અને તેને સફળતા મળ્યા બાજતનાં બહુજાં જોરજોરથી પૂંકવામાં આવે છે. પરંતુ તેને એકદમ સફળતા મળે તેમ નથી, એવું ગ્રીસના વક્ષ પ્રધાને પોતે જ કહી દીધું છે.

જર્મનીમાં મૂડીવાદ અને સમાજવાદ વચ્ચે ચાલી રહેલી લડાઈએ હવે મજીર સ્વરૂપ પકડ્યું છે. અમેરિકા જર્મનીના બે ટુકડા પાડવા માગે છે. પૂર્વ યુરોપમાંના સામવાદી રાષ્ટ્રોને અને જર્મન પ્રજાને પોતાને પણ અચડ જર્મન દેસ બોલ્યો છે. જર્મનીનું જાવિયા પોલ્સડોમના કગાર મુજબ હાલવાનું હોવા છતાં અમેરિકાની સરકાર પોતાના તાબેદાર જેવા યુરોપીય દેશોના હાથે જર્મનીના જાજલા પાડવા મથી રહી છે. દોડા વખત પૂર્વે જ તેણે પશ્ચિમ જર્મનીમાં ચલણ સુધારવાનો હાલ કર્યો. પરંતુ એ સુધારાથી પશ્ચિમ જર્મનીમાં મોટા પ્રમાણમાં બેકારી ઉભી થાય તેમ છે. જર્લિન શહેર રશિયાના તાબાના જર્મનીમાં આવેલું છે. માત્ર એ આર વિજયી દેશોનો કારબાર ચાલુ છે. પરંતુ બીધી કરીને અમેરિકાના અને બ્રિટનના તેમ જ કન્સના તાબાના જર્લિનના જાગોમાં બેઠી ચલણનો સુધારો કાબલ કરી રહાય તેમ નથી; અને તેટલા જ કારણે રશિયાના તાબાના જાગને તેનાથી અલિપ્ત રાખવા મટિ ત્યાંના અધિકારીઓએ અનુજવા પગલે પૂરેપૂરી

નાકાબંધી કરી છે. તે પ્રમાણે ન કરવામાં આવે તો પશ્ચિમ જર્મનીનું ચલણ પૂર્વ દિશામાં વહેતું થઈ ત્યાં અનર્થ ઉભો થવાનો સંભવ રહે. પરંતુ એ નાકાબંધીનો કોણે જ અર્થ કરીને ઇંગ્લાંડની ને અમેરિકાની સરકાર ફતરાની માફક બસવા લાગી છે. આના ઉપરથી ત્રીજી મહાયુદ્ધ હાદી નીકળવાનો સંજવ રહેતો નથી. પરંતુ એ બને પક્ષો વચ્ચેની અથડામણ સતત વધતી ગએ, એ તો દેખીતું છે. ઓટમ ઓગની બાંધે પૂર્વ દિશાનાં લોકગાંત નરમથેસ યદ જમે, એવું રોષ માનવ હોય તો તેમાં તેની અરબજ શૂલ માગ છે.

પશ્ચિમ યુરોપની આર્થિક યુનિયનના કરવા સાર : અમેરિકાએ 'માસ'લ યોજના' નો આચાર લીધો તેના મુખ્ય હેતુ પશ્ચિમ યુરોપ ઉપર અમેરિકાનું પોતાનું આર્થિક અને લશ્કરી વચરવ સ્થાપવાનો છે, અને એ દિશામાં હજી પ્રગતિ ચાલુ છે એ સત્ય તો હવે સૌના જણવામાં પણ આવી ગયું છે. યુરોપના જે તે દેશને જે માલ ન બોલેતો હોય તે એ યોજનાના નામે તેના માથે મારવામાં આવે છે. આથી કરીને એ દેશની આર્થિક કાલાકામાં વધારો થાય તેમ છે એવીને શરોદે રૂપિયાની મદદ આપીને અમેરિકાએ એવીની જવલણ કરી મૂકી છે, એ આપણે દરરોજ જોઈએ છીએ. ગ્રીસની સ્થિતિ પણ એવી જ છે. ઇંગ્લાંડની પોતાની સ્થિતિ પણ આનાથી કંઈ ખાસ જુદી પડતી નથી. આવી પરિસ્થિતિમાં માસ'લ યોજનાનો ફાસો જેમજેમ વધારે કાક બનતો જાય તેમતેમ યુરોપની આર્થિક અને સામાજિક પરિસ્થિતિ બગડતી જાય, એ દેખીતું છે.

પેલેસ્ટાઈનમાં અગિયેની અને અમેરિકાની હાલગીરી વધી પડતાં આખરે લકાઇ સર સર જઈ છે. કાલમા સંયુક્ત રાષ્ટ્રોની સલામતી સમિતિની ફરમિવાનગીરીથી થોડી

મુક્તને માટે લઘાઈ તહકૂન રહી છે તો પણ પેલેસ્ટાઈનના એ સ્વતંત્ર વિભાગ પડશે નહિ ત્યાંસુધી ત્યાંના પ્રસનો છોડ્ય થાય તેમ નથી. તેમ છતાં પણ પોતાનો દ્વિતથબંધ વધારવાનો પ્રયત્ન ઈઝ્રાઈલ અને અમેરિકા કરતા ગંદેરી ત્યાં મુધી પેલેસ્ટાઈનના બાજબી પડવાનું પણ મુશ્કેલ થઈ પડે તેમ છે. એ બાબલાને અને ત્યાંની સ્વતંત્રતાને પોષવા માટે ગણિયા પોતાના નમૈશ્વનો ઉપયોગ કરે તેમ છે. તેમ છતાં પણ તેટલાથી આ પ્રગ્નનો નિઃશ્વ થાય તેમ નથી.

સમગ્રક્રાંતિની નગરે મુરોપ મંડના બનાવો કરતાં એશિયા મંડમાં બની રહેલા બનાવો વધારે મહત્વના નીવડે તેમ છે. ચીનની સોફસેનાએ હવે ધંધાસેની ખીણમાં પ્રવેશ કર્યો છે, અને ત્યાં બીજા લઘાઈ ચાલી રહી છે નંનકિન સહેર પોતે જ ભવમાં આવી પડ્યું છે, અને ત્યાંની ગાળ્યાની હથિયો ફટન સહેરમાં અસેવાની વાત પણ વહેની મુકાઈ છે. હથિય ચીનમાં પણ પુરો-ગામી પછતા માણસો સરકાર સાથે જતીમી શુદ્ધ ચલાવી રહ્યા છે. અંજસેને જોળખીને સોફસેના હથિયુમાંના લઘાઈ સેનિફાની સાથે હાય મેળવરી તેની સાથે જ જનતાના વિજયના અણેશ મંડામે. પરંતુ તેમ જતાં હજી જગ વખત લાગશે. અમેરિકાએ અંજની સેનાને પૂરાં પાડેલાં સત્તાએ સોફસેનાના હાથમાં એકસરખા, જાણ ગ્યાં છે. સોફસેનાના ફટલાક સેફાને હવે ઉત્તમોત્તમ પ્રકારનું અમેરિકન રણસાહિત્ય મળી રહ્યું હોઈ તેઓ હવે આધુનિક સત્તાઓથી સારી રીતે સર્જ થઈ બધા છે આવી પરિસ્થિતિમાં અમેરિકા ખરેખર લઘાઈમાં કોતરવા સિધ્ધ બીજા અને તે પમલાં કરે તો પણ અંખિ ટપી ટકે એ બનવાનોજ નથી.

ચીન પ્રમાણે બ્રહ્મદેશમાં પણ જનતાના મંડની જતાળા ચારે તરફ ભગ્નકી રહી છે.

એવા ખબર મળ્યા છે કે બ્રહ્મદેશનો ત્રીસ ટકા જેટલો પ્રદેશ હવે મોહરમે સ્વતંત્ર કરી દીધો છે, અને તેમાં દરરોજ વધારે થતો રહે છે. ત્યાં વધી રહેલા અસતોપને ખોરી દિશામાં વાળવા સાથે ત્યાંના વડા પ્રધાન ચાકિન નએ માફસવાંની પામડી પદરવાનું નાટક મોડા સમય પૂર્વે ભગ્નની જોશુ, પણ તેની કાઈ જ ખસર થઈ નહિ 'અટિ-ફિસરટ ફીકમ લીમ' મા જ સરકાર વિરુદ્ધનો સજીયલુટ વધી રહ્યો છે આ પરિસ્થિતિ ખાતમાં આતતાની સાથે બ્રહ્મદેશમાં મડી રાકીને હજી પણ માતખર બની રહેલા જોરા મડીદારે ધસારો કરી રહ્યા છે.

બ્રહ્મદેશની માફક મલાયામાં પણ જનતાની નમુતિને પુષ્કળ જોગ મળ્યું છે. મસાયામાં દિનના અને રમગના ધધામાં જે જોગ મૂકી દારોએ પોતાની પૂજા રાકી છે તેમનું જીવતર ત્યાં જોખમાઈ રહ્યું છે. આજનુધી તામેદાગી બધું જીવન મુજરી રહેલા ત્યાંના કમમરશેએ પોતાના હક મેળવવા અને તેનું રક્ષણ કળથ મસાયા સામનો કરવાની જોરદાર તૈયારી કરી દીધી છે. એ દેશમાં રધાથી મયેલા બિંદી કામારો પણ મનૂરી મટિ અને સપટનાના હક મટિ ત્યાંની જનતાને ચાલ આપીને લડત ચલાવી રહ્યા છે. કમનસીને એ લઘાઈમાં મસાયાનો જોરા સર્વોધિકારી માફકમ મેકમનમ (ઈઝ્રાઈલના જૂના અને મુત સમાજવાદી ગમસે ફ્રેકમેનફક નામક વડા પ્રધાનનો પુત્ર) પોતાના મુરખ મેનનો ઉપયોગ કરી રહ્યો છે એ મેનને હવે એરાઓના મેનમાં સામેલ કરી દેવામાં આવ્યું હતું. પરંતુ પગ-દેશની વ્યાતઅમેમી પ્રગ્નને દબાવી દેવા મટિ તેનો ઉપયોગ થતો હોય તો દિંદી સરકારે તેના વિરુદ્ધમાં પોતાનો નિષેધ જાહેર કર્યો જોઈએ.

આપણા દેશની આર્થિક અને રાજકીય પરિસ્થિતિ દિવસેદિવસે વલ્લુસતી થતી જાય છે, એ વાત તો હવે સૂરજના પ્રકાશ જેટલી સ્પષ્ટ થતી રહી છે. આપણને સ્વતંત્રતા મળી તેનો ઉપભોગ કાંઈ પણ પ્રકારના ક્ષેત્રમાં આપણાથી કરી શકતો નથી. અતંત્રતા મળી તેની સાથે જ સ્વતંત્રતાદેવીના પગ લગામની સાંકળાથી જકડાઈ જવા. જે મંદિરમાં એ દેવીએ પ્રવેશ કર્યો તે મંદિર કેવળ ખાલીખમ હતું એટલું જ નહિ પણ તેની ચારે દિશાએ મોટાં મોટાં ભગવાણાં પડેલાં હતાં. પાકિસ્તાન અને દેશી ગાંભી વચ્ચે જેવા એ મંદિરના મોટા ભાગ તેનાથી અલગ પડી ગયેલા હતા એના પરિણામમાં આપણી સ્વતંત્રતા સત્ત્વ વગરની અને છવ વિનાની તેમજ કેવળ નામની નીવડી છે. એનો અંશ ખાલ મેળ-નવાની હવે આપણને જરૂર રહે છે સ્વતંત્રતાનો દુસ્મન દેશમાંથી જ એનો મરેણો હાઈ તેનું રક્ષણ કરવા માટે આપણે હાથપગીએ પાગડી સતાના સામુ મીટ માડવી પડે છે.

થોડાં દહાડાં પૂર્વે ઉચ્ચકક્ષમાં અગ્નિ-એશિયા ખંડની આર્થિક પુનર્બંધના માટે એક પરિષદ ભરવામાં આવી હતી. એ પરિષદમાં અમેરિકાના હિંદુસ્તાનમાંના વડાજ હેન્રી ક્રેઇડી હાજર રહ્યા હતાં. એ સેશિને એ પરિષદમાં મું કામ હતું એ સમજાવ તેમ નથી. અગ્નિએશિયાની સાથે એ સેશિને ખરે જોતાં ક્ષીણ સંબંધ ન હતો. આમ હોવા છતાં પણ એમની હાજરી વિષે કાંઈક કંઈક વધારે છાંવો ન હતો. એવું અગ્નિએશિયામાં જ આવી રહેલા ઇન્ડોનેશિયન પ્રજાસત્તાક રાજ્યના પ્રતિનિધિને એ પરિષદમાં ભાગ લેવા દેવા કે નહિ એ વિશે માત્રમાત્ર જાણ થવા. ન્યાય કોનો છે, એ તો જુઓ. ઇન્ડોનેશિયા ઉપર હજી કંઈ સત્તાનું ચાર્જબોમલ્ત્વ ચાલુ દાનાથી

તેના પ્રતિનિધિને તેમાં ગ્યાન ન રળી શકે, એવો અગ્નિ પુત્રિવાદ રચ્ય થયો, અને 'પરિષદમાં ભાગ લેવાની પરવાનગી તેને આપવામાં આવે તો હૈદરાબાદને પણ તેવી પરવાનગી કેમ ન આપવ ?' એવો સ્વાય પણ ત્યાં એનો કગવામાં આવ્યો હતો. ઉપરાંત કરનારી ભાષાની અંતિમ કદ એને મળી શકાય પરિષદમાં હેન્રી ક્રેઇડીએ એમ જણાવ્યું હતું કે અમેરિકાની આર્થિક મદદ નોંધતી હોય તો ધંધાના રાષ્ટ્રીયકરણની વાતો છોડી દેવી નોંધ્યો, અને ખાનગી મૂદીને ઉત્તેજન આપવાની જરૂર રહે છે મૂદી પૂરી પાડવાનું કામ સરકાર મારફત ન થતાં ખાનગી રીતે મૂદીદારોનો સલાહ લઈને થવું નોંધ્યો, અને અમેરિકાની મૂદીને ઉત્તેજન આપવા માટે દેશમાંની કરની વેળામાં જરૂર પ્રમાણેના દરકાર કરવાનું ઇટ છે, એવું પણ તેમણે જણાવ્યું હતું. પરિષદમાં પ્રતિનિધિની તમામ ધમકીઓનો જોળજોળ જવાબ વાળવામાં આવ્યો, અને કાંઈ ખાસ કરાવ થવા વગર પરિષદ ખલાસ થઈ ગઈ. ઇંગ્લાંડનું અને અમેરિકાનું તર્જસ્વ ન્યાં સુધી ચાલુ ગંદેરી ત્યાં સુધી આપણને જાણવાનીના કાગડાંનાં ક્ષેત્ર ન થવાનાં નથી, એ નક્કી જ છે દરે.

હૈદરાબાદનો આપણ મળા સુધી ભગઈ થયો હોવા છતાં આપણી સરકાર હજી ખામોશીનું ધોરણ પકડી ગાળી ગઈ છે ન કરે નારાવજ, ને હૈદરાબાદ સામે લડાઈ. નહરે કગવામાં આવે, તો હૈદરાબાદ પાકિસ્તાન સપમાં નોંડાઈ જાય, અને આપણી ચારે બાજુએ લડાઈ સળગી ઉઠવાનો પ્રસંગ એનો થાય, જેથી આધારભરી બીક આપણી સરકારને લાગતી હોવાં નોંધ્યો. એ બીક આજની છે. એમ કહેવામાં વધારે નથી. પરંતુ આ અર્થાં દુઃખનો સારામાં સાગે ધ્યાન છે તેનો

આસરે આપણી સરકાર લેતી નથી, એમ સંજેદ જણાવતું પડે છે. દેરાબાદની જનતા બાજે નિઃશક્તિની સ્થિતિમાં સંક્રિત સામે જીવની પરવા કર્યા વગર લડી રહી છે. એ જનતાને સામાજિકની જરૂર છે. એ જરૂરિયાત પૂરી પાડવામાં આવે તો ત્યાંની જનતા દેરાબાદના સરકારી સંગઠનના મૂકા ઊડાવી દઈ શકે તેમ છે. પોતાની પાસે સામાજિક નથી છતાં પણ આજે ત્યાંની જનતા નેહબધ્ધમાં પોતાની નવીન યવજતાનું રક્ષણ બદાકુરીથી કરી રહી છે. પરંતુ એ બદાકુરી ખરેખર વિજયની નીવડે એમ થઈ જોવું હોય તો ત્યાંની જનતાને સામાજિકની મદદ હવે લેવું પડે. આપણી સરકાર આ લોકશાહી માર્ગે જ અનુસરવા તૈયાર નથી.

શાવનિમનસ નીચ્છતું ત્યાંથી જરૂરિયાતની ધીલેતો શાવ શાજોજ વધતા જ આવ્યા છે. બિચારી વરીજ પ્રજાના મોં ઉપર નર હુર મહામુ છે. ગોપચારીનો બરમાસુર દંડ કેટલા સમય સુધી જનતાને બગાડતો રહેવાનો છે, એ સમજાવું નથી. કેસમાં પાકો વધારો થયો છે એવું સરકારી અહેવાલ કોઈપણ માલુમ પડે છે. જાકારથી અનાજની આવક પણ સતોપકારક રીતે થઈ રહી છે એટલે લોકોને ચિંતા કરવા જેવું નથી, એવું

સરકાર તરફથી કહેવામાં આવે છે. આપુ હોવા છતાં પણ આખને ધોળાપપ કરી નાંખે એટલી દરે અનાજના શાવ જઈ રહ્યા છે. અને દંડ પણ તેમાં વધારો થઈ રહ્યો છે. આપુ સાચી થઈ રહ્યું છે, એ જાણતમાં તો કોઈ જ કંઈ અહેવાલ બદાક પાડવું નથી.

માલીકા:—

કે. ડી. ડોંગરે કં.

મુંબઈ ૪

હેલ્થ વિશ્વવૃદ્ધમાં લડતા એ સૈનિક સમૂહની આ વાત છે. એકે બીજાને પૂછ્યું, "તું શા માટે સૈનિક તરીકે સરકારમાં જોડાયો?" બીજાએ જવાબ આપ્યો, "હું પગલેથી નથી અને મને લડવાનું મને છે." બીજાએ પછી પેલાને પૂછ્યું, "તું શા માટે લડાઈમાં આવ્યો?" પહેલાએ કહ્યું, "હું પગલેથી છું અને મારે જાતિ લેખતી હતી તેથી સરકારમાં લખાય થયો."

જેનાવડો નીરસ થઈ જતાં હતાં, ત્યારે ધર્માલીકે કહ્યું, "હવે આપણે યુવતીઓ માટેની દરિદ્રાઈ શરૂ કરીશું." "જે યુવતી ઓછી શિક્ષિત થશે તેને આ સેનાનું શરિયાળ આપવામાં આવશે." પછી પરીક્ષા કરી નેણે એક જાદુને ઇનામ આપતાં કહ્યું, "નિમાનાત્, આ ઇનામ તમે છતી નાંખો છો?" રમાનાત્એ કહ્યું, "ઇનામ મળવા માટે હું મૃત્યુ છું પણ મને કહેવાયું કે આ તમારી મૂળ્ય ગતિમાં હું જાણ સેતી ન હતી."

સ મા લો ચ ના

કુમ્ભસેર - સે. ગુલાબદાસ બોહર અને ધનસુખદાસ મહેતા પ્ર. ગતિ પ્રકાશન ધિ. ધૈયાબાઈની વાઠી, ધી દંડા, અમદાવાદ દિ. ૩. ૧-૦-૦

ગતિ પ્રથમાળા અને ગતિ અનુવાદ માળાનું સફળ પ્રકાશન કરતી આ સંસ્થાએ હવે ગતિ નાટકમાળા શરૂ કરી છે. ગુલાબદાસ બોહરની 'કુમ્ભસેર' નવલિકા છપરથી આ નાટક ચોજવામાં આવ્યું છે અને તે ગતિ નાટકમાળાના પ્રથમ પુસ્તક તરીકે પ્રસિદ્ધ થાય છે. અદેશાભિમાની છતાં જોષ્ટની દિગ્મતના અભાવે કાંતિમાં ભાગ ન લઈ શકેલો, વિદ્વાન અને વિચારશીલ પિતા પુત્રને એવા જ સ્વર્ગમાં જન્મ જોખમમાં મથવા તરત જ સલાહ અને આગાહી આપે અને એ કાવર્તો સંપૂર્ણ અર્થલોકનિદા પછી જ સમજે એ બંદ વાસ્તવિક ન લાગે કર્ણક સંવાદો નાટકની વસ્તુને મંદગતિ કરે છે, પરંતુ એ સ્વરૂપ માત્ર અપવાદરૂપે જ છે સમગ્રખળે દ્રષ્ટિ કરતાં સુરેખ પાત્રો, સંગીત સુવાદ અને ગસિક વસ્તુને લઈને સાત દશોની જોડી આ નાટિકા રમ્યમિત્ર પગ જાગવા માટે એક સફળ કૃતિ છે 'ગતિ' ની બીજી પ્રવૃત્તિઓ આપણે ખાનગી ગંજીએ તો ગુજરાતને હવે સારા નાટકો સંપાદને એમ નિઃસંકલ્પ સમ્મત.

મોતી અનુ: જ્વંતીદાસ દલાલ દિ. ૦-૧૨-૦ પ્ર. ગતિ પ્રકાશન ધિ. ધી દંડા, અમદાવાદ.

"પ્રેક્ષા એક રામ" ના પ્રખ્યાત લેખક જોને ગ્રાફ્ટનમેક્ના 'પર્ષ' તો આ સંક્ષિપ્ત ગુજરાતી અનુવાદ છે. માર્ક બરીખને પોતાને મહેલુ અખુમેલ મોતી સામવર્તા, યુવાતનાઓ સહન કરવી પડે છે તેનો ચિંતા આપતી લોકલેષા પરથી લેખકે એક રૂપકથી આલેખી છે. ગુજરાતી અનુવાદ સરજ, સુવાચ્ય અને સફળ છે. બાપા અને મોતી આપણી પ્રથમ માત્રી લે છે.

આરાધના — સે. પૂતલદાસ પ્ર. પ્રો. અગવિંદ સર્કલ, ૩૭, રેન્નાટરો, મુમ્બઈ, ૧ દિ. ૩. ૧-૦-૦

'માતાજી' ના માનવ છવનની સિનેરી પ્રસંગે હવે દેશને ઝરેલી ગસ નિર્કરીના સિનેર મુક્તકેવડ અર્ધ આવિષ્કાર અને સંગ્રામીઓને ગમી જાય એવું છે. બીડી મર્મિઓ, હુમ્મ કલ્પનાઓ, સુજન પદગચના અને સદવજન શૈલીમાં વહેતું આ કાવ્ય સિવમદિમન ગોત્ર જેવું કાવ્ય બન્યું છે અને જગજગનનીના કાકતો એ નિત્ય પાઠ કરવા ગોચર છે.

સ્વીકાર: — ભગવદગીતા (અખ્યાન ૧૫) સે અને પ્ર. ડૉ. પ્રતાપગમ મોદી. આવનગ ૦-૬-૦ વ્યાપ્ત એ. મીનુ દેસાઈ પ્ર એન એમ. દક્કર, મુમ્બઈ ૬ દિ. ૧-૮-૦ નવનીતા. ડૉ. હરવસાવડા પ્ર નવમેતન સાહિત્યમંદિર, જદ, અમદાવાદ દિ. ૦-૧૨-૦ સન્નપ્રેમ: સે. અંજાલાલ શાહ પ્ર. નવમેતન સાહિત્ય મંદિર, અમદાવાદ. દિ. ૩-૧૨-૦

મા ન સ

દેવાસ માનસ ગામવું રે સોલ !
સ્વર્ગોવ આરસી ગ્વરૂપ વિમલ વિસ્તારું વિસોલ,
નિજો અનંદ તણા બીસવું

હિપાઓ ગંગજલ રેલતી રે સોલ !
મધળ છાંદી ગુલાલ સ્વર્ગસોહનાં અમોલ,
મેતેરી સ્વપ્ન દેશે ઢીમવું.

સખાઓ ધાત ગમે રાજતી રે સોલ !
આલો-કમળદા સમ્રાવી સમાધિગમ સમતોલ,
ગંગેનું રત્નન ભરું ફલવું.

રજની નિગૂઢ અગવ આવતી રે સોલ !
તણનાં તમતમતાં હાસ પદે કુમળાં સસોલ,
લોલિઓતુ નખત અજવું.

ત્રિમતી પ્રફુલ્લપુષ્પી પૂર્વિમા રે સોલ !
વિમળા વિસ્તારતી વિલાસ લળી ભૂમતી કપોલ,
શમ શમ શમચિ નામવું.

માનસ આ મારું બની જળો રે સોલ !
મર્મતાના પામવું પ્રસાદ, રિમતે સિવના તરમોળ,
આનંદ સ્તેર અમિત માણવું

નેશનલ સેવીંગ્સ સર્ટિફિકેટ્સ સંબંધી મહત્વના ફેરફાર

ધ્યાનમાં રાખો

અધિકૃત આડતીયાઓએ નીચે દર્શાવ્યા પ્રમાણે
તુર્ત તજવીજ કરવી

- (૧) મે ૧૯૪૮ આખર સુધીના બાકી રહેલા કામકાજ બિયર મળવા પાત્ર કમીશન તથા બોનસની માગણી,
- (૨) સને ૧૯૪૭-૪૮ સાલના ઈનામોની યોજના જાહેર થયા પ્રમાણેની તા. ૧-૮-૧૯૪૭ થી તારીખ ૩૧-૫-૪૮ આખર થયેલ શેઠક તથા સેવીંગ્સ સ્ટેમ્પસથી ખરીદ થયેલાં નેશનલ સેવીંગ્સ સર્ટિફિકેટ્સની વિગતવાર હકીકત માગણી તથા,
- (૩) બાકી રહેલું કમીશન સત્વરે મેળવી લઈ તરતજ પોતાની પાસેની સુદરદુ યોજના અંતેની પાવવીબુકો તથા અધિકારનો દાખલો તા ૩૦-૬-૧૯૪૮ પહેલાં, સંબંધિત્તા અધિકારનો, દાખલો કાઢી આપનાર અધિકારી (વહિવટદાર, મહાલકરી) તરફ તુર્ત મોકલવી.

નેશનલ સેવીંગ્સ સર્ટિફિકેટ્સ સંબંધી મહત્વના ફેરફાર

- (૧) તા. ૧-૬-૧૯૪૮ થી પાંચ વર્ષનાં, તથા બાર વર્ષનાં નેશનલ સેવીંગ્સ સર્ટિફિકેટ્સ ફક્ત પોસ્ટ એક્સીઓમાંથી પરભારેજ મળી શકે છે
- (૨) તા. ૩૧-૫-૧૯૪૮ પછી અધિકૃત આડતીયાઓ મારફત નેશનલ સેવીંગ્સ સર્ટિફિકેટ્સ ખરીદવાનું બંધ થયું છે તા. ૧-૬-૧૯૪૮ થી ખરીદ ધામ તે સર્ટિફિકેટ્સ તે બદલ કમીશન કે બોનસ કોઈ ગણ અધિકૃત આડતીયાને મળવાનું નથી

કેસરે=હિંદ

ઇન્ડિયન કું. લી.

હેઠ ઓફીસ : ૧૪૯ મદાત્મા બાંધી રોડ, કોટ, મુંબઇ.

★ હિંદી
★ આગ
★ અકસ્માત
★ દરિયાઇ

ઈત્યાદી પ્રકારના વીમાનું
કામકાજ સ્વીકારતી

સધ્ધર હિન્દી વીમા-સંસ્થા

જનરલ મેનેજર :

પ્રાંચ મેનેજર :

શ્રી આર. જી. સુતરીયા
મુંબઇ.

શ્રી આર. વી. રાવલ
સાવણ શાન્તાકુંજ-વડોદરા

હિન્દની પ્રથમ વીમા કંપની

પ્રથમ વર્ષની સેવા કરી ૭૬ મા વર્ષમાં પ્રવેશી ચુકી છે.

ઇ. સ. ૧૮૭૧ માં પ્રથમ પોલિસી ચક્ર કરી આજે ૨૫ કરોડ
 ઉપરાંતનું કામકાજ વ્યાપ્ત અસ્થિતિમાં ધરાવે છે,
 ૨,૨૫,૦૦૦ ઉપરાંત કુટુંબોને રક્ષણ આપ્યું છે,
 માત્ર હેલ્થ દાયાકામાંજ ૧,૩૦,૦૦,૦૦૦
 રૂપિયાના હાવાં ચુકવ્યા છે. ફા. ૫ કરોડ ૪૦ લાખ ઉપરાંતનું
 ફંડ, પોલિસીની ઉદાર શરતો, વીમા કે એજન્સિ લેવા
 ઉત્તમ કંપની.

બાંબી, મ્યુરચુઅલ લાઈફ એસ્યુરન્સ સો. લિ.

વીમા કે એજન્સી માટે લખો :—

મોહન સન્સ. એન્ડ કું.

મુબઇ હાલાકા અને મોપ હિન્દના ચીફ એજન્ટસ :

૧૪૫, મહાત્મા ગાંધી રોડ,

ફોર્ટ, મુંબઇ, ૧

મે. રા. રા. પેપર કન્ટ્રોલની આશીર્વાદ તા. ૨૨-૬-૪૬ અને ૩૦-૭-૪૭ ના નં. સી. ૬૫
 અને સી. ૩૨૬૭ ના મંજૂરી પત્રોથી તંત્રી, મુદ્રક અને પ્રકાશક ર. પ. મહેતાએ હિન્દીરા પ્રિસ
 ૭૫, ૭૫૫ બાનંદપુરા, વડોદરાથી મુદ્રિત કર્યું છે. તા. ૧૫-૭-૪૮.